IVNII IVVENALIS SATYRÆ SEXDECIM,

CVM VETERIS SCHOLIASTÆ ET IOAN. BRITANNICI COMMENTARIIS, quibus accesserunt P. Pithœi, Cælij Secundi Curionis, & Theodori Pulmanni Notæ & Variæ Lectiones.

Additus est index geminus rerum & verborum omnium absolutissimus.

LVTETIÆ,

Apud IOANNEM ORRY, via Iacobæa ad insigne Samaritanæ.

M. DC. XIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

AMPLISSIMO VIRO AVGVSTINO THVANO EQVITI, SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDI, & Conſiſtorij ſacri Conſiliario.

P. PITHOEVS S. P. D.

PROMISSI tibi dudum muneris gratiam, ſi qua eſt, apud te, vir ampliſſime, præſtationis mora detritam nolim; præſertim cum ea cauſſas ſuas excuſationémque habeat non tam obliuionis aut negligentiæ, quàm curæ ac ſtudij maioris. Quin & ipſe mihi ſatis opportune fidem exoluiſſe videbor, ſi hoc officij erga te mei teſtimonium tibi non ingratum eſſe ſenſero, & qui hac noſtra opera aliquando vtentur boni & candidi viri, fructum eius acceptum referant vitiorum odio, amori virtutum, id eſt, genio in Iuuenalem tuo, obſeruantiæ erga te meæ; atque ingenitæ cuidam ſollicitudinis, quæ priſcis ſcriptoribus optimis rerum magiſtris, vel poſteritati potius aduerſus imminentem barbariem, quantum in me eſt, cautum prouiſumq; eſſe cupio. Bene vale *V. C. & me ama.*

D. IVN. IVVENALIS VITA.

IVNIVS Iuuenalis liberti locupletis incertum filius, an alumnus, ad mediam fere ætatem declamauit, animi magis cauſſa, quam quod ſcholæ aut foro præpararet. deinde paucorum verſuum Satyra non abſurde compoſita in Paridem pantomimum, poëtámque * Claudij Neronis, eius ſemeſtribus militiolis tumentem, genus ſcripturæ induſtrioſe excoluit. Et tamen diu ne modico quidem auditorio quicquã committere eſt auſus. Mox magna frequentia, magnóque ſucceſſu bis ac ter auditus eſt, vt ea quoque quæ prima fecerat, inferciret nouis ſcriptis:

Quod non dant proceres, dabit hiſtrio, tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Præfectos Pelopæa facit, Philomela tribunos.

Erat tum in delitijs aulæ hiſtrio: multíque fautorum eius quotidie prouehebantur. Venit ergo Iuuenalis in ſuſpitionem, quaſi tempora figurate notaſſet. ac ſtatim per honorem militiæ, quanquam octogenarius, vrbe ſummotus, miſſúſque ad præfecturam cohortis in extrema parte tendentis Ægypti. Id ſupplicij genus placuit, vt leui atque ioculari delicto par eſſet. Verum * intra breuiſſimum tempus angore & tædio periit.

NOTÆ EIVSDEM PITHOEI AD SVPERIOREM VITAM.

IVVENALIS vita quæ præponitur, non est, opinor, eiusdem interpretis. Et vero in opt. codicc. ad finem adscripta fuit recentiore manu, & in plerisque aliis separatim extat. Suetonio etiam à quibusdam tribuitur. Huius loco, initio vetustiss. ex. ad illa verba, Semper ego auditor, hæc legebantur: Iuuenalem aliqui Gallum propter corporis magnitudinem, aliqui Aquinatem dicunt. Ea tempora Domitiani Tyranni, quibus etiam ipse vixit, eo quod in aula ipsius plus histriones, quam bonæ vitæ homines possent, grauiter carpsit. Hos autem libros in exilium missus ad ciuitatem vltimam Aegypti. Hos ab ipso Domitiano, scripsit. Ideo autem in exilium missus est, quia dixit versum illum,*

Quod non dant proceres dabit histrio,

Nunc autem hoc inducit quasi carptum se per figuras à miseris poëtis, qui nil nouum, sed omnibus notas fabellas recitarent. & dicit magis ideo Satyrã se scribere, vt possit mores illius temporis demonstrando notare. Hactenus vet. ex. quod prætermissum nolui. Quin & illud addam pro Hos, ciuitatis illius Aegypti nomen reponendum Oasa, siue Oasin peninsulam exiliis celebrem. cuius & hic idem interpres meminit ad Satyr. 4. Sed & apud Hieron. in Epitaphio Nepotiani male hodiéque Asse, pro Oase. Nam de Timasio loquitur, quem Oase relegatum Zozimus ex aduocato fisci clare narrat.

Pag. antec. lign. 8. Claudij Neronis.) *Hæc verba in quibusdam ex. desunt. Quod sequitur de semestribus militiolis, pertinet ad illud Satyr. 7.*

Semestri vatum digitos circumligat auro.

Est & semestris Tribunatus mentio apud Plin. lib. 4. Epist.

Ib. lign. vlt. Intra breuissimum tempus periit.) *Non satis hic conuenit cum Suida, quem tamen ex Dione sumpsisse verisimile est. Neuter cum iis quæ ex Iuuenale ipso Saty. 4. 6. 13. 15. colligi possunt, quæ hic accuratius persequi non est otij nostri. Summa tantum quædam breuiter notasse satis erit.*

TESTIMONIA VETERVM SCRIPTORVM.

DE IVVENALE.

M. Fabij Quintiliani lib. 10. Instit. Orat. de Satyræ scriptoribus.

Sunt clari hodiéque & qui olim nominabuntur.

M. Val. Martialis ex lib. 7. Epigr.

Cum Iuuenale meo quæ me committere tentas,
Quid non audebis perfida lingua loqui?
Te fingente nefas, Pyladen odisset Orestes:
Thesea Pirithoi destituisset amor.
Et Siculos fratres, & maius nomen Atridas,
Et Ledæ poteras dissociare genus.
Hoc tibi pro meritis & talibus imprecor ausis:
Vt facias illud quod, puto, lingua facis.

Eiusdem.

De nostro facunde tibi Iuuenalis agello
Saturnalitias mittimus ecce nuces.
Cætera lasciuis donauit poma puellis
Mentula custodis luxuriosa Dei.

Eiusdem ex lib. 11.

Dum tu forsitan inquietus erras
Clamosa, Iuuenalis, in Suburra,
Aut collem dominæ teris Dianæ:
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque

Maior Cælius & minor fatigant:
Me multos repetita post Decembres
Accepit mea, rusticumque fecit,
Auro Bilbilis & superba ferro.

Rutilij Claudij Numatiani Galli ex Itinerario.

Huius vulnificis, Satyra ludente, Camænis
Nec Turnus potior, nec Iuuenalis erit.
Instituit veterem censoria lima pudorem:
Dúmque malos carpit, præcipit esse bonos.

Amm. Marcellini ex lib. 28. Histor.

Quidam detestantes vt venena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina, præter hæc, in profundo ocio contrectantes.

C. Sollij Sidonij Apollinaris ex carmine ad Magnum Felicem.

Non qui tempore Cæsaris secundi
Æterno incoluit Tomos reatu:
Nec qui consimili deinde casu,
Ad vulgi tenuem strepentis auram,
Irati fuit histrionis exul.

Porphyrionis, seu, quisquis est, in Horatium veteris Grammatici.

Satyra Horatij inter Lucilij Satyram & Iuuenalis est media. Nam & asperitatem habet, qualem Lucilius: & grauitatem, qualem Iuuenalis.

ΙΟΥΒΕΝΑΛΙΟΣ ποιητὴς Ῥωμαῖος· οὗτος ἦν ἐπὶ Δομετιανοῦ βασιλέως ῥωμαίων. ὁ δὲ Δομετιανὸς ἐφίλει τὸν ὀρχηστὴν τοῦ παρασίτου μέρους τὸν λεγόμενον Πάριν, περὶ οὗ καὶ ἐλοιδορεῖτο ὑπὸ τῆς συγκλήτου, καὶ Ἰουβεναλίου τοῦ ποιητοῦ. ὅστις βασιλεὺς ἐξώρισε τὸν Ἰουβενάλιον ἐν πενταπόλει ἐπὶ τὴν Λιβύην. τὸν δὲ ὀρχηστὴν πλουτήσας, ἔπεμψεν εἰς Ἀντιόχειαν. ὃς κτίσας οἶκον καὶ λουτρὸν ἔξω τῆς πόλεος, ἐκεῖ τελευτᾷ.

DE SVLPICIA.

M. Val. Martialis ex lib. 10.

Omnes Sulpiciam legant puellæ,
Vni quæ cupiunt viro placere.
Omnes Sulpiciam legant mariti,
Vni qui cupiunt placere nuptæ.
Non hæc Colchidos asserit furorem.
Diri prandia nec refert Thyestæ,
Scyllam, Biblida nec fuisse credit:
Sed castos docet & pios amores,
Lusus, delicias, facetiásque.
Cuius carmina qui bene æstimarit,
Nullam dixerit esse sanctiorem.
Tales Egeriæ iocos fuisse
Vdo crediderim Numæ sub antro.
Hac condiscipula, vel hac magistra,
Esses doctior & pudica Sappho.
Sed tecum pariter simúlque visam
Durus Sulpiciam Phaon amaret.

Frustra namque ea nec Tonantis vxor,
Non Bacchi nec Apollinis puella,
Erepto sibi viueret Caleno.

Eiusdem ad Calenum Sulpiciæ maritum.

O molles tibi quindecim, Calene,
Quos cum Sulpicia tua iugales
Indulsit deus, & peregit annos!
O nox omnis & hora, quæ notata est
Caris litoris Indici lapillis!
O quæ prælia, quas vtrimque pugnas
Felix lectulus, & lucerna vidit
Nimbis ebria Nicerotianis.
Vixisti tribus, ô Calene, lustris:
Ætas hæc tibi tota computatur,
Et solos numeras dies mariti.
Ex illis tibi si diu rogatam
Lucem redderet Atropos vel vnam,
Malles, quam Pyliam quater senectam.

C. Sidonij Apollinaris ad Magnum Felicem.

Non Getulicus hic tibi legetur,
Non Marsus, Pedo, Silius, Tibullus,
Non quod Sulpiciæ iocus Thaliæ
Scripsit blandiloquium suo Caleno.

IOANNES BRITANNICVS BRIXIANVS SENATVI POPVLOQVE BRIXIANO SALVTEM plurimam dicit.

CONSIDERANTI mihi Amplissimi patres Brixiani, homines (vt placet Stoicis) hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alius prodesse possit alij, in mentem veniebat, eum demum illiberali censendum esse ingenio, qui omnia quæ aut diceret, aut faceret, aut denique cogitaret, non ad aliquam aliorum vtilitatem, sed ad suum duntaxat commodum referret: Nec immerito. Nam (quod & Plato sensit) illud semper nobis statutum esse debet, nos non solum nobis, sed patriæ & amicis natos esse, vt non magis nostra quàm aliorum commoda quærenda sint. Quare patres amplissimi, quum in toto ætatis meæ tractu omnia temporum momenta ad percipiendam doctrinam contulerim, visúsque sim clementia Dei nostri eo peruenisse, vt ex studiis aliquem omnino retulerim fructũ, putaui operæ precium me facturum esse, si eum non solum ad meam, sed ad communem omnium in literis versantium vtilitatem & beneficentiã conferrem. Sed quum multa in hac re literaria extarent, quæ non magis delectabilia quàm fructuosa esse viderentur, in quibúsque non sine aliqua laude versari possem, existimaui eum mihi poetam interpretandum, cuius doctrina ex omni ferè parte ad nostram institutionem esset accommodata. Iuuenalis igitur Satyras etsi temporibus nostris à nonnullis aliis egregie literatis commentatoribus vel cum magna ipsorum laude enarratæ fuerant, aggressi sumus: quòd omnino animaduerteremus, in toto opere multa ab iis siue incuria quadam, siue consulta opera præterita esse, quod quæ ipsi forte intelligerent, eadem & cæteris perspicua arbitrarentur, multáque etiam longo aliter exposita quam sensus auctoris exposceret. hócque eo libentius fecimus, quòd Iuuenalem eum esse nouimus poetam, qui veluti flagello atque ense peccantium vitia persequens saluberrimo carminis sui stilo docet à semita turpitudinum declinandum, honestatémque apprehendendam, ita vt in scholis (quando adolescentes poëtice

instituendi sint) nihil ferè vtilius fructuosiúsve legi queat. ij enim mihi tum demum probatißimi videntur auctores, quorum doctrina non tam ad voluptatem, quam ad institutionem nostram refertur. Confido autem, in toto opere præter fortasse tria aut quatuor ad summum loca, quæ aut ingenij mei imbecillitate, aut morum ignoratione veterum non intellecta altioribus ingenijs enodanda relinquo, nihil prorsus relictum quod à me non sit optime dilucidatum, multáque etiam longe rectius explicata, quàm ab omnibus aliis qui ante me in poëtam scripsere. Quod autem lucubrationes meas vobis amplißimi patres, dicandas esse censuerim, illud me maxime impulit, quòd memineram, superioribus annis quum in Achilleida Statij, & Satyras Persij commentarios edidissem, vobísque nuncupassem alteros, ita vobis placitos fuisse, vt me non mediocris solum laus & gratulatio vestra secuta sit, sed insuper amplißimum mihi munus publico totius senatusconsulto decretum fuerit: Qua vna liberalitate ita me vobis prorsus deuinxistis, vt statuerim siquid vnquam in his studiis laude dignum perficerem, id totum vobis tradere atque dicare. Et cur non facerem? quum hæc nostra ciuitas bonarum semper artium studiis delectata sit, in diésque vehementer delectetur? Quot enim ex hac ciuitate (vt à cultu diuino exordiar) sanctißimi Episcopi atque etiam Cardinales? Quot verbi diuini saluberrimi (vt dicunt) prædicatores? Quot iurisconsulti vel veteribus legum conditoribus comparandi? Quod physici præclarißimi? Quot in omni genere doctrinæ consummatißimi viri prodiere? Sed quid probatißimos ciuitatis mores celebrem, quum ipse Plinius iunior fateatur, ipsam multum antiquæ verecundiæ & frugalitatis retinere ac seruare? Labores igitur nostros Amplißs. patres quos forte maiori voluntate quàm facultate perfecimus, vobis afferimus, obsecrantes, vt quando nihil sit tam bene factum quod non vellicare malignitas poßit, eos in tutelam vestram ita recipiatis, vt omnibus perspicuum sit, Britannicum, omniáque eius opera vobis esse commendatißima. Quòd si à vobis (vt confidimus) fiet, studium profecto nostrum ad grauiora maximè exercitabitur. Vobis autem domini nostri Iesu Christi clementia incolumitatem perpetuam, & salutem æternam largiatur.

CÆLIVS SECVNDVS CVRIO NOBILISSIMO ADOLESCENTI Abrahamo Sbaski Polono S.

CVM viderem seculum hoc nostrum Abrahame humanissime multis & præclaris virtutibus, atq; artibus adornatum, dubitare cœpi, esset ne verum quod Horatius in carminibus putauit, cum canit:

Damnosa quid non imminuit dies?
Aetas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Vt autem me hoc scrupulo liberarem, visum est ex antiquis illis aliquem aduocare, qui mecum de veterum moribus & vita iucunde & vere confabularetur. Itaque duo mihi visi sunt commodissimi, Cornelius Tacitus & Iuuenalis, quos aliàs audiueram loquentes, sed tanto interuallo, atque in alium finem, vt nisi denuo illos audirem, parũ mihi ipse satisfacerem. Verum quoniam non tam acutè mores hominum inspiciunt, qui non carpendi causa, sed tantum simpliciter commemorandi eos obseruant, vt Historici faciunt (lynceis enim oculis vtuntur, qui vitia aliena vt carpant, obseruant) idcirco Iuuenalis mihi visus est, maiore diligentia, acumine, vrbanitate, omnia notare, & ad genuinum suum reuocare. Hunc igitur vt citius quod optabam inuenirem adhibui, qui & vna secum A. Persium adduxerat, hominẽ qui paucis verbis, multa salse admodum, & festiue commemorauit. quibus auditis, & nostri seculi cum illo facta contentione, deprehendi longe ab illa nostram ætatem vitiis, illam à nostra multis & magnis virtutibus superari. Primum, & si in nostris principibus nonnulla desiderantur, nulli tamen sunt Nerones, Caligulæ, Galbæ, Othones, Vitellij, Domitiani, monstra, portenta potius quàm homines, ne dicam principes, quos reliquis meliores esse decebat, vt qui omnis virtutis, & vitæ rectissimis exemplis reliquis præire, & tanquam lumina prælucere debuissent. Ex quo non mirum est, si & priuati homines illis principibus, nullum vitij genus, nullum scelus, nullam nequitiam, nullum flagitium sibi reliquum fecerunt. Nemo enim

putat se dedecere, quod principes videt audere. Quis enim homuncio, vt ille ait apud Terentium, non faceret, quæ summi isti Ioues factitant? At nostri homines eo minus corrupti sunt, paucioribúsque & minoribus vitiis implicati, quo iustiores, & omnino meliores principes habemus. Ab aliis, de aliis audiuimus, nonnullos vidimus ipsi: tu Abrahame nob. de hoc vestro rege Sigismũdo Augusto mihi quotidie aliquid narras, de eius fide, constantia, iustitia, prudentia, temperantia, animi moderatione, & vera magnanimitate: quibus virtutibus speras breui fore tantam in melius morum in Regno mutationem, vt Polonia vestra ita polleat, & fulgeat inter vicinos, vt Luna inter alia sidera. Quod si quæ virtutes & artes in illis antiquis fuere, hæ in nostris & principibus viris, & priuatis multo sunt præstantiores. Meum enim semper iudicium fuit,, omnia nostræ ætatis homines aut inuenisse per se sapientius quam illos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent. Nam mores & instituta vitæ résque domesticas ac familiares, nos profecto, & melius tuemur & lautius. Rem vero publicam nostri certe melioribus temperant & institutis & legibus. Quid loquar de Re militari, in qua à nostris tot inuenta sunt, vt non virtute solum, verumetiam sciẽtia veteribus antecellant. Iam illa quæ natura non literis assecuti sunt, adeo sunt in nostris magna, vt nulla cum alia veterum ætate sint conferenda. Quæ enim tanta grauitas, tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cum hominibus nóstris comparanda. Doctrina antiquitas paulo ante nos, & omni literarum genere superabat, id fiebat ignauia & nequitia, adde etiam barbarie principum: nunc vero cum principũ virorum benignitate, cum maxime diuino munere, effectum est, vt nos ab illis vinci non patiamur. Dedit & proxima, & hæc ipsa ætas, non paucos quos in omni artium & doctrinarum genere, veteribus componeremus: nisi forte Vida, Sannazarius, Aonius Palearius, Eobanus, Rosetus, Flaminius, Stigellius, vt ex multis paucos commemorem, non sunt cum Virgilio, Lucano, Lucretio, Horatio, Ouidio, conferendi. Cum quo veterum in pingendo, non possunt Michaël Angelus, Tutianus, Duretus, & Lucas conferri. In neruorum vocúmque cantibus tot hodie florent, vt Musicorum excellentium multitudine obruar. In Mathematicis, quis Appiano, quis Orontio, quis Munstero, aut clarior, aut accuratior, aut diligentior vnquam extitit? Quando maior linguarum cognitio? quando eloquentia amplior? adeo vt qui vel cum Cicerone ipso non frustra contendant, reperiantur. Philosophiam quidem, vix vlla ætas, post Athenarum excidium, quàm hæc nostra aut tractauit purius, aut coluit diligentius. quid de iure ciuili dicam? cum ne stante quidem Rep. Romana, tot Sceuolæ, tot Sulpitij, tot Caij, tot Pauli, floruerint, quot nos videmus, &

admiramur. Qui de medicina? quando enim ius artis ſcientia cultior, quando vſus maior? omitto veræ Theologiæ Religioníſque ſtudia, ad quæ nunquam ab Apoſtolorum temporibus maiore animi contentione mortales exarſerunt. Quod ſi velim artes, machinas omnis generis, ædificandi nouam nauigandíque rationem, inuentáque alia, & excogitata commemorare, quis erit finis dicendi? duo tantum dicam: quorum alterum ingentis ſolertio fuit, alterum etiam laboris & virtutis. Nemo ignorat, quàm magnæ, quàm multæ commoditates ex hac typis deſcribendorum librorum induſtria proueniant: hanc tamē poſterior hæc ætas inuenit. Homines vero tanta nauigandi peritia præditos repertos eſſe, qui relicto noſtro orbe ad ἀντίποδας nauigarint, nouum & planè alterum orbem repererint, nonne prodigium & portentum videri poſſit?

Quas ob res omnes, & alias quas nunc non eſt narrandi locus, ſatis conſtat errore ductum Horatium alioqui poëtam optimum, illa de poſteris prodidiſſe. Quid igitur eſt? illud nimirum, homines ita factos eſſe, vt ſemper vetera admirentur, præſentia paruifaciant: & quoniam mala præterita iam illos non tangunt, procul aſpiciuntur, imo obliuione pene obruta ſunt præſentia, vero magis nos mouent, fit vt aliter de illis, ac de nobis iudicemus. Deinde inuidia præſentes laborant, mortui carent, idcirco hos meliores credimus, illos deteriores: vrit enim fulgore ſuo, qui prægrauat artes infra ſe poſitas, & extinctus amabitur idem. Et vt idem ait, virtutem incolumem odimus, ſublatā ex oculis quærimus inuidi. Et quia noſtros homines à veteribus degeneraſſe aut putamus, aut etiam reuera videmus, idcirco, ſequentes quoque futuros nobis deteriores cenſemus. Sed longe fallimur, mea quidem ſententia. Nam ſi ita eſſet, tot millibus annorum, iam omnes mortales, aut in belluas, aut alâſtoras degeneraſſent: nullum ius, nulla fides, nulla religio, nullæ iam bonæ artes colerentur. Quare illud potius tenendum, vt frugum ſic etiam bonarum & malarum ætatum viciſſitudinem quandam eſſe: ita vt interdum mala bonæ, & contra malæ bona ſuccedat: quod quidem in omnium & ciuitatum & rerum publicarum curſu perſpici poteſt: cuius rei cauſa maxima ex parte ſunt principes, & Rectores. In Rep. Iſraëlitarum, vt etiam Romanorum, videmus bonos principes iuſtitiæ, & religionis, & bonarum artium cultores & fautores, ſeculum aureum importaſſe, & omnium virtutum amicum. Contrà vbi principes luxu & libidinibus perditi, non Remp. ſed ſe ſuáſque voluptates procurabant, illico videres ferreum & improbum ſeculum rediiſſe. Nam veriſſimum eſt illud: Regis ad exemplum totus componitur orbis, neque minus illud, Honos alit artes: omnéſque accenduntur ad ſtudia gloria: iacéntque ea ſemper, quæ apud principes, & magiſtratus improbantur. Deſinamus igitur tantopere veteres mirari, quæ ſunt ante pedes contemnere, cum cer-

tum ſit, non hebetiora ingenia, non minores virtutes, non artes minore in precio interdum apud poſteros & iuniores eſſe, quàm apud illos maiores: quos rectè mirabimur, ſi non modo ſequi, ſed etiam vincere virtute contendemus, fuerint magni, fuerint clari, & omni genere virtutum atque artium inſtructiſſimi: non tamen nobis omnẽ ſpem ademerunt, omnem gloriam præripuerunt, quin liceat, ſi modo nobis non defuerimus, altius aſcendere. Vt autem eo reuocetur vnde huc defluxit oratio, hi duo viri, ac præſertim Iuuenalis, me ſcrupulo liberarunt, ne deinceps exiſtimem noſtram ætatem veteri illa vitioſiorem eſſe: quos dum loquentes etiamnum in ipſorum monumentis audirem, dum paulo curioſius legerem, reperi multis modis eorum verba deprauata ſuperioris ſeculi ignorantia fuiſſe. Itaque exiſtimaui, me debere non ſolum beneficium accipere, ſed etiam maiore menſura, vt Heſiodus iubet, ſi modo poſſem, gratiam referre. Quantum igitur per multas meas occupationes licuit dum quidam Satyrico dente, tabifico liuore impellente, me carperent, lacerarent, proſcinderent, ego Satyras caſtigabam, & illuſtrabam: quò tantum hominibus prodeſſem, quantum illi obeſſe, ſi poſſint, cupiunt. Itaque corrupta emendaui, dubia confirmaui, obſcura illuſtraui, diminuta ſuppleui: id quod non in ipſis poëtis ſolum feci, verum etiam in ipſorum explicatoribus. In Iuuenale plus aliquanto mihi laborandũ fuit, primo quòd ante multos annos editus in Italia tantum fuit, & admodum negligenter, ita vt ferè denuo mihi deſcribendus cum ſuo fuerit interprete, deinde vnum modò Ioan. Britannicum habuit explicatorem, qui quamuis illa ætate eruditiſſimus fuerit, non tamen ſemper poëtæ ſenſum eſt aſſecutus. neque mirum, fuit primus, neminem habuit quem ſequeretur: & præterea, non omnia poſſumus omnes, vt ille paſtor apud Virgilium ait. Perſius, multos habuit interpretes, credo obſcuritate & difficultate inuitatos: (eſt enim Perſius obſcurus & ſanè difficilis) quæ duo præclara ingenia alliciunt, ignaua deterrent: Fortaſſis etiam operis paruitas, quod putarent ſe quicquid erat laboris cito exantlaturos. Vbi autem ingreſſi eſſent, plura occurrebant, quàm putaſſent. Hinc pro ſua quiſque virili, conatus eſt ſtrenuam nauare operam, & difficilem alioqui autorem, facilem & planum reddere: nonnulli quoque vt eruditionem oſtentarent: quorum oſtentatio, dum multa comportata & congeſta reperiet, nec ingrata nec inutilis erit lectori. Mihi certe ingrata non fuit interpretum copia: qua non mediocri leuatus ſum labore. Aliquid tamen etiam Perſio pro iucundo ſermone, gratiæ retulimus. nam & eius aliquot locos explicauimus, & nonnihil quoque ipſos iuuimus interpretes. id quod lectores facile animaduertent. Hæc cum me in duos Satyricos principes, contuliſſe cognoſcerent Hier. Frobenius, & Nicolaus Epiſcopius, qui operas ſuas, & opes ad vetera monumenta, quod omnibus

notum est mortalibus, instauranda coniunxerunt, pro ea qua mecum necessitudine coniuncti sunt, petiuerunt, vt ea ipsis edenda, & cum omnibus communicanda traderem: quod quidem libenter feci, præsertim talibus viris, non de me solum, verum etiam de doctis omnibus, bene meritis. Hoc igitur opus tam bene concinnatum, tam eleganter, & polite editum, tibi Abrahame nobilissime dono: vt sit apud te meæ erga te beneuolentiæ pignus, apud alios verò tuæ & eruditionis, & humanitatis, & singularis cuiusdam pietatis testimonium. Tu enim hæc ita cum summa nobilitate coniunxisti, vt sis Poloniæ tuæ ornamentum. Habet enim illa aliquot lumina, quibus auguror te nihilo obscuriorem futurum, si modo pergas, vt cœpisti. Ista præclara tua indoles, istud veritatis studium, iste literarum amor, rara humanitas, & in ista ætate modestia, mihi præsagiunt te aliquando patriæ tuæ magnum nomen magnámque lucem allaturum, Macte igitur quo cœpisti animi ardore in hasce elegantiores artes incumbe, quæ tantum abest vt nobilitatem dedeceant, vt nullam veram sine his nobilitatem esse censeam. Idipsum tibi etiam dicet noster Iuuenalis, his duobus versibus: quos, vt pleraque huius Satyrici præclara, semper in ore te habere velim:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria: nobilitas sola est, atque vnica virtus.

Basileæ Idibus Iulij. M. D. LI.

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à Claude Morel marchand Libraire & Imprimeur en l'Vniuersité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer & exposer en vente ce present liure, intitulé *Iunij Iuuenalis Satyrae sexdecim, cum Veteris Scholiastae & Ioan. Britannici commentarijs, quibus accesserunt P. Pithoei, Calij Secundi Curionis, & Theodori Pulmanni Notae & Variae Lectiones, &c.* Et defenses sont faites à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny distribuer ledit liure d'autre impression que de celle dudit Morel, ou de son consentement, iusques à neuf ans finis & accomplis, sur peine de confiscation desdits liures, & d'amende arbitraire, comme plus à plein est contenu & declaré par lettres sur ce données à Paris seellées du grand seau sur simple queuë, & signées, Par le Roy en son Conseil,

RENOVARD.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA PRIMA.

Prima docet Satyræ causam, formámque libelli.

SEMPER ego auditor tantum ? nunquam ne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Cordi?
Impune ergo mihi recitauerit ille togatas,

VETVS SCHOLIASTES
Ex bibliotheca P. PITHOEI IC.

THESEIDE CORDI.] Cordus hic poeta fuit vitiosus, qui tragœdiam Thesei scripsit : de quo Virgilius dixit,

—sedes, æternumque sedebit
Infelix Theseus.

Ille togatas.] Togatæ sunt Comœdiæ Latinæ, Palliatæ Græcæ, quales Afranius fecit.

IOANNES BRITANNICVS.

SEMPER *Ego auditor tantum?*] Temporibus Iuuenalis magna in Vrbe poetarum copia vigebat: qui ferè quotidie aliquid recitabant. Ad hos audiendos rogabantur & noti & amici. Vnde scribit Tranquillus: Augustum recitantes benigne & patienter audiuisse: nec tantum carmina & historias, sed & orationes & dialogos. Horat. item

Hic sponsum vocat: hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis

Hoc tamen multis molestū omnino erat: vnde est illud Plinij, Magnum prouentum poetarum annus hic attulit: toto mense Aprili nullus ferè dies fuit, quo non recitaret aliquis. Iuuat me quod vigent studia: proferunt se ingenia hominum & ostentant: tametsi ad audiendum pigre coitur: plerique in stationibus sedent, tempúsque audiendo fabulas conterunt: ac subinde sibi nunciari iubent: an iam recitator intrauerit: an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum Et paulo inferius. Nunc ociosissimus quisque multo ante rogatus, & identidem admonitus, aut non venit, aut si venit: queritur se diem, quia non perdiderit perdidisse. Idem

etiam indicat Corn. Tacitus. De claris oratoribus, loquens de poetis. Rogare vltro & ambire coguntur: vt sint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. Poeta igitur veluti audiendorum diuturna carminum alienorum molestia effectus erumpit: non tam audiendi fastidium indicans suum, quem diutinam ignauiam suam accusans: quòd ipse nihil adhuc scripserit, quum & ipse possit scribere. Sed quum varia sint poematum genera, in quibus versari possit: Satyram ait se velle potius quàm aliud genus poematis tractare: adhibita ratione: quòd ampla sibi ad scribendum suggeratur materia. Principium igitur more satyrico ex abrupto fecit: vt Persius,

O curas hominum. Horatius, *Qui fit Mecœnas?*

Semper.] Hoc dicit: quum ex nimio audiendi fastidio: tum ex diuturno silentio quasi qui magnam ætatis suæ partem per inertiam absumpserit: quum nihil interea ipse scripserit.

Auditor tantum.] Subaudi ero. scil alienorum scriptorum

Nunquam ne reponam.] Nunquam ego sicut cæteri, aliquid scribam & recitabo? Non ignoro, hunc locum variis exponi modis: ego tamen omissis quæ parum ad rem faciunt, hoc sumptum esse à debitore contenderim: qui quum precium creditori reddit, reponere dicitur: vnde Sen. in epist lxxxij. ad Lucilium Ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius quam sapiens Idem lib vj. De beneficiis Ideo non est trepidandum quàm cito reponamus loquitur enim de beneficio referendo Plaut in Persa.

Des mihi nummos sexcentos: quos continuo tibi reponam in hoc triduo aut quatriduo.

Ergo, inquit poeta: quum aliós poetas audiuerim, eorúmque sim debitor tanquam qui ab eis multa acceperim, nunquam ne eis reponam? nunquam ne eis reddam quantum acceperim: ac per hoc nunquam ne & ego scribam?

Vexatus totiens.] Nam, vt diximus: non sine aliqua animi molestia audiebantur recitantes.

Theseide.] recitatione Theseidos, id est gestorum Thesei: de quibus multa Plutarch. & Diod. in v. & Ouid in Metam.

Cordi] Nomen est poetæ sui temporis: quem in iij Satyr. pauperem fuisse ostendit.

Lectus erat Codro Procula minor

Rauci.] Clamosi: vt referas ad fastidium poetæ: quasi qui nimio eius clamore offensus sit. C.

Rauci.] id est, recitãdo defessi, & voce cõpressi. Rauci enim fiunt, & voce obtusi, cum aliis de causis, tum clamore, nimiáque vocis contentione. hinc Martialis.

Exercet raucos tertia causidicos.

Nam Cicadæ non tam clamore, quam natura sunt raucæ.

S. Impune ergo mihi.] Ergo inquit alius mihi recitauerit togatas, alius elegias, alius alia? & ego non reponam? C & pœna talionis afficiam, vt & illi vicissim me audiant recitantem? Nam impune sine pœna significat. S. Horat. in vltim. epist.

—sed mente recepta Obturem patulas impune legentibus aures. Et in Arte poetica.

Ne spissa risum tollant impune corona.

Ille.] id est alius.

Togatas.] scil. comœdias. Erant enim togatæ & palliatæ, togatæ Romanæ erant ab habitu togæ quæ Romana est: palliatæ vero Græcæ à pallio, quod Græcorum est. Togatarum autem quatuor sunt genera: sunt enim togatæ: quæ prætextatæ dicuntur, in quibus imperatores negocia agebant publica. & reges Romani, vel duces inducuntur, personarum dignitate & sublimitate tragœdiis similes. Prætextatæ autem dicuntur: quia ferè regum, vel magistratuum in eiusmodi fabulis acta comprehenduntur Secundum genus togatarum, tabernariæ dicuntur, humilitate personarum, & argumentorum similitudine comœdiis pares, in quibus non magistratus regésve, sed humiles homines & priuatæ domus inducuntur: quæ quia olim tabulis tegerentur, communi-

ter tabernariæ ſunt appellatæ. Tertium genus Attellanæ ab Attella ciuitate Oſcorum; in qua primum cœptæ, argumentis dictíſque iocularibus ſimiles ſatyricis fabulis Græcis. Quarum planipedæ · quæ Græce dicuntur mimi: dictæ ob humilitatem argumenti ac vilitatem actorum. qui non cothurno aut ſocco vtuntur in ſcena, aut pulp to: ſed plano pede. vel ideo quod non ea negocia continent, quæ in perſonarum turribus, aut in cœnaculis habitantium ſunt: ſed in plano & humili loco. lege Diomedem grammaticum, & Donatum in Terent.

Hic elegos? impune diem conſumpſerit ingens
Telephus? aut ſummi plena iam margine libri
Scriptus & in tergo necdum finitus Oreſtes?
Nota magis nulli domus eſt ſua, quàm mihi lucus
Martis: & Æolijs vicinum rupibus antrum
Volcani. quid agant venti, quas torqueat vmbras
Æacus,

VET. SCHOL.

Summi plena iam margine.] Notandum marginem feminino genere dici, cum Ouidius maſculino dixerit.

Quam mihi Lucus Martis.] Lucum Martis dicit, qui Romæ eſt in Appia, in quo ſolebant recitare poëtæ, aut illum, qui apud Colchos eſt, in quo fuit pellis aurea. aut in quo Ilia peperit.

Volcani venti.] Pro follibus poſuit,

IOANNES BRITANNICVS.

Hic.] alius.

Elegos.] Elegi verſus ſunt impariter iuncti, hexametro enim & pentametro conſtant. Quis autem eorum inuentor fuerit:

Grammatici, auctore Horatio, *certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.*

Inſtituti autem primo fuerunt deflendo deſiderio mortuorum, mox ad amores traducti: ſed tamen nomen retinuerunt à miſerabili cantu quo olim mortuos deplorabant. nam λέω idem eſt quod miſereor, vnde Sapho.

Elegi flebile carmen.

Ingens Telephus.] Ingens tragœdia de Telepho. Qui (vt auctor eſt Diodorus, in quinto) Herculis & Auges filius fuit. Hunc Teutrantus Rex Myſiæ ſucceſſorem regni inſtituit: qui quum bello Troiano auidius Græcos à Myſia arceret, vite implicitus ab Achille percuſſus in femore ſiniſtro conſulto oraculo accepit, nullo modo poſſe ſanari, niſi ab eodem repercuteretur, à quo vulnus accepiſſet. Ad Achillem profectus nouo genere medecinæ, & tunc primum excogitatæ: hoc eſt rubigine: ſiue ab ærea, ſiue à ferrea cuſpide fuerit, ſanatus eſt. Ita enim auctore Plin. lib 34 cap. 15. depingebatur, eam decutiens ex gladio. hinc nata eſt fabula, quòd eadem repercuſſus eſt cuſpide, qua fuerat ab Achille vulneratus. Ouid.

Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hoſti,
Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

Alij vero tradiderunt ſanatum fuiſſe non rubigine, ſed herbarũ remedio per Achillem. vnde Claudianus ad Adrianum.

Sanus Achilleis remeauit Telephus herbis.

Notat igitur ſui temporis poetas, qui longo verborum anfractu & Telephi & Oreſtis tragœdias ſcripſere.

Orestes scriptus.] id est Tragœdia de Oreste. cuius magnitudinem tantam fuisse satyrice ostendit, vt ne volumine quidem ipso quamuis extrema paginæ parte, & à tergo scripto contineretur. Orestes enim Agamemnonis Mycenarum regis filius, & Clytemnestræ, quum accepisset patrem ab expeditione Iliaca reuersum, ab Ægisto adultero, & Clytemnestra interemptum, sibíque ab eisdem insidias tendi, capta opportunitate vtrumque necauit. Cuius parricidij conscientia exagitatus in insaniam & furorem versus, videre sibi videbatur matrem se ardentibus facibus & serpentibus atris insequentem. vnde Verg.

Armatam facibus matrem & serpentibus atris.

Quum fugit: vltricesque sedent in limine diræ.

Cæterum quum monitu Pyladæ, vt furijs liberaretur, Apollinis templum ingressus esset, & inde exire vellet, ei furias occurrisse tradit Pacuuius: ad quod respexit Verg.

Vltricésque sedent in limine diræ.

Omitto quomodo in Tauricam regionem, vbi Iphigenia erat sacerdos Dianæ, peruenerit: indéque abrepto Palladio cum sorore sua in Italiam cõfugerit de Oreste multæ scriptæ fuerunt tragœdiæ. vnde Verg.

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes.

Orestem tragœdiam cantauit in scena Nero: auctore Tranquillo Orestem autem, sic dixit tragœdiam de Oreste: vt alibi Atreum, id est tragœdiam de Atreo.

Cuius & alueolos, & lenam pignerat Atreus.

Plena iam margine] Plena etiam exteriore parte paginæ quæ solet ad ornamentum libri relinqui vacua. Margo autem capitur pro extremitate omnium rerum: Plin loquens de testudinibus Sed rostri margines acuti. C. Margo incerti generis est de masculino Ouid.

--nec brachia longo Margine terrarum porrexerat amphitrite.

Summi libri] id est extremi, vel extrema parte scripti. vnde dicitur scriptus & in tergo. S.

Et in tergo.] Ostendit Plin. Iunior in ea epist. quæ incipit Pergratum est mihi ad Macrum. ea volumina quæ etiam in tergo scripta fuissent Opisthographa fuisse appellata. ab ὄπισθεν, id est retro & γράφω scribo, sic enim scribit. Electorum quoque commentarios centum sexaginta reliquit opisthographos quidem, & minutissime scriptos. Vlpianus De bonorum possessione secundum tabulas sic ait Chartæ appellatio & ad nouam chartam defertur, & deleticiam. proinde & si opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio Quod ergo scriptum dicit poeta in tergo, Græci opisthographon appellauere Quod ostendit & Porphyrio apud Horat. in Epistolis his verbis. Nemo te ornabit atque describet: sed aut carie consumeris, aut fient ex te opistographæ epistolæ. Nam apud veteres libri in volumina complicabantur, ita vt interiori tantum parte scriberentur dicebantúrque volumina quòd inuoluerentur. vnde Iuuen.

--quæ psaltria penem Maiorem quàm sint duo Cæsaris Anticatones:

ex quo apparet libros solitos colligi in volumina. vnde contra dicebant euolui quũ explicabantur. Carpens ergo poëta longas poëtarum ambages in scribendis fabulis ostendit non solum tota volumina interiore parte, sed etiam exteriore contra consuetudinem scribi. Si damnauerit Quod & Martial. ostendit alloquens libiũ.

--ad salaciorum Curras scrinia protinus licebit.

Inuersa pueris arande charta.

In tergo igitur, id est exteriore parte membranæ. Inde illud est Sidonij Apollinaris ad Constantinum: Iam copiosum te ni fallor pulsat exemplar: Iam venitur ad marginem vmbilicorum. Iam tempus est (vt satyricus ait) Orestem nostrum vel supra terga finiri.

Nota magis nulli] Tam multi, inquit, temporis nostris existunt scriptores, qui quotidie opera sua mihi recitent, vt nulli magis nota sit domus sua, quàm mihi est lucus Martis: & alia huiusmodi fabulamenta. vt hoc totum ad multitudinem recitantium referat quos audiuerat: simúlque ostendat se etiam posse scribere, quando docti & indocti passim scribant.

Lucum Martis.] Hoc est historia De origine Vrbis. Nam in luco Martis sacro ad Albam inclusa Rea ab Amulio patruo, tanquam per speciem honoris sacerdos electa, Romulum & Remum Vrbis conditores, incertum stupro, an ex Marte conceptos enixa est. De hoc multa Iust. lib. 14. Liu primo ab Vrbe condita & Dion. primo. Lucus item fuit Martis in Ponto: vbi vellus aureum seruabatur. Matt.

Custodem Scythici fuisse luci.

Qui autem Athenis appellatus est Areopagus, non lucus. sed Martis villa dicitur.

Et Æoliis vicinum rupibus antrum] Multi hoc loco dubitant, de quo antro Vulcani poeta intellexerit. Nonnulli enim Hieram putant vnam ex septem insulis Æolijs intelligi, quas Itali vno vocabulo Vulcanias appellant. Nam existimatur natura soli ignea, per occulta commercia aut mutuari Ætnæ incendia, aut subministrare. Sed quum omnes deo ignium sacratæ sint, Hieram volunt Vulcano præcipue sacratam: quum plurimum colle eminentissimo nocte ardeat: de hácque poetam intellexisse. verum hoc non procederet: quum enim dicit, antrum vicinum rupibus Æoliis, ostendit antrum ipsum inter septem insulas non numerari sed segregari ab eis: vicinúmque & proximum esse, ita vt de Hiera nequaquam sit intelligendum: vnde nos exponimus antrum Vulcani vicinum rupibus Aeolijs, Ætnam montem Siciliæ, qui Vulcano sacer est: & ex quo insulæ (vt diximus) aut accipiunt incendia, aut ei subministrant. Estque vicinus rupibus Aeolus qui etiam Cyclopes tulit, nunc assiduis ignib. flagrat. Sacrum fuisse Vulcano docet Solin. his verbis. Vulcano Aetna sacer est in Aetnæ vertice hiatus duo sunt crateres nominati: per quos eructatus erumpit vapor. præmisso prius fremitu per æstuantes cauernarum latebras, &c. Sic & Valer. Flaccus in secundo Argonauticon.

Accipe, ait, bellis mediaque vt puluere pugnæ.
Sit comes, Ætnei genitor quæ flammea gessit Dona dei,

hoc est Vulcani. nam non minus Aetnæ mons dictus est à poëtis domus Vulcani: quam Lemnos & insulæ Aeoliæ. vnde Valer. Flaccus.

Lemnos chara deo: nec fama notior Ætne,
Aut liparis domus.

Montem autem Aetnam vicinum esse Aeoliis testatur sic Strab. Imminet autem Aetna littori Catanensi, & Liparitanis insulis, quas plerique Aeolias vocant: ita vt omnino de Aetna intelligendum sit: de cuius incendio, rationibúsque incendij multi scripserant ante Iuuenalem: sicut Verg. Cuius carmen adhuc extat, in quo perpetui ignis multas ostendit rationes: docétque à poëtis falso traditum sedem esse Vulcani, his versibus.

Principio ne quem capiat fallacia vatum
Sedes esse dei: tumidisque è faucibus ignem
Vulcani ruere. & clausis resonare cauernis.

Poëtæ enim cecinere Vulcanum in antro Aetnæ habitare, & ex faucibus suis ignẽ euomere: vnde Iuuen. Aetnam appellauit antrum Vulcani. ait ergo nulli domum suam magis esse notam, quàm sibi est descriptio Aetnæ, & eius incendij quod est vicinum rupibus Aeolijs. Insulæ autem Aeoliæ septem sunt numero in freto Siculo Ephestiæ nominatæ. i. Vulcaniæ. Lipare, Hiera, Strongyle, Didyme, Eriphusa, Phœnicusa, Enonymos, dictæ ab Aeolo, qui ibi temporibus Iliacis regnauit. C. Lucum Martis locum Romæ fuisse testis est Varro de Ling. lat. Et qui de Vrbis regionibus scripsere, vt P. Victor, & Blondus. tria antra Romæ fuisse dicunt, In regione secunda antrum Cyclopis, in quarta, Vulcani: in octaua Caci. Itaque per lucum Martis, & Vulcani antrum, non male fortassis intelligas loca, in quibus poetæ conuenirent, vt sua poëmata recitarent S.

Quid agant venti.] Quæ natura sit ventorum. Horum enim alij sunt frigidissimi, quales à Septentrione spirant. Ij enim & reliquos compescunt, & nubes abigunt. alij humidi, vt Auster, Aphricus, & præcipue Auster Italiæ, alij sicci: vt Corus & Vulturnus. alij niuales: vt Aquilo & Septentrio. Grandines Septentrio im-

portat & Corus æstuosus Auster. Tepidi Vulturnus & Fauonius. Salubertimus autem omnium Aquilo: noxius Auster: & magis siccus. Ventus autem est (vt quidam diffiniunt. auctore Sen) aer fluens in vnam partem: quia nunquã aer tam immobilis est, ut non aliqua sit in agitatione. De ventis igitur multi scripserant: vt Sen. in naturalibus. Veteres quatuor tantum seruauere per totidem mundi partes. Ideo nec Homerus plures nominat: mox autem posterior ætas octo addidit: ratione nimis subtili & conscissa, Sunt ergo bini in quatuor cœli partibus, de quibus abunde lib. 2. Pliu Victr. & Gell. & (vt diximus) Sen. in nat Ordo autem talis est, vt potius, inferioribus, quàm superioribus coniungantur. Plantani Frontonis clamant: quid agant venti &c Sícque ostendit in ædibus Frontonis sub platanorum vmbris varia quotidie à poetis recitari.

Quas torqueat umbras Aeacus] Aliqui hunc locum simpliciter accipiunt, id est quæ de inferis scribantur, apud quos Aeacus iudex sit constitutus. Cæterum ad id poeta respicit, quod scribit Plato in Gorgia suo. sic enim inducit Iouem loquenté. Constitui tres alios meos iudices: duos quidem ex Asia Minoëm. s. & Rhadamantum: vnum vero ex Europa Aeacum, qui mortuos iudicabunt in triuio, ex quo portant viæ, altera ad beatorum insulas, altera ad tartarum: & Asiaticos quidem Rhadamantus iudicabit, ab Europa igitur qui venerint Aeacus. Minoi autem committam, vt iudicet si quid alijs occultum existat, vt sic iustissime procedat iudicium, rectáque sit animarum transmissio. Ait ergo poeta sibi notum esse ex frequenti poetarum recitatione, Aeacum iudicem esse apud inferos, qui animas Europeas iudicet tantum.

Torqueat.] Iudicet, & puniat. Ouid.

Noxia mille modis lacerabitur vmbra, tuásque
Aeacus in pœnas ingeniosus erit.

--vnde alius furtiuæ deuehat aurum
Pelliculæ, quantas iaculetur Monychus ornos:
Frontonis platani, conuulsaque marmora clamant
Semper, & aßiduo ruptæ lectore columnæ.
Exspectes eadem à summo, minimoque poeta.
13 *Et nos ergo manum ferulæ subduximus, & nos*
Concilium dedimus Sullæ, priuatus vt altum
Dormiret? stulta est clementia, cum tot vbique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.

VET. SCHOL.

Magnus eq. Aur Fl. alumnus.] Turnum dicit Scæuæ Memoris Tragici poetę fratrem. Turnus hic libertini generis ad honores ambitione prouectus est. potens in aula Vespasianorum Titi & Domitiani. vel Lenium dicit, qui & ipse satyras scripsit. vel Silium & ipsum sui temporis Satyricum qui omnes ex Aurunca fuerunt.

Frontonis platani.] in Horatiana domo in qua poetæ recitabant.

IOANNES BRITANNICVS.

Vnde alius furtiuæ deuehat aurum Pelliculæ] Id est expeditionem Argonautarum: videlicet vnde Iason aureum vellus sustulerit. Cuius rei historia nota est ex Diodoro in quinto. Strabo autem libro vndecimo, aurei velleris fabulã sic interpretatur. Apud Colchos torrentes deferre aurum, quod barbari perforatis tabulis, pellibúsque villosis excipiunt: vnde fabulæ ortum est figmentum. De Argonautis autem

apud Latinos ſcripſit Valerius Flaccus, apud Græcos vero Orpheus primus, mox Apollonius.

Furtiua] Hoc eſt quæ furtim & inſcio Aeeta, ſubrepta fuit.

Quantas iaculetur Monychus ornos.] Pugnam dicit: quæ fuit inter Lapythas & Centauros populos Theſſaliæ: quæ hiſtoria ita ſe habet. Quum enim (vt diximus in Achilleida) Pyrithous Hippodamiam duxiſſet vxorem, circumuicinos populos omnéſque deos conuocauit ad nuptias præter Martem. Qua re indignatus Cẽtauros iam mero calefactos, ad rapiendam Hippodamiam concitauit aduerſus Lapythas: eo certamine ferunt Centauros deletos fuiſſe. Sed hoc veritas habet, Centauros (vt ſcribit Strabo) aut funditus à Pyrithoo deletos fuiſſe, illorum agro prorſus deſolato, aut ipſatum nomine gentium nuſquam amplius exiſtente, nec tali eorum conuentu perdurante, ſi quid tamen adhuc reſtat, mentiores. ne non inſigniti.

Monychus] Nomen eſt proprium Centauri. Ouidius,

Feceras attonitos noua res, heu dedecus ingens,
Monychus exclamat.
Lucanus, --- *aut te iactantem Monychon ornos.*

dictio eſt compoſita μόνος enim ſolus dicitur & ὄνυξ vnguis. equinos enim pedes Centauri habuiſſe feruntur. Homerus autem ſæpe dat hoc epitheton equis, quod ſolidis ſint vngulis, & non fiſſis.

Ornos] Orni arbores ſunt, quæ maximæ in montibus proueniunt. Verg.

Cantando rigidas deducere montibus ornos.

Frontonis platani] Partem pro toto, id eſt ædes Frontonis. Hic eſt ille Fronto de quo & Martialis.

Vota tui breuiter ſi vis cognoſcere Marci
Clarum militiæ Fronto, togæque decus.

Frontonum cognomina à fronte ſunt dicta, ſicut Capitonum, à capite, auctor eſt Cicero in primo De natura deorum. Eſt autem ſenſus. In ædibus Frontonis quotidie poetæ aliquid recitant, ita vt tota domus quotidie aſſiduis clamoribus reſonet: ac per hoc ſciat quæ à variis poetis tractentur. Nam nobiles Romani ædes ſuas recitantibus commodabant vnde & alibi:

Maculonus commodat ædes

Et Cor Tacitus de Claris oratoribus, loquens de poetis ſic ſcribit. Nam & domum mutuatur, & auditorium extruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit &c. Per platanos autem ædium luxum & magnificentiam oſtendit. Platanus enim vmbræ gratia ex alieno petebatur orbe. tam late enim rami vagabantur vt etiam in ſcãmis patulis arboris epularentur quindecim conuiuæ aſſiſtentibus etiã miniſtris. Tantúmque honoris poſtea increuit, vt vino infuſo enutritentur. compertum maxime id prodeſſe radicibus, quod primus excogitauit Hortẽſius. Leg Plin l.xij.c.i.

Marmora conuulſa] Quæ aſſiduo recitantium clamore ex parietibus conuelli, & labefactari videntur. Nam potentiorum parietes marmorum cruſtis integebantur. Seneca ad Lucil. Vt parietes aduectis tranſmaria marmoribus fulgeant: ad eundem. Quid loquar marmora: quibus templa, quibus domus fulgent. Primus autem fuit Mamurra Formianus præfectus fabrorũ Cæſaris in Gallia, qui Romæ cruſtis marmoreis parietes domus ſuæ in monte Cælio operuit, auctor Plin.

Clamant] Reſonant: reboant.

Columna rupta.] Ita dictum, vt illud Verg.

Et cantu querulæ rumpunt arbuſta cicadæ, & illud.
Fregit ſubſellia verſu.

Aßiduo lectore] Aſſiduo lectoris & recitatoris clamore.

Expectes eadem.] Cum indignatione legendum, quod non ſolum docti ſcribant, ſed etiam indocti, iuxta illud Horatij.

Scribimus indocti, doctique poemata paßim.

Et nos ergo manum] Senſus eſt. quum docti, inquit, & indocti ſcribant: poſſumus ergo & nos ſcribere, quum & Grammaticen & Rhetoricẽ didicerimus. Erit autem

ordo:& nos ſcribemus,manū enim ferulæ ſubduximus, & conſiliū dedimus Syllæ. poteſt etiam alius eſſe ſenſus & melior vt ſit. Ergo & nos iam Grammaticen & Rhetoricen didicimus,vt ſileamus,& nihil ſcribamus? quum omnes & docti & indocti pariter ſcribant: vt omnino ſenſus ſit nimia indignatione interciſus Eſtque legendum ea interrogatione,qua cōtrarium videmur velle facere, quaſi dicat num didici Grammaticen & Rhetoricen, vt ſileam, & nihil ſcribam vt omnino hæc extrinſecus ſubaudiamus Et ita dictum eſt.

Et nos ergo manum, ſicut illud, *Impune ergo mihi*.

Ferulæ ſubduximus.] id eſt ſubtraximus: ac per hoc iam à Grammaticis eruditi receſſimus. Ferulæ, virgæ, qua manus puerorum feriuntur: de qua Columella.

Nec manibus mites ferulas, nec cruribus æque. & infra.

Capparis, & triſtes hinulæ ferulæque minaces Martialis in Apophoretis.

Ingrata nimium pueris, grataque magiſtris.

Eſt autem infirmiſſimum virgultum fœniculo perquam ſimile, vnde Plin. foliis fœniculo, inani caule, natura eadem quæ anetho, & fructu ſimilis. De hac multa & Theophraſt. nulli autore Plin. fruticum leuitas maior quàm ferulæ, ob id geſtata baculorum vſum ſenectuti præbet.

Conſilium dedimus Syllæ.] Oſtendit (vt diximus) artem oratoriam ſe etiam didiciſſe, in qua cum verſaretur ſæpe exercitationis gratia ſuaſorias declamauit. Nam in ſcholis ſuaſoriæ tractandæ proponebantur adoleſcentibus. Deliberat agamemnon, an Iphigeniam immolet, negante Chalcante nauigari poſſe Item deliberant Athenienſes, an trophæa Perſica tollant, Xerxe minitante reditu rum ſe, niſi tollerentur Deliberat Cicero, an promittente ſalutem Antonio, orationes ſuas comburat. Item deliberat Sylla an deponat dictaturam promittente Senatu impunitatem Ait igitur Iuuenalis talem declamando ſuaſoriam, ſuaſiſſe Syllæ, vt dictaturam deponeret, nam dare conſilium, eſt ſuadere. Quintil Quum Ciceroni dabimus conſilium, vt Antonium roget.

Priuatus altum dormiret] Hæc erat ratio ſuaſionis: vt depoſita dictatura, quam ſibi ipſe ad centum & viginti annos aſciuerat, tanquam grauiſſimis ſolutus curis altius dormitet. Nam Sylla, cum imperium eius rogatione Sulpitia transferretur ad Marium, indignatus ex Aſia in Italiam reuerſus eſt: & ante vrbem aduerſariorum ſeptuaginta amplius millia ad portam Collinam occidit: ingreſſus vrbem quatuor milia inermium, nulla ſeruata fide, in villa publica interfici iuſſit Marij cineres erutos in Tyberim proiecit. Poſt tantam hanc crudelitatem, per ſummum animi & corporis cruciatum expirauit Puteolis, quum dictaturam depoſuiſſet. morbus autem quo conſumptus eſt, phthiriaſis eſt appellatus. i. pedicularis ἀπὸ τῶν φθειρῶν quos pedes, & pediculos vocamus corpore ſeipſum erodente, & ſupplicium ſibi gignente, vnde eſt illud Sereni.

Sylla quoque infelix tali languore peresus

Corruit, & miſero, ſe vidit ab agmine paſci.

Quam fœditatem, ne viſentes intelligerent, ſomno diſſimulabat De quo Plinius ita ſcribit lib vij Atque non exitus vitæ eius omnium proſcriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſeipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignente: quòd vt diſſimulauerit, & ſupremo ſomno eius, cui immortuus quodammodo eſt: credamus ab vno illo inuidiam gloriam victam, ad quod poeta videtur alludere, quum ait, vt altum dormitet, eo genere morbi oſtendit Plin lib. viij. & Apul. iij. Floridorum Pherecidem orationis ſolutæ autorem conſumptum eſſe.

Priuatus] Depoſito imperio

Dormiret altum.] Id eſt profundo ſomno Horat.

Ter uncti tranſnanto Tyberim, ſomno quibus eſt opus alto.

Stulta eſt clementia] Anthypophora eſt, quaſi aliquis diceret chartam non eſſe perdendam, & ipſe reſpondeat, Stulta eſt hæc clementia, tanti facere tam modicam chartæ iacturam & ita extenuat non ſine ſumma animi modeſtia vires ingenij ſui, quaſi ſciat paucos fore à quibus opus ſuum legatur, Martial.

Scribere

Scribere versiculos, miseras & perdere chartas.

Clementia autem proprie est lenitas superioris aduersus inferiorem, & temperantia animi in potestate vlciscendi, auctore Seneca.

Peritura.] Quam scio perituram, quum nemo lecturus sit carmen.

Quum tot vbique vatibus occurras.] C. quum omnia plena sint poetarum S.

Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo.
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:
Si vacat, & placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener vxorem ducat spado, Mauia Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma:

VET. SCHOL.

Magnus eq. Aur. flex. alumnus.] Turnum dicit Scææ Memoris Tragici poetæ fratrem. Turnus hic libertini generis ad honores ambitione prouectus est, potens in aula Vespasianorum Titi & Domitiani, vel Lenium dicit, qui & ipse Satyras scripsit. vel Silium, & ipsum sui temporis Satyricum. qui omnes ex Aurunca fuerunt.

IOANNES BRITANNICVS.

Cur tamen hoc potius] Rationem affert quare potius Satyram, quàm aliud poematis genus sit scripturus: ordo autem erit & sensus, edam, i. dicam, manifestabo, Cur tamen potius libeat mihi decurrere, hoc campo: hoc genere poematis satyrici, sumpta metaphora ab iis, qui equos, & currus agunt per spaciosos campos. C. Campus enim, vt etiam Regio, pro materia, & argumento, ad tractandū subiecto, capitur. Cic. off. i Hinc Rhetorem campus, de Marathone, &c. In proœmio libri secundi de Orat Bene dicere autem inquit, quod est scienter, & peritè, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem. S.

Arunca magnus alumnus.] Periphrasis est Lucilij, qui ex Arunca Rutulorum ciuitate natus, primus apud Latinos scripsit satyram In eo mira fuit, vt docet Quint. eruditio & libertas, atque inde acerbitas, & abunde salis natus est autem anno antequam Carthago in ditionem Romanorum per Scipionem redacta est: mortuus quo anno Furius Bibaculus poeta natus est Cremonæ, & Cymbri superati sunt à Mario. Alumnus is propriè dicitur, qui alitur. Plin. Italia alumna omnium terrarum, eadem & parens. Ouid.

Pax nutrit Cererem, pacis alumna Ceres.

Non ignoro à Diuo Augustino nominari Iouem alumnum, quasi qui omnia alat Verum apud alios auctores tali significatione, aut nunquam, aut raro inuenies: vnde falluntur, qui putant Italiam dictam alumnam à Plin quod alat. quum hoc dicat Italiam. s. tanquam filiam ab omnibus terris alimenta accipere, eandémque tanquam matrem omnibus præbere: sed quum hoc longe clarius sit, quam vt indigeat explicationis plura non addemus.

Flexit equos.] Perstat in translatione, quia dixit campo: equos ergo. i. stilū suum.

Si vacat.] Si ocium est ad audiendum. Dicimus enim mihi non vacat, per impersonale. i ocium non est. Et ego vaco. i. ociosus sum, & habeo ocium. Sen. Non vacat mihi verba dubie cadentia consectari Et paulo inferius. Non vaco ad istas ineptias, ingens negocium in manibus est. Vaco item capitur pro operando: vt Cic vacat diligenter studiis liberalibus, C item vsurpatur pro carere. & pro vacuū esse: vt Verg. *Hoste vacare domos*, item cum dicimus. ego vaco culpa. S.

Quum tener vxorem] Vna est ex rationibus, quare potius satyram quàm aliud genus carminis sit scripturus. est enim sensus & ordo. Difficile est non scribere sa-

tyram, quum tener ſpado ducat vxorem &c i. difficulter te contineas, quin ſatyrã ſcribas. ſequitur enim, nam quis tam patiẽs,& illud,facit indignatio verſum. Quaſi dicat etiam ſi no is non poſſis tibi temperare, quominus ſatyram ſcribas

Ducat ſpado] Indignatio eſt in libidinem mulierum: quæ cum à Domitiano, autore Tranquillo, reuocata eſſet lex Iulia in adulteros, mœchis ſuis nubebant, ne ſupplicio afficerentur Inter mœchos autem erant & ſpadones. Mart.

Quod nubis Proculina concubino,
Ne lex Iulia te notare poßit:
Non nubis Proculina ſed fateris,
Et mœchum modo. nunc facis maritum.

Alibi: *At prius ô mores & ſpado mœchus erat.*

Simul etiam poeta ridet legem ipſam, cui iam excogitata eſt fraus. Nam quum reuocata ſit ad pudoris ſanctitatem tuendam: mulieres impudenter ſpadonibus, vt diximus, nubebant quibus oblectatæ fuerant. Spado autem & eunuchus voces ſunt Græcæ, idémque ſignificant. dicitur autem ſpado à σπάω quod eſt auello & aufero: quod ab eo teſticuli auellantur. Vlpianus ait: Spadonum nomine eos etiã contineri, qui natura ſpadones ſunt. Eunuchus autẽ dicitur ἀπὸ τῆς εὐνῆς. i. cubile, & ἔχω cuſtodio, quia id genus hominum adhibebatur ſeruandis cubilibus regum & principum.

Tener.] Nam ſpadones molles ſunt & effœminati.

Neuia Tuſcum.] Alia indignatio in mulierum impudentiam, quæ temporibus Domitiani in venationes & pugnas theatrales deſcendebant vnde Martialis,

Hæc iam fœminea vidimus acta manu

Statius in ſyluis: *Stat ſexus rudis, inſciúſque ferri,*
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferúmque Phaſim
Thermodontiacas mouere turmas.

Neuia autem nomen eſt impudicæ mulieris: & pro quacunque impudenti muliere ponitur, quæ in venationes & pugnas theatrales deſcenderet.

Aprum Thuſcum.] Emphaſim habet: quaſi qui cæteris eſſet ferior. Martialis,

Thuſca glandis aper populator, & ilice multa,
Iam piger, Ætholiæ fama ſecunda feræ.

Nuda mamma.] Habitum expreſsit procumbentis in vulnera feræ, ſic enim mammæ è ſinu exeruntur Illud autem eſt fatuum quod aliqui ad ritum Amazonũ referunt, quæ ſibi dextram mammillam adurebant, ſimpliciter enim locus eſt accipiendus.

Mamma] Eadem dicitur & mammilla, & papilla, & vber. Mammam item veteres pro matre acceperunt, ſicut Tatam pro patre. Martialis,

——*mammas* *Atque Tatas habet Afra, ſed ipſa Tatarum*
Dici & mammarum maxima mamma poteſt.

Patricios omnes opibus quum prouocet vnus,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba ſonabat:
Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi
Criſpinus, Tyrias humero reuocante lacernas
Ventilet æſtiuum digitis ſudantibus aurum,
Nec ſufferre queat maioris pondera gemmæ:

VETVS SCHOL.

Canopi] Canopus oppidum Ægypti, dictum à gubernatore Menelai, qui ibidem morſu ſerpentis extinctus eſt.

Crispinus] Niliacus vnus de Consulibus Liciniæ, ac de plebe Ægypti fuit, magnarum postea Romæ facultatum.

Ventilet æstiuum.] Per luxuriam enim aunulos æstiuos, & hiemales inuenit.

IOAN. BRITANNICVS.

Patricios omnes.] De Cinamo tonsore sui temporis intelligit, qui muneribus mulieris locupleratus est vsque ad censum equestrem, mox damnatus in Sicilia exulauit, de quo sic Martialis,

Qui tonsor fueras tota notissimus vrbe,
Et post hæc dominæ munere factus eques:
Sicanias vrbes Ætneáque regna petisti,
Cinname, quum fugeres tristia iura fori.
Qua nunc arte graues tolerabis inutilis annos?
Quid facit infelix & fugitiua quies?
Non rhetor, non grammaticus, ludiue magister,
Non Cynicus, non tu Stoicus esse potes.
Vendere nec vocem Siculis plausúmque theatris.
Quod superest, iterum Cinname tonsor eris.

Patricios] Nobiliores denominatos à patribus. Nam condita Vrbe Romulus centum legit senatores, quibus reipublicæ curam demandauit: hos patres ob venerationem appellauit. Aucta mox ciuitate reliqui reges numerum senatorum ampliauerunt, eósque patres conscriptos appellauere. vnde hoc postea seruatum est, vt senatores patres conscripti nominarentur. Qui ergo ex iis patribus nascebantur, patricij sunt appellati.

Prouocet.] Posiit opibus prouocare, & se superiorem ostendere.

Grauis.] Molesta, & minime grata, qualis solet esse iuuenibus.

Sonabat.] Tondendo. C. Imitatus est Vergilij versum in Bucolicis,

Candidior postquam tondenti barba cadebat. S.

Quum pars.] Indignatur Iuuenalis, Crispinum hominem Ægyptium ex seruili conditione ad censum equestrem esse prouectum. Nam Domitiano fuit gratissimus, eiusque consiliorum particeps. cum Iuuenalis vbique insectatur: & præcipue ea satyra:

Ecce iterum Crispinus adest.

E diuerso Martialis laudat,

Sic placitum videas semper Crispine tonantem.
Nec te Roma minus quàm tua Memphis amet.

Pars Niliacæ plebis.] Id est seruus ex plebe, quasi dicat ex infimo loco apud Ægyptios natus. hincque est potissimum indignatio.

Niliacæ] Ægyptiæ. Nilus enim flunius est Ægypti.

Verna] Alumnus. Inter seruum & Vernam hoc interest, quòd serui appellantur, qui in potestatem nostram venerunt, aut iure belli: aut ære comparati Vernæ vero, qui domi ex ancillis nascuntur, tametsi in seruitute sunt, omnis enim ancillæ fœtus domini est. Inde dicimus vernaculum omne quod intra parietes domesticos alitur, vt gallinam vernaculam, equum uernaculum, & linguam vernaculam.

Canopi.] Canopus ciuitas est Ægypti dicta auctore Strabone à Canopo gubernatore Menelai, qui ibi sepultus est.

Ventilet.] Hinc pendet omnis poëtæ fremitus: quòd homo Ægyptius, & seruili conditione, ea sit mollitie, vt annuli æstiui sunt etiam ei ponderosi.

Ventilet.] Quasi refrigeret annulum eximendo illum è digiro, & in aëra leuiter iactando. Nam ventilare, est in aere aliquid iactare. Apuleius in Asino aureo, Aureos refulgentes manu mea ventilabam. Inde dicimus ventilare frumentum & ventilabrum instrumentum iactandi frumenti. Ventilare etiam est ventum facere. Tranquillus in Augusto. Atque etiam ventilante aliquo cubabat.

Aurum æstiuum.] Id est annulos, quos tempore æstatis gestabant. nam eo deliciarum peruenerant Romani, vt annulos haberent, alios æstiuos, alios hyemales, ac sic dicat leuem bracteam, & filum aureum. nam quod tempore æstatis per leuitatem gestamus, æstiuum appellamus, vt vestes æstiuas. In annulis autem (vt scribit Plinius lib. 33. cap. 1) alij pondera & magnitudinem auri ostentabant, aliis plures quàm vnum gestare labor erat, alij bracteas infarciebant leuiorem materiam, & propter casum gemmarum totam sollicitudinem amputabant, quibus pro annulis vtebantur, per annulum autem aureum, ostendit poeta Crispinum equestris fuisse, & census & dignitatis. Nam annuli, vt scribit Plinius, distinxere alterum ordinem à plebe, vt semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum Sed annuli plene medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inseruere.

Humero reuocante lacernas.] Id est reiectis lacernis in humeros: quasi nimis ponderosis, tali habitu fuisse & Colossum Domitiani ostendit Statius in prima Sylua,

It tergo demissa chlamys.

Humeri autore Plinio, hominis tantum sunt, armi quadrupedum.

Tyrias.] Purpureas nam Tyrus insula fuit Phœniciæ, præalto mari septingentis passibus diuisa. Nunc vero (autoribus Plinio & Quinto Curtio) Alexandri oppugnantis operibus continens, Omnis eius nobilitas, Conchylio atque purpura constat.

Lacernas.] Lacernæ conficiebantur ex variis coloribus. vnde apud Martialem in Distichis loquuntur lacernæ coccinæ.

Si Veneto Prasinoue faues, qui coccina sumis,
Ne fias illa transfuga forte vide.

Item lacernæ Beticæ loquuntur sic.

Non est lana mihi mendax, nec mutor aheno:
Sic placeant tyriæ, me mea tinxit ouis.

Lacernæ autem tum albæ, tum purpureæ sumebantur in spectaculis. Martialis,

Spectabat modo solus inter omnes,
Nigris vnus Horatius lacernis,
Quum plebs & minor ordo maximúsque,
Sancto cum duce candidus sederet.
Toto nix cecidit repente cælo.
Albis spectat Horatius lacernis. alibi & in distichis,
Amphitheatrales non commendamur ad vsus,
Quum tegit albentes nostra lacerna togas. Idem in quinto.
Edictum domini deique nostri,
Dum laudat modo Phasis in theatro,
Phasis purpureis rubet lacernis. & paulo infra.
Illas purpureas & arrogantes.
Iussit surgere lectius lacernas.

Gemmæ maioris.] Id est prægrandem gemmam, vt sit descriptio annuli leuioris bracteæ, cui lapis prægrandis sit insertus. Appellatione gemmæ intelligimus omnes lapillos preciosos. Sabinus tamen ad Vitellium ait, Gemmas esse perlucidæ materiæ, velut Smaragdos, Chrysolitos, Amethistos: Lapillos autem contrariæ superioribus naturæ: vt Obsionos, Veientanos: Margaritas autem nec gemmis nec lapillis contineri. C. Hoc verum sit in Iure ciuili, in aliis literis, non sit. Vide Laurentium Vallam Eleg. libro sexto, capite vltimo. S.

Difficile est Satyram non scribere, nam quis iniquæ
Tam patiens vrbis, tam ferreus, vt teneat se:
Causidici noua cum veniat lectica Mathonis

Plena ipso, post hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitate comesa
Quod superest, quē Massa timet, quē munere palpat
Carus, & à trepido Thymele summissa Latino:

VETVS SCHOL.

Mathonis.] Aduocati, qui sceleribus diues effectus est. & lectica, genus vehiculi quo nobiles vehebantur plena autem ipso, quia crassus fuit.

Magni delator amici] Heliodorum dicit Stoicum philosophum, qui Licinium Silanum discipulum suum, cum argueretur coniurationis, inficiantem, præter domesticam delationem, etiam testimonio oppressit. Alij philosophum Egnatiū Celerem, Bareæ Sorani magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, & damnauit, & ipse postea sub Vespasiano hoc ipsum Musonio Ruso accusante, damnatus est. Nonnulli Demetrium * caussidicum dicunt, qui multos Neroni detulit.

Et cito rapturus.] Delatione Siciliæ maxima partem proscripserunt: Ex quorum bonis multa deripuerunt. Namque hoc, quod rapturum dicit, ad crudelitatem refert. Et à Sylla multi occisi sunt & proscripti.

Quem massa timet.] Massa morio fuisse dicitur, & Carus mimus: Latinus vero, actor mimicus. Hi omnes Neronis fuerunt liberti, & delitiæ Augustis: sed & nequissimi delatores. Latinus autem mimus quasi conscius adulterij Messalinæ vxoris Neronis ab ipso occisus est. Massa autem & Carus Heliodoro deferente occisi sunt: cuius futuram delationem ita metuebant, vt ei munera darent. Nam Latinus mimus Thymelem mimam summittebat ad mitigandum.

IOAN. BRITANNICVS.

Nam quis tam patiens.] Quis enim, inquit, possit pati tantam vrbis iniquitatem, vt non moueatur ad scribendum Est autem ratio quare sit difficile non scribere, quum etiam alia sint notatu grauiora.

Vt teneat se.] Temperet sibi ne scribat.

Causidici noua] Hinc maxime mouetur poeta ad scribendum satyras, quòd sub Domitiano frequens, & pene publice accusandi rabies existeret, quæ omni bello ciuili grauius togatam ciuitatem conficeret, adeo aures Imperator delationibus patefaciebat, vt nihil propemodum tutum esset, ita vt delator delatorem timeret. Vnde sic conqueritur Plinius in Panegyrico de Domitiano. Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum non solitudinem illi nouerant, sed templum, sed forum insederant nulla iam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Multi igitur, inter quos & Causidici, quum in ea re quæstum & principis gratiam esse cognoscerent, relictis actionibus forensibus, ad delationes se conferebant. vt Matho & Pompeius Falco, qui iisdem temporibus accusabant, vt alibi notatur à Iuuenale.

——sauior illo　　　*Pompeius tenui iugulos aperire susurro.*

Causidicum fuisse Pompeium ostendit Plinius Epistola quæ incipit, Consulis an existimem te in tribunatu causas agere decere? Notat igitur omnes delatores sub persona Mathonis quem ex paupere diuitem factum esse videri vult quæstu delationum. pauperem fuisse ostendit alibi Iuuenalis,

Matho deficit.　　　Martialis,

Parua rogas magnos, sed non dant hæc quoque magni.
Vt leuius pudeat iam Matho parua roga.

Lectica.] Non tantum ea dicebatur lectica, qua nocturno tempore quiesce-

rent, sed qua etiam gestarentur, non tam primores viri, quam matronæ. Instar cubiculi erat, & lectitarij dicebantur serui, qui lecticam gestabant humeris, Græce hexaphorum dixere lecticam, quæ à sex seruis, Octophorum vero, quæ ab octo gestaretur. In ea erant & fenestræ. vnde alibi.

Clausa lectica fenestra.

Tranquillus in Augusto, A cœna in lecticulam se lucubratoriam recipiebat. alibi Iuuenalis,

Latris specularibus antrum.

Nam antrum appellat lecticam, cui specularia adhibebantur. Quemadmodum & nostra ætate vidimus fœminam quandam primariam Gallicam gestari lectica ex corio cocto cum fenestris, adhibitis specularibus vitreis, ea autem gestabatur non à seruis, sed à duobus equis mediam lecticam intercipientibus. Lecticam autem velis auleisve circumseptam fuisse docet Plutarchus in Eumene sic, Quo accepto Eumenes incitatis lecticariis cursu delatus, ex vtraque lecticæ parte summouit auleum, magna lætitia manum protendens.

Noua.] Nuper comparata delationibus, quum antea esset pauper.

Plena ipso] Quasi qui commodius gestaretur solus, vt delicatus, & luxuriosus.

Delator.] De Marco Regulo intelligit qui (vt scribit Plinius in Epistolis) omniũ bipedum fuit nequissimus. Multorum enim nobilium sub Domitiano cædes molitus fuerat. Cassios enim & Camerinos accusauit, qui sub Nerone interempti sunt. Et hunc (vt ipse refert) tam Bebius Masa, quàm Merius Carus, valde timebant. nam Regulo intemperanter laceranti Herennium Senecionem, respondit Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Nunquid ego Cassio, aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat.

Delator.] Occultus accusator, nam deferre est occulte accusare.

Magni amici.] Id est imperatorij, hoc est imperatoris amici & familiaris, nam magna amicitia appellatur imperatoris, vt alibi poeta.

In quorum facie miseræ magnæque sedebat *Pallor amicitiæ.*

Vt ostendat ne amicos quidem imperatoris tutos fuisse à delationibus.

Rapturus.] Absumpturus. nam partem bonorum delationibus consequebantur, nobilibus ipsis aut in exilium eiectis, aut trucidatis ab imperatore. C Huiusmodi delatores, interceptores, quadruplatorésque vocabantur. In Rhetoricis ad Herennium libro secundo. Quadruplator, vt breuiter describam, capitalis est. Liuius Populum Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienæ personam laturum. S.

Nobilitate comesa] Nobilibus absumptis, & laceratis ab imperatore. Nam (auctore Tranquillo) nihil pensi habuit, quin prædaretur omni modo bona viuorum ac mortuorum: vsquequaque & accusatore & crimine corripiebatur. Satis erat obiici qualecunque factum, dictum aduersus maiestatem principis. Hinc est vt alibi conqueratur poeta.

Vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.

Eius crudelitatem in Panegyrico Traiani sic taxat Plinius, Quum nuper immanissima bellua velut quodam specu inclusa, nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædésque proferret, &c.

Quod superest.] Quod adhuc ab imperatore non est corrosum & correptum

Massa] Bebium Massam intelligit, & ipsum delatorem Sensus est autem, Bebius ipse Massa, qui delator erat, delatorem timebat apud principem, qui tantopere delatores fouebat. De Bebio Massa sic Plinius in epistola ad Macrinum. Legati rursus inducti, iterum me iam præsentem aduocatum postulauerunt, implorantes fidem meam, quam erant contra Bebium Massam experti.

Carus] Delator & ipse fuit, de quo Martialis,

Ecce reum Carus te detulit, adsit agellus.

Plinius libro primo ad Voconium (vt paulo ante dictum est) eius meminit.

Palpat.] Cui munere blanditur. Nam palpare, siue palpari idem est quod

blanditi, Horatius,

Cui male si palpere recalcitrat, vndique tutus. Lucilius,

Hic vbi me videt subblanditur, palpatur, caput scabit,

Inde dicuntur palpones adulatores. Persius,

Tu habes ille sui palpo.

Trepido Latino.] Latinus mimus fuit, cuius iocis & vxoris Thymeles mimæ plurimum delectatus est Domitianus, vnde Martialis.

Qua Thymelen spectas derisorémque Latinum,
Illa fronte precor carmina nostra legas.

Submissa] Vtrum ad coitum, an ad placandum Ostendit autem poeta, ne personam quidem gratam imperatori fuisse tutam a delationibus. Nam Latinus timēs delatorem, ei clanculo submittebat vxorem ad placandum Non ignoto à nonnullis, qui ætate nostra in liberalibus studiis postremas partes non ferunt, longa verborum contentione disputatum. Thimelem mimam fuisse, quæ itidem, vt Latinus à Domitiano populóque fauorabiliter spectaretur Sed non vxorem Latini, quæ omnia, quum friuolis fulciantur argumentis, nihil video, cur adhuc potius Latini non credam, quàm aliam mulierem. Quum præsertim Iuuenalis ostendat, Zelotypum fuisse Thymeles. Credibilius enim est Latinum Zelotypum fuisse vxoris, quàm alterius quæ corpus vulgaret. Sed quum res non magni sit momenti vnicuique sua sit existimatio Illud tamen constat mulieri nomen inditum ab arte scenica. θυμέλη enim pulpitum, siue scenam significat. & θυμελικὸς histrionem, nam & ipsa placuit theatris Vnde Apuleius in Apologia appellat choragium thymelicum, id est scenicum apparatum & instrumentum his verbis. Non me fugit à Fulgentio, choragium falso exponi funus virginale.

Cum te summoueant, qui testamenta merentur
Noctibus, in cælum quos euehit optima summi
Nunc via processus, vetulæ vesica beatæ?
Vnciolam Proculeius habet, sed Gillo deuncem:
Parteis quisque suas ad mensuram inguinis heres
Accipiat sane mercedem sanguinis, & sic
Palleat vt nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

VETVS SCHOL.

Palleat.] Nimia coitus libidine fatigatus, aut expectatione hereditatis, aut pretij adulterij

IOAN. BRITANNICVS.

Quum te summoueant.] Alia est scribendæ satyræ indignatio, quòd scilicet multi vetularum consuetudine locupletarentur. Nam quum vetulis prurientibus officiū suum præstitissent, ab eis postea, defraudatis liberis, hæredes scribebātur. Martial.

Insectatu anus ô quantum cogit egestas.

Quibus verbis innuit, talia adulteria licet iocunda non fuissent, fructuosa tamen extitisse.

Summoueant] A bonis tuis paternis.

Noctibus.] Nocturno concubitu.

Merentur test.] Id est bona, quæ per testamentum assequuntur.

Quos euehit.] Ordo est quos vessica vetulæ beatæ, quæ optima nunc est via summi processus, euehit in cœlum.

Vesica.] Pruritus & libido.

Vetulæ beatæ.] Diuitis & opulentæ. Papinius in syluis,

Iam se (quisquis est) inops, Beatus,
Conuiuam ducit esse gloriosum. Propertius,
Noli nobilibus, noli conferre beatis.

Vehit in cœlum.] Id est ad excelsissimos opulentiæ gradus perducit, & proinde tanquam dij habentur.

Optima nunc via] Adiuuandum gestu, vt sit per irrisionem dictum.

Summi processus] Summi progressus ad diuitias.

Vnciolam Proculeius.] Antiqui vt recitauimus apud Persium, Patrimonium in duodecim partes diuiserunt, ita vt nomine assis totum contineretur. vnde dicitur hæredem te reliquit ex asse, id est ex toto. as in duodecim partes diuiditur, Sextantem, quæ sexta est pars assis. Quadrantem, quæ quarta: Trientē, quæ tertia: Quincunx a numero est vnciarum: Semis dimidium assis: Septunx à septem & vncia: Bes, dempto triente: Dodrans, quadrante: Dextans, sextante dempto: Deunx, dēpta vna vncia. Vncia autem erat minima pars & duodecima assis. Est ergo sensus. Adulteros pro membri sui qualitate & laboribus accipere præmia. Proculeius ergo, tanquam male mentulatus vnam tantum accipit vnciam patrimonij ex testamento. Gillo autem draucus reliquum patrimonij accipit, id est deuncem, quod est totum dempta vna vncia, quæ iam debetur Proculeio. per Proculeium autem intelligit virum parum mentulatum, per Gillonem autem bene mentulatum.

Quisque heres.] Legendum est irrisione satyrica & adiuuandum gestu: æquum, inquit est, vt vnusquisque pro portione membri, laboribusque suis accipiat partes patrimonij.

Mercedem] Appositio est.

Sanguinis.] Nam semen hominis (vt tradunt physici) nihil aliud est quàm sanguis concoctus, & ideo mutat colorem, vt lac quoque in mammillis.

Inguinis.] Inguen ab auctoribus accipitur pro parte genitali tam in mare quàm in fœmina, vnde Tranquillus in Nerone Virorumque ac fœminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet Cornelius Celsus libro septimo dicit testiculos dependere ab inguinibus per singulos neruos.

Palleat] Adulteri enim exhausti sanguine intemperato coitu, pallent non minus quàm qui pedibus anguem calcauere.

Vt nudis.] C. Imitatur Vergilij versum, ex Æneid. 2.

Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem *Pressit humi nitens.* S.

Ordo est, & sic palleat, vt pallet ille qui pressit anguem calcibus nudis, aut vt pallet Rhetor dicturus.

Ad aram Lugdunensem.] Hoc autem est ex historia. Nam Caligula edidit in Gallia Lugduni miscellos ludos, sed & certamen quoque Græcæ, Latinæq facundiæ, quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguáve delere iussos, nisi ferulis obiurgati, aut flumine proximo mergi maluissent Qui ergo in hoc certamen descendebant, incerti euentus rei pallebant. C. Lugdunum autem ciuitas est Galliæ Celticæ, mercimoniis nobilitata & quaternis quotānis nundinis, totius Europæ maximis & celeberrimis. S. Eam condidit Numatius Plancus (vt tradit Eusebius) vbi Arar Rhodano commiscetur. C

Rhetor.] Orator hoc loco. Cicero in Oratore, Sed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine eloquens dictus est. Is autem est, qui veras tractat agitque causas, vt, virum doctum, copiosum, & sapientem decet. Rhetor tamen Latinis sæpius is dicitur qui dicendi præcepta tradit, quem Cicero, & Quintilianus declamandi magistrum vocant. Nam non veras, sed ad exercitationem fictas causas tractat. S.

Quid

Quid referam, quanta ſiccum iecur ardeat ira:
Cum populum gregibus comitum premit hic ſpoliator
Pupilli proſtantis? & hic damnatus inani
Iudicio (quid enim ſaluus infamia nummis?)
Exſul ab octaua Marius bibit, & fruitur Dijs
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

VET. SCHOL.

Inani iudicio.] Non ademptis bonis. * declus dicitur, ſine litium æſtimatione. Legis æſtimatio illi non profuit. ſubauditur nota.

Ab octaua.] Qui iudicio vacabant, decima hora cenabant. Hic enim ab octaua.

IOANNES BRITANNICVS.

Quid referam quanta.] Alia indignationis cauſa in ſpoliatores enim cum pupillorum tum prouinciarum inuehitur.

Quid referam?] Quid dicam? quantum mihi æſtuent præcordia, quum videam quendam, qui ſpoliis pupilli locupletatus, eo deliciarum peruenit, vt lectica magno grege comitum ſequente per Vrbem geſtetur? Quem autem poeta deſignet, nulla extat certa hiſtoria. Illúdque falſum eſt, quod de Cecilio Claſſico aliqui tradidetũt. in omnes ſpoliatores nullo modo dici poſſe videtur, quũ dicat hic ſpoliator: quaſi qui temporibus ſuis omnibus eſſet notiſſimus.

Proſtantis.] Differentia eſt inter proſtare & proſtituere. Nam proſtare verbũ eſt neutrum abſolutum, & ſignificat turpitudine corporis quæſtum facere. Proſtituere autem eſt actiuum, ſignificátque, quod proprium eſt lenonis, marem vel fœminam publicæ libidini gratia quæſtus exponere. vnde & ſcortum ipſum appellamus proſtibulum, vel quòd proſtet, vel quòd ante ſtabula hæ ſedebant, ſicuti ante Alicariæ meretrices appellabantur in Campania, ſolitæ ante piſtrina Alicariorum verſari, quæſtus gratia. hæc Feſtus.

Premat populum.] Hinc maxime indignatur poeta, quòd rapinis pupilli locupletatus, tanto per Vrbem faſtu & pompa incedat, vt præmat & vrgeat populum quum geſtatur lectica. vnde & alibi:

Et ingens curret ſuper ora Liburno.

Gregibus comitum.] Vel clientum vel ſeruorum: nam comitem accipere debemus (inquit Vlpianus, de iniuriis) eum qui comitetur & ſequatur. Et (vt ait Labeo) ſiue liberum, ſiue ſeruum, ſiue maſculum, ſiue fœminam. Et ita comitem diffinit, qui frequentandi cuiuſcunque cauſa, vt ſequeretur deſtinatus eſt. Inter comites vtiq. & pædagogi erant.

At hic damnatus.] In auaritiam ſui temporis, cum publicam, tum priuatam Conqueritúrque iudicia vana eſſe & iniqua. Hócque maxime propter Marium Priſcum hominem Beticum. Hic enim quum Aphricam prouinciam, cui proconſul præfuerat. ſpoliaſſet (nam ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias acceperat) accuſantibus Aphris, Cornutus Tertullus, ſeptingenta millia quæ acceperat Marius, ærario inferenda cenſuit, Mario vrbe Italiáque interdicendum. Notat igitur poeta iniquitatem ſui temporis, quum id quod prouincialibus reſtituendum fuit, in ærarium ſit delatum.

At hic.] Marius adiuuandum geſtu, & eo riſu, quo ſolemus rem nefandam improbare, vt ſit ſenſus. Tantũ abeſt vt hic Marius, qui condemnatus eſt, ſolicitudine angatur, vt etiam hilare & ſplendide viuat, quaſi qui talem condemnationem

paruifaciat. Sicque innuit ex bonis prouincialium apud eum magnam partem esse relictam. Ordo autem est. At hic Marius damnatus inani iudicio, ab octaua hora bibit exul. reliqua dicuntur per parenthesim. At hic Marius, ita dictum à poeta, quasi viueret præsénsque esset.

Inani iudicio] Inane iudicium appellat, quo prouincialibus nihil profuerit, quum eis pecunia non sit restituta, sed in ærarium relata.

Quid enim saluis infamia nummis] Antypophora est. quasi aliquis dixerit. Inane iudicium non est appellandum ô poeta, quando graui infamia fit aspersus & proinde respondeat, Quid nocet infamia saluis nummis? Ironice autem enunciandum & vultuose, vt ostendat hominem improbum infamia à vitiis non absterreri.

Exul. nam.] Nam (vt dictum est) vrbe & Italia ei inter dictum est in biennium.

Ab octaua] Statim post octauam horam.C. Id est hora à solis ortu secunda nam dies ciuilis Romanis media nocte incipiebat vsque ad meridiem. S. nam comedisse ante nonam horam, mensæ destinatam, hominis erat dissoluti & luxuriosi: post nonam igitur comedebant. Martialis.

Imperat extructos frangere nona toros.

Id est lectos discubitorios.

Ab.] A, & Ab, plerumque pro post ponuntur. Plinius, A conceptu decimo die dolores capitis. A, item eleganter vsurpatur, quum inter partes dissidentes volumus significare alterutrius propugnatores & amicos, vt quid Sylla erant, in Marium arma sumpserunt: & qui à me non erunt, ego contra illos ero. In alia etiam significatione accipitur, quum in seruis munus operámq. discernit Nam quum Romani ex seruis suis, aliis vterentur ad iter, vt mitterent eos quò liberet, eos appellauere à pedibus, vt ita dicerent: voca à pedibus, trade hoc à pedibus, à pedibus venerunt, ita vt semper intelligetur serui, vt sit, Serui à pedibus venerunt, & voca seruos scilicet à pedibus, & reliqua. Martialis,

Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Id est cur à te mensa non ponitur à pedibus, id est seruis à pedibus, vt sit datiuus casus. eosdem circumpedes appellat Cicero tertia actione in Verrem. Circumpedes autem homines formosos & literatos suos esse docebat. Verres, inquit Cicero, quum dicebat suos esse circumpedes, Maleoli fuisse negabat. vnde & poeta in sexta satyra. Admotum à pedibus, id est seruis à pedibus. Aliis autem ad literas exscribendas quum dictarentur, qui libellos à supplicibus datos exciperent, curámque haberent, illos à manu, hos à libellis dixere. Suetonius in Cæsare, Philomenem à manu seruum, qui necem suam per venenū inimicis promiserat, non grauius quàm simplici morte puniuit. idem in Augusto Gallo à manu quòd pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit. Amanuenses, etiam eosdem appellauit in Nerone. idem in Domitiano: Epaphroditum à libellis capitali pœna condemnauit. Idem in Claudio: Suspexit Polybium à studiis, qui sæpe inter duos Consules ambulabat, sed ante omnes Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus, hoc est quibus vteretur ad studia sua, hoc est qui legerent & percurrerent, quum studiis vacaret. Græci eos Anagnostas appellant, ἀναγινώσκω enim idem est quòd lego, & qui scriberent epistolas, quique omnium rerum rationes colligerent, vt accepti & expensi.

Fruitur diis iratis.] Ille dicitur frui diis iratis, qui licet eos infensos sibi ob scelera habeat, nullam tamen ab iis sentit punitionem, sed interim per omnia vitam hilarem agit. Marius ergo licet deos haberet iratos ob flagitia, in summa tamen hilaritate viuebat, nullum ab iis sentiens incommodum. idem dictum est à Iunone apud Senecam conquerente, Herculem abuti ira sua. Superat, inquit, & crescit malis, iráque nostra fruitur, in laudes suas, mea vertit odia. quasi dicat, licet ei irata sim, nullum ex hoc sentit incommodum.

Prouincia victrix] Quæ obtinuisti, vt Marius damnaretur. Prouincia dicitur quasi procul victa ab Italia. Nam Italia prouincia non appellatur, sed quæ extra Italiam sunt, vnde Plinius Iunior. Italicus es, an prouincialis. Plinius libro

tertio De naturali historia scribens de Gallia Narbonensi, Italia, inquit, verius est, quàm prouincia. apud Columellam titulus est De natura prouincialium vinearum, vbi intelligit omnes vineas præter Italicas C. Sed Italia tunc Rubicone flumine terminabatur, reliqua appellabatur Gallia, vt Geographi docent. S.

Ploras.] Pecunia non restituta tibi. Conqueritur etiam Salustius in Iugurta, prouinciales sæpe spoliati, his verbis. Non peculatus ærarij factus est, neque per vim sociis ereptæ pecuniæ, quæ quanquam grauia sunt, tamen pro consuetudine iam pro nihilo habentur.

Hæc ego non credam Venusina digna lucerna?
Hæc ego non agitem? sed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem:
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Ius nullum vxori, doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem vigilanti stertere naso:

VETVS SCHOL.

Venusina digna lucerna.] Lucernam dicit, quia Satyrici ad omnium vitia, quasi lucernam admouent, & vt adurant, & vt ostendant crimina. Venusinam autem ideo, quia hæc fuit ciuitas Horatij. Siue * à Venesio, vbi lucernæ leues fuerunt, quæ vilissimi veniebant.

Non agitem.] Non persequar. vt Virgilius, *pallantes Troas agebat.*

Heracleas.] aut columnas in Hispaniis, aut Atlantem.

Si te capiendi ius null. vxori.] Si vxor eius iure impediatur.] adultero succedere, ipse maritus leno succedit adultero heres, vt per fideicommissum res adulteri ad adulteram veniant.

IOAN. BRITANNICVS.

Hæc ego non credam.] Sensus est, ego non credam sæculi nostri scelera, digna carmine satyrico quale Horatius multa lucubratione scripsit.

Venusina lucerna] Id est carmine satyrico, quo maxime Horatius vitia temporis sui est insectatus. Venusia autem ciuitas est in confinio Apuliæ & Lucaniæ patria Horatij, quod ipse ostendit in Sermonibus.

Sequor hunc Lucanus, an Appulus anceps.
Nam Venusinus arat finem sub vtrumque colonus.

Est in via Appia.

Lucerna] Carmine lucubrato.

Agitem.] Insequar? notem.

Sed quid magis.] Tacitam obiectionem diluit. Respondet enim iis qui possent dicere, longe satius esse, si scribantur fabulæ.

Quid magis.] Subaudi scribam

Heracleas.] Id est ærumnas & fabulas de Hercule confictas. De quibus multa Diodorus in quinto. Heracleas autem legendum est non Herculeas ἡρακλῆς enim Græce dicitur Hercules Latine, & possessiuum Heracleus penultima producta, hac ratione, quòd apud Græcos Heracleus scribitur per diphthongum ει, sicut Æneas, & Spondeus, & Medea: quæ diphthongus conuertitur in è longam apud Latinos. Heracles autem interpretatur Iunonis gloria. ἥρα enim Græce Iuno Latine, & κλεὸς gloria: quasi Iunone persequente magnam sit gloriam adeptus.

Aut Diomedeas.] Fabul ts, quæ de Diomede & sociis eius narrantur: nam Diomedes Tydei & Deipbiles filius Ætoliæ rex, quum bello Troiano venerem transfixa manu vulneraffet conantem Aeneæ filio suo auxilium ferre, id passus est incõmodi vt Venus in vltionem sui furorem libidinis Ægialæ vxori eius immiserit. Quæ correpta amore Stheneli cuiusdam calamistrati, quem Diomedes domi tanquam bonorum suorum gubernatorem reliquerat, cum eo concubuit, & ab eo adiura maritum è bello Troiano redeuntem, non admisit ille verò seu ab vxore fugatus, siue pudore vxoris adulteratæ in Italiam nauigauit ad Daunum regem Appuliæ, vbi Arpos & Beneuentum condidit. Mox eum ferunt in insulas contra Italiam nauigasse, ibique nunquam visum, socios in fluctibus submersos, in aues esse à Pallade conuersos, quæ Diomedeæ dicuntur. De quibus Plinius, Ouid. & Solinus.

Aut mugitum labyrinthi. Id est fabulam vulgatam de Theseo, de quo multa Diodorus in quinto, & Plutarchus in eius vita. Quæ fabula ita se habet. Androgeus Minois filius, quum Athenas consensu omnium Atheniensiũ concessisset, regnante Ægeo, superaréque athletas omnes, in amicitiam venit filiorum Pallantis. At Ægeus veritus, ne aliquando a Pallantiadis propter amicitiam Androgei, auxilio Minois pelleretur regno: Androgeum positis insidiis proficiscentem Thebas obtruncat. Minos accepta iniuria, bellum Atheniensibus induxit: superatis imperauit, vt septem pueros totidémq virgines singulis annis Minotauro quoad viueret, vorandos mitterent. inter hos quum Theseus mitteretur, præcepit Ægeus gubernatori: si Minotaurum superaret filius, vt albis velis domum rediret: nigris si perisset. Theseum in Cretam delatum Ariadne Minois filia, eius pulchritudine capta, occidendi Minotauri rationem. Labyrinthique egressum docuit. Mugitum igitur intellige Minotauri, qui in Labyrintho Cretensi custodiebatur: quique à Theseo fuit interfectus: erat enim biformi specie.

Labyrinthi.] Labyrinthus ædificij genus fuit: quod itinerum ambages, occursúsque, ac reuersus inexplicabiles continebat, crebris foribus ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Labyrinthos quatuor docet fuisse Plinius. Primum in Ægypto. Hincque tradunt Dædalum sumpsisse exemplar Labyrinthi. quem fecit in Creta Sed centesimam tantum portionem eius imitatum. Secundus hic fuit ab Ægyptio Labyrinthus. Tertius in Lemno. Quartus in Italia: omnes lapide polito fornicibus tecti.

Et mare percussum puero.] Hoc est fabulam confictam de Icaro & Dædalo eius patre. Dædalus enim Atheniensis fuit (vt scribit Diodorus.) Mitionis filius, præclarus architectus, qui à patria fugit, damnatus ab Areopagitis. Talus enim sororis filius, quum ab eo erudiretur, ingenij acumine rotam primum figularem adinuenit. Mox cum serpentis maxillam inuenisset, secuisséque modicum ligni, imitatus serpentis dentium spissitudinem, serram ferream excogitauit Inuenit præterea tornũ. Quum igitur pluribus in rebus hominibus profuisset, & proinde celebris eius esset apud omnes fama, ab Dædalo, inuidia vrgente interemptus est, quasi ei turpe esset gloria vinci ab adolescente. Damnationem igitur fugiens in Cretam venit, Minoi ob artem fuit gratus Labyrinthum enim autore Plinio ei (vt diximus) extruxit. Sed quum Pasiphaë Minois vxor tauri pulcherrimi amore deperiret, ei Dædali arte supposita in boue lignea inclusa, decantatum fabulis Minotaurum genuit Fertur Minos iratus, quum eum ad supplicium quæreret, nec is inueniretur, præmia inuenientibus proposuisse. Dædalus desperata nauigatione, alas sibi à Pasiphaë absconditus fabricauit, & Icaro filio suo. Sed quum Icarus altius iret, vt adolescens, peteret: liquefacta calore cæra, laxatisque alarum compagibus in mare decidit. Pater vero in Siciliam ad regem Cocalũ delatus est. Percussum igitur mare puero, subaudi Icaro, a quo postea Icarium mare denominatum constat. C. Vt est apud Ouidium,

Icarus Icarias nomine fecit aquas. S.

Fabrumque volantem.] Dædalum Sed hæc omnia fabulosa sunt. Historia autem hoc habet. Vela Icarum, & malum, autemnámque Dædalum inuenisse, & proinde fictum eos volasse supra mare. Dædalus item autore Plinio dicitur inuenisse

fabricam materiatam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinũ, ichthiocollam.

Quum leno accipiat.] Fœdam sui temporis auaritiam notat, quo multi mariti pecuniæ cupiditate ducti, vxores suas ab aliis tractari permittebant, iidem edocti dissimulare turpitudinis conscientiam, suscipiendo scilicet lacunaria, aut stertendo quum mœchus ingrediebatur. idem etiam ab Horatio notatur.

Sed iussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor. seu nauis
Hispaniæ magister, Dedecorum preciosus emptor,

Id est qui magno precio emit adulteria. Sensus est. Ergo hæc ego magis fabulamenta secter, quum mihi ad reprehendendum tam multa obscœna occurrant, vt maritus vxoris suæ pudicitiam vendat.

Leno accipiat.] Domitianus (autore Tranquillo) probrosis fœminis lecticarum vsum ademit, iúsque capiendi legata hæreditatésque, nam multi adulteri plerumque, præteritis liberis, bona sua relinquebant mœchis suis. Sed quum postea per legem Domitiani mœchæ adulterorum suorum bona capere non possent, ea bona maritis, qui tanquam vxorum suarum lenones erant, relinquebantur. Ait ergo Iuuenalis inuentæ legi, inuentam fraudem.

Leno.] Id est ipse maritus, qui dissimulato vxoris adulterio eam tractari ab adultero permittit. Nam leno autore Vlpiano is dicitur: qui mulieres quæstuarias prostituit, & is qui alterius negociationis nomine hoc genus vitæ exercet, vt puta, si quis caupona exercens, in ea corpora quæstuaria habeat, vt multi solent sub prætextu instrumenti cauponij prostitutas mulieres habere.

Si capiendi.] Id est quia ius capiendi legata & hæreditates sublatum est vxoribus lege Domitiani.

Lacunar.] Appellatione lacunaris & laquearis (nam vtrumque accipimus in eadem significatione) intelligimus tabulata pensilia cœnationem reliquorúmque ædificiorum. C. Cicero in Tusculanis, Gladium è lacunari seta equina appensum, demitti iussit. de laqueari, Vergilius.

Dependent lychni laquearibus aureis. S.

Stertere.] Differentia est inter stertere & dormire, vt quicunque stertit dormiat: sed non omnis qui dormit stertat: est enim stertere, dormiendo strepitum per nares emittere.

Naso vigilanti.] Quia reuera non dormiat, sed somnum simulet. C. à Cepio quodam sumptum, qui Pararenchon dictus est, quod dormientem simularet, quo impunitius vxor mœcharetur. vnde illud, non omnibus dormio, vt Festus, & Cælius Rhodiginus libro vigesimo secundo, capite decimo sexto scribit. S.

Cum fas esse putet curam sperare cohortis,
Qui bona donauit præsepibus, & caret omni
Maiorum censu, dum peruolat axe citato
Flaminiam, puer Automedon nam lora tenebat,
Ipse lacernatæ cum se iactaret amicæ?
Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadriuio: cum iam sexto ceruice feratur
Hinc, atque inde patens, ac nuda pæne cathedra,
Et multum referens de Mæcenate supino

Signator, falſo qui ſe lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, & gemma fecerit vda?
Occurrit matrona potens, quæ molle Calenum
Porrectura viro miſcet ſitiente rubetam,
Inſtituítque rudes melior Locuſta propinquas
Per famam, & populum nigros efferre maritos.

VET. SCHOL.

Curam cohortis.] Militum tribunatum.
Præſepibus.] Propter equos hoc dixit, & Neronem tangit.
Lacernatæ.] Satyricè, habitu virili fœminam deſcribit.
Sexta ceruice.] Lectica, faciente luxuria, à ſex hominibus portabatur.
Gemma f. vda.] Saliua tacta, propter ſignaculi impreſſionem.
Locuſta.] Locuſtam ex Galliis matronam veneficam Nero exhibuit ad ſe, propter venena conficienda; quoniam magnæ famæ erat, & in familiaritate habuit, vt etiam eum doceret venena miſcere. Inde ait Turnus in Satyra,

* *Ex qua Cæſareæ ſoboles horrida Locuſta*
Occidit tura ſui verna nota Neronis.

Hæc increpitata à Nerone, quod lentum venenum Britannico priuigno ſuo paraſſet, tam efficax dedit, vt antequam poculum Britannicus exhauriret, in conuiuio Neronis expiraret. propinquas autem dicit, tanquam à Locuſta doctas: vel, vt quidam, vxores.

IOAN. BRITANNICVS.

Quum fas eſſe putet] Cornelium Fuſcum deſignare videtur: qui puer aurigæ officium præſtiterit Neroni. Nam id in gratiam eius, qui eodem aurigandi ſtudio tenebatur, multi ex nobilibus faciebant. Putabat enim Nero pudorem aurigationis ſuæ tolli poſſe cæterorum nobilium multitudine aurigantium: temporibus poſtea Domitiani cohortium prætorianorum præfectus bellum geſſit aduerſus Dacos, vbi occubuit. Vnde alibi.

Et qui vulturibus ſeruabat viſcera Dacis,
Fuſcus marmorea meditatus prælia villa.

Nobilem fuiſſe Fuſcum, oſtendit Tacitus his verbis. Procurator aderat Cornelius Fuſeus ingens ætate, clarus natalibus: poſt Neronis tempora ſenatorio ordine depoſito ſe in ocium quietis cupiditate contulit. Sicq; poeta Fuſcum notat non ſine ſumma indignatione: quod quum fœdam egerit adoleſcentiam: audeat poſtea dignitatibus & honoribus ſe dignum putare: quaſi poeta innuat, homines tantum vitioſos ad honores prouehi & ſublimari. Nam (vt diximus) Fuſcus præfecturam cohortium prætorianorum adeptus eſt: quum indignus videri poſſet iam fœdata adoleſcentia aurigatione. Alij etiam ſunt qui non de Fuſco: ſed de Tigillino intelligendum putent, qui Neroni gratiſſimus fuit, & præfectus cohortis prætorianæ is ætatem ſuam impudice & libidinoſe egit. De quo ſic ſcribit Tacit. Ophonius Tigillinus, obſcuris parentibus, fœda pueritia, impudica ſenecta, præfecturam vigilum, & prætorij, & alia præmia virtutum, quæ velocius erat vitiis adeptus: crudelitatem mox, deinde auaritiam, & virilia ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone: quædam ignaro auſus poſtremo eiuſdem deſertor & proditor. Idem paulo inferius ſic ait: Tigillinus accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuncio, inter ſtupra concubinarum & oſcula, ſectis faucibus concidit. Idem alibi.

Ne dum ille scenicus Tigillino. s. cum pellicibus suis comitate arma contra eieret. Hinc ergo apparet Tigillinum gratissimum fuisse Neroni, & bona sua concubinis & pellicibus condonasse, potuit etiam in gratiam principis aurigare. Sed quum in ambiguo sit, de quo poeta potissimum intelligat, vnusquisque si neutrum horum probabile visum fuerit, aliquid quod ad loci explanationem faciat, excogitet. Satis est hunc locum ex iis esse apud poetam, de quibus adhuc quærendum sit.

Cohortu] Cohors pars decima est legionis Nam in legione decem cohortes esse debere tradunt, qui de re militari scripsere Constabátque equitibus & peditibus, sed maiore semper peditum numero: lege Vegetium & Modestum.

Præsepibus.] Id est equis alendis, si ad aurigationem referas: si autem ad stupra concubinarum. præsepibus expone lupanaribus & pellicibus ipsis. Cic in Pisonē. Vtrum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo & vino: melius autem est referas ad aurigationem: quòd bona impenderit alendis equis. Nam sequitur,

——dum peruolat axe citato

Flaminiam, puer Automedon.

Dum peruolat.] Consumpsit inquit bona maiorum dum in gratiam Neronis aurigat, & aurigæ officium præstat ipsi Neroni. Qui (autore Tranquillo) Sporū suum augustarum ornamentis exculturn, lecticáque vectum, & circa conuentus mercatúsque Græciæ, mox Romæ circa sigillaria comitatus est identidem exosculans. Et licet Tranquillus lectica vectum scribat, potuit tamen & curru gestari.

Flaminiam.] Id est viam, quam Caius Flaminius Lepidi collega, deuictis Liguribus ab Roma Ariminum vsque strauit.

Puer Automedon.] Id est ipse Fuscus auriga, siue Tigillinus: vt Automedonten posuerit pro auriga: qui Diorei fuit filius, & auriga Achillis: vnde à poetis vsurpari solet pro auriga Ouid.

Tiphys & Automedon dicar amoris ego.

Ipse] Id est Fuscus seu Tigillinus.

Quum se iactaret.] Hoc est cum ipse Nero per multa lasciuiæ blandimenta comitaretur Sporum, & sæpe oscularetur. Nam iactare se alicui, est seipsum illi dare, ingerere, insinuare.

Amica lacern] Id est Sporo quem ideo appellat amicam lacernatam, quia quum perdite eum amaret, conatus est exectis testibus etiam in muliebrem naturā transfigurare: eum etiam cum dote & flammeo persolenni nuptiarum celeberrimo officio deductum, pro vxore habuit. ergo amicam lacernatam genere fœminino poeta per cauillationem appellauit: ac si diceret, amicæ masculæ hoc est amicæ, quæ vir omnino erat. Nam lacerna vestis est virilis: de qua antea,

Tyrias humero reuocante lacernas.

Nonne libet] Aliam affert causam satyræ scribendæ. Nonne, inquit, etiam in quadriuio, & propatulo libeat nihil scribere: quasi loco minime scriptoribus conuenienti? quum poetæ secreta & secessus soleant quærere. Quum iam Regulus, qui per falsa testamenta est locupletatus, tanto fastu veharur per vrbem, vt petulantius nihil sit Sicque poeta conqueritur, in precio & honore duntaxat illos esse, qui per scelera ad eximias opes peruenere: qualis fuit ipse Marcus Regulus: de quo suprà diximus illic.

Magni delatoramici.

De eo sic Plinius Iunior: Aspice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia processit: vt ipse mihi dixerit, quum consuleret quàm cito sexcenties sestertiùm impleturus esset, inuenisse exta duplicata: quibus portendi milies & sexcenties habiturum: & habebit: si modo, vt cœpit, aliena testamenta (quod est improbissimum genus) falsis his, quorum sunt illa, dictauerit Hunc laudat Martialis assentando: quum diues & potens esset, vt etiam Plinius docet, eundem testamentorum captatorem ostendit omniúmque bipedum nequissimum appellat.

Nonne libet?] Impetus est Sic alibi.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet.

Ceras.] Tabellas cæratas, in quibus antiqui scribere solebãt.

Capaces.] Amplas, & quæ multa capiant: quum & materia ampla sit.

Quadriuio] Quadriuia dicuntur spacia, vnde quatuor viæ deflectantur, sicut triuia. vnde tres.

Quum iam sexta.] Hinc est omnis indignatio.

Sexta ceruice.] Id est exaphoro, hoc est lectica gestata à sex seruis, qui lecticarij vt diximus appellabantur.

Hinc atque inde.] Id est cuius latus neutra ex parte sit stipatum: quum solus sit in lectica. Nam delicati erat & luxuriosi solum gestari, vt supra de Mathone causidico. *aut reuera patens,*

Id est qui ab vtraque parte pateret: & conspici posset

Cathedra] Id est lectica, quam etiam sellam appellant. Martialis libro quarto, in Afrum salutantem.

——nec vlla cathedra est, Cui non mane feras irrequietus aue

Pene nuda.] Pene vacua, quum in ea nemo esset præter eum: nam & litus nudũ in quo nulli sint habitatores appellamus. Papinius in Syluis.

——nec littora pauper Nuda tenes,

Id est vacua & sine ædificio Alij autem (quod omnino placet) intelligunt nudam, id est detracto velamento, vt conspiciatur: nam lecticæ ita se habebant, vt ab vtroque latere possent aperiri.

Multum referens.] Scilicet delicii, ac si dicat mollis & delicatus, qualis fuit Mecœnas: eum enim delicatum fuisse ostendit Seneca his verbis Quomodo Mecœnas vixerit notius est, quàm vt narrari nunc debeat, quomodo ambulauerit, quomodo delicatus fuerit. Non oratio eius æque soluta est. quam ipse discinctus. Item non statim hæc quum legeris, hoc tibi occurret: hunc esse, qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit, nam etiam quum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. alibi Iuuenalis,

Vestem Purpuream teneris quoque Mecœnatibus aptam.

Ab Horatio Malthinus appellatur. μαλθακὸς enim mollem significat & delicatum.

Demissis Malthinus tunicis obambulat.

Supino] Molli & delicato negligenti. Martialis,

Nusquam delicia supiniores,

Id est molliores. Supinus item pro superbo & erecto ponitur: Persius,

——Italo quòd honore supinus,

Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Supinum etiam dicimus quum quis versa facie ad cœlum cubat.

Signator] Signatores ait Pedianus eos esse, qui aut testamentis, aut causis se subsignabant. hi autem testes erant quos septem esse oportebat, qui testamentis signacula imponebant, atque se subscribebant, ne qua fraus fieri posset. possunt autem omnes testes, vt tradit Iustinianus imperator, vno annulo signare testamentum.

Falso.] Aduerbium est, id est falso signator, vt sit falsarius signator.

Lautum Delicatum, & diuitem. nam lauti appellantur, qui in victu delicatiora & electa sectantur, politorique cultu domestico viuunt.

Exiguis tabulis] Modicis testamentis, id est quæ modico verborum anfractu cõdita essent, & omnia bona vni relinquerent, non adhibita multa scriptione: vt illud in satyra duodecima

——atque omnia soli Forsan Pacuuio breuiter dabit,

Id est paucis verbis, quum eum relinquat hæredem ex asse.

Gemma vda] Id est annulo signatorio, qui saliua humectatus imprimitur ceræ. Nam multi signauere gemma annulo inserta, multi auro tantum: vt Claudij Cæsaris principatu repertum.

Occurrit matrona potens.] Ita dictum quasi ei ambulanti occurrat matrona venefica: vel occurrit, in mentem mihi venit, vt sit: adest etiam matrona venefica,

quæ

quæ reprehendenda eſt mihi. Et per hanc, quacunque veneficam nonnulli intelligi volunt, quæ temporibus poetæ veneficia miſcerent. Alij vero de Agrippina Claudij vxore (in qua opinione & nos ſumus) intelligi volunt, quæ (vt ſcribit Tranquillus) Claudium maritum medicato ſuſtulit bolero poſt adopratum Neronem. Nam poeta ita plerumque de mortuis loquitur, ac ſi viuerent, præſentéſque eſſent: vt de Criſpino, Mario, Priſco, Marhone cauſidico.

Potens] Vtpore Claudij imperatoris vxor, & marer Neronis. Nam matrona ſemper dicitur de nobilioribus. Suetonius in Veſpaſiano ſic ait, Agrippinam timēs porentem adhuc apud filium Aut porens, quod vt autor eſt Cornelius Tacirus, ſummam rerum ex arbirrio diu modetata fuerit.

Porrectura molle calenum.] Id eſt veneno vino inditum. Nam veneno vinum miſceri temporibus Iuuenalis maxime in vſu erat. Martialis,

Dicere hac cælebs factus quater eſſe lagena,

Id eſt veneno lagenæ infuſo.

Molle.] Leue, & ſuaue. Vergil.

Tunc & mollißima vina.

Calenum.] Vinum Campanum à Calibus ciuitate Campaniæ, de qua Vergilius lib. 7.

Quique Cales linquunt.

Tota enim Campania, autore Plinio, optimi vini eſt feraciſſima.

Rubetam.] Veneficium ex rubeta. Ranæ enim ruberæ (vt ſcribit Plin. lib. 8.) & in terra & in humore viuunt, plurimis refertæ medicaminibus, quæ deponere quotidie, & reſumere paſtu dicuntur, venena tantum ſibi reſeruantes. Idem in vndecimo. Et aqua & vinum interimit Salamandra ibi mortua, vel ſi omnino biberit, vnde potes. Item rana, quam vocant Rubetam, tantum inſidiarum eſt vitæ: dictæ autem ruberæ à rubis, in quibus maxime verſantur.

Viro ſitiente.] Pro ſitienti, vt ſit caſus pro caſu. ſic Ouidius,

Et fas omne facit fratre marita ſoror.

Pro fratri. Et Vergilius,

Hæret pede pes, Id eſt pedi, & alibi,

-- nec ſoſpite dorum Optabis nato funus.

Pro ſoſpiti nato.

Locuſta] Id eſt ipſa mattona tanquam Locuſta magiſtra. (Eſt enim caſus nominatiui.) Nam Locuſta mulier fuit veneficij peritiſſima, quæ imperante Nerone velociſſimum & præſentaneum venenum coxit, quod Britannico cœnanti dedit, quo guſtato ſtarim concidit.

Melior.] Peritior cæteris.

Inſtituit.] Docet.

Rudes propinquas.] Rudes alias matronas vicinas. Alludit autem ad hiſtoriam. Nā & Nero Locuſtæ pro nauata opera impunitatem, prædiáque ampla, ſed & diſcipulos dedit.

Efferre.] Verbum eſt funebre. Terentius,

Effertur, imus. ad ſepulchrum venimus.

Nigros.] Veneno ſublatos.

Per famam & populum.) Endiadis eſt, id eſt per famam populi. nam varius ſolet eſſe populi tumor, orta veneficij ſuſpitione.

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum,
Si vis eſſe aliquis. Probitas laudatur, & alget.
Criminibus debent hortos, prætoria menſas,
Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

Quem patitur dormire nurus corruptor auaræ,
Quem sponsæ turpes, & prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio versum,
Qualemcunque potest: qualeis ego, vel Cluuienus.
Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor
Nauigio montem ascendit, sorteísque poposcit,
Paullatímque anima caluerunt mollia saxa,
Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas:

VET. SCHOL.

Extra pocula caprum.] Dicit emblematum opus. Caper híc præcipue ab omnibus prædicatur, quem etiam Martialis carmine suo laudauit,

Stat caper in phiala, Thebanis vellere Phrixi
Cultus, ab hoc mallet vecta fuisse soror.

Sortésque poposcit.] A Themide, quæ ante Apollinem responsa dabat.

Paul. anima cal. mollia saxa.] Anima, id est spiritus. Et mollia saxa, vt Virgilius, Inde homines nati; durum genus. Et quod addit, *Et maribus*, per consensum ostēdit esse dutissimum.

IOAN. BRITANNICVS.

Aude aliquid.] Mira excandescentia hoc dictum, adiuuandúmque est gestu, vt & rei indignitas, & indignatio dicentis exprimatur. nō est, inquir, mirum, si tam multa flagitia fiunt in vrbe, quum iam nullus sit in precio, nisi qui sit impense sceleratus: vt sit sensus. Si vis in vrbe Roma in aliquo esse precio, aude aliquid dignum carcere, aut exilio: vnde Plinius Iunior ad hanc sententiam sic ait. In ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immo maiora nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habenr. sicque poeta improbos temporis sui mores notat.

Breuibus Gyaris.] Hoc est paruis insulis, qualis est Gyarus vna ex Sporadibus. nam damnati in insulas paruas relegabanrur tanqnam ad pœnam grauioris exilij, vnde illud in sat 10.

Vt Gyari clausus scopulis paruáque Serypho.

Titus (autore Tranquillo) delatores assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphithearri arenam: partim subiici in seruos, ac venire imperauit, partim in asperrima insularum deuehi.

Criminibus debent hortos.] Dupliciter hic locus exponi potest, vt sit sensus: Romani, inquir, debere videntur, (vt recitauimus ex sententia Plinij) ingenria præmia improbis, & sceleratis: vt ex eo pēdeat, Aude aliquid breuibus Gyaris. vel sic, quod magis placet: si, inquit, improbus & nefarius fueris, opes & dignitates adipisceris: nam alij scelerati, qui hortos delicatos, magnifica prætoria, & alia huiusmodi bona possident, debenr ea omnia criminibus, quia adepti sunr illa per crimina & flagitia Estque translatio à debitore, qui creditori debet pecuniam mutuo acceptam. Sic enim dicimus, industriæ magistri omnem doctrinam tuam debes: Et patriæ conseruatio Ciceroni debetur. Vnde est etiam illud Plinianum in septimo. Versum heroicum Pythio oraculo debemus, vt sit sensus. Agnoscimus beneficio oraculi Pythij versum heroicum nos habere, & illud octauo. Corporum tutela pecori debetur: erit ergo sensus. Scelerati homines agnoscunt bona quæ possident, benefi-

ςlo sceletum se esse adeptos.

Hortos.] Qui ad amœnitatem tantum & voluptatem parantur variis consiti arboribus. Hortos magnificentissimos habuit Mecœnas in Exquiliis. Item Lucullus, in quibus Messalina vxor Claudij occisa fuit

Praetoria. Hoc loco magnifica in agris ædificia intelligit: vnde Tranquillus in Caligula, in extructione prætoriorum atque villarum. idem in Tito. Cuncta prætoriorum suorum ornamenta, operibus, ac templis destinauit. Martialis,

Ad lapidem Torquatus habet praetoria quartum.

Prætorium etiam appellamus imperatoris tabernaculum in castris, vnde Præfectus prætorij, & Cohors prætoriana quæ circa prætorium vigilaret, atque assideret.

Mensas.] Citreas intelligit, quæ tantæ erant taxationis, vt tanto auro ependerentur. Martialis,

Accipe felices athlantica munera syluas,
Aurea qui dederit dona minora dabit.

Ex Athlante enim monte Mauritaniæ mittebantur: harum sumptus fœminæ (vt docet Plinius libro decimo tertio) viris exprobrabant, quum ipsis luxus margaritarũ exprobraretur à viris: eæ præcipuo erant in precio, quæ caudas pauonum vndatim imitarentur: vnde Seneca de Tranquillitate, placet mensa non varietate macularum conspicua.

Argentum vetus.] Id est pocula argentea antiquis (vt ait Seneca) nominibus artificum nobilia, ea & Archetypa dicebantur. ἀρχαῖος enim antiquum significat & τύπος formam. Plinius item scribit, Subito ars cælandi argenti exoleuit: sola iam vetustate censetur vsque attritis cælaturis, vt ne figura quidem discerni possit.

Et stantem extra pocula caprum. Nam variæ in poculis figuræ excidebantur, maximéque caper, quod animal sit infensum Baccho. Martial. in 13.

Stat caper in phiala Thebani vellere Phrixi
Cultus, ab hoc mallet vecta fuisse soror.

Stantem extra) Id est extantem & cælatura eminentem. Ouidius in Metamorphos.

— sed Altius extantem signis, multaque in pondere massa.
Ingentem manibus tollit cratera duabus.

Quem patitur.] Alia indignationis causa. Duo enim reprehendit: & quòd soceri, vt libidinentur nurus suas precio corrumpant, & quòd nurus lucri cupiditate soceris suis nefando concubitu obsequantur Alij vero (quod non placet) exponunt: quòd reprehendant soceros qui pecunia nurus corrumperent: vt pueris sui facerẽt copiam, quibus postea deprehensis ipsi soceri abuterentur.

Corruptor.] Stuprator, nam corrumpere plerumque accipitur pro adulterare & stuprare Tranquillus in Cæsare. Constans opinio est plurimas & illustres fœminas corrupisse. idem in Domitiano. Fratris filiam adhuc virginem non multo post alij collocatam vltro corrupit. Idem in eodem Nec defuerunt, qui affirmarent corruptum Domitianum, & à Nerua successore mox suo, id est stupratum. Corrumpere item capitur, quum aliquem precio inducimus ad aliquid inhonestum faciendum. vnde dicimus corruptum esse iudicem: corrumpere etiam dicimus, quum aliquem à virtute in vitia deflectimus, vnde appellamus mores vrbis esse corruptos, id est deprauatos, & à prioribus vestigiis obliquatos

Auara.] Quæ magis lucro quàm pudicitiæ consulat.

Quem.] scilicet poetarum.

Patitur dormire.] Silere & non moueri ad satyram scribendam.

Quem sponsa turpes] Quem s. poetam patiuntur dormire, & non excitari ad satyram, aliud enim obscœnissimum vitium sui temporis notat. hoc est viros viris nubentes. nam multi reperiebãtur, qui solenni nuptiarum ritu nuberent, quod & à Nerone factum fuisse scribit Tranquillus, vt ante diximus. Item alibi Iuuenalis,

Quadringenta dedit Gracchus sestertia dotem. Et paulo infra.
Quæ causa officij? quid quæris? nubit amicus,

ſponſas igitur turpes, intellige viros, qui viris nuberent.

Adulter prætextatus.] Illud etiam conqueritur poetæ, quòd pueri in ea ætate quæ ab omni turpitudine maxime reſilire debet, iam adulteria nouerint, quod & ætate noſtra non ſine quadam naturæ iniuria fieri vidimus

Prætextatus.] Id eſt puer adhuc. Nam prætexta veſtis erat qua pueri vſque ad quatrumdecimum ætatis ſuæ annum vtebantur, dicta (autore Macrobio) quòd ei purpura prætexeruut. amicitiam puerilem prætextatam appellat Martialis,

Tu mihi ſimplicibus Manni dilectus ab annis,

Et prætextata cultus amicitia.

Vt autem prætexta vteretur ætas puerilis, inſtitutum fuit Tarquinij Priſci qui deuictis Sabinis triumphum egit, filiúmque ſuum annos quatuordecim natum, quòd hoſtem interfeciſſet: bulla aurea, & prætexta donauit. vnde hæc ingenuorum puerorum inſigni eſſe cœperunt. Quum antea inſtituto Tulli Hoſtilij tertij Romanorũ regis, prætexta eſſet magiſtratuum Bulla vero geſtamen triumphantium, ſumpto vſu ab Ethruſcis ſuperatis: ſed de hoc ſupra latius dictum eſt ex auctoritate Macrobij.

Si natura negat.] Tam multis, inquit, támque variis contaminata eſt ciuitas vitiis, vt ſi à natura negatum ſit carmen ad ea exagitanda: ipſa tamen animi indignatio carminis faciendi rationem ſubminiſtret. bene autem ait ſi natura negat. Nam ex ſententia Democriti poetica natura magis quàm arte conſtant: in qua perſuaſione eſt & Cicero pro Archia, vbi ait, Cæterarum rerum ſtudia, & doctrina & præceptis, & arte conſtare, poetam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu inflammari. Eſt autem ſententia generalis, quam tamen ſibi accommodat, vt dicat ipſam indignationem poſſe vel facile vnicuique etiam rudi verſum ſubminiſtrare.

Qualemcumque poteſt] Scilicet facere, etiam ſi non ſit decora elegantia.

Quales ego vel Cluuienus.] Senſus eſt & ordo indignatio facit verſum qualemcunque poteſt, & talem qualem ego facio, vel Cluuienus facit. Satyrice autem meritum ſuum ſe nominando extenuat, vt licentius Cluuienum notet, vt malum poetam ſui temporis. Solent enim poetæ breuiter & vrbaniter per tranſitum homines notare, vt alibi Lauſeiam, vt mulierem bibacem & ebrioſam notat·

Quantum Lauſeia bibebat. Horatius, Damalim.

Non multi Damalis meri, Baſſum threicia vincat amyſtide.

Ex quo Deucal on.] Senſus eſt & ordo, Quæcunque vitiorum genera valuerunt inter mortales, ex quo genus humanum reſtauratum à tempore Deucalionis, votum ſcilicet, ira, timor, & cæteri affectus ſunt farrago & materia noſtri libelli Pollicetur ſe de omni genere vitiorum eſſe dicturum, quæ inter mortales viguerunt, vſque a temporibus Deucalionis.

Deucalion aſcendit montem.] Nota eſt fabula carmine Ouidij temporibus enim Deucalionis & Pyrrhæ eius vxoris diluuium fuit, quo vniuerſus orbis ſubmerſus eſt Deucalion vero ſolus cum Pyrrha in cacumen montis Parnaſi fugiens, illic tandiu fuit, quod æquor deſcendit. Mox ceſſante diluuio in planum deſcendentes, oraculum Themidis de reſtauratione humani generis conſuluerunt, acceperúntq. oſſa matris poſt terga iacienda. ſic enim poſſe genus humanum recuperari. Quum igitur diu anxij fuiſſent, vbinam poſſent oſſa matris inuenire. demum intellexit Deucalion, terram matrem eſſe omnium rerum, lapides vero oſſa terræ dici. Itaq. cum ab vtriſque lapides iacti eſſent poſt terga: qui à viro iacti ſunt in viros, qui à muliere in fœminas conuerſi ſunt. Sicque humanum genus eſt reparatum: veritas vero alia eſt. Nam (vt ſcribit Iuſt. lib. 11.) Amphitheonis Athenarum regis temporibus aquarum illuuies maiorem Græciæ partem abſumpſit, ſuperfuere quos refugia montium ceperunt, aut ad regem Theſſaliæ Deucalionẽ ratibus euecti ſunt, à quo propterea genus humanum conditum dicitur.

Montem.] Parnaſſum.

Nimbis tollentibus.] Hymbribus æquor augentibus, Nimbi ſunt proprie hymbres

repentini, præcipites, & improuisi, pluuiæ vero sunt iuges.

Sortes.] Oracula Themidis.

Caluerunt anima.] Secundum eos locutus est, qui igneam animam esse dixerunt.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.
Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.
Prœlia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! simplex ne furor sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere seruo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secreto cenauit auus? nunc sportula primo
Limine parua sedet, turbæ rapienda togatæ.

VETVS SCHOL.

Armigero.] Metaphora à bellantibus. id est, qui arma præbet, tesseras & tabulas, & ipse qui nummos sub pignore portat, vel qui subministrat pecuniam.

Secreto.] Non in publico conuiuio, sed priuato. Moris autem erat apud antiquos, ne quis adderet possessionibus suis, aut ex illis minueret.

IOANNES BRITANNICVS.

Quidquid agunt homines.] Omnes, inquit, animi affectus, quibus hominum mentes perturbantur, & sic à ratione discedunt, sunt farrago & argumentum operis nostri.

Votum.] Desiderium, & appetitio alicuius boni. poeta alibi.

Quid tam dextro pede concipis vt te
Conatus non pœniteat, votique peracti?

Timor.] Opinio magni mali impendentis.

Ira.] Ex philosophis quidam (vt scribit Seneca in primo de ira) dixerunt, iram breuem insaniam esse, vnde Horatius,

Ira furor breuis est.

Alij vero (vt scribit Cicero in Tusc.) Iram libidinem esse vlciscendi eius, qui videatur læsisse iniuria. Seneca lib. 2. de ira diffinit. Ira est concitatio animi ad vltionē voluntatis iudicio pergentis.

Voluptas.] Duplicem scimus esse voluptatem, & honestam, & inhonestam. Honestam, quum illam ponimus ad demonstrandam animi hilarem affectionem, vt si dicamus, ex lectione Plinij non solum fructum, sed & mirificam cepi voluptatem. inhonestam, quum ex turpi aliqua re dicimus nos voluptatem summam cepisse.

Gaudia.] Scribit Seneca ad Lucilium, Gaudium nisi sapienti non contingere. est enim, vt inquit, animi elatio suis bonis, viribúsque fidentis. vulgo tamen sic loquimur, vt dicamus magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepisse, quæ adeo non sunt gaudia, vt sæpe initia futuræ tristitiæ sint: gaudio autem iunctum est non desinere, nec in contrarium verti. itaque quum dicit Vergilius,

Et mala mentis gaudia,

Diserte quidem dicit, sed parum proprie. Nullum enim malum gaudium est. voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod noluit expressit,

Discursus.] Animi nostri euagationes, quibus ad varias rapimur cupiditates. Nã hominum mentes rationis oblitæ transuersæ feruntur, eáque cupiunt & appetunt, quæ plerumque magis nocent quam prosunt. potest etiam in rebus honestis discursus existere. Discursus ergo ad animum, non ad corpus referas, vt sit: ipsi affectus, & perturbationes animi. quibus quasi quibusdam furiis mens hominis nunc huc, nunc illuc agitur. potest etiam referri ad labores matutinos salutandi potentiores, per vrbem enim discurrendo salutandi officium peragebant. Matial lib. 7.

Discursus varios, vagúmque mane,
Et fastus & aue potentiorum.

Sed prior sententia magis placet.

Farrago.] Materia & argumentum, metaphoricos autem dictum. Nam farrago proprie est id quod ex plurib. satis pabuli causa datur iumentis, dicta Varroni quòd primum in farracea segete seri cœpta, aut quòd ferro cæsa sit.

Libelli nostri.] Operis nostri, quo satyras complectimur.

Et quando vberior.] Subaudi fuit, quàm nunc & ætate nostra? ac si dicat, nunquã fuere plura vitia neque maiora.

Vitiorum.] Id est animi prauitatum.

Maior sinus.] Metaphora sumpta à nauigantibus, quorum vela quanto maiorem explicant sinum, tanto maiorem vim ventorum excipiunt.

Alea quando.] Subaudi magis vexauit, vel habuit, vel aliquid tale: in alea sunt talus, tessera, alueolus, & omnia id genus, quæ in varietate fortunæ consistunt. Est enim alea ipse casus siue euentus ludi. Plautus in Curculione.

Talos poscit sibi in manum, prouocat me in aleam, vt ego ludam. Martial.
Alea parua nuces, & non damnosa videtur.

Vnde & alea aliquando pro fortuna & euentu ponitur. Liuius, Nec tam celebrem aleam vniuersi certaminis timens. sic etiam illud Plin. de Cic. extra omnem aleam ingenij positus, id est extra omnem sortem & euentum ingenij, adeo vt nemo sit Cicerone præstantior: vt sit metaphora ab alea, id est ludis, qui omnes sunt in fortuna & casu. Apuleius in 4 Metamorph. Ancipitis machinæ subiit aleam, id est fortunam & dubium euentum.

Neque enim loculis.] Tanto, inquit, studio aleæ tenentur, vt in ludum descendãt non cum modica pecunia, sed tota arca. Loculi enim capsulæ sunt, vel erumenæ, & receptacula nummorum, & annulorum, & id genus preciosarum rerum. Alibi,

——gemmáque princeps
Sardonicus, loculis qua custoditur eburnis.

Horatius in Sermonibus: *——vt hæres*
Iam circum loculos & claues lætus ouánsque *Curreret.*

Apuleius in 4. Metamorph. iubet decem aureos (vt ipse habebat) ex loculis annumerari. Martialis,

Hos nisi de flaua loculos implere moneta
Non decet, argentum vilia ligna ferant.

oculis etiam alia seruari legimus. vt illud apud Plinium in septimo, Pollicem Pyrrhi in dextro pede, cum reliquo corpore cremari non potuisse tradunt, conditúmque loculo in templo.

Casum tabulæ.] Ad dubium ludi euentum. nam huiusmodi ludi fortunæ & casui,

vt diximus, sunt subiecti. Casum autem à cadendo dicimus, quòd in tabula iacti tali casu efficiant, aut venerem, aut caniculam, aut aliud punctum. sicque cadere dicitur punctum quod fortuito, non industria venit. vnde Terent. in Adelphis,

Quasi quum ludas tesseru:
Si illud maxime quod est opus, iactu non cadit,
Illud quod cadit forte, id arte vt corrigas.

Id est euenit. Cicer lib. I. De diuinatione, Quatuor tali iacti, casu Venerem efficiunt. Idem alibi, Dixi, multa de casu, vt venereum est.

Tabulæ.] Lusoriæ scilicet in quam iaciuntur tali fritillo: alio vocabulo ipsam tabulam alueolum appellamus.

Prælia quanta.] An rixas & altercationes, quæ sæpe inter collusores oriuntur. An assiduum ludentium certamen, quemadmodum Vergilius nocturnos concubitus prælia vocauit.

Dispensatore armigero.] Existente illic armigero, hoc est seruo armigero, qui officium præstat dispensatoris domino ludenti. Nam armigeri serui erant, qui dominũ suum sequentes scutum, reliquáque arma gerebant Plautus in Casina,

Potius quàm illic seruo des armigero nihili atque improbo.

Et paulo post eundem scutigerulum appellat sic.

Qui (malum) homini scutigerulo dari iubet.

Tranquillus in Augusto. Germanorum manum vsque ad cladem Varianam inter armigeros circa se habuerat. Ait nunc poeta, eum fungi officio dispensatoris, vtpote qui ludenti domino nummos subministret. Nam dispensator seruus erat: qui æs dispensabat, curámque habebat vniuersæ rei domesticæ, de quo illic sensit Iuuenalis,

Et qui dispensat frangit sibi.

Eum Græci œconomon appellant. vnde ab ære dispendendo dictus est. Nam pecunia pendebatur. vnde & stipendum æs quod dabatur militibus dictum, quòd stipem pendebant. & sic dispendium, quòd in dispendendo solet minus fieri, damnũ significat, contrà compendium est lucrum. vnde dispendiosus, damnosus. Compendiosus luctosus.

Simplex ne furor] Scilicet ille censendus est? significat extra omnes rationis terminos qui eedrum sustinet sestertia ludo aleæ perdere, & seruum frigentem negligit, nec vestit.

Sestertia centum. C. Id est, duo millia ducenta, & quinquaginta coronatorum, vt hodie loquimur. nam singula sersterti a, mille sestertios nummos continent, hoc est scutatos siue coronatos XXV. Itaque sestertius genere masculino, & nummus idẽ sunt, id est quarta denarij Romani pars. nam denarius, decussi, id est decem assibus valebat. Dictus sestertius, quasi sesquitertius, quòd duos asses & semis caperet. Sestertium autem genere neutro, mille nummos, vt dixi, continebat. vide Budæum de asse, & Georgium Agricolam. S.

Horrenti.] Frigenti Persius,

Scis comitem horridulum, trita donare lacerna.

Quis totidem erexit villas.] Nimium in extruendis villis luxum notat. nam non vna contenti villa plures extruebant, marmoribúsque adornabant. Villa proprie est ædificium erectum ruri. Plin. Neque fundus villam quærat, neque villa fundum.

Quis fercula septem.] In luxum ciborum & lautitiam priuatam insurgit. Sic Seneca, Deinde ad cœnas lautitiásque transfertur. & illic commendatio ex nouitate, & sola ordinis commutatione captatur. Est ergo sensus & ordo.

Quis auus.] Id est antiquus tam luxuriosus, vel in cibis, vel ædificiis, vt nunc penè omnes sunt? ex frugalitate igitur & simplicitate antiquorum damnat luxuriã, & ciborum, & ædificiorum sui temporis. Nam frugalitas antiquis fuit (autore Valerio) quasi quædam mater bonæ valetudinis, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimiæ vini abundantiæ, & ab omni immoderato Veneris vsu auersa.

Cœnauit secreto.] Non conqueritur quòd in propatulo non cœnent quod ab antiquis factitatum est, qui mos temporibus Iuuenal s & multo ante desuetat, Sed quòd intra priuatas ædes multiiugæ, luxuriosæque, & lautæ parentur cœnæ. Secreto ergo in domo priuata.

Septem fercula.] Varia, & diuersa ciborum genera, numerum posuit finitum pro infinito. Appellatione autem ferculorum intelligimus patinas. Horat.

Multáque de magna superessent fercula cœna.

Seneca detestans luxum sui temporis. Hodie virum tandem sapientiorem putas: qui versatilia cœnationum laquearia ita coagmentant, vt subinde alia facies, atque alia succedat & totiens tecta, quotiens fercula mutentur, hoc est cibi & patinæ. Fercula etiam appellantur quæcunque feruntur in pompa triumphorum, ludis, & sacris. vnde Cicero in Officiis. Cauendum est, ne tarditatibus vtamur ingressu mollioribus: vt similes pomparum ferculis esse videamur. Tranquillus in Cæsare, Pontico triũpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici.

Nunc sportula primo] Consueuerant diuites Romani, vt liberalitatem & munificentiam suam ostenderent, ad rectam cœnam admittere pauperes clientes, à quib. comitati fuissent. Rectam autem cœnam intelligo, quòd apud diuitem splendide & laute cœnarent. Sequitur enim.

Votáque deponunt quamquam longissima cœna.

Nam cum dominis cœnare consueuerunt. vnde Tranquillus in Nerone ait, Publicæ cœnæ ad sportulas sunt redactæ Sed quum ea consuetudo forte fastidiosa videretur, rectam cœnam reuocauit Nero ad sportulam. Postea vero Domitianus sportulam ad cœnam rectam. vnde Martial lib. 8.

Promissa est nobis sportula, recta data est.

Verum apparet id non seruatum mortuo Domitiano, quum poeta hæc scripsit. Dabatur igitur obsonia plerumque, & pecuniæ ex sportula. vnde Tranquillus in Domitiano, ita scribit. Atque inter spectacula muneris largissimum epulum, septimõtiali sacrorum quidem die, senatui, equitique panariis, plebeis sportellis cum obsonio, distributis. Martialis,

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum.

Cæterum sportula non dabatur tantum ex priuato, quantum etiam ex publico vectigali clientibus & pauperibus, dabatúrque etiam in nuptiis Apuleius in secunda Apol. Quippe ita placuerat in suburbana villa potius vt iungeremur, ne ciues denuo ad sportulas conuolarent. Quum igitur hanc tantum pauperes captarent, conqueritur Iuuenalis, Nunc tantam esse Romanorum auaritiam, vt & nobiles, diuites, & magistratus, eam quoque captare non pudeat. sportæ autem, & sportellæ, & sportulæ, nummorum (autore Pediano) erant receptacula, denominatæ à Sparto herba Hiberica, ex qua conficiebantur. Plautus in Menechmis,

Sportulam cape, atque argentum. eccos tris nummos habes?

Verum sportula non tantum pro receptaculo nummorum, quantum etiam pro munerib. quæ clientibus (vt diximus) darentur, ponitur, vt sit continens pro contẽto.

Nunc.] Hoc tempore: hac ætate nostra auarissima.

Parua.] Conqueritur imminutam esse prioris sportulæ liberalitatem.

Primo limine.] Primo ædium ingressu.

Turba togata.] Id est quam viliores & pauperes clientes deberent capere. Nam (vt scribit Asconius) toga communis habitus fuit, & maritum & fœminarum. vnde Vergilius,

Romanos gentémque togatam.

Sed postea prætexta honestorum tantum fuit, toga viliorum, vnde pauperes clientes, vt viles quum ibant salutatum, sumebant togam. Martialis,

Mane vel à media nocte togatus ero.

Eiusdem distichon est in Apophoretis, cui inscriptio est toga.

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,
Mentita veniet sportula multa toga.

Ille tamen faciem prius inspicit, & trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies, iubet à præcone vocari
Ipsos Troiugenas. nam vexant limen & ipsi
Nobiscum. da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior est, prior, inquit, ego adsum.

VETVS SCHOL.

Troiugenas] patricios maiorum gentium.

IOAN. BRITANNICVS.

Ille tamen.] qui sportulam dispartitur.

Faciem prius inspicit.] Hinc apparet sportulam non omnibus pauperibus, sed tantum his consueuisse dari, qui in officio fuissent circa diuitem. faciem etiam intuetur, an ex clientibus sit.

Suppositus.] Subdititius, & loco alterius positus.

Falso nomine.] Expositio est subdititij.

Agnitus.] Ex clientibus domini.

Iubet à præcone vocari.] Hinc est omnis poetæ indignatio, quòd sportula nunc nobilioribus erogetur, quæ antea duntaxat dabatur, vt diximus pauperibus.

A præcone.] Præco is dicitur, qui iubente magistratu clara & elata voce aliquid ad populum enunciat. à præcinendo.

Ipsos Troiugenas.] Satyrica indignatione dixit ipsos, quasi quos rei pudere deberet.

Troiugenas.] Nobiliores, quasi quorum origo sit à Troianis : ironicos autem dictum.

Vexant.] Celebrant & frequentant.

Et ipsi.] Quasi dicat & ipsi, quos pudor rei absterrere deberet.

Nobiscum.] Scilicet clientibus.

Da pratori] Verba sunt dispensatoris. Veteres omnem magistratum cui pareret exercitus, prætorem appellauerunt, quòd præiret exercitui, teste Varr. à quo & in castris tabernaculum ducis prætorium est appellatum, & porta prætoria in castris, qua exercitus in prælium educitur, quia initio prætores erant, qui nunc consules, & hi bella administrabant. Eum etiam (vt tradit Liu. lib. 5) prætorem dixerunt, qui ex patribus creatus ius in vrbe diceret, penes quem magistratum omnis publici, priuatique iuris potestas, vt & nouum ius condere, & vetera abrogare facultas esset. Idque ob magistratus honorem ius honorarium est vocatum. Quum tamen regia illi essent insignia, vt apparatu consulibus par videretur, lictores nō amplius sex habuit, de quo Pompeius De origine iuris sic scribit. Prætor creatus est, quum consules auocarentur bellis finitimis, neque esset, qui in vrbe ius redderet. Isque vrbanus est dictus, quòd in vrbe ius diceret. Post aliquot deinde annos, non sufficiente eo prætore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret, creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia & Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt. Cicero in secundo De legibus, Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicatiue iubeat, prætor esto, iuris ciuilis custos esto, huic potestati parento.

Tribuno.] Tribunorum duo extitere genera, tribuni scilicet plebis, & tribuni

militum. Tribuni militum dicti sunt, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Taciensium olim ad exercitum mittebantur. Tribunorum autem militum officium est, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensuræ fraudem coërcere, delicta castigare, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valitudinarios inspicere: ex his etiam erant Tribuni, qui dicebantur ærarij ab eo (vt scribit Varr) quod attributa illis erat pecunia, quam militibus redderent. Idque, quòd attributum erat, dicebatur æs militare. De tribunis ærariis sic Tranquillus in Cæsare Tribunos ærarios quòd erat tertium scilicet genus iudicum, sustulit. Tribuni plebis in monte sacro à plebe creati sunt qui eam defenderent: quum plebs à patribus secessisset, anno fere 17. post reges exactos. De tribunis multa leges apud iurisconsultos, Liuium, Vegetium, Appianum, Modestum, Varronem, Festũ, Gellium, & Plutarchũ.

Sed libertinus.] Verba sunt Iuu libertinum more satyrico ridentis, qui magistratui non solum se æquet, sed etiam præponat: adiuuandum autem est pronunciatione: libertinus autem generaliter est accipiendum, id est ipsi libertini.

Prior est.] Se potiorem magistratu facit, sequitur enim, prior ego adsum. Libertini dicuntur (auctore Caio de statu hominum (qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

Cur timeam, dubitémve locum defendere: quamuis
Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ
Arguerunt, licet ipse negem? sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. quid confert purpura maior
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Coruinus oueis? ego possideo plus
Pallante, & Licinis. exspectent ergo Tribuni:
Vincant diuitiæ: sacro nec cedat honori,
Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis:
Quandoquidem inter nos sanctissima diuitiarum
Maiestas, & si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Vt colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.

VETVS SCHOL.

Natus ad Euphratem.] Mesopotameni homines effrenatæ libidinis sunt in vtroq. sexu, vt Sallustius meminit.

Molles q. in aure fe] Arguit homines, qui cum propter libidinem libertatem meruissent, & in libertinorum corpus & tribus relati essent, pertusis auribus signa libertinorum celare non poterant.

Quadringenta.] Qui erat census antea Equitum Romanorum.

Purpura maior.] * Laticlauium.

Pallante & Licinis] Pallas & Licinius in aula Claudij Cæsaris præpositi, curam Reip. gesserunt, cum libertini essent. Pallas libertus Claudij Cæsaris, officium rationum administrauit, & in numerum Prætorum relatus, quod primum percunctantem Cæsarem de incestu Agrippinæ, ad nuptias confirmasset. Eámque ipse consuetudinem stupri adeo palam fecerat, vt in quodā simulacro Palatinæ Mineruę adscriptum sit, ΠΑΛΛΑC. ΑΙΤΙΩΤΑΙ. Licinius ex Germania puer captus, tantæ industriæ fuit, vt reliquias cibariorum inter conseruos fœneraret, & cui quid credidisset, quali poterat chirographo pugillaribus subnotaret: quos cū in expeditione quadam transiturus flumen, in vestimentis recondidisset, C. Iulio Cæsari quondam deneganti ei pugillaribus quicquam annotatum, barbarus lugens eos obrulit statim ad dispensationem admissus, non multo post manumissus est, dein curationi Galliarum ab Augusto præpositus, eas spoliauit: & cum flagraret inuidia, basilicam sub nomine C. Iulij Cæsaris ædificauit. Decessit sub Tiberio, proinde diues, quod * Cassij opes etiam exhausisset, & dictus est habuisse nummos quantum milui volant. Vnde Persius.

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

Pedibus qui venerat albis.] Ostendit plus honoris videri in calceis, quam in persona. Illo enim tempore necdum Senatores nigris calceis vtebantur: sed nudis pedibus, vel puluerulentis, vel braccis, vel pedules nouos in braccis quos * pedornis dicunt, vt peregrinus.

Funesta.] Quoniam per scelera adquiritur: vel quod funerum faciendorum sit causa: vel quod per parricidia congeritur.

Concordia.] Ciconia quæ contra templum Concordiæ ex consilio, rostri sonitū fecit. Et satyrice salutato nido, non templo. Templum Concordiæ vetus, in quo ciconia multa est.

IOANNES BRITANNICVS.

Defendere locum.] Tueri locum meum, sicque poeta ostendit homines per diuitias efferri in superbiam

Natus.]Subaudi sim.

Ad Euphrat] In Armenia, id est ex seruili sim conditione. Nam Euphrates fluuius est (autore Strabone) qui ex Niphate monte Armeniæ defluit in mare rubrū: prius tamen Babyloniam per medium diuidit, & Tygri coniunctus Mesopotamiam facit: illinc serui multi mittebantur.

Molles quod in aure fenestra Arguerint] Id est quàm rem. s me natum esse in Armenia, siue Cappadocia, quæ sunt conterminæ, arguerint molles fenestræ, id est ostenderint & probauerint mollia aurium foramina Nam in Oriente (vt scribit Plin. lib 11 cap. 37.) viris aurum gestare in auribus decus existimabatur. Idem in procemio lib. 12. sic ait loquens de vnionibus. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera, quæ autem ad ornamenta aurium gestabantur inaures appellatæ sunt. Plin. lib. 9 cap. 55. Antonia Drusi, murenæ quam diligebat, inaures addidit. Plautus in Pœnulo.

Quia incedunt cum annulatis auribus.

Vnde & in Pentateucho Mosi sic scriptum est. Dixitque ad eos Aaron, Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me.

Licet ipse negem.] Etiam si velim ipse negare, me ex seruili conditione esse & Armenum.

Sed quinque taberna.] Hinc stultam hominis elationem ostendit, qui diuitiis & bonis tantum fortunæ gloriatur. Quinque, inquit, sunt mihi tabernæ, quæ parant mihi quadringenta, id est quæ ex vectigali & prouentu reddunt mihi quadringēta scilicet sestertia, C id est quadringenta milia sestertium, quæ summa ad nostram consuetudinem redacta, efficit ferè decem milia coronatorum, S. Erat autem cen-

ſus equeſtris, qui enim eam ſummam habebant inter equites Romanos numerabãtur, Tiberij edicto, vt ſcribit Plinius libro trigeſimo tertio, capite ſecundo. Qui conſtituit, ne cuius geſtandi annuli aurei eſſet, niſi cui ingenuo, ipſi patri auóque paterno ſeſtertia quadringenta cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi. Romæ autem quædam ædificia quinque tabernæ appellantur iuxta forum: eædẽ ſeptem dictæ ſunt. Liuius ab vrbe condita libro 36. Pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum. Eodem tempore ſeptem tabernæ, quæ poſtea quinque, & argentariæ, quæ nunc nouem appellantur, arſere.

Quid confert purpura maius.] Senſus eſt. Nobilis ipſe, qui per prætextam deſignatur, nam vt diximus ex auctoritate Pediani, prætexta erat honeſtorum, id eſt nobilium, toga viliorum. Et vt oſtendit Plin. pro maieſtate pueritiæ erat prætexta, & curiam, id eſt ſenatores diſtinguebat ab equite.

Quid confert? Quid affert? quid inuenit? quòd maius optet, quam quod ego poſſideo, ſi ipſe nobilis, qui per Coruinum deſignatur, ad paupertatem redigatur? id eſt quid inuenit ipſe nobilis & ſenator, ſi pauper ſit. quod maius poſſit ſibi optare, quam quod ego poſſideo? quaſi oſtendat non ſolum ſe cenſum equeſtrem, ſed etiã ſenatorium ſuis opibus ſuperare. nam quum cenſus equeſter eſſet quadringentorũ milium, vt diximus, ſenatorius erat, autore Tranq. in Auguſto, octingentorum, quam ſummam quum Auguſtus ampliaſſet, duodecies centies ſeſtertium taxauit. Videtúrque poeta alludere ad M. Valerium Coruinum, qui ad centeſimum annum vitam produxit, exactáque iam ætate in agris, eos coluit.

Purpura.] i. prætexta, quæ ideo prætexta dicebatur. quòd purpuræ, autore Macr. prætexeretur. Purpura autem piſcis eſt ex genere concharum, ex cuius faucibus liquor, vt ſcribit Plin. elicitur, aptus ad tingendas veſtes. Murex item eiuſdem generis eſt, & conchylium: oſtrum etiam in eadem ſignificatione accipimus. Vergilius,

Tirióque ardebat murice lana Idem,

Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro. Iuuen.

Horum ego non fugiam conchylia,

Id eſt veſtes purpura tinctas.

Si cuſtodit oues.] Si in paupertatem prolapſus eſt, vt paſcendæ ſint ei oues alienæ.

[illegible]] [illegible] oppidum fuit prope Lauinium in antiquo Latio.

Coruinus] Nobilis, qualis fuit familia Coruinorum, [illegible] cognomen ſumpſit à Valerio Coruino, qui Conſule Camillo Furij Camilli filio ſingulari [illegible] certamine aduerſus præferocem Gallum, eum confecit, adiuuante coruo, qui galeæ Valerij inſidens, vnguibus & roſtro in Gallum inſiliebat, ita vt parta victoria Valerius Coruinus ſit cognominatus.

Pallante.] Pallas ex Arcadia fuit, auctore Tacito, Libertinæ conditionis, quem vnum & Narciſſum alium libertum adeo dilexit Claudius, autore Tranq. vt decreto quoque ſenatus non præmiis modo ingentibus, ſed & quæſtoriis, prætoriiſq. ornamentis ornari libenter paſſus ſit: tantum præterea acquirere & rapere, vt querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictum, abundaturum, ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur: eum poſtea Nero veneno ſuſtuliſſe creditus eſt, quòd immenſam pecuniam longa ſenecta teneret.

Et licinu.] Licinium diuitem fuiſſe oſtendit Perſius illic,

Nunc Licinus in campos, nunc Craßi mittit in ædes.

Iuuenalis alibi,

Diſpoſitis diues armis vigilare cohortem,

Seruorum noctu Licinus iubet attonitus, pro

Electro, ſigniſque ſuis: phrygiáque columna.

Eiuſdem ſic meminit Sen. in Epiſtolis, Vbi notat eos, qui aſſidue ſuum ſtatum variant. Licinum diuitiis, Apicium cœnis, Mecœnatem diuitiis prouocat. Eum vnum, vt diximus apud Perſium fuiſſe ex Auguſti Libertis principis indulgentia prædiuitem placet intelligere. Scribit enim Tranquillus ſic, Multos libertorum in honore

& vsu maxime habuit, vt Licinum, Enceladum, aliósque. Non ignoro Crassum, auctoribus Valerio & Plinio, cognomento diuitem, primum omnium Romanorum diuitem fuisse. Sed nunc de diuitibus, qui paulo ante fuissent loquitur.

Expectent ergo Tribuni. Verba sunt Iuuenalis indignantis impudentem & petulantem superbiam in homine seruili.

Vincant diuitiæ.] Adiuuandum pronunciatione & irrisione. Nimirum, inquit, diuitiæ præferri debent.

Honori sacro.] Id est tribuno. Nam veteres lata lege sanxerunt, tribuni inuiolabiles, sacrosanctíque haberentur, statuendo, vt qui tribunum læsisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Ceteris venum iret, eum autem hominem sacrū appellauere, quem populus iudicauit ob maleficium, & qui eum occidit parricidij non damnatur Nam lege tribunitia eauetur, si quis eum qui sacer sit, occiderit, parricida ne sit. Si quis ergo tribunum, vt sacrosanctum violasset, morte pœnas pendebat. Sacrosanctum dicebatur, auctore Festo, quod iureiurando interposito erat institutum, vt si quis violasset, morte pœnas penderet.

Nuper] id est qui non diu venit in vrbem. Nam nuper dicitur de longiori tempore, vt illud Liuianum in Epistola. Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantis opes, desiderium per luxum atque libidinem, pereundi, perdendíque omnia inuexere. Hoc enim potuit esse supra centum annos, ex quo luxus & libido vrbem inuasere. De breuiore etiam tempore dicimus, vt de anno, vel mense, vel diebus paucis. Plin. M Perpenna & nuper L. Volusius Saturnius omnium, quos in consularu sententia togauerant superstites fuerunt. Item Cic. in Reth. ad Herennium, & quoniā nuperrime dictum facile memoriæ mandatur.

Pedibus albis.] pedibus gypsatis & cretatis. Nam vt scribit Plin. lib. 35. cap. 16. Est quoddam genus cretæ, quæ argentaria appellatur, nitorem argenteum reddēs. est & vilissima, & qua pedes venalium seruorum transmare aduectorum denotare instituerunt maiores. Vnde Tibullus,

Barbara gypsatos ferre catasta pedes.

Ouidius in Amoribus.

Nec tu si quis erit capitis mercede retentus,
Despice gypsati nomen inane pedis.

Quandoquidem.] Adiuuandum pronunciatione, id est quandoquidem diuites pro diis ipsis habentur.

Maiestas sanctissima.] subaudi est, id est colitur, & in maxima est veneratione: maiestas appellatur apud Valerium honor sine honore. magna enim erat Catonis maiestas etiam sine honore. id est sine dignitate aliqua. Ergo maiestas honor est, magnitudo & dignitas quædam, per quam hominem ipsum. in veneratione habemus.

Pecunia.] Vocatiuus est casus. dicta à pecude, quòd nota pecudis feriretur, autor est Plin.

Funesta.] Exitiosa. Nam multis exitio est dum aut paratur per pericula, aut custoditur domi vnde poeta alibi.

Sed plures nimia congesta pecunia cura Strangulat.

Vnde & Plinius ait: aurum ad perniciem vitæ repertum. C.

Nondum habitas.] Contrà sensit Varro & Augustinus De Ciuitate Dei. nam pecuniam cultam à Romanis ambo testantur, sub nomine Æris Dei, siue vt Augustinus, Æsculani. Ergo ironicos, hoc dicit satyricus. S.

Vt colitur pax.] Pacis templum erexit magnificentissimum Vespasianus & Titus filius. autor est Plin. & Tranquillus, Domitianus auxit, In eo vasa templi Hierosolymitani, & vniuersa donaria constituit.

Atque fides.] Numa Pompilius fidei solenne instituit: ad id sacrarium flamines bigis, curru arcuato vehi iussit, manúque vsque ad digitos inuoluta rem diuinam facere, ad quod Verg. respexisse videtur, *Illic cana fides.*

ſignificantes fidem tutandam, ſedémque eius, etiam in dextris ſacratam eſſe. Fides, vt ſcribit Cicero in partitionibus: eſt firma opinio. Vnde dicimus fidem Chriſtianam, id eſt firmam opinionem de Chriſto. fides item eſt fida mandatorum executio, fidem etiam dicimus, quum corde ea credimus quæ oculis non cernimus, dicta eſt autem fides, vt idem Cicero eſt autor in officiis à fio, quod id fieri debeat, quod dictum & promiſſum eſt. Templum fidei fuiſſe in Capitolio oſtendit Cicero in 4. officiorum his verbis. Qui igitur iuſiurandum violat: is fidem violat, quam in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi, vt in Catonis oratione eſt, maiores noſtri eſſe voluerunt.

Victoria] Templum in honore victoriæ extructum fuiſſe ab Arcadibus in colle Auentino docet Dionyſius in primo libro, à quibus & ſacrificia eidem ſunt conſtituta. C. Eam enim filiam fabulantur Arcades fuiſſe Pallantis, qui fuit Lycaonis. S.

Virtus.] Virtuti & honori M. Marcellus templum condidit: autor eſt Plutarchus, Valerius & Liuius.

Concordia.] Nonnulli in hac perſuaſione fuerunt, Concordiam ſub imagine Ciconiæ coli, inter quos fuit Georgius Merula præceptor meus vir eruditiſſimus, qui in Commentariis ſuis ſic ſcriptum reliquit, Ciconia auis eſt, quæ vt Diuus Ambroſius ſcribit Romano vſu pia vocatur, ob hanc videlicet cauſam, quòd ciconiarũ pulli parentibus iam ſenio confectis, & longa ætate inualidis, & opem, & alimenta miniſtrant in mutuam recompenſationem. Nam & Græci antipelargoſin retributionem appellant deducto vocabulo à ciconia: quam illi pelargon dicũt, prouerbiũ Græcum eſt, antipelargin pro referre gratiam. Vnde in regum ſceptris ſuperne ciconiam figurabant, inferne vero hippopotamum, quippe ſignificantes vim iuſtitiæ parere, quando hippopotamus animal ſit violentiſſimum. ciconiam autem eſſe auem piam his verbis indicat Petronius ſatyricus, Ciconia etiam grata, peregrina, hoſpita, pietatis cultrix, quod & Solinus confirmat his verbis. Eximia illis ineſt pietas. Etenim quantum temporis impenderint fœtibus educandis, tantum & ipſi à pullis ſuis inuicẽ aluntur. Angelus vero Politianus in Miſcellaneis ſuis ſcribit, Cornicem eam eſſe, qua concordiæ effigies repræſentaretur, cuius verba hæc ſunt. Cornices, inquit Ælianus Græcus ſcriptor, qui libro De animalibus tertio, de hac aue ſcribit, inter ſe fidiſſimæ ſunt, & quum ſocietatem inierint, maximo ſe opere diligunt. Neque id genus animalia videat quiſquam licenter miſceri, & temere. quin hoc quoque dictitant, qui res iſtiuſmodi callent, altera extincta comparem viduam degere. Cæterum id quoque audio veteres in nuptiis, poſt Hymeneum cornicem inuocare, ſignúmque id concordiæ dari his conſueuiſſe, qui liberorum creandorũ gratia conueniſſent: tum qui ſedes auium, & volatus obſeruant, inauſpicatum recaptantibus auguria dicunt, vnius tantum cornicis obſequium. Sic ille, additque, ſed in numiſmatis aureis duobus Fauſtinæ Auguſtæ manifeſtam prorſus imagunculam nuper mihi Laurentius Medices oſtendit cum titulo ipſo concordiæ. non poſſem huic opinioni non ſuffragari: niſi id obſtaret, quod cornix roſtro non crepitat. quod facit ciconia. Nam vt ſcribit Plinius, fuere qui ciconiis linguas non eſſe confirmarent. Vnde roſtro tantum crepitant. Solinus Pliniũ ſecutus ſic ſcribit, Aues iſtas ferunt linguas non habere, ſonum autem quo crepitant, oris potius quam vocis eſſe. Vnde Ouidius in Metamorph.

Ipſa ſibi plaudat crepitante ciconia roſtro.

Quid de hac hiſtoria ſentiendum ſit alij diiudicent, ego adhuc quærendum cenſeo. Concordiæ autem ædem à diuerſis Romanorum extructam fuiſſe conſtat. eam enim vouit Camillus, vt ſcribit Plutarchus in vita eius, his verbis Poſtridie autem congregati decreta tulere, vt concordiæ, quemadmodum Camillus vouerat, in foro & concione ingens, pro rebus bene geſtis templum moliretur. De quo Ouidius primo Faſtorum.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta moneta gradus. Et paulo infra.

Furius antiquum populi superator Hetrusci,
Vouerat & voti fecerat ille fidem,

Postea vero Gn. ille Flauius scriba Appij Cæci, Annio libertino patre genitus, qui dies fastos publicauit, æream facit in Græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inciditque in tabula ætea cam ædem CCCIIII. annis post Capitolinā dedicatam Hæc Plinius libro 32. Ex quo apparet ædem illam Concordiæ Capitolinam fuisse eam, quam iuxta templum Iunonis monetæ, vt dictum est, testimonio Ouidij, Camillus vouerat. Tertium templum concordiæ Tiberius dedicauit, autor est Tranq.

Salutato nido.] Quum ad nidum volat. strepit enim rostro, videtúrque aduenieñs pullos salutare.

Sed cum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid faciēt comites, quib. hinc toga, calceus hinc est,
Et panis, fumúsque domi? densissima centum
Quadranteis lectica petit, sequitúrque maritum
Languida, vel pragnans, & circumducitur vxor.
Hic petit absenti, nota iam callidus arte,
Ostendens vacuam, & clausam pro coniuge sellam.
Galla mea est, inquit, citius dimitte moraris?
Profer Galla caput. noli vexare, quiescit.

VET. SCHOL.

Summus honor.] Senatorum.

Comites.] Quid facient parasiti, cum Senatores sic auidi sint ad sportulam?

Lectica petit] Lecticarum vsum primi dicuntur inuenisse Bithyni. * Cicero: Nam vna haud mos est Bithyniæ Regibus vehi lectica, id est, octophoro.

IOAN. BRITANNICVS.

Sed cum summus honor.] Auaritiam sui temporis taxat. Sensus enim est. Si diuites, inquit, & magistratus, qui sportulam captauere, finito anno, computant quantum lucri sibi attulerit sportulæ ratio, quid facient comites? quasi dicat in hoc comites magis occupati esse deberent, vtpote, quibus tota vita inde pendeat.

Summus honor.] prætor, tribunus, propter illud, da prætori, da deinde tribuno.

Computet.] Dinumeret, & subducat.

Quid referat.] Quid emolumenti afferat.

Comites.] Clientes & togati. Nam vt diximus comites hi dicuntur secundum Labeonem, qui frequentandi cuiuscunque causa, vt sequerentur destinati sunt.

Hinc.] Ex ratione sportulæ.

Toga, calceus hinc est.] Ex sportula enim omnia sibi coëmebant, quæ & ad victū, & cultum pertinerent. Vnde Mart. lib. 5.

Sportula nulla datur: gratis conuiua recumbis.
Dic mihi quid Romæ Gargiliane facis?

Vnde tibi togula est? & fusca pensio cella:
Vnde datur quadrans, vnde vir es Chiones?

Fumúsque domi.] Satyrice fumum dixit ligna viridia: ex quibus magna vis exit fumi, nam talia pauperi emenda sunt.

Densissima lectica.] Nouam captandæ sportulæ notat artem. multi enim mariti collocatas in lecticis vxores suas, aut languidas, aut prægnantes circunducebant, multi etiam lecticas vacuas simulantes in his esse coniuges ægrotas, eóque modo sportulam captabant.

Densissima.] Id est frequens lectica, vt ostendat id fieri à multis: non autem multis stipata.

Centum quadrantes.] id est, sportulam ipsam, ex qua (vt diximus) dabantur interdum nummi. Martialis,

Dat Baiana mihi quadrantes sportula centum.

Interdum obsonia, vt diximus ex testimonio Tranquilli.

Sequitúrque maritum.] s. ipsa in lectica.

Maritum.] pedibus præcedentem.

Hic.] Alius.

Absenti.] Vxori.

Arte nota.] Fraude iam omnibus manifesta.

Sellam.] Lecticam. Tranquillus in Nerone. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum. Idem in Othone. Tunc aditus propere muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis laxato calceo restitit. Nam instar, vt diximus, cubiculi erat. vt alibi,

Námque facit somnum clausa lectica fenestra.

Tranquillus in Augusto, A cœna in lecticulam se lucubratoriam recipiebat,

Inquit.] s. maritus.

Galla mea est.] s. vxor, ita vocata.

Citius dimitte.] Verba mariti, vt cito dimittatur erogata sportúla.

Moraris.] Id est si moraris ad dandam sportulam, ait citius dimitte nos. vel moratis, cum interrogatione, & leni increpatione, vt sit maritus, qui leniter increpet dispensatorem quòd nimis cunctetur ad dandam sportulam.

Profer Galla caput.] Verba dispensatoris volentis videre an sit intus Galla.

Noli vexare.] Dicit maritus: noli vexare, noli inquietare, dormit enim lassa.

Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum.
Sportula, deinde forum, iurísque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches:
Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est.
Vestibulis abeunt veteres, laßique clientes,
Votáque deponunt, quanquam longißima, cenæ,
Spes homini. caulis miseris, atque ignis emendus.
Optima siluarum interea, pelagíque vorabit
Rex horum, vacuísque toris tantum ipse iacebit.

VETVS SCHOL.

Ipse dies.] Totos dies sic consumunt diuites, dum ad sportulam, aut ad templum

plum Apollinis tractandum vadunt.

Iurisque peritus Apollo.] Aut quia iuxta Apollinis templum iurisperiti sedebant, & tractabant: aut quia bibliothecam iuris ciuilis, & liberalium studiorum in templo Apollinis Palatini dedicauit Augustus. Nam hic est Apollo, cuius & Horatius meminit, Sic me seruauit Apollo. Siue quod Cicero domum Sceuolæ oraculum dixit, siue quod tam * decia iurisperitorum responsa sint, quam Apollinis.

Atque triumphales.] Id est itur ad rostra, vbi habere solent triumphales statuas viri magni, siue quadrigas.

IOAN. BRITANNICVS.

Ipse dies.] Ignauiam pariter & auaritiam diuitum Romanorum carpit, qui hoc modo diem consumerent, vt clientibus semper comitantibus primo sportulam captarent, mox in forum ociosi transirent. sicque per summam indignationem, diuitum vt diximus, notat auaritiam, qui circunductis per varia vrbis loca clientibus tam ingrati sint, vt ne eos quidem in cœnam, quam summis votis sperauerant, inuitent, sed eos omni spe cœnæ destitutos dimittant.

Distinguitur.] Diuiditur.

Pulchro ordine.] Ironicos.

Sportula.] Scilicet petitur.

Deinde forum.] Scilicet Augusti, quod is inter publica & plurima opera extruxit cum æde Martis vltoris. Fori extruendi causa fuit hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinatius necdum perfecta Martis æde publicatum est, cautúmque, vt separatim in eo publica iudicia, & sortitiones iudicum fierent. hæc Suetonius.

Iurisque peritus Apollo.] Forum ipsum Augusti, vt dixi, intelligit. Nam ibi statua Apollinis eburnea fuit, vt docet Plinius libro septimo, capite quinquagesimo tertio. Vnde facete poeta, peritum iuris Apollinem nominauit, quasi qui assidue lites audiendo iuris factus esset peritus. Non placet vt intelligas de templo Apollinis, quod extructum fuit autore Tranquillo in ea parte palatij, quæ à fulmine disiecta fuerat: vbi Colossus erat Apollinis æreus quinquaginta pedum in Bibliotheca templi: sed de foro, vt diximus, Augusti. ibi enim, & non in templo Apollinis iura reddebantur. Et illic erat statua, vt dictum est, Apollinis eburnea, ita vt videretur potuisse iura ciuilia discere. Ad quod etiam respexit Horatius loquens de Bolano garrulo tracto in ius.

Sic me seruauit Apollo,

Id est iudices sedentes in foro Augusti.

Atque triumphales.] Scilicet imagines petuntur, ac per hoc ipsum forum Augusti. Nam ibi autore Tranquillo, statuas omnium triumphali effigie, in vtraque fori sui porticu dedicauit. Legimus tamen & in aliis foris ante Augustum statuas poni solitas. Vnde Scipio Nasica, autore Plin. statuas, quas sibi quisque per ambitionem in foro ponebat, sustulit.

Inter quas.] Indignatur poeta, quòd inter statuas triumphales, quæ non solum in foro, sed etiam passim per totam vrbem erant erectæ, Crispinus natione Ægyptius, & conditionis libertinæ, statuam triumphalem habuerit. Nam de Crispino intelligere omnino videtur, quum sequatur Ægyptius.

Nescio quis.] Satis contumeliose dictum nescio quis, quasi vilis & ignobilis.

Ægyptius aut Arabarches.] Bene autem dixit Ægyptius, aut Arabarches, Nam Ægyptius & Arabia conterminæ sunt, ita vt poeta videatur nescire recte discernere patriam eius, dictúmque est cum contemptu patriæ: quasi dicat vndecunque fuerit patria ei fuit barbara, & ipse vir barbarus.

Arabarches.] Arabum princeps, ridicule dictum, aut princeps Arabum, hoc est seruorum, qui essent Romæ ex Arabia. C. Ex Arabia in Ægyptum ingens animalium copia abduci fuit solita, cui vectigal impositum erat, quod Arabarchia di-

cebatur, cuius fit mentio in Iurisconsultorum libris. hinc qui ei vectigali præfectus erat, Arabarches dicebatur. Hinc quoque Cicero Attico epistolarum libro secundo, Pompeium Arabarchem appellat, quòd Arabiæ partem, quæ Syriæ coniuncta est, domuisset. non M Antonium, vt Cælius Rhodiginus putauit. S.

Titulos.] Imagines cum titulis, & inscriptionibus suis.

Non tantum meiere fas est.] Hinc maxime apparet poetæ indignatio: est enim sensus Adeo, inquit, statua illa Crispini contemnenda est, vt non solum vrina respergenda sit, sed etiam spurciori re. Tali enim nota affici solent, quæ maxime contemnuntur. vnde Tarentini alterum ex legatis Romanorum vrina resperserunt. Nero item, autore Tranquillo, in ludibrium religionis, Deam Syriam, vrina contaminauit.

Meiere.] Vrinam mittere. Persius,

Extra meite.]

Vestibulu.] A domo diuitis recedunt: quos comitati sunt per multos labores, hincque est omnis poetæ indignatio. Vestibulum autem quid fuerit docet sic Gellius in noctibus Atticis. Qui domos amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam relinquebant, qui inter fores domus & viam medius esset. In eo loco, qui dominum eius domus salutatum venerant, priusquam admitterentur consistebant, & neque in via stabant, neque intra ædes erant. Ab illa grandis loci constitutione, & quasi quadam stabulatione vestibula appellata sunt spacia grandia ante fores ædiũ relicta, in quibus starent, qui venissent, priusquam in domum intromitterentur, ve ve in compositione valde significet. Vt illud Horat.

Ve pallida lecto desiliat mulier.

Et apud Varr. De re rustica. Quod quæ postea concipiunt fiunt vegrandes, atque imbecillæ. Persius,

Vt ramale vetus vegrandi subere coctum.

Alij vero à vestiendo dictum putant vestibulum, quòd primas partes ædium vestiat, vel à Vesta Dea: cui omnis ædium introitus sit consecratus. de vestibulis etiam sic meminit Vitruuius in sexto. Communia autem sunt quibus etiam inuocati suo iure de populo possunt venire. Verg.

Vestibulum ante ipsum, primóque in limine Pyrrhus.

Lassi.] Longa erratione dum comitantur diuitem.

Clientes.] Dicuntur quasi colentes, qui patricios colant, à quibus defenduntur, patroni autem dicti quasi patres. Clientelas & patrocinia instituit Romulus.

Veteres.] Hinc conqueritur maxime Iuuen. quòd in veterem clientem, & familiatem sint tam ingrati.

Deponunt.] Abiiciunt.

Cœne] f. rectæ.

Quanquam longissima.] C. Id est prolixa & benigna sibi pollicerentur. S.

Spes hominum.] Acclamatio poetæ in miseriam clientum, qui diu sperauerant se apud diuitem cœnaturos.

Caules] Caulem accipimus sæpenumero pro brassica, sed generale est vocabulũ, significat enim scapum ipsum in herbis & leguminibus. dicimus enim caulem ciceris, caulem fabæ, & caulem betæ, id est scapum ciceris, fabæ, & betæ.

Interea] Dum pauperes clientes infeliciter cœnant domi suæ.

Optima syluarum.] In sordidam gulam Romanorum insurgit, qui opiparas sibi solis cœnas pararent, nullo prorsus adhibito, nec cliente, nec parasito.

Vorabit] Indignatione satyrica dictum, quasi magnus helluo.

Rex horum] Rex alias regnatorem, alias diuitem significat, alias patronum vt hoc loco, ad significandos clientes, qui æque ac parasiti dominum sequuntur vt cœnent Nam sicut parasitus est regis, & libertus patroni, ita rex est parasiti, & patronus liberti. Vnde Terent.

Nemo pro merito gratiam regi refert.

Parasitus apud Plautum in Captiuis ita loquitur.

Nam postquam meus est rex potitus hostium.

Appellat enim parasitus Philopolemum regem suum, apud quem sæpe cœnabat. Terent. alibi, rege pro diuite posuit.

Regem me me esse oportuit,

Id est diuitem.

Vacuis thoris.] Lectis discubitoriis. Nam antiqui tribus stratis lectis epulabantur. C. Vnde Triclinia, dicta sunt, id est conclauia & cœnacula. Cicero pro Murena. Atque illi rogatus vt triclinium sterneret, strauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos. S. Horatius,

Sæpe tribus videas lectis cœnare quaternos. Terent.
Dedit lectulos pedibus ilignecis faciendos, vbi potetis vos. Mart.
Imperat extructos frangere nona thoros.

Vacuis.] Quia solus cœnat, vt sordidus.

Nam de tot pulchris, & latis orbibus, & tam
Antiquis, vna comedunt patrimonia, mensa.
Nullus iam parasitus erit. sed quis feret istas
Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum.
Pœna tamen præsens, cum tu deponis amictus
Turgidus, & crudum pauonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.
It noua, nec tristis per cunctas fabulas cenas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

VETVS SCHOL.

Mensa] Mensis citreis, quas antiquitus magno in pretio habebant; aut de ebore.

Ponit apros.] Apud antiquos munificentia videbatur apparatior, si in conuiuio aper integer fuisset exhibitus.

Pœna.] Quod solus varauerit, quod multis sufficere potuisset.

Iratis plaudendum f. a.] Quod de indigestione sit mortuus intestatus, de cuius testamento nihil consecuti sunt.

IOAN. BRITANNICVS.

Nam de pulchris.] Hoc dictum est in profundam gulam, & luxuriam ciborum. est enim sensus: tam laute, tantóque impendio epulantur diuites Romani, vt vna cona absumant patrimonia. Vnde Seneca, in detestationem gulæ sic clamat. Nunc conuiuiorum vigebit furor & fœdissimum patrimoniorum exitium culina.

Vna mensa.] Vna cœna.

Orbibus latis.] Mensis citreis orbiculatis, de quibus supra illic: Prętoria, mensas.

Antiquis.] Id est quæ fuissent multorum per successionem dominorum. vnde Seneca, Placet mensa non varietate muscularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum successiones ciuitati nota.

Nullus iam parasitus erit.] Ita, inquit diuitum auaritia adoleuit, vt soli tantum cœnent, & laute & delicate, neque vllo adhibito parasito, qui sæpe ioci causa à diuitibus in cœnam admittebatur. fit autem parasitus à παρὰ quod est iuxta & σίτος cibus. est enim is qui ignobiles,& potentes sectatur gratia gulæ,paratúsque ad omnia assentari. vnde apud Terent. de Gnatone parasito.

Quicquid dicunt laudo. Si negant nego, aiunt aio.

Inde est parasitor verbum. Plaut. in Amphytrione,

Amanti parasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo.

Et *ante supparasitabor patri.*

Sed quis ferat istas] Non cessat conqueri poeta, diuites Romanos auaros pariter esse & luxuriosos: auari, inquit, sunt pauperibus clientibus, quibus nihil dant: luxuriosi vero sibi, qui tam delicatis, támque preciosis epulis saginantur. Monet autem poeta nihil ma gis esse vitandum quàm istam luxuriæ, & sordium turpem societatem.

Sordes.] Auaritiam, quum nihil dant clientibus. Sordidi appellantur auari Sumpta metaphora à sordibus vestium: quòd non minus hominum vita auaritiæ morbo commaculetur quàm vestimenta maculis & sordibus. Nam sordes proprie opponuntur mundiciis, & lautitiæ. vnde Terentius.

Harum videre ingluuiem, sordes, & inopiam, salus est adolescentulis,

Vnde etiam sordere apud veteres vsurpatum est, pro sordidum esse. Actius in Ægystho.

Cuius manus materno sordet sanguine sparso.

Sordere etiam capitur pro eo, quod est putere, & male olere, vt illud Verg.

Sordent tibi munera nostra,

Id est tibi putent, & sordida videntur, id est fœda & immunda, poni autem sordidos pro auaris docet Cicero ad Acilium. Propter quosdam sordidos homines, qui beneficia Cæsaris vendunt. Horatius,

Sordidus à tenui distabit victus ofella.

Luxuria.] Tantæ lautitiæ & tanti apparatus, quum ventrem suum preciosis, & variis cibis opiment.

Quanta est gula. Acclamatio in derisionem gulæ: quasi diues non possit sibi ventrem implere, quum omnino modicæ rei sit capax, nisi integrum aprum sibi apponat. Seruilius Rullus, vt scribit Plin. lib. octauo, pater eius Rulli, qui in Cicer. consulatu legem agrariam promulgauit, primus Romanorum solidum aprum epulis apposuit.

Totos Integros, Tiberius tamen autore Tranquillo, vt parsimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, dimidiatum aprum apposuit.

Animal propter conuiuia natum. Veluti acclamatio in detestationem gulæ: quo vno vitio nihil putat homini turpius: & ideo multo carmine id insectatur: quasi, inquit, aper ob nullam aliam sit natus rem, quam vt delicata de se præbeat pulpamenta. Videtur ad id respexisse:quod scribit Varro in secundo De re rustica. Suillum pecus donatum à natura dicunt ad epulandum

Natum] Quasi ad hoc genitum & inuentum. Horatius,

Natis in vsum lætitiæ scyphis, Pugnare Thracum est.

Pœna tamen præsens] Quasi punitionem desideret poeta tantæ gulæ, sed pœna, inquit, ab eis non abest: nam ex nimia repletione contrahunt morbos, quibus etiã moriuntur. Tale etiam est dictum apud Plinium loquentem de ebrietate. Hinc pallor & genæ pendulæ, oculorum vlcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa. Et quàm sit pœna præsens, furiales somni, & inquies nocturna ostendunt. Seneca ad Lucilium Multos morbos multa fercula fecerunt.

Præsens] Subita & præsentanea: quæ non diu sit expectanda. Vnde præsentissimum periculum, præsentissimum venenum, id est subitum & præsentaneum: quod statim occidat. præsens etiam significat non modo quod est huius temporis, sed etiam alterius, Quintilianus loquens de Cicerone iam mortuo ait, Postea vero

quàm triumuirali proscriptione consumptus est, passim qui oderant, qui inuidebāt, qui æmulabantur, adulatores etiam præsentis potentiæ non responsurum inuaserunt: ergo præsentis potentiæ, quæ tunc erat præsens, vt præteritum respiciat.

Quum tu deponis amictum.] Quum in balnea descendis. Nam tunc ex nimia repletione, & cibo crudo, in balneis vis morbi inopinata obrepit: iuxta autem balnea locus erat, qui Apodyterium, Latine vero spoliarium vocabatur. vbi, qui balnea ingressuri erant, vestes deponebant apud Capsarium, qui vt scribit Vlpianus, mercede seruanda in balneis vestimenta suscipiebat.

Turgidus] Nimia repletione. Æmulatio est Persiana.

Turgidus hic epulis atque albo ventre lauatur.

Crudum Pauonem.] Id est incoctum, non perfectum in stomacho. Nam crudum dicimus quod ad maturitatem non peruenerit: vt poma cruda. Et quod coctum non sit: vt caro cruda. Crudum item hominem: qui cibum non conficiat. Horatius in Sermonibus.

Námque pila lippis inimicum, & ludere crudis.

Crudum etiam cibum, qui non conficiatur in stomacho: in qua significatione hoc loco accipit poeta Cicero lib. 9. ad Petum. Satius est, hic cruditate, quam istic fame scilicet perire. Columella in primo limine. Mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus. Cicero ad Cassium. Ferunt P. Syllam alij à latronibus interfectum, alij cruditate. Cruditates autem scribit Macrobius euenire, aut qualitate succi, in quem cib. vertitur, si nō sit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt, concoquenda. Crudum ergo pauonem appellat: quem ob nimiam epularum ingurgitationem concoquere non potuit.

Pauonem.] Primus Hortensius augur, vt scribit Plin. lib. 10. cap. 20. posuit pauonem cœna aditiali. Nam ita appellabatur cœna pontificum, autore Festo. De qua Macrob. & Varro De re rustica libro tertio. Primus, inquit Hortensius pauones augur, aditiali cœna posuisse dicitur. Eandem etiam adipalem appellauere.

In balnea.] Nam Romani ante cœnam, autore Celso, exercebantur: post eam exercitationem, balnea ingrediebantur. Appianus mentionem faciens de Catone sic ait. Circa vesperam è balneo ad cœnā transit. Apuleius in decimo libro de Asino aureo. Qui quum se refecturi, clausa cellula, balneas petissent. Et idem in octauo. Disposita cœnula, balneas obeunt. De hac consuetudine plura diximus apud Persium illic,

Turgidus hic epulis.

Hinc subitæ mortes.] Subaudi sunt ex nimia epularum ingurgitatione. Hinc monet poeta, frugalitate nihil esse, nec laudabilius, nec vtilius, multósque ex nimia cibi & potus intemperantia mortuos.

Intestata.] Non facto testamento quia morte repentina intereunt. Intestatus autem videtur dici non tantum is qui testamentum non fecit, sed etiam qui testamento liberis suis tutores non dederit. quantum enim ad tutelam pertinet, intestatus est, autor Paulus De legitimis tutoribus.

It noua fabula.] Id est recens & subitus rumor dissipatur per omnia conuiuia. Nam in conuiuiis de variis & nouis rebus solet esse sermo. Horatius,

Fabula quanta fuit conuiuiorum.

Nec tristis.] Sine aliqua doloris significatione. nemo enim est, qui de eo aliquā parte se ferat tristitiam: quia nihil per testamentum legauerit, sicque poeta miserā humanæ fragilitatis conditionem ostendit.

Ducitur.] Verbum est funebre, id est ad bustum fertur. Verg.

Et tristia funera ducunt.

Plaudendum.] In quo magis lætitiæ quàm doloris ostenditur significatio, quum nihil sit relictum, vnde possint tristitiam simulare.

Iratis amicis.] Quia nihil relictum sit. Horatius in Sermonibus,

Adde iratum patruum, vicinos;

irafcuntur enim quum omnia per luxum fint abfumpta. Perfius,

Sed cœnam funeris heres
Negliget iratus, quòd rem curtaueris.

Nil erit vlterius, quod noftris moribus addat
Pofteritas: eadem cupient, faciéntque minores.
Omne in præcipiti vitium ftetit. vtere velis:
Totos pande finus. dicas heic forfitan, vnde
Ingenium par materiæ? vnde illa priorum
Scribendi quodcunque animo flagrante liberet
Simplicitas, cuius non audeo dicere nomen?
Quid refert dictis ignofcat Mucius, an non?
*Pone Tigillinum, * teda lucebis in illa,*
Quas ftantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media fulcum deducit arena.

VET. SCHOL.

Priorum.] Lucillij, & cæterorum.

Pone Tigillinum.] C. Fulcinius Tigillinus patre Agrigentino, Scylaceum relegatus, iuuenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinarum à Bincio, & Lucio Domitio maritis Agrippinæ, & Fuluiæ fororum Cæfaris, atque in vtrifque vxoribus fufpectus, ob hoc vrbe fummotus, * pifcatoriam machinam exercuit: quo ad accepta hereditate reditum fub conditione impetrauit, vt concubitu Claudij abftineret. Quare falribus in Apulia & Calabria comparatis, cum ftudiofius equos quadrigarios aleret, amicitiam Neronis nactus, primus illum ad ftudium Circenfium mouit. Mortuo autem Nerone, Galba imperator populo Rom. depofcente fupplicium Halori & Tigillini, folos ex omnibus Neronis emiffariis, vel maleficentiffimos, incolumes præftitit: atque infuper Halotum procuratione ampliffima ornauit. Pro Tigillino etiam fæuitiæ populum edicto increpuit.

Pone] Hoc eft in fatyra ponere, vituperare Tigillinum, quem fi fi læferis, viuus ardebis, quemadmodum in munere Neronis viui arferunt, de quibus ille iufferat cereos fieri, vt lucerent fpectatoribus, cum fixa effent illis guttura, ne fe curuarent. Nero maleficos homines teda & papiro & cera fuperueftiebat, & fic ad ignem admoueri iubebat, vt arderent.

Et latum media] Adductus cum per arenam traheretur, fulcum corpore fuo fecit. Vel foffam, in qua ftipites * fiebant, in quibus ardebant.

Pone Tigillinum] Nunc, ficut olim Murium Lucillius, vt Perfius,

—— Secuit Lucillius vrbem,
Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

Hunc tamen Mutius fortiter ac fapienter tulit, quanquam in eum dictum fit, Si Mutium infectabere, futurum eft vt mifer fis. Vel, verum ignofcat Mutius an non, haud laboraueris: Sed fi Tigillinum læferis, viuus ardebis, quemadmodum multi imperante Nerone. Aut, Non tantum non deferanda libertas, fed etiam maxima perfona carpenda in vitiis, cum etiam fi tacueris, plebeio funere moriturus fis. Vel, quafi ex perfona alterius fit, quæ communem futuram cum vulgaribus cadaueribus

vstrinam denunciet, etiam si à satyra abstineat notiorem vero futurum, si insignem notauerit. vt sit locus hic ita accipiendus: Pone Tigillinum, nobilem vt Tigillinũ. quod nisi facias, in rogum cadauer tuum mitteror, in quo non iacentia corpora, sed ad lignorum parsimoniam, stantia exuruntur. Vnde putant dici,

Et latum media sulcum deducit arena.

Quod parcus vstor subditi ligni inopia scrobe subterfacto subcauet, vt ardere possit.

IOANNES BRITANNICVS.

Nil erit vlterius.] Adeo inquit, inter mortales emersere vitia, vt putem nihil addi posse vlterius à posteris Eadem sententia est & Claudiani in Eutropium.

Nil adeo fœdum est, quod non exacta vetustas
Ediderit, longique labor commiserit aui.

Moribus.] Vitiis.est enim vocabulum medium. dicimus enim bonos mores, & malos mores.

Minores. Nepotes, posteri.

In præcipiti.] In sublimi: quasi omne virium emerserit ex imo in altum.

Vtere velis.] Hortatur seipsum poeta ad scribendum, sumpta metaphora à nauigantibus, qui nacti prosperum ventum, pandunt velorum sinus. quasi dicat explica librum tuum, & vtere stilo tuo ad scribendum nactus vberem materiam.

Dicas hic forsitan] Occupatio, id est possis forrasse dicere: vnde sit mihi ingenium per materiæ, quasi dicat materiam esse vberiorem quàm ingenio suo possit explicari.

Simplicitas.] Monitorem introducit antiquam illam scribendi libertatem non esse poetis, quæ olim fuit & Lucilio & Horatio, Nam ante libertatem occupatam ab imperatoribus Lucilius mira carminis acerbitate nominatim etiam hominum vitia carpsit. De quo sic Horatius,

Atqui primores populi arripuit, populúmque tributim. Persius,
——— secuit Lucilius vrbem,
Te Lupe, te Muti: & genuinum fregit in illis.
Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico,
Tangit: & admissus circum præcordia ludit.

Simplicitas.] Libertas scribendi: quia simpliciter amoto omni velamento carpebantur vitia delinquentium. nam simpliciter ille dicit, qui libere & aperte dicit quod sentit.

Priorum] s. poetarum.

Cuius.] s. simplicitatis, id est libertatis.

Non audeo dicere nomen.] Ita, inquit libertas scribendi periit, vt non audeam eam nominare, quasi nefas sit. Nam ea non audemus nominare, quæ fœda abominandáque sint: sicque in felicem suorum temporum notat conditionem, quum omnino sublata libertate, omnia nutu imperatorum gererentur.

Quid refert] Adeo, inquit tutum fuit Lucilio libere loqui, & scribere: vt parui penderit irasceretur ne Mutius Scæuola an non: quòd scriptis suis libere notatus. libere enim loqui poterat, quia libertas nondum oppressa erat ab imperatoribus.

Quid refert.] Quid, inquit, prodest.

Ignoscat dictis.] Scriptis & carminibus, quibus proscissus erat.

Mutius.] Nam Mutium Scæuolam insectatus est Lucilius, & quendam Lupum, vt diximus.

Pone Tigillinum] Potuit, inquit, libere & impune Lucilius notare vitia: quia libertas à tyrannis adhuc occupata non erat. verum modo, si volueris hominem potentem & gratum imperatori notare, qualis fuit Tigillinus Neroni, non erit tibi tutum, quia afficieris supplicio.

Pone.] Scribe, & nota.

Tigillinum.] Id est hominem potentem & gratum imperatori: qualis, vt

dixi fuit ipse Tigillinus Neroni. De Tigillino dictum est supra illic,

Quum fas esse putet curam sperare cohortis.

Tæda lucebis in illa.] Id est ardebis quidem viuus, quemadmodum multi imperante Nerone arserunt. Existimo id genus supplicij designari, de quo Seneca ad Lucilium his verbis. Cogita hoc loco illam tunicam alimentis ignium & illitam & intextam: quicquid aliud præter hæc commenta est sæuitia Qui enim afficiebantur, induci tunicam illam intextam & illitam fomentis ignium alligati palo adurebantur. Talem tunicam appellat Iuuenalis molestam illic:

—— *tunica punire molesta*

Aliud genus non absimile supplicij notatur à Volcatio Gallicano in vita Auidij imperatoris his verbis. primus etiam id supplicij genus inuenit, vt stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum: & à summo vsque ad imum damnatos ligaret,& ad imo focum apponeret: incensisque aliis, alios fumi cruciatu. timore etiam necaret.

Tæda.] illo igne. Nam tæda arbor est resinam desudans, & ideo apta ad comburendum. Ouidius in Heroidibus,

Ardet vt ad magnos picea tæda Deos.

De ea lege Plinium.

Qua stantes ardent.] Aut quia alligabantur stipiti circumiecto igne: aut quia, vt scribit Seneca, stipes per medium hominem agebatur, vt per omnes artus emergeret.

Et latum media Ordo est. Lucebis in illa tæda: qua ardent stantes, qui fumant fixo gutture. E qua ardet ille, qui deducit sulcum latum in media harena Nā multi in media harena theatri cremabantur. Tranq. in Caligula, Attelanæ poetam ob ambigui loci versiculum, media amphitheatri harena igne cremauit.

Deducit sulcum.] Aut quia forte vnco trahebantur aut quòd damnati,& in media harena alligati stipiti pedibus sulcum faciebant circum se voluentes, terrore ignis admoti. Aliqui legunt deducis,vt sit sensus. Si Tigillinum notare volueris afficieris eo supplicio, quo ardent stantes. Et frustra laboras: ac si dicat noratio & reprehensio tua nihil omnino proficit. aras enim sterilem harenam: vt illud.

Et littus sterili versamus aratro.

Vt ad prouerbium illud Græcum alludat, quòd de his dici solet, qui in difficili re laborant ἄμμον μετρεῖς, hoc est harenam metiris. Alij vero legunt,

Et latum media sulcum qui ducit harena:

Vt sic exponas. Ardebis in illa tæda, qua stantes ardent: & qua ardet ille, qui ducit sulcum media harena: vt conueniat primo sensui.

Qui dedit ergo tribus patruis aconita: vehatur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciet nos,
Cum veniet contra, digito compesce labellum:
Accusator eris, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licet Æneam, Rutilúmque ferocem
Committas: nulli grauis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas, vrnámque secutus.
Ense velut stricto, quoties Lucillius ardens
Infremuit, rubet auditor cui frigida mens est

Crimi-

Criminibus, tacita sudant præcordia culpa.
Inde ira, & lacrymæ. tecum prius ergo voluta
Hæc animante tuba: galeatum sero duelli
Pœnitet. experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

VETVS SCHOL.

Pensilibus plumis.] * Lectica plumis strata pensilibus, in altum extructis.

Securus licet Æneam] Securus de mortuis loqueris, nec metuis legem Iuliam, quæ viuorum * vitia carpit.

Aut multum quæsitus Hylas] Virgil.

Vt littus Hyla Hyla omne sonaret.

Inde ira.] Virgil. *Hinc mihi prima mali labes.*

Iracundia accenditur nocens, criminum conscientia lacessitus.

Galeatum.] Metaphora. tarde pœnitet indixisse bellum, cum iam pugna commissa sit.

Quorum Flamin.] Viæ in quibus nobiles sepeliebantur.

IOAN. BRITANNICVS.

Qui dedit ergo tribus] Cum indignatione legendum, & adiuuandum gestu. Est enim sensus & ordo. Ergo, qui tres patruos suos veneno sustulit vehatur pensilibus plumis: vt sit quasi concessio, idest in delitiis securus viuat, & poëtas contemnat: quandoquidem nulla eis concessa est libertas notandi viuentium flagitia. de Tigillino autem intelligit, vt sit responsum ad illud *Pone Tigillinum.* Nam is homo omnium nequissimus tres patruos veneno, vt scribit Probus necauit, vt eorum hæreditatibus potiretur: subtractisque annulis, & falso tabulis signatis, hæreditatis summo scelere consecutus est Nec illud obstat quòd iam Tigillinus sub Othone mortuus esset. Nam poeta non secus de mortuis loquitur, quam si viuerent, & præsentes essent: vt per taxationem scelerum præteritorum, moneat recte videndum esse.

Aconita.] Venena Nam aconitum est herba, quæ in saxis nascitur: & vt sensit Ouid spuma Cerberi respersa fuit, quum ad superos tractus est ab Hercule. dictum ἀπὸ τῆς ἀκόνης, id est à caute. Vnde Ouidius,

Quæ quia nascuntur dura viuacia caute,
Mortales aconita vocant.

Plinius item ait dictum quòd in nudis cautibus, quas aconas vocant, nascatur. Solinus vero ab Acone portu Heracleæ.

Pensilibus plumis.] Lectica, in qua erant lecti plumei. pensilia appellantur omnia, quæ in aëre pendent, aut columnis, aut alia re supposita: & lectica pensilis, quòd seruorum humeris sustentetur. Vuas pensiles dicimus, quæ suspendantur: & hortos pensiles, qui in sublimi sint. Seruius tamen ait plumas pensiles, dici molles, & contrà molles pensiles: vt illud Vergilij,

Pilentis matres in mollibus.

Digito compesce labellum.] Verba sunt monitoris suadentis poetæ tacendum esse: affore accusatorem illi, qui dixerit verum, vt sit sensus. O Iuuenalis silentium tibi fac indicas: nam profecto non deerit tibi accusator, si verum sequi volueris tuis carminibus, qui dicet: hic est ô imperator. id est, hic est ille qui hominū vitia notat.

Mens frigida criminibus.] Quasi deficiens & pene mortua criminum conſcientia, vt ſolet corpus frigere, cum mortuum eſt.

Præcordia.] Dicuntur propriè membranæ illæ, quas Græci phrenas appellant, quibus exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur, dicta præcordia quia cordi prætenſa ſunt. Hæc ex Ariſtotele De animalibus libro, & Plinio eadem. Verum ab autoribus plerumque accipiuntur pro corde, & iis quæ cordi ſunt proxima.

Inde ira & lachrymæ.] Subaudi ſunt ex reprehenſione ſcelerum ſuorum, & hæc eſt item diſſuaſio à terrore periculi conſequentis. Sic Perſius,

—— Vide ſis, ne maiorum tibi fortè
Limina frigeſcant: ſonat hic de nare canina *Littera*

Qui enim notantur, ex indignatione iram concipiunt, prorumpúntque in lachrymas. Horatius,

Qui me commouit, melius non tangere clamo,
Flebit & inſignis tota cantabitur vrbe.

Flebit enim quia ſentiet ſe notari.

Tecum prius.] Conſilium eſt, quid ſit ei agendum.

Voluta.] Cogita & conſidera.

Hæc.] Aut quæ tibi propoſui pericula, aut quæ ſequuntur.

Animante tuba.] Proponit exemplum alieni incommodi, ne idem patiatur, & ſibi caueat. Eſt enim ſenſus, militem, inquit, qui ſe ſtimulante tuba, in aciem immiſit, conſilij ſui pœnitet: ſed ſerò, quia aut vulneratur, aut interficitur. ſicque apte ſimilitudinem accommodat poetæ, ne idem patiatur. C. Lego ego:

—— ergo voluta *Hæc animo ante tubas,*

Vt poeta ſe ipſe adhortetur, ad cogitandum periculum, antequam pugnam ineat, i. antequam ſtylum in Romanos principes ſtringat.

Sero pœnitet.] Sero ſapit, cum non prodeſt. S.

Duelli.] Id eſt belli, vnde & perduelles apud veteres dicebantur hoſtes. Ex duello factum eſt bellum, vt ſcribit Fabius lib. 7.

Experiar.] Verba poetæ ad monitorem. Si viuos, inquit, notare ſine periculo non potero, experiar quid mihi liceat in mortuos. Et ita pollicetur ſe tantum de mortuis dicturum. Vnde illud ſciendum à poeta nullum potentem virum, niſi nomine mutato, fictóque nominari.

Flaminia & Latina.] Pleræque viæ fuerunt celebres, quæ ab vrbe procul ducerent, vt Latina Appia, Valeria, Æmilia, Flaminia In duabus autem ex his, ſcilicet in Latina & Flaminia ſepeliebantur mortui extructis ſepulchris ab vtroque latere viarum: vnde extant multa epigrammata ad viatores. Et Iuuenalis alibi.

Clauoſæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Via Latina media erat inter Valeriam & Appiam ad Caſinum oppidũ coniungitur Appiæ: vbi Capua decem & nouem diſtans ſtadiis. Hæc Strabo in quinto.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA SECVNDA.

De Philosophis obscoenis.

Arguitur satyra probitas simulata secunda.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt,
Indocti primum: quamquam plena omnia gypso
Chrysippi inuenies. nam perfectißimus horum,
Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit,
Et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthas.
Frontis nulla fides. quis enim non vicus abundat
Tristibus obscenis? castigas turpia, cum sis
Inter Socraticos notißima fossa cinædos:
Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ
Promittunt atrocem animum: sed podice laui
Cæduntur tumidæ, medico ridente mariscæ.

VET. SCHOL.

VLTRA *Sauromatas.*] Sarmatæ vltimi vltra Pontum sunt, vicini Amazonum, vnde * Sauromatibus appellantur.

Bacchanalia viuunt.] Criminose viuunt: id est qui sub figmento seueritatis, sunt impudici. Nam * sacra Bacchanalia ex iis condemnata sunt, cum probatum esset Senatui honestissimas feminas ad Stimulæ deæ lucum fœde adulterari.

Aristotelem similem.] Aristotelis imaginem similem, vt statuam.

Pluteum.] Armarium.

Inter Socraticos] Aristophanes lacerat Socratem, & discipulos ipsius: cum sit & ipse peior plerisque.

Medico ridente] Nam inuenientes stupri vestigia, medici rident.

IOANNES BRITANNICVS.

VLTRA *Sauromatas.*] Hæc satyra eos insectatur, qui cum obscœnissime viuant, dissimulata morum prauitate alios castigant, & quandam præ se ferunt bonitatem, quod hominum genus est improbissimum. Verum eos imprimis tangit qui per summam naturæ iniuriam more mulierũ nupserunt. Ait igitur poeta, quum talia hominum monstra ferre non possit, in animo sibi esse extremas orbis partes petere.

Libet.] Impetus est

Sauromatas Quos Latini Sarmatas. Græci autore Plinio, Sauromatas appellant: populi Scythiæ sunt inhabitantes loca circa Meotidem paludem, spatio quindecim dierum Oceanum versus, regio arboribus vacua est, originem ducunt ex Amazonibus & Scythohis. De his Herodotus libro quarto. Dionysius Halicarnasseus, Plinius, Florus, Strabo, Ouidius in Ponto suo, & Tristibus.

Glacialem Oceanum. Id est Septentrionalem, quasi vbi nulla sint mortalium domicilia. Oceanus autem appellatur omne mare, quod ambit terram.

Audent de moribus.] Subaudi loqui: disserere, aut aliquid tale, tanquam viri boni.

Qui curios simulant.] Qui simulant, se ea esse continentia & bonitate, qua fuit Curius Dentatus, qui terna agri iugera viritim populo diuidens, sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere, cui non tantum sufficere. Legatis Samnitum aurum offerentibus, quum ipse in foco rapam torreret, malo, inquit, hic in fictilibus meis esse, & aurum habentibus imperare. Quum interuersæ pecuniæ argueretur, cadum ligneum, quo vti ad sacrificia consueuerat in medium protulit, iurauitque se nihil amplius de præda hostili in domum suam conuertisse.

Bacchanalia viuunt.] Bacchanaliter, nomen pro aduerbio, id est more versantium in Bacchanalibus, quæ sacra noctu in vrbe celebrabantur à maribus & mulieribus: ibi stupra promiscua ingenuorum, & fœminarum erant plura. de iis Liuius libro nono, De bello Macedonico sic. Bacchanalia sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium maximum seminarium. Ibi enim horrenda dictu fiebant.

Indocti primum.] Quum sint, inquit, indocti, neque vllam operam præstent virtuti, volunt tamen videri magna eruditione, & sapientia, habent enim domum variis philosophorum imaginibus refertam, vt virtutis vineantur cultores. Vnde Cicero in septimo libro Epistolarum ad Fabium Gallum scribit, vt signa sibi emat ad ornandam bibliothecam. C. Et in epistolis ad Atticum, sæpissime idem scribit S.

Gypso Chrysippi.] Id est statuis Chrysippi ex gypso: nam ex gypso figuræ ducuntur, Est autem calci non absimile. De quo Plinius lib 36.

Chrysippi] Chrysippus Solensis, seu, vt alij dicunt, Tarsensis Apollonij filius, Zenonis, siue Cleanthis fuit discipulus: vt Valerius vero scribit, Cleanthis præceptor ingeniosus quidem & acutissimus in omni genere orationis, & subtilitate disputandi adeo acer vt illud iactatum sit, Deos, si dialectica vti vellent, non alia vsuros, quàm Chrysippea: De eo multa Laertius & Valerius Maximus. Et nos plura recitauimus apud Persium illic: *Iuuentus Chrysippe tui finitor aceruí.*

Nam perfectissimus horum.] Subaudi est. Est autem ironia, vt sit sensus. Existimat se perfectissimum omnium, modo sibi emerit statuam, aut Aristotelis, aut alterius philosophi ad bibliothecæ suæ exornationem.

Aristotelem.] Aristoteles Platonis fuit discipulus, Peripateticæ sectæ princeps, Alexandri Magni præceptor. Dicimus Aristotelem per e ante i non Aristotilem: quod docet deriuatio: Aristotelicus, & non Aristotilicus.

Aristotelem similem.] Id est statuam similem ipsius Aristotelis, hoc est, quæ Aristotelem referat.

Pittacon.] Hic vnus fuit ex septem sapientibus. Mityleneus, qui Mitylenis sumptus dux aduersus Athenienses, singulari certamine Phrynonem ducem rete obuolutum interemit.

Archetypos Cleanthas.] Id est antiquas Cleanthis imagines. opera enim antiquis nominibus artificum nobilia archetypa sunt appellata, quasi quæ principali essent forma. Ea enim in precio fuisse ostendit (vt diximus in priore satyra) Plinius his verbis. Subito ars cælandi argenti exoleuit, sola iam vetustate censentur vsque attritis cælaturis, ne figura discerni possit.

Cleanthas.] Accusatiuus est Græcus. Cleanthes philosophus fuit Stoicus, qui Zenonis scholæ successit: quam postea Chrysippo reliquit. inopia vrgente noctu ex puteis ad irrigandos hortos Atheniensium aquam hausit, qua mercede interdiu studiis liberalibus vacabat. vnde à Græcis phreantles est appellatus, id est hauriẽs puteos. Nam φρέαρ Græce, puteum significat Latine, & ἀντλάω haurio. De hoc Seneca ad Lucilium: Patricius Socrates non fuit, Cleanthes aquam traxit, & rigando horto locauit manus.

Pluteum.] Posuit pro bibliotheca. Sic Persius,

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit vngues.

Qua significatione videtur accepisse Sidonius, quum ait. Hic libri affatim in promptu: videre te crederes aut grammaticales pluteos, aut Athenæi coneos, aut armaria extructa bibliopolarum, & bibliothecarum. Festus Pompeius scribit, Pluteos numero pluratiuo fuisse crates corio crudo intectas, quæ solerent opponi militib. opus facientibus, quas militares appellarent. Nunc etiam tabulas significare quib. aliquid præsepitur: possumus ergo intelligere aut bibliothecas, aut pinacothecam, id est repositorium tabularum pictarum. Nam per totam domũ ostentabant tales imagines tanquam bonarum artium cultores. vnde dixit, *quanquam plena omnia gypso.* Vitruuius tamen in Architectura sua libro quinto ostendit pluteum id esse quod inter superiores & inferiores columnas est.

Fronti nulla fides.] Subaudi habenda est Sic Martialis,

Nolito fronti credere, nupsit heri.

Est enim sensus. Multi seueritate supercilij summam præ se ferunt bonitatem, quũ turpissimis omnino sint moribus

Quis enim] Quis, inquit, in vrbe locus est, qui non abundet hominibus seueris, eisdémque obscœnis? id est iis qui tristi supercilio graues & censorij videri volũt, quum sint obscœnissimis & fœdissimis moribus.

Vicus] Vici in vrbe fuerunt supra mille, dictique sunt à via vt scribit Varro, quòd ab vtraque parte viæ sunt ædificia. à vico fit vicinus & vicinia, vicos etiam appellamus ipsas villas, hoc est pagos.

Castigas turpia] Hinc omnis est poetæ indignatio, quòd fœdissimus aliena castiget vitia, vt ostendat id quod ait Cicero in Salustium, Oportere hominem omni carere vitio, qui in alterum paratus est dicere.

Notissima fossa] Notissimus pathicus, qui draucis abutaris, à quibus fodiaris.

Socraticos cinædos.] Inter eos qui quum sint pathici & vitiosissimi de moribus disserunt more Socraticorum, voluntque videri philosophi Socratici. Nam Socrates primus, vt recitauimus apud Persiũ, autore Cicerone in Tusculanis, fuit, qui è cœlo philosophiam deuocauit, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, coegitque de vitia & moribus bonis & malis quærere, quum antea philosophi

in rerum natura perscrutanda, essent occupati, quum igitur hi de moribus loquerentur, Socratici videbantur.

Cinædos.] Pathicos à κινῶ, quod est moueo, καὶ αἰδοῖα, pudenda.

Hispida membra.] Occurrit illis, qui possent dicere eos ex cultu corporis videri & bonos & seueros. Verum, inquit, est membra hirsuta & pilosa promittere seueritatem in illis, sed reuera cinædi sunt, & turpissimi.

Podice.] Podex capitur pro circulo ani. Horatius in Odis,

Hiátque turpis inter aridas nates
Podex, velut crudæ bouis.

Leui.] Depilato. Nam leue appellatur, quum habet primam longam, quod sine pilis est. Macrob. Leue autem est mulierum corpus quasi naturali frigore densetur.

Marisca tumidæ.] Metaphoricos vlcera innata ex turpi attritu mariscas appellat: nec sine ratione: nam vt autor est Celsus, in sede vlcus nascitur simile fungo, & ideo medici fungum appellauere. Iuniores vero ficum: ex genere autem ficorum est marisca. Columella & ex eo Plinius, Ficos mariscas in loco cretoso serito. Martialis,

Infanti melimela dato, fatuásque mariscas.

Ridente.] Quia turpitudinis causam nouit.

Rarus sermo illis, & magna libido tacendi,
Atque supercilio breuior coma. verius ergo,
Et magis ingenue Peribomius: hunc ego fatis
Imputo, qui vultu morbum, incessúque fatetur.
Horum simplicitas miserabilis, his furor ipse
Dat veniam: sed peiores, qui talia verbis
Herculis inuadunt, & de virtute locuti
Clunem agitant. ego te ceuentem, Sexte, verebor,
Infamis Varillus ait? quo deterior te?
Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

VETVS SCHOL.

Peribomius.] Nomen archigalli cinædi, quem magulum conspurcatum dicimus, qui pudice impudicitiam perpessus est.

Clunem agitant.] Ad patiendum stuprum.

Ceuentem.] Inclinatum ad stuprum, & sustinentem.

Sexte.] Senator

Loripedem.] Solutum pedibus, aut curuis.

IOANNES BRITANNICVS.

Rarus sermo.] Illis subaudi est, id est raro loquuntur, quo seueriores videantur. multiloquium enim hominem leuitatis arguit.

Libido.] Cupiditas & magnum tacendi desiderium. Nam libido præter tritam illam & notam significationem, hoc est Veneris pruritum, capitur pro cupiditate, & veluti appetitu sine voluntate, vt hoc loco. Et apud Terentium in Hecyra.

Neque libidini tuæ aduersabor. Item infra,

Potius quam aduersum animi tui libidinem esset cum illo nupta.

Hercules voluptatem damnauerat secutus virtutem.

Clunem agitans.] Obscœna pariuntur & muliebria.

Ego te ceuentem.] Proponit poeta ridiculam satis cuiusdam Sexti cinædi castigationem, qui cum Varillum alterum cinædũ, dissimulata sua ipsius turpitudine grauiter increparet, ab eo reprehensus est & delusus vt deterior se: sicque poeta philosophice ostendit oportere alieni vitij correctorem, omni prorsus vitio carere. vnde sequitur, *Loripedem rectus derideat.* Est ergo sensus. Varillus infamia temporibus poetæ notissimus, quum à Sexto cinædo reprehenderetur, remordens dixit: ego ne ceuentem verebor, quum te non sim deterior.

Ceuentem.] Verbum est in obscœnis, & patici motantis clunem. Ad quod allusit Persius loquens de adulatore, *an Romule ceues.*

Quo deterior te.] Subaudi sum.

Loripedem rectus.] Bonus inquit malum notet, sed non malus malum.

Loripedem.] Plinius libro quinto, capite octauo ostendit in India esse loripedes, qui anguium modo ingrediantur & serpant. Vnde loripedem dicimus, qui tarde incedat, & claudicet. Plautus in Penulo.

Ne quicquam hos patronos mihi elegi loripedes tardissimos:

Vbi locum correximus: nam procos scriptum est pro patronos. erit ergo sensus, rectus rideat aut trahentem corpus per humum, aut reuera claudicantem obtortis pedibus. Videnturque dici à loro, quòd pedes habeant loreos, hoc est molles & obtortos, veluti est lorum molle, & obtortum, quos Græci, autore Plinio, Himantopodas appellarunt: ἱμὰς enim lorum significat siue corigiam. πoὺς pedem. vnde poeta in satyra decima,

Nec prætexatum rapuit Nero loripedem.

Æthiopem.] Æthiopia vt docet Plinius libro quinto, duplex est, altera circa occasum ad Atlantem montem Mauritaniæ, altera circa ortum. Ægypto contermina. Æthiopum qui vicina Ægypti loca incolunt, alij vtrasque Nili ripas insulásque in Nilo sitas habitant, hi Arabiæ proximi sunt. Alij Mediterraneas tenent regiones versus Arabiam sitas. Maior pars Æthiopum nigro colore est: de quibus plurima Diod lib. 4. digna memoratu. Dicti autem sunt Æthiopes, autore Plin. ab Æthiope Vulcani filio. Alij vero tradunt nominatos, quod sint solis calore adusti ab αἴθω quòd est vro.

Quis tulerit Graccos de seditione querenteis?
Quis cælum terris non misceat, & mare cælo,
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos, Catilina Cethegum?
In tabulam Sullæ si dicant discipuli tres:
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu: qui tunc leges reuocabat amaras
Omnibus, atque ipsis Veneri, Martique timendas,
Cum tot abortiuis fecundam Iulia vuluam
Solueret, & patruo similes effunderet offas?

VET. SCHOL.

Clodius.] Clodius C. Cæsaris vxorem in templo bonæ Deæ adulterauit: & licet Ciceronis testimonio grauatus, tamen absolutus est. Sed & Clodius fratris

Domitiani filiam Iuliam in adulterio sumpserat maritam, cum ipse de adulteris leges seuerissimas promulgaret.

Discipuli tres.] Cæsar, Pompeius, Crassus, qui Syllæ fuere discipuli: aut certe Augustus, Lipidus, Antonius Triumuiri, qui per cruentum fœdus iuncti, cum remp. inuasissent, Syllam imitati, Senatum, & equestrem ordinem proscripsere.

Quales erat tragico]Id est scelerato. Claudium Cæsarem dicit, qui occisa Messalina, vxorem impudicissimam Agrippinam fratris germani matrem Neronis, reuocatam ab insula, in matrimonium accepit, concesso iure talium nuptiarum ex SC. quam dicit etiam frequenter abortum fecisse, ne ex ipso coheredem Neroni filio pareret, cui illa præparauit imperium.

IOAN. BRITANNICVS.

Quis tulerit.] Quis non indignetur, si seditiosus vir quales Gracchi, seditiosum reprehendat? Tiberius enim & C. Gracchi fratres, Aphricani superioris ex filia nepotes, vterque tribuni plebis, quum leges agrarias non sine nobilitatis indignatione tulissent, cæsi fuerunt. Tiberius in Capitolio à P. Scipione Nasica fragmento subsellij, Caius in Ponte sublicio, aut sua, aut serui Eupheri manu.

Quis cælum terris.] Quis ita non confundatur, & clamet vt est apud Terentium,

O terra, ô cælum, ó maria Neptuni.

Sic enim faciunt qui ita vehementi incenduntur.

Displiceat Verri.] C. enim Verres, Cn Pompeio, & M. Crasso consulibus in Sicilia quæstor fuit: quam per triennium nemine succedente tenuit, vbi libidinose, auare, crudeliterque versatus est: succedente tandem Metello, reuersus Romam a Siculis repetundarum est accusatus: causam egit Cicero cuius actiones adhuc extant, Verrinæque appellantur.

Homicida Milonis] Homicidam appellat Milonem, quòd occiderit P. Clodium. C. Qua de re vide Ciceronem, & Asconium Pedianum S.

Clodius accuset mœchos] Nam Clodius de cuius cæde modo dictum est, quum Pompeiam vxorem Cæsaris perdite amaret, habitu muliebri ingressus est domum Cæsaris tunc summi Ponficis, vbi sacra Bonæ deæ quæ quotannis in domo Pontificis celebrari consueuerant, noctu celebrabantur. præterea Clodius sororem suam germanam constuprauerat.

Catilina Cethegum Nam L. Catilina vir patricius inita conspiratione cum pluribus rempublicam opprimere conatus est. Eius consilium Cicero consul prudentia sua discussit. Inter coniuratos fuit Cethegus vir magnæ audaciæ: ait ergo poëta intolerandum esse, si Catilina coniurator ipse, & coniurationis princeps, accuset Cethegum sceleris eiusdem conscium.

In tabullam Syllæ Sylla primus fuit qui tabula proscriptionem proposuit, idque superatis partibus Marianis. quem postea triumuii Augustus, Lepidus, & M Antonius imitati, vnusquisque aduersarios suos, proposita tabula, proscripsit. Itaque poëta eos discipulos Syllæ appellat, quasi imitarores, qui idem quod Sylla, fecerũt.

Qualis erat | Domitianum a crudelitate notat, quem triumuiris comparat, & eis cæde hominum, non absimilem dicit

Qualis erat.] Periphrasis est ipsius Domitiani, qui Iuliam Titi fratris filiam iam viro collocatam corrupit, & quidem viuo etiam Tito, mox patre & viro orbatam ardentissime palámque dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere vnde Plinius Iunior ad Cornelium sic scribit, Domitianum, vt illustraret seculum suum exemplo aliquo seueritatis, Corneliam Maximillam Vestalem virginem absentem, inauditámque damnasse incesti, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, sed etiam occidisset Nam vidua abortu periit.

Tragico concubitu] Nefando, qualem tragici conscribere solent, qui stupra, incesta, parricidia & id genus nefanda flagitia in suis tragœdiis tractant.

Reuocaras leges amaras.] Nam legem Iuliam quæ erat contra adulteros: re

uocauerat. Lege item cauerat, ne quis mas castraretur. Earum legum meminit sic Martial.

Ludus erat sacra connubia fallere tæda,
Ludus & immeritos execuisse mares.
Vtraque tu prohibes Cæsar, populisque futuris,
Succurris. nasci quos sine fraude iubes.
Nec spado iam, nec mœchus erit te præside quisquam:
At prius, ó mores, & spado mœchus erat.

Amaras.) Nam deprehensi in adulterio ferro puniebantur lege Iulia, vt docet Iustinianus in Institutionibus.

Ipsis Veneri Martique.] Quippe & ipsi in adulterio sunt deprehensi. Nam Venus cum Marte concubuit: Vulcanus quum id resciuisset accusante Sole, lectum tenuissimis & adamantinis retibus cinxit, eósque in amplexibus iacentes & implicatos aperto cubiculo omnibus præbuit videndos. C Hinc Ouid.

Mulciberis capti, Mársque Venúsque dolis. S.

Abortiuis.] Abortiuos appellamus immaturos fœtus, & ante legitimum tempus æditos. Tranquillus in Augusto, Illos senatores, quos vulgus abortiuos vocabat, ad modum pristinum & splendorem redegit Plin, in xxv. Ægyptus & Ecbolinam habet abortiuos facientem Abortus etiam inuenitur in alia significatione pro ipsa. s. abortione. vnde Plinius in septimo, Vno abhortu duo puerperia egesta.

Iulia.] Titi fratris filia.

Vuluam.] de vulua Plin. multa scribit lib. xj. cap. xxxvij. sic, Quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ & intra se parientibus duplex. Oua generantium annexa præcordiis. Et in muliere geminos sinus sub vtraque parte laterum habet, Funebris quotiens uersa spiritum inclusit. Quibus verbis ostendit Plin in muliere locos & vuluam dici, idémque esse, sed in reliquis animalibus vuluam tantum non locos. Est autem vulua conceptabulum fœtus in aluo, dicta quòd fœtum inuoluat: vterus idem est, quod vulua, idque non solum in mulieribus, sed etiam in reliquis animalibus Plin. in viij. de asinis loquens Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus, à coitu. Vuluam lautæ fuisse gulæ constat Horat. in Epistolis.

Obeso Nil melius turdo: nil vulua pulcrius ampla.

Offas.) Id est, frusta canis, & fœtus immaturos Nam offam appellamus quicquid in tumorem crescit, vnde Iuuen. in vltima Satyra.

Et nigram in facie tumidis liuoribus offam,

Offam porcinam cum cauda offam penitam dicebant. Plinius appellat offas amigdalas contusas, & in vnum conuolutas his verbis. Amygdalinum oleum, quod aliqui vocant neopum, arefactis & in offam contusis exprimitur. Et in xiij. cap. x. Purgatum enim pomum tundunt, seruántque eius offas.

Similes patruo.] Domitiano, qui (vt dictum est) eam incestauerat.

Nonne igitur iure, ac merito vitia vltima ficto,
Contemnunt Scauros, & castigata remordent?
Non tulit ex illis toruum Laronia quendam
Clamantem toties. vbi nunc lex Iulia? dormis?
Atque ita subridens. felicia tempora: quæ te
Moribus opponunt: habeat iam Roma pudorem.
Tertius è cœlo cecidit Cato. sed tamen vnde,

Hæc emis? hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.
Quod si vexantur leges, ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia. respice primum
Et scrutare viros. faciunt hi plura: sed illos
Defendit numerus, iunctæque vmbone phalanges.

VET. SCHOL.

Lex Iulia.] Iulij Cæsaris de damnandis adulteris.

Tertius e c c Cato.] Multi fuerunt Catones, è quibus duo nobilissimi, prior Censor, posterior nepos ipsius, qui de mortis loco dictus est Vticensis.

Scantinia.] Lex de infamibus puniendis.

Defendit numerus.] Lucanus, ——*quicquid multis peccatur inultum est.* Metaphora à bellantibus.

IOANNES BRITANNICVS.

Nonne igitur.] Sensus est, Merito inquit flagitiosi & scelerati contemnunt illos, qui cum sint vitiosi, dissimulata morum turpitudine repræsentant Scauros viros graues & seueros: nam vbique à scriptoribus pro viris seueris & grauibus ponuntur. Iuuen. Satyra 11.

Quum tremerent autem Fabios, durúmque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, rigidique seueros
Censoris mores etiam collega timeret

M. enim Æmilium Scaurum summæ integritatis extitisse illud declarat apud Plin. quòd à Vario tribuno plebis postulatus, quasi socios & Latium ad arma coegisset, respondit. Scaurus negat, vtri potius credendum putatis? potest etiam hic locus referri ad historiam, Nam vt scribit Salustius, Æmylius Scaurus ex omnibus coniuratis nobilis homo fuit, impiger factiosus, auidus potentiæ, honoris, diuitiarum: cæterum callide vitia occultans, vt sit, nonne vitiosi hi contemnũt iure fictos Scauros, id est improbos & sceleratos, qui vitia sua non aliter occultant, quam M. Æmylius Scaurus occultauit.

Vitia vltima.] Id est homines extremorum vitiorum, per Hypallagen.

Castigata.] Ab iis qui præ se ferunt quandam morum sanctitatem.

Remordent.] Contra mordent. sumptum à canibus, qui alieno lacessiti morsu, remordent.

Non tulit.] Satis vrbane poeta inducit mulierem, quæ virorum vitia insectetur.

Laronia.] Mart. Laroniam ostendit fuisse diuitem & viduam.

Abnegat & retinet nostrum Laronia seruum,
Respondens orba est diues, anus vidua.

Clamantem toruum.] Pro toruè, nomen pro aduerbio.

Lex Iulia.] Hoc enim clamabat quasi adulteria, &c. flagitia sibi displicerent. Erat enim vt dictum est, lex Iulia lata ab Iulio Cæsare: quæ temeratores (vt modo diximus) nuptiarum ferro puniebat.

Dormis.] Quæ non excitaris ad coercendos adulteros.

Ad quem.] Intellige clamantem.

Subridens.] Parum ridens velut indignabunda Nam sub in compositione plerumque parum significat, vt subtr[illegible], id est aliquantulum tristis. Subiratus, paululum iratus. Persius,

Subrisit molle puella.

Sobridens.] Subaudi ait.

Felicia tempora.] Ironicos dictum.

Opponunt.] Tanquam qui obstes vitiis.

Habeat iam Roma pudorem] Iam pudore inquit Roma vincatur ne quid turpe faciat, quum exemplum habeat tam probatorum virorum: éstque per ironiam pronunciandum. C. Est autem pudor, vt Aristoteles in Eth. definit, metus quidã, dedecoris & infamiæ. S.

Tertius è cælo.] Licet plures, vt præclare docet Gellius, fuerint Catones, duo tamen magni fuere nominis, vt grauissimi & seuerissimi, Cato Censorius, qui libros De re rust. edidit, & Cato qui post mortem Vticensis est cognominatus. recte igitur hunc per ironiam appellat tertium, tanquam grauem & seuerum censorem: quasi cælitus demissum in terras. Censorium autem Catonem ostendit Sen. ad Lucilium non minus reip. fuisse vtilem, quam Scipionem, alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit.

Sed tamen vnde.] Hæc interrogatio illuc tendit, vt ostendat illum esse nequissimum: quando more cinædorum & mollium vnguentatus sit.

Opobalsama.] Odores preciosissimos ex succo balsami: opobalsama enim dicuntur succi balsami. opos enim succum significat. Xylobalsamum autem appellatur lignum balsami. Xilon enim Græce lignum significat Latine. Carpobalsamum fructus. Carpos enim fructum significat. Arbor ipsa balsamum dicitur, quæ vt docet Plin. incisa vitro, aut lapide, osseisve cultellis succum emittit, qui omnibus odoribus præfertur: & vni terrarum Iudeæ arbor concessa.

Hirsuto.] Hispido, & piloso, ad dissimulandum molliciem.

Dominum.] pharmacopolam.

Taberne.] Officinæ vnguenrariæ: quas Græci myropolia appellant, dicta taberna, quòd tabulis claudatur. vnde & tabernacula dicta sunt, & inde contubernales.

Ne pudeat.] Ironice dictum, & gestu adiuuandum.

Quod si vexatur leges.] Sensus est, si existimas, inquit, vt grauis censor, leges esse citandas in adulteria, in primis lex Scatinia est citanda: quæ lata fuit contra eos, qui muliebria patiebantur: nam poeta tota satyra insectatur tale genus hominum, vt spurcissimum, qui lege Scatinia puniebantur, quam Scatinius quidam Aricinus tulit, cuius ita meminit Cic. in tertia Philippica. Quod autem municipium non cõtemnitis, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimũ: hinc Voconiæ, hinc Scatiniæ leges. Eius legis sic meminit Ausonius scribens in mollem & effœminatum *Scatiniam metuens, non metuit Titiam.* Lege Scatinia quosdam ex vtroque ordine condemnauit Domitianus. autor Tranquillus. Alij contra pedicones statutam falso contendunt, noménque accepisse ab eo C. Scatinio, qui autore Valerio libro sexto vim filio Marcelli inferre ausus est, & accusante patre damnatus. Nam leges nomen accipiunt à latoribus, non autem a reis & sontibus. Et tota indignatio poetæ est in molles & patientes muliebria. hanc pœnam statuebat lex Scatinia, vt qui ingenuum stuprasset, sestertium decem milia exolueret.

Leges ac iura.] Lex à iure ciuili hoc modo differt, vt lex sit tanquam iuris ciuilis mater. Nam vt scribit Papinianus ius ciuile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. Iuris præcepta hæc sunt honeste viuere, alterum non lædere, ius suum vnicuique tribuere. Ius autore Celso, est ars boni & æqui. Ius nonnunquam pro necessitudine etiam dicimus, veluti est ius cognationis, vel affinitatis. De iure autem multa in Digestis lib. i. Lex autem est, vt diffinit Arist. in Reth. suis, communis ciuitatis consensus, qui scriptis præcipit, quomodo vnumquodque agendum sit. Nam vt scribit Modestinus: Virtus legis est imperare, vetare, permittere, punire. C.

Faciunt hi plura.] Plura peccant, & plura committunt, S. digna reprehensione quam mulieres.

Sed illos.] Occurrit tacitæ quæstioni, posset enim dicere quare non puniuntur, si plura scelera committunt. respondet illos defendi, quia multi sint, & alterum alterius vicinum occultare nam quod malo exemplo fit à multis, solet impunitum esse, & quodammodo desinit esse probri loco commune maledictum male factumve.

Phalances iuncta vmbone.] Sumpta est translatio à re militari, in qua pedites se inuicem tuentur ab hoste. Nam phalanx, vt à Seruio dissentiamus, non est, vt ipse exponit, legio lingua Macedonica, licet per quandam similitudinem apud Vergilium in secundo ita accipiatur. Et iam Argiua phalans: sed proprie phalans est, quum pedites ita se instruunt aduersus hostem, vt pares omnes connexis scutis impetum faciant in hostes Vnde sæpe Cæsar in Commentariis, facta phalange. Sed quia hoc primum fuit à Macedonibus inuentum, vt scribit Liuius libro tertio. De bello Macedonico, Ideo phalanx vocabulum est Macedonicum. verba sunt Liuij. Et cohortes inuicem sub signis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipsi vocant) si possent vi perrumperent, emittebat: vnde & Vegetius libro quarto De re militari ostendit phalangem constructionem quandam esse militum: quam modo cuneatá modo quadratam appellat, quæ instar cunei & quadratæ formæ composita in hostem progrederetur. Quintus etiam Curtius huius rei sic meminit. Macedones phalangem vocant peditum stabile agmen, quum vir viro, arma armis conserta sunt. Plin. libro septimo ait phalanges significare fustes quibus Afri prælium contra Ægyptios primi fecerunt. Phalangis siue phalangium (nam vtrumque dicitur) est autore Plinio genus aranei.

Vmbone, Hoc loco, scuto. Vmbo autem proprie pro media parte scuti eminentiore capitur.

Magna inter molles concordia. non erit vllum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Media non lambit Cluuiam, nec Flora Catullam.
Hyppo subit iuuenes, & morbo pallet vtroque.
Numquid nos agimus caussas, ciuilia iura
Nouimus, aut vllo strepitu fora vestra mouemus?
Luctantur paucæ: comedunt coliphia paucæ.
Vos lanam trahitis, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope melius, leuius torquetis Arachne,
Horrida quale facit residens in codice pellex.

VETVS SCHOL.

Hyppo.) Vir grauis corrupitur à iuuenibus, & patitur, & lambit.

Morbo vtroque) Vtriusque sexus, inguina lambentis & propatientis.

Coliphia.] Pulmentum, siue membrum virile, aut potius athletarum cibum dicit.

Horrida quale facit.) Magno odio habetur apud vxorem ea, quæ domino miscetur. Ergo hanc insequens grauioribus pœnis domina, catena victam infigit codici, atque ita iubet facere pensa.

IOAN. BRITANNICVS.

Non erit vllum.) Non inuenies, inquit, rem tam nefandam in sexu fœmineo, vt mulier mulierem ineat, quod inter viros frequenti est in vsu: carpit tamen Iuuen. alibi Laupheam & Medulinam, quòd tribades essent inter se.

Lenonum ancillas posita Lauphea corona.
Prouocat, & tollit pendentis præmia coxa.
Ipsa Medullina frictum crisantis adorat.

Tale monstrum libidinis dicitur Sapho excogitasse, vnde mascula est appellata. Horat in Epistolis.

Temperat Archilochi musam pede mascula Sapho.

Taedia non lambit Cluuiam) Fellatorem notat, qui & lambere & lingere alterum dicitur. Mart.

Lingis non mihi, nam proba & pusilla est.

Mulieres etiam id turpitudinis exercuerunt Philœneum enim notat Mart.

Vndenas vorat in die puellas.

Hyppo subit iuuenes) Nomen fictum, infamis cuiusdam.

Subit iuuenes) Vtrum ad fellandum, an vt ineatur à draucis.

Vtroque morbo.] Vtraque turpitudine nefanda, quum & fellaret, & pedicaretur.

Nunquid nos agimus.) Adeo inquit impudentes estis, vt officia etiam muliebria vsurpetis, quod non facimus Nam nos causas in foro, quod vestrum est, non agimus. Id enim turpissimum habebatur in mulieribus. Vnde impudentiæ notantur Aphrania Licinij Buteonis vxor, & Calphurnia, & Amesia, quòd causas egerint, vt vt scribit Valerius. Causas negotia forensia, & lites. C.

Ciuilia iura.] Nunquid nos (inquit mulier aliqua) nouimus ciuilia iura. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, (vt iurisperitus definit) vocatur ius ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. S.

Fora vestra.] Tria enim erant fora, vbi iura reddebantur. Papinius in Syluis.

Nec saltem tua dicta continentem.
Quæ trino iuuenis foro tonabas. Mart.
Lis te bis decima numerantem frigora bruma,
Conterit vna, tribus Gargalianæ foris.

De quibus sic Tranq in Aug Fori extruendi causa fuit hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere, horum primum appellatum est Romanum, vel vetus alterum extruxit C. Cæsar. Papin in prima Sylua.

Cæsaris stat sede fori.

Tertium, vt dictum est, erexit Augustus, cum æde Martis vltoris. Mart. in octauo.

Foro que triplici sparsus ante equos omnis.

Id est ante omnes iudices, qui ex equestri ordine eligebantur. Idem in tertio ad Sextum.

Causas inquit agam Cicero disertius ipso,
Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Dicta autem fora à ferendo, quòd eò lites ferantur. Fora item appellamus loca, vbi res venales exponuntur. Vnde dicimus forum frumentarium, forum olitorium, forum vinarium, vbi frumenta, olera, & vina venduntur.

Luctantur pauca.] Si forte inquit acciderit vt mulieres luctentur, paucæ tamen luctantur, neque enim negare potuit nam alibi a Iuuenale notantur.

Endromydas Tyrias, aut fœmineum ceroma,
Quis nescit? aut quis non vidit vulnera pali?
Quem cauat assiduis sudibus scutoque lacessit.

Colliphia.) Id est panes luctatorum ad confirmanda membra, κῶλον enim,

membrum significat, ἶφι robur. aliqui dicunt à κόλλιξ, qui est panis subcinericius. Plautus in Persa.

Collyphia mihi ne incocta detis.

Vos lanam trahitis.] Aut carminatis, aut è colo ducitis.

Vellera] Lanæ dicuntur & lanicia à vellendo, & laniando, eo quòd ante inuentã tonsuram ex oue laniarentur vellerentúrque.

Calathis] Dictio est Græca, apud nos non solum significat calicem vinarium. Vt illud Verg.

Vina nouum fundam calathis Aruisia nectar.

Et in distichis Martialis calathi loquuntur,

Nos satyrus, nos Bacchus amat, nos ebria Tigris,
Perfusos domini lambere docta pedes:

Sed etiam pro genere cistæ ponitur vt hoc in loco Et Vergilius in Bucolicis.

Tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis.

Melius Penelope torquetis.] Superatis inquit nendo Penelopem ipsam,& Arachnẽ. vtraque enim lanificij opere laudatur. Penelope Icarij & Polycastæ filia vxor Vlyssis, summæ pudicitiæ exemplo fuit seculo suo, lanificio & telam texendo absentiã & mariti desiderium solabatur, & procos frustrabatur, quibus, vt tradit Homerus in Odyssea, promittebat se in matrimonium tradituram, quum absoluta esset tela, Sed quod interdiu texuerat, noctu retexebat: quod tetigit Ouid.

Nec mihi quærenti spaciosam fallere noctem,
Lassaret viduas pendula tela manus.

Arachne] Puella fuit Lyda, quæ, vt ferunt fabulæ, in lanificio cum Pallade certauit, & quum dea forte superaret, ab ea in araneam est conuersa, Hæc autore Plinio. linum & retia inuenisse fertur, filius vero Closter fusum.

Horrida.] Inculta.

Quale.] Scilicet stamen.

Facit pellex.] Nam pellices, quum senuerint, ab amatoribus desertæ, ad stamina lanificiúmque sese accommodant victum quæritantes. Vnde Horatius in Odis de turpi anu,

Te lanæ prope nobilem
Tonsæ Luceriam non cythara decent.

Pellex proprie appellatur illa, quæ consuetudinem adulterij cum eo habet, cui sit vxor, diciturque pellex non tantum viri, quantum etiam vxoris. Vnde Salustius in Ciceronem, Filia matri pellex, tibi iucundior atque obsequentior quàm parenti par est. Dolobella, vt scribit Suetonius obiiciens Cæsari, quod Nicomedi se obscœne summitteret, cum appellat pellicem reginæ. à pellice fit pellicatus, sicuti à concubina concubinatus.

In codice.] Id est vili scamno, id est trunco. Nam, vt scribit Theophrastus, ea pars arboris, quæ terræ inhæret, radix vocatur, supra radicem vsque ad scamnum arboris codex, siue caudex & truncus dicitur: ex scamno exeunt rami, ex rami surculi. C. At ego existimo satyricum, codicis nomine συμβολικῶς & operte, robur intellexisse, in quo meretricula iam annosa, ob perpetratum scelus fuerit impacta, atque inibi nendo vitam tolerare solita sit. Huc etiam respexit Propertius, cum inquit,

Nostráque quod Petale tulit ad monumenta coronas,
Codicis immundi vincula sentit anus.

Item Plautus in Pœnulo, codicem robustum vocat Erat autem locus in carcere, robur, in quem demitti seu potius præcipitari malefici solebant, quo tutius & fœdius haberentur. quale fuit Tullianum illud Romæ de quo Sallustius & Cicero. Equidẽ arbitror robore etiam veteres significasse compedes ligneas ex robore fisso factas, quas hodie Cippos appellant, Vide Cæl. Rhodig. lib. 7. cap. 8. S.

Notum

Notum est, cur solo tabulas impleuerit Hister
Liberto, dederit viuus cur multa puellæ.
Diues erit, magnò quæ dormit tertia lecto.
Tu nube, atque tace. donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
Dat veniam coruis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem.
Stoicidæ. quid enim falsi Laronia? sed quid
Non facient alij, cum tu multicia sumas
Cretice, & hanc vestem populo mirante perores
In Proculas, & Pollitas? est mœcha Fabulla.
Damnetur si vis etiam Carfinia: talem
Non sumet damnata togam. sed Iulius ardet,
Æstuo. nudus agas: minus est insania turpis.

VETVS SCHOL.

Hister.]Infamis, qui omne patrimonium suum viuus donauit vxori, ob hanc scilicet caussam, vt simul dormiret is qui & illum corrumperet, & illi misceretur, puellæ ergo consciæ sibi, quæ nouerat eum corrumpi.

Cilindros.] Gemmas pretiosas

Dat veniam coruis.) Prouerbium est coruorum, de impudicis. discreuit sexum per aues. Vnde dicunt coire coruos per os, & sic patere columbas, retulit ad simplicitatem.

Stoicidæ.] Dicit contumeliose. vt Virgil. *O vere Phrygiæ.*
& Persius, *Troiades.*

Multicia.]Vestes molli intextas substamine, quibus solent vti puellæ.

Cretice.] Hoc nomine vel quemlibet nobilem significat, vel Iulium Creticum, qui sub Cæss. inlustres caussas egit.

Fabulla.] De centum vna.

IOANNES BRITANNICVS.

Notum est, cur soli.] Satis verecunde Laronia eos insectatur, qui draucis abutebantur, qualis fuit Hister Pacuuius, qui captatione testamentorum locupleratus, libertum draucum suum reliquit hæredem de Histro alibi poëta. Mora nulla per Histrum Pacuuium, quin illud ebur ducatur ad aras. Scitous inquit quare Hister Pacuuius libertum suum reliquerit solum hæredem.

Tabulas.)Scilicet testamenti. Nam tabulæ numero plur. dicuntur, quibus continentur contractus, & conuenta, vt tabulæ dotis, tabulæ venditionis, tabulæ emptionis, & testamenti. A tabulis fit tabularium & tablinum, quorum vtrumque signat locum, vbi actus publici continentur. De quo est apud Verg. in Georg.

Insanúmque forum, aut populi tabularia vidit.

Plin. lib. xxxv. cap. ij. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in

magistratu gestarum, dicimus autem tablinum, sicuti figlinum, quod Græci pinacothecam appellant: differentia tamen illa est quòd in pinachotecis tabulæ pictæ, in tablino rerum, vt diximus, in magistratu gestarum monumenta continebantur. De extructione tablini & pinacothecæ Victruuius lib.vj.cap iv.

Cur multa puella.] Id est vxori suæ adolescenti, vt scilicet turpitudinem taceret.

Diues erit magno] Illa inquit ingentia munera consequetur à marito, quæ tacebit, quum is à draucis inibitur.

Tu nube] Cum indignatione dictum, quasi puellæ auditis virorum sceleribus matrimonium aspernentur.

Cylindros.] Lapillos esse oblongos ad ornatum mulierum ostendit Plin. xxxvij. cap. sexto. Loquens de Beryllis, qui mira longitudine placebant, & setis elephantorum religabantur: ait enim sic. Cylindros quidam ex his facere malunt quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam quod angulos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoque auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis, ad crassitudinem. Cylindros autem appellant, quòd formari sint ad speciem cylindri id est columnellæ, qua area æquari solet. Verg. in primo Georg.

Area tum primum ingenti est æquanda cylindro.

nomen autem accipit à volubilitate, nam κυλίνδω idem est quod voluo.

Post hac.] Scelera vestra, quum deberitis vos ipsi de vobis sumere supplicium

Censura.] Animaduersio & punitio, nam censores moribus ciuitatis præerant

Coruis.] Sceleratis, impuris, & spurcis, quales habentur corui, qui fœda sequuntur, & qui ore coite dicuntur. Martialis.

Corue salutator, quare fellator haberis.

Columbas.] Simplices & bonos, quales sunt columbæ, vt sit sententia catholica.

Stoicidæ] Impuri & flagitiosi, qui præferebant Stoicorum integritatem, & more Stoico de virtute disputabanr contendentes, virtutem solum bonum esse, dicti ἀπὸ τῆς στοᾶς, id est porticu. Zeno enim in porticu Athenis primus cœpit docere, ad quem audiendum discipuli eo confluentes, quum antea Zenonij dicerentur, postea ab ipsa porticu Stoici sunt appellati, de qua porticu intellexit Persius noster.

Quæque docet sapiens bracchatis illita Medis,
Porticus insomnis.

vbi pluscula de porticu diximus.

Stoocida] Forma patronimica, sicuti Priamidæ, in prima declinatione

Quid falsi.] Subaudi dixit.

Sed quid] Hoc etiam in molliciem virorum dicit poëta, quos, vel orantes in impudicitiam mulierum non pudebat vestes tenuissimas induere, vt corpus etiã perluceret. Vnde Plinius in reprehensionem tantæ molliciei sic ait. Nec puduit has vestes. i. bombicinas, etiam viros leuitate vsurpare, propter onera æstiua, in tãtum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Ait ergo poëta, mulierum impudicitiam accusas? quum ipse tu multo magis fores condemandus, qui ea mollicie aliis sis fœdus exemplo.

Non facient alij.] Argumentum à maiori ad minus.

Multicia] Vestes tenuissimas dictas a mollicie vt quibusdam placet: vt aliis vero à mulcendo, quòd mulcerent & gratæ essent tenuitate sua: bombicinas autem videtur intelligere, de quibus ex Plinij autoritate diximus, Nam Bombices telas aranæarum modo texunt ad vestem luxúmque fœminarum: quæ bombicina appellantur, tantæ tenuitatis vt denudet fœminam vestis bombicina. De vestibus multitiis sic meminit Flauius Vopiscus in Aureliano scribente præfecto ærarij,

Dabis ad æditionem Circensium tunicas multitias viriles decem, lineas Ægyptias viginti. Manrilia Cypria paria duo.

Cretice.] A creta, quæ primam habet syllabam longam. C. Nam Critice, à Crisi, id est à iudicio est breuis prima, vt est apud Horatium libro secundo, Epistola prima.

Vt Critici dicunt leuiter curare videtur.

Apud Martialem autem Cretice, nomen est proprium.

Æqualis liber est Cretice qui malus est, Libro septimo.

Ergo, aut Creticum. S.

Intelligit Æacum de quo illic.

Quas torqueat vmbras Æacus.

Vt sit sensus. Quid non facient alij, quum tu, qui tanquam Æacus iudex & cognitor vitiorum sumas tales habitus vestium, posset etiam referri ad vnumquemque primarium Romanorum, quem per Metellum Creticum designaret, vt sit sensus, quid non facient alij, quum tu ex primariis & principibus ciuitatis sumas tales vestes. Nam Metellus Creticus is fuit, qui Cretam Romano imperio adiecit.

Perores.] Oratione vrgeas, nam peroratio fit in fine orationis, qua maxime aduersarius vrgetur.

In Proculas & Pollineas.] Id est in adulteras Proculæ, Pollinæ similes.

Et mœcha Labulla.] Sensus est, Labulla & Carphinia, quæ adulteræ sunt, si adulterij admissi conuincantur in iudicio, maius tamen præ se ferent honestatis studiũ. non enim talem sument togam, vt indecentem ornatum. mulieres enim conuictæ adulterij, cogebantur toga virili indutæ in publicum procedere. autores sunt Porphy, & Asc. vnde Horat, in Serm. *Quid inter.*

—— est, in matrona ancilla peccésve togata,

contrà vero stola erat matronarum.

Damnetur.] Conuincatur adulterij.

Talem togam.] Tam tenuem vestem, qualia sunt multitia tua.

Sed iulius ardet.) Introducit Creticum excusantem turpem vestitum.

Nudus agas] Verba poëtæ i nudus eas, si te calor vrget. quasi innuat non minus turpe esse, tali corporis amictu, quam nudum agere.

Minus est insania turpis] Respondet iis qui possent dicere, illum iudicatum iri insanum, qui nudus ambulauerit. Ait ergo poëta, Insania, minore est digna reprehensione, quam talis ornatus.

En habitum, quo te leges, ac iura ferentem
Vulneribus crudus populus modo victor, & illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid, non proclames, in corpore iudicis ista
Si videas? quæro an deceat multicia testem.
Acer, & indomitus, libertatisque magister
Cretice perluces. Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plureis: sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine porci,
Vuaque conspecta liuorem ducit ab vua.

Porrigine.] Est autem porrigo morbus, quo non solum porci, sed & homines infectantur, de qua sic Corn. Celsus, porrigo est, vbi inter pilos quædam quasi squamulæ surgunt, hæ quoque à cute resoluuntur, & interdum madent, sæpius siccæ sunt, feréque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio.

Vuaque conspecta.] Vua enim facile corrumpitur contactu corrupti acini.

Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
Nemo repente fuit turpißimus. accipient te
Paullatim, qui longa domi redimicula sumunt.
Frontibus, & toto posuere monilia collo,
Atque bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam: sed more sinistro
Exagitata procul non intrat femina limen.
Solis ara Deæ maribus patet. ite profanæ,
Clamatur: nullo gemit heic tibicina cornu.
Talia secreta coluerunt Orgia tæda
Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotyton.

VET. SCHOL.

Cecropiam soliti Baptæ.] Baptæ titulus libri, quo impudici describuntur ab Eupolide, qui inducit viros Athenienses ad imitationem feminarum saltantes, lassare psaltriam. Baptæ ergo molles, quo titulo Eupolis comœdiam scripsit, ob quam ab Alcibiade, quem præcipue præstrixerat, necatus est.

Cotyton.] Ad exemplum Cotyti, dicuntur Isiaca sacra celebrari.

IOANNES BRITANNICVS.

Fœdius hoc aliquid.] Futurum inquit est vt aliquid etiam in posterum turpius facias hoc amictu, hoc est longe etiam indecentius committas, quam quæ per turpem habitum peccasti. C.

Nemo repente.] Verissima sententia, quam multis similibus probauit. vt enim graues & periculosi corporis morbi ex humoribus paulatim corruptis existunt, sic ex consuetudine vitiorum paulatim homines flagitiosissimi fiunt, id quod de aliis quoque rebus licet intelligere. S.

Accipiunt te paulatim.] In eam turpitudinem laberis, qua inter se sacerdotes Mineruæ viuunt. Sicque poëta descendit in reprehensionem sacerdotum, quorum collegium (autore Tranquillo) Mineruæ in Albano Domitianus instituerat, ex quo forte ducti magisterio fungerentur, redderéntque eximias venationes, & ludos scenicos. Horum epulas, luxum, molliciem scenicam, & reliqua turpia insectatur, ostenditque eos nihil differre à mulieribus colentibus Bonam deam, aut à sacerdotibus Cotyttia celebrantibus: gulámque eorum maxime reprehendit, qui lautissime epularentur. Vnde & à Martiale Dapes lautæ Albanæ appellantur. Denique indignatur ex sacerdotibus quendam cornicini, cuius opera in ludis illis Albanis vtebantur, nupsisse. Omnis ergo poetæ fremitus est in turpitudinem & molliciem sacerdotum Albanorum.

Accipient te.] Scilicet in consortium suum.

Qui longa domi redimicula.] Ostendit eos à mulieribus non esse absimiles, quæ celebraturæ sacra Bonæ deæ sumunt redimicula, id est ornamenta & vincula capitis conuenientia sexui muliebri, & monilia aptant collo. Idem, inquit, faciunt isti sacerdotes in Albano vt more mulierum sacrificia colant Bonæ deæ, & quod proprium est mulierum sibi vsurpent. Nam sacra Bonæ deæ fiebant, vt scribit Plutarchus in vita Ciceronis & Cæsaris, quotannis in domo Maximi pontificis pro salute populi Romani. Iis nemini viro interesse licebat, à mulieribus tantum celebrabantur. Vnde Cicero in Oratione in P. Clodium sic, Hominémque eum qui puluinaribus Bonæ deæ stuprum intulerit, eáque sacra, quæ viri oculis, ne imprudentis quidem aspici fas est, non solum aspectu virili, sed flagitio stuproque violarit. Alij tamen ita interpretantur, non quòd Bonam deam illi sacerdotes colant, sed quòd illorum ritus & ludi scenici nihil pene differãt à sacris Bonæ deæ, quæ mulieres operantur. Deam autem bonam etiam Maiam & Terram dixere, eandémque etiam Faunam, Opem, & Fatuam. Bonam, quòd omnium nobis ad victum bonorum causa est: Faunam quòd omni vsui animantium fauet: Opem, quòd ipsius auxilio vita constet: Fatuam à fando, quòd infantes partu æditi non prius vocem edunt, quam attigerint terram.

Atque Bonam.] Ordo est Atque, placant Bonam deam.

Abdomine teneræ porcæ.] Omnia, inquit, in sacris Bonæ deæ faciunt, quæ ad eius cultum pertinent, Nam sus prægnans ei, vt scribit Macrobius, mactabatur, quæ hostia propria est terræ.

Abdomine] Id est sumine. Plin. in xj. cap. xxxvij. ait antiquos vocauisse abdomen quod nunc sumen

Magno cratere.] Nam in sacris eius erat vas vini, quod mellarium appellabatur, & vinum lac dicebatur

Sed more sinistro] Sed in his sacris contrario se gerunt ritu. Nam quum sacra à mulieribus tantum celebrentur, ipsi contra ritum sacrorum eas excludunt, & soli inter se molles & effœminati celebrant.

More sinistro. More contrario, quum à mulieribus soleant exc ludi mares, ita vt ne effigies quidem maris in eo loco sit fas conspici. Nam & picturæ marium velis integebantur vnde alibi.

Testiculi sibi conscius vnde fugit mus.

Varro enim tradit, eam adeo pudicam fuisse, vt extra Gynecæum nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, vel à viro visa sit: propter quod nec vir templum eius ingreditur.

Ite prophanæ, clamatur. Iubent, inquit, magno clamore mulieres abesse.

Prophanæ.] Sacer & prophanus vocabula sunt contraria. Sacrum enim est (vt Trebatius libro primo, De religionibus refert) quicquid est quod deorum habetur. vnde Vergilius, huius diffinitionis memor, vbi sacrum nominauit, admonitionem deorum pene semper adiecit.

Sacra Dodoneæ matri, diuisque ferebam. Item.

Sacra Ioui Stygio quæ rite incepta paraui.

Prophanum omnes pene consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit, quasi porro à fano, & religione secretum. vnde ad Herennium, Locus quæritur celebris, an desertus, sacer an prophanus, publicus an priuatus: vbi liquido ostendit vocabula esse opposita. Porphyrio exponens illud Horatij, *Odi prophanum vulgus*, ait prophanos eos dici, qui sacris initiati non sunt, qui fanum intrare non poterant.

Gemit hic tibicina.] Nam in eius sacris adhibebantur modulationes, & tibicinæ canentes cornibus. Sed hic, inquit, non sunt tibicinæ, non sunt mulieres, sed viri tantum.

Talia orgia.] Ostendit poëta eorundem sacerdotum molliciem nihil differre à sacerdotibus deæ Cotyttus, est enim sensus. Non dissimilia, inquit, sunt sacrificia quæ sacerdotes instituti à Domitiano Mineruæ in Albano colũt, ab iis, quæ fetunsur ab Atheniensibus culta, quæ Cotyttia appellata sunt. Nam Athenienses insti-

fuerant Cotittia sacrificia peregrina sumpta à Thracibus, quæ nocturnis peruigilationibus celebrarentur, in quibus impudica, turpiáque multa fiebant, de quibus videtur intellexisse Horatius in Epodis.

Inultus vt tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?

Caninia enim saga minatur Horatio, quia talia sacrificia ei commissa ridens diuulgauerit. Cotyttia autem vt scribit Porphirius sacrum Cupidinis esse dicitur, quia maleficia hæc, quę per inferna sacra fiunt, ad amorem pertineant. vnde apparet & hos sacrificos talia sacrificia, vt impudica & ad amorem pertinentia tractare. His tribus peruigiliisque deam Cotytto præesse voluerunt, & proinde Cotyttia nominata sunt. vnde Strabo sic inquit: Athenienses autem sicuti reliquis in rebus hospitum & externorum studiosi perstiterunt, sic & in deis. externa enim multa suscepere sacra, ita vt in comœdiis complura, & Thracia, & Phrygia decantata sint. Eam tamen deam alij Cotytto, alij vero Cotyn appellauere Vnde Strabo libro x. Similia, inquit, sunt, quæ apud Thraces celebrantur, quæ Cotyttia & Bendidia, apud quos & Orphica initium habuerunt Ipsam sane Cotyn, quæ Eodonis colitur, & eius instrumenta memorat Æschylus, sic & Synesius appellar his verbis, θαῤῥῶν ἀποφαίνε τὸν ἄνδρα ἡμίγυνον αὐτόχρημα καὶ θιασώτην τῆς Κότυος. Confidens demonstra virum semimarem statim sodalémque Cotys. quem locum exponens Suidas Cotyn deam colitam turpium præsidem. Alibi tamen idem Synesius Cotytto appellat, vbi ait Ἑρμῇ μὲν καὶ Ἡρακλεῖ τοῖς παλαίστρας ἐφόροις οὐδὲ κατὰ μικρὸν πρέπει· κοτυττοῖ δὲ καὶ τισιν ἄλλοις ἀττικοῖς κοινοσάλοις ὑπουργεῖ. Id est Mercurio quidem & Herculi palæstræ præfectis numquam congruit. Cotyttoni autem, & aliis apud Atticos despicatissimis administrat. quibus verbis declarauit eum de quo agit in Epistola fœdissimis esse moribus, qui Cotyttoni inseruiat. Contra igitur hæc nocturna Cotyttia Eupolis poeta comicus, vt referunt quidam commentatores Aristophanis, scripsit comœdiam, quam Baptas appellauit, de qua sic Platonius meminit, vbi de comœdiarum differentiis agit: ἴσμεν γ᾽ οὖν τὸν εὔπολιν ἐπὶ τῷ διδάξαι τοὺς βάπτας ἀποπνιγέντα εἰς τὴν θάλατταν ὑπ᾽ ἐκείνων, εἰς οὓς καθῆκε τοὺς βάπτας. Scimus, inquit, Eupolim, quum Baptas fabulam docuerit ab his ipsis in mare submersum, contra quos Baptas emiserat. Lucianus quoque in ea oratione, quæ inscribitur ad ineruditum multos emptitantem libros, in hanc ferme sententiam. Dic mihi, inquit, etiam ne Æschinis orationem aduersus Timarchum legis, an vero omnia illa scis, & nosti singula? Aristophanem vero & Eupolim subisti, Baptas integram fabulam perlegisti, vnde etiam Probus sic scribit Baptæ comœdia, inquit, fuit in qua Eupolis inducit viros Athenienses ad imitationem fœminarum saltantes lassare psaltriam Cotytto. Cotytto apud Athenienses psaltria, quam effœminati colunt noctu illam adeuntes. De Baptis & Cotytto Angelus Politianus in Miscellaneis suis elegantissime disseruit.

Orgia] Proprie dicuntur sacrificia Bacchi. ὀργιάζω enim orgia celebro. vnde Strabo libro decimo scribit sic, Plurimi igitur Græcorū totum cerimoniale negotium, quod orgia vocantur, Bacchanaléque, & Choricū, & sacrorum mysteria Libero patri attribuerunt, Cæterū tamen orgia pro omnibus ceremoniis capiuntur vnde idem Strabo: Cybelem præcipuo venerantur honoro, eius orgia frequentantes.

Secreta tæda.] Id est mystica face, nam noctu talia sacrificia peragebantur.

Bapta.) Sacerdotes molles & effœminati, à quibus forte Eupolis denominauit comœdiā suam à, βάπτω quod significat tingo & lauo, quòd qui sacris initiabātur lauarentur aqua calida primum Aristophanes, primum ex ritu veteri me lauerunt.

Lassare) Nam in sacris saltantes fictam fortasse personam Cotyttus lassabant. Probus, vt diximus, ait fuisse psaltriam, quam effœminati Athenienses noctu colunt eam adeuntes.

Cotytto) Accusatiuus est Græcus.

Cecropiam.) Atticam à Cecrope rege, qui primus Atheniensium rex regnauit in Attica ante Deucalionis tempora, quem omnis antiquitas fabulata est, biformem fuisse, quia primus marem fœminæ matrimonio iunxit.

Ille supercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitque trementeis
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cærulea indutus scutulata, aut galbina rasa,
Et per Iunonem, domini iurante ministro,
Ille tenet speculum patici gestamen Othonis.
Actoris Arunci spolium: quo se ille videbat
Armatum, cum iam tolli vexilla iuberet.
Res memoranda nouis annalibus, atque recenti
Historia, speculum ciuilis sarcina belli.

VET. SCHOL.

Vitreo bibit ille Priapo.] In vitreum penem, quos appellant drillopotæ.

Galbina rasa.] Polita, tenuiter rasa.

Et per Iunonem.] Non per Iouem, sed per Iunonem. Ita, inquit, serui iurant, quomodo solebant ancillæ Neronis, adulantes, per Iunonem ruam.

Ille tenet speculum.] Occiso Galba imperatore, Otho inuasit imperium: qui tam probrosæ curæ in polienda forma fuit, vt humecto pane faciem liniret ad sollicitandum candorem, vtebatur & speculo Hunc incomparabilis viræ bello ciuili Vitellius vicit apud Bebryacum Campaniæ Horum bellum scripsit Cornelius, scripsit & Pompeius Planta, qui ait Bebryacum vicum esse a Cremona vicensimo lapide alias, Bebryaci, id est pontici, vnde pelles Bebrinæ. Galba enim ponticus fuit.

IOANNES BRITANNICVS.

Ille supercilium.] Molliciem adhuc insectatur in iisdem sacerdotibus, qui more mulierum decoris essent studiosi supercilia enim fuligine denigrabant, quod solitum fieri ostendit Plinius libro vigesimo octauo, vbi ait, Capilli defluuia Vrsinus adeps, mistoladano & lantho continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine, quæ est in rostris earum.

Producit.] Extendit, & emendat.

Obliqua acu.] Calamistro.

Pingit] Oculos enim sibi tingebant, Plinius in vndecimo, palpebræ in genis homini vtrinque, mulieribus etiam infectæ quotidiano, tanta est decoris affectatio, vt tingantur oculi quoque. Ouidius in Arte amandi.

Nec pudor est oculos tenui signasse fauilla,
Vel prope te nato lucide Cydne croco.

Per oculos igitur intellige genas, quæ inficiebantur. Vnde Diuus Cyprianus in tractatu, De habitu virginum, de impudicis viris sic scribit: Illi docuerunt, & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulte-

rinis

rinis coloribus ctinem,&c.sic & Diuus Hieronymus ad matrem & filiam in Gallia commorantes scribit, Oculos stibio linit.

Ille.) Alius ex sacerdotibus.

Vitreo Priapo.] Nihil, inquit, omittunt quod ad molliciem, nequitiámque pertineat Nam & poculis, inquit, vtuntur in conuiuio effigiatis instar inguinum, quam obscœnitatem notat Plinius libro decimo quarto loquens de ebrietate. Iam vero, quæ vasa adulteriis cælata?tanquam per se parum doceat libidines temulentia: ita vina ex libidine hauriuntur Idem etiam in prooemio libri trigesimi tertij, his verbis, In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere, panibus etiam per obscœnitatem sic formatis vescebantur. Martialis,

Si vis esse satur nostrum potes esse Priapum.

Ipsa licet rodas inguina, purus eris.

Reticulumque.] Tegmen est capitis mulieris à rete dictum, ad cuius similitudinem est factum, quasi & nostris temporibus matronæ vtuntur & aureis & sericeis. De eo sic Lampridius, Matronas autem regias contentas esse debere vno reticulo, atque inauribus, & Bacchato monili. genere masculino protulit Plinius lib. duodecimo, vbi de natura thuris, sic enim scribit: persona adiicitur capiti, densúsve reticulus Nam apud veteres capillos puellæ, aut humeris diffluentes, aut reticulo collectos gestare consueuerunt. Propertius,

Nec de more coma per leuia colla fluentes.

Scutulata.) Id est vestes scutulis distinctas, quas Galli instituerunt. vnde sic Plinius, Plurimis vero litiis texere, quæ polymita appellaut, Alexandria instituit, scutulis diuidere Gallia.

Cærulea) Color Cæruleus inter viridem & nigrum est, propriéque Thalassicus. vnde poëtæ mare reliquásque aquas cæruleas appellant. idem etiam dicitur color Venetus. vnde Vegetius libro quarto, De re militari scribit, Nautas veste Veneta esse induendos, & vela nauium exploratoriarum colore Veneto esse tingenda, hoc est cæruleo. Nam vt idem, inquit Vegetius, similis est fluctibus marinis, ita vt color cæruleus, & Venetus, & Thalassicus idem sit, id est color similis marinis fluctibus. Thalassan enim vocant Græci mare.

Rasa.) Vestimenta, quæ pilo carerent Nam absolutum positum est rasa, & numero plurali apud priscos in vsu fuit, Toga rasa & pexa, quæ contrariæ erant. Nam rasa sine pilis erat, pexa vero villosa. De quibus sic Martialis.

Rasam tu mihi mitte togam. Et alibi.

Togámve pexam.

Plinius item scribit, Lanam Histriæ, Libutniæque lino propiorem quàm lanæ esse alienam pexis, & quam sola ars scutulato textu commendat, ita vt bene conueniat togæ rasæ, quæ scutulato textu conficiebatur, id est breuibus scutis distinguebatur.

Galbana.) Galbanum genus est coloris albi, vt aliqui putant, & sublucidi, quod mollium & delicatorum fuisse ostendit non solũ Iuuenalis, sed & Martialis, quum hominem muliebriter indutum galbanatum appellat. vnde etiam idem Martial, mores appellat galbinos, id est molles & effœminatos. Tunicam galbinam àcolore galbano appellat sic Flau. Vopiscus in Aureliano. Inter hæc fuit Terticus chlamyde coccea, tunica galbina. Galbanum item, vt scribit Plinius libro duodecimo, arbor est Syriæ in Amano monte similis ferulæ, resinam producens puram & translucidam.

Et per Iunonem domini.] Omnia inquit faciunt, quæ mulierum sunt: vt etiam non per Genium, sed per Iunonem domini iurent serui. Nam placuit quibusdam, vt autor est Seneca ad Lucilium libro decimo nono epistola cxj. vnicuique nostrum pædagogum dari Deum: non quidem primarium, sed hunc inferioris notæ ex eorum numero, quos Ouidius ait de plebe Deos: Stoici vero affirmarunt singulis & Geniũ & Iunonem dari vnde & Plin. lib. primo, cap. septimo sic inquit. Quamobrem maior cœlitum populus etiam quàm hominum intelligi potest: quum singuli ex se-

metipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniósque adoptando sibi, ex quo videtur innuere mares consueuisse per Deos masculos, fœminas vero per deas iurare vnde poeta ait sacerdotes ipsos more fœmineo per Iunonem iurare, sicuti iurat siue imprecatur Quartilla apud Petronium his verbis. Iunonem meam iratam habeam, si vnquam me meminerim virginem fuisse Licet Socrates apud Platonem in Gorgia, iuret per Iunonem, ita vt de hoc adhuc quærendum censeam.

Ille tenet speculum] Ex sacerdotibus inquit alius tam grande habet speculum, quo se polit, quam grande fuit illud Othonis, quo se in acie videbat De quo ita & Sidonius Apollinaris,

Post speculi immanis pompam, quo se ille videbat:
Hinc turpis, quòd pulcher Otho. Idem alibi.
Galbam sternis Otho speculo, qui pulcher haberi
Dum captas.

Sicque per transitum molliciem Othonis sugillat, qui, vt scribit Tranquillus, adeo mollis fuit & mundiciarum muliebrium studiosus, vt vulso corpore, & galericulo capiti propter raritatem capillorum adapto & adnexo incederet, & nemo dignosceret: quin & faciem quotidie rasitabat, & pane madido linebat. Idque instituit à prima lanugine, ne barbatus vnquam esset

Gestamen] Appositio est, hoc est quale solebat gestare Otho studiosissimus formæ.

Patici Othonis.] Id est patientis muliebria Nam (vt scribit Tranquillus) Neroni consuetu line mutui stupri conciliatus est.

Actoris Aurunci spolium] Alia appositio. Hoc autem hemistichium Virgilianum in dedecus dicit Othonis, qui non iam ingentem hastam more Actoris viri fortissimi portabat, sed ingens speculum, vt mollis & effœminatus: legendúmque est ironicos, quasi dicat non iam spolium ablatum hosti, qualis fuit hasta, quam Turnus Actori abstulit Æneid. xij.

Ille] Otho, Quum iam tolli vexilla iuberet. quum iam in hostes acies dirigeret sublatis signis.

Res memoranda.] Acclamatio est in derisum Othonis, vt sit non memoranda, sed supprimenda.

Nouis annalibus atque recenti historia.] Inter annales & historiam hoc interest: quòd Annales, quantum potuimus colligere ex verbis Gellij, sunt libri continentes res gestas plurium annorum, obseruato cuiusque anni ordine: vnde & nomen accepere nudi autem sunt & simplices, velutique commentarij, qui breuiter rem complectentes materiam præbeant volentibus scribere historiam: neque enim affectus mouent, neque alacriores ad remp. defendendam, neque segniores ad rem perperã faciẽdam annales commouere possunt Historia vero est rerum gestarum narratio, vel demonstratio, dicta ab ἱστορεῖν quod est idem quod narro. vnde Cic in 2. de Oratore Erat historia annalium confectio: res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi: hique annales maximi nominabantur Verg. Itaque omnium rerum peritissimus inducit Æneam tanquam pontificem dicere.

Et vacet annales nostrorum audire laborum.

Quum ergo Æneas vt pontifex inducatur, merito annales appellat historiam. Historia vt scribit Gellius, qua ratione, quoue consilio gestæ sunt res demonstrat Ex annalibus igitur tanquam ex breui, nudâque materia sumebatur historia, quæ rem vberius perscribit, quæ affectuum, plena est. ergo annales id omnino sunt, quòd historiæ: sed historiæ non omnino id quod annales sunt, tanquam alterum sit speciale nomen, alterum generale: sicuti quod est homo, id necessario animal est: quod est animal, non id necesse est vt sit homo.

Speculum ciuilis sarcina belli.] Veluti acclamatio in contemptum tantæ molliciei: quòd inter cætera belli machinamenta speculum quoque gestaretur.

Belli ciuilis.] Bellum appellat ciuile, quod inter Othonem & Vitellium gestum fuit ad Bebriacum vicum inter Cremonam & Veronam, vbi duabus Otho cladi-

bus acceptis superatus est. De quo bello & loco Plinius meminit libro decimo capite xlix. Venerunt in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues.

Nimirum summi Ducis est occidere Galbam,
Et curare cutem summi constantia ciuis,
Bebriaci campo spolium affectare Palati,
Et pressum in facie digitis extendere panem,
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiraminis orbe,
Mæsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Heic nullus verbis pudor, aut reuerentia mensæ.
Heic turpis Cybeles, & fracta voce loquendi
Libertas, & crine senex phanaticus albo
Sacrorum Antistes, rarum, ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendúsque magister.

IOANNES BRITANNICVS.

Nimirum.] Insultatio est in Othonem, vt effœminatum. quasi dicat rem facit monstruosam Otho qui imperatores de regno eiicit, & cutem more mulierum curat & polit, quasi contraria. Nam quum ab Galba adoptari expectaret, isque Pisonē prætulisset, indignatus ad vimque conuersus, eum à suis desertum interemit. Galba autem septimus fuit imperator, qui Neroni successit nullo gradu contingens Cæsarum domum: lege Suetonium. De cæde item Galbæ & Othonis, & pugna Bebriaca meminit Iosephus De bello Iudaico in quinto libro sic, In medio namque Romanorum foro Galba perempto creatus Otho imperator, cum Vitellio imperante pugnabat, quem Germanorum tunc manus elegerat. Habito autem apud Bebriacum Galliæ prælio cum Valente & Cinna Vitelij ducibus, primo die Otho superauit, altero Vitelij milites, multisque trucidatis, & aduersæ partis audita victoria Otho apud Brixellum semet occidit, postquam biduum, trésque menses imperium tenuit.

Curare cutem] Faciem (vt diximus) quotidie rasitare, & corpus vellere.

Affectare] C. Appetere, & magna animi cupiditate ad aliquid aspirare. S.

Spolium palati] Pro palatij, vbi sedes erat imperatorum. Nam primus fuit Romulus, autore Liu. in primo, qui palatium vbi educatus ipse fuerat, muniit. Ex septem enim collibus Vrbis fuit palatium. Vnde Cicero in Officiis ait Cn. Octauium præclaram ædificasse in palatio & plenam dignitatis domum. palatinam appellarunt domum imperatorum. Dictum palatium, vel quòd ibi pecus pascens balare consueuerit, & quasi balantium: vnde Neuius balantium appellat: vel quòd palare, id est errare pecudes solerent, quòd ibi Hyperborei filia Palanto habitauerit: quæ ex Hercule Latinum peperit: vel quòd ibi Pallas Euandri filius sepultus fuerit: vel quòd etiam palatini & Aborigines ex agro Rheatino, qui appellatur palatium, ibi consederint: vel a pale pastorali dea, vt scribit Solinus.

Et extendere panem.] Scilicet madidum lacte asinino. Nam vt scribit Plin. lib. 28. Cutem in faciem erugari, & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant, Proinde Poppea vxor Neronis quocunque ire contigisset, secum sexcenta asellas ducebat.

Quod nec in Assyrio.] Fecit inquit Otho ea ad curandam cutem,& se molliendum in castris,quæ nec Semiramis regina,nec Cleopatra fecerunt: vt ostendat ipsum & fœminis molliorem extitisse

Semiramis. Nini regis Assyriorum fuit vxor, magni mulier animi: quæ occiso marito non ausa tradere imperium filio Nino adhuc impuberi, nec ipsa palam tractare, mutato habitu cum filio regni moderationem suscepit. Hæc Babylonem condidit:non contenta acquisitos à marito terminos tueri,Æthiopiam quoque suo imperio adiecit In Indis etiam bellum intulit Ad postremum, quum concubitum filij petiisset, ab eodem interfecta est, duos & triginta annos post Ninum regno potita.

Orbe Assyrio.] In ea parte Assyriæ, vbi Babylon est,Nam Babylon ac Nisibis vrbes Assyriæ sunt maximæ.quæ autem Assyria antea dicta fuit, postea dicta est Syria terrarum maxima,& pluribus distincta nominibus. De qua abunde Plin. lib. v. & Strabo xvj

Pharetrata] Pharetra armata:quali habitu in bellum descendebat. est enim pharetra theca sagittarum.

Cleopatra.] Ægypti fuit regina soror illius Ptolomæi,qui Pompeium neci tradidit.Eam primo amauit Iulius Cæsar, ex qua puerum suscepit Cæsarionem : mox eam post mortem Iulij Cæsaris,M.Antonius ardenter dilexit, ex qua liberos duos suscepit:quos Solem & Lunam appellauit. Eum postea aduersus Augustum cum exercitu proficiscentem quatuordecim cum triremibus secuta est ad Actium promontorium,vbi commissa pugna vincentéque Augusto ipsa prior cum suis triremibus aufugit in Ægyptum, quam fugientem Antonius relicto exercitu perditus amore consecutus est. Sicque Augustus potitus victoria in Ægyptum secutus est vtrumque.M Antonius gladio suo seipsum interemit: Cleopatra ne viua ab Augusto in triumphum duceretur, admotis corpori serpentibus mortem sibi consciuit: lege Plutarchum,Florum,Strabonem,& Suetonium.

Moesta] Quia victa iram Cæsaris Augusti timebat.

Carmina Actiaca. Qua pugnauit apud Actium promontorium Epiri.

Hic nullus verbis pudor Redit poeta ad sacerdotes de quibus cœperat: ait ergo inter ipsos omnia turpia fieri: nec vllum existere pudorem. quominus & verbis & factis vtantur obscœnis Nam pudor est veluti obstaculum ne quid turpe faciamus. vnde philosophi sic diffiniunt,autore Gellio. Pudor est iustæ vituperationis siue reprehensionis timor.

Turpis Cybeles)Id est omnia obscœna fiunt hic,id est inter ipsos sacerdotes:qualia fieri solent in sacris Cybeleis,vbi turpissima quæque fiebant, & præcipue solenni die lauationis eius in Almone fluuio Nam vt scribit August.lib.ij.Cap.iij De ciuitate Dei,ante deæ lecticam talia per publicum cantitabantur à nequissimis scenicis,qualia non deceret matrem scenicorum audire. vnde August. subdit. Illam proinde turpitudinem obscœnorum dictorum atque factorum scenicos ipsos domi suæ proludendi causa coram matribus suis agere puderet, quam per publicum agebant deorum matre spectante, & audiente vtriusque sexus frequentissima multitudine.

Fracta voce.] Aut molli & effœminata: aut in omnem effusa turpitudinem, sumpta translatione ab equis,qui fracto & soluto freno toto impetu feruntur. Apul.libro octauo. De sacerdotibus deæ Syriæ Fracta,rauca, & effœminata voce clamores absonos intollunt.

Phanaticus senex)Id est sacerdos non absimilis Gallo sacerdoti Cybelio. Nam Phanaticus epitheton est Galli id est afflatus numine: nam spiritu quodam videbantur agi diuino,& futura prædicere:vnde Horat.in Sat.

Hunc circum tonuit gaudens Bellona cruentis. & in Odis.
Nam Dindimene non aditu quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,
Nec Liber æque,

Quum igitur quodam furore diuino agantur caput iactant rotántque crines. Lucanus in j.

Crinémque rotantes
Sanguineum populis cecinerunt tristia Galli.

Vnde Liu. libro trigesimo sexto scribit. L. Scipionis legatus classem in Europam ad Sestum oppugnandā traiecit. Iámque subeuntibus muros phanatici Galli primum cum solenni habitu ante portam occurrerunt. Lymphatus etiam & lymphaticus vocatur insaniens & laruatus id est demoniaco spiritu afflatus. Plin. De helleboro. Medetur in comitialibus morbis, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ. Idem in viij. cap. liv. loquens de api boue. Hi greges repente lymphati futura præcinunt: vnde lymphare, quòd est vesanum facere. Valerius Flaccus lib. iij. Deus ancipitem lymphauerat vrbem.

Sacrorum antistes.] Dominus & magister talium sacrorum.

Rarum ac memorabile.] Ironicos dictum, quasi dicat raro inuenias tam boni exempli magistrum conducendum mercede ad voluptatem gulæ. Nam exemplum id est, quòd nobis propositum monet, quid nobis fugiendum imitandum-ve sit. Exemplum item dicimus id, quo demonstratur in rebus venalibus cuiusmodi sit ea res venalis. vnde ad Herennium. Si merces ipsi qui venditant aliunde exemplum quæritant mercis, aut si aceruos dicant se tritici habere, & eorum exemplum pugno non habent quòd ostendant.

Quid tamen exspectant: Phrygio quos tempus erat iam
More superuacuam cultris abrumpere carnem?
Quadraginta dedit Graccus sestertia, dotem
Cornicini: siue hic recto cantauerat ære,
Signatæ tabulæ: dictum feliciter. ingens
* *Cena sedet: gremio iacuit noua nupta mariti.*
O proceres, censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet horreres, maioráque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?

VETVS SCHOL.

Cornicini] Expertus naturam, eumque grande habere cornu.
Censore op. est an aruspice) Quo emendet, aut quo expiet.

IOAN. BRITANNICVS.

Quid tamen expectant.] Ex quo inquit vitam agunt obscœnam & muliebrem, nec magis indigent genitalibus quam Galli, qui castrati erant, quandoquidem nubunt, quid ergo expectant cur non castrentur, & per omnia similes sint Cybeleis sacerdotibus quos in reliquis imitantur.

More Phrygio.] More Gallorum sacerdotum Cybeles, qui testa samia, autore Plin. virilitatem sibi amputabant, ac imitationem Atys pueri, quem Cybele impudice dilexit, qui cum castitatem suam deæ promisisset, eámque commisso stupro cum nympha Sagaritide non seruasset, & dea irata supplicium de nympha sumpsis-

ree, correptus furore & putans domos ruere, solitudinem petiit, & per summa Dindimi montis Phrygiæ discurrens arrepto lapideo cultro seipsum castrauit. Vnde Ouidius, *Ah pereant partes quæ nocuere mihi.*

Ah pereant dicebat adhuc, onus inguinis aufert:

Nullaque sunt subito signa relicta viri.

Catullus, tamen aliter scribit, puerum quum ex aqua Galli fluminis Phrygiæ bibisset, in furorem ex aquæ natura compulsum s. se castrasse. Tandem è monte in vallem præcipitatus, in arborem pinum conuersus est.

Phrygio. Nam Phryges Troésque prope Idem habitantes autore Strabone, deam præcipuo venerantur honore, eius orgia frequentantes.

Carnem superuacuam. Superfluam & minime necessariam quando omnia muliebriter agant & nubant, sicque per irrisionem à poëta dicuntur.

Cultris.] Non ferreis sed lapideis. Nam scilicet vt diximus, virilia sibi amputabant.

Quadringenta dedit] Notat poëta mores sui temporis, quo multi fronte inuerecunda nubebant. vnde Mart.

Barbatus rigido nupsit Calistratus Aphro:

Hac qua lege solet nubere virgo viro.

Nupsit & Nero Doryphoro liberto: & Neroni Sporus autore Tranquillo, ostendit ergo ex sacerdotibus Gracchum nobilem & potentem virum nupsisse, omniáque fecisse, quæ in nuptiis etiam virginalibus fieri solent, vt dotem etiam dederit marito.

Quadringenta sestertia.] Ac si dicat tantam dotem, quæ capiat etiam summam equitis Romani. Neque enim quisquam haberi poterat inter equites Romanos, qui summam quadringentorum sesterrium non habuisset. C. Hoc est, vt hodie loquimur, decem milia coronatorum, qua de re Satyra prima copiosius diximus. S

Gracchus. Vnus ex sacerdotibus nobilis & potens, quales fuerunt Gracchi. Nam Gracchorum familia nobilitate præstabat & potentia

Cornicini siue hic recto cantauerat ære.] Hoc in infamiam & dedecus est nubentis. Nam ille inquit cui nupsit, fuit aut cornicem aut tubicem: vt ostendat partam omnino ex ea re trahi infamiam. nam in castris legio habet tubicines, cornicines, buccinatores. Tubicines ad bellum vocant milites: & rursum receptui canentes reuocant. Cornicines & buccinatores erant ornamentum totius legionis in ingressu conflictus, & eius reditu. Quotiens ad aliquod opus exituri sunt milites soli tubicines canunt, & soli milites ad signa eorum obtemperant: quotiens mouen la sunt signa cornicines canunt: quotiens pugnatur, & tubicines, & cornicines pariter canunt. Vnde illud est Ouid in Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Signatæ tabulæ.] Subaudi sunt. nam matrimonium non fiebat sine publica scriptura: vnde alibi poeta.

Si tibi legitimus pactam iunctámque tabellis,

Non es amaturus.

Tabulæ autem numero tantum plurali dicuntur venditionum, emptionum, dotium, & id genus contractuum: vnde tabularium locus vbi reponuntur ipsæ tabulæ. & tabularius ipse tabularum scriptor & notator, quem vulgo notarium appellamus.

Dictum feliciter.] Subaudi est, vt sit feliciter cedant nuptiæ. ita enim dici solebat in nuptiarum celebratione. Tranquillus in Domitiano. In reducenda post diuortium vxore acclamari audiit libenter domino & dominæ feliciter. C

Ingens cœna Id est multitudo conuiuarum, & ad cœnam inuitatorum.

Sedet. Accumbit. Alij dicunt, ingens cœna sedet, id est ponitur, quod mihi non placet nam cœna per Metonymiam, cœnantes significat. S.

Cuisore opus est.] Turpitudinem rei dubitatione aggrauat: quasi dicat flagi-

tium esse nihilo magis dignum castigatione quam expiatione.

Censore.] Qui mores corrigat, nam censor præerat moribus ciuitatis. De quo ita Plutarchus in vita Pauli Æmylij. Censura maximæ omnium magistratuum reuerentiæ est, plurimæque potestatis, cum in aliis rebus, tum maxime ad morum emendationem Nam è senatu remouere potest, equitibus auferre equos, notare infamia, censum agere, lustrum condere. Asconius Pedianus. Regendis moribus ciuitatis censores quinto quoque anno creari solebant: hi prorsus ciues sic notabant, vt qui senator esset eiiceretur senatu, qui eques Rom. equum publicum perderet: qui plebeius in Ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret: ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ.

Haruspice.] Qui sacrificiis expiet tantum naturæ portentum. Haruspex enim is dicebatur, qui inspectis extis victimæ, futura prædicebat, portentáque sacrificio expiabat. denominarúrque ab haruga id est victima, & haruga ab hara, id est stabulo.

Scilicet horreres.] Cum ea interrogatione legendum est, qua increpamus male intelligentes, quasi dicat: hominem nubere multo monstruosius est, quam si bos agnum pareret, & mulier vitulum.

Segmenta, & longos habitus, & flamea sumit,
Arcano qui sacra ferens nutantia loro
Sudauit clypeis ancilibus, ô pater Vrbis,
Vnde nefas tantum Latiis pastoribus? vnde
Hæc tetigit, Gradiue, tuos Vrtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir,
Nec galeam quassas, nec terram cuspide pulsas,
Nec quereris patri? vade ergo, & cede seueri
Iugeribus campi, quem negligis, officium cras
Primo Sole mihi peragendum in valle Quirini,
Quæ causa officij? quid quæris? nubit amicus,
Nec multos adhibet. liceat modo viuere: fient,
Fient ista palam, cupient & in acta referri.

VET. SCHOL.

Segmenta.] profusæ vestes.

Et longos.] Fimbriarum, siue vittatas vestes, quibus matronæ nouæ nuptæ cooperiuntur.

Flamea.] Vestis pudori similis, quam & propter pudorem accipiebant.

Sudauit.] Gracchus accepit vestem nouæ nuptæ, qui aliquando Salius Martis fuit.

Vrtica.] prurigo.

Iugeribus campi. Recede de Martio campo, quem tenes, & qui tibi cœperat ædificari. Hic enim ager Tarquinij Superbi fuit: & pro illius fuga, Marti consecratus, dictus est Martius Campus,

In valle Quirini.) Ad inuidiam dixit, in valle.

In acta referri) Annalibus contineri.

IOAN. BRITANNICVS.

Segmenta.] Ornamenta esse muliebria declarat Valer.Max lib. v cap. De gratis. Permisit quoque his purpurea veste,& aureis vii segmentis. Iuxta quod dixit Seruius, Segmentum esse monile, & ornamentum gutturis. Quod etiam Sidonius comprobare videtur his verbis. Et illam Sarranis ebriam succis, inter crepitantia segmenta palmatam conuenustauit: quibus verbis ostendit ornamenta esse, quæ constarent aut argento,aut auro, aut margaritis, aut preciosis lapillis crepitantibus. Iuuenal.

Et segmentis dormisset paruula cunis.

Plinius lib. vij. ostendit segmenta significare circulos his verbis, Plura autem sunt segmenta mundi,quæ nostri circulos appellauere,Græci paralellos:vocabulum autem deductum est à secando,sicut & segmina.

Longos.] Muliebres.

Flamea.] Flameum veli genus erat, coloris lutei, quo caput nouæ nuptæ velabatur.

Sacra ferens.] Nobilem esse ostendit sacerdotem, qui nupsit. Nam Salij sacerdotes Martis ex nobilioribus tantum creabantur: sicque ostendit poëta eum qui in monte Albano sacerdos sacra Mineruæ ministrabat, & nupserat antea, martis sacerdotem extitisse.

Qui sudauit clypeis ancilibus.] Hoc est clypeis,quæ ancilia sunt appellata, de quibus talis extat historia Regnante Numa Pompilio,è cœlo in terram dedicit breue scutum ex ære, dictum ancile,quòd vndique recisum:vnde Ouid in Fastis.

Atque ancile vocant,quod ab omni parte recisum est:
Quáque oculis spectes,angulus omnis abest.

Et vna vox edita,omnium potentissimam fore ciuitatem,quamdiu id in ea seruaretur. Rex igitur ne furto locus esset,adhibito fabro Mamurra,iussit ad illius similitudinem vndecim alia scuta fieri,simúlque misceri, ne cœleste internosci posset,adhibitique sunt sacerdotes Salij duodecim, qui ancilia ferrent, ac per Vrbem irent canentes carmina cum tripudiis solennique saltatu:vnde & nomen accepere.hi autem Marti erant consecrati:eorum primus præsul vocabatur, autore Plin. Ancilia autem nomen est tertiæ declinationis:legitur tamen & ancilium & anciliorum:sed illud ratione analogiæ, hoc autem autoritate defenditur: sic etiam vectigalium & vectigaliorum,Saturnalium & Saturnaliorum,multáque id genus.

Arcano loro.] Quod nulli alij liceret ferre & pertractare quam Salio.

O pater Vrbis.] Exclamatio est,qua & rei indignitas,& indignatio poëtæ exprimitur.

Pater Vrbis.] Scilicet Mars:ex quo & Ilia Rhea Numitoris filia nati sunt Romulus & Remus Vrbis conditores

Vnde nefas tantum.] Subaudi est, id est tanta morum prauitas, vt vir viro nubat?

Latiis pastoribus.] Romanis qui à pastoribus originem traxerunt: & qui omnium antea voluptatũ ignari fuerunt,vt rudes & agrestes pastores. De quibus scribit sic Varro: Romanorum vero populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium, qui Romulum & Remum educauit?non ipsos fuisse pastores obtinebit?Sicque poëta fœdam sui temporis molliciem notat.

Hæc vrtica.] Hic libidinis pruritus,vt etiam viri nubant.

Gradiuo.] Mars, vel quia gradatim, & per ordines eatur in bellum: vel à verbo Græco.C. κραδάω, siue κραδαίνω, quod est vibro, vel quatio. S. quòd in bello hastæ vibrentur & quatiantur.

Nepo-

Nepotes.] Postoros Romanos.

Quereris patri.] Id est nec queretis apud Iouem patrem tuum de luxuria & mollicie Romanorum.

Vade ergo.] Acri indignatione dictum.

Campi seueri.] Campi Martij, in quo comitia fiebant, & magistratus creabantur, militésque noui exercebantur, vt dicemus illic, *Aut vulnera pali.*

Quem neglign.] Quem minime curare videris.

Officium.] Ad irrisionem, contemptúmque temporum suorum hoc dicit, quibus multi abiecta verecundia nubebant: Introducta est persona, quæ ostendat operam sibi dandam esse viro nubenti.

Officium.] Nemini dubium est officium dictum esse ab efficiendo, vt id sit quod vnusquisque teneatur efficere: vnde Cicero librū suum De officiis inscripsit: quòd ibi doceat, quid in omni rerum actione sit efficiendum. Est ergo sensus: quoddam mihi negocium curandum ex officio est. Tranquillus in Caligula Liuiam Horestillam, C. Pisone nubente, quum ad officium & ipse venisset ad se deduci imperauit.

Primo sole] Primo ortu solis.

In valle Quirini.] Vtrum ad templum Quirini, de quo meminit Plin lib. 15. cap. 29. Inter antiquissima námque delubra habentur Quirini, hoc est ipsius Romuli, an ad porticum Quirini, id est Romuli? quo multi conueniebant. Martial. lib. 11.

Vicini pete porticum Quirini:
Turbam non habet ociosiorem
Pompeius, vel Agenoris puella.

Quirinus autem dictus est Romulus, siue ab hasta, quæ quiris à Sabinis dicebatur, qua semper armatus incedebat: siue à Curibus ciuitate Sabinorum, quos percusso fœdere in vrbem recepit, populúmque à Curibus Quirites vocauit, ipsique post mortem eum pro Deo coluerunt, Quirinúmque appellauerunt. vnde Ouid. in Fastis lib. 2.

Proxima lux vacua est, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen Romulus ante fuit.
Siue quòd hasta quiris priscis est dicta Sabinis,
Bellicus à telo venit in astra Deus,
Siue suo regi nomen posuere Quirites,
Seu quia Romanis vinxerat ille cures.

Fient fient] Quasi cum suspirio dictum.

In acta referri.] In libros, quibus describebantur tam priuata quam publica negocia, hoc est quæ ad remp. pertinebant. vnde Tranq. in Tyberio, Interim quum in actis senatus legisse, dimissos ac ne auditos quidem quosdam reos. Idem in Cæs. Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tyberim trahere, bona publicare, acta rescindere, id est libros quibus leges & decreta Cæsaris continerētur. De hoc vberius in 9. sat. dicemus illic.

Et libris actorum spargere gaudet Argumenta viri.

Interea tormentum ingens nubentibus hæret,
Quod nequeunt parere, & partu retinere maritos.
Sed melius, quod nil animis in corpora iuris
Natura indulget. steriles moriuntur, & illis
Turgida non prodest condita pyxide Lide,
Nec prodest agili palmas præbere Luperco.
Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracci,

Lustrauitque fuga mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generosior, & Marcellis,
Et Catuli, Paullique minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium spectantibus. his licet ipsum
Admoueas, cuius tunc munere retia misit.

VETVS SCHOL.

Nec prodest agili] Steriles mulieres februantibus Lupercis se offerebant, & ferula verberabantur Hoc homine, qui infra tectum † multi seminis credit contractus ob fœcunditatem dandam. palmas ideo dicit, quia aut * catomus lætabantur, aut quia manibus vapulant cunei per ciuitatem, tunc & in solio si qua post ipsum descenderit, statim concipit.

Tunicati fusc Gracchi.] Qui toga deposita, qua vtebantur senatores, tanquam infames tunica vtebantur. Hinc Lanistæ, vel dissoluti dicuntur.

Gladiator.] Gracchi filius habitu gladiatoris plerumque ad infamiam * equabat. retiarius enim fuit.

His licet ipsum] Nobilibus, non Neroni. Nam & ipse pugnauit in gladiatorẽ, & cantauit in scena habitu citharœdi, & auriga fuit.

IOANNES BRITANNICVS.

Interea tormentum ingens.] Dum sunt inquit matrimonio coniuncti, nullam tamẽ ex matrimonio capiunt voluptatem, sed ingentem dolorem, & animi cruciatum, quia quum nuptiæ institutæ sint gratia prolis, & liberi sint pignus amoris inter virum & vxorem, nequeunt parere, & partu mariti amorem retinere.

Sed melius.] Ironicos, quasi poeta eorum incommodis gaudeat

Quod nil animus.] Sensus est: In animo quidem habent & cupiunt concipere, sed natura vetat Ordo est, natura nil iuris, nil potentiæ indulget animis id est voluntatibus & animi desideriis. Nam eorum animus est. & voluntas vt concipiant.

In corpora.] Scilicet gignenda in vtero.

Steriles] Sine liberis dicuntur à στερέω quod est priuo.

Turgida Lyde] Aliqui hoc ad araneam referri existimarunt, Alij vero ad mulierẽ vnguentariam, vt legatur sic versus.

Turgida non prodest condita pyxide Lyde.

Id est, Lyde mulier vnguentaria turgida ventricosa non prodest subaudi sterili pyxide condita id est vnguentis plena, vt sit à condio quartæ coniugationis Qui autẽ ad araneam referunt ita exponunt. Lyde turgida id est, aranea tumens in ventre condita in pyxide, id est inclusa in pyxide non prodest sterili. Scribit enim Plin lib. 11. ex araneis, qui phalangia dicuntur tricenos vermiculos parere: vnde existimatur gestare araneam inclusam pyxide, quasi fœcunditatis exemplo prodesse sterilibus, & fieri fœcundas. Sed quia hoc adhuc non est compertum apud idoneos autores, liceat vnicuique diiudicare quod sit melius.

Lyde,] Si de aranea intelligis, Arachne puella fuit Lydia, quæ cum Pallade in lanificio ausa certare, à dea in araneam multis concisa verberibus est conuersa. Vnde nunc poeta Lyde posuit pro aranea. Prima autem vt scribit Plin. lib. 7. reperit linum & retia Et eius filius Closter fusos in lanificio.

Pyxide.] Vox est Græca, capitur autem pro vase, vt scribit Quint. lib. 8. cuiuscunque materiæ, quo vase vnguenta, venenaliáque id genus medicamenta recondunt.

• *Agili Luperco.*] Lupercalia ludi erant, in quibus Luperci per lasciuiam discurrẽtes pellibus se inuicem cædebant. De origine Lupercalium varia ab autoribus traduntur. Sed quod sensit Ouid. in Fastis sequemur. Romani, inquit beneficij memores, quod lupa nutriendis infantibus Romulo & Remo præstitit, templum illi ad ficum ruminalem extruxerunt. quod Lupercal est appellatum.

Tenit ad expositos mirum, lupa fœta gemellos.
Illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercal,
Magna dati nutrix premia lactu habet.

Eius templi sacerdotes, autore Varrone, Luperci dicebantur, rem diuinam nudi agebant, nec in templo solum sed per vicos vrbis ac compita discurrentes. sed præter sacerdotes licebat omnibus tam viris quam mulieribus ludos celebrare: vnde scribit Plut. M. Antonium nudum in Lupercalibus curru per vrbem fuisse vectum à matronis & virginibus omnia membra nudatis. Erat mos vt Luperci discurrentes pellibus obuias quásque fœminas verberarent, existimantes talibus verberibus fœcundas fieri. Vnde & Crepi sunt dicti, autore Festo, à crepitu pellicularum quem faciebant verberantes. De his autem Liu. in primo, Plut. in Romulo, in M. Antonio, in Problematis, Varro, Diuus Aug. Valer. lib. 2. Vbi de institutis antiquis scribit sic tradit. Lupercalium mos à Romulo & Remo inchoatus est, tunc quum lætitia exultantes, quòd iis auus Numitor rex Albanorum eo loco vbi educati erant vrbem condere permiserat sub monte Palatino, hortatu Faustuli educatoris sui, quem Euandet Argeis consecrauerat, facto sacrificio, cæsisque capris, epulatum hilaritate ac vino largiore prouecti diuisa pastorali turba cuncti ouinis pellibus immolatarũ hostiarum iocantes gestierunt. Aliqui vero putarunt dicta Lupercalia à lupis arcẽdis, quòd tali sacrificio, quod in honorem Panos Dei Arcadici celebrabatur, lupi à pecoribus arcerentur.

Prebere palmas.] Verberandas, vt fiant fœcundæ. Nam id putabant maxime ad fœcunditatem pertinere. Vnde Ouid.

Nupta quid expectas, non tu pallentibus herbis,
Nec prece nec magico carmine mater eris.
Excipe fæcunda patienter verbera dextra,
Iam socer optatum nomen habebit aui.

Vicit & hoc m.] Hactenus de sacerdotibus: nunc de polluta nobilitate ludis gladiatoriis, & opera scenica. Nam temporibus poetæ, quum Domitianus edidit pugnas virorum & mulierum, multi nobiles illic præstiterunt operam, vnde poeta in sat. 8. in eosdem.

——— *Quanti sua funera vendant.*
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nam Nero, vt scribit Tranq. & Eusebius exhibuit ad ferrum quadringentos senatores, sexcentos equites Rom. Domitiani vero tempore nobiles non coacti, sed iam antea sub Nerone educati inter ludos scenicos sponte in theatrum veniebant, quod Iuuen. conqueritur etiam alibi.

——— *Cytharœdo principe natus,*
Nobilis hac vltra quid heri nisi ludus?

Per Gracchum autem, vt supra diximus,

Quadringenta dedit Gracchus sestertia dotem,

Nobilem, & potentem intelligit. Alibi,

Cum Graccho iussus pugnare secutor.

Nam Gracchorum domus nobilitate præstabat, & potentia populari seditione cõparata. Dicendo autem poeta,

Vicit & hoc monstrum,

Ostendit turpius quidem esse virum ad artem scenicam descendere & digladiari, quam nubere. neque enim quicquam existimabatur flagitiosus quam ludis scenicis harenáque fœdari. Tranquil in Tyberio. Ex iuuentute vtriusque ordinis profligantissimus quisque quominus in opera scenæ harenæque edenda senatuscons. te-

nerentur, famosam iudicij notam sponte subibant. vnde Corn. Tacitus, Cautum seuere, ne equites Rom. ludo & harena pollueruntur.

Vicit.] Superauit rei turpitudine.

Hoc monstrum.] Vt vir nuberet viro. Monstrum appellatur, quicquid est præter naturam, à monstrando, quòd aliquid futurum monstret terrificum.

Fuscina.] Telum erat retiarij. Nam gladiatorum alter dicebatur retiarius, alter mirmilo, siue secutor. Retiarius fuscinam & rete gestabat, quo mirmilonem implicitum caperet, vnde inferius: *Cuius nunc munere retia misit.* Nam in summitate galeæ mirmilonis, qui aduersus retiarium pugnabat, piscis erat effigiatus, in quem retiarius rete immittens dicebat, piscem peto, non te peto: fuscina item instrumentum est ferreum instar tridentis ad capiendos pisces.

Tunicati.] Tunica vestis erat, autore Marcel. sine manicis: ea vtebantur gladiatores retiarij, vt fortasse ad dimicandum essent expeditiores. Tranquill. in Caligula, Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes sine certamine vllo totidem secutoribus succubuerant: quum occidi iuberentur, vnus resumpta fuscina omnes victores interemit.

Generosior Capitolinus.] Nam Capitolinorum familia nobilissima fuit ducta origine ab Mateo illo Manilio, qui Capitolium à Gallis obsessum seruauit. Nam quadā nocte clangore anseris excitatus, Gallos ascendentes deiecit, patronus à ciuibus appellatus, verum postea, quum affectati imperij reus factus esset, de saxo Tarpeio præcipitatus est.

Marcellis.] Marcellorum familia duobus maxime Marcellis claruit, altero quartum consule, altero qui Hannibalem vicit, de quibus Plutarchus.

Catulis.] Nam & Catulorum familia fuit antiquissima, principiúmque nobilitatis accepit à Q. Catulo Luctatio, qui primo bello Punico trecentis nauibus aduersus Carthaginenses profectus, inter Siciliam & Aphricam ad Egates insulas, sexcentas eorum naues commeatibus, & aliis oneribus impeditas, duce Himilcone deuicit, finémq. bello imposuit. Fuit item Q. Catulus Luctatius temporibus Syllæ & Marij, qui triumphante Mario ex Teutonis, ex Cimbris ipse triumphum gessit, de quo in octaua satyra pleraque dicemus. hic ille fuit à quo (vt testatur Cic. in oratione de signis) Capitolium non solum dedicatum, sed etiam magnificentius restitutum quam antea fuit, quum incendio absumptum fuisset quadringentis & quindecim annis post dedicationem eius factam ab Horario Puluillo consule. Vnde est illud Mart. in 5.

Et laudent Catuli Iulia templa senes.

De quo etiam sic Tranquillus in Cæsare. primo præturæ die. Q. Catulum de refectione Capitolij ad disquisitionem populi vocauit, rogatione promulgata.

Paulisque minoribus] Pauli nobilitatem acceperunt ab eo Paulo Æmylio, quem Pythagoræ (autore Plutarch.) discipulum fuisse arbitrantur. ille enim primus dictus Æmylius ἀπὸ τῆς ὁμιλίας, id est à colloquio & conuersatione, cuius lepore gratissimus erat. Duo autem fuere Pauli, qui maxime familiam illustrauerunt, quorum alter inito prælio apud Cannas, duce Varrone, maluit mori ex vulnere, quam fugere quum liceret. Alter vero eius filius Persam regem Macedoniæ deuicit, duxitque in triumphum cum vxore & liberis. Huius filius à Scipione filio Aphricani superioris adoptatus Carthaginem deleuit. Hos igitur posteriores minores intelligimus, non iam virtute, sed tempore quemadmodum dicimus Scipionem maiorem.

Fabiis.] Familia Fabiorum nobilissima fuit: ex ea trecenti & sex, duce Fabio consule contra Veientes pugnarunt, & sæpe victoriam reportarunt, tandem hostium insidiis omnes occisi fuerunt. Ouid. in Fast.

Vna dies Fabios ad bellum miserat omnes
Ad bellum missos perdidit vna dies.

Omnibus] Id est omnibus nobilioribus, qui in Podio sedebant. Nam in theatris scena, podium, orchestra, & pulpitum extruebantur, De podio, Tranquill. in Ne-

rone. Spectauit primum ex paruis foraminibus, deinde toto podio adoperto. De podio lege Victruuium lib. 5. cap. 7.

Hic licet ipsum adm.] Verba sunt poetæ ad monitorem introductum. Sensus est. Non est inquit mirum Domitianum polluere nobiles viros ludis scenicis & gladiatoriis, & turpiter viuere. Non enim credit esse inferos, vbi manes pro meritis puniuntur, potes itaque ô monitor referre imperatori omnino inferos esse, & supplicia iis statuta qui turpiter vixeriot: vt sic Domitianum terrear, cuius imperio tam multa flagitiosa fiebant. Nullo modo legi potest Admoneat. sensus enim non procederet. vult enim Domitianum admoneri esse aliquos manes, &c.

Hu.] Scilicet verbis sequentibus, videlicet esse aliquos manes.

Ipsum.] Domitianum. Illud autem attendendum, Domitianum non aliter admoneri quam si viueret. Nam poeta mortuos in toto opere (vt diximus) notat, quasi viuant, vt sic doceat, quid aliis faciendum, fugiendúmve sit.

Cuius mu.] Scilicet gladiatorio. Nam munus pro ludo gladiatorio ponitur, vt *Munera nunc edunt.*

Retia misit.] Gracchus enim fuit retiarius, qui in mirmilonem fuscinam & rete tendebat.

Esse aliquos maneis, & subterranea regna,
Et pontum, & Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque vna transire vadum tot millia cymba,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lauantur.
Sed tu vera puta. Curius quid sentit, & ambo
Scipiadæ? quid Fabricius, manésque Camilli?
Quid Cremeræ legio, & Cannis consumta iuuentus,
Tot bellorum animæ? quoties hinc talis ad illos
Vmbra venit, cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum tedis, & si foret humida laurus.

VETVS SCHOL.

Esse aliquos manes.] Ecφωνή. Cic. Proclamatio.

Et pontum & Stygio.] Virgil.

Ipse ratem conto subigit, velísque ministrat.
——— *nunc hos nunc accipit illos.*

Nisi qui nondum ære lauantur.] Infantes. quia pueri non dant balneaticum.

Tot bellorum animæ] Lucanus, *inlustres bellis animas.*
Quæ in bello occisæ sunt.

IOANNES BRITANNICVS.

Manes.] Inferos antiqui manes, siue lemures appellauerunt animas, quum ex corpore humano migrassent: ex quibus (vt Apul. scribit) qui posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris, qui vero propter aduersa vitæ merita nullis bonis sedibus in terra vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentorum bonis hominibus, cæterum noxiū malis, hunc plerique laruam perhibent. Sed dum in corpore nostro sunt, genij & dæmones nuncupantur.

Subterranea regna.] Inferos, qui vt publica est opinio, sub terra sunt,& in centro terræ: ad quòd respexit & Verg.

Sed non ante datur telluris operta subire,

Id est, inferna.

Contum.] Lignum cuspidatum, quo vtuntur nautæ ad tentandum aluei fundū, & ducendam nauem, ac per hoc significat Charonta, quem animas in vlteriorem ripam Stigiæ paludis nauæ transuehere credidit stulta antiquitas. Verg.

Portitor ille Charon, hi quos vehit vnda sepulti: &,
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba.

Ranas ni.] Fictio poetica,quasi ibi in palude sint ranæ.

Vna cy.] Vno lembo, vna scapha. sunt enim nauiculæ fluuiatiles.

Nec pu cr.] Sensus est ita omnes hoc tempore impij sceleratique sunt,vt ne pueri quidem credant inferos esse, præter eos qui nondum lauantur ære, id est à quibus in thermis non exigitur æs.

Ære la.] Qui sunt impuberes. ab iis enim quadrās non exigitur in thermis, imò nec lauantur in publicis thermis. qui lauabantur quadranté soluebant: poeta alibi,

Cædere Syluano porcum, quadrante lauari. Horat.
— Dum te quadrante lauatum. *Rex ibis.*

Sed tun. p.] O Domitiane, non fabulosa scilicet inferos esse.

Curius quid sen.] Cum interrogatione leguntur, vt sit sensus: Cuius sententiæ credis esse illos illustres viros apud inferos, quum vident manes & animas sceleratorum illuc descendere: quasi dicat huius sunt sententiæ vt credant eorum contagione se esse sordidatos & maculatos, ac proinde vellent lustrari & purgari. Curios enim pro bonis viris ponit. Nam. M. Curius exactissimæ fuit abstinentiæ, vtpote qui legatis Sannitum aurum offerentibus, quum ipse in foco rapam torreret, malo inquit hæc in fictilibus meis esse, & aurum habentibus imperare. Quúmque interuersæ pecuniæ arguereretur, cadum ligneum quo vti ad sacrificia consueuerat,in medium protulit, iurauítque se nihil amplius de præda hostili in domum suam conuertisse. De Sabinis bis triumphauit. De Lucanis ouans vrbem introiuit, Pyrrhum Epirotarum regem Italia expulit.

Ambo Scip.] Vtrum superior & inferior: quorum alter Carthaginem fecit tributariam, alter vero deleuit? An. Cn & Pub. Scipiones fratres,qui in Hispania ingentibus prælijs Hannonem & Asdrubalem fratrem Hannibalis cæciderunt, raptáque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa victoria prope cum totis exercitibus Punica fraude oppressi cæcidissent. lege Liu. 25. ab vrbe condita forma autem patronymica dixit Scipiadæ pro Scipionibus necessitate metri, quemadmodū & Verg. Scipiadas geminos dixit.

Fabritius.] Fabritius Licinius honoribus & auctoritate omni ciue temporibus suis fuit maior, censu par vnicuique pauperrimo: bello Tarentino missus ad Pyrrhum legatus de redimendis captiuis, frustra vt patriam desereret à rege tentatus est, partemque sibi imperij oblatam repudiauit.

Manisque Ca.] Furius Camillus patriæ amantissimus fuit. Quum Ardeæ exularet, quòd ei datum esset crimini, quòd albis equis triumphasset de Veis, & prædam inique diuisisset, dictus absens dictator, collectis reliquiis Gallos Senones Capitoliū obsidentes improuisos internitione occidit. Pop. Rom. migrare Veios volentem retinuit.

Quid C. l.] CCC. & VI. Fabios, de quibus paulo ante dixit, intelligit, qui cum seruis & clientibus aduersus Veientes dimicarunt, à quibus insidijs intercepti iuxta Cremeram fluuium Thusciæ sunt trucidati.

Consumpta Cannis.] Nam iuxta Cannas vicum Apuliæ quadraginta hominum milia cum Paulo Æmylio altero consule sunt interempta, commissa pugna suasu Varronis collegæ.

Talis.] Id est qualis erat vmbra Domitiani.

Cuperent lustrari.] Purgari vt maculati contagione illius.

Si qua darentur sulphura.] Purificabantur enim antiqui, si quo piaculo essent pol- uti, sulphure, aqua, ouo, igni, & lauro. Apul lib. 11 Nauem summus sacerdos tæda lucida, ouo, & sulphure, solennissimas preces de casto præfatus ore, quam purissime, purificatam deæ nuncupauit, de purgatione ignis sulphuris & aquæ, Ouid. in Fastis,

Omnia purgat edax ignis, vitiúmque metallis
Excoquit, idcirco cum duce purgat oues. Alibi,
Térque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.

Tædis.] Purificationem intelligit, quæ fit per ignem. Nam tæda arbor est resinam ferens, quæ facile ardet.

Humida la.] Plin. lib. 15. scribit honorem lauris habitum in triumphis, quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio (vt tradit Massurius.) Ouid.

Nuda sit hinc laurus, lauro sparguntur abunde,
Omnia quæ dominos sunt habitura nouos.

C. Vide Cœl. Rhod lib. 6. cap. 22. S.

Illuc, heu, miseri traducimur. arma quidem vltra
Littora Iubernæ promouimus, & modo captas
Orcadas, ac minima contentos nocte Britannos,
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in vrbe,
Non faciunt illi, quos vicimus: & tamen vnus
Armenius Zalaces cunctis narratur ephebis
Mollior ardenti sese indulsisse Tribuno.
Adspice quid faciant commercia: venerat obses.
Heic fiunt homines. nam si mora longior vrbem
Indulsit pueris, non vnquam deerit amator:
Mittentur braccæ, cultelli, frena, flagellum.
Sic prætextatos referunt Artaxata mores.

VETVS SCHOL.

Iuberna.] Iuberna insula Britanniæ, sita in Oceano mari, à qua non longe sunt triginta aliæ Orcades insulæ, quas Mela scribit.

Minima cont. n. Brit.] Circa solstitium in Britannia prope nox nulla est, hac scilicet caussa, quia vicinus occasus & ortus ibidem Solis Ex obliquo enim terræ margine lux redundat, & proximam sibi insulam & noctibus & diebus illustrem reddit.

Mittentur braccæ.] Dimittentur. ἀφαίρεσις.

Sic prætextatos.] Id est. mores, quos filij senatorum intra vrbem habent obsides, redeuntes ad suos reportant, quos ceteri apud se Ephebi discunt. Artaxata, ciuitas Armeniæ.

IOANNES BRITANNICVS.

Illuc heu mi.] Hoc pendet ex illo versu. *Esse aliquos manes & subterranea regna,* vt sit sensus. Domitianum, omnésque nobiles, qui tam obscœne viuunt, me-

minisse debere inferos omnino esse, & omnes illuc traduci, vbi pro delictis puniuntur.

Arma q. vl.] Ex stomacho nobilitatis polutæ ludis scenicis, & gladiatoriis, nimiáque mollicie fluentis. Quid inquit prodest armis & virtute nostra extremas orbis partes esse subactas, quum in vrbe nostra iam neglecta omni honestate committuntur vitia, quæ in ipsis prouinciis quas vicimus, non committuntur, quamuis tamen quidam externus flagitiose viuat, sed hoc inquit est ex commercio nostro.

Iuuer.] Iuuerna insula est Oceani Britannici de qua Pomp. Mela.

Orcadas.] Orcades inter insulas Oceani Britannici connumerantur, dierum (vt scribit Solinus) septem, totidémque noctium cursu, numero tres. Ab Orcadibus vsque Tylem quinque dierum & totidem noctium est nauigatio.

Modo ca.] Ex historia est. Nam (vt scribit Hieron. in Chronicis Eusebij) Claudius imperator de Britannis triumphauit, & Orcadas insulas imperio Romano adiecit.

Britannos.] Britannia insula vltra oras Gallici littoris octingentis & amplius milibus passuum longa porrigitur. vt nomen pene alterius orbis mereretur, à qua Oceanus nominatur Britannicus. Vergil.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Contentos minima nocte.] Cæsar in Commentariis ostendit, Britannos breuiores habere noctes. Illúdque prorsus falsum est quòd alij sensere, nullam illic esse noctem æstiuo solstitio.

Sed quæ nunc.] Sensus est: Ea vitia, quæ nos committimus in vrbe nostra, ipsi populi quos vicimus non committunt domi suæ.

Populi vict.] Scilicet Romani.

Quos vicimus.] Quasi dicat prouinciales. Nam prouincia (vt diximus) dicta est, quasi procul victa.

Et tamen vnus Armenius Zalates.] Astute poeta ostendit mirum non esse, si & in prouinciis alia committantur flagitiosa. Nam ex seminario inquit Romano scelerum radices ad reliquos propagatæ sunt populos. per Zalatem autem Armenium intelligit & reliquas gentes externas & longinquas, contagione Rom. esse corruptas.

Armenius Zal.] Est enim nomen proprium obsidis. Nam obsides ex Armenia traditos fuisse Ro. scribit Corn. Tacitus. Tradebantur etiam aliunde, & præcipue ex nationibus longinquis. Tranq. in Aug. Quodam muneris die, Parthorum obsides tunc primum missos per harenam mediam, ac spectaculum, induxit. Idem in Caligula præ se ferens Dareum puerum ex Parthorum obsidibus. Quosdam Caligula, vt scribit idem Tranquillus, obsides dilexisse fertur commercio mutui stupri.

Mollior.] Effœminatior.

Ephebus.] Nam ἔφηβος puber dicitur, ἐφηβῶ pubesco, ἐφηβία ætas est prima adolescentiæ.

Indulsisse.] Exhibuisse in turpe obsequium.

Ardenti cri.] Impatienter amanti.

Aspice quid fa.] Veluti exclamatio poetæ tangentis mores sui seculi.

Obses.] Is est, qui à patria principibus dari solet cum honore custodiendus, de fide seruanda: vnde Festus ait, obsidem dictum quasi ob fidem, id est propter fidem, quia ob fidem patriæ præstandam datur.

Hic fi. ho.] Ironicos, id est hic fiunt homines scelerati.

Nam si mo. lon.] Sensus est, si forte pueri externi diutius Romæ manserint, statim aderunt qui eos ament: mitiántque munera, quibus soleant delectari etiam domi suæ. Talibus enim rebus facilius quam pecunia videntur capi posse. Aliqui ita exponunt. Mittentur brachæ, cultelli, pro omittentur & relinquentur vestimenta, quibus in patria vtebantur, & studia exercendorum equorum, & virilis disciplina dediscetur, reportabúntque in patriam mores Romanos perditissimos. placet magis intelli-

intelligas ab amatorem adolescentulis obsidibus mitti talia munera, quibus in patria sua delectantur, sicque muneribus corruptos in omnem turpitudinem Romanam labi, domúmque & in patriam tales mores Romanos reportare.

Brachæ.] Brachas scribit Diodorus esse vestes quas Galli ad terrorem intonsas, & varij coloris ferunt Easdémque Græcos anaxiridas vocare. Corn. item Tacitus à Diodoro non dissentiens ait sic. At Cecinna velut relicta post alpes sæuitia, ac licentia modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius municipia, & coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolori sagulo brachas barbarum tegmen indutus, togatos alloqueretur. Brachas item docet Suet. in Cæs. vestes esse: quum ait: Gallos Cæsar in triumphum ducit, Idem in curia Galli brachas deposuerunt: latum clauum sumpserunt Flauius Vopiscus in Aureliano. Inter hæc fuit Tetricus brachis Gallicis ornatus. C. Brachas sunt qui intelligant fœminalia, siue femoralia fuisse, quibus quoniam vterentur Galli, brachati dicti sunt, & Gallia Brachata: vide Bayfium. S.

Flagellum.] Quo equi excitantur ad cursum, diminutiuum est à flagro.

Sic.] Per commercia Romanorum, & moram manendi in vrbe

Mores præ.] Aut mores Romanas. i qualibus instructi sunt nobiles Rom. quum prætexta habitus fuerit Romanorum, & vt testatur Asconius honestorum, & toga viliorum. Vnde Sen. ad Lucil. Parem autem deo pecunia non faciet, deus nihil habet, prætexta non faciet, deus nudus est. prætextam item diximus vestem fuisse, qua puerilis ætas vteretur vsque ad 14. annum. Erat etiam magistratuum, sed non tribunorum: aut mores prætextatos. i. sordidos, & obscœnos, vnde Suet. in Vesp. Erat enim dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis, ac sordidæ, vt ne prætextatis quidē verbis abstineret. Nam prætextatum sermonem veteres dixerunt obscœnum, ab eo dictum: quod prætextatis nefas sit obscœno verbo vti. alij dici existimant, quod quum in nuptiis à sponso & sponsa prætextæ deponerentur, à multitudine puerorum obscœna clamarentur Macrob. in Saturn. prætextata verba obscœna esse ostendit his verbis. Hæc nobis sit literata lætitia, & docta cauillatio, vice plani pedis, & Subulonis impudica & prætextata verba iacentis, ac pudorem, ac modestiam versus imitata.

Artaxata.] Id est in prouincias suas. Artaxata autem numero tantum plurali vrbs est maioris Armeniæ, sita iuxta Araxem fluuium caput gentis. eam imperante Nerone Cobulo quum bellum aduersus Tiridatem regem Armeniæ gereret, deleuit æquauítque solo, quia teneri non poterat sine valido præsidio ob amplitudinem mœniorum.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA TERTIA.

QVARE VMBRICIVS VRBEM DESERAT.

Effugit Vmbricius diuersa pericula vitans.

QVAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet, atque vnum ciuem donare Sibyllæ.
Ianua Baiarum est, & gratum litus amœni
Secessus. ego vel Prochytam præpono Suburæ.
Nam quid tam miserum, tam solum vidimus, vt non
Deterius credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sæuæ
Vrbis & Augusto recitanteis mense poëtas?
Sed dum tota domus rheda componitur vna,
Substitit ad veteres arcus, madidámque Capenam:
Heic vbi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacrifontis nemus, & delubra locantur
Iudæis: quorum cophinus, fenúmque suppellex.

VETVS SCHOL.

Substitit ad v. a.] Stetit expectans rhedam, vbi solent Proconsules † iurare in via Appia ad portam Capenam, id est ad * Cumenas Madidam, ideo quia supra eam aquæ ductus est, quem nunc appellant, Arcum stillantem. Primum enim que ibidem fuerunt portæ, quæ porta Capena vocabatur.

IOAN. BRITANNICVS.

QVAMVIS *digressu.*] Reprehensurus poeta hac satyra varia Vrbis vitia, illud imprimis conqueritur, nullum esse in Vrbe locum viris bonis, sed tantum peregrinis, maximéque Græcis seruilibus assentatoribus: introducitque Vmbritium aruspicem sui temporis amicum suum parantem ob prauitatem morum ab Vrbe cedere: cui ad notanda vitia dat partes suas. Ait ergo poeta. Quamuis non possim non commoueri, quòd amicus meus Vmbritius ab Vrbe discedat, tamen ha- a discessus ratione laudo eius consilium quòd relicta vrbe Roma, statuat migra- Cumas.

Confusus.] Subaudi sim: vt sit quamuis sim totus perturbatus & commotus. Nā nfundi est contristari & commoueri Valer. lib. 3. Alcibiades interrogauit Pe- lem auunculum, quid ita tantam in vultu confusionem gereret.

Amici.] Vmbritij, haruspicem fuisse docet Plin. lib. 10 cap 4.

Destinet] Statuat, paret. Alias mittere significat siue adijcere, vt alibi:

Destinat hoc monstrum Cymba Linique magister

stinare item attribuere, & assignare, vt Marmora destinata sunt templo Dianæ, st, attributa

Cumis.] Cumæ in Campania ciuitas est, quæ antiquitate cunctas & Italiæ & Si- æ vrbes antecellit, quam Hippocles Cumæus & Megasthenes Chalcidensis con- erunt, qua ex re Cumæ nuncupantur, à Cumæis, qui ex Euboia venerant Non- li Cumas ob κύματα, id est fluctus nomen duxisse memorant. littus enim pro- um frequentibus abundat tergoribus, quibus illisæ fremunt vndæ Hæc Strabo 5. vbi, Sacellum autore Solino, fuit Sibyllæ, quæ Cumæa est cognominata.

Vacuis] Non tam plenis hominum, quam est Roma, vt sit honesta ratio illic ha- ndi, C aut vacuis, id est ociosis, & quietis, & liberis à curis. Sic Cicero dicit ere dies vacuos, & item esse animo vacuo. Ita (inquit De clar. orat.) hunc præ- imus diem, cum te sciremus esse vacuum, id est, ociosum, & minime occupa- , aut negotiosum S.

Sibyllæ.] Nam illic, vt dixi, sacellum habebat Sibylla, nomen est autem officij, proprium: nam antiqui Sibyllas appellauere omnes puellas, quæ numine af- e deorum concilia enunciarent σιὸς enim deum significat & βουλὴ consilium si σιοῦ βουλή.

Ianua Baiarum.] id est. Cumæ ciuitas est ianua Baiarum, vt euntibus Baias ab e Roma, necesse sit Cumis iter facere, & ita est tanquam quædam ianua, quæ ipiat & emittat proficiscentes ad oppidum Baias. Eò multi Rom. tempore itis animi causa migrabant. ibi enim erant calidæ aquæ, & ad voluptatem, & ad ndos morbos accommodatissimæ. Horat.

Nullus in Vrbe locus Baiis prælucet amænis.

is inquit Seneca ad Lucilium sapiens vir nunquam eliget. quæ diuersorium vi- um esse cœperunt, illic sibi plurimum luxuria permittit. Baiæ autem ciuitas est mpaniæ: a socio Vlyssis Baio illic sepulto denominatæ. Silius Italicus.

Prinuores adsunt Capua docet ille, tepente ...
Vnde ferant nomen Baia comitémque dedisse,
Dulichia puppi stagno sua nomina monstrant.

Et gratum littus.] id est totus ille tractus litteralis, qui est inter Baias & Cumas

ompellatis instaret. eiusdem meminit & Plautus in Curculione. Sub veteribus ibi
nt qui dant, quique recipiunt.

Madidámque Capenam.] Capena porta erat, quæ etiam Appia vt autor est Fron-
nus de aquæ ductibus, dicta est, per quam itur Capuam.

Madidam.] Ideo quia, vt scribit Probus, super eam erat aquæ ductus. Quod &
art. comprobare videtur carmine antedicto.

Capena grandi porta quâ pluit gutta.

Hic.] pro illic substituit.

Vbi nocturnæ Numa constituebat amicæ] Numa Pompilius secundus post Romulū
x Romanorum quo efficacissimum deorum metum rudi & imperitæ multitudini
cuteret, simulauit se congressus nocturnos, connubiúmque habere cum Ægeria
a, eiúsque monitu non modo remp. administrare, sed etiam quæ acceptissima
is essent sacra instituere, sacerdotésque suos cuique deorum præficere. Erat au-
m lucus extra portam Capenam, quem medium ex opaco fons perenni rigabat
ua, vbi nympha habitare ferebatur. eò Numa se persæpe sine arbitris, velut ad
ngressum deæ inferebat: camœnis eum lucum sacrauit, quòd earum sibi concilia
m coniuge sua Ægeria essent, & soli fidei solenne instituit. Ait nunc poeta lucū
um, & delubra musis sacrata, Iudæis mendicis locari. Et sic auaritiam sui tempo-
flagellat, quæ æs etiam ex tanta inopia exigeret, & paupertatem ostendit Iu-
orum, qui euersis Hierosolymis à Vespasiano per orbem profugi mendicare
gebantur, & edicto Domitiani pulsis vrbe necesse fuit colere syluas.

Amicæ nocturnæ.] Nam noctu congressum cum ea simulabat.

Quorum cophinus.] Subaudi est, adeo inquit pauperes sunt Iudæi, vt nihil aliud
beant quam cophinum & fœnum: nam fœni fasciculum gestabant, vt cophinum,
de in Sat. 6.

Cophino fœnóque relicto.

phinus autem vocabulum est Græcum, apud nos, vt ait Prisc. corbem signifi-
. Sydon. de eo ita meminit. Ordinis res est, vt Ægyptius Pharao incedat cum
ademate, Israelita cum cophino.

Sacri fontis nemus.] Nam fons ex opaco specu medium, vt diximus, lucum riga-
t perenni aqua. Sacrum autem fontem appellat, aut quia omnes pariter fontes
cri habentur, vnde Horat.

Nunc ad aquæ lene caput sacræ.

t quia Numa, autore Plut. non solum camœnis lucum & prata, quæ circum erant
rauerat, sed & fontem ipsum, qui sacris Vestalibus virginib. erat constitutus.

Delubra] Camœnis antea ab Numa consecrata. Delubrum Varr. lib. 8. rerum
inarum, vt recitat Macr. lib. 1. Satur. ait alios existimare, in quo præter ædem
area assumpta deûm causa, vt est in circo Flaminio Iouis Statoris. Alios in quo
o dei simulacrum dedicatum sit. & adiecit sicut locum in quo figerent candelam
ndelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent nominatum delubrum, &c.
o ita accepit Verg. in 2.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones, Effugiunt.

vt mox simulacrum nominaret subtexuit.

Sæuaque petunt Tritonidis arcem,

Sub pedibúsque deæ, clypeíque sub orbe teguntur.

tus vero sic ait Delubrum dicebant fustem delibratum, hoc est decorticatum,
em venerabantur pro deo Ascon item Pedianus sic scribit, Sunt etiam qui delu-
ligna delibrata, id est decorticata pro simulacris deorum more veterum posita
stiment: sed male. Illud tamen constat, Delubra poni generaliter pro templis.
de Plin lib. 36. Durat Cyzici delubrum, quo filum aureum commissuris omni-
, politi lapidis subiecit artifex.

Omnis enim populo mercedem pendere iussa est
Arbor, & eiectis mendicat sylua Camenis.
In vallem Egeriæ descendimus, & speluncas
Dißimiles veris. quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine cluderet vndas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?
Heic tunc Vmbricius, quando artibus, inquit, honestis
Nullus in vrbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid: proponimus illuc
Ire, fatigatas vbi Dædalus exuit alas,
Dum noua canities, dum prima, & recta senectus,
Dum superest Lachesi quod torqueat, & pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo.

VETVS SCHOL.

Eiectis m. s. c.] Templa Camenarum Iudæis locantur.

Egeriæ] Egeria nympha colebatur in * Aricino lacu, cum qua Numa & concubium & colloquium se habere simulauit, super cultu religionum: quo armorum & pugnæ studio flagrantem * populum Romanum abstraheret.

IOANNES BRITANNICVS.

Omnis arbor iussa est pendere mercedem] Hinc exit summa indignatio poetæ, quòd etiam ob auaritiam loca sacra Romani prophanarent, locando ea Iudæis.

Pendere mercedem.] Soluere: nam penso ære, & non numerato debitum soluebant.

Populo] Scilicet Romano.

Omnis sylua.] Id est omnes Iudæi habitantes in sylua.

Eiectis camænis. Quibus lucus erat sacratus. Camœnæ autem dicuntur musæ, quasi canenæ à canendo.

In vallem Ægeriæ] Id est in lucum, de quo diximus, camœnis consecratum, & in quo simulabat colloquium se habere Numa cum Ægeria.

Inque speluncas] In specum, de quo dictum est.

Dißimiles veris] Naturalibus non similes Nam quæ ex topho antea erant, aucta Romanorum luxuria & ambitione, marmoribus sunt adornata.

Numen aquæ.] Fontis.

Quanto præstantius esset] id est excellentius, & proinde præsentius, si in natura sua mansisset: & non marmore incrustatum esset, vt ostendat deos rebus humanis non capi, sed bona syncera̋que hominum voluntate gaudere. vnde ait Seneca ad Lucilium, Cogita deos, quum propitij essent, fictiles fuisse.

Clauderet vndas.] Vestiret.

Violarent tophum.] Nam vis inferri videtur topho, qui ex loco suo detruditur, positis marmoribus.

Tophum) Tophus lapis est leuis & cauernosus.

Ingenuum.] Ibi natum. vnde Lucr. ingenuos appellat fontes ibi natos, nec unde ductos:

Vnde mare, ingenui fontes, extremáque longe
Flumina suppeditant.

ranslatio est ab iis, qui liberi nati sunt. Nam ingenuus dicitur: qui vt statim natus est, liber est: siue ex duobus ingenuis matrimonio constante editus est, siue ex tero libertino, & altero ingenuo. lege Iustinianum.

Tunc Vmbritius.] Subaudi dixit.

Quando artibus] Sensus est, ex quo nullus iam locus est viris bonis in vrbe: nec m vllus fructus sequitur labores, & omnia iam in deterius labuntur, statui migrare Cumas & sic Martial. lib. tertio ostendit, viro bono nullum esse locum in rbe.

Quid faciam suade: nam certum est viuere Romæ,
Si bonus es, casu viuere Sexte potes.

Viris honestis.] Viris honestas artes exercentibus.

Nulla emolumenta.] Nulla vtilitas, nullus fructus laborum nostrorum est.

Reos hodie.] Videntur enim omnia in deterius labi. Vnde Horatius,

Damnosa quid non imminuit dies.

C. Et Virgilius Georgic. 1.

Sic omnia fatis in peius ruere, &c. S.

Here, pro heri. dixerunt veteres, vt Quintil. in primo testetur, & apud Terentiũ videre licet.

Deteret.] Diminuet ex consequenti, quia quæ deteruntur minuuntur.

Dædalus exuit alas.] Cumas intelligit, vbi Dædalus fugiens Minoem condidit templum Apollini. Verg.

Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad Arctos
Calcidicáque leuis tandẽ super astitit arce,
Redditus his primum terris, tibi Phœbe sacrauit
Remigium alarum, posuitque immania templa.

Dum noua canicies.] Subaudi est. Canicies homini tantum est & equo. Autor Plin. Ordo est. Cedamus patria dum noua canicies.

Recta.] Non curua, sed viridis.

Dum superest.] Dum adhuc aliquid vitæ mihi superest. Nam Lachesis vna ex tribus Parcis, quæ vitam humanam summa disponere concordia dicuntur: vna enim earum dicitur nere vitam hominis, altera filum ipsum vitæ colligere, tertia abrumpere. Vnde bene poeta dixit, quod torqueat. i. neat. De Lachesi sic Mart.

Nil addit penso Lachesis, fusósque sororum
Explicat, & semper de tribus vna necat.

Bacillo.] Pro baculo scipione. Est autem diminutiuum, & generis neutri. Cic. De finibus bonorum & malorum: vt bacillum aliud est inflexum, & incuruatum, aliud ita natum.

Cedamus patria: viuant Artorius istic
Et Catulus: maneat qui nigrum in candida vertunt,
Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluuiem, portandum ad busta cadauer.

Et præbere caput domina venale sub hasta.
Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, & verso pollice vulgus
Quum libet occidunt populariter: inde reuersi
Conducunt foricas. & cur non omnia: cum sint,
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna iocari?

VET. SCHOL.

Artorius ist. Et Catulus.] Ignobiles & sordidi, ac malis artibus viuentes homines, qui ex sordidis rebus diuites sunt facti.

Siccandam eluuiem.] Vt publici fani cloacam.

Domina ven. sub h.] Qui possunt à fisco vendi, quasi debitores fisci.

Quond. in cornicines.] Simphoniaci parasitorum.

Et municipalis arena] Gladiatorum, aut venatorum, qui in municipiis pugnauerunt, non in vrbe.

Verso pollice.] Mutata fortuna.

Vulgus quum lubet occ pop.] Ab his populus occiditur, quos ante populus iubebat, id est imperabat occidi. populariter * amabilium fauente populo.

Foricas.] Stercora, hoc est vectigal. forire est pro, deonerare ventrem. Forire est * non foras eiicere Alij tabernas dicunt foro vicinas alij vectigal vinarium, quod ex Africa in vrbem vehebatur. alij domos publico sumptu ædificatas ad locandum, quarum conductores lucra capiebant

Quales.] ἀνακόλουθον. Dicere ante debuit, Tales, & si quales.

IOAN. BRITANNICVS.

Cedamus patria.] Mira indignatione dictum.

Viuat Arturius] Catulus & Arturius nomina sunt vilissimorum hominum, qui ex humili fortuna ad summas peruenerant opes. Vmbritius nunc conqueritur in vrbe tales homines gratiosores esse, quàm honestos.

Maneant.] Acri bile dictum: improbos autem & versutos homines designat, qui virtutem in vitium, & vitium in virtutem vertunt. Nam per nigrum malum accipere debemus. Horat.

Hic niger est hunc tu Romane caueto.

Album verum pro bono. Persius,

Per me equidem sint omnia protinus alba.

Vnde est illud Ouidij.

Candida de nigris, & de candentibus atra

Sicque poeta ostendit tale genus hominum gratius esse. Vnde & Terent. in Phormione.

His pretium nunc est, qui recta praua faciunt.

Quis facile est ædem conducere.] Designat cum publicanos tum alios vicissimarum rerum redemptores, qui habentur infames ob vile lucrum, quod sectantur Non enim eos pudet conducere ædes reficiendas, flumina purganda, & vectigalia portus,

Queis.] pro quibus.

Eluuiem.] Sordes quæ per cloacas, aut flumina labuntur, & residere solent, ab eluendo dictæ. Nam residentes eluuntur aqua dilabente.

Conducere portus.] i. portiora redimere, quæ in porta exiguntur. Vnde & portitores sunt nominati, qui vectigalia exigunt ad portus, qua significatione ita accipitur illud Vergil. *Portitor ille Charon.* de hoc vberius dicemus infra, *Quem porrigat ore trientem.*

Portandum ad busta cadauer] Libitinarios designat, qui cadauera sepelienda conducebant. Nam in templo Libitinæ, ea vendi solebant, quæ ad sepeliendum mortuum fuissent necessaria. Funera enim locabantur. Vnde Plin. 21. libro loquens de Scipio. suario. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit. iique qui vendebant libitinarij dicebantur, polinctores vero qui sepeliebant. Vnde Vlpianus De institoria actione. Si libitinarius seruum polinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriam actionem. Quûmque ex hac re lucrum sectarentur, mortem multorum optabant, vnde Seneca de beneficiis. An tu Auruntium & Ateium, & cæteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putes eadem habere, quæ designatores & libitinarij vota.

Ad busta.] Bustum proprie dicebatur locus, in quo mortuus erat conbustus: & bustum dicitur quasi bene vstum. Nunc vero busta dicuntur sepulchra, Festus.

Et prabere caput.] Multi enim patiebantur se vendi: quod Martianus in digestis de statu hominum, sic ostendit: Serui in dominium nostrum rediguntur, aut iure ciuili, aut iure gentium. Iure ciuili si quis maior 20 annis se ad pretium participandum venire passus est: Iure gentium serui nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur aut qui ex ancillis nostris nascuntur. Plautus in Curculione.

In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant.

Apud Germanos vt scribit Tacitus in lib. De moribus Germanorum, hæc consuedo seruatur, vt quum in alea omnia amiserint, extremo ac nouissimo iactu de libertate & corpore contendant, victus voluntariam seruitutem adeat.

Sub hasta.] Nam publica auctione in foro ponebatur hasta, quæ præcipuum erat signum auctionis, eique subiiciebantur omnia, quæ publice venderentur. C. Hinc hasta pro auctione sæpe vsurpata à Cicerone, & aliis. S.

Domina.] Quasi cuius potestati & imperio omnia essent subiecta in venditione

Quondam hi cornicines.] Conqueritur Iuuenalis eos qui cornicines & tubicines non modo Romæ, sed etiam in municipiis fuerunt eo diuitiarum peruenisse temporibus suis, vt tanquam magnifici & potentes viri ludos gladiatorios edant in vrbe, cædántque quos velint. Nam facile erat huiusmodi homines, principum liberalitate locupletari. Vnde Menecratem cytharœdum & Spectillum Mirmillonem scribit Tranquillus à Nerone triumphalium virorum patrimoniis, ædibúsque donatos fuisse. Mart. *Artes discere vult pecuniosus?*

Fac discat cytharœdus, aut choraules.

Hic cornicines.] Legendum est hic & non hi vt sit. Qui hic cornicines quondam fuerunt, id est Romæ, & comites perpetui harenæ municipalis: hoc est & in municipiis.

Munera nunc edunt.] Id est ludos gladiatorios, vt potentissimi viri.

Perpetui.] Assidui comites harenæ municipalis. Nam tubicines non solum theatris Romanis: sed etiam municipalibus buccas suas locabunt. Ludis enim canentes tuba seruiebant. Municipia, vt Gellius diffinit; dicta sunt quòd quum omnino suis iuribus & legibus viuerent, munera cum populo Romano habebant, id est tanquam Romani habebantur, Sicque idem fuisse videntur cum fœdere in ciuitatem accepti. Vlpianus Iurisconsultus, proprie inquit municipales appellantur muneris participes recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiue municipes dicimus suæ cuiusque ciuitatis ciues vt si Brixianus sis, alios ci-

ues Brixianos municipes tuos appelles. C. Vt vere & breui dicam municipia erant omnes liberæ ciuitates in Italia præter Romam S. Harenam ergo municipalem intelligit, quæ in municipiis esset, & liberis ciuitatibus.

Nota bucca.] Id est ipsi tubicines, qui etiam buccinatores dicuntur à buccis, quas canentes inflant est enim bucca ea pars oris infra malam, quæ inflatur: vnde Horatius.

Quin Iuppiter ambas *Iratus buccas inflet.*

C. siue à buccina, qua signum datur pugnæ. Cicero pro Murena. Te Gallorum, illum buccinatum cantus exsuscitat. Item Ouid. Metam. I.

Cana buccina sumitur illis. S.

Munera Ludos gladiatorios, nam multi ex infima conditione ad summas opes prouecti munera gladiatoria edebant Mart. lib. 3.

Das gladiatores, sutorum regule Cerdo,
Quódque tibi tribuit subula, sica rapit.

Idem alibi succensus ab vilibus edi munera clamat,

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus:
Fullo dedit Mutinæ, nunc vbi caupo dabit?

Et verso pollice vulgi.] De eisdem tibicinibus intelligit, qui quum arte & quæstu suo locupletati sint, non modo munera edant gladiatoria suis impensis, sed etiam conciliato sibi fauore populi occidant quem velint: quales multi in seditionibus interempti fuerunt à potentioribus.

Populariter.] Vulgo passim, vel populo fauente, quasi dicat omnibus applaudentibus. Nam popularis is appellatur, qui gratus est populo. Popularis etiam ciuis, hoc est qui ex eodem est populo. vnde Terentianus ille Sannio,

Obsecro populares ferte misero atque innocenti auxilium.

Popularis etiam qui nobilis non est, sed ex plebe. Plautus, præstat diuitem esse, ac popularem, quem nobilem & mendicum

Verso pollice vulgi] i. verso ad se, & conciliato fauore vulgi, sequitur, enim populariter. i. fauente vt dixi populo, hócque ex prouerbio tractum ostendit Plin. lib. 28. in magicis, pollices inquit quum fauemus, premere etiam prouerbio iubemur. vnde etiam illud est Horatij in epist. ad Lolium.

Fautor vtroque tuum laudabit pollice ludum.

Vbi Porphyrio ait, per vtrumque pollicem intelligi vtramque manum: à parte totum, aut quia qui laudat vehementius manus iungens iungit pollicem cum proximo.

Inde reuersi.] s. à ludis gladiatoriis, & cædibus hominum.

Conducunt foricas] Ad res viles descendent. i. foricas purgandas. foricæ enim sunt latrinæ: in quas ventris excrementa deiicimus. Foria enim autore Nonio, veteres dixerunt stercora liquidiora

Et cur non omnia) Subaudi faciunt sordidissima?

Quum sint quales ex humili.) Quandoquidem sunt ex numero eorum, quos fortuna solet per ludum ex humili loco ad altiora prouehere.

Quid Romæ faciam? mentiri nescio: librum
Si malus est, neque laudare, & poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi. ferre ad nuptam, quæ mittit adulter,
Quæ mandat norunt alij: me nemo ministro

Fur erit, atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, & extinctæ corpus non vtile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, & cui feruens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis?
Nil tibi se debere putat, nil conferet vnquam,
Participem qui te secreti fecit honesti.

VETVS SCHOL.

Et poscere: motus Astrorum) Maleficus non sum.
Funus promittere.] His, qui sub seuero patre agentes, de morte ipsius cogitant.
Ranarum viscera.] Non sum venenarius.
Ferre ad nuptam.] Lenocinium exercere non possum.
Me nemo ministro.] Non possum assessor esse furis iudicis. bene adlusit de* consiliaribus.

IOAN. BRITANNICVS.

Quid Romæ faciam.] Verba sunt Vmbritij.
Mentiri nescio.) Antipophora i nec simulare, nec dissimulare noui. sicque conditionem seculi sui taxat, quasi aliter agi vita non queat.
Librum si malus.] Assentari se dicit nescire, quod multi in gratiam diuitum & nobilium faciebant, qui laudibus alienis delectati laudatores conducebant, & cœnis, & muneribus. vnde Persius.

Calidum scis ponere sumen.
Et comitem horridulum trita donare lacerna.
Et verum inquis amo, & verum mihi dicito, de me
Qui populi sermo. Horat.
Laudato carmine vecors.

Et poscere.] Per adulationem, tanquam qui mirabiliter placeat.
Motus astrorum ignoro.] Vt possim futura prædicere. hoc autem dicit, vt ostendat magos, & Chaldæos qui futuri cognitionem profitebantur, & id genus hominum Romæ gratia & auctoritate apud omnes valere, ac per hoc dites fieri. vulgo enim consulebantur. vnde poeta in sexta Satyra.

Chaldæis sed maior erit fiducia, quicquid
Dixerit astrologus credet à fonte relatum *Hammonis.*

Funus promittere patris.] Iniquitatem ostendit filiorum sui temporis, qui mortem parentum multis plerumque optabant votis, inquirebántque à diuinatoribus. vnde Ouid.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Ranarum viscera nunquam inspexi.] Vt ex iis aliquod pararem veneficium, sicque ostendit tale hominum genus in vrbe esse & gratum, & fauorabile. Nam ex visceribus ranæ, hoc est liene, iecinore, corde, lingua & officulo multa veneficia fieri posse tradit Plin. 32.
Ferre ad nuptam.] Alij inquit internuncij sint conciliando adulteria, ego vero hoc non fecero Nemo enim erit adulter me ministro.
Mittit.] Munera intellige & literas.
Mandat.] Hoc est quæ dat mandata.

Nemo ministro.] Me autore & internuncio. Cicero in Lælio, vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniurias.

Fur erit.] i.adulter. Nam & furtum adulterium appellatur. Propertius.

Nolim furta pudica tori.

Atque ideo nulli comes exeo)Sensus est, & quia tales inquit artes mihi non placent, discedo ab Vrbe nulli comes i.sine comite ac per hoc solus, quasi qui à cunctis repudier, tanquam mancus & tanquam corpus inutile extincta dextra.i. tanquam homo iners nullius precij, nulliúsque ingenij, vt pote qui nouas viuendi artes, vt cæteri non calleam, & ita quod animi est, transtulit ad corpus. Extincta ergo dextra. i. extinctis ingenij viribus. sunt tamen qui legant, extinctæ dextræ.

Mancus.) Dicitur quasi manu carens.

Nisi conscius] Nisi qui secreta diuitis scelera nouit.

Feruens,] Coniunge feruans occultis & tacendis.

Æstuat.] Agitatur, incalescit taceat ne, an proferat vspiam.

Nil tibi se debere putat] Non eris inquit gratus, neque acceptus illis: quorum secreta honesta noueris, sed tantummodo ijs, quorum scelera tibi nota erunt, afficieris enim muneribus, ne secreta eorum patefacias.

Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare voluitur aurum,
Vt somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis, & a magno semper temearis amico.
Quæ nunc diuitibus gens acceptißima nostris,
Et quos præcipue fugiam, properabo fateri,
Nec pudor obstabit. non possum ferre Quirites
Græcam vrbem, quamuis quota portio faecis Achææ.
Iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad Circum iußas prostare puellas.
Ite, quibus grata est picta lupa Barbara mitra.

VETVS SCHOL.

Ponendaque præmia.) Quæ deponere debeas, id est abijcere, negligere: vel reddenda, vt quæ mala arte quæsita sunt. Tristis, quasi moriturus: vt mala conscientia torquearis.

Non possum ferre Quirites.] Exclamatio, Porro Quirites.

Quota portio.) Quamuis pauci sunt, tamen Græcam vitiis vrbem fecerunt.

Orontes.] Fluuius in Antiochia ciuitate, per quem Siros significat: vt Virgil.

Et pontem indignatus Araxes.

Cordas Obliquas.) Rusticos tibicines, qui in obliquum tangeat.
Gentilia.) Suæ gentis, orientalia
Et ad circum.) Et hoc a Græcis translatum dicit.
Picta lupa B.m.) Meretrices.

IOANNES BRITANNICVS.

Verri.) Sensus est, ille erit carus viro scelerato & furi, qualis fuit Verres, qui potest furti eum accusare. Nam Verres: vt dictum est superiore Satyra, quæstor Siciliam per triennium tenuit: vbi libidinem, auaritiam, crudelitatémque exercuit: succedente tandem Metello repetundarum postulatus est à Siculis. eam causam egit Cic pro Siculis. Adhuc extant actiones: quæ Verrinæ appellantur.

Tanti tibi non sit opaci.) Et si inquit conscij scelerum diuitibus afficiuntur muneribus, vt taceant, tamen tu noli quærere, vt diuitis secreta scias, ne semper solicitus sis, & nequeas dormire, veritus ne aliquando tibi obijciat, quod ea patefeceris, quorum eras conscius.

Tagi) Tagus Hispaniæ est fluuius auriferas habens hatenas.

Opaci.) Vmbrosi propter arborum densitatem in ripis. Mart.

> *Æstus serenos aureo frangens Tago,*
> *Obscurus vmbris arborum.*

Vt somno careas.) Nam dormire nequit, solicitus ne aliquo afficiatur incommodo à diuite.

Præmia ponenda.] Quæ postea cogaris ei reddere.

Amico magno.] Diuite, & potente. alibi ante. *Magni delator amici.*

Quæ nunc diuitibus.] Ostendit poeta in vrbe viros bonos non esse gratos: sed tantummodo versutos, assentatores, scelerum ministros, & id genus hominum, sed si quæras qui maxime grati sint: sunt inquit Græci. Ij enim acceptissimi sunt diuitibus, & tota ciuitas Græcis referta est.

Quos fugiam.] Diuitem, habeam odio.

Nec pudor obstabit.] Pudor, inquit non me impediet, quominus aperte dicam quæ sentiam de Græcis. Est enim ita dictum, quasi aliquis monuerit, non te pudebit tam insolenter Græcos insectari?

Quirites.] Romani. Nam qui orationem habebant ad populum, Romanos Quirites appellabant. A Quiribus fit Quiritare, quod est C. Quiritum auxilium implorare, siue clamare: Varro, Nonius, & alij S.

Græcam vrbem] Mores Græcorum, quibus tota ciuitas corrupta est.

Quamuis quota portio.] Quamuis sit minima pars gentis Græcæ. ac si dicat Græcorum vitia adeo sunt magna, vt vel pauca multitudo eorum possit etiam vrbem corrumpere.

Quota.] Minima. Plin. in 3. vbi de Italia & Roma mentionem facit. ipsi de ea iudicauere Græci genus in gloriam sui effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Alibi Iuu.

> *Hæc quota pars scelerum.*

Mart. lib. 8.

> *Pars quota Parrasia labor est mareoticus aulæ.*

Quotus itemnomen est, quod numerum refert. sicut quot, Horat.

> *Tu quotus esse velis rescribere.*

Plin. lib. 11. cap. 37. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ dierum in mense congruere dicuntur, totidemque inueniri, quotum eius lumen sit. Mart. lib. 9.

> *Su quota de Libico littore puppis erat.*

Id est, quot naues erant.

Facis.] In contemptum est Græcorum, quasi dicat sordidæ, & vilissimæ gentis.

Achæa.] Secundum Græcam declinationem dixit. Nam & Achiuum dici-

mus æ diphthōgo in ī productam conuersa & v digama interposito. Est autem vox deducta ab Achaia: quæ pars est Peloponnesi incipiens ab Isthmo: antea Ægialos vocabatur propter vrbes in littore per ordinem dispositas. αἰγιαλὸς enim littus significat.

Iampridem in Tyberim] Non solum inquit Græci in vrbem venere, qui diuitibus sunt acceptissimi, sed etiam aliæ gentes barbaræ ex Syria in vrbem nouos gentis suæ mores inuexerunt: sicque Vmbritius indignatur peregrinos gratiores esse, qui non virtute, sed nouis deliciis & artibus placeant, simúlque ostendit Romanos, ex quo ad summum diuitiarum culmen peruenere, in omnem ita luxum proru-pisse, vt ex peregrinis omnia etiam voluptatum blandimenta perdiscerent. vnde in sequentibus.

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu.

Orontes] Hoc est ipsi Syrij qui ad Orontem habitant. Est enim fluuius qui Syriam ab Antiochia diuidit: dictus ab Oronte, qui primus eum ponte iunxit. Legē-dúmque est Syrius non Syrus: prima enim corripitur. Tibullus,

Alba Palæstino sancta columba Syro.

Et anté Iuuen.

Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe.

Syrius vero quum pro sydere ponitur, primam habet longam. Verg.

Tum steriles exurere Syrius agros.

C. Possit tamen & Syrus legi, vt prior etiam breuis fiat hoc modo:

Iampridem Syrus in Tyberim, &c. S.

Tyberim. Romam scilicet.

Linguam) Sermonem Syrium, quem discant Romani.

Et mores. Scilicet Syrios.

Et quum tibicine chordas obliquas) Et instrumenta musica, quibus placeant. Nam per chordas obliquas intelligimus cytharam, cui cordæ intenduntur obliquæ, id est obtortæ, aut obliquæ pro forma cytharæ, vt ostendat non solum tybiæ: sed & cytharæ tantum à barbaris introductum. Cytharœdi enim apud Romanos extitêrunt, qui lyras septicordes eburneas, & quæ barbita dicuntur, intendebant. Dionysius.

Tympana gentilia] Quibus domi suæ vtuntur. Nam gentilis dicitur eiusdem gentis: vt hoc in loco gentiles item dicuntur, autore Cicerone in Topicis, qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, & qui capite diminuti non sunt.

Iussas prostare puellas.) Præter alia inquit turpia in vrbem etiam inuexerunt puellas quæstuarias, quæ prostant ad circum maximum, vbi ædificium erat ad id accommodatum. Propert. in 2. libro,

Et quas Euphrates, & quas mihi misit Orontes,
Me capiant. nolim furta pudica tori.

Prostare autem dicitur mulier, quæ turpitudine corporis quæstum facit.

Ite] Cum indignatione legendum. Ite vos ad libidinandum, quibus gratæ sunt meretrices istæ barbaræ: vel ite vos ad spectandas puellas meretricias saltantes, qui delectamini ludis.

Lupa.] Meretrix: quasi quæ ad rem non minus sit auida, quàm lupa ad cibum.

Barbara.] Non Græca, sed Syria.

Mytra picta.) Ornamentum erat capitis non modo Lydiorum & Phrygum, sed & Assyriorum. Herod. loquens de Assyriis, Assyrij capita crinita habentes mytris redimunt. Verg. de Phrygibus.

Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu,
Mæonia mentum mytra crinémque madentem
Subnixus, rapto potitur.

Ait Seruius pileum fuiſſe curuum, de quo penderet buccarum tegmen.

Ruſticus ille tuus ſumit * *trechedipna, Quirine,*
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic alta Sicyone, aſt hic Amydone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Eſquilias, dictumque petunt, à vimine collem,
Viſcera magnarum domuum, dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, ſermo
Promtus, & Iſæo torrentior. ede, quid illum
Eſſe putes? quemuis hominem ſecum attulit ad nos.
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, ſchœnobates, medicus, magus: omnia nouit.
Græculus eſuriens in cælum, iuſſeris, ibit.

VETVS SCHOL.

Ruſticus ille tuus.] Ecce in quantum Romani ruſtici didicerunt luxuriam, & palæſtris vti, & fracteriis, vt athletæ ad vincendum.

Trechedipna] Veſtimenta paraſitica, vt caligulas Græias currentium ad cenam.

Niceteria.] Veſtes * peregrinas victis conuenientes. vel Rechedipna eſt ipſe, qui cenam facit. vt ſit ordo; O Quirine, ille tuus ruſticus rechedipna ſumit, & fert niceteria collo ceromatico, & eſt ſenſus: En tibi ô Romule, ruſtici tui, in omnem diffundi luxum iam didicerunt, & palæſtris frui & † ſyllateriis. Nam & niceteria ſyllateria ſunt, quæ ob victoriam fiebant, & de collo pendentia geſtabantur.

Et Iſæo torrentior] Iſæus Romæ orator omnibus eloquentior. De hoc Plinius Secundus ait, Magna Iſæum fama præceſſerat: maior inuentus eſt.

Schœnobates.] Funambulus. Aliptes vnctor.

IOAN. BRITANNICVS.

Ruſticus ille tuus.] Scilicet Romanus, qui ſuperioribus ſeculis ſumma frugalitate viuebat, & agricolationi intentus erat, ducta origine vt diximus à paſtoribus, ſumit rechedipna, id eſt in gymnaſiis verſatur & palæſtra, vbi ſumit rechedipna, id eſt veſtes peregrinas poſt exercitationem, quum deſudabit, ſicque indignatur contagione Græcorum, Syrorúmque Romanam iuuentutem corrumpi, in gymnaſiiſque exerceri, vbi autore Plinio lib. 35. cap. 12. animorum vires perderentur, ita enim ſcribit de mollicie paleſtræ Plura de hac parte non ſum dicturus, non Hercules magis quàm de teriæ vſu in cæromatis, quibus exercendo iuuentus noſtra corpora viréſque animorum perdidit.

Rechedipna] Veſtis eſt peregrina qua in gymnaſiis vtebantur, de qua mentionē facit Athenæus libro ſexto dipnoſophiſt. quum de paraſitis loquitur. Plutarchus item in Sympoſiacis.

Quirine.] Romule, de quo supra in valle Quirini.

Et ceromatico.] Id est vncto ceromate. est enim vnguentum Athletarum, fit ex oleo & terra in speciem luti, quod ostendit Seneca ad Lucilium loquens de via lutosa. Tantum luti tota via fuit, vt possim videri nihilominus nauigasse. Totum athletarum fatum in illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos Baphe accipit in Crypta Neapolitana. A ceromate igitur à luto per similitudinem. Martial. libro quinto.

Et castigatum Libyca ceroma palestra,

Id est ipse palæstrita. Anteus ceromate perunctus, castigatus est ab Hercule. De ceromate intellexit. Plin. lib 14. loquens de ebrietate vitanda: Ad hæc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutario in cœno, ac pectorosa ceruicis reparandæ ostentatio, quibus verbis athletarum certamē designauit nam athletæ, vt diximus, luto, id est terra oleo mixta vngebatur quorum mos erat ceruicem dilatare, pectus exporrigere. vnde illud est quod sequitur.

Et longum inualidi collum ceruicibus equat
Herculis, Anteum procul à tellure tenentem.

Niceteria.] Insignia & præmia victoriæ pugilum, qui in gymnasio alios vicissent. plurale est tantum.

Hic alta.] Rediit ad Græcos, quos ait ex diuersis Græciæ locis in vrbem venire, inserentes se domibus diuitum: vbi assentatione, aliisque artibus se gratos reddunt.

Sicyone.] Sicyon vrbs est Achaiæ, item vrbs in Laconia, vnde Laconia dicta est Sicyonia insula est etiam in mari Ægeo contra Epidaurum. quam altam esse & eminentem docet Plinius.

Amidone.] Amidon insula est inter Sporadas, & ciuitas Pœoniæ.

Andro.] Andros insula ex Cycladibus cum oppido eiusdem nominis, dicta postea Cauros deinde Antandros. Plinius,

Samo.] Samos insula in mari Icario, vbi Iuno maxime colebatur.

Trallibus.] Tralles plurale tantum, oppidum Phrygiæ, à quibus fit possessiuum Trallianus. Cic. in Oratione pro Flacco. Vidi ego in quodam iudicio nuper Philodotum testem Trallianum.

Alabandis.] Alabanda oppidum Ioniæ, quam Apollonius Molon cistam inuersam appellauit, scorpionum plenam. Nam eorum illic est copia, homines sunt molles, & psaltriæ multæ. vt scribit Strabo ab alabandis possessiuum fit Alabandensis. Cic. in epist. ad Thermum Quare peto à te: vt & eos, & Alabandenses iubeas ecdicos Romam mittere, C. fit etiam Alabandeus. Cic. de Clar. orat. Hierocles Alabandeus S. fit etiam Alabandicus, vt est apud Plinium lib. 37. cap. 7. De carbunculis. Alabandicos in orthosia caute nascentes. Victr. vero lib. 7. Alabandos vocitat.

Exquilias.] .i. collem exquilinum. Nam in vrbe septem fuere colles de quibus sic Tibullus.

Carpite nunc tauri de septem montibus herbas.

Exquiliæ dictæ sunt secundum Varr. aut ab excubiis regiis, aut quod excultæ sint rege Tullo: vnde Ouid. in Fast.

Adde quod excubias vbi rex Romanus agebat,
Qui nunc exquilias nomina collis habet.

Collem à vimine] .i. Viminalem denominatum à Ioue Vimineo quod ibi aræ sint, & ibi nata vimina fuerint, Festus Pompeius ait portam Viminalem & collem appellari, quod ibi viminum fuisse sylua videatur.

Viscera ma. do.] Appositio est: hoc est qui artibus suis in diuitum familiaritatem se insinuant, eorumque secreta condiscunt.

Dominique futuri.] Tam calidi inquit sunt vt à diuite in amicitiam & familiaritatem recepti, quasi domini omnia in domo moderentur.

Ingenium velox.] Ad omnia solers & promptum.

Torrentior Isæo.] Vberior, copiosior, vehementior: sumptum à torrente, qui magna fertur aquarum vbertate & vi. Nam Isæus orator, de quo Plin. in epist ad Nepotem lib. 2. Magna Isæum fama præcesserat: maior inuentus est, summa est facultas, copia, vbertas, dicit semper ex tempore, &c. fuit item Isæus alter præceptor Demosthenis.

Ede quid illum.] Hoc quasi argumenti loco positum ad probandum quem versuti sint Græci ad omnia. Ait ergo Dic quid censes. s. esse Græcum hominem quasi dicat, tam astutus, tamque vafer est, vt nulla sit prorsus ars, quam ipse non profiteatur: secum enim attulit omnem hominem, id est omnia profitetur, quæ homo possit facere & scire Erit enim grammaticus, rhetor: vnde est illud apud Sen. in secundo controuersiarum. Hoc autem vitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum: qui nihil & non permiserint sibi, & penetrauerint.

Grammaticus.] Subaudi est. grammaticus autem circa curam sermonis, vt scribit. Sen. versatur, & si latius euagari vult circa historias: iam vt longissime fines suos proferat circa carmina.

Rhetor.] Qui rethoricam docet, & qui præcepta artis tradit. Orator vero qui secundum præcepta agit.

Geometres.] Primæ est declinationis. Estque is, qui numeros mensurásque persequitur, vnde Horat. carm. lib. 1. de Archita Tarentino geometriæ perito.

Te maris & terræ, numeróque carentis harenæ,
Mensorem cohibent Archita.

Aliptes.] Is erat, qui descendentes in balnea, quique palæstritas in gymnasio vngebat ab ἀλείφω quod est vngo, vellebátque alas. vnde Sen ad Lucil. Aliptam cogita tenuem & stridulam vocem, quo fit notabilior subinde exprimentem, nec vnquam tacentem: nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit.

Augur.] Qui futura prænoscit ex auium obseruatione. Vnde aliqui ab auium garritu ductum putant, alij vero ab augendo. Ouid.

Sancta vocant augusta patres, augusta vocantur
Templa sacerdotum rite dicata manu.
Huius & augurium dependet origine verbi.
Et quodcumque sua Iuppiter auget ope.

Schœnobates.] Ille dicitur, qui per funes ambulat. σχοῖνος enim funem significat, &, βαίνω ascendo, & vado. Latini vero funábulum dixere: qua dictione vsus est Terent. in Ecy. Funambuli expectatio accessit. Et populus in funambulo animum occuparat. primus Messala vsus est, & iam pro Latina recepta pro funambulo dixit Apul. funerepum. vnde vbique apud ipsum pro funepeus siue funecreplus, correximus funerepus: vt dictio sit deducta à fune & repo. quod ita scribendum sit innuit Apul. in primo Florid. vbi scriptum est. Funereplus pro funerepus, vt omnino fenerepos appellemus, & non funepeos, quum à fune & repo deducatur: sicut dicimus funambulum à fune & ambulo, & pinnirapum à pinna & rapio Bustirapum à busto & rapio, quo vsus Plaut. in Pseud. Fœdifragum à fœdere & frango. Legirupam à lege & rumpo: quo idem Plautus vsus est in Pseud.

Magus.] Lingua Persarum magus est, qui nostra sacerdos, qui rite sciat & calleat leges ceremoniarum, fas sacrorum, ius religionum. Siquidem Magiam Plato interpretatur artem esse diis immortalibus acceptam: colendi deos ac venerandi pergnaram piam. s. & diuini scientem iam inde à Zoroastre & Ormace autoribus suis, nobilem Cælitum antistitam: quippe inter prima regalia docetur, nec vlli temere inter Persas concessum est, magnum esse, haud magis quàm regnare More vero vulgari is proprie magus existimatur, qui communione loquendi cum diis immortalibus ad omnia, quæ velit incredibilia quadam vi carminum polleat. Hæc ex prima Apulei Apol.

Graculus esur.] Græculus inquit premente rerum egestate, omnium rerum scientiam profitebitur.

In cœlum iusseris ibit.] Affirmabit si iubeas se in cœlum volaturum, hocque dicit

respiciens ad Dædalum Atheniensem, qui vt diximus prima satyra, volauit per aëra, sibi & filio Icaro fabricatis alis. C.

Ad summam non Maurus erat, neque Sarmata, nec
Thrax,
* *Qui sumsit pennas, mediis sed natus Athenis.*
Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit, stultusque toro meliore recumbet
Aduectus Romam, quo pruna, & cottona vento?
Vsque adeo nihil est, quod nostra infantia cælum
Hausit Auentini bacca nutrita Sabina?
Quid, quod adulanti gens prudentißima laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum inualidi collum ceruicibus æquat
Herculis, Antæum procula tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.

VETVS SCHOL.

Ad summam.] Ad postremum. vt Virgil. *Hæc summa est.* Ad vltimum omnium vitam dicam.

Conchylia.] Vestem fucatam, & togæ erubescendæ fucatos habitus: & Romæ togæ * erubescendus in capicium purpuram quasi conchylia signant.

Vocem angustam.] Gracilem.

IOAN. BRITANNICVS.

Ad summam] In summa, breuiter, & quod Terent. dicit: *Quid opus est verbis.* Cicero de Off. i. Ad summam, ne agam de singulis. S.

Non Maurus erat.] Vult probare exemplo Dædali, facile esse Græco volare in cœlum.

Maurus.] Mauritania posita est in extrema parte Aphricæ, Occidentem versus, vbi mons est Atlas.

C. Sarmata.] Hos Sauromatas appellauit primo satyræ 2. versu, vbi qui sint, docuimus. S.

Thrax.] Thraces populi sunt Septentrionales quorum plerique trans amnem Strymonem vsque ad Ponticum ostium, atque Hæmum montem habitant. Quidã etiam in Propontide siti, plerique vero ad Hellespontum, de quibus abunde Strabo libro septimo.

Qui sumpsit pennas.] Id est, Dædalus. De quo supra,

Et mare percussum puero, fabrúmque volantem.

Horum ego non fugiam conchylia.] Inter alias causas sui ab vrbe discessus vnam hanc præcipuã esse ostendit, quod nequit ferre Græculos, qui nuper ex Græcia ad-

uecti ita suis artibus locupletati sunt, vt nunc inter primores vrbis habeantur. Nã purpurati incedunt, priores etiam testamenta signant, honoratiore loco discumbunt.

Conchylia.] Hoc est vestes conchyliatas, quibus induti in publicum procedunt tanquam nobiles Rom. Nam conchylium piscis est ex genere concharum, sicut purpura & murex: ex iis autem piscibus eliciebatur liquor ille tam preciosus ad tingendas vestes. Iulius Cæsar, vt scribit Tranq. conchyliatæ vestis vsum ademit, nisi certis personis & ætatibus. Plin. 9. Conchylia & purpuras omnis ora atterit: quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis precia fecit. & infra Concharum ad purpuras & conchylia quidem est materia. Alibi in quinto mentionem faciens de Tyro. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Conchyliũ etiam capimus pro omni pisce concha contecto. Sen. lib. 14. epist. i Quantulum ex tot conchiliis tam longe aduectis per istum stomachum inexplebilem labitur. Ergo per conchylia vestes intellige conchyliatas & purpureas.

Me prior ille] summa indignatione pronunciandum.

Signabit.] s. testamenta.

Fultusque] sustentatus.

Meliore thoro.] Meliore & honoratiore parte triclinij. Nam posita mensa conuiuæ duobus, aut tribus lectis discumbentes epulabantur. Vnde non solum lectos ipsos: sed & locum & biclinium & triclinium appellauere, vbi comedebant, à numero lectulorum. κλίνη enim lectum significat. C siue lecticam, siue mensam. S.

Aduectus Ro] causas vndique colligit indignationis: quod s. Romam non venerint honesto aliquo negocio, aut nauigio, sed vt rerum vilium mercatores & illiberalis lucri sectatores: venerunt enim inquit Romam eo vento. i. ea naue, qua pruna & coctana aduecta sunt. ac si dicat oneraria & plena vilis mercis venerunt inquit ex Syria, vnde pruna Damascena, & coctana vehuntur, non autem nati Romæ. Sic Pap. in Syluis lib. 2. de Glaucia puero loquitur.

Nec mistus pharijs venalis mercibus infans.

Pruna] Intellige Damascena, quæ ex Damasco vrbe Syriæ sicca vehebantur. De quibus sic Plin. lib 13. Syria peculiares habet arbores. In ficorum autem genere caricas, & minores eius generis, quæ coctana vocant. Item pruna in Damasco monte nata. Mart. de coctanis.

Hæc tibi quæ torta venerunt condita meta,
Si maiora forent coctana, ficus erat.

C vbi Mart. torta meta, vasculum intellexit, quo condita coctana mittebantur, alij legunt menta, vt sit, coctana condita, torta menta, sed insulsum est. S.

Vsque adeo nihil est.] C. ἐπιφώνημα. i. acclamatio quæ ad rei narratæ vel probatæ amplificationem valet qualis est illa Verg. 2 Georg. *Adeo à teneris consuescere multum est:* & illa Æn. i. *Tanta molis erat Romanam condere gentem.* ergo, *vsque adeo nihil est.* i. nihil nos iuuat, nihil nobis prodest. S.

Hausit. cæ. Auent] Nutrita sit Romæ, vbi collis est Auentinus. partem posuit pro toto: est autem Auentinus dictus secundum Varr. aut ab auibus, quod eo se à Tiberi ferrent, aut à rege Auentino Albano, qui ibi sepultus fuit. aut ab aduentu hominum, quod commune ibi Latinorum templum fuerit, aut ab aduectu. Nam olim paludibus mons ab reliquis disclusus fuit.

Bacca Sabina.] Cibis Italicis, ac per hoc Romanis. vt sit species pro genere. Sic Horat *Quod mare Daunia non decolorauere cædes* Id est, cædes Italicæ, ac per hoc Romanæ: per buccam autem intellige omnem fructum omnéque esculentum. Nã appellatione baccæ intelligimus fructus, qui in arboribus dispersius & rarius nascuntur: vt sunt fructus lauri, fructus oleæ, corni, loti, myrti, lentisci, similiúmque.

Sabina] Nam Sabini & Romani commune habuere imperium. Vnde Romani Quirites sunt appellati, de quibus suprà.

Quid.] Subaudi dices, si aliud de Græcis grauius addidero, quod. s. artificio

adultionis, quo nihil eſt turpius, omnes excipiunt.

Et longum inualidi collum.] Hoc ſumptum eſt ex athletis, quibus mos erat in gymnaſijs collum dilatare. Vnde Sen lib 2. epiſt. ad Lucil. Stulta eſt enim mi Lucili, & minime conueniens literato viro occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Plin. lib. 14. cap. vlt. loquens de ebrietate vitanda ſic ſcribit, vt ante diximus: Ad hæc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutatio in cœno, ac pectoroſa ceruicis repandæ oſtentatio.

Æquat.] Græcus inquit adulando collum etiam inualidi amici æquat & comparat Herculi, qui collum dilatabat. quum Antæum lacertis apprehenſum ſublimem teneret, vt dicat per adulationem virum etiam imbecillum per omnia Herculi fortiſsimo ſimillimum.

Antæum] Nam Hercules ſecundum laborem conſummans, Antæum filium terræ in Lybia hoſpites palæſtra ſuperantem occidit Nam is, quum ab Hercule in palæſtra ſuperaretur, ſimulato caſu terram matrem ſuam manibus contingebat, à qua vires ei ſuggerebantur Hoc cognito Hercules amplexibus hominem ita reuinxit vt nec manibus, nec pedibus terram contingeret: ſicque coactus eſt animam reddere.

Miratur] Plus eſt quàm ſi dixiſſet laudat. ſic enim aliena facta, qui aſſentantur, mirantur tanquam præclara quædam & noua. Sic Terentianus ille Gnato: & eorũ ingenia admiror.

Vocem anguſtam.] Exilem, non claram, veluti ſuffocatam.

Qua deterius.] Nam talis vox maxime damnabatur, de qua ita ſcribit Quintil. lib. 11. Vox autem vltra vires vrgenda non eſt Nam & ſuffocatur ſæpe, & maiore nixu minus clara eſt: & interim eliſa in illum ſonum erumpit, cui Græci nomen ab immaturo Gallorum cantu dederunt. quod autem nomen dederint Græci, quærendum eſt, licet non deſint, qui putent βρόγχον. i. raucitatem.

Ille.] ſ. gallus.

Quo marito.] C Maritum appellauit gallinarum, gallum. Vt Verg. in Buc.
Caprum, gregis virum, Vir gregis ipſe caper. S.

Hæc eadem licet & nobis laudare: ſed illis
Creditur, an melior cum Thaida ſuſtinet, aut cum
Vxorem comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo? mulier nempe ipſa videtur,
Non perſona loqui: vacua, & plana omnia dicas
Infra ventriculum, & tenui diſtantia rima.
Nec tamen Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.
Natio comœda eſt. rides? maiore cachinno
Concutitur: flet, ſi lacrymas conſpexit amici,
Nec dolet: igniculum brumæ ſi tempore poſcas,
Accipit endromidem: ſi dixeris æſtuo, ſudat.

VETUS SCHOL.

Infra ventriculum.] Sine pene, id est, inguina feminea.
Et tenui dist. rima. Naturam muliebrem significat.
Antiochus aut Stratocles) Illius temporis comœdi.
Endromidem.] Lodicem, qua se cooperiat.

IOANNES BRITANNICUS.

Hac eadem.] Anthypophora. possumus inquit, & nos hæc facere quæ faciunt Græci per assentationem, sed nobis non tam creditur quàm illis, ac per hoc inquit non tam apti sumus ad assentandum.

An melior.] Cum interrogatione legendum, qua ostendit ad omnia esse aptissimum mimum, siue meretricis persona, siue matronæ, siue deæ sit sustinenda in actione fabularum.

Thaida.] Personam meretricis, qualis est apud Terentium.

Agit.] Nam agi proprie dicuntur fabulæ, quod quum in scenis repræsentantur, non sine corporis agitatu pronunciantur, vnde actor, qui gestum vultus & corporis agit: vnde tum ipsa pronunciatio, tum oratio, quæ habetur, tum oratio scripta actio appellatur. Cic. actionem alias quasi sermonem, alias eloquentiam quandam corporis dicit. Quint. lib. 11. Pronunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu. videtur accipere.

Comœdus.] Is est qui fabulas agit: Comicus qui scribit, sic tragœdus, & tragicus.

Dorida] Personam Doridis deæ marinæ. Nam Doris Oceani & Tethyos fuit filia, vxor autem Nerei: ex quo peperit Thetidem minorem Achillis matrem: omnium etiam nympharum mater dicitur.

Nullo palliolo cultam.] Ornatam nullo velamento. nam deæ marinæ, nudæ fingebantur, palliolum autem communis est vestis tam virorum quàm mulierum. Martialis,

Hanc volo quæ facilis, quæ palliolata vagatur.

Idem alibi,

Succida palliolo vellera quinque petit.

Suetonius in Claudio. Palliolatus nouo more præsedit. vnde palliolatim aduerbiũ, quo vsus est Plautus. Caper grammaticus ostendit velum fuisse capitis, quum ait, Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genásque. Lampridius scripsit, Matronas regias contentas esse debere vnico pallio, auro sparso. Flauius Vopiscus in Aureliano. His accidit, quòd ex palliolo purpureo, quod soli sui temporis imperator obtulerat, sacerdos mulier crepundia filio fecisse perhibetur.

Mulier nempe ipsa videtur.] Adeo bene inquit mulieres reddit Græcus, vt putes mulierem ipsam esse quæ loquatur, non personarum mimum. nam mimi, quo liberius omnia peragerent, personas induebant. Tranquillus in Nerone, Tragœdias quoque cantauit personatus Heroum deorũmque: item Heroidum, ac dearũ personis effectis ad similitudinem oris sui. Est autem persona velamentum oris, dicta à personando, quòd facit vocem clarescere & resonare. Vox enim non vaga, ueque diffusa in vnum tantummodo exitum collecta, coactáque magis canoros, claróſq. sonitus facit. Lege Gellium. Æschylus eam primus inuenit. Horatius,

Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instrauit pulpita tignis.

Vacua & plana.] Tam bene inquit personam mulieris sustinet, vt non solum voce, sed etiam toto corporis habitu videatur mulier. Nam verenda ita habet depressa & plana, vt viri formam habere non censeatur.

Infra ventriculum.] Infra ipsum ventrem, vbi pubes est.

Distantia.] Quæ tantummodo distant à sexu fœmineo paruula rima.

Nec tamen Antiochus.] Licet inquit hi omnes fabularum actores feliciter omnia repræsentant, tamen istic non sunt mirabiles, adeo omnibus notum est, eos esse agendi peritissimos nam Antiochus, Stratocles, & Demetrius, & Hœmus nomina sunt comœdorum. de Demetrio & Stratocle Quintilianus lib. 11. sic. Maximos actores comœdiarum Demetrium & Stratoclem placere diuersis virtutibus nouimus Sed minus mirum, quòd alter deos & iuuenes, & bonos patres, seruósque, & matronas, & graues anus optime: alter acres senes, callidos seruos parasitos, lenones, & omnia agitatoria melius. sunt enim natura diuersi. nam vox quoque Demetrij iucundior, illius acrior erat. De Hœmo alibi Iuuenalis.

Mollius Hœmo quanquam & Carpophoro.

Natio.] Ista Græca. natione dicitur Græcus, an Barbarus, patria Atheniensis, an Lacedæmonius Cognatione, quibus maioribus, quibus consanguineis. Cic. autore lib. 1. Rhetor. veteris.

Comœda est.] Ita inquit ad fabulas agendas est apta, vt id à natura habere videatur.

Rides.] Quàm petiti sint Græci ad adulandum ostendit multis modis. Est ergo sensus. Si rides, ipse statim tibi applaudit.

Cachinno.] Solutiore risu. est enim Cachinnus risus immoderatus, à quo est cachinno verbum, & cachinno nomen tertiæ declinationis.

Nec dolet.] Quamuis inquit, fleat, non tamen dolet, sunt enim omnia in eo ficta.

Endromidem.] Vestis est Gallica, quamuis nomen sortita sit Græcum, ad arcendum frigus sumebatur. Martialis,

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet:
Aspera, sed gelido non aspernenda Decembri,
Dona peregrinam mittimus endromida.

Ea vtebantur in gymnasio & theatro post ludorum exercitationem, ne lusores calefacti refrigescerint. Vnde Martialis,

Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,
Neue grauis subitæ te premat Iris aqua:
Ridebis ventos, hoc munere tectus & imbres.

De Endromide, satyr. 4.

Non sumus ergo pares: melior qui semper, & omni
Nocte, diéque potest alienum sumere vultum,
A facie iactare manus, laudare paratus
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.
Præterea sanctum nihil est, & ab inguine tutum:
Non matrona Laris, non filia virgo, neque ipse
Sponsus læuis adhuc, non filius ante pudicus.
Horum si nihil est, auiam resupinat amici.
Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.

Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi.
Gymnasia, atque audi facinus maioris abollæ.

VET. SCHOL.

Si trulla.] Si pepederit. alij sic intelligunt. si calix aureus crepitum dederit, cadens è manu diuitis.

Aulam resupinat amici.] Si nullus horum sit, qui possit corrumpi: si fuerit anus, ad ipsam se conuertit.

Facinus maioris abollæ.] Prouerbium, quasi maioris togæ, id est, sceleris potioris. Vel per ironiam dixit, quasi sanctioris philosophi. Abolla, species est maioris vestis, quasi pallij maioris.

IOANNES BRITANNICVS.

Non sumus ergo pares.] Ergo inquit, quum gens Græca adulandi sit peritissima, idque mihi minime placeat, non sumus pares: id est, ego longe sum dissimilis à natura Græcorum.

Alienum sumere vultum,] Sed ille inquit primum in adulatione obtinet locum, qui vultu suo scit alienos exprimere affectus, vt aliquando in gratiam diuitum tristitiam gerat, aliquando lætitiam. Tales enim sunt versutissimi, vnde Terent.

Vultus quoque hominum fingit scelus

A facie iactare manus.] Solent enim adulatores vtraque manu faciem amici adulando demulcere. videnturque ad id alludere, quod antiquis Græciæ, vt autor est Plinius lib. xi. in supplicando mentum attingere mos erat.

Laudare paratus.] Sensus est: Græcus ad omnia versutus, si amicus ructauerit, aut recte minxerit, aut crepitum ventris emiserit, paratus est hæc omnia tanquam salutaria laudare.

Rectum.] Pro recte.

Si trulla.] Trua vas est secundum Varronem, quo aquam è culina in lauactinam fundebant, dicta à traiiciendo, quòd per eam aqua traiiciatur. a qua Trulla per diminutionem dicta à similitudine truæ, quòd ea sit magna & hæc pusilla. inde etiam Trulleum aliud vas aquarium, à quo vocabulo deflexit, Apicius verbum Dertullare quod est de trulla in trullam diffundere. Trullam item capi pro vase potorio ita docet Scæuola iurisconsultus De auro & argento legato. Poculum aureum Seiæ dulcissimæ, quod elegerit fidei hæredum committo, vt dent, quæro quum in hæreditate non sint nisi Trullæ, Scyphi, modioli, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit. respondit quum omnia potui parata pocula dicuntur, posse eam ex iis eligere. Plin. lib 37. cap. 2 Titus Petronius consularis moriturus inuidia Neronis principis vt mensam eius exhæredaret, trullam murrinam CCC. sesterriis emptam fregit. Horatius in satyris,

Qui Vesentanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappamque profestis.

De trulla alio genere vasis crebra fit mentio à Catone in re rustica. Trulla item appellatur instrumentum illud, quo fabri parietarij vtuntur ad extruendos parietes, tectoriáque leuiganda, & complananda. vnde verbum trullissare apud Victruuium. Quum ergo trulla pro duplici genere vasis accipiatur, hinc fit vt diuersis etiam sensibus locus exponatur. Aliqui enim dicunt Græcum laudare, quum crepitus fit sordibus alui decidentibus in trullam, qua inuerso fundo exciperentur Aliqui laudare, quum crepitus fit bibendo inuerso fundo trullæ Ego vero neutram secutus sententiam ita interpretor, vt ex consuetudine vetere, & quasi prouerbio dicatur: Græcus paratus est laudare, siue recte mingat, siue pedat Nā metaphoricos omnia sunt accipienda. i. si trulla aurea, id est venter diuitum dedit crepitum, hoc est pepedit.

Inuerso fundo.] Nam tunc vas dicitur habere fundum inuersum, quum os ima spectat, sed ad fundum sublimia. Ventris ergo os, id est anus ima spectat, fundum vero superiora. Nam proprie crepitum ventris appellamus sonitum illum, qui exauditur non emissis tamen sordibus. vbi vero sonitus nullus extenditur, appellamus flatum ventris. Suet. in Claudio. Dicitur etiam meditatus edictum, quo veniã daret, & flatum, crepitúmque ventris in conuiuio emittendi, quum periclitatum quendam præ pudore ex continentia repetisset. C. Trullas pocula esse & vasa potoria inter omnes constat. Idque quod à Iuuenale dictum de trulla, de quo apud eruditos controuersia est, non id eredi dicere, vt de vase in quo alui proluuies effunditur, intelligatur, cum id aliud sortitum nomen sit, & à doctissimis scaphium & lasanum dicatur, verôque autoris sensui non satis conueniat: sed de vase potui parato intelligi oportere constat, illúdque quam sincerissime à poeta dictum fuisse,

——Laudare paratus,
Si bene ructauit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo

In quo illum significare putamus, qui post quam calicem exhausit, in ipso fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non fuit veritus. vbi idem crimen bis arguere satyricæ dignitatis fuit: vel de eo qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit, ita elisit in pauimentum vt resonatet. Quod insolentissimi animi, audacis & petulantis, nimiæque securitatis fuisse liquet: quem abusum apud compotores & helluones impuros, qui scortis vinóque madidi & epulis distenti erant, Græcis inualuisse multi adnotatunt: ita vt ludus inde conuiualis foret, quem κοττάβιον appellarunt, cum residuum potum in æneas phialas iactarent, qui si sonantior creparet, se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod esse probabile, & ab autoris sensu non alienum, ex contextu verborum liquere putamus. S.

Preterea sanctum.] Nulla inquit illic tuta est castitas, vbi Græcus versatur.

Sanctum.] Dicitur autore Martiano de re diuina, quod ab iniuria, hominum defensum atque munitum est, vt hoc loco. i. nihil est, quod sit munitum & defensum ab iniuria Græcorum. Macrob. etiam ait. Sanctum dici sacrum, & religiosum, & omni obseruatione inuiolatum.

Ab inguine.] Libidine Græcorum. Inguem quo parte genitali tam in mare quem in fœmina accipitur: de quo diximus in prima Sat.

Sponsus leuis adhuc.] i. adhuc sine pube: qui adhuc inferiora pube non vestiuerit: leuis enim prima producta signat sine pilis.

Aulam res. am] si nihil inquit est horum quid agat: resupinat aulam, id est omnia, quæ in domo sunt euoluit: & euertit: serutans secreta domini. sequitur, enim scire volunt secreta domus. Stat. in 7. Theb.

Aut Cirrham tauris Anemoriámque supinat,

Id est, arat & voluit. vnde Actius in Antigona, vt tradit Marcel.

Quid agis: perturbas rem omnem, ac resupinas sororem.

Stat. ita in 9. Theb.

Te quoque sublimi transnantem flumina curru,
Dum socios Pharsale petis resupinat ademptu
Dorica cuspis equis.

Id est, euertit,

Propert. *Nec mora quum tota resupinat Cynthia valuas.*

Id est, peruertit & prosternit. Resupinare itẽ accipitur pro erigere & eleuare. Sen. Qui per pronum eunt, resupinat corpora: qui in arduum, incumbunt. Plin. loquẽs de gruibus ait eas resupinato collo bibere veluti per fistulam infundentes aquã. Et alibi id columbis & turturibus ita adscribit. Proprium generis eius & turturum, quum bibant colla non resupinate, large bibere iumentorum modo. C. Quid si aulam pro olla dictum interpretemur. vt sit aulam resupinat amici. i. ollam pecunia plenam,

plenam, & defossam euacuat, & vertit, vt quemadmodum libidinosam sic etiam furacem Græcam gentem esse dicat. Et nota est Plauti Aulularia, ab Euclionis aula. i. olla argenti plena defossa. S.

Inde ti.] Ne secreta reuelent, ac per hoc consequi eorum gratiam & munera, tales enim ditabantur Mart.

Vis fieri diues Bithynice, conscius esto.

Et quoniam e] Quandoquidem inquit de Græcis facta est mentio, volo gymnasia. i. certamina gymnica prætereamus, quasi quæ leuiora & tolerabiliora sint præ aliis quæ ab iis fiunt. sicque poeta per transitum ostendit exercitationes gymnicas damnandas esse, quarum vsus à Græcis in vrbem inuectus, iuuentutem Romanam eneruauit. Nam vt scribit Plin. Iuuenes se exercendo, & vngendo animi vires perdiderunt.

Maioris a.] Abolla vestis fuit, qua & philosophi vterentur, de qua Mart. loquens de Cynico philosopho.

Cetera quem nudi tegit vxor abolla grabati.

Seru. exponens illud Verg. duplicem ex humeris reiecit amictum, ait duplicem, amictum esse abollam, qua philosophi & milites vterentur. de qua etiam Horat. intellexisse videtur quum ait loquens de Diogene.

Contra quem duplici panno patientia velat.

Nonius Marc. ait vestem esse militarem. Iuuen. alibi ostendit esse senatoriam.

Rapta properabat abolla.

Ergo maioris abollæ. i. non militaris, sed philosophicæ, & ideo maioris grauioris autoritatis, vt sit; audi quæ fecerit Græcus philosophus vir magnæ autoritatis.

Stoicus occidit Baream delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.
Non est Romano cuiquam locus heic, vbi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Hermarcus?
Qui gentis vitio, nunquam partitur, amicum
Solus habet nam, cum facilem stillauit in aurem
Exiguum de naturæ, patriæque ueneno,
Limine summoueor: perierunt tempora longi
Seruitij: nusquam minor est iactura clientis.

VET. SCHOL.

Ripa n. in illa.] Apud Tarson, ciuitatẽ Ciliciæ, quam præterfluit amnis Cidnus: cuius vrbis conditor Perseus, cui nomen ciuitati ex facto dedit. qua ibi vna ex talaribus pinnis ei excedit.

Qui gentis vitio.] Græci enim soli volunt maioribus amici esse, hoc est μονοφιλεῖς.

IOAN. BRITANNICVS.

Stoicus occidit Baream.] Excandescit poeta in perfidiam Græcorum, ostendens & eos qui studia sapientiæ profitentur pecunia corrumpi ad perniciem vel amico-

Nec prior Albinam, & Modiam collega salutet?
Diuitis heic serui cludit latus ingenuorum
Filius: alter enim, quantum in legione Tribuni
Accipiunt, donat Caluinæ, vel Catienæ,
Vt semel, atque iterum super illam palpitet: at tu,
Cum tibi vestiti facies scorti placet hæres,
Et dubita alta Chionem deducere sella.

VETVS SCHOL.

Dudum vigil orbis.] Vt sibi Prætor tutorem det, qui eos contemnens festinat.
Cludit latus.] Aut in medium seruum mittit, aut in sinistra ambulat.
Donat Caluinæ.] Prætoris cuiusdam soror, quæ se occidit, tanquam infamis in fratrem, temporibus Claudij.
Deducere sella.] Inde sellariæ dicuntur. vnam meretricum à sella sua abducere conductam cunctatis, cum alij adulteri emant.

IOANNES BRITANNICVS.

Quod porro off.] Sed ne forte inquit nobis videar nimis blandiri, & rationes nostras nimium tueri, quod nihil nobis sit quod agamus in gratiam diuitum & potentum: Id tamen nobis pauperibus relictum est negocij, vt diuitibus officio salutandi occupatis simus comites, nec sine multo labore & animi anxietate. Sicque ostendit pauperis clientis in vrbe difficilem esse vitæ rationem, quando eius labores maximi sint & inanes: estque legendum cum interrogatione.
Quod m p. Quod beneficium est quod possit pauper diuiti præstare, vt inde aliquid vtilitatis consequatur?
Si cur n.] Subaudi pauper.
Togatus curr.] Id est, vt sumpta toga diuitem comitetur. Nam diuites ante se habebant, vt diximus clientes togatos, qui appellabantur anteambulones. Habebant etiam qui pone sequebantur. dicebantur autem clientes togati, quia toga erat viliorum, quam in officio salutandi sumebant mane, vnde Mart. lib. 3. ad Candidum.

Exigis à nobis operam sine fine togatam.
Non eo, libertum sed tibi mitto meum. Et alibi,
Mane vel à media nocte togatus ero.

Quum præt. om.] Nam & magistratus non pudebat, vt hæreditates captarent, salutare potissimum viduas, diuites, & orbos. Sex autem lictores prætorem duodecim autem consulem præcedebant cum fascibus virgarum, & securi colligata. Plut. rationem quærens, quare fasces virgarum cum securibus ligatæ præferrentur, ait: signum fuisse non oportere magistratus iracundiam promptam, ac dissolutam esse, aut quia virgarum dissolutio mora & tarditate iram frangit, & impetum moderatur. Sed malitiam quoniam partim medicabilis est, partim curari non potest, virgæ, quod mutari potest, corrigunt: secures autem, quod emendari non potest, abscindunt.
Lictorem.] Scribit Val. Ruf. appellatum à ligando, quòd quum magistratus pop. Rom. quempiam verberari iussisset, crura eius & manus ligari vincirique à viatore solita sint. Itaque qui ex collegio viatorum officium ligandi haberet, lictor

sit appellatus. Cic. in orat pro C. Rabirio. Lictor, inquit, colliga manus. Fest. vero ait à ligando, quòd fasces virgarum ligatos imperantibus magistratibus gerit. Tyroni vero Cic. liberto à lino, vel licio deriuari placuit.

Orbu.] Orbus dicitur proprie, qui & oculis, & liberis priuatus est. Et filius etiam qui parentibus sit priuatus. Terent.

Orba qui proximi sunt, iis nubant. Pers.

Quis potior iudex, puerve quis aptior orbu.

Inde est orbitas & orbare verbum, quod est aliqua re chara priuare. Orbis autem aut viris, aut viduis vigilantibus iam luce appropinquante.

Ne p. a.] Imitatio est Horatij in Ser.

Ne prior officio quisquam respondeat, vrge:
Siue Aquilo radit terras, seu bruma niualem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.

Albinam & Modiam] Anus diuites, & orbas.

Diuitu] Conqueritur poeta iniquam temporum conditionem incidisse, vt ingenui sint togati & comites hominum diuitum libertinæ conditionis.

Claudit l.] Comitem se præbet. nam illi dicuntur claudere, siue tegere latus, qui aliquem comitantur, vt sit honoratior. Horat. in ser.

Ne tegam spurco Damæ latus?

Ordo autem est Filius ingenuorum claudit latus serui. i. illius, qui nuper seruus fuerat, nunc autem libertinus. hyperbolicos autem dicit diuitis serui cum nimio stomacho, quasi qui adhuc oleat seruitutem.

Hic.] Romæ.

Alter e] Ex libertinis, inquit, sunt aliqui adeo diuites, vt donent Caluinæ vel Catienæ mœchis quantum tribuni militares accipiunt ex stipendio.

At tu.] s. O Iuu per quem omnem intelligit Romanum pauperem.

Scorti vest.] Vestibus ornati vt pulchrius appareat, vt sic ostendat. vix licere pauperi conducere turpem meretricem.

Chionem] Nomen meretricis Chion autem Græce niuem significat, in cuius nomen hoc disticho iocatus est Mart.

Digna tuo cur sis indignáque nomine dicam,
Frigida es & nigra es, non es, & es Chione.

Idem in tertio de Chione.

Vnde datur quadrans, vnde vir es Chiones.

Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Seruauit trepidam flagranti ex æde Mineruam:
Protinus ad censum, de moribus vltima fiet
Quæstio: quot pascit seruos, quot poßidet agri
Iugera, quam multa, magnaque paropside cenat.
Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei. iures licet & Samothracũ,
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Dijs ignoscentibus ipsis.

VET. SCHOL.

Quam fuit hospes.] Scipio Nasica, quem propter probitatem vitæ Senatus elegit, vt simulachrum matris deûm de Phrygia allarum, domi suæ haberet, dum ei remplum fieret. Hic est Scipio, qui oppressit Tyberum Gracchum, leges agrarias ferre conanrem.

Vel qui seruauit.] L. Metellum dicit pontificem maximum, qui ardente templo Vestæ, Palladium ex mediis ignibus rapuit, ibique cæcatus est. Iste cum per Larinã viam proficisceretur, augurio corui in oculos suos inuolantis, reuocatus est: &. palladium cum ex incendio rapuisset, passus est cæcitatem.

Quantum quisque sua] Lucillius,

> *Aurum atque ambitio specimen virtutis vtrique est,*
> *Tantum habeas, tantum ipse sies, tantique habearis.*

Contemnere ful. paup. cred.] Pauperi, quasi propter egestatem periuranti, Dij nõ irascuntur.

IOAN. BRITANNICVS.

Da testem Romæ) Conqueritur Romæ fidẽ non haberi pauperibus licet viri boni sint, sed diuitibus rantum licet sceleratis. Est ergo sensus Si restem produxeris tam sanctum támque iustum quod fuit Scipio Nasica, & Numa Pompilius, nulla ei fides habebitur nisi diues sit: nam statim percunctantur quo censu sit: de moribus aurem (quod primum esset inquirendum) nulla fit mentio.

Hospes numinis idæi.] i. Scipio Nasica qui hospitio Cybelem excepit: quem & Rheam, & matrem deorum, & Vestam, & deam Phrygiam magnam, à locis aurem Ideam, & Dindymenam, & Philenam, & Pessinunriam nominauerunt. Græci ministros eius nuncupant vno vocabulo Curetes, eosdem & Corybantes vocanr. lege Strab. De cuius historia ita Liu. lib. 38. Oratores Ro. Pergamum ad regem venerunr: is legaros comiter acceptos Pessinuntem in Phrygiam deduxit: sacrúmque iis lapidem: quem matrem deum esse incolæ dicebanr, rradidit, & deportare Romam iussit, quem Tybetim aduectum Scipio Nasica optimus vir à senatu iudicatus, per portam Capenam duxit in vrbem, eumque hospitio excepit, quem ita responsum habebatur, vt numen id ab optimo viro reciperetur, consecrareturque. & quum Nasica remplum ei vouisset, Merellus incepit, Aug. perfecit. Vnde Ouidius.

> *Illa sedens plaustro porta est inuecta Capena,*
> *Sparguntur cuncta flore recente boues.*
> *Nasica excepit, templi non extitit autor,*
> *Augustus nunc est, ante Metellus erat.*

De simulachro. Cybeles quid cælitus demissum constat, multa scribit Herodia.

Vel.] Etiam quasi Numa longe fuerit sanctior Scipione. Numa enim Pompilius ob inclytam eius religionem ex Curibus ciuitate Sabinorum accitus est Romam, & creatus rex secundus post Romulum: sacra plurima instituit, ædem Vestæ confecit. Virgines Vestales elegit, Flamines tres, Dialem, Martialem, Quirinalem: Salios Martis sacerdotes ponrificem maximum creauit.

Seruauit trep.] L. Merellum inrelligit, qui orbam luminibus exegit senectam: amissis incendio oculis quum ex æde Vestæ ardenri ponrifex Palladiũ raperet memorabili causa, sed euenru misero. Tributum ei, aurore Plin. à Pop. Rom. quod nunquam vlli alij ab condito æuo, vt quoriens in senarum iret, curru veheretur ad curiam: magnum & sublime: sed pro oculis datum.

Ex ade fla.] s. Veste.

Mineruam] Palladium. i. ipsius deæ simulacrum. Nam Palladem & Mineruam eandem esse dixere veteres.

Protinus ad censum.] Subaudi deuenitur. vt interrogent quantas possideat opes.

Quot pa. ser.] Hoc autem ex luxu Romanorum, qui vt scribit Plin. tantam seruorum multitudinem habebant, vt iustum exercitus numerum diceres. Pudentilla vxor Apulei, vt ipse docet in secunda Apol. seruos haud minus quadringentos donauit filiis suis.

Quam multa.] Quàm magno ciborum luxu cœnet. Paropsis enim hoc loco pro C patina positum est in qua cibi in mensam feruntur, S. vt apud autores tam Græcos quàm Latinos sæpe vsurpatur à παρὰ καὶ ὄψον, id est ad cibum. proprie paropsis genus sit iuris, autoribus Polluce & Eustachio. Vnde Plautus in Pseud.

Terrestres pecudes, aut cecimandro condio, aut paropside,

Vbi liquido ostendit Plautus genus esse iuris & condimenti.

Quantum quisque sua.] Sententia corrupti seculi, quasi illa Terent. in Andr.

Namque hoc tempore, obsequium amicos, veritas odium parit.

Item Ouid. Fast. i.

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Hinc est, quod locupletes, & assiduos testes vocabant, quia diuitias primo spectabant in testibus, non probitatem, quod pauperes ad periurium facilius adduci posse existimabantur. Itaque obtinuit illud Ex censu fides. S.

Iuret licet & Samothracum.) Licet inquit pauper per deos iuret peregrinos, & Romanos, existimatur omnino vti mendacio, ac per hoc esse periurus. per deos Samothraces, deos Penates intelligit, quos ex Samothracia insula maris Ægei in Phrygiam Dardanus, & ex Phrygia Æneas in Italiam peruexit. Dionys. Halycarn. scribit in primo libro deos Penates duos fuisse adolescentes ligneos sedentes, ac pila tenentes, veteris artis opera. multáque subdit de Samothracia ex sententia Callistrati & Satyri, De diis ipsis intellexit Verg in 2.

Hos cape fatorum comites, his mœnia quære.

Pleraque etiam de ipsis tradit Macrob.

Et nostrorum aras) Iouis, Iunonis, & Palladis. Nam ij præcipue ab Romanis colebantur.

Contemnere ful.) Creditur inquit pauper non timere deos, ac per hoc securus esse ad periuria.

Quid, quod materiam præbet caussasque iocorum
Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna,
Si toga sordidula est, & rupta calceus alter
Pelle patet: vel si consuto vulnere crassum,
Atque recens linum ostendit non vna cicatrix?
Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit. exeat, inquit,
Si pudor est, & de puluino surgat equestri,
Cuius res legi non sufficit, & sedeant heic
Lenonum pueri quocunque in fornice nati.
Heic plaudat nitidi Præconis filius inter

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenésque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.

VETVS SCHOL.

Consuto vulnere.] A sutriballô sutus.

Cum res legi non suff.] Othonis, qua iussit eos, qui quadringentorum sestertiorum haberent reditus, in numero equitum esse.

Pinnirapi.] Pinnis pauonum ornari solent gladiatores, si quando ad pompam descendunt. Pinnirapes autem dicit lanistas, ex habitu gladiatorum: quia post mortem retiarij pinnam, id est, manicam rapit, vt ostendat populo se vicisse. Aut ideo Pinnirapes, quia pinnas in galeis habebant, vt Lucilius,

Cum septem incolumis pinnis acrecipit se.

IOANNES BRITANNICVS.

Quid quod materiam.] Proponit poeta aliam pauperum miseriam, quod male vestiti omnibus sint de ridiculo. C.

Pelle patet.] Ruptus hiat.

Consuto vulnere.] Translatio vulnus pro calcei ruptura.

Crassum atque recens linum.] Crassum, & rude filum quo ruptura consuta est.

Cicatrix.] Perstat in translatione. nam quia vulnus dixit consutum, sequitur vt remaneat cicatrix. & si cicatrix ergo vulnus. Est enim cicatrix vulneris per sanati signum hærens in corpore.

Nil habet infelix paupertas.] Epiphonemate exaggerat paupertatis miserias. in summa, inquit, pauper vbique iacet, & ridiculus est. S.

Hic idem.] s. pauper.

Exeat inquit.] Quàm infelix sit pauper ab exemplo etiam theatri ostendit. Conqueritur enim, quum antea in theatro omnes promiscue sederent, theatralem nunc illam spectandi promiscuam licentiam in contemptum pauperum esse sublatam. Lucius enim Roscius Otho tribunus plebis legem tulit, vt in theatro quatuordecim ordines spectandi gratia equitibus tantum Romanis darentur: ij autem in ordinem equestrem transibant, quorum census quadringentorum fuisset sestertium. multi ergo viri boni & nobiles, qui aut ad illum censum non peruenissent, aut forte aliquo casu decidissent, iubebantur magno dedecore omnibus fere spectaculis surgere ab iis qui præerant. Tota indignatio est in Domitianum qui legem Othonis temporum vetustate pene abolitam restituit: quod Tranquillus ostendit his verbis. Licentiam theatralem promiscuam iniquitate spectandi inhibuit.

De puluino equestri.] i. ex quatuordecim gradibus theatri quæ & equestria dicebantur Seneca in 7. De beneficiis. Equestria omnium equitum Romanorum sunt. Et item. Sed quum in theatrum venissem plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia mihi sedere licet. Tranq. in Caligula. Vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Popularia dicebantur, vbi plebs sedebat. Tranquillus in Domitiano. Et quia pars maior intra popularia deciderat puluinum autem equestrem appellat, sedilia ipsa theatri ad similitudinem fortasse puluini plumei, quòd non aliter in sedilibus requiescimus toto corpore sedentes quam in puluinis reposito capite. Nam puluinus dicitur quasi pluminus: eo quòd plumis refertus sit. per diminutionem dicimus puluillum: puluinum etiam appellamus in hortis partem eminentiorem. Columella in 12. Spicæ alij liratim seri debent: vt in puluinis positæ minus infestentur: vnde fit puluinatus. plin. lib. 13. præterea cæsum à dorso puluinato. i. eminentiore dici à nautis puluinum item scribit Seruius dorsum, hoc est arenam duriorem quæ euntibus & remeantibus fluctibus densatur in modum saxi. A puluino videntur deduci puluinaria, quæ plerumque pro templis ponuntur, quum

proprie dicantur lectuli, qui sterni in templis consueuerunt. Cic. in oratione de Aruspicum responsis sic. Hominémque eum, qui puluinaribus Bonæ deæ stuprũ intulerit. puluinar autem capi pro eo, quod dormientibus supponitur, ostendit poeta alibi.

Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem

Surgat.] Mart.

Quadringenta tibi non sunt Cherestrate, surge,

Lectius ecce venit.

Nam Lectius & Oceanus temporibus Domitiani præfecti fuerunt seruando ordini.

Cuius rei.] i. illi surgat cuius census.

Non sufficit legi.] Non tantus est quantum iubet lex Roscij Othonis.

Et sedeant hic.] Hoc dictum ex summa indignatione poetæ, sedeat inquit hic in quatuordecim gradibus turpissimus quisque, modo diues sit.

Lenonum pueri.] Vilissimi quiq. vel cinædi, qui lenonibus seruierunt. Multi enim ex seruili conditione, & ad opes summas, & dignitatem equestrem peruenerant, omnibus delitiis affluentes. Vnde legimus apud Plin. lib. 13. cap. 3. quendam ex seruis Neronis solitum vnguento lauari imitatum C. principem, qui idem fecerat. Lenones dicuntur, autore Vlp. qui quæstuaria mancipia habent, sed & qui in liberis quæstum hunc exercent in eadem causa sunt: siue autem hoc principaliter negocium gerunt, siue alterius negociationis accessione vtuntur, vt puta si caupo fuerit, vel stabularius, & mancipia talia habuerit ministrantia, & occasione ministerij quæstum facientia, Lenocinium facere non minus est, quàm corpore quæstũ exercere.

Fornice.] Lupanari, & loco fornicato, qualia domicilia solent inhabitare scorta. Alibi,

Nudum olido stans fornice mancipium.

Nitidi. Lauti, & splendidi opibus.

Plaudat.] Nam spectatores in theatro plausu victoribus fauebant, excipiebántq. in theatrum principes, de quibus bene sentiebant, de quibus autem male sibilo. vnde Horat. loquens de auaro:

Populus me sibilat. at mihi plaudo

Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.

Preconis.] Præco à præcinendo est dictus. Est enim is, qui clara voce edicta magistratuum, quique precia rerum in publicis venditionibus pronunciat.

Inter pin.] Ordo duplex esse potest: vt sit vnus. Filius nitidi præconis plaudat inter iuuenes cultos pinni rapi, & iuuenes lanistæ i. inter eos, qui ex gladiatoribus ad magnas opes prouecti sunt, & nunc sedent, vt nobiles in quatuordecim. Alter vero sic. Filius præconis hic plaudat, & iuuenes pinnirapi, & iuuenes lanistæ plaudant inter cultos. i. inter comptos & nitidos, ac per hoc Romanos & equestris ordinis. pinnirapus autem dictio est composita ex duobus corruptis ex pinna & rapio, sicut apud Plautum in Pseudo. Bustirapus. signátque retiarum alterum ex gladiatoribus, qui pinnam & summitatem galeæ mirmilonis immisso rete capiebat, quum cantaret piscem peto, non repeto, quid me fugis Galle: nam mirmilonicum genus armaturæ Gallicum est: ipsique mirmilones ante Galli vocabantur, in quorũ galeis piscis effigies inerat. quod genus institutum ferrur à Pittaco vno ex septem sapientibus, qui aduersus Phrynonem dimicaturus propter controuersias finium, quæ erant inter Atticos & Mitylenæos, rete occultato, impediuit Phrynonem.

Lanista.] Genitiuus est casus: lanistæ, lanij, laniones sunt à lan iando, sed ita inter se differunt, vt lanij, siue laniones dicantur qui carnes vendere ut populo, easque concidant & lanient: vnde Apul. lanienam formauit vocabulum, quod pro cruciatu & veluti quadam laniatione sæpe posuit. Plaut. vero in Epid. lanienam appellat locum, vbi pecudes mactantur à laniis his verbis. *Defessus sum quærere per medicinas, tonstrinas, in gymnasio, atque in foro, per myropolia & lanienas.* Lanistæ vero erant,

erant, qui gladiatorum familias habebant venales, eásque digladiari docebant: vnde Tranquil. in Cæs. Tyrones neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per equites Ro. ac etiam senatores armorum peritos erudiebat: dicti ergo lanistæ, quòd præessent hominibus laniandis.

Sic lib.] Subaudi est. eum indignatione dictum, quasi dicat, nulla fuit huius distinctionis honesta ratio, sed sic libuit Sicque poeta ostendit contumeliosam diuitum aduersus pauperes superbiam. Est autem libet vnum ex verbis, quæ apud veteres geminat præteritum: vt libuit libitum est, licuit licitum est, placuit placitū est, puduit puditum est, nupsit & nupta est, prandit & pransus est, cœnauit & cœnatus est. Et dicimus libet & libent in forma tantum tertiæ personæ in singulari & plurali, sic etiam licet & licent.

C. Vano.] Ventoso & ambitioso. S. quum id per nimiam ambitionem fecerit. Verg.

Vane Ligur, frustráque animis elate superbis.

Quis gener heic placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur heres?
Quando in consilio est Ædilibus? agmine facto
Debuerant olim tenues migrasse Quirites.
Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Seruorum ventres, & frugi cenula magno.
Fictilibus cenare pudet, quod turpe negauit
Translatus subito ad Marsos, mensamque Sabellam.
Contentusque illic Veneto, duroque cucullo.

VETVS SCHOL.

Sarcinulis.] * Nunc doti.

Veneto dur cucullo.] Aut crasso habitu, aut quales cucullos habent Perusini. vel à colore, aut prouincia, Venetos.

Seruorum ventres.] Cibaria seruorum.

IOAN. BRITANNICVS.

Quis gener.] Alia est querela paupertatem vbique contemni. Nam si ducenda inquit vxor est, repudiatur gener, nisi opibus par sit puellæ: sicque ostendit hominū fortunam non virtutem quæri.

Censu minor.] Qui diuitiis non sit par puellæ.

Quando in consilio est ædilibus.] Conqueritur poeta pauperem ab omni reip. administratione & cura, tanquam nulli rei aptum areeri à magistratibus, quando inquit est in consilio ædilibus, quasi dicat: ædiles, qui minimi sunt magistratus, quique res minimas in vrbe curant, si quid in consilio publico facturi sunt, pauperem in consilium non admittunt. Nam ædiles præerant mensuris, vt in sequentibus.

Et de mensura ius dicere, vasa minora Frangere.

Et minimi erant magistratus: adolescentes prima commendatione creabantur. Cicero Legum secundo. Suntóque Ædiles curatores vrbis annonæ, ludorúmque solennium: ollisque ad honoris amplioris gradum primus accessus esto. Erit ergo argumentum à minore ad maius. vt sit sensus. Si à minore magistratu pauper contemnitur, multo magis à maiore. Per quod poeta seculum suum inscitiæ damnat, quod homines tantum ex censu considerandos putet. Hincque est illud Plinij in procemio 14. libri. Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducémque nil magis exornare quàm census, pessum iere vitæ precia, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere.

Agmine.) Damnat ex nimia indignatione consilium priscorum pauperum, qui quum per seditionem in montem sacrum secessissent: in vrbem tamen hortatu Agrippinæ redierunt, quum debuissent omnino migrare. Plebs enim quum tributum & militiam tolerare non posset, à Patribus secessit in montem, qui postea ob id sacer est dictus. Et quum inde reuocari nequiret, Menenius Agrippa legatus recitata fabula Æsopi qua ostenduntur artus humani à ventre discordasse, moxque quum omnia ob discordiam deficerent, in gratiam rediisse, sic populum eum senatu reconciliauit, creatis tamen tribunis plebis, quibus libertatem suam aduersus superbiam nobilitatis defenderent.

Migrasse) Ita abluisse, vt nunquam redirent in vrbem, vbi tanto sunt contemptui.

Facto.) collecta omni multitudine, vel facto impetu. Nam agmen sermo est Polysemus. significat enim impetum, vt illud Verg.

Illi agmine certo Laocoonta petunt.

C item, *lenis fluit agmine Tybris. S.*

Et multitudinem, vt,

Vocat agmina sæua sororum:

Etiam exercitum incedentem agmen vocamus.

Haud fa. e.) sententia est generalis qua ostendit, quum vbique tum maxime Romæ difficile esse pauperi emergere è miseriis. est autem translatio à naufragis, quibus difficile est profundo emergere

Res a. d.) Tenuis facultas rei domesticæ.

Virtutibus obstat.) Impedimento est, licet optimis artibus sint instructi.

Illis.) s. pauperibus.

Durior.) Difficilior

Magno h) Ratio est quare ad felicitatem durior sit conatus Romæ.

Magno) Subaudi constat. dicimus enim magno, paruo, plurimo, & minimo absolute. quum verbis significantibus precium sunt adiuncta, sed non tanto & quanto, verum tanti & quanti, pluris & minoris. Liu lib. 2. primæ Dec. Magno illi ea cunctatio stetit. C. Cic. de Fin. 3. Virtutem magno æstimandam puto. S.

Hospitium.) Domus conductitia.

Miserabile.] quod te etiam possit ad misericordiam mouere Nam miserabilis ille est, qui sua miseria nos vt sui misereamur mouet. Vnde Ouid. monet amantem vt se miserabilem puellæ ostentet, id est, ita plenum ærumnarum, vt puella eius misereatur.

Vt voto potiare tuo miserabilis esto.

Fictilibus c. p) Conqueritur ita auctum esse per diuitias omnium rerum luxum, vt Romæ homines etiam pudeat cenare in fictilibus, ne sint ludibrio. C. qui si repente ad Marsos, aut ad Sabellos, qui idem Sabini sunt, transferantur, minime hoc sibi turpe esse existimabunt. Nam frugalitate semper laudati fuerunt Sabini, & vicini populi, vt est apud Liu. Vergilium, & Ciceronem. S.

Quod t. n.) Curius inquit Dentatus exemplo cœnæ suæ ostendit turpe non esse etiam in fictilibus cœnare. nam quum is forte bellum gereret aduersus Samnites ab eorum legatis inuentus est, quum in igne rapa versaret, cœnaretque in fi-

ctilibus: per quod docuit frugalitatem maxime tenendam, vitámque simplicem & sine ambitione veteribus Romanis fuisse. Nam vt scribit Horatius. Priuatus illis census, erat breuis, commune magnum.

Translatus subito ad Marsos.] Hoc dicit, nam Sabellæ, vt scribit Sempronius & Cato De originibus, proles sunt Sabinorum, vt nomen est argumento. Sabinia autem regio est, vt docet Strab. in quinto quæ inter Latinos & Vmbros iacet, extenditúrque ad Samnitum montes propinquior Apennino ad Vestinos, Pelignos, & Marsos. vnde scitè poeta Marsos nominauit & Sabellos, quando vicini contiguiq. sint: aduersus quos Curius bellum gerens visus est in fictilibus cœnare. Nec mirũ si eodem anno, iisdémque propinquis regionibus pari Curius vixit frugalitate, vt non magis apud Samnites quàm apud Sabinos & Marsos fictilibus cœnauerit. Marsi enim non longe sunt à Samnitibus & Sabinis, vt diximus: de quibus sic etiam Dionysius de situ orbis. At Samnites deinde positi intra magis continentem atque Marsi, qui velocitate pedum plurimum ad cursum præstant.

Cucullo.] genus est vestis villosæ ad arcendas pluuias & frigora. Col. libro i cap. 8. cultam vestitámque familiam magis vtiliter quàm delicate habeat munitam diligenter à vento, frigore pluuiáque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis. Sidonius eius ita meminit, per quos nocturnalem cucullum, quo membra confecta ieiuniis inter rogandum cubandúmq. dignanter tegare transmisi, quanquam non opportuna species villosa mittatur hyeme finita, iamque temporibus æstatis appropinquantibus. Iul. Capitolinus in vita Veri: Vagabatur nocte per tabernas & lupanaria, obtecto capite cuculione vulgari viatorio. Cucullus item genus est auis, de qua Horat. in Sat.

Magna compellas voce cucullum.

Veneto.] Coloris Veneti. est enim marinis fluctibus C. similis, qui Græcè ob id Cymatilis dicitur, quem Latini cæruleum dicunt. S. Vegetius in re militari. Ne tamen exploratoriæ naues candore prodantur, colore Veneto, qui marinis fluctibus est similis vela tinguntur: vt nautæ non tantum per noctem, sed etiam per diem facilius lateant exploratores. eum colorem aliqui putant illum esse, quam blauum dicimus, quo vestes viliores tinguntur. Mart.

Si Veneto prasinóque faues, qui coccina sumis.

Duro.] Crassiore lana.

Pars magna Italiæ est, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit, nisi mortuus. ipsa dierum.
Festorum herboso colitur si quando theatro
Maiestas, tandémque redit ad pulpita nótum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans:
Æqualeis habitus illic, similésque videbis
Orchestram, & populum: clari velamen honoris,
Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Heic vltra vires habitus nitor: heic aliquid plus,
Quàm satis est: interdum aliena sumitur arca.

VETVS SCHOL.

Nemo togam. s. n. mor.] Vt ei supra lectum mittant, dum mortuus effertur.

Exodum. Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, quod ridiculus foret: vt quicquid lacrimarum atque tristitiæ coegissent ex Tragicis affectibus, huius spectaculi risus detergeret. Huius & Lucilius meminit.

Principio exitus dignus, exodiumque sequetur

Orchestram.] Orchestra spatium, in quo saltat pantomimus. vel qui in Orchestra procedit, aut spectatur.

IOANNES BRITANNICVS.

Pars magna.] Ita ostendit poeta minori impensa alibi viui quod Romæ.

Nemo sumit togam] Ista non viuitur ambitione, vt clientes togati adsint diuitib. salutandis, vt fit Romæ. Nam vt diximus suprà, toga erat viliorum, quæ sumebatur a clientibus quum ibant ad salutandum.

Nisi mortuus. Nam toga ornabantur mortui. Mart.

Aut pallens toga mortui tribulis.

Ipsa dierum festorum. Ordo est & sensus: Tu videbis, inquit, habitus æquales, & orchestram similem, & populum. s. similem in municipiis, si quando maiestas dierum festorum colitur theatro herboso, & c. i. nullam videbis differentiam inter senatores & plebeios, vt est Romæ. Vt omnia referas ad parem habitum vestium: vt nulla inter eos sit per vestes distinctio: sed nobiles & plebei sint similes. per orchestram autem designat senatores, & nobiles. Nam orchestra locus erat in scena, vbi senatores sedebant, de qua Victr. his verbis, in orchestra autem senatorum sunt sedibus loca designata, & eius pulpiti altitudo sit, ne plus pedum quinque vt qui orchestra sederint, spectare possint omnium agentium gestus. Nam scenici artifices suas per orchestram præstant actiones, sicuti scribit Victruuius in 5 de Architectura ὀρχέομαι apud Græcos idem est, quod salto. vnde ὀρχηστής. i. saltator & ὀρχήστρια saltatrix & ὀρχήστρα. i. orchestra.

Æqualis habitus] Similia omnibus vestimenta, ita vt senatores à plebeis genere vestium non distinguantur, vt fit Romæ. Nam purpura, vt scribit Plin. lib. 9. distinguitur ab equite curiam. Est enim prætexta senatorum. Ea etiam fuit magistratuum & pueritiæ, de qua alibi vberius.

Theatro herboso.] Nam in municipiis theatra in pratis ex cespite plerunque extruebant: vnde Propertius,

Curia prætexto quæ nunc nitet alta senatu,
Pelliti habuit rustica corda patres.
Buccina cogebat priscos ad verba Quirites,
Centum illa in prato sæpe senatus erat:
Nec sinuosa cauo pendebant vela theatro:
Pulpita solemnis non oluere crocos.

Theatrum autem Græce, Latine spectaculum dicitur.

Ad pulpita notum. Nam in theatris extruebantur scenæ & pulpita ad commodū spectantium, lege Victr.

Notum exodium] Sæpius recantatum. Nam vt scribit Liu lib. 7. ab vrbe condita, exordia ridicula fuere intexta versibus, quæ iuuentus inter se more antiquo iactare cœpit, eáque conserta sunt fabulis potissimum Atellanis. quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit iuuentus. Alibi poeta. *Vrbicus exodio risum mouet Attellanæ.* C. Exodium, inquit Pollux, est Carmen, quod è comœdiis exeuntes cantabant. S.

Quum rusticus.] Pueri enim qui vna cum matribus spectabant ludiones personatos expauescebant, pueros autem solitos ferri spectatum docet Plautus in Pœnulo.

Nutrices pueros infantes anniculos domi,
Vt procurent, neúque spectatum afferant.

Ne & ipsa sitiant, & pueri pereant fame,
Neue esurientes hic quasi hœdi obuagiant.

Hiatum. Os ipsum.

Persona.] Persona indumentum est oris vt ante dictum.

Sufficiunt tunicæ. Sensus est, in municipiis non omnes viuunt ea ambitione, qua in vrbe, vt omnes habeant in theatro tunicas albas, sed tantum ædiles qui ludis præsunt Romæ autem omnes spectantes lacernas habent albas. Martial.

Et plebs, & minor ordo maximúsque,
Sancto cum duce candidus sederet.

Idem in disthichis de lacernis. *Amphitheatrales nos commendamur ad vsus.*

Clari velamen honoris.] Appositio est, scilicet albæ tunicæ quæ sunt velamen clari honoris, hoc est, quæ lacernæ dantur ædilibus, qui ludis præsunt Nam ædiles fuisse in municipiis paulo ante ostendimus.

Hic vltra vires.] Tanta inquit in vrbe viuitur ambitione, vt vnusquisque etiam supra vires studeat ornatui.

Nitor Splendor subaudi est.

Hic.] Scilicet Romæ.

Aliquid plus est quàm est satis.] Tantus est rerum luxus vt plus etiam faciăt, quàm oporteat.

Interdum aliena sumitur arca.) Alibi.

Vt spectet ludos conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, ceruical, amicas.

Commune id vitium est. heic viuimus ambitiosa
Paupertate omnes. quid te moror? omnia Romæ
Cum precio. quid das, vt Cossum aliquando salutes:
Vt te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
* *Plena domus libris venalibus. accipe, & istud*
Fermentum tibi habe. præstare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia seruis.
Quis timet, aut timuit gelida Præneste ruinam,
Aut positis nemorosa inter iuga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos vrbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui. nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente iubet dormire ruina.

VETVS SCHOL.

Fermentum.) † Dulcium malum, quod stomachum indigestum præstat.

Cultis.) Bene vestitis, quippe festo die suo seruis donare cogimur, vt admit-

irascendum. sumpta translatione à fermento, quod intumescit.

Praestant tributa clientes.] Et hæc est indignatio, quod etiam clientes & familiares domini coguntur in gratiam eius dare munera seruis, qui grati sunt ei. Quod & Horat. in Sat. sic meminit.

Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero,
Muneribus seruos corrumpam, non hodie si
Exclusus fuero desistam, tempora quæram.

Peculia.] Peculium ait Vlp. dictum quasi pusillam pecuniam, siue patrimonium pusillum, quod seruus domini permissu separatum à rationibus dominicis habet, deducto inde siquid domino debetur. Cæterum apud autores peculium pro omni patrimonio identidem capi manifestum est. Plin. lib. 35. Romæ simulachrum ex ære factum Cereris primum reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem, pater ipsius interemerat.

Serua c.] Dilectis à domino.

Quis t.] A contrario per comparationem ostendit commodius habitare pauperem foris, quàm in vrbe.

Praeneste g.] Ita dixit, vt Verg.

——Altum Praeneste sub ipsa, *Straui.*

Vt genere fœminino protulerit, referas adiectiuum ad vrbem, non ad nomen vrbis quod generis est neutri. oppidum est, vt scribit Strabo in 5. in conspectu Romæ situm in colle nomen autem accepit autore Solino à Præneste Vlyssis Nepote Latini filio: vel vt placet Festo, quod præstet montibus is locus, gelidam autem appellat, quia in monte sita est.

Volsinus.] Oppidum Hetruriæ. Strabo, Cæterum in mediterraneo præter iam dictas vrbes extant, Arretium, Perusia, Volsini, Sutrium.

Gabiis.] Gabij, autore Strab. extant in via Prænestina siti, vbi Latomiæ sunt.

Simplicibus] Ex historia simplices appellat, quod Tarquinius Superbus, quum virtute superare Gabios non posset, dolis aggressus est. quum enim velut posito bello fundamentis templi faciendis, aliisque vrbanis operibus intentum se esse simularet, Sextus filius eius, qui minimus erat transfugit ex composito Gabios, patris in se sæuitiam intolerabilem conquerens iam ab alienis in suos vertisse superbiam se quidem inter tela & gladios patris elapsum, nihil vsquam sibi tutum nisi apud hostes Tarquinij credidisse. Et ne erraret, imminere iis bellum, quod positum simulatur, & per occasionem eum in cautos inuasurum. Benigne itaque à Gabiis excipitur, duxque constituitur aduersus patrem. qui mox monente patre primoribus vrbis partim interfectis, partim in exilium actis Gabios in manum patris tradidit. ergo simplicitate sua capti sunt.

Prona.] Oppidum est non longe ab vrbe Roma situm in monte, quod conditum fuit a tribus fratribus: Tyburto, Catillo, & Cora, quos Verg. Argiuos fuisse ostendit.

Catillusque acerque Coras Argiua iuuentus.

Horat. item: *Tybur Argæo positum colono.*

De Tybure ita Strabo lib. 5. In Romæ vero conspectu sunt Tybur, Præneste, & Tusculum: Tybur quidem Herculeum est.

Prona] Penduli, veluti in suscipientes ruituri.

Nos.] s. pauperes.

Vrbem.] i. domos vrbis.

Fultam) Sustentatam, ac per hoc veterem, & iam casus minantem.

Tibicine) Sustentaculo. Nam Tibicines, autore Festo in ædificiis dici existimantur à similitudine tibiis canentium, quem sicut cantantes sustinent, ita illi ædificia tenent. Itaque appatet tibicinē capi pro omni sustentaculo, vt apud Ouid. in 4. Fast.

Hac modo versabat stantem tibicine telam.

A grammaticis etiam tibicines appellantur particulæ, quibus versus replentur.

Si obstat.] Pro sustinet.
Labentibus.] s. tectis, quæ in eo sunt: vt labi videantur.
Vilius.] Seruus ille, qui ruris curam habebat villicus appellatus est.
Pendente.] Pro impendente & imminente.

Viuendum est illic, vbi nulla incendia, nulli
Nocte metus. iam poscit aquam, iam friuola transfert
Vcalegon: tabulata tibi iam tertia fumant:
Tu nescis. nam si gradibus trepidatur ab imis:
Vltimus ardebit, quam tegula sola tuetur
A pluuia, molles vbi reddunt oua columbæ.
Lectus erat Cordo Procula minor, vrceoli sex,
Ornamentum abaci, necnon & paruulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron,
Iamque vetus Græcos seruabat cista libellos,
Et diuina Opici rodebant carmina mures.
** Nil habuit Cordus. quis enim negat? & tamen illud*
Perdidit infelix totum nihil: vltimus autem
Ærumnæ cumulus, quod nudum, & frustra rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque iuuabit.

VET. SCHOL.

Tabulata. t. iam ter.] Superiora tecta & tristega.
Vcalegon] Ex Virgilio, *Iam proximus ardet Vcalegon.*
Gradibus ab imis.] A prima scala.
Columbæ.] Qui super tecta, columbaria fiunt.
Ornamentum abaci.] * Quod nos Delficam dicimus.
Canth. & recubans.] Quemadmodum solent è marmoribus facere sigilla diuersa. recubans enim à posteriore parte recumbens, Hippocentaurus fingitur.
Et diuina opici] * Opizein Græci dicunt de iis, qui imperite loquuntur. Alij opicos dicunt, eos qui fœdam vocem habent.
Frustra rogantem.] Aut sine causa, aut * panem petentem.

IOANNES BRITANNICVS.

Vbi nulla inc.] Eleganter ostendit in vrbe crebra & horrenda incendia oriri, non sine summo pauperum damno. nam plerumque inquit iam cœpto incendio diues, qui inferiores ædium partes tenet, bona sua ab igne transfert, quum interea pauperem ignis absumit ignarum, vtpote, qui domus superiora incolat. Nam inquilinis & pauperibus superiora domus locabantur. Mart.

—— *Et scalis habito tribus, sed altis.*

Vcalegon.] Id est, dominus domicilij tui, qui subter te habitat in primis tabulatis, alludit

alludit autem ad carmen illud Verg.

—— Iam proximus ardet Vcalegon

Friuola.] Etiam vilissima quæque, & fragilia à frio verbo, quod significat aliquid attrectando in puluerem, & partes minutas conuertere, quo verbo sæpe vtitur Plin. vt est illud in 13. vbi loquitur de palmis. In ipsa quidem Æthiopia friatur hæc tanta est siccitas, & farinæ modo spissatur in panem. Idem in 12. Friatum amomum appellat i. contritum. Idem in eodem loquens de Ladano. Id quoque terrenum est friabile.

Ab imis gradibus.] Ab imis scalis, & primis tabulatis.

Tegula sola tuetur.] Id est, qui habitat in suprema parte ædium sub tegulis. designat autem cœnacula, quæ superiores partes domus dicuntur, quæ inquilinis locari consueuerant. Vnde alibi,

Rarus venit in cœnacula miles.

Columbæ.] Nam in culminibus solent columbæ habitare, & à culminibus sunt denominatæ.

Lectus erat Codro] Ostendit Vmbritius, pauperem vbique infelicem esse exemplo Codri. Nam si pauper, inquit, bona sua aut incendio, aut alia calamitate amiserit, neminem inuenit à quo iuuetur. At si diues ardeat, statim præsto sunt, qui subueniant.

Lectus.] Subaudi discubitorius. Nam & vasa commemorat pertinentia ad triclinium.

Codro] Pauper fuit poëta tragicus, de quo initio operis,

Rauci Theseide Codri.

Procula minor.] Tam modicus vt vix caperet Proculam vxorem discumbentem.

Vrceoli sex] Vasa sex potoria, quæ in abaco sena tantum reponi ostendit poeta. vnde Plin. lib. 37 cap. 2. De Pompeij triumpho. Vasa ex auro & gemmis abacorũ nouem. Cic. in 5. Tusc. Abacósque quam plures ornauit argento auróque cælato, quibus verbis colligitur abacum mensam esse vbi vasa escaria potoriáve reponerẽtur. vnde Plin. eodem libro & cap. Abacis etiam escariisque vasis inde expetitis. Et paulò infra eodem capite: Murina humorem putant sub terra colore densari, amplitudine nusquam paruos excedunt abacos. Ausonius,

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea regem,
Atque abacum Samio sæpe onerasse luto.

Abacus item appellatur planicies superior quadrata capitelli in columna, cui ad singulos angulos subsunt suæ volutæ De quo sic Victr. Tanta sit altitudo capitelli cum abaco, abaci latitudo ita habeat rationem, vt quanta fuerit altitudo, tanta duo sint diagonia ab angulo ad angulum. Vox autem etiam deducta à genitiuo Græco abacos Capitur item pro tabula, in qua calculatores & geometræ numeros & figuras designant Pers. *Nec qui abaco numeros.* Ea etiam fiebat ex marmore, & appellabatur Delphica. sequitur enim *sub eodem marmore Chiron*, id est sub Delphica, ita enim exponit Porphyr illud Horatianum,

Et lapis albus, Pocula cum cyatho duo sustinet.

Cantharus.] Græcum est vocabulum, éstque genus vasis potorij ansati, de quo sæpe apud Plautum fit mentio vt illic in Pseud *Datur cantharus, bibi.* quod Verg. autore Macrob proprium Liberi patris poculum, assignat Sileno,

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Ponitur etiam eodem autore pro genere nauigij.

Infra] s. abacum. i. sub abaco & mensa marmorea, erat & cantharus.

Chiron] Aliqui intelligunt Chironem marmore sculptum sustinentem Delphicam, id est poculorum mensam, sed melius est intelligas opus compositum de Chirone, vt planius paupertas Codri ostendatur, qui ne haberet quidem commoda librorum suorum repositoria. Chiron autem Centaurus fuit Saturni ex Philyra filius, nam vt scribit Aratus Saturnus, quum per Thraciam filium Iouem quæreret, in equum conuersus cum Philyra concubuit. inde natus Chiron, qui priore

R

parte speciem habebat hominis, posteriore vero equi. Nauigauit, teste Orpheo cum Argonautis, quorum etiam fuit medicus, & vsum multarum herbarum inuenit, inter quas & Centauream. Achillis magister fuit. Ad hunc in monte Pelio quū diuertisset Hercules, & sagittas eius manibus mirabundus pertractaret, è manibus vna sanguine hydræ Lerneæ tincta in pedem decidit, cuius vulnere quum angeretur, miseratione deorum in cœlum post nouem dies est translatus inter astra. vnde Ouid. in Fastis.

Nona dies aderat, quum tu iustissime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

De hoc ergo à poetis fabula cantata erat. multa etiam apud Achilleida Statij diximus. C. Ego vero de Chirone priorem sententiā probo, quæ est Cælij Rhod. lib. 7. cap 12. S.

Mures Opici.] Per lusum dicit, quasi rudes & barbari, nec qui Latine sciant, vnde Sidonius Turbida, & præceps, & Opica. translatio, deducto vocabulo ab Opicis populis Campaniæ, qui eam regionem priscis temporibus tenuerunt, de quibus Strabo in quinto sic scribit: Antiochus sane reliquit scriptum, hanc olim ab Opicis regionem habitatam fuisse, istos autem Ausonios appellatos. idem etiam vocati sunt Osci, de quibus sic Festus Pomp. Opicū quoque inuenimus pro Osco. Opicos etiam populos antiquissimos Italiæ fuisse docet sic Thucydides in sexto, Siculi autem ex Italia (ibi namque habitauere) fugientes, Opicos in eandem insulam traiecerunt. De Opicis item meminit Dionys. Halic. in lib. 1. Thucydidem secutus. Opicos ergo siue Oscos rudes & incultos fuisse docet Titinius poeta his verbis. *Osce & Volsce fabulantur, nam Latine nesciunt.* Vocabulum ergo vsurpabatur ad exprobrandam veræ latinitatis ignorantiam. vnde & in sexta satyra appellat mulierem Opicam, quasi Latine nescientem illic.

Atque Opica castigat amica Verba.

Vnde extat & illud dictum Catonis in Græculos. Nos spurios dicunt, & Opicorum cognomento dedecorant. Ausonius,

Eunus Syriscus inguinum liguritor,
Opicus magister, sic eum docet Phyllis.

Alij dicunt Opicos appellari eos, qui Græce nesciant, licet Latine non sint indocti, vt per lusum mures poeta appellet Opicos, qui carmina Græca rodebant, quæ nec intelligebant: in qua opinione dicitur esse Gellius lib. 10. cap. 16. vbi sic scribit: percunctanti cuipiam, qui literarum, & vocum Græcarum expers fuit cuiusnam liber, & qua de re scriptus esset: Et paulo post subdit, tunc ille Opicus verbis meis inchoatis, & inconditis adductus. Opicum ergo capit pro eo, qui literarum Græcarum esset ignarus,

Nil habuit Codrus.] Eo inquit paupertatis redactus erat, vt nihil omnino haberet. Et tamen illud nihil totum amiserit, nec inuenerit alicunde calamitati suæ subsidium, adeo paupertas infelix est. At si inquit diues aliquo fortunæ impetu de feliciore statu deiiciatur, statim habet suppetias amicorum paratas.

Vltimus autem ærumnæ cumulus.] Sed hoc inquit est omnium miserrimum, quod quærendo, petendóque nihil inuenit.

Si magna Asturici cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.
Tunc geminus casus vrbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, & iam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas, hic nuda, & candida signa,

Hic aliquid praclarum Euphranoris, & Polycleti,
* *Hæc Asianorum vetera ornamenta Deorum,*
Hic libros dabit, & forulos, mediamque Mineruã,
Hic modium argenti: meliora, & plura reponit
Persicus orborum lautißimus, & merito iam
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes auelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur.

VETVS SCHOL.

Pullati proceres.] Cum nigris vestibus lugeutes.

Tunc odimus ignem.] † Non incendium laris nostri aut præ tristitia, aut propter casum. nec focum in domo nostra fieri patimur: quod & lugentes obseruare solent.

Candida signa] Statuas marmoreas.

Eufr & Polucleti] Atheniensium celatorum.

Hac Asianorum.] Superstitiose gentem nominauit.

Et forulos.] Armariam, siue bibliothecam.

Persicus] Persicum, quasi diuites posuit: eo quod Persæ diuites. Sic Horat.

Persicos odi. Terent *dinumerer nunc ille Babylonias.*

Aut Fabrateria.] Ciuitatum nomina Campaniæ.

IOANNES BRITANNICVS.

Si magna Asturici.] Hinc tota est indignatio poetæ, quod homines vel sceleratissimi, modo diuites sint, magis respiciantur quam pauperes honesti Nam supra illic, *viuant Arturius istic, Et Catulus: maneant qui nigrum in candida vertunt*, ostendit Asturium & Catulum vilissimos fuisse, & sceleratos homines, qui per scelera essent locupletati. per Asturiũ igitur diuitem quenquam & facinorosum intelligit.

Horrida mater] Subaudi est, id est mulieres Romanæ qualidæ hunc quasi communem casum lugent, quemadmodum constat & publicas calamitates sæpe luxisse.

Pullati.] Subaudi sunt, id est, atrati, & vestes lugubres induti. pullum enim nigrum significat. Virg.

. ——— *ne maculis infuscet vellera pullis.*

Tranquillus in Aug Sanxitque nequis pullatorum media cauea sederet. Pullum etiam appellamus nouellum. Horat in Odis.

Gaudeat pulla magis atque myrto

Vnde etiam dicimus arbores pullulare, quum ramos nouellos exerunt. Plin lib. 16. Senescunt velociter vites aquaticæ, sed è radicibus repullulant.

Differt vad. pr] Differt dictionem iuris siue sponsiones sistendi se in iudicio, ac per hoc iura ipsa C Est autem vadimonium (vt breuiter dicam) sponsio quædam sistendi in iudicio ad diem dictam, & constitutam, per se, aut per aduocatos, quod deserere non licet. hinc vadari, id est vadimonio obstringere. siue diem iudicij ex compacto constituere, & in ius vocare. Cic pro Quintio, Hominem in præsentia non vadatur, ita sine vadimonio disceditur. Ponitur tamen interdum vadimonium simpliciter pro iudicio & actione iudiciali. Cic. ad Atticum lib. 2. In

hominem ire cupiebam, non me hercule vt differrem cum eo vadimonium, nam mira sum alacritate ad litigandum. S. Vadimonium vocabulum quidem occursu frequens est apud autores, sed difficile intellectu. variis enim modis vsurpari ab scriptoribus dubium non est. Videtur aliquando capi posse pro sponsione ad diem sistendi se in iudicio vel per se vel per aduocatos, vt in orat. Cic. pro Quintio datur intelligi vbi longa est altercatio de vadimoniis, altera parte dicente fuisse sibi vadimonia deserta, altera vero nequaquam à se fuisse facta. qua significatione videtur accepisse Tranq. in Caligula vbi sic ait, vt litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent causa caderent, quasi ad sponsionem factam sistendi se in iudicio ad diem constitutum Aliquando pro citatione in ius. Plautus in Curcul.

Vbi tu es, qui me vadatus es vadimoniis Venereis.

Id est, qui me citasti in iudicium citationibus Venereis Val. lib. 3. Nam quum oppidum Badiam circunsederent, Scipio tribunal suum adeuntes in ædem, quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum diem facere iussit. Sen. lib. de Ira. Quid si propter vsuram aut millesimam valitudinarius fœnerator, distortis pedibus, & manibus ad comparandum non relictis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionib. vindicat, hoc est asciscit & consequitur per citationes, & iura forensia. vnde & Porphyr. in Horat sic scribit: Horatium contulit, an permittat antestari iniecta manu extracturus ad prætorem, quod vadimonio non paruerit, hoc est citationi. Idem Porphyr alibi refert se incidisse in hominem molestum, neque se ab eo auellere potuisse, nisi aduersarius superuenisset, à quo vadimonium sibi dicendum est, id est citatio in ius. capi etiam videtur pro iurisdictione. Liuius, Prætores quorum iurisdictio erat tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, eo vadimonia fieri iusserunt, vbique eo anno ius dictum est. Gellius lib. 7. Tum è militibus, qui in iure apud eum stabant: interrogauit quispiam ex more, in quem vadimonium promitti iuberet. vbi liquido apparet vadimonium, vt sit de quo die, quoue loco velit me dicere, poni pro iurisdictione. Macrob. in 1 Sat. Comperendini dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Plin. lib. 7. Bebius iudex dū vadimonium differri iubet mortuus est, hoc est dictionem iuris.. Sen. lib 7. epist. ad Lucilium. Tam ridiculé facio, quàm ille quisquis vicisse se putat, cum vadimonium distulit. Idem lib. 1. Non videor tibi plus prodesse, quàm quum ad vadimonium aduocatus descenderem. Apul vero lib 10. pro effectu posuisse videtur, quū sic scribit, Promissa libidinis flagitat vadimonium, quasi dicat effectum, id est vt efficiat, quod promisit. Idem lib 11. Iámque dies aderat diuino destinatus vadimonio. hic videtur poni vadimonium pro promissione, quasi deus promisisset ei pristinæ formæ recuperationem.

Tunc gem.] s. ardente Arcturio, homine diuite.

Tunc odimus ign.] Tunc inquit ignem detestamur tanquam rem damnificam.

Signa cand.] Simulachra marmorea candida.

Euphranoris] Euphranor & Polycletus Athenienses fuere, de quibus multa Plin. Euphranor autem pictor fuit egregius, Polycletus vero statuarius miræ celebritatis.

Vetera orn] Id est. quæ antea diu fuerant in templis deorum.

Deorum Phecasianorum.] Id est deorum, quos Phecasij sacerdotes colebant. nam Phecasios sacerdotes fuisse ostendit Apia. lib. 5. De bello ciuili loquens sic de M. Anton. Calciamenta candida, qualia Atheniensium sacerdotes & Alexandrinorum, quos Phecasios vocant, deferre consueuerunt A calciamentis igitur, quæ Phecasia dicebantur, apparet tales sacerdotes esse denominatos. Calciamenti meminit Sen. lib. 7. De beneficiis: Pythagoricus quidam emerat à sutore Phecasia. Item ad Lucil. Si quem palliatum aut phecasiatum conspexeris. Diuus quoque Hieron. contra Iouinianum ita inquit de Phecasianis: Bactrianis ad hoc ipsum nutritis obiiciunt senes, quod cum Alexandri præfectus Phecasianum emendare voluisset, pene amisit prouinciam.

C. Dabit.] Coniunctio est, qua, interpositione verbi, & superiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores. S.

Et f., Armaria & repositoria librorum. Suet. in Augusto, libros Sibyllinos delectu habito condidit duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi, fori vero dicuntur tabulata nauium, ab eo quod incessus ferant. hæc Setu. in Vergil. 4.

Impleßémque foros flammis.

Mediámque Mineruam.] Statuam Mineruæ in medio reponendam, ad exornandam bibliothecam.

C. Medium argenti.] Potest capi pro mensura modius, vt magnas Persici opes significet.

Persicus or. lau.] Persicus, Pactius Gallita, & Laronia pro nobilibus & ditissimis orbis ponuntur.

Reponit] Vel donat, vel recondit.

Si p. a. Circ] Notat populum Rom qui ludis Circensibus ita delectabatur, vt nihil illi maiori curæ esse videretur. Vnde alibi:

Atque duas tantum res anxius optat Pana, & Circenses. Alibi,
Totam hodie Romam circus capit. Item alibi,
Illa Mæstitia est caruisse anno Circensibus vno.

Nam hi ludi, qui tanta omnium spectabantur delectatione, in circo maximo fiebant. Vnde & nomen sortiti sunt. Iidem etiam appellati sunt Romani & magni. In circo autem, qui maximus dicitur, Tarquinius Priscus, vt docet Liu. lib. 1. Romæ primus locum designauit in quo ludos longe instructius opulentiúsque fecit, quàm priores reges. Circum autem maximum dictum esse scribit Varro. quod circum spectaculis ædificatis ibi ludi fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa & equi currunt. Maximus autem appellatus est, quòd amplitudine longe maior esset, quàm circus intimus, & circus Flaminius. Nam vt scribit Plin. lib. 36. longitudine fuit trium stadiorum, & latitudine vnius, sed cum ædificiis quaternum iugerum. Capiebat autem ducenta & sexaginta milia hominum sedentium. Ludi autem instituti fuerunt in honorem Cybeles magnæ deorum matris, qui vocabulo Græco dicti Megalenses, Latino magni, ἀπὸ τῆς μεγάλης μητρὸς, hoc est à magna matre. Vnde est illud apud Iuuenalem in 11. satyr.

Interea Megalesiacæ spectacula mappa *Idæum solemne colunt.*

Asconius tamen Pedianus ait ludos magnos esse appellatos, quod magnis impensis sint dati. Nam primum ludis impensa sunt ducenta milia nummûm vel quòd diis magnis, id est Laribus vrbis Rom. dati sint, quibus aiunt raptas Sabinas esse. C. Verg. lib. 8.

Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas,
Conceßu caueæ magnis Circensibus actis. S.

Nam & Circenses ludi iidem etiam plebei sunt appellati, quod initio veris stato, solenníque die celebrabantur magno totius plebis studio & delectatione. Vnde ait alibi: *Ac mihi pace Immensa, nimiæque (licet si dicere) plebis.* Et alibi,
Atque à plebeis longe Megalesia.

Plebeios autem ait Asconius appellatos, quod exactis regibus pro libertate plebis facti sunt, aut pro reconciliatione plebis. Ludi etiam Circenses in honorem Cereris celebrabantur. vnde Corn. Tacitus libro sexto de Nerone principe loquens. Tandem inquit statuta Circensium ludorum die, qui Cereri celebrantur, exequi destinata, quia Cæsar rarus egressu domóque, aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat. Et paulo post. Vtque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equitum cursibus celebraretur. Ouid. in 4. Fast.

Circus erit pompa celeber numeróque deorum,
Primáque ventosis palma petetur equis.
Hic Cereris ludi non est opus indice causa. De quibus etiam Iuuen. intellexit 14. Sat. illic. *Ergo omnia Flora,* *Et Cereris licet & Cybeles aulæa relinquas:*

Illic vt de iis aliquid vberius dicatur, quatuor exhibebantur aurigarum factiones,

nominatæ à quatuor diuersis panni coloribus, quibus ipsi agitatores induti erant. De quibus sic Sidonius Apollinaris. ——— *micant colores:*

Albus & venetus, virent rubénsque
Vestra insignia, continent ministri.
Ora, & lora manu, subásque totas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortatúrque obiter, iuuántque blandis
Vltro plausibus, & voluptuosum
Dictant quadrupedantibus furorem,
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant.
Ardescunt, saliunt, timent, timentur.

nam spectatores diuerso currentibus aurigis fauebant studio, aliíque alium horrabātur ad victoriam vnde est illud apud Plin ad Caluisium Nunc fauent panno, pannū amant. Et si in ipso cursu medióque certamine hic color illuc transferatur, studium fauórq; transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent: tanta gratia, tanta auctoritas in vna vilissima tunica quibus verbis ostendit Plin tanto studio coloribus Romanos diuersis vsos fuisse, vt non homines, sed colores ipsos, quibus induti erant admirarentur: ita vt si colorum mutatio facta esset in ipsis agitatoribus, & ab vna factione ad alteram translata, itidem & fauorem spectatorum transiturum vt plane ostendat illos non personis, sed coloribus fauisse. Prasinæ hoc est viridi factioni Caligula & Nero ita addicti deditique fuerunt, vt Caligula cœnaret in stabulo assidue & maneret, viciesque sestertiūm agitatori Cythico contulerit: Nero vero inter discipulos conquereretur quondam tractum Prasinum agitatorem, & quum à magistro obiurgaretur de Hectore tracto se loqui ementitus sit. Venetæ vero factioni adeo fauit Vitellius, vt quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clare maledixerant, interemerit. Martial. in distichis de Prasino & Venero mentionem facit.

Si Veneto Prasinoue faues quo coccina sumis,
Ne fias ista transfuga veste vide.

Nam coccinatus pro transfuga haberetur, qui relictis Prasino & Venero, ad purpurei panni factionē abiret. Iul. Capitolinus in vita Veri sic scribit, Circensium tantam curam habuit, vt frequenter prouincialibus literas causa eorum & miserit, & acceperit, denique etiā præsens & cum Marco sedens multas a Venetianis passus est iniurias, quod turpissime contra eos fauerit. nam & volucri equo Prasino aureum simulachrum fecerat. quod secum portabat: est ergo sensus Si potes inquit, relinquere istos ludos Circenses, quibus tota ciuitas tantopere delectatur, optime tranquilléque habitabis in Campania.

Sore) Sora, Fabrateria & Frusino oppida sunt Volscorum in Campania, à Fabrate ia fit Fabraternus.

Quanti nunc tenebras vnum conducis in annum!
Hortulus heic, puteusque breuis, nec reste mouendus,
In tenues plantas facili defunditur haustu.
Viue bidentis amans, & culti villicus horti:
Vnde epulum possis centum dare Pythagoraeis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Vnius sese dominum fecisse lacertæ.
Pluribus heic æger moritur vigilando: sed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens

Ardenti stomacho. nam quæ meritoria somnum
Admittunt? magnis opibus dormitur in vrbe.

VETVS SCHOL.

Pecisse lacerta.] Notandum, quia feminino genere dixit, Lacertæ, cum Virgilius masculino dixit Lacertos, & aut ad animal retulit, quia sunt in agro quamplurimi, aut lacertam pro horto posuit, per quam discurrere & latitare consueuit.

Meritoria] Tabernæ, ab eo qui * mercedes præstat.

Magnis opibus dormitur.] Magna potentia silentium imponitur viciniis tabernariis, vt magno pretio somnus constat.

IOAN. BRITANNICVS.

Tenebras.] Locum tenebrosum & obscurum. Sensus est in aliis Italiæ oppidis tanti tibi poteris parare & hortum & puteum, quanti Romæ conducis domicilium tenebrosum.

Hic.] Pro illic.

Puteusque b.] Non profundus, sic etiam dicimus, aquas breues non altas, non profundas. Talem puteum præcipit & Col habendum.

Aut fons illachrymet putei non sede profundi.

Viue b. a.] Satius inquit est agricolationi vacare, quàm habitare intra vrbem, inter tot viuendi difficultates & molestias.

Ergo amans bidentis.] i. rei rusticæ & imprimis cultus hortorum.

Bidentis.] Bidens genus est sarculi.

Pythagoreus.] Pythagoras quum carnibus abstinendum doceret, legumine oleribusque vescebatur, vt mortales ad faciliorem assuefaceret victum, & cibos semper parabiles, quod institutum discipuli seruauere. De quo plura illic dicemus:

Ventri indulsit non omne legumen.

Est aliquid.] Venusta suasio, operæprecium inquit est alicuius rei, vel vilissimæ dominum se facere, vt omnino ostendat longe melius esse in loco deserto habitare, quam in Vrbe.

Vnius l.] Vnius (vt dici solet) vermiculi: hocque melius quàm vt ad mensuram referas.

Plurimus hic æger.] Aliud incommodum affert pauperum. Plurimi inquit moriuntur contracta ægritudine ex noctibus insomnibus. Nam pauperes in ea inquit parte ædium diuitis habitant, quæ publicis est proxima viis, vt dormire non queât nimio & iumentorum & plaustrorum strepitu, sicque interrupto sæpe somno, in ægritudines letiferas incidunt. Hoc etiam conqueritur Mart.

Numerare pigri damna quis potest somni. Item alibi.

Ocia me somnúsque iuuant, quæ magna negauit Roma mihi.

Cibus imperfectus.] i. non concoctus in stomacho, qui causa est langoris.

Quæ meri.] Loca meritoria dicuntur, quæ mercede locantur inquilinis, à merendo, vnde & tabernæ meritoriæ ipsa stabula dicuntur, hoc est cauponæ Nam mereri est causa quæstus aliquid operari, vnde & meretrices sunt appellatæ, quod turpitudine corporis æs merentur. Mercésque præmium appellatur, quod datur pro laboribus susceptis. inde etiam dicuntur pueri meritorij, qui aut sponte sua, aut iubente domino prostant, turpique quæstu æs merentur.

Magnis o.] Id est, diuites & petentes dormiunt, qui sibi de loco remoto prospiciunt.

Inde caput morbi: rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis conuicia mandræ.

Eripient ſomnum Druſo, vituliſque marinis.
Si vocat officium, turba cedente vehetur
Diues, & ingenti curret ſuper ora Liburno,
Atque obiter leget, aut ſcribet, vel dormiet intus.
Namque facit ſomnum clauſa lectica feneſtra.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obſtat
Vnda prior: magno populus premit agmine lumbos
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter: at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
Pinguia crura luto, planta mox vndique magna
Calcor, & in digito clauus mihi militis hæret.

VETVS SCHOL.

Mandra.] Locus in quo porci includuntur.

Si vocat officium.] Si officium faciendum ſit Conſuli à Prætore, diſponit qui viã faciant.

Liburno.] A lectica magna liburnatos, & gerulos liburnos. Ipſe, tarde veniſſe Liburno, in ſecundo libro.

Vnda prior.] Populi multitudo ſtantis ad officium.

Aſſere duro.] Amite * lecticæ lecticarios ſignificat.

Metretam.] Vas, quod amphoram capit.

IOANNES BRITANNICVS.

Inde caput morbi.] Subaudi eſt, quòd ſcilicet non dormiunt.

Rhedarum tranſitus] Ratio ſomni interrupti. Nam tranſitus inquit rhedarum in arcto viarum inflexu adimunt ſonum.

Arcto inflexu vicorum. Vici adeo coniuncti obliquique erant, vt difficilem tranſitum vehiculis darent. Tacitus, arctis itineribus, hucque & illuc & enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. vnde Nero, autore Tranquillo, offenſus anguſtiis & flexuris vicorum incendit vrbem quòd autem vici obliqui eſſent, docet Liu. in fine quinti lib. primæ Decad. his verbis: Feſtinatio curam oxemit vicos dirigendi, dum omiſſo ſui alieníque diſcrimine in vacuo ædificant. ea eſt cauſa, vt veteres cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta, formáque vrbis ſit occupatæ magis quàm diuiſæ ſimilis.

Conuicia. ſt. m.] Hoc eſt conuicia quæ fiunt mandræ ſtanti & remoranti. nam genitiuus mandræ ſtat paſſiue. genitiui enim ponuntur & actiue & paſſiue, vt ſi dicam verbera magiſtri proſunt pueri i. verbera quæ infligit magiſter. & quia magiſter agit, actiue ponitur genitiuus: paſſiue vero verbera puerorum, id eſt quæ pueri patiuntur. Conuicia ergo mandræ. i. quæ mulio facit in mãdram ſolent enim multis conuiciis & minis agere iumenta. Conuicium dicitur autore Vlpiano, vel à concitatione, vel a conuentu, hoc eſt à collatione vocum. quum enim plures voces in vnum conferuntur, conuitium appellatur, quaſi conuocium feciſſe conuitium dicitur non tantum is qui vociferatus eſt: verum is quoque qui concitauit ad vociferationem alios, vel qui ſubmiſit, vt vociferetur. non tamen omne maledictum conuitium

citium est, sed id solum, quod cum vociferatione dictum est. & siue vnus, siue plures dixerint, conuicium est. quod in cœtu dictum est, quod autem nec in cœtu, nec vociferatione dicitur, conuicium non proprie dicitur, sed infamandi causa dictum.

Mandra.] Gregis iumentorum stantis. significat enim mandra multitudinem iumentorum Mart. lib. 5.

Vixque datur longas multorum vincere mandras.

Eripiunt s. u.] Omnes quos adhuc vidi Codices legunt Druso, sic commentatores Drusum exponunt pro homine somniculoso. Ego vero Vrso legendum contenderim, hac maxime ratione, quòd quum dicat somnum eripi vitulis marinis, recte procedat, vt de aliis belluis, quæ alte dormiunt potius loquatur quàm de homine. nam Vrsi vt scribit Plin lib. 8. cap 36. primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant.

Vitulisque ma.] Quæ Phocæ dicuntur, quo animal nullum grauiore autore Plin. premitur somno. Verg. *Sternunt se somno deserto in littore Phocæ.*

Si vocat off.] Aliud etiam incommodum proponit pauperum. Nam si forte aliquo eundum sit, ita officio postulante, diues super ora pauperum lectica feretur sine aliquo eius incommodo, sed cum magna pauperum pernicie, quia serui lecticarij, cæteráque seruorum turba prosternuntur conculcantúrque pedibus in luto.

Curret s. o.] Id est, sublimis in lectica vehetur supra capita hominum. vnde Sen. ad Lucil. loquens de diuite sic ait. Quos supra capita hominum, supráque turbam delicatos lectica suspendit. Plin. in panegyr. Traiani luxum & superbiam sui temporis damnans sic scribit, Ante te principes fastidio nostri & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri ceruicésque seruorum supér ora nostra vehunt. sic enim diues nec solum in vrbe, sed etiam foris gestabatur. Sen. item ad Lucil. Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. Cic. in 2. Philipp. At iste operta lectica latus est per oppidum vt mortuus.

Ingenti li.] Ingenti & procero lecticario. Alibi, *Tarde venisse Liburnus dicitur.* Nam ex Liburnia, quæ Dalmatiæ est contermina, magnæ staturæ mittebantur serui. vnde alibi: *Primus clamante Liburno, Currite.*

Atque o.] Hic est indignatio Vmbritij, quod quum ipsi pauperes in itinere luto prouoluantur, diues tanto ocio gestetur, vt etiam in lectica legat & dormiat.

Obiter.] C. Id est παρέργως, quasi aliud agens. Commode hoc loco interpretabimur, interim, vel interea. nam πάρεργα dicuntur, quæ alicui rei præter propositū, adduntur. S. Curret inquit super ora, & interim leget, aut scribet. sic etiam alibi. *Verberat: atque obiter faciem linit, audit amicas* Plin. lib. 37. Libet obiter vanitatem magicam hic quoque coarguere. Idem in eodem. Nec vero id solum agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ, obiter coarguetur magorum infanda vanitas. Idem lib. 33. Illud quoque obiter indicari conuenit.

Intus.] Nam vt diximus lectica erat instar cubiculi. Vnde Plin. lib. vlt. Nat. histor. cubiculum viatorium appellat: quod alibi Iuuen. satyrice appellauit, antrum.

Ante t. n.] Licet inquit legat, aut scribat, aut dormiat cum multo otio, tamen nos etiam præcedet.

Vnda.] Multitudo, quæ vndam maris imitatur in tumultu. Verg. in 2. Georg.

Mane salutantum totis vomit ædibus vndam.

Assere d.] asseres ligna dicuntur oblonga, vt puta pali, perticæ. Vnde Cæs. in libro De bel. ciu. ait. Asseres enim pedum duodecim cuspidibus præfixi. Hircius lib. 4 De bel. Alex. Asseres remorum vsum obtinebant. Suet. in Cal. Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus accurrerunt. Cato in Re rust. Duobus assereulis appositis parieti, quibus gallinæ in nidum possint irrepere. Victruu. in 7. Asseres directi disponantur inter se, nec plus spacium habentes pedes binos & hi maxime cupressos, quòd abiegni à carie & vetustate celeriter vitiantur. Idem lib. 5. Deinde

insuper sub tegulas asseres ita prominentes vti parietes proiecturis eorum tegantur dicti asseres, quòd assideant parietibus trabibúsque, vt Fest. scribit.

Tignum.] scribit Vlp. appellatione tigni contineri omnem materiam, ex qua ædificium constet: vineæque necessaria: vnde quidam aiunt tegulam quoque, & lapidem, & cementa, cæteráque, si qua in ædificiis sunt vilia, (Tigna enim à tegendo dicta sunt) hoc amplius & calcem, & arenam tignorum appellatione contineri. sed in vineis etiam tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur, vt puta perticæ, pedamenta, vnde etiam fabri tignatij appellantur, qui ædificia extruunt.

Metretam.] C. Cadum. est enim mensuræ genus tam aridorum quàm liquidorum, capiens libras CVIII. S. Mart.

Plurimus Hispanias misit tibi nauta metretas.

Cato in Re rust. Ahenum vnu habeat, quod capiat metretas 30.

Magna p.] i. pedibus magnorum militum proculcor & patior. Nam & alibi appellat grandes suras milites ipsos magnos & proceros.

Clauus mi] Milites caligas gestabant multis clauis subfixas. vnde alibi Iuu.

Quum duo crura habeas offendere tot caligatos, Millia clauorum.

Claui autem, quibus caligæ suffigebantur, caligares dicti sunt. Plin. lib. 9. Pisces existunt squammis conspicui crebris, atque præacuris clauorum caligarium effigie. Cuius calciamenti ita meminit Iosephus in 7. De bello Iud. loquens de cæde Iulia in Hecatoniarchi. Calceos namque habens creberrimis atque acuris (vt cæteri solent milites) clauis fixos, dum strato saxeis eruftis solo occurreret, labitur magnóque cum armorum sono deiectus in tergum fugientes reduxit. Valer. lib 9. loquens de luxuria exercitus regis Antiochi sic scribit, Magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit. Festus ait, clauata dicuntur aut vestimenta clauis intexta aut calciamenta clauis infixa. Quo calciamenti genere nostris etiam temporibus Turci gentes barbatæ, Græcique stratiotæ vtuntur. calceos enim multis clauis habent suffixos.

Hæret.] Figitur.

In di.] s. pedis, dum calcatur.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum conuiuæ: sequitur sua quenque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Seruulus infelix, & cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ: modo longa coruscat
Serraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant alte, populóque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, & euersum fudit super agmina montem;
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Inuenit? obtritum vulgi perit omne cadauer
More animæ. domus interea secura patellas

Iam lauat: & bucca foculum excitat, & sonat vnctis
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto.

VET. SCHOL.

Fumo.] * Apparitione.
Centum conuiuæ.] Perinde conuiuium, quia sibi faciunt in commune.
Sequitur s. q. c.] Pulmentaria portans secum, comparata ex sportula.
Corbulo.] alij dicunt athletam illius temporis fortem, Corbulonem fuisse: alij genus nauis.
Ligustica.] Nomen insulæ.
More animæ.] Sicut animæ non videntur, ita cadauera minutatim concisa obteruntur.
Lintea gutto.] Et apparatur ad balnea ferre si venerit, quem nescit peremptum * gutto autem ab eo, quia guttam mittit quos habent capsarij Strigula autem est, quod xystram dicunt, vnde oleum detergitur.

IOANNES BRITANNICVS.

Nonne vi] Confirmatio est pauperes nimia multitudine in itinere conculcari.
Quanto fu.] Nonne inquit vides quanta sit multitudo petentium sportulam: vt demonstret mirum non esse, si pauper in itinere elidatur. Nam obsonia, quæ distribuebantur ex sportula, miro hominum concursu & studio petebantur, vtque ea calida conseruarentur, cum foco domum ferebantur à seruis. Sen. ad Lucil. Tumultus coquorum ipsos cum obsoniis focos transferentium. hoc enim iam luxuria commenta est, ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum fieret, cœnam culina prosequitur. hinc igitur ait poeta, *Sequitur sua quemque culina.*
Centum com.] Subaudi adsunt, qui sportulam celebrent
Corbulo.] i. vir fortis & validus quasi fuit Corbulo, is enim temporibus Neronis rebus in Armenia gestis claruit, de cuius viribus Corn. Tac sic, Ne si ad capiendas copias Syriam intrauisset, Corbulo omnium ora in se verteret Corpore ingens erat, & supra experientiam, sapientiámque etiam validus. Ordo est & sensus. Corbulo vir fortis & validus vix ferret tot vasa ingentia, & tot res impositas capiti suo, quot portat seruulus infelix recto vertice, legendum autem est quot, & non quas.
Seruulus inf] Pathos à miserabili labore.
Ventilat.] Hoc est cursu facit ventum igni. C. vel ignem quasi ventilando accendit. S.
Scinduntur) Hoc totum refertur ad incommodum pauperis, qui nimia hominũ turba vbique conculcatur.
Tunica s. m.) i. paulo ante domi consutæ & refectæ.
Abies) Speciem posuit pro genere. i. lignum maximum: sic Sen. detestans luxuriam vrbis lib. 13 epist 2. Nec in hunc vsum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderet.
Coruscat.) Nutat, & tremit.
Sarracum.) Genus est vehiculi: infra in 5. Sat
Frigida circum agunt pigri sarraca Boota.
Sidon. Mille graues sarcinæ ad prædium ex oppido ductæ: nulla sarraca nulláque esseda subuehendis oneribus attrahebantur.
Nutant a) s. plaustra vehentia pinum. i. tremunt: deductũ ab iis, qui capite nutãt.
Populo) Quasi pauperibus
Nam si p) Sensus est, si forte inquit plaustrum, quo magnæ lapidum moles vehuntur procubuerit super pauperes, ita eorum corpora atteruntur, vt nulla quidem inueniantur membra.

Axis.] partem posuit pro toto. i. plaustrum ipsum.

Saxa Li.] i. marmora Lunensia, quæ in Liguria excidebantur tantæ magnitudinis & ponderis, vt fortuito casu homines obtererentur. Æmulatio est. Horat.

Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris.

Montem.] Hyperbole est, id est ingens saxum.

Quis fu.] Quasi dicat nihil. cum interrogatione legendum.

More a.] Ita corpus pauperis obteritur, vt de eo non plus conspicias quàm de anima, quæ nusquam apparet:

Interea.] Dum expectatur, aut (quòd magis placet) naturæ concessit.

Domus.] familia.

Secura.] nihil de domino timens, sed sine aliqua cura quum eũ incolumen putet.

Iam l. p.] ad rem diuinam faciendam nam patella vas erat fictile sacrificiis aptũ. post enim rem diuinam lauabantur, antequam cœnarent. patella etiam accipitur pro quocumque vase escario. Pers.

Quæ tibi summa boni est? vncta vixisse patella. Horat.
Nec modica cœnare times holus omne patella.

Patella autem & patina dicta sunt à patulo. sunt enim proprie vasa quæ patula sunt.

Bucca.] Ea pars oris infra malam quæ inflatur bucca appellatur. Vnde Horat.

Quin Iuppiter ambas, Iratus buccas inflet.

Inde fit buccina. i. tuba & buccinator, id est tubicen & buccella siue bucca, id est quantum cibi ore capias.

Vnctu & strigilibus.] De striligibus diximus apud Persium, illic, *Puer & strigiles Crispini ad balnea defer.* instrumenta enim erant ferrea, quibus in balneis vtebantur ad detergendum sudorem, à stringendo i. radendo dicta. Illud obseruandum est à Iuuen. primam produci, quam Persius corripuit Nec mirum quando etiam alia videmus autoribus diuersis poni modis. Nam Persius primam syllabam produxit in hoc verbo rudere: quum dixit *pecuniaria rudere credas.* quam Ouid. corripuit,

Vt rudit à scabra turpis asella mola.

Vnctis.] Oleo, quo minus cutem læderent.

Componit.] patet.

Lintea.] Quibus corpus madidum ex balneis siccabant.

Gutto.] Guttus vas ex cornu erat denominatum à gutta. nam guttatim oleum fundebat lauantibus se in balneis id etiam prima æstimatione fiebat ex cornu Rhinocerotis, inde idem dicitur Rhinoceros. De hoc Mart.

Gestauit modo fronte me iuuencus,
Verum Rhinocerota me putabis.

Guttus item vas erat ligneum, quo in sacris vtebantur, vinum guttatim fundens. De quo ita Var. In sacris remansit guttus & simpullum.

Hæc inter pueros varie properantur: at ille
Iam sedet in ripa, tetrumque nouicius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diuersa pericula noctis:
Quod spatium tectis sublimibus, vnde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, & curta fenestris
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,

Et lædant silicem. possis ignauus haberi,
Et subiti casus improuidus, ad cenam si
Intestatus eas. adeo tot fata, quot illa
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Vt sint contentæ patulas defundere peluees.

VET. SCHOL.

Perthmea.] * Carinam: Porthmeum dicit, non angustum traiectum.

Q. p. ore trientem.] Nummum, stipem. Et nunc apud Athenienses mortuis solent in ore nummum immittere, vt apud inferos non tanquam inopes errent: vnde naulum Charon accipere solebat: vt Virgil.

Hæc omnis quam cernis, inops, inhumatáque turba est.

Vnde c. Tecta fecit.] Id est quanto in excelso sunt insulæ, vel quemadmodum coniuncta.

Vt sint contenta.] Vt stercore perfundaris potius, quàm alio graui pondere feriaris.

Peluees.] Conchas, in quibus pedes lauant, vt vasa fictilia, ποδόνιπτρα.

IOANNES BRITANNICVS.

Inter pueros.] Id est filios more Græco quos παιδίας vocant. C. vel inter ministros & famulos. S.

In ri.] Stigia, quam dicunt animas transire vectas cymba à Charonte portitore. Vergil.

Corpora viua nefas Stygia vectare carina.

Nouicius.] Nouicius appellatur in omni arte rudis & nouus, & quod nuperrime inuentum sit nouicium dicitur, vnde Plinius lib. 13. appellauit mensas citreas nouicias his verbis: Hom. de mensis tamen tacuit, & alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, ex quo nouiciæ apparent.

Perthmea.] Id est, Charontem, qui portitor apud inferos est. Vergil.

Portitor ille Charon, hoc est qui homines nauigio traducit. porthmos enim significat fretum. Et porthmis porthmidis nauicula. Petronius Arbiter Satyricus.

—— vix nauta porthmeus
Sufficiet simulachra virum traducere cymba.

Vbi locus est emendandus, nam scriptum est Protheus pro Porthmeus.

Nec spe. ce.] Non sperat inquit, qui ita mortuus est posse à Charonte traiici. hoc ideo, quia dicuntur animæ eorum, qui insepulti iacuerint vltra Stygiam paludem non transuehi Sed illis errandum centum annos circa ripes, eóque tempore completo quasi vltimo cursu vitæ humanæ traduci à Charonte. vnde Verg.

Portitor ille Charon, hi quos vehit vnda sepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos volitántque hæc littora circum:
Tunc demum admissi stagna exoptata reuisunt.

Alnum.] Cymbam, quæ fit ex alno labore.

Cænosi gurgitis.] Id est Stygiæ paludis. Verg.

Turbidus hic cæno, vastáque voragine gurges Æstuat.

Pelida] Achillis filij Pelei & Thetidis.

Amicum] Patroclum.

Quibusdam som. ri. fa.] Lætantur enim scelere perpetrato sicque quiete dormiunt.

Rixa.] Inter rixam & altercationem hoc interest, altercatio enim est contentio verborum, vnde illud apud Tranquil. in Cæs. triduóque per irritas altercationes absumpto in prouinciam abiit. i. per irritas verborum contentiones. Rixa vere ipsa pugna & concertatio. Vnde Iuuen. infra.

Si rixa est, vbi tu pulsas, ego vapulo tantum.

Hæc tamen ab autoribus plerumque confunduntur.

Sed quamuis imp] Sensus est, Licet inquit iuuenis sit, & mero calefactus, cauet tamen, si cui occurrat potenti & diuiti. quasi ostendat non esse tamen tanta petulantia, vt omnes pariter feriat, sed tantum miseros & inopes, sicque poeta docet, solam paupertatem vbique esse ludibrio.

Cauet.] Vitat, intactúmque relinquit.

Quem cocc. l.] Id est hominem coccinatum, ac per hoc diuitem. Nam vestes coccinæ in magno erant precio & nobiliorum, κόκκος enim Græce granum Latine significat, & κοκκινὸς rubrum, qui ex grano inficitur. Plin. lib. 22. cap. 2 ostendit, coccum tanquam herbam dicatum imperatoriis paludamentis.

Ordo c.] Hinc hominem potentem & diuitem designat, qui multis stipatus clientibus ambulet.

Atque aenea lan.] Id est candelabrum Corinthium, quod preciosissimum erat, ideóque tantum ditioribus dabatur. Vnde illud est apud Plin. lib. 34 De candelabris. Nec pudet tribunum militum ea salariis emere, quum ipsum nomen à candelabrū nomine impositum appareat. vbi Plin. aperte docet, tribunum pudere debuisse, qui candelabrum Corinthium talento mercatus fuerit. quantū erat, autore Strab. lib. 11. Tribuni militaris stipendium, id est, sestertia quinquaginta, quæ CXXV. libras valerent, quibus videlicet talentum constat. Æs autem Corinthium dicebatur. quod æquali portione auro & argento miscebatur. Lege Plin. lib. 9. cap. 40. & lib 33. cap. 2. Eius autem misturæ causa fuit incendium ipsius ciuitatis Corinthi. Nam quum ciuitas à L. Munio ex senatusc. diruta fuisset, quia ibi legati Romanorum violati fuerant, infinitum aurum, argentum, æs, & ferrum in conflagratione confusum est, & commistum. vnde fluxit nouum genus metalli, ad cuius similitudinem mistura eiusmodi ab eo tempore æs Corinthium vel vasa Corinthia dicuntur. De candelabro Corinthio ita Mart.

Nomina candelæ nobis antiqua dederunt.
Non norat parcos vncta lucerna patres.

M. Varro inquit. Candelabra à candela, in iis enim funiculi ardentes figebantur.

Filum. Funiculum ipsum cæra obuolutum. Bene autem expressit ridiculam pauperis industriam in parsimonia rerum. solent enim pauperes digitis extendere candelam, quasi non plus sit arsurum, quàm ipsi digitis extenderint.

Contemnit.] Ordo est. Ille improbus contemnit me, quem luna solet deducere, &c.

Cognosce p] Corrigendus est locus. legendum enim est procemia non præmia, vt & metri ratio stet, & sensus rectè procedat. Nam operæprecium inquit est cognoscere, quale sit pugnæ principium. Neque enim inchoata est pugna. sequitur enim. *stat contra, starique iubet.*

Procemia.] Initia & principia. Nam quod principium Latine, vel exordium dicitur: maiore quadam ratione Græci videntur procemium nominasse, deducto vocabulo à citharœdis, qui pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi fauoris gratia canunt: procemium cognominarunt. πρὸ enim ante & οἴμη cantum significat. vnde & oratores ea quæ priusquam causam exordiantur ad conciliandos sibi iudicum animos præloquuntur, eadem appellatione significarunt C. Alij legunt præmia, sed rectius procemia. S.

Nam quid agas: cum te furiosus cogat, & idem
Fortior? vnde venis, exclamat? cuius aceto,
Cuius conche tumes? quis tecum sectile porrum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede, vbi consistas, in qua te quæro proseucha.
Dicere, si tentes aliquid, tacitúsve recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt. libertis pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Vt liceat paucis cum dentibus inde reuerti.

VETVS SCHOL.

Sectile porrum.] Folia porri, siue condimentaria.
Cuius conche.] Cuius faba inflatus es.
Proseucha.] Quidam nomen loci dicunt ad conuiuium constitutum, ex gaudio dictum alij, locum ad quem conuenire solebant mendici ad stipem petendam. alij tabernam, in qua pauperes viuant. προσεύχεσθαι enim Græce orare dicitur, & Proseucha, locus Iudæorum, vbi orant.
Vadimonia d.] Postea accusant.

IOAN. BRITANNICVS.

Cuius concha tumes.] Insultat pauperi, quasi à vilibus vbique cibis pascatur, apud quem inquit ventrem tuum faba impleuisti. contumeliose superbéque enunciandum est conchis autem ea est, quam fabatiam viridem appellat Apitius. Ea condiebatur liquamine, oleo, coriandro viridi, cumino, & porro conciso. ingrati est saporis, nisi bene condita fuerit. vnde Mart. in male cœnantem.

Et bene si cœnas conchis inuncta tibi est. alibi.
Si spumet rubra conchis tibi pallida testa.

Inter fabatias, Apitius ait, Baianas elixas minutatim concidendas, condiendas ruta, apio viridi, porro, aceto, oleo, liquamine, careno vel passo modico. vnde fit vt putem fabam viridem appellari apud nos corrupto vocabulo bazianam. Aliqui dicunt conchem simpliciter dici fabam, quæ veluti concha cortice tegitur, & cum ea coquitur.

Sectile porrum] Nam antiqui ita porri naturam distinxerunt, vt alterum sectile, alterum capitatum appellarent. Legito Plinium lib. 20. cap. 6.

Sutor Sutorem nominauit, vt vilem & pauperem. Nam sutor quum absolute enunciatur illum signat, qui calceos suit. possumus & eum appellare qui vestes, & alia suit, si sic coniungamus, sutor vestiarius, sutor pelliciarius.

Veruecis.] Differentia est inter veruecem & arietem. nam aries appellatur qui oues init, veruex vero qui castratus est, quasi qui natura sit versa. Sic in porcis verrem dicitur, qui scrophas init Maialem vero, cui testes sint exempti. Item in equis appellamus canterios qui castrati sint. Licet Apul. lib. 4. & 8. De asino aureo etiam asinum canterium appellet, quo vocabulo etiam dicimus tigna in ædificiis. Victruuius, & canterij prominentes ad extremam subgrundationem, supra can-

parte speciem habebat hominis, posteriore vero equi. Nauiganit, teste Orpheo cum Argonautis, quorum etiam fuit medicus, & vsum multarum herbarum inuenit, inter quas & Centauream. Achillis magister fuit. Ad hunc in monte Pelio quũ diuertisset Hercules, & sagitras eius manibus mirabundus pertractaret, è manibus vna sanguine hydræ Lerneæ tincta in pedem decidit, cuius vulnere quum angeretur, miseratione deorum in cœlum post nouem dies est translatus inter astra. vnde Ouid. in Fastis.

Nona dies aderat, quum tu iustissime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

De hoc ergo à poetis fabula cantata erat. multa etiam apud Achilleida Statij diximus. C. Ego vero de Chirone priorem sententiã probo, quæ est Cælij Rhod. lib. 7. cap 12. S.

Mures Opici.] Per lusum dicit, quasi rudes & barbari, nec qui Latine sciant, vnde Sidonius Turbida, & præceps, & Opica. translatio, deducto vocabulo ab Opicis populis Campaniæ, qui eam regionem priscis temporibus tenuerunt, de quibus Strabo in quinto sic scribit: Antiochus sane reliquit scriptum, hanc olim ab Opicis regionem habitatam fuisse, istos autem Ausonios appellatos. idem etiam vocati sunt Osci, de quibus sic Festus Pomp. Opicũ quoque inuenimus pro Osco. Opicos etiam populos antiquissimos Italiæ fuisse docet sic Thucydides in sexto, Siculi autem ex Italia (ibi namque habitauere) fugientes, Opicos in eandem insulam traiecerunt. De Opicis item meminit Dionys. Halic. in lib. 1. Thucydidem secutus. Opicos ergo siue Oscos rudes & incultos fuisse docet Titinius poeta his verbis. *Osce & Volsce fabulantur, nam Latine nesciunt.* Vocabulum ergo vsurpabatur ad exprobrandam veræ latinitatis ignorantiam. vnde & in sexta satyra appellat mulierem Opicam, quasi Latine nescientem illic.

Atque Opicæ castigat amicæ Verba.

Vnde extat & illud dictum Catonis in Græculos. Nos spurios dicunt, & Opicorum cognomento dedecorant. Ausonius,

Eunus Syriscus inguinum ligurritor,
Opicus magister, sic eum docet Phyllis.

Alij dicunt Opicos appellari eos, qui Græce nesciant, licet Latine non sint indocti, vt per lusum mures poeta appellet Opicos, qui carmina Græca rodebant, quæ nec intelligebant: in qua opinione dicitur esse Gellius lib. 10. cap. 16. vbi sic scribit: percunctanti cuipiam, qui literarum, & vocum Græcarum expers fuit cuiusnam liber, & qua de re scriptus esset: Et paulo post subdit, tunc ille Opicus verbis meis inchoatis, & inconditis adductus. Opicum ergo capit pro eo, qui literarum Græcarum esset ignarus,

Nil habuit Codrus.] Eo inquit paupertatis redactus erat, vt nihil omnino haberet. Et tamen illud nihil totum amiserit, nec inuenerit alicunde calamitati suæ subsidium, adeo paupertas infelix est. At si inquit diues aliquo fortunæ impetu de feliciore statu deiiciatur, statim habet suppetias amicorum paratas.

Vltimus autem ærumnæ cumulus.] Sed hoc inquit est omnium miserrimum, quod quærendo, petendóque nihil inuenit.

Si magna Asturici cecidit domus: horrida mater,
Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.
Tunc geminus casus vrbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc. & iam accurrit qui marmora donet,
Conferat impensas, hic nuda, & candida signa,

Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti,
* *Hæc Asianorum vetera ornamenta Deorum,*
Hic libros dabit, & forulos, mediamque Mineruã,
Hic modium argenti: meliora, & plura reponit
Persicus orborum lautißimus, & merito iam
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes auelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur.

VETVS SCHOL.

Pullati proceres.] Cum nigtis vestibus lugentes.

Tunc odimus ignem.] † Non incendium laris nostri aut præ tristitia, aut propter casum. nec focum in domo nostra fieri patimur: quod & lugentes obseruare solent.

Candida signa] Statuas marmoreas.

Eufr & Poluclets] Atheniensium celatorum.

Hæc Asianorum.] Superstitiose gentem nominauit.

Et forulos.] Armariam, siue bibliotheeam.

Persicus] Petsicum, quasi diuites posuit: eo quod Petsæ diuites. Sic Horat.

Persicos odi. Terent *dinumerare nunc ille Babylonias.*

Aut Fabrateria.] Ciuitatum nomina Campaniæ.

IOANNES BRITANNICVS.

Si magna Asturici.] Hinc tota est indignatio poetæ, quod homines vel sceleratissimi, modo diuites sint, magis respiciantur quam pauperes honesti Nam supra illic, *viuant Asturius istic, & Catulus: maneant qui nigrum in candida vertunt*, ostendit Astutium & Catulum vilissimos fuisse, & sceleratos homines, qui per scelera essent locupletati. per Asturiũ igitur diuitem quenquam & facinorosum intelligit.

Horrida mater] Subaudi est, id est mulieres Romanæ quali.. hunc quasi communem casum lugent, quemadmodum constat & publicas calamitates sæpe luxisse.

Pullati.] Subaudi sunt, id est, atrati, & vestes lugubres induti. pullum enim nigrum significat. Virg.

——— *ne maculis infuscet vellera pullis.*

Tranquillus in Aug Sanxitque nequis pullatorum media cauea sederet. Pullum etiam appellamus nouellum. Horat in Odis.

Gaudeat pulla magis atque myrto

Vnde etiam dicimus arbores pullulare, quum ramos nouellos exerunt. Plin lib. 16. Senescunt velociter vites aquaticæ, sed è radicibus repullulant.

Differt vad. pr] Differt dictionem iuris siue sponsiones sistendi se in iudicio, ac per hoc iura ipsa C Est autem vadimonium (vt breuiter dicam) sponsio quædam sistendi in iudicio ad diem dictam. & constituram, per se, aut per aduocatos, quod deserere non licet. hinc vadari, id est vadimonio obstringere. siue diem iudicij ex compacto constituere, & in ius vocare. Cic pro Quintio, Hominem in præsentia non vadatur, ita sine vadimonio discedituɾ. Ponitur tamen interdum vadimonium simpliciter pro iudicio & actione iudiciali. Cic. ad Atticum lib. 2. In

hominem ire cupiebam, non me hercule vt differrem cum eo vadimonium, nam mira sum alacritate ad litigandum. S. Vadimonium vocabulum quidem occursu frequens est apud autores, sed difficile intellectu. variis enim modis vsurpati ab scriptoribus dubium non est. Videtur aliquando capi posse pro sponsione ad diem sistendi se in iudicio vel per se vel per aduocatos, vt in orat. Cic. pro Quintio datur intelligi vbi longa est altercatio de vadimoniis, altera parte dicente fuisse sibi vadimonia deserta, altera vero nequaquam à se fuisse facta. qua significatione videtur accepisse Tranq. in Caligula vbi sic ait, vt litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent causa caderent, quasi ad sponsionem factam sistendi se in iudicio ad diem constitutum Aliquando pro citatione in ius. Plautus in Curcul.

Vbi tu es, qui me vadatus es vadimoniis Venereis.

Id est, qui me citasti in iudicium citationibus Venereis Val. lib. 3. Nam quum oppidum Badiam circumsederent, Scipio tribunal suum adeuntes in ædem, quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum diem facere iussit. Sen. lib. de Ira. Quid si propter vsuram aut millesimam valitudinarius fœnerator, distortis pedibus, & manibus ad comparandum non relictis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionib. vindicat, hoc est asciscit & consequitur per citationes, & iura forensia vnde & Porphyr. in Horat. sic scribit: Horatium consulit, an permittat attestari iniecta manu extracturus ad prætorem, quod vadimonio non paruerit, hoc est citationi. Idem Porphyr alibi refert se incidisse in hominem molestum, neque se ab eo auellere potuisse, nisi aduersarius superuenisset, à quo vadimonium sibi dicendum est, id est citatio in ius. capi etiam videtur pro iurisdictione. Liuius, Prætores quorum iurisdictio erat tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, eo vadimonia fieri iusserunt, vbique eo anno ius dictum est. Gellius lib. 7. Tum è militibus, qui in iure apud eum stabant: interrogauit quispiam ex more, in quem vadimonium promitti iuberet. vbi liquido apparet vadimonium, vt sit de quo die, quoue loco velit me dicere, poni pro iurisdictione. Macrob. in 1 sat. Cōperendini dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Plin. lib. 7. Bebius iudex dū vadimonium differri iubet mortuus est, hoc est dictionem iuris.. Sen. lib 7. epist. ad Lucilium. Tam ridicule facio, quàm ille quisquis vicisse se putat, cum vadimonium distulit. Idem lib. 1. Non videor tibi plus prodesse, quàm quum ad vadimonium aduocatus descenderem. Apul vero lib 10. pro effectu posuisse videtur, quū sic scribit, Promissa libidinis flagitat vadimonium, quasi dicat effectum, id est vt efficiar, quod promisit. Idem lib 11. Iámque dies aderat diuino destinatus vadimonio. hic videtur poni vadimonium pro promissione, quasi deus promisisset ei pristinæ formæ recuperationem.

Tunc gem.] s. ardente Arcturio, homine diuite.

Tunc odimus ign.] Tunc inquit ignem detestamur tanquam rem damnificam.

Signa cand.] Simulachra marmorea candida.

Euphranoris] Euphranor & Polycletus Athenienses fuere, de quibus multa Plin. Euphranor autem pictor fuit egregius, Polycletus vero statuarius miræ celebritatis.

Vetera orn] Id est. quæ antea diu fuerant in templis deorum.

Deorum Phecasianorum.] Id est deorum, quos Phecasij sacerdotes colebant. nam Phecasios sacerdotes fuisse ostendit Apia. lib. 5. De bello ciuili loquens sic de M. Anton. Calciamenta candida, qualia Atheniensium sacerdotes & Alexandrinorum, quos Phecasios vocant, deferre consueuerunt A calciamentis igitur, quæ Phecasia dicebantur, apparet tales sacerdotes esse denominatos. Calciamenti meminit Sen. lib. 7. De beneficiis: Pythagoricus quidam emerat à sutore Phecasia. Item ad Lucil. Si quem palliatum aut phecasiatum conspexeris. Diuus quoque Hieron. contra Iouinianum ita inquit de Phecasianis: Bactrianis ad hoc ipsum nutritis obiiciunt senes, quod cum Alexandri præfectus Phecasianum emendare voluisset, pene amisit prouinciam.

C. *Dabit.*] Coniunctio est, qua, interpositione verbi, & superiores orationis partes comprehenduntur, & inferiores. S.

Et f.] Armaria & repositoria librorum. Suet. in Augusto, libros Sibyllinos delectu habito condidit duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi, fori vero dicuntur tabulata nauium, ab eo quod incessus ferant. hæc Seru. in Vergil. 4.

Impleßémque foros flammis.

Mediámque Mineruam.] Statuam Mineruæ in medio reponendam, ad exornandam bibliothecam.

C. *Modium argenti.*] Potest capi pro mensura modius, vt magnas Persici opes significet.

Persicus or. lau.] Persicus, Pactius Gallita, & Laronia pro nobilibus & ditissimis orbis ponuntur.

Reponit] Vel donat, vel recondit.

Si p. a. Circ] Notat populum Rom qui ludis Circensibus ita delectabatur, vt nihil illi maiori curæ esse videretur. Vnde alibi:

Atque duas tantum res anxius optat Pana, & Circenses. Alibi,

Totam hodie Romam circus capit. Item alibi,

Illa Mæstitia est caruisse anno Circensibus vno.

Nam hi ludi, qui tanta omnium spectabantur delectatione, in circo maximo fiebant. Vnde & nomen sortiti sunt. Iidem etiam appellati sunt Romani & magni. In circo autem, qui maximus dicitur, Tarquinius Priscus, vt docet Liu. lib. 1. Romæ primus locum designauit in quo ludos longe instructius opulentiúsque fecit, quàm priores reges. Circum autem maximum dictum esse scribit Varro. quod circum spectaculis ædificatis ibi ludi fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa & equi currunt. Maximus autem appellatus est, quòd amplitudine longe maior esset, quàm circus intimus, & circus Flaminius. Nam vt scribit Plin. lib. 36. longitudine fuit trium stadiorum, & latitudine vnius, sed cum ædificiis quaternum iugerum. Capiebat autem ducenta & sexaginta milia hominum sedentium. Ludi autem instituti fuerunt in honorem Cybeles magnæ deorum matris, qui vocabulo Græco dicti Megalenses, Latino magni, ἀπὸ τῆς μεγάλης μητρὸς, hoc est à magna matre. Vnde est illud apud Iuuenalem in 11. satyr.

Interea Megalesiaca spectacula mappæ Idæum solemne colunt.

Asconius tamen Pedianus ait ludos magnos esse appellatos, quod magnis impensis sint dati. Nam primum ludis impensa sunt ducenta milia nummûm vel quòd diis magnis, id est Laribus vrbis Rom. dati sint, quibus aiunt raptas Sabinas esse. C. Verg lib. 8.

Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas,

Concessu caueæ magnis Circensibus actis. S.

Nam & Circenses ludi iidem etiam plebei sunt appellati, quod initio veris stato, solenníque die celebrabantur magno totius plebis studio & delectatione. Vnde ait alibi: *At mihi pace Immensæ, nimiaeque (licet si dicere) plebis.* Et alibi,

Atque à plebeis longe Megalesia.

Plebeios autem ait Asconius appellatos, quod exactis regibus pro libertate plebis facti sunt, aut pro reconciliatione plebis. Ludi etiam Circenses in honorem Cereris celebrabantur. vnde Corn. Tacitus libro sexto de Nerone principe loquens. Tandem inquit statuta Circensium ludorum die, qui Cereri celebrantur, exequi destinata, quia Cæsar rarus egressu domóque, aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat. Et paulo post. Vtque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equitum cursibus celebraretur. Ouid. in 4. Fast.

Circus erit pompa celeber numeróque deorum,

Primáque ventosis palma petetur equis.

Hic Cereris ludi non est opus indice causa. De quibus etiam Iuuen. intellexit 14. Sat. illic *Ergo omnia Flora,* *Et Cereris licet & Cybeles aulæa relinquas:*

Illic vt de iis aliquid vberius dicatur, quatuor exhibebantur aurigarum factiones,

nominatæ à quatuor diuersis panni coloribus, quibus ipsi agitatores induti erant. De quibus sic Sidonius Apollinaris. ——— *micant colores:*

Albus & venetus, virens rubénsque
Vestra insignia, continent ministri.
Ora, & lora manu, iubásque totas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortatúrque obiter, iuuántque blandis
Vltro plausibus, & voluptuosum
Dictant quadrupedantibus furorem,
Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant.
Ardescunt, saliunt, timent, timentur.

nam spectatores diuerso currentibus aurigis fauebant studio, aliíque alium hortabâtur ad victoriam vnde est illud apud Plin. ad Caluisium Nunc fauent panno, pannũ amant. Et si in ipso cursu medióque certamine hic color illuc transferatur, studium fauórq; transibit, & repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent: tanta gratia, tanta auctoritas in vna vilissima tunica quibus verbis ostendit Plin. tanto studio coloribus Romanos diuersis vsos fuisse, vt non homines, sed colores ipsos, quibus induti erant admirarentur: ita vt si colorum mutatio facta esset in ipsis agitatoribus, & ab vna factione ad alteram translata, itidem & fauorem spectatorum transiturum. vt plane ostendat illos non personis, sed coloribus fauisse. Prasinæ hoc est viridi factioni Caligula & Nero ita addicti deditíque fuerunt, vt Caligula cœnaret in stabulo assidue & maneret, vicieśque sestertiûm agitatori Cythico contulerit: Nero vero inter discipulos conquereretur quondam tractum Prasinum agitatorem, & quum à magistro obiurgaretur de Hectore tracto se loqui ementitus sit. Venetæ vero factioni adeo fauit Vitellius, vt quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clare maledixerant, interemerit. Martial. in distichis de Prasino & Venero mentionem facit.

Si Veneto Prasinóne faues qui coccina sumis,
Ne fias ista transfuga veste vide.

Nam coccinatus pro transfuga haberetur, qui relictis Prasino & Venero, ad purpurei panni factionẽ abiret. Iul. Capitolinus in vita Veri sic scribit, Circensium tantam curam habuit, vt frequenter prouincialibus literas causa eorum & miserit, & acceperit, denique etiã præsens & cum Marco sedens multas a Venetianis passus est iniurias, quod turpissime contra eos fauerit. nam & volucri equo Prasino aureum simulachrum fecerat. quod secum portabat: est ergo sensus Si potes inquit, relinquere istos ludos Circenses, quibus tota ciuitas tantopere delectatur, optime tranquilléque habitabis in Campania.

Soræ) Sora, Fabrateria & Frusino oppida sunt Volscorum in Campania, à Fabrate ia fit Fabrateinus.

Quanti nunc tenebras vnum conducis in annum!
Hortulus heic, puteúsque breuis, nec reste mouendus,
In tenues plantas facili defunditur haustu.
Viue bidentis amans, & culti villicus horti:
Vnde epulum possis centum dare Pythagoræis.
Est aliquid quocunque loco, quocunque recessu,
Vnius sese dominum fecisse lacertæ.
Pluribus heic æger moritur vigilando: sed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, & hærens

Ardenti stomacho. nam quæ meritoria somnum
Admittunt? magnis opibus dormitur in Vrbe.

VETVS SCHOL.

Pecisse lacertæ.] Notandum, quia feminino genere dixit, Lacertæ, cum Virgilius masculino dixit Lacertos, & aut ad animal retulit, quia sunt in agro quamplurimi, aut lacertam pro horto posuit, per quam discurrere & latitare consueuit.

Meritoria] Tabernæ, ab eo qui * mercedes præstat.

Magnis opibus dormitur.] Magna potentia silentium imponitur viciniis tabernariis, vt magno pretio somnus constat.

IOAN. BRITANNICVS.

Tenebras.] Locum tenebrosum & obscurum. Sensus est in aliis Italiæ oppidis tanti tibi poteris parare & hortum & puteum, quanti Romæ conducis domicilium tenebrosum.

Hic.] Pro illic.

Puteusque b.] Non profundus, sic etiam dicimus, aquas breues non altas, non profundas. Talem puteum præcipit & Col. habendum.

Aut fons illachrymet puteo non sede profundo.

Viue b. a.] Satius inquit est agricolarioni vacare, quàm habitare intra vrbem, inter tot viuendi difficultates & molestias.

Ergo amans bidentis.] i. rei rusticæ & imprimis cultus hortorum.

Bidentis.] Bidens genus est sarculi.

Pythagoreis.] Pythagoras quum carnibus abstinendum doceret, legumine oleribusque vescebatur, vt mortales ad faciliorem assuefaceret victum, & cibos semper parabiles, quod institutum discipuli seruauere. De quo plura illic dicemus:

Ventri indulsit non omne legumen.

Est aliquid.] Venusta suasio, operæprecium inquit est alicuius rei, vel vilissimæ dominum se facere, vt omnino ostendat longe melius esse in loco deserto habitare, quàm in Vrbe.

Vnius l.] Vnius (vt dici solet) vermiculi: hocque melius quàm vt ad mensuram referas.

Plurimus hic æger.] Aliud incommodum affert pauperum. Plurimi inquit moriuntur contracta ægritudine ex noctibus insomnibus. Nam pauperes in ea inquit parte ædium diuitis habitant, quæ publicis est proxima viis, vt dormire non queãt nimio & iumentorum & plaustrorum strepitu, sicque interrupto sæpe somno, in ægritudines leriferas incidunt. Hoc etiam conqueritur Mart.

Numerare pigri damna quis potest somni. Item alibi.

Otia me somnúsque iuuant, quæ magna negauit Roma mihi.

Cibus imperfectus.] i. non concoctus in stomacho, qui causa est langoris.

Quæ meri.] Loca meritoria dicuntur, quæ mercede locantur inquilinis, à merendo, vnde & tabernæ meritoriæ ipsa stabula dicuntur, hoc est cauponæ. Nam mereri est causa quæstus aliquid operari, vnde & meretrices sunt appellatæ, quod turpitudine corporis æs mereatur. Mercésque præmium appellatur, quod datur pro laboribus susceptis. inde etiam dicuntur pueri meritorij, qui aut sponte sua, aut iubente domino prostant, turpique quæstu æs merentur.

Magnis o.] Id est, diuites & petentes dormiunt, qui sibi de loco remoto prospiciunt.

Inde caput morbi: rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, & stantis conuicia mandræ.

Eripient somnum Druso, vitulisque marinis.
Si vocat officium, turba cedente vehetur
Diues, & ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausa lectica fenestra.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Vnda prior: magno populus premit agmine lumbos
Qui sequitur: ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter: at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
Pinguia crura luto, planta mox vndique magna
Calcor, & in digito clauus mihi militis haeret.

VETVS SCHOL.

Mandra.] Locus in quo porci includuntur.

Si vocat officium.] Si officium faciendum sit Consuli à Praetore, disponit qui viã faciant.

Liburno.] A lectica magna liburnatos, & gerulos liburnos. Ipse, tarde venisse Liburno, in secundo libro.

Vnda prior.] Populi multitudo stantis ad officium.

Assere duro.] Amite * lecticae lecticarios significat.

Metretam.] Vas, quod amphoram capit.

IOANNES BRITANNICVS.

Inde caput morbi.] Subaudi est, quòd scilicet non dormiunt.

Rhedarum transitus] Ratio somni interrupti. Nam transitus inquit rhedarum in arcto viarum inflexu adimunt somnum.

Arcto inflexu vicorum. Vici adeo coniuncti obliquique erant, vt difficilem transitum vehiculis darent. Tacitus, arctis itineribus, hucque & illuc & enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. vnde Nero, autore Tranquillo, offensus angustiis & flexuris vicorum incendit vrbem quòd autem vici obliqui essent, docet Liu. in fine quinti lib. primae Decad. his verbis: Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine in vacuo aedificant. ea est causa, vt veteres cloacae primo per publicum ductae, nunc priuata passim subeant tecta, formáque vrbis sit occupatae magis quàm diuisae similis.

Conuicia. st. m.] Hoc est conuicia quae fiunt mandrae stanti & remoranti. nam genitiuus mandrae stat passiue. genitiui enim ponuntur & actiue & passiue, vt si dicam verbera magistri prosunt pueri i. verbera quae infligit magister. & quia magister agit, actiue ponitur genitiuus: passiue vero verbera puerorum, id est quae pueri patiuntur. Conuicia ergo mandrae. i. quae mulio facit in mãdram. solent enim multis conuiciis & minis agere iumenta. Conuicium dicitur autore Vlpiano, vel à concitatione, vel a conuentu, hoc est à collatione vocum. quum enim plures voces in vnum conferuntur, conuitium appellatur, quasi conuocium fecisse conuitium dicitur non tantum is qui vociferatus est: verum is quoque qui concitauit ad vociferationem alios, vel qui submisit, vt vociferetur. non tamen omne maledictum conuitium

uitium est, sed id solum, quod cum vociferatione dictum est. & siue vnus, siue plures dixerint, conuicium est. quod in cœtu dictum est, quod autem nec in cœtu, nec vociferatione dicitur, conuicium non proprie dicitur, sed infamandi causa dictum.

Mandra.] Gregis iumentorum stantis. significat enim mandra multitudinem iumentorum Mart. lib. 5.

Vixque datur longas multorum vincere mandras.

Eripiunt s. u.] Omnes quos adhuc vidi Codices legunt Druso, sic commentatores Drusum exponunt pro homine somniculoso. Ego vero Vrso legendum contenderim, hac maxime ratione, quòd quum dicat somnum eripi vitulis marinis, recte procedat, vt de aliis belluis, quæ alte dormiunt potius loquatur quàm de homine. nam Vrsi vt scribit Plin. lib. 8. cap 36. primis diebus bis sepienis tam graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant.

Vitulisque ma.] Quæ Phocæ dicuntur, quo animal nullum grauiore autore Plin. premitur somno. Verg. *Sternunt se somno diuersæ in littore Phocæ.*

Si vocat offi.] Aliud etiam incommodum proponit pauperum. Nam si forte aliquo eundum sit, ita officio postulante, diues super ora pauperum lectica feretur sine aliquo eius incommodo, sed cum magna pauperum pernicie, quia serui lecticarij, cæteràque seruorum turba prosternuntur conculcantúrque pedibus in luto.

Curret s. o.] Id est, sublimis in lectica vehetur supra capita hominum. vnde Sen. ad Lucil. loquens de diuite sic ait. Quos supra capita hominum, suprâque turbam delicatos lectica suspendit. Plin. in panegyr. Traiani luxum & superbiam sui temporis damnans sic scribit, Ante te principes fastidio nostri & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri ceruicésque seruorum super ora nostra vehunt. sic enim diues nec solum in vrbe, sed etiam foris gestabatur. Sen. item ad Lucil. Non turba seruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. Cic. in 2. Philipp. At iste operta lectica latus est per oppidum vt mortuus.

Ingenti li.] Ingenti & procero lecticario. Alibi, *Tarde venisse Liburnus dicitur.* Nam ex Liburnia, quæ Dalmatiæ est contermina, magnæ staturæ mittebantur serui. vnde alibi: *Primus clamante Liburno, Currite.*

Atque o] Hic est indignatio Vmbritij, quod quum ipsi pauperes in itinere luto prouoluantur, diues tanto ocio gestetur, vt etiam in lectica legat & dormiat.

Obiter.] C. Id est παρέργως, quasi aliud agens. Commode hoc loco interpretabimur, interim, vel interea. nam παρέργα dicuntur, quæ alicui rei præter propositũ, adduntur. S. Curret inquit super ora, & interim leget, aut scribet. sic etiam alibi. *Verberat: atque obiter faciem linit, audit amicas* Plin. lib. 37. Libet obiter vanitatem magicam hic quoque coarguere. Idem in eodem. Nec vero id solum agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ, obiter coarguetur magorum infanda vanitas. Idem lib. 33. Illud quoque obiter indicari conuenit.

Intus.] Nam vt diximus lectica erat instar cubiculi. Vnde Plin. lib. vlt. Nat. histor. cubiculum viatorium appellat: quod alibi Iuuen. satyrice appellauit, antrum.

Ante t. n.] Licet inquit legat, aut scribat, aut dormiat cum multo otio, tamen nos etiam præcedet.

Vnda.] Multitudo, quæ vndam maris imitatur in tumultu. Verg. in 2. Georg.

Mane salutantum totis vomit ædibus vndam.

Assere d.] asseres ligna dicuntur oblonga, vt puta pali, perticæ. Vnde Cæs. in libro De bel. ciu. ait. Asseres enim pedum duodecim cuspidibus præfixi. Hircius lib. 4 De bel. Alex. Asseres remorum vsum obtinebant. Suet. in Cal. Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus accurrerunt. Cato in Re rust. Duobus asserculis appositis parieti, quibus gallinæ in nidum possint irrepere. Victruu. in 7. Asseres directi disponantur inter se, nec plus spacium habentes pedes binos & hi maxime cupressos, quòd abiegni à carie & vetustate celeriter vitiantur. Idem lib. 5. Deinde

insuper sub tegulas afferes ita prominentes vti parietes proiecturis eorum tegantur dicti afferes, quòd assideant parietibus trabibúsque, vt Fest. scribit.

Tignum.] scribit Vlp. appellatione tigni contineri omnem materiam, ex qua ædificium constet: vineæque necessaria: vnde quidam aiunt regulam quoque, & lapidem, & cementa, cæteráque, si qua in ædificiis sunt vilia, (Tigna enim à tegendo dicta sunt) hoc amplius & calcem, & arenam tignorum appellatione contineri. sed in vineis etiam tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur, vt puta perticæ, pedamenta, vnde etiam fabri tignarij appellantur, qui ædificia extruunt.

Metretam.] C.Cadum. est enim mensuræ genus tam aridorum quàm liquidorum, capiens libras CVIII. S. Mart.

Plurimus Hispanias misit tibi nauta metretas.

Cato in Re rust. Ahenum vnu habeat, quod capiat metretas 30.

Magna p.] i. pedibus magnorum militum proculcor & patior. Nam & alibi appellat grandes suras milites ipsos magnos & proceros.

Clauus mi] Milites caligas gestabant multis clauis subfixas. vnde alibi Iuu.

Quum duo crura habeas offendere tot caligatos, Milia clauorum.

Claui autem, quibus caligæ suffigebantur, caligares dicti sunt. Plin. lib. 9. Pisces existunt squammis conspicui crebris, atque præacutis clauorum caligarium effigie. Cuius calciamenti ita meminit Iosephus in 7. De bello Iud. loquens de cæde Iulia in Hecatontarchi. Calceos namque habens creberrimis atque acutis (vt cæteri solent milites) clauis fixos, dum strato saxeis crustis solo occurreret, labitur magnóque cum armorum sono deiectus in tergum fugientes reduxit. Valer. lib 9. loquens de luxuria exercitus regis Antiochi sic scribit, Magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit. Festus ait, clauata dicuntur aut vestimenta clauis intexta aut calciamenta clauis infixa. Quo calciamenti genere nostris etiam temporibus Turci gentes barbaræ, Græcíque stratiotæ vtuntur. calceos enim multis clauis habent suffixos.

Haret.] Figitur.

In di.] s. pedis, dum calcatur.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?
Centum conuiuæ: sequitur sua quenque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Seruulus infelix, & cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ: modo longa coruscat
Serraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant alte, populóque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, & euersum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Inuenit? obtritum vulgi perit omne cadauer
More animæ. domus interea secura patellas

Iam lauat: & bucca foculum excitat, & sonat vncta
Strigilibus, & pleno componit lintea gutto.

VET. SCHOL.

Fumo.] * Apparitione.
Centum conuiua.] Perinde conuiuium, quia sibi faciunt in commune.
Sequitur s. q. c.] Pulmentaria portans secum, comparata ex sportula.
Corbulo.] alij dicunt athletam illius temporis fortem, Corbulonem fuisse: alij genus nauis.
Ligustica.] Nomen insulæ.
More anima.] Sicut animæ non videntur, ita cadauera minutatim concisa obterantur.
Lintea gutto.] Et apparatur ad balnea ferre si venerit, quem nescit peremptum * gutto autem ab eo, quia guttam mittit quos habent capsarij Strigula autem est, quod xystram dicunt, vnde oleum deteritur.

IOANNES BRITANNICVS.

Nonne vi] Confirmatio est pauperes nimia multitudine in itinere conculcari.
Quanto fu.] Nonne inquit vides quanta sit multitudo petentium sportulam: vt demonstret mirum non esse, si pauper in itinere elidatur. Nam obsonia, quæ distribuebantur ex sportula, miro hominum concursu & studio petebantur, vtque ea calida conseruarentur, cum foco domum ferebantur à seruis. Sen. ad Lucil. Tumultus coquorum ipsos cum obsoniis focos transferentium. hoc enim iam luxuria commenta est, ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum fieret, coenam culina prosequitur. hinc igitur ait poeta, *Sequitur sua quemque culina.*
Centum com.] Subaudi adsunt, qui sportulam celebrent.
Corbulo.] i. vir fortis & validus quasi fuit Corbulo, is enim temporibus Neronis rebus in Armenia gestis claruit, de cuius viribus Corn. Tac sic, Ne si ad capiendas copias Syriam intrauisset, Corbulo omnium ora in se verteret Corpore ingens erat, & supra experientiam, sapientiámque etiam validus. Ordo est & sensus. Corbulo vir fortis & validus vix ferret tot vasa ingentia, & tot res impositas capiti suo, quot portat seruulus infelix recto vertice, legendum autem est quot, & non quas.
Seruulus inf] Pathos à miserabili labore.
Ventilat.] Hoc est cursu facit ventum igni. C vel ignem quasi ventilando accendit. S.
Scinduntur) Hoc totum refertur ad incommodum pauperis, qui nimia hominū turba vbique conculcatur.
Tunica s. m.) i. paulo ante domi consutæ & refectæ.
Abies) Speciem posuit pro genere. i. lignum maximum: sic Sen. detestans luxuriam vrbis lib. 13 epist 2. Nec in hunc vsum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderet.
Coruscat.) Nutat, & tremit.
Sarracum.) Genus est vehiculi: infra in 5. Sat

Frigida circum agunt pigri sarraca Boota.

Sidon. Mille graues sarcinæ ad prædium ex oppido ductæ: nulla sarraca nulláque essed a subuehendis oneribus attrahebantur.
Nutant a) s paulstra vehentia pinum. i. tremunt: deductū ab iis, qui capite nutāt.
Populo) Quasi pauperibus.
Nam si p) Sensus est, si forte inquit plaustrum, quo magnæ lapidum moles vehuntur procubuerit super pauperes, ita eorum corpora atterentur, vt nulla quidem inueniantur membra.

Axis.] partem posuit pro toto. i. plaustrum ipsum.

Saxa Li.] i. marmora Lunensia, quæ in Liguria excidebantur tantæ magnitudinis & ponderis, vt fortuito casu homines obtererentur. Æmulatio est. Horat.

Torquet nunc lapidem,, nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris.

Montem.] Hyperbole est, id est ingens saxum.

Quis fu.] Quasi dicat nihil. cum interrogatione legendum.

More a.] Ita corpus pauperis obteritur, vt de eo non plus conspicias quàm de anima, quæ nusquam apparet:

Interea] Dum expectatur, aut (quòd magis placet) naturæ concessit.

Domus.] familia.

Secura.] nihil de domino timens, sed sine aliqua cura quum eũ incolumen putet.

Iam l. p] ad rem diuinam faciendam nam patella vas erat fictile sacrificiis aptũ. post enim rem diuinam lauabantur, antequam cœnarent. patella etiam accipitur pro quocumque vase escario. Pers.

Quæ tibi summa boni est? vncta vixisse patella. Horat.
Nec modica cœnare times holus omne patella.

Patella autem & patina dicta sunt à patulo. sunt enim proprie vasa quæ patula sunt.

Bucca.] Ea pars oris infra malam quæ inflatur bucca appellatur. Vnde Horat.

Quin Iuppiter ambas, Iratus buccas inflet.

Inde fit buccina. i. tuba & buccinator, id est tubicen & buccella siue bucca, id est quantum cibi ore capias.

Vnctis & strigilibus.] De striligibus diximus apud Persium, illic, *Puer & strigiles Crispini ad balnea defer.* instrumenta enim erant ferrea, quibus in balneis vtebantur ad detergendum sudorem, à stringendo i. radendo dicta. Illud obseruandum est à Iuuen. primam produci, quam Persius corripuit Nec mirum quando etiam alia videmus autoribus diuersis poni modis. Nam Persius primam syllabam produxit in hoc verbo rudere: quum dixit *pecuniaria rudere credas.* quam Ouid. corripuit,

Vt rudit à scabra turpis asella mola.

Vnctis.] Oleo, quo minus cutem læderent.

Componit.] parat.

Lintea.] Quibus corpus madidum ex balneis siccabant.

Gutto.] Guttus vas ex cornu erat denominatum à gutta. nam guttatim oleum fundebat lauantibus se in balneis id etiam prima æstimatione fiebat ex cornu Rhinocerotis, inde idem dicitur Rhinoceros. De hoc Mart.

Gestauit modo fronte me iuuencus,
Verum Rhinocerota me putabis.

Guttus item vas erat ligneum, quo in sacris vtebantur, vinum guttatim fundens. De quo ita Var. In sacris remansit guttus & simpullum.

Hæc inter pueros varie properantur: at ille
Iam sedet in ripa, tetrumque nouicius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum
Infelix, nec habet quem porrigat ore trientem.
Respice nunc alia, ac diuersa pericula noctis:
Quod spatium tectis sublimibus, vnde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, & curta fenestris
Vasa cadunt, quanto percussum pondere signent,

Et lædant silicem. possis ignauus haberi,
Et subiti casus improuidus, ad cenam si
Intestatus eas. adeo tot fata, quot illa
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Vt sint contentæ patulas defundere peluers.

VET. SCHOL.

Porthmea.] * Carinam: Porthmeum dicit, non angustum traiectum.

Q. p. ore trientem.] Nummum, stipem. Et nunc apud Athenienses mortuis solent in ore nummum immittere, vt apud inferos non tanquam inopes errent: vnde naulum Charon accipere solebat: vt Virgil.

Hæc omnis quam cernis, inops, inhumatáque turba est.

Vnde c. Tecta fecit.] Id est quanto in excelso sunt insulæ, vel quemadmodum coniuncta.

Vt sint contenta.] Vt stercore perfundaris potius, quàm alio graui pondere feriaris.

Pelues.] Conchas, in quibus pedes lauant, vt vasa fictilia, ποδόνιπτρα.

IOANNES BRITANNICVS.

Inter pueros.] Id est filios more Græco quos παῖδας vocant. C. vel inter ministros & famulos. S.

In vi.] Stigia, quam dicunt animas transire vectas cymba à Charonte portitore. Vergil.

Corpora viua nefas Stygia vectare carina.

Nouicius.] Nouicius appellatur in omni arte rudis & nouus, & quod nuperrime inuentum sit nouicium dicitur, vnde Plinius lib. 13. appellauit mensas citreas nouicias his verbis: Hom. de mensis tamen tacuit, & alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, ex quo nouiciæ apparent.

Porthmea.] Id est, Charontem, qui portitor apud inferos est. Vergil.

Portitor ille Charon, hoc est qui homines nauigio traducit. porthmos enim significat fretum. Et porthmis porthmidis nauicula. Petronius Arbiter Satyricus.

——*vix nauta porthmeus*
Sufficiet simulachra virum traducere cymba.

Vbi locus est emendandus, nam scriptum est Protheus pro Porthmeus.

Nec spe. ce.] Non sperat inquit, qui ita mortuus est posse à Charonte traiici. hoc ideo, quia dicuntur animæ eorum, qui insepulti iacuerint vltra Stygiam paludem non transuehi Sed illis errandum centum annos circa ripes, eóque tempore completo quasi vltimo cursu vitæ humanæ traduci à Charonte. vnde Verg.

Portitor ille Charon, hi quos vehit vnda sepulti,
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos volitántque hæc littora circum:
Tunc demum admissi stagna exoptata reuisunt.

Alnum.] Cymbam, quæ fit ex alno labore.

Cænosi gurgitis.] Id est Stygiæ paludis. Verg.

Turbidus hic cœno, vastáque voragine gurges Æstuat.

Porrigat ore tr.] Finxerunt Græci autore Diod. animas mortuorum ad infetos transire, vltráque Stygiam, vt diximus paludem transuehi, vnde Ægyptij repræsentantes corpora mortuorum per fluuium & Acherusiam paludem ad sepulchrum mittebant. Nauis qua vectabatur appellabatur apud Græcos epibatra. Obolum dabant mortuo dandum portitori, cui nomen inditum est ab incolis Charon, huius superstitiosæ opinionis meminit & Apul. lib. 6. De asino aureo his verbis. Apud inferos Charon est expetens portorium, sic ad ripam vlteriorem sutili cymba deducit commeantes & inter mortuos auaritia viuit. Ex quo manifestissime apparet, portitores proprie dici, qui portoria & vectigalia exigunt, qua significatione ita accepit Verg. in 6. cum Charontem portitorem appellauit, quasi qui ab omnibus transeuntibus obolum exigat. deflexúmque est vocabulum à portu, quod ibi portitores considant exigentes vectigalia quæ ab ipso portu portoria etiam sunt appellata. Terent. in Phor.

Sed epistolam audiui delatam esse ad portitores.

Vbi Donatus docet portitores esse magistros tributorum, qui in portu inferendarum rerum, & efferendarum vectigal exigebant. Plautus in asinaria.

Iam ego hunc portitorem priuabo portorio.

Cic. in 2. epist. ad Atticum Illa causa publicanorum quantam acerbitatem efferat sociis intelleximus ex ciuibus, qui nuper in portoriis Italiæ tollendis non tam de portorio, quàm de nonnullis iniuriis portitorum querebantur. Portitorem etiam dicimus ipsum gerulum à portando. Col. De cultu hortorum.

Mox vbi nubigena Phryxi nec portitor Helles.

Trientem.] C Triens, paruula moneta est, quarta pars oboli. assis vero tertia. ex quo apparet errasse Donatum, qui obolum vltimam & minimam monetam esse existimauit S. Capitur etiam triens pro vase portorio. Mart.

Quum potes amethystinos trientes,
Et nigro madeas opimiano. Persius,
Calidúmque trientem, *Excutit è manibus.*

Respice nunc alia] Monet quàm multa immineant pericula ambulanti per vrbem nocturno tempore, vt sit suasio deserendam esse vrbem ingruentibus tot incommodis.

Quod spatium.] Subaudi sit. i. interuallum à tectis sublimibus ad terram. Nam vt scribit Victr. cum areæ complanatæ recipere non possent tantam multitudinem ad habitandum in vrbe, ad auxilium coacti sunt Rom. ad altitudinem ædificiorum deuenire. Ergo Vmbricius ait ex altitudine ædificiorum formidanda esse pericula, ne ex iactu testarum feriatur pauper nocturnus.

Testa.] Appellatione testæ intelligimus omnia fragmenta vasorum fictilium vt sunt, seriæ, vrceoli, vrnæ, tegulæ, & id genus, ipsáque etiam vasa integra, vt illud.

Pictaque incumbere testa. testas etiam dicimus conchas piscium, vnde Plin. Solertia est inanium ostrearum testis se condere.

Curta.] Aliqua ex parte mutilata.

Ignauus.] Parum prudens.

Ad c. i.] Si forte apud amicum eas cœnatum.

Intestatus] Non tantum is (vt diximus suprà) qui testamentum non fecit dicitur intestatus, sed etiam autore Paulo de legitimis tutoribus, is qui testamento liberis suis tutores non dederit, quantum enim ad tutelam pertinet intestatus est.

Tot fata.] Tot mortes.

Ergo cap. optes] Quum tanta tibi immineant pericula, possis bene optare vt è fenestris tantum in caput tuum fundantur sordes, quæ matulis excipiuntur, modo à reliquis periculis sis tutus.

Contenta] Subaudi fenestræ.

Pelues.] Vasa proprie sunt ad lauandos pedes, vt docet Var. Verum hic ponitur pro quocunque vase.

Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecidit
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Peleide, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire. quibusdam
Somnum rixa facit: sed, quamuis improbus annis,
Atque mero feruens, cauet hunc, quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longissimus ordo:
Multum præterea flammarum, & ænea lampas.
Me, quem Luna solet deducere, vel breue lumen
Candelæ, cuius dispenso, & tempero filum,
Contemnit. miseræ cognosce procemia rixæ,
Si rixa est, vbi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contra, starique iubet, parere necesse est.

VETVS SCHOL.

Amicum Pelida.] Achillis, qui morte Patrocli mœstus fuit.

Quibusdam somnum rixa facit.] Iuuenes libidinosi & luxuriosi libentius dormiũt, si ceciderint aliquem.

Coccina læna.] purpura qua diuites olim vtebantur. Virgil. *Varióque ardebat murice læna.* aut antiqui amphimallum lænam appellabant. * Quod Græci coccum Latini teres birrum vocarunt.

Cuius dispenso.] Cuius candelæ papirum temporibus partior, vt duret. dispenso, dispono, tempero, ne aut citius ardeat, aut extinguatur.

Vbi tu pulsas.] Cædis. Terentius, vt

Ego vapulando, ille verberando vsque ambo defecti sumus.

IOANNES BRITANNICVS.

Ebrius ac pet.] Iuuentus inquit Romana lasciua & temulenta tempore nocturno per vrbem vagatur, obuiósque pauperes vario vexationis genere afficit: ita vt si forte ea nocte aliquem non ceciderit, præ dolore nequeat dormire. Sicque petulantiam, nimiámque iuuentutis lasciuiam notat, periculáque & incommoda, quæ in vrbe patiuntur pauperes ostendit. Legitur apud Sueton. Othonem solitum vagari noctibus atque inualidum quemque obuiorum vel potulentum corripere ac distento sago impositum in sublime iactare. Nero quoque post crepusculum, accepto pileo popinas inibat, circũmque vicos vagabatur ludibundus: à cœna redeuntes verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacísque demergere assuerat.

Patitur n.] Ordo est, patitur noctem Pelidæ lugentis amicum i. eo afficitur dolore, quod nullum verberauit, quo afficiebatur Achilles ob cædem Patrocli, quẽ Hector, vt scribit Hom. vlt. lib. Iliados interemerat. versus est talis de Achille lugente Patroclum.

Nunc lateri incumbens iacuit, mox deinde supinus:
Nunc cubat in faciem, nunc recto pectore surgens,
Versat membra Thoro.

Pelida] Achillis filij pelei & Thetidis.

Amicum.] Patroclum.

Quibusdam som. ri. fa.] Lætantur enim scelere perpetrato sicque quiete dormiunt.

Rixa.] Inter rixam & altercationem hoc interest, altercatio enim est contentio verborum, vnde illud apud Tranquil. in Cæs. triduóque per irritas altercationes absumpto in prouinciam abiit. i. per irritas verborum contentiones. Rixa vere ipsa pugna & concertatio. Vnde Iuuen infra.

Si rixa est, vbi tu pulsas, ego vapulo tantum.

Hæc tamen ab autoribus plerumque confunduntur.

Sed quamuis imp] Sensus est, Licet inquit iuuenis sit, & mero calefactus, cauet tamen, si cui occurrat potenti & diuiti. quasi ostendat non esse tamen tanta petulantia, vt omnes pariter feriat, sed tantum miseros & inopes, sicque poeta docet, solam paupertatem vbique esse ludibrio.

Cauet.] Vitat, intactúmque relinquit.

Quem cocc. l.] Id est hominem coccinatum, ac per hoc diuitem. Nam vestes coccinæ in magno erant precio & nobiliorum, κόκκος enim Græce granum Latine significat, & κοκκινὸς rubrum, qui ex grano inficitur. Plin. lib. 22. cap. 2 ostendit, coccum tanquam herbam dicatum imperatoriis paludamentis.

Ordo c.] Hinc hominem potentem & diuitem designat, qui multis stipatus clientibus ambulet.

Atque anea lan.] Id est candelabrum Corinthium, quod preciosissimum erat, ideóque tantum ditioribus dabatur. Vnde illud est apud Plin. lib. 34 De candelabris. Nec pudet tribunum militum ea salariis emere, quum ipsum nomen à candelabrū nomine impositum appareat vbi Plin. aperte docet, tribunum pudere debuisse, qui candelabrum Corinthium talento mercatus fuerit. quantū erat, autore Strab. lib. 11. Tribuni militaris stipendium, id est, sestertia quinquaginta, quæ CXXV. libras valerent, quibus videlicet talentum constat. Æs autem Corinthium dicebatur. quod æquali portione auro & argento miscebatur. Lege Plin. lib. 9. cap. 40. & lib 33. cap. 2. Eius autem misturæ causa fuit incendium ipsius ciuitatis Corinthi. Nam quum ciuitas à L. Munio ex senatusc. diruta fuisset, quia ibi legati Romanorum violati fuerant, infinitum aurum, argentum, æs, & ferrum in conflagratione confusum est, & commistum. vnde fluxit nouum genus metalli, ad cuius similitudinem mistura eiusmodi ab eo tempore æs Corinthium vel vasa Corinthia dicuntur. De candelabro Corinthio ita Mart.

Nomina candelæ nobis antiqua dederunt.

Non norat parcos vncta lucerna patres.

M. Varro inquit. Candelabra à candela, in iis enim funiculi ardentes figebantur.

Filum. Funiculum ipsum cæra obuolutum. Bene autem expressit ridiculam pauperis industriam in parsimonia rerum. solent enim pauperes digitis extendere candelam, quasi non plus sit arsurum, quàm ipsi digitis extenderint.

Contemnit.] Ordo est. Ille improbus contemnit me, quem luna solet deducere, &c.

Cognosce p] Corrigendus est locus. legendum enim est procemia non præmia, vt & metri ratio stet, & sensus recte procedat. Nam operæprecium inquit est cognoscere, quale sit pugnæ principium. Neque enim inchoata est pugna. sequitur enim. *stat contra, starique iubet.*

Procemia.] Initia & principia. Nam quod principium Latine, vel exordium dicitur: maiore quadam ratione Græci videntur procemium nominasse, deducto vocabulo à citharœdis, qui pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi fauoris gratia canunt: procemium cognominarunt. πρὸ enim ante & οἴμη cantum significat. vnde & oratores ea quæ priusquam causam exordiantur ad conciliandos sibi iudicum animos præ loquuntur, eadem appellatione significarunt C. Alij legunt præmia, sed rectius procemia. S.

Nam

Nam quid agas: cum te furiosus cogat, & idem
Fortior? vnde venis, exclamat? cuius aceto,
Cuius conche tumes? quis tecum sectile porrum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede, vbi consistas, in qua te quæro proseucha.
Dicere, si tentes aliquid, tacitúsve recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt. libertas pauperis hæc est.
Pulsatus rogat, & pugnis concisus adorat,
Vt liceat paucis cum dentibus inde reuerti.

VETVS SCHOL.

Sectile porrum.] Folia porri, siue condimentaria.
Cuius conche.] Cuius faba inflatus es.
Proseucha.] Quidam nomen loci dicunt ad conuiuium constitutum, ex gaudio dictum alij, locum ad quem conuenire solebant mendici ad stipem petendam. alij tabernam, in qua pauperes viuant. προσεύχεσθαι enim Græce orare dicitur, & Proseucha, locus Iudæorum, vbi orant.
Vadimonia d.] Postea accusant.

IOAN. BRITANNICVS.

Cuius concha tumes.] Insultat pauperi, quasi à vilibus vbique cibis pascatur, apud quem inquit ventrem tuum faba impleuisti. contumeliose superbéque enunciandum est conchis autem ea est, quam fabatiam viridem appellat Apitius. Ea condiebatur liquamine, oleo, coriandro viridi, cumino, & porro conciso. ingrati est saporis, nisi bene condita fuerit. vnde Mart. in male cœnantem.

Et bene si cœnas conchis inuncta tibi est. alibi.
Si spumet rubra conchis tibi pallida testa.

Inter fabatias, Apitius ait, Baianas elixas minutatim concidendas, condiendas ruta, apio viridi, porro, aceto, oleo, liquamine, careno vel passo modico. vnde fit vt putem fabam viridem appellari apud nos corrupto vocabulo bazianam. Aliqui dicunt conchem simpliciter dici fabam, quæ veluti concha cortice regitur, & cum ea coquitur.

Sectile porrum] Nam antiqui ita porri naturam distinxerunt, vt alterum sectile, alterum capitatum appellarent. Legito Plinium lib. 20. cap. 6.

Sutor Sutorem nominauit, vt vilem & pauperem. Nam sutor quum absolute enunciatur illum signat, qui calceos suit. possumus & eum appellare qui vestes, & alia suit, si sic coniungamus, sutor vestiarius, sutor pelliciarius.

Veruecis.] Differentia est inter veruecem & arietem. nam aries appellatur qui oues init, veruex vero qui castratus est, quasi qui natura sit versa. Sic in porcis verrem dicitur, qui scrophas init Maialem vero, cui testes sint exempti. Item in equis appellamus canterios qui castrati sint. Licet Apul. lib. 4. & 8. De asino aureo etiam asinum canterium appellet, quo vocabulo etiam dicimus tigna in ædificiis. Vitruuius, & canterij prominentes ad extremam subgrundationem, supra can-

terios templa. Caput autem veruecinum in Apophoretis inter cætera munera mittebatur pauperibus. Martialis,

Mollia Phrixei secuisti colla mariti.

Ebrius igitur consuetudinis memor interrogat pauperem per ludibrium apud quē caput veruecinum comederit.

Elixi.] Aqua & liquore cocti. vel à lixa, vt sentit Nonius Marc 1. aqua. quam sic veteres appellauere. vel vt placuit Varroni à liquore.

Aut accipe calcem.] Intellige ipsum pauperem ab ebrio, quum hæc diceret percussum fuisse.

Proseucha.] Locus est vbi solent mendicantes sedere stipem petentes. προσεύχεσθαι est orare. Proseucha vocabulum est quod forte nusquam alibi inuenias apud Latinos autores. Angelus Politianus scribit se legisse apud Cleomedem in secundo libro circularis inspectionis aduersus Epicurum differentem hoc modo. Ex iis nonnulla è lupanaribus ascita. quædam simillima his quæ in Cerialibus à fœminis dictitantur, alia vero ex media proseucha, atque ab iis ipsis, qui illic mendicant desumpta. C. Miror ego cum Cleomedes Græce scripserit, quid sibi velit Politianus. S.

Pariter feriunt.]Siue respondeas, siue taceas.

Vadimonia faciunt.] Non satis inquit est, quod eos grauiter ceciderint; sed vltro etiam tanquam grauiter læsi, vadimonia faciunt, hoc est eos citant, vt constituto die adsint in iudicio. De vadimoniis abunde dictum est paulo ante.

Libertas pauperis.] Ironicos, immo misera seruitus, qui tot malis sit obnoxius.

Pulsatus.] Ordo est, pulsatus & pugnis concisus rogat & adorat vt sibi liceat inde reuerti domum.

Nec tamen hæc tantum metuas: nam qui spoliet te
Non deerit, clausis domibus postquam omnis vbique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum & ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomptina palus, & Gallinaria pinus.
Sic inde huc omnes tanquam ad viuaria currunt.
Qua fornace graues, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, vt timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ, & sarcula desint.
Felices proauorum atauos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus, atque Tribunis
Viderunt vno contentam carcere Romam.

VETVS SCHOL.

Fixa catenatæ.] Quia catenas grandes ferreas per singulos axes inducunt.

Grassator.) Miles.

Armato.) Quoties latrones, præsidiis conlocatis, à solitis locis depelluntur.

ac deiiciũtur, Romani quasi ad certas prædationes, & ad paratos pastus confugiũt.

Et Pomptina.] Loca sunt abundantia latronibus in Campania.

Vomer marr. & sarc.] Ferramenta, quibus terra colitur.

Atque Tribunis.] Qui post reges Consulari potestate Remp. gubernatunt.

Viderunt vno.] Tulliano scilicet, cuius æque & Sallustius meminit.

IOANNES BRITANNICVS.

Compago.] Compaginem dicimus, & compagem à compingendo, id est coniungendo. Ouidius, *Compagine cera.* Iuuenalis, *molli compage soluta.*

Grassator.] Grassari dicitur supra modum sæuire: vnde grassari latrones dicuntur vias obsidentes.

Agit rem.] Conficit, id est latrocinium exercet, & homines ferro cædit.

Pontina pa.] Paludem Pontinam Strabo scribit fuisse in Campania, quam desti-nauerat, autore Sueton. Iulius Cæs. siccare, vbi erant loca opportuna latrociniis.

Gallinaria pinus.] Id est sylua Gallinaria quæ autore Strab. erat in sinu Cumano. Eiusdem nominis est insula, de qua ita Var. in 3. de Re rust. Loquens de Gallinis feris. Ab his gallinis dicitur insula Gallinaria, quæ est in mari Tusco secundum Italiam contra montes Ligusticos. Est autem ordo & sensus: Grassatores quotiẽs sylua Gallinaria & Pontina palus armato præsidio tenentur ad arcenda latrocinia, veniunt Romam, vbi ferro homines aggrediuntur, & spoliant.

Sic.] Quum sibi per custodias non liceat latrocinia in syluis exercere.

Huc.] S. Romam.

Ad vi.] Ad paratam escam. Nam viuaria dicuntur loca, vbi animalia habentur ad saginam.

Qua f.] Tanta est latronum multitudo, vt nulla sit fornax, in qua non fabricentur vincula ad eos vinciendos.

Qua f.] Fiunt graues cathenæ.

Maximus.] Id est maxima copia, & maximus numerus ferri. Nam modus ponitur aliquando, vt hoc in loco pro mensura Valer. in cap. de Senectute. Masinissa rex Numidiæ hunc modum excessit. s. annorum. Tranquillus in Cæs. Frumentum quotiens copia esset, etiam sine modo mensuráque præbuit. Plautus in Aul.

Agri reliquit ei non magnum modum.

Seneca ad Lucilium, Modus certa mensura est.

Marra.] Genus est ligonis Columella De cultu hortorum.

Contundat marra, vel fracti dente ligonis. Poeta in penult. sat.

— Marris & vomere lassi,

Nescierunt primi gladios extendere fabri.

C. Sarcula] A sarriendo siue purgando, nam eo instrumento segetes purgantur. S. Nec tu putes esse diminutiuum, nam multa sunt, quæ diminutiua videntur, & non sunt vt cubiculum, sarculum, cœnaculum, crepitaculum, stragulum.

Felices proauorum.] Per comparationem priorum temporum quibus reges imperabant, ostendit tempora sua esse infelicia quibus contingat tam multa scelera fieri in vrbe, vt plures non sufficiant carceres ad punitionem reorum: quum vnus tantum olim sufficeret. Nam vt scribit Liuius, Ancus rex quum res Romana aucta foret, & facinora clandestina fierent, ad terrorem increscentis audaciæ media vrbe imminentem foro carcerem ædificauit.

Regibus.] Qui prius imperium tenuerunt. septem autem fuere, Romulus Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, L. Tarquinius Priscus, Seruius Tullius, Tarquinius Superbus.

Tribunis] Hoc est, eo tempore, quo primum creati fuerunt tribuni plebis, qui paruo tempore post exactos reges creati sunt in monte sacro vt libertatem plebis aduersum superbiam nobilitatis defenderent, vt ante dictum est.

Secula.] Appellatur ſeculum ſpacium centum annorum, deducta origine à ſequendo ſe: eo quòd ſequatur, atque in ſe reuoluatur, autor eſt Varro.

Carcere.] Carcer dictus quaſi coercer à coercendo. Careeres vero numero plurali, dicuntur loca, vnde currus emittuntur ad curſum. poſſumus tamen & carceres dicere numero plurali, pro locis in quibus rei coercentur, ſi plures ſunt: ſicuti etiam dicimus ædes multas, id eſt templa multa, licet ædes numero plurali domum ſignificent.

Hu alias poteram, & plureis ſubnectere cauſſas:
Sed iumenta vocant, & Sol inclinat: eundum eſt.
Nam mihi commota iam dudum mulio virga
Adnuit: ergo vale noſtri memor, & quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino,
Me quoq. ad Heluinã Cererem, Veſtámq. Dianam
Conuerte à Cumis: ſatyrarum ego. ni pubet illas,
Auditor gelidos veniam caligatus in agros.

VETVS SCHOL.

Hu alias.] Vmbrici verba.

Reddet Aquino.] Ciuitati Campaniæ, vnde fuit Iuuenalis.

Ad Heluinam Cererem.] * Namque apud Aquinum colunt numina earum dearũ, quæ colunt in Galliis.

IOANNES BRITANNICVS.

Sec. iumenta vocant.] Iumenta inquit onuſta ſunt, vt iam me vocent hinc: iumentorum appellatione exiſtimo intelligi animalia, quæ hominem iuuent dorſo ſuo: vt equum, mulum, aſinum: vnde autore Vlp. iumentorum appellatione boues non continentur, ſed pecoris appellatione continebuntur. idem ſenſit Marc. de legatis tertio. Iumentis legatis boues non continentur. Cui aſtipulari videtur & Plin. lib. 16. vbi ait. Folia fraxini iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua. vbi docet iumenta ſeparari à ruminantibus, Aulus Gellius, ait iumenta denominata à iungendo. Columella à iuuando, quod noſtrum laborem, vel onera ſubuectando, vel atando iuuent.

Mulio.] Is appellatur qui mulos clitellarios, ſiue quadrigarios agit. Plin. De viris ill. Mulionem euitantem ſuper ipſum corpus carpentũ agere præcepit. Mart. in 9. *Nec pigri rota quaſſa mulionis.*

Ter.] Figuratam attende locutionem, verbum enim pro participio poſitum eſt. i. reficiendum, imitatio eſt Horatiana.

Me quotiens reficit gelidus degentia riuus.

Aquino.] Oppidum eſt Volſcorum in via Latina, iuxta quod labitur Melphis fluuius, vt ſcribit Strab. lib. 5.

Tuo.] Id eſt patriæ tuæ.

Properantem.] Feſtinantem, tanquam vrbis incommoda fugientem.

Cererem. E.] Opinio eſt in agro Aquinati fontem fuiſſe aluinum denominatum. adhuc enim incolæ eluinum fontem appellãt: iuxta quem adhuc quædam templorum veſtigia conſpiciuntur. Aliqui vero legunt, *Me quoque Eleuſinam Cererem*

Vt sit epitheton Cereris, cuius templum fuit in Eleusine ciuitate sita inter fines soli Attici & Megarici, vnde Eleusina appellata est Ceres: quam ob id Verg. Eleusinam matrē in Georg. vocat. Eius sacrificia non modo illic celebrabantur, sed & in Italia diuersis locis. Neapoli cultam fuisse docet Pap. in Syluis.

Hei mihi, quod tantum patrias ego vertice frondes,

Solâque Chalcidicæ Cerealia dona coronæ, Te sub teste tuli.

Vestráque D.] Quam s illic colitis.

Nisi p. il.] s. me talem esse auditorem quasi non idoneum, vtpote, qui rebus militaribus per habitum, quàm poeticis aptior esse videar, sicque modestiam suam commendat.

Caligatus.) Caliga genus fuit calciamenti militaris, vnde Caligula imperator Germanici filius cognomentum accepit, à caliga, quia in castris natus est: vnde est illud apud Ausonium,

Caius cognomen Caliga, cui castra dederunt.

A caliga dicti sunt milites caligati, alibi poeta in vlt. Sat.

Offendere tot caligatos Milia clauorum.

Nam caligæ clauis ferreis, vt ante diximus suffigebantur. Iustinus lib. 38. loquens de luxuria Antiochi sic scribit, Argenti certe aurique tantum, vt etiam gregarij milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cuius amore populi ferro dimicant. Hanc etiam consuetudinem temporibus nostris, vt ante diximus, seruant & Græci & Turci milites, vt calceos multis suffixos clauis gestent. Vmbritius ergo habitu militari ostendit se venturum ad Iuuen. in agrum Aquinatem vt proinde mirum videri non debeat ipsis satyris, si non satis idoneus adiutor visus fuerit, quum habitu non poetico, sed militari venerit.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA QVARTA.

DE PISCIS MAGNITVDINE. VEL, DE CONVIVIO DOMITIANI.

Vitam Crispinus laudat, ventrémque Neronis.

Ecce iterum Crispinus & est mihi sæpe vocandus
Ad parteis, monstrum nulla virtute redemtum
A vitiis, æger, solaque libidine fortis:
Delicias, viduæ tantum aspernatur adulter.
Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in vmbra,
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus felix: minime corruptor, & idem
Incestus, cum quo nuper vittata iacebat
Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos.

VETVS SCHOL.

Ecce iterum] De quo superius. Crispinum dicit, qui sua terra Ægypto egentissimus fuit, & postea factus est magister equitum Neronis.

Mihi sæpe vocandus.] A me, qui sæpe vitiis ipsius excitor, vt crimina ipsius dicā.

Ad partes.] Quasi conuiuij & copulationis mensæ. Ita & * Sesenus lib. II. ait, Non dignus in quam debeam Saturam calente vi adingerere. aut ad partes operis

ris mei metaphoram facit à Comœdia, quia ſcenici ad partes ſuas ſolent vocari.

Æg. ſeláque lib. for. Del.] Figura. *Quid eſt Criſpinus? Ægra ſeláque libidine fortes Delicia* fortes, vt quem nullus poteſt etiam à conſuetis vitiis deterrere.

Spernatur adulter.] In minore debilis ſcelere.

Nemorum vectetur in vmbra.] Viridaria, vbi ſolent geſtari.

Iugera] Hortos, aut ſpatia dicit in ſuburbio.

Cum quo nuper] Vltimum Flauiæ gentis Domitianum dicit. hoc enim ordine regnauerunt, Nero, Veſpaſianus, Titus, Domitianus.

Sanguine adhuc viuo.] Hæc virginibus Veſtæ pœna fuit decreta, ſi vitiatæ fuiſſent, viuæ in parietibus ſtruebantur, aut ſub terra obruebantur.

IOANNES BRITANNICVS.

ECCE *iterum Criſpinus*] Hic eſt ille Criſpinus Ægyptius, qui (vt diximus in prima ſatyra) ex ſeruili conditione ad equeſtrem dignitatem Domitiani indulgentia prouectus eſt. eum poeta vt flagitioſum ſpurciſſimúmque hominem vbique lacerat: contrà Martialis, ſemper adulando laudat,

Sic placidum videas ſemper Criſpine tonantem,
Nec te Roma minus quàm tua Memphis amet.

Eum igitur Iuuenalis inſectatur, & quòd adulter & ſtuprator ſit notiſſimus, & quòd gulæ indulgentiſſime obſequatur: quorum vitiorum alterū ex altero pendet. hincque nactus occaſionem poeta ſatyricos aculeos tum in crudelitatem, tum mox in gulam Domitiani diſtringit, eum irridens, quòd infra imperatoriam dignitatem nimium contulerit ſtudium ad piſcem condiendum, ſuper quo etiam ſenatorum conſilium tentatum fuerit. Hócque vſque ad extremum ſatyræ cum ſumma indignatione & morſu perſequitur.

Ecce iterum.] Bene autem iterum, nam & ante (vt diximus in prima ſat.) taxatus eſt, vt mollis, & delicatus.

Ad partes.] Scilicet operis mei. ſumpta eſt tranſlatio à comœdiis, vbi dicuntur perſonæ primas & ſecundas partes agere, apud Terentium in Eun perſona Parmenonis primas partes habet, ſecundæ ſunt Chereæ, tertiæ ad Phedriam ſpectant. &c.

Monſtrum.] Appoſitio eſt, id eſt Criſpinus adeo omnibus inhæſit vitiis, vt tanquam naturæ quoddam ſit monſtrum.

Nulla virtute] Sumpta eſt metaphora à captiuo, qui ære ſe ab hoſtibus redimit, ne in eorum ſit manibus. Ergo Criſpinus nulla virtute vnquam potuit ſe redimere à vitiis quin in eorum eſſet poteſtate tanquam ſeruus, quaſi dicat quum in eo eſſent plura vitia, nulla tamen fuit virtus, quæ facit vt leuiora vitia eſſe videantur.

Æger.] Puſillus viribus & animi & corporis.

Fortis] Validus.

Sola libidine.] Sola impudicitia.

Delitias viduæ. Nullo inquit adulterij genere abſtinet præterquam viduæ, vt oſtendat illum iucundiora tantum ſectari adulteria, nam qui viduas aut anus ſequebantur, id lucri gratia faciebant. Martialis,

Nunc ſectaris anus, ô quantum cogit egeſtas.

Quid refert igitur.] ſi Criſpinus inquit tam fœdis moribus eſt, quid igitur prodeſt ei poſſidere diuitias? & in tantis vitam ſuam agere delitiis, quandoquidem nemo malus ſit felix: ita autem de Criſpino loquitur ac ſi viueret, quum omnino hæc poeta ſcribente eſſet vita functus. neque enim vt diximus viuos notat, ſed mortuos.

Quantis p.] Quàm magnificis geſtationibus aut vehatur mulis, aut lectica geſtetur. nam Ro: ad omnem luxum, omnémque profuſi intemperantiam, geſtationes extruebant in hortis, vt aut lectica geſtarentur, aut in vmbra iumentis vehe-

rentur & tempore pluuio. Plin. epist. 3. ad Caninium Ruffum: quæ illa mollis & tam gelida gestatio. idem ad Gallum. Gestatio buxo, & rore marino, vbi deficit buxus ambit. Et paulo inferius eadem epist. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & vmbrosa.

Iumenta m.) De iumentis satis superiore diximus satyra.

Vicina foro) Vrbi, nam forum sæpissime ab autoribus vsurpatur pro vrbe, vt illic.

Cedere namque foro, iam non est deterius quam
Æsquilias à feruenti migrare suburra.

Aut reuera hortos intelligit, quos ad amœnitatem habebant potentiores in medio ferme vrbis, & vicinos foro.

Nemo malus,] Sententia est generalis, quæ tamen Crispino accommodatur. Est enim sensus, parum prodest Crispino in tantis fuisse delitiis, quum nemo malus sit felix. neque enim vlla in scelere potest esse felicitas. semper enim malus conscientiæ stimulis feritur.

Minime corruptor) Id est Crispinus minime est felix, quasi sit epitheton Crispini, vt dicatur corruptor & incestus. De corruptore diximus sat. 1. illic,

—— *corruptor auaræ nullus.*

Idem incestus) & idem quidem incestus infelix est, incestus autem dicitur qui stuprum committit, & incesta mulier. vnde Seneca in declamationibus, incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum. Incestum autem genere neutro, dicimus ipsum stuprum

Cum quo.) Apparet Crispinum cum virgine Vestali concubuisse, quam moris erat viuam, ex Numæ Pomp. instituto in subterraneum specum defodi, si incesti conuicta esset. Erat autem cubiculum illud subterraneum ad portam Collinam cũ lecto strato, lucerna ardente, primitiis rerum, quæ ad victum spectant, hoc est pane, aqua, & lacte, vt virgo tanta religione sacra dimitti illuc videretur, vt fame periret. ipsa viua imposita feretro ferebatur per forum magno silentio & horrore. vbi peruentum erat ad cubiculum illud, deposito feretro, solutis vinculis pontifex arcana quædam precatus eam educebat, deinde collocabat in scalis, quibus in domum descendebatur, & statim se auertebat, tum humus iniiciebatur. Stupratores earum in comitio virgis cædebantur. Illic enim iubente Domitiano cæsus fuit Celer eques Ro. cui Cornelia Maximilla obiiciebatur, qui quum verberaretur in hac voce perstitit: Quid feci? nihil feci. de iis lege Plut. in Numa, & Plin. in epist. ad Corn. Minutianum. Et Dionys. libro secundo, Sed non dicit poeta virginem id supplicij fuisse passam, sed tali supplicio consueuisse affici quæ conuicta fuisset: vnde sequitur *subitura terram.* si accusata, conuictáque fuisset adulterij. Hincque est indignatio poetæ, quòd quum Domitianus Corn. Maximillam Vestalem incesti accusatam absentem, & inauditam & forte innocentem damnauerit, in Crispino idem scelus dissimulauerit. sequitur enim,

—— *Si alter fecisset idem, caderet sub iudice morum.*

Sicque poeta non tam Crispini nefaria scelera, quàm Domitiani iniquam morum correctionem insectatur. Duplicem in problematis causam Plut. affert, quare virgines viuæ defoderentur aut quòd mortuos vrunt, quod illis tribuere iniustum iudicarent, quæ non diligenter ac sancte sacrum ignem custodissent. Aut quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus afferre nefas putauerunt Rationem igitur inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ sua sponte morerentur.

Vittata) Erat enim vitta commune quoddam capitis sacerdotale ornamentum. Vittæ etiam in immolatione adhibebantur. vnde sic loquitur Sinon ille Virgilianus tanquam victima aris destinata.

mihi sacra parari, Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.

Matronarum gestamen etiam fuit. Ouid.

Este procul vittæ tenues, insigne pudoris.

Subitura

Subitura terram.] Si cum alio quàm cum Crispino incestum commisisset.

Sed nunc de factis leuioribus, & tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub iudice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio, Seioque, decebat
Crispinum. quid agas: cum dira, & fœdior omni
Crimine persona est? mullum sex millibus emit,
Æquantem sane paribus sestertia libris,
Vt perhibent, qui de magnis maiora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio vlterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.

VET. SCHOL.

Sub iudice morum.) Damnaretur à Censore.

Nam quod turpe bonis.) Irrisiue laudat, comparatione Crispini bonos dicens ꝑ nõ ea obiiciens quæ in eum turpissima sunt.

Persona est.] Non homo, sed persona.

Æquantem.) Sex librarum, qui tantum potuit habere in pondere, quantum in pretio.

Qui de magnis.) Diuites, gluttones.

Præcipuam in tab. cer.) Primam, in qua heredes primi scribuntur.

Antro.) Lecticam mulieris, aut sellam clausam dicit.

IOAN. BRITANNICVS.

Sed nunc de factis leuioribus.) Hoc dictum est, vt ostendatur quàm flagitiosus fuerit Crispinus, cuius quamuis grauissimum hoc fuerit scelus, tamen turpiora etiã superfunt.

Caderet sub iudice.) Hinc ostendit quàm carus principi Crispinus fuerit, quem tanti sceleris reum non punierit, quum alios grauiter puniret si idem fecissent. nã Celerem equitem Romanum, vt diximus, cui stuprum Corneliæ obiiciebatur in comitio virgis cecidit.

Sub iudice morum.) Cum indignatione ait iudice morum, quasi qui vitiorum iustus non sit vindex, hócque ex historia dictum esse videtur. Nam suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscuam, iniquitate spectandi inhibuit: incesta virginum Vestalium à patre suo & fratre neglecta varie & seuere coercuit. Tranquillus, quin & Martial. adulando censorem morum appellat sic.

Censor maxime principúmque princeps.

Morum.) Id est vitiorum. est enim τὸ μῖσος. C. nam eo nomine tam virtutes quam vitia notantur. S.

Nam quod turpe bonis.) Adeo inquit Crispinus gratus erat principi, vt quod in aliis turpe, in Crispino pulchrum princeps censeret.

Quid agas.] Quid facias nisi obiicias homini scelesto sua scelera, quum sit omniũ fœdissimus?

Fœdior omni crimine.] Pro fœda, vt sit comparatiuum pro absoluto, id est turpis omni vitio, per omne vitium.

Mullum.] Piscis est marinus, de quo multa Plinius libro 9. cap. 17. dictus à colore mulleorum calciamentorum, vt tradit Fenestella autore Plinio, Mullei autem erant calcei regum Albanorum, & pòst patriciorum, à mullando, id est suendo dicti, autor Festus. De calceis etiam mulleis sic in vita Aureliani meminit Vopiscus. Calceos mulleos, & cæreos, & albos, & hederatios viris omnibus abstulit, &c. Gulam autem Crispini exagitat, qui ex seruuli conditione in tantum diuitiarum cumulum sit prouectus, vt mullum sex millibus nummum emere non dubitauerit.

C. Sex millibus) s. nummûm, siue sestertiis sex, hoc est, vt hodie loquimur, CL. aureis scutatis siue coronatis. S.

Æquantem sane.] Ironicos, quasi dicat non est mirum, si tot millibus nummûm, piscem emit, qui pendebat libras sex pro numero sestertiorum, quum neget Plin. mullum inueniri, qui pondere duas excedat libras. Horat. in sat. ostendit trium librarum inueniri quum ait,

——Laudas insane trilibrem
Mullum in singula quem minuas pulmenta necesse est.

Sen. lib. 15 epist. ad Lucilium, Docet mullum ingentis formæ pondo quatuor librarum Tiberio imperatori donatum fuisse, quem in macellum quum deferri, & venire iussisset, ab Publio Octauio quinque sestertijs emptum, ad quod poeta hoc loco respexisse videtur. tradit & Mutianus (vt refert Plin.) mullum octoginta librarum captum fuisse in mari rubro. Sestertium autem mille nummos valebat. Nã quod ait Plin. Asinium Celerem sestertiis octo mullum emisse, Macr. tradit preciũ fuisse octo millium nummûm.

Vt perhibent.] Periphrasis est assentatorum Crispini, qui eum excusantes dicunt mullum fuisse librarum sex.

Consilium laudo.] Ironia est. Est vero sensus: Si Crispinus emit mullum, vt captaret hæreditatem, aut mitteret amicæ, eius consilij certe non est ratio damnanda, sed in gulam inquit emit suam.

Artificis] Id est Crispini.

Præcipuam ceram in tabulis.] Præcipuam hæreditatem, & præcipuum legatum testamenti, quod in tabulis cæratis notabatur. vnde adhuc dicuntur tabulæ testamenti, & tabulæ dotis.

Senis orbi.] Id est senis diuitis, & sine liberis.

Est ratio vlterior] Ironicos quasi dicat ratio est melior si misit magnæ amicæ, id est diuiti, aut vt eam captet, aut vt ab ea amaretur.

Antro clauso.] Id est lecticæ, quòd instar cubiculi, vt diximus ante ex testimonio Plin. fiebant cum fenestris. vnde superius, *Clausa lectica fenestra.*

Latis specularibus] In qua lectica sunt specularia ad arcendos ventos, & lucem accipiendam Nam specularia sunt quæ fenestris adhibentur, dicta à speculando. quemadmodum & speculum, quæ fieri consueuerunt, aut ex charta, aut tela, aut vitro Sen. libro 4. natural. Itaque quamuis cœnationem velis ac specularibus muniant, & hyemem multo igne doment. Idem ad Lucilium in epist. 77. Quantæ autem aliquis rusticitatis damnat Scipionem, quod in caldarium suum latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquebat? Idem lib. 14. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus, vt speculariun vsum, perlucente testa, clarum transmittentium lumen. Mart. in 8.

Pallida ne Cilicum timeant pomaria brumam,
Mordeat & tenerum fortior aura nemus.
Hibernis obiecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine fæce diem.

Plin. lib. 36. ſcribit ex autoritate Iubæ, in Arabia eſſe lapidem vitri modo trans lucidum, quo vtuntur pro ſpecularibus. Idem lib. 15. De pomis ſeruandis ſic ſcribit, Septentrionalibus feneſtris ſereno die patere, Auſtros ſpecularibus arcere, quod de lapide ſpeculari intelligas non placet.

Emit ſibi.) In gulam ſuam, Hincque eſt tota poetæ indignatio.

Nil tale expectes: emit ſibi. multa videmus,
Quæ miſer, & frugi non fecit Apicius. hoc tu
Succinctus patria quondam Criſpine papyro.
Hoc pretio ſquamæ? potuit fortaſſe minoris
Piſcator, quam piſcis emi. prouincia tanti
Vendit agros: ſed maiores Apulia vendit.
Qualeis tunc epulas ipſum glutiſſe putamus
Induperatorem· cum tot ſeſtertia, partem
Exiguam, & modicæ ſumtam de margine cœnæ
Purpureus magni ructarit ſcurra Palati,
Iam princeps Equitum, magna qui voce ſolebat,
Vendere municeps facta de merce ſiluros!
Incipe Calliope, licet & conſidere: non eſt
Cantandum, res vera agitur. narrate puellæ
Pierides: proſit mihi vos dixiſſe puellas.

VETVS SCHOL.

Apicius.] Auctor præcipiendarum cenarum, qui ſcripſit de iuſcellis. fuit enim exemplum gulæ.

Succinctus patria.] Biblo Nilotica: Fuit nam Ægyptius Alexandrinus, in qua papyrum naſcitur in Nilo. Sic, vt vult Iuuenalis, Criſpinus cartapola fuit.

Hoc pretio ſquama] Piſcis, à parte totum.

Prouincia tanti.) Antipophora quaſi Criſpinus hoc reſponderit, Quid mihi inuides? Apulia * curios agros vendit, vt maiores piſces vendit, quos tu prouincialib. gratis abſtuliſti. & Ironia, maiores Apulia vendit.

Sed maiores.) Amphibologia, verum, agros, an mulos: vel per anaſtrophē poſtpoſitum ſit, Sed, hoc pacto: Sed agros maiores Apulia vendit: vel certe, Prouincia,* tanti vendit agros, quanti tu mulos emiſti.

Induperatorem.) Neronem dicit gluttonem, vt Domitianus ſub Neronis nomine lateret.

Purpureus.) A veſtis colore. Criſpini ſatelles eſt idem Domitianus.

Iam princeps.) Magiſter equitum Rom. factus eſt ſcilicet.

Facta de merce ſiluros.) Id eſt fracto vaſe ſardarum eiuſdem municipij: vnde ipſe, Ægyptius. Siluri nam piſces ſunt Alexandriæ, vnde fuit Criſpinus, nullius pretij, quos inopes in Ægypto venditant.

Licet & conſidere.) Aut ſummiſſe dicere, aut proprie, res tenues dicere.

Prosit miluos.] Virgilius, *prosit nostris in montibus ortas.* id est, ad laudem vestram sufficiat vos puellas nominatas.

IOANNES BRITANNICVS.

Multa vi.] Subaudi Crispinum fecisse.

Miser & frugi Apicius.] In comparatione Crispini Apicius, qui vt scribit Plinius omnium Nepotum fuit altissimus gurges, & maius ad omnem luxum ingenium, erit miser & modestissimus. Hic est ille Apicius, de quo ita Seneca ironicos ad Elbiam matrem Sed minus beate viuebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiuit, quum vilissimum cibum in foco versaret, quàm Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquãdo philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua seculum infecit, cuius exitum noscere operæ precium est quum sestertium millies in culinam congessisset, quum tot congiaria principum & ingens Capitolij vectigal singulis commessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit: superfuturum sibi sestertium centies computauit, & velut in vltima fame victurus, in sestertio centies si vixisset: veneno vitam finiuit.

Hoc tu suc. pa.] Vrget poeta Crispinum hac interrogatione, qua solemus delinquentes reprehendere.

Patria papyro] Ægyptia papyro Ægyptius enim fuit Crispinus, vt dictum est. Nam in Ægypto papyrus multa nascitur. est enim palustris herba, ex qua texuntur nauigia & è libro vela tegetésque: nec non vestes, stragulúque conficiuntur. præparantur etiam ex ea chartæ diuisæ acu in prætenues, sed quàm latissimas philyras.

Hoc precium squamæ.] Id est hunc piscem tanti emisti. geminauit autem hoc ad maiorem indignationem.

Potuit fortasse.] Hoc est in gulæ exaggerationem Crispini. Ostendit enim preciũ piscis tantum fuisse, vt piscator tantidem non venderetur.

Prouincia tanti] Id est prouincia tanti vendit agros, & latifundia, quanti Crispinus emit piscem. Sed Apulia longe etiam maiores agros vendit. vt sit sensus. In prouinciis, hoc est extra Italiam, tanti emes agros, quanti emit piscem Crispinus, sed in Italia longe etiam maiores emas. Nam prouincia (vt in 1. sat. exposuimus) proprie dicitur extra Italiam, quasi procul victa, quæ & procuratorem accipiebat. Plin de Gallia Narbonensi loquens: Italia verius quàm prouincia. & Plinius Iunior in epist. Prouincialis es an Italicus.

Quales tunc epulas] Argumentum à minori ad maius Si Crispinus inquit Domitiani scurra ausus est tanti sibi piscem emere, quid putemus factum ab ipso imperatore in parandis cœnis. sicque poeta sensim in reprehensionem gulæ Domitiani descendit.

Induperatorem.] Pro imperatorem. sic alibi, *& barbarus induperator.* hócque ideo fit, quia imperator stare non potest in versu hexametro, nec pentametro. C. Ephentesis hæc figura dicitur, cum litera, vel syllaba, in medio additur verbi. S.

Tot sestertia] Hinc apparet sex sestertium fuisse summam.

Partem.] Appositio est, id est quæ sestertia fuissent minima pars cœnæ vel modicæ ipsius imperatoris.

De margine.] De extremitate, non preciosioribus obsoniis imperatoris, sed de exterioribus & vilioribus tantum, vt ostendat quantũ fuerit principis luxus in cœnis.

Scurra.] Id est Crispinus, quem in contemptum scurram aulicum appellat. Est autem scurra, qui in gratiam potentum risum captat ab auditoribus, non seruata dignitate personæ

Purpureus.] Propter id, *Circinus Tyrias humero reuocante lacernas.*

Palati.] pro palatij, sicut ante *spolium affectare palati:* quòd ad palatium referas non placet. ostendit enim Crispinum, vt vilissimum hominem officio scurræ fungi.

Ructaret.] Inuidiose, hoc est comederet.

Iam princeps equitum.] Ad censum enim equestrem indulgentia Domitiani peruenerat.

Municipes.] Conterraneos, id est Ægyptios. De municipe dictum est ante,

—— *& municipalis harena.*

De merce fracta.] Non integra, sed quos minutatim venderet more vilissimi cetarij.

Siluros.] Siluri pisces in Nilo tantum natant, & in Nilide lacu, iuxta montem inferioris Mauritaniæ. Plinius. C. Reperiuntur tamen etiam in Danubio, & in Mœno Germaniæ amne, & in Borysthene, vt idem Plinius lib 9. cap. 15. testatur S.

Incipe Calliope.] In irrisionem Domitiani inuocat musas, vt qui auxilio diuino egeat ad exprimendam piscis magnitudinem, quum à poetis ex instituto Horatiano non sint inuocanda numina, nisi occurrente aliqua difficili materia. Vnde est illud Horatij,

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus, Inciderit.

Calliope.] Vna musarum à vocis bonitate sic nominata.

Licet hic considere.] Anthypophora est. possent enim dicere musæ nolumus in hac re ficta tempus atterere: & ipse respondeat, potestis profecto hic sedere & immorari. Nam cantandum non est, id est non est more vatum fingendum aliquid. Res enim vera agitur.

Pierides.] A Pieria rupe Thessaliæ, quæ est eis consecrata. vnde sic Strabo lib. 10. Nam Pieria, & Olympus, & Pimplia, & Libetrum quondam loca fuere Thraciæ, vbi musæ excultæ fuerunt.

Dixisse puellas.] Quòd appellauerim puellas hoc mihi apud vos prosit. Nam poetæ quasi blandientes musas appellant modo puellas, modo nymphas, hoc est sponsas. Vergilius, *Nymphæ noster amor Libethrides.*

Cum iam semianimum laceraret Flauius orbem
Vltimus, & caluo seruiret Roma Neroni,
Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi
Ante domum Veneris quam Dorica sustinet Ancon,
Impleuitque sinus: neque enim minor hæserat illis,
Quos operis glacies Mæotica, ruptáque tandem
Solibus effundit torpentis ad ostia ponti
Desidia tardos, & longo frigore pingueis.

VET. SCHOL.

Vltimus, & caluo.] * Hoc conuicium in Fl. Domitianum, Titi fratrem, Vespasiani filium iactat, qui caluus fuit, vt Sueton. refert. propter quod Iuuenalis, sub specie honoris elegatus est ad cohortis curam in Ægypto, Hoasa, vbi mortuus est. Vltimum autem dicit, quia in illo Cæsarum origo defecit: & cùm Vespasianus, & Titus, & Domitianus Flauia ex gente fuerint, Domitianus vltimus illorum, & dissimillimis imperauit. Meminit hoc Valer. Mart in Epigrammate. his* vero sibi finit,

Flauia gens, quantum tibi tertius abstulit heres,
Pene fuit tanti non habuisse duos.

Rhombi. *] piscis formæ magnitudo.

Quam Dor. sust. Ancon.] Ancona Dorica, id est Græca ciuitas, quam Græci in Italia condiderunt.

Impleuitque sinus.] Id est tertia. Virgil. *Impleuítque sinus sanguis.*

Quos operis.] Quia in Ponto & Mæotia palude capiuntur pisces, immanes &

pingues ex ipsa tarditate: quoniam quando gelat, in glacie hærent. Sallustius: Itaque tempestate piscium vix * Ponto erupit.

Solibus.] Id est soluta à Sole glacie.

Torrentis.] Perfluentis, currentis, illic nam reuma quoddam trahit mare.

IOAN. BRITANNICVS.

Quum iam.] Quum imperaret, inquit, Domitianus crudelissimus accidit, vt rhōbus miræ magnitudinis captus fuerit in sinu Adriatico iuxta Anconem. hinc planissime constat, Iuuenalem satyras suas non scripsisse sub Domitiano, qui iam mortuus erat.

Laceraret Flauius orbem.] Ostendit poeta Domitianū eo crudelitatis euectum, vt non modo vrbes, sed vniuersus orbis eum senserit. Fuit enim vt scribit Tranq. nō solum magnæ, sed & callidæ inopinatæque sæuitiæ.

Caluo Ner.] Domitiano quem à morum similitudine appellat alterum Neronē, Sic & Verg. Paridem nominauit pro Ænea.

Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu.

Caluo] Erat enim autore Tranquillo adeo caluus vt caluitio offenderetur, in contumeliámque suam traheret, si cui alij ioco, vel iurgio obiiceretur. sic & ab Ausonio appellatur:

Securus frater quem Caluum dixit sua Roma Neronem

Spatium admir.] Id est rhombus miræ amplitudinis. Est autem rhombus vt docet Plin. ex genere piscium planorum. Mart.

Quamuis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior est tamen patella.

Rhombus item, instrumentum est incantatorium, figura quadrata solida, cuius latera omnia sunt æqualia, anguli vero obliqui, qui si in terra iactetur, voluitur ad similitudinem fere cylindri. vtebantur eo maleficæ mulieres, & præcipue in Thessalia ad deducendam lunam. Martialis,

Quæ nunc Thessalico lunam deducere rhombo. Item,
Numerare pigri damna qui posset somni:
Dicet quot æra verberent manus vrbis,
Quum secta Colcho luna vapulat Rhombo. Propertius,
Deficiunt magico toti sub carmine rhombi.

De quo rhombo Theocritus in Egloga Pharmaceuttia meminit inducens mulierē amatorem suum ad se vertere cupientem, appellátque rhombum æneum. vnde apparet eos falli qui putauerunt eum ex liciis siue filis confectum.

Ante domum Veneris.] Id est ante ædem Veneris. Ibi enim cultam fuisse Venerem ostendit Catullus, in eo carmine quod in Annales Volusij scripsit,

Quæque Anconia Gnidúmque harundinosam Colis.

Quam Dorica sustinet Ancon.] Doricam appellat, quia à Syracusanis condita fuit, qui à Græcis oriundi sunt. Nam quum Dionysij tyrannidem fugerent, in Italia, in ora Galliæ Cisalpinæ, iuxta Cymerium promōtorium ipsam condiderunt. Strabo sic inquit lib. 5. Vrbes vero habet, ex quibus Ancon Græca ciuitas est, à Syracusanis condita Dionisij tyrannidem fugientibus, sita in promontorio inclusum complectente portum.

Sinus. Ipsa retia.

Illis.] Coniunge cum minor. vt sit sensus: Rhombus non erat magnitudine inferior illis rhombis, aut aliis piscibus, qui ad Mæoticam paludem nutriuntur. Nam (vt scribit Plinius) pisces in Mæotica palude conglaciata per hiemem fiunt pingues, qua resoluta in Pontum exeunt.

Mæotica.] Mæotis palus est, quam efficit Tanais, ea in Pontum effunditur. autores Plinius, & Pomponius Mela, & alij geographi.

Ruptáque solibus.] Id est Æstiuo calore resoluta.

Ad ostia.) Ostia appellamus fluminum exitus, vnde dicimus ostia Nili, & ostia Tybetina, quum in mare irrumpunt. ostia autem Ponti, id est ad ostia ipsius paludis, quæ exeunt in Pontum.

Torpentis.) Frigore conglaciati.

Desidia tardos.) Longa mora factos segnes.

Destinat hoc monstrum cymbæ, linique magister
Pontifici summo. quis enim proponere talem,
Aut emere auderet: cum plena & littora multo
Delatore forent: dispersi protinus algæ
Inquisitores agerent cum remige nudo,
Non dubitaturi fugitiuum dicere piscem,
Depastúmque diu viuaria Cæsaris: inde
Elapsum veterem ad dominum debere reuerti?
Si quid Palfurio, si credimus Armillato,
Quidquid conspicuum, pulchrúmque est æquore toto,
Res fisci est, vbicúnque natat: donabitur ergo,
Ne pereat, iam letifero cedente pruinis
Autumno. iam quartanam sperantibus ægris.

VETVS SCHOL.

Pontifici summo) Ironia.

Cum plena & littora.) Non solum fora.

Si quid Palfurio.) Palfurius Consularis, in agone cum virgine Lacedæmonia sub Nerone luctatus est. Post inde à Vespasiano Senatu motus, transiuit ad Stoicam sectam, in qua cum prævaleret & eloquentia,& artis poeticæ gloria,abusus familiaritate Domitiani, acerbissime partes delationis exercuit. quo interfecto, Senatu accusante damnatus est cum fuissent inter delatores potentes apud Domitianum & hi Armillatus, Demosthenes, & Latinus archimimus, sicut Marius Maximus scripsit.

Ne pereat.) Fisco, quod iam distrahi non potest.

IOANNES BRITANNICVS.

Destinat.) Mittit, aliàs destinare est statuere, vt imperator graui supplicio affecit milites, qui destinato die non affuissent, id est constituto. Tranquillus in Iulio Cæs. Iam de ornanda instruendáque vrbe, item de tuendo ampliandóque imperio plura ac maiora in dies destinabat. Dicimus etiam lapides destinatos templo Martis, hoc est iam paratos & assignatos ad templum Martis.

Hoc monstrum.) Hunc monstruosum piscem.

Magister) piscator.

Cymba.) Nauicula est piscatoria.

Linique.) Retis, quod ex lino fiat.

Pontifici summo.) Domitiano quem ironicos pontificem summum appel-

lat, hócque ex historia Nam is, vt docet Plinius in epistola ad Cornelium Munitianum, quum Corneliam Maximillam virginem Vestalem incesti ream viuam defodere cuperet vt seculum suum eiusmodi exemplis illustraret, in villam Albanam reliquos pontifices conuocauit. Et summi pontificis iure eam absentem & inauditam damnauit. Nam virginum Vestalium punitores vt scribit Dionysius, sunt Pontifices. Domitianus ergo tanquam pontifex eam damnauit pontifices dicuntur à ponte & facio. Nam ab iis sublicius est factus primum, & restitutus sæpe.

Proponere.] Venum exponere.

Quum plena.] Ratio est quare nemo auderet nec vendere nec emere, quia vbique sint delatores.

Et littora] Etiam littora nedum alia vrbis loca.

Inquisitores.] Alij maris in cuius littoribus multa alga passim eiecta est. alga enim est herba marina, quæ ex profundo eiicitur.

Agerent.] Accusarent piscatorem, quod piscem esset expiscatus, qui elapsus esset ex viuariis Cæsaris.

Viuaria.] Vt diximus supra, vbi continentur, vel aues, vel pisces, vel feræ. quæ duntaxat ad victum spectant Nam Romani habebant, vbi pisces inclusos pascebāt. Pliu. de manu pascuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis. lege Macrob. apud quem multa de viuariis, & saginandis piscibus referuntur.

Cæsaris.] Domitiani.

Si quid Palphurio.] Sensus est & ordo, quicquid ex mari est pulchrum & preciosum, id omne est fisci publici, id est imperatoris, si credimus Palphurio & Armillato, qui in gratiam imperatoris per calumnias & sacrilegas interpretationes multa fisco vindicabant. Fuit autem Palphurius Sura, vt autor est Probus, consularis viri filius. sub Nerone luctatus est cum virgine Lacedæmonia in Agone, postea à Vespasiano summotus è senatu transiit ad Stoicam sectam, in qua cum eloquentia præcelleret, Domitiano familiaritate coniunctus, delationem acerbissime exercuit. De quo ita meminit Tranquillus in Domitiano: Sed ei Capitolino etiam in cunctos ingenti consensu precantes vt Palphurium Luram restitueret pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, tacere tantummodo iussit voce præconis.

Armillato.] De hoc Tranquillus sic: Armillatus processit in publicum, & eandem sententiam habuit. Armillati autem dicuntur, qui armillis ornati sunt. Propertius, metaphoricos canes millum gestantes armillatos appellat,

Atque armillatos colla molossa canes.

Est enim armilla torquis argenteus siue aureus, quæ circa brachium gestabatur. Armillum vero est autore Festo, vas vinarium in sacris, dictum quòd armo, id est humero deportetur.

Fisci.] Id est imperatoris. Nam vt diximus, fiscus receptaculum erat nummorũ, capitúrque pro ipso ærario, vt hoc loco. Plinius lib. 12. de balsamo sic scribit, Serit nunc eam fiscus scilicet Romanus. Idem in eodem, Quippe millibus denariorũ sextatij empti vendente fisco, id est publico ærario. A nomine fit verbum confiscare, id est ad ærarium deferre. Nummorum autem receptacula erant sportæ, sportulæ, sportellæ, facci, facculi faccelli. Et erumenæ, manticæ, marsupia, ita fisci, fiscinæ, fiscellæ. Spartea sunt vtensilia ad maioris summæ pecunias capiendas. autor Pedianus.

Donabitur ergo.] Verba poetæ subsannantis talem legum interpretationem.

Ne pereat.] Scilicet piscator.

Iam letifero.] Sensus est: etsi iam tempus erat hyemale, vt facile piscis frigore conseruari posset, tamen piscator veluti vrgente Austro, quo spirante facile corrumpuntur obsonia, ad imperatorem festinat cum pisce.

Cedente pruinis.] Hyeme: quo tempore maxime cadunt pruinæ, dictæ autem pruinæ quasi perurinæ ab vrendo, quòd in agris omnia vrant, atque absumant.

Autumno

Autumno.] Varro putat autumnum dictum ab augendo, quod eo tempore præcipue hominum res augeantur, coactis agrorum fructibus.

Letifero.] Mortalibus perniciolo. solet enim autumnus propter temporum mutationes esse grauis, & pestilens. tunc enim ventus Auster flat, quo maxime morbi generantur. vnde est illud Horatij *Frustra per autumnos nocentem corpori metuemus Austrum.* Idem alibi. *Pomifero graue tempus anno.* C. De anni temporibus & tempestatibus, vide Celsum libro 2. cap. 1. Item Cæl Rhodigin. lib. 29. cap. 38. S.

Iam quart.] Fine enim autumni solent febres tertianæ in quartanas mutari.

Sperantibus] Declaratio per contrarium, id est timentibus. Vergilius,

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Stridebat deformis hiems, prædámque recentem
Seruabat: tamen hic properat, velut vrgeat Auster.
Vtque lacus suberant, vbi, quanquam diruta, seruat
Ignem Troianum, & Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper,
Vt cessit: facili patuerunt cardine valuæ.
Exclusi spectant admissa opsonia patres.
Itur ad Atreidem. tum Picens, accipe, dixit,
Priuatis maiora focis, Genialis agatur
Iste dies, propera stomachum laxare saginis,
Et tua seruatum consume in sæcula rhombum.

VETVS SCHOL.

Auster.] Ventus calidus, quo pisces corrumpuntur.

Vtque Lacus.] Id est, cum prope lacus Albanenses iam venisset piscator.

Ignem Troianum. Romani Tullo Hostilio rege cum deseruissent Albam, sacra sublata Romam transtulerunt, & Deos penates: quorum penetrale tam venerabile deprehensum est, vt lapidatio de cælo caderet supra * memorati ponderis propter quod prodigium, ex libris Sibyllinis iussi Pontifices ex SC Albæ sacra renouare. Tanta enim repente, cum ea vellent transferre, grando cecidit, vt intelligerent suis locis sacra non esse mouenda. Inde ibi, perseueranti Deo. & Vestã minorem dixit ad compositionem.

Picens] Piscator de prouincia, vbi piscis captus fuerat.

Laxare saginam.] Alij, sagittis, vt sit sensus, acutis curis, vt exercitatione sagittarum digestioni, inquit, & harenis, quibus vectari illum debere dicit ob cibum futurum. Legitur & saginis, id est escis futuris stomachi indigestum præparare.

IOANNES BRITANNICVS.

Deformis.] Appellatur à poetis hyems deformis, quod omnia frigore & niuibus deformia videantur.

Auster.] Nam vt diximus, eo flante vt docet Plin. obsonia corrumpuntur. Hor. *At vos Præsentes Austri, coquite horum obsonia.* Est autem ventus qui à Meridie flat, qui Græce Notus dicitur, id est humidus.

Vtque lacus] Hypallage est, id est postquam piscator lacubus suberat. qui Albani vocantur. Nam Alba, autore Dionysio inter montem excelsum. atque lacum magnum, & profundum extructa est, æque distans ab vtrisque, hique, erant tanquam

muri vix expugnabilem eam reddentes. De lacu sic Cicero in primo De diuinatione. Quid quòd in Annalibus habemus Veienti bello. quum lacus Albanus prater modum creuisset, quendam ad nos hominem nobilem profugisse. Eius etiam meminit Valer. in primo. Subito lacus Albanus solitum stagni modum excessit. De lacubus Albanis sic etiam meminit Horat. —— *Albanos prope te lacus*

Ponet marmoream sub trabe Cypria.

Vnde fit, vt putem apud Vergilium in septimo, mendum esse, vbi ostendit Nisum & Euryalum peracta multorum cæde in castra Rutulorum peruenisse ad locos, qui Albani sunt dicti, ita vt ad lacus Albanos non locos legendum contenderim.

Ignem Troianum. Id est colit ritus Vestæ, in cuius templo perpetuus ignis adseruabatur à sacris virginibus.

Troianum) Nam id institutum seruandi ignis initium habuit à Troianis quum in Italiam Æneas Penates vexisset, vnde Vergil.

Sacra, suósque tibi commendat Troia Penates,
Hos cape fatorum comites. Idem alibi,
Vestámque potentem, *Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.*

Papinius, *An tacita vigilet face Troicus ignis.*

Pontifex maximus custos erat virginum Vestalium, quæ custodiunt ignem perpetuum, vt scribit Plut. Vnde & Papinius loquens de patre docente Neapoli, sic inquit, *Sub te Dardanius facis explorator operte.*

Nam fax siue ignis cinere opertus seruabatur. Quæ vero deam colebant virgines quatuor à principio erant, eligentibus eas regibus ad ea quæ instituerat Numa legitima: posterius autem propter multitudinem sacrorum ministeriorum quæ perficiunt, sex factæ sunt apud deam vitam agentes Vnde scribit Tranq testamentum Augusti apud sex virgines Vestales depositum fuisse. Triginta annos necesse est eas manere innuptas, & castas sacrificia peragentes ex lege, quo in tempore opus est eas decem annis discere. decem sacra perficere, decem vlterius alias edocere. Lege Dionysium. Lotos antiquissima arbor fuit in vrbe, quæ capillata dicebatur, ad quã virginum Vestalium capillus deferebatur. Plin. lib. 16. cap. vlt.

Vestam minorem. Ad differentiam templi, quod Romæ a Numa Pompilio extructum fuerat nouum, & rotundum, & maius, vt scribit Plut. in vita Numæ

Albani. Nam post supplicium sumptum de Metio Suffetio Albanorum duce, Alba imperante Tullo Hostilio, diruta est. Templis tamen deum, vt scribit Liu (ita enim edictum ab rege fuerat,) temperatum est, Albanis in vrbem Romam admissis mons Cælius inhabitandus traditus est, sicque Albæ ruinis duplicatus est numerus ciuium. Albam autore Dionys. condidit Ascanius filius Æneæ Annos durauit postquam condita est quingentos minus tredecim

Alba.) Describit autem locum, vbi Domitianus quotannis in Albano quinquatria Mineruæ celebrabat, cui collegium instituerat sacerdotum.

Valuæ.) Postes, à voluendo, quod in cardinibus voluantur. Propert. De templo Apollinis Palatini. *Et valuæ Lybici nobile dentis opus.*

Patres. Senatores, qui in Albano erant cum imperatore.

Ad Atridem.) Ad Domitianum nam vt Agamemnon omnium Græcorum ducẽ voluit imperator appellari, ita Domitianus nõ solum dux ducum, & princeps principum, sed etiam deus. aut appellauit Atridem à crudelitate, vt quando Neronem etiam dixerit, ostendat in omnibus Neroni similem fuisse, vt sic, itur ad Atridem. i ad Neronem alterum, qui matrem suam interemit Agrippinam, sicut Orestes Atrei nepos & Agamemnonis filius matrem suam Clytemnestram.

Tunc Pi.) Piscator de Piceno agro, qui rhombum ceperat. aut reuera nomen est proprium, sicut apud Mart. *Scribit in auersa Picens epigrammata charta.*

Maiora.) Preciosiora quàm priuato conueniant homini, quasi dicat digna tantũ principibus.

Iste dies ag. ge.) Hic dies celebretur summa cum voluptate. Nam tunc genio operam dare dicimur, quum animi relaxationem sequimur. Pers.

Indulge genio, carpamus dulcia, noſtrum eſt *Quod viuimus.*

Laxare ſto. Hoc dictum eſt per irriſionem à poeta in exprobrationem gulæ, vt ſit ſtomachum tuum extende atque imple, nam quæ implentur laxantur, & extenduntur.

Saginis.] Piſce ſaginato, nam ſagino idem eſt, quod pinguefacio, & ſagina pro pinguitudine accipitur.

Seruatum in t. ſ.] Aperta & manifeſta adulatio, quæ omnibus fere gratum eſſe conſueuit. Vnde Sen. ad Luc. Quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prehendimus, optimos nos eſſe & ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimus, quum ſciamus illos multa mentiri, adeo quoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria tam maxime facimus. Mitiſſimum ille ſe ipſis in ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideo mutati nolimus, quia nos optimos eſſe credimus.

Ipſe capi voluit. quid apertius? & tamen illi
Surgebant criſtæ. nihil eſt, quod credere de ſe
Non poſſit, cum laudatur Dijs æqua poteſtas.
Sed deerat piſci patinæ menſura. vocantur
Ergo in conſilium proceres, quos oderat ille,
In quorum facie miſeræ, magnæque ſedebat
Pallor amicitiæ, primus, clamante Liburno,
Currite, iam ſedit, rapta properabat abolla
Pegaſus attonitæ poſitus modo villicus vrbi.

VET. SCHOL

Et tamen illi.] Adſentatione, ac laude intumeſcebat imperator, quamuis falſa.

Diis æqua poteſtas.] Regnum ſcilicet.

Quos oderat ille.] Hoc ad mores infert regis, non ad illorum merita.

Pallor amicitiæ.] Simulatæ. Cicero, Nulla eſt occultior res inſidiis, quæ latent in ſimulatione officij.

Clamante Liburno.] Qui admiſſionibus præerat.

Pegaſus.] Trieratchi filius, ex * quibus Liburnæ paraſia nomen accepit, iuris ſtudio gloriam memoriæ meruit, vt liber vulgo, non homo diceretur. Hic functus omni honore, cum prouinciis plurimis præfuiſſet, vrbis curam adminiſtrauit. Hinc eſt Pegaſianum ſcilicet ius, quod Iuriſperitus fuerat.

IOAN. BRITANNICVS.

Quid ap.] ſ. iſta adulatione

Surgebant c. Tranſlatio à gallis ſumpta, quibus criſtæ eriguntur quod alacritatis eſt indicium. i. Domitianus mira afficiebatur lætitia, talia audiendo.

Nihil eſt.] Valde enim aures principum adulationibus delectantur, vnde Alexander Mac. prædicentibus ſe Iouis eſſe filium aliquando credidit, ita vt quum in India vulnus accepiſſet, magnúmque ſentiret dolorem, Omne inquit iurant me eſſe ipſius Iouis filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.

Quum lau diis æqua p.] Ex hiſtoria eſt. Nam tantæ fuit ſtoliditatis & arrogantiæ: vt quum audiuiſſet ſe nominari deum per libellum, ſtatim edixerit ne alia præfatione appellaretur: Vnde Mart. in 5. *Edictum domini, deique noſtri.*

Et ipſe Domitianus, quum procuratorum ſuorum nomine formalem dictaret. epiſtola ſic cœpit Dominus & Deus noſter ſic fieri iubet. Vnde inſtitutum poſt hæc vt ne ſcripto quidem ac ſermone cuiuſquam appellaretur aliter.

Sed deerat.] In irriſionem principis hoc fingit poeta, eius luxum & gulam notás.

Deerat.] Tantus erat piſcis, vt nulla extaret patina, quæ eum coquendum integrum caperet.

Pallor.] i. timor, ab eo quod præcedit hic ſequitur, nam timorẽ pallor ſequitur.

Amicitiæ ma] Imperatoriæ. Vnde 1. ſatyra, *Magni delator amici.* id eſt imperatoris.

Pegaſus.] Iuriſconſultus fuit celeberrimus temporibus Veſpaſiani, à quo & vrbi præfectus fuit, vt Pomp. in origine iuris eſt autor. vnde & villicum impropriè appellat i. præfectum & cuſtodem. Nam villicus proprie appellatur villæ gubernator vnde à villa villicus nomen accepit: *οἰκόνομος* autem tam pecuniæ quam frugũ & omnium quæ dominus poſſidet, diſpenſator eſt.

Abolla] De abolla dictum in ſat 3.

Liburno st.] Seruo nomenclatore, qui in ſenatum patres vocaret. nam vt diximus ante ex Liburnia ſerui proceræ ſtaturæ mittebãtur, & proinde dominis grati. ſuperius, *Et ingenti curret ſuper ora Liburno.*

Iam ſe.] ſ. imperator.

Anne aliud? tunc Præfecti, quorum optimus, atque
Interpres legum ſanctiſſimus, omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Iuſtitia: venit & Criſpi iucunda ſenectus,
Cuius erant mores qualis facundia, mite
Ingenium. maria, ac terras, populóſque regenti
Quis comes vtilior; ſi clade, & peſte ſub illa
Sæuitiam damnare, & honeſtum afferre liceret
Conſilium? ſed quid violentius aure tyranni:
Cum quo de pluuijs, aut æſtibus, aut nimboſo
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem: nec ciuis erat, qui libera poſſet
Verba animi proferre, & vitam impendere vero.

VETVS SCHOL.

Inermi iuſt.] Quamquã optimus, tum pro tẽpore omnia ininſte agenda credebat.

Criſpi iucunda ſenectus.] Lucanus, *— fractiſque modeſtior annis.*

Criſpus municeps * Viſellienſis tirocinio ſuo in Senatu ita cœpit, Patres conſcripti, & tu Cæſar. propter quod * ſimul oratione pleniſſime à Tiberio conlaudatus, plurimas ſponte cauſas apud C.V. egit, pro qua re in baſilica Iulia eius ſtatua poſita eſt. Conſulatus duos geſſit, vxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinã, illam amitam, hanc matrem Neronis Cæſaris. Poſſedit bis mille ſeſtertia. omnium

principum gratiam adpetiuit, * sed præcipue Cæsaris, quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente à Nerone interrogatus, haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuetudinem. Nondum, inquit: quantumuis decenter & caute: ne aut * negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret. * Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est.

Cum quo de pluuiis. De rebus friuolis & vsualibus.

Nec ciuis erat.] aut ipse Crispus, aut quicunque.

Et vitam impendere vero.] Vt Virgil. *Animásque in vulnera ponunt.*

IOANNES BRITANNICVS.

Quorum.] s. præfectorum.

Interpres le.] i. ipse Pegasus legum peritus & iuris.

Tractanda iner. iu.] Et si inquit sanctissimis erat moribus, tamen sæuitiam imperatoris veritus, putabat non omnia sibi agenda vt iustitia postulabat, sed ad nutum & voluntatem principis omnia esse moderanda, sicque docet principes assentatoribus delectari, assentatorésque eis semper præsto esse, qui ex stultis fatuos reddunt homines.

Venit & Crispi.] Hic est ille Vibius Crispus, qui vt scribit Tranquillus, euidam interroganti, esset ne qui intus eum Cæsa. Domitiano, non absurde respondit, Ne musca quidem, vnde poeta iucundam senectutem appellat: quòd facetus esset: consueuerat enim Domitianus initio principatus sui quotidie sibi horarium sumere, nec quicquam amplius quàm muscas captare, ac stilo peracuto configere.

Maria ac ter.] Sensus est, Crispus moribus principis se optime accommodabat, vt per omnia assentaretur. Sed nemo vnquam vtilior comes imperatori fuisset totum orbem regenti, si ei licuisset per sæuitiam principis omnia libere loqui: legendúmque est cum interrogatione.

Illa cla. & p.] Hoc est Domitiano, qui communis erat quædam omnium pernicies

Damnare sa.] Id est, scelera hominum, aut quod magis placet, libere accusare sæuitiam principis, qui more sæuissimi tyranni, verum audire nolebat: vnde sequitur, *sed quid violentius aure tyranni?*

Cum quo de pl.] Sensus est. Imminebat mortis periculum amico, si forte aliquid locuturus, de rebus incertis aliquid dixisset, quod eius voluntati fuisset aduersum.

Fatum pen.] In ambiguo erat, veluti sunt res pendulæ in ambiguo, ne cadant.

Ille.] Crispus.

Contra tor.] Metaphoricos, nam torrens magno impetu ferri consueuit, hoc est numquam imperatoris voluntati refragatus est.

Nec ci. er) Efferatam Domitiani crudelitatem ostendit, quum nemo esset, qui libere loqui auderet.

Sic multas hiemes, atque octogesima vidit
Solstitia. his armis, illa quoque tutus in aula,
Proximus eiusdem properabat Acilius aeui
Cum iuuene indigno, quem mors tam sæua maneret,
Et domini gladijs tam festinata: sed olim

Prodigio par eſt cum nobilitate ſenectus:
Vnde fit, vt malim fraterculus eſſe Gigantis.
Profuit ergo nihil miſero, quod cominus vrſos
Figebat Numidas, Albana nudus arena
Venator. quis enim iam non intelligat arteis
Patricias? quis priſcum illud miratur acumen
Brute tuum? facile eſt barbato imponere Regi.

VET. SCHOL.

Eiuſdem p. A. aui] Virg. *Vt regem aequeuum.*

Acilius.] Conſul ſub Domitiano fuit, indignus pati quæ paſſus eſt. huius cum filium iuuenem Nero occideret, ipſum Acilium ſeruauit, qui pœnas ſentiret orbitatis.

Fraterculus.] *e. Gigantis*] Vt omnes me oderint, aut timeant, aut contemnant, id eſt ignobiles pro gigantibus.

Vrſos F. Numidas.] In luſorio Cæſaris iuuenis iſte vrſos ſæpe quaſi venator. occidit.

Artes.) Fraudes.

Barbato.] Tarquinio Superbo. properam enim barbam habuit, cum ſocer eius * Seruilius adtonſam haberet. quem ipſe occidit. Dicit ergo cinædum non facile poſſe falli, & facilius eludi poſſe fortem, quam infamem. Stoliditatem finxerat Brutus, ne à Tarquinio occideretur. Barbato & ruſtico intelligitur.

IOAN. BRITANNICVS.

Sic] Id eſt, per hanc ingenij comitatem.

Octogeſima ſol.] i. 80. annos, quibus in aula principum eſt verſatus. Nam etſi in anno duplex eſt ſolſtitium brumale & æſtiuum: quum tamen abſolute ponitur, pro æſtiuo tantum intelligimus: ergo quot ſolſtitia dicimus, totidem annos intelligimus Vnde Virg.

Humida ſolſtitia, atque hyemes optate ſerenas *Agricolæ.*

Hic enim intelligimus de ſolſtitio æſtiuo. Sic etiam apud Ouid. de Ponto.

Noxque *Tardior hyberna ſolſtitialis erit:*

Eſt enim ſenſus Ouid. Nox ſolſtitialis. hoc eſt æſtiua, erit tardior, hoc eſt longior hyberna, ita vt ſemper ſolſtitium abſolute poſitum, æſtiuum intelligatur Cõtrà vero brumale ſolſtitium non dicimus abſolute, ſed ſemper ſolſtitium brumale. Eſt autem ſolſtitium æſtiuum 8. Calend Iulij, quo tempore remeare ad inferiores ſol incipit circulos: hyemale vero 7. Calend. Ianuar. quo tempore ſol altiores incipit circulos petere. dictum autem ſolſtitium, quaſi ſolis ſtatio. Tunc enim ſol ſtare videtur.

His Ac.] ſenſus hic eſt & ordo. Acilius eiuſdem æui properabat proximus. i. ſecundus poſt Criſpinum tutus in illa aula his armis, id eſt pari arte, & paribus moribus, & aſſentationibus. Hic eſt ille Acilius Glabrio, quem poſtea, vt ſcribit Tranquillus, ſupplicio affecit vna cum Saluidieno & Orfito quaſi molitorem nouarum rerum. fuit etiam iiſdem temporibus, Acilius Ruffus vir conſularis: de quo Plin. in epiſt. ad vrſum. Cenſuit Acilius Ruffus conſularis deſignatus inquiſitionem Bithynis dandam.

Illa aula.] Tam ſæui principis, eſt autem aula ſedes & domicilium impera-

toris & tyranni: vnde fit aulicus qui in aula versatur, & tyranni est contubernalis.

Cum iuu. ind.] Aliqui de Eluidio filio Eluidij, quem Domitianus interemit, putant intelligendum: quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore tractasset. sed quum plurimos interemerit, nulla extat historia quis fuerit iuuenis, qui cum Acilio properabat.

Festinata] In iuuenibus mortem acerbam & festinatam appellare solemus, quasi quæ ante tempus festinet: Vnde festinata legendum est, non autem destinata, versus enim non staret. I enim breuis est in destinata. recte autem poeta mortem vt dixi festinatam appellat, quæ iuuenem opprimat, quasi quæ celerius festinet quam conueniat.

Gladiu do.] Domitiani

Sed olim.] Id est, superioribus temporibus, quibus Domitianus imperabat Hincque apparet Iuu. Sat. suas non scripsisse sub Domitiano sensus est, Tam multos inquit Domitianus efferata quadam crudelitate ciues interemit, vt in prodigio haberetur, si quem in vrbe offenderes senem nobilem & Patricium Prodigium autem dicitur autore Festo, velut prædicium, quod prædicat. Vnde & Cic lib. 2 De nat. deor. ait: ostenta, monstra, portenta, & prodigia dicta, quod ostendant, monstrét, portendant, prædicant.

Vnde fit vt ma.] Quum inquit imperator in nobilitatem tam atrociter sæuiret (nam vt scribit Euseb. multos in exilium ex nobilibus misit & occidit) maluerim fraterculus esse gigantum, qui Terræ filij fuerunt. i ignobilis & obscurus, quàm Patricius & nobilis Nam qui obscuro genere essent orti, quasi quorum parentes ignorarentur, filij terræ appellari consueuerunt quare Lactant. Firmianus lib. i. Diuinarum institutionum sic inquit. Minutius Felix in eodem libro qui Octauius inscribitur sic est argumentatus. Saturnum, quum fugatus esset à filio, in Italiámq. venisset, Cœli filium dictum. quòd soleamus eos, quorũ virtutes miremur, aut eos qui repentine aduenerint, de cœlo cecidisse dicere: terræ autem eos esse filios, qui ignotis parentibus sint nati. Vnde & Tertul. in Apologet. de Saturno loquens sic scribit, Dictus autem Terræ & Cœli filius, quia ignoti, vel inopinato apparentes de cœlo superuenisse dicuntur: nam & Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est. Cic. ad Atticum primo Sed hæc ad te scribam alias subtilius. Nam neque adhuc satis mihi nota sunt: & huic Terræ filio nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo.

Fraterculus.] Satis lepide se fraterculum & non fratrem dicit, vtpote qui sentiat tantæ moli giganteæ se parem non esse.

Gigantum] Gigantes vt fabulosa prodidit antiquitas eximis terræ visceribus nati sunt immanissimo corpore, quæ quum conati essent è sede cælesti deos deturbare tam acriter inde pugnatum est, vt dij in Ægyptum vsque fugati sint. qui demum parta victoria gigantes perdiderunt Berosus vero Babylonicus historiam persequens, scribit in Syria circa Lybanum fuisse Enos vrbem maximam gigantũ, qui vniuerso orbi dominabantur ab occasu solis ad ortum. Hi vastitate corporis ac robore confisi, inuentis armis omnes opprimebant. libidinique inseruientes inuenerunt papiliones, & instrumenta musica, & omnes delitias. Manducabant homines & procurabant abortus, in eduliúmque præparabant, & commiscebantur matribus, filiabus, sororibus, masculis, & brutis, & nihil erat sceleris, quòd non admitterent, contemptores religionis & deorum: vnde & Macrob. lib. i. Satur. gentẽ quandam impiam vocat, deos negantem, & ideo existimatem deos pellere de cœlesti sede voluisse. horum pedes in draconum volumina desinebant quod significat nihil eos rectum, nihil supernum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.

Profuit ergo.] Putabat inquit se per studium venationis theatralis, quo & imperator maxime delectabatur posse sæuitiam eius effugere, ac proinde feras in harena conficiebat vt placeret, sed nihil inquit ei hoc profuit, quia tales artes iam nouerat. imperator.

In Albaha.] Nam & in Albano, vbi quotannis quinquatria Mineruæ celebrabat, feras conficiendas exhibuit, ipſeque centenas varij generis confecit, autor Tranquillus.

Numidas.] Lybicos. Nam Numidia pars eſt Africæ imperio Maſſiniſſæ clara, dicta Numidia à paſcuorum fertilitate. nam νόμος paſcua, ſiue pabulum ſignificat, igitur conuerſa o in u fit Numidia. inde vrſi feroces mittebantur. Plin. lib. 8. ſic inquit. Annalibus notatum eſt Domitium Ænobarbum ædilem curulem vrſos Numidicos centum & totidem venatores Æthiopas in circo exhibuiſſe. Miror adiectum Numidicos fuiſſe, quum in Africa vrſos non gigni cōſtet. Et miror Plin. negare vrſos gigni in Africa, quum cæteri ſcriptores naſci affirment. Solinus Numidici vrſi forma cæteris præſtant. Mart.

Et freno Lybici domantur vrſi. Verg. lib. 5.
Horridus in iaculis. & pelle Lybiſtidis vrſæ. Idem lib. 8.
Effultum ſpoliis & pelle Lybiſtidis vrſa.

Nudus.] Depoſitis veſtibus, vt eſſet expeditior, & quaſi per quandam ſtultitiam.

Quis iam.] Non eſt inquit opus his artibus principem ſeduci, qui ſimulatam nobilium noſcit ſtultitiam.

Brute.] Brutus vt auunculi ſui Tarqui. ſuperbi ſæuitiam vitaret, quum ab eo omnem nobilitatis indolem excerpi, interque cæteros etiam fratrem ſuum, qui vegetioris ingenij erat interfectum animaduerteret, obtuſi ſe cordis eſſe ſimulauit, eaq. fallacia maximas virtutes ſuas texit. Ait ergo poeta: Rudi illa ætate facile potuiſti Brute principes decipere. Sed nunc inquit nemo eſſet, qui artes illas tuas non noſceret.

Acumen priſ.] Hoc eſt prudentiam & ſagacitatem illam priſcā, id eſt qua priſcis vſus fuiſti temporibus.

Imponere.] Seducere. Nam impono, quum datiuo tantum iungitur, efficitúrque neutrum, idem eſt quod ſeduco, & decipio. Sen. ad Lucil. Oculis noſtris imponimus, id eſt oculos noſtros decipimus. Plin. epiſtola ad Proculum. Si modo mihi non impoſuit recitatio tua: leges enim ſuauiſſimæ & peritiſſimæ, inde fit etiam impoſtura, id eſt deceptio.

Regi.] Tarquinio Superbo.

Barbato] Nam Romani quadringentis & quadraginta quatuor annis intonſi fuerunt, quum tonſores non haberent, eos poſtea Ticinus Mena ex Sicilia in vrbem adduxit Olim tonſores non fuiſſe ſignificant antiquorum ſtatuæ, quòd pleræque habebant capillum & barbam magnam, autor Varro lib. 2. De re ruſt.

Nec melior, vultu quamuis ignobilis ibat
Rubrius: offenſæ veteris reus, atque tacendæ,
Et tamen improbior Satyram ſcribente cinædo.
Montani quoque venter adeſt abdomine tardus,
Et matutino ſudans Criſpinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera. ſæuior illo
Pompeius tenui iugulos aperire ſuſurro,
Et, qui vulturibus ſeruabat viſcera Dacis
Fuſcus, marmorea meditatus prælia villa:

Et cum

Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,
Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ
Grande, & conspicuũ nostro quoq. tempore monstrum,
Cæcus adulator, dirusque à ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axeis,
Blandáque deuexæ iactaret basia rhedæ.

VETVS SCHOL.

Rubrius.] Rubrius iste aliquando * Tibiam in pueritia corruperat, & verebatur ne pro hac mercede pœnas ab ipso reposceret.

Improbior.] Qui in aliis sua vitia reprehendebat.

Montani quoque venter.] Montanus pinguis & ventrosus erat: & acerbe, ventrem potius, quam ipsum venire dixit.

Et matut. f. C. amomo.] Orientali vnguento mane sumpto.

Tenui i. a. susurro.] Leui susurro alios deferens, neci tradere: aut per leues suspiciones solitus homines iugulare.

Fuscus.] Fuscus sub Domitiano exercitui præpositus, in Dacia periit. Notat autem eum, quia cum luxuria difflueret, inter delitias, bellorum actus exercebat.

Et cum mortifero.] Delatore.

Prudens Veiento.] Vtrum ad nocendum, an ad sapientiæ * rigidiorem, an adulandi peritus & temporum.

Qui nunquam visa.] Cæcus enim amator fuit Catullus.

Di à ponte satelles.] De numero mendicorum.

Dignus Aric.] * Qui ad portam Aricinam, siue ad cliuum mendicaret inter Iudæos, qui ad Ariciam transierant, ex vrbe missi.

Deuexa i. b. rheda.] Qui cæcus rhedæ ferenti mulieres, inclinatæ & per cliuum descendenti, oscula iactaret.

IOANNES BRITANNICVS.

Nec me.] Nec lætior, sed pati tristitia.

Quamuis igne.] Hic ostendit nimiam Domitiani crudelitatem, qui in omnes pariter sæuiret tam nobiles quàm plebeios.

Rubrius.] Hic Rubrius temporibus fuit Domitiani, vt ipse ostendit poeta, sed historia minime est nota, quomodo reus fuerit offensæ veteris, & tacendæ itaque de hoc adhuc quærendum censeo. quæ autem ab aliis afferuntur ex testimonio Taciti de Rubrio Gallo, alióque Rubrio, qui in coniuratione Pisoniana deprehensus est, non placent, quum ad rem poetæ minime sint accommodata.

Et tamen impr.] Licet inquit Rubrius ignobilis esset & humili loco, tamen improbior fuit Nerone ipso, qui satyram scripsit in Quintianum, appellauitque eum mollem & effœminatum, quum ipse esset cinædus. Nam nupsit Doryphoro seruo, vt scribit Tranquillus, sicut ipsi Sporus Tacitus eum appellat Pythagoram, quem Tranquillus Doryphorum. ea forte ratione à Tranquillo Doryphorus appellatur, quem proprio nomine dicit Tacitus, quòd satelles fuerit Domitiani. nam Græci dicunt Doryphorum satellitẽ ab hasta ferenda, quæ dory Græco vocabulo nominatur. Quod autem Nero in Quintianum scripserit, sic prodidit Tacitus: Quintianus molli corpore infamis, & a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias vltum ibat. Ergo cinædo scribente satyram id est Nerone, qui carmen probrosum

scripsit in Quintianum, quum & ipse esset cinædus. carmen etiam Elegiacum scripsit. Mart. lib. 9.

Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures,
Lasciuum iuuenis quum tibi lusit opus.

Scripsit etiam Iliada, autores Tranquillus, Tacitus, & Eusebius.

Montani quoque ven.] De Cuttio Montano intelligit, de quo multa apud Tacitũ leguntur. dictum autem satytice quoque venter adest, vt ostendat hominem corpulentum fuisse, & epulis intentum. vnde eum in sequentibus ostendit magnam edendi habuisse peritiam, quum ait, nulli maior fuit vsus edendi.

Abdomine.] Plin. lib. 11. cap. 37. vt diximus in 2. saty. docet abdomen ab antiquis vocatum, quod nunc sumen.

Et Crispinus.] s. adest.

Sudans amomo mat.] Id est vnguento persusus matutino. Est autem Amomum genus fruticis prouenientis in Syria, cuius vua in vsu est, frutice venoso, palmi altitudine, capitúrque cum radice. Ex eo fit vnguentum preciosissimum. Vnde Plinius. Omnia autem acutiora fiunt costo amomo, quæ maxime nares feriunt. Vnguento etiam quod dicebatur regale, inter alia adhibebatur etiam amomum.

Matutino.] Non placet vt exponas Orientali, sed quo mane vngeretur. Matutinum autem dicimus à Matuta dea, id est Aurora.

Quantum vix re.] Inuidiose hoc dicit in Crispinum, quem vbique vt luxuriosum, & mollem lacerat.

Duo funera.] Nam mortuorum corpora perungebantur. Plin. Vnguentorum quoque honos ad mortuos pertinere cœpit. Persius noster,

Ossa inodora dabit.

Pompeius.] Subaudi à superioribus adest. Temporibus Domitiani multi, vt diximus, quæstus causa ad delationem se contulerant. Inter quos & Pompeius, Sed quum temporibus Domitiani plures extiterint eiusdem nominis, de Pompeio Ruffo possumus intelligere, de quo ita Plin. in epist. ad Corn. Minutianum. Quinetiam duo consulates Pomp. Ruffus & Libo Frugi læserunt Norbanum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus affuisset. Damnatus, & in insulam relegatus est Licet etiam (vt diximus in prima sat.) intelligere de Pompeio Falcone, de quo idem Plin. Consulis an existimem te in tribunatu, causas agere decere.

Aperire iugulos.] Figurata locutio, id est ad aperiendos iugulos. iuguli autem siue iugula, vtrunque enim legitur apud probatissimos autores, sunt illa duo ossa quæ ab vtroque humero transuersa extenduntur supra summitatem pectoris, vbi definit collum: & vbi coniunguntur, veluti lacunam quandam efficiunt, quæ quo maior est, eo excellentius in homine ingenium indicat. Vnde Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturásque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, stupidum esse Socrat. dixit, & bardum, quod iugula concaua non haberet: obstructas eas partes & obturatas esse dicebat. Ibi locus est maxime cædi obnoxius. Lucanus, *Iugulúmque senilem, Confodiam.*

Hinc fit verbum iugulo, quod non modo gladio, sed & morbo occidere significat. Celsus lib. 3. Nam quartana neminem iugulat. Iugula vero genere fœminino signũ cœleste esse docet Var. in lingua Lat. de quo meminit Plaut. in Amph.

Neque iugula, neque vesperugo.

C. Iugula, Orionis est stella, vt Festus Pomp. scribit. S.

Meditatus prælia villa.] Hoc est, qui in animo suo prælia pertractauerat in villa sua, Aut qui exercuerat prælia in villa, tentans quid posset efficere aduersus hostẽ. Nam meditati accipitur pro cogitare, & mente pertractare, vt illud Horatij.

Nescio quid meditans nugarum. Terent.
Meditata sunt mihi omnia mea incommoda.

Item pro exercere vt illud Quintil. Declamatio est forensium actionum meditatio. i. exercitatio.

Et Fu.] Subaudi adeſt. Eſt enim Corn. ille ille Fuſcus, qui temporib. Domitiani prætorianæ cohortis præfectus bellum geſſit aduerſus Dacos, à quibus in prælio eſt occiſus. Lege Tacitum. Mart. de eo ita ſcribit lib. 6.

Ille ſacri lateris cuſtos, Martiſque togati,
Credita cui ſummi caſtra fuere ducis:
Hic ſitus eſt Fuſcus, licet hoc fortuna fateri,
Non timet hoſtiles iam lapis iſte minas.
Grande iugum domita Dacus ceruice recepit,
Et famulum victrix poſſidet vmbra nemus.

Vulturibus.] Bene autem vulturibus. cadauera enim adeo auide ſequuntur, vt triduo antè, aut biduo volare, eo vbi cadauera futura ſunt tradantur. Plinius libro decimo.

Prudens Veiento.] Veientonis & Catulli Meſſalini cæci mentionem facit Plin. epiſt. ad Sempronium Ruffum. Sic cœnabat Nerua cum paucis: Veiento recumbebat proximus, atque etiam in ſinu dixi omnia. Quum hominem nominaui incidit ſermo de Catullo Meſſalino, qui luminibus orbatus, ingenio ſuo mala cæcitatis addiderat. non verebatur, non erubeſcebat, non miſerebatur. ſæpius à Domitiano non ſecus ac tela, quæ & ipſa cæca, & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. de huius nequitia ſanguinariiſque ſententiis, in commune omnes ſuper cœnam loquebantur. Hinc ergo poeta mortiferum Catullum appellat, vt delatorem & nocentiſſimum hominem. Veientonem autem appellat honorifice prudentem. neque enim vſquam apparet eum fuiſſe malum, ſed doctum & familiarem Neruæ. eſt autem Fabricius ille Veiento vir ſenatorius, de quo in ſexta ſat. intellexit poeta: vbi oſtendit Hippiam vxorem eius, relicto marito per impudicitiam gladiatorem abeuntem, ab vrbe in Ægyptum vſque fuiſſe ſecutam.

Numquam vi.] Ordo eſt, qui flagrabat amore puellæ nunquam viſæ. erat enim vt dictum eſt, luminibus orbatus.

Grande.] Appoſitio eſt.

Satelles di.] Hoc eſt dignus, qui ad pontes mendicaret, in quibus ſolent confidentes pauperes ſtipem à tranſeuntibus petere. Sen. In ſublicium pontem me transfer, & inter egenos abige, non ideo tamen me deſpiciam, quòd illorum in numero conſedero, qui manum ad ſtipem porrigunt. Iuuen. in ſequentibus.

Nulla crepido vacat, nuſquam pons.

Satelles.] Ironice ſatellitem quaſi pontis cuſtodem appellauit: nam ſatelles proprie is appellatur, qui ad cuſtodiam principis aſſiſtit, vnde Cecil. Cyprta. in epiſtola ad Donatum. Exigit pœnas pariter de potentiore ſublimiras, ſic licet ſatellitum manu ſeptus, & clauſum ac prope tectum latus numeroſo ſtipatore tuetur.

Aricinos.] Id eſt qui ſtipem peteret ab iis, qui Ariciam vehuntur. Nam Ariciæ, quæ ſita eſt in cliuo in Appia via poſt Albanum montem, lucus fuit Dianæ, quem Arthemiſium appellauere, quo magna populorum multitudo confluebat: propter quod mendici in eo cliuo ſedentes mendicabant.

Rhedæ de.] Eſt cliuus iuxta Ariciam. Mart.

Debet Aricino conuiua recumbere cliuo.

Nemo magis rhombum ſtupuit: nam plurima dixit
In læuum conuerſus: at illi dextra tacebat
Bellua: ſic pugnas Cilicis laudabat, & ictus,
Et pægma, & pueros inde ad velaria raptos.
Non cedit Veiento: ſed vt fanaticus œſtro

Percussus Bellona tuo diuinat, & ingens
Omen habes, inquit, magni, clarique triumphi.
Regem aliquem capies. aut de temone Britanno
Excidet Aruiragus. peregrina est bellua. cernis
Erectas in terga sudes? hoc defuit vnum
Fabricio, patriam vt rhombi memoraret, & annos.

VETVS SCHOL.

Nemo magis.] Quam Catullus cæcus adulator. Nam in sequenti dixit.

——non cedit Tesento, vtique Catullo.

Ad Velaria.] Ad alta theatri velamina.

De temone Britanno Excidet.] Ad pedes de regno. Falcatis nam curribus Britannorum rex Arbila.

Fabricio.] Veientoni: nam ipse est Fabricius.

IOANNES BRITANNICVS.

Magis stu.] Quàm ipse Catullus Messalinus.

Sic pu. ci.] Cilix nomen fuit gladiatoris, cuius pugnas simili adulatione laudabat.

Et pag.) Pægmata machinamenta erant lignea, quæ in triumphorum pompa ferebantur eo artificio compacta, vt per se surgerent, veluti ramos excrentia. Sen ad Lucil. De artibus liberalibus. Ludicræ sunt artes, quæ ad voluptatem aurium, atque oculorum tendunt, his annumeres licet machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescentia. Mart.

Et crescunt media pagmata celsa via.

Iosephus item lib. 7. De triumpho Vespasiani & Titi loquens, sic scribit, Maxime autem erat stupor machinatum, quæ portabantur, siue pægmatum fabricatio, pro quorum magnitudine viribus portantium occurentes timebant. multa enim in tertium nidum quartúmque surgebant, & magnificentia fabricæ cum admiratione delectabant. De quibus sic Claudianus de consulatu Manlij Theodosij.

Vel qui more auium sese iaculantur in auras,
Corporáque ædificant celeri crescentia nexu.
Quorum compositam puer augmentatus in artem
Emicet, & vinctus planta vel cruribus hærens,
Pendula librato figat vestigia saltum,
Mobile ponderibus descendat pagma reductis.

Pægma autem dictio est Græca, quæ ludum significat.

Et pueros) s. laudabat residentes in pægmate.

Inde raptos) Id est ex pægmate finitis ludis ablatos: aut raptos, mox stupratos. De quibus videtur intellexisse Diuus August. lib 2. sic dicens. Veniebamus nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula, ludibriáque sacrilegiorum, spectabamus arreptitios, audiebamus symphoniacos, ludos turpissimos, qui diis, deabúsq. exhibebantur. vbi videtur vt diximus per arreptitios intellexisse pueros arreptos ad stupra.

Ad velaria.) Velaria loca erant, vbi vela reponebantur quæ ad ornandum theatrum tenebantur. non sum nescius & velaria poni etiam pro ipsis velis, nisi mendũ est apud Papinium in Syluis lib. 1. *iam velaria linea pluebant.* Nam illic in plerisque codicibus legitur, Bellaria adorea pluebant.

Non cedit Ve.] Id est in adulatione & piscis laudatione non cedit Messalino, ac si dicat, longe vehementius adulatur.

Vt Phan.] Phanatici proprio epitheto dicebantur sacerdotes Cybeles, siue Bellonæ, qui veluti deæ numine afflati, caput & comas rotabant iactabántque, futuráque prædicebant. Lucanus in 1. *Crinémque rotantes,*

Sanguineum populis cecinerunt tristia Galli.

Quintil lib. 9 iactare caput, & comas rotare, phanaticum est. Lampridius in Heliogabalo, Iactauit autem caput inter præcisos phanaticos, & genitalia sibi deuinxit. Porphyrius ita scribit in Horat. Affirmat autem non magis matris magnæ, aut Apollinis numine instinctos furere, quàm eos qui iracundia sunt incitati. Horat.in poetica,

Aut Phanaticus error, & iracundia Diana.

Idem Enthei etiam dicebantur, quasi diuini, & deo pleni. Papinius in Syluis.

Ea enthea vittis *Atque hederis redimita cohors.* Martialis,

Spadone quum sis euiratior fluxo.

Et concubino mollior Celenco,

Quem sectus, vlulat matris *Enthea Gallus.*

Nam sacerdotes Cybeles furore correpti in sacris vlulatu requirebant Atyn, quem olim Cybele amauerat. De sacerdotibus Bellonæ sic & Lactantius libro primo De institutione diuina.

Percussus tuo oestro Bellona.] Id est tuo furore correptus. œstrum Græci, vt autor est Festus, appellant quem Latini asilum dixere, id est Tabanum. est enim genus violentiæ muscæ, quæ in furorem armenta agit. Vergil. in tertio Georg.

Est lucus Silarim circa ilicibúsque virentem

Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asylo

Romanum est, œstrum Graij vertere vocantes.

Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis

Diffugiunt armenta.

Hic ergo œstrum pro furore poeta posuit. Statius lib. 1. Thebaidos.

Tempus erit quum laurigero tua fortiter œstro *Facta canam.*

Idem in Syluis de Genethliaco.

Lucanus, Docto pectore concitauit Oestro

Plinius libro vndecimo, capite decimo sexto, Nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores, quæ cæteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum Et idem cap. 28. eiusdem lib. Quibusdam aculeus in ore, vt asilo, siue tabanum dici placet. Seneca ad Lucilium, Hunc quem Græci oestron vocant pecora peragentem totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabulum. Asilum interiisse, & oestri vsum remansisse.

Bellona] Dea est belli. Sensit Apuleius in Metamorphosi sua, Cybelem Bellonã & Isidem easdem esse deas, eosdémque sacerdotes, qui suo cruore in earum sacris rem diuinam faciebant. Nam gladijs humeros sibi & lacertos ferientes cum capitis agitatione discurrebant, & veluti numine deæ afflati agebantur, prædicebántque futura Et Bellona, vocatiuus est casus, vt sit ordo. Veiento vt phanaticus percussus tuo oestro ô Bellona diuinat.

Diuinat] Prædicit est enim diuinare quod futurum sit prædicere.

Regem aliquem capies.] Hinc argumentatur, diuinátque, eum capturum aliquem regem barbarum, & peregrinum, quia piscis sit peregrinus & spinis armatus, vt reges casside cristata armantur.

Excidet de temone Britanno] Id est capietur in bello, & de curru deiicietur. Nam Britanni curribus vtuntur in bello, vt autor est Cæsar in Commentarijs, quos Couinos, autore Pomponio Mela, vocabant, Lucanus.

Et docilis rector monstrati Belga Couini.

Quod Britanni curribus, in bello vterentur, indicat & Propertius sic,

Hiberníque Geta, pictóque Britannia curru.

Arniragus.] Rex Britanniæ.

Sudes.] Metaphoticos appellat pinnas, quum ſudes dicantur pali.

Hoc defuit vnum Fabricio.] Ita inquit reliqua per aſſentationem prædixit, vt aliud nihil reſtaret, quàm vt commemoraret patriam piſcis, & quot annos eſſet natus, ſicque tantam aſſentationem apprehenſorémque eius ſubſannat.

Quidnam igitur cenſes? conciditur? abſit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait. teſta alta paretur,
Quæ tenui muro ſpatioſum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ, ſubitúſque Prometheus.
Argillam, atque rotam citius properate: ſed ex hoc
Tempore iam, Cæſar, figuli tua caſtra ſequantur.
Vicit digna viro ſententia: nouerat ille
Luxuriam imperij veterem, noctéſque Neronis
Iam medias, aliámque famem cum pulmo Falerno
Arderet. nulli maior fuit vſus edendi
Tempeſtate mea. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinoue edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu,
Et ſemel adſpecti littus dicebat echini.

VET. SCHOL.

Quidnam igitur.] Neto dicit.

Teſta alta.] Patella, in qua poſſit integer coqui.

Debetur magnus patinæ] Figuram hic dicitur poſuiſſe propter Magnum Pompeium: quoniam Patina dictus eſt. qui ſuſtulit caput ipſius.

Prometheus.] Satyrice, figulus.

Aliámque famem.] Libidinis otis *peruetum. hoc ideo, quia auiditas cibi ſequitur nimiam perpotationem.

Nulli.] Quam Cæſari Domitiano, aut certe Montano.

Lucrinum ad ſaxum.] Locus Brutiorum.

Rutupinoue.] Locus in Britannia, ſiue ciuitas.

IOAN. BRITANNICVS.

Quidnam igitur cenſes.] Verba ſunt Iuuenalis. quid putas inquit decretum fuiſſe de piſce coquendo?

Conciditur.] Verba perſonæ introductæ reſpondentis.

Abſit ab illo.] Verba poetæ recitantis ſententiam Montani.

Dedecus hoc.] Scilicet vt concidatur.

Teſta] Patella fictilis, in qua integer coquatur.

Tenui muro.] Quæ ſummæ ſit tenuitatis, laus eſt figuli in conficiendis vaſis ea ducere tenuia. Hyperbolicos murum appellauit, quum Murus proprie ſit, qui pu-

blica ambiat, vt ciuitatem, Paries vero priuata, vt domos.

Orbem spaciosum.] Id est, qui spaciosus sit, & apprime capax.

Debetur Prometheus.] Inueniendus est inquit optimus & prudens figulus, qui fingat patinam, qualis Prometheus, qui ex limo hominem finxit inanimatum & insensibilem, sed beneficio Mineruæ in cœlum assumptus, Ignem ex radiis solis furatus est, eúmque pectusculo hominis applicans, animatum reddidit. Higinus, Ouidius, & Fulgentius.

Argillam atque rotam.] Argilla genus est terræ vnde finguntur vasa.

Rotam.] Scilicet figularē, Eam inuenit Anacharsis Scythes, siue Chorebus Atheniensis, vt Plinius in libro septimo, & Laertius Diogenes tradunt, quamuis scribat Seneca ad Lucilium, Figuli rotam apud Homerum inueniri.

Sententia.] Scilicet Montani.

Digna viro.] Ac si dicat talis fuit sententia, qualis vir: quasi qui cibis optime conditis delectaretur. Corpulentum enim fuisse, & magni ventris superius ostendimus.

Noctésque Neronis.] Non est inquit mirum si tam grauem tulit sententiam de coquendo pisce, quia callebat quid imperatores superiores & præsertim Domitius Nero facere consueuerint in parandis obsoniis. Nam vero (vt autor est Tranquillus) epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus sæpe calidis piscinis ac tempore æstiuo niuatis.

Aliámque famem.] Id est quomodo nouam aliam famem posset sibi excitare, quū ex nimia repletione cibi & potus stomachus arderet. ac si dicat, nouerat delicatis pulmentariis lautiorique apparatu ciborum stomachum excitandum.

Cum pulmo arderet.] Id est. nimia crapula ferueret.

Falerno.] Vino Austero.

Maior vsus edendi.] Maior peritia in ciborum delectu quàm ipsi Montano, qui primo morsu callebat ex quo littore mitterentur, educatáque fuissent ostrea.

Circeis.] Id est in Campania iuxta Circeos esse nata. Circei enim oppidum est Campaniæ, Horat.

Ostrea Circeis, Miseni oriuntur echini.

Ordo autem est: Montanus callebat deprehendere primo morsu, an ostrea nata forent Circeis, an ad saxum Lucrinum, an edita essent fundo Rutupino.

Ad saxum Lucrinum.] Hoc est in lacu Lucrino nam illic prima fuit ostreorum commendatio, primúsque Sergius Orata, vt scribit Plin. lib. 9. Optimum saporem Lucrinis adiudicauit. alibi capta in Lucrinum aduehebant, vt illic saginarentur. Idem Plin. autor. Mart.

Ostrea tu summis stagno saturata Lucrino.

Lacus autem Lucrinus in Campania est.

Saxum.] Id est rupes Lucrinas.

Rutupino fundo.] Id est ex mari Britannico. nam ostrea Britannica inuenta fuere postquam Lucrina. Plin. lib. 9. Nondum Britannica seruiebant littora, quum Orata Lucrina nobilitabat. Ex extremis enim maris tractibus quærebant pisces. Vnde Vitellius in dedicatione patinæ suæ, à Carpathio vsque freto Hispaniæ, per Nauarchos ac triremes pisces conquisiuit. Seneca. Non est necesse perscrutari per fundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchylia vltimi maris ex ignoto littore eruere.

Rutupino.] Rutupinum autem Britannicum significat, ab oppido littorali, quod docet Ptolom. libro secundo, vbi scribit, Carnicorum vrbem esse Rutupinas. Lucanus,

At vaga quum Thetis Rutupinaue littora feruent,
Vnda Caledonios nesciit turbata Britannos.

Ostrea.] Pisces sunt concha inclusi. Ouid. lib. 5. Fastorum,

Ostráque in conchis tuta fuere suis.

Echini.] Sunt echini ex genere cancrorum, in quibus spinæ pro pedibus. In-

gredi, his etiam in orbem noui. Echinus etiam capitur pro theca illa ſponſa caſtanearum. Echineis vero piſcis eſt paruus, quam remoram Latini dixerunt. Naues velis plenis euntes retinere dicitur, ſi carinis hæſerit, autor Plin. lib. 9. Luc.

Non puppim retinens Euro tendente rudentes In mediis echineis aquis.

Semel aſpectis.) Id eſt quem ſemel aſpexiſſet.

Surgitur, & miſſo proceres exire iubentur
Concilio: quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, & feſtinare coactos,
Tanquam de Catthis aliquid, toruiſque Sycambris
Dicturus tanquam & diuerſis partibus orbis
Anxia præcipiti veniſſet epiſtola pinna.
Atque vtinam his potius nugis tota illa dediſſet
Tempora ſæuitiæ: claras quibus abſtulit vrbi,
Illuſtréſque animas impune, & vindice nullo.
Sed periit, poſtquam cerdonibus eſſe timendus
Cœperat: hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

VETVS SCHOL.

Tanquam de Catthis.] Gentes Germanorum, ſiue Francorum.

Epiſtola pinna.] Antea ſi quid nunciabant Conſules in vrbe, per epiſtolas nunciabant. Si victoriæ nunciabantur, laurus in epiſtola † fiebatur: ſi autem aliquid aduerſi, pinna fiebatur.

Cerdonibus.] Ignobilibus. Cerdo eſt proprie turpis lucri cupidus.

Hoc nocuit Lam.] Hoc nocuit, vt occiſis nobilibus, & à cerdonibus timeretur. Vt iam non eſſent nobiles qui timerent, omni nobilitate extincta. In Lamiis indignatur Satyricus. Tunc periit, cum eum populus timere cœpiſſet, extincto iam Senatu.

IOANNES BRITANNICVS.

Miſſo.] Pro dimiſſo.

Conſilio.) Senatoribus.

Arcem a.) Bene autem arcem appellauit. nam, vt autor eſt Aſconius, Arx dicitur, vel ſedes tyranni, vel editus in ciuitate & munitior ad ſalutem ciuium locus. Vnde Verg. *Quo res ſumma loco Panthu, quam prehendimus arcem.*

Traxerat.) Hoc verbo oſtendit eos inuitos ſequi imperatorem ob eius ſæuitiam.

Attonitos.) Anxios, & qui ſibi timerent ob eius crudelitatem.

Tanquam de Cattis.) Legendum eſt de Cattis non Getis. ad hiſtoriam enim reſpicit. Nam de Cattis, Daciſque poſt varia, prælia duplicem triumphum egit Trãquillus & Euſebius autores. Stat. lib. 1. Sylu. *Das Cattis Daciſque fidem.* Eutropius, De expeditionibus Domitiani ſic ſcribit. Expeditiones quatuor habuit, vnam aduerſus Sarmatas, alteram aduerſus Cattos, duas aduerſus Dacos. Sunt autem Catti populi Germaniæ, Sycambris finitimi, qui indigentia laborant. autor eſt Strabo lib. 7. Eos inchoare ab Hercynio ſaltu ſcribit Tacit. Sycambri Germaniæ ſunt populi inter Rhenum & Albani fluuios, ſiti ad Oceanum,

num, de quibus mulsa Cæs. in Comment. & Tacit. in lib. De situ Germaniæ.

Toruis.] Terribilibus à terrendo, quasi terui.

Epistola an.] Hoc est quæ res afferat tristes, & calamitosas.

Penna p.] Hoc est, quæ per auem esset allata. Nam quum celeriter aliquid nunciandum esset, didicere antiqui auibus literas alligare, quas volantes perferebant. Plinius de columbis sic scribit lib. 10. Quin internunciæ in magnis rebus fuere, & epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra pertulere D Bruto mittente. quid vallum, & vigil obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio per cœlum eunte nuntio. C. Sunt tamen qui hoc dictum de cursoribus tabellariisve autument quos Dion historicus surrectas in capite pennas gestare consueuisse, scribit: hinc fortassis Pegasi à Cicerone appellati. S.

Atque v. l.] Vtinam inquit tempora imperij sui potius consumpsisset in his nugis, nec abstulisset nobiles & illustres ciues.

His n.] His deliberationibus, quales fuerunt de coquendo pisce.

Quibus.] s. temporibus.

Abstulit.] Necando. C.

Illustres a.] Nobiles & illustres ciues. Complures enim senatores, in iis, aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuicam Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem: quos prius exilio insulari mulctatos interemit, quasi nouarum rerum molitores, cæteros læuissima quemque de causa, Æliũ Lamiam, Saluium Coeccianum, Metium Pomposianum, Salust. Lucullum, Iunium Rust. & multos alios. Lege Tranquill. de eius sæuitia, & Euseb.

Impune.] Nullo existente, qui tantam crudelitatem vlcisceretur.

Sed periit.] Sensus est. Dum sæuit in nobilitatem hunc & illum necando, nemo inuentus est, qui eum interimeret, sed postquam cœpit sanguine plebeio manus suas contaminare, statim inuentus est interemptor. Nam à Stephano Domicillæ Flauiæ procuratore, Partheniòque cubiculario cæteris conspiratis cunctantibus, est occisus in cubiculo. De Parthenio tanquam cubiculario Domitiani sic meminit Martial.

Musa Parthenium rogate vestrum,
Admittat timidam, breuémque chartam,
Intra limina sanctioris aulæ. Lege Tranquillum.

Cerdonibus.] Hoc est plebeis & vilissimis hominibus, nam cerdo is appellatur, qui artificio & lucro victum quærit. κέρδος enim lucrum significat.

Hoc n.] s. sæuisse in cerdones, & homines tenuis fortunæ.

Madenti cæde Lamiarum.] Hoc est cæde nobilium. Nam Lamias posuit pro omnibus nobilibus, respexitque ad historiam. Ælium enim Lamiam interemit ob suspitiosos, & veteres, & innoxios iocos: Autor Tranquillus. Lamiæ genus duxerunt ab Lamo: qui vt tradit Homerus in Odyssea, Caietæ regnauit. Silius,

Et regnata Lamo Caieta. Horatius
Æli vetusto nobilis ab Lamo.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA QVINTA.

In parasitos de cenis contvmeliosis.

Quot mala ſuſtineat paraſitica vita notato.

SI te propoſiti nondum pudet, atque eadem eſt mens,
Vt bona ſumma putes, aliena viuere quadra,
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæſaris ad menſas, nec vilis Gabba tuliſſet,
Quamuis iurato metuam tibi credere teſti.
Ventre nihil noui frugalius: hoc tamen ipſum
Defeciſſe puta, quod inani ſufficit aluo.
Nulla crepido vacat? nuſquam pons, & tegetis pars
Dimidia breuior? tantine iniuria cenæ?
Tam ieiuna fames cum poßis honeſtius illic
Et tremere, & ſordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu diſcumbere iuſſus
Mercedem ſolidam veterum capis officiorum.

VETVS SCHOL.

SI potes illa pati, q. n. Sarmentus.] Sarmentus natione Tuſcus è domo Marci Faboni, incertum libertus, an ſeruus plurimis forma & vrbanitate promeritis, eo fiduciæ venit, vt * per equitem Romanum ageret: decuriam quoque quæſtoriam compararet. Quare per ludos * qui ibi primus 14. ordinibus ſedit, hæc à populo in eum dicta ſunt.

Aliud ſcriptum habet Sarmentus, aliud populus voluerat.
Digna dignis ſic Sarmentus habeat craſſas compedes.
*Ruſtici ne nihil * agitis, aliquis Sarmentum alliget.*

Dum * vt cauſſam vſurpatæ dignitatis hic pro ciuibus & gratia ſummoto accuſatore dimiſſus eſt, cum apud iudices nihil aliud docere tentaret, quod conceſſa ſibi libertate à Mæcenate, ad quem rectio bonorum fauor pertinuerat. Iam aut vt ſenex in maximis neceſſitatibus, ad quas libidine, luxuriéque deciderat, coactus auctionare. cum interrogaret conſcriptum quoque cenſorium venderet, non infacete, bonæ ſe memoriæ eſſe perdita.

Gabba.] Paraſiti Cæſaris fuerunt: Apicius Gabba ſub Tiberio ſcurra nobilis fuit.

Nulla crepido.] Crepido eſt ora terræ, quam aqua alluit: ex hoc appellata, quod ibi aqua allidens concrepitet.

Et tegetis pars.] Pinnatæ ſportæ, aut tegetis de ſirpo factæ.

Illic.] In crepidine.

Farris mordere canini.] Cantabri Panis ſordidus canum eſt.

IOANNES BRITANNICVS.

Si te propoſiti.] Multi temporibus poetæ amicitias nobilium & diuitum ſequebantur, & viliſſimus quibúſque officiis cœnas captabant, in quo vitæ inſtituto verſantem Trebium amicum ſuum poeta monet, deterrétque, ne tale genus vitæ ſectetur, oſtendens ſuperbe contumelioſéque à diuitibus accipi pauperes. Sicque notat auaritiam ſui temporis.

Si te propoſiti nendum pudet.] Ordo eſt & ſenſus: O Trebi ego nihil noui frugalius ventre. quaſi dicat, modieis potes eſſe contentus. Sed tamen putemus hoc ipſum modicum quod poteſt ſufficere inani aluo defeciſſe tibi, nonne potes mendicare? hoc autem dico. Si te non pudet propoſiti tui, vt velis ſequi menſas nobilium, & ſi potes pati, quæ nec Sarmentus, nec Galba ſcurra tuliſſent, quamuis tibi teſti iurato, quòd ſcilicet non te pudeat, & poſſis ferre tot contumelias non audeam credere, ſicque oſtendit tolerabilius eſſe mendicare, quàm contumelioſas ſequi menſas nobilium, vbi tanto excipiuntur ludibrio.

Aliena quadra.] Aliena menſa, & orbe alieno: nam quadra vaſculum appellatur à forma quadratum, vbi inciſa reponuntur obſonia, quod oſtendit Verg in Æn.

Patulis nec parcere quadris, *Fatalis fruſti.*

Capitur & quadra pro fruſto, veluti quadrato: vt eſt apud Martialem.

Quum mittis turdúmque mihi quadrámque placentæ,
Bucellas miſiſſe tuas te Pontia dicis.

Quadram ergo, id eſt fruſtum placentæ quadratum. Horatius in epiſtolis.

Et mihi diuiduo findetur munere quadra.

Seneca De beneficiis. Quis beneficium dixit quadram panis aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem. Mart. lib. 12. in Vacettam.

Nec quadra deerat caſei Teleſani.

Nec Sarmentus iniquas.] Sarmentus eques fuit Romanus ſcurrilitate notiſſimus, per hoc Auguſto Cæſari gratiſſimus, de quo meminit ſic Horatius in Satyr.

—— nunc mihi paucis *Sarmenti ſcurræ pugnas Meſſique Cicerri,*
Muſa velim referas.

Eius etiam meminit Plutarchus in Antonium.

Galba.) Item scurra. Mart.

Ille suo felix Cæsare Galba vetus. Alibi,
Qui Galbam salibus tuis. & ipsum
Posses vincere Tectium Caballum.

Tibi iurato) Hoc est qui iuraveris. in actiua significatione. Est enim ex his verbis neutris, quæ antiquitas duplici inflexit præterito, vt prandi pransus, cœnaui cœnatus, placui placitus, nupsi nuptus, iuraui iuratus. Cicero in Offic. Quum vero iurato sententia dicenda est. Horatius in epistolis.

Per sanctum iuratus dicat Osyrim, Credite.

C. hinc, iniuratus qui non iurauit. Cicero de Offic. lib. 3 Iuraui lingua mentem iniuratam gero. S.

Testi.) Illud minime est admittendum vt testi sit vocatiuus, quòd Testius Caballus scurra fuerit, de quo dictum: non enim ad Testium scribit, sed ad Trebium. præterea illud apud Martial. Non Testium sed Tectium Caballum legendum est.

Nulla crepido.) Nullum saxum nullus locus eminens vbi solent mendici considere. Nam crepido capitur pro loco excelso & summitate excelsi loci. vnde Sen. ad Lucilium. Itaque caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit.

Tanti ne iniuria cœna) Est ne tanti facienda cœna illa iniuriarum plena, vt debeas pati tot contumelias?

Fames ieiuna.) Hoc est cœna illa, vbi tibi famem sedare non licet.

Illic.) In locis est mendicantium.

Sordes farris canini.) Id est panem sordidum caninum, hoc est qui datur canibus. Varro de re Rust. panem ordeaceum canibus dandum putat.

Primo fige loco.) Proponit incommoda & contumelias quibus afficitur in cœnis diuitum. putat inquit diues amplissimam tibi laborum mercedem rependisse, si tibi vnam dedit cœnam.

Fige.) Pone, & statue iam hoc.

Primo loco.) s. contumeliarum.

Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc Rex,
Et, quamuis rarum, tamen imputat. ergo duos post
Si libuit menseis neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto,
Vna simus ait. votorum summa, quid vltra
Quæris? habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus, ne
Tota salutatrix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circum agunt pigri serraca Bootæ.
Qualis cena tamen? vinum quod succida nolit
Lana pati: de conuiua Corybanta videbis.

Imputat bons rex.] Quid aliud non imputes, vbi & hoc quod vile est imputat.

Tertia nec vacuo] Apud veteres acubitorum vsus non erat, sed in lectulis discumbentes manducabant. Tres autem lectuli erant in quibus discumbebant: vnde hodie triclinia appellantur.

Trebius.] Nomen parasiti.

Et ligulas.] Calciarij cum festinant, & ansas caligarum prætereunt nonuullas. dictæ autem ligulæ à ligando.

Peregerit orbem.) Compleuerit numerum cathedrarum.

Serraca) Plaustra Septentrionis. id est, media nocte. Vrsæ duæ vocantur, Elice, & Cynosura: Bootes autem arctutus. quorum siderum Lucanus quoque sic meminit,

— sub nocte sopora.

Parrasis obliquos Elice cum verteret axes.

De conuiua Corybanta.) Sic enim vinum malum, mentem turbat, quomodo lana tincta mutatur.

IOAN. BRITANNICVS.

Fructus amicitia.) Ordo est, cibus est fructus magnæ amicitiæ, magnam amicitiam appellat diuitis, sicut & ante,

Magni delator amici. Et alibi,

In quorum facie miseræ magnæque sedebat *Pallor amicitia.*

Id est Imperatoriæ, & potentis hominis.

Rex.) Diues, de quo prima sat. diximus, Rex horum.

Imputat.) Obiectat. Sen. De beneficiis. Ministerium est serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstat, imputet superiori.

Et quamuis ra.) f. cibum licet inquit te raro vocet ad cœnam, id tamen tibi imputat & obiicit.

Ergo du:s) Ordo est. Ergo diues ait simus vna.

Tertia culc) Tertio lecto. ternis enim lectis cœnabant antiqui, vnde vt alibi ante diximus, triclinium Græce appellatur, non solum ipsi tres lecti, sed & locus ipse vbi cœnabant. Horatius,

Sæpe tribus videas lectis cœnare quaternos.

Culcitra autem appellatur, quòd aut plumis, aut tomento repleatur & inculcetur. Cicero in 3. Tusc. Eripiamus huic ægritudinem, quomodo collocemus in culcitra plumea. Lampridius in Antonio Heliogabalo. Nec cubuit in accubitis facile nisi iis quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpe culcitras mutans.

Votorum summa.) Exclamatio poetæ, quum in vanos clientum labores, tum in sui temporis auaritiam: hæc est inquit summa votorum, id est optatorum & desideriorum tuorum, merces & retributio.

Quid vl. quæru.) Hæc in derisum ipsius clientis, non ne hoc magnum est præmium? quid est vltra quærendum quum hoc sit satis?

Habet Tr.) Ironicos leguntur, quum capiat inquit tantam mercedem Trebius, habet sane quod debeat rumpere somnum, & sequi diuitem in officio salutandi.

Ligulas dimit sol.) Nam qui properabant ad salutandum, non poterant se colere, vnde Matt. lib. 3.

Horridus vt primo semper te mane salutem,
Per mediúmque trahat me tua sella lutum.

Ligulas.) Festus Pomp. ligulam scribit, esse partem quandam in calceo ad si-

militudinem linguæ exertæ, hanc propetantes dimittebant : erat etiam genus gladij. Gellius Ligulam item accipimus pro genere mensuræ, & cochleatis per diminutionem à lingua eiusdem significationis. Plin. lib. 20. cap. 23. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant ligulæ mensura. est enim instrumentum ad similitudinem cochlearis. Mart. in Distichis de ligula diminutiuo.

Quamuis me ligulam dicant equitesque patrésque,
Dicor ab indoctis lingula grammaticis.

Peregerit or.] Officium salutandi perfecerit.

Sideribus du.] Vt adhuc non facile cognosceret an dies, & lux vicina foret.

Aut il tempore.] i. iam appropinquante die, quo tempore plaustrum peregit cursum suum in Septentrionem. Propert.

Quum iam, Exectant Icari sydera tarda boues.

Frigida sar.] i. Plaustra septentrionalia.

Boota.] i. bubulci. Nam qui de astrologia scripserunt, tradunt septem stellas esse in cœlo, ex quibus duæ, quæ pariles, & maximæ in vno loco videantur, pro bobus haberentur, reliquæ vero quinque figuram plaustri simillarent. & quod proximum est his signum, Bootem appellati volunt.

Pigri.] Hoc est ex ratione sphetæ dictum : nam quum modico flectatur gyro circa populum septentrionalem, nec louge discedat, ideo piger vocatur.

C. Vinum quod succida nolit lana pati] Id est vinum vix idoneum ad aspergines parandas quibus corpora vel domus conspergantur. Nam & vinum, & acetum, & oleum in asperginum vsum venire, & lanas facile aspergines combibere, cum alij, tum Dioscorides scriptum reliquit. S.

Vinum quod suc. no. la. p.] Conqueritur non idem vinum apponi conuiuis. sequitur enim, *Ipse capillato diffusum consule potat.* Eadem etiam est querela apud Plinium in 14. loquentem de Catone redeunte cum triumpho ex Hispania : non aliud inquit vinum bibi quàm remiges, in tantum dissimilis istis qui etiam conuiuis, alia quàm sibimetipsis ministrunt, aut procedente mensa proiiciunt.

Succida.] Ea dicitur lana succida, quæ succisa ex oue nondum est lota, dicta à sudore. De qua ita Var. in Re rust. libro secundo. Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium, quum sudare inceperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.

Corybanta vi.] Iam inquit putabis de conuiua ptæ importuna ministrantium vexatione esse insanum & furentem, quales erant Corybantes, qui ita sunt appellati, quòd inter salutandum capita iactarent, quos Betarmonas vocat Homerus, Euge age Rhea cum Betarmones egregij adsunt. Hinc qui capita saltando iactant, & numine aspirantur, & furiis agitantur, corybantiare dicimus. ij existimantur iidém fuisse, qui & Curetes Iouis in Creta educatores, qui quia alendi Iouis curam gesserunt, Curetes nominari sunt. Nam dicuntur in Ida monte, quum Iuppiter infans nutriretur, ne vox eius vagientis audiretur à Saturno, tympana & cymbala pulsasse. De quibus multa Strabo in 10. Alij vero tradunt Corybantes dictos esse à pupillis oculorum siue genis, quas Græci κόρας vocant. quòd ipsi quum custodes essent Iouis, non modo excubare, sed etiam apertis oculis dormire cogebantur, hinc na rum ex fabula vocabulum. vt qui leporum modo somnum caperent oculis patentibus, ita nominarentur, Seru. lib. 4.

Iurgia proludunt : sed mox & pocula torques
Saucius, & rubra deterges vulnera mappa.
Inter vos quoties, libertorúmque cohortem
Pugna Saguntina feruet commissa lagena:

Ipse capillato diffusum Consule potat,
Calcatámque tenet bellis socialibus vuam,
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cuius patriam, titulúmque senectus
Deleuit multa veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea, Heluidiúsque biberant,
Brutorum, & Caßi natalibus. ipse capaces
Heliadum crustas, & inæquales beryllos
Virro tenet phialas: tibi non committitur aurum.

VETVS SCHOL.

Rubra.] Cruentata.

Pugna Saguntina.] Ciuitas Hispaniæ, in cuius territorio malum vinum nascitur.

Cardiaco.] Cor dolenti. Cyathum, mensuram modicam.

Setinis.] Vinum de montibus Albanis, ita vetus vt non possit ex superscriptione, antiquitate deleta, cognosci quanti sit temporis.

Thrasea Eluidiusque.] Eluidius Priscus, post damnationem soceri Pæti Thraseæ, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit. Sed post interfectum Neronem restitutus à Galba, non aliter quam libero ciuitatis statu egit. Hic tam industrius fuit, vt cum sub Nerone Achaiam Quæstor administraret, ciuitates quædam quas non adietat, inclamarent, AI. HMEIN. ΠΡΕΠΟΝ. * Hic postea Vespasianũ ita studio libertatis offendit, vt putaret, id optante auunculo Claudio, pristinum libertatis statum posse reuocari: quo nomine reus, ac præter spem absolutus est. Sed Thrasea Nerone in Senatu de nece matris agente, cum quasi parricidium damnans è Curia se proripuisset, etiam ex vrbe discessisset, accusatus crimine maiestatis, defendi se noluit, secandásque venas præbuit: conuersúsque ad Demetrium Cynicũ, Nonne tibi libare videor Ioui liberatori? Atqui singulis amicis oscula offerens, exanimatus est.

Brutorum & Caßi.] Qui Cæsarem in Senatu occiderunt.

Heliadum crustas] Beliadum, vt Virg.

Impleuitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo soliti.

Et inæquales beryllos.] Phyalas ex gemmis factas.

IOANNES· BRITANNICVS.

Iurgia.] Verborum contentiones. inde est iurgare & obiurgare non sine differentia, vt iurgare sit verbis contendere, & veluti altercari. Obiurgare vero reprehendere, vnde illud apud Apul. in prima Apol. Rhetori iurganti, an philosopho obiurganti. Rhetor enim in actione causarum verbis contendit, ac perstrepit: philosophus vero hominum delicta obiurgat.

Proludunt] Præcedunt tanquam futuræ pugnæ proludium.

Torques.] In ministros, à quibus pulsatus fuisti.

Mappa.] Genus est mantilis ad vsum mensarum. Horat. in epistolis loquens de conuitiis sic.

—— Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Idem ibidem.

Ne turpe toral, ne sordida mappa, Corruget nares:—— & vt alibi in sequentibus dicemus, quum publice ostendebatur, erat signum futurorum ludorum Circensium: *Interea Megalesiacæ spectacula mappæ.*

Rubra.] Quæ ex vulnere facta est rubra.

Lagena] Vas tam vinarium quàm aquarium.

Saguntina.] Hoc est fictili, à Sagunto ciuitate Hispaniæ, vnde vasa fictilia pulcherrima mittebantur. Mart.

Ficta Saguntino Cymbia malo luto.

Ea quia fictilia erant, & tanquam modici precij, apponebantur pauperibus conuiuiis. Mart.

Quæ non solicitus teneat, seruétque minister,
Sume Saguntino pocula facta luto.

Ipse.] s. diues.

Diffusum.] Expressum, quòd postea in vasa diffundi solet in vsum totius anni. Vnde Plinius lib. 13. Protopum appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ, hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi. Et alibi, vt statim dicemus, vina, quæ eo anno diffusa sunt in ducentesimum annum seruata fuerunt. idem alibi diffusa ita decimo die obturant. Apuleius lib. 9. De asino aureo, Concurrit vnus à cella vinaria nuncians omne vinum, quod olim diffusum fuerat in omnibus doliis feruenti calore rebulire.

Consule capilla] Vinum Opimianum intelligit, Nam Lucilio Opimio consule quo tempore Ca Gracchus Tribunus plebis agrariæ legis promulgator interemptus est, cœli temperies fulsit, quam cocturam, vocant solis agricolæ, tanta vini fertilitate & præstantia, vt quæ eo anno diffusa sunt in ducentesimum annum seruata fuerint, redacta in speciem mellis asperi, ita vt non sit mirum ad tempora vsq. Iuuen. perdurasse, autor est Plin. lib. 14 cap. 4.

Capillato.] Antiquo:nam antiqui intonsi incedebant & capillati.

Calcatam.] Id est vnum quod exit ex vuis calcatis & pressis. Horat.

Et prelo domitam Caleno tu bibes vuam.

Bellis so.] Id est,quo tempore fuit bellum sociale, quod ob hanc causam excitatum est. Nam quum senatus autore Liu. lib. 60. & 61. impotentiam equestris ordinis in officiis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, vt ad se iudicia transferrentur, M. Liuius Drusus Tribunus plebis causam senatus suscepit. Iraque vt maioribus viribus eam tueretur, socios & Italicos populos spe ciuitate Romanæ sollicitauit Isque adiuuantibus per vim legibus agrariis frumentariisque latis, legem quoque iudicialem tulit: vt æqualia parte iudicia penes senatum, & equestrem ordinem essent: quum deinde promissa sociis ciuitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt, propter quod M. Liuius Drusus est senatui inuisus factus, velut socialis belli autor, incertum à quo, domi occisus est. Contra autem matrem & parentem suam vrbem, omne Latium, atque Picenum, Hetruria omnis atque Campania postremo Italia consurrexerunt. Eo bello nihil vnquam fuit calamitosius.

Amico cardiaco.] Id est laboranti dolore cordis: καρδία enim cor significat: cardiacis autem vino optimo maxime succurritur. id autem morbi genus nihil aliud est, quàm nimia imbecillitas corporis, quod stomacho languente immodico sudore digeritur. Hæc Celsus lib. 3. Sen ad Lucil. Bibere & sudare vita cardiaci est. Pliu. ait cor eius cremari non posse qui tali morbo perierit.

De mont. Al.] Vinum Albanum intelligit prædulce. Albanæ enim vuæ vrbi vicinæ prædulces sunt, vt scribit Plin. lib. 14.cap.6.

De Setinu.] Diuus Augustus, Setinum prætulit cunctis: dictum à Setia ciuitate

tate Campaniæ Martialis,

Pendula Pontinos qua spectat Setia campos

Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Titulum.] Inscriptionem: quæ vasis adhiberi solet.

Multa fu.] Multa nigricie. Nam fuligo dicitur nigricies omnis, quæ ex fumo prouenit, quasi fumigo.

Veterute.] Vasi. Horat.

Qui semel est imbuta recens seruabit odorem

Testa diu.

Nam apud veteres vina vasis fictilibus condebantur, obturabantúrque gypso. Lege Plin lib. 13 vnde sæpe est apud poetas, vasa lini: vt illud Terent. *Vasa omnia relem.* Id est aperui remoto gypso, est enim releui præteritum à relino.

Thrasea He. bi.] Adeo vterque libertatis studiosus fuit, vt natalem diem Brutorũ & Cassij, qui patriam à tyrannis liberauerant, summa poculorum hilaritate celebrarent. Petus Trasea Patauinus fuit: cui Nero, vt Tacitus scribit, infensus valde factus est, quod scilicet senatu egressus esset, quũ de Agrippina referretur, & quod Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuisset. ea enim offensio altius penetrabat, quia idem Trasea Patauij, vnde ortus erat, ludis cæsticis a Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque quo prætor Antistius Sosianus ob factitata in Neronem probrosa carmina exilio mulctatus est, mitiora censuit obtinuitque, & quum diuini honores Poppeæ decernerentur, sponte absens funeri non interfuit. Nec Poppeam deam credidit, ob quæ Nero, stimulante Capitone Cossutiano Thraseæ inimico eum ad necé compulit. venis enim vtriusq. brachij excisis, vitam cum sanguine amisit. talibus verbis vsum Capitonem Cossutianum tradit Tacitus contra Thraseam. Frustra Nero Cassium amouisti, si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es. Thrasea autem fuit socer Heluidij, de quo ita Tacitus: Heluidius Priscus regionem Italiæ, Terracinæ municipio Cluuio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre, altioribus studiis iuuenis admodum deditus, non vt plerique, vt nomine magnifico segne ocium velaret, sed quo firmior aduersus fortuita rempublicam capesseret, doctores sapientiæ secutus est qui sola bona, quæ honesta, mala tantum quæ turpia, nobilitatem cæteráque extra animum neque bonis, neque malis annumerabat. Quæstorius adhuc a Peto Thrasea gener delectus, à moribus soceri nihil æque ac libertatem hausit. ruina soceri in exilium pulsus à Nerone Apolloniam concessit, & Galbæ principatu rediit. Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. hic postea Vespasianum in studio libertatis offendit, vt putaret id optante auunculo Claudio pristinum libertatis statum posse reuocari, quo nomine reus, ac præter spem absolutus est. Hi ergo duo Thrasea & Heluidius, Brutorum æmuli fuerunt in tuenda libertate. Hæc autem historia inserta est à poeta, non tam vt bonum vinum designaret, quam in inuidiam Domitiani. qui vt tradit Suetonius Iunium Rusticum necari iussit, quoniam Peti Thraseæ, & Heluidij laudes ediderat, appellaueratque eos sanctissimos. præterea eadem de causa philosophos omnes ab vrbe expulit, & Heluidium Heluidij filium sustulit.

Coronati.] Nam in solemnibus conuiuiis Romani epulabantur coronati, sumpta consuetudine ab Ionibus populis Asiæ, qui vnguenti coronarúmque in conuiuio dandarum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem haud parua luxutiæ instrumenta, vt tradit Valerius, repererunt. Verum eum morem homines prius accepisse videntur à Prometheo: qui quum ab Ioue vinculis liberatus fuisset, in monte Caucaso coronam habuisse fertur, vt se victorem impune peccasse diceret. Itaque homines in maxima lætitia victoriáque coronas habere constituerunt. Idemque maxime in exercitationibus conuiuiisque est custoditum. Lege Higinum

Brutorum.] Et Iunij, qui Tarquinium Superbum eiecit post stuprum Lucretiæ, & Decij, qui vna cum reliquis coniuratis Iulium Cæsarem in senatu confodit.

Cassij.] Nam & Cassius vnus fuit ex interfectoribus Cæsaris studio libertatis.

Ipse capa.] Ordo est, ipse Virro tenet phialas: appositiue, capaces crustas Heliadum, & inæquales berillos. Sicque designat electrum, ex quo vasa potoria magni preci fiebant. id autem erat aurum, vbi quinta argenti portio inerat. Nam quum omni auro insit argentum vario pondere, alibi noua alibi octaua parte, vbicunque argenti quinta portio inest, electrum vocatur. vt scribit Plin lib. 33. cap. 4. Ex electro in Lindo insula Rhodiorum Helena sacrauit calicem Mineruæ, mammæ suæ mensura. Electri natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Id poeta prosequitur, quod Græci mendaciorum affectatores finxerunt, quod nostri postea imitati sunt, Phaëtontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus, & electrum appellatum, quoniam sol vocitatus sit electros. Quod esse falsum Italiæ testimonio patet. neque enim in Italia ex arboribus fluere electrū constat, licet Ouidius, Græcos imitatus dixerit,

De ramis electra fluunt, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Vnde & Mart. lib. 4. Græcos secutus ita dicit.

Flentibus Heliadum ramis dum vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram,
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit victa repente gelu.

Nam succino siue electro illo ex arboribus destillante, animalia plerumque corripiebantur, quæ ita inclusa perpetuo viuere videbantur. Mart. in eodem lib.

Et latet & lucet Phaëtontide condita gutta,
Vt videatur apis nectare clausa suo.

Heliadum igitur. i. sororum Phaëtontis, quæ in arbores populos fletu nimio mutatæ sunt, ex quibus electrum fluat, & inde calices fiant. Helios enim sol appellatur. De electro & succino multa Plin. lib. 37. cap. 2.

Et inæquales beryllos.] Nam berylli, aliique lapides preciosi poculis aureis inserebantur. C Probatissimi sunt qui viriditatem puri maris imitantur: Sunt etiam crystallis fere similes, de quibus intellexisse Martialem puto eo versu. 5.

Et felix niueum pustula vincit ebur.

Inæquales dixit, quia vt testatur Plinius libro trigesimo secundo, sexangula figura poliebantur, vt color repercussu angulorum excitaretur. Hos autem mittit India.

Tibi non committitur aurum.] Hinc apparet electrum esse ex genere auri.

Virro.] Nomen fictum diuitis.

Vel si quando datur: custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, vnguesque obseruet acutos.
Da veniam: præclara illi laudatur iaspis.
Nam Virro, vt multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis: quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo iuuenis prælatus Hiarbæ.
Tu Beneuentani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac iam
Quassatum, & rupto poscentem sulfura vitro.

Si stomachus domini feruet vinóque, cibóque:
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

VET. SCHOL.

Da veniam] Id est, venia danda est, si custodiaris cum acceperis phialam, quoniã gemmæ pretiosæ in poculo sunt, & calices gemmais.

Zelotypo. i. p Iarba.] Figura diastirtica, vt Virgilius.

Tu Beneuentani Sutoris.] Quidam sutor fuit Beneuento, qui grandem nasum habuit.

Quassatum & rupto.] Vt solent in vrbe calices fractos, siue caluariolas componere.

Sulfura.] Quia hoc solent vitrum solidare, id est maltare.

IOAN. BRITANNICVS.

Qui numeret gemmas.] Gemmatos calices intelligit. Nam poculis aureis gemmæ inserebantur, & præcipuæ smaragdi, qui Scythici dicuntur. Plinius in proœmio lib. 33. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat. Mart.

Gemmatum Scythicis vt luceat ignibus aurum,
Aspice quod digitos exuit iste calix.

Gemmas] Insertas scilicet calici.

Da veniam] Ironicos, non est inquit mirum si tam accurate custodiunt pocula. nam illic sunt iaspides preciosi, qui merentur custodiri: sicque immoderatam sui temporis luxuriam taxat, & nimias delicias.

Iaspis.] Lapis est qui viret, & sæpe transflucet. plurimæ ferunt eum gentes, & in agro nostro Brixiano maxima est varij generis copia, sed quum diuersorum sit colorum, optima est illa quæ purpuræ quicquam habet, secunda quæ rosæ, tertia quæ smaragdi.

Nam multi.] Tanta inquit est lautitiæ affectatio apud Romanos, vt multi lapidibus preciosis, qui in digitis gestandi sunt, calices ornent.

Quas in vagina.] Solebat inquit Æneas Troianus talibus lapillis non pocula, sed vaginam gladij adornare: vt per Æneam intelligas omnem antiquitatem, quam ostendit à deliciis penitus fuisse abhorrentem, vt sic molliciem sui seculi damnet. eleganter autem Æneam nominauit, vtpote à quo Romani originem traxerunt: ac si dicat eos à vestigiis maiorum multum declinasse.

In fronte vaginæ] In parte exteriore vaginæ: allusit autem ad illud Verg.

Stellatus iaspide fulua Ensis erat.

Iuuenis] Æneas.

Prælatus Hi Quem Dido Hiarbæ regi Libyæ in amore præposuit Spreto enim Hiarba, nupsit Æneæ

Zelotypo. Æmulo. Zelotypus enim dici potest æmulator formæ Nam ζῆλος æmulatio est, τύπος forma qui ergo ita amat, vt timeat ne quis amore suo fruatur, zelotypus est Zelotypia diffinitur a Chrysippo, ægritudo animi ex eo proueniens, quod timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere commune. C. Zelotypia, latine obtrectatio dicitur, autore Cicerone Tusc 4. S.

Tu Beneuentani sutoris.] Tu quum voles bibere, calices non habebis aureos, sed vitreos & deformes. Nam Vatinius quidam Beneuentanus sutor vitrearius fuit, cuius calices vitrei & deformes erant. De Vatinio ita scribit Cornelius Tacitus loquẽs de Nerone: Apud Beneuentum interim consedit, vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur Vatinius inter fœdissima eius aulæ ostenta fuit, sutrinæ alumnus, corpore detorto, facetiis similibus: primo inter cõtumelias assumptus, dehinc opti-

mi cuiusque criminatione eo vsque valuit, vt gratia, pecunia, vi nocendi inter maximos emineret. Poeta autem in contemptu Vatinij fœdissimi hominis, calices eius nominat magis quam alterius opificis.

Nomen sutoris.] Nam calices Vatiniani appellabantur à nomine ipsius Vatinij.

Nasorum quatuor.] Quatuor rostrorum: vt sit descriptio vasis. Nam ita protensis quatuor rostris instar nasorum fingebantur: vnde est illud Mart. in Distichis.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini,
Accipe sed nasus longior ille fuit.

Poscentem sulphura.] Nam vitrea rupta sulphuratis permutabantur. Mart.

Qui pallentia sulphura fractis Permutat vitreis. Stat. in syluis, lib. 2.

Quique comminutis Permutat vitreis gregale sulphur.

Decocta.] Aqua cocta absolute dicitur decocta. Scribit Plin. lib. 31. cap. 3. Neronis principis inuentum esse decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare: ita voluptas frigoris contingit sine vitiis. Vnde Mart.

Non potare niuem: sed aquam potare rigentem,
De niue commenta est ingeniosa sitis.

Seneca lib. 15. ad Lucilium. Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum interioribus obducere. appellat autem niuem æstiuam, quæ decocta refrigerabatur. Didicerunt n. luxuria monstrante Romani, vt docet Sen. ad Lucilium: niues ad tempus æstatis, locis subterraneis custodire.

Pruinis Geticis.] Hoc est Scythicis, ac per hoc frigidissimis: vbi perpetua sunt frigora, Nam Getæ populi sunt Scythiæ.

Non eadem vobis poni modo vina querebar:
Vos aliam potatis aquam. tibi pocula cursor
Getulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum pretio maiore paratus,
Quam fuit & Tulli census pugnacis, & Anci:
Et ne teneam, Romanorum omnia Regum
Friuola. quod cum ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cum sities. nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. quando ad te peruenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodque aliquid poscas, & quod se stante recumbas.

VETVS SCHOL.

Flos Asiæ.] pulcher puer Asianus, caro pretio comparatus.

Getulum Gan.] Maurum pincernam.

Digna supercilio.] Quia pulcher & iuuenis, ideo superbit.

Veteri p. clienti.] Iam antiqui olim noto, amico domini sui.

IOANNES BRITANNICVS.

Non eadem.] Ordo est: ego modo querebar vina poni vobis non eadem, quæ ponebantur domino, sed eandem aquam cum diuite non potatis.

Vos aliam pot. aquam.] Frequens est conquestio apud Martialem, clientes paribus cum domino non excipi dapibus: Vt illud in 3. lib. in Ponticum.

Quum vocer ad cœnam, non tam venalis vt ante,
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?

Cursor] Non delicatus, sed qui inter seruos est cursor, & qui officium habet eundi quocunque missus fuerit à domino: hi etiam à pedibus dicebantur. Mart.

Cursorem sexta tibi Ruffe remisimus hora,
Carmina quem madidum nostra tulisse reos. Idem in 4.
Sed tuta fœno cursor oua portabat.

Nam mira erant pedum pernicitate. Spartianus in vita Commodi scribit, eum cursoribus suis exemplo cupidinum alas frequenter apposuisse: eósque ventorum nominibus sæpe vocitasse.

Getulus] Ex Getulia Africæ regione.

Manus ossea.] i. Æthiops ipse osseus: nam Æthiopi manus & reliqua corporis membra sunt exilia, & sine pulpa.

Nolis occurrere.] Vereris. n. ne manus essent alicuius, qui ex bustis exissent. C. Apud veteres formosiori occurrisse, omen censebatur bonum, deformi vero, malũ & inauspicatum. Nam nec Brutus, Maurum sibi occurrisse lætum omen existimauit: & imperator Adrianus ex Mauri occursu, ingruere sibi extrema concepit. Ad hunc morem Iuuenalem spectare hoc versu. puto. S.

Monumenta] Sepulchra dicta à monendo, quòd moneant nos mortuorum & maiorum nostrorum: vnde & monumenta dicimus quæcunque nobis memoriam alicuius rei refricant.

Latina.] De via Latina dictum in calce primæ satyræ.

Flos Asiæ.] Id est formosissimus pocillator ex Asia. Inde enim pulcherrimi habebantur serui.

Quam fuit census.] Nec mirũ tanti seruum emi, quum scribat Plin. lib. 7. cap. 12 M. Antonium duos pueros eximios forma mercatum fuisse ducentis sestertiis.

Census Tulli pugnach.] pluris inquit seruantur quæ fuerint opes Tullij tertij Romanorum regis, qui Romulo etiam ferocior fuit, vnde pugnacem appellauit. de eo sic Vergil. in 6.

——— *cui deinde subibit,*
Ocia qui rumpet patriæ, residésque mouebit,
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina, quem iuxta sequitur iactantior Ancus.

Nam Ancus Marcius quartus fuit rex à Romulo, nepos Numæ Pompilij ex filia, æquitate & religione auo similis. Hi autem pauperes fuere reges.

Et ne teneam.] Ne longo verborum anfractu te remorer. C. quod dixit in prima ad summam, & in tertia, quid te moror? S.

Omnia fri. re. Ro.] Tantum inquit impendunt in emendis seruis, vt omnes regũ Romanorum facultates talibus preciis sint inferiores.

Omnia sunt friuola.] Id est nullius fere precij in comparatione eorum, quæ impendnntur in comparandis seruis. Nàm friuola, autore Festo, sunt proprie vasa fictilia quassa, vnde dicta friuola, quæ minus sunt fide subnixa. De quo vocabulo plura diximus in 3. sat. illic,

Friuola transfert Vcalegon.

Quod cum ita sit.] Vt serui. s. tanti emantur.

Tu Getulum Ganym. respice.] Ac si dicat non est quòd credas tibi à talibus pocula ministrari, sed respice Ganymedem Getulum, id est ministrum à poculis defor-

mem & nigrum, vtpote sole vstulatum, quem supra cursorem dixit, Ganymedem autem Ironicos dixit. Nam is puer fuit delicatissimus Trois regis & Caliroes filius, quem Iupiter venantem conuersus in Aquilam tulit in cœlum, mensæque suæ remota Hebe filia, adhibuit pocillatorem.

Sed forma sed ætas digna sup.] Non est inquit mirandum, si pauperibus abnuit ministrare, habet enim formam & ætatem dignam fastu & grauitate. nam in supercilio, vt autor est Plin. fastus & superbia sedem habet, licet in corde nascatur.

Quando ad te peruenit il.] Quasi dicat nunquam ad te peruenit.

Calidæ gelidæque minister] Nam Romani habebant ministratores, qui domino calidam & gelidam aquam miscebant vrceis, quos ministratorios appellabant, de quibus Mart. in vlt.

Frigida non desit, non deerit calda petenti,
Sed tu morosa ludere parce siti.

Calda autem pro calida veteres sunt usi.
Vnde Quint. lib. 1. ita scribit Aug. quoque in epist. ad C. Cæsarem scriptis emendatius calidum dicere quàm caldum mauult, non quia id non sit Latinum, sed quia sit odiosum.

Maxima quæque domus seruis est plena superbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ iam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.
Sed tener, & niueus, mollique siligine factus
Seruatur domino. dextram cohibere memento.
Salua sit artoptæ reuerentia: finge tamen te
Improbulum, superest illic qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conuiua canistris
Impleri, panisque tui nouisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
Coniuge, per montem aduersum, gelidásque cucurri
Esquilias, fremeret sæua cum grandine vernus
Iuppiter, & multo stillaret pænula nimbo.

VET. SCHOL.

Seruis est pl. superbis.] Ægre hoc semper serui habent, quod illis stantibus, amici domini sui discumbunt.

Artoptæ.] Pistoris, vel vasis, in quo panis coquitur.

Panisque tui.] Qualem mereris manducare.

Et multo stillaret.] Propterea semper * manicasti per pluuiam.

IOAN. BRITANNICVS.

Ecce.] Particula est, qua rem aliquam nouam & recentem ostendimus.

Alius.) Subaudi seruus & minister.

Mucida] Mucore corrupta.

Agitent.] Labefaciant.

Genuinum.] Gennini dentes sunt homini nouissimi, qui circiter vigesimum annũ gignuntur, multis, & 80. autor est Plin. dicti quod à genis vt scribit Festus, pendeant.

Mollique siligine.] Delicatissimus panis conficiebatur ex siligine, de quo Sen. sic Epist. De abstinentia & temperantia esus Malum panem inquis, expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Idem De parsimonia victus, vtrum hic panis sit plebeius an siligineus ad naturam nihil pertinet. Plin. lib. 18. Siliginem dixerim proprie tritici delicias, candor est, & sine virtute, & sine pondere. C. Item Com. Celsus lib. 3. cap. 18 Ex tritico firmissima siligo, S Colum. lib. 2. nec nos tanquam optabilis agricolis fallat siligo. Nam hoc tritici vitium est, & quamuis candore præstet, pondere tamen vincitur.

Artocopi.] Hoc est panis siliginei multo labore confecti, vt docet compositio, ἄρτος enim, panem significat, & κόπος laborem. & licet Plin. multa genera panũ nominet, vt ostrearios, artolaganos, speusticos, furnaceos, parthicos, multósque alios, non tamen Artocopus nomen est proprium panis. sed ipsum intelligit siligineum, qui multo labore confectus sit. Græci tamen ἀρτόκοπον & ἀρτοπτιόν pistorem appellant. artoptam videtur Plaut. in Aulula. pro mensa panaria accipere quum ait. *Ego hinc artoptam ex proximo vtendam peto à Congrione* Alij vero putant accipi pro testa, vbi panis conqueretur, facta compositione ἀπὸ τοῦ ἄρτου quod est panis & ὀπτάω asso. artoptæ meminit & Plin. lib. 18. cap. 11. vbi locus est corrigendus, nam pro artopta artoptesia scriptum est.

Salua sit reu.] Salua dicitur reuerentia, quum non violatur: sic inquit in pane illo reuerentiam non amittas, vt sit non tangas, quasi cui reuerentia sit habenda. Verba sunt poetæ ridentis tam superbas & contumeliosas cœnas diuitum.

Finge t.] Hoc est si te finxeris aliquantulum audacem, vt apprehendas panem, statim adest qui te inclamet, cogátque deponere.

Improbulum] Audaculum.

Vis tu consuetis.] Verba sunt serui increpantis, vis ne panem tuum consuetum cognoscere, eóque impleri? legendum est eum obiurgatoria interrogatione. Et vis legendum est à volo & non vix Est enim verisimile, vt quem cogat panem deponere eum etiam acerbe reprehendat.

Scilicet hoc fuerat.] Verba sunt clientis conquerentis pro laboribus suis æquam mercedem sibi non rependi.

Scilicet hoc fuerat.] Certe inquit hæc tam benigna in cœnis tractatio fuerat causa, vt tot incommoda sustinerem, legendúmque est eum ironia. Nam hæc particula scilicet fere semper ironicos profertur. Vt Pers.

Scilicet hoc populo pexúsque togáque recenti. Terent.
Id populus curat scilicet.

Sæpe rel. coniuge.] Ostendit se sæpe antelucano tempore relicta coniuge ex lecto surrexisse, vt diuitem comitaretur euntem salutatum.

Exquilias.] Vnus est ex septem collibus vrbis. dictæ exquiliæ ab excubiis regis, vel ab eo, quòd exultæ essent à rege Tullo, vnde regio Exquilina secunda vrbis, lege Varro.

Fremeret.] Hinc maxime emergit querela.

Iuppiter vernus.] Aer. Nam Iuppiter, autore Varr. aer dicitur & cœlum.

Nymbo.] Nymbus proprie appellatur, autore Sen. pluuia repentina maximo cum impetu.

Penula.] Tempore pluuio ſumebatur penula. Ælius Spartianus in primo operis ſui limine ſic ſcribit de Adriano, Tribunus plebis factus eſt, in quo magiſtratu ad perpetuam tribunitiam poteſtatem omnem ſibi factũ aſſeruit, quod penules amiſerit, quibus vti tribuni plebis tempore pluuiæ ſolebant, imperatores autem nunquã: vnde hodie quoque imperatores ſine penulis à togatis videntur, hinc eſt iocus ille apud Quint. Quum Galba toganti penulam amico reſpondit, non pluit, non opus eſt tibi: ſi pluet, ipſe vtar. Vlp iuriſconſ. ſcribit, penulam communem eſſe habitũ tam virorum quàm mulierum. Tradit Lampridius Alexandrum conſtituiſſe, vt ſenatores penulis intra vrbem frigoris cauſa vterentur, quum id veſtimenti genus ſemper itinerariũ, aut pluuiæ fuiſſet: Matronas intra vrbẽ vti vetuit penulis. Var. in Virgula diuina ſcribit, vt eſt autor Marcel. Nõ quærẽda eſt penula homini qui habet virtutẽ. Penulæ autem repertores Lacedæmonios fuiſſe ſcribit Tertull. in Apolog.

Adſpice quam longo diſtinguat pectore lancem,
Quæ fertur domino, ſquilla, & quibus vndique ſepta
Aſparagis, qua deſpiciat conuiuia cauda,
Cum venit excelſi manibus ſublata miniſtri,
Sed tibi dimidio conſtrictus cammarus ouo
Ponitur, exigua feralis cena patella.
Ipſe Venafrano piſcem perfundit: at hic, qui
Pallidus adfertur miſero tibi caulis, olebit
Laternam. illud enim veſtru datur alueolis, quod
Canna Micipſarum prora ſubuexit acuta:
Propter quod Romæ cum Boccare nemo lauatur,
Mullus erit domini, quem miſit Corſica, vel quem
Tauromenitanæ rupes, quando omne peractum eſt,
Et iam defecit noſtrum mare, dum gula ſæuit
Retibus aßiduis penitus ſcrutante macello
Proxima, nec patimur Tyrrhenum creſcere piſcem.

VETVS SCHOL.

Squilla.] Genus piſcis, aut cammari.
Miniſtri.] Inſertoris.
Venafrano.] Oleo bono ciuitatis Africæ.
Alueolis.] Vaſis, in quibus manducatis.
Canna Micipſarum Genus nauis, quæ Gandeia dicitur, vt ſit Gandeia Micipſarum, id eſt Afrorum. Gandeiam enim ſoli Afri, id eſt, Zamæi, vel, vt alij, Byzaceni, vt alij Barcæ inuenerunt. Significat oleum Tripolitanum.
Corſica.] Inſula in Tyrrheno mari poſita.
Tauromenis.] Oppidum Siciliæ.
Dum gula ſæuit.] In ſuburbicario mari.
Nec patimur.] Ex aſſidua piſcatione.

IOANNES BRITANNICVS.

Adspice.] Alium luxum ostendit diuitis, cum maxima clientis contumelia: sunt enim verba poetæ. Aspice inquit quàm grandis squilla paretur domino, tibi autem cammarus tantum squilla autem genus est piscis ex genere concharum, de qua sic Cic. in lib de nat. deor. Pinna vero, sic enim Græce dicitur, duabus grandib. patula conchis cum parua squilla quasi societate coit comparandi cibi. Horat. Sat. 8.

Affertur squillas inter murena natantes In patina porrecta.

Distendat] Impleat.

Asparagis.] Asparagi dicti sunt, quod ex asperis virgultis leguntur, & ipsi scapi asperi sint, non leues, nisi vox sit Græca nam ἀσπάραγος dicitur, hæc Varro.

Qua cauda. Quasi quæ maxime expetitur. Nam in squilla & locusta cauda optimi habebatur saporis. Fuisse autem lautæ gulæ docet Suidas, qui scribit Apicium eo cibi genere bona consumpsisse, & eius auiditate in Africam nauigasse.

Despiciat.] Deorsum aspiciat, quum sublimis à ministro feratur: sequitur enim *excelsi manibus sublata ministri.*

Cammarus.] Est ex genere piscium conchiliatorum, cuius meminit & Mart.

Concolor in rubra cammare lance rubes.

De eo sic & Lampridius in Heliog. Primus fecit Isiria de piscibus, primus de ostreis & lichostreis, & huiusmodi marinis conchis, & locustis, & cammaris, & Scillis.

Constrictus ouo] Cammari enim immixti ouis coquebantur.

Cœna feralis.] Appositio est i. cœna qualis mortuis dabatur. Vnde Apul. in 4. Florid. Exclamauit viuere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirẽtur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent. Feram enim veteres mortem appellauere.

Venafrano.] Subaudi oleo. Totus enim ager Venafranus bonitate olei commendatur Vnde illud Plinianum, & vulgo principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano. est autem Venafrum oppidum Campaniæ. De oleo Venafrano Martial.

Hoc tibi Campani sudauit bacca Venafri
Vnguentum, quoties sumis, & istud olet.

Pallidus caulis.] Nam brassicæ pallescentes fastidium mouebant. Vnde vt viriditatem custodirent cum nitro coquebantur. Mart.

Ne pallescentes moueant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiet aqua.

Olebit laternam.] i. oleum quale laternis indi solet, nam in vsum lucernarum pessimum paratur laternam autem posuit pro lucerna.

Vestris alueolis. Satyrice appellauit patinas pauperis alueolos. Nam alueoli dicuntur vasa proprie ex ligno excauata, sic etiam in sequentib. alueolos appellauit.

Cuius & alueolos & lenam pignerat Atreus,

Vbi locus est corrigendus. nam pro alueolis albiolos legitur. Ergo vestris alueolis. i. vestris patinis vilibus & ligneis Alueolus item capitur pro tabula lusoria. Varro. Quales sunt tesseræ, quibus in alueolo luditur. Vocabulum autem deductum videtur per diminutionem ab alueolo, licet illud diuersa significatione accipiatur: nam pro vase ligneo ponitur, quod alio nomine solium appellamus. eo vtebantur in balneis, vnde Cic. in 4. Rhet. ad Heren. Deinde vbi visum est, vt in alueum descẽderet Alueus item capitur pro concauitate fluminis. vnde dicimus Alueum Tiberis, Alueum Padi.

Canna Micip.] Quod ex Numidia Romam vehitur Nam Micipsa Masinissæ filius, Numidarum fuit rex qui mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hyempsali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filium adoptauerat

Canna acuta prora.] Id est nauis. Hoc autem dicit, quia vt scribit Plin lib. 7. cap. 56. naues fiunt vtiles in Nilo ex papyro, & scirpo, & harundine, simúlque ad

Eius etiam meminit Plutarchus in Antonium.

Galba.) Item scurra. Mart.

Ille suo felix Caesare Galba vetus. Alibi,
Qui Galbam salibus tuis. & ipsum
Posses vincere Tectium Caballum.

Tibi iurato) Hoc est qui iura veris. in actiua significatione. Est enim ex his verbis neutris, quæ antiquitas duplici inflexit præterito, vt prandi pransus, cœnaui cœnatus, placui placitus, nupsi nuptus, iuraui iuratus. Cicero in Offic. Quum vero iurato sententia dicenda est. Horatius in epistolis.

Per sanctum iuratus dicat Osyrim, Credite.

C. hinc, iniuratus qui non iurauit. Cicero de Offic. lib. 3 Iuraui lingua mentem iniuratam gero. S.

Testi.) Illud minime est admittendum vt testi sit vocatiuus, quòd Testius Caballus scurra fuerit, de quo dictum: non enim ad Testium scribit, sed ad Trebium. præterea illud apud Martial. Non Testium sed Tectium Caballum legendum est.

Nulla crepido.) Nullum saxum nullus locus eminens vbi solent mendici considere. Nam crepido capitur pro loco excelso & summitate excelsi loci. vnde Sen. ad Lucilium. Itaque caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit.

Tanti ne iniuria cœna) Est ne tanti facienda cœna illa iniuriarum plena, vt debeas pati tot contumelias?

Fames ieiuna.) Hoc est cœna illa, vbi tibi famem sedare non licet.

Illic.) In locis est mendicantium.

Sordes farris canini.) Id est panem sordidum caninum, hoc est qui datur canibus. Varro de re Rust. panem ordeaceum canibus dandum putat.

Primo fige loco.) Proponit incommoda & contumelias quibus afficitur in cœnis diuitum. putat inquit diues amplissimam tibi laborum mercedem rependisse, si tibi vnam dedit cœnam.

Fige.) Pone, & statue iam hoc.

Primo loco.) s. contumeliarum.

Fructus amicitiæ magnæ, cibus: imputat hunc Rex,
Et, quamuis rarum, tamen imputat. ergo duos post
Si libuit menseis neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto,
Vna simus ait. votorum summa, quid vltra
Quæris? habet Trebius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus, ne
Tota salutatrix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circum agunt pigri serraca Bootæ.
Qualis cena tamen? vinum quod succida nolit
Lana pati: de conuiua Corybanta videbis.

Imputat hunc rex.] Quid aliud non imputes, vbi & hoc quod vile est imputat.

Tertia nec vacuo] Apud veteres acubitorum vsus non erat, sed in lectulis discumbentes manducabant. Tres autem lectuli erant in quibus discumbebant: vnde hodie triclinia appellantur.

Trebius.] Nomen parasiti.

Et ligulas.] Calciarij cum festinant, & ansas caligarum prætereunt nonnullas. dictæ autem ligulæ à ligando.

Peregerit orbem.) Compleuerit numerum cathedrarum.

Serraca) Plaustra Septentrionis. id est, media nocte. Vrsæ duæ vocantur, Elice, & Cynosura: Bootes autem arctutus. quorum siderum Lucanus quoque sic meminit,

—— sub nocte sopora.
Parrasis obliquos Elice cum verteret axes.

De conuiua Corybanta.) Sic enim vinum malum, mentem turbat, quomodo lana tincta mutatur.

IOAN. BRITANNICVS.

Fructus amicitiæ.) Ordo est, cibus est fructus magnæ amicitiæ, magnam amicitiam appellat diuitis, sicut & ante,

Magni delator amici. Et alibi,
In quorum facie misera magnæque sedebat Pallor amicitiæ.

Id est Imperatoriæ, & potentis hominis.

Rex.) Diues, de quo prima sat. diximus, Rex horum.

Imputat.) Obiectat. Sen. De beneficiis. Ministerium est serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstat, imputet superiori.

Et quamuis ra.) s. cibum licet inquit te raro vocet ad cœnam, id tamen tibi imputat & obiicit.

Ergo duos) Ordo est. Ergo diues ait simus vna.

Tertia cult) Tertio lecto. ternis enim lectis cœnabant antiqui, vnde vt alibi ante diximus, triclinium Græce appellatur, non solum ipsi tres lecti, sed & locus ipse vbi cœnabant. Horatius,

Sæpe tribus videas lectis cœnare quaternos.

Culcitra autem appellatur, quòd aut plumis, aut tomento repleatur & inculcetur. Cicero in 3. Tusc. Eripiamus huic ægritudinem, quomodo collocemus in culcitra plumea. Lampridius in Antonio Heliogabalo. Nec cubuit in accubitis facile nisi iis quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpe culcitras mutans.

Votorum summa.) Exclamatio poetæ, quum in vanos clientum labores, tum in sui temporis auaritiam: hæc est inquit summa votorum, id est optatorum & desideriorum tuorum, merces & retributio.

Quid vl. quæru.) Hæc in derisum ipsius clientis, non ne hoc magnum est præmium? quid est vltra quærendum quum hoc sit satis?

Habet Tr.) Ironicos leguntur, quum capiat inquit tantam mercedem Trebius, habet sane quod debeat rumpere somnum, & sequi diuitem in officio salutandi.

Ligulas dimit sol.) Nam qui properabant ad salutandum, non poterant se colere, vnde Matt. lib. 3.

Horridus vt primo semper te mane salutem,
Per mediúmque trahat me tua sella lutum.

Ligulas.) Festus Pomp.. ligulam scribit, esse partem quandam in calceo ad si-

militudinem linguæ exertæ, hanc properantes dimittebant: erat etiam genus gladij. Gellius Ligulam item accipimus pro genere menſuræ, & cochleatis per diminutionem à lingua eiuſdem ſignificationis. Plin. lib. 20. cap. 23. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant ligulæ menſura. eſt enim inſtrumentum ad ſimilitudinem cochlearis. Mart. in Diſtichis de ligula diminutiuo.

Quamuis me ligulam dicant equiteſque patréſque,
Dicor ab indoctis lingula grammaticis.

Peregerit or.] Officium ſalurandi perfecerit.

Sideribus du.] Vt adhuc non facile cognoſceret an dies, & lux vicina foret.

Aut il tempore.] i. iam appropinquante die, quo tempore plauſtrum peregit curſum ſuum in Septentrionem. Properr.

Quum iam, Eſectant Icari ſydera tarda boues.

Frigida ſar.] i. Plauſtra ſeptentrionalia.

Boota.] i. bubulci. Nam qui de aſtrologia ſcripſerunt, tradunt ſeptem ſtellas eſſe in cœlo, ex quibus duæ, quæ pariles, & maximæ in vno loco videntur, pro bobus haberentur, reliquæ vero quinque figuram plauſtri ſimillarent. & quod proximum eſt his ſignum, Bootem appellati volunt.

Pigri.] Hoc eſt ex ratione ſpheræ dictum: nam quum modico flectatur gyro circa populum ſeptentrionalem, nec longe diſcedat, ideo piger vocatur.

C. Vinum quod ſuccida nolit lana pati] Id eſt vinum vix idoneum ad aſpergines parandas quibus corpora vel domus conſpergantur. Nam & vinum, & acetum, & oleum in aſperginum vſum venire, & lanas facile aſpergines combibere, cum alij, rum Dioſcorides ſcriptum reliquit. S.

Vinum quod ſuc. no. la. p.] Conqueritur non idem vinum apponi conuiuis. ſequitur enim, *Ipſe capillato diffuſum conſule potat.* Eadem etiam eſt querela apud Plinium in 14. loquentem de Catone redeunte cum triumpho ex Hiſpania: non aliud inquit vinum bibi quàm remiges, in tantum diſſimilis iſtis qui etiam conuiuis, alia quam ſibimetipſis miniſtrant, aut procedente menſa proiiciunt.

Succida.] Ea dicitur lana ſuccida, quæ ſucciſa ex oue nondum eſt lota, dicta à ſudore. De qua ita Var. in Re ruſt. libro ſecundo. Tonſuræ tempus inter æquinoctium vernum & ſolſtitium, quum ſudare inceperint oues, à quo ſudore recens lana tonſa ſuccida eſt appellata.

Corybanta vs.] Iam inquit putabis de conuiua præ importuna miniſtrantium vexatione eſſe inſanum & furentem, quales erant Corybantes, qui ita ſunt appellati, quòd inter ſalutandum capita iactarent, quos Betarmonas vocat Homerus, Euge age Rhea cum Betarmones egregij adſunt. Hinc qui capita ſaltando iactant, & numine aſpirantur, & furiis agitantur, corybantiare dicimus. ij exiſtimantur iidem fuiſſe, qui & Curetes Iouis in Creta educatores, qui quia alendi Iouis curam geſſerunt, Curetes nominati ſunt. Nam dicuntur in Ida monte, quum Iuppiter infans nutriretur, ne vox eius vagientis audiretur à Saturno, tympana & cymbala pulſaſſe. De quibus multa Strabo in 10. Alij vero tradunt Corybantes dictos eſſe à pupillis oculorum ſiue genis, quas Græci κόρας vocant. quòd ipſi quum cuſtodes eſſent Iouis, non modo excubare, ſed etiam apertis oculis dormire cogebantur, hinc natum ex fabula vocabulum. vt qui leporum modo ſomnum caperent oculis patentibus, ita nominarentur, Seru. lib. 4.

Iurgia proludunt: ſed mox & pocula torques
Saucius, & rubra deterges vulnera mappa.
Inter vos quoties, libertorúmque cohortem
Pugna Saguntina feruet commiſſa lagena:

Ipse capillato diffusum Consule potat,
Calcatámque tenet bellis socialibus vuam,
Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cuius patriam, titulúmque senectus
Deleuit multa veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea, Heluidiúsque biberant,
Brutorum, & Caßi natalibus. ipse capaces
Heliadum crustas, & inæqualeis beryllos
Virro tenet phialas: tibi non committitur aurum.

VETVS SCHOL.

Rubra.] Cruentata.

Pugna Saguntina.] Ciuitas Hispaniæ, in cuius territorio malum vinum nascitur.

Cardiaco] Cor dolenti. Cyathum, mensuram modicam.

Setinis.] Vinum de montibus Albanis, ita vetus vt non possit ex superscriptione, antiquitate deleta, cognosci quanti sit temporis.

Thrasea Eluidiusque.] Eluidius Priscus, post damnationem soceri Pæti Thraseæ, interdicta sibi Italia, Apolloniam concessit. Sed post interfectum Neronem restitutus à Galba, non aliter quam libero ciuitatis statu egit. Hic tam industrius fuit, vt cum sub Nerone Achaiam Quæstor administraret, ciuitates quædam quas non adierat, inclamarent, AI. HMEIN. ΠΡΕΠΟΝ. * Hic postea Vespasianũ ita studio libertatis offendit, vt putaret, id optante auunculo Claudio, pristinum libertatis statum posse reuocari: quo nomine reus, ac præter spem absolutus est. Sed Thrasea Nerone in Senatu de nece matris agente, cum quasi parricidium damnans è Curia se proripuisset, etiam ex vrbe discessisset, accusatus crimine maiestatis, defendi se noluit, secandásque venas præbuit: conuersúsque ad Demetrium Cynicũ, Nonne tibi libare videor Ioui liberatori? Atqui singulis amicis oscula offerens, exanimatus est.

Brutorum & Caßi.] Qui Cæsarem in Senatu occiderunt.

Heliadum crustas] Beliadum, vt Virg.

Impleuitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo soliti.

Et inæquales beryllos.] Phyalas ex gemmis factas.

IOANNES· BRITANNICVS.

Iurgia.] Verborum contentiones. inde est iurgare & obiurgare non sine differentia, vt iurgare sit verbis contendere, & veluti altercari. Obiurgare vero reprehendere, vnde illud apud Apul. in prima Apol. Rhetori iurganti, an philosopho obiurganti. Rhetor enim in actione causarum verbis contendit, ac perstrepit: philosophus vero hominum delicta obiurgat.

Proludunt] Præcedunt tanquam futuræ pugnæ proludium.

Torques.] In ministros, à quibus pulsatus fuisti.

Mappa.] Genus est mantilis ad vsum mensarum. Horat. in epistolis loquens de conuiciis sic.

—— Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Idem ibidem.
Ne turpe toral, ne sordida mappa, Corruget nares:—— & vt alibi in sequentibus dicemus, quum publice ostendebatur, erat signum futurorum ludorum Circensium: *Interea Megalesiaca spectacula mappa.*

Rubra.] Quæ ex vulnere facta est rubra.

Lagena] Vas tam vinarium quàm aquarium.

Saguntina.] Hoc est fictili, à Sagunto ciuitate Hispaniæ, vnde vasa fictilia pulcherrima mittebantur. Mart.

Ficta Saguntino Cymbia malo luto.

Ea quia fictilia erant, & tanquam modici precij, apponebantur pauperibus conuiuiis. Mart.

Quæ non solicitus teneat, seruétque minister,
Sume Saguntino pocula facta luto.

Ipse.] s. diues.

Diffusum.] Expressum, quòd postea in vasa diffundi solet in vsum totius anni. Vnde Plinius lib. 13. Protopum appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ, hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi. Et alibi, vt statim dicemus, vina, quæ eo anno diffusa sunt in ducentesimum annum seruata fuerunt. idem alibi diffusa ita decimo die obturant. Apuleius lib. 9. De asino aureo, Concurrit vnus à cella vinaria nuncians omne vinum, quod olim diffusum fuerat in omnibus doliis feruenti calore rebulire.

Consule capilla] Vinum Opimianum intelligit, Nam Lucilio Opimio consule quo tempore Ca Gracchus Tribunus plebis agrariæ legis promulgator interemptus est, cœli temperies fulsit, quam cocturam, vocant solis agricolæ, tanta vini fertilitate & præstautia, vt quæ eo auno diffusa sunt in ducentesimum annum seruata fuerint, redacta in speciem mellis asperi, ita vt non sit mirum ad tempora vsq. Iuuen. perdurasse, autor est Plin. lib. 14 cap. 4.

Capillato.] Antiquo: nam antiqui intonsi incedebant & capillati.

Calcatam.] Id est vnum quod exit ex vuis calcatis & pressis. Horat.

Et prælo domitam Caleno tu bibes vuam.

Bellis so.] Id est, quo tempore fuit bellum sociale, quod ob hanc causam excitatum est. Nam quum senatus autore Liu. lib. 60. & 61. impotentiam equestris ordinis in officiis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, vt ad se iudicia transferrentur, M. Liuius Drusus Tribunus plebis causam senatus suscepit. Itaque vt maioribus viribus eam tueretur, socios & Italicos populos spe ciuitate Romanæ sollicitauit Isque adiuuantibus per vim legibus agrariis frumentariisque latis, legem quoque iudicialem tulit: vt æquali parte iudicia penes senatum, & equestrem ordinem essent: quum deinde promissa sociis ciuitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt, propter quod M. Liuius Drusus est senatui inuisus factus, velut socialis belli autor, incertum à quo, domi occisus est. Contra autem matrem & parentem suam vrbem, omne Latium, atque Picenum, Hetruria omnis atque Campania postremo Italia consurrexerunt. Eo bello nihil vnquam fuit calamitosius.

Amico cardiaco.] Id est laboranti dolore cordis: καρδία enim cor significat: cardiacis autem vino optimo maxime succurritur. id autem morbi genus nihil aliud est, quàm nimia imbecillitas corporis, quod stomacho langnente immodico sudore digeritur. Hæc Celsus lib. 3. Sen ad Lucil. Bibere & sudare vita cardiaci est. Plin. ait cor eius cremari non posse qui tali morbo perierit.

De mont. Al.] Vinum Albanum intelligit prædulce. Albanæ enim vuæ vrbi vicinæ prædulces sunt, vt scribit Plin. lib. 14. cap. 6.

De Setinis.] Diuus Augustus, Setinum prætulit cunctis: dictum à Setia ciui-

tate Campaniæ Martialis,

Pendula Pontinos qua spectat Setia campos
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Titulum.] Inscriptionem: quæ vasis adhiberi solet.

Multa fu.] Multa nigricie. Nam fuligo dicitur nigricies omnis, quæ ex fumo prouenit, quasi fumigo.

Veterute] Vasi, Horat.

Qui semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Nam apud veteres vina vasis fictilibus condebantur, obturabantúrque gypso. Lege Plin lib. 13 vnde sæpe est apud poetas, vasa lini: vt illud Terent. *Vasa omnia relevi.* Id est aporui remoto gypso, est enim relevi præteritum à relino.

Thrasea He. bi.] Adeo vterque libertatis studiosus fuit, vt natalem diem Brutorũ & Cassij, qui patriam à tyrannis liberauerant, summa poculorum hilaritate celebrarent. Petus Trasea Patauinus fuit: cui Nero, vt Tacitus scribit, infensus valde factus est, quod scilicet senatu egressus esset, quũ de Agrippina referretur, & quod Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuisset. ea enim offensio altius penetrabat, quia idem Trasea Patauij, vnde ortus erat, ludis cæsticis a Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque quo prætor Antistius Sosianus ob factitata in Neronem probrosa carmina exilio mulctatus est, mitiora censuit obtinuítque, & quum diuini honores Poppeæ decernerentur, sponte absens funeri non interfuit. Nec Poppeam deam credidit, ob quæ Nero, stimulante Capitone Cossutiano Thraseæ inimico eum ad necé compulit. venis enim vtriusq. brachij excisis, vitam cum sanguine amisit. talibus verbis vsum Capitonem Cossutianum tradit Tacitus contra Thraseam. Frustra Nero Cassium amouisti, si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es. Thrasea autem fuit socer Heluidij, de quo ita Tacitus: Heluidius Priscus regionem Italiæ, Terracinæ municipio Cluuio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre, altioribus studiis iuuenis admodum deditus, non vt plerique, vt nomine magnifico segne ocium velaret, sed quo firmior aduersus fortuita rempublicam capesseret, doctores sapientiæ secutus est qui sola bona, quæ honesta, mala tantum quæ turpia, nobilitatem cæteráque extra animum neque bonis, neque malis annumerabat. Quæstorius adhuc a Peto Thrasea gener delectus, à moribus soceri nihil æque ac libertatem hausit, ruina soceri in exilium pulsus à Nerone Apolloniam concessit, & Galbæ principatu rediit Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. hic postea Vespasianum in studio libertatis offendit, vt putaret id optante auunculo Claudio pristinum libertatis statum posse reuocari, quo nomine reus, ac præter spem absolutus est. Hi ergo duo Thrasea & Heluidius, Brutorum æmuli fuerunt in tuenda libertate. Hæc autem historia inserta est à poeta, non tam vt bonum vinum designaret, quam in inuidiam Domitiani. qui vt tradit Suetonius Iunium Rusticum necari iussit, quoniam Peti Thraseæ, & Heluidij laudes ediderat, appellaueràtque eos sanctissimos. præterea eadem de causa philosophos omnes ab vrbe expulit, & Heluidium Heluidij filium sustulit.

Coronati] Nam in solemnibus conuiuiis Romani epulabantur coronati, sumpta consuetudine ab Ionibus populis Asiæ, qui vnguenti coronatúmque in conuiuio dandatum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem haud parua luxuriæ instrumenta, vt tradit Valerius, repererunt Verum cum morem homines prius accepisse videntur à Prometheo: qui quum ab Ioue vinculis liberatus fuisset, in monte Caucaso coronam habuisse fertur, vt se victorem impune peccasse diceret Itaque homines in maxima lætitia victoriáque coronas habere constituerunt. Idemque maxime in exercitationibus conuiuiisque est custoditum Lege Higinum

Brutorum.] Et Iunij, qui Tarquinium Superbum eiecit post stuprum Lucretiæ, & Decij, qui vna cum reliquis coniuratis Iulium Cæsarem in senatu confodit.

Cassq.] Nam & Cassius vnus fuit ex interfectoribus Cæsaris studio libertatis.

Si stomachus domini feruet vinóque, cibóque:
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

VET. SCHOL.

Da veniam]Id est, venia danda est, si custodiaris cum acceperis phialam, quoniã gemmæ pretiosæ in poculo sunt, & calices gemmati.

Zelotypo. i. p Iarba.] Figura diastitica, vt Virgilius.

Tu Beneuentani Sutoris.] Quidam sutor fuit Beneuento, qui grandem nasum habuit.

Quassatum & rupto.] Vt solent in vrbe calices fractos, siue caluatiolas componere.

Sulfura.] Quia hoc solent vitrum solidare, id est maltare.

IOAN. BRITANNICVS.

Qui numeret gemmas.] Gemmatos calices intelligit. Nam poculis aureis gemmæ inserebantur, & præcipuæ smaragdi, qui Scythici dicuntur. Plinius in proœmio lib. 33. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat. Mart.

Gemmatum Scythicis vt luceat ignibus aurum,
Aspice quod digitos exuit iste calix.

Gemmas] Insertas scilicet calici.

Da veniam] Ironicos, non est inquit mirum si tam accurate custodiunt pocula. nam illic sunt iaspides pretiosi, qui merentur custodiri: sicque immoderatam sui temporis luxuriam taxat, & nimias delicias.

Iaspis.] Lapis est qui viret, & sæpe transflucet. plurimæ ferunt eum gentes, & in agro nostro Brixiano maxima est varij generis copia, sed quum diuersorum sit colorum, optima est illa quæ purpuræ quicquam habet, secunda quæ rosæ, tertia quæ smaragdi.

Nam multi.] Tanta inquit est lautitiæ affectatio apud Romanos, vt multi lapidibus pretiosis, qui in digitis gestandi sunt, calices ornent.

Quas in vagina.] Solebat inquit Æneas Troianus talibus lapillis non pocula, sed vaginam gladij adornare: vt per Æneam intelligas omnem antiquitatem, quam ostendit à deliciis penitus fuisse abhorrentem, vt sic molliciem sui seculi damnet. eleganter autem Æneam nominauit, vtpote à quo Romani originem traxerunt: ac si dicat eos à vestigiis maiorum multum declinasse.

In fronte vaginæ.] In parte exteriore vaginæ: allusit autem ad illud Verg.

Stellatus iaspide fulua *Ensis erat.*

Iuuenis] Æneas.

Prælatus Hi Quem Dido Hiarbæ regi Libyæ in amore præposuit. Spreto enim Hiarba, nupsit Æneæ

Zelotypo. Æmulo. Zelotypus enim dici potest æmulator formæ Nam ζῆλος æmulatio est, τύπος forma qui ergo ita amat, vt timeat ne quis amore suo fruatur, zelotypus est Zelotypia diffinitur a Chrysippo, ægritudo animi ex eo proueniens, quod timeas ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere commune. C. Zelotypia, latine obtrectatio dicitur, autore Cicerone Tusc 4. S

Tu Beneuentani sutoris.] Tu quum voles bibere, calices non habebis aureos, sed vitreos & deformes. Nam Vatinius quidam Beneuentanus sutor vitreatius fuit, cuius calices vitrei & deformes erant. De Vatinio ita scribit Cornelius Tacitus loquẽs de Nerone: Apud Beneuentum interim consedit, vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur Vatinius inter fœdissima eius aulæ ostenta fuit, sutrinæ alumnus, corpore detorto, facetiis similibus: primo inter cõtumelias assumptus, dehinc opti-

mi cuiusque criminatione eo vsque valuit, vt gratia, pecunia, vi nocendi inter maximos emineret. Poeta autem in contemptu Vatinij fœdissimi hominis, calices eius nominat magis quam alterius opificis.

Nomen sutoris.] Nam calices Vatiniani appellabantur à nomine ipsius Vatinij.

Nasorum quatuor.] Quatuor rostrorum: vt sit descriptio vasis. Nam ita protensis quatuor rostris instar nasorum fingebantur: vnde est illud Mart. in Distichis.

Vilia sutoris calices monumenta Vatini,
Accipe sed nasus longior ille fuit.

Poscentem sulphura.] Nam vitrea rupta sulphuratis permutabantur. Mart.

Qui pallentia sulphura fractis *Permutat vitreis.* Stat. in syluis, lib. 2.
Quique comminuta *Permutat vitreis gregale sulphur.*

Decocta.] Aqua cocta absolute dicitur decocta. Scribit Plin. lib. 31. cap. 3. Neronis principis inuentum esse decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare: ita voluptas frigoris contingit sine vitiis. Vnde Mart.

Non potare niuem: sed aquam potare rigentem,
De niue commenta est ingeniosa sitis.

Seneca lib. 15. ad Lucilium. Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum interioribus obducere. appellat autem niuem æstiuam, quæ decocta refrigerabatur. Didicerunt n. luxuria monstrante Romani, vt docet Sen. ad Lucilium: niues ad tempus æstatis, locis subterraneis custodire.

Pruinis Geticis.] Hoc est Scythicis, ac per hoc frigidissimis: vbi perpetua sunt frigora, Nam Getæ populi sunt Scythiæ.

Non eadem vobis poni modo vina querebar:
Vos aliam potatis aquam. tibi pocula cursor
Getulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum pretio maiore paratus,
Quam fuit & Tulli census pugnacis, & Anci:
Et ne teneam, Romanorum omnia Regum
Friuola. quod cum ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cum sities. nescit tot millibus emptus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. quando ad te peruenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister?
Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodque aliquid poscas, & quod se stante recumbas.

VETVS SCHOL.

Flos Asiæ.] pulcher puer Asianus, caro pretio comparatus.
Getulum Gan.] Maurum pincernam.
Digna supercilio.] Quia pulcher & iuuenis, ideo superbit.
Veteri p. clienti.] Iam antiqui olim noto, amico domini sui.

IOANNES BRITANNICVS.

Non eadem.] Ordo est: ego modo queƒebar vina poni vobis non eadem, quæ ponebantur domino, ſed eandem aquam cum diuite non potatis.

Vos aliam pot. aquam.] Frequens eſt conqueſtio apud Martialem, clientes paribus cum domino non excipi dapibus: Vt illud in 3. lib. in Ponticum.

Quum vocor ad cœnam, non tam venalis vt ante,
Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur?

Curſor] Non delicatus, ſed qui inter ſeruos eſt curſor, & qui officium habet eundi quocunque miſſus fuerit à domino: hi etiam à pedibus dicebantur. Mart.

Curſorem ſexta tibi Ruffe remiſimus hora,
Carmina quem madidum noſtra tuliſſe reos. Idem in 4.
Sed tuta fœno curſor oua portabat.

Nam mira erant pedum pernicitate. Spartianus in vita Commodi ſcribit, eum curſoribus ſuis exemplo cupidinum alas frequenter appoſuiſſe: eóſque ventorum nominibus ſæpe vocitaſſe.

Getulus] Ex Getulia Africæ regione.

Manus oſſea.] i. Æthiops ipſe oſſeus: nam Æthiopi manus & reliqua corporis membra ſunt exilia, & ſine pulpa.

Nolis occurrere.] Vereris. n. ne manus eſſent alicuius, qui ex buſtis exiſſent. C. Apud veteres formoſiori occurriſſe, omen cenſebatur bonum, deformi vero, malũ & inauſpicatum. Nam nec Brutus, Maurum ſibi occurriſſe lætum omen exiſtimauit: & imperator Adrianus ex Mauri occurſu, ingruere ſibi e xtrema concepit. Ad hunc morem Iuuenalem ſpectare hoc verſu. puto. S.

Monumenta.] Sepulchra dicta à monendo, quòd moneant nos mortuorum & maiorum noſtrorum: vnde & monumenta dicimus quæcunque nobis memoriam alicuius rei refricant.

Latina.] De via Latina dictum in calce primæ ſatyræ.

Flos Aſia.] Id eſt formoſiſſimus pocillator ex Aſia. Inde enim pulcherrimi habebantur ſerui.

Quam fuit cenſus.] Nec mirũ tanti ſeruum emi, quum ſcribat Plin. lib. 7. cap. 12 M. Antonium duos pueros eximios forma mercatum fuiſſe ducentis ſeſtertiis.

Cenſus Tulli pugnach.] pluris inquit ſeruantur quæ fuerint opes Tullij tertij Romanorum regis, qui Romulo etiam ferocior fuit, vnde pugnacem appellauit. de eo ſic Vergil. in 6.

——— *cui deinde ſubibit,*
Ocia qui rumpet patria, reſideſque mouebit,
Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis
Agmina, quem iuxta ſequitur iactantior Ancus.

Nam Ancus Marcius quartus fuit rex à Romulo, nepos Numæ Pompilij ex filia, æquitate & religione auo ſimilis. Hi autem pauperes fuere reges.

Et ne teneam.] Ne longo verborum anfractu re remoret. C. quod dixit in prima ad ſummam, & in tertia, quid re moror? S.

Omnia fri. re. Ro.] Tantum inquit impendunt in emendis ſeruis, vt omnes tegũ Romanorum facultates talibus preciis ſint inferiores.

Omnia ſunt friuola.] Id eſt nullius fere precij in comparatione eorum, quæ impenduntur in comparandis ſeruis. Nàm friuola, autore Feſto, ſunt proprie vaſa fictilia quaſſa, vnde dicta friuola, quæ minus ſunt fide ſubnixa. De quo vocabulo plura diximus in 3. ſat. illic,

Friuola transfert Vcalegon.

Quod cum ita ſit.] Vt ſerui. ſ. tanti emantur.

Tu Getulum Ganym. reſpice.] Ac ſi dicat non eſt quòd credas tibi à talibus pocula miniſtrari, ſed reſpice Ganymedem Getulum, id eſt miniſtrum à poculis defor-

-mem & nigrum, vtpote sole vstulatum, quem supra cursorem dixit, Ganymedem autem Ironicos dixit. Nam is puer fuit delicatissimus Trois regis & Caliroes filius, quem Iupiter venantem conuersus in Aquilam tulit in cœlum, mensæque suæ remota Hebe filia, adhibuit pocillatorem.

Sed forma sed ætas digna sup.] Non est inquit mirandum, si pauperibus abnuit ministrare, habet enim formam & ætatem dignam fastu & grauitate. nam in supercilio, vt autor est Plin. fastus & superbia sedem habet, licet in corde nascatur.

Quando ad te peruenit tl.] Quasi dicat nunquam ad te peruenit.

Calidæ gelidæque minister.] Nam Romani habebant ministratores, qui domino calidam & gelidam aquam miscebant vrceis, quos ministratorios appellabant, de quibus Mart. in vlt.

Frigida non desit, non deerit calda petenti,
Sed tu morosa ludere parce siti.

Calda autem pro calida veteres sunt usi.

Vnde Quint. lib. 1. ita scribit Aug. quoque in epist. ad C. Cæsarem scriptis emendatius calidum dicere quàm caldum mauult, non quia id non sit Latinum, sed quia sit odiosum.

Maxima quæque domus seruis est plena superbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ iam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.
Sed tener, & niueus. mollíque siligine factus
Seruatur domino. dextram cohibere memento.
Salua sit artoptæ reuerentia: finge tamen te
Improbulum, superest illic qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conuiua canistris
Impleri, panísque tui nouisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
Coniuge, per montem aduersum, gelidásque cucurri
Esquilias, fremeret sæua cum grandine vernus
Iuppiter, & multo stillaret pænula nimbo.

VET. SCHOL.

Seruis est pl superbis.] Ægre hoc semper serui habent, quod illis stantibus, amici domini sui discumbunt.

Artoptæ.] Pistoris, vel vasis, in quo panis coquitur.

Panísque tui.] Qualem mereris manducare.

Et multo stillaret.] Propterea semper * manicasti per pluuiam.

IOAN. BRITANNICVS.

Ecce.] Particula est, qua rem aliquam nouam & recentem ostendimus.
Alius.) Subaudi seruus & minister.
Mucida] Mucore corrupta.
Agitent.] Labefaciant.
Genuinum.] Genuini dentes sunt homini nouissimi, qui circiter vigesimum annũ gignuntur, multis, & 80. autor est Plin. dicti quod à genis vt scribit Festus, pendeant.
Molliqne siligine.] Delicatissimus panis conficiebatur ex siligine, de quo Sen. sic Epist. De abstinentia & temperantia eius Malum panem inquis, expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Idem De parsimonia victus, vtrum hic panis sit plebeius an siligineus ad naturam nihil pertinet. Plin. lib. 18. Siliginem dixerim proprie tritici delicias, candor est, & sine virtute, & sine pondere. C. Item Com. Celsus lib. 3. cap. 18 Ex tritico firmissima siligo, S Colum. lib. 2. nec nos tanquam optabilis agricolis fallat siligo. Nam hoc tritici vitium est, & quamuis candore præstet, pondere tamen vincitur.
Artocopi.] Hoc est panis siliginei multo labore confecti, vt docet compositio, ἄρτος enim, panem significat, & κόπος laborem. & licet Plin. multa genera panũ nominet, vt ostrearios, artolaganos, speusticos, furnaceos, parthicos, multósque alios, non tamen Artocopus nomen est proprium panis, sed ipsum intelligit siligineum, qui multo labore confectus sit. Græci tamen ἀρτόκοπον & ἀρτοπτιὸν pistorem appellant. artoptam videtur Plaut. in Aulula. pro mensa panaria accipere quum ait. *Ego hinc artoptam ex proximo vtendam peto à Congrione* Alij vero putant accipi pro testa, vbi panis conqueretur, facta compositione ἀπὸ τοῦ ἄρτου quod est panis & ὀπτάω asso. artoptæ meminit & Plin. lib. 18. cap. 11. vbi locus est corrigendus, nam pro artopta artoptesia scriptum est.
Salua sit reu.] Salua dicitur reuerentia, quum non violatur: sic inquit in pane illo reuerentiam non amittas, vt sit non tangas, quasi cui reuerentia sit habenda. Verba sunt poetæ ridentis tam superbas & contumeliosas cœnas diuitum.
Finge t.] Hoc est si te finxeris aliquantulum audacem, vt apprehendas panem, statim adest qui te inclamet, cogátque deponere.
Improbulum.] Audaculum.
Vis tu consuetis.] Verba sunt serui increpantis, vis ne panem tuum consuetum cognoscere, eóque impleri? legendum est cum obiurgatoria interrogatione. Et vis legendum est à volo & non vix Est enim verisimile, vt quem cogat panem deponere eum etiam acerbe reprehendat.
Scilicet hoc fuerat.] Verba sunt clientis conquerentis pro laboribus suis æquam mercedem sibi non rependi.
Scilicet hoc fuerat.] Certe inquit hæc tam benigna in cœnis tractatio fuerat causa, vt tot incommoda sustinerem, legendúmque est cum ironia. Nam hæc particula scilicet fere semper ironicos profertur. Vt Pers.

Scilicet hoc populo pexúsque togáque recenti. Terent.
Id populus curat scilicet.

Sæpe rel. coniuge.] Ostendit se sæpe antelucano tempore relicta coniuge ex lecto surrexisse, vt diuitem comitaretur euntem salutatum.
Exquilias.] Vnus est ex septem collibus vrbis. dictæ exquiliæ ab excubiis regis, vel ab eo, quòd exultæ essent à rege Tullo, vnde regio Exquilina secunda vrbis, lege Varro.
Fremeret.] Hinc maxime emergit querela.
Iuppiter vernus.] Aer. Nam Iuppiter, autore Varr. aer dicitur & cœlum.
Nymbo.] Nymbus proprie appellatur, autore Sen. pluuia repentina maximo cum impetu.

IOANNES BRITANNICVS.

Adspice.] Alium luxum ostendit diuitis, cum maxima clientis contumelia: sunt enim verba poetæ. Aspice inquit quàm grandis squilla paretur domino, tibi autem cammarus tantum squilla autem genus est piscis ex genere concharum, de qua sic Cic. in lib de nat. deor. Pinna vero, sic enim Græce dicitur, duabus grandib. patula conchis cum parua squilla quasi societate coit compatandi cibi. Horat. Sat. 8.

Affertur squillas inter murena natantes In patina porrecta.

Distendat] Impleat.

Asparagu.] Asparagi dicti sunt, quod ex asperis virgultis leguntur, & ipsi scapi asperi sint, non leues, nisi vox sit Græca nam ἀσπάραγος dicitur, hæc Varro.

Qua cauda.] Quasi quæ maxime expetitur. Nam in squilla & locusta cauda optimi habebatur saporis. Fuisse autem lautæ gulæ docet Suidas. qui scribit Apicium eo cibi genere bona consumpsisse, & eius auiditate in Africam nauigasse.

Despiciat.] Deorsum aspiciat, quum sublimis à ministro feratur: sequitur enim *excelsis manibus sublata ministri.*

Cammarus.] Est ex genere piscium conchiliatorum, cuius meminit & Matt.

Concolor in rubra cammare lance rubes.

De eo sic & Lampridius in Heliog. Primus fecit Isitia de piscibus, primus de ostreis & lichostreis, & huiusmodi marinis conchis, & locustis, & cammaris, & Scillis.

Constrictus ouo] Cammari enim immixti ouis coquebantur.

Cœna feralis.] Appositio est i. cœna qualis mortuis dabatur. Vnde Apul. in 4. Florid. Exclamauit viuere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirētur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent. Feram enim veteres mortem appellauere.

Venafrano.] Subaudi oleo. Totus enim ager Venafranus bonitate olei commendatur Vnde illud Plinianum, & vulgo principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano. est autem Venafrum oppidum Campaniæ. De oleo Venafrano Martial.

Hoc tibi Campani sudauit bacca Venafri
Vnguentum, quoties sumis, & istud olet.

Pallidus caulis.] Nam brassicæ pallescentes fastidium mouebant. Vnde vt viriditatem custodirent cum nitro coquebantur. Matt.

Ne pallescentes moueant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiet aqua.

Olebit laternam.] i. oleum quale laternis indi solet, nam in vsum lucernarum pessimum paratur laternam autem posuit pro lucerna.

Vestris alueolis.] Satyrice appellauit patinas pauperis alueolos. Nam alueoli dicuntur vasa proprie ex ligno excauata, sic etiam in sequentib. alueolos appellauit.

Cuius & alueolos & lenam pignerat Atreus,

Vbi locus est corrigendus. nam pro alueolis albiolos legitur Ergo vestris alueolis. i. vestris patinis vilibus & ligneis. Alueolus item capitur pro tabula lusoria. Varro. Quales sunt tesseræ, quibus in alueolo luditur. Vocabulum autem deductum videtur per diminutionem ab alueolo, licet illud diuersa significatione accipiatur: nam pro vase ligneo ponitur, quod alio nomine solium appellamus. eo vtebantur in balneis. vnde Cic. in 4. Rhet. ad Heren. Deinde vbi visum est, vt in alueum descēderet Alueus item capitur pro concauitate fluminis. vnde dicimus Alueum Tiberis, Alueum Padi.

Canna Mycip.] Quod ex Numidia Romam vehitur Nam Mycipsa Masinissæ filius, Numidarum fuit rex qui mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hyempsali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filium adoptauerat.

Canna acuta prora.] Id est nauis. Hoc autem dicit, quia vt scribit Plin lib. 7. cap. 56. naues fiunt vtiles in Nilo ex papyro, & scirpo, & harundine, simúlque ad

id respexit, quod in India harundines sunt tantæ proceritatis, vt ex singulis interno diis nauiculæ fiant, quæ alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Plin. lib. 7. cap 2. Solin Diod. Mela.

Cum Boccare. Taurus inquit est fœtor olei, vt nemo Romæ lauetur cum Boccare, hoc est cum Numida aliquo Boccar autem, vt scribit Liu. lib. 29. ab vrbe condita, rex fuit Maurorum, fuitque temporibus Masinissæ regis Numidiæ, per quem nunc poeta intelligit omnes Numidas & Mauros.

Tutos à serpentibus.] Tanta inquit est vis tetri odoris olei, vt serpentes ipsi fugentur.

Mullus erit.] Piscis est marinus, de quo in superiore Satyra.

Corsica.] Insula est in mari Ligustico, alio nomine appellata Cirnus, vnde Verg. in Bucol.

Sic tua Cirneas fugiant examina taxos.

Rupes Taurominitana] Hoc est Sicilia ipsa. Nam Taurominium oppidum est Siciliæ non longe à Messana, olim naxus vocitatum, autore Solino.

Quando omne.] Ratio est, quare tam ex longinquo petantur pisces, quoniam inquit iam mare nostrum piscibus est exhaustum, dum gulæ tantopere inseruimus. Vnde & Sen. detestans gulam sic scribit ad Lucilium Vide quantum rerum per vnã gulam transiturum permiserit luxuria, terrarúmque, marísque vastatrix.

Macello scrutante.] Hoc est piscatore maria quæque vicina explorante. Macellũ enim posuit pro piscatore. Est autem macellum locus vbi obsonia venduntur. dictũ vt sensit Dona. in Terent. à mactandis pecoribus: vt alij vero tradunt à Macello quodam, qui exercebat in vrbe latrocinium, quo damnato censores Æmylius & Furius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderẽtur: à quo Macellarij dicti sunt, qui obsonia venderent, non autem qui pecora mactarent, ij enim lanij & laniones sunt appellati, & laniena locus vbi mactaretur, de quo plura ante.

Nec patimur.] s. gula.

Tyrrhenum.] Tuscum & Romanum.

Instruit ergo focum prouincia: sumitur illinc
Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam dum se continet Auster
Dum sedet, & siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie aspersus maculis Tiberinus, & ipse
Vernula riparum pinguis torrente cloaca,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburæ.

VETVS SCHOL.

Captator.] Heredipeta.

Aurelia.] Mulier, quæ distrahebat pisces.

Dum se cont. Auster.] Iocatur, id est, non flante austro.

Lina.] Piscatores.

Cognata colubrę.] Similis colubræ.
Pinguis.] De sordibus quæ in cloacis nutritus est,

IOAN. BRITANNICVS.

Instruit ergo focum.] Quum mare inquit nostrum piscibus sit exinanitum, ideo ex prouinciis & longinquis locis petuntur, sicque poeta gulam sui temporis notat. Quæ etiam à Seneca his verbis taxatur Quod dissolutus delitiis stomachus vix admittat, ab vltimo petatur Oceano vomunt vt edant, edunt vt vomant.
Instruit focum.] In causa est, vt pisces habeantur ad coquendum.
Illinc.] Ex prouincia.
Lenas. Pro auaro captatore ponitur, vt Aurelia pro orba diuite cui multa mitterentur munera, vterque autem fuit temporibus Iuuenal. vt Gallita & Pactius.
Captator.] Hoc est qui muneribus alienas opes captat.
Aurelia vendat.] Nam lucri cupiditate munera vendebat.
Viuenti.] Ipsi diuiti.
Murena.] Anguillæ similis est, in freto Siculo multæ capiuntur. Macrob. lib. 3. Accersebantur inquit murenæ ad piscinas nostiæ vrbis abúsque freto Siculo. Lautæ habebantur gulæ adeo, vt Licinij Crassi Murenæ sint cognominati, quod hoc pisce effusissime sint delectati. Lege Plinium libro nono. Col. & Macrob. libro tertio.
Nam dum se continet.] Non verentur inquit piscatores, quiescentibus ventis in mari Siculo, licet periculoso piscari, vt ostendat nihil intactum relinqui ad indomitam gulam explendam.
Auster.] Austrum posuit pro omnibus ventis.
In carcere.] Fabulam miscet. Nam venti in Æoliis insulis, in quibus temporibus Iliacis Æolus regnabat, in carcere ab eo coerceri dicebantur. Verg.

> *Æoliam venit, hinc vasto rex Æolus antro*
> *Luctantes ventos tempestatesque sonoras*
> *Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.*

Lina temeraria.] Hoc est temerarij piscatores vtentes retibus.
Carybdim.] In freto, quod est inter Italiam & Siciliam scopulus est Sylla item Carybdis, mare vorticosum, ambo clara fænitia: Carybdis autem Peloro promontorio adiuncta est. De Scylla & Carybdi plura referemus in 15. Sat.
Cognata colubræ.] Quasi eiusdem generis scribit Plin lib. 9. cap. 23. Murenas in terram elapsas serpentibus commisceri, sed de anguilla hoc non legitur apud Plinium: verum poeta sequitur opinionem vulgarem, qui credit serpentes & angues coire cum anguillis.
Aut Tyberinum.] Lupum piscem intelligit, qui in Tyberi stercore pasceretur, & immunda esca inter cloacas vrbis. Et licet hoc loco Iuuen Tyberinum piscem, vt vilem pauperi apponi dicat, Varro tamen vt tradit Macrob pisci Tyberino palmam tribuit his verbis in libro rerum humanarum 11 Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, Mel Tarentinus, Piscem Tyberis. Nam omnes ex hoc amne pisces maximum honorem tenuerunt apud prodigos, imprimísque lupus, qui inter duos pontes captus esset, quod etiam Horatius indicare videtur in Satyra quæ incipit.

> *Quæ virtus. Lupus hic Tyberinus an alto,*
> *Captus hiet pontes inter iactatus, an amnis,*
> *Ostia sub Tusci.*

Columella libro vndecimo, cap. decimo sexto loquēs de piscinis sic scribit, Doctáque & erudita palata fastidire, docuit fluuialem lupum, nisi quem Tyberis aduerso torrente defatigasset, quibus verbis docet, Lupum Tyberinum in precio fuisse. Verum forte temporibus Iuuen, talis piscis in precio non erat, temporum longinqui-

Pisonianæ. Nero per Tribunum vltimam necessitatem denunciauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius casus lacrimas exciuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans, Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis sæuitia? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam vt educatoris præceptorisque necem adiiceret. Deinde sibi venas præsecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, & postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.

Qua Piso bonus.] Piso Calpurnius, antiqua familia, scenico habitu tragœdias actitauit: in latrunculatorum iussa tam perfectus & callidus, vt ad eum latentem curreretur. Ob hæc insinuatus C Cæsari, * repente etiam relegatus est, quod consuetudinem pristinæ vxoris abductæ sibi ab ipso, deinde remissæ, repetisse existimabatur. Mox sub Claudio restitutus, & post Consulatum materna hereditate ditatus, magnificentissimus vixit, meritis subleuare inopes ex vtroque ordine solitus: de plebe autem certos quotannis ad equestrem censum dignitatémque prouehere.

Vt cenes ciuiliter [Sine iniuria clientum.

Pauper amicus.] Id est auarus.

Altilis & flaui.] Pasta, vel aprugna.

Meleagri.] Propter Calydonium aprum, quem irata Diana, quod contempta esset ab Oeneo in sacrificiis, agris suis immiserat, quem Meleager filius occidit.

Et faciens opt.] Quia tubera tonitruis dicuntur nasci, vt cocleæ.

Alledius.] Gulosus.

IOANNES BRITANNICVS.

Ipsi pauca velim.] Velim inquit ipsum Virronem paucis alloqui, si me velit auscultare.

Nemo petit.] Sensus est. Nemo inquit petit à te Virro, vt in pauperes clientes tam munificus sis, quam fuerunt Seneca, Piso & Cotta in amicos suos, quos multis donis prosequebantur, sed vt cœnes ciuiliter, & communibus epulis cum eis, & non discretis.

A Seneca.] Senecàm diuitem fuisse & liberalem in amicos scribit Tac. apud quem lege de vita & nece eius.

Piso bonus.) Multi extitere Pisones, verum de G. Pisone illo intelligit, qui amicus & familiaris fuit Sen. quique autor fuit coniurationis in Neronem, à quo dicta est coniuratio illa Pisoniana. De eo ita scribit Tac. Namque facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduersus amicos, & ignotos quoque comi sermone & congressu. Vnde à poeta & liberalis & bonus appellatur.

Cotta) Hic est ille Cotta, de quo in Sat. *Et spes & ratio, Quis tibi Mæcenas? quis nunc erit aut Proculeius, aut Fabius? Quis Cotta iterum, quis Lentulus alter.*

Namque & titulis.) Ideo inquit liberales & munifici erant in amicos, quòd veteres gloriosius esse in homine putarunt, liberalitatem exercere quàm dignitates adipisci. Vnde Salust. in Cat. commendans mores veterum Romanorum, sic scribit, Magisque dandis quam accipiendis beneficiis, amicitias parabant.

Titulis] Honoribus qui per titulos & inscriptiones ostendebantur. Vnde Plin. lib. 7. loquens de Pompeio, postea ad tota maria, & deinde solis ortus missus hos retulit patriæ titulos. Prop. vlt. Elegi. *Et domus est titulis vtraque fulta suis.* Id est, honoribus & laudationibus.

Fascibus) Consulatu & prætura, quæ dignitates inter alias præcipuæ habebantur, vt per has dignitates omnes intelligas. Consulem & prætorem lictores præcedebant cum fascibus virgarum: Consulem xii. sex vero prætorem.

Cœnes c.) i. vt bonum ciuem decet communibus. f. epulis & indiscretis, ea-

dem est etiam expostulatio Martialis aduersus Pont.

Cur sine te cæno, quum tecum Pontice cænem?

Hoc f. &c] Cum indignatione pronuntiandum. face hoc inquit, & tibi concessero, vt viuas diues tibi, & parcus amicis, vt multi faciunt, sicque sui temporis homines sordidos taxat.

Iecur ans.] Prodigi, & lautæ gulæ homines inter delicata obsonia iecur anseris statuerunt Vnde Plin lib. 10. cap. 22. Iecur fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptúmque lacte mulso augeretur. Nec sine causa in quæstione est quis psimus tantum bonum inuenerit, Scipio an Marcellus vir consulatis? an M. Sosius eadem ætate eques Ro. Mart. lib. 13.

Aspice quàm tumeat magno iecur ansere maius.

Docuit Apicius saginare anseres, fico, carina, & satie extinguere.

Altilis. Gallina intelligit quæ alebatur ad saginam. Deliaci cœpere gallinas saginare, vnde pestis exorta opimas aues & suopte corpore vnctas deuorandi Quod postea lege Fania prohibitum est, qua cautum est, ne quid voluctum proponeretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis. Plin.

Par.] Crassitudine.

Dignus ferro Mel] i. tam prodigiosa magnitudine qua fuit is, quem Meleager Calidonius interemit. nota est fabula.

Flaus] Flauius color, vt scribit Gel. est ex albo ruffo, & viridi concretus. vnde flauam appellamus Cererem, alludentes ad frumenta, quæ in agris flauscere dicũtur, quum maturescunt. verum hoc loco flagellum intelligimus pulchrum & formosum, sicuti poetæ sæpe in hac significatione vsurpant, vt ante. *Et flau m cui des mandata puellam,*

Post hunc.] s. aprum.

Tubera.] In genere fungorum numerantur. Mart.

Rumpitis altricem summo de vertice terram:

Tubera boletis poma secunda sumus

Ea vndique terra circundata nascuntur, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, neque terræ cohærent cortice etiam includuntur. vt planè nec terram esse possimus dicere. neque aliud quàm terræ callum. Laudatissima Africæ crescunt, quum fuerint imbres autumnales & tonitrua crebra: tunc nasci dicuntur,& maxime è tonitribus, nec vltra annum durare, tenerrima autem verno tempore esse. C. vide Plin lib 19. cap. 2. S.

Raduntur] Vtrum purgantur abraso cortice, quum apponuntur? an raduntur. i. euelluntur ex terra sarculis.

Si ver. t. e.] Ordo est & sensus: Aledius inquit ô Libye habe tibi frumentum ego non curo, modo mihi mittas tubera. hoc inquam dicit, si ver tunc erit s. cum tubera apponuntur, & si tonitrua optata facient maiores cœnas, Nam tunc, vt diximus, autore Plin. dicuntur nasci si imbres fuerint autumnales,& tonitrua crebra, tenerrima sunt tempore verno. Vnde poeta dixit: si ver erit.

Aledius inquit.] Aledium aliqui dicunt equitem Romanum fuisse luxuriosum, quum pro homine guloso hic accipit

Disiunge boues] Per me inquit frumentum non seres. Nam ex Libya frumenta mittebantur. Vnde Sidonius,

Arma Chalibs, frumenta Lybes, Campanus Iacchum.

Ouidius in Ponto,

Cyniphia segetis citius numerabis aristas.

Cyniphij enim populi sunt Africæ. Plin. lib. 15. ostendit Africam frugum fertilem esse his verbis. Oleum ac vinum inuidit tantum Africæ, satisque gloriæ in messibus fecit.

Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, & cheironomonto volanti
Cultello donec peragat dictata magistri
Omnia, nec minimo sane discrimine refert
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.
Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaueris vnquam
Hiscere, tanquã habeas tria nomina. quãdo propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? quis vestrum temerarius vsque adeo, quis
Perditus, vt dicat regi, bibe? plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusa dicere læna.

VETVS SCHOL.

Chironomonta vol. Cult.) Manus ducentem, & artificio incidentem omnia.

Tanquam habeas tria nomina) Alij sic intelligunt, tanquam fur sis, vt pro tribus literis, tria nomina posuerit. Sed melius sic, tanquam nobilis sis, vt habeas tria pronomina, vt Gaius Cornelius Scipio, & si quid simile.

Quando propinat.) Dat calicem, in quo ipso bibit.

Pertusa d. læna) Paupere panno.

IOANNES BRITANNICVS.

Structorem interea) Aliam proponit contumeliam, vt vndique inquit habeas quid doleas, structorem peritissimum incidendorum obsoniorum spectas, qui mira manuum reliquíque corporis agilitate ministret domino. Sicque conuiuiorum luxuriam sui temporis flagellat. Quod facit & Seneca his verbis in libro de breuitate vitæ. Conuiuia me hercule non posuerim inter vacantia tempora, quum videã quàm soliciti argentum ordinent, quàm diligenter exoletorũ suorum tunicas succingant, quam suspensi sint, quomodo aper à coquo cæsus exeat, quanta celeritate signo dato gladij ad ministeria decurrant, quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. quàm curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergant. Structor autem is dicitur qui curam habet struendæ, vnde illud est Verg.

Cura penum struere.

Saltantem.) Vt optime agilem.

Chironomonta.) Chironomon dictio est Græca, χείρ enim magnum significat, & νόμος legem. is enim dicitur qui quadam manuum agilitate & veluti lege obsonia incidit. declinatur autem sicut Creon Creontis & Leon Leontis. formaturque ab accusatiuo χειρόνομον sicuti cratera ab accusatiuo κρατῆρα.

Donec peragat dictata magistri.) Donec omnia incidendo exequatur, quæ didicerit à magistro, ita vt nihil prætermittat quod ad decoros incidendi gestus pertineat. Nam in Vrbe erant qui artem incidendorum rite obsoniorum docerent per varia animalia formata ex ligno, vt latius in satyra vndecima.

Et tota sonat vlmea cœna suburra.

Dictata.] Dicuntur numero pluratiuo quæcunque in omni genere scientiæ tam liberalis quàm ludicræ traduntur discentibus. Horat. ad Lolium.

Sic iterat voces & verba cadentia tollit,
Vt puerum saeuo credas dictata magistro. Reddere. Pers.
Te cirratorum centum dictata fuisse, Pro nihilo pendas?

Tranq. in Cæs. Tyrones per senatores armorum peritos erudiebat precibus enitẽs, vt disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent. Deductum est vocabulum à dictare, quod est aliquid (vt dixi) in omni genere scientiæ discendum tradere.

Nec mi. sa. dis. r.] Magnam inquit putant esse differentiam quo gestu singula obsonia incidantur: decoro ne an rustico more. Vnde illud est Plin loquentis de gallinis. Postea culinarum artes inuenerunt. vt clunc spectentur: vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Sic Sèn. ad Lucil Alius preciosas aues scindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in frusta excutit.

Ducern planta] Alia dissuasio, fugiendas esse tales cœnas. nam illud etiam inquit tibi adest periculum, vt si forte velis aliquid inter cœnandum loqui tanquam & tu sis nobilis, ilico foras arripieris per pedes.

Cacus.] Nota est historia apud Liu Dionys. Eutropium, Cacum fuisse pastorem ferocem viribus, qui captus pulchritudine boum, quas Hercules ex Hispania, Gerione interempto Romam abegerat, surripuit eas: cúmque auertere eam prædam vellet, veritus ne vestigia quærentem dominum ad speluncam ducerent, auersas boues caudis in speluncam traxit Hercules tali furto elusus, quum inde discederet, cum reliquo armento boues quædam ad desiderium (vt fit) relictarum mugissent, reddita inclusarum ex spelunca boum vox Herculem conuertit, Cacum in spelunca latitantem magna vi correptum pedibus extraxit. Verg.

——*Abstractaque boues abiurataque rapina.*
Cœlo ostenduntur pedibúsque informe cadauer, Protrahitur.

Hiscere.] Loqui & os aperire ad loquendum, quod quum sit ab hio, as, debuit, facere hiasco.

Tanquam habes tria no.] Tanquam & tu sis nobilis. Nam nobiles & ciues Romani ostendebantur nomine, prænomine, & cognomine: vt M. Tul. Cic. C. Iulius Cæsar. Idque multis fuit frequens. Vnde Ausonius de Ternario numero.

Tris equitum turma, tria nomina nobiliorum.

Quod alij exponunt tria nomina, id est sis fur, non placet. nam non tria sunt nomina, sed tres tantum literæ. vnde bene Plaut. in Aulul. appellat furem hominem trium literarum. Quæ item à Politiano in Miscel cap. 31. super hoc loco narrantur, argutius sunt excogitata, quàm vt huic loco conueniant De nomine, prænomine, & cognomine, ex autoritate Eutropij apud Persium nonnulla commemorauimus, vbi ostendimus Sabinis à Romanis ad confirmandam coniunctionem nomina illorum suis præponere consueuisse Et inuicem Sabinos Romanorum: ita vt per tria nomina intelligendus omnino sit nobilis Romanus, qui præter prænomen & nomen asciscebat & cognomen aut à maioribus patrum, aut ab aliquo euentu acquisitum.

Quando propinat.] Diues inquit tam superbus est, vt nunquam tibi poculum suum porrigat ad bibendum neque tuum accipiat si porrigas. Nam propinare est proprie poculum porrigere & præbere ad bibendum. Mart.

Qui nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme non superbe.

Tranquillus in Tyberio ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis ante posuit ob epotam in conuiuio propinante se vini amphoram, hoc est porrigente, & præbente. Nec solum propinare ad potionem refertur, sed etiam ad alia: vnde Iulius Capitolinus in M. Antonio: vt parte cultri veneno lita vuluam inciderit, venenatam partem fratri edendam propinans. Vnde & Terent. metaphoricos dixit

in Eunucho. *Hunc ego vobis comedendum & deridendum propino.*
Hoc est trado & præbeo, ficuti pocula præbentur bibenda. πίνω enim idem est quod bibo.

Plurima sunt.] Sententia probatissima, per quam ostendit quàm infelix sit vbique pauper.

Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dijs
Et melior fatis donaret homuncio: quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium. vis, frater, ab ipsis
Ilibus? ô nummi, vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres. dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aula
Luserit Æneas, nec filia dulcior ille.
Iucundum, & carum sterilis facit vxor amicum.

VETVS SCHOL.

Quadringenta.] Sestertia dederit scilicet.
Quantus amicus.] Vnianimis amicus statim fies, si pecuniam habueris.
Da Trebio.] Cuiuslibet nomen.
Nullus tibi paruulus aula.] Virgilium ridet.

IOANNES BRITANNICVS.

Quadringenta.] Venustè mores humani generis explanat, apud quos homines non pro meritis virtutum, sed fortunæ tantum sint fauorabiles. Vt sit sensus. Si tu qui nunc ob paupertatem diuitis es ludibrio, forte aut deorum, aut alicuius hominis beneficio diuitias magnas sortireris, statim diuiti esses acceptissimus, te statim ille summa beneuolentia complecteretur.

Quadringenta.] Scilicet sestertia, quæ summa erat equestris ordinis. vt alibi diximus.

Aut similis.] Ordo est, aut homuncio similis diis, scilicet liberalitate.

Homuncio.] Ab homine sunt tria diminutiua homulus, homuncio, & homunculus.

Et melior fatis.] Qui melior videretur & tibi magis propitius, si tibi id diuitiarũ largiretur quàm ipsa fata, hoc est ipsi dij qui te pauperem fecissent.

Da Trebio.] Verba sunt diuitis ad ministrum quem poeta introducit ita locuturũ si cliens eius ditaretur.

Vis frater.] Attende quàm beneuola sit inuitatio.

Ilibus.) Ilia autore Celso dicuntur pulpamenta quæ inter coxam & ventrem posita sunt.

O nummi.) Acclamatio poetæ in prauos sui temporis mores. Blanditur inquit nummis non homini.

Dominus.) Licet hic inquit diues tam superbus sit in te, facile tamen in omne tibi obsequium flectes, eiusque ei dominus & rex. nam te vt cliens colet si tibi nulli erunt liberi.

Paruulus Æneas.] Id est paruulus filius: allusio est ad illud Vergilij in 4. Æneid.

Si quis mihi paruulus aula Luderet Æneas.

Filia dulcior illo.] Scilicet filio. Nam parentibus filiæ, sexus imbecillitate sunt magis cordi

Vxor sterilis.] Vxor inquit, quæ liberos nullos parit, facit tibi diuitem amicum.

Sed tua nunc Mygale paria licet, & pueros treis
Id gremium patris fundat semel, ipse loquace
Gaudebit nido: viridem thoraca iubebit
Auferri, minimásque nuces, assemque rogatum,
Ac mensam, quoties parasitus venerit infans.
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino: sed quales Claudius edit
Ante illum vxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi, & reliquis Virronibus illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore:
Qualia perpetuus Phæacum autumnus habebat,
Credere quæ possis surrepta sororibus Afris.

VET. SCHOL.

Sed tua nunc Mygale.] Nomen mulieris, ex ipsa coitione.

Gaudebit nido.] Id est puerorum.

Viridem thoraca.] Armilausiam prasinam, * vt simiæ.

Ancipites fungi.] Mortiferi, venenosi.

Claudius edit.] De Claudio Nerone dicit, quia fungo, vxore sua faciente, mortuus est.

Qualia perpetuus.] Ridet de Homero.

Sororibus Afris.] De Hesperidis dicit.

IOANNES BRITANNICVS.

Sed tua nunc Michale.] Sed quamuis inquit Michale vxor tua pariat nunc, scilicet quum sis locupletatus, non te penitus aspernabitur, sed tecum vna gaudebit tuis liberis, munuscula iubebit afferri.

Nunc.] Dum factus es diues. Nam dum pauper est cliens, nullam sentit diuitis in se humanitatem, nec filios.

Et pueros tres.] Id est tergeminos. potest enim mulier vno partu tres parere, suprà prodigiosum est. Plin. lib. 7. Tergeminos nasci certum est Horatiorum, Curatiorúmque exemplo, suprà inter ostenta adducitur.

Loquaci nido.] Loquacibus puerulis, vt sunt auiculæ garrulæ in nido. est enim sumptum ab auibus.

Thoraca.] Thorax Græca est dictio, signátque pectus. Plin. Thoracem inquit purgant, bilem detrahunt, & plerumque capitur pro veste, quæ pectus tantum mu-

niat, vt hoc loco poeta accipit. Suetonius in Augusto, Thorace laneo, & fœminalibus, & tibialibus muniebatur.

Minimásque nuces.] Id est auellanas.

Assemque rogatum.] Asses variati fuerunt, nam librales antea fuerunt, postea Hannibale vrgente, Q. Fabio Maximo dictatore vnciales facti sunt. In militari stipendio semper denarius pro decem assibus datus est. Plin.

Infans parasitus.] Similis parasito, qui libenter mensas sectetur. Nam parasiti hi dicuntur, qui mensas nobilium sectantur causa gulæ.

Fungi ancipites.] Periculosi. sunt enim inuenti plerumque letales, vt docet Plin. Seneca ad Lucil. Quid tu illos boletos, voluptatium venenum, nihil occulti operis facere iudicas, etiam si præsentanei non fuerunt.

Vilibus amicis.] Id est infimis, & pauperibus.

Boletus.] Ex genere fungorum est, olim Romano palato gratissimus. coquum Claudius maxime delectaretur, ab Agrippina eius vxore per hanc occasionem dato veneno necatus est. Vnde sequitur, *Sed qualem Claudius edit.* De hoc multa Tacitus & Suetonius. Claudius, quintus fuit Romanorum imperator, pater Britannici.

Vxoris.] Agrippinæ. Agrippinas duas extitisse perspicuum est. Ex quarum altera C. Caligula, ex altera Nero princeps nati sunt, vterque humano generi perniciosissimus. Germanicus ex Agrippina filia Agrippæ suscepit filiam Agrippinam, ex qua & Domitio Nerone, natus est Nero princeps, quem Claudius ducta in matrimonium Agrippina sibi in filium adoptauit. qui mox sublato opera matris Claudio boleto medicato, imperium occupauit, veritusque Britannicum ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria præualeret, veneno sustulit.

Qualia perpetuus] Nam antiquitas autore Plinio lib. 19. cap. 4. Nihil prius mirata est, quàm & Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi. Alcinous enim rex fuit Phæacum, qui hortos habuit perpetuis fructibus virentes. autor est Homerus in 7. Odysseæ. Nam vt ille scribit, pirum piro succedebat, & malum malo, & ficus ficui. Vnde est illud Papinij.

— vosque Qui nunquam vacui prodistis ad æthera rami.

Autumnus perpetuus.] Perpetuum dicit autumnum, quia perpetuis, vt diximus fructibus virerent, sicuti cæteræ arbores autumno poma sua ferunt.

Phæacum.] Corcyrensium. Nam antea insula appellata est Corcyra à virgine Corcyra rapta à Neptuno. Ex his natus est Phæacus, à quo Phæaces sunt denominati. Ex Phæaco Alcinous, qui Vlyssem in Ithacam deduxit.

Sororibus Aphris.] In insula Mauritaniæ finxerunt poetæ hortos esse Hesperidũ, mala aurea ferentes, quos custodirent Ægle, Heretusa, Hespertusa, & Draco peruigil. Hesperi autem illæ dicuntur filiæ fuisse, qui Athlantis frater fuit. & Iapeti filius: Ea poma Hercules fertur, occiso Dracone abstulisse. Fabulosum id totum ostendit Plin. lib. s. cap. t. his verbis. Nec præter oleastros aliud extat ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia de iis prodita, &c.

Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma, & galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuta iaculum torquere capella.
Forsitan impensa Virronem parcere credas,
Hoc agit, vt doleas. nam quæ comœdia, mimus

Quis melior, plorante gula? ergo omnia fiunt,
Si nescis, vt per lacrymas effundere bilem
Cogaris, presßóque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo, & regis conuiua videris:
Captum te nidore suæ putat ille culinæ.
Nec male coniectat. quis enim tam nudus, vt illum
Bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, & signum de paupere loro?

VETVS SCHOL.

Metuensque flagelli.] Qualem simia manducat.
Qui tegitur p.] Tito.
Discit ab hirsuto.] A sene magistro. Capella, campi doctore.
Puero si contigit aurum] Antiquitus nobilium pueri bullas aureas habebant: pauperum de lotis, signum libertatis.
Bis ferat.] Vt denuo ad domum ipsius redeat.
Signum de p.l.] Id est corrigiam particam, vnde solet bulla pendere, signum ingenuitatis.

IOANNES BRITANNICVS.

Tu scabie fr. m.] Pomum inquit tibi datur scabiosum, qualė comedit milės in aggere, videtur autem poeta pomũ illud intelligere quod milites in aggere castrorum ferebant. De quo ita Plin. lib. 15. cap. 14. Peregrina sunt zizipha & tuberes, quæ & ipsa non pridem venere in Italiam, hæc ex Aphrica, illa ex Syria. Sextus Papinius, quem consulem vidimus, primus vtraque attulit Diui Augusti nouissimis temporibus in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Aut reuera omne aliud pomum modici saporis intelligit, quod milites plerumque, deficiente copia commeatus, coguntur comedere Vnde & Cæl. lib. 8 ad Cic. Quid nunc tibi nostri milites, qui durissimis & frigidissimis locis, deterrima hyeme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur. Ait enim ipsum militem rodere pomum in aggere, non autem illic natum.
Qui tegitur Parma.] Periphrasis est peditis, cuius arma sunt parma & galea.
Ab hirsuta capella] Hunc locum variis exponi modis non ignoro, vt alij dicant ab hirsuta capella i ab amento Caprino, quod hastæ vibrandæ alligatur. Alij à sago Cilicio, quod ex pilis hircinis texebatur, cuius vsus esset & in nauibus & castris: Alij à pharetra, quæ pelle caprina solet integi ex qua iacula promuntur. Ego vero expono, ab hirsuta capella. i. ab hirsuto Centurione: quem ideo capellam appellat, quòd Centuriones, vt homines robusti toto fere corpore hirsuti sint, fructificantibúsque pilis sub alis, odorem hircinum oleant, quod ex sudore, nimiisque laboribus prouenire solet, tales autem ad militiam idonei putabantur: vnde & Pers.

Hic aliquis de gente hircosa Centurionem. Iuuen.
Sed caput intactum buxo, naresque pilosas
Adnotet, & grandes miretur Lelius alas.

Hócque maxime placet, vt referas illud, discit ad magistrum ipsum. Nam Centuriones nouos milites erudiebant, neque enim conuenit militem discere ab amento, quasi amentum dictata tradat, vt duplici ratione capellam appellet centurionem, & quod odorem hircinum oleat, & hirsutus sit, vt capella.

C. discit ab hirsuta iaculum torquere capella] Notat illa veteris disciplinæ rudimenta, quibus Tyro miles in emittendis iaculis apud suum Centurionem institui solebat. Hirsutam vero capellam συνεκδοχικῶς arcum Cretensis militis intelligit. Cydones enim in Creta fortissimi fuerunt, vt Hom ait, quorum arcus caprina pelle ornari solitos plerique literis mandarunt. S.

Iaculum t.] Nam tyrones in castris variis exercebantur modis. Cic. in 2. Off loquens de filio sic ait. Magnam laudem ab exercitu consequebare equitando, iaculando, omnia militari labore tolerando.

Forsitan tm. Vir.] Inquit, tam contumeliose te non tractat, quod impensæ parcat, sed vt te vrat, nam maximam capit voluptatem ex dolore tuo.

Nam quae c.] Comœdiæ enim & mimi iocis suis plurimum delectant, sed ex iis inquit tantam non capit voluptatem, quantam capit ex mœrore tuo, quo ex gulæ afficeris.

Mimus.] Genus est fabulæ parum à comœdia distans: vnde mimographi appellantur mimorum scriptores. Eorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus. Laberius eques Rom mimos scripsit, donatus a Cæsare quingentis sestertiis & anulo aureo, sessu in 14.

Pressóque m.] Nam ex nimia indignatione dentibus frendimus. molares autem vltimi sunt dentium qui contruncatos à prioribus cibos atque confractos subigũt & molunt, vnde & molares vocati sunt, item & maxillares. Molares etiam appellamus lapides, quibus frumenta moluntur in pistrinis.

Bilem] Coleram, cuius motu ostenditur animi indignatio.

Tu tibi liber. homo] Per sententiam alienam vrbane ostendit hominem aliquo vitio laborantem ex dogmate Stoicum seruum esse, quum in potestate sit vitij & non sua. Tu inquit per modicam prudentiam putas te liberum esse & conuiuam regis, sed ille te seruum gulæ agnoscit.

Nidore.] Odore. Nam nidor idem est. quod odor ex quacunque re præsertim cocta, & vstulata, siue assa, proueniens. Vergil.

Galbaneóque agitate graues nidore chelyndros Idem,

Ills ingens barba reluxit, Nidorémque ambusta dedit.

Cicero in Pisonem, paulisper stetimus in illo ganeatum tuarum nidore atq. fumo.

Culinæ.] Coquinæ. Nam culina dicta est à colendo, quasi colina quòd vbi veteres colerent ignem locupletiorem domus, autor est Nonius.

Quis enim tam nudus.] Sensus est Quis inquit est aut natus liber, aut libertinæ conditionis tam pauper, qui possit ferre tantam huius mensæ superbiam & contumelias: quasi dicat nemo ferat, nisi idem seruus sit.

Ferat bullum.] Vt quum semel expertus sit, iterum velit experiri.

Si contingit aurum Hetruscum.] Id est si natus sit liber & ingenuus Nam Bulla aurea, quod insigne erat in speciem cordis dependens à collo, gestabatur à pueris vsque ad quartumdecimum ætatis annum. Hetruscum autem appellat, quod Tullus Hostilius tertius rex Romanorum, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictorésque, & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia magistratuum Hetruscorũ erant, primus vt Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo seculo puerilis non vsurpabat ætas. erant enim vt cætera quæ enumeraui, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Priscus de Sabinis triumphum egit, quo bello filium suum annos 14. natum, quod hostem manu percussisset, & pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextáque donauit, insigniens puerum vltra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. Nam sicut prætexta erat magistratuum, ita Bulla erat gestamen triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant: inclusis in eam remediis, quæ crederent aduersus inuidiam valentissima. Hinc deductus mos, vt prætexta & bul-

la in vſum puerorum nobilium vſurparentur ad omen & vota conciliandæ virtutis, ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt. Sed bulla aurea cum prætexta ingenuis tantum conceſſa eſt pueris, libertinorum vero filiis lorum tantum, & prætexta, quæ duo hoc loco poeta tetigit, de bulla & prætexta legito Macrob. in primo Saturn. & Aſconium Pedia.

Spes bene cenandi vos decipit. ecce dabit iam
Semeſum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos iam veniet minor altilis: inde parato,
Intactóque omnes, & ſtricto pane iacetis.
Ille ſapit, qui te ſic vtitur. omnia ferre
Si potes, & debes. pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput. nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico.

VET. SCHOL.

Pulſandum vertice raſo.] Etiam capite raſo, alapas accipies.

IOAN. BRITANNICVS.

Altilis.] Gallina ſaginata, vt dictum eſt ſupra.

Minor.] Imminuta à Virrone, qui partem eius comedit.

Inde.] Ob eam rem, quod ſperetis aliquid ex iis habituros.

Ille ſapit.] Reuera inquit Virro ſapiens eſt, nec eum poſſum non laudare, qui te ita tractat.

Si potes.] Id eſt quando potes ferre tot contumelias, & debes ſcilicet ferre, dictúmque eſt non ſine ſtomacho, & indignatione à poeta.

Pulſandum vertice raſo.] Eo inquit propter gulam paulatim peruenies, vt paſſurus ſis etiam more paraſitorum verbera. Nam paraſiti qui menſas nobilium ſectabantur, multis verberibus aliiſque contumeliis afficiebantur. Vnde paraſitus ille apud Terent. in Eunucho,

At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati poſſum.

Vertice raſo.] Quem tibi in ludibrium abraſerint.

Flagra.] Plagas illatas tibi per flagrum. idem enim eſt flagrum quod flagellum, ſed per diminutionem, illud vero principale.

C. Omnia.] Ferre.

Si potes & debes, pulſandum vertice raſo
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, & tali dignus amico. Quum antea multis criminationibus illos qui menſas potentiorum ſectantur, & aliena quadra ſtudent viuere, poeta fuerit inſectatus, poſt multa quæ ſub alieno imperio digna atque indigna pati neceſſe eſt, vt tandem ſe in libertatem vindicent, & iugum quod imperioſi domini ferendo ſeruitium, ſponte ſubierant, demum è collo diſcutiant, ſuadendo concludat: quódque pulſandum caput vertice raſo, probè arbitratur, ſcilicet modum quo liber quiſpiam à prætore fit, deſignauit. Fuit enim antiqui moris, vt qui ex ſeruitute in libertatem vocabatur, raſo capite ad prætorem iraret, apud quem bis térque caput percuſſus, vel per lictorem percuti iuſſus, virgula quæ vindicta

dicta est, aut festuca in eum iacta quem eum vertisset dominus, prætoris iussu seruitute eximeretur: quique libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus vindicta dicebatur: quo genere manumissionis, libertatem vnà & ciuitatem Romanum assequebatur, scilicet à Vindicio Vitelliorum, seu Aquiliorum seruo, cuius indicio detecta coniuratione de opprimendis consulibus, autore Liu. primus libertate & ciuitate donatus est. Cautúmque fuit, vt qui ita libertatem assecuti essent vindicta manumissi dicerentur. Raso enim capite, tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent, quem qui bello capti seruitute exempti fuerant, incedere & triumphantis currum prosequi consueuere: Obseruatúmque fuit, vt templo Feroniæ Libertorum deæ, tam serui quàm addicti ex compedibus & ex ergastulo, libertorum munia acciperent. Non ergo inscite, debere eos qui potentioribus tam seruiliter famulantur, caput raso vertice prætori pulsandum præbere, séque in libertatem vindicare, nec dura Virronis flagra patienda esse, poeta censuit. sc. alludens ad eos, qui ex seruitute à prætore manumissi, & libertate donari sunt. Apud Lacedæmonios vero, qui serui mancipio eximuntur, fronte coronati incedunt & templa circumeunt: apud quos hi qui à tyrannis liberati erant adscripti vocabantur S.

Dignus.] Totum cum indignatione pronunciandum, dignus quidem ex talibus contumeliis & tali amico à quo ita tracteris, quando animo sis tam seruili.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA SEXTA.

Sexta hæc infidas mulieres monſtrat abunde.

CREDO pudicitiam Saturno Rege moratam
In terris, viſámque diu: cum frigida paruas
Præberet ſpelunca domos, ignémque, larémque,
Et pecus, & dominos communi clauderet vmbra:
Silueſtrem montana torum cum ſterneret vxor
Frondibus & culmo, vicinarúmque ferarum
Pellibus: haud ſimilis tibi Cinthia, nec tibi, cuius
Turbauit nitidos extinctus paſſer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus vbera magnis,
Et ſæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe nouo, cælóque recenti
Viuebant homines: qui rupto robore nati,
Compoſitiue luto nullos habuere parentes.

IOAN. BRITANNICVS.

CREDO *pudicitiam.*) Diſſuaſurus hac ſatyra poeta amico ſuo Vrſidio, ne ducat vxorem, ingenti vtitur arte. omnia enim vitia, quibus genus fœmineum

neum laborat, commemorat, nihil omittens quòd ad partes dissuasionis pertineat. Denique monet eum omnem vitæ porius sortem, quam connubium apprehendendam. Talem igitur nactus occasionem adulteria sui temporis acerbitate satyrica insectatur: irridénsque legem Domitiani,qua adulteria prohibuerat, tantámq. esse mulierum impudicitiam dicit, vt ostendat reuoluta seculorum origine, ab ætate vsque argentea, mortales adulteriis flagrasse.Hoc autem vnum monendum putaui, vt interpretaturus hanc satyram summa vtatur reuerentia, ne adolescentuli quorũ mentes facile ad vitia inclinantur,turpia audiendo aliquo se flagitio contaminent.

Pudicitiam moratam in ter.] Id est mortales diu inter se bene, pudicéque vixisse

Saturno rege] Id est seculo aureo, quo tempore Saturnus regno ab Ioue filio pulsus, Latio cum Iano imperauit. Tunc enim ætas aurea fuisse dicitur quum homines post diluuium cacumina montium tenerent, in speluncísque victitarent, pomis, cæterisque fructibus agrestibus contenti. Vnde est illud Lucretij.

Sed nemora atque cavos montes sylvásque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra.

Laremque.] Vnusquisque deum domi suæ colebant, quem larem familiarem appellabant, eúmque præsidem vocabant, cui canis assistit, & ipse deus pellibus caninis vestitur, cuius rei rationem reddit. Plut. in Problematibus, & Apul. in lib. de dæmonio Socratis, pleráque dicit, & nos apud Persium illic:

Bulláque succinctis laribus donata pependit.

Vt autem lares domi colerent, inde ortum docet Seru. quia apud antiquos mortui in domibus suis sepeliebantur, quos vt deos domesticos colere cœperunt & venerari, Larésque appellarunt.

Culmo.] Culmus proprie appellatur ipsa palea, vnde culmina domum sunt appellata, quod prius culmis, hoc est paleis integerentur.

Pellibus vic. fer.] Nam rudes illi antiquissimi ex ferarum pellibus non modo lectos sternebant, sed & vestes sibi conficiebant. Vnde Lucret.

Pellibus & spolijs corpus vestire ferarum. Propert.
Atque hynuli pelles totos operibat amantes,
Altáque natiuo creuerat herba toro.

Non si. t.] Non ea mollicie nec iis delitiis. nam & luxu vestium, & margaritarũ oblectabatur, vt sæpe conqueritur Propert.

Quid iuuat ornato procedere vitta capillo? Et alibi,
Matrona incedit census induta nepotum.

Sicque poeta veteres laudando, vituperat mores sui temporis. Cynthia, Propertij fuit amica, ea Hostia dicebatur, sed Propertius mutato nomine Cynthiam vocauit, vt autor est Apul. in prima Apolog.

Nec t.] Sc. ô Lesbia amica Catulli, quæ passerculum quem in delitiis habebat, quum amisisset, multum fleuit, adeo mollis & delicata erat Vnde Catul.

Passer mortuus est meæ puellæ, Et infrà,
Tua nunc opera meæ puellæ
Quem plus illa oculis suis amabat:
Flendo, turgiduli rubent ocelli.

Ea proprie dicebatur Clodia, vt autor est idem Apul. in eadem Apolog.

Sed ferens.] Sed quæ ferret.

Horridior.] Incultior, minúsque mollis marito suo.

Ructante glandem.] Qui glande pascebatur. Nam vt diximus,rudi illa ætate mortales ante vsum tritici agrestibus pomis vescebantur.

Orre nouo.] Ætate illa aurea, quum homines essent noui & recens nati.

Rupto rob.] Quum prima illa ætate homines in speluncis sylvísque, more ferarũ habitarent, quúmque ex arboribus vetustate cauatis, tanquam ex domicilio exirent, putabantur ex arboribus esse nati. Quod Verg. sic prosequitur.

Hæc nemora indigenæ, Fauni nymphæq; tenebant,
Génsque virum truncis & duro robore nata:

Quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros,
Aut componere opes norant aut parcere parto.

Robore.) Robur arbor est glandifera, verum à poetis sæpe capitur pro omni ligno, vt est illud, *Cape robore pastor.*
Robur item ponitur pro fortitudine. Vnde robustum appellamus corpus, id est forte & validum.

Compositique luto.) Allusio est ad id, quod ex luto Prometheus hominem finxerit. quasi dicat, ex quo homines cœperunt non ex arboribus nasci, neque ex luto formari, sed ex parentibus procreari, & connubia sunt instituta, adulteria cœperunt committi.

Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterint, & sub Ioue, sed Ioue nondum
Barbato, nondum Græcis iurare paratis
Per caput alterius, cum furem nemo timeret
Caulibus, & pomis, & aperto viueret horto.
Paullatim deinde ad superos Astræa recessit
Hac comite, atque duæ pariter fugere sorores.
Antiquum, & vetus est alienum Postume lectum
Concutere, atque sacri Genium contemnere fulcri.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Viderunt primos argentea secula mœchos.

VET. SCHOL.

Duæ pariter fug. sorores.) Fides & Pudicitia.
Fulcri) Lecti iugalis.

IOAN. BRITANNICVS.

Multa pudicitiæ.) Primis inquit temporibus ætatis argenteæ, quum Iupiter regnaret, homines sancte & pudice vixerunt, existente adhuc Ioue impubere. Sed iam barbam producente cœperunt paulatim adulteria committi.

Vestigia pud) Hoc dictum est ex sententia eorum, qui crediderunt pudicitiam deam fuisse honestatis, quæ quum inter mortales versaretur, viderétque se contemni, stupráque vbique committi, aufugisse fertur cum iustitia in cœlum. Vestigia enim dicuntur signa pedum, vnde est verbum inuestigare, quasi per vestigia aliquid quærere.

Græcis nondum paratis iurare.) Id est quum adhuc homines viuerent iuste, & sine fraude, nec adhuc essent aliqua periuria, quorum primi videntur fuisse Græci inuentores, nam semper per fidos fuisse & habitos indicat Plaut. in Asinaria.
Cætera quæ volumus vti, Græca mercamur fide.
Id est statim enumerato precio, quia aliter Græcis non creditur. Tul. item in oratione pro Flacco loquens de Græcis sic ait. Testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit.

Per caput alt.) Sic enim iurare consueuerunt, vnde & Ascan. sic iurat apud Verg.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

Aperto horto.) Nam tunc fures non timebantur, verum postea, vt scribit Plin. sæua latrocinatio cœpit præfigere aspectus horrorum.

Astræa) Satis vrbane ostendit poeta, iustitiam tanquam hominum sceleribus offensam vnà cum pudicitia in cœlum euolasse, C. quod & Hesiodus & Aratus longo carmine decantarunt. S. Astræa autem dicta est iustitia, quod Astræi gigantis ex Aurora filia fuit.

Hac eo.) Id est pudicitia: hoc autem est ex versu Hesiodi, qui scribit pudorem & iustitiam ætate ænea in cœlum ascendisse

Duæ sorores) Iustitia enim & pudicitia sorores fuerunt.

Antiquum & vetus est.) Aperte ostendit Vrsidio ducendam non esse vxorem, quando iam antiquum sit adulteria committi, sicque vtitur dissuasione à vituperatione rei.

Genium sacri fulcri.) i. religionem matrimonij. Nam Genium deum appellabant, qui vim obtineret rerum omnium gignendarum. Genius deorum est filius & parẽs hominum, ex quo homines gignuntur. In honorem Genij lectus nuptialis sternebatur, qui Genialis nominabatur. Laberius vero ait, Genium deum esse generis nostri parentem. vnde illud est, indulge Genio, & genialis agatur iste dies. Alij dixerunt Genium esse vniuscuiusque loci deum. Apul. vero ait in lib. De deo Socratis, animum humanum dum in corpore nostro situs est, dæmonem nuncupari, quẽ lingua nostra Genium vocare possumus: quoniam is deus, qui est animus sui cuiusq. quanquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur. De Genio plura diximus ex sententia Censorini apud Pers. illic. *Funde merum Genio.*

Fulcri.) i. lecti. Nam fulcra dicuntur ipsa ligna, quæ lectum fulciant & sustineãt. Vnde & Sidonius sellarum equestrium ligna fulcra appellat his verbis. Alij sellarũ equestrium madefacta sudoribus fulcra resupinant.

Sacri.) Venerandi.

Conuentum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra
Tempestate paras, iámque à tonsore magistro
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.
Certe sanus eras, vxorem Postume ducis?
Dic qua Tisiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?
Cum pateant altæ, caligantésque fenestræ?
Cum tibi vicinum se præbeat Æmylius pons?
Aut si de multis nullus placet exitus, illud
Nonne putas melius, quod tecum pusio dormit;
Pusio qui noctu non litigat? exigit à te
Nulla iacens illic munuscula, nec queritur, quòd
Et lateri parcas, nec, quantum iussit, anheles.

VET. SCHOL.

A tonsore magistro.) Non seuerus es, vt maritus, qui à pueris ad magistrum tonsorem transis, aut certe, desisti pueros sectari, qui iam vxori nonnulla munera

misisti, & solito diligentius ornaris, vt vxori placeas, cui anulum dedisti.

Pecteris.] Componis te.

Certe sanus eras.] Furiis insanis.

Æmilius pons.] Quod ibi lupanaria essent.

Quod tecum pusio.] A facto nomen.

Et lateri parcas.] Si parum feceris, non irascitur vt vxor.

IOANNES BRITANNICVS.

Conuentum] Hominum multitudinem & cœtum à conueniendo, sicut cœtus à coeundo.

Sponsalia.] Nuptiarum contractum qui fit per stipulationem. Nam qui vxorem ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat stipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat itidem spondebat se daturum is contractus stipulationum & sponsionum sponsalia dicebantur. Tum quæ promissa erat, sponsa appellabatur, qui spoponderat ducturum sponsus.

Iam pecteris.] Iam poliris & comeris, vt eas cultior ad sponsam.

Pignus. Annulum, quo sponsus puellæ digitum induit. De quo more ita scribit Tertull. Aurum nulla norat præterquam vnico digito quem sponsus oppignerasset pro nubo annulo. Plin. tamen lib. 33. scribit temporibus suis solitum annulum mitti ferreum sponsæ, eúmque sine gemma.

Certe sanus e.] Ac si dicat, nunc sine controuersia desipis, qui de vxore ducenda cogites.

Vxorem Posth. du.] Ea interrogatione legendum, qua ne aliquid fiat inhibemus.

Qua Ti.] Quo furore, qua vesania agitaris? Nam per Tisiphonem omnes furias infernales intelligit, quæ tres à poetis finguntur ad tormenta scelestæ mentis, & insaniam mouendam destinatæ. Vnde & Orestes Furiis infernalibus fingitur agitatus.

Quibus co.] Idem dixit, nam furiis infernalibus dantur serpentes pro crinibus.

Ferre potes.] Potes ne inquit cogitare de ducenda vxore, quum ad mortem multæ sint tibi viæ ac si dicat, longe satius esset tradere se morti, quàm connubium appetere.

Vllam do] Facete autem vxorem dominam appellat, quasi quæ marito imperet.

Salua tot re] Quum possis vitam tuam laqueo finire.

Quum pateant alta fe.] Vnde te possis præcipitare.

Caligantes.] Quæ nimia altitudine sua caliginem oculis obiiciant.

Æmilius pons.] Vnde te des præcipitem. Nam pons Æmilius est in via Flaminia distans ab vrbe vltra primum lapidem, idem miluius est dictus, quẽ Scaurus Æmilius, vt autor est Plin. De viris illustribus in censura fecit.

Aut si de mul.] Sed si inquit tibi nullo modo placet oppetere mortem, non ne putes melius puerum habuere, qui tecum dormiat. quasi dicat illud vitæ institutum tibi magis est tenendum, quàm ducere vxorem.

Pusio dormit Illud attendendum est, quod dormit dixit non dormiat. Innuit enim Vrsidium turpiter pueros adamasse, nec possum hoc loco turpe poetæ consilium non detestari, qui eo cæcitatis peruenerit, vt ea probet, quæ ab omni honestate sint penitus soluta. Quare illud maxime interpretantibus poetam seruandum esse censeo, vt quum in talia inciderint, aut illa in totum prætereant, aut si quid discendum tati fuerint, talia modestę legant, vt animos à tali turpitudine penitus auertant.

Pusio.] Pusum, vt autor est Varro puerum dixerunt & pusam puellam, vnde pusio pusillus puer, id est adolescentulus, videtúrque vocabulum turpitudinem sapere, & in cinædos conuenire, vnde Apul. sic scribit lib. 9. At vero adulter bellissimus ille pusio inclinatam dolio pronã vxorem fabri super incuruatus secure dedolabat.

Lateri p. Quòd non coeas, latera enim nimio libidinis vsu offenduntur. vnde Mart.

Rumpis Basse latus, sed in comatis,
Vxoris tibi dote quos parasti.

Apul. libro octauo Met. Sed diu viuas, & dominis placeas, & meis defectis lateribus consulas.

Quantum iussit.) Nec tam assiduus sis in coitu quàm iussit.

Sed placet Vrsidio lex Iulia: tollere dulcem
Cogitat hæredem cariturus turture magno,
Mullorumque iubis, & captatore macello.
Quid fieri non posse putes, si iungitur vlla
Vrsidio? si mæchorum notißimus olim
Stulta maritali iam porrigit ora capistro;
Quem toties texit perituri cista Latini:
Quid, quod & antiquis vxor de moribus illi
Quæritur? ô medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis, Tarpeiam limen adora
Pronus, & auratam Iunoni cæde iuuencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.

VETVS SCHOL.

Lex Iulia.) Quæ iubet eos hæreditatem capere, qui filios habent.

Nullorúmque.) Quos hæredipetæ mittunt.

Iubis.) Cristis.

Quem toties texit p. c. L.) Qui toties superueniente marito, sub cista celatus est, vt in mimo.

Latini.) Latinus, mimus fuit, qui mœchus in cistam deuolutus, superueniente aliquo tegebatur: qui postea propter adulterium Messalinæ punitus est.

IOAN. BRITANNICVS.

Sed placet Vrsidio lex Iulia.) Hæc ironicos legenda sunt. Non est inquit mirum, si Vrsidius cogitat de ducenda vxore, nam non vult adulterij damnari. lex enim Iulia lata erat contra adulteros, qua cautum erat, quo pacto adulteri deprehensi puniendi essent.

Tollere) Hoc loco educare Terent.

Quicquid peperisset decreuerunt tollere.

Valer. lib. 8. loquens de Gn. Licinio Hoplomacho, quoniam hæreditatem absumere quàm hæredem maluit tollere.

Hæredem dulcem.) Dulcem filium. Verg.

Nec dulces natos Veneris nec præmia noris.

Cariturus.) Quia captatores habentibus liberos munera non mittunt; sed orbis tantum diuitibus.

Turture.] Hoc loco de aue magis intelligendum est quàm de pisce, nam turturē lautæ gulæ indicat fuisse Mart.

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit,
Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem. Item alibi,
Aureus immodicis turtur te clunibus implet. Idem alibi,
Et concubinæ turturum nates donat.

Nam quem Græci trigona piscem appellant i. turturem, Latini pastinacam dicunt marinam, in cuius cauda præsentissimi veneni radius extat.

Magno.] Pingui, & amplo.

Mullorum iubis.] Id est mullis iubatis & barbatis. nam vt scribit Plin. gemina barba insigniuntur in labro inferiori. Sunt enim pisces marini, de quibus ante dictum est.

Et ca. ma.] Id est omnibus obsoniis, quæ in macello veneunt, nam macellum appellarunt locum, in quo omnia quæ ad victum pertinebant vendebantur, de quo pluscula superius.

Captatore.] Per quod hæreditates captantur, nam huiusmodi muneribus captantur diuites orbi.

Quid fieri non posse.] Quasi dicat, si Vrsidius vxorem ducit, putauero omnia vel præter naturam fieri posse, iuxta illud Vergilij,

Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes
Iungentur iam gryphes equis, æuoque sequenti,
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ?

Mæchorum no.] Quasi cui ciuitatis adulteria sint manifesta.

Ora stu.] i. ipse stultus. figura est synecdoche.

Totiens te.] Qui sæpe in adulteriis es deprehensus.

Cista.] Nam adulteri superueniente marito sic solent occultari. vnde Horat.

——*Au turpi clausus in arca,*
Quo te dimisit peccati conscia herilis
Contractum genibus tangas c put?

Latini.] Latinus, vt diximus in prima Sat. Mimus fuit temporibus Domitiani, qui quum timeret delatores, ne falsis criminationibus apud principem accusaretur, iis vxorem suam Thymelem submittebat, vnde supià.

Et est à trepido Thymele submissa Latino.

Ideo poeta ait pettituri, quia semper verebatur, ne delationibus periret, vt sit epitheton perpetuum Latini.

Quid? quod & antiquis.] Hoc risu & gestu iuuandum est.

Mediam venam.] Hoc est haurire sanguinem ex vena media, quod fieri solet in delirio. Physici enim tradunt in brachiis tres esse venas descendentes ab epate. quarum vna basilica, altera Cephalica appellatur, tertia quæ in medio harum est, media dicitur siue nigra, siue communis, quæ in furore & delirio feriri solet.

Delicias hominis.] Acclamatio in derisum Vrsidij, qui postulet & quærat mulierē antiqua illa bonitate, quum non inueniatur.

Delicias hominis.] Ac si dicat delicatum hominem qui putet se extra communem fortunam ponendum, vt habeat quæ alij habere non possunt, vt alibi de Caluino.

Tenuus delitias extra communia censes Ponendum.

Tarpeium limen adora.] Sensus est, supplex fac ad aras Iouis & Iunonis accedas, quasi gratias acturus, si mulierem inueneris pudicam.

Tarpeium.] Capitolinum. Nam mons Capitolinus vbi ædes erat Iouis, mons autē Tarpeius dictus est à virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis & sepulta, eius nominis reliquit monumentum, inde etiam appellata est rupes & saxū Tarpeium vnde noxij præcipitabantur. hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo Saturniam terram.

Auratam.] Nam victimæ maiores vt Plin. scribit, cornibus auratis duntaxat immolabantur, bene autem Iunoni ait Iuuencam mactandam, Iuno enim nubenti-

bus præesse dicitur. Verg. *Iunoni, ante omnes cui vincla iugalia curæ,*
Et alibi, *Pronuba Iuno.*
Colebatur item Iuno iugis in vico iugario. vt est apud Liu. scribit Festus ita appellatam, quòd nubentes coniungeret.
Capitu.] Partem posuit pro toto, id est corporis pudici.

Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ,
Quarum non timeat pater oscula. necte coronam
Postibus, & densos per limina tende corymbos.
Vnus Iberinæ vir sufficit? ocyus illud
Extorquebis, vt hæc oculo contenta sit vno.
Magna tamen fama est cuiusdam rure paterno
Viuentis: viuat Gabijs, vt vixit in agro:
Viuat Fidenis, & agello cedo paterno.
Quis tamen affirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? adeo senuerunt Iupiter & Mars?
Porticibusne tibi monstratur femina voto
Digna tuo? cuneis an habent spectacula totis
Quod securus ames, quodque inde excerpere possis?

VETVS SCHOL.

Cereris vittas conting] Quæ possint sacerdotes Cereris esse.

IOANNES BRITANNICVS.

Pauca adeo Cer.] Tanta inquit libidine mulieres flagrant, vt paucæ inueniantur matronæ pudicæ. quæ dignæ sint sacra Cereris administrare, per matronas enim castas Thesmophoria. i. sacra Cereris legiferæ celebrabantur. vnde ita scribit Dionys. in primo. Et sacrificia faciebant per fœminas, & Nyphalios, hoc est sobrias, & castas fœminas, vt lex est Græcis. Ceres autem Thesmophora appellatur, quasi legifera, θεσμὸς enim legem significat. C. siue morem, ritúmque sacrum. S. prima enim vt tradunt autores, inter quos Plin in 7. & Diod. in 6. leges inuenit. De cuius sactis ita Liu. Sacrum anniuersarium Cereris intermissum est, quia nec lugentibus facere id fas est, nec vlla illa tempestate matrona luctus expers fuerat. Diod. quoque tradit Cereris mysteria antiquitate castimoniáque apud omnes homines vulgata fuisse.

Pater oscula] Nam ex veteri instituto affines occurrentes osculo excipiebant, vnde Plin. libro 14. sic scribit: Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent: de hoc more, item Plutarch. in Problematibus disputat.

Timeat oscula.) Vt impudica.

Vnus Iberinæ) Ita loquitur poeta, quasi Vrsidius respondeat Iberinam vno viro contentam.

Extorquebis.] Difficulter obtinebis.

Magna ta. f. a.) Iterum introducit Vrsidium ostendentem in agris quandam inueniri, quæ honeste viuat.

Viuat Fidenis.) Verba Iuuen. ad Vrsidium, quibus colligit non tam facile in vrbibus quàm in agris pudicitiæ locum esse. Sed tamen & in locis agrestibus & montanis multa per libidinem flagitia committi.

Cabijs.) Ciuitas larij, vbi vt scribit Dionysius, Romulus & Remus eruditi sunt.

Fidenis.) Vrbs Latij.

Et agello cedo pat.) Et particula indignationem sæpe exprimit, vt illud Verg.

Et quisquam numen Iunonis adoret.

Quasi inuitus assentiat in agris caste degi, vt sit concedo quidem ita esse vt dicis, vt in agro quædam bene viuat. Sed quis tamen affirmet in agris nihil impudicum agi?

Adeo.) Tantum, ita ne.

Senuerunt Iup. & Mars.) Per Iouem & Martem omnes mœchos intelligit. Nam Iuppiter & Mars, vt ex poetarum monumentis colligitur, mulierum maximi fuere stupratores.

Porticibus ne t.) Percurrit poeta locos, quo frequenter mulieres conueniebant, vti erat porticus Liuia, porticus Pompeia, theatrum. Vnde Ouid. in primo de arte amandi.

Tu modo Pompeia lentus spaciare sub vmbra,
Quum sol Hercules terga leonis adit.
Nec tibi vitetur qua priscis sparsa tabellis,
Porticus: auctoris Liuia nomen habet.

Est ergo sensus, inuenies ne in his locis tantopere celebratis à mulieribus aliqua, quæ honesta sit, & digna voto tuo.

Spectacula.) Theatra, nam & mulieres ad spectandos ludos in theatra confluebant, vnde Ouid. in eodem.

Sic ruit ad celebres cultissima fœmina ludos,
Spectatum veniunt, veniunt spectentur vt ipsæ.

Cuneis.) Sedilibus teatri. Nam Cunei dicuntur sedes theatri. Verg.

Nuncius Anchisæ ad tumulum, cuneosque theatri,
Incensas perfert naues Eumelus.

Tranq. in Augusto, Prætextatis cuneum suum, & proximum pædagogis assignauit. Cuneus etiam dicitur, quo scinduntur ligna, & ordo in exercitu.

Cheironomon Ledam molli saltante Bathyllo
Tuccia vesicæ non imperat: Apula gannit,
Sicut in amplexu: subitum, & miserabile longum
Attendit Thymele: Thymele tunc rustica discit.
Ast aliæ, quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo, clausoque sonant fora sola theatro,
Atque à plebeis longe Megalesia, tristes
Personam, thyrsumque tenent, & subligar Acne.
Vrbicus exodio risum mouet Attelanæ
Gestibus Autonoes: hunc diligit Aelia pauper.

Soluitur

Soluitur his magno comœdi fibula: sunt quæ
Chrysogonum cantare vetent: Hispulla tragœdo
Gaudet, an exspectas, vt Quintilianus ametur?
Accipis vxorem, de qua citharœdus Echion,
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambrosiusque choraules.

VETVS SCHOL.

Batyllo.] Pantomimo.
Discit.] Penem vt habent in mimo.
Sonant fora sola.] Iurisdictio, quando est.
Megalesia.] Ludi Megalesiaci.
Subligar Acue.] Vestem tragœdi.
Gestibus Autonoes.] Quando Antonoen saltat.
Soluitur his magno comœdi fibula.] Vt eum comœdis concumbant. Nam omnes pueri vocales fibulas in naturis habent, ne coeant.
Vt Quintilianus.] Vt scolasticus.
Aut Glaphyrus.] Id est, sub te marito alieni filij.

IOANNES BRITANNICVS.

Chironomon.] Ita, inquit, mulieres seculi nostri in libidinem sunt profusæ, vt vel lasciuæ saltationis spectatione pruriant & corrumpantur. Vnde Ouid. De remedio amoris,

Corrumpunt animos cythara, cantúsque lyraque,
Et vox & humeris brachia mota suis.

Chironomon Ledam.] Leda nomen est mollis saltationis quæ Chironomia repræsentabatur, id est manuum gesticulatione. quibusdam enim veluti præscriptis motibus & nutibus taciti saltabant, quorum alij appellabantur subiti, alij longi, miserabiles alij. De quibus illic sensit Claudianus.

Qui latu risum salibus mouisse facetus,
Qui nutu manibusque loquax.

Tuccia vesicæ non imperat.] Id est mulier pudica, qualis fuit Tuccia virgo Vestalis, quæ cribro sumpta aqua ex Tyberi virginitatem suam probauit.

Non temperat.] Id est non compescit titillatum libidinis spectando ludos, ac per hoc docet, mores non modo turpia audiendo, sed etiam videndo facile corrumpi. Vnde Massilienses debita laude fraudandi non sunt, qui in scenam nullum aditum mimis dederunt, quod eorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumeret. vnde & Diuus Cyprianus in epist. suis sic scribit Adulterium discitur dum videtur, & quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica.

Batyllo molli saltante Ledam Chironomon.] Id est dum spectat Batyllum mimum saltantem mollem illam saltationem Ledam. Nam Batyllus, vt diximus in commentariis Pers. Mimus fuit. de quo & Persius,

Tris tamen ad numeros satyri mouere Batylli.

Batyllus item puer fuit dilectus ab Anacreonte poeta. vt ostendit Apul. in Floridis, & Horatius,

Non aliter Samio dicunt arsisse Batyllo Anacreonta Teion.

Batylli item populi septentrionales, autore Ptolo. Batyllus item instrumentum est

ferreum, quo vtimur ad vsum ignis. Horat.

Praetextam, & latum clauum, pruneque Batyllum.

Apulla gannit sicut in amplexu.] Appula nomen est mulieris, quæ inquit ad pruritum mouetur & vocis murmure libidinem exprimit, ac si esset in amplexu hominis, dum spectat talem saltationem.

Subitum.] Ordo est, Thymele attendit subitum & miserabile & longum nomina enim sunt, vt diximus, gestuum, qui motu manuum fiebant in saltatione.

Thymele. Mulier, quæ saltationibus oblectabatur. θυμέλη proprie dicitur pulpitum, scena. θυμελικὸς Histrio & Citharista De Thymele autem in prima sat. vberius diximus.

Rustica] Rudis & imperita, an vere rustica, & pagana, vt ostendat non modo mulieres vrbanas, sed & rusticas spectaculis lasciuis corrumpi.

Attendit.] Diligenter obseruat vt discat.

Ast aliæ quotiens.] Sensus est, Quotiens ludi theatrales cessant, & ludi Circenses sunt longe à plebeis, hominesque negotiis forensibus sunt occupati, mulieres per multum ocium ornamenta histrionica contrectant Est autem ordo Aliæ tristes tenent personam & thyrsum, & subligar Accij, quotiens aulæa recondita cessant, & quotiens fora sola sonant clauso theatro, & quotiens Megalesia sunt longe à plebeis.

Aulæa r.] Id est vela & ornamenta scenæ, ac per hoc ipsi ludi scenici, in quorum apparatu sunt ipsa aulea & vela, quum ad ornatum, tum ad solem arcendum. vnde Horat. in epist. *Quatuor aut plures aulea premuntur in horas.*

Cessant.] Submota sunt.

Sola f.] Iudiciaria, nam tria erant fora Romæ, vt docet Tranquil. in Aug. qui quum duo non sufficerent, tertium extruxit.

Clauso t.] Finitis ludis, clauso igitur theatro quantum ad ludorum celebrationẽ, non quod mulieres non ingrederentur, & instrumenta illa scenica pertractarent, ociosæ, aliúmque rerum valde studiosæ.

Megalesia.] Ludi erant Circenses, qui in honorem magnæ matris deum celebrabantur, dicati à Iunio Bruto, quod docet Liu. his verbis. Marcus Iunius Brutus ædem magnæ matris deum in palatio dedicauit, & ludos ob eandem dedicationem factos Megalesia appellauit. Tales ergo ludi magna cum voluptate totius populi celebrabantur. De quibus Iuu. infra, *interea Megalesiacæ spectacula mappæ, Idæum solemne colunt.*

Longe à plebeis.] Subaudi sunt, id est quotiens ludi Circenses, qui in gratiam plebeis maxime exhibebantur, sunt longe à plebeis, id est perfecti sunt, & plebei à ludis discesserunt.

Tristes.] Quia priuatæ sint ea ludorum voluptate.

Tenent] Pertractant.

Personam] Indumentum faciei. ficta facies, de qua alibi supra.

Thyrsum.] Hastam inuolutam pampino, quali vtebantur Bacchæ in sacrificiis Liberi patris. Talia enim omnia in theatro conseruabantur.

Subligar.] Indumentum, quo Histriones ad velandas partes corporis inferiores vtebantur. Idem subligaculum dicebatur. Cic. in Off. sūs Scenicorum quidem mos tantam habet vetere disciplina verecundiam, vt in scena sine subligaculo prodeat nemo. Nam vt scribit Dionysius, certatores scenici in ludis versabantur, reliqua parte corporis nuda, circum pudenda velati.

Acci.) Nomen est Histrionis.

Vrbicus.) Aliud vitium notat in mulieribus. Capiuntur, inquit, amore scenicorum cantantium. Sed quum ij fibulati vocem suam vendant in recitatione fabularum, coguntur accepto precio soluere fibulas suas, vt coeant cum eis. Nam cantores scenici, vt gratiorem conseruarent vocem infibulabantur. Sed quum duplex sit fibulæ genus, Indumentum. s. quo non solum vtebantur ad inguina tegenda, sed vt etiam a coitu comprimerentur, vnde est illud Mart.

Menophili penem tam grandis fibula vestit,
Vt sit comœdis omnibus vna satis.
Hunc ego credideram (nam sæpe lauamur in vno)
Sollicitum voci parcere, Flacce sua:
Dum ludit media populo spectante palæstra,
De apsa est misero fibula, verpus erat.

Et tenuissimum filum, siue, æneum, siue argenteum, quod præputio ab vtroque latere super glandem perforato addebat, id autem fiebat tum vocis conseruandæ, tum valetudinis gratia, quod docet Corn Celsus lib 7. & Colum. loquens de bobus sic ait. Ænea fibula pars auriculæ latissima circumscribitur, ita vt manente sanguine tanquam, ô literæ ductus appareat Placet magis intelligamus de hoc genere fibulæ, quam de indumento. hoc enim modo vox magis seruari potest quam per indumentum, quod facile, & solui, & deponi potest.

Vrbicus) Nomen scenici.

Exodio.) Exodia, vt Sat 3. diximus, ridicula quædam erant intexta versibus, quæ in scena cantabantur Ergo exodio Attellanæ, id est ridiculo inserto fabellæ Attellanæ Nam Attellanæ fabulæ dictæ sunt à ciuitate Oscorum Atella. Vbi primum cœptæ argumentis, dictisque iocularibus similes satyricis fabulis Græcis. De iis Diomedes, & Donatus in Terent.

Gestibus Auto- eos.) Dum personam Autonoes sustinet in agenda eius fabula Nam Autonoe filia fuit Cadmi Thebarum regis, & mater Actæonis conuersi in ceruum, & à canibus discerpti De Autonoe ergo scripta erat fabula.

Hunc diligit.) Hinc est indignatio poetæ, quod delectata gestu viri scenici, statim in amorem eius inciderit.

Ælia pauper.) Id est mulier nobilis, & pauper, vt ostendat non minus pauperes mulieres quàm diuites libidinis æstu flagrare. Nam familia Æliorum fuit pauperrima. Eodem enim tempore sexdecim fuere Ælij Tuberones in vnis ædibus, quibus vnus tantum fuit fundus in agro Veiente, & in circo Maximo, & Flaminio spectandi locus, quæ quidem loca ob virtutem publice donata possidebant, hæc ex Valerio lib. 4. cap. De paupertate.

Fibula comœdi) Qua vtitur comœdus, vt dictum est.

Soluitur ab iis.) Id est ab aliis mulieribus ad coitum.

Chrysogonum) Nomen cytharœdi.

Cantare vetent) Sunt aliæ inquit in causa, ne Chrysogonus cantet, factus enim est raucus nimia libidinis continuatione.

Tragœdo.) Viro scenico, vt ostendat mulieres libenter sequi coitus virorum inhonestorum, vnde sequitur.

An expectes vt Quintilianus ametur?) Quasi dicat mulieres viros sapientes & doctos non amant, vtpote, qui à tali turpitudine abhorreant. Quintilianum autem posuit pro omni viro sapiente & docto.

Accipis vxorem.) Id est vxorem ducis, de qua liberos suscipient viri cytharœdi, nam Echion & Glaphyrus nomina sunt cytharœdorum. Martialis,

Plaudere nec Cano, plaudere nec Glaphyro.

Glaphyrus autem festiuus, & iucundus, astutus, ornatus, politus dicitur.

Fiat pater) Suscipiat liberos.

Choraules.) Tibicen, qui in choro fistula canit, nam χόρος dicitur tripudium, cœtus, chorus, αὐλὸς tibia fistula, & αὐλέω tibi cano. Ambrosius vero diuinus & immortalis dicitur.

Longa per angustos figamus pulpita vicos:
Ornentur postes, & grandi ianua lauro,

Vt testudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmilonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Eppia ludum
Ad Pharon, & Nilum, famosaque mœnia Lagi,
Prodigia & mores vrbis damnante Canopo.
Immemor illa domus, & coniugis, atque sororis,
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba gnatos,
Vtque magis stupeas, ludos Paridémque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumáque paterna,
Et segmentatis dormisset paruula cunis,
Contempsit pelagus: famam contempserat olim,
Cuius apud molles minima est iactura cathedras.

VETVS SCHOL.

Ornentur postes.] Ad honorem nuptiarum. Sic enim solent in nuptiis præparare.

Vt testudineo conopeo] Hoc est linum tenuissimis maculis * nanctum. quia latine Conopeum culicare dicunt. Sic Horat.

————*signa militaria,* *Sol aspicit Conopeum.*

Mœnia Lagi.] Alexandriam dicit, quam Lagus tenuit, pater Cleopatræ & Ptolomæi * post magni Alexandri occupatus Ptolomæus cognominatus Lagus, atque deinceps ceteri reges, Lagi sunt appellati.

Paridemque reliquit.] Paridem dicit illius temporis pantomimum, quem postea ob adulteratam vxorem ab eo suam Domitiam, Domitianus occidit.

Et segmentatis.] Segmenta dicit vittam pendentem de vestibus, intextam auro.

IOAN. BRITANNICVS.

Longa per angustos.] Hæc omnia per ironiam legenda sunt. Simus inquit læti, & in signum lætitiæ nuptialis ornemus ædes nostras lauro: vt tibi infantem pariat vxor tua ex gladiatore.

Figamus pul.] In nuptiarum enim celebratione talia fieri solebant per vrbem, vt res ludicras agerent.

Ianua lauro.] Nam tota domus in nuptiis ornabatur lauro. Apul. in Asino aureo, lib. 3. Domus tota lauris obsita, tædis lucida constrepebat Hymenæum. Statius in nuptiis Stellæ. *Fronde virent postes, & feruens compita flammis.*

Infans nobilis] i. qui filius tuus putabitur, & nobilis, quum tamen ex gladiatore natus erit.

Exprimat.) Referat similitudine, & omnibus oris liniamentis gladiatorem.

Euryalum.) Nomen est retiarij alterius ex gladiatoribus alter enim mirmilo appellabatur. de quibus plura diximus in 2. sat. illic. *Vicit & hoc monstrum.*

Tibi Lentule.) Tibi ô Vafidi Posthume, qui lanista videri poteris, quum domus tua repleta erit filiis gladiatoriis. Nam Lentulus Bardiacus lanista fuit, autore Plut. nobilissimus.

Conopeo.] Lecto tuo. Nam conopeum velum proprie appellatur, quo maxime Alexandrini vtuntur ad arcendos culices. Extendi enim circa lectum quaqua versum consueuit, quia ibi ex nido culices abundant. κώνωψ culex dicitur, de quo ita Horat.

Intérque signa turpe militaria,
Sol aspicit conopeum.

Testudineo.] Nam lecti testudine, citro, & ebore ornabatur C. nisi testudineo, pro conopei forma capiatur. nam conopeum, in testudinis formam suspenditur. S.

Nupta se.] Exemplo Hippiæ, ostendit primarias mulieres intemperantiæ crimine non carere. Nam Hippia vxor Fabricij Veientonis viri senatorij temporibus Domitiani, de quo Plin. meminit in epist. ad Semptonium Ruffum, relicto marito secuta est gladiatorem abeuntem ex vrbe in Ægyptū. De hoc Veientone intellexit ante in Sat. *Ecce iterum Crispinus.*

Et cum mortifero prudens Veiento Catullo.

Vir enim fuit, vt diximus, senatorius, Neruæ familiarissimus.

Ludum.] Pro ludium posuit. Nam Ludij & Ludiones dicuntur histriones & viri scenici, à ludo nominati, sic etiam ludiæ dictæ sunt mulieres pari modo se in scenis exercentes.

Ad Pharon.] Pharos insula est opposita Alexandriæ, eique ponte iuncta, de qua egregie scribit Cæsar in Commentariis, seu Oppius pro eo. Eiusdem nominis in ea est etiam turris, ex qua faces exeruntur tempore noctis, indicantes ibi portum esse nauigantibus.

Famosáque mœnia Lagi.] Id est Alexandriam, quæ in Ægypto est, vbi & Pharos, & Nilus sunt, vt illud ostendat mulierem ad Ægyptios nauigasse. Mœnia autem Lagi, Alexandriam intelligit Nam Ptol. qui Alexand. successit Lagi fuit filius, vnde & Lagidarum imperium cœpit, quod post multos annos morte Cleopatræ euersum fuit.

Famosa.] Infamia, aut quia, vt testatur Strabo, omnes post tertium Ptolom. male vixerunt deliciis corrupti, omnium vero pessime quartus & septimus & vltimus Auletes, aut quia ibi Pompeius perfide occisus fuit à Ptolomæo, aut quia in propinquo Canopi sit fossa nocte diéque cymbarum plena, in quibus mulieres & viri impudenter canunt & lasciuiunt. Sic enim & Cæsar apud Lucanum in septimo, appellat regna famosa ignaua & imbellia, quum hortatur milites aduersus Pompeianos.

Ite per ignauas gentes, famosáque regna.

Canopo damnante prodigia.] Id est Canopo lasciua non probante mores vrbis, vt sit sensus, licet Canopitani lasciue & turpiter viuerent, damnabant tamen inquit mores Romanos, & tantam impudicitiam veluti prodigiosam, quasi qui tantum flagitium ipsi non committerent: Canopus autem nomen accepit, autore Strab à Canopo Menelai gubernatore, qui ibi sepultus fuit, distat autem ab Alexandria centum & viginti stadiis, de quo etiam in prima sat.

Nil patriæ indulsit.] Nihil pensi habuit, quo minus patriæ suæ dedecori esset nullum habuit patriæ respectum, quominus id ageret, debuit enim ratione patriæ tanto scelere abstinere.

Plorantes.] Ordo est, improba reliquit natos plorantes.

Vtque magis stupeas.] Magis mireris, publicam autem Romanorum (quod sæpe facit) desidiam taxat, qui tanto tempore ludis scenicis, Circensibúsque delectarentur: quasi dicar, illud maxime est mirandum, quomodo etiam si filios relinqueret, ludos Circenses relinquere potuerit, ex quibus tantam vniuersi caperent voluptatem.

Paridem.] Hoc est ludos scenicos, Paris enim Pantomimus fuit temporibus, vt ante diximus, Domitiani, ei acceptissimus.

Ludos.] Scilicet scenicos & Circenses, quibus tota ciuitas tenebatur. Alibi,

Si potes auelli Circensibus,

Sed quanquam in magnis.) Licet, inquit, molliter in domo paterna esset educata, contempsit hæc tamen labores, & maritima tædia.

Cunis.) Cunæ & incunabula dicuntur lectuli puerorum, vnde & Cuninam deam veteres colebant, quod præesset cunis & infantulis.

Segmentatis) Quæ multis ornatæ fuissent segmentis. C. i. vermiculato emblemate pictis, vel præ segminibus, id est tenuissimis ligneis tesserulis, ac varie coloratis, distinctis, & ornatis, quales cunæ quibus etiam hodie vti solent nobiliores. S. Segmenta etiam ornamenta sunt muliebria vt docet Valerius lib 5 cap De gratis. ergo cunæ talibus ornatæ erant segmentis. nomen autem deductum videtur à secando, id est diuidendo & distinguendo. de segmentis plura diximus ante in secunda Sat.

Contempsit pelagus) Neglexit duros labores, & pericula maris

Famam contempserat olim) Non mirum, inquit, eam mare contempsisse quæ iam famam floccifecerat, vt ostendat eas mulieres, quæ pudicitiam suam imminuere, ad omnia esse audaciores quàm honestas, nihilque expauescere, quod bonis esset formidabile.

Cuius.) sc. famæ.

Minima est iа.) Id est cuius minimam putant esse iacturam, & minimum damnũ, quum eum amiserint.

Molles ca.) Id est apud fœminas, quæ molliter & ociosæ sedent in cathedris, nihil operis facientes.

Thyrrenos igitur fluctus, latéque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamuis
Mutandum toties esset mare. iusta pericli
Si ratio est, & honesta; timent, pauidóque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis:
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si iubeat coniux, durum est conscendere nauim;
Tunc sentina grauis, tunc summus vertitur aër:
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. illa maritũ
Conuomit. hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppem, & duros gaudet tractare rudenteis.

VET. SCHOL.

Mutandum toties.) Diu nauigatura de Tyrrheno mari ad Adriacum, de Adriaco ad Ægæum transitura.

IOANNES BRITANNICVS.

Tyrrhenos fluctus. Mare inferum Tyrrhenum dictum, quod littus Tyrrhenum radat. Nam mare à locis quæ alluit nomen accipit, vt Siculum quod Siciliam, Rhodium quod Rhodum, Ionium quod Ioniam radit.

Ionium.) Scilicet fluctum à superiore.

Constanti.) Forti & minime trepido.

Iusta & pericli.) Si forte inquit nauigandum sit aliqua iusta & vtili causa, mulieres statim timerent, nequeúntque ferre nauigationem.

Durum est.) Durum ipsæ putant & laboriosum.

Tunc.) Quum maritus iubet, & honesta est causa nauigationis.

Sentina.) Nauis fundum, quo tota decurrit aqua, sentiendo dicta. quod maxime puteat & sentiatur. Valer. lib. 2. cap. De disciplina militari, videtur accepisse pro ipsa aqua quæ in fundo nauis corrupta teterrimi est odoris, vt facile nauigantibus nauseam moueat. sic enim scribit, Hac turpi & erubescenda sentina vacuefactus exercitus noster.

Vertitur aër.) Aëris quædam vertigo oculis oboritur.

Illa.) Subaudi quæ maritum sequitur, nauseat & vomit. C Rationem autem physicam nosce si cupis, cur mare nauigantibus nausea moueatur, vide Cæl. Rhod. lib. 26. cap. 13. S.

Hæc) Id est sequitur mœchum.

Rudentes.) Funes nauium dicuntur rudentes, quod flantibus ventis rudere videntur.

Qua tamen exarsit forma, qua capta iuuenta
Eppia? quid vidit, propter quod ludia dici
Sustinuit? nam Sergiolus iam radere guttur
Cœperat, & secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia; sicut
Attritus galea, mediisque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. facit hoc illos Hyacinthos:
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,
Atque viro. ferrum est, quod amant. hic Sergius idem
Accepta rude cœpisset Veiento videri.

VETVS SCHOL.

Ludia dici) Ludis seruiens gladiatoris vxor.

Nam Sergiolus.) Sergiolum nomine ex gladiatore amauit, qui & Ludor dictus est. Quia sit diu demoratus in ludo. qui, vt requiem gladiaturæ haberet, Bellonarium se fecerat. quo mos est in tabulis sacris lacertos suos secare.

Requiem sperare.) Rudem, vt solent in amphitheatro accipere gladiatores.

Attritus galea) Apparet eum secutorem fuisse.

Sed gladiator.) Crudelitas tantam deformitatem decorabat, atque illi formosum & pulchrum exhibebat.

Veiento.) Senator maritus contemptus.

IOANNES BRITANNICVS.

Qua ta. e. f.) Hac interrogatione acrius lacerat Hippiam, quod non formam, quæ nulla erat in homine, sed quia arma tractaret, secuta sit gladiatorem.

Ludia.] Nam vt diximus, Ludij & Ludiones dicebantur viri ſcenici, ita & mulieres Ludiæ appellabantur.

Nam Sergiolus.] Ratio quare in homine nihil eſſet, quod amaretur, nam omnem inquit formam exuerat, barbam enim totum guttur veſtientem radebat, vt oſtendat illum grandioris fuiſſe ætatis, ſed quia gladiator erat, placebat ad modum. nam tales putant Hiacyntos, hoc eſt formoſos & gratioſos, qualis fuit Hiacyntus puer dilectus ab Apolline, quem conſtat ludentem diſco à Borea irato quod magis Apollinem amaret, interemptum, mutatúmque ab Apolline in florem nominis ſui. Sergiolus autem nomen fuit gladiatoris forma diminutiua per contemptum.

Requiem.] Miſſionem, quæ gladiatoribus dabatur, quum aliquo fuiſſent debili membro. Mart.

Nuper quum Myrino peteretur miſsio laſſo.

Donabantur enim rude. Vnde ſequitur,

Sergius idem Accepta rude cœpiſſet Veiento videri.

Sicut at. g.] Id eſt contuſus multo attritu galeæ & deformatus, ita vt mirum videri poſſit quod ab Hippia ſit dilectus.

Gibbus.] Eminentia & tumor. nam gibbus naſcitur in quacunq. parte corporis.

Sed gl. e.] Adiuuandum geſtu.

Hoc.] Quòd ſint gladiatores.

Hoc pueris patriæq;] Pluris inquit, fecit gladiatorem quàm filios, quàm patriam, quàm ſororem, quàm maritū, quos omnes præ gladiatore contempſit, atq reliquit.

Ferrum eſt quod amant.] Amant inquit eos, quod arma pertractent, vt viros ad coitum validos.

Cœpiſſet Veiento videri.] Si forte inquit Sergius gladiator rudem accepiſſet, id eſt miſſionem impetraſſet, ſtatim ab Hippia derelictus eſſet ſicut & Veiento maritus, nam illum alterum Veientonem exiſtimaſſet, vt oſtendat illum tantum placuiſſe, quia arma tractaret.

Accepta rude.] Rudis virga erat, qua gladiatores impetrata miſſione donabantur, erat enim ſignum miſſionis artis gladiatoriæ. Vnde Horat. metaphoricos ait,

Spectatum ſatis & donatum iam rude quæris,
Mecœnas iterum antiquo me includere ludo.

Cic. in 2. Philippica. Tam bonus gladiator rudem tam cito accepiſti.

Quid priuata domus, quid fecerit Eppia curas?
Reſpice riualeis Diuorum: Claudius audi
Quæ tulerit. dormire virum cum ſenſerat vxor,
Auſa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna,
Sed nigrum flauo crinem abſcondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque ſuam: tunc nuda papillis
Proſtitit auratis, titulum mentita Lyciſca,
Oſtenditque tuum generoſe Britannice ventrem.

VETVS SCHOL.

Quid fecerit Ep.cur.] Miratis hoc factum.

Riuales Diuorum.] Ridens quia imperatores inter Deos referuntur.

Vxor Aufa pal.] Messalina tantæ libidinis fuit, vt se immutaret habitu, & cum vna ancilla descenderet de palatio, atque publice in Circo prostaret per noctem; quoniam antea meretrices propter sacrorum celebrationem ab hora nona totam noctem prostrabant: vnde etiam Nonariæ dictæ. Hæc eadem ex Claudio Britannicum sustulit, qui per eam, vt superius dixit, à Nerone interfectus est, de qua est & illud,

Et patruo similes effunderet offas.

Tegetem praferro.] Teges, vt matta, supellex cubilis obscœni; aut forte hoc tegete, quo tegitur domus mendicorum, vt tegumenta fornicis.

Sed nigrum flauo c. a. galero.] Crine supposito rotundo muliebri capitis tegumento, in modum galeæ facto, quo vtebantur meretrices. Flauo, nigro. nam crine mattonæ vtebantur.

Veteri centone.] Vt velo ex pannis facto.

Prostitit aur. tit.] Quoniam in cellis nomina meretricum superscripta fuerunt. hoc est, pro quadam Lycisca meretrice, ipsa cellam ingressa est.

Britannice.] Ipse Britannicus, quem pro Messalinæ matris nece, conscia Agrippina, Nero in conuiuio suo necauit.

IOANNES BRITANNICVS.

Respice riua.] Vult poeta ostendere non modo priuatas mulieres, sed & primarias principúmque vxores intemperantes, impudicásque esse: hocque probat exẽplo Messalinæ vxoris Claudij Cæsaris, de qua ita scribit Plin. lib. 7. Cæteris satietas in coitu, homini prope nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx regalem existimans palmam, certam elegit nobilissimam ex prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque die ac nocte superauit quinto & vicesimo concubitu. Et Tacitus. Iam Messalina facilitate adulteriorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat.

Riuales diuorum.] Cæsares intelligit, qui rerum domini æmuli quodammodo deorum habebantur. Vnde extat illud.

Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Riuales autem dicuntur proprie autore Vlpiano,, qui per eundem riuum aquam ducunt: metaphoricos autem illos dicimus riuales qui pari animorum affectu ad aliquid habendum studium suum conferunt.

Claudius.] Quintus fuit à Iulio Cæsare imperator. Britannicum ex Messalina suscepit, ab Agrippina boleto medicato sublatus est.

Quæ tulerit.] Quanta opprobria passus sit ex adulteriis Messalinæ vxoris suæ impudicissimæ.

Dormire virum.] Ordo est, meretrix Augusta linquebat. s. virum quum senscrat eum dormire.

Meretrix Augusta.] Cæsarea, nam Cæsarum vxores dicebantur Augustæ.

Linquebat.] Subaudi maritum domi, & in cubili.

Tegetem.] Lupanar.

Cubili palatino.] Imperatorio, nam imperatorum sedes & domicilium erat in palatio.

Cucullos.] Cucullus genus est vestis villosæ, de quo abunde diximus in 3. Sat. illic. *Veneto duróque cucullo.* Idem etiam cucullio dicebatur.

Comite ancilla.] Quum ad fornicem meretricium descenderet, nam vnam tantum nobilissimam vt diximus, ex prostitutis elegerat, quam quinto & vicesimo

concubitu & nocte superauit

Crinem nigrum.] Nam matronis capillus flauus non concedebatur, sed niger tantum, contra flaua coma dabatur meretricibus, ideo Vergil. volens ostendere Didonem impudicam, ait,

Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem, Abstulerat.

Ergo Messalina ne agnosceretur galero vitium texit.

Galero] Galerum siue galerus genus est pilei. Verg.

Et temperat astra galero. Idem. *Nec Arcadij bene protegit vmbra galeri.*

Eo peculiariter vtebantur pontifices, vnde Apul. in prima. Apolog Veruntamen hæc Diogeni & Antistheni pera & baculus, quod regibus diadema, quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod lituum auguribus. Vnde & Gellius de Flamine Diali. Is solum galerum habet album Galero post crepusculum arrepto solitus est Nero propinas inire circúmque vicos vagari, autor Tranquil. à galero fit per diminutionem galericulus pro paruo pileo, sed accipitur etiã pro coma ex alienis capillis compacta instar galeri, qua nonnulli vtuntur ad dissimulandam capillorum raritatem, quod fecit Otho, de quo ita Tranq vulso corpore galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato, & annexo, vt nemo cognosceret Eundem ipsum capillamentum appell uit Tranquillus in Calig his verbis. Ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste longa noctibus obiret. Licet capillamentum alias pro capillo accipiatur, vt illud Apulei in secundo de Asino aureo. Tanta est denique capillamenti dignitas vt quamuis auro, veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat, tamen nisi capillum distinxetit, ornata non possit videri. Et per similitudinem Plinius reliquique autores in fœniculo, anetho, & ferula capillamenta appellant, ipsa folia, quod instar capillorum sint A galero etiam denominatur auis galerita, Gallico vocabulo etiam legioni nomen dedit alauda, vt scribit Plin. lib. 11. cap. 37. Varro eam appellat galericum, quod in capite habeat apicem. C. Varro non galericum, sed vt alij galeritam vocat libro de lingua Latina primo. sic enim scribit, Sic galerita, & moracilla, altera quòd in capite habet plumam elatam, altera quod semper mouet caudam, ita enim habent emendati codices. S.

Lupanar. Fornicem meretricium, à lupis dictum, meretrices enim dictæ sunt lupæ, quod non minus ad quæstum sunt auidæ, quam lupi ad cibum.

Calidum] Nimia frequentia celebratum.

Veteri centone.]Id est cum centone veteri,quo cellam sterneret Nam centones ex pannis laneis diuersorum colorum, aut lanis in vnum condensatis, atque consutis conficiebantur. in vsum etiam castrorum erant, sicut & Ciliciæ, & Centonarij dicebantur qui Centones conficerent: vnde & in saxis legimus collegium Centonariorum Strab. lib. 7. de centonibus sic facit mentionem, Nomades etenim tentoriis vtuntur, centonum instar pilo contextis in plaustris vitam degentes. Cæsar in Commentariis vbi de expugnatione Massiliæ loquitur sic ait Centonésque iniecerunt, ne aut tela tormentis missa tabulationem perfringerent, aut saxa ex catapultis latericium discuterent De Centonibus sic meminit Cato in Re rustica. Quotienscúnque tunicam, aut sagũ dabis, prius veterem accipito: vnde Centones fiũt. Centones etiam dicuntur carmina,quæ ex diuersis locis sensibúsque concinnantur, quales sunt Centones Probæ Falconiæ,quos ex variis versibus Verg composuit. Et Ausonius Epigrammaton non incelebris scriptor de versibus Vergilij Centonem nuptialem composuit, diffiniuítque quid sit huiusmodi Cento ad Paulum.

Et si pateris vt doceam docendus ipse Cento quid sit absoluam. Variis de locis sensibúsque diuersis quædam carminis structura solidatur in vnum versum, vt coeant, aut cæsi duo, aut vnus, & sequens cum medio. Nã duos iunctim locare ineptum est.

Atque suam.] Quam sibi elegit, vbi prostaret.

Papillis.] Mammis, nam dicimus papillas, mammas, mammillas, vbera pro eodem,

Auratis.] Pulchris vel auro exornatis.

Mentita titulum.] Nam cellis meretriciis adhibentur inſcriptiones, & nomina ſua Mart.

Intraſti quotiens inſcripta limina cellæ.

Seneca in ſecunda controuerſia Deducta & in lupanar, accepiſti locum, precium eſt conſtitutum, Titulus inſcriptus eſt.

Lyciſca] Nomen eſt proprium meretricis. Mart.

Facere in Lyciſcam Paule me iubes verſus.

Britannice.] Nam vt diximus Britannicus ex Meſſalina, & Claudio natus eſt, quẽ primo Germanicum, mox Britannicum cognominauit, eum vigeſimo imperij die, inque ſecundo conſulatu natum, ſibi paruulum etiam tum & militibus, pro concione & manibus, ſuis geſtans, & plebi per ſpectacula gremio, aut ante ſe retinens aſſidue commendabat. hunc poſtea Nero ab Agrippina matre edoctus veneno per locuſtam temperato ſuſtulit in cœna. hæc Tranq.

Ventrem tuum.] Vbi conceptus fuiſti, & editus.

Excepit blanda intranteis, atque æra popoſcit:
Mox lenone ſuas iam dimittente puellas,
Triſtis abit: ſed quod potuit, tamen vltima cellam
Clauſit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ,
Et laſſata viris, necdum ſatiata receßit,
Obſcuríſque genis turpis, fumóque lucernæ
Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem
Hippomanes, carménque loquar, coctúmq. venenũ,
Priuignóque datum? faciunt grauiora coactæ
Imperio ſexus, minimúmque libidine peccant.
Optima ſed quare Ceſennia teſte marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam,
Nec pharetris Veneris macer eſt, aut lãpade feruet:
Inde faces ardent, veniunt à dote ſagittæ.

VETVS SCHOL.

Excepit.] In meritorio.

Mox lenone.] Id eſt, de meritoriis recedentibus puellis, ipſa triſtis efficiebatur, quod per totam noctem laſſata quidem ex coitione virorum, tamen adhuc deſiderans, non ſatiata, & vltima recedebat.

Fœda lup.] Obſcœnum odorem lupanaris pertulit ad lectum maritalem.

Hippomanes. Quod de partu equarum rapitur à fronte pulli, ſtatim vt naſcitur, quod mater ab eodem lambit, quod datum in poculum ad amatorias res facit.

Faciunt grauiora.] Grauiora faciunt in aliis rebus, quam quod libido perſuadet: & minus peccant forte, quam quod libido deſiderat.

Optima ſed quare.] Antypophora eſt, tanquam ab alio interrogatus ſit.

IOANNES BRITANNICVS.

Aera]Stipem. Seru. Rex primus fuit, qui æs signauit, quum antea rudi Romæ vterentur. Signatum est autem nota pecudis, vnde dicta pecunia. Hæc ex Plin.

Tristis abit. Non expleta libidine sua.

Quod potuit.] Quod sibi per lenonem licuit, nam vt esset omnium vltima ad egrediendum non est à lenone denegatum.

Adhuc ardens. Adhuc libidine æstuans.

Tentigine.] Tendore & pruritu libidinis, ab extendendo. quia virilia extenduntur. Vnde in carmine obscœno.

Turpe quidem dictu, sed ne tentigine rumpar.

Vulua] Hoc loco abusiue posuit vuluam pro parte genitali. De vulua autem diximus abunde in 2. Sat.

Rigida] Extentæ & erectæ Verg in Bucc.

Tum rigidas motare cacumina quercus.

Nondum satiata. Nam libido nunquam satiatur, & extincta reaccenditur, vsu crescit, & vt diximus ex autoritate Plinij Cæteris satietas in coitu, homini nulla.

Genis.] Malis, hoc loco. Nam genæ proprie dicuntur palpebræ superiores & inferiores, quæ oculos tegunt & tutantur Extremum ambitum genæ superioris antiqui cilium vocauere, vnde & supercilia. Infra oculos malæ homini tantum sunt, quas prisci genas vocabant Hæc ex Plin. & Cic. de nat. deor.

Obscuris.] Et fumo lucernæ, & crebris osculis.

Ad puluinar.] Ad lectum mariti. Puluinaria proprie sunt lectuli, qui vt scribit Seruius, in templis sterni consueuerunt in honorem deorum, vnde lectisternia nuncupantur. in illis simulachra deorum recumbentia collocabantur: dicta autem puluinaria, quasi pluminaria. plumeis enim, aut tomento replebantur: abusiue ergo hoc in loco puluinar posuit pro lecto.

Odorem lupanaris.) Non exponas prostibuli, sed fornicis meretricij. Nam prostibulum non pro loco accipimus, sed pro ipso scorto.

Hippomanes carménque loquar.] Narrabo inquit nunc veneficia, quæ ab ipsis mulieribus pertractantur, quæ etiam ipsis adulteriis sunt grauiora.

Hippomanes.) Caruncula est autore Plinio quæ magnitudine caricæ nascitur in fronte pulli equini, colore nigro, quod statim edito partu fœta deuorat, alioquin partum ad vbera non admittit, si quis præreptum habeat. hoc autem est amoris veneficium Hippomanes item ostendit Verg. in Georg. esse virus quod ab inguine equæ defluit, quum amoris agitatur furore.

Hinc demum Hippomanes vero quod nomine dicunt. C.
Pastores, lentum destillat ab inguine virus
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba.

Vergilio accedit Tibullus, & Colum. Vide Aristot De nat. animal. lib. 6. cap. 22. S. Ex hoc autem parabantur multa veneficia, dictûmque videtur ab hippos, quod est equus & mania furia & insania quædam, nam tunc legitur, quum equæ furore agitantur, & amores appetunt.

Carmen) Incatamenta, & verba maleficia, quæ veneficiis addi solent, vt de Vergilio,

Hippomanes quod sæpe malæ legere nouercæ
Miscuerúntque herbas & non innoxia verba.

Coctumque venenum.) Coquitur enim quum paratur ad necem hominis. Vnde Nero coegit, vt scribit Tranquillus, locustam coram se in cubiculo venenum, quo sustulit Britannicum coquere, quod iterum ac sæpius recoctum porcello obiecit.

Priuigno.) Dictus est priuignus, quòd antequam nouerca nubat, & in nouam familiam eat progenitus sit: pri, enim antiqui autore Festo, ponebant pro præ.

Faciunt grauiora.) Quàm sint adulteria.

Imperio sexus.) Hoc est infirmitate sexus fœminei, quo ad omne flagitium facile impelluntur.

Minimumque libidine peccant.) Si reliqua inquit scelera volueris considerare, minimum est, quod peccant libidine, & re venerea.

Optima sed quare Cesennia.) Affirmas, inquit, Vrsidius ô Iuuen. omnes mulieres esse impudicas. At ergo audio Cesenniam vt bonam, & honestam laudari à marito. Sed eam inquit laudat, non qua sit bona, sed quod grandem attulerit dotem, idque ostendit poeta notans auaritiam sui temporis mulieres censeri non ex moribus, sed ex dote & diuitiis.

Bis quingenta.) Mille vel sestertia, vel talenta.

Tanti vocat ille pudicam.) Ob illam inquit dotem, vxorem suam probat, & honestam pudicámque vocat.

Nec pharetris Veneris macer est.) Si vxorem inquit suam diligit, amor ille non prouenit ex aliquo libidinis ardore, sed à dote quam tulit.

Pharetris Veneris.) Id est sagittis Cupidinis, qui filius est Veneris, & pharetratus pingitur, eidem etiam dantur faces, quibus amantes incenduntur.

Inde.) Ab mille sestertiis.

Libertas emitur: coram licet innuat, atque
Rescribat, vidua est, locuples quæ nupsit auaro.
Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores:
Collige sarcinulas licet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis, & sæpe emungeris, exi,
Ocyus, & propera: sicco venit altera naso.
Interea calet, & regnat, poscitque maritum
Pastores, & ouem Canusinam, vlmosque Falernas.

VET. SCHOL.

Libertas emitur.] Mariti, vt peccante vxore contentus sit tacere, propter auaritiam. vt Horat.

—— *non sine conscio.* *Surgit marito.*

Vidua est locuples.] Tanquam vidua peccat sine crimine diues mulier, quæ auaro nupserit marito.

Cur desiderio.] Anthypophora.

Oculique minores.] Præ senectute, id est, fiat anus.

Et sæpe emungeris.] Mucosa es

Et ouem.] Id est, greges in Calabria, & vineas in Falerno.

IOANNES BRITANNICVS.

Libertas emitur.] Iuxta illud Plautinum in Asinaria, Argentum accepi, dote imperium vendidi, dotem accepi, libertatem vendidi. Nam maritus, qui grandem accepit dotem, est veluti vxoris seruus.

Coram.) Potest inquit vxor diues præsente marito amatoribus suis, & innuere & scribere, neque enim is quicquam audet mutire.

Vidua est locuples] Mulier, inquit, quæ grandem tulit dotem, ex arbitrio omnia in domo mariti agit, ac si maritum non haberet. Vidua dicta est, quòd à viro sit diuisa & separata. Nam iduare Hetrusca lingua, autore Macrob. est diuidere, vnde Vidua quasi valde idua, id est valde diuisa, aut vidua quasi vero idua, id est diuisa.

Cur desiderio.] Ostendit etiam mulieres diligi non propter pudicitiam, sed propter formam.

Si verum excutias.] Si verum perscruteris.

Facies.] Forma ipsa & pulchritudo.

Tres rugæ subeant.] Id est si in senectutem declinet, & iam rugosa fiat.

Cutis arida.] Quæ exhausto succo laxior fit & flaccida.

C. dentes obscuri.] i. putridi. nam putrescentes nigrescunt.

Oculique minores] Quod fieri solet in senectute, humore deficiente. *S.*

Et sæpe emungeris.] Quòd solet esse molestum.

Interea.] Dum apud maritum est.

Calet.] Non friget inquit in domo, sed prompta & calens ad omnia tractanda, vnde sequitur regnat, id est ex arbitrio omnia administrat & imperat.

Ouem Can.] Appulam. Nam lanam Appulam præcipuæ fuisse nobilitatis indicat Plinius his verbis, Lana autem laudatissima Appula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Canusium autem oppidum est Dauniorum in Appulia. De lana autem Canusina ita Plinius. Hispana nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta alpes, Canusium rutili, quas erythras vocant. ἐρυθρὸς enim rubrum significat, hinc est Canusianus Canusinam indutus vestem, Martialis,

Canusinatus nostro Syrus assere sudat.

Et Tranquillus in Nerone. Canusinatos muliones appellat.

Vlmos Falernas.] Id est vineta Campana. Nam ager Falernus in Campania est dictus vt scribit Silius Italicus, à Falerno Agricola, qui primus eas vites coluisse dicitur. Secundam nobilitatem Falerno vino dedit Augustus, quum Setinum vinum cunctis prætulisset. Mart.

——— Scelus est iugulare Falernum,
Et dare campano toxica sæua mero.

Nigri coloris fuisse indicat Martialis,

Candida nigrescant vetulo crystalla Falerno.

Austerum fuisse docet Persius, *Indomitum quod despumare Falernum, Sufficiat.*

Quantulum in hoc? pueros omneis, ergastula tota,
Quodque domi non est, & habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, quo iam mercator Iason
Clausus, & armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur chrystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus, & Berenices

In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Obseruant vbi festa mero pede sabbata Reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.

VETVS SCHOL.

Ergastula tota.] Ergastula proprie dicuntur loca, in quibus ad pœnam vincti, opus faciunt Hic ergo ergastula dixit rusticorum seruientium multitudinem.

Quod iam mercator Iason.] Illud significat quod Romæ in porticu Traianarum Thermarum tempore Saturnaliorum sigillaria sunt. Tunc mercatores casas de linteis faciunt, quibus picturam * obstant Ideo autem dicit, mercator Iason: quoniã antea in porticu Agrippinarum sigillaria proponebantur, in qua porticu historiæ Argonautarum depicta est, & casæ cum fierent, picturæ obstabant.

Grandia toll. chrystallina.] Sic & Cinna dicit,

Atque imitata niuet ludens legitur chrystallus.

Myrrhina.] De murrha pocula tincta facta.

Barbarus.] Barbarum Ptolomæum significat, & Beronicem sororis eius.

Dedit hunc Agrippa sorori.] Iuliam neptem Augusti significat, quæ nupta Æmilio Paulo, cum is maiestatis crimine periisset * a barbaro relegata est, post reuocata, cum semet vitiis addixisset, perpetuo exilio damnata est Supplicio huius Agrippa frater propter morum feritatem in Sicilia ab Augusto relegatus. post cuius mortẽ iussu Tiberij interfectus est. • Beroniee soror Ptolomæi. verum neptis Augusti Iulia, cum qua commisit incestum, & pro ea ab Augusto relegatus est. *

Obseruant vbi festa.] In Iudæa regione, vbi est synagoga.

Et vetus indulget senibus.] Id est maioribus porcis parcunt. nam minores manducant.

IOAN. BRITANNICVS.

Quantulum in hoc.] Poscit inquit minimum in hoc, id est in prædictis, ac si dicat hoc minimum est præ aliis, quæ petet.

Omnes pueros.] Magnum seruorum gregem, scilicet poscit quòd plus est quàm prædicta.

Ergastula tota.] Scilicet poscit, id est seruos omnes ad opus faciendum destinatos in compedibus, vincti enim tenebantur, vnde alibi.

Squalidus in magna fastidit compede fossor.

De quibus sic Lucius Florus. Seruitia, proh nefas, & ergastula armantur. Plinius, Coli rura ergastulis pessimum est. vt quicquid agitur a desperantibus Ergastulum etiam capitur pro loco, in quo serui tenentur in vinculis, vnde illud apud Plinium, Mox Marius Cinna à dominatione reuocatus ruptis ergastulis exercitum fecit. Columella in primo de Re rustica sic, optime solutis seruis cellæ meridiem æquinoctialem spectantes fient, vinctis quàm salubertimum subterraneum ergastulum, plurimis sitque in angustis illustratum fenestris, atque à terra sic editis, vt ne manu contingi possint Ab ergastulo fit, ergastularius, qui ergastulis præest, de quo ita Columella in primo, vt ergastulariis magis obnoxij Ergastulum autem dictum est vel ἀπὸ τοῦ ἔργου, id est ab opere & στέλλω mitto, quòd ad opus faciendum mitterentur, vel ab ἐργάζομαι, quod significat operor. Vnde & ergasterium, quod significat officinam, Et ergastes operarium, vel ab εἴργω quod est, prohibeo, claudo, impedio, detineo.

Et habet vicinus.] Importunitatem, inuidiamque mulieris attende, quæ doleat, se non habere quod habet vicinus.

Mensa quidem bruma.] Nauigabit inquit maritus imperante vxore etiam tempore hyemali, quo ingentia nauigantibus pericula imminet, & frigora obstant.

Brumæ.] Pars est hyemis in qua dies sunt breuiores.

Mercator Iason.] Iasonem posuit pro omni mercatore, alludēs ad Iasonem Thessalum, qui nauigauit Colchos ad vellus aureum rapiendum.

Clausus.] Subaudi est. i. domi se continet clausum propter frigora, & ventos sæuientes.

Casa candida.] Niuibus candicans, quod indicat hyemem sæuire.

Armatu.] Ad nauigandum paratis, & instructis.

Crystallina] Scilicet vasa, quæ in magno erant precio. Crystallum fit autore Plin gelu vehementiore concreto, nec, alibi certe quam vbi maxime hibernæ niues rigent, glaciēmque esse certum est, vnde nomen Græci dedere: nam & κρύμος gelu significat στέλλω contraho, vnde crystallum gelu contractum.

Maxima myrrhina.] Id est vasa ex myrrha. Lucanus,

—— Non erigit agros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus.
Non auro myrrhaque bibunt. Mart.
Sic calidum potas ardenti myrrha Falerno:
Conuenit & melior fit sapor inde mero.

Oriens vt tradit Plin. myrrhyna mittit, humorem sub terra putant calore condensari.

Adamas notissimus.] Adamas maximum in rebus humanis habet precium inter gemmas, diu non nisi regibus, & iis admodum paucis cognitus. & quo carior teneatur adamanti, magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum & iracundias domet. Hæc Plin qui multa de adamante scribit lib. 37.

In digito Berenices] i. qui factus est notus gestatione Berenices sororis Agrippæ. Agrippa rex Iudæorum, qui regnum post mortem Tyberij adeptus est: moriens filium reliquit Agrippam nomine septemdecim annorum, & filias tres, Drusillam, Mariam, & Berenicem, quæ Herodis patruo iuncta fuit matrimonio. Hæc post mortem Herodis multo tempore vidua fama discurrente quod cum fratre coiret, suasit Polemoni regi Lyciæ, vt circumcisus eam habent vxorem. Sic enim iudicabat falsas oblocutiones posse monstrari. Hæc ex vlt libro Iosephi Antiquitatis Iudaicæ. Ait ergo poeta hunc Agrippam barbarum dedisse adamanta sorori suæ incestæ, vt vnam tantum intelligas non duas Berenices, vt sit ordo. Agrippa barbarus dedit hunc sorori incestæ. nec illud moueat, quòd bis repetatur dedit. nam hoc sæpe fit apud poetas.

Dedit hunc.] Id est hoc genus lapilli, id est adamanta.

Obseruant vbi.] Id est in terra Iudæorum. est enim periphrasis terræ Iudaicæ, vt sit dedit hunc adamanta sorori suæ illic, vbi reges obseruant festa sabbata pede nudo, id est in Iudæa.

Sabbata.) C. Deus per dies sex conditis mundi operibus septima die requieuit, ab operibúsque cessauit. Idcirco iussit, vt eo die Iudæi vacationem haberent, & nihil præter diuinum cultum procurarent. vnde & sabbatum eorum lingua appellatū, quod requiem, vacationēmque significat, Sic Moses Gen 2 & Iosephus Antiquæ Iudaicæ lib. 1. cap. 1. Ex quo error eorum reprehenditur, qui ita scribunt. S Nam Moses Damascena patria antiqua repetita, montem Sinai occupauit, quod septem dierum ieiunio per deserta Arabiæ cum populo suo fatigatus, quum tandem venisset septimum diem more gentis sabbatum, id est diem quietis appellatum in omne æuum ieiunio seruauit. quoniam illa dies famem eis, errorémque finierat. De mose autem meminit Strabo, Cornelius Tacitus, Trogus. ergo obseruant festa sabbata, id est celebrant & ieiunio & omnium operum intermissione, quiescunt

quieſcunt enim & ieiunant. De ieiunio Tranq. in Auguſto. Et rurſus nc Iudæus quidem mi Tyberi tam diligenter ſabbatis ieiunium ſeruat, quàm hodie ego ſeruaui. *vnde dicti ſunt Sabbatarij.

Mero pede.) Id eſt nudo. Nam Iudæi pedibus nudis ſacra ſua peragunt, quæ à Tertulliano & Hieronymo nudipedalia dicuntur, vnde Ioſephus in 2. lib. Belli Iudaici ſic ſcribit, Berenice regina, vt deo vota ſolueret pro ſalute, Hieroſolymā venit, & pro more patrio hoſtiis cæſis, capilliſque deraſis, nudipes ante tribunal ſtetit Egeſippus vero in ſecundo Belli Iudaici libro tradit Berenicem ſororem Agrippæ regis ad templum religionis cauſa veniſſe, atque Feſtum præſidem Syriæ obſecraſſe, acerbiſſima cæde in populum deſæuiret. aſtabat enim nudis pedibus religioni inſeruiens.

Senibus porcis.) Seneſcunt ex lege Moſi porci apud Iudæos, vt ſcribit Tacitus, quia Iudæi carne porcina abſtinent. Vnde Auguſtus Cæſar, quum audiuiſſet inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iuſſit interfici, filium quoque eius occiſum, mira vrbanitate fertur dixiſſe. Melius eſt Herodis porcum eſſe quàm filium.

Vetus clementia.) Vetus Iudæorum benignitas, qui ex veteri Moſis inſtituto carnem ſuillam non comedunt. Clementiam autem appellat quòd quum poſſint dentibus ſuis in porcos ſæuire, non ſæuiant.

Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Si formoſa, decens, diues, fecunda, vetuſtos
Porticibus diſponat auos, intactior omni,
Crinibus effuſis, bellum dirimente Sabina:
Rara auis in terris, nigróque ſimillima cycno.
Quis feret vxorem, cui conſtant omnia? malo,
Malo Venuſinam, quam te Cornelia mater
Graccorum, ſi cum magnis virtutibus adfers
Grande ſupercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Hannibalem, victumq. Syphacē
In caſtris, & cum tota Carthagine migra.

VET. SCHOL.

Porticibus.) Cuius aui triumphantes in imaginibus facti & poſiti in porticibus.
Bellum dirimente Sabina.) Sit caſtior Sabinis, quæ fœdera inter Tatium & Romulum fecerunt.
Et numeras in dote.) Imputes.

IOANNES BRITANNICVS.

Nulla ne de tantis.) Alia interrogatio ad Iuuenalem, qua omnino reſpondens Iuuen. concludit, nullam extare mulierem, quæ ab omni parte ſit perfecta. Nam licet inquit omnia adſint mulieri, quæ maxime in muliere perfecta eſſe debent, vno

Vt testudineo tibi, Lentule, conopeo
Nobilis Euryalum mirmilonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Eppia ludum
Ad Pharon, & Nilum, famosaque mœnia Lagi,
Prodigia & mores vrbis damnante Canopo.
Immemor illa domus, & coniugis, atque sororis,
Nil patriæ indulsit, plorantesque improba gnatos,
Vtque magis stupeas, ludos Paridémque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumáque paterna,
Et segmentatis dormisset paruula cunis,
Contempsit pelagus: famam contempserat olim,
Cuius apud molleis minima est iactura cathedras.

VETVS SCHOL.

Ornentur postes.] Ad honorem nuptiarum. Sic enim solent in nuptiis præparare.

Vt testudineo conopeo] Hoc est linum tenuissimis maculis * nanctum. quia latine Conopeum culicare dicunt. Sic Horat.

——*signa militaria,* *Sol aspicit Conopeum.*

Mœnia Lagi.] Alexandriam dicit, quam Lagus tenuit, pater Cleopatræ & Ptolomæi * post magni Alexandri occupatus Ptolomæus cognominatus Lagus, atque deinceps ceteri reges, Lagi sunt appellati.

Paridemque reliquit.] Paridem dicit illius temporis pantomimum, quem postea ob adulteratam vxorem ab eo suam Domitiam, Domitianus occidit.

Et segmentatis.] Segmenta dicit vittam pendentem de vestibus, intextam auro.

IOAN. BRITANNICVS.

Longè per angustos.] Hæc omnia per ironiam legenda sunt. Simus inquit læti, & in signum lætitiæ nuptialis ornemus ædes nostras lauro: vt tibi infantem pariat vxor tua ex gladiatore.

Figamus pul.] In nuptiarum enim celebratione talia fieri solebant per vrbem, vt res ludicras agerent.

Ianua lauro.] Nam tota domus in nuptiis ornabatur lauro. Apul. in Asino aureo, lib. 3. Domus tota lauris obsita, tædis lucida constrepebat Hymenæum. Statius in nuptiis Stellæ: *Fronde virent postes, & feruent compita flammis.*

Infans nobilis] i. qui filius tuus putabitur, & nobilis, quum tamen ex gladiatore natus erit.

Exprimat.) Referat similitudine, & omnibus oris liniamentis gladiatorem.

Eurialum.) Nomen est retiarij alterius ex gladiatoribus alter enim mirmilo appellabatur. de quibus plura diximus in 2. sat. illic. *O Iuuenis & hoc monstrum.*

Tibi Lentule) Tibi ô Vsidi Posthume, qui ladista videri poteris, quum domus tua repleta erit filiis gladiatoribus. Nam Lentulus Bardiacus lanista fuit, autore Plut. nobilissimus.

Conopeo.] Lecto tuo. Nam conopeum velum proprie appellatur, quo maxime Alexandrini vtuntur ad arcendos culices. Extendi enim circa lectum quaqua versum consueuit, quia ibi ex nido culices abundant. κώνωψ culex dicitur, de quo ita Horat.

Intérque signa turpe militaria,
Sol aspicit conopeum.

Testudineo.] Nam lecti testudine, citro, & ebore ornabātur C. nisi testudineo, pro conopei forma capiatur. nam conopeum, in testudinis formam suspenditur. S.

Nupta se.] Exemplo Hippiæ, ostendit primatias mulieres intemperantiæ crimine non carere. Nam Hippia vxor Fabricij Veientonis viri senatorij temporibus Domitiani, de quo Plin. meminit in epist. ad Sempronium Ruffum, relicto marito secuta est gladiatorem abeuntem ex vrbe in Ægyptū. De hoc Veientone intellexir ante in Sat. *Ecce iterum Crispinus.*

Et cum mortifero prudens Veiento Catullo.

Vir enim fuit, vt diximus, senatorius, Neruæ familiarissimus.

Ludum.] Pro ludium posuit. Nam Ludij & Ludiones dicuntur histriones & viri scenici, à ludo nominati, sic etiam ludiæ dictæ sunt mulieres pari modo se in scenis exercentes.

Ad Pharon.] Pharos insula est opposita Alexandriæ, eíque ponte iuncta, de qua egregie scribit Cæsar iii Commentariis, seu Oppius pro eo. Eiusdem nominis in ea est etiam turris, ex qua faces exeruntur tempore noctis, indicantes ibi portum esse nauigantibus.

Famosáque mœnia Lagi.] Id est Alexandriam, quæ in Ægypto est, vbi & Pharos, & Nilus sunt, vt illud ostendat mulierem ad Ægyptios nauigasse. Mœnia autem Lagi, Alexandriam intelligit Nam Ptol. qui Alexand. successit Lagi fuit filius, vnde & Lagidarum imperium cœpit, quod post multos annos morte Cleopatræ euersum fuit.

Famosa.] Infamia, aut quia, vt testatur Strabo, omnes post tertium Ptolom. male vixerunt deliciis corrupti, omnium vero pessime quartus & septimus & vltimus Auletes, aut quia ibi Pompeius perfide occisus fuit à Ptolomæo, aut quia in propinquo Canopi sit fossa nocte diéque cymbarum plena, in quibus mulieres & viri impudenter canunt & lasciuiunt. Sic enim & Cæsar apud Lucanum in septimo, appellat regna famosa ignaua & imbellia, quum hortatur milites aduersus Pompeianos.

Ite per ignauas gentes, famosáque regna.

Canopo damnante prodigia.] Id est Canopo lasciua non probante mores vrbis, vt sit sensus, licet Canopitani lasciue & turpiter viuerent, damnabant tamen inquit mores Romanos, & tantam impudicitiam veluti prodigiosam, quasi qui tantum flagitium ipsi non committerent: Canopus autem nomen accepit, autore Strab à Canopo Menelai gubernatore, qui ibi sepultus fuit, distat autem ab Alexandria centum & viginti stadiis, de quo etiam in prima sat.

Nil patriæ indulsit.] Nihil pensi habuit, quo minus patriæ suæ dedecori esset. nullum habuit patriæ respectum, quominus id ageret, debuit enim ratione patriæ tanto scelere abstinere.

Plorantes.] Ordo est, improba reliquit natos plorantes.

Vtque magis stupeas.] Magis mireris, publicam autem Romanorum (quod sæpe facit) desidiam taxat, qui tanto tempore ludis scenicis, Circensibúsque delectarentur: quasi dicat, illud maxime est mirandum, quomodo etiam si filios relinqueret, ludos Circenses relinquere potuerit, ex quibus tantam vniuersi caperent voluptatem.

Paridem.] Hoc est ludos scenicos, Paris enim Pantomimus fuit temporibus, vt ante diximus, Domitiani, ei acceptissimus.

Ludos.] Scilicet scenicos & Circenses, quibus tota ciuitas tenebatur. Alibi,

Si potes auelli Circensibus.

Sed quanquam in magnis.) Licet, inquit, molliter in domo paterna esset educata, contempsit hæc tamen labores, & maritima tædia.

Cunis.) Cunæ & incanubula dicuntur lectuli puerorum, vnde & Cuninam deam veteres colebant, quod præesset cunis & infantulis.

Segmentatis) Quæ multis ornatæ fuissent segmentis. C. i. vermiculato emblemate pictis, vel præ segminibus, id est tenuissimis ligneis tessetulis, ac varie coloratis, distinctis, & ornatis, quales cunæ quibus etiam hodie vti solent nobiliores. S. Segmenta etiam ornamenta sunt muliebria vt docet Valerius lib 5 cap De gratis. ergo cunæ talibus ornatæ erant segmentis. nomen autem deductum videtur à secando, id est diuidendo & distinguendo. de segmentis plura diximus ante in secunda Sat.

Contempsit pelagus) Neglexit duros labores, & pericula maris

Famam contempserat olim) Non mirum, inquit, eam mare contempsisse quæ iam famam floccifecerat, vt ostendat eas mulieres, quæ pudicitiam suam imminuere, ad omnia esse audaciores quàm honestas, nihilque expauescere, quod bonis esset formidabile.

Cuius.) sc. famæ.

Minima est ea.) Id est cuius minimam putant esse iacturam, & minimum damnũ, quum eum amiserint.

Molles ea.) Id est apud fœminas, quæ molliter & ociosæ sedent in cathedris, nihil operis facientes.

Thyrrenos igitur fluctus, latéque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamuis
Mutandum toties esset mare. iusta pericli
Si ratio est, & honesta; timent, pauidóque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis:
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si iubeat coniux, durum est conscendere nauim;
Tunc sentina grauis, tunc summus vertitur aër:
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. illa maritũ
Conuomit. hæc inter nautas & prandet, & errat
Per puppem, & duros gaudet tractare rudenteis.

VET. SCHOL.

Mutandum toties.) Diu nauigatura de Tyrrheno mari ad Adriacum, de Adriaco ad Ægæum transitura.

IOANNES BRITANNICVS.

Tyrrhenos fluctus. Mare inferum Tyrrhenum dictum, quod littus Tyrrhenum radat. Nam mare à locis quæ alluit nomen accipit, vt Siculum quod Siciliam, Rhodium quod Rhodum, Ionium quod Ioniam radit.

Ionium.) Scilicet fluctum à superiore.

Constanti.) Forti & minime trepido.

Iusta & pericli.) Si forte inquit nauigandum sit aliqua iusta & vtili causa, mulieres statim timerent, nequeuntque ferre nauigationem.

Durum est.) Durum ipsæ putant & laboriosum.

Tunc.) Quum maritus iubet, & honesta est causa nauigationis.

Sentina.) Nauis fundum, quo tota decurrit aqua, sentiendo dicta. quod maxime puteat & sentiatur. Valer. lib. 2. cap. De disciplina militari, videtur accepisse pro ipsa aqua quæ in fundo nauis corrupta teterrimi est odoris, vt facile nauigantibus nauseam moueat. sic enim scribit, Hac turpi & erubescenda sentina vacuefactus exercitus noster.

Vertitur aër.) Aëris quædam vertigo oculis oboritur.

Illa.) Subaudi quæ maritum sequitur, nauseat & vomit. C Rationem autem physicam nosce si cupis, cur mare nauigantibus nausea moueatur, vide Cæl. Rhod. lib. 26. cap. 13. S.

Hæc) Id est sequi ut mœchum.

Rudentes.) Funes nauium dicuntur rudentes, quod flantibus ventis rudere videntur.

Qua tamen exarsit forma, qua capta iuuenta
Eppia? quid vidit, propter quod ludia dici
Sustinuit? nam Sergiolus iam radere guttur
Cœperat, & secto requiem sperare lacerto.
Præterea multa in facie deformia; sicut
Attritus galea, mediisque in naribus ingens
Gibbus, & acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. facit hoc illos Hyacinthos:
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,
Atque viro. ferrum est, quod amant. hic Sergius idem
Accepta rude cœpisset Veiento videri.

VETVS SCHOL.

Ludia dici) Ludis seruiens gladiatoris vxor.

Nam Sergiolus.) Sergiolum nomine ex gladiatore amauit, qui & Ludor dictus est. Quia sit diu demoratus in ludo. qui, vt requiem gladiaturæ haberet, Bellonarium se fecerat. quo mos est in tabulis sacris lacertos suos secare.

Requiem sperare.) Rudem, vt solent in amphitheatro accipere gladiatores.

Attritus galea) Apparet eum securorem fuisse.

Sed gladiator.) Crudelitas tantam deformitatem decorabat, atque illi formosum & pulchrum exhibebat.

Veiento.) Senator maritus contemptus.

IOANNES BRITANNICVS.

Qua ta. e. f.) Hac interrogatione acrius lacerat Hippiam, quod non formam, quæ nulla erat in homine, sed quia arma tractaret, secuta sit gladiatorem.

Ludia.] Nam vt diximus, Ludij & Ludiones dicebantur viri ſcenici, ita & mulieres Ludiæ appellabantur.

Nam Sergiolus.] Ratio quare in homine nihil eſſet, quod amaretur, nam omnem inquit formam exuerat, barbam enim totum guttur veſtientem radebat, vt oſtendat illum grandioris fuiſſe ætatis, ſed quia gladiator erat, placebat ad modum. nam tales putant Hiacyntos, hoc eſt formoſos & gratioſos, qualis fuit Hiacyntus puer dilectus ab Apolline, quem conſtat ludentem diſco à Borea irato quod magis Apollinem amaret, interemptum, mutatúmque ab Apolline in florem nominis ſui. Sergiolus autem nomen fuit gladiatoris forma diminutiua per contemptum.

Requiem.] Miſſionem, quæ gladiatoribus dabatur, quum aliquo fuiſſent debili membro. Mart.

Nuper quum Myrino peteretur miſſio laſſo.

Donabantur enim rude. Vnde ſequitur,

Sergius idem — Accepta rude cœpiſſet Veiento videri.

Sicut at. g.] Id eſt contuſus multo attritu galeæ & deformatus, ita vt mirum videri poſſit quod ab Hippia ſit dilectus.

Gibbus.] Eminentia & tumor nam gibbus naſcitur in quacunq. parte corporis.

Sed gl. e.] Adiuuandum geſtu.

Hoc.] Quòd ſint gladiatores.

Hoc pueris patriæq;] Pluris inquit, fecit gladiatorem quàm filios, quàm patriam, quàm ſororem, quàm maritũ, quos omnes præ gladiatore contempſit, atq; reliquit.

Ferrum eſt quod amant.] Amant inquit eos, quod arma pertractent, vt viros ad coitum validos.

Cœpiſſet Veiento videri.] Si forte inquit Sergius gladiator rudem accepiſſet, id eſt miſſionem impetraſſet, ſtatim ab Hippia derelictus eſſet ſicut & Veiento maritus, nam illum alterum Veientonem exiſtimaſſet, vt oſtendat illum tantum placuiſſe, quia arma tractaret.

Accepta rude.] Rudis virga erat, qua gladiatores impetrata miſſione donabantur, erat enim ſignum miſſionis artis gladiatoriæ. Vnde Horat. metaphoricos ait,

Spectatum ſatis & donatum iam rude quæris,
Mecœnas iterum antiquo me includere ludo.

Cic. in 2. Philippica. Tam bonus gladiator rudem tam cito accepiſti.

Quid priuata domus, quid fecerit Eppia curas?
Reſpice riualeis Diuorum: Claudius audi
Quæ tulerit. dormire virum cum ſenſerat vxor,
Auſa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna,
Sed nigrum flauo crinem abſcondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque ſuam: tunc nuda papillis
Proſtitit auratis, titulum mentita Lyciſcæ,
Oſtenditque tuum generoſe Britannice ventrem.

VETVS SCHOL.

Quid fecerit Ep.tur.] Miraris hoc factum.

Riuales Diuorum.] Ridens quia imperatores inter Deos referuntur.

Vxor Augusta pal.] Messalina tantæ libidinis fuit, vt se immutaret habitu, & cum vna ancilla descenderet de palatio, atque publice in Circo prostaret per noctem: quoniam antea meretrices propter sacrorum celebrationem ab hora nona totam noctem prostrabant: vnde etiam Nonariæ dictæ. Hæc eadem ex Claudio Britannicum sustulit, qui per eam, vt superius dixit, à Nerone interfectus est, de qua est & illud,

Et patruo similes effunderet offas.

Tegetem praferre.] Teges, vt matta, supellex cubilis obscœni; aut forte hoc tegete, quo tegitur domus mendicorum, vt tegumenta fornicis.

Sed nigrum flauo c. a. galero.] Crine supposito rotundo muliebri capitis tegumento, in modum galeæ facto, quo vtebantur meretrices. Flauo, nigro. nam crine matronæ vtebantur.

Veteri centone.) Vt velo ex pannis facto.

Prostitit aur. tit.] Quoniam in cellis nomina meretricum superscripta fuerunt. hoc est, pro quadam Lycisca meretrice, ipsa cellam ingressa est.

Britannice.] Ipse Britannicus, quem pro Messalinæ matris nece, conscia Agrippina, Nero in conuiuio suo necauit.

IOANNES BRITANNICVS.

Respice riua.] Vult poeta ostendere non modo priuatas mulieres, sed & primarias principúmque vxores intemperantes, impudicásque esse: hocque probat exẽplo Messalinæ vxoris Claudij Cæsaris, de qua ita scribit Plin. lib. 7. Cæteris satietas in coitu, homini prope nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx regalem existimans palmam, certam elegit nobilissimam ex prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque die ac nocte superauit quinto & vicesimo concubitu. Et Tacitus. Iam Messalina facilitate adulteriorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat.

Riuales diuorum.] Cæsares intelligit, qui rerum domini æmuli quodammodo deorum habebantur. Vnde extat illud.

Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Riuales autem dicuntur proprie autore Vlpiano, qui per eundem riuum aquam ducunt: metaphoricos autem illos dicimus riuales qui pari animorum affectu ad aliquid habendum studium suum conferunt.

Claudius.] Quintus fuit à Iulio Cæsare imperator. Britannicum ex Messalina suscepit, ab Agrippina boleto medicato sublatus est.

Quæ tulerit.] Quanta opprobria passus sit ex adulteriis Messalinæ vxoris suæ impudicissimæ.

Dormire virum.] Ordo est, meretrix Augusta linquebat. s. virum quum senserat eum dormire.

Meretrix Augusta.] Cæsarea, nam Cæsarum vxores dicebantur Augustæ.

Linquebat.] Subaudi maritum domi, & in cubili.

Tegetem.] Lupanar.

Cubili palatino.] Imperatorio, nam imperatorum sedes & domicilium erat in palatio.

Cucullos.] Cucullus genus est vestis villosæ, de quo abunde diximus in 3. Sat. illic.

Veneto duróque cucullo. Idem etiam cucullio dicebatur.

Comite ancilla.] Quum ad fornicem meretricium descenderet, nam vnam tantum nobilissimam vt diximus, ex prostitutis elegerat, quam quinto & vicesimo

Auratis.] Pulchris vel auro exornatis.

Mentita titulum.] Nam cellis meretriciis adhibentur inscriptiones, & nomina sua Mart.

Intrasti quotiens inscripta limina cella.

Seneca in secunda controuersia Deducta & in lupanar, accepisti locum, precium est constitutum, Titulus inscriptus est.

Lycisca] Nomen est proprium meretricis. Mart.

Facere in Lyciscam Paule me iubes versus.

Britannice.] Nam vt diximus Britannicus ex Messalina, & Claudio natus est, quē primo Germanicum, mox Britannicum cognominauit, cum vicesimo imperij die, inque secundo consulatu natum, sibi paruulum etiam tum & militibus, pro concione & manibus, suis gestans, & plebi per spectacula gremio, aut ante se retinens assidue commendabat. hunc postea Nero ab Agrippina matre edoctus veneno per locustam temperato sustulit in cœna. hæc Tranq-

Ventrem tuum.] Vbi conceptus fuisti, & editus.

Excepit blanda intranteis, atque æra poposcit:
Mox lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamen vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ,
Et lassata viris, necdum satiata recessit,
Obscurisque genis turpis, fumóque lucernæ
Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem
Hippomanes, carménque loquar, coctúmq. venenū,
Priuignóque datum? faciunt grauiora coactæ
Imperio sexus, minimúmque libidine peccant.
Optima sed quare Cesennia teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam,
Nec pharetris Veneris macer est, aut lāpade feruet:
Inde faces ardent, veniunt à dote sagittæ.

VETVS SCHOL.

Excepit.] In meritorio.

Mox lenone.] Id est, de meritoriis recedentibus puellis, ipsa tristis efficiebatur, quod per totam noctem lassata quidem ex coitione virorum, tamen adhuc desiderans, non satiata, & vltima recedebat.

Fœda lup] Obscœnum odorem lupanaris pertulit ad lectum maritalem.

Hippomanes. Quod de partu equarum rapitur à fronte pulli, statim vt nascitur, quod mater ab eodem lambit, quod datum in poculum ad amatorias res facit.

Faciunt grauiora] Grauiora faciunt in aliis rebus, quam quod libido persuadet: & minus peccant forte, quam quod libido desiderat.

Optima sed quare.] Antypophora est, tanquam ab alio interrogatus sit.

IOANNES BRITANNICVS.

Aera]Stipem. Seru. Rex primus fuit, qui æs signauit, quum antea rudi Romæ vterentur. Signatum est autem nota pecudis, vnde dicta pecunia. Hæc ex Plin.

Tristis abit. Non expleta libidine sua.

Quod potuit.] Quod sibi per lenonem licuit, nam vt esset omnium vltima ad egrediendum non est à lenone denegatum.

Adhuc ardens. Adhuc libidine æstuans.

Tentigine.] Tendore & pruritu libidinis, ab extendendo, quia virilia extenduntur. Vnde in carmine obscœno.

Turpe quidem dictu, sed ne tentigine rumpar.

Vulua] Hoc loco abusiue posuit vuluam pro parte genitali. De vulua autem diximus abunde in 2. Sat.

Rigida] Extentæ & erectæ Verg in Bucc.

Tum rigidas motare cacumina quercus.

Nondum satiata. Nam libido nunquam satiatur, & extincta reaccenditur, vsu crescit, & vt diximus ex autoritate Plinij Cæteris satietas in coitu, homini nulla.

Genis Malis, hoc loco. Nam genæ proprie dicuntur palpebræ superiores & inferiores, quæ oculos tegunt & tutantur Extremum ambitum genæ superioris antiquè cilium vocauere, vnde & supercilia. Infra oculos malæ homini tantum sunt, quas prisci genas vocabant. Hæc ex Plin. & Cic. de nat. deor.

Obscuris.] Et fumo lucernæ, & crebris osculis.

Ad puluinar.] Ad lectum mariti. Puluinaria propriè sunt lectuli, qui vt scribit Seruius, in templis sterni consueuerunt in honorem deorum, vnde lectisternia nuncupantur. in illis simulachra deorum recumbentia collocabantur: dicta autem puluinaria, quasi pluminaria. plumeis enim, aut tomento replebantur: abusiue ergo hoc in loco puluinar posuit pro lecto.

Odorem lupanaris.) Non exponas prostibuli, sed fornicis meretricij. Nam prostibulum non pro loco accipimus, sed pro ipso scorto.

Hippomanes carménque loquar.] Narrabo inquit nunc veneficia, quæ ab ipsis mulieribus pertractantur, quæ etiam ipsis adulteriis sunt grauiora.

Hippomanes.) Caruncula est autore Plinio quæ magnitudine cariceæ nascitur in fronte pulli equini, colore nigro, quod statim edito partu fœta deuorat, alioquin partum ad vbera non admittit, si quis præceptum habeat. hoc autem est amoris veneficium Hippomanes item ostendit Verg. in Georg. esse virus quod ab inguine equæ defluit, quum amoris agitatur furore.

Hinc demum Hippomanes vero quod nomine dicunt. C.
Pastores, lentum distillat ab inguine virus
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba.

Vergilio accedit Tibullus, & Colum. Vide Aristot De nat. animal. lib. 6. cap. 22. S. Ex hoc autem parabantur multa veneficia, dictúmque videtur ab hippos, quod est equus & mania furia & insania quædam, nam tunc legitur, quum equæ furore agitantur, & amores appetunt.

Carmen) Incatamenta, & verba maleficia, quæ veneficiis addi solent, vt de Vergilio,

Hippomanes quod sæpe mala legere nouercæ
Miscuerúntque herbas & non innoxia verba.

Coctúmque venenum.) Coquitur enim quum paratur ad necem hominis. Vnde Nero coegit, vt scribit Tranquillus, locustam coram se in cubiculo venenum, quo sustulit Britannicum coquere, quod iterum ac sæpius recoctum porcello obiecit.

Priuigno.) Dictus est priuignus, quòd antequam nouerca nubat, & in nouam familiam eat progenitus sit: pri, enim antiqui autore Festo, ponebant pro præ.

Faciunt grauiora.) Quàm sint adulteria.

Imperio sexus.) Hoc est infirmitate sexus fœminei, quo ad omne flagitium facile impelluntur.

Minimumque libidine peccant.) Si reliqua inquit scelera volueris considerare, minimum est, quod peccant libidine, & re venerea.

Optima sed quare Cesennia) Affirmas, inquit, Vrsidius ô Iuuen. omnes mulieres esse impudicas. At ergo audio Cesenniam vt bonam, & honestam laudari à marito. Sed eam inquit laudat, non qua sit bona, sed quod grandem attulerit dotem, idque ostendit poeta notans auaritiam sui temporis mulieres censeri non ex moribus, sed ex dote & diuitiis.

Bis quingenta.) Mille vel sestertia, vel talenta.

Tanti vocat ille pudicam) Ob illam inquit dotem, vxorem suam probat, & honestam pudicámque vocat.

Nec pharetris Veneris macet est.) Si vxorem inquit suam diligit, amor ille non prouenit ex aliquo libidinis ardore, sed à dote quam tulit

Pharetris Veneris.) Id est sagittis Cupidinis, qui filius est Veneris, & pharetratus pingitur, eidem etiam dantur faces, quibus amantes incenduntur.

Inde.) Ab mille sestertiis.

Libertas emitur: coram licet innuat, atque
Rescribat, vidua est, locuples quæ nupsit auaro.
Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores:
Collige sarcinulas licet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis, & sæpe emungeris, exi,
Ocyus, & propera: sicco venit altera naso.
Interea calet, & regnat, poscitque maritum
Pastores, & ouem Canusinam, vlmosque Falernas.

VET. SCHOL.

Libertas emitur.] Mariti, vt peccante vxore contentus sit tacere, propter auaritiam. vt Horat.

——*non sine conscio. Surgit marito.*

Vidua est locuples.] Tanquam vidua peccat sine crimine diues mulier, quæ auaro nupserit marito.

Cur desiderio.] Anthypophora.

Oculique minores.] Præ senectute, id est, fiat anus.

Et sæpe emungeris. Mucosa es

Et ouem.] Id est, greges in Calabria, & vineas in Falerno.

IOANNES BRITANNICVS.

Libertas emitur.] Iuxta illud Plautinum in Asinaria, Argentum accepi, dote imperium vendidi, dotem accepi, libertatem vendidi Nam maritus, qui grandem accepit dotem, est veluti vxoris seruus.

Coram.) Potest inquit vxor diues præsente marito amatoribus suis, & innuere & scribere, neque enim is quicquam audet mutire.

Vidua est locuples] Mulier, inquit, quæ grandem tulit dotem, ex arbitrio omnia in domo mariti agit, ac si maritum non haberet. Vidua dicta est, quòd à viro sit diuisa & separata. Nam iduare Hetrusca lingua, autore Macrob. est diuidere, vnde Vidua quasi valde idua, id est valde diuisa, aut vidua quasi vero idua, id est diuisa.

Cur desiderio.] Ostendit etiam mulieres diligi non propter pudicitiam, sed propter formam.

Si verum excutias.] Si verum perscruteris.

Facies.] Forma ipsa & pulchritudo.

Tres rugæ subeant.] Id est si in senectutem declinet, & iam rugosa fiat.

Cutis arida.] Quæ exhausto succo laxior fit & flaccida.

C. dentes obscuri.] i. putridi. nam putrescentes nigrescunt.

Oculique minores] Quod fieri solet in senectute, humore deficiente. *S.*

Et sæpe emungeris.] Quòd solet esse molestum.

Interea.] Dum apud maritum est.

Calet.] Non friget inquit in domo, sed prompta & calens ad omnia tractanda, vnde sequitur regnat, id est ex arbitrio omnia administrat & imperat.

Ouem Can.] Appulam Nam lanam Appulam præcipuæ fuisse nobilitatis indicat Plinius his verbis, Lana autem laudatissima Appula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Canusium autem oppidum est Dauniorum in Appulia De lana autem Canusina ita Plinius. Hispana nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta alpes, Canusium rutili, quas erythras vocant. ἐρυθρὸς enim rubrum significat, hinc est Canusitanus Canusinam indutus vestem, Martialis,

Canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Et Tranquillus in Nerone. Canusinatos muliones appellat.

Vlmos Falernas.] Id est vineta Campana. Nam ager Falernus in Campania est dictus vt scribit Silius Italicus, à Falerno Agricola, qui primus eas vites coluisse dicitur. Secundàm nobilitatem Falerno vino dedit Augustus, quum Setinum vinum cunctis prætulisset. Mart.

——— Scelus est iugulare Falernum,
Et dare campano toxica saua mero.

Nigri coloris fuisse indicat Martialis,

Candida nigrescant vetulo crystalla Falerno.

Austerum fuisse docet Persius, *Indomitum quod despumare Falernum, Sufficiat.*

Quantulum in hoc? pueros omneis, ergastula tota,
Quodque domi non est, & habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, quo iam mercator Iason
Clausus, & armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur chrystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus, & Berenices

In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Obseruant vbi festa mero pede sabbata Reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.

VETVS SCHOL.

Ergastula tota.] Ergastula proprie dicuntur loca, in quibus ad pœnam vincti, opus faciunt Hic ergo ergastula dixit rusticorum seruientium multitudinem.

Quod iam mercator Iason.] Illud significat quod Romæ in porticu Traianarum Thermarum tempore Saturnaliorum sigillaria sunt. Tunc mercatores casas de linteis faciunt, quibus picturam* obstant Ideo autem dicit, mercator Iason: quoniã antea in porticu Agrippinarum sigillaria proponebantur, in qua porticu historia Argonautarum depicta est, & casæ cum fierent, picturæ obstabant.

Grandia toll. chrystallina.] Sic & Cinna dicit,.

Atque imitata niues ludens legitur chrystallus.

Myrrhina.] De murrha pocula tincta facta.

Barbarus.] Barbarum Prolomæum significar, & Beronicem sororis eius.

Dedit hunc Agrippa sorori.] Iuliam neptem Augusti significat, quæ nupta Æmilio Paulo, cum is maiestatis crimine periisset * a barbaro relegata est, post reuocata, cum semet vitiis addixisset, perpetuo exilio damnata est Supplicio huius Agrippa frater propter morum feritatem in Sicilia ab Augusto relegatus. post cuius mortẽ iussu Tiberij interfectus est. • Beronice soror Ptolomæi. verum neptis Augusti Iulia, cum qua commisit incestum, & pro ea ab Augusto relegatus est. *

Obseruant vbi festa.] In Iudæa regione, vbi est synagoga.

Et vetus indulget senibus.] Id est maioribus porcis parcunt. nam minores manducant.

IOAN. BRITANNICVS.

Quantulum in hoc.] Poscit inquit minimum in hoc, id est in prædictis, ac si dicat hoc minimum est præ aliis, quæ petet.

Omnes pueros.] Magnum seruorum gregem, scilicet poscit quòd plus est quàm prædicta.

Ergastula tota.] Scilicet poscit, id est seruos omnes ad opus faciendum destinatos in compedibus, vincti enim tenebantur, vnde alibi.

Squalidus in magna fastidit compede fossor.

De quibus sic Lucius Florus. Seruitia, proh nefas, & ergastula armantur. Plinius, Coli rura ergastulis pessimum est. vt quicquid agitur a desperantibus. Ergastulum etiam capitur pro loco, in quo serui tenentur in vinculis, vnde illud apud Plinium, Mox Marius Cinna à dominatione reuocatus rupris ergastulis exercitum fecit. Columella in primo de Re rustica sic, optime solutis seruis cellæ meridiem æquinoctialem spectantes fient, vinctis quàm saluberrimum subterraneum ergastulum, plurimis sitque in angustis illustratum fenestris, atque à terra sic editis, vt ne manu contingi possint Ab ergastulo fit, ergastularius, qui ergastulis præest, de quo ita Columella in primo, vt ergastulariis magis obnoxij Ergastulum autem dictum est vel ἀπὸ τοῦ ἔργου, id est ab opere & στέλλω mitto, quòd ad opus faciendum mitterentur, vel ab ἐργάζομαι, quod significat operor. Vnde & ergasterium, quod significat officinam, Et ergastes operarium, vel ab εἴργω quod est, prohibeo, claudo, impedio, detineo.

Et habet vicinus.] Importunitatem, inuidiamque mulieris attende, quæ doleat, se non habere quod habet vicinus.

Mensa quidem bruma.] Nauigabit inquit maritus impetante vxore etiam tempore hyemali, quo ingentia nauigantibus pericula imminet, & frigora obstant.

Brumæ.] Pars est hyemis in qua dies sunt breuiores.

Mercator Iason.] Iasonem posuit pro omni mercatore, alludēs ad Iasonem Thessalum, qui nauigauit Colchos ad vellus aureum rapiendum.

Clausus.] Subaudi est. i. domi se continet clausum propter frigora, & ventos sæuientes.

Casa candida.] Niuibus candicans, quod indicat hyemem sæuire.

Armatis.] Ad nauigandum paratis, & instructis.

Crystallina.] Scilicet vasa, quæ in magno erant precio. Crystallum fit autore Plin gelu vehementiore concreto, nec, alibi certe quam vbi maxime hibernæ niues rigent, glaciēmque esse certum est, vnde nomen Græci dedere: nam & κρύμος gelu significat στέλλω contraho, vnde crystallum gelu contractum.

Maxima myrrhina.] Id est vasa ex myrrha. Lucanus,

—— Non erigit agros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus.
Non auro myrrhā que bibunt. Mart.
Sic calidum potas ardenti myrrha Falerno:
Conuenit & melior fit sapor inde mero.

Oriens vt tradit Plin. myrrhyna mittit, humorem sub terra putant calore condensari.

Adamas notissimus.] Adamas maximum in rebus humanis habet precium inter gemmas, diu non nisi regibus, & iis admodum paucis cognitus, & quo carior teneatur adamanti, magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum &iracundias domet. Hæc Plin qui multa de adamante scribit lib. 37.

In digito Berenices.] i. qui factus est notus gestatione Berenices sororis Agrippæ. Agrippa rex Iudæorum, qui regnum post mortem Tyberij adeptus est: moriens filium reliquit Agrippam nomine septemdecim annorum, & filias tres, Drusillam, Mariam, & Berenicem, quæ Herodis patruo iuncta fuit matrimonio. Hæc post mortem Herodis multo tempore vidua fama discurrente quod cum fratre coiret, suasit Polemoni regi Lyciæ, vt circumcisus eam habent vxorem. Sic enim iudicabat falsas oblocutiones posse monstrari. Hæc ex vlt libro Iosephi Antiquitatis Iudaicæ. Ait ergo poeta hunc Agrippam barbarum dedisse adamanta sorori suæ incestæ, vt vnam tantum intelligas non duas Berenices, vt sit ordo. Agrippa barbarus dedit hunc sorori incestæ. nec illud moueat, quòd bis repetatur dedit. nam hoc sæpe fit apud poetas.

Dedit hunc.] Id est hoc genus lapilli, id est adamanta.

Obseruant vbi.] Id est in terra Iudæorum. est enim periphrasis terræ Iudaicæ, vt sit dedit hunc adamanta sorori suæ illic, vbi reges obseruant festa sabbata pede nudo, id est in Iudæa.

Sabbata.] C. Deus per dies sex conditis mundi operibus septima die requieuit, ab operibúsque cessauit Idcirco iussit, vt eo die Iudæi vacationem haberent, & nihil præter diurnum cultum procurarent. vnde & sabbatum eorum lingua appellatū, quod requiem, vacationēmque significat, Sic Moses Gen 2 & Iosephus Antiquæ Iudaicæ lib. 1. cap. 1. Ex quo error eorum reprehenditur, qui ita scribunt S Nam Moses Damascena patria antiqua repetita, montem Sinai occupauit, quod septem dierum ieiunio per deserta Arabiæ cum populo suo fatigatus, quum tandem venisset septimum diem more gentis sabbatum, id est diem quietis appellatum in omne æuum ieiunio seruauit. quoniam illa dies famem eis, errorēmque finierat. De mose autem meminit Strabo, Cornelius Tacitus, Trogus. ergo obseruant festa sabbata, id est celebrant & ieiunio & omnium operum intermissione, quiescunt

quieſcunt enim & ieiunant. De ieiunio Tranq. in Auguſto. Et rurſus ne Iudæus quidem mi Tyberi tam diligenter ſabbatis ieiunium ſeruat, quàm hodie ego ſeruaui. *vnde dicti ſunt Sabbatarij.

Mero pede.) Id eſt nudo. Nam Iudæi pedibus nudis ſacra ſua peragunt, quæ à Tertulliano & Hieronymo nudipedalia dicuntur, vnde Ioſephus in 2. lib. Belli Iudaici ſic ſcribit, Berenice regina, vt deo vota ſolueret pro ſalute, Hieroſolymã venit, & pro more patrio hoſtiis cæſis, capilliſque deraſis, nudipes ante tribunal ſtetit. Egeſippus vero in ſecundo Belli Iudaici libro tradit Berenicem ſororem Agrippæ regis ad templum religionis cauſa veniſſe, atque Feſtum præſidem Syriæ obſecraſſe, acerbiſſima cæde in populum deſæuiret. aſtabat enim nudis pedibus religioni inſeruiens.

Senibus porcu.) Seneſcunt ex lege Moſi porci apud Iudæos, vt ſcribit Tacitus, quia Iudæi carne porcina abſtinent. Vnde Auguſtus Cæſar, quum audiuiſſet inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iuſſit interfici, filium quoque eius occiſum, mira vrbanitate fertur dixiſſe. Melius eſt Herodis porcum eſſe quàm filium.

Vetus clementia.) Vetus Iudæorum benignitas, qui ex veteri Moſis inſtituto carnem ſuillam non comedunt. Clemenriam autem appellat quòd quum poſſint dentibus ſuis in porcos ſæuire, non ſæuiant.

Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Si formoſa, decens, diues, fecunda, vetuſtos
Porticibus diſponat auos, intactior omni,
Crinibus effuſis, bellum dirimente Sabina:
Rara auis in terris, nigróque ſimillima cycno.
Quis feret vxorem, cui conſtant omnia? malo,
Malo Venuſinam, quam te Cornelia mater
Graccorum, ſi cum magnis virtutibus adfers
Grande ſupercilium, & numeras in dote triumphos.
Tolle tuum precor Hannibalem, victumq. Syphacẽ
In caſtris, & cum tota Carthagine migra.

VET. SCHOL.

Porticibus.) Cuius aui triumphantes in imaginibus facti & poſiti in porticibus.

Bellum dirimente Sabina.) Sit caſtior Sabinis, quæ fœdera inter Tatium & Romulum fecerunt.

Et numeras in dote.) Imputes.

IOANNES BRITANNICVS.

Nulla ne de tantis.) Alia interrogatio ad Iuuenalem, qua omnino reſpondens Iuuen. concludit, nullam extare mulierem, quæ ab omni parte ſit perfecta. Nam licet inquit omnia adſint mulieri, quæ maxime in muliere perfecta eſſe debent, vno

vitio laborabit, quòd omnibus his bonis præponderabit. erit enim superba.

Fecunda.] Quæ pariat: contra dicitur sterilis quæ non parit.

Porticibus.] Sit nobilis & generosa. Nam in atriis stemmata locabantur. i. imagines ceteæ maiorum ordine digestæ in singulis armariis, de quibus multa illic,

Stemmata quid faciunt.

Intactior.] Continentior quàm fuerint Sabinæ mulieres, quæ antequam à Romanis imperante Romulo raptæ sint in iura maritorum, pudicissimæ sunt habitæ. Atque etiam ea probitate vt quum ex Romanis liberos suscepissent, oborto bello ex iniuria raptarum inter Romulum & Tatium ducem Sabinorum, ipsæ inter patres & maritos mediæ intercedentes vtrisque pacis conficiendæ causam attulerint. Ij enim postea regnum consociarunt, vnamque ciuitatem ex duabus fecerunt. De his Liu. 1 lib. ab vrbe condita. Ouid. in 3. Fast.

Quum raptæ veniunt inter patrésque virósque,
Inque sinu natos pignora chara tenent:
Vt medium campi scissis tenuere capillis,
In terram posito procubuere genu.

Dirimente.] Diuidente, nam interuentu earum omnia sedata sunt.

Rara auis in terris.] Hoc carmen per parenthesim dictum, éstque veluti prouerbium. Vnde & Pers.

Quando hæc rara auis est, si quid tamen aptius exit, Laudari metuam.

Quasi dicat raram inuenias, quæ his ornata sit bonis.

Cygno nigro.] Quia cygni aues candidissimæ sunt.

Quis ferat vxorem cui constant omnia.] Quasi dicat eam ex tantis bonis insolentem, superbámque fieri.

Quis ferat.] Quis possit ferre & sustinere mores eius, quæ postea ita superbiat?

Cui constant.] Cui suppetunt, & adsunt. Verg.

Postquam cuncta videt cælo constare sereno.

Omnia.] Qualia prædiximus.

Malo Ve.] Ostendit poeta mores mediocris mulieris plerunque esse faciliores, quàm potentis & nobilis matronæ. Malo enim inquit vxorem mulierem Appulam, quàm Romanam generosam, qualis fuit Cornelia Aphricani superioris filia, quæ ex Tyberio Graccho duos suscepit Gracchos, Caium & Tybetium, qui eloquentia & popularitate freti leges agrarias reip. perniciosas promulgarunt. Hanc autē poeta in exemplum superbiæ matronarum nominat, quòd frequenter, vt scribit Plutarchus, gauderet, facta Scipionis primi commemorare, & iactare.

Malo.] Scilicet vxorem.

Si affers supercilium. Hoc est, si te superbam præstas in tantis virtutibus & bonis tuis. Nam in supercilio hominis grauitas consistit, & sedem habet. vnde poeta ille carmen obscœnum scripturus arcet à se lectorem grauem & seuerum.

Carminis incompti lusus lecture procaces,
Conueniens Latio pone supercilium.

Supercilia autem appellamus, quæ supra oculos pilis vestita sunt, quæ natura homini dedisse videtur, vt sudorem à capite & fronte defluentem repellant, in qua opinione est Cic. in lib. De nat. deor.

Cum magnis virtutibus.] Nam insignis fuisse probitatis declarat Valer. quòd matronæ Campanæ, quæ ad eam diuerterat ornamenta sua pulcherrima ostentanti dixerit quum filios suos à schola redeuntes vidisset, & hæc sunt inquit ornamenta mea. Eam etiam magnæ fuisse erudítionis Quintil. ostendit his verbis. Nam Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus.

Triumphos.] Et paternos & maiorum tuorum. Scipio enim pater eius deuicta Carthagine, quam tributariam fecit, amplissimum nobilissimúmque egit triumphum. Q. Terentius Culeo senator pileatus secutus est.

Tolle tuum precor Hannibalem.] Aufer, inquit, istas de maioribus tuis iactationes

de victoria Hannibalis & Syphacis. Nam Hannibal, quem Carthaginenses multis Scipionis victoriis in desperationem acti, in auxilium publicæ salutis ex Italia reuocauerant, Isque ex Italia sexto decimo anno discedens, quum pacem per colloquium cum Scipione componere tentasset, nec de conditionibus pacis conuenisset, à Scipione acie victus est, à quo & Syphax Numidiæ rex, qui se Afris coniunxerat captus est, & cum nobilissimus Numidis, & infinitis spoliis Romam missus fuit.

Cum tota Carthagine.] Discede, inquit, cum ista tua iactatione Carthaginis victæ à patre tuo. Cuius historiæ series ita se habet. Carthaginenses primum magnam partem maris tenuerunt. Inde Siciliam, Sardiniam, Corsicam, aliásque insulas imperio occuparunt. septingentis deinde annis Romani, ex quo vrbem Romam condiderunt Siciliam Carthaginensibus abstulerunt, inde Sardiniam, secundo autem Punico bello Hyberium omnem pœni, Italiam omnem duce Hannibale depopulati sunt. Romani contra Scipione superiore duce Carthaginem ceperunt feceruntque tributariam. post facta sunt fœdera, quæ ad quinquaginta vsque annos perdurauerunt. Post tertium inchoatum bellum Scipione inferiore duce Carthago subuersa est.

Parce precor, Pæan, & tu depone sagittas,
Nil pueri faciunt, ipsam configite matrem,
Amphion clamat: sed Pæan contrahit arcum.
Extulit ergo greges natorum, ipsúmque parentem,
Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem scrofa Niobe fecundior alba.
Quæ tanti grauitas, quæ forma, vt se tibi semper
Imputet? huius enim rari, summique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta superbo
Plus aloës quam mellis habet. quis deditus autem
Vsque adeo est, vt non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque diem septenis oderit horis?
Quædam parua quidem, sed non toleranda maritis.

VET. SCHOL.

Nil pueri faciunt.] *Commicturum* Lucanus,

Crimine quo parui cædem potuere mereri.

Greges natorum.] Quia plures fuerunt, & diuersis sexus, id est septem masculi, & septem fœminæ.

Scrofa Niobe.] Lusit. Scrofa alba Troianorum, quæ visa est Æneæ cum triginta fœtibus.

Plus aloës quam mellis.] Plus amaritudinis ex superbia, quæ se tibi semper profert, quam dulcedinis ex castitate.

IOANNES BRITANNICVS.

Parce precor Paean.] Niobe Tantali filia vxor Amphionis Thebani 14. filiis fœcũda mulieres cœpit Thebanas increpare sacrificantes Latonæ: sibi non Latonæ facienda esse sacrificia, seque ei sobolis numero & claritate esse anteponendam. Apollo & Diana materna contumelia indignati, filios Niobes ante portam vrbis ludentes ad vnum sagittis confixerũt, mater autem in Sypilum saxum conuersa est, autor Ouid. in Metamorph. De ea sic & Cicero in tertio Tusc. Niobe fingitur lapidea propter æternum credo in luctu silentium. Amphion autem pater motus pietate quum filios cerneret sagittis configi, clara voce clamauit, parce precor Pæan filiis, qui nihil in te commeriti sunt, ipsam autem matrem quæ vos iniuria affecit occidite. De numero filiorum Niobes, mira propemodum atque ideo ridicula autore Gellio tradita sunt à Græcis. Nam nominis pueros puellásque eius bis senos fuisse tradidit Euripides, bis septenos Sapho, bis nouenos Bacchilides, & Pindarus bis denos: quidam alij tres solos fuisse tradiderunt, quorum omnium diuersas sententias ne vni magis quàm alij sese addiceret, appellatione gregis complexus est Iuuen. hancque Niobes fabulam commemorat, vt mulierum superbiam notet, quæ multorum sæpe malorum causa fuit. Ordo autem est. Amphion clamat ô Pæan parce precor.

Paean] Bene autem Pæana appellauit. Nam quum solis maximi effectus sint, alter quo calore temperato mortalium vitam iuuat, alter quo iactu radiorum nonnunquam pestiferum immittit virus, duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enunciationibus signant, appellantes deum ἰήιος atque παιᾶνα, quæ cognomina vtrique effectui sunt apta: vt sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est à sanando, & Pæan ἀπὸ τοῦ παίειν. i. à feriendo: sagittis enim ferire dicitur deus tanquam sagittarius, quod ideo fictum est quia vt scribit Macrobius, iactu radiorum nonnũquam pestiferum immittit virus. Ideo autem simulachra Apollinis arcu & sagittis decorantur, vt per sagittas intelligatur vis emissa radiorum.

Nil queris faciunt.] Græca consuetudine pueros pro filiis posuit. Horat.

Dicam & Alcidem, puerósque Ledæ

Contrahit.] Tendit. Arcus enim cornua contrahuntur, quum sagitta extenso neruo mittitur.

Extulit.] Occidit. Nam efferti proprie dicuntur mortui, quum ad busta feruntur.

Ipsumque parentem.] Amphionem. Hunc tradunt fabulæ Iouis, ex Antiopa filium fuisse, quam Plin. lib. 7. scribit, cytharam inuenisse, primúmque cythara cum voce cecinisse, vnde factum est dulcedine cantus ad muros Thebanos extruendos saxa traxisse. Horat.

Dictus est Amphion Thebanæ conditor vrbis,
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda Ducere quo vellet.

Dum sibi.] Ordo est. Dum Niobe videtur sibi nobilior.

Gente Latona.] Apolline & Diana, qui filij fuerunt Iouis, & Latonæ, vel gente Latonæ, id est genere & maioribus Latonæ, quæ filia fuit Cæi ex gente Titanum. Ouidius in 6. Metam. *Genitam Tytanida Cæo.*

Alba scropha.] Ad scrophan Æneæ respexit, quæ Lauinij vno partu, vt scribit Verg. triginta edidit porcellos albos, quod portendebat futurum, vt Lauinienses post triginta annos oppidum Albam conderent, quæ ab Ascanio ædificata Alba Latina lingua, Græca Leuca: discretionis autem causà distinxit eam ab vrbe altera eiusdem nominis, figuram vrbis nomini adiungens, & est velut compositum iam nomen ex ambobus.

Alba longa.] Id est Leuca macra. Hæc Dionysius, huius suis & porcorum simulachra ab Ænea in publico posita fuerunt, & corpus matris sacerdotibus quod in salsura fuerat, demonstrabatur.

Qua tanti grauitas.] Monet poeta hominem nulla mulieris grauitate, nec forma adduci debere vt ducat vxorem, à qua quotidie iurgiis contumeliisque onerandus sit: sicque ostendit nullam mulierem, iuxta dictum Terentianum inueniri, quæ vitio careat.

Qua grauitas tanti?] Tanti ne facies grauitatem, aut formam in muliere, vt velis quotidianis iurgiis, contumeliisque esse obnoxius?

Imputet semper tibi] Tibi semper insultet.

Huius enim rari boni Licet inquit mulierem inuenias grauem & formosam, quod bonum rarum est & magnum, tamen inde tibi nulla erit voluptas, quia plena erit iurgij. & contentionum, quæ nunquam te sinat esse quietum. Hæc autem per parenthesim leguntur, vt sit ordo & sensus. Quæ grauitas & forma est tibi tanti, vt imputet se tibi, quotiens corrupta animo superbo habet plus aloes quàm mellis.

Huius boni, Quòd sit grauis pudica & formosa.

Rari) Quod raro inuenies, vt in muliere sit forma pariter & pudicitia. Iuuen.

Rara est adeo concordia formæ, Atque pudicitiæ.

Summi) Neque enim quicquam potest esse maius in muliere, quàm vt formam pudicitia, & honestate venustet.

Nulla voluptas) Subaudi est.

Corrupta) Turgens.

Plus aloes) Plus amaritudinis. Nam aloe gustu amara, & grauis odoris est. In India nascitur. Plin. lib. 26.

Quis tam deditus.) Quis tam addictus est vxori suæ.

Vt non horreat) Vt non habeat odio?

Septenis horis) Plus etiam quàm dimidia parte diei adeo importuna est & querula mulier semper viro aduersatrix.

Quædam parua quidem.) Scilicet commemorabo, referam, vel quid tale. attentionem captat.

Sed non toleranda maritis) Reprehendit mores mulierum sui temporis, quæ vt viderentur balbæ æmulatione Laidis meretricis verba Græca vsurpabant, quibus etiam turpia inserebant.

Non toleranda maritis.) Quæ mariti vt turpia pati non debent.

Nam quid rancidius, quam quod se non putat vlla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia Græce,
Cum sit turpe magis nostris nescire Latine.
Hoc sermone pauent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. quid vltra?
Concumbunt Græce. dones tamen ista puellis:
Tu ne etiam, quam sextus & octogesimus annus
Pulsat, adhuc Græce? non est hic sermo pudicus
In vetula, quoties lasciuum interuenit illud
ΖΩΗ΄ ΚΑΙ ΨΥΧΗ *modo sub lodice relictis*
Vteris in turba. quod enim non excitet inguen

Vox blanda, & nequã? digitos habet, vt tamen omnes
Subsidant pennæ. dicas hæc mollius Æmo,
Quanquã & Carpophoro, facies tua computat annos.

VETVS SCHOL.

Tunc.] Signum est impudicæ mulieris, quæ cum sit valde senex, alienam vult linguam imitari.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΨΥΧΗ.] Quibus sermonibus Græce mulieres in concubitu solent blandiri.

In turba.] Etiam in publico.

Digitos habet.] Excitat, tanquam in manu palpetur.

Subsidant pinna.] Longam ætatem. pinnæ aut metaphora, quia vetulæ hiacessant.*

Et Carpophoro.] Nomen est scenici effeminati, siue histrionis.

IOANNES BRITANNICVS.

Quid rancidius.] Quid putidius?

De Thusca.] De Romana muliere & Latina. contermini enim sunt Romani & Thusci.

Gracula.] Ironicos per diminutionem dixit.

De Sulmonensi, De Italica. Nam Sulmo oppidum est in Pelignis, patria Ouidij à Solemo Æneæ socio dictum. Ouid. in 4. Fast.

Seruus ab Iliacis & post Antenora flammis,
Attulit Æneas in loca nostra deos.
Huius erat Solemus Phrygia comes vnus ab Ida:
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.

Et Silius Italicus.

Nomine Rhetao Solemus iam Dardana origo,
Et Phrygio genus à proauo, qui sceptra secutus
Ænea, claram muris fundauerat vrbem
Ex sese dictam Sulmon. celebrata colonis,
Mox Italis, paulatim attrito nomine Sulmo.

Mera.] Plura.

Cecropis. Atheniensis à Cecrope, qui in Attica regnauit. de quo in secunda satyra illic.

Cecropiam soliti Bapta lassare cotytto.

Et quia Græcorum quinque sunt linguæ, Ionica, Dorica, Æolica, Communis, & Attica, quarum omnium Attica elegantissima habetur, ideo meram Atheniensem Satyrice appellauit, deridens etiam inane mulierum studium, quæ etiam in omnibus negociis affectent sermonem Græcum.

Omnia Græce.] Subaudi loquuntur: ironicos autem hæc dicuntur, ostenditque turpe esse tantopere linguam peregrinam affectare.

Hoc sermone.] Græco.

Pauent] Affectus omnes exprimunt.

Quid vltra.] Subaudi dicant.

Concumbunt Græce] Non modo Græco sermone, sed & turpi concubitu æmulantur.

Dones tamen ista puellis.] Sensus est, potest quidem hoc tolerari si puellæ faciũt: verum in vetula muliere turpissimum est: hinc autem est omnis poetæ indignatio. ostendit enim eam anum intra pudicitiæ terminos non contineri, quæ ser-

mone Græco obſcœno vtatur, & domi & foris. Nam oratio vniuſcuiuſque interioris ſenſus indicium eſt.

Tu ne etiam.] Acri reprehenſione hæc dicuntur à poeta. Eſt enim ſenſus. Tu ne etiam octogenaria Græce loqueris? nec te pudet? ordo eſt. Tu ne etiam adhuc Græce ſubaudi loqueris: non exponas concumbis. nam de ſermone Græco conqueritur. ſequitur enim, *non eſt hic ſermo pudicus.*

Illud laſciuum.] Quod ſequitur Græcum.

ΖΩΗ καὶ ψυχή.] Id eſt vita & anima. ſunt enim verba blanda & meretricia, quibus impudicæ mulieres vtuntur in coitu. Vnde & Mart. lib. 10. reprehẽdit Læliam quòd Græcis verbis vteretur in Venere, *ζωὴ καὶ ψυχή congeris vſque.*

Modo relictu ſub lodice.] Indignatur poeta, quòd anus non modo in concubitu domi, ſed etiam foris aſtante multitudine vtatur verbis Græcis laſciuis.

Relictis modo ſub lodice.] Hoc eſt vteris in propatulo præſente turba verbis relictis modo ſub lodice, id eſt quibus paulo ante vſa fuiſti in cubili. Nam lodices opertoria oſtendit eſſe lecti Martialis in Diſtichis,

Nudo ſtragula ne toro paterent,
Iuncta nos tibi venimus ſorores.

Coniunctæ enim videtur totum lectum operiri.

Quod enim non excitat inguem Vox blanda.] Et ne hæc omnia coniunctim legantur, oſtendit poeta huiuſmodi verbis obſcœnis pruritum maxime excitari: vnde eſt illud apud Perſ.

——quum carmina lumbum
Intrant, & tremulo ſcalpuntur vbi intima verſu.

Et nequam.] Laſciua. A nequam autore Gellio, nequitia fit, Antiqui enim nequam appellabant hominem nihili, neque rei, neque frugis bonæ, vt prodigum, libidinoſum, inutilem, improbum, ſceleſtum. Eſt enim nequitia, vt ſcribit Donatus proprie libidinoſa inertia dicta quòd nihil queat, nullique rei apta ſit. Vnde & nugę, quòd nihil agant, vel à non agendo: vnde eſt illud Terentianum, *ſi illum poteſt, qui alicuius rei eſt, etiam eum ad nequitiam abducere.*

Digitos habet.] Hoc autem diſiunctim à ſuperioribus legendum eſt. Eſt autem confirmatio dicti præcedentis, quaſi dicat quid opus eſt verbis? vox ipſa laſciua habet digitos, id eſt non minus inguina obſcœnis verbis & laſciuis excitatur, quàm digitorum & manuum palpatione.

Vt tamen omnes ſubſidant pennæ.] Licet inquit inguina quieſcant, & iaceant, tamen veluti digitis pertractata eriguntur. Eſt autem metaphora ſumpta ab auibus, quæ compoſitis alis & pennis ſedent.

Dicas hac mollius Æmo.] Senſus eſt, licet, inquit, tu vetula hæc verba dicas laſciuius etiam quam Æmus & Carpophorus comœdi in ſcenis res laſciuas pronunciant, tamen nunquam iuuenili videberis ætate. Nam facies tua te vetulam eſſe oſtendit.

Mollius Æmo.] Mimi in ſcenis laſciua & mollia plerumque pronunciant, quibus facile ſpectatores mouentur. Vnde & Maſſilienſes, autore Valerio, nullum aditum in ſcenam fabulis, quæ mimi dicuntur dederunt, quod eorum argumenta maiore ex parte ſtuprorum continent actus: ne talia ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiam ſumeret. Æmus & Carpophorus, nomina ſunt comœdorum.

Si tibi legitimis pactam, iunctámque tabellis
Non es amaturus: ducendi nulla videtur
Cauſſa: nec eſt, quare cenam, & muſtacea perdas,
Labente officio, crudis donanda: nec illud,

Quod prima pro nocte datur. cum lance beata
Daccius, & scripto radiat Germanicus auro.
Si tibi simplicitas vxoria, deditus vni
Est animus: summitte caput ceruice parata.
Ferre iugum: nullam inuenies, quæ parcat amanti.
Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis· igitur longe minus vtilis illi
Vxor, quisquis erit bonus, optandúsque maritus.
Nil vnquam inuita donabis coniuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolet, emetur.

VETVS SCHOL.

Labente officio.] Discedentibus pransoribus, qui officij caussa conueniunt. Solebant enim antea per nuptias recedentibus dulcia erogare pro apophoretis.

Crudis.] Saturis & indigestis.

Lance beata.] Ampla aut plena.

Daccius Germanicus.] Solidi ita signati, qui pro virginitate deposita, nouæ nuptæ donantur.

Ardeat illa licet.] Quantum vis amet mulier, tamen pœnis eius delectatur admodum quem amat.

IOANNES BRITANNICVS.

Si tibi legitimis.] Dissuasurus poeta Vrsidio ne ducat vxorem, complexione siue disiunctione vtitur, qua eum ita vincit & ligat, vt facile possit intelligere vxorem non esse ducendam. Ait enim aut vxorem amaturus es, aut non Si non amaturus es, quare vis frustra consumere nuptias, & sumptum facere cum tuo maximo dispendio? Si amaturus es, multa patieris incommoda, eritsque veluti seruus.

Tabellis le.] Dotalibus. Nam tabulæ siue tabellæ numero tantum plurali dicuntur, quæ omnes venditionum, emptionum, dotium, testamentorum, & id genus contractus contineant.

Legitimus.] Nam matrimonium est non modo per leges diuinas, sed humanas constitutum. legitimus enim deducitur à lege & tueor, sicut finitimus à fine, æditimus siue æditus ab æde & tuor. lege Gellium.

Cœnam.] Nuptialem scilicet quæ non sine magno plerúmque sumptu paratur.

Et mustacea.) Iuuenalis in genere neutro appellauit mustacea, quæ Cato in Re rustica, in genere protulit masculino his verbis. Mustaceos sic facito. farinæ siligineæ modium vnum musto conspergito, anisum, cyminum, adipis pondo duo, casei libram, & de virga lauri deradito, eodem addito, & vbi definxeris, lauri folia subtus adito dum concoques. Et Plin. libro 15 scribit, genus esse lauri, quam Leneus grammaticus mustaceam appellat, quòd mustaceis subiiceretur, ad quam alludens dixit Cic. ad Atticum, de Bibulo In eodem Amano cœpit laureolam in mustaceo quærere. Palladius item ostendit genus esse panis, quum ait, panes ex

eos breuissimos ad modum facies mustaceorum. Caper grammaticus ait mustacea & mustaceos dici genúsque esse panis.

Donanda crudis.] Videntur mustacea iuuare stomachum, ideo ait donanda crudis, hoc est qui non facile concoquunt, ordo est, donanda crudis, labente officio.

Labente officio.] s. nuptiarum, nam in fine nuptiarum & cœnæ nuptialis donabātur mustacea conuiuis adhuc discumbentibus. Nam ad officium ille dicitur venire, qui venit ad nuptiarum celebrationem. Vnde Tranquillus in Caligula, Liuiam Horestillam. C. Pisoni rubentem, quum ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperauit. Vnde Iuuen. in 2. Satyra loquens de nuptiis ait:

——— Officium cras,
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini:
Quæ causa officij? quid quæris? nubit amicus.

Nec illud.] Nec est quare perdas illud.

Quod datur pro prima nocte.] i. munera quæ dabantur sponsæ à marito pro prima nocte nuptiali, veluti depositæ virginitatis præmia.

Quum lance beata.] Quum hoc loco aduerbium est temporis, vt si quod datur, quum Dacicus & Germanicus radiat in lance beata, & auro scripto. Hoc est in lance diuite, ampla & aurea, & cælata. Nam in poculis imago imperatorum effigiabatur.

Dacicus.] Domitianus à Dacis, quos deuicit, duce Rutilio Gallico. Stat. in Sylu. in Epitalamio Stellæ.

——— Dacos, quæ est gloria maior?
Exuuias laurósque dabit celebrare recentes. Et alibi,
Depositam Dacis pereuntibus vrbem *Pandere.*

Daci populi sunt, qui supra Histrum habitant, Germaniæ oppositi.

Germanicum.] Idem Domitianus, qui Germanos deuicit, autor Tranq. Frontinus in primo strategematon. Imperator Cæs. Domitianus Augustus Germanicus, eo bello quo victis hostibus cognomen Germanici meruit.

Si tibi simplicitas vxoria.] Altera est pars argumenti. Si vxorius es inquit, & simplicitas illa vxoria, id est stolidum illud obsequium vxorium est tibi, id est si tam simplex es, vt velis in omnibus obsequi vxori tuæ, submitte caput, vt sit ordo, submitte caput, si est tibi simplicitas vxoria, id est si tibi est illa mulierositas, id est cupiditas fœmineæ voluptatis, quam Græci, vt autor est Cic. in Tusc. φιλογυνείαν appellant.

Deditus vni est animus.] Id est si animus tuus est deditus vni. i. soli vxori.

Submitte caput.] Inclina caput, id est seruiendum tibi est, sumpta translatione ab armentis quæ iugum ceruicibus excipiunt.

Ferre iugum.] Ferre seruiturem.

Amanti.] Scilicet viro hoc est, qui eam vehementer amet, quasi dicat, quanto magis à marito amatur, tanto magis ei aduersatur & molesta est, & hoc dicit quia præcessit. Si tibi simplicitas vxoria, id est si voles esse vxorius.

Ardeat ipsa licet. Hoc cum inferioribus rectius coniungitur, vt sit ordo: vxor gaudet tormentis, & spolijs amantis mariti, licet ipsa ardeat, id est licet & ipsa impatienter amet maritum: tamen gaudet eius tormentis, nam ei in omnibus est molesta, & grauis & inimica rationibus. neque enim parcit spolijs.

Tormentis.] Amantis, ac si dicat omnibus mariti incommodis.

Igitur longe minus vtilis.] Sensus est Vxor quanto humaniorem habebit maritū, tanto ei damnosior erit & magis importuna. Ordo est. Vxor erit minus vtilis scilicet marito, quisquis erit bonus, & optandus maritus.

Hæc dabit affectus: ille excludatur amicus
Iam senior, cuius barbam tua ianua vidit.
215 *Testandi cum sit lenonibus, atque lanistis*

Libertas, & iuris idem contingat arenæ,
Non vnus tibi riualis dictabitur heres.
Pone crucem seruo. meruit quo crimine seruus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi,
Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens, ita seruus homo est? nil fecerit, esto.
Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

VET. SCHOL.

Amicus iam senior.] Qui ab ineunte ætate amicitiis tuis inhæserat.

Non vnus ti. riu] Illius adulteros facies hæredes, illa summittente quos voluerit.

Nulla vnquam.] Hoc tibi vxor respondebit. De nece ingenui nulla est dubitatio. An de serui morte caussa quærenda est?

IOANNES BRITANNICVS.

Hæc dabit affectus.] Faciet, inquit, vt maritus sit ita affectus, id est ita animatus & commatus, vt ipsa volet: hoc est, vt præ se ferat lætitiam, aliquando tristitiam, interdum metum, nonnunquam spem Nam oportet maritum imperio eius obtemperare. Affectus enim sunt ipsæ animi commotiones.

Cuius barbam.] Id est quem domus tua vidit, cognouitque à tenera vsque ætate, quo tempore cœpit barbam emittere.

Testandi quum sit.] Aliud incommodum proponit Vrsidio, vt deterreat eum ne ducat vxorem Lenonibus inquit & lanistis, gladiatoribúsque, quasi dicat viris criminosis & sordidissimis libertas est, licétque ex arbitrio suo testamentum condere, quod tibi non licebit, quia vxor volet eos tantum testamento scribi, quos voluerit, & præcipue riuales tuos hoc est amatores suos

Lenonibus.] Lenones dicuntur non solum, qui quæstuaria mancipia habuerint, sed & qui in liberis quæstum hunc exercent in eadem causa sunt. Accipimus & illũ Lenonem, qui alterius nomine hoc vitæ genus exercet, vt si quis cauponam exercens in ea corpora quæstuaria habeat, vt multi assolent sub prætextu instrumenti cauponici mulieres habere, dicendum est hunc quoque Lenonis appellatione contineri. Hæc Vlp.

Lanistis] Lanistæ ij dicebantur qui familias habebant gladiatorum quos optime ad digladiandum institutos priuatis publicisque personis vendebant, dicti quòd vitis laniandis præessent.

Arenæ.] i. ipsis gladiatoribus qui in arena digladiabantur.

Non vnus] Sed multi hæredes dictabuntur ab vxore. Nam dictare est quum vnus dicit, & alter scribit: vnde dictata numero tantum plurali omnia, quæ in quacunq. arte alicui monstrantur vt discat.

Riualis.] Amator, vt diximus paulo ante.

Pone crucem seruo.] Ostendit poeta superbam vxoris importunitatem, quæ odiosum imperet occidi seruum vel innocentem. Sunt enim verba vxoris ad maritum.

Meruit quo cr. s.] Verba mariti, quid inquit seruus commeruit vt cruci affigatur?

Quis detulit.] Quis accusauit? Vnde delatores, accusatores dicimus occultos.

Audi nulla vnquam] Nunquam, inquit, maritus mors hominis acceleranda est.

Nulla cunctatio.] Nulla mora, nulla dilatio est longa de morte hominis. Lente enim gradu ad hominis necem gradiendum est. Est autem sententia catholica.

O demens.] Verba vxoris appellantis maritum fatuum, qui putet seruum esse hominem. interrogatio est cum reprehẽsione, ac si dicat: putas ne tu seruum hominẽ?

Ita.] Hoc modo, vt tu reris, nam illum appellauit hominem quum dixit de morte hominis.

Nil fecerit.] Attende superbiam mulieris, quæ etiã immerentem postulet occidi.

C. hoc volo, &c.] Tyrannica verba quibus qui vocantur principes hodie, non solæ mulieres sæpe nimis vtuntur. S.

Imperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutátque domos, & flamea conterit: inde
Aduolat, & spreti repetit vestigia lecti.
Ornatas paullo ante fores, pendentia linquit
Vela domus, & adhuc virideis in limine ramos.
Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos: titulo res digna sepulchri.
Desperanda tibi salua concordia socru:
Illa docet spolijs nudi gaudere mariti:
Illa docet, missis à corruptore tabellis,
Nil rude, nec simplex rescribere: decipit illa
Custodes, aut ære domat: tunc corpore sano
Aduocat Archigenen, onerosáque pallia iactat.

VETVS SCHOL.

Et flamea.] Genus amicti, quo se cooperiunt mulieres die nuptiarum. Est enim sanguineum propter ruborem custodiendum, conterit autem, exterit sæpe nubendo.

Illa docet.] Socius filiam suam lenat, & docet eam mœchis suis caute rescribere.

Archigenem.] Medicum magnum illius temporis. Simulat ægritudinem socrus, vt habeat facultatem ad se filia veniendi, caussa adulterij.

IOANNES BRITANNICVS.

Sed mox hæc r. rel) Aliud recitat mulieris vitium. quod aptum est ad dissuadendum, ne ducat vxorem. Nihil inquit pensi habet relicto primo marito, aliis multis nubere.

Reliquit r.) Domicilia mariti vbi veluti domina regnauit.

Flammea c.) Crebro nubit. Nam flammeum genus erat veli coloris lutei, quo nouæ nupiæ caput coopetiebatur. De quo Plin. sic lib. 21. cap. 8. Lutei video honorẽ antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum. A flammeo flãmearii dicuntur à Plauto in Aulularia, qui flammea conficiunt.

Inde auolat.) Id est à nouo marito discedit, & ad priorem reuertitur.

Ornatas.) s. lauro, vt supra, *ornentur postes & grandi ianua lauro.*

Vela.) Autea peristromata

Adhuc virides.) i. qui adhuc non aruerunt, adeo cito ab eo marito auolauit.

Sic.) Crebris matrimoniis.

Crescit num.) s. maritorum.

Sic fiunt octo mariti.) Sic peruenitur ad numerum octo maritorum concessum.

Nam ad octauum vsque maritum licebat nubere, supra autem adulterium putabatur Vnde Martial. tanquam adulteram notat libro 6. Thelesinam, quæ decies nupserat.

Aut minus, aut certe non plusquam tricesima lux est,
Et nubit decimo iam Thelesina viro
Quæ nubit toties non nubit, adultera lege est.

Quinque per autumnos) Per quinque annos.

Titulo res digna sepulchri) Ironicos, & pronunciatione adiuuandum, titulo sepulchri, id est inscriptione, Nam in sepulchris inscribi solebat, quod maritos vxor habuerat. Martial.

Inscripsit tumulo septem celebrata virorum,
Se fecisse Cloe. quid pote simplicius.

Desperanda tibi.) Alia dissuasio, nullam fore concordiam in ea domo vbi sit socius, sed semper lites & iurgia.

Salua socru.) Salua matre vxoris, quæ docet eam spoliare maritum.

Nudi mariti) Qui ad paupertatem redigitur nequitia vxoris edoctæ à socru.

Rescribere.) Ad amatores.

Nil rude.) Nil rusticum, sed politum, & limatum.

Nil simplex.) Nil stolidum, sed callidum, & artis plenum.

Decipit illa.) Ambiguum verum socrus, an vxor decipit custodes. Nam mariti sæpe vxoribus suis adhibebant custodes, quos aut simulato languore aliáve ratione decipiant, aut pecunia corrumpebant. Videntúrque magis omnia tectius socrui conuenire, quasi quæ per eam ægritudinem filiam ad se rationabili causa possit accire, quum interea ibi adulter lateat expectans filiam.

Ære domat.) Præmio corrumpit.

Corpore sano.) Quum sit sana, simulata ægritudine vocat Archigenem, id est medicum. Archigenem posuit pro omni medico. Nam Archigenes medicus fuit Græcus celeberrimus cuius Galenus sæpissime in libris suis facit mentionem.

Onerosáque pallia iactat.) Induitur, inquit, socrus vestes onerosas quales induunt ægroti, eáque vestium ostentatione ægritudinem simulat, vt filiam ad se spe officij traductam adulter ibi abditus ineat.

Iactat.) Ostentat Horat.

Illæ dum se nimium querent
Iactat vltorem.

Abditus interea latet, secretus adulter,
Impatiénsque moræ silet & præputia ducit.
Scilicet exspectas, vt tradat mater honestos,
Atque alios mores, quam quos habet? vtile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla fere caussa est, in qua non femina litem
Mouerit. accusat Manilia, si rea non est.
Componunt ipsæ per se, formántque libellos,
Principium, atque locos Celso dictare paratæ.

VETVS SCHOL.

Secretus adulter.] Pro medico intrat adulter.

Solet & praeputiat ducit.] Metuit, & manu sua penem fricat sibi. Hic versiculus in quibusdam codicibus non est.

Producere.] Meretricem.

Litem mouerit.] Vxor cum marito litigat.

Celso.] Oratori illius temporis, qui septem libros Institutionum scriptos reliquit.

IOANNES BRITANNICVS.

Interea.] Dum medicum aduocat. Praepucia, praepucium appellatur ipsa pellis, quae glandem tegit in membro genitali, quod Iudaei circuncidunt, vnde appellantur apellae ab Horatio, *Credat Iudaeus apella*, id est sine pellem. Iidem etiam recutiti dicuntur à cute restituta post circuncisionem.

Scilicet expectas.] Monet poeta illum vehementer errare, qui speret ex impudica matre nasci posse filiam bene moratam.

Vtile porro.] Matri inquit inhonestae, vtile est obscoenis alere filiam motibus.

Nulla fere causa est.] Alia dissuasio mulierum non pudere agere causas forenses, quod vt diximus in 2. sat. ignominiosum erat. Causa autem est, vt finit Apollodorus, autore Quint. negocium omnibus suis partibus spectans ad quaestionem, aut causa est negocium cuius finis est controuersia.

In qua foemina non mouerit litem.] In qua aliquid non inueniat, de quo possit litigari, ac proinde causam suscipiat agendam.

Manilia.] Maniliam posuit pro quacunque muliere litigiosa respiciens ad eam Maniliam meretricem, quae Hostilium Mancinum aedilem curulem lapide noctu percussit, qua de re Hostilius ei diem ad populum dixit vulnusque ex eo lapide ostentabat. Manilia vero ad tribunos plebis prouocauit, apud eos dixit Mancinum quum vi irrumperet in aedes suas lapidibus depulsum. haec ex Gellio.

Accusat si rea non est.] Scimus in iudicio accusatorem esse, & reum, & vtrinque litem contestari. Ait ergo poeta, si Manilia non est rea, id est si ab aliis non est in iudicium vocata, ipsa alios vocat. sicque impudentiam ostendit mulieris, cui necesse est si ab aliis in iudicio non infestatur, alios infestare.

Libellos.] Quibus aliquid aut petunt, aut negant, quos Graeci dicas appellant. Vnde Terent. *Grandem tibi impingam dicam*, Id est causam & libellum.

Per se.] Nullo adhibito pragmatico. Nam pragmatici sunt illi, qui litigantibus libellos dictant. De quibus plura in 7. sat. illic,

— in foedera pragmaticorum.

Principium.] Exordium ipsum.

Atque locos.] Loci dicuntur, ex quibus argumenta eruuntur, vt scribit Cic. lib. 2. De oratore. Et in Topicis ait quòd quum peruestigare argumentum aliquod volumus locos nosse debeamus. Nam quum omnis quaestio duas habeat partes, affirmationis vnam, alteram negationis, ex vtraque parte semper est defensio. hic enim partes affirmantis, ille vero negantis defendit, vterque argumenta ad partes suas tuendas perquirit: quae argumenta petuntur ex locis, & sedibus suis. Sunt enim loci sedes ipsorum argumentorum. Argumentum autem, autore Quint. lib. 5. est ratio praestans probationem, qua colligitur aliud per aliud. & quae quod est dubiũ per id quod dubium non est confirmat.

Parata dict. Celso.] Quasi dicat optimae oratrices, quae etiam possint ipsi Corn. Celso acutissimo rhetori dare documenta. Nam dictare est tradere quod alius aut scribendo, aut alio modo se exercendo excipiat. Vnde apud Plin. lib. 7. illud est: Caesar vero epistolas tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare. Tran-

quillus in Nerone, vt facile, appareret non translatos aut dictante alios exceptor. Horat.

Vt puerum sæuo credas dictata magistro, Reddere.

Celsus enim temporibus Augusti floruit. scripsit De re militari, De medicina, De ratione dicendi, cuius rhetoricen multis in locis damnat Quint. & lib. 12. scribit eum fuisse mediocri ingenio, & tamen dignum proposito suo. ex omnibus eius scriptis nihil aliud quàm de medicina nobis relictum est. iniuria enim temporum reliqua periere.

Endromidas Tyrias, & femineum ceroma
Quis nescit? vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cauat assiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes implet numeros dignissima prorsus
Florali matrona tuba, nisi si quid in illo
Pectore plus agitet, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem?
Quæ fugit à sexu, vires amat: hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri. nam quantula nostra voluptas!
Quale decus rerum, si coniugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & cristæ, crurísque sinistri
Dimidium tegmen: vel si diuersa mouebit
Prælia, tu felix ocreas vendente puella.

VETVS SCHOL.

Vulnera pali) De palo pugnantium habitu gladiatorum.

Quem cauat adsid. rud.) Obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi.

Atque omnes implet numeros.) Hoc est, vniuersa efficit dictata, vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator.

Floralis mal. tuba.) Qua committuntur ludi florales, in quibus meretrices nudatis corporibus per varias artes ludendi discurrunt, & armis certant gladiatoriis atque pugnant. Hi ludi à Flora meretrice instituti sunt in honorem Floræ deæ, quæ floribus præest. Ludi sunt impudici.

Quem præstare potest.) Id est, Si nudo vultu pudorem non capit, cooperta quando erubescat?

Nam quant. nostra vol.) Vna vnica est libidinis in masculis, & vndecim feminis.

Auctio fiat.) Fit nam & priuatim auctio.

Balteus & tunica) Retiarij scilicet si personam aut officium susceperit.

Tu felix ocreas.) Si in auctione vxoris venient arma gladiatoria, ποταπὴ ἀσχημοσύνη. Ocreas dicit, quas retiarij aut secutores habent.

IOANNES BRITANNICVS.

Endromidas Tyrias.) Alia item dissuasio ducendam non esse vxorem. notat

enim impudentiam mulierum, quæ omni prorsus deposita verecundia æmulatæ viros in ludis gymnicis exercerentur. Soli enim viri, iique etiam mollissimi in gymnasia descendebant, mulieres vero impudentissimæ eas artes exercebant sumpto more à Lacedæmoniis, apud quos mulieres nudæ exercebantur cum viris, & nudatio illa virginum apud Lacedæmonios nihil habebat turpe. verecundia enim aderat, petulantia aberat: sed simplicem quandam consuetudinem, & robustitatis studium efficiebat. Hæc Plut. in Lycurgo, cuius exercitationis meminit & Ouid. in Heroidibus.

More tuæ gentis nitida dum nuda palæstra
Ludis & es nudis fœmina mista viris.

Endromidas) Endromis vestis erat peregrina, crassiore lana, longioréque pilo, quæ ex Gallia mittebatur, licet nomen haberet Græcum. ea antiqui ad arcendum frigus pluuiásque vtebantur, vnde poeta ante,

Igniculum brumæ si tempore poscas, Accipit endromidem.

Eam etiam post certamina athletæ induere solebant, ne refrigescerent. Mart. loquens de endromide.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet.
Sordida sed gelido non aspernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus endromidem.
Seu lentum ceroma teris, tepidúmve trigona,
Siue harpasta manu puluerulenta rapis.
Plumea seu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem cursu vincere quæris Atham,
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,
Neue grauis subita te premat Iris aqua.
Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres.
Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Tyrias.) Purpureas, molles, & non crassas, quales ab aliis sumebantur. sicque sui temporis luxum notat.

Fœmineum ceroma quis nescit) Id est qui nescit mulieres in gymnasiis exerceri, vbi ceromate perunguntur. Nam ceroma, vt ante in tertia Sat. diximus, genus erat vnguenti ex oleo & terra in speciem luti: quo vngebantur in ludis gymnicis.

Aut quis non vi) Notat aliam in mulieribus impudentiam, quæ more tyronum in campo Martio se exercerent ad palum ibi defixum. Nam vt scribit Vegetius de re militari, Tyrones non tantum mane, sed etiam post meridiem exercebantur ad palos, quos singulos singuli defigebant in terram: ita vt nutare non possent, & sex pedibus eminerent. Contra illum palum tanquam contra aduersarium tyro: nec nō & gladiator crate & claua veluti gladio se exercebat & scuto, vt nunc quasi caput, aut faciem peteret, nunc ab lateribus minaretur: interdum contenderet poplites & crura succidere, recederet, insultaret, insiliret, & quasi præsentem aduersarium sic palum omni impetu, omni bellandi arte tentaret.

Sudibus.) i. clauis, veluti gladio.

Scuto.) Crate, qua loco scuti vtebantur. nam ex vimine scuta texebant.

Implet omnes) i. omnia ad plenum peragit, quæ talis exercitatio posceret, sic enim dicimus quum aliquid perfecte factum volumus ostendere. Senec. De beneficiis. Magnus luctator. non qui omnes numeros, nexusque perdidicit.

Dignissima.) Hoc dictum cum ingenti stomacho à poeta, vt sit sensus. Hæc, inquit, mulier, quæ hoc agit, dignissima est quæ inter impudicas mulieres numeretur, quando tam impudenter sese habet. Nam meretrices in ludis Floralibus qui adhibito sonitu tubæ & magno populi concursu celebrantur, corpora sua nudabant. Flora enim vt diximus ex autoritate Lactantij apud Persium, *Nostra ut Floralia poss.*

sint Aprici meminisse senes, meretrix fuit, quæ cum ingentes ope arte meretricia cõparasset, populum Romanum moriens hæredem reliquit cum magna pecunia, ex cuius annuo fœnore Suus natalis dies celebraretur editione ludorum, quos appellant Floralia. Sed quum senatui flagitiosum videretur ab ipso nomine argumentum sumi, placuit vt pudendæ rei quædam dignitas adderetur: deámque finxerunt esse, quæ floribus præ sit, eamque oportere placari, vt fruges cum arboribus aut vitibus bene prosperéque florescerent. Eum colorem secutus in Fastis, Ouid. non ignobilem nympham fuisse tradidit, quæ Chloris sit vocitata, eamque zephyro nuptam quasi dotis loco id accepisse muneris à marito, vt haberet omnium florum potestatem. celebrabantur ergo illi ludi cum omni lasciuia conuenientes memoriæ meretricis. nam præter verborum licentiam, quib. obscœnitas omnis effunditur, exuũtur étiam, vt diximus, vestibus, populo flagitante meretrices: Hæc Lactantius in primo diuinarum institutionum.

Tuba.] Nam adhibita, luba sudi, vt diximus, celebrabantur à meretricibus.

Nisi si quid in illo.] Hoc ironicos est pronunciandum, adiuuandúmque gestu. Est inquit digna quæ inter meretrices habeatur, nisi forte se præparet ad verum certamen & gladiaturam: nam vt recitauimus ex sententia Vegetij, non modo Tyrones sed etiam gladiatores ad palum se exercebant: vt per simulatam pugnam, veram dimicandi disciplinam condiscerent.

Vere h.] Veræ gladiaturæ, quæ in harena exhibebatur.

Quem præstare potest. Colligit poeta illam mulierem, quæ quasi contempto sexu fœmineo vitilia sibi vsurpat officia, pudicam esse non posse, legendúmque est quadam cum exclamatione.

Quæ f. à s.] Incerta distinctio, vtrum superioribus iungatur, vt sic dicas, mulier galeata quæ fugit à sexu, quem pudorem potest præstare? id est quam honestatem potest exhibere? An sic legendum sit, Quæ fugit à sexu: vires amat, id est, quæ muliebria officia relinquit, & virilia sectatur, videtur appetere vires & fortitudinem viri, hoc est vt sit fortitudine virili, vt sit sensus, vellet quidem viro similis esse viribus & fortitudine, sed tamen nollet in sexum virilem transire, quum longe maiorẽ intelligat esse voluptatem suam quam virilem.

Fugit à sexu.] Abhorret à sexu fœmineo, id est repudiat quæ mulierum sunt, & quæ mulieribus conueniunt.

Quantula.] Minima.

Quæ. de. re.] Indignatio est in mulierem arma tractantem, & in contemptum mariti, ac si dicat, quam decorum apparatum videas rerum, si forte instrumenta stratiotica vxoris publica auctione venundantur, vel si acciderit tibi, vt cum aliquo tibi sit pugnandum. tunc enim eris felix puella, hoc est vxore tua vendente ocreas, ac per hoc arma sua. poteris enim iis comparari armari.

Ocreas.] Posuit ocreas pro omnibus armis, sunt autem ocreæ crurum armaturæ, dictæque ocreæ, quasi ob crus. Titus Liu. in 1. decade loquens de Seruio Tullio. Nec de armis quicquam mutatum, ocreæ tantum ademptæ legendúmq. est ironicos, & gestu adiuuandum. quale, inquit, ornamentum rerum videas, si auctio coniugis fiat i si publica auctione balteus & manicæ reliquáq. arma vxoris, vendãtur. Nam auctio appellatur venditio, quæ publice fit: ab auctu precij, qui fit à circumstantibus vnde & auctarium appellatur additamentum precij. Plaut. in mercatore,

Auctuarium adiicito, vel mille nummum plusquam poscet.

Balteus] Cingulum militare ex corio, à quo arma dependebant pugnatoria dictum ait Varro à bullis, quibus erat distinctum.

Manicæ.] Quæ ad manum conseruationem gestantur aduersus pugnantes manicæ sunt dictæ. eas etiam manicas appellamus, quibus manus aduersus vim frigoris muniuntur. vnde Plin. ad Macrum: ad latus notarius cum libro & pugillaribus cuius manus hieme manicis muniebantur. manicas item dicimus vincula, quæ manibus iniiciuntur. Virgil.

Manicas atque arcta leuari Vincla iubet Priamus.

Crista-

Crista.] Quæ gestari solent in vertice galeæ.

Dimidium te.] Hoc autem dictum ex more Ætolorum, qui autore Macrob. in bellum vno tantum modo pede calciato,. descendebant. quod institutum Verg. imitatus ait lib. 7. de Hernicis.

—— Vestigia nuda sinistri,
Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Dimidium autem dixit, quia à pede vsque ad genu crus tantũ integebatur, reliqua vero pars nuda erat scuto eam tegente.

Sinistri cru., Bene autem sinistrum ait armari. Nam in pugna crus semper sinistrũ protenditur, ideóque munitur.

Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias, & panniculus bombycinus vrit.
Adspice quo fremitu monstratos perferat ictus,
Et quanto galeæ curuetur pondere, quanta
Poplitibus sedeat, quam denso fascea libro,
Et ride positu scaphium cum sumitur armis.
Dicite vos neptes Lepidi, cæciue Metelli
Gurgitis aut Fabij, quæ ludia sumpserit vnquam
Hos habitus? quando ad palum gemat vxor Asyli?
Semper habet lites, alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet: minimum dormitur in illo.
Cum grauis illa viro, tunc orba tigride peior,
Cum simulat gemitus occulti conscia facti.

VETVS SCHOL.

Panniculus bombycinus.] Sericus, id est, etiam sericis vestibus grauatur.

Monstratos.] A campi doctore.

Poplitibus sedeat.] Super poplites suos sedit quod dicitur sedere & surgere.

Fascea libro.] Volumen in specie libri, id est, longa fascea.

Scaphium cum.] Et cum posuerit arma post meditationem, & vt ceperit vas vt bibat, ride.

Quæ ludia.] Quando hoc habitu visa sit vxor gladiatoris.

IOANNES BRITANNICVS.

Hæ sunt quæ tenui.] Risu satyrico subsannat mulieres, quas ait in turpi facinore nullum prorsus sentire laborem, in opere honesto sudare. Quas inquit vides tam fortiter arma tractare, illæ sunt quæ vel leuium gestamine vestium sudant. ac si dicat, hic est ille sexus mollis & delicatus, cui etiam leues tunicæ sunt onerosæ, & tamen arma vt leuia sine vllo labore pertractant.

Cyclade.] Vestis est muliebris tenuissima & rotunda: vnde nomen. Cyclos enim Græce circulum significat Latine. de cyclade Prop.

Quæ modo per viles inspecta est publica noctes,
Hac nunc orata cyclade signat humum.

Lampridius in Alexandro sic scribit: Matronas regias contentas esse debere cyclade, quæ sex vnciis auri plus non haberet Cyclades etiam insulæ sunt in mari Ægeo, dictæ quòd in orbem & circulum iaceant.

Panniculus bomb. Pannus & vestimentum confectum ex bombyce coa. Nam bombyces vermes sunt in Assyria, qui telas araneorum modo texunt, ad vestem luxumque fœminarum, quæ bombycina, vnde Mart.

Fœmineum lucet sic per bombycina corpus.

Aspice quo fr] Hoc etiam ri.u satyrico pronunciandum. Aspice inquit quàm strenue ex disciplina tractandorum armorum feriat aduersarium

Quo fr.] Qua vociferatione. Nam vt scribit Cic. in ij. Tusc. in stadio cursores exclamant quàm maxime possunt vt se intendant ad firmitatem. faciunt idem quū exercentur athletæ Pugiles vero etiam quum feriunt aduersarium iniectis cestibus ingemiscunt, non quòd doleant animoue succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. hiuc igitur Iuu. ait etiam in feriendo fremere, hoc est voce intonare.

Perferat.] i. ferat in aduersarium.

Ictus monstr.] Dictatos à magistro.

Quanto pond. cur.] ac si dicat. non est mirum si valde incuruatur, quia onerosa est galea.

Quanta. Quasi dicat quàm fortis & valida.

Sedeat pop.] Expressio ferentis ictum, qui genibus nititur incuruatis. nam poplites proprie dicuntur genuum concauitates.

Quam denso f. l.] i aspice quàm denso libro. i. denso volumine vestium fascia adsit ipsi mulieri. nam fascia succinctæ mulieres ludebant. Mart.

Harpasto quoque subligata ludit.

Et ride.] Hoc ita superioribus coniungitur, vt sit sensus. Aspice & ride quasi quæ diuersa faciant. ridiculum enim est eas arma tractare, & mox depositis armis in scaphium mingere. Est enim scaphium, vt Iulius Pollux tradit, vas fœminarum in quod mingerent. Vlpia. De auro & argento legato scaphij sic meminit. Scaphia habita ventris causa non puto argento legato contineri, quia argenti numero non habentur. dictio autem a Græco deducta. nam σκαφὴ vas concauum, & peluim significat. Victruuius tamen lib viij. ostendit scaphium non solum esse vas ad vsum ventris, sed etiam ad alios vsus aptum, his verbis. Scaphium æreum aut plumbeum aut peluis ex his, quod erat paratum Idque intrinsecus, oleo vngatur, &c.

Et ride. Sic enim poetæ ridendo notant vitia. Horat. in prima Epist.

Quid pauper, ride, mutat cœnacula, lectos.

Dicite vos neptes Lepidi.] Hi tres Lepidus, Metellus, & Fabius Gurges, fuere viri grauissimi: horum poeta citat neptes, vt mulieres seueras, & ex parentibus seueris natas, rogatque nunquid temporibus suis talia mulierum extiterint monstra, vt deposito omni pudore in publico ad palum exercerentur. Sicque sui temporis vitia flagellat, ostendens omnia in deterius labi.

Lepidi.] de M. Æmylio Lepido intelligit, qui princeps senatus à censoribus lectus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto sestrato sine linteis, sine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quàm æris denos consumerent imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum virorum funera solere. is bis consul fuit, pontifex maximus, & censor collega Fuluij Flacci, qui quum aduersus eum graues inimicitias exercuisset, eas vt simul censores renunciati sunt, in campo deposuit.

Caciue Metelli.] Metellum illum, intelligit, qui orbam luminibus exegit senectam amissis incendio, quum ex æde Vestæ ardenti pontifex Palladium raperat, memorabili causa, sed euentu misero. Tribuit enim autore Plin. Populus Romanus quod nunquam vlli alij ab condito æuo, vt quotiens in senatum iret, curru vehere-

tur ad curiam, magnum & ſublime, ſed pro oculis datum. De hoc diximus & in iij. Satyr.

Gurgitis.] Hic eſt ille Fabius Gurges, qui aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas pecunia mulctauit, ex quo mulctatitio ære Veneris ædem, quæ prope circum eſt, faciendam curauit. filius autem fuit illius Q. Fabij Cenſoris, à quo in quatuor tribus redacta eſt turba forenſis, vnde nomen fuit Fabio Max. datum. iure ergo citat neptes Fabij Gurgitis, vtpote ex eo natas qui vitia mulierum exoſus fuerit domueritque.

Quæ ludia.] Quæ mima fecerit id per tantam impudentiam, quod fit à matronis noſtri ſeculi.

Hos habitus.] Id eſt tales habitus athleticos, & gladiatorios ſcilicet.

Quando ad palum gemat vxor Aſyli.] Quaſi dicat maiore verecundia viuit mima, & vxor gladiatoris, quàm matronæ noſtri temporis. Neque enim ludia ad palum exercetur, ſicuti matronæ. Aſylus gladiatoris nomen eſt. Bene autem gemit, quia vt diximus, pugiles quum feriunt aduerſarium, ingemiſcunt, non quòd doleant animoue ſuccumbant. ſed quia pro fundenda voce omne corpus, vt dixi, intenditur.

Semper habet lites.] Alia diſſuaſio. Semper inquit lites & iurgia marito ſunt ſentienda, vt nullus ſit, ne in lecto quidem locus quietis. Iis proprie appellatur inimicorum concertatio, iurgium autem beneuolorum & propinquorum. Cic. in lib. De rep. iurgare ergo lex putat inter ſe vicinos non litigare.

Minimum dorm.] Parum dormitur.

Tunc grauis illa viro.] Aliam notat exquiſitam in muliere malitiam, quæ cum amatore ſuo quum fuerit, verita ne male de ſe ſentiat, aut ſuſpicetur, ipſa vltro maritum per fictas lachrymas, accuſat: totaque eſt in ſuſpirio & gemitu, vt diſſimulata prauitate eum decipiat credentem ex vehementi in ſe amore id fieri.

Tunc grauis.] Ordo eſt illa tunc grauis & moleſta viro accuſans eum & peior tigride orba, quum conſcia facti occulti, id eſt adulterij ſui admiſſi ſimulat gemitus i. ſimulat ſuſpiria ac perinde de ſe mariti zelotypam probat.

Orba tigride.] Tigris animal eſt, quod Indi & Hircani ferunt velocitatis tremendæ, & tum maxime ablatis fœtibus ſæuit præcipua feritate in littore quum raptor in nauibus ſe contulerit. à celeritate nomen accepit, nam tigris lingua Perſica ſagittam ſignificat.

Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat
Vberibus ſemper lacrymis, ſemperque paratis
In ſtatione ſua, atque exſpectantibus illam,
Quo iubeat manare modo: tu credis amorem,
Tu tibi tunc vruca places, fletumque labellis
Exſorbes. quæ ſcripta, & quas lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur ſcrinia mœchæ!
Sed iacet in ſerui complexibus, aut Equitis. dic,
Dic aliquem ſodes, hic Quintiliane colorem.
Hæremus. dic ipſa. olim conuenerat, inquit,
Vt faceres tu quod velles: nec non ego poſſem
Indulgere mihi: clames licet, & mare cælo

Confundas, homo sum. nihil est audacius illis
Deprensis: iram, atque animos à crimine sumunt.

VETVS SCHOL.

In statione sua.] Metaphora à militibus in statione: quoniam milites semper ad ambulandum parati sunt quacumque illis hora iubeatur.

Tu tibi tunc vruca.] Vruca mimologi stupidi nomen finxit, quia ferme * quasi frequenter fallit, cum * magis & personam mariti vel, vt alij dicunt, genus est animalis fœdi, spinosi, vt ericius Vruca autem est proprie illud, quod in faba nascitur, vt gurgulio.

Quintiliane.] Quintilianus orator egregius. dic orator colorem, ad defensionem huius caussæ.

Haremus die ipsa.] Tanquam orator responderit, mulier deinde suum crimen defendit.

Homo sum.] Nata sum vt peccem.

Iram atque animos. Quanto ingentius crimen est quod admittitur, tanto deprehensæ maiorem induunt ad defendendum audaciam.

IOANNES BRITANNICVS.

Aut odit p.] Consuetudine Græca pueros pro seruis i. insectatur seruos, vt adulterij ministros: ostendit quam grauis sit viro. Nam quo irata ei videatur, omnia in domo perturbat, vt grauiter offensa.

Aut ficta pellice pl.] Aut fingit se plorare propter pellicem suam. Nam pellex ea appellatur quæ cum eo cubat, cui vxor sit, de qua plura illic diximus, *Residens in codice pellex.*

In stat. s.] Hoc est in sede sua Nam statio appellatur omnis destinatus ad standũ, excubandúmq locus, sæpé etiam Statio ponitur pro ipsis custodibus vt illud apud Tranq. in Nerone, sed adiuuante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est. inde etiã dicuntur milites stationarij. Statio item pro ipso officio standi: vt illud apud Valerium. Voluntaria statione & corpora & animos corroborabant. Alibi antea senatus assiduam stationem eo loci peragebat. de quo vocabulo plusculа dicemus in 11 Sat. illic, *Stationes omne theatrũ.*

Expectantibus illam. s. mulierem, & dominam suam.

Quo iubeat manare. Ostendit poeta quàm facile sit mulieri lachrymas emittere, quæ vbi libuit, eas fundit, nec minus in re ficta quàm in vera. vnde illud est Ouid.

Credidimus lachrymis, an & hæ simulare docentur?
Hæ quoque habent artes, quáque iubentur eunt. Terent.
Hæc verba vna me hercle falsa lachrymula extinguit.

Tu c. amo.] Insultat inscitiæ mariti nimis creduli. credis inquit hoc fieri, quia te amet?

Curruca.] Ignominiose currucam appellat maritum, quasi qui alienos educet liberos pro suis, vxorémque suam ab alijs possessam amplectatur. Nam curruca, vt scribit Arist. lib. 6. De natura animalium, auis est, in cuius nido cucullus parit oua, quæ Curruca, vt sua fouet, & excludit, & educat. Parit item interdum in nidis minorum auium, & oua quæ aliena reperit, edit: maxime vero nidos palumbium petit, quarum oua esu absumens sua relinquit.

Quæ scri.] Qualia scripta, ac si dicat impudica, & amatoria, adiuuandúmque est gestu.

Scrinia.] Scrinium proprie appellatur, vbi & scripta, & vnguenta reponuntur. Plin. lib. 13. Castris Darij regis expugnatis in reliquo eius apparatu Alexander cœpit scrinium vnguentorum. Horat. 1 epist.

Calamum, & chartas, & scrinia posco.

A scrinio dicuntur scriniarij, qui scriniis præsunt.

Mœcha.] Id est vxoris tuæ, quæ mœcha est.

Zelotypæ.] Quæ se zelotypā simulat nam zelotypus proprie appellari potest æmulator & amator formæ. ζῆλος enim æmulatio est, & amor. τύπος forma. qui igitur ita amat, vt solicitus sit, ne quis amore suo perfruatur, zelotypus est Et zelotypia diffinitur C à Cic. Tusc. 4. ægritudo ex eo quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipse concupierit. S.

Sed tamen serui comple.] Ostensurus est mulierem non modo ad omnia vitia esse pronam, sed in flagitio deprehensam mira se etiam audacia defendere. Si inquit forte accidat, vt eam inuenias in complexibus, aut serui, aut equitis, ita vt ne summus quidem orator eloquentia sua queat rem tueri, ipsa inquit facile, se statim tuebitur.

C. dic dic.] Geminatio Græce ἀναδίπλωσις. S.

Dic Quintiliane.] Quintilianum posuit poeta pro summo rhetore, qui temporibus Domitiani floruit: scripsit libros De institutione oratoria, qui ad nos peruenerunt: Vrbis fuit magister primus, qui mercedem publicam accepit à fisco, vt scribit Eusebius, Docuit etiam nepotes Domitiani. Mart.

Quintiliane vagæ moderator summe iuuentæ,
Gloria Romanæ Quintiliane togæ.

Aliquem co.] Id est dic facti rationem. Nam Græci chroan appellant, quod nos colorem. i. rationem quæ factum excusat. Sen. in 4. Declamationum. Manifestus est adolescentis color, vt dicat se autoritate patris oppressum idem in 6. controuersia 2 lib. colore hoc vsus est Latro pro patre puellæ, non misericordia motam, sed libidine, & ideo non esse beneficium Idem in seq. controu. Alio colore vsus est, dixit enim non itam illam patris fuisse, sed calliditatem. Quæstio quæ sine colore est consistere nequit hoc modo. C Vatienus sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret abscidit, reus est læsæ reip. Hic quoniam color facti non inuenitur, causa nequit consistere, sicque defensio subuertitur. Vnde iucunde poeta interrogat Quintil. tanquam optimum rhetorem, vt colorem doceat, vt facti rationem afferat.

Hæremus.] Verba Quintiliani. Certe inquit hæremus. i. ambigimus, quo pacto rem tam euidentem possimus defendere.

Dic.] Verba Quintiliani: quasi dicat, quum nos id nesciamus, dic tu ipsa ô mulier. Illud obseruandum est hoc pronomen ipse iungi primæ personæ, secundæ & tertiæ, vt ipse feci, ipse fecisti, ipse fecit.

Olim conueneras] Arguta defensio mulieris.

Mare cælo.] Solent enim ira perciti ita clamando elementa ciere vt illud Terentianum.

O cælum, ô terra, ô maria Neptuni.

Homo sum.] Crimen à se remouet in sexus imbecillitatem transferens, vt sit, homo sum, id est, mulier sum, & proinde nec mirum, si aliquando à recto tramite declino, quando cuiusque sit hominis errare.

C. à crimine sumunt.] Vide, inquit, audaciam muliebrem, atque maliciam, vnde animo deiici, ac perterrefieri maxime deberent, ex eo iram atque superbiam sumunt, quod quidem perditi & profligati ad omne scelus ingenij certissimum est signum. S.

285 *Vnde hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?*
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitijs contingi parua sinebant

Tecta labor, somníque breues, & vellere Tusco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus vrbi
Hannibal, & stantes Collina turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: sæuior armis
Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit: hinc fluxit ad Indos,
Et Sybaris colleis: hinc & Rhodos, & Miletos,
Atque coronatum, & petulans, madidúmq. Tarentum.

VETVS SCHOL.

Tecta labor.] Nam labor custos est castitatis.

Collina turre.] Collino monte, vt porta.

Victumque vt orbem.] Orbem quem nos subegimus, lasciuitas quæ nos inuasit, defendit.

Et Sybaris colles.] Sibatim ciuitatem in Italia, Philoctetæ comites condiderunt: quæ vrbs postea in tantum prolapsa est in omne probrum continua felicitate, vt nomen ad significationem impudicitiæ significare videatur. Similiter & Rhodos & Miletos in Græcia ciuitates. Petulans autem dicit, quia aduersum Romanos bellum sæpe mouerunt, & se Pyrrho sociarunt. coronatum, in conuiuiis madidum, fluxum.

IOANNES BRITANNICVS.

Vnde hæc monstra tamen] Forte inquit requiris, vnde hæc tanta mulierum scelera proueniant. ex nimio inquit ocio nimióque rerum luxu hæc sunt, quod per sequentia indicat Nam quum Romani paupertate & bellis inquit premebantur, summa in Vrbe vigebat pudicitia & probitas, vnde est illud Salustij in Iug Metus hostilis in bonis artibus ciuitatem retinebat, quare eleganter sequitur *præstabat castas*, &c. Verum iis omnibus amoris incommodis luxuria inualuit, mores totius ciuitatis corrupti sunt. Sic poeta monet, in deliriis perielitari honestatem. Vnde illud est Ouidij.

Quæritur Ægistus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Labor.] Nam dum variis intenti laboribus paupertatem tuebantur, viriis carebant. vnde sapienter dixit Ouid.

Ocia si tollas, periere cupidinis artes.

Vellere Thusco.] Id est Lanificio, Thuscus autem quia in vico Thuseo lanificium exercebatur. Thuscus autem vicus fuit in vrbe in quo item ad velabrum consistebant vnguentarij & lenones, vnde est illud Horatij in Sat.

Vnguentarius ac Thusci turba impia vici.

Aut reuera quia ex Hetruria Vrbi vicina lanificium habebantur.

Ac p. v. h.] Id est bella, qualia Annibal gessit aduersus Rom. Annibal autem post Cauensem cladem ad Anienem fluuium tria milia passuum ab Vrbe castrametatus est, quo tempore ploratus, autore Liu. mulierum non ex priuatis solum domibus exaudiebatur, sed vndique matronæ in publicum effusæ circa deum delubra discurrebant crinibus sparsis aram vener antes, nixæ genibus supinas manus ad

cœlum ac deos tendentes orantéſque vt vrbem Romam è manibus hoſtium eriperent, matréſque Romanas, & liberos paruos inuiolatos ſeruarent.

Stantes in t. Col.] Nam ſenatus cenſuit, vt Annibale proximo Vrbi, conſules ponerent caſtra inter portam Collinam & Exquilinam. Conſules ſenatúſque in caſtra venerunt, vbi de ſumma reipub conſultatum. Collinam autem dictam ſcribit Varro à varietate collium, quam Quirinalis habuit collis. ea enim porta ad Quirinalem ducebat.

Nunc p.] Ex nimio inquit ocio multa nunc mala patimur. Luxuria enim Vrbem inuaſit quæ grauius quidem quàm bellum omnem honeſtatem expugnauit.

Victumque vlciſcitur orbem.] Sumit, inquit, vindictam & ſupplicium de Romanis, qui totum orbem vicerunt, quaſi dicat, ſatius fuiſſet, ſi totum orbem non ſuperaſſent, ne luxuria Vrbem occuparet.

Nullum crimen abeſt.] Ex quo, ciuitas imperio & opibus aucta eſt, omne genus ſceleris exercerī cœpit. Vnde T. Liu. ſic ſcribit in Prologo ſuo. Quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat, nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates deſideriū per luxum atque libidinem pereundi perdēdique omnia inuexere.

Hinc.] Non ſolum inquit mores Vrbis per luxum corrupti ſunt, ſed & aliæ ciuitates Vrbis exemplo luxuriant.

Hinc.] i. ex vrbe Roma.

Fluxit.] ſ. luxuria.

Ad Hiſtros.] Hiſtri ex littore Illyrico in Italia venienti occurrunt, ab iis ait Feſtus Pomp appellatos eſſe hiſtriones, quod primum illinc venerint, vt inde appareat eos molliter vixiſſe. Liu tamen in vij. primæ Decad. & Tac. & Valer lib. ij. de antiquis inſtitutis ludium qui Tuſco verbo hiſtrio appellatus eſt, ex Hetruria Romani primum aceitum contendunt.

Sybaris.] Oppidum eſt non longe à Crotona conditum ab Achiuis inter duos amnes Cratidem & Sybaridem, à quo cognomen habuit. autor Strabo lib. vj. Bene autem ait luxuriam ad Sybaritas deffluxiſſe. Nam conſtat eos luxu, delitiiſque notabiles fuiſſe. Vnde Philon Hebræus in vita Moſæ. Comœdias inquit & Sybariticas nequitias componentes. Strab. eodem lib ſcribit, Sybaritas adeo luxuria & delitiis intemperantes deffluxiſſe, vt omni illa felicitate intra lxx. dies à Crotoniatis exuti fuerint & debellati

Hinc Rhod. & Mil.] Caſus ſunt nominatiui. ſ. luxuria Rhodia, & Mileſia, hinc eſt i. ex vrbe Roma nata eſt. Et exemplo vrbis Rhodij & Mileſij luxuriare didicerunt. Rhodos autem inſula eſt maris Lycij cognominata à Rhodo Neptuni filia ex ſorore Telchinum. Bene autem Rhodon & Mileton nominauit. Nam omnes fere pop. Orientales, maximéque Aſiatici omni rerum luxu affluxerunt. Vnde eſt illud Valerij in ſecundo, Spartana ciuitas ſeueriſſimis Lycurgi legibus obtemperans aliquandiu ciuium ſuorum oculos à cōtemplanda Aſia retraxit, ne illecebris eius capti ad delicatius vitæ genus prolaberentur. audierant enim lautitiam inde, & immodicos ſumptus, & omnia non neceſſaria voluptatis genera fluxiſſe, quod & Liuius affirmat libro nono De bello Macedonico.

Miletos.] Ciuitas eſt Ioniæ, patria Thaletis philoſophi, in Aſia minore.

Tarentum.] Ciuitas Calabriæ.

Coronatum & m.] Hoc ideo dicit, quia ibi conuiuia luxurioſa agitabantur, in quibus ſumebantur coronæ. Conſuetudinem autem cœnandi cum coronis, Iones primi reperiſſe traduntur. autor Valer. in ij. De molitie Tarentinorum ſic finem profecto fruendarum opum, quibus ad inuidiam diu abundaueras Tarentina ciuitas quæſiuiſti. Sidonius. *Ipſaque, qua perut trepidauerat vncta Tarentus.*

Horat. in Epiſt. *Sed vacuum Tybur placet, aut imbelle Tarentum.*

fuerunt enim opulentiſſimi Tarentini.

Petulans.] Ad id reſpexit, quod non modo per ſuperbiam res Romanorum in portu ſuo captas reddere noluerint, ſed alterum ex legatis, qui a ſenatu miſſi fuerant ad eas repetendas vrina reſperſerint.

Prima peregrinos obſcena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Diuitiæ molles. quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæ ſint diſcrimina, neſcit:
Grandia quæ medijs iam noctibus oſtrea mordet,
Cum perfuſa mero ſpument vnguenta Falerno,
Cum bibitur concha, cum iam vertigine tectum
Ambulat, & geminis exſurgit menſa lucernis.
I nunc & dubita, qua ſorbeat aëra ſanna
Maura pudicitiæ veterem cum præterit aram.

VET. SCHOL.

Obſcena pecunia.] Quia ore obſceno ſunt. Horatius de huiuſmodi,

——ſuperbo pronoces ab inguine,
Ore adlaborandum eſt tibi.

Cum bibetur concha.] Non calicibus.

Qua ſorbeat aëra ſanna.] Reuocato naribus ſpiritu, inſultet ebria, ac per hoc ronchos ducat.

IOAN. BRITANNICVS.

Prima peregrinos.] Oſtendit nimia diuitiarum abundantia vrbis mores corruptos eſſe. ciuitas enim iam omni orbe ſubacto in omnem prorupit luxum: eſt ergo ſenſus: Pecunia ipſa, id eſt ampla patrimonia & diuitiæ multæ fuere cauſa vt mores peregrini & luxus in vrbem inueherentur, vt ſi quid apud nationes peregrinas ad luxum eſſet, id omne Romani vſurparent. Vnde illud in 3. ſatyra.

Iam pridem in Tyberim Syrus defluxit Orontes,
Et linguam & mores & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum
Vexit, & ad circum iuſſas proſtare puellas.

Ex Aſia enim, vt docet Liu. lib. 9. De bello Macedonio, Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta in vrbem eſt. inde primum lectos æratos, veſtem ſtragulam precioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſuppellectilis habebantur, Monopodia, & Abacos Romam adduxerunt. Tunc pſaltriæ, ſambuciſtriæque, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis, epulæ quoque ipſæ, & cura & ſumptu maiore apparari cœptæ. Tunc coquus viliſſimum antiquis mancipium & æſtimatione, & vſu in precio eſſe.

Quid enim Venus ebria curat] Sententia eſt generalis, prolata tamen nunc propter luxum intemperantiámque mulierum, vt ſit ſenſus. Nemo locuples diuitiiſque abundans honeſtatis rationem habet. omnia enim per ſummum luxum intemperantiámque agit, vt per Venerem ebriam intelligas effuſum in omnem luxum ociũ hominis ebrij, id eſt diuitiis repleti, qui plenis intemperantiæ velis ad omnes & animi & corporis defertur voluptates

Inguinis & capitis.] Mulier, inquit, quæ delicatis repletur cibis, vinóque multo inebriatur vnguentis delibuta precioſis non diſcernit tanto rerum luxu rationem impediente, quid interſit inter fellationem & coitum, hoc eſt, turpius ne ſit

crimen

crimen fellationis an coitus: sicque multiplicem mulierum sui temporis impudiciciam flagellat, ac si dicat. omnia hæc indifferenter agunt nulla turpitudine abstinent. Vnde & Horat. carmine Lyrico ostendit per violentiam licitam & illicitam libidinem exerceri.

——— Monet Sithoniis non leuis Euius
Quum fas, atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt auidi.

Ordo autem est. mulier quæ mediis noctibus ostrea mordet, nescit quæ sint discrimina inguinis & capitis, id est inter inguen & caput, vt per inguen intelligas naturalem coitum, per caput fellationem. Quum vnguenta perfusa mero Falerno spumant.

Mordet.] Comedit.

Ostrea] Pisces sunt concha intecti, Venerem si comedantur excitant.

Vnguenta perfusa.] Immixta vino & epota. nam in tantum vnguentorum luxuria adoleuerat, vt non solum iis linerentur, sed etiam biberens. vnde Plin. lib. 31 ita scribit. At Hercules iam quidam etiam in potu addunt, tantique amaritudo est, vt odore prodigo fruantur, ex vtraque parte corporis, exteriore scilicet & interiore.

Quum bibitur concha.] Hyperbolicos, id est grandi poculo.

Quum iam vertigine tectum.] Videntur enim omnia ebrio in vertigine agi, congeminaríque lucernæ. Horat. *vt semel icto*
Accessit feruor capiti, numerúsque lucernis.

Seneca ad Lucilium loquens de ebrio. Adiice illum ignorantem sui dubia & inexplanata verbe, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum.

I nunc & dubita.] Honesta est inhibitio per concessionem, vt ostendat minime dubitandum esse. Sic & Martialis in octaua,

I nunc & dubita vates an diligat ipsos. Iuuen. alibi,
I nunc, & ventis animam committe.

Quum hæc inquit mulieribus vitia esse cognoscas, dubitabis quo contemptu, quaque irrisione habeant aram pudicitiæ, quum iuxta illam prætereunt. Est ergo cum indignatione legendum I nunc Posthume & dubita qua sanna, id est qua oris distortione Tullia rideat aram pudicitiæ. Quasi dicat non debes dubitare pudicitiam à mulieribus miris modis contemni, quam præcipua veneratione colere deberent. Est enim sanna irrisio, quæ fit quadam oris & nasi distortione. Vnde subsannare irridere, & notare Persius,

Posticæ occurrite sannæ

Id est irrisioni quæ fieri solet post terga.

Sorbeat aëra.] Id est ore distorto & hianti respitat in contemptum deæ.

Collactea.] Hoc loco non est proprium. Alias Collactea illa est, autore Capro, quæ eodem lacte nutrita est. C. Collacia, hic legendum est, vt emendati codices habent, non collactea S.

Quid dicat.] Quàm multa ignominiosa in ipsam pudicitiam effutiat.

Quum præterit] Hoc autem dicit, quia quum deberet ex vetere instituto aram prætereundo venerari, subsannat & irridet. Nam apud antiquos hic mos custodiebatur, vt non sine summa veneratione templa præterirent. Vnde est illud apud Apul. in prima Apolog. Si fanum aliquod prætererat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere.

Noctibus heic ponunt lecticas, micturiunt hic,
Effigiémque deæ longis siphonibus implent,
Inque vices equitant, ac Luna teste mouentur,

Inde domos abeunt: tu calcas luce reuersa
Coniugis vrinam magnos visurus amicos.
Nota Bonæ secreta Deæ, cum tibia lumbos
Incitat, & cornu pariter, vinóque feruntur
Attonitæ, crinémque rotant, vlulántque Priapi
Mænades. ô quantus tunc illis mentibus ardor
Concubitus! quæ vox saltante libidine! quantus
Ille meri veteris per crura madentia torrens!
Lenonum ancillas posita Saufeia corona
Prouocat, attollit pendentis præmia coxæ:
Ipse Medullinæ fluctum crisantis adorat..

VETVS SCHOL.

Hic ponunt lecticas.] Apud pudicitiam concumbunt, & vrinam faciunt.

Longis siphonibus.] Iactationibus * luteis.

Tu calcas.] Tu cum mane processeris, luteum calcas vxoris tuæ.

Nota Bonæ secreta.] Templum vbi intrauit Clodius pro psaltria, & cum vxore pontificis concubuit. ibi nam saltat matrona cum tibia.

Priapi] Id est, non Liberi patris bacchæ, sed Priapi:

Saufeia.] Sacerdotis nomen.

Præmia coxæ) Ad certamen facit crisare, alias *pernæ*, vt pro præmio perna esset.

Ipsa Medullinæ) Duæ Medullinæ eodem fuerunt tempore: ex quibus vna Val: Claudio nupta fuit: altera Neroni. prior nota omnibus probris, quam hic significat. posterior famæ honestioris.

Crisantis) Crisare mulierum, ceuere virorum est. Hinc ceueres, molles & obscæni appellantur.

Fluctum) Id est, habet potiorem in obscenis moribus motum siue sinum.

IOAN. BRITANNICVS:

Noctibus hic.) Ponunt. s ad aram pudicitiæ.

Implent effigiem deæ) Meientes deam lotio respergunt quam contemnunt vt impudicæ & honestatis aduersatrices, sicque cum superioribus conueniunt, magis quàm intelligas de fellatione dici, vt ostendat poetá mulieres tantum ab omni honestate resilire, vt ipsam quoque pudicitiam, quam præcipue colere deberent, miris modis contemnant, & sacra quoque Bonæ deæ impudice celebrent.

Longis siphonibus.) Siphones proprie dicuntur fistulæ, & turbi, & cannæ ex quacunque materia, vnde liquida fluere possunt. Corn. Celsus, prodest etiam aduersus tardam concoctionem vinum frigidum bibere, & post cibum magnam potionem, sed vt suprà dixi, per siphonem. Quibus verbis declarat fistulam, & siphonem idem signare, nam paulo ante dixerat, duos cyathos per tenuem fistulam bibant Plin libro 2. de aqua in summa iuga erumpente Quo spiritu acta, & terræ pondere pressa siphonum modo emicat. Per siphones igitur longos vesicæ meatus

intelligit, ex quibus vrina exit, inde per diminutionem ſiphunculi dicuntur. Plin. ad Apollinarem, in hoc fonte crater, circa ſiphunculi plures miſcent iucundiſſimum murmur. Et paulo infra. E ſtibadio aqua veluti expreſſa cubantium pondere ſiphũculis effluit, cauato lapide ſuſcipitur.

Inque vices equitant.] Hinc apparet deam habeti contemptui, in cuius conſpectu turpiſſima quæque peragant. expreſſit autem tribades mulieres, hoc eſt fricatrices à τρίβω quod eſt frico ſiue tero: qualis fuit Sapho vt ipſa fatetur, & Porphyrio docet. quod genus ſceleris primo inſtituiſſe dicuntur Leſbiæ mulieres. vnde apud Ariſtotelem λεσβίζειν, id agere eſt.

Inque vices.] Vt altera alteram ineat. Plin. lib. 7. Androginos conſtat vtriuſque eſſe naturæ inter ſe vicibus coeuntes. alibi Iuuen. *Ne faciant vicibus.*

Coniugis vrinam.] Quam emiſit ante effigiem pudicitiæ.

Magnos viſurus amicos.] Id eſt ex conſuetudine Romana amicos ſalutaturus matutino.

Nota Bona ſecreta dea.] Quaſi dicat, mirum eſt quàm ſint etiam obſcœna quæ in ſacris Bonæ deæ fiunt à mulieribus: éſtque adiuuandum geſtu. De Bona dea dictũ eſt in 2. Satyra,

Atque Bonam tenera placant abdomine porca.

Secreta Bona dea.] Secreta autem dicit, quia vt autores ſunt Macrob. & Plutarchus in Cæſare & Cicerone, horum ſacrorum ritus arcani fuerunt, quúmque celebrarentur, viris intereſſe non licebat. ea tantum in domo ſummi pontificis noctu à mulieribus celebrabantur.

Quum tibia lumbos.] Sic illud Perſij,

—— quum carmina lumbum. Intrant.

Nam laſciuo cantu & ſono libido maxime excitatur. in iis enim ſacris ad tibiam, vt ait Plutarchus, ſaltabant mulieres, multa Bacchanalibus ſimilia peragentes. vnde ſuprà. *Nullo gemit hic tibicina cornu.*

Vinóque feruntur.] Licet in iis ſacris vino vterentur, tamen lactis nomine nuncupatur. & vas mellarium: autor eſt Macrob. Ordo eſt autem, ô quantus ardor concubitus eſt illis mentibus, quum tibia incitat lumbos & Mænades attonitæ cornu & vino feruntur, id eſt agitantur & rapiuntur.

Crinémque rotant.] Caput agitant.

Vlulante Priapo.] Vult omnino oſtendere poeta in ſacris Bonæ deæ omnia fere fieri à mulieribus, quæ fieri conſueuerant in Bacchanalibus, in quibus, vt diximus in 2. Satyr. autore Liuio, Viri & mulieres non gratia ſacrorum, ſed concubitus conueniebant, nam ibi ſtupra erant promiſcua ingenuorum & fœminarum, tum inter ſe, tum cum maribus ibi iderant ſacerdotes & Priapi, & Cybeles, multique vlulatus cymbalorum, tympanorum, & id genus inſtrumentorum muſicorum, per quod ait poeta vlulante Priapo, id eſt ſacerdote Priapi edente ſonos, & vlulatus muſicis inſtrumentis. hoc autem faciebant, ne quiritantis vox per vim ſtuprum patientis exaudiretur. De quibus Bacchanalibus ſic meminit Diuus Auguſtinus lib. 18. De ciuitate Dei. Et tamen eius velut de nomine per immundos dæmones Bacchanalia ſacra, vel potius ſacrilegia ſunt inſtituta, de quorum rabioſa turpitudine poſt tam multos annos ſic ſenatus erubuit, vt in vrbe Romana eſſe prohiberet.

Mænades.] Eas mænades appellat, quòd multa Bacchanalibus ſimilia peragerent. Nam Mænades dicuntur Bacchæ à μαίνομαι quod idem eſt, quod furo.

Concubitus.] Genitiuus eſt caſus.

Quæ vox.] Quàm impudica.

Saltante libidine.] Titillante pruritu, & vredine.

Quantus torrens.] Hyperbole eſt, id eſt quantus diſcurſus ſpermatis collecti ex nimio hauſtu vini.

Lenonum ancillas.] Carpit mulieres tribades ſui temporis, conqueritúrque quod in iiſdem ſacris bonæ deæ, quum corona ſeruantibus virginitatem daretur,

nunc proponatur tribadibus.

Laufella.] Nomen mulieris impudicæ, & ebriosæ, de qua alibi,

Quantum Laufella bibebat.

Ancillas Lenonum] Puellas Lenonum prostitutas.

Prouocat.) Quasi melius libidinatura.

Coxa pendentis.) Nam quæ succumbit, sublimi coxa excipit tribadem incumbentem.

Ipsa.) Scilicet Laufella.

Aderat frictum) Hoc autem dicit, quia gentibus incuruatur ad frictum.

Medullinæ crissantis.) Mouentis se ad turpitudinem. Nam crissari mulierum est, sicuti ceuere virorum.

Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.
Nil ibi per ludum simulabitur: omnia fient
Ad verum, quibus incendi iam frigidus æuo
Laomedontiades, & Nestoris hernia poßit.
Tunc prurigo moræ impatiens, tunc femina simplex,
Et toto pariter repetitur clamor ab antro.
Iam fas est: admitte viros. iam dormit adulter?
Illa iubet sumto iuuenem properare cucullo.
Si nihil est, seruus incurritur. abstuleris spem
Seruorum, venit & conductus aquarius. hic si
Quæritur, & desunt homines: mora nulla per ipsam,
Quo minus imposito clunem summittat asello.

IOANNES BRITANNICVS.

Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.) Quum inter mulieres inquit cæteris in rebus, honestísque officiis nobilitatis ratio habeatur, ita vt semper nobiliores præponantur: in hoc tamẽ obscœno libidinis flagitio victoria & corona tam ignobili quam nobili indifferenter datur, prout quæque melius libidinata fuerit, nulla prorsus illic habita ratione nobilitatis. Ergo, inquit, nullum illic habetur discrimen inter mulieres, sed virtus scilicet libidinandi, & coeundi inter dominas, id est quæ exercetur inter ipsas mulieres æquat palmam, id est facit, vt ipsa quæ victrix sit, æquetur natalibus, id est nobilitati, nam per natales numero pluratiuo nobilitatẽ intelligimus. Vnde Corn Tacitus loquens de Cornelio Fusco ait. Cornelius Fuscus ingens ætate, clarus natalibus. Sen. ad Lucilium. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit.

Laumedontiades.) Id est Priamus Laumedontis filius. Per Priamum & Nestora omnes extremæ senectutis intelligit. speciem enim pro genere posuit.

Hernia) Græci enterocelen & epiplocelen vocant autore Celso, quod nos herniam. est enim quum intestinum, aut omentum in sinum testiculorum, quem Græci oschon, Latini scrotum appellant descendit. quo vitio senes maxime laborant.

Nestoris.) Nestor Nelei regis Poly fuit filius, qui vt tradit Homerus, tertiam hominum ætatem vixit. vnde Ouid. in Metam

Vixi Annos bis centum, nunc tertia viuitur ætas.

Tunc.) Quum omnia aperte peraguntur, omni amota simulatione.

Prurigo.) Libidinis excitatio, omnísque vredo.

Tunc fœmina simplex. Tunc inquit simpliciter omnia agit mulier, neque turpitudinem aliquo pudoris velamento tegit.

Re petetur clamor) A fœmina expetente adulterum.

A toto antro.) Ab loco sacrorum occultiore.

Iam fas est) Verba mulierum libidinis impatientium, vocantiúmque viros intra ædes sacrorum.

Dormitat adulter.) Id est si adulter dormit, nec venit illa iubet iuuenem ad se aliũ accersi.

Cucullo.) Cucullus genus est vestis, de quo abunde dictum elt in tertia Satyra.

Veneto duróque cucullo.

Si nihil est.) Subaudi amantium.

Seruis incurritur.) Id est ad seruos recurrunt, vt cum eis libidinentur.

Aquarius) Alij tradunt aquarium illum dici, qui aquam coquo ministrat, quod hominis est vilissimi. Aquarium etiam accipi pro eo, qui publice aquam vendit, vt Romæ & Venetiis nostris temporibus fit. Vnde Cælius ad Ciceronem, nisi ego cum tabernatiis, & aquariis pugnarem, ciuitatem veternus occupasset. vnde & aquarium appellamus signum in Zodiaco humectum & imbricum. Nam sole in eo existente pluuiæ cadunt in terras. Iulius vero Frontinus de aquæ ductibus ostendit illum dici aquarium, qui curam haberet aquarum deducendarum per vrbem: sic enim scribit. Cuius rei fraus aquariorum est, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus. alibi: Nouus autem Anio viciabat cæteras aquas, nam quum eruditissimus veniat, & in primis abundans defectioni aliarum succurrit imperitia aquariorum deducentium in alienos specus. Aquarioli autem dicebantur mulierum impudicarum sordidi asseclæ. Apuleius in 2. Apolog. hisce auditis exacerbatus, aquariolus iste vxoris suæ ita ira extumuit.

Atque vtinam ritus veteres, & publica saltem
His intacta malis agerentur sacra: sed omnes
Nouerunt Mauri, atque Indi, quæ psaltria penem
Maiorem, quam sunt duo Cæsaris Anticatones,
Illuc, testiculi sibi conscius vnde fugit mus,
Intulerit, vbi velari pictura iubetur,
Quæcunque alterius sexus imitata figuram est.
Et quis tunc hominum contemptor numinis? aut quis
Sympullum ridere Numæ, nigrúmque catinum,
Et Vaticano fragileis de monte patellas
Ausus erat? sed nunc ad quas non Clodius aras?
Audio quid veteres olim moneatis amici:

Pone seram: cohibe. sed quis custodiet ipsos
Custodes? cauta est, & ab illis incipit vxor.

VET. SCHOL.

Et publica saltem.] Quia habebant & priuati sua sacra antea.

Quæ psaltria.] De psaltria, id est, de Clodio dicit, qui templum Bonæ deæ ingressus habitu psaltriæ, adulterium admisit.

Duo Cæsaris Anticatones.] Cæsar bello ciuili, cognita Catonis morte, cuius virtutem dialogo illo qui inscribitur Cato, Cicero etiam laudauit, libros duos famosissimos in vitam Catonis edidit, quos Anticatones inscripsit.

Testiculi sibi conscius.] Ad templum, vbi non est fas intrare, nec murem masculum.

Alterius sexus.] Masculini.

Simpuuium.] Vas sacrificiis aptum, in quo Pontifices lauare solebant. Simpuuiũ autem, quia omnes sacerdotes simul bibebant. inde simpuuiatrix illa dicitur, quæ porrigit poculum ipsum.

*Ad quas non * Clodius aras.*] Pro Clodius. licet nam per communionem, vt Clodius & Claudius, vt cotes & cautes, vt auriga & origa.

Pone seram.] Ianuæ, id est, include vxorem.

Et ab illis in vxor.] —— *qui nunc lasciua furta puellæ*
Hac mercede silent: crimen commune tacetur.

IOANNES BRITANNICVS.

Atque vtinam ritus.] Dolet poeta in mulieribus tantam esse libidinis vredinem vt deorum etiam templa profanent, pudicitiam contemnant, in sacris bonæ deæ nulla turpitudine abstineant.

Ritus veteres.] Solennia vetera sacrorum non violarentur.

Publica s.] Quæ pro salute populi Romani celebrabantur. Plutarchus.

Mauri.] Mauritania in extrema est parte Aphricæ ad Occidentem ad montem Atlantem.

Indi. Populi sunt ad Orientem siti prope Oceani refluxus, & solis exortus. est enim sensus, Orientales pariter & Occidentales nationes nouerunt, quæ psaltria tulerit penem maiorem, quàm sint duo Anticatones Cæsaris.

Illud.] Id est vbi sacra Bonæ deæ celebrantur.

Psaltria. Quæ optime canit a psallo, id est cano, vnde psalmus, id est cantus, & psalterium instrumentum musicum. Quas Psaltrias Græci dixerunt, Latini fidicinas appellarunt.

Pene.] Veterum: penis dicitur à pendendo. nam penem, autore Festo caudam vocabant, vnde offam porcinam cum cauda offam penitam dicebant. nunc vero penis capitur pro membro virili sicuti etiam cauda salax.

Duo Cæsa. Anticatones.] Cice. libellum in laudem Catonis Vticensis scripserat. Contra Cæsar indignatus duos libros scripsit quos appellauit Anticatones De quibus ita Suetonius in Cæsare. Reliquit & de Analogia duos libros & Anticatones totidem In quibus complexus est crimina quamplurima in Catonem. de Anticatonibus etiam Cic. intellexit quadam epistola ad Atticum sic scribens. Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam perspexi ex eo libro quem Hircius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis Vocabulum est autem compositum ex Græco & Latino. Nam verba autore Quint in primo ex peregrino & nostro componuntur, vt Epitogium & Anticato, Epitogium autem est genus vestis quod togæ super induebatur, ab ἐπὶ præpositione Græca & toga formatum est. An-

ticato vero ab ἀντὶ quod est contra & Cato, sit autem duo libro in volumen vnum complicati erant, & conuoluti specie tereti. Vnde & volumina sunt denominata, vt diximus latius in prima Satyra: cui volumini modo penem illum comparat poeta.

Vnde f. m.] Tantæ pudicitiæ ferunt Bonam deam fuisse autore Macr. vt extra gynæceum nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, vel à viro visa sit. Propter quod nec vit templum eius ingreditur. Vnde Tibullus:

Sacra Bona maribus non adeunda dea.

Et Propertius.

Fœminea loca clausa dea fontisque piandos,
Impune & nullis sacra retecta viris.

Et vt testatur Seneca, ita mares ab eius sacris arcebantur, vt picturæ quoque animalium masculorum contegerentur. Ostendit igitur poeta in brutis maiorem esse pudorem quàm in mulieribus: quas non pudeat veretrum in sacra Bonæ deæ inferre, vnde fugiant ipsi mures, tanquam qui sciant ea sacra omni amota virili figura celebrari consueuisse.

Et qui tunc hominum.] Vt sit sensus, Priscis temporibus tanta veneratione colebantur dij, vt nemo vnquam ausus sit eorum ritum contemnere. Nunc autem ita ludibrio habentur, vt in omnibus templis obscœnissima quæque fiant.

Numa.] Qui secundus post Romulum rex Romanorum sacra plurima instituit, ædem Vestæ confecit, virgines Vestales elegit, Flamines tres Dialem, Martialem, Quirinalem, Salios Martis sacerdotes. In sacris, fictilibus vsus est.

Simpuuium.] Vas cuius vsus erat in sacris, dictum à sumendo, vt scribit Varro.

Catinum.] Vas à capiendo dictum.

Patellas f.] Fictiles. Nam & patella vas erat, quo etiam vtebantur in sacris, vnde scri. Valerius C. Fabritium patellam deorum & salinum habuisse. Æmilium quoq. Pappum addit, quum hæreditatis nomine ea accepisset, religionis causa à se abalienanda non putasse.

Vaticano.) Collis Vaticanus est appellatus, quòd eo potitus sit pop. Romanus, vatum responso expulsis Hetruscis.

Sed nunc ad quas non Clodius aras) Subaudi accedit. per Clodium intelligit omnem adulterum: nam Clodius, vt diximus ex autoritate Plutarchi in vita Cæsaris, & Ciceronis, in secunda Satyra, captus amore Pompeæ vxoris Cæsaris, sumpto habitu muliebri, domum Cæsaris summi pontificis ingressus est: vbi sacra Bonæ deæ celebrabantur, sicque ausus est nulla habita sacrorum reuerentia, ea polluere.

Sed nunc.) i. temporibus nostris.

Audio quid veteres.) Intelligo inquit ô amici veteres quid nunc moneatis me, s. mulieres custodia in castirare posse contineri.

Olim.) Tria tempora complectitur: Præsens, vt hoc in loco, & Præteritum, vt illud Horat.

Olim truncus eras ficulnus, inutile lignum.

Futurum.

Vt illud Virgilius,

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Olim item pro interdum & nonnunquam ponitur: vt illud Horatianum:

Vt olim dant crustula blandi
Doctores.

Quis custodiet ipsos custodes) Monet poeta nec mulierem tutam esse à custodibus, quando ab iis ipsa incipiat: Mart.

—sed positu custodibus ingens
Turba futurorum est, ingeniosus homo es.

Iamque eadem summis pariter minimisque libido:
Nec melior, silicem pedibus quæ conterit atrum,
Quam quæ longorum vehitur ceruice Syrorum.
Vt spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, ceruical, amicas,
Nutricem, & flauam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti superest quodcunque paterni
Læuibus athletis, ac vasa nouissima donat.
Multis res angusta domi: sed nulla pudorem
Paupertatis habet, nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc, posuitque modum. tamen vtile quid sit
Prospiciunt aliquando viri. frigúsque, famémque
Formica tandem quidam expauere magistra.

VET. SCHOL.

Pedibus quæ conterit.] Quæ pedibus suis ambulat.

Quam quæ longo cer. Syr.] δίφρον significat. Syrorum, seruorum: verbo vsus est comico. Nam antiquitus seruis nomina ex gentibus suis ponebantur, vt apud Terentium frequenter legimus. Vehitur, id est in lectica. vt Cicero, Nam, vt mos est, lectica ad forum ferebant.

Prospiciunt aliq. viri.] Et suam paupertatem dispositione vtili gubernant. Frigusq. famem, vitam & vestem.

IOANNES BRITANNICVS.

Eadem libido.] Omnes, inquit, mulieres pauperes iuxta & diuites in libidinem ruunt.

Pedibus q. c.] i. quæ lectica non gestatur sed pedibus suis ambulat, ac per hoc pauper.

Nec m.] Subaudi est quàm diues mulier.

Atrum.] Hoc loco asperum, aliis nigrum.

Vehitur c.] i. gestatur lectica à seruis syriis.

Longorum.] Procerorum: nam lecticarij quærebantur magni & proceri.

Vt spectet ludos.] Aliud vitium notat in mulieribus quòd s. ambitiosæ sint quamuis pauperes, volunt enim diuites & nobiles videri.

Nutricem.] Nam inter ancillas Rom. diuites & nobiles habebant nutrices liberorum suorum.

Flauam p.] Pulchram. nam vt diximus ante, poetæ flauum pulchrum appellant, vnde Horat.

Phyllidis flaua decoret parentes. Alibi,
Si flaua excutitur Cloe. Hoc est pulchra.

Hæc t. a.) Licet, inquit, mulier modicas possideat diuitias: tamen quodcunque argenti paterni superest. i. quodcunque relictum est ex censu maiorum suorum donat athletis. *Athletis.*

Athletis.) Pugilibus. nam ἄθλος certamen significat, ἀθλία vero certo.

Leuibus.) Politis, & sine pilis, ac per hoc iuuenibus. nam leue dicimus quod est sine pilis. Macrob. Leue autem est mulierum corpus, quasi frigore naturali densetur.

Nouissima vasa.) Quæ ei extrema fuerunt ex censu maiorum.

Multis res angusta domi.) Subaudi est: licet inquit mulieres multæ sint pauperes, nullo tamen paupertatis pudore retinentur, quo minus sint prodigæ, modúmque fortunarum suarum excedant. nam ille dicitur pudorem paupertatis non habere, qui non timet, ne reprehendatur paupertatis, si quid vltra modum facultatum fecerit.

Ad illum modum.) Ad illam mensuram rerum, quam dedit ei paupertas: non viuit pro facultatibus.

Prosp̄iciunt v.) l. prodigi.

Prodiga non sentit pereuntem femina censum:
At, velut exhausta rediuiuus pullulet arca
Nummus, & è pleno tollatur semper aceruo,
Non vnquam reputant, quanti sibi gaudia constent,
Sunt quas eunuchi imbelles, ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barbæ,
Et quod abortiuo non est opus. illa voluptas
Summa tamen, quod iam calida matura iuuenta
Inguina traduntur medicis, iam pectine nigro.
Ergo spectatos, ac iussos, crescere primum
Testiculos, postquam cœperunt esse bilibres,
Tonsoris damno tantum rapit Heliodorus.

VETVS SCHOL.

Nonnunquam reputant.) Hic versus in quibusdam non est.

Sunt quas Eunuchi imb.) Inutiles ad concubitum.

——& , si quando ad prœlia ventum est,
Vt quondam stipulis magnus sine viribus ignis
Incassum furit.

Horat. *——non prœlia virginum*
Sectis in iuuenes vnguibus acrium.

Et quod abortiuo.) poculo faciente abortum.

Iam pectine nigro.) Tunc faciunt eunuchos, quando iam pubuerunt.

Tonsoris damno.) Quia non habent barbam.

Heliodorus.) Medicus.

IOANNES BRITANNICVS.

Recidiuus.) Recidiua pergama appellat Virg. quæ post casum sint restituta: sic nummus recidiuus, quasi qui renascatur postquam iam perierit. In vetustis

codicibus legitur rediuiuus: quòd ex vetusto renouatũ significare ostendit Festus. ergo nummus rediuiuus quasi qui renouetur & reuiuiscat.

Exhausta.] Exinanita.

Pullulet.] Sumpta metaphora à satis, quæ quum è terra siue arbore exeunt pullulare dicuntur deducto vocabulo à pullo. i. nouello. Horat. pullam appellat myrtum: quæ nouella sit.

Non reputant.] Non considerant: quam magno constent voluptates quas capiũt ex libidine sua.

Sunt q.] Aliam mulierum impudicitiam notat, quod Eunuchis delectentur: ea s. ratione, vt voluptates sentiant, & non concipiant. vnde illud est Mart.

Cur tantum Eunuchos habeat tua Gellia quæris,
Pannice vult futui Gellia, non parere.

Imbelles] Sunt enim veluti mulieres.

Mollia.] Quasi muliebria quum Eunuchi sint.

Desperatio barba] Barbam enim Eunuchi non producunt, quum scri. Macrob. inopia caloris. Calor enim est qui pilos creat, vnde Eunuchis desunt: quorum naturam nullus negauerit frigidiorem esse quàm viri.

Et quod abortiuo.] Alia ratio quòd spadonibus delectentur, quia non concipient, ac per hoc abortiuos non facient. De abortiuo dictum est in secunda Satyra.

Illa voluptas S. t.] Est veluti Anthypophora, quasi aliquis dixerit, quam voluptatem possunt capere ex hominibus Eunuchis, quum sint male mentulati? sed summa inquit est voluptas, quia non vtuntur Eunuchis nisi qui castrati fuerunt in ætate adultiore, vt matura habuerint genitalia.

Inguina.] Ordo est, inguina matura. i. quæ creuerunt ad legitimam mensuram.

Traduntur m.] Vt inde testes excidant.

Pectine.] i. pubescente.

Ergo e.] Mulieres inquit spadonibus delectantur, sed eos non iubent prius castrari, quàm ad ætatem maturam peruenerint. Domitianus tamen mares castrari vetuit, & spadonum, qui residui erant apud mangones, pretia moderatus est.

C. Bilibres.) Duarum librarum. i. graues & iustæ magnitudinis. dicitur etiam trilibris, quo vsus est Horat. in 2. Sermo. & quadrilibris, Plautus in Aul. Præterea nihil. S.

Rapit H.) Nomen medici. i. donum solis.

Tonsoris d.) Quia non lucrabitur: nam eum non tondebit, quum barbam, vt diximus, non producat.

Conspicuus longe, cunctisque notabilis intrat
Balnea, nec dubie custodem vitis, & horti
Prouocat, à domina factus spado. dormiat ille
Cum domina. sed tu iam durum, Postume, iamque
Tundendum eunucho Bromium committere noli.
Si gaudet cantu: nullius fibula durat,
Vocem vendentis Prætoribus: organa semper
In manibus: densi radiant testudine tota
Sardoniches: crispo numerantur pectine chordæ,

Quo tener Hedymeles operas dedit: hunc tenet, hoc se
Solatur, gratóque indulget basia plectro.

VET. SCHOL.

Bromium committ. noli.] Puerum ephœbum & comatum non committes Eunucho.

Nullius fibula durat.] Fibulam dicit circellos, quos Tragœdi siue Comœdi in penem habent, vt coitum non faciant, ne vocem perdant.

Organa.] Organa dicit citharas eorum quos amant.

Crispo.] Eburno, qui crispet & agitet cordas: aut scutulato & pulchro.

Quo tener Hedymeles.] Hic citharœdus fuit: tener autem ad ætatem retulit.

IOANNES BRITANNICVS.

Conspicuus.] Penis magnitudine. nam in balneis bene mentulati à cinædis obseruabantur. Ordo autem est sensus. Spado factus à domina i. qui castratus fuit imperante domina longe conspicuus, & notabilis cunctis i. quem omnes præcipuum spadonem notent & obseruent. intrat balnea & prouocat penis magnitudine ipsum Priapum. i. potest certare cum Priapo de magnitudine membri

Custodem v. & h.] i. Priapum: qui, vt scri. Diodo. in quinto, non solum in vrbium templis, sed in agrestibus quoque locis tanquam vinearum, atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans. cui deo sacra cum risu & ludo fiunt, sicuti etiam Diony. patri Nam antiqui fabulantur, eum filium fuisse Dionysij & Veneris, ea ratione quòd qui vino indulgeant sint natura ad Venerem promptiores. Affetût nonnulli priscos illos, quum vellent hominum pudenda occultius nominare, Priapum dixisse. Omitto multa alia quæ a Diod. diffusius perscribuntur.

Bromium.] Puerum tuum formosum qualis fuit Bacchus qui Bromius est appellatus. βρόμος enim significat crepitum & sonitum qui per tonitruum cõtigit, quum natus est.

Si g. c.] Varia mulierum studia percurrit poeta, earum semper flagellans impudicitiam, si mulier inquit cytharœdis, & cantoribus delectatur, nullus est qui durare possit, ita defatigantur continuo cantu.

Nullius f. d.] i. nullus adolescens infibulatus potest tam diutinum canendi laborem perferre. Infibulabantur enim adolescentuli, vt diximus paulo ante, interdũ valitudinis, interdum vocis conseruandæ gratia: frequens enim coitus facit, vt adolescens raucescat. Eius infibulationis rationem hanc scri. esse Celsus: cutis quæ supra glandem est extendatur, notetúrque vtrinque lateribus atramento, quà perforatur, si glans a notis libera est, is locus idoneus fibulæ est. Erat enim annulus tenuissimus argenteus siue aureus, siue æneus Alij interpretantur quòd mulieres precio corrumpant cithatœdos & cantores ad coitum. & sic fibulam soluere cogãtur, quod falsum est. nam non amat eos mulier, vt coeat, sed vt voluptatem capiat ex cantu, nam in sequentibus ait,

Sed cantet potius, quàm totam peruolet vrbem.

Supra vero taxauit alias mulieres, quæ citharœdos amarent ad coitum.

Soluitur his magno comœdi fibula,

Sunt quæ Chrysogonum cantare vetent.

Ergo poeta notat hic mulierem, quæ studio citharœdorum canentium teneretur.

Vocem vendentis prætoribus.] Prætores enim qui ludis præerant adolescentes emebant, qui cantica peragerent.

C. Organa.] ὄργανον, Græce Latine instrumentum dicitur, verum hoc lo-

co pro musico instrumento capitur habente cordas qualis est Cithara. S.

Densi sard.] Tota, inquit, Cithara lapidibus preciosis adornata est. Onyx gemma est, cui nomen est coniunctum cum Sarda alio lapide. Nam vt Sudines ait, autore Plin. Onyci candor est vnguis humani similitudine. Item, Chrysoliti & Iaspidis & Sardæ, vnde nominis societas oritur. Sardonycem Ptolomeus à Sardonyce monte Indiæ deriuari scribit; ea vsus est primus superior Africanus. Autor est Plin. de quo diximus latius apud Persium illic: *Et natalitia tandem cum sardonyce albus.*

Testudine.] i Cithara, quam Mercurius primus teste Eratosthene ex testudine fecit, quanquam postea Orpheo, siue vt alij volunt, Apollini tradidit, quum ab eo dono Caduceum accepisset.

Numerantur.] Percutiuntur: nam numerari videntur, quum feriuntur plectro.

Pectine.] Pecten Latine, id est, quod Græce dicitur plectrum, quo cordæ feriuntur. Virgil.

Atque eadem digitis, mox pectine pulsat eburno.

Plectrum autem dictum est à πλήσσω quod est percutio, quod cordæ eo percutiantur.

Quo.] Scilicet pectine.

Hedymeles.] Nomen fictum citharœdi: nam ἡδὺ significat dulce, & μέλος cantum.

Operam dedit.] Scilicet cantui.

Hunc t.] Scilicet pectinem, vt sit pars pro toto, id est, citharam.

Quædam de numero Lamiarum, ac nominis Appi,
Et farre, & vino Ianum, Vestámque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, & fidibus promittere. quid faceret plus
Ægrotante viro? medicis quid tristibus erga
Filiolum? stetit ante aram, nec turpe putauit
Pro cithara velare caput: dictatáque verba
Pertulit, vt mos est, & aperta palluit agna.
Dic mihi nunc, quæso, dic antiquissime Diuum,
Respondes his Iane pater? magna otia cæli,
Non est, vt video, non est, quod agatur apud vos.
Hæc de comœdis te consulit: illa tragœdum
Commendare volet, varicosus fiet haruspex.

VETVS SCHOL.

Ac nominis Appi.] Appias significat.

An Capitolinam.] Olympiam coronam, id est, sacrificabat nobilis matrona, vtrū citharœdus Pollio eius amatus, in agone Capitolino coronam accipere posset. Quercum dicit, quia inde solebant coronari

Dictatáque verba.] A sacerdote, siue aruspice.

Pertulis] Ad deos scilicet secundum consuetudinem.

Palluit] De eo sollicita, vel de responso, exta intuendo, an ille coronam posset consequi.

Dic mihi.] Apostrophe ad Deos.

Resp. his.] His de scilicet rebus responsa datis.

Varicosus fiet aruspex Multum stando dum Deos, aut exta consulit aut certe tantæ * impudentiæ sumit inspiciendis extis, vt varicosi aruspicis doctior videatur. Potest & nomen esse aruspicis cuiuspiam.

IOANNES BRITANNICVS.

Quædam de numero Lamiarum.] Id est, Nobilium, & potentiorum. Qualis fuit familia Lamia, quæ nobilissima fuit, deducta origine ab Lamo, qui Formiarum rex fuit in Campania. De quo Horat.

Æli vetusto nobilis ab Lamo,
(Quando & priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, & nepotum
Per memores genus omne fastos)

Quum farre & vino] Docet Cato in Re rustica capite centesimo trigesimo tertio Iano sacrificare his verbis. Iano struem commoueto sic. Iane pater te hac strue commouenda bonas preces te precor, vt sies volens propitius mihi liberisque meis, Domo familiæque meæ, Mactus hoc ferto. Postea vinum Iano dato sic, Iane pater vti te strue commouenda bonas preces bene precatus sum, eiusdem rei ergo macte vino inferiori esto. Ouid. in 1. Fast.

Ara mihi posita est paruo coniuncta sacello,
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.

Vestámque rogabat.] De Vesta abunde dictum est superioribus Satyris.

An Capitolinam.] Rogabat, inquit, mulier quædam de nobilioribus Ianum & Vestam facto sacrificio, an Pollio citharœdus, cuius amore flagrabat, futurus esset victor in certamine Capitolino.

Quercum Capitolinam.] Id est, Coronam quernam, quæ dabatur victor in certamine Capitolino. Mart.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus. & alibi,
Quid pro Tarpeia frondis honore potest.

Nam Domitianus, autore Tranquillo, instituit quinquennale certamē, Capitolino Ioui triplex: musicum, equestre, Gymnicum, & aliquanto plurium quam nunc est coronarum. Certabatur etiam & prosa, oratione Græce, Latinéque, ac præter citharœdos. Corocitharistæ quoque, & Psallocitharistæ.

Fidibus.] Id est, ipsi citharœdo, scilicet ipsam coronam.

Quid faceret.] Non plus inquit anxia esset pro salute mariti ægrotantis, aut filiis, quàm est pro cithara, hoc est pro ipso citharœdo. Rhetorica hypallage.

Velare caput.] Nam qui rem diuinam faciebant ex veteri instituto caput velabant, vnde apud Virgilium, Helenus vates præcipit sic Æneæ.

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostilis facies occurrat & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.

De hoc ritu sacrificandi multa scribit Plutarchus in Problematis.

Dictatáque verba Ab haruspice. s. qui vouenti verba dictabat.

Vt mos est.] s. Haruspex dictet verba quæ postea proferat qui votum facit.

Apertá agna.] Ex cuius extis haruspices futura cognoscebant.

Dic mihi nunc quæso.] Hac interrogatione ostendit tales preces indignas esse, quæ exaudiantur.

Antiquiſsime diuum.) Nam habitus eſt antiquiſſimus deorum, vnde illud eſt Ouidij in ptimo Faſt.

Me chaos antiqui, nam ſum res priſca, vocabant.

Iane pater.) Hoc verbum eſt ex ritu. nam in ſacris Ianum geminum, Ianum pattem, Ianum Iunonium inuocabant, Patrem autem quaſi deorum deum. lege Macrob. lib. 1. Saturn.

Magna ocia cæli) Subaudi ſunt.

Hæc de comœdis) Comœdi & tragœdi dicuntur qui comœdias, & tragœdias agũt, comici & tragici qui ſcribunt.

Conſulit te) Scilicet ô Iane.

Varicoſus.) In homine, vt in Perſium diximus, venæ tumeſcentes in varices conuertuntur: nec in cruribus ſolum, ſed in toto corpore conſpiciuntur. Vnde Celſus ità ſcribit. præter hoc euenit, in quorundam ventribus varices ſunt, quarum nulla alia curatio eſt quàm quæ in cruribus eſſe conſueuit. Varices autem dicuntur ex nimia mora ſtandi prouenire Inde illud eſt Vatinij in Ciceronem varicoſum gloriantem ſe humeris Italiæ ab exilio reportatum, vnde ergo tibi varices? Haruſpex igitur, quum exta conſulit: diu ſtando fit varicoſus. Haruſpex dicebatur, qui exta pecudum inſpiceret, ex quibus futura prænoſcebat, ab haruga denominatus: nam haruga dicitur hoſtia ab hara, in qua concluditur & ſeruatur. Hara autem eſt, in qua pecora includuntur.

Sed cantet potius, quam totam peruolet vrbem
Audax, & cœtus poſsit quæ ferre virorum,
Cumque paludatis Ducibus, præſente marito,
Ipſa loqui recta facie, ſiccisque mamillis.
Hæc eadem nouit, quid toto fiat in orbe,
Quid Seres, quid Thraces agant: ſecreta nouercæ,
Et pueri: quis amet, quis diripiatur adulter.
Dicet quis viduam prægnantem fecerit, & quo
Menſe: quibus verbis cõcumbat quæque, modis quot.
Inſtantem Regi Armenio, Parthóque cometem
Prima videt: famam, rumoréſque illa recenteis
Excipit ad portas: quoſdam facit iſſe Niphatem
In populos, magnóque illic cuncta arua teneri
Diluuio: nutare vrbes, ſubſidere terras,
Quocunque in triuio, cuicunque eſt obuia narrat.

VETVS SCHOL.

Cumque paludatis.] Euntibus ad militiam, chlamidatis ſcilicet. Salluſtius. Togã paludamento mutauit.

Siccisque mamillis.] Adhuc extantibus, vel ſine ſudore.

Quid Seres, quid Thraces.) Galliarum gentes, aut Scythæ.

Et pueri.) Quid nouerca cum priuigno suo agat.

Quis decipiatur.) Quis ad pœnam raptus est.

Parthoque cometem.) Huius stellæ ortus magnum regibus portendit exitium: vnde & Lucanus,

——— *Et magnum terris adstare cometem.*

Latine autem hæc stella cincinnata dicitur.

Diluuio.) Inundasse Armeniæ fluuium.

Subsidere terras.) Terræ motum fieri.

IOANNES BRITANNICVS.

Sed cantet potius.) Hinc ostendit poeta mulieres cantoribus, citharœdísque delectari, vt diximus, non vt cum eis coeant, sed vt ex cantu voluptatem capiant. Cætet inquit potius, & cum cantoribus versetur, quàm per vrbem vagetur. sicque notat mulieres ambulatrices, quæ semper impudicæ habitæ sunt. Vnde est illud præceptum Catonis in Re rustica. Mulier ne sit ambulatrix.

Ferre cœtus virorum) Versari magna audacia cum viris.

Cumque paludatis.) Paludamentum vestis militaris imperatoria Apuleius in prima Apologia Veruntamen hoc Diogeni, & Antistheni pera & baculus, quod regibus diadema, quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus Galerum, quod lituum auguribus. Tranquillus in Cæsare. Paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.

Strictisque mamillis.) Ita coarctatis, vt in summo natent sinu.

Quid Seres.) Populi Scythiæ primi hominum, qui noscantur, lanitio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem. cœtum reliquorum mortalium fugiunt quum commercia expetant. Plin. lib. 6.

Quid Thraces) Populi Septentrionales.

Regi Armenio Parthóque) Vtpote imperij Romani hostibus.

Cometem instantem.) Exitium minantem: nam cometas Græci vocant, quas nos cincinnatas, & crinitas stellas appellamus, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas.

Facit Niphatem isse.) Id est, ita rem narrando disponit, vt faciat Niphatem isse in quosdam populos Niphates fluuius est Armeniæ. Luc.

Armeniúsque tenens voluentem saxa Niphatem.

Est etiam mons eiusdem nominis vt scribit Strabo.

Teneri diluuio) Id est inundari, & aquis obrui.

Nutare vrbes.) Terræ motu quati.

Subsidere.) Introrsum ire. Ouid, — *subsidunt valles.*

Nec tamen id vitium magis intolerabile, quàm quæ
Vicinos humiles rapere, & concidere loris
Exorata solet. nam si latratibus alti
Rumpuntur somni: fustes huc ocyus, inquit,
Adferte, atque illis dominum iubet ante feriri,
Deinde canem: grauis occursu, teterrima vultu
Balnea nocte subit: conchas, & castra moueri
Nocte iubet: magno gaudet sudare tumultu,

Cum lassata graui ceciderunt brachia massa,
Callidus & cristæ digitos impreßit aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coëgit.

VETVS SCHOL.

Vicinos humiles.] Paupetes vicinos togata, lotis cædit, cæterum irata fustibus si canes latrauerint in vicinia, & experfecta fuetit.

Grauis occursu.] Visione tertibilis. vt Virg.

Nec visu facilis.

Castra moueri.] Instrumenta balnearia.

Cum lass. graui.] * Alteras dicit, quibus vtuntur athletæ cum exerceent: quasi plumbeis pondetibus exercearur.

Exclamare coëgit.] Non cogit exclamate quod fecetit, illa non exclamat, sed patienter tolerat.

IOANNES BRITANNICVS.

Nec tamen id vitium.] Nec illud vitium vagandi pet vrbem, & petscrurandi res nouas grauius est, quàm quod iracundiæ & sæuitiæ vitio laborat.

Rapere.] Ttahere vi.

Vicinos humiles.] Hoc est pauperes, si forte intertuptus fuetit ei somnus per canes eorum.

Exorata.] Etiam exotata.

Solet concidere.] Verberare, & cædete.

Illis.] Scilicet fustibus.

Dominum.] Scilicet canis.

Grauis.] Tettifica.

Balnea nocte subit.] Nam ante cœnam lauabantur.

Conchas] Vasa quibus vtebantur in balneis.

Et castro.] Id est multam supellectilem quam secum ferat.

Gaudet sudare.) Gaudet inquit in balneis lauati strepitu magno & ambitioso. vnde titulus epist. Senecæ in 8. talis est, cum notat tumultuosam balneorum luxuriam.

Graui massa.) Graui altetum pondere: nam quī balnea ingtediebantut quo facilius sudotem elicetent, antequam lauarentur se exercebant, nunc grauiora onera manibus ferendo, nunc alteres rotando. quam tem Seneca ad Lucilium optime ostendit lib. 8. vbi notat tumultuosam luxuriam balneotum sic dicens: Quum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, quum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio, quotiens tetentum spiritum temiserunt, sibilos & acerbissimas respirationes. Idem alibi ad Lucilium loquens de exercitationibus. Cursus, & cum aliquo pondere manus motæ. ergo graui massa, id est, graui altere. qui aliud nihil est quam massa plumbea. Dictus autem videtur ab ἅλλομαι quo est salio, nam saltantes susceptis alteribus exercebantur. Mart.

Alteram facili rotat lacerto.

Aliptes.) Vnctor, ab ἀλείφω quod est vngo, vngebantut enim qui volebant lauari.

Callidus.) Astutus: nam dum vngit mulietem genitalia manibus palpat, & percurit: Sen. lib. 8. loquens de strepitu balneotum. Quum in aliquem inertem ac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illisæ manus humeris. quæ vt plana prouenerit, aut concaua, ita sonum mutat. Idem in eadem epistola. Aliptem cogita

cogita tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, exprimentem, nec vnquam tacentem, niſi dum vellit alas, & alium pro ſe clamare cogit.

Criſtæ.) Genitalibus.

Exclamare) Strepitum facere ex percuſſu manus. Summum fœmur, ſummam partem fœmoris: nam fœmur totam coxam appellamus, hoc eſt partem exteriorẽ, & interiorem vno vocabulo. Vnde Apuleius. Nam ſi faciem tuam mediis eius fœminibus emiſeris facile percunctaberis, quam grandem tibi demonſtret patientiã, loquebatur autem de Aſino. Plin. autem lib. 23 Fœmina atteri, adurique equitatu notum eſt. Apuleius in lib. 10. Ilian ticione candenti inter media fœmina detruſo crudeliſſime necauit.

Conuiuæ miſeri interea ſomnóque, faméque
Vrgentur. tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus, de quo ſextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim,
Dum redit, & loto terram ferit inteſtino.
Marmoribus riui properant, aurata Falernum
Peluis olet: nam ſic, tanquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit, & vomit. ergo maritus
Nauſeat, atque oculis bilem ſubſtringit opertis.
Illa tamen grauior, quæ cum diſcumbere cœpit,
Laudat Vergilium, perituræ ignoſcit Eliſæ,
Committit vates & comparat: inde Maronem,
Atque alia parte in trutina ſuſpendit Homerum.

VETVS SCHOL.

Ducitur.) Bibit, vt digerat.

Et loto terram.) Cum ceperit ebria reiicere.

Marmoribus.) In triclinio marmoreo.

Deciderit ſerpens) Ita poſt vomitum bibit, tanquam ſerpens, quando in dolium vini ceciderit, bibendo vomit, & vomendo denuo bibit.

Illa tamen grauior) Statiliam Meſſalinam inſectatur, quæ poſt quatuor matrimonia diuerſo exitu ſoluta, poſtremo Neroni nupſit: poſt quem interemptum, & opibus & forma & ingenio plurimum viguit. coniectata eſt vſum eloquentiæ vſque ad ſtudium declamandi. Illo tempore duæ Meſſalinæ fuerunt. hæc, & Valeria, de qua Claudius Britannicum filium ſuſtulit.

IOANNES BRITANNICVS.

Conuiuæ miseri.] Hoc est qui illam domi expectant cum ea cœnaturi, vt sit tota ipsa familia.

Interea.] Dum lauatur.

Tandem.] Post longam expectationem.

Oenophorum.] Vas ad ferenda vina, οἶνος enim vinum significat φέρω porto.

Sitiens.] Magna cum siti bibens.

Quod tenditur] Quod plenum est, vnde & vbera distenta dicimus, quæ plena sunt.

Admotum à pedibus.] Id est appositum seruis vt pessimum: nam pessimum erat vinum, qui enim vomere volebant vinum pessimum bibebant, quale dabatur seruis, quod appellabant τρόπιν, quod significat versionem, quæ scilicet stomachum subuertit & perturbat. Id verbum est apud Mart.

Bibit ergo tropin vt vomat.

De apedibus autem diximus in prima Satyra illic,

Ab octaua Marius bibit.

Sextarius alter.] Id est duo sextarij. Est autem Sextarius sexta pars congij. C. Capit enim Sextarius vncias viginti, de vnciis loquor non ponderum, sed mensurarum auror est Priscia. S.

Ducitur.] Bibitur Horatius, *Ducere nectarios succos.*

Ante cibum.] Id est ieiunio stomacho, contra vinum optimum vomitum coercet. Horatius,

Vel quod fluentem nauseam coerceat: Metire nobis Cacubum.

Rabidam orexim.] Id est rabidum comedendi appetitum. orexis enim vox est Græca, quæ appetitum significat. ὀρέγομαι enim Græce, appeto Latine, pro vomitu etiam ponitur. Plinius ad Priscum de quadam ægrotaute, pro vomitu sic scribit. Hoc discrimine implicita est insidens febris, tussis, orexis, summa macies, summa defectio. Iuuenalis alibi in sequentibus.

Hinc surgit orexis, Hinc stomacho bilis.

Nam vinum illud pessimum bibebant, vt vomerent, sieque euacuato per vomitum stomacho maior esset edendi appetentia. Vnde Seneca: vomunt, vt edant, edunt, vt vomant. Idem Seneca ad Lucilium loquens de intemperantia mulierum. Non minus inquit potant, & oleo & mero viros prouocant. Æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt.

Dum redit.] Sensus est, & ordo. Sextarius alter ducitur, id est hauritur, & bibitur ante cibum facturus rabidam orexim, id est, rabidam appetentiam dum redit scilicet ex stomacho, id est dum remittitur, & vomitur. nam sic per vomitum exinanito stomacho appetitus edendi magnus excitatur.

Luto intestinc. Id est vino luteo, quod in intestina hauserat, luto enim positum est pro luteo, sic Virgilius: *Croceo mutabit vellera luto.*

Et in sequentibus Iuuenalis.

Incude & luto Vulcano ad rhetora misit.

Quem locum animaduerti sic legendum & non luteo, primam enim habet longã. Persius, *Surgit tibi lutea pellis.* Carmen hexametrum luteo non admittit duabus extremis longis & media correpta, ergo luto pro luteo. C. Quid si dicamus luto, non pro luteo, sed pro cœno positum esse, priore longa poetica licentia, idq. vt vomitionis fœditatem ostendat: nam non cibum, sed lutum vomunt intestiuũ: hoc est cibi polt sisque ineoctam massam, & vt Cicero 2. Philipp. dixit frusta esculenta vinum redolentia S.

Riui] Hyperbolicos quasi riui.

Marmoribus.] Per sola & pauimenta marmorea.

Aut Falernum peluis olet.] Est enim sensus: vomitus vini, aut in terram cadit, aut peluí excipitur.

Olet Falerno.] Oleo & accusatiuo iungitur, Horat. *Pastillos Rufillus olet.* & ablatiuo. Ouid.

Non arabo noster rore capillus olet.

Bibit & vomit.] Martialis.

Nec cenat prius, aut recumbit,
Quàm septem vomuit deunces.

Maritus nauseat.] Id est marito stomachus subuertitur, & ad vomitum monetur. Nam nausea proprie appellatur ipsa stomachi subuersio sine tamen vomitu. Seneca lib. 8. Nausea enim me segnis hæc sine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec effundit. Nauseo autem vnum est ex sex verbis desinentibus in eo, quæ primæ sunt coniugationis, quæ sunt hæc: Beo, creo, meo, nauseo, screo, laqueo, cum compositis. Reliqua vero in eo desinentia secundæ sunt coniugationis, præter eo & queo cum compositis, quæ quartæ sunt.

Bilem substringit.] Sed choleram inquit compescit continendo.

Illa tamen grauior.] Ridendo ait poeta eam maioris esse grauitatis, quæ etiam in cœnis disputet de poetis. Sic Pers.

Ecce inter pocula quærunt,
Romulidæ saturi, quid dia poemata narrent.

Peritura ignoscit Elissa.] Ita bene historiam ait scriptam à Virgilio de nece Didonis, vt non irascatur ei, quòd ipsa sibi mortem attulerit, sed ignoscat, laudétque vt ab ea recte factum, vt totum sit in laudem Vergilij qui causas necis optime descripserit. Solemus enim irasci, & nullo modo ignoscere, cum quis se interemerit nulla existente causa honesta.

Elissæ.] Id est Didoni: nam Elissa nomen fuit proprium. Dido vero Pœnorum lingua viraginem significat, quòd in ignem se immiserit.

Committit vates.] Quasi præsentes in certamen deducit, vt alter cum altero concertari possit, nec alter altero sit inferior. Est enim committere idem quod comparare, & in contentionem adducere. Propert.

Et sua cum antiqua committit scripta Corynna.

De cuius significatione vberius illic dicimus in prima Satyra.

Rutulúmque ferocem Committas.

Trutina.] Id est statera: Idem enim significat. Victruuius lib. 11. Id autem ex trutinis, quæ stateræ dicuntur, licet considerare à trutina sit verbum trutinor. Persius.

Atque exporrecto trutinantur verba labello.

Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis
Turba tacet, nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis.
Tot pariter pelues, tot tintinnabula dicas
Pulsari. iam nemo tubas, nemo æra fatiget:
Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.
Imponit finem sapiens & rebus honestis,
Nam quæ docta nimis cupit, & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Siluano porcum, quadrante lauari:

VET. SCHOL.

Vna lab. pet. f. luna.] Sonitum fieri adsolet, quando luna deficit.
Imponit finem.] Etiam philosophiam tractat.
Crure tenus.] Id est accipere debet virilem habitum, & cingi vt vir.
Cadere Sil. p.] Siluano mulieres non licet sacrificare.

IOANNES BRITANNICVS.

Cedunt grammatici.] Et si inquit grammatici, & rhetores clamosi sunt, tamen superantur à muliere strepitu vocis.

Rhetores.] Differt rhetor ab Oratore, quod ille præcepta artis tradit & docet: hic vero secundum præcepta artis loquitur. C. Idem tamen est Rhetor Græce, quod Latine eloquens, siue orator autore Cicerone in Oratore ad Brutum, vt notauimus in Satyra prima. S.

Nec causidicus.] Hoc vult intelligi: tantum esse mulieris clamorem, vt oporteat omnes silere dum loquitur, etiam qui soleant esse clamosi, vt causidici, præcones, & reliquæ mulieres. ac si dicat, si causidici & præcones loquerentur ea dicente non exaudirentur: tantus est strepitus vocis muliebris, omnes inquit tacebunt, quando in cassum loquerentur si ea loquetur, quia non audirentur.

Tanta vis.] Tanta copia verborum.

Cadit.] Exit ex ore.

Tot pariter.] Tu dicas vocem illam tam sonoram, tot pelues esse, & tot tintinabula.

Peluis.] Vas aquarium, in quo varia perluuntur, vnde & nomen.

Nemo fatiget tubas.] Nemo inquit ad succurrendum lunæ vtatur tubis, neque alio strepitu, quandoquidem mulier voce sua omnes vincat strepitus.

Luna laboranti.] Nam vt scribit Plin. lib. 2. cap. 12. Viri ingentes, inter quos fuit Stesichorus & Pindarus, crediderunt Lunam eclipsim, & quasi mortem pati excantationibus, vnde ne id luna pateretur dissono crepitu succurrebant. Tit. Liu lib. 7. tertiæ Decadis: præliatum non solito modo clamore, ac tumultu est, sed ad aliorũ virorum, equorum, armorúmque sonum disposita in muris campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ silenti nocte fieri solet edidit clamorem. ait ergo poeta tam clamosam esse mulierem, vt sine tubis, aliísque crepitaculis sola facile possit sua voce lunæ excantationibus laboranti quid vtile, auxiliari, ne excantationes audiat.

Imponit finem.] Non solum inquit mulier de poetis iudicat, sed etiam more philosophi præcepta dat de ratione recte viuendi, etgo & pro etiam, imponit finem & modum rebus honestis, id est, etiam præter iudicium, quod habet de poetis, præcipit modum & finem rebus honestis, id est, docet ipsa sapiens, quid sit honestum, quid sit vtile, quid pulchrum. pronunciandum est risu Satyrico.

Nam quæ docta.] Ex quo inquit sibi vsurpat officium virorum, vt more philosophi de virtute & honesto disputet, iudicétque de poetis: debet etiam habitum sumere viris sapientibus congruum, & omnia facere, quæ faciunt philosophi & viri literati, si cupit videri docta & facunda, vt quemadmodum doctrina viris parem se facit, ita & habitu sit similis: éstque legendum cum risu, vt manifesta sit sciolæ mulieris irrisio.

Crure tenus medio.] Talem etiam habitum Oratoris fuisse ostendit Quintilianus lib. 11. Tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites vsque perueniant. nam infra mulierum est supra centurionum.

Cadere Siluano porcum.] Debet inquit omnia facere, quæ fieri solent à poetis & viris literatis, qui cum loca solitaria quærant & nemora, vbi sine strepitu commodius possint scribere, Syluano syluarum deo sacrificant, mactantes

porcum videtúrque poeta ad id respexisse, quum dixit porcum mactandum Syluano: quoniam, vt docet Cato in Re rustica, Marti Syluano in sylua in capita singula boum votum faciebant. Nam Martem Syluanum appellarunt, cui porcum immolabant. Mulieri ad eam rem diuinam adesse non licebat, neque videre quomodo fieret, permittebatur. Vnde nunc poeta videtur per ironiam hortari mulierem etiam ad sacrificia, quæ à viris duntaxat peraguntur. Horatius in epistolis, Syluanum placari lacte sic docet ab agricolis,

Tellurem porco, Syluanum lacte piabant.

De hoc tamen aliquid certius quærendum est.

Quadrante lauari.] Exigua mercede qualem persoluunt pauperes philosophi. vnde Horat. in 3. Sat. irridens Cynicum vt miserum & pauperem ait, quadrantem balneatori daturum:

—dum tu quadrante lauatum Rex ibis.

C. Immo quadrantem balneatori dare mos fuit Romæ. Hinc Seneca, Balneum rem quadrantariam appellauit. Cur, inquit, exornatetur res quadrantaria, & in vsum non oblectamentum reperta? Cicero item pro Cœlio. Nisi forte mulier potens, quadrantaria illa permutatione, familiaris facta erat balneatori. S.

Non habet matrona, tibi quæ iuncta recumbit,
Dicendi genus, aut curuum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omneis.
Sed quædam ex libris & non intelligat. odi
Hanc ego, quæ repetit, voluitque Palæmonis artem,
Seruata semper lege, & ratione loquendi,
Ignotósque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi: turpe putat nil,
Cum virideis gemmas collo circundedit, & cum
Auribus extentis magnos commisit elenchos.

VETVS SCHOL.

Palæmonis artem.] Grammatici, magistri Quintiliani oratoris.
Seruata sc. lege.] Analogia.
Tenent antiquaria.] Quæ antiquitatem tenet, & vt antiquarius, versus dicit.
Opicæ castigat amicæ] Imperitæ, malæ pronunciantis.
Nil non permittit.] Id est omnia. Nam duo negatiui vnum confirmatiuum faciũt.
Cum virides gemmas.) Monilia circa collum miserit virides, prasinæ.
Magnos commisit elenchos.) Vniones margaritas oblongas, Magnarum gemmarum elenchos, quos & Titulatos appellant.

IOAN. BRITANNICVS.

Non habeat dicendi genus.) Non sit ea eruditione vt ex arte possit dicere, co-

gnoſcatque genera dicendi, quæ tria ſunt, grande, mediocre & humile. Sic & Martialis, optat eſſe vxorem ſuam:

Sit mihi verna satur, sit non doctißima coniunx.

Torqueat enthymema.] Rhetores enthymemata appellant ſententias concluſa ex contrariis. vt hunc metuere, alterum in metu non ponere. Eam quam nihil accuſas, damnas, Bene quam meritam autumas, male mereri iudicas. Id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis obeſt. Tales igitur ſententiæ, quæ concluduntur ex repugnantibus à rhetoribus enthymemata nuncupantur. Alij enthymema, vt ſcribit Quintilianus, Rhetoricum ſyllogiſmum, Alij imperfectum ſyllogiſmum vocauere, quia nec diſtinctis, nec totidem partibus concluderetur. Enthymema intellectum vnum habet, quo omnia mente concepta ſignificat. ἐνθύμημα enim idem eſt quod cogitatio, ſiue commentum, & commentatio.

Torqueat.] Iaculetur in aduerſarium.

Curtum.] Breue, nam paucis abſoluitur verbis.

Rotato sermo] Celeri & breuibus comprehenſo.

Palemonis.] Tantæ vt teſtatur Suetonius De claris grammaticis arrogantiæ fuit Rhemnius hic Palæmon Vicentinus vt de ſe diuinaſſe diceret Virgiliũ quum dixit, *Tantum victus Palemon*, vt videlicet poetarum aliquando arbiter foret. Varronem porcum literatum appellabat, literas dicebat ſecum eſſe natas & ſecum morituras.

Antiquaria.] Qui verba ab vſu remota, & pene exauctorata ſcrutantur, quaſi inde eruditionis famam aucupantes, antiquarij appellantur. Quintilianus eos irridet qui ſic famam eruditionis affectabant, vt quædam ſoli ſcire viderentur. Cacozelos autem & antiquarios vt diuerſos genere vicioſos pati ſtudio ſpreuit autore Tranquillo Auguſtus: Nam Cacozeli Latine dici poſſe videntur mali affectatores æmulatoreſque Quintilianus lib. 8. ait, Cacozelon malam eſſe affectationem per omne dicendi genus peccantem. Nam tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & accerſita, & exultantia ſibi idem nomen cadunt.

Nec curanda viris.] Illam etiam inquit odi, quæ exquiſitæ eſt diligentiæ circa ſtudia, vt etiam amicæ barbariſmos, rem ſane minimam, caſtiget, quòd viris etiam negligendum ſit, cum ab amicis tale quid committatur.

Opicæ.] Barbatæ, & veluti incultæ Latinitatis. De opico dictum eſt in tertia Satyra.

Et diuina opici rodebant carmina mures.

Solœciſmum.] Solœciſmus eſt, vt docetur ad Herennium, quum verbis pluribus conſequens verbum ſuperiori non accommodatur. Aſinius. Capito in literis, quas ad Clodium Thuſcum dedit hiſce verbis definit: Solœciſmus eſt, inquit, impar & inconueniens compoſitura partium orationis. quum Græcum autem vocabulum ſit ſolœciſmus, an Attici homines, qui elegantius locuti ſunt vſi eo ſint, quæri ſolet. Sed nos inquit Aulus Gellius, neque ſolœciſmum neque barbariſmum apud Græcorum idoneos adhuc inuenimus Nam ſicut barbaron, ita Solœcon dixerunt. Noſtri quoque antiquiores Solœcon facile, ſolœciſmum haud ſcio an vnquam dixerint. quòd ſi ita eſt, neque in Græca, neque in Latina lingua ſolœciſmus probe dicitur. A vetuſtioribus autem Latinis ſtribiligo dicebatur, à verſuta videlicet & prauitate tortuoſæ orationis, tanquam ſtrebiligo quædam. Nam στρεβλῶ ſiue στροβιλῶ apud Græcos torqueo, ac deprauo ſignificat. vnde & Stribilita appellata eſt, quod in circuitu ad teſtis modum torqueretur, vnde à noſtris torta appellata eſt. Martialis,

Circumlata, diu menſis ſtribilita ſecundis,
Vrebat nimio ſaeua calore manus.

Liceat feciſſe marito.] Non ſit inquit tam docta, vt intelligat quum maritus incongrue loquitur. Sic & Martialis, vt modo diximus.

Nil non permittit ſibi.] Mira inquit eſt mulierum impudentia, quæ omnia ſibi licere putant, quandoquidem nec eas pudeat circa collum gemmas geſtare, & aurib. vniones ſuſpendere.

Virides gemmas.] Smaragdos intelligit, quibus ait Plinius, nihil comparatum omnino viridius virere.

Commisit auribus.] Id est suspendit. Vnde Seneca in septimo De beneficiis, video vniones non singulos singulis comparatos, iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt.

Elenchos.] Plinius libro nono, cap. 35. vniones fastigiata longitudine elenchos appellat: hos inquit digitis suspendere, & binos, ac ternos auribus fœminarum gloria est.

Intolerabilius nihil est, quam femina diues.
Interea fœda adspectu, ridendáque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppeana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum lota veniunt cute. quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.
His emitur quidquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit:
Incipit agnosci, atque illo lacte fouetur,
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.

VETVS SCHOL.

Pane tumet facies.] Medicamen ad tendendam faciem, aut cutem magis.

Et pinguia Poppeana.] Poppea vxor Neronis, adeo diligens in excolenda forma fuit, vt eam quinquaginta asinæ sequerentur missam in exilium, quarum lacte candorem corporis prouocabat. earum natura fucata est. Decessit calce à Nerone percussa. Medicaminis ipsius autem nomen Iuuenalis Poppeana dixit, quasi ab illa inuentum sit.

Foliata.] Vnguenta foliis plena, vel aliis aromatibus.

Quidquid gr. huc m. Indi.] Odorum.

Illo lacte.] Asinino lacte faciem linit, vt cutem tendat, & candorem eliciat.

IOANNES BRITANNICVS.

Interea fœda aspectu.] Insurgit poeta in mulieres cutem curantes, & faciem expolientes, vt adulteris placeant.

Interea.] Id est muliet dum sibi omnia permittit, indulgétque, totam faciem domi linit medicamentis & operit, vt tenera & candida cutis fiat, quum vero ad mœchum proficiscitur deponit linteola & medicamenta, exeritque curatam facië. Ordo autem est. Interea facies fœda aspectú, & ridenda tumet multo pane, hoc est pane madido lacte asinino. Nam eo lacte cutem in facie erugari, & tenerescere, candorémque custodiri putant. autor est Plinius, quod fieri solitum ab Othone sic scribit Tranquillus, quòd pane madido faciem linere consueuerit, vbi intelligen-

dum panem fuisse lacte asinino maceratum sicut diximus illic,

Et pressum in facie digitis extendere panem.

Pinguia Poppean. aspirat.] Alij Poppeana medicamenta esse intelligunt, id est offas panis madidi lacte asinino, vt sit idem bis repetitum, multo pane tumet facies & pinguia Poppeana spirat. Ego vero vnguenta fuisse interpretor his rationibus, & quod pinguia dixit & spirat. Nam vnguenti est esse pingue & suauis odoris. ex pane autem macerato lacte asinino, neque odor vllus habetur, neque pingue: vnguentū igitur expone preciosissimum, quod ipsa Poppea Neronis vxor adinuenerit vsúq. sit. Nam & vnguentorum vsus fuit apud mulieres vt placerent. sequitur enim,

Mœchis foliata parantur. vt ita appellata sint Poppeana à Poppea, quemadmodum Cosmiana à Cosmo, & Nicerotiana à Nicerote confectoribus & magistris.

Spirat.] Fragrat, & olet.

Et hinc miseri viscantur.] Hinc maxime indignatur poeta, quòd mulier se poliat non vt marito placeat, sed amatori tantum. Nam medicamenta illa è facie non lauat domi, parum curans an placeat marito, vnde inquit labra mariti viscantur, quū eam osculatur.

Lota cute.] Elutis è vultu medicamentis.

Quando videri vult formosa domi.] Cum interrogatione legendum est, vt sit nunquam curat videri formosa apud maritum.

Foliata.] Vnguenta nardina, nam ea preciosissima habebantur, quæ ex foliis & spicis nardi fiebant. Vnde Plin. De folio nardi plura dicere par est, vt principali in vnguentis. inde addit, Cacumina nardi in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas, ac folia celebrant. Idem alibi, ait vnguentum regale appellatum, quod Parthorum regibus ita temperatur. Constat myrobalano, costo, amomo, cinamomo, comaco, cardamomo, nardi spica maro, myrrha, &c. Vnde spicatum vnguentū dicebatur, quòd ex spicis fieret. De quo in Euangelio, vbi loco deprauato legitur pistici, quòd omnino culpa interpretum factum est. C. Nam etsi Græce πιστικῆς legatur, Latina tamen consuetudine, spicatæ, vertere debuissent. S.

Parantur mœchis.] Ac si dicat non iam marito vult inquit, per vnguenta placere, sed grata esse amatoribus suis, bene autem ait parantur. vnguenta enim inuenta sunt ad alienam voluptatem. nam qui odorem gerit, ipse non sentit.

Emitur his.] Id est ab his mulieribus.

Indi mittitis.] Ex India enim multi ex huiusmodi odoribus habentur, vnde sic Plinius de Costo & Nardo loquens, Radix & folium Indis ex maximo precio.

Graciles.] Tenues corpore, & non pulposi: sic etiam appellauit Mauros,

Et nigri manus ossea Mauri.

Qui ossa tantum habere videntur, quum sint exili & macilento corpore: hócque ratione nimij æstus, qui maciei causa est, sicut humor pinguedinis.

Aperit vultum.] Amotis linteolis & medicamentis.

Tectoria.] Integumenta illa medicamentorum sumpta metaphora à parietibus, qui tectoriis cooperiuntur, vt sint pulchriores, nam tectorium appellatur incrustatio illa ex calce, quæ parietem reddit leuigatiorem, de quo pleraque diximus apud Persium illic:

Tectoria lingua.

Illo lacte.] Ad illud respicit, quod ait Plinius, vt ante diximus, cutem in facie erugari, & tenerescere, & candorem custodiri lacte asinino: notúmque quasdam quotidie septingentas custodito numero fouere. Poppea vxor Neronis principis id instituit, balneorum quoque sic solio temperato asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus.

Exul.] Tanta inquit est decoris affectatio, vt quocunque etiam migrandum fuerit in ærumnis etiam voluptatibus indulgeat.

Axem hyperboreum.] i. Septentrionales regiones. Solinus scribit, Hyperboreos incolere vltra Aquilonem, apud quos mundi cardines esse creduntur. Domus sunt

ſunt nemora: in diem arbores victum ſubminiſtrant. Dicti hyperborei, id eſt ſuperaquilonares: vetuſtas enim hyperboreos vocauit incolas locorum, quæ ſuper Scythiam ſunt, quaſi originem Boreæ introrſum recedendo tranſiſſent.

Sed quæ mutatis inducitur, atque fouetur
Tot medicaminibus, coctaque ſiliginis offas
Accipit, & facies madidæ dicetur, an vlcus?
Eſt pretium curæ penitus cognoſcere toto
Quid faciant, agiténtque die. ſi nocte maritus
Auerſus iacuit: periit libraria, ponunt
Coſmetæ tunicas, tarde veniſſe Liburnus
Dicitur, & pœnas alieni pendere ſomni
Cogitur. hic frangit ferulas, rubet ille flagello,
Hic ſcutica, ſunt quæ tortoribus annua præſtent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ veſtis conſiderat aurum,
Et cædit; longi relegit tranſuerſa diurni,
Et cædit, donec laſſus cædentibus, exi
Intonet horrendum, iam cognitione peracta,
Præfectura domus Sicula non mitior aula.

VETVS SCHOL.

Coctaque ſil. offas.) Candidi panis.

Eſt pretium curæ.) Operæ pretium eſt.

Auerſus iacuit.) Libidini ipſius ſatis non fecit.

Periit libraria.) Lanipendia.

Coſmetæ t.) Eos dicit, qui ornamentis præſunt, non tamen & ornatrices. ponunt tamen & tunicas, vt vapulent.

Liburnus.) Nuncius, aut certe lecticarius, aut gerulus lecticæ, quæ liburnata eſt.

Alieni pendere ſomni.) Somni mariti pœnas præſtat familia.

Hic ſcutica) Lorus latus, corium non confectum.

Tortoribus annua.] Salaria quæſtionariis, ſiue carnificibus.

Aut latum picta) Auro * clauas veſtes miratur.

Tranſuerſa diurni.) Ratiocinium diurnum accipit in tranſuerſa charta ſcriptum.

Exi intonet) Quaſi in cauſſa diſceptauerit.

Præceptura domus Sicula n. m. a.) Tyrannorum dicit Phalaridis, aut Dionyſij. Phalaris Agrigentinus miſſos in æneum taurum homines ſubiecto igne torquebat, de quo Cicero dicit. Incluſorum hominum gemitu mugiebat taurus.

IOANNES BRITANNICVS.

Sed quæ mutatis.] Ordo est, sed facies quæ inducitur, & fouetur tot medicaminibus mutatis, & accipit offas siliginis coctæ & madidæ, dicetur ne facies, an vlcus? Legendum cum interrogatione, quasi dicat vlcus potius dicendum est quàm facies, nam & vlcera eodem modo emplastris & medicamentis foueri solent.

Offas coctæ siliginis.] Id est frusta panis cocti & macerati lacte asinino, nam appellatione offæ intelligimus frusta panis, carnis, casei, & huiusmodi rerum. vnde dicimus offam porcinam, id est frustum carnis porcinæ. vnde Iuuenalis sat. 2.

Et patruo similes effunderet offas. Persius item appellauit globum carnium offas illis carminibus: *offas Ingeris.* Plin. item inquit, amygdalas contusas, & in offam redactas.

Siliginis. Genus tritici ex quo fit panis delicatissimus, de quo plura ante.

Auersus.] Ab vxore. si forte inquit maritus nocte cum ea non concubuerit, indignata, sæuitiam in seruos exercet.

Perit libraria. Quum enim in maritum animaduertere non possit, in familiam sæuit. Libraria autem dicta à libris quos dominæ exscriberet, sicut librarius domino exscribebat, vnde Plin. lib. 7. loquens de Cæsare. Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageret, septenas. & Cicero filius ad Tyronem ita scribit, Peto à te vt quàm celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus. multum enim mihi eripitur operæ in exscribendis hypomnematis, nisi forte vocabulum deducatur à libra. vt libraria ancilla diceretur, quæ dispartiendis pensis præesset Librariam etiam eleganter dicimus, quam Græco vocabulo bibliothecam appellamus, Gellius in Noctibus Atticis lib. 5. cap. 4. In libraria ego & Paulus consederamus.

Ponunt tunicas.] Id est deponunt vt flagellentur Plautus in Persa.

Vbi captum est flagrum, dum tunicas ponit, quanta afficitur miseria?

Cosmetæ.] Ancillæ, quæ dominam orant. C. Quæ ornatrix à Suetonio & Ouidio dicitur. S. Nam κοσμίω. idem est quod orno, & κόσμος, ornamentum. C. Quo nomine mundus ab ornatu à Græcis appellatus est. vt à Latinis à perfecta absolutáque elegantia, Mundus: qua etiam voce, muliebrem ornatum, appellamus. S.

Tarde venisse.] Increpatur quòd tarde venerit.

Liburnus.] Seruus: nam ex Liburnia mittebantur serui robusto & procero corpore, vt diximus illic:

Et ingentis curret super ora Liburno

Pœnas aueni somni. Id est mariti, qui dormiuit, nec vxorem ea nocte attigit.

Hic frangit ferulas.] Ita dictũ, sicut alibi de Mario, *Nodosam frangebat vertice vitẽ*, vitem enim frangebat vertice suo, dum verberabatur.

Flagellis. Nam tortores in seruos flagellis animaduertebant. Romæ flagella vẽdebantur in suburra. Martialis.

Tonstrix suburræ faucibus sedet primis,
Cruenta pendent quà flagella tortorum.

Tortoribus.] Lorariis, quos inter seruos habebant, & mercede etiam conducebant.

Annua præstant.] Annua absolute salaria appellamus, siue alimenta vnius anni. Vnde Tranquill. in Tyberio. Sed & peculio concesso à patre, præbitisque annuis, fraudauit per speciem publici iuris Idem in opusculo De claris grammaticis & rhetoribus, loquens de Palæmone Vicentino. Quanquam ex schola quadringenta annua caperet. sic etiam accipimus diurnum pro victu, siue mercede vnius diei Seneca in secunda Controuersiarum. Consors modo omnis fortunæ diurnum petam. Idem, diurnum accipit. Diurnum item accipitur pro libro in quo singulorum dierum rationes notantur, vt infra,

Et cedens longi, relegit transacta diurni.

Suetonius in Claudio. Extat talis scriptura in plerisque libris, ac diurnis titulisque operum.

Obiter.] Interea, de quo plura alibi in tertia Satyra,

Atque obiter leget aut scribet.

Plin. lib. 12 Vt obiter quæque genera odorum dicantur.

Audit amicas.] Cum amicis confabulatur.

Considerat.] Contemplatur.

Vestis picta.] Vestem Phrygiam forte intelligit: quam, vt est autor Plinius, acu facere inuenere Phryges. vnde & Phrygiones appellati sunt qui acu vestes pingũt. Possumus etiam intelligere vestem Attalicam. Nam Attalus rex Asiæ vestibus aurũ intexere inuenit, vnde Attalicis nomen. Hæc Plinius.

Et cædens.] Verberans. lege, *cædens* & non *cadit.*

Relegit.] Iterum & sæpius legit, & inspicit.

Transuersa.] Consueuisse Romanos rationem quærere ex seruis suis ostendit, vt diximus paulo ante, Seneca ad Lucilium. Audio inquit circa horam tertiam noctis flagellorum sonum, quæro quid faciat, dicitur rationes accipere. Mulier igitur furibunda, & irata recognoscens, & diligenter trutinans errata longi diurni, verberat seruum.

Diurni.] Libri, in quo, vt diximus, singulorum dierum rationes notantur.

Transuersa.] Ego intelligo errata, & delicta commissa, quum perperam rationes notauerit, vnde dicimus fertur transuersus, quum non recte quispiam incedat, & à recta via declinet. C. ego vero, hoc loco poetam de aduersariis, quæ vocant, loqui arbitror. Sunt autem Aduersaria libelli in quibus negociationes singulis diebus notamus relaturi postea in accepti & expensi codices siue tabulas scribebantur autem & aduersa parte, & per transuersum, & omni ex parte vt hodie quoque facimus. ad hunc igitur morem respiciens Satyricus, dicit:

——relegit transuersa diurni.

De aduersariis libellis meminit Cicero pro Q. Roscio Comœdo. Cælius Rhodiginus lib. 12. cap vlt. S.

Horrendum.] Pro Horrende, nomen pro aduerbio. C. figura Græcis poetis & Latinis crebra. Sic Virgil. in 12.

Horrendúmque intonat armis. S.

Intonat.] Clamat, vociferatur.

Profectura domo] Id est quum iam domo sit profectura, peracta iam cognitione tum demum intonat Exi, iam fessis cædentibus.

Siculа non mitior aula.] Id est Phalaride Agrigentinorum tyranno, cuius crudelitatem tantam fuisse constat, vt præmia nouorum inuentoribus tormentorum proponeret. cui vt placeret Perillus optimus artifex, æneum taurum conflauit, vt inclusus reus subiecto igne torqueretur, & vox hominis exclamantis mugitum bouis imitaretur. Cæterum Phalaris Perillum nouo instrumento inclusum supplicio mortis affecit. Vnde Ouidius,

——vt vnus munere penses,
Da precor ingenio munera digna meo.
Dixerat hæc, Phalaris pœna mirande repertor,
Ipse tuum præsens indue dixit opus.

Iam cognitione peracta.] Iam omnibus rationibus diligenter recognitis & excussis.

485 *Nam si constituit, solitóque decentius optat*
Ornari, & properat, iamque exspectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ

Diſponit crimen, laceratus ipſa capillis,
Nuda humero Pſecas infelix, nudíſque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? taurea punit
Continuo flexi crimen, facinuſque capilli.
Quid Pſecas admiſit? quænam eſt hic culpa puellæ,
Si tibi diſplicuit naſus tuus? altera læuum
Extendit, pectítque comas, & voluit in orbem.

VET. SCHOL.

Iſiacæ.] Apud templum Iſidis Lenæ conciliatricis : quia in hortis templorum adulteria committuntur.

Diſponit crinem] Componit crines dominæ, ipſa lacerata per iram.

Nuda h. Pſecas.] Pſecazin Græce dicunt, quando minutum, ſiue rarum pluit. Ornatrices igitur componentes rarum ac paruum aquæ ſolent mittere, ac velut ψεκάζειν. Ergo nominis etymologiam ab arte ſumpſit.

Si tibi diſplicuit naſus tuus.] Si tu fœda es.

Altera læuum.] Altera componit crinem, dum illa cæditur.

IOANNES BRITANNICVS.

Nam ſi conſtituit.] Ordo eſt: Pſecas infelix componit crinem, ſi conſtituit, domina ſcilicet cum adultero, & ſi optat ornari decentius ſolito. Et ſi properat, & ſi iam expectatur in hortis, aut potius apud ſacraria lenæ Iſiacæ.

Sacraria] Loca vbi ſacra reponuntur, & quæ etiam in ædificio priuato eſſe poſſunt & ſolent. Locus autem ſacer, dicitur ſacratus. Hæc Vlpianus titulo De rerum diuiſione.

Lenæ Iſiaca] Iſis Ægyptiorum fuit dea, cuius ſacrificia Romam tranſlata fuere in eius templo maxima dabatur adulteriorum occaſio. Ouid. ad amantem ait.

Nec fuge Niliacæ Memphitica templa iuuencæ,
Multas illa facit, quod fuit ipſa Ioui.

Scribit Ioſephus lib 8 Antiquitatum, iuuentem quendam nomine Mundū, quum impatienter Paulinam quandam generoſam & pudicam alioquin matronam amaret, ſacerdotes Iſidis pecunia corrupiſſe, qui nouo religionis commento mulierem in templum vocarent ij igitur, quum fingerent ſe per noctem cum Oſiride collocutos, perſuaſere eam à deo deſiderari Eam itaque quum in templum veniſſet, iuuenis tanquam Oſiris compreſſit: mox quum petulantius ſtuprum ei exprobraſſet, mulier marito rem detulit, maritus Tyberio, qui indignatus ſacerdotes cum liberta Mundi, quæ totius facinoris fuerat conciliatrix, crucibus affixit, templum Iſidis euertit: ſimulachrum eius in Tyberim præcipitauit : Iuuenem tranſmare relegauit, grauiore ſupplicio dignum non iudicans, quòd amoris impatientia, & furore deliquiſſet.

Lenæ Iſiacæ.] Id eſt lenæ, quæ in templo Iſidis mulierem expectat. Templum autem Iſidis proximum fuiſſe campo Martio, & Týberi oſtendit Iuuenalis,

A Meroe portabis aquas, vt ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Componit crinem.] Notat ſuperbam mulierum vecordiam, quæ quum ab ancillis ornarentur eſſéntque deformes, offenſæ ea deformitate dum in ſpeculo ſe inſpicerent, ancillas ipſas pulſarent. idem notatur à Mart. in 2.

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Annulus, incerta non bene fixus acu.
Hoc facinus Lalage, speculo quod viderat, vlta est,
Et cecidit sectis icta Plecusa comis.

Psecas.] Nomen fictum ancillæ. ψεκάζω enim idem est, quod irroro, nam dominam se componentem irrorat. sumpsit autem ex Metamorphosi Ouidij, vbi eiusdē nominis est ministra Dianæ.

Laceratus capillus.] A domina scilicet.

Nuda humeros.] Id est habens humeros nudos, & mamillas discissa veste à domina, à qua cæditur.

Altior hic quare.] Verba dominæ increpantis ancillam. Quod & Seneca notat in libro De breuitate vitæ his verbis. Quomodo excandescunt, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt?

Cincinnus.] Capillus annulatus, vt dixi modo testimonio Martialis,

Annulus incerta non bene fixus acu.

Taurea.] Nomen matronæ fictum à feritate tauri. C. Immo taurea genus tormenti est, teste Eutropio, qui scribit Tarquinium Superbum excogitasse primum, vincula, taureas, fustes, compedes, Latumias, metalla. arbitror scuticam fuisse ex taurino, corio, qua terga damnatorum cædebantur, vt hodie quoque fit plerisque in locis. Ergo taurea scutica punit crimen Psecæ famulæ, quæ non recte composuit dominæ capillum. S.

Punit cr. cri.) Id est quod ipsa putat, & vocat crimen.

Quid Psecas.) Verba poetæ subsannantis furentem dominam.

Hic.) In hac re, id est quum tu tibi displiceas. indignatur enim & irascitur ancillis, quod deformis sit.

Altera læuum.) Sensus est, altera mulier est quæ quum se comit, & capillum circa caput digerit, alias de ornatu consulit.

Altera l.) Vtrum extendit læuum capillum, an extendit & pectit comas, & voluit in læuum orbem.

Voluit in orbem.) Circum caput multi modis reuolutionibus disponit.

Est in consilio materna, admotáque lanis
Emerita quæ cessat acu: sententia prima
Huius erit: post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt, tanquam famæ discrimen agatur,
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen à fronte videbis:
Post minor est: credas aliam. cedo, si breue parui
Sortita est lateris spatium, breuiórque videtur
Virgine Pygmæa, nullis adiuta cothurnis,
Et leuis erecta consurgit ad oscula planta.
Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum: viuit tanquam vicina mariti.

VET. SCHOL.

Et in consilio matrona.] Lanipendia matris facta ornatrix, quasi magistra.
Emerita] Quæ non ornatrix est, sed iam quasi emerita cessat.
Ad oscula.] Mœchi scilicet.
Damnorum.] Quæ in domo fuerunt.
Tanquam vicina.] Tanquam extranea.

IOAN. BRITANNICVS.

Est in consilio matrona.] Hoc est quod dicit, quum altera extendit, pectitque comas, statim adhibetur matrona in consilio. nam matronam & ancillam anum quasi per ætatem peritiorem consulit de capitis ornatu. est autem ordo, matrona, & ea quæ emerita acu cessat admota lanis est in consilio.

Emerita acu.] Id est iam finito munere suendi propter ætatem. emeriti enim illi dicuntur, qui functi sunt munere suo, & vacationem habent. Tranq. in Caligula. Cæterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ ad militiæ sexcentorum millium summam rescidit. Papin. in Syluis:

Cæsar ab emerito iubeat discedere bello.

Mulier enim vetula omisso munere suendi vitio ætatis, carpendis lanis admouetur. Vnde Horat. de anu.

Te lanæ prope nobilem Tonsæ Luceriam non citharæ decent.

Sententia prima. Huius scilicet ancillæ vetulæ, vt peritioris.
Minores arte.] In peritia ornandi
Discrimen f.] Periculum existimationis & vitæ.
Tanti est quærendi i. tanti faciunt studium ornandi se.
Ædificat.) Amplificatio est per itrisionem: quasi turrim altam extruat.
Andromachen à fronte.) Procero corpore Andromachen Hectoris vxorem ostendit Ouid.

Parua vehatur equo, quod erat longissima, nunquam
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.

A fronte.) Incessum mulierum designat, quæ ore elato incedunt ita vt à fronte videantur proceræ, & à tergo minores. Vnde est illud Papinii in Epithalamio Violantillæ: *—celsæ procul aspice frontis honores, Suggestúmque comæ.* Est ergo sensus, si à fronte inquit & parte anteriore mulierem spectaueris, altissimã dices, & alteram Andromachen. ita est capillorum ordo in capite fastigiatus, à tergo vero si videris, cognosces breuem esse. ita vt aliam credas.

Cedo si breue parui.) loquitur poeta in breuiculam mulierem: cedo, inquit, id est, dic mihi quomodo facit, tam breui statura, quum maritum vult osculari? erigit se inquit in plantas, erit ergo ordo, cedo, id est dic, quomodo facit quum vult osculari maritum? si sortita est breue spatium lateris parui, & si videtur breuior virgine pygmæa adiuta nullis cothurnis, & si leuis est, id est minime ponderosa, quum sit pusilla, consurgit inquit ad oscula planta erecta, hoc est ipsa erecta in plantas.

Adiuta.) Subleuata.

Cothurnis.) Calciamentis, qualia fiunt ex cortice suberis in vsum mulierum, vt docet Plinius.

Virgine pygmæa.) i. breuis staturæ, quales sunt pygmæi, qui & spithamæi dicuntur, eo quod ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes siue palmos non excedant. ad extremos Indiæ fines habitant, salubri, cœlo sempérque vernanti, montibus ab Aquilone oppositis, quos à gruibus infestari Hom. quoque prodidit. Fama est insidentes arietum capratúmque dorsis armatos sagittis, veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullósque earum alitum consumere, aliter futuris gregibus non resisti. Plin.

Nulla viri cura interea.) Dum hæc inquit curat, quomodo se ornet & comat, nullam rerum domesticarum curam habet, quasi ad eam nihil pertinentium.

Nulla cura.) Subaudi erit.

Hoc solo propior, quod amicos coniugis odit,
Et seruos. grauis est rationibus. ecce furentis
Bellonæ, matrísque Deum chorus intrat, & ingens
Semiuir, obsceno facies reuerenda minori,
Mollia qui rapta secuit genitalia testa
Iam pridem, cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, & Phrygia vestitur bucca tiara:
Grande sonat, metuíque iubet Septembris, & Austr
Aduentum, nisi se centum lustrauerit ouis,
Et xerampelinas veteres donauerit ipsi,
Vt quidquid subiti, & magni discriminis instat,
In tunicas eat, & totum semel expiet annum.

VETVS SCHOL.

Quod a. c. odit.) Quod vicina non facit.

Grauis est rationibus) * In lumentis, & balneariam pecuniam erogando.

Bellonæ matrísque.) Sacerdotes, siue mystæ.

Reuerenda minori.) Quia minorem penem habet.

Et Phrygia vestitur bucca tiara.) Sacerdotis habitu Tiara nam galea sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur. Tiara est phrygium quod dicunt.

Et Xerampelinas veteres.) Vestes scilicet, quæ ad vsum matronarũ fuerunt, ampelini coloris, qui inter coccinum & muricem medius est. Xeron vero siccũ significat,

IOANNES BRITANNICVS.

Hoc solo propior.) Satyrice dictum, hac vna re videtur rerum mariti curam habere, quòd scilicet odit amicos eius, & seruos, quum in cæteris rebus quasi ad se nõ spectantibus sit negligentissima.

Grauis rationibus.) Domesticis scilicet quum plus impendat quàm ratio familiaris tolerat.

Ecce furentis Bellonæ, matrísque Deûm.) Stultam superstitionem mulierum multis carminibus insectatur, quòd nimis credulæ timeant, quæ à sacerdotibus Cybeleis, & Isiacis horribiliter prænuncientur. Cybele autem ex sententia Apulei Bellona, & Isis eædem fuere deæ: iidémque sacerdotes trium dearum sacra peragebant, vnde nunc recte eundem Cybeles, Bellonæ, & Isidis chorum inducit.

Chorus.) Cœtus.

Bellona furentis.) Id est sacerdotum Bellonæ furentium. nam in eius sacris sacerdotes suo cruore sacrificabant gladios enim districtos vtraque manu tenentes sectis pariter humeris, & lacertis, & capitis rotatione discurrebant, & veluti numine deæ afflati agebantur. vnde superius,

——— *sed ut fanaticus æstro.*
Percussus Bellona tuo, diuinat. Tibullus,
Hæc ubi Bellona motu est agitata.

Eam turbam Martialis Entheam appellat, id est fanaticam, & numine afflatam. De sacerdotibus Bellonæ sic scribit Lampridius, Bellonæ seruientes vere execare Brachium præcepit studio crudelitatis.

Matrisque Deûm.] Cybeles. De qua superius. Huic sacerdotes Galli seruiebant eunuchi, qui apud deam se iactantes faciebant cymbalorum, ferramentorúmque iactatorum, ac manuum sonitum Galli autem sunt cognominati sacerdotes deæ, à Gallo fluuio Phrygiæ, apud quem Orgia colebant. simulachrum autem illud deæ facile Romanis concessum fuit, consanguineos se dictantibus, atque oriundos ab Ænea Phryge. ipsum simulachrum cælitus, vt aiunt, demissum, neque qua sit materia, neque a quo fabricatum artifice, vt scribit Herodianus, satis constat, neque plane hominum manibus creditur factum. hoc igitur decidisse cælitus ferunt in quendam Phrygiæ agrum, cui nomen Pesinunti à casu eius simulachri factum putant. πίπτω cado significat, cuius aoristus est ἔπεσον, Vnde Pesinus nomen tractum est.

Ingens semiuir.] Id est autistes sacrorum, & præfectus Gallorum. ordo est, ingēs semiuir, appositio, facies reuerenda minori, grande sonat.

Semiuir.] Quia eunuchus.

Facies reuerenda.] Quam cæteri sacerdotes minores venerantur.

Minori obscæno.] Id est Gallo fœdo fœmineo. Nam Diuus Augustinus scribit, Gallos molles contra omnem virorum, mulierúmque verecundiam consecratos, madidis vnguento capillis, facie dealbata, fluentibus membris, incessu fœmineo per plateas, vicósque à populis, vnde viuerent, turpiter quæsitasse.

Secuit genitalia.] Virilitatem enim sibi, vt scribit Plinius, testa samia amputabant in memoriam Atys à dea dilecti. vnde Ouidius,

Venit in exemplum furor hic, mollésque ministri,
Cædunt iactatu vilia membra comis.

Ad quam consuetudinem alludit Martialis,

Abscissa est quare samia tibi mentula testa,
Si tibi tam gratus Betice cunnus erat?

Mollia.] Proprium est epitheton eunuchorum. molles enim sunt veluti fœminæ. vnde superius.

Sunt quas eunuchi imbelles ac mollia semper
Oscula delectent, & desperatio barba.

Rauca cohors. Id est vocis acutæ exilis & muliebris. nam eunuchi autore Macrobio, ita acutæ sunt vocis, vt sæpe mulier, an eunuchus loquatur, nisi videas ignores. Id facere superflui humoris abundantiam tradit, qui arteriam, per quam sonus vocis ascendit efficiens crassiorem, angustat vocis meatum: & ideo, vel fœminis, vel eunuchis, vox acuta est, viris grauis, quibus vocis transitus habet liberum, & ex integro patentem. Quintilianus libro 11. ostendit vocem exilem esse eunuchis his verbis. Ne ad spadonum, & mulierum, & ægrorum exilitatem vox nostra tenuetur.

Cui.] Antistiti.

Tympana plebeia.] Id est sacerdotes minores, & plebei. Nam ministri Cybeles, qui eam comitantur, tympana, aliáque instrumenta pulsabant. Ouid. in 4. Fastor.

Æra deæ comites, raucáque terga mouent.
Cymbala pro galeis, pro scutis, tympana pulsant:
Tibia dat Phrygios, vt dedit ante, modos.

Cedunt.] Venerantur.

Et cui.] Scilicet antistiti.

Vestitur bucca.] Id est os, nam redimicula è pileo dependebant, quibus maxillæ

maxillæ, & mentum vestiebantur. Nam bucca, pro buccis dixit, & proprie bucca, vt alibi diximus, appellatur ea pars oris, quæ infra malas inflari solet. Vnde Horat.
——quin Iuppiter ambas Iratus buccas inflet.
A bucca fit bucca, hoc est frustulum alicuius rei esui aptæ, quantum scilicet bucca commode capit. August. in epist. ad Tyberium, autore Tranquil. sic scribit: in balneo demum post horam primam noctis duas buccas manducaui priusquam vngi inciperem. C. Inde buccellam diminutiuum fieri dicunt, sed non lectum est apud idoneum autorem. S. Inde etiam est bucellarum genus cibi castrensis, & frumentacei, quo Pescenius Niger iubebat contentos esse debere milites omnes, vt scribit Spartianus. De bucellato item meminit Volcatius Gallicanus in vita Auidij imperatoris his verbis. Et præter laridum, ac bucellatum, atque acetum, militem in expeditione portare prohibuit. Ammianus enim Marcellinus sic, Bucellatum, vt vulgo appellant, humeris imposuit militum. A bucca etiam fit buccula, quæ pars est cassidis, quæ prominens buccas ipsas tegit, de qua alibi poeta.
Et fracta de casside buccula pendens.

Tiara.] Genus pilei, quo peculiariter Persæ vtebantur, de quo Herod. lib. 7. sic, Ex quibus qui militabant, si erant Persæ, hunc in modum ornati circa capita gestabant pilea impenetrabilia quas vocant tiaras. Lunatæ formæ indicat fuisse Sidonius in Panegyrico.
Flectit Achemenius lunatam Persa tiaram.
Seruius quoque declarans illud Vergilianum, *Sacérque tiaras*, dicit pileum fuisse Phrygium, quo ipsi sacerdotes vterentur, qui in Phrygia prius sunt instituti ipsi matri deum, vnde nunc dixit,
Et Phrygia vestitur bucca tiara.
De tiara ita scribit Diuus Hieronymus ad Fabiolam, Quartum genus est vestimentum rotundum pileolum, quasi sphæra media sit diuisa, & pars vna paratur in capite. hoc Græci & nostri tiaram, nonnulli galerum vocant. non habet acumen in summo, nec totum vsque ad comas caput tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta constrictus est, vt non facile labatur ex capite. est autem byssinum, & sic fabre operatum linteolo vt nulla acus vestigia forinsecus pateant.

Grande sonat.] Miranda prædicit, & grandia: vt non ad vocem claram referas, sed ad faciem rei horrendam: nam Galli, sacerdotésque Ægypti per vrbes cum insignibus suis vaticinantes, fanatico carmine talia populis ventura minabantur, qualia Seneca in libro De beata vita sic irridet. Quum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, quum aliquis secando lacertos suos artifex brachia atque humeros suspensa manu cruentat, quum aliqua genibus per viam repens vlulat, laurúmque linteatus senex & medio lucernam die præferens conclamat iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, ac diuinum esse eum inuicem mutuum alentes stuporem affirmatis.

Lustrauerit.] Expiauerit.

Centum ouis.] Admittebantur enim oua ad expiationes. Ouidius,
Et veniat quæ lustret anus, lectúmque locúmque.
Præferat & tremula sulphur & oua manu.
Apuleius lib. 11. de Asino aureo loquens de naui expiata sic scribit. Summus sacerdos tæda lucida, & ouo & sulphure soléniβimas preces de casto præfatus ore quàm puriβime purificatam deæ nuncupauit. C. Hanc lustrationem Græci καθάρσιον vocabant. Vide Cæl. Rhod.

Et xerampelinas.] Ad vsum matronarum scribit fuisse Probus vestes ampelini coloris, qui inter coccinum & muriceum medius est. Ξηρὸς enim siccum significat, ἄμπελος vitem, itaque xerampelinus coloris esse existimatur quem nunc rosam siccam nominamus. Georgius Merula præceptor meus in Commentariis suis ita scriptum reliquit. Has vestes atrabaticas inuenio Latine appellatas his verbis apud Suidam. Diebus festis, & in victoria, aut astantibus legatis induebantur tunicas &

clamydes auro ac purpura variatas, aut alio quouis modo preciosas, in quotidianis vero conuentibus xerampelinas sic à colore dictas, quas vocabant attabaricas à colore videlicet. atrum enim nigrum significat, vnde coniicimus xerampelinas nigras fuisse. hæc ille. Aut reuera intelligit vestes lineas, quales solent gestare sacerdotes Ægypti, nam de sacerdotibus & Cybeleis & Isiacis intelligit. vestes autem conficiebantur ex genere lini quod xylon appellarunt, de quo ita Plinius libro decimo nono cap. primo, Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. paruulus est, similémque barbatæ nucis defert fructum, cuius in exteriore bombyce lanugo netur. Nec vlla sunt ei candore, molliciéve præferenda. Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. vt intelligas vestes lineas coloris ampelini, & legas xylampelinas, nisi forte ratio metri reclamet, nam xylon primam syllabã habet correptam. quæ tamen ratio plerumque à poetis confunditur: sensus tamen prior magis placet.

C. Vestes.] Alij legunt veteres. S.

Donauerit ipsi.] Id est sibiipsi scilicet sacerdoti.

Vt quidquid soluat.] Vt si quid mali immineat, id totum eat in tunicas.

Magni discriminis.] Periculi.

Semel.] Sola hac lustratione.

Hibernum fracta glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, & ipsis
Verticibus timidum caput abluet: inde superbi
Totum Regis agrum nuda, ac tremebunda cruentis
Ereptet genibus: si candida iusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidáque petitas
A Meroë portabit aquas, vt spargat in ædem
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ouili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animã, & mentẽ, cum qua Dij nocte loquantur.
Ergo hic præcipuum summúmque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo
Plangentis populi currit derisor Anubis.

VET. SCHOL.

Totum regis agrum.] Brutus agrum Tarquinij Superbi totum Marti consecrauit. vnde hodiéque campus Martius appellatur.

Iusserit Io.] Inachi fluuii filia, quam Iuppiter stuprauit: & deprehensus à Iunone, in vaccam eam transfigurauit, celare volens factum. quod Iuno sciens, dono eam sibi petiit, & accepit quam acceptam, Argo custodiendam tradidit. Hic Argus centum oculos dicitur habuisse, quem Mercurius iussus ab Ioue occidit. Hanc igitur Io in tantum persecuta est Iuno, vt per omnem mundum eam * mi-

uaret. Quæ cum venisset errans in partibus Ægypti, in Nilum fluuium, lassata cœpit orare, prout potuit, requiem malorum. Iuppiter Iunonem dilexit, * petit, indulsit pellici, & reuersa in suam figuram, recepta est inter Deas. Et ipsa est Dea Isis. Inde etiam sacra de Ægypto.

A Meroë.] Ciuitas est Ægypti.

Isiacan.] In Martio campo templum Isidis vetustum.

Ouili.] Quia ibi Romulus & pastores adsueuerant pecora pascere, aut regiam dicit Romuli, vt palatium.

Se voce.] Vt putet ipsam deam per Gallum loqui matrona, vsque adeo superstitiosa est.

Qui grege lanigero.] Sic enim symnistæ, quando Osirim quærunt.

Derisor Anubis.] Vtrum quod ipse derideat, an quod aliis se præbeat deridendũ. Dictus Anubis, quia caput caninum accepit per mysteria.

IOANNES BRITANNICVS.

Descendet.] Scilicet mulier ita sacerdote iubente. Putabant enim se Tyberis aqua perfundentes expiari. Persius.

Hac sancte vt poscas Tyberino in gurgite mergis,
Mane caput, bis térque & noctem flumine purgas.

Timidum caput.] Id est ipsa timida.

Totum agrum regis superbi.] Id est campum Martium, qui eiecto Tarquinio Superbo, datus est populo & Marti consecratus.

Io candida.] Id est si sacerdos ex Isidis imperio iusserit: non enim ipsa dea iubet: sequitur enim,

Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.

Candida.] Aut pulchra, aut verius respexit ad id, quod vestibus lineis vterentur Isiaci sacerdotes, vt statim dicemus.

Io.] Inachi Argiuorum regis filia à Phœnicibus rapta est, vt scribit Herodotus lib. 1. Et abducta in Ægyptum, Osiris eam duxit vxorem, quo mortuo regnum tenuit, dictáque Isis, & post mortem habita pro dea. Eius sacra Romam translata sunt. Templum iuxta campum Martium extructum fuit, sacerdotes vestibus lineis induti per vrbem lugentes vagabantur: mox ad lætitiam conuersi, sacra perficiebant. Id erat monumentum Isidis, quæ quum ossa Osiridis à fratre Typhone, vt ferunt, occisi diu quæsita non inuenisset, in maximos prorupit luctus. Vnde commoti Ægyptij tam diu ea multo luctu quæsiuerunt, quoad iuxta Syenem inuenerunt. quibus inuentis lachrymas in lætitiam verterunt. Ea illic ab Iside mandata sunt sepulturæ. De quo plura illic recitabuntur in 8. Satyra:

Populus quod clamat Osiri Inuenio.

Mulieres hæc sacra frequentabant, nefásque iis erat illis diebus coniungi cum viro.

A Meroë.] Multas magnásque insulas ambit Nilus, quarum nobilissima est Meroë.

Aquas calidas.] Pars enim illa Ægypti zonæ proxima est torridæ.

Portabit.] Hyperbolicos dixit, id est etiam ex parte extrema orbis.

Vt spargat.] Hoc est ex instituto sacri Isiaci. nam in templo Isidis aqua sparsa de Nilo dicebatur, quamuis simulata foret. Nam quæ exhiberi non poterant simulabantur, & habebantur pro veris. Vnde Vergil.

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Proxima antiquo ouili.] Id est loco ita cognominato in campo Martio. nam ouile ideo appellatus est locus in campo Martio, quòd ibi greges ouium à Tarquiniis haberentur. fuit enim eorum ager: hócque magis placet quam vt intelligas de septis, hoc est tabulatis, in quibus clauderetur populus tempore comitiorum. ait enim antiquo ouili, hoc est illo loco, qui in campo Martio antea & priscis tempo-

ribus appellatus ouile, vbi sc. greges, & ouilia habuere Tarquinij: quibus postea, vt diximus, expulsis, campus populo datus est, & Marti consecratus. inde postea septa illa fabricata fuere, quibus populus claudebatur ad danda suffragia. De quibus sic Spartia. in Adria. Romæ instaurauit Pantheum, septa, basilicam Neptuni. Plin. lib. 16. loquens de magnitudine arborum Fuit inquit & memoria nostra in porticibus septorum à M. Agrippa relicta. De ouili antiquo in campo Martio intellexit & Lucan. in primo;

Et misera maculauit ouilia Romæ.

Id est ipsum campum Martium, qui antea habuerat ouilia Tarquiniorum. lege Liu. in prima Decad. Strab. quoque mentionem facit in 5. his verbis: Sylla alios qui arma proiecerunt, ad milia tria, vel vt alij quatuor, in campo Martio ad ouilia coactos immissis militibus, triduo iugulauit.

Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.] Credit inquit quæ à sacerdotibus dicuntur, à dea ipsa dici, ita ab eis persuasa.

Voce dominæ.] Isidis.

En animam & mentem.] Ironia est in sacerdotem. ô quàm sanctus inquit est sacerdos, quámque dignus cum quo loquatur nocte dea. Anima est qua viuimus, Animus vero quo sapimus. nam autore Lucretio, ea est mens, qui & animus. Est enim animus autore beato Augustino, substantia quædam rationis particeps regendo corpori accommodata, vnde est illud Salustianum Sed dux atque imperator vitæ mortalium est animus, &c.

Ergo hoc præcipuum.] Ordo est & sensus. Ergo hic Anubis derisor, id est sacerdos Isidis, qui vt antistes grege linigero circundatus currit, id est discurrit & vagatur per vrbem, meretur præcipuum honorem apud mulieres, nam superstitioso quodam metu mulieres sacerdotes ipsos Isidis colebant.

Ergo.] Quum mulieres, inquit, credant sacerdotes colloquia cum Iside habere, ergo eos præcipue colunt.

Grege linigero.] Reliquis sacerdotibus indutis vestes, vt diximus lineas. De quibus ita Ouid.

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba. Martialis,

Linigeri fugiunt calui sistratáque turba.

Suetonius in Othone; Sacra enim Isidis sæpe in linea religiosáque veste propalam celebrauit. Apuleius in vltima Metamorph. loquens de cærimoniis Isiacis sic scribit. Tunc influunt turbæ sacris diuinis initiatæ viri fœminæque omnis dignitatis, & omnis ætatis linteæ vestis candore puro luminosi.

Grege caluo.] Hoc dicit quia caput deradebant. Vnde Lampridius de Commodo imperatore sic scribit. Sacra Isidis coluit, vt & caput deraderet, & Anubin portaret. Apuleius in vltima Metamorph. illæ lympido tegmine crines madidos obuolutæ, hi capillum derasi funditus verticem prænitentes, & cætera.

Plangentis populi.] Id est reliquorum sacerdotum, qui lugentes, & lintea veste amicti vagabantur per vrbem, vt diximus, in memoriam Isidis.

Currit.] Discurrit, vagatur.

Derisor.] Quasi qui nimis credulum populum derideat.

Anubis.] Hoc loco Anubin appellat sacerdotem Isidis, quando nuncius sit inter mulieres & Isidem: nam Anubin Ægyptij colunt vt nuncium inter superos, & inferos. De quo sic Apul. lib. vlt. Metamorph. Ille superum commeator, & inferum, nunc atra, nunc aurea facie sublimis attollēs canis ceruices arduas Anubis, læua caduceum gerens. De eo sic & Diodorus lib. 2. Deum qui apud Ægyptios Anubis vocatur capite fingunt canino, significantes custodem corporis Osiridis & Isidis fuisse. Vnde à Vergil. appellatur latrator Anubis. Sic & à Propertio.

Ausa Ioui nostro latrantem opponere Anubin.

Filium docet Diodorus fuisse Osiridis.

Ille petit veniam, quoties non abstinet vxor
Concubitu, sacris, obseruandísque diebus,
Magnáque debetur violato pœna cadurco.
Et mouisse caput visa est argentea serpens
Illius lacrimæ, meditatáque murmura præstant,
Vt veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet, & tenui popano corruptus Osiris.
Cum dedit ille locum: cophino, fenóque relicto,
Arcanam Iudæa tremens mendicat in aurum,
Interpres legum Solymarum, & magna sacerdos
Arboris, ac summi fida internuntia cæli.
Implet & illa manum, sed parcius ære minuto.
Qualiacunque voles Iudæi somnia vendunt.

VETVS SCHOL.

Obseruandísque diebus.] Festis.

Violato pœna cadurco.] Membrum mulieris intelligitur, cum sit membris velamē. vel, vt alij, est instita, qua lectus intenditur. Vnde ait Sulpitia,

Ne me cadurcis destitutam fasciis.
Nudam Calano concubantem proferat.

Argentea serpens.] Quæ est in templo Isidis.

Illius lac.] Isiaci antistitis.

Cum dedit ille locum.] Cum Gallus sacerdos ac lustrator accesserit Iudæa mulier aduenit, quæ in aurem susurrendo, sub obtentu religionis, aliquid petit. Dixit nam superius Iudæis hortos datos, quos colentes, præstabant pensiones: modo, inquit, laborem horti declinantes, transferunt se ad Deos lucri caussa, legē Moysi exponentes.

Cophino fenóque.] Supellectile, quod his pulmentaria sua, & calidam aquam die sabbati seruare consuerunt.

Ac s. fi. in c.] Quid Dij cogitent de hominibus, vel disponant.

Qualiacumque.] Mala siue bona, etiam res vanas, quas pro magno proferunt.

IOANNES BRITANNICVS.

Ille petit.] Scilicet sacerdos, qui se cum Iside colloquium habere simulat.

Veniam.] Scilicet mulieri & vxori ab Iside.

Concubitu.] Mariti sui.

Violato cadurco.] Cadurco legendum est, non caduceo, nam & syllaba repugnat, & sensus non procedit. Caduceus enim primam producit. ergo violato cadurco, id est non seruata castitate lecti matrimonialis per eos dies, quibus sacra Isidis peragebantur. Nam nefas erat, vt diximus, coniungi marito, id autem nouem

diebus fiebat. Propert.

Tristia iam redeunt iterum solennia nobis,

Cynthia iam noctes est operata nouem.

Nam cadurcum posuit pro lecto. Cadurci enim populi sunt Galliæ, apud quos lini præstantia obtinet palmam in culcitris, ob præcipuum candorem, quod docet Plin. lib. 20. quum ait. Nullum est candidius linum lanæue similius: sic culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent Galliarum. hoc ad tomenta pariter inuentum. Vnde poeta in sequenti saty.

Institor hyberne tegetis, niueique cadurci.

Id est culcitræ candidæ. Ergo violato cadurco, violato lecto matrimoniali per eos dies, quibus sacra Isidis celebrabantur, & castitas seruanda erat.

Magnáque debetur pœna.] Ordo est à superiore sic. Ille petit veniam quotiens magna pœna debetur, violato cadurco.

Et mouisse caput.] Hæc ironicos legenda sunt, & profecto inquit ipse Osiris precibus sacerdotis annuit. Nam visa est serpens argentea mouisse caput, id est assensisse.

Serpens argentea] In simulachro enim Serapis, quam Osiridem appellant, vt scribit Diodorus in primo libro signum erat, vt tradit Macrobius primo Saturnalium, tricipitis animantis, quod exprimit medio eodémque maximo capite leonis effigié. Dextera parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis. C. pars vero leua ceruicis, rapacis lupi capite finitur: eásque formas animalium draco connectit volumine suo capite redeunte ad dei dextram, qua conspicitur monstrum. de quo dracone nunc poeta videtur intelligere eundem etiam in imagine Isidis extitisse, docet Valer. Flaccus lib. 4 Argonauticon,

Aspice cuncta cemas, & euanti persona sistro. S.

Vnde etiam in pompa Isiaca gestabatur serpens in imagine Osiridis, de qua meminit Ouid

Pigráque labatur circum donaria serpens,

Et comes in pompa corniger apis eat.

Illius lachrymis.] Scilicet sacerdotis.

Meditatáque murmura præstant.] Cum ironia legenda sunt. Ordo est, murmura scilicet sacerdotis meditata præstant, vt Osiris scilicet corruptus ansere, & popano non abnuat veniam culpæ.

Ansere magno.] Nam sacerdotes carne bubula, & anserina maxime vescebantur, autor Herodotus lib. 2.

Corruptus] Quasi more mortalium muneribus corruptus sententiam mutet, vt illud apud Pers. *Quæ nisi seductu nequeas committere diuis.*

Tenui popano.] Tenui placenta. Nam ex autoritate Suidæ, popanum est placenta lata, tenuis & rotunda. Autore Polluce vtebantur in sacrificiis.

Non abnuat.] Non deneget, non recuset.

Culpæ.] Crimini mulieris, quæ cum viro concubuit.

Quum dedit ille locum.] Sensus est, vbi Isidis & Cybeles sacerdotes abiere, præsto sunt Iudæi, quorum superstitiosis monitionibus credunt mulieres. Nam Iudæa mendicat in aurem.

Arcanam. Arcanis susurris, quos auribus mulierum instillat, & veluti legum interpres Iudaicarum, quærit sibi vnde viuat.

Cophino fœnóque relicto.] Id est in sylua relicta suppellectile in vrbem venit. Sic Iudæorum paupertatem ostendit, qui Roma à Domitiano expulsi nemus vrbi vicinum incolebant, vt diximus in 3. Satyra illic:

Nunc sacri fontis nemus, & delubra locantur

Iudæis, quorum cophinus fœnúmque suppellex.

Vbi nonnulla de cophino & fœno diximus. Illud adiicimus cophinũ genus fuisse, vt ibi diximus, corbis siue cistæ, quod apertissime docet Martialis in 5.

Dum te posse negas nisi late Gelia clauo

Nubere, nupsisti Gelia cistifero,

hoc est Iudæo. nam & in septimo scribit ad eandem Geliam:

Nec recutitorum fugis inguina Iudæorum.

Cophinorum etiam pro canistris, siue cistis fit mentio in sacra scriptura apud Diuum Ioannem. Collegerunt ergo & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum. Iudæi ergo vt mendici & pauperes cophinum gestabant, quo stipem, reliquaque erogata exciperent, eodem modo & fœnum, vbi cubitarent: ea enim erat supellex eorum.

Tremens.] Aut more pauperum tremens, aut veluti anxia futuri.

Interpres.] Subaudi quasi.

Legum Solymarum.] Legum Iudaicarum, quas Iudæi à Moyse acceperunt in monte Sinai. Solymas autem appellauit, quia quæ Hierosolyma dicitur antea Solyma vocabatur. Ciuitas enim fuit Iudæorum vetustate, diuitiis, multáque religionis obseruatione celebratissima, quam Titus secundo anno principatus Vespasiani, Septembris mensis octaua die funditus sustulit. lege Iosephum libro vltimo De bello Iudaico. Solymi item populi sunt, vt docet Plinius libro quinto proximi Ciliciæ, qui pòst appellati sunt Pisidæ, quorum colonia Cæsarea, eadem Antiochia.

Magna sacerdos arboris.] Id est syluæ & nemoris, de quo suprà.

Omnis enim populo mercedem pendere iussa
Arbor: & eiectis mendicat sylua camœnis.

Alludit tamen ad sacerdotes Dodonæos, de quibus Herodot lib. 2.

Implet & illa manum.] Aut Iudæa implet sibi manum prædicendo futura: aut illa scilicet mulier Romana, implet manum Iudeæ.

Aere minuto.] Trientibus, & id genus numismatis.

Qualiacunque voles] Hinc Iudæorum fallacias ostendit, qui pro mercedis qualitate prænunciant futura. omnia enim ad consulentis votum confingunt, quod etiã docet Apuleius in 2. Apolog. loquens de Chaldæis.

Somnia vendunt.] Vt modo bona, modo mala, quæ per noctem fingunt se habuisse illud autem non placet, vt ad somnia referas, quæ captarentur pro se, vel pro aliis in templo Serapidis in Canopo. Neque enim nunc res agitur in Ægypto, nec nunc loquitur de Iside, quæ a Iudæis haudquaquam colebatur, sed de Iudæis qui per noctem fingebant se somniare futura pro se, & pro aliis.

Spondet amatorem tenerum, vel diuitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Commagenus haruspex:
Pectora pullorum rimabitur, exta catelli,
Interdum & pueri: faciet quod deferat ipse.
Chaldæis sed maior erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent à fronte relatum
Hammonis: quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.
Præcipuus tamen est horum, qui sæpius exsul,
Cuius amicitia, conducendáque tabella
Magnus ciuis obit, & formidatus Othoni.

Inde fides artis, sonuit si dextera ferro,
Læuáque si longo castrorum in carcere mansit.

VETVS SCHOL.

Pectora p. v.] Inspiciens vt Virg.
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Faciet q. d. ipse.] Hic Egnatium philosophum significat, qui filiam Bateæ Sotani, quàm, cum ipse ad magicam descendisse, hortatus detulit Neroni. ob quam rem mori cum patre iussa est à Nerone Egnatium autem hic poeta ob delationem hanc ipsam sæpe lacerta, vt superius dixit,
Stoicus occidit Baream delator amicum,
Discipulúmque senex. ———

A fronte r. H.] Tanquam si à Ioue ipso Ammone sit dictum. Apollo nam indignos homines putat quibus futura respondeat. Nàm magis sic intelligitur, quod Alexander damnauit templum Apollinis in Delphis, ne sint homines futurorum præscij.

Prec. t. est hor. q. f. ex.] Deest fuerit. Horum autem, id est magorum, aruspicum, mathematicorum.

Sonuit si d. f.] Si iam in catenis fuit, aut in castrorum custodia.

IOANNES BRITANNICVS.

Spondet.] Fidem etiam inquit habent haruspicibus Syriis, & Armeniis: sed maiorem Chaldæis, id est astrologis. Ordo autem est. Haruspex Armenius, vel Commagenus spondet amatorem.

Spondet.] Quasi in eius potestate sit ex veta diuinæ mentis cognitione.

Ingens testamentum.] Ingentem hæreditatem.

Calida columba.] Recens occisæ.

Armenius.] Duæ sunt Armeniæ, maior & minor, de quibus multa Plin. lib. 6. & Strabo lib. 11. dictam autem Armeniam testatur Strabo ab Armenio quodam ex Armenia Thessaliæ vrbe, quæ inter Pheras & Larissam iacet, qui cum Iasone in Armenia militauit. Minorem autem Armeniam maiorémque & Commagenam Cappadocia leuo suo latere transit.

Commagenus.] Commagena pars est Syriæ inter montem Taurum, & Euphtatem sita.

Haruspex.] Dictus est, vt supra diximus, ab haruga & inspicio. Harugam enim, hoc est victimam autore Donato in Terentium, appellauerunt ab hara, id est stabulo.

Rimatur.] Scrutatur.

Faciet quod deferat ipse.] Id est puetos non verebitur ad talia inuestiganda occidere. quod alius si faciat, ipse accuset. nam deferre est, vt diximus alibi, occulte accusare.

Chaldæis maior erit fiducia.] Credunt inquit haruspicibus Armeniis, sed magis Chaldæis. Babylonij & Syrij, Chaldæos appellauere, quos magos Persæ: Philosophos Græci, Prophetas Iudæi, Ægyptij sacerdotes, Indi gymnosophistas Nos sapientes vocamus, Galli Druidas. autor Laertius. Astrologiæ peritissimi habebantur multi, quia diuinatione quadam futura dicebant, mala auguriis, sacrisque, & aliis quibusdam incantationibus auertebant, somnia & prodigia interpretabantur. Vnde Tyberius Thrasyllum Chaldæum de futuris maxime consulebat.

De fonte relatum Hammonis.] Ex oraculo Iouis Hammonis acceptum. Duplici inquit ratione mulier credit quicquid ab astrologo dicitur, ab oraculo Hammonis proficisci,

proficisci, tum quia Apollinea oracula cessauere, tum etiam quia humanum genus per seipsum futura noscere non potest. iure ergo ttribuit Ioui, quæ prædicuntur ab astrologo, quando aliunde futuri rationem haberi posse non ctedit. Oraculum Iouis erat in Lybia Cyrenaica frequentissimum. Quum enim Bacchus per Lybiam exercitum duceret, isque penuria aquarum propemodum siti periret, rogauit Iouem patrem vt sibi & exercitui subueniret. itaque aries quidam fortuitu ad milites eius errans peruenit, quos quum vidisset in fugam conuersus est. milites autem qui eum conspicati fuerant, & si puluere & æstu pressi vix progrediebantur, arietem tamen sequi cœperunt vsque ad eum locum qui Iouis Hammonis postea templo ædificato, est appellatus, quo quum peruenissent, arietem quem consequuti fuerant, nusquam inuenire potuerunt. Sed quod magis fuerat optandum aquæ magnam copiam eo loco nacti sunt, viribúsque recuperatis Libero statim nunciauerunt, qui gauisus exercitum ad eos fines duxit, & Iouis Hammonis templum cum arietinis cornibus simulachro facto constituit. In eo templo centum fuisse aras ostendit Virgil.

Templa Iouis centum latis immania regnis, Centum aras posuit.

De quo templo videtur intellexisse Mart. illic,

Dissimulétque deum cornibus ara frequens:

Vt sit frequens cornibus, hoc est templum quod frequentes, id est centum habet aras cum simulachris arietinis: dissimulet deum id est taceat, & nullam de eo mentionem faciat. illic igitur erat Iupiter specie arietis, illicque dabantur responsa. Vnde Lysander Lacedæmoniorum dux eo profectus est, vt templi sacerdotes corrumperet de oraculo lege probum Æmylium, Hegylium, Diodorum, Herodotum Strabonem.

Delphis oracula cessant.] Scribit Cicero De diuinatione ideo euenisse, quòd exhausta sit cœlestis cuiusdam spiritus vis. Strabo item lib. 9. scribit. Hodie profecto summa in mendicitate Delphicum oraculum. Lucanus,

Sed siluit postquam reges timuere futura,
Et superos vetuere loqui.

De oraculis deficientibus sic recitat Porphyrius,

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlli:
Temporibus longis etenim iam cessat Apollo:
Clauibus occlusus silet, ergo tite peractis,
Discedas patria & redeas ad limina sacris.

Adiiciam & illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Quum igitur ait Hammonius tacuisset, tunc ego ad Cleombrotum dixi: Narra nobis o amice si placet de oraculis, de quibus apud vos præclara dicebantur. nunc autem omnia extincta esse videntur, & cætera, lege Eusebium De præparatione euangelica.

Delphis.] Delphi oppidum est Phocidis regionis, propter templum Apollinis Pythij, & oraculum, vetustate insigne.

Et genus humanum.] Quoniam inquit mortalitas hac vna re damnatur, quod futura noscere non possit.

Caligo] Cæcitas & ignoratio.

Præcipuus tamen.] Quanto inquit scelestior fuerit astrologus, tanto maior ei habebitur fides à muliere.

Qui sæpius exul.] Subaudi fuit, id est qui sceleratissimus, ac per hoc sæpe missus in exilium. Seleucum Astrologum signat, cuius consilio mors Galbæ, vt scribit Tranquillus, dilata fuit ab Othone, qui eum aggredi cœnantem in palatio statuerat. Sed Seleuci consilio res dilata est in aliud tempus: apparet autem eum ex verbis poetæ sæpe exulasse.

Cuius amicitia] Nam Othonis fuit familiaris.

Conducenda tabella.] Ironicos ait tabella conducenda, quasi quæ damnanda sit: sic supra, *Gutturis exemplum conducendúsque magister.* in tabellis autem & membranis quæ ex siderum ratione colligunt, notantur. Ergo cuius tabella, id est

cuius aſtrologia, quæ in tabella notatur.

Magnus ciuis obit.] Galba imperator.

Obit.] Nam iugulatus eſt ad lacum Curtij in vrbe.

Formidatus Othoni] Quem Otho formidauit: vt ſit Othoni pro ab Othone. Hæc fuit cauſa, vt Otho Galbam occideret. Sperauerat enim fore, vt à Galba adoptaretur, idque in dies expectabat. ſed poſtquam Piſone Frugi prælato ſpe decidit, ad vim conuerſus eſt.

Inde fides.] Ex illa re. ſ. quæ ſequitur. i. ſi in vinculis ſæpe fuerit.

Arti.] Scientiæ & aſtrologiæ.

Si dextera & læua ſonuit ferro.] Si manicis ferreis vinctæ fuere.

Longo carcere] Diuturno.

Caſtrorum.] Si in caſtris ab imperatore detentus eſt in carcere, aut diu fuit in cathenis, quæ caſtrorum ſunt carcer.

Nemo mathematicus Genium indemnatus habebit:
Sed qui pæne perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, & parua tandem caruiſſe Seripho.
Conſulit ictericæ lento de funere matris,
Ante tamen de te, Tanaquil tua: quando ſororem
Efferat, & patruos: an ſit victurus adulter
Poſt ipſam. quid enim maius dare Numina poſſunt?
Hæc tamen ignorat quid ſidus triſte minetur
Saturni, quo læta Venus ſe proferat aſtro,
Qui menſis damnis, quæ dentur tempora lucro.

VETVS SCHOL.

Nemo mathem.] Quaſi ob nimiam peritiam ſcilicet fuerit damnatus.

In Cyclada mitti. In inſula Cycladum relegari. ſenſus hic eſt, Peritiſſimus aſtrologorum ille eſt, qui tale aliquid admiſit: cum facinus non exilium ſemper mereatur.

Tanaquil tua.] Modo pro qualibet vxore poſuit nomen. Hæc autem Tanaquil fuit Tarquinij Priſci vxor, ſoceri Seruilij Tullij quæ dicitur mathematicam artem optime ſciſſe.

An ſit victurus.] *Κατὰ κοινοῦ.* conſulit, ſi ſuperſtes illis ſit adulter ſuus.

Quid ſid. tr] Superſtitioſe Virg.

Frigida Saturni ſeſe cum ſtella receptat. Lucanus,
Veneris ſalubre ſidus.

IOANNES BRITANNICVS.

Nemo math. Senſus eſt, nullius ſcientiæ exiſtimatur Aſtrologus, niſi ſceleratus extiterit & ſæpe damnatus.

Mathematicus. Diſciplinarum peritus, quæ ſunt geometria, arithmetica, muſica, & aſtrologia Hæ autem mathemata proprie dicuntur, hoc eſt diſciplinæ, quia certiores alijs ſunt. Mathematicos vulgus, vt ſcribit Gellius, appellat, qui &

Chaldæi nominantur, iidem etiam genethliaci. sunt enim syderalis scientiæ peritissimi, de quibus alibi vberius.

Non habebit genium.] Non existimabitur altæ cognitionis, & scientiæ: nam vt dictum est superius ex autoritate Apulei, Genius dicitur in corpore humano animus virtute perfectus. i. dæmon bonus, quoniam is deus, qui est animus sui cuiusque, quanquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur. Ergo non habebit Genium, id est non putabitur esse perfectæ virtutis, & scientiæ.

Sed qui pene perit.] Sed ille inquit habebitur verus & magnus astrologus, qui tot flagitia commiserit, vt vix capitis supplicium euaserit. Sed qui pene damnatus, occisusque est.

Cui vix in Cyclada mitti contigit.] Hoc est qui vix impetrauit, vt relegaretur potiusquam occideretur. Damnatorum autem multi in Cyclades, aliásque insulas relegabantur: alibi,

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum.

Cyclades enim insulæ sunt duodecim in mari Ægæo, ita dictæ, quod in circulum sint positæ, nam κύκλος, circulum signat.

Caruisse parua Seripho.] Cui tandem contigit ab exilio reuocari, quum in Seryphum insulam esset relegatus, quod sane grauissimum erat exilium, tum in angusto insulæ spacio, tum quòd petrosa est & sterilis multum, vt illi obiiciatur hoc fuisse passam, quod illic Perseus educatus incolas ostenso capite Medusæ in lapides conuerterit indignatus, quòd his adiutoribus Polydectes rex, Persei matrem ad nuptias cogere voluerit. Hæc ex Strabone. Est autem vna ex Cycladibus.

Consulit de lento funere.] Mulierum scelera sui temporis insectatur, quæ non modo in mortem maritorum, sed etiam parentum & cognatorum inquirerent. Ordo est, tua Tanaquil consulit.

De lento funere.] Quando moritura sit mater, cuius finis videatur nimium differri.

Icterica.] Icterus morbus est, quum per totum corpus bilis suffunditur, quæ interdum nigra, interdum flaua est. Plin. lib. 36. cap. 31. morbum regium appellat: morbum, inquit, regium in oculis præcipue mirari est tenuitatem densitatémque tunicularum felle subeunte: arquatum etiam appellant à colore arcus cœlestis. Regium autem ait Celsus appellari, quòd regio cubiculi apparatu curetur: Varro autem, quod mulso preciosissimo curetur. Est autem ab ictero aut denominatus. Nam auis inquit Plin. icterus vocatur à colore, quæ si spectetur sanari morbum regium tradunt: auem vero mori. ea esse putatur quæ Latine Galbula dicitur.

De te.] De morte tua.

Tua Tanaquil. Ironicos vxor tua mulier sane bona & pudica, qualis fertur fuisse Tanaquil vxor Tarquinij Prisci, quæ summæ fuit probitatis. Scribit enim Varro lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est in templo Anci Martij durasse vsque ad tempora sua, factámque ab ea togam regiam virgulatam in æde Fortunæ, qua Seruius Tullius fuerat vsus. Inde factum est, vt nubentes virgines comitaretur colus compta & fusus cum stamine. prima etiam texuit rectã tunicam qua simul cum toga pura tyrones induuntur, nouæque nuptæ. Tanaquilẽ igitur pro exemplo pudicæ mulieris & prudentis posuit.

Quando sororem efferat.] Quando moritura sit soror. Nam efferri proprie est mortuorum.

Quid enim maius dare numina possunt.] Quàm vt adultet ei sit superstes.

Hæc tamen ignorat.] Insultat poeta mulieri, quæ talia tanto scrutetur studio nec curet magis quæ in rem suam sint.

Sydus triste Saturni.] Sydus Saturni gelidæ & rigentis est naturæ, & quibus in ortu affulserit maleficum, & infelicitatem portendens. Propert.

Et graue Saturni sydus in omne caput. & Ouid. in Ibin.

Te fera nequicquam placidum spondentia Martis
Sydera presserunt, falciferique senis.

Hoc est Saturni, qui cum falce figuratur. C. Verg. Georg. I.

Frigida Saturni quo sese stella receptet. S.

Quo astr.) Qua benignitate, nam Veneris sydus, vt docet Cic. in I. De diuinat. coniunctum cum luna, salutare est pueris in ortu. eos etiam dicunt gratiosos esse. quibus in ortu affulserit.

Illius occursus etiam vitare memento,
In cuius manibus, ceu pinguia succina, tritas
Cernis ephemeridas: quæ nullum consulit, & iam
Consulitur: quæ castra viro, patriámque petente
Non ibi pariter numeris reuocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cum placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.
Ægra licet iaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosyris.
Si mediocris erit: spatium lustrabit vtrimque
Metarum, & sorteis ducet, frontémque, manúmque
Præbebit vati crebrum popysma roganti.
Diuitibus responsa dabunt Phryx augur & inde
Conductus, dabit astrorum, mundique peritus,
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.

VETVS SCHOL.

Illius occ.) Quasi dicat, Tolerabilior illa est, quæ consulit alium: non ferenda vero ea, quæ ipsa mathesin profitetur.

Ceu ping. succ. tr. Cer. eph.) Membrana mathematicorum, vt actus diurnos, quæ adsidua tractatione colorem suum mutauit, & * eplocea facta est. colorem fecit, vt succinum.

Non ibi par] Vt præscia futuri periculi. Thrasillus multarum artium scientiam professus, postremo se dedit Platonicæ sectæ, ac deinde mathesi: qua præcipue viguit apud Tiberium, cum quo sub honore eiusdem artis familiariter vixit: quem postea Tyberius in insula Rhodo præcipitare voluit in pelagum, quasi conscium præmissæ dominationis. Quem dolum cum præsensisset, fugit.

Ad primum lapidem.) Si gestari voluerit, horam ex signis elegit conuenientem.

Petosyris.) Alter auctor artis mathematices.

Si mediocris erit.) Si pauper erit mulier superstitiosa, in circo quærit quos consulat, ibi nam antea proponere solebant huius artis professores.

Spatium lustrabit.] Quod circularores hoc consueuerint adhibere, vt delectis sibi locis duobus, eos lustrent, id est circueant, deinde per eos sortes, id est taxillos iactirent, quo exinde, quod suæ geneseos signum se accommodauerit, inspiciatur, numquid viuet, & quando. Et paucis ex verbis ibidem conscripris sortes educunt suas.

Popysma] Oris pressi sonus, vt labiorum in se collisorum strepitus, quæ lætitia prædicere mala * adsolet, vitare vota.

Phryx augur & inde.] Ille Phryx qui Romæ moratur. Sunt enim ob hoc qui ab ipsa Phrygia exhibiti sunt.

Qui p. f.c. Condi fulgura dicuntur, quotienscumque pontifex dispersos ignes in vnum * rediit quadam tacita ignorantia prece locum agestione consecratum sit. Lucanus,

——— *Et tacito cum murmure condit* *Datque loci nomen.*

IOAN. BRITANNICVS.

Memento.] Sensus est, posthume Vrsidi, memento etiam fugere illam, quæ astrologis adeo dedita est, vt iam tanquam talis scientiæ perita consulat aliis, nihilque ipsa peragat, nisi ex syderum computatione.

Pinguia succina.] Nam succina manibus tractabant matronæ, vt bene olerent. Iuuen. in 9. satyr.

En cui tu viridem vmbellam cui succina mittas.

Succinum autem humor est, qui ex arboribus effluens densatur rigore vel tempore, vnde à succo succinum est nominatum: de quo plura dicemus in nona satyra.

Ephemeridas. Sempronius Asellio autore Gellio lib. 5. ait Ephemeridas esse diaria, id est libellos, in quibus singulorum dierum facta continentur, nam ἐφήμερις diarium dicitur, ἐφήμερος, quotidianus. Sed hoc loco poeta accepit pro supputatione numerorum in astris quid quoque die immineat, quam libello descriptam habet matrona tanquam astrorum peritissima. Plin. Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórque ad syderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando horásque obseruando, eum auctoritate præcessit. Ouid in amoribus ostendit ephemeridas diaria proprie esse. i. libros in quibus, vt diximus singulorũ dierum acta contineantur, his versibus:

Inter ephemeridas melius, tabulásque iacerent,
In quibus absumptas fleret auarus opes.

Nam hæc consuetudo fuit, vt vnusquisque domesticam rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scriberet, in quo appareret quid vnusquisque de reditibus suis, quid de arte, fœnore, lucróve se posuisset, & quem item sumptum, damnúmque fecisset, talem igitur librum ephemerida appellabant, id est diarium, siue diurnum, vt paulo ante diximus, illic: ——— *relegit transuersa diurni.*

Non ibit.] Siue inquit maritus castra, siue patriam petierit, cum vxor non sequetur admonita Thrasylli astrologia quasi ei periculum immineat si eat

Thrasylli.] Hic enim est Thrasyllus ille mathematicus celeberrimus, quem vt sapientiæ professorem contubernio suo admouit Tyberius: auror Tranquillus est.

Numeris Supputationibus, & calculationibus, quæ diligentissime adhibentur ab astrologis ad habendam perfectam futurorum cognitionem.

Ad primum lapidem.] Etiam si breuissimum iter sit faciendum: nam Romani miliria per numerum lapidum in viis defixorum colligebant, vt ad primum ad quintum, ad nonum lapidem dicerent. i. ad primum, ad quintum, ad nonum miliarium.

Vectari.] Aut vehiculo, aut lectica.

Ex libro] Ex astrologia.

Frictus ocelli.] Ordo est: Angelus ocelli frictus. i. frictu exasperatus, quasi dicat de minima re consulit mathematicum.

Collyria.) Variis modis Corn. Cels. docet fieri collyria, id est medicamenta propria oculorum. Horat. ——*oculis collyria lippus.*
Colum. tamen ait collyria aluo bouis cruditate laborantis immittenda.

Genesi.] Hora, qua genita sit. Nam genesis genituram significat, quam maxime mathematici colligunt ex astrologia

Ægra li. ia.] Licet inquit aduersa valitudine laboret, nullum prorsus putat capiendum esse cibum, nisi præfinita prius hora ab Astrologo.

Nisi quam dederit Petorisis.] Ratio syderum tradita à Petosiri, qui autore Plin. lib. 7. insignis fuit astrologus. rationem autem dandi cibi ægrotis, & obseruandi horas maxime instituit (vt paulo ante diximus) Crinas Massiliensis ad syderum motus.

Si mediocris erit.] Mulier inquit si mediocris sit conditionis, in circum descendit ad sortilegos consulendos, qui minoris sunt autoritatis quam astrologi, & proinde minori mercede futura prædicunt.

Spatium metarum.] In circo enim metas duas fuisse in sublime erectas ostendit Tranq in Cæsare his verbis. nam quo laxius dimicaretur, sublatæ metæ, inque earum locum, bina castra ex aduerso constituta erant. Idem etiam in Claudio: Circo vero maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ vtraque & tophina & lignea fuerant exculto, circum quas pompa, vt inquit Varro, Circensis ferebatur, & equi septies currebant. qui primi cursum peregerant, præmium accipiebant. vnde Propert.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu
Septima quàm metam triuerit arte rota.

Illic dabant responsa diuinatores. Vnde in sequentibus,

Plebeium in circo positum est, & in aggere fatum.

Nam in circo maximo circa metas solebant, vt tradit & Acron, sortilegi considere, qui sortes dabant vulgaribus. Nam altioris dignitatis homines erubescebant fere in iis vulgi circulis versari. vnde Cic. De diuinatione. Quis enim magistratus, aut quis illustrior vtitur sortibus? Horat. in satyris ostendit, se vt humili loco natum non erubuisse diuinis assistere.

Fallacem circum vespertinúmque pererro
Sæpe forum, assiduo diuinis.

Eum autem fallacem appellat, quod illic sortilatores, diuinique homines starent, qui suis sortibus, falsisque diuinationibus consultores deciperent.

Sortes d.] Responsa sumet ex sortibus. Nam sors capitur pro fortuito cuiusque rei euentu, vt quum ex vno aliόve vase, aut manibus compressis educuntur, aut scripta, aut lapilli, aut festuca, aut alia id genus: quod probe docet Plaut. in Casina vbi ait: *Situlam huc tecum efferto, & sortes.* nam situlam plenam aquæ sortes ligneas pares coniiciebant, isque victor dicebatur, cuius sors ad ima descenderat. Plaut. *Num ima, aut populna sors, aut abiegna est tua? Quid tu curas? quia enim metuo, ne in aqua summa natet.* Inde est sortiri, quod est idem quòd sortem ducere. Plaut. *Coniiciam sortis in sitellam, & sortiar tibi & Chalino.* Plin. lib. 2. Sortem pro fortuna ponit sic. Adeóque obnoxiæ sumus sortis, vt sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incertus. sors etiam patrimonium significat, & dei responsum. Sortem accipimus pro statu, & vt sic loquar conditione. Horat. in epistolis.

——— *ille cubans gaudet mutata sorte.* Et prima sat.
Qui fit Mecœnas, vt nemo, quam sibi sortem.
Seu ratio dederit, seu sors obiecerit, illa Contentus viuat?

Frontémque manúmque.] Id est adibit etiam metoposcopos, qui fronte inspecta futura prædicunt, & chiromantas, qui ex manuum incisuris vaticinantur.

Crebrum poppisma.) Crebram pertractationem, nam ποππύζειν est manu pertractare adhibito sibilo ad mansuefaciendum, vt solemus equos indomitos pertractare, vt significet chiromanta diu suspensam tenere mulierem, vt diu illam manibus pertractet.

Diuitibus.[Mulieribus.

Phryx augur.] Nam Phriges, Ciliees, & Arabes. vt ſcribit Cic. in 1. De diuinatione, auium ſignificationibus plurimum obtemperauerunt, quod idem factitatum in Vmbria ſe accepiſſe inquit.

Et indus] Bragmanas ſignificat, qui autore Apuleio ſecundo Floridorum, ſapientes viri ſunt. Indiæ gens eſt, quam Strabo lib. 15. ſeribit Phyſiologiā, & aſtronomiam exereere. Eorum princeps fuit Iarcas tempore quo Apollonius Tyaneus diſeendi viſendique ſtudio ad illos ſecontulerat. C. alij legunt, & indé conductus, &c. S.

Atque aliquis ſenior.] Seilieet dabit reſponſa, Id eſt aliquis ſacerdos. nam quem nos ſeniorem, Græci preſbyterum appellant.

Publica fulgura.] Nam priuata & publica fulgura extitiſſe eredidit antiquitas. Plinius, Cæterum exiſtimant non vltra decem annos portendere priuata, præterquam in matrimonio primo facta, aut natali die. Publiea non vltra trigeſimum annum. præterquam in deductione oppidi. Fulgur autem differt à fulmine, quod fulgur eſt ignis late explieitus: fulmen vero coactus ignis terrifico impetu iactus.

Fulgura condit.] Seneea in lib. 2. Naturalium quæſtionum ſeribit: priſeos Romanos. quum crederent, niſi fato fulmina non decidere, cæſis hoſtiis, extructiſque aris, adhibito ſacerdote, velut in procurationem malorum illa condere. Condi enim dieebantur, quum ſaeerdos diſperſos ignes in vnum redigeret, & quadam tacita preee, terræ conderet, & conſeeraret. Vnde Luc.

——aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit & terræ tacito cum murmure condit.

Eum loeum Bidental appellarunt, quod cæſis bidentibus expiatus eſſet: De quo Perſius.

Triſte iaces lucis euitandúmque bidental.

Seribit Feſtus Pomp. trium generum eſſe fulgura, poſtularia, peſtifera, peremptalia. Poſtularia votorum, aut ſacrificiorum ſpretam religionem. Peſtifera mortem, aut exilium denunciant? Peremptalia ſuperiorum fulgurum portentorúmque ſignificationem perimunt, vel abolent.

Plebeium in circo poſitum eſt, & in aggere fatum.
Quæ nudis longum oſtendit ceruicibus aurum:
Conſulit ante Phalas, delphinorúmque columnas,
An ſaga vendenti nubat caupone relicto.
Hæc tamen & partus ſubeunt diſcrimen, & omneis
Nutricis tolerant fortuna vrguente labores;
Sed iacet aurato vix vlla puerpera lecto.
Tantum artes huius, tantum medicamina poſſunt,
Quæ ſterileis facit, atque homines in ventre necandos
Conducit gaude infelix, atque ipſe bibendum
Porrige quidquid erit: nam ſi diſtendere velles,
Et vexare vterum pueris ſalientibus, eſſes

Æthiopis fortaſſe pater: mox decolor heres
Impleret tabulas, nunquam tibi mane videndus.

VET. SCHOL.

Plebeium in c.] In circo * in ſpina. hoc ideo, quia illic pauperes ſortes accipiunt.

An ſaga vendenti.] Negotiatori ſagario.

Fortuna vrgente.] Cogente paupertate, non ſolum partus periculum, ſed etiam educationis ſubeunt laborem.

Sed iacet.] Vix eſt vt puerpetium ſuſtineat diues mulier. Nam ſterilitatis, aut abortus poculum ſumit ab obſtetrice, aut malefica. Puerpera dicitur puella, quæ primitus parit.

IOANNES BRITANNICVS.

Plebeium fatum.] Hoc refertur ad illud: Spatium metatum. Nam ait reſponſa quæ dantur plebeis de fato. i. de iis quæ imminent, haberi ex diuinatoribus qui in circo verſantur. Nam fatum, autore Seneca in Naturalibus, eſt neceſſitas rerum omnium actionúmque, quam nulla vis rumpat

Et in aggere] De aggere Tarquinij Superbi intelligit. de quo ita Plin. in deſcriptione vrbis Romæ. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij ſuperbi inter ipſa opera mirabili: namque eum muris æquauit, qua maxime patebat aditu plano.

Quæ nudis longum.] Mulier infimæ conditionis qui nullus fere rubor eſſe conſueuit ſupra vires ornari.

Conſulit.] Conſilium capit à diuinatoribus, an fatis ſibi datum ſit, vt relicto caupone nubat vendenti ſaga. i. ſagario: ſagum enim veſtis eſt militaris: Virgil.

—virgatis lucent ſagulis. Cic. in Philippicis ſcrib. ſaga ſumi ſolere in bello tumultúque. Tranquillus in Cæſare. Conuiuatum aſſidue per prouincias duobus tricliniis, vno quo ſagati palliatiue, altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarum diſcumberent. Idem in Auguſto. Cornelius centurio reiecto ſagulo oſtendens gladij capulum A ſago dicuntur ſagarij, qui ſaga conficiunt. Sago homines in ſublime iactari docet Mart.

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

Sueton. in Nerone. Solitus inualidum quemque obuium, vel petulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare. Alij vero ſic exponunt, vt ſit periphraſis mulieris proſtantis, quæ conſulit, id eſt, conſilium dat plebeiæ interroganti an nubat ſagario. quod autem mulieres proſtitutæ darent reſponſa, locus ille indicat Plinij de Nerone lib. 30. vtinámque inferos potius quoſcunque de ſuſpitionibus ſuis deos conſuluiſſet, quàm lupanaribus, atque proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas

Ante phalas.] Phalæ vt ſcribit Nonius, turres ſunt igneæ. Enni. lib. 15.

Malos diffundunt fiunt tabulata phaleq;.

Hæ etiam in circo apud veteres propter ſpectatores è lignis erigebantur. Feſtus autem ait phalas dictas ab altitudine à phalando, quod apud Ethruſcos ſignificat cœlum.

Delphinorúmque columnas.] Georgius Merula præceptor meus vir literatiſſimus credidit ex verbis Ioannis Caſſiodori delphinum columnas, intelligi obeliſcos, circa quos Inderent Delphini: ait enim ſic: in circo Euripus in gyrum agebat, reddebátque imaginem vitrei maris: in quem æquor influebat, vbi item erant obeliſci, & in primis ille magnus quem diuus Auguſtus in circo maximo conſtituit. Quidam vero tradunt: Delphinos duos fuiſſe fratres nobiliſſimos, ſub quorum

rum titulo columnæ erectæ fuerunt. verum illud mihi placet vt intelligamus delubrum Cn. Domitij vbi in marmore erant Nereides supra delphinos in circo Flaminio. in circis enim versabantur diuinatores, vt dictum est. Plin. lib. 36. cap. 5. sic scribit. Sed in maxima dignatione Cneij Dominij delubro in circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra delphinos & cete, & hippocampos, sedentes sunt.

An nubat] Id est, consulit, inquit, an fatis sibi datum sit, vt relicto caupone nubat lagario.

Caupone.] Is est qui meritoriam tabernam exercet, quæ caupona appellatur, & stabulum. Caupona etiam dicitur mulier quæ præest tabernæ.

Ha tamen & partus.] Inuehitur autem in matronas mulierésque diuites, quæ medicamentis abortus faciunt. Est enim sensus, licet hæ plebeiæ mulieres anxiæ sint futurorum, & de nubendo diuinatores consulant, tamen concipiunt, & pariũt, fœtúsque educant: matronæ vero & potentiores fœminæ, aut non concipiunt, aut eiiciunt conceptum partum medicamentis in vtero extinctum.

Partus discrimen.] Nam quæ pariunt in summo versantur periculo.

Fortuna vrgente.] Rei familiatis angustia cogente, quasi quæ ob inopiam liberos nutricibus alendos tradere non possunt.

Vix iacet.] Mulier, inquit, quæ diues, & potens est, vix vnquam iacet in lecto, quia aut non concipit, aut si concipit, abortum facit.

Lecto aurato.] Hoc est, quæ in magnis sit opibus & delitiis.

Tantum artes huius.] C. Epiphonema. S. Non est inquit mirum, si mulier diues, aut non concipiat, aut abortus faciat. Nam mira sunt quæ possunt artes mulieris veneficæ, quæ steriles facit matronas, atque conducit pueros necandos in vtero matris. præmium enim poscit à matrona, vt in ventre necet partum, sicque conducit, id est, mercede sumit id operæ, ad necandos partus. Alibi conducunt foricas, id est, mercede sumunt id laboris.

Quæ steriles.] Quæ suis medicamentis, aut mulierem reddit sterilem, aut abortum cogit facere.

Gaude infelix. Scilicet marite, quòd abortum faciat.

Porrige.] Scilicet vxori quicquid erit scilicet datum ab alia venefica. Nam si distendere vellet, id est, si ad legitimum tempus vellet ferre fœtum in vtero, re vera Æthiopem pareret, proindéque esses pater Æthiopis.

Æthiopis.] Duplex est Æthiopia orientalis & hesperia, de qua alibi plura.

Decolori heres.] Decolor appellatur, qui sit colore viciato, & qui declinat à priore colore, vnde etiam decolorari dicitur id, cuius color viciatur, & inficitur. Horat. in Odis.

Quod mare Daunia Non decolorauere cædes?

Seneca in Naturalibus: Fulmen, aut colorat, aut decolorat. Discolor vero dicitur diuersi coloris. Concolor eiusdem coloris. Martialis.

Concolor in rubra gammare lance rubes.

Tabulas] s. testamenti.

Nunquam tibi mane videndus.] Id est, cui noles mane occurrere, vt malo omini Alibi:

Et cui per mediam noles occurrere noctem.

Transeo suppositos, & gaudia, votáque sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. stat Fortuna improba noctu,

Arridens nudis infantibus. hos fouet omneis,
Inuoluitque sinu: domibus tunc porrigit altis,
Secretúmque sibi mimum parat. hos amat, his se
Ingerit, vtque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos adfert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti,
Et solea pulsare nates. quod desipis, inde est,
Inde animi caligo, & magna obliuio rerum,
Quas modo gessisti. tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, vt auunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. quæ non faciet, quod Principis vxor?

VETVS SCHOL.

Ad spurcos decepta lacus.] illuc nam deferebantur expositi partus, atque ibi proiiciebantur. decepta autem vota, quia subpositus est filius: id est, factus nobilis ex supposito.

Domibus t. p. altis.) Nobilibus.

Producit.) Tanquam suos tuetur.

Hic Thessala vendit.) δικτικῶς.* nescit qui alter, qui cantus magicos nobis quos matronis superstitiosis vendat. Philtra, amatorias res.

Quod desipis.) ἀποστροφῇ ad maritum.

Inde animi caligo.) Tondit lethargus morbus * Caligulam significat Cæsarem, quẽ adeo medicatis potionibus vxor Cæsonia in amorem suum deduxit, vt de nimia impatientia furens, sæpe eam nudam amicis ostenderet.

Tamen hoc tolerabile si non)

Semper aquam portes rimosa ad dolia: semper
Istud onus subeas ipsis manantibus vrnis,
Quo rabidus nostro Phalarim de rege dedisti

Et furere, &c. qui versus referuntur à probo.

Tremuli pulli.] Mox scilicet nati equini, cui in fronte pilleum vt pellicula erepta, præstat amorem: vt Virgilius,

Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.

Quæ non faciet.] Si regina hoc fecit, quantò magis aliæ mulieres.

IOANNES BRITANNICVS.

Transeo suppositos]. Occupatio est. notat mulieres quæ aliunde petitos partus maritis supponunt. Sensus est, prætereo inquit referre nothos, quos mulieres diuites ementito partu pro naturalibus & legitimis alunt.

Gaudia.] Id est, filios ipsos nothos, quos miro gaudio maritus vt suos, alit.

Vota] Id est filios, quos multis votis & summo desiderio concupiuit maritus

habere. Val. Max. filios sic vocat, his verbis: Venite igitur in manus nostras, prospera parentum vota.

Decepta.] Desumpta ab vxoribus decipientibus maritos simulato partu.

Sape.] Ostendit id frequenter à mulieribus factitatum.

Ad spurcos lacus.] Locum esse ostendit poeta in vrbe, vbi pueri incertis nati parentibus exponerentur. Vbi autem fuerint, & quare spurci lacus appellarentur, nusquam meminimus nos legisse.

Pontifices Salios.] i. spurios, qui in nobilissimas translati familias, pontifices Salij creantur. Salij enim sacerdotes fuere Martis, qui in comitiis & sacris ancilia gerentes, eadémque gladiolis percutientes circumsiliebant: iique ex nobilioribus creabantur. De quibus plura in 2. Sat. retulimus.

Scaurorum.] Speciem pro genere posuit, id est, nobilium Romanorum, quales fuere Scauri, de quibus in secunda dictum est abunde.

Laturos nomina.] Nam putabuntur filiis eorum nobilium, à quibus educabuntur.

Fortuna improba.] Dicimus improbum non solum nota significatione malum, sed nimis auidum, nec modico contentum, vt illud Virgilianum:

Lauit improba teter Ora cruor.

Et alibi improbum anserem appellat cibi auidum & insatiabilem, hoc vero loco fortunam improbam dicit, id est iniquam, & indignorum fautricem. vnde Plinius lib. 2. loquens de fortuna. Sola laudatur, sola arguitur, & cum conuitiis colitur, volubilisque à plerisque vero & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorúmque fautrix. Ergo improba, hoc est, quæ non ex merito, sed libidine hominem amplectitur.

Stat.] Adest.

Noctu.] Talia enim noctu fere peragi solent.

Arridens.] Aspirans, & blandiens.

Altu domibus.]Nobilibus familiis. Secretum mimum, oblectamentum quoddam: nam mimi non solum publice in scena, sed & in domibus priuatis gesticulationibus suis oblectabant. Vnde Liuius lib. 9. de bello Macedonico. Tunc psaltriæ, sambucistriæque, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis.

Hu fe ingerit.] Infundit, inserit, implicat.

Hu.] Scilicet nothis.

Vtque suos.] Solent enim vulgo fortunæ dici filij.

Hic magicos affert cantus. Nunc inuehitur in amatoria, & magicas artes mulierũ, quæ viros etiam in furorem compellant.

Cantus.] Carmina, incantamenta.

Magicos.] Hoc est quibus ipsa magorum vanitas gloriatur omnia posse effici, homines in bestias posse mutari. Vnde illud Vergilij.

Carminibus Circe socios mutauit Vlyßis.

Et messes in alios agros traduci, vt illud:

Atque satas alio vidi traducere messes.

Quin etiam elementa quoque concuti, turbarique hominum mentes, & sæpe sine vllo veneni haustu homines interimi, Lunam è cœlo deduci.

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

De Mago diximus abunde in tertia satyra.

Philtra.] Græce, Latine amatoria domini. φίλτρον enim amor dicitur. Est enim amatorium quicquid ad amatorem conciliandum datur, quamuis & furorem sæpe moueat. Vnde Ouidius,

Philtra mouent animos, vímque furoris habent.

Thessala.] Nam in Thessalia, vt docet Apuleius in Asino aureo, Veneficia plurima exercebantur. Nam & Apul. ipse in Thessalia in asinum transformatus est, vnde & Plaut. in Amphitrione. *Ego pol hodie vlciscar illum Thessalum veneficum, qui*

peruerse vertit familia mentem mea.

Solea.) Qnicquid pedi subiicitur solca dicitur. Cic. in Rhe. Et soleæ ligneæ pedibus indutæ sunt. Tranq in Nerone. Soleis mulas argenteis calciauit. Est etiam piscis planus. Et solea capitur pro eo ligno, super quo extruitur paries craticius.

Pulsare nates) Persius, *Solea puer obiurgabere rubra.* Terent.

Vtinam tibi commitigari caput sandalio videam.

Inde est.) Ex amatonis.

Desipis) A communi sensu declinas.

Animi caligo) Offuscatio, & cæcitas mentis, ac per hoc ignorantia. Sic & Seneca. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet. Est autem caligo, nebula densissima offuscans. Vnde Tranq. in Nerone. Deinde tanta coorta caligo est, vt despicere non posset.

Tamen hoc tolerabile) Si tantum sensum & lumen rationis amittas.

Si non & furere incipias.) Id est, si non incipias & tu vexari eo furore quo vexatus est Caligula imperator, qui à Cæsonia vxore amatorio medicamento potionatus in furorem versus est, potioni infuso hippomane.

Frondem tremuli equi.) Id est, carunculam illam quæ caricæ magnitudine, vt dictum est, in fronte pulli equini inhæret, quod hippomanes appellatur, veneficiis aptum.

Quæ non faciet.) Sensus est. Quæ mulier non faciet, quod vxor principis fecit? quasi diceret, reliquæ mulieres dignioris exemplo commotæ, idem facere non verebuntur.

Ardebant cuncta, & fracta compage ruebant,
Non aliter, quam si fecisset Iuno maritum
Insanum. minus ergo nocens erit Agrippinæ
Boletus: siquidem vnius præcordia pressit
Ille senis, tremulúmque caput descendere iussit
In cælum, & longa manantia labra saliuam.
Hæc poscit ferrum, atque ignes, hæc potio torquet:
Hæc lacerat mixtos equitum cum sanguine patres.
Tanti partus equæ, quanti vna venefica constat.
Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet: iam iam priuignum occidere fas est.
Vos ego pupilli moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, & nulli credite mensæ.
Liuida materno feruent adipata veneno.

VETVS SCHOL.

Ardebant cuncta.) Sonante Claudio scilicet ex furore.

Non aliter quam si.) Furor ille, quem Cæsonia auunculo Neronis immisit, multis nocuit per vnum. Nam in multos sæuiebat vnius imperatoris insania, vt si per Iouis insaniam totus mundus agitetur.

Minus ergo nocens.] Exemplum de Agrippina, quæ principem Claudium maritum suum veneno necauit, vt filio suo Neroni conferret imperium. Agrippina mater Neronis. Cæsonia vxor. Agrippinæ maritus Claudius.

Descendere iussit in cælum.] Ridens, pro, ad inferos, & apotheosin deridet. Deum fecit Imperatorem.

Et long. man. lab. sal.] Senem dicit.

Hæc pos.] Quam Caligula scilicet bibit, temperatam à Cæsonia vxore sua.

Mixtos equit. cum sang. patr.] Id est omnes ordines sine distinctione occisos.

Od. natos de pellice.] De priore vxore, aut certe de amica.

Iam iam priuignum.] Exemplum & in Agrippinam, quæ priuignum suum Britānicum veneno necauit, vt filio suo Neroni conferret imperium.

Et nulli credite mensa.] Nec maternæ.

Liuida m. f. adipata.] Dulcia placenta, veneno plena.

Lauida materne f. ad. ven.] Læuida, lubrica dulci suffusa succo, Sequuntur duo versiculi,

> *Mordeat ante aliquid. quicquid porrexerit illa*
> *Quæ peperit, timidus prægustet pocula pappas.* Qui in aliis non sunt.

VET. SCHOL.

Ardebant cuncta.] Caligula enim autore Tranquillo, omne sæuitiæ genus vel minima offensa exercuit.

Fracta compage.] Id est, omnia sæuissime à Caligula fiebant. sumpta translatione à lapsu tectorum. dicimus compagem, & compaginem à compingendo, id est, coniungendo: vnde & compactam fistulam dixit Virgil. C. in Buc.

> *Est mihi disparibus septem compacta cicutis*
> *Fistula.* S.

Non aliter.] Non aliter, inquit, totus orbis concussus est furente Caligula qui eū regebat, quàm si Iupiter versus esset in furorem, cuius nutu omnia reguntur: sicque ostendit quanta ex veneficiis mulierum mala eueniant.

Boletus Agrippinæ.) Nam Agrippina maritum suum Claudium boleto medicato, quo genere cibi plurimum delectabatur, sustulit. fuit enim Agrippina Neronis mater, & Caligulæ, vt diximus, soror.

Minus nocens.) Grauiora inquit fuere, & perniciosa magis vrbi, quæ Caligula per furorem fecit, quàm quæ Claudius, nam statim mortuus est post acceptum boletum, nec illa venena cuiquam fuere perniciosa, sicut illa quæ data sunt Caligulæ, quæ in causa fuere vt in omnes sæuiret.

Vnius senis.) Non enim fuit causa boletus, vt diximus, vt multi per furorem Claudij imperatoris perirent, sed solus Claudius iam senex periit. nam ad sexagesimum & quartum annum peruenerat.

Tremulúmque caput.) Hoc autem est ex historia, capite enim Claudius fuit tremulo. Tranquil. & remisse quid, vel seriò agentem, multa dehonestabant, risus indecens, ira turpior spumante rictu, humentibus naribus, plectra linguæ titubantia, capútque tum semper, tum in quantulocunque actu, vel maxime tremulum.

Descendere in cælum.) Hysterologia per contrarium. sic etiam locutus est Seneca postea quàm Claudius in cælum descendit. Sic & Stat. in Syluis.

> *Nondum stelligerum senior demissus in axem.* & alibi Iuue.
> *Iam quartanam sperantibus ægris.*

Id est timentibus, sic & Virgil.

> *Hunc ego si potuit tantum sperare dolorem.*

Labra manantia.) Emittentia.

Longam saliuam.) Quia vt dixi spumante rictu erat, & humentibus naribus.

Hæc poscit ferrum.) Id est, homines in furorem per potionem versi, arma &

ignes ad hominum perniciem poscunt & exercent. hoc autem dicit specialiter propter Caligulam, qui autore Tranquil. equestrem ordinem & senatorium furens lacerauit, quod factum fuisse videri vult poeta per potionem amatoriam, vt à superiore dependeat, vt dicat Boletum Agrippinæ tantum nocuisse Claudio: potionem vero Caligulæ perniciosam toti ciuitati fuisse. ergo hæc potio poscit ferrum, id est, hæc potio quam Cæsonia dedit Caligulæ marito, est in causa vt ferrum poscat, & exerceat in cædem hominum.

Hæc potio torquet.] id est, hæc potio est in causa vt homines variis cruciatibus afficiantur, & torqueantur à Caligula.

Tanti partus equæ.] Hunc locum hucusque omnes quos mihi vidisse contigit codices ita legerunt, *tanti partus equæ, quanti vna venefica constat*, ita vt nullus prorsus eliceretur sensus. Ego vero attentiore examine carmen & mentem poetæ trutinans animaduerti locum esse deprauatum, & vtrobique legendum tanti, vt summa poetæ indignatio acclamatione hac ostendatur, vt idem sit bis repetitum per diuersa verba, vt illud:

Tantum artes huius, tantum medicamina possunt.

Idem enim est bis repetitum per diuersa verba, sic etiam illud:

Tantum admirari, tantum laudare diserto.

Ac si dicat, ex his veneficiis & sceleribus mulieris, multa mala proueniunt, & hæc veneficia magno constant, quando incendia & cædes hominum miscent.

Vna venefica.] Vna Cæsonia.

Partus equæ.] Hippomanes, quod ex fronte pulli equini auellitur ad veneficia, de quo supra dictum est, quod Cæsonia potioni infundit, vnde furore, vt diximus, correptus est Caligula.

Oderunt natos de pellice.] Non indignatur poeta, quo oderint natos ex pellice, neque enim mirandum est id posse accipere, sed quod priuignos, quod grauius est, necent. est ergo sensus quasi monitor dixerit, odio habent natos ex pellice, & ipse veluti assentiens dicat, fateor, oderunt. vt nemo inquit vetet quin oderint nothos: verum illud grauius est, quod priuignos interimunt.

De pellice.] Dictum est illic, quid sit pellex,

Residens in codice pellex.

Iam iam] Non est inquit mirandum, vt natos ex concubina viri oderint, sed illud grauius est, quod iam priuignos quasi licitum sit necant.

Iam iam est fas.] Iam putant nullum esse nefas occidere priuignum, sicque est ironia.

Vos ego pupilli moneo.] Ostendit matres etiam tantæ impietatis inueniri, vt propriis filiis non parcant sed eos nefarie occidant, vt nubant adulteris, quod fecit Pōtia, quæ filios duos veneno sustulit, vt nuberet adultero.

Amplior res.] Ampla patrimonia.

Adipata.] Pinguia edulia & fucculenta, quasi adipe condita. vnde Cicero in Oratore per translationem adipatæ dictionis genus appellat, id est pinguis, & succi multi. Hæc sunt verba Ciceronis: Adsciuerunt suis auribus opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus.

Liuida.] Perniciosa, mortifera, siue pallida, id est, pallorem facientia, vnde & Ouidius Liuida aconita dixit ab effectu, & Horat. mortem pallidam, id est, quæ pallorem facit.

630 *Mordeat ante aliquis: quidquid porrexerit illa,*
Quæ peperit, timidus prægustet pocula papas.
Fingimus hæc, altum Satyra sumente cothurnum,
Scilicet, & finem egreßi, legémque priorum,

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu
Montibus ignotum Rutulis, calóque Latino.
Nos vtinam vani: sed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerísque meis aconita paraui,
Quæ deprensa patent. facinus tamen ipsa peregi.
Tune duos vna sæuissima vipera cena?
Tune duos? septem, si septem forte fuissent.

VETVS SCHOL.

Fingimus.] Anthypophora. dices forte quod de proposito egressus, Satyram dimisi, & ad Tragœdiam me contuli, fingens dicta. Sed Pontia non negat se fecisse. Igitur quod ait, legem priorum, id est Satyræ propositæ.

Grande Sophocl.] id est Tragœdiam scribimus.

Nos vtinam vani.] Vtinam nos hoc mentiremur, & non rea facti confiteretur. Pontia Publij Petronij filia, quam Nero conuictam in crimine coniurationis damnauit, defuncto marito filios suos veneno necasse conuicta, cum largis se epulis onerasset, & veneno, venis incisis saltans, quo maxime studio oblectabatur, extincta est.

IOANNES BRITANNICVS.

Quæ peperit] Ipsa mater.

Prægustet.] Vnde prægustatorem appellamus ministrum qui primitias ciborum antequam dominus gustat, quo sine suspitione veneni dominus securius epulis fruatur.

Aliquis Pappas.] Significat aliquem natu grandiorem qui dignus sit hac honorifica appellatione, qua filij ad parentes vsi sunt. Nam pappas venerationis nomẽ est, & patrem significat, vnde fortasse & summum pontificem pappam appellarunt vt patrem. nam & pappos auum etiam significat & pappazo inuoco auum, vt infantes faciunt. verum licet etiam exponas sic. Aliquis senior timidus prægustet pocula & pappas, vt duo dicat & potionem & cibum. nam vt diximus etiam in Persium illic, *pappare minutum*, Pappa & bua pro cibo & potu vsurpata sunt à pueris. vnde Cato De liberis educandis: cum cibum ac potionem buas atque pappas docent, & matrem mammam, & patrem tatham. vnde & Plaut. in Epidico hoc verbo pappare vsus est sic. *Nono liberto opus est, quod pappet,* id est, comedat. Bene autem vsus est vocabulo pueris accommodatos, pupillos enim & pueros alloquitur.

Vos ego pupilli moneo.

Fingimus hac] Erunt inquit fortasse, qui putabunt nos hæc fingere, & tanquam tragica fabulamenta prosequi, quæ de huiusmodi cædibus loquuntur & tractant. Sed nos inquit vera agimus, & vtinam non essent, quæ de matribus dicimus, vera.

Satyra sumente.] Videmur enim tragici officium vsurpare, qui talia scelerum figmenta scribere consueuerunt, vt de Medea, quæ filios spectante patre Iasone interemit. Et Progne, quæ Itin filium occisum apposuit marito Tereo.

Cothurnum] Calciamentum tragici, sed à poetis vsurpatur sæpe pro sublimi stilo, vt hoc in loco. Virgil. in Bucolicis.

Sophocleo tua carmina digna cothurno. Martialis,

Grande cothurnati pone Maronis opus.

Altum.) Id eſt materiam tragicam, res enim grandes, & altas tractant tragœdiæ.

Finem legémque priorem) Id eſt, Satyricorum, qui ante me ſcribentes hunc finẽ, & hunc terminum tenuere, vt ſtilum ſuum non vltra tenderent, quàm ad res veras, miniméque fabuloſas, quales tragici conſueuerunt.

Bacchamur.) Furore poetico ſcribimus, qui ſine furore quodam ſcribere nequeunt.

Hiatu Sophocleo.) Eo ſtilo & ſublimitate qua vſus eſt Sophocles in ſcribendis tragœdiis, quaſi dicat, ſcribimus res quæ propriè tractantur à tragicis, qualis fuit Sophocles, quum de cæde filiorum tractamus à matribus.

Montibus Rutulis ignotum.) id eſt, quod quidem carmen, nemo vnquam in Latio ante me cecinit in Satyris ſuis, id eſt nunquam fuit auditum in his regionibus tale ſcelus perpetratum fuiſſe, quòd à poetis celebraretur, vt mater filios proprios necauerit.

Rutulis.) Populi ſunt Latij, quibus Turnus imperauit.

Calóque Latino) idem fere dixit. Nam Latinus rex regnum habuit finitimum cũ Rutulis. Vnde Dionyſius lib. 1. ſic ſcrib Latino autem, qui tunc rex erat, cum finitima quadam gente bellum gerenti, qui Rutuli vocantur, nunciantur.

Nos vtinam v.) Subaudi ſimus.

Sed clamat Pontia feci.) Cuperem inquit hæc omnia eſſe vana, ſed Pontia fatetur vera eſſe, ſe duos filios veneno necaſſe duos enim filios veneno ſuſtulit, vt adultero nuberet. de qua Martialis lib. 2. in Gallam ſic ait,

O mater qua nec Pontia deterior.

Aconita.) Venena, eſt enim herba naſcens in ſaxis, cuius ſuccus vim habet veneni efficaciſſimi; de quo diximus in 1. Sat.

Qui dedit ergo tribus patruis aconita.

Tune d.) inſultatio eſt poetæ in impiam matrem.

Septem.) Senſus eſt. Adeo impia fuiſti, vt non ſolum crediderim te duos filios potuiſſe occidere, ſed etiam ſeptem, ſi ſeptem tibi fuiſſent.

Septem.) Subaudi occidiſſes.

Credamus magicus, quidquid de Colchide torua
Dicitur, & Procne. nil contra conor, & illæ
Grandia monſtra ſuis audebant temporibus: ſed
Non propter nummos. minor admiratio ſummis
Debetur monſtris. quoties facit ira nocentem
Hunc ſexum, rabie iecur incendente feruntur
Præcipites: vt ſaxa iugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, cliuóque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, & ſcelus ingens
Sana facit. ſpectant ſubeuntem fata mariti
Alceſtim, & ſimilis ſi permutatio detur
Morte viri, cupiant animam ſeruare catellæ.

VETVS

De Cholcide sana Et Progne.] De Medea. Progne filium suum occidit, propter sororem à marito stupratam.

Vt saxa iu. abru.] Virgil. *Excisumve obice montis.*

Quæ computat.] Quæ propter auaritiam peccat, vt Eriphyle, quam dicunt donis sollicitatam, maritum coegisse, vt iret ad bellum, & mortuus est.

Spectant.] In theatro * parapallium.

Si permutatio.] De vita mariti, aut catuli.

IOANNES BRITANNICVS.

Credamus tragicis.] Sensus est, fabulosa omnino sunt, quæ à tragicis scribuntur de matribus, quæ necauerint filios, vt de Medea & Progne, sed putemus esse vera, tamen in eiusmodi fabulis nulla mater fingitur, quæ filios aliquo corrupta præmio interemerit, sed aut propter iram, aut aliquem duntaxat dolorem.

De Colchide.] Quicquid de Medea dicitur à poetis tragicis. Eam enim ferunt Iasonem aureum vellus ope sua auferentem ex Colchis decepto patre suo Æta rege secutam fuisse vsque in Thessaliam, copulatámque matrimonio cum eo decem vixisse annos, susceptis ex quo quattuor liberis, quæ postea cum accepisset Iasonem se spreta Glaucam, siue Creusam filiam Creontis regis Corinthiorum duxisse vxorem ira percita regiam Creontis cremauit, quo incendio Creon cum Glauca absumpti sunt. filios præterea suos omnes vno qui aufugit excepto Thessalo, in vltionem Iasonis patris iugulauit. Iason vxore & filiis orbatus, tantæ impatiens cladis necem gladio sibi consciuit.

Colchide.] Forma est patronymica. Colchis enim, rectus est casus.

Progne.] Pandionis regis Athenarum filia vxor Terei qui Dauliam, vt scribit Thucydides in 2 historiarum, oppidum Phocidis incoluit, tunc à Thracibus habitatam. Ea Ityn filium suum interemit, apposuítque epulandum Tereo patri, hócque in vltionem Philomenæ sororis à Tereo viciatæ, vnde à multis poetarum in com memoranda Philomena, Luscinia auis, Daulias celebratur. Ouid. in Sappho.

Concinit Ismarium Daulias ales Ityn.

Idem in Carmine ad Liuiam, *Deflet Threicium Daulias ales Ityn.*

Nil e. n. Nolo inquit negare id esse verum quod dicitur de Medea & Progne. Nã etiam illæ ausæ sunt immania facinora.

Grandia monstra.] i. Indigna scelera, nam monstrum appellamus quicquid est præter naturam. quid enim magis contra naturam, quàm filium à matre necari?

Non propter nummos.] Vt ostendat longe intolerabilius esse facinus, quod lucri cupiditate fit, quàm ira & dolore, vt Rhetores docent.

Minor admiratio.] Sensus est, illud nobis minus mirandum videri debet, etiam si sit nefandum quod committitur per dolorem & iracundiam à muliere: sicque cum sequentibus est coniungendum.

Ira.] Quæ ab iniuria descendit.

Hunc sexum.] s. muliebrem.

Feruntur præcipites.] Sumpta est translatio ab iis, qui à sublimi decidunt loco, id est, ad omne facinus stimulante iracundia conuertuntur.

Vt saxa.] scilicet feruntur in præceps.

Abrupta.] Auulsa.

Quibus.] Saxis.

Mons subtrahitur.] Videtur enim parte montis labente, reliqua pars retro fugere.

Latus recedit.] Retrocedit: nam, vt dixi, latus montis aliqua parte auulsa videtur retrocedere.

Pendente cliuo.] Prono saxo, & iam casuro.

Illam ego non tulerim.] Illa inquit celestissima est habenda, quæ animo minime perturbato mente cogitat & retractat prius scelus quàm aggreditur. Sicque ostendit, scelera illa grauiora esse quæ certa animi deliberatione, quàm quæ aliqua mētis perturbatione peraguntur: C. quod etiam Aristoteles in Ethicis docet, & hunc secutus Cicero de Officiis lib. 1. Sed in omni iniustitia, inquit, permultum interest vtrum perturbatione aliqua animi quæ plerunque breuis est, & ad tempus, an consulto, & cogitato fiat iniuria. Leuiora sunt enim, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditata, & præparata inferuntur. S.

Sana.] Non aliqua animi perturbatione vexata

Spectant] Quottidie inquit spectant in theatris, dum tragœdiæ aguntur quemadmodum Alcestis in maritum pia fuerit, quæ & pro marito mortem subire non dubitauerit. Sed tamen nulla est, quæ Alcestim imitetur, hoc est, quæ maritum suum seruet morte sua, sed potius animam catellæ seruaret Nam Alcestis, cum vir suus Admetus Thessaliæ rex graui & conclamata valetudine laboraret, responsumque esset eum mori oportere, nisi alius pro eo moreretur, ipsa sola, cæteris propinquis & amicis id recusantibus, pro marito mori sustinuit. De qua Statius in Syluis:

Ergo Thessalici coniunx pensare mariti Funus.

Hanc fabulam aliter tamen narrat Fulgentius.

Spectant.] Subaudi mulieres Romanæ, non autem mariti spectant. coniunge ergo fata mariti, id est mortem mariti.

Similis si.] id est, si possint fatum suum fato mariti permutare, potius seruent animam catellæ.

Occurrent multæ tibi Belides, atque Eriphylæ:
Mane Clitemnæstram nullus non vicus habebit.
Hoc tantum refert, quod Tyndaris illa bipennem
Insulsam, & fatuam dextra, læuáque tenebat:
At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ,
Sed tamen & ferro, si prægustabit Atreides
Pontico ter victi cautus medicamina Regis.

VET. SCHOL.

Belides.] Danaides, quæ pro patre suo, maritos occiderunt.

Atque Eriphylæ.] Eriphyle vxor Eurypyli, filij Telephi: qui Telephus cum venisset ad auxilium Priamo, plagatus est ab Achille: & cum non posset curari sortitus est ab Achille se solo posse curari. Venit supplex, petit se curari promisso hoc, vt nunquam iam auxilium ferat Troianis, nec ipse, nec de suis aliquis, curatus est. recessit. Post mortem huius, filius Eurypylus vir fortis fuit. Hunc sæpius ad auxilium petit Priamus. ille negauit, monitus scilicet à patre suo. Ergo cum non posset aliter Priamus eum sollicitare, fecit vitem ex auro, & misit ad vxorem eius Eriphylem. Hæc accepto munere tanto, marito persuasit. venit in Troiam auxilium ferens. Hunc occidit Pyrrhus filius Achillis.

Mane Clytemnæstram.] Quæ maritum suum occidit Agamemnonem.

Bipennem.] Hoc interest, quod illa securi occidit.

Rubetæ.] Ranæ, cuius viscera venenosa sunt.

Sed tamen & ferro.] Aliquotiens gladio, si iam manducauerit maritus quod veneno obsit.

Pontica ter victi.] Mithrydatem dicit, quem Lucullus, & Sylla, & Pompeius vicerunt. ideo ter victi. hic tale sibi fecit medicamentum, vt non posset aliquando veneno perire.

IOANNES BRITANNICVS.

Multæ Belides.] id est, Multæ mulieres, quæ maritos suos, vt Belides & Clytemnestra occiderunt.

Belides.] Quinquaginta Beli neptes fuerunt, quæ vna nocte totidem maritos, eosdémque patrueles occiderunt. Belus enim Ægypti rex duos habuit filios, Danaum & Ægyptum, quorum Danaus quinquaginta habuit filias, & Ægyptus, totidem filios. Coactus est Danaus omnes filias dare in matrimonium filiis Ægypti, sed quum vereretur ne à generis suis regno eiiceretur, mandauit filiabus vt primitiali nocte maritos suos singulæ necarent, quod quidem omnes fecere præter Hypermestram, quæ Lyno siue Lynceo pepercit.

Eriphyle.] Vxor fuit Amphiarai, quæ capta amore monilis olim à Vulcano elaborati, vt illud ab Argia Polynicis coniuge haberet, virum suum ne in bellum Thebanum proditet latentem indicauit. qui postea in bello Thebano hiatu terræ cum curru absumptus est.

Mane Clytemnestram.] Sensus est, nullus erit vicus vrbis in quo non offendas mulieres occidentes maritos, sicuti fecit Clytemnestra Tyndari & Ledæ filia quæ Agamemnonem maritum suum ex bello Traiano reuersum, adiuuante Ægisto adultero interemit. nota est historia.

Hoc tantum r.] Hoc tantum inquit interest, quod Clytemnestra securi maritum suum peremit, sed mulieres Romanæ maritos suos tollunt veneno.

Insulsam & f.] Hypallage est, hoc est ipsa insulsa & fatua, quasi quæ minime apta esset ad tractanda arma.

Tenui pul. ru.] Hoc est veneficiis, qualia ex rubeta rana, de qua in i. Satyra abunde illic, *Miscet sitiente rubetam.*

Agitur.] Peragitur, perficitur.

Res.] Ipsa maritorum cædes.

Sed tamen & fe.] Existunt inquit etiam, quæ maritos ferro necent, si forte illi contra venena aliquod sumpserint antidotum.

Atrides.] id est, Ipse maritus qualis fuit Agamemnon Atrei filius.

Si prægustarit pontica medicamina.] id est, antidota, qualia Mithridates rex Ponti sumebat aduersus venena. de quorum compositione Plin. lib. 23. cap. 9 sic: in arcanis Mithridatis maximi regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano, & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum. Cæterum Leneus Pompeius scribit, auctore Gellio, Mithridatem regem Ponti, sanguine anatis ponticæ immixto quibusdam medicamentis, remedium aduersus venenum solitum sumere, adeo vt quum nonnunquam sumeret venenum inter epulas, nulla ex parte læderetur. Immo & eiusdem generis remedio nomen dedit, vt appelletur mithridaticum. C. Antidotum Mithridatis quid sit, & quomodo conficiatur, præstat Galenum, & Cornelium Celsum consulere, qui aliquanto melius rem totam explicant, & aliter quam hic fiat. S.

Ter victi.] Nam primo superatus est a Sylla, mox à Lucullo, deinde à Pompeio, nocturno prœlio lucente luna, à tergo hostibus a facie Romanis, qua extrema clade accepta, coactus est in regnum confugere, vbi per seditionem popularium, à Pharnace filio in turre obsessus, venenum sumpsit: quod quum parum proficeret ad mortem, quia vt diximus, aduersum venena multis ante medicaminibus corpus firmauerat, à milite Gallo nomine Bitthoco, à quo vt adiuuaretur petebat, interfectus est.

IVNII IVVENALIS
AQVINATIS
SATYRA SEPTIMA.

DE STERILITATE STVDIORVM.

Mendicant artes ſic Roma coegit auara.

Et ſpes, & ratio ſtudiorum in Cæſare tantum:
Solus enim triſteis hac tempeſtate Camenas
Reſpexit, cum iam celebres, notique poëtæ
Balneolum Gabijs, Romæ conducere furnos
Tentarent: nec fœdum alij, nec turpe putarent
Præcones fieri, cum, deſertis Aganippes
Vallibus, eſuriens migraret in atria Cleio.
Nam, ſi Pieria quadrans tibi nullus in vmbra
Oſtendatur, ames nomen victumque Macharæ,
Et vendas potius, commiſſa quod auctio vendit
Stantibus: œnophorum, tripodes, armaria, ciſtas,
Alcitheon Pacci, Thebas, & Terea Fauſti.

VETVS SCHOL.

ET *spes.*] De sterilitate studiorum loquitur. Neronem palpas. Talis autem est sensus: Poeticæ artis periisset industria, nisi propter egestatem in studia diuersa tendentibus, Cæsaris subuenisset humanitas.

Studiorum.] Literarum.

Tristes h. Camenas.] Tacentibus poetis.

Balneorum Gabijs.] Vt mediastrinus fieret.

Furnos.] Ad panem coquendum.

Pracones fieri.] Emissarij.

Aganippes.] Locus in Bœotia Musis sacer. Callimachus tamen dicit fontem esse Permessi fluminis.

Migraret in atria Clio.] Ostiarius, & custos atriensis.

Nam si Pieria.] Pieria, locus sub radicibus Olympi montis, cui Pierius poeta nomen dedit, qui primus sacrificasse Musis dicitur: vnde & Pierides dictæ.

Quadrans tibi.] Denarius. inde quadrantes.

Stantibus.] Popularibus. armatis militibus.

Alcitheon Pacci.] Nomina fabularum, aut malorum poetarum, qui has fabulas scripserunt.

IOAN. BRITANNICVS.

ET *spes, & ratio studiorum.*] Hac Satyra Telesinum poetam sui temporis alloquitur, conqueriturque poetarum, cæterorumque scriptorum labores inanes esse, quandoquidem pro vigiliis suis à ciuibus Romanis nihil prorsus consequantur: sicque sui temporis auaritiam exagitat, solam autem spem in Traiano principe ostendit, quem hoc principio astute laudat & extollit, vt subtiliter eum incendat in omnium scriptorum fauorem. liberalis enim, vt scribit Eutropius, in cunctos fuit, publice priuatimque ditans omnes & honoribus augens ob suam in omnes bonitatem, per orbem terrarum deo proximus nihil non venerationis meruit, & viuus, & mortuus. De quo Plinius in Panegyrico sic ait. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperint studia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebant, quum sibi viciorum omnium conscius princeps, inimicas viciis artes non odio magis quam reuerentia relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. præstas enim quæcunque præcipiunt, tantùmque eas diligis, quantum ab illis probaris. Vnde illi nullo modo sunt audiendi, qui de Domitiano intelligunt. Quomodo enim vlla erat spes poetis habenda in Domitiano, quum is Iuuen Satyr. suas scribenre extinctus esset, vt in principio operis docuimus? essètque bonarum artium, vt taxauit Plin. inimicus, quas etiam non odio magis quàm reuerentia relegaret?

Spes studiorum.] Quam poetæ habent consequendæ mercedis ex studiis suis. est enim spes bonarum rerum expectatio. vt Cic. in Tusculanis definit.

Ratio.] Omnis ratio qua mouentur ad scribendum in solo Cæsare Traiano est posita, eo enim consilio & animi ratione scribunt, vt à ciuibus. aliquid mercedis & præmij consequantur, sed falluntur inquit, nam solus imperator poetas respicit.

Respexit quum iam.] Imperator solus inquit nostris temporibus respexit poetas & reliquos scriptores à cæteris ciuibus neglectos, quum tam ob egestatem cogitarét, & in vrbe & extra vrbem vilissima quæque subire ministeria ad vitam suam sustinandam.

C. Respexit.] Miseratus est, & fouit, S. Terent.

Respice me in secundis rebus fuis. quasi dicat, & mihi faue meque adiuua. Idem. *nam Hercle alius nemo respicit nos,* id est, curat.

Balneolum.] Vnde victum consequerentur.

Gabijs.] Oppidum est in via prænestina centum stadiis distans ab vrbe, autor Strabo.

Furnos.] Vt panem alienum coquerent, eóque modo quæstum facerent.

Tentarent.] Iam consilium caperent. C. At ego prouerbium fuisse veteribus censeo, in pauperes, qui assidue frigerent tremerentque, tales enim de balneo cogitare & furno conducendo, dictitabant. Ad quod etiam respiciens, Horat.

qui, inquit, *Frigus collegit, furnos & balnea laudat.* S.

Precones.] præconem appellamus non modo qui clara voce ad populum edicta magistratuum pronunciat, vt Tranq. in Nerone: peregrinatione quidem Græciæ Eleusinis sacris, quorum initiatione impij ac scelerati voce præconis summouerētur, interesse non ausus est: sed etiam qui rerum precia in publicis venditionibus pronunciat. C. Vnde est illud Cic. de Off. bona ciuium voci subiicere præconis. S. & Mart. lib. 1.

Venderat excultos colles quum præco facetus.

Quum mi.) Ordo est, respexit quum Clio esuriens migraret in atria. i. quum iam poetæ ob egestatem relictis propemodum musis in ædes nobilium migrarent, quasi illis famulaturi. vnde in sequentibus.

Quem colis & musarum & Apollinis æde relicta.

Mart iisdem pene verbis in miseriam poetarum sui temporis sic inquit lib. 3.

Atria magna colam, vix tres aut quatuor ista
Res aluit, pallet cætera turba fame.

Clio esu.) Ipse poeta extrema fame laborans & mendicus. Clio vna est ex musis. nomen fuisse ostendit Diodorus quæ Bacchum sequebantur.

Desertis val.) Relictis musis, & carminibus suis, quæ dicuntur pangere in solitudinibus, musis consecratis.

Aganippes.) Fons in Boeotia Ouid. in Metam. *Hyantea Aganippe.* C. & Verg. in Buc. *Aonia Aganippe.* S.

Nam si P.) Sensus est. Si ex studiis & carminibus eius nullam mercedem consequeris, suadeo tibi fias præco, qualis fuit Machæra, vt accipias hoc loco Machærā nō pro ense sed pro proprio nomine præconis. Sequētia enim de præcone dicūtur.

Quadrans) Vt hoc loco capitur C nummus fuit, qui idem triuncis, siue triunx, & teruntius dicitur, à tribus vnciis, vt Varro dicit. est enim assis Mediolanensis pars pars quarta, & idem est quod Germanis pfennig. S. Horat.

——— *dum tu quadrante lauatum Rex ibis.* Martial.
Inuitas centum quadrantibus, & bene cœnas.

In ar. Pi.) In musis & carminibus tuis, nam Pierides musæ dicuntur à Pieria rupe Macedoniæ, de quibus sic Strabo in 9. Eos qui Helicona, & Pieriam, & Libethrū & Pimplian eisdem musis consecrarunt, Thraces extitisse. Pieres autem vocabantur, quibus extinctis, loca hæc Macedones nunc possident.

Commissa quod au) potest sic exponi, aut sic, & vendas potius, quod auctio commissa sc. præconi vendit stantibus. Oenophorum auctio enim rerum præconi cōmittitur Ille autem dicitur auctionem facere, qui res aut suas, aut alienas publice vendit Plaut in Sticho: *hunc auctionem facere decretū est mihi. foras necesse est quicquid habeo vendere.* aut quod. i. quam rem. i. quæ commissa vendit auctio. C. Committi enim auctio dicitur, quod licitatores astantes inter se quasi committuntur, vt licitando pugnent & decertent in qua pugna qui pluris licetur quam reliqui omnes. is victor euadit, rémque precio auctam reportat. S Dicitur autem auctio ipsa venditio, quæ publice fit, ab augendo, quod rerum precia augeantur ab emptoribus seu venditoribus.

Oenophorum.) Vas vinarium, οἶνος vinum φέρω porto.

Armaria) Vtrum librorum repositoria. i. bibliothecas. Vlpianus De legatis, Bibliotheca legata vtrum armarium solum, vel armaria continebantur: an vero libri quoque contineantur quæritur: an promptuaria armaria,

Tripodes.) Mensas hoc loco quæ tribus pedibus sustentantur, alias tripodes capiuntur pro vasis æneis, ad aquas calefaciendas. De quibus Hom. lib. 8. Iliados sic scrib. Recensebo primum septem tripodas nouos nunquam igni admotos, cum viginti lebetibus, & ipsis nouis, ac rutilo fulgore radiantibus. Tripodibus viri fortes apud Græcos donari solebant. Vnde Horat.

Donarem tripodas præmia fortium Græcorum.

Vnde & Agamemnon Achilli dono misit:

Et septem tripodas pondere & arte pares.

Vt est apud Ouidium in epist. Heroid. Vbi expones septem vasa ænea aquaria ad calefaciendam aquam.

Alcynoen Bacchi.) i. Tragœdiam scriptam de Alcynoë à Baccho poeta tragico, quæ vna ex Pleiadibus ex Neptuno peperit Ireum patrem Orionis, vt scrib. Higinus, à quo Irea oppidum agri Thebani. alij Alcyonem legunt. i. tragœdiam de Alcyone, quæ quum Ceycis mariti sui cadauer ad litus eiectum vidisset, in mare se deiecit, qui ab Amphitrite in aues conuersi, in mari, vt Plin. & Ouid. scribunt, placido fœtificant, faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt, qui dies vocantur Alcyonides. Ea auis alio nomine appellatur Alcedo, de qua sic Plaut. in Pœnu. *Iam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis, quam mare est olim, cum ibi Alcedo pullos educit suos.*

Thebas & Terea Fausti.) Id est fabulas de Thebis & Laio, quem vt scribunt Diod. & Papinius, filius Oedipus interemit, mox ducta vxore Matre Iocasta, gnarus & conscius flagitij perpetrati, seipsum oculis priuauit. nati ex eo Etheocles & Polynices per summam discordiam mutuis se vulneribus confoderunt. De his fabula scripta erat, siue tragœdia à poetis, præcipue à Fausto poeta sui temporis.

Terea.) Id est, Tragœdiam de Tereo marito Prognes, cui ipsa Progne Irim filium epulandum apposuit in vindictam Philomelæ sororis stupratæ. nota est fabula.

Fausti) Satyrice autem ostendit Bacchum & Faustum viles fuisse poetas, vtpote quorum opera publicæ auctioni venderentur.

Hoc satius, quam si dicas sub Iudice, vidi,
Quod non vidisti. faciant equites Asiani:
Quanquã & Cappadoces faciãt, equitésq; Bithyni,
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicunque canoris
Eloquium vocale modis, Laurúmque momordit,
Hoc agite ô iuuenes: circumspicit, & stimulat vos,
Materiámque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum spectanda tuarum
Præsidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur: lignorum aliquid posce ocyus, &, quæ
Componis, dona Veneris, Telesine, marito,
Aut clude, & positos tinea pertunde libellos.

VET. SCHOL.

Quem si dicas sub iudice, vidi.] Quam si calumniam facias, falsa dicens: falsus es testis necessitati.

Equites Asiani.] Equites Romani ex Græcis facti.

Faciant.] Falsum testimonium dicant.

Altera quos n.] Id est Gallogræci, quia Galli in Græcia condiderunt. * Ipsos ergo dicit, & est sensus, qui nudis pedibus ambulant, ac per hoc abiecti Galatæ.

Nectit quicunque.] Qui carmen vocale efficit per modos, id est poeta.

Hoc agite.] Hortatur poetas temporibus Neronis carmina scribere: ô iuuenes, huc venite.

Si qua aliunde.] Si aliunde magis præsidium speras per carmina, quam à principe Nerone, incende libros tuos; & trade Vulcano, ô Telesina.

IOANNES BRITANNICVS.

Hoc satius.] Melius inquit est illiberali hoc quæstu vitam sustentare, quam testimonij religionem contemnere, & de re tibi ignota testimonium dicere, quod Asiani faciunt. (nam Cicero in oratione pro Flacco populi Asiæ fidem non adhibēdam clamat) vt ostendat laudabilius esse vili ministerio vitam degere, quàm per inhonestas & malas artes diuitias sibi comparare.

Equites Asiani.] Qui ciuitate donati ad equestrem censum per malas artes peruenerunt in vrbe.

Traducit.] Præbet ridendos, quum nudo pede ambulent. Mart.

Desine si pudor est miseram traducere caluam.

In eadem significatione est & illud Iuuenalis *in quo se traducebat*, id est, præbebat se ridendum Et illud, —— *squallentes traducit auos.* Propert.

Nec si per totam infamis traduceret vrbem. Papin. in Sylu.

Nempe ego sum qui traducor. & Mart. lib. 6.

Rideris, multóque magis traducere Afer,

Quàm nudus medio si spaciere foro.

Nudo talo.] Nudis pedibus, aut ob paupertatem, aut quia mos sit patrius nudis pedibus incedere, sed postea Romam traducti, vt dixi, fiunt malis artibus locupletes.

Cappadoces] Cappadocia finitima est Armeniæ, orientem versus: ad austrum vero terminatur Cilicio, qui dicitur taurus.

Bithyni.] Bithyniam ab oriente Paphlagones & Mariandini & Epiteti pars terminant A Septentrione mare Ponticum, ab Occidente pontus, ad austrum Mysia & Phrygia.

Altera Gallia.] Gallogræcia. altera autem appellat Galliam, quæ in Occidente est Hispaniæ & Germaniæ contermina. Gallogræcia autem & Galatia dicta est Paphlagonibus contermina. eam tenuere Galatæ, quorum gentes tres sunt, duæ Trogmi & Tolistobogi à ducibus nominatæ: Tertia à gente quæ in Celtica est Tectosages. Transitus in Asiam dux fuisse videtur Leonorius. Strabo autor lib. 12.

Laborem indi] Sensus est, & si poetæ inquit iam destinauerant ad ministeria obsequiáque seruilia descendere omni destituti consequendæ mercedis spe ex laborib. & studiis suis, tamen confidant & bono sint animo. nam omnes studiis suis dignam mercedem consequentur, qui mercedem suis studiis dignam non consequitur, is laborem indignum sustinet.

Eloquium vocale modis.] Carmen est grande & sonorum.

C. Modis canoris.] Id est, Sonoris versibus, & apta modulatione suauibus. Est enim hic modus, quem Musici τόνον vocant, quo cantus ad suauitatem dirigitur, & ob id Græce dicitur μέλος. S.

Lau-

Laurumque me.) Imitatio est Horatiana & Persiana.

Sæpe caput scaberet, viuos & roderet vngues. Pers.
Nec demorsos sapit vngues.

Sæpe enim poetæ in faciendo carmine talia solent facere, laurum autem ideo dicit corrodi, quod & lauro coronantur, & in cella plurimam habent, vtpote Apollini consecratam, in cuius tutela sunt ipsi poetæ. ea & triumphantes coronabantur. Ouid. in Metam.

Arbor eris certe dixit mea, semper habebunt
Te coma, te cithara, te nostra laure pharetra:
Tu ducibus latis aderis quum leta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas.

Hoc agite.] Scilicet vt aliquid scribatis C. adhortatur iuuenes ad poeticen, à principis voluntate & liberalitate S.

Quærit.] Quasi dicat prouocat vos & inuitat, vt materiam ad scribendum capiatis.

Aliunde.] Immensam sui temporis auaritiam taxat. Est enim sensus: potes ocius tua carmina comburere, si aliunde tibi quàm ab Traiano aliquid spectandum putaueris.

Tuarum rerum. Tuorum studiorum.

Membrana.] Folia ipsa.

Tabella crocea.] Hoc est quæ tabellis cedrinis coarctatur. Nam tabellæ ex cedro libris adhibebantur: quod cedrus, autoribus Theophrasto, Victruuio, & Plinio æternum duret. Itaque & simulachra deorum ex ea factitauerunt. Horat.

——— *speramus carmina fingi*
Posse linenda cedro. & Mart. lib. 5.
Nunquam grandia nec molesta poscit,
Quæ cedro decorata purpuráque
Nigris pagina creuit vmbilicis.

Marito Veneris.] Vulcano, qui pro igne accipitur.

Telesine.] Ad Telesinum, vt diximus, Satyram scribit.

Tinea.] Vermis est qui vestes & chartas corrodit maxime. Plin. lib. 11. cap. 33. ait in lanis & veste puluerem creare tineas. Easdem etiam docet lib. 16. cap. 16. rodere & ligna, terrestréisque tantum esse. Teredines vero grauissimo ad portionem capite rodere dentibus sentirique tantum in mari, nec aliam teredinē proprie dici.

Pertunde.] Sermo in compendium redactus, id est sine libros sic reconditos tinea potius perforari & absumi, quàm vt mittas ad aliquem vnde nulla sit tibi spes.

Frange miser calamos, vigilatáque prœlia dele,
Qui facis in parua sublimi carmina cella,
Vt dignus venias ederis, & imagine macra.
Spes nulla vlterior: didicit iam diues auarus
Tantum admirari, tantum laudare disertos,
Vt pueri Iunonis auem. sed defluit ætas
Et pelagi patiens, & caßidis, atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque, suámque
Terpsichoren odit facunda, & nuda senectus.

VETVS SCHOL.

Vigilatáque prælia.] Vtrum quæ tu pugnaris cum animo scripseris, an ea quæ de pugna conscribis.

Hederis.] Corona.

Et imagine macra.] Corpore exili, propter vigilias. quia poetæ sic pinguntur, quasi ad summam maciem nimio labore confecti.

Spes nulla vlterior.] Nummorum scilicet, nisi hedera & imagines.

IOANNES BRITANNICVS.

Hederis.] Hedera poetæ coronabantur. Virgil.

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

De hac lege & Plinium.

Imagine macra.] Nam non solum poetis, sed & fere omnibus qui aliquod egregium facinus edidissent, statuæ ab antiquis erigebantur. Hócque à Carthaginensibus manauit, qui primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerunt statuas eo anno quo Tarquinius expulsus fuit regno. Excepta deinde est res, autore Plinio, ab toto orbe terrarum humanissima ambitione, vnde & poetis imagines non solum publicitus, sed & priuatim à studiosis ponebantur. Vnde & Martialis ad Auitum statuam sibi ponentem edit carmen subscribendum:

Hoc tibi sub nostra breue carmen imagine viuat,

Quam non obscuris iungis Auite viris.

Lucius Actius poeta in æde Camœnarum, vt scribit Plin. lib 33. maxima forma statuam sibi posuit, quum is breuiculus esset. Statuam item Carthaginenses Apuleio, vt ipse testatur in 3. Floridorum, posuerunt.

Macra.] Pallente, nam poetæ ex nimio & assiduo pallore conficiuntur.

Auem Iunonis.] Periphrasis est pauonis. Nam quum Argus Iunonis pastor, quem centum oculos habuisse Ouid. refert, à Mercurio interfectus fuisset, abscisso capite, Argi oculos in cauda pauonis Iuno collocauit, eámque auem in suam tutelam esse voluit.

Sed defluit ætas.] Iuuentus ipsa, quæ laboribus & bellicis, & maritimis, agricolationíque sufficere potuit.

Senectus facunda.] Id est, Ipse senex facundus & pauper.

Suam Terpsichoren.] Carmina sua. Nam Terpsichore vna est musarum, dicta quòd choros oblectet. τέρψις delectationem significat.

Tunc se odit.] Poeta, inquit, quum ad senectutem peruenit, omni ætate in componendis carminibus iam attrita, seipsum odit, & studia damnat sua.

Accipe nunc arteis, ne quid tibi conferat iste
Quem colis, & musarum, & Apollinis æde relicta,
Ipse facit versus, atque vni cedit Homero
Propter mille annos, &, si dulcedine famæ
Succensus recites, Maculonis commodat ædes;
Hæc longe ferrata domus seruire iubetur,
In qua sollicitas imitatur ianua portas.
Scit dare libertos extrema in parte sedenteis.

Ordinis, & magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabetra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuíque in puluere sulcos
Ducimus, & littus sterili versamus aratro.

VET. SCHOL.

Propter mille annos.] Dinumeraro tempore fortaſſe vſque ad ætatem ſuam, poeta dixit mille annos fluxiſſe ex tempore Homeri. Fuit autem Homerus annis ante vrbem conditam centum LX poſt Ilium captum, ducentis LX.
Maculonis] Alij ſordibus dixit: * alij pictas.
Seruire iubetur.] Valde tibi indicendum.
In qua sollicitas.] Cum fuerint clauſæ domini calamitate. triſtes effectas & ſollicitas propter incurſionem hoſtium.
Comitum diſp. voces] Nouit diſponere auditores.
Subſellia] A Græco tractum, id eſt ſubſellia, ſuper quæ altius ſedeatur. gradus ſuperiores ſcanſiles.
Tigillo.] Tecto, deminutiue.
Orcheſtra] Spatium in Theatro dicit, qui Pantomimo ſaltanti vacat. Eiuſmodi autem & poetæ legit * in quo ſtans reciter, aut tabulata.
Et littus ſterili.] Metaphora ab arantibus. Litus pro agro poſuit, agrum pro auditoribus, id eſt, ſcribimus, & nihil commodi inde conſequimur.

IOANNES BRITANNICVS.

Accipe nunc artes.] Accipe. inquit, nunc aſtutias diuitis Romani, quem vt cliens quotidie relicta æde, & muſarum & Apollinis ſequeris & colis non ſine ſpe mercedis conſequendæ ex carmine. relinquis enim commercium muſarum & poetarũ, qui in ædem muſarum, autore Porphyrione, conueniebant vt diſputarent recitaréntque ſua carmina. vnde Horat. in Sat. *Hæc ego ludo.*
Quæ neque in æde ſonent certantia iudice Tarpa.
Ne quid tibi conferat.] Ne quid tibi præmij det, ipſe facit verſus, id eſt, ſe quoque poetam eſſe oſtendit præſtantiſſimum. hoc autem aſtute facit, quaſi non conueniat poetæ poetam largiri. Nam multi carmina pro carminibus, & libellos pro libellis mittebãt vnde Papinius in Hendecaſyllabo ad Grippũ cauillando ipſum ſic inquit.
Eſt ſane iocus iſte, quod libellum Miſiſti mihi Grippe pro libello.
Quem colis.] Nam poetæ primarios colebant, ſéque eorum comites præbebant. Nam & Horatius Brutum coluit adoleſcens, ſub quo tribunus militum ciuili bello militauit. Ouid. in Ponto ad Maximum ſcribens oſtendit eum cultum fuiſſe à Celſo.
Muſarum & Apollinis æde relicta.] Templum Apollinis Palatini excitauit Auguſtus, in cuius aditu porticus erat cum bibliotheca librorum tam Latinorum quam Græcorum, autor Tranquil. in Auguſto.
Muſarum.] Templum muſarum Romæ extruxit, autore Tranq. in Auguſto, Martius Philippus, vbi, vt diximus ex ſententia Porphyrionis poetæ opera ſua recitabant.
Atque vni cedit Homero.] Hoc dictum ex perſona ipſius diuitis qui Homero tantum ſe putat cedere, nec cuiquam alij.

Propter mille annos.] Ratio quare cedat Homero, propter vetustatem inquit Nam multi, quod extremæ est dementiæ, in libris tantum vetustatem, & non meritum considerare consueuerunt, vnde ab Horatio damnantur sic.

Si veteres ita miratur, laudátque poetas,
Vt nihil anteferat, nihil illis comparet.

Maculonus commodat ædes.] Si forte inquit motus dulcedine gloriæ, aut famæ aliquid cupias recitare, hoc tantum beneficio te prosequitur diues, vt tibi domum suam commodet, vbi recites, aliud autem nihil dat. nam nobiliores, ædes suas poetis opera sua recitaturis, commodabant, vt in 1. Satyra diximus illic:

Frontonis platani. Inter commodatum autem, & mutuo datum, non nihil distare docet Agræcius sic: Commodamus amico pro tempore equum, seruum, vestem, hanc ipsam rem, quam dedimus, recepturi. Mutuo damus pecuniam, triticum, vinum, & his similia, quæ mutuo data recipere non est.

Longe ferrata.] Valde ferrata. hinc Romanorum potentiam pariter & superbiam ostendit poeta, qui ianuas haberent ferratas instar portarum vrbis, quibus venientes non minore cura excipiebantur, quam solent excipi intra portas vrbis tempore belli. Prisci, vt scribit Plin. lib. 33. limina & valuas in templis ex ære factitauere. vnde illud est apud Virgilium in 1. Æneidos:

Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Ære trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Verum, etiam priuata opulentia eo modo vsurpata est Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius quæstor, quod ærata hostia haberet in domo.

Ianua.] inter portam & ianuam hoc interest, quod ianua proprie est priuatorum, porta vero publica, vt vrbis. plerunque tamen confunduntur.

Scit dare libertos.] Qui recitanti applaudant.

Sedentes extrema parte.] Scilicet theatri. Nam ex arte in theatro collocabantur, qui applauderent vnde Nero autore Tranq plures ex Alexandria euocauit & adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius milia è plebe robustissimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuisi plausuum genera condiscerent.

Ordinis.] Subselliorum.

Nemo dabit regum.] Ordo est & sensus, nemo regum, id est, diuitum dabit tibi, quantum constant subsellia quæ conduxisti, vt sedeant in auditorio, cuius consuetudinis meminit Corn. Tacit. in lib. De claris oratoribus loquens de poetis sic. Nam & domum mutuatur, & auditorium extruit, & subsellia conducit, & libellos dispergit.

Et quæ.] Ordo est à superiore. s. nemo dabit quanti constent anabathra tigillo conducto. i. lignis conductis à re poeta s.

Anabathra.] id est gradus, vel scalæ. ἀναβαίνω ascendo. nam gradus struebantur ad pulpita ascendenda.

Orchestra.] Sic etiam subaudi, nemo dabit quanti constet orchestra, quæ posita est cathedris reportandis. Orchestra locus erat in theatro, vbi honoratiores sedebant. Vnde alibi ante: *Similémque videbis, Orchestram, & populum.* Tradit Victruu. lib. 5 Scenicos artifices per orchestram suas præstare actiones. ὀρχέομαι enim significat gesticulor, salto, vnde ὀρχηστὴς saltator, ὀρχήστρια saltatrix, & ὀρχήστρα, id est orchestra. C. quæ propriæ est chori, vt Pollux tradit, vt scena histrionũ. S. Tranq. in Cæsare. Decius Laberius eques Romanus mimum suum egit, donatúsque est quingentis sestertiis, & annulo aureo, sessum in quatuordecim, in scena per orchestram transit.

Posita est] Extructa est.

Cathedris reportandis] Nam sedilia illic non erant perpetuæ sicut in theatro, sed temporaria, quæ à poeta recitatis carminibus soluebantur, ad dominósque reportabantur.

Nos tamen hoc agimus.] Et si nullum ex nostris laboribus emolumentum consequimur, tamen carmina scribimus, & recitamus.

Tenuique in puluere sulcos Ducimus.) Metaphora sumpta ab iis qui sterilem agrum colunt, iuxta illud Ouidij.

Quid arena semina mandas,
Non profecturis littora bobus aras.

Ducimus sulcos) Versus componimus.
In tenui puluere.) Inter ciues auaros & steriles qui nihil dant.
Versamus littus.) Multum scribendo defatigamur.
Aratro tenui.) Stilo & labore nostro tenui, & sterili, ex quo nullus est fructus laboris nostri.

Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali: tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, & ægro in corde senescit.
Sed vatem egregium, cui non sit publica vena,
Qui nil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triuiale moneta:
Hunc, qualem nequeo monstrare, & sentio tantum,
Anxietate carens, animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus syluarum, aptúsque bibendis
Fontibus Aonidum: neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumue potest contingere mæsta
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, diéque
Corpus eget, satur est, cum dicit Horatius, Euhoe.

VETVS SCHOL.

Laqueo tenet.) Poetici mores, vt vinculum.
Insanabile multos Scrib. cac.) Mali mores, mala consuetudo scribendi, quæ obliuisci non potest.
Cui non sit pub. vena.) Communis, siue vulgaris, qui nihil abiectum, subtile, & gracile. nihil triuialiter scribat, siue male.
Hunc qualem) Ordo hic est Poetam bonum facit omni sollicitudine, vel tristitia carens animus, vt nihil acerbi patiatur: qualem ego animo sentio, ostendere autem non possum.
Cupidus syluarum.) Auidus. vt Horat.

Bacchum in remotis carmina rupibus, Vidi docentem.

Thyrsumque pot. contin.) Insanire pauper non potest. aut moueri ad scribendum: quia familiaribus rebus consulere cogitur. Dicunt nam nisi insanum, poetam esse non posse.

IOANNES BRITANNICVS.

Nam si discedas.) Si velis discedere ne scribas: non potes, dulcedine enim gloriæ teneris, quæ te veluti pedicis apprehendit.

Laqueo.] Pedica, tractum à feris quæ laqueo capiuntur.

Cacoethes.] Metaphoricos inueteratam scribendi libidinem Cacoethes appellauit. Est enim vitium corporis curatione difficile, parum absimile à carcinomate, de quo Cornelius Celsus lib. 5. cap. de carcinomate sic. Namque pessimum id genus est, feréque id primum sit, quod κακοήθες à Græcis nominatur. Ergo cacoethes insanabile scribendi, id est inueterata illa scribendi libido quæ non minus animum scribentium obsider, & angit, quàm cacoethes corpus.

Tenet.] Vexat, premit.

Insanabile] Quod ex animo nequeunt auellere vlla ratione. licet poeta insanabile dixerit. Celsus tamen curationem accipere docet. C. Nam cum duo genera ex cacoethe venire dixisset, carcinoma, & vlcus Ithymium, Tolli nihil, inquit, nisi cacoethes potest, reliqua curationibus irritantur. Sed quia idem Celsus paulo post dicit, cacoethes, quod curationem recipit, à carcinomate, quod non recipit, vix discerni posse, intelligendum est Iuuenalem de cacoethe, quod carcinoma dicitur, quodque curationem nõ recipit, intellexisse. S. generis est neutri vt Hippomanes, nomina enim Græca in es correptam desinentia generis sunt neutri, tetrasyllabum etiam scribendum est.

Senescit] Inueteratur.

Ægro.] Agitato cupidine gloriæ.

Sed vatem egregium.] Sensus hic est, multi carmina quidem componunt poetæq. nominantur, & hac scribendi consuetudine tenentur, sed excellens & egregius poeta esse is non poterit, quem rei familiaris angustia præmat, cuius mens non careat anxietate: sicque docet mentem poetæ omnibus curis vacuam esse oportere. Sapho. *Proueniunt vacua carmina mentis opus.*

Ordo est: Sed animus carens anxietate facit vatem egregium.

Cui non sit pu. v.] i ingenium vulgare, & rude, & commune cum aliis.

Soleat d.] Scribere, tractum a mulieribus nentibus, quæ pensa deducere dicuntur. Nam deducere est lanam in fila trahere. Plin. loquens de Araneo, *Subitque pariter, ac fila deducit* Ouid & ipse sic metaphoricos:

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Nihil c.] Nihil commune & vulgare: nam quæ exponuntur communia sunt, sed quod sublime sit, & quod alij ob sublimitatem attingere non potuerunt.

Feriat.] faciat, cudat, metaphora sumpta ab his, qui monetam feriunt.

Triuiale.] Tenue & vulgare, quare solent rustici in triuiis cantare. Virg.

—non tu in triuijs indocte solebas

Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

Mone c. Communi nota & stilo vulgariore Sic etiã locutus est Apul. in Apol. Ea tamen nomina labore meo & studio iia de Græcis prouenere, vt tamen latina moneta percussa sint, id est, nota, & latino sermone. C. Notam appellauit Horat. in Poëtica:

—licuit sempérque licebit,

Signatum præsente nota, producere nomen. S.

Animus ca anxi.] Qui paupertate non vexetur, vt sit sensus: Animus qui omnibus curis vacuus est talem præstat poetam, qualem nescio monstrare, & sentio tantum. quasi diceret omnibus numeris perfectum, & consummatum.

Hunc.] Talem

Impatiens omnis acerbi.] Qui nullam acerbitatem patiatur.

Cupidus syluarum] Nam poetæ solitudinem amant, & secessus, vt ab omni strepitu & rerum actione semoti commodius scribant. Horat.

—bona pars non vngues ponere curat,

Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat. Alibi,

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbem.

Aptusque bibendis Fontibus.] Id est, qui à natura feratur ad carmen, nam poetice. vt sensit Democritus, natura magis quàm arte constat, vnde Horat. in arte poetica.

Ingenium misera quia fortunatius arte, Credit.

Aonidum.] Musarum: nam Aonia dicta est Bœotia ab Aonibus gentibus barbaris, quæ loca illa prius inhabitauere, vbi plurima antra, & fontes musis sunt consecrata. autor Strab.

Neque enim cantare sub antro.] Neque enim inquit poeta potest, vrgente paupertate, licet doctus sit, cantare carmina hocque modo ostendit oportere poetam reliquósque scriptores omnium curarum esse expertes.

Sub antro Pierio.] Pieria autem rupes est in Macedonia, vt diximus, musis consecrata, vnde ipsæ musæ dicuntur Pierides.

Thyrsum contingere.] Furorem Bacchicum concipere. nam eos solos esse veros poetas sensit idem Democritus, qui insaniunt: in qua persuasione est Plato in tutela enim Bacchi sunt poetæ, nec sine afflatu quodam diuino consistere possunt. Horat.

Et excludit sanos Helicone poetas Democritus.

Vnde & Papinius in Lucani Genethliaco:

Docto pectora concitatus oestro. & infra,

Et docti furor arduus Lucreti.

Ad quod & Virgilius allusit. *Insanire libet quoniam.*

Thyrsus autem hasta erat pampinis hederáque inuoluta, quam in sacris Bacchides in sublime iactabant, summis vociferationibus & capitis agitatione, hócque ad imitationem Bacchi, qui thyrsum gestabar, vnde illud notissimum:

Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro.

Sana paupertas.] Id est pauper poeta, quamuis sanæ mentis sit, id est sapiens nec contrarium est quod ait Democritus, oportere poetam esse insanum. Nam illic intelligit oportere agi quodam mentis calore ad carmen faciendum: hic autem intelligit poetam pauperem esse & sapientem. Nam sanum dicimus consilium quod sapientiam præ se fert, ergo sanus poeta qui sapiens est & eruditus. Talis est fere sententia apud Dionem Chrysostomum Prusiensem his verbis de Homero scribétem. Eos autem qui nunc in paupertate positi sunt, nihil sani dicere aiunt.

Satur est.] Quasi respósio tantæ obiectioni. Ais ô Iuuenalis, poetam pauperem carmina non posse facere sublimia, Atqui Horatius quodam Bacchico furore fertur, & carmen optimum facit, cum tamen pauper fuerit Sed satur inquit est, & factus diues indulgentia Mecœnatis, à quo multis muneribus est donatus.

Dicit ohe.] Vox est facietatem designantis, vt testatur Donatus: éstque peculiaris Horatij, vt illud:

Importunus amat laudari, donec ohe iam
Ad cælum manibus sublatis dixerit vrge. Idem,
Trecentos inferis ohe, iam satis est. Matt.
Ohe, iam satis est, ohe libelle,
Iam peruenimus vsque ad vmbilicum.

Vbi apparet semper facietatem designare. Plaut. in Sticho. *Ohe iam satis est.* Idem in Aulularia: *Abscede hinc etiam nunc, etiam nunc etiam ohe.* Quasi diceret satis est.

Quis locus ingenio: nisi cum se carmine solo
Vexant, & dominis Cirrhæ, Nysæque feruntur
Pectora vestra, duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus, & equos, faciésque Deorum
Aspicere, & qualis Rutulum confundat Erinnys,

Nam, si Vergilio puer, & tolerabile deesset
Hospitium, caderent omnes à crinibus hydri:
Surda nihil gemeret graue buccina. poscimus, vt sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,
Cuius & alueolos, & lænam pignerat Atreus.

VETVS SCHOL.

Et dominis Cyrrha Nisæque] Apollini & Libero.
Rubrenus Lappa.] Tragicus poeta.
Et lænam pignerat Atreus.] Fœnerator, vel quia Atreum scribit vt sumptus habeat. & res suas pignori dat. Alueolus est tabula calculatoria, lusoria.
Non habet infelix.] Animo, non facultatibus. nam diues fuit.

IOANNES BRITANNICVS.

Quis locus ingenio] scilicet est? vt se proferat, & exerceat? vt sit sensus. Potest inquit poeta ingenium suum facile probare, quum nulli alij negocio intentus est quam musis ipsis.
Vexant.) Exercent se.
Solo carmine.) Nullo alio negocio.
Et dominis Cyrrha Nysæque feruntur.) Ducuntur calore quodam Apollineo, & furore Bacchico, in tutela enim sunt poetæ Apollinis & Bacchi: Cyrtha autem oppidum est Phocidis regionis ad mare locatum, non longe à Delphis, vbi Apollo dabat responsa: ob eam rem à loci vicinitate dicitur Apollo Cyrrhæus.
Nysæque.) In Arabia Nysa antrum est inter Phœniciam Nilúmque, vbi autore Diodo à nymphis Bacchus est educatus, quum ab Ioue illuc per Mercurium missus fuisset. vnde ab Ioue Nysaque Dionysium dixerunt. Nysam etiam vicum esse Heliconis scribit lib 9. Est & Nysa vrbium Indiæ clarissima, montium Meros Ioui sacer. famam hinc præcipuam habent, quòd in illa genitum, in huius specu Liberum arbitrantur esse nutritum. autor Mela.
Duas curas.) Nam vno eodémque tempore mens hominis intenta esse non potest variis studiis. C. Cic. Philip. 11. Duas res, magnas præsertim, non modo agere, vno tempore, sed ne cogitando quidem, explicare quisquam potest. Et celebre est factum illud: Nemo duobus dominis dare operam potest. S.
Magna mentis opus.) Oportet, inquit, illum qui carmine scripturus est bella. quæ intercedentibus curribus, & equis, deorúmque personis tractari solent, carere omnia nimi sollicitudine. Res enim poscit mentem magnam, & tranquillam. Respicitque ad opus Vergilianum: quod ipse poeta haudquaquam feliciter scribere potuisset, si his incommodis laborasset, nec à Mecœnate esset multis muneribus donatus. Ordo est. Aspicere currus, & equos, faciésque deorum, & qualis Erynnis confundat Rutulum, est opus magnæ mentis, nec attonitæ de lodice paranda.
De lodice.) Dictum est in præcedenti Satyra de lodice illic,
——modo sub lodice relictis Vterum in turba.
Nec attonita.] Anxiæ, & sollicitæ, de rebus domesticis.
Currus & equos.) Quales describuntur à Vergilio in bello quod inter se gesset ũt Æneas & Turnus. Vt illic in 12. Æneidos:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Faciésque deorum.) Nam in toto opere varia numina describuntur.

Aspicere

ASPICERE.] Ingenio suo repræsentare.

QVALIS *Erynnis.*] Quàm horrenda, & terribilis. Nam Alecto, quæ vna est furiarum excitata per Iunonem ab inferis ad ferendam discordiam inter Troianos & Latinos, Turnum hortatur in somnis, vt arma capiat aduersus Aeneam, nec ibi præripiat coniugium Lauiniæ filiæ Latini regis. Cuius suasionem quum Turnus contemneret, indignata Alecto, horrorem ei immisit, tantumque perterrefecit, vt solutus somno, arma cœperit: hortatúsque sit iuuentutem Latinam aduersus Troianos. vnde illud Virgilij,

Ergo iter ad regem polluta pace Latinum
Indicit primis iuuenum, & iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem.

Erynnis autem furiam significat. Tres autem dicuntur furiæ quæ tricerbero deseruire feruntur: Alecto, Tisiphone, & Megera.

CONFVNDAT *Rutulum.*] Perturbet, & terrore repleat Turnum, quum in eum facem coniecerit. Vnde Virgilius,

Sic effata, facem iuueni coniecit, & atro,
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

CADERENT *hydri.*] Non potuisset inquit Virgilius canere bellum, quod inter Aeneam & Turnum gestum est, vbi Alecto furia ab Iunone excita ab inferis, pastores Latinos ad arma suscitat contra Troianos, si commoda domestica defuissent ei.

PVER.] Seruus qui ministrabat.

CADERENT *hydri.*] Non describeret, vt hydri in capite Alectus erigantur, alludens ad id: *Et geminos erexit crinibus angues.* sed omnes caderent, quia de iis nihil scriberet.

NIL *gemeret.*] Non potuisset scribere quomodo Alecto sua buccina agricolas Latinos ad arma excitauerit contra Troianos.

SVRDA.] Quia nihil cecinisset, nec sonum vllum edidisset, sed surda extitisset. Nam surdum non solum dicimus qui non audit, sed etiam qui non auditur. vnde Iuuenalis alibi. *Et cædit verbere surdo.*

BVCCINA.] Alludit ad carmen Virgilij,

Tum vero ad vocem celeres qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt vndique telis Indomiti agricolæ.

BVCCINA.] Id est tuba, à bucca qua inflatur: vnde & buccinator ipse tubicen.

POSCIMVS *vt sit.*] Exigimus inquit, vt poetæ nostri temporis non sint inferiores carminis dignitate priscis poetis, sed non consideramus id haudquaquam fieri posse, quum egestate laborent & anxij sint de commodis domesticis, & rebus necessariis.

RVBRENVS *Lappa.*] Per Rubrenum intelligit vnumquemque poetam pauperem: nam & is fuit temporibus Iuuen. pauperrimus poeta tragicus.

COTHVRNO.] Antiquo stilo, & carminis grauitate antiquorum tragicorum: nam cothurnus calciamentum fuit tragicorum, vt antea diximus.

ALVEOLOS.] Dictum miseratione quadam satyrica: legendum est autem alueolos non albiolos vt alibi. *illud enim vestris datur alueolis.* vt ostendat vilem etiam supellectilem pignerari à Rubreno, id est etiam vasa escaria: ea autem fieri ex ligno docet Colum. lib. in nono. Se[...] totum ouorum numerum in alueolum ligneum conferant. vt intelligas ipsas scutellas ligneas, de quo vocabulo plusculа illic diximus in quinta. *Quod vestris datur alueolis.*

LENAM.] Vestimenti genus habitus duplicis. C. Etaugutalis amictus: eam sic appellatam existimant Thusce, quam Græci Clamyda, autor est Festus: Nonius vero ait vestimentum esse militare quod super omnia vestimenta sumitur. Cicero vero De clar. Orat. [...]iam Flaminum face. dotum esse ostendit. Virgilius,

———*Tyrióque ardebat murice læna,*

Dionysius libro sexto loquens de Castore & Polluce sic scribit. Adolescẽtes dicuntur duo bellicas induti lenas in foro Romano apparuisse. Varro à lana dictam pu-

tat. Alij vero ἀπὸ τοῦ χλιαίνειν, quod est calfacere, & fouere detractione primæ literæ, nam χλαῖνα Græce vestimentum est quod nos lenam siue penulam dicimus. S.

PIGNERAT *Atreus.*] Qui hunc locum hactenus expoluere omnes vno ore affirmarunt Atreum nomen esse fœneratoris, qui res poetæ pigneraret, quasi pignerare sit pignori accipere, & non dare, ita vt nec sensus, nec Latinitas vlla constet. Est enim pignerare pignori opponere. Terentius, *Nam potuit filiam meam oppignerare?* Tranquillus in Vitellio. Vt ex aure matris detractum vnionem pignerauerit ad itineris impensas, Martialis libro secundo.

Oppignerauerit ad modò Claudy mensam,
Vix octo nummis annum, vnde cœnarit.

Itaque ego sic hunc locum interpretor, vt Atreus sit tragœdia de Atreo, vt Tereus tragœdia de Tereo, vt Orestes tragœdia de Oreste, alibi.

Scriptus & in tergo nec dum finitus Orestes, & Telephus tragœdia de Telepho: Quam Atreum tragœdiam Rubrenus Lappa poeta tragicus scripsit, vt sit sensus. Rubrenus dum Atreum tragœdiam scribit eo peruenit paupertatis, vt coactus sit pignerare, & vestimenta, & vasa escaria, vt sit ipse Atreus, id est ipsa tragœdia fuit in causa vt pigneraret reculas suas, vt si diceremus Thebais fuit in causa, vt Statius pigneraret res suas dum eam scriberet. hic est verus poetæ sensus.

LENAM *pignerat Atreus.*] Ita dictum sicut & illud, purpura vendit causidicum, id est purpura est in causa vt causidicus cōducatur precio, eoque modo à veste purpurea dicitur vendi. Sic etiam illud Valerianum in primo, Sulpitio apex prolapsus è capite sacerdotium abstulit, id est apex prolapsus fuit in causa, vt Sulpitio sacerdotium auferretur.

Non habet infelix Numitor, quod mittat amico:
Quintillæ quod donet, habet, nec defuit illi,
Vnde emeret multa pascendum carne leonem
Iam domitum: constat leuiori bellua sumtu
Nimirum, & capiunt plus intestina poetæ.
Contentus fama iaceat Lucanus in hortis
Marmoreis: at Serrano, tenuique Saleio
Gloria quantalibet, quid erit, si gloria tantum est?
Curritur ad vocem iucundam, & carmen amicæ
Thebaidos, lætam cum fecit Statius vrbem,
Promisitque diem. tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed cum fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agauen.

VETVS SCHOL.

QVINTILLAE.] Meretrici.

CONSTAT *leuiori.*] Ironia est. Leo leuius pascitur, quam poeta: & ex indignatione hoc dicit.

CONTENTVS *fama.*] Ideoque facile otium ad scribendum carmen habuit diues Lucanus.

At *Serrano tenuique Saleio.*] Nomina sunt poetarum pauperum: aut, Serrano * vas fictile, in quo at Serranus solebat mendicare. Saleio vt mendico catilum fictilem in quo ea quæ salsa sunt adponuntur. Si non sit, inquit pecunia, gloria quid prodest?

AMICAE *Thebaidos.*] Gratæ. significat poëma Statij de bello Thebano.

LAETAM *f. c. St vrbem.*] Lætam, ideo quid libenter audiebat. Est enim & poëma ipsum delectabile, & ipse dicitur bonam vocem habuisse.

Sed *cum fregit subs.*] Post tantum fauorem audientium, nisi cantionem inauditam Pantomimo vendidisset, non habebat vnde se sustentaret.

IOANNES BRITANNICVS.

NON *habet infelix Numitor.*] Insultat diuiti auaro per ironiam, quem infelicem appellat, quòd veram munificentiam nesciat, quum nihil habeat quod donet poetæ viro honesto, multa autem Quintillæ meretrici.

NVMITOR.] Pro quocunque nobili & diuite Romano ponitur: de quo forte & infra, *Et capito & Numitor ruerint damnante senatu.*

LEONEM *pascendum.*] Nam leones alebantur in delitiis, sequitur enim, iam domitum, mansuefactum. Vnde temporibus Domitiani leo mansuetus magistrum à quo fuerat educatus, lacerauit in Theatro. Martialis,

Læserat ingrato leo perfidus ore magistrum.

Lampridius in Heliogabalo de leonibus mansuefactis sic meminit. Habuit leones & leopardos exarmatos deliciis, quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere, quos psittacis, & phasianis pauit.

CONSTAT.] Per ironiam sunt legenda hæc.

CAPIVNT *plus intest na.*] Poeta inquit multo plus comedit quàm Leo.

CONTENTVS *fama.*] Tacitæ obiectioni respondet. posset enim dici poetae sola contento esse debere gloria & fama, nec aliud sibi quærendum, ait ergo : ita si diuites sint qualis fuit Lucanus: is enim sola fama contentus potest iacere in diuitiis suis S. Sarrano, & Saleio Basso pauperibus poetis sit gloria quamuis magna, quid tamen illis proderit: si nihil aliud habeat quàm gloriam? Lucanum enim amplissimas habuisse diuitias, docet Cornelius qui scribit, Anneum Melam. Lucani patrem, per procurationes administrãdis principis negocijs adeo locupletatum, vt Nero eius opibus inhians passus sit eum falso crimine coniurationis Pisonianæ accusatum, condemnari.

HORTIS *marmoreis.*] Luxum Romanorum ostendit, qui hortos suos etiam marmore ornarent. nam eo delitiarum peruenerant, vt non solum ædificia marmore exornarent, sed pedibus etiam gemmas in pauimentis calcarent. Vnde & Seneca carpens luxum sui temporis ita scribit ad Lucilium. Quid quum ad balnea Libertinorum peruenero? quantum statuarum? quantum columnarum est nihil sustinentium? sed in ornamentum positarum impensæ causa?

IACEAT.] Maneat, & sit contentus sola fama in hortis marmoreis, id est amplissimis opibus.

AT *Sarrano.*] Sarranus, & Saleius Bassus poetæ fuere pauperes temporibus Iuuenalis. De Saleio his verbis Tacitus meminit. Quis Saleium nostrum egregium poetam, vel si hoc honorificentius est præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur. De quo plura in principio vltimæ Satyræ Persij diximus.

GLORIA *quantalibet.*] Scilicet sit.

CVRRITVR *ad vocem iocundam.*] Totum hoc à superiore dependet. Est enim sensus. Non ignoro, inquit, ex suo carmine magnam etiam Statio gloriam exurgere, qui præcipuo omnium studio, & plausu auditur quum recitat suam Thebaida.

Tamen ea gloria paruin illi prodesset, nisi Thebaida Paridi Pantomimo venderet, fame enim conficeretur: namque sequitur:

Non tamen mudeas vati, quem pulpita pascunt.

sicque per exemplum Statij ostendit gloriam omnino non satis esse pauperi poëtæ sine præmio. Totus autem sensus eo fertur, vt ostendat carmina quidem Statij vniuersis placere, sed nullum extare nisi Paridem Pantomimum, qui poetam remuneret. ita animum omnium inuasit auaritia, vt in contemptum nobilium dicat, solum Paridem Pantomimũ personam infamẽ & scenicam inueniri, qui poetas foueat.

CVRRITVR.] Quòd omnino gloriosum est, vt ipsum Statium audiant.

IOCVNDAM.] Poetæ recitantis.

AMICAE *Thebaidos.*] Quæ omnibus grata est. Statius Neapolitanus fuit, quod ipse in Syluis suis testatur,

At me nascentem gremio mea prima recepit
Parthenope, dulcisque solo tu gloria nostro.

Alius etiam fuit Tholosanus, qui in Gallia celeberrime Rhetoricam docuit, autor Eusebius.

PROMISITQVE *diem.*] Recitandi scilicet.

SED *quum fregit.*] Sed profectò, inquit, fame conficitur, & si magna cum laude & gloria carmen suum recitauit nisi vendat Thebaida Paridi Pantomimo.

FREGIT.] Ita dictum quemadmodum & illud. *Et assiduo rupta lectore columnæ.*

SVBSELLIA. Sedilia & scamna auditorij à poëta extructa, nam vt paulo ante diximus illic:

Nemo dabit regum quanti subsellia constent.

Et in prima Satyra, *Frontonis platani*, auditoria á poëtis apparabantur, extructis sedilibus.

VERSV.] Recitatione versuum.

AGAVEN.] Vetum tragœdiam de Agaue filia Cadmi Thebarum conditoris, & matre Penthei quæ bacchabanda eum in celebratione sacrorum Liberi patris interemit, rata eum esse aprum. Vnde Ouidius, *Ille mihi feriendus aper*: quum ab eo talia sacrificia contemnerentur. De ea igitur potuit scribi fabula, quæ Agaue inscriberetur. per tragœdias igitur ostendit poetas præfecturas & tribunatus, promeruisse.

Præfectos Pelopea facit, Philomela tribunos.

An quod magis placet ipsum opus Thebanũ, in quo de Pentheo & Agaue meminit, vt referatur ad illud. *Curritur ad vocem iocundam & carmen amicæ. Thebaidos.*

INTACTAM.] Expone quàm adhuc non recitauerit, non autem ab aliis non scriptam: nam Ponticus poeta clarus, carmine Heroico scripsit Thebanum bellum de quo ita Propertius.

Quum tibi Cadmeæ dicuntur Pontice Thebæ,
Armàque fraternæ tristia militiæ.

eiusdem Pontici meminit & Ouidius in Tristibus.

Ponticus Heroo, Battus quoque clarus iambis.

Scripserunt ergo & Ponticus, & Statius bellum Thebanum, quod inter Eteoclem & Polynicem fratres gestum fuit tanto odio, vt mutuis vulneribus sese confoderint. Vnde Statius in vndecimo Thebaidos.

Ite truces animæ, funestáque tartara leto
Polluite, & cunctas erebi consumite pœnas.

PARIDI.] Hic est ille Paris Pantomimus, de quo apud Martialem extat Epitaphium.

Quisquis Flaminiam teris viator
Noli nobile præterire marmor.
Vrbis deliciæ, salésque Nili,
Ars & gratia, lusus, & voluptas
Romani decus & dolor theatri:

Atque omnes Venere, Cupidinesque,
Hoc sunt condita, quo Paris sepulchro.

Eiusdem sic meminit Tranquillus in Domitiano. Deinde Domitianus vxorem suam Domitiam ex qua in secundo consulatu filium tulerat, alteróque anno consalutauerat vt Augustam, eãdem Paridis histrionis amore deperditam repudiauit. De eo & poëta in præcedenti Satyra: *Paridem ludósque reliquit.* Fuit autem non modo Domitiano, sed toti ciuitati gratissimus, à quo ostendit poeta Statium salario fuisse sustentatum quum in eius gratiam videretur scribere, nec à diuitibus quicquam haberet quod speraret: hocque totum in inuidiam tam principis, quàm ciuium diuitum: quum principi chariores essent histriones, quàm poetæ, diuitésque tanta tenerentur auaritia, vt non inueniretur, qui præmiis afficeret scriptores. Illud tamen obseruandum, alium fuisse Paridem Pantomimum occisum à Nerone, quasi grauem aduersarium.

Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. tu Camerinos,
Et Bream, tu nobilium magna atria curas.
Præfectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.
Haud tamen inuideas vati, quem pulpita pascunt:
Quis tibi Mæcenas? quis nunc erit aut Proculeius,
Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium: tunc vtile multis
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.
Vester porro labor fecundior historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus:
Nullo quippe modo millesima pagina surgit
Omnibus, & crescit multa damnosa papyro.

VETVS SCHOL.

SEMESTRI *digitos vatum.*] Id est in modum lunæ plenæ, equitum de numero, id est anulo. Semestris autem luna dicitur, cum mensis medium permensa est spatium, aut Xymam dicit, hoc est, cui, vt plena sit, parum admodum deest, cũ velut anulus in orbem collecta est.

PRAEFECTOS *Pelopea facit.*] Neronem significat, qui scenicis ob turpem libidinem hæc perentibus præstabat. Propter hunc versum missus est in exilium à Claudio Nerone.

TOTO *nesc. Decemb.*] Quo mense scilicet solet maxime lucubrari.

VESTER *porro.*] Ironia.

IOANN. BRITANNICVS.

ILLE & *militiæ.*] Quasi aliquis dixerit: nunquid Paris potest tantum poetis

præstare? Immo etiam: inquit, potest honores largiri militares, sicque imperatorem suggillat, qui pro meritis poetas non ornaret, sed pluris histrionem quàm poetam faceret.

SEMESTRI *auro.* Hoc dicit multos etiam vates ad equestrem dignitatem prouehi per Paridem, Semestre autem aurum intelligimus ipsum annulum, quo equites aureo vterentur: vt sit periphrasis annuli, hoc est formæ rotundæ. Nam semestris non solum sex mensium dicitur, sed medij etiam mensis: vnde lunam semestrem dicimus: quum ad medium peruenit mensem & rotunda est. Sic sensus est manifestus poetæ. Apuleius in vltimo de Asino aureo sic. Stellarûmque media semestris luna flammeos spirabat ignes. Luna ergo semestris, hoc est rotunda, qua similitudine poeta appellauit aurum semestre, hoc est rotundum, ac per hoc annulum ipsum, quasi qui ferat similitudinem lunæ semestris, in qua opinione est & Probus. Alij per aurum semestre exponunt tribunitiam dignitatem, quod tribuni annulum gestarent, vt ostendit Plinius libro trigesimotertio, & Plinius eius Nepos in Epistolis pro Caluisio sic. Nunc rogo semestri tribunatu splendidiorem, & sibi auunculo suo facias.

QVOD *non dant proceres.*] Histrio inquit dabit poetis, quod diuites per auaritiam non dant. sicque auaritiam sui temporis suggillat, docetque diuites vt Camerinos & Bareas non esse colendos: quando ab eis nihil sit sperandum : nam multi poetæ, vt dictum est ante, nobiles sequebantur, vt ab eis præmium aliquod acciperent ex carminibus suis.

Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste,
Quem colis & musarum & Apollinis ade relicta.

TV *Camerinos.*] Per Camerinos, & Bareas, intelligit nobiles & potentes, Tu inquit sequeris, & colis nobiles, sed falleris, nihil enim tibi dăt. solus Paris Hist. io ob opera tua ei dicata te præ ectum & tribunum facit. Non tamen dicit hoc, quia Statius vnquam scripserit tragœdias, sed vt ostendat poetas per fabulas suas aliquando ad dignitates prouehi, sed tamen illis non esse inuidendum, quorum vita ex arte musi a tantum pendeat.

PELOPEA.] Id est tragœdia de Pelopea filia Thyestæ, cum qua ipse pater concub erat, ex qua natus est Æg stus. qui Agamemnona & Atreum interemit.

PHILOMELA.] Tragœdia de Philomela & Progne sororibus, quæ Itin Tereo patri epulandum apposuerunt. nota est fabula.

HAVD *tamen inuideas.*] Licet inquit ex carmine suo poetæ præmia accipiant ex publico, tamen inuidendum non est illis, quum aliunde nihil consequantur, nec peculiare habebant patrimonium.

QVEM *pulpita pascunt*] Quem pascunt opera recitata in scenis : ex publico enim præmia accipiebant quum placebant populo quibus alebantur. Vnde Terentius ex Eunucho sua quum esset rursus vendita, & ageretur iterum pro noua, precium accepit octo millium sestertium, vt innuat poeta miserum esse, vitam scriptorum pendere ex incerto euentu scenæ. Camerini autem originem habuerunt à Camerino Sulpitio, qui missus fuit vnà cum Spurio Posthumo Albo & Aulo Manilio Athenas, vt inde inclytas leges Solonis acciperent, & aliarum ciuitatum instituta & iura moresque noscerent. De Barea Sorano dictum est in tertia Satyra illic

Stoicus occidit Baream.

QVIS *tibi Mæcenas.*] Poetarum studiosissimum fuisse Mecœnatem, notius quidem est quàm vt hoc loco oporteat indicari. Horat.

O & præsidium & dulce decus meum. Martialis,
Ocia da nobis. sed qualia fecerat olim
Mæcenas Flacco, Virgilióque suo.

ergo inquit Iuuenalis, quem inuenies quum aliquid scripseris Mecœnatem, id est tam munificum in poetas quàm fuit Mecœnas?

PROCVLEIVS.] Eques fuit Romanus, vt scribit Porphyrio, Augusti apprime familiaris, in fratres suos Scipionem & Murenam adeo liberalis, vt bona sua

cum ijs æquis partibus diuiserit, quum bello ciuili spoliati fuissent. Horatius,

Viuet extento Proculeius æuo
Notus in fratres animi paterni.

De Proculeio meminit & Plutarchus in Antonio.

FABIVS.] Forte intelligit de Fabio illo ad quem Ouidius exulans scribit quatuor Epistolas in libro de Ponto, tanquam ad eum qui scriptorum esset amicus & liberalis, vnde est illud ipsius Ouidij,

Dignus es argento, fuluo quoque dignior auro,
Sed te quum donas ista iuuare solent.

Hócque magis placet quàm vt intelligas de Fabio Maximo, qui vendito fundo suo, ab Hannibale captiuos Romanos redemit.

COTTA.] Cottam bonum virum fuisse ostendit superius.

Quæ Piso bonus quæ Cotta solebat Largiri.

Ad Cottam scribit Ouidius in Ponto ter, quem amicum sibi esse ostendit sic,

Quámque labent alij, iactáque vela reuoquant,
Tu lacera remanes anchora sola rati.
Grata tua est igitur pietas. ignoscimus illis
Qui cum fortuna terga dedere fugæ.

TVNC par.] Tempore Mecœnatis, & Proculei, & cæterorum qui ijsdem fere fuere temporibus munifici & liberales, merces dabatur æqua ingeniis scribentium.

NESCIRE *vinum toto Decembri.*] Hóc dicit propter Saturnalia, quæ mense Decembri celebrabantur. Papinius,

Et multo grauidus mero December.

Sensus igitur est, multis fuisse vtile vino abstinuisse, quo tempore alij vino indulgebant, id est toto Decembri ac per hoc totis Saturnalibus, quæ per quinque, vt communior est opinio dies celebrabantur. Martialis,

Omnia misisti mihi Saturnalibus Vmber
Munera, contulerunt quæ tibi quinque dies.

De Saturnalibus lege Macrobium primo Saturnalium, & Gellium.

VESTER *porro labor*] Sensus est. Vos autem qui historias scribitis plus etiam temporis consumitis quàm poetæ, plus etiam laboris sustinetis etiam cum impensa olei & iactura papyri. Sed quæ tum inde est merces? quasi dicat nulla.

FOECVNDIOR.] Vberior & maior.

PLVS *olei.*] Maiorem lucubrationem. alludit ad prouerbium illud quod apud veteres erat frequens in eos qui longo peruigilio aliquid frustra lucubrassent. Cuius Cicero libro septimo Epistolarum sic meminit, Pompeius se profitetur & oleum & operam perdidisse. Plautus in Penulo: *Tum pol ego & oleum & operam perdidi.*

PAGINA.] In libris dicitur à pangendo, quòd in ea versus pangantur. vnde & plantæ dicuntur pangi. Suetonius in Galba. Pangi malum placuisset, Plinius lib. x. sexto capite vigesimoseptimo. Nascenti & depacto surculo natura incuriosius semen dedit.

MILLESIMA.] Numerosa.

OBLITA *modi.*] Quasi finem non inueniens, quale est opus Titi Liuij quod centum & quadraginta voluminibus vix absoluitur.

OPERVM *lex.*] Vt nihil scilicet de historia omittatur, neque enim oportet historicum, quemadmodum faciunt poetæ, vno aut altero verbo rem tetigisse sed plene omnia narrasse. C. De historiæ scribendę lege, vide Ciceronem De oratore libro secundo, & Luciani Dialogum, & Pontani Actium. S.

PAPYRO.] Hoc est charta. Nam ex papyro quæ herba nascitur in palustribus Ægypti aut quiescentibus Nili aquis, præparantur chartæ diuisæ acu in prætenues sed quam latissimas phylyras. ex ea etiam nauigia texunt, & è libro vela tegetésque necnon & vestem, & stragula, ac funes.

Sic ingens rerum numerus iubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde seges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?
Sed genus ignauum, quod lecto gaudet, & vmbra.
Dic igitur quid caussidicis ciuilia præstent
Officia, & magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant: sed tunc, cum creditor audit,
Præcipue, vel, si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen,
Tunc immensa caui spirant mendacia folles,
Conspuitúrque sinus. veram deprendere messem
Si libet: hinc centum patrimonia caussidicorum,
Parte alia solum russati pone Lacernæ.

VETVS SCHOL.

RERVM *numerus.*] Ordo historiæ.

ACTA *legenti.*] Exceptori.

COMITES *in fasce libelli.*] Breues significat.

QVI *venit ad dubium.*] Cautionem habens multorum temporum. Creditorem argentarium significat, qui instantius debitum petit, si debitor ei cœperit esse suspectus.

FOLLES.] Buccas dicit.

CONSPVITVRQVE *sinus.*] Propter fascinum verborum ter sibi in sinu spuunt, & videntur fascinum arcere. vt Persius de matertera. vel, incipiunt multa sibi promittentes, in sinum spuere, vel alloquendo multum spuunt.

PONE *Lacernæ.*] Nomen aurigæ abiecti, ex colore Russatus. Lacerna sub Domitiano auriga fuit.

IOANN. BRITANNICVS.

QVAE *tamen inde seges.*] Quæ vtilitas tibi est? metaphora est ab agris.

INDE.] Ex laboribus scribendarum historiarum.

TERRAE *apertæ.*] Historiæ diligenter explicatæ.

QVIS *dabit hist.*] Vt sit sensus, historicus non tantum emolumenti ex laboribus suis consequitur, quantum Scribæ & Actuario legenti acta publica datur.

LEGENTI *acta*] Id est Scribæ siue Actuario qui verba siue legis, siue actorum senatus præconij subijceret, vt ab eo clare enunciarentur. Ergo Actuarij videntur dici, qui acta lectionésque describerent, eáque descripta recitarent. De quibus sic Tranquillus in Cæsare Orationem non immerito Augustus existimabat magis ab Actuarijs exceptam male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Ergo qui acta siue priuata, siue publica describerent Actuarij sunt dicti. Acta dicuntur quæcunque publicis monumentis mandantur. Vnde in secunda Satyra:
——*Cupient & in acta referri*, vbi de vocabulo actorum multa diximus, pluraque dicemus in nona Satyra illic: *Et libris actorum spargere gaudes.*

SED *genus ignauum.*] Obiectio est, non esse mirum si historicis nullum sit emolumentum, quum in vmbra semper versentur quod est ociosorum & mollium. Vnde Horatius,

Posimur si quid vacui sub vmbra Lusimus tecum.

Et idem in Epistolis. ——*Somno gaudentis, & vmbra.*

DIC *igitur.*] Ostendit hac interrogatione neque causidicos, qui se longe aliter in forensibus actionibus exercent, multum lucrari.

OFFICIA *ciuilia.*] Actiones causarum ciuilium.

PRAESTENT.] Quid lucri afferant.

LIBELLI *comites.*] Quos secum in forum deferunt.

IPSI.] Causidici.

MAGNA *sonant.*] Magno agunt strepitu & clamore, vt videantur clientum suorum acerrimi defensores.

SED *tunc cum creditor audit*] Sensus est, causidicus tunc inquit magna sonat, quũ creditor eum agentem audit. & præcipue inquit magna sonat, si debitor latus eius tetigit, tanquam qui eum magis vrgeat ad dicendum, vtpote qui neget credita, sicq; ostendit poeta dictis magis ab debitoribus quam creditoribus causidicum vrgeri.

ACRIOR *ille*] Creditore.

QVI.] Scilicet deditor.

VENIT *ad nomen dubium.*] Id est ad ambiguum debitum refellendum quod incertum est & dubium, quum ipse neget Nam nomen pro debitore ponitur, & sæpe pro debito. Cicero in Oratione pro Roscio Comœdo: Non refert parua nomina in codices, Immo omnes summas. Idem in Epistolis ad Atticum. Perfeci inquit, vt Salaminij totum nomen persoluerent, id est debitum. Plautus in Cistella, *Nunc quod reliquum restat, volo persoluere vt expungatur nomen nequid debeam*, id est vt debitum deleatur. pro debitore, Horatius,

Nomina sectatur, modo sumpta veste virili.

Sub patribus duris tyronum ——

CVM *codice.*] Verum legum? an accepti & expensi? Tunc inquam caui folles spirant mendacia, quum creditor audit, vt à superiore dependeat, sicque causidicos taxat, qui lucri cupiditate falsas agunt causas, in quibus effundunt magnas offas mendaciorum.

FOLLES.] Metaphoricos, id est ora ipsorum causidicorum.

CONSPVITVRQVE *sinus.*] Sputo nimio conspergitur. C. Quo significatur magna dicentis vis & orationis contentio. S.

VERAM *messem.*] veram laboris emolumentum. Sensus est: Si voles causidicorum etiam qui negocium agunt, lucrum & diuitias considerare, inuenies solum patrimonium russati Lacertæ plus valere, quàm patrimonia centum causidicorum, sicque ostendit longe maius esse lucrum in militia versantium, quàm literatorum. & hoc quidem culpa temporum, quibus auaritia cunctis in rebus dominatur, vt bene conueniat solum patrimonium, non solum rus, præcessit enim centum patrimonia, & non centum rura. comparat enim patrimonium patrimonio, vt nullo modo legendum sit rus Sati, vt captas satum pro proprio nomine, sed Russati vnica dictione. C. Quasi dicas, purpurati, & veste russa, id est rubra, ornati. S.

RVSSATI *Lacertæ.*] Lacerta nomen militis fictum à poeta. Nam milites Romani vsi sunt in prælio vestibus russatis, quas Græci Phœniceas, nos vero coccinas appellamus, sumpta à Lacedæmoniis consuetudine, qui autore Valerio, tali genere vestium vsi sunt, vt coloris similitudine vulnerum suorum cruorem occultarent, ne hostibus aliquid fiduciæ afferrent si fuissent vulnerati. De colore russato meminit Seruius libro octauo vbi exponit pilenta. Erant inquit tunc Veneti colores non vt nunc russati, quibus nisi castæ vtebantur. Romæ etiam & Præneste vt scribit Hermolaus in septimo libro Annotationum in Plinium, lapidum monumenta comprobant, in quibus sæpe est inueniri russatos. Purpureis etiam vesti-

bus vſos eſſe in prælio oſtendit Plutarchus in Eumene ſic. Inſtructa igitur acie incedentibus, vt primum auratis in armis ad ſolem ſplendor enituit, ac belluæ cum eueribus, & purpureæ veſtes inſpectæ ſunt. (Is enim vadentibus in prælium ornatus eſt) primi iter cum clamore ſiſtunt. Trebellius item Pollio in vita Diui Claudij, ruſſas veſtes ſic memorat, De noſtro ærario priuato dabis huic ſalarium · Tunicas ruſſas militares annuas. Flauius Voſpicus item ſic ſcribit de veſte ruſſa in Aureliano. Cape igitur tibi pro rebus geſtis tunicas ducales, ruſſas quatuor.

Conſedere Duces: ſurgis tu pallidus Aiax
Dicturus dubia pro libertate bubulco
Iudice. rumpe miſer tenſum iecur, vt tibi laſſo
Figantur virides, ſcalarum gloria, palmæ.
Quod vocis pretium? ſiccus petaſunculus, & vas
Pelamydum: aut veteres Maurorum epimenia, bulbi:
Aut vinum Tiberi deuectum, quinque lagenæ,
Si quater egiſti, ſi contigit aureus vnus,
Inde cadunt partes ex fœdere pragmaticorum.
Aemilio dabitur, quantum licet, & melius nos
Egimus: huius enim ſtat currus æneus, alti
Quadrijuges in veſtibulis, atque ipſe feroci
Bellatore ſedens curuatum haſtile minatur
Eminus, & ſtatua meditatur prælia luſca.

VETVS SCHOL.

PALLIDVS *Aiax.*] Aiacem pro recitaturo poſuit aduocato. Hic vero Aiax auriga non * ictilius temporius.

FIGANTVR *virides ſcal.*] Stationum ſcilicet, ad inſtar gladiatoriæ victoriæ Scalas armariola aduocatorum, vel vt quidam, caſeæ & ſtationes. Cicero in Corneliana. Conrepſit, inquit, in ſcalas. Armaria nam aduocatorum apud veteres, ſcalas habebant.

SICCVS *petas & vas Pel.*] Vocabulum piſcium falſorum.

EPIMENIA.] Græce dixit. Nam Latine menſtrua dicuntur dantium.

TIBERI *deuectum.*] Non tranſmarinum, id eſt cibarium.

SI *quater egiſti.*] Id eſt, pro quatuor actionibus vnum ſolidum.

PRAGMATICORVM.] Iuriſperitorum, qui negociales cauſſas agunt.

ÆMILIO *dabitur, quantum.*] Qui hoc pacto quintas acciperet, in pretio conſiliatorum clientium.

ET *melius nos.*] Pauperes ſcilicet.

ET *ſtatua meditatur prælia luſca.*] Cuius oculus introrſus cedit.

IOAN. BRITANNICVS.

CONSEDERE *duces.*] Sumptum est ex lib. decimotertio Metamorphoseos Ouidij.

Consedere duces, & vulgi stante corona.

C. Eodem Hemistichio vsus est Virgilius in septimo Æneid. S. Igitur ostendit poeta causidicorum labores omnino graues esse, quos non sine magna anxietate exantlant in agendis causis, sed eorum præmia perexigua.

CONSEDERE *duces.*] Id est iudicibus sedentibus pro tribunali, tu oras & causam alienam dicis.

AIAX *palluit.*] Id est, tu causidice non minus palles, quum ad alienam causam tuendam surgis, quam palluit Aiax in causa sua agenda, vbi sedentibus Græcorum ducibus tanquam iudicibus, Aiax causam suam agit, petens arma patruelis Achillis aduersum Vlyssem.

DICTVRVS *pro dubia libertate.*] Oraturus pro eo, cuius libertas in ambiguo est, quum quæritur sit ne liber? Nam Romæ in iudiciis plerunque quæsitum est, an is appellandus esset liber, qui natus esset ex matre libera licet ancilla concepisset. Et è contrario si libera concepisset, deinde ancilla facta peperisset: placuit eum qui nascitur liberum nasci. Et ansis diceretur liber qui non iustis nuptiis, sed vulgo conceptus esset: placuit etiam eum nasci liberum, quia non debet calamitas matris ei nocere qui in vtero est. Ex hoc quæsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta, aut expulsa ciuitate pepererit, liberum an seruum pariat, & tamen rectius probatum est liberum nasci, & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse. C. Hæc ex Instit. libro primo titulo De ingenuis. S. Emergebant igitur sæpe Romæ tales causæ vbi de libertate agebatur, quas tanquam magnum aliquid causidici non sine animi & corporis labore tuendas suscipiebant.

BVBVLCO *iudice.*] Hoc est rustico, siue barbaro, ac per hoc legum imperito. Nam multi indulgentia imperatorum asciti fuerant in decurias iudicum externi, rudes, & barbati. Vnde Iulio Cæsari obiectum est quòd ex Gallis multos in numerum senatorum introduxisset: illa enim in eum vulgo cantabantur. Gallos Cæsar in triumphum ducit, iidem in curia Galli brachas deposuerunt, latum clauum sumpserunt. quam senatorum indignitatem ab Augusto Cæsare sublatam sic scribit Suetonius, Senatorum affluentem numerum deformi & inconditа turba (erant enim supra mille & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos vulgus vocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit. Vnde nunc cum iudicem bubulcum nominat, non exponas ciuem Romanum bubulcum, quòd agriculationi intentus esset, non enim temporibus poetæ Romani omnibus affluentes delitiis, omniq; luxu corrupti agriculturę vacabant, licet id priscis temporibus factitatum fuisse: Nam ex agris subinde, vt scribit Plinius senatus duces accersebantur, hinc que qui eos vocabant, appellati sunt viatores indito nomine à frequenti via: sed vt dixi hominem rudem, siue rusticum & barbarum, qui principum indulgentia inter iudices electus fuisset. Non ignoro tribus fuisse apud Romanos rusticas, & vrbanas, de quibus sic Plinius libro decimo octauo, Rusticæ tribus laudatissimæ eorum, qui rura haberent. Vrbanæ vero, in [illegible] transire ignominia esset [illegible] desidiæ probro. Et Asconius in secundo Verrinarum: Tribus vrbanæ rusticæque omnes triginta quinque numerantur, ex quarum singulis terni eligebantur ad iudicandum, hicque centumuiri dicebantur, licet centum & quinque essent. Potuit etiam poeta posuisse bubulcum pro ciue Romano graui & seuero sicut etiam alibi Creticum posuit pro viro nobili. *Cretice pellucet.* Nam C. Attilius Bubulcus consul fuit vnà cum Tito Manlio Torquato, quo tempore Sardinia insula rebellauit, auctoribus Pœnis. Victi enim Sardi subacti & oppressi, fuit item Iunius Rusticus, quem Domitianus interemit quò Peti Thraseæ,

& Heluidij prisci laudes edidisset, appellarétque eos sanctissimos viros, vt sit sensus. Surgis tu pallidus Aiax, dicturus pro dubia libertate Bubulco iudice, hoc est graui & magno viro iudice. qualis fuit Attilius siue Bubulcus, siue Iunius. Huic tamen opinioni non ita me addico, vt nolim eam posse quum libeat citra reprehensionem discedere.

RVMPE.] Insultatio poetæ in vanum causidici laborem.

PALMAE *virides figantur.*] Vt consequaris victoriam in iudicio & damnes reum ad scalas gemonias. Nam scalæ gemoniæ locus erat in Vrbe, in quem rei vnco trahebantur. Tranq. nemo punitorum non in gemonias abiectus, vncóque tractus. dictæ autem sunt gemoniæ à gemendo, quod nō sine gemitu & lachrymis in eas traherentur. Vnde Plinius lib. viij. mentionem faciens de canibus, appellat gradus gemitorios his verbis. Testatum est canem, nec à corpore recessisse abiecto in gradibus gemitoriis mœstos edentem vlulatus. magna ergo gloria erat causidico damnasse reum ad scalas gemonias. Inde plurima palma fores eius ornabantur, Martialis in libro septimo ad Fuscum causidicum,

Sic fora mirentur, sic te pallatia laudent,
Excolat & geminas plurima palma fores.

PETASVNCVLVS.] Diminutiuum à petasone, est autem perna salita, quæ si vetula est, ingrati est saporis. Martial. lib. xiij.

Musteus est propera, caros nec differ amicos:
Nam mihi cum vetulo sit petasone nihil.

SICCVS.] Aut quia in fumo suspēditur, aut quia vetulus est & succo exhaustus.

PELAMIDVM.] Piscis est qui quum minimus est, & fœtus redeuntes in mare autumno comitatur, cordilla appellatur. Quum è mari verno tempore Pontum intrat limosa aut è luto pelamis incipit vocari ἀπὸ τοῦ πηλοῦ .i. à luto. Festus sic inquit, pelamis genus piscis dictum, quod in luto moretur quod Græce πηλὸς dicitur. Qui autem tempus annuum excessit, thynnus. Cybium vero, concisa pelamis dicitur. De hoc pisce Plin. lib. ix. & xxxij. multa scribit, de quo & nos ex autoritate eius in Commentarijs Persij.

VETERES *bulbi.*] i. non recentes, & proinde minus sapidi. Nam vt scribit Plin. Vetustiores improbantur, & parui, & longi. est enim bulbus genus oleris de quo multa Plin. lib. ix. cap. iiij. & v. Bulbos Cato imprimis serendos præcipit, celebrans Megaricos à Megara ciuitate. Vnde Colum.

Iam Megaris venient genitalia semina bulbi.

Bulbos item scribit Columella lib. iij. esse oculos harundinum.

EPIMENIDA.] Appositio est. Nam ex genere bulborum sunt Scilla, & duo genera medicę, masculus albis foliis, fœmina nigris, & tertium genus est cibis gratum, Epimenidum vocatur. Afrorum autem dicit bulbos, quia quum in Africa nascuntur maxime, vt scribit Plinius, laudantur.

VINVM *Tyberi deuectum.*] Quasi dicat transmarinum non Romanum, aut Campanum, quod optimum erat.

QVINQVE *lagenæ,*] Cum distinctione legendum, quasi dicat non iam multum vinum dabitur, sed quinque duntaxat lagenæ. Est autem lagena tam aquariū quam vinarium vas. Martialis,

——— *Et nigra Syra defruti lagena.*

Talis est etiam locutio apud Plautum in Pseudo. *Nisi argentum mihi redditur, viginti minæ.* Sic etiam locutus est Plinius libro decimoquarto capite decimoquarto. Censores edixerunt nequis vinum Græcum Amineúmque octonis æris singula quadrantalia venderet.

SI *quater egisti, si contigit aureus vnus.*] Laborem causidici magnum esse ostendit, cum modico emolumento. Sensus enim est, Si forte causam quater egisti, & si ex ea te aureum vnum accepisti, eius mercedis pars tibi dāda est pragmaticis, à quibus adiutus fuisti. Nam pragmatici dicuntur, qui causidicis & oratoribus verba iuris subministrant, de quibus sic Cicero j. de Oratore. Itaque non vt apud Græcos

infimi homines mercedula adductum nistros se præbent in iudiciis oratoribus, ij qui apud illos pragmatici vocantur. πρᾶγμα enim negocium significat. Plautus in Casina. *Enimuero.* πράγματά μοι παρέχεις, hoc est, negocia mihi exhibes, nam παρέχειν est exhibere. πραγματεὺς negociator.

INDE.] Ex eo aureo.

IN *fœdera.*] Quia ita pacti sunt.

ÆMILIO *dabitur.*] Illud etiam incommodum est causidicis, vt inter illos præmia ij tantum capiant qui diuites habentur & nobiles. per Æmylium autem intelligimus diuitem & nobilem.

HVIVS *enim.*] Hæc particula semper rei præcedentis signat causam.

STAT *currus aheneus.*] Statuas habet in quadrigis, & nobilis habetur. Nam apud Romanos antiquitus statuæ maiorum togata effigie ponebantur. deinde etiam hastas tenentes. equestres quoque statuæ celebratæ sunt: postea vero in bigis & quadrigis, vnde & triumphales natæ. Plinius hæc libro vigesimo quarto. ponebantur etiam causidicis equestres statuæ. Mart. lib. IX.

Tam graue percussis incudibus æra resultant,
Causidicum medio quum faber aptat equo.

ALBI *quadriiuges.*] Quaterni equi iuncti curtui quadrijugos dicuntur & quadrijugi. & bijuges & bijugi si bini tantum.

IN *vestibulis.*] In prima ædium parte, de quo plurima illic,

Vestibulis abeunt veteres lassique clientes

IPSE.] Æmylius.

BELLATORE.] Equo aheneo qui videtur pugnas minari.

MINATVR.] Intentat quasi in hostem. sic Papinius de equa Domitiani, *sursumque minatur.*

MEDITATVR *prælia.*] Præparare, & exercere videtur.

LVSCA.] Quia ita se habebat statua, vt vnus tantum oculus videretur in alteram partem obliquato capite, aut (quod magis placet) quia vnum claudebat oculum, quo certiorem inferret ictum, nam naturale est vt vno tantum oculo clauso, aliquid rectius longe mittatur, quia plures motus vt scribit Aristoteles, duobus quam vno excitantur oculo: Et quia radij vtriusque oculi non sine perturbatione in idem concidunt.

Sic Pedo conturbat, Matho deficit: exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lauari
Qui solet, & vexat lutulenta balnea turba,
Perque forum iuuenes longo premit assere Medos
Empturus pueros, argentum, murrhina, villas.
Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo.
Et tamen est illis hoc vtile: Purpura vendit
Caussidicum, vendunt amethystina: conuenit illis
Et strepitu, & facie maioris viuere census.
Sed finem impensæ non seruat prodiga Roma.
Fidimus eloquio? Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit anulus ingens.

VETVS SCHOL.

MAGNO *cum Rhinocerote.*] Id est, magno gutto. quod sicut Rhinoceros, sit a-gentus nasi.

STLATARIA *purpura.*] Illecebrosa. Ennius.

Et melior nauis, quam quæ stlataria portat.

Id est multisonalis, quæ vulgo dicitur Batalaria.

IOANNES BRITANNICVS.

SIC *Pedo conturbat.*] Sensus est, Pedo causas agit, tractat, miscet sic, id est per exiguam mercedem, & modica munera, vt reliqui de quibus supra. C. Imo conturbat, id est decoquit, dilapidat, & fortunas absumit. Est enim conturbare, in hac significatione verbum Iuris, quo etiam Cicero & alij veteres sunt vsi. plena autem locutio est conturbare rationes, fortunas, rem & id genus. hinc conturbator, pro decoctore. Mart. lib. x.

Hic pretiosa fames, conturbatorque macellus. S.

SED *Matho.*] Etiam intelligitur qui deficit, & propemodum omni ope destituitur, quem exitum fecit & Tongillus, quia nihil lucratur, licet varijs modis diuitem se ostentet vt conducatur. quasi innuat, hoc accidere iniuria temporum, quibus auaritia bonos mores oppressit. Et tamen, inquit, hæc falsa opum ostentio fuit vtilis multis, hominum enim ingenia ex cultu maxime censentur. Sicque poeta per hos tres causidicos ostendit aut nullum, aut sane modicum esse in actionibus causarum emolumentum. De Mathone causidico diximus in prima Satyra. De quo & Martialis.

Paruas rogas magnos, sed non dant hæc quoque magni

Vt leuius pudeat iam Matho magna roga.

EXITVS *hic est Tongilli.*] Id est finis Tongilli, vt deficiat, modicamque capiat mercedem, qui velit per opes commendari in balneis lauatur rhinocerote, comitatus magna hominum multitudine & per forum gestitur lectica purpura amictus, tanquam qui empturus sit seruos, aliaque multa preciosa.

EXITVS.] Finis. alibi:

Quis enim te deficiente crumena,

Et crescente gula manet exitus. Alibi.

Sanus & illum Exitus eripuit. De Tongillo meminit Mart.

Vri Tongillus male dicitur hemitriteo,

Noui hominis mores, esurit atque sitit.

RHINOCEROTE.] Hoc est vase ex cornu rhinocerotis, quo potentiores in balneis vtebantur commodioque, pauperioribus autem in vsu erat guttus ex cornu tauri, vnde supra: *pleno componit lintea gutto.* Rhinoceros est animal, de quo meminerunt Plinius libro octauo Diodorus & Solinus, vnum in fronte cornu habet. is enim nasus dicitur, [illegible] hostis Elephanto, cornuque ad saxa elimato se pugnæ præparat, in dimicatione aluum maxime petens, quam scit esse molliorem vulgo nunc appellatur [illegible]

TVRBA *duplente.*] Id est multitudine comitum, qui cum per forum tunc comitati.

PREMIT *iuuenes.*] Id est onerat iuuenibus Medis hoc est seruis Medis, dum lectica per forum gestatur.

MEDOS.] Populi sunt confines Persis. Illinc mittebantur serui robusto & valido corpore.

ASSERE.] Id est ligno quo lecticarij serui vtebantur ad sustinendam lecticam. Vnde Tranquillus in Caligula, Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus in auxilium accurrerunt Martialis.

Vt canusinatus nostro Syrus assere sudet. Iuuen. alibi:

Ferit hic cubito, ferit assere duro Alter.

De hoc autem plura diximus in tertia Satyra.

EMPTVRVS *pueros.*] Vt diues videatur, ostentat se velle emere multa preciosa.

ARGENTVM.] Vasa argentea.

MVRRHINA.] Oriens, autore Plinio libro trigesimoseptimo Murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus Parthici regni locis. Vocabulum autem deductum est à myrrha: quem humorem putatis sub terra colore densari, de qua Lucanus.

Non auro myrrhaque bibunt. Martialis.

Si calidum potas ardenti myrrha Falernum,

Conuenit & melior fit sapor inde mero.

SPONDET.] Id est promittit, ostenditque hominem esse diuitem, qui possit talia emere.

STLATARIA.] Id est ampla & lata. nam autore Festo antiqui stlatum pro latum dixerunt, Stlitem pro litem. vnde & stlatum genus nauigij appellarunt latum magis quàm altum. Latum clauum videtur designare.

FILO *Tyrio.*] Id est purpureo. Nam vt scribit Plinius lib. nono purpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in Trabea, & ... & hunc clauo Tullum Hostilium è regibus primum vsum manifestum est. vt liquido appareat de lato clauo hoc loco intelligere.

ET *tamen hoc ipsis est vtile.*] Sensus est, licet sit ambitiosum hæc ostentare, tamen ipsis aliquam affert vtilitatem, quod à clientibus facilius conducuntur.

PVRPVRA.] Id est vestis illa purpurea, ... est, vt causidicus conducatur. ita dictum sicut illud: *Et Lenam pignerat Atreus*, id est Atreus fabula in causa est, vt poeta pigneret vestimenta, ita premitur paupertate, dum scribit.

AMETHYSINA.] Vestimenta coloris violacei, nam amethysus lapis est preciosus, de quo Plinius libro trigesimoseptimo capite nono. Cuius fulgor ille ... violaceus est, à cuius similitudine dicuntur vestes amethysinæ. Amethysi Indicæ principatum tenent: illud obseruandum amethysum legendum esse, non amethystum, quod vocabuli origo maxime edocet, est enim facta compositio nominis ab ἀ, quæ particula est priuatiua, & μέθυσος ebrius. Vnde sic scribit Plinius eodem libro. Causam nominis afferunt, quod vsque ad vini colorem accedens priusquam degustet in violam desinit, fulgorque quidam in illa purpuræ; non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. quibus verbis ostendit dici amethysum, quod non penitus colore vini inebrietur. Et paulo infra hæc subdit. Magorum vanitas resistere ebrietati amethysos promittit, & inde appellatas; ita vt manifesto constet amethysum non amethystum dicendum. Et sic amethysina, & non amethystina, sicut dicimus byssina à bysso. Æ. Non male tamen amethystus cum st, in vltima, dicitur, siquidem Græce ebrius non solum μεθύων dicitur, verumetiam μεθυστής, & per circumcisionem, μέθυσος. huic rationi suffragantur omnes auctores, qui amethystum, non amethysum, & amethystina, non amethysina scribunt. Vide post Plinium etiam Georgium Agricolam, qui de omnibus gemmis & lapidibus scripsit. – S.

CONVENIT *illis.*] Non est inquit, mirum, si talia per ostentationem faciunt, nam conuenit illis viuere (si conduci volunt) facie maioris census.

STREPITO.] Referri potest ad seruorum multitudinem.

FACIE.] Ostentatione, & specie quadam. Nam licet proprie sit ipsa oris species, qua nobis hominis qualitas ostenditur, ad alia tamen metaphoricos refertur, vt dicamus faciem huius rei, id est speciem huius rei. Salustius in Iugurtha: Cæterorum facies totius negotij varia erat, id est species, & vt aiunt, apparentia.

MAIORIS *census.*] Maiorum opum.

SED *finem impensæ.*] Vt igitur diuites viderentur, & sic conducerentur, vltra modum circa corporis ornatum impendebant, ita moribus Vrbis exigentibus. Va-

de Seneca ad Lucilium. Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter potest viuere, non ego sumptuosus sum, sed Vrbs ipsa magnas impensas exigit.

PRODIGA.] Profusa ad sumptum. prodigere enim apud Festum consumere est.

VT r. v. al. *Fidimus.*] Temporis sui stultitiam notat, quum in caussidicis diuitiæ tantum, & non virtutes considerentur. Est enim sensus. Si inquit detur, vt veteres oratores reuiuiscant, qualis fuit Cicero, nemo ei ducentos dabit nummos, nisi in illius manibus inspecti fuerint annuli preciosi, quasi soli diuites sint sapientes & diserti, vt ostendat homines non de vestibus, sed de virtutibus esse censendos.

Respicit hæc primum, qui litigat, an tibi serui
Octo, decem comites, an post te sella, togati
Ante pedes. ideo conducta Paulus agebat
Sardoniche, atque ideo pluris, quam Gallus agebat,
Quam Basilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet Basilo flentem producere matrem?
Quis bene dicentem Basilum ferat? accipiat te
Gallia. vel potius nutricula caussidicorum
Africa, si placuit mercedem ponere linguæ.
Declamare doces, ô ferrea pectora Vetti.
Cum perimit sæuos classis numerosa tyrannos.

VETVS SCHOL.

TOGATI *ante pedes.*] Togati, nominatiuus, est pluralis: vt sit sensus, An togati sint tibi ante pedes. qui litigent, qui te consulant.

IOANNES BRITANNICVS.

OCTO *serui.*] Qui lecticam ferant, vnde octophorum, & exaphorum, quæ ab octo & sex seruis fertur appellatur: Martialis libro vj.

Laxior exaphoris tua sit lectica licebit. Idem lib. iiij.
Quum tibi non essent sex millia Caeciliane,
Ingenti late vectus es exaphoro:

de Octophoro Tranquillus in Caligula. eum enim adeo delicate incessisse scribit, vt octophoro veheretur.

DECEM *comites post te.*] Id est clientes, qui te prosequantur.

AN *sit sella.*] Vbi sedeat, an lectica qua gestetur? Nam sellam accipi pro lectica manifestum est. Iuuenalis in prima Satyra,

Ostendens vacuam & clausam pro coniuge sellam.

TOGATI *ante pedes.*] Id est anteambulones togati, qui per ambitionem diuitum præcedebant. Mart. libro iij.

Centum miselli iam valete quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi Idem.
Sum comes ipse tuus, tumidique anteambulo regis.

IDEO

I.. EO.] Q... anim.. inciterct istas ostentationes opum esse veras.

A.EBAT.] causam dicebat.

SARDONYCHE.] Onychem scribit Pli. gemmam esse, cui cum sarda nomen sit coniunctum. est enim alius lapis. scribit etiam Porphyrio Onicem marmoream ampullam significare. Onyci enim candor est vnguis humani similitudine. Item chrysolithi,& iaspidis & sardæ, vnde omnis societas oritur. Sardonychen Ptolemæus à Sardonice monte Indiæ deriuari tradit. ergo sardonyche, id est annulo sardonyche ornato.

CONDVCTA.] Nam vestes, & comites conducebantur.

PLVRI..] Maiore emolumento conducitur.

BASILVS *&* *Cossus.*] Nomina pauperum causidicorum.

RARA *in tenui facundia panno.*] Non mirum est inquit, si Cossus & Basilus raro conducuntur ad agendas causas, putat enim vulgus sub sordido amictu facundiam non habitare. hoc igitur modo poeta hominum stultitiam taxat, quum homines de vestibus (vt diximus) non sint censendi. C. Contra hunc Iuuenalis versiculum afferri posset Cecilianum illud, vt est apud Ciceronem Tusc. iij. Sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia. S.

QVANDO *licet Basilo.*] Vult ostendere grauiores causas non committi causidicis pauperibus, licet sint diserti. Est enim sensus: Quando licet Basilo deducere matrem? id est agere causam difficilem vbi maxime sit iudicum miserat.o ca.. tandem per multas matris lachrymas, id est mulieris viduæ, cuius filij circumueniantur.

QVIS *ferat* [illegible] inquit sit causidicus disertissimus, tamen quia pauper est, non audiatur a [illegible]ibus non conducitur à litigantibus.

ACCIPIAT *te.*] Sensus est. si vis inquit agendo causas lucrari, fac petas Galliam, aut Aphricam, vbi magni patroni præmiis afficiuntur.

DECLAMARE *doces.*] Miseretur Rhetorum, qui adolescentulos per declamationes exerceant summo cum labore, & modico emolumento. Est enim declamatio (vt inquit Quintil. libro decimo) forensium actionum meditatio. Nam in scholis proponebantur certa quædam discipulis quæ themata dicimus, quibus sic exercebantur vt domestica illa exercitatione ad veras litium causas instructiores descenderent. Declamationes ante Ciceronem (vt scribit Seneca) vocabant theses, deinde controuersias nominarunt,& declamationes. Est enim ordo. Tu doces Vecti, apposituе pectora ferrea, id est patientissima, declamare: est autem interposita acclamatio in nimiam patientiam Rhetoris, qui quotidie tot adolescentes & doceat, & audiat.

Nam quæcunque sedens modo legerat, hæc eadem stans
Perferet, atque eadem cantabit versibus iisdem.
Occidit miseros crambe repetita magistros.
Quis color, & quod sit caussæ genus, atque vbi summa
Quæstio, quæ veniant diuersæ forte sagittæ,
Nosse velint omnes, mercedem soluere nemo.
Mercedem appellas? quid enim scio? culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læua in parte mamillæ
Nil salit Arcadico iuueni, cuius mihi sexta
Quaque die miserum dirus caput Hannibal implet.

VETVS SCHOL.

Crambe *repetita.*] Prouerbium de Cramba & Anatho omnibus tritum, cum nihil sibi tam fuisse cognitum significare voluerint, tractum a nimis frequenti relatione historiæ siue fabulæ ab aliquo rum scriptæ.

Scilicet *arguitur.*] Id est, quid magister peccat, si tu cor non habes?

Arcadico. Asino, ac per hoc stulto, hebeti.

IOANN. BRITANNICVS.

Nam *quæcumque sedens*] Ratio quare sit patientissimus.

Sedens *legerat.*] Scilicet classis puerorum.

Classis *numerosa*] Scilicet puerorum declamantium ordo. Classis autem dicebatur, vt ostendit Quintilianus libro primo, discipulorum multitudo, quibus in ordinem distributis præceptores secundum ingenii vires ordinem dicendi dabant, & ita superiore loco quisque declamabat, vt præcedere profectu videbatur. illic ingens palmæ contentio, ducere vero classem multo pulcherrimum. Nec de hoc semel decretum erat, tricesimus dies reddebat victo certaminis potestatem.

Qvvm *perimit.*] Tunc inquit sunt ferrea & potentissima pectora, quum classis numerosa perimit sæuos tyrannos, id est quum audis discipulos se declamantibus excitentes, quibus tyrannorum cædes continentur.

Crambe *repetita*] Angelus Politianus vir ætate nostra [illegible] controuersia graphice crud[illegible] contendit, Crambe legendum esse, expressum[illegible] esse à Iuuenale adagium illud Græcum δὶς κράμβη θάνατος quo significatur bis positam crambem mortem esse: est enim crambe (vt ostendit Plinius) genus brassicæ: vt fastidium videlicet sæpius repetitæ controuersiæ denotaret, quum vulgo quoque recale acta brassica iam in prouerbium fastidij concesserit. erit ergo dictum per prouerbium, Declamario sæpe repetita, fastidio præceptores conficit.

Qvis *color.*] Volunt inquit discipuli noscere omnia quæ pertineant ad declamationum exercitationem, & quis sit color, qui in declamationibus quæritur, de quo superius disseruimus: *Dic Quintiliane colorem*, hoc est, quæ sit ratio excusans factum. Nam color vt diximus ante, est ratio quæ factum excusat, vt Orestes quum fatetur se occidisse matrem nisi attulerit facti rationem, peruertit defensionem: ergo afferr rationem, quæ nisi intercederet, ne causa quidem esset. Illa enim inquit patrem meum occiderat. ergo ratio ea est, quæ continet defensionem sine qua causa non consisteret. Inuenta ratione, firmamentum quærendum est, id est quod accusationem continet, & quod affertur contra rationem defensionis hoc modo. Quum visus fuerit Orestes ratione hoc pacto, iure occidi, illa enim patrem meum occiderat, vtetur firmamento accusator hoc modo: sed non ab te occidi, neque indemnatam pœnas oportuit dare. Ex ratione defensionis & ex firmamento accusationis iudicij quæstio nascatur oportet, quam iudicationem appellamus. Quum ergo poëta ait, Quis color, intelligit quæ ratio sit rei. Quum ait quæ veniant diuersa parte sagittæ, firmamentum intelligit quod affertur contra rationem defensionis: quod ideo appellat sagittas, quòd eo quasi acutis sagittis reus vrgeatur.

Genvs *causæ.*] An demonstratiuum, an deliberatiuum, an iudiciale: aut causæ genus honestum, turpe, dubium, humile, admirabile. Causa autem est vt finit Apollodorus, negocium omnibus suis partibus spectans ad quæstionem: aut causa est negocium, cuius finis est controuersia.

Svmma *quæstio.*] In causa plures possunt esse quæstiones, sed summa illa appellatur, vnde summus nascitur status, & in qua res maxime vertitur, quam aliqui autore Fabio, generalem quæstionem, vel caput generale appellauerunt.

Qvae *sagittæ.*] Sumptum à sagittariis, id est quod sit firmamentum [illegible] ab accusatore affertur vt diximus, ad euertendam rationem defensionis. aut reus [illegible]

tel... firmissima argumenta, grauissimasque accusationes, vt illud: Nunc etiam au... in horum conspectum venire, proditor patriæ proditor inquam patriæ venire audes in horum conspectum. Veh... eum aduersarium viget feritq;, quasi aliquod telum sæpius ... at in ... partem corporis.

MERCEDEM *appellas.*] Verba sunt poetæ ad rhetorem, id est si laboris tui mercedem petis, discipulus respondet, quid scio?

CVLPA *docentis.*] Scilicet statim inquit accusatur magister, quum ad discendum tardus sit discipulus, ideo ironicos pronunciatur.

IN *læua p.*] Vbi sedes est cordis vnde omnis est intellectus, nam vt autor est Pli. lib. xi. Cor homini est tantum infra læuam papillam, quum in cæteris animalibus in medio pectore sit.

NIL *salit.*] Nihil sapientiæ sit. Nam nonnulli philosophorum ...e, vt scribit Fulgentius, sapientiam esse dixerunt. Sed hoc verbo salit ad id respexit, quòd cordi præcipuus est calor, & palpitatio.

ARCADICO *iuueni.*] .i. tardo, & asinino. Nam in Arcadia optimi progenerantur, vt apud Pers. docemus illic: *Vt Arcadiæ pecuaria rudere credas.* quod alij sentiant iuueni Arcadico, id est nobili, quod Romani ab Euandro rege Arcadiæ origine duxerint, proindeque in testimonium originis antiquæ in calceis lunam gestarent, vt docet Plut. non probo: hinc enim exit indignatio quòd inique præceptor accusetur, quum asinum doceri nequeat quasi in potestate præceptoris sit etiam tardo & asino virtutis cognitionem ingerere. Sic poeta ostendit, sterilia nullo labore vinci.

SEXTA *quaque die dirus An. imp. caput mis.*] Ordo est. Cuius Annibal dirus implet mihi caput sexta quaque die.

Quidquid id est, de quo deliberat, an petat vrbem
A Cannis, an post nimbos, & fulmina cautus
Circumagat madidas à tempestate coborteis.
Quantum vis stipulare, & protinus accipe, quid do,
Vt potiens illum pater audiat. hæc alij sex,
Vel plures vno conclamant ore Sophistæ,
Et veras agitant liteis, raptore relicto.
Fusa venena silent, malus, ingratusque maritus,
Et quæ iam veteres sanant mortaria cæcos.

VETVS SCHOL.

AN *petat vrbem.*] Id est, deliberatiua eius quam recitat.

AN *post nimbos & ful.*] Cum à tertio ab vrbe lapide castris positis, fulmine territus, eo quod propius accederet.

CIRCVM *agat.*] Retro ducat ad Africam.

QVANTVM *vis stipulare.*] Proroga quantum tibi dem.

VEL *plures.*] Omnes scilicet professores.

ET *veras agitant lites*] Cum mercedes reposcunt. alij exponunt, transeundo ad caussas, relictis controuersiis scholasticis.

RAPTORE *relicto Fusa venena.*] Themata, quæ in auditoriis recitantur deliberatiuarum & controuersiarum, vt si vxor venenum triuerit, maritus recipiat oculos, &c.

IOANNES BRITANNICVS.

QVICQVID.] . . de quo deliberat. vt sit sensus Cuius suasoria de Annibale sex ti quaque . . . non sine magna animi molestia & fastidio au . . a est. Nam in scholis rhetorum præter declamationes & controuersias suasoriæ quoque proponebantur discipulis in quibus se exercerent. Talis ergo suasoria erat de Annibale. Deliberat Annibal, an post victoriam Cannensem ducat exercitum ad vrbem Maherb le præfecto equitum suadente pollicentéque ei cœnam in Capitolio . . . v. Et an relicta Vrbe quam armis premebat, reducat copias in Apuliam, repulsus bis ab imbre, . . . esset ad tertium lapidem.

CIRCVM . . . T.] Inde reducat. Silius.

——cunctantem, & vana minantem
Circumagit . . . isque ducem succedere cogit.

A TEMPESTATE.] Nam duplici tempestate quum iam ad tertium lapidem exercitum duxisset, repulsus est, vt scribit Liu.

QVANTVM *vis stipulare.*] Verba sunt dispensatoris discipulum præceptori tradentis, id est pete & roga. Col. Fœnoris tui Syluine, quod stipulanti spoponderam tibi, reliquam pensiunculam percipe. vnde & stipulatio est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturum ve id quod interrogatus est respondet, vt das ne capram sanam? do.

PROTINVS *accipe quod.*] Id est tantum cape, quantum tecum paciscot, & quantum teneor dare ex conuentione nostra.

VT *totiens illum.*] Accedebant enim patres ad magistros, quum filij in scholis declamarent Persius,

Atque oculos memini tingebam paruus oliuo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Discere, ab insano multum laudanda magistro.
Quæ pater adductus sudans audiret amicis.

Audiebantur autem certis diebus, vt modo dixit poeta. Quaque die sexta: vnde ita Quint. in x. Obstat huic frequens, turba discipulorum & consuetudo classium certis diebus audiendarum, non nihil etiam persuasio patrum numerantium potius declamationes, quàm æstimantium.

AST *alij sex & plures*] Hæc à poeta cum indignatione & miseratione quadam proferuntur, vt sit sensus. Grauis profecto labor est, exigua autem merces docentium de . . amare & multi tamen id muneris obeunt. verum multi alij ex iis intelligentes in huiusmodi munere docendi tenuem esse quæstum, relictis declamationibus quæ in scholis & locis priuatis exercebantur, in forum descendunt, vbi agant veras causas. sed melius inquit poeta, sibi consulerent, si alium viuendi tramitem ingrediuntur. alij sex & plures, id est multi.

SOPHISTAE.] Sophistæ idem fuere apud antiquos qui rhetores dicuntur, verum postea cœpti sunt dici qui artem deceptoriam, quæ sophistice dicitur exercent, vnde & Boetius interpretatur sophisticem cauillatoriam.

VNO *ore.*] Vno modo quum omnes idem agunt, vt conferant se ad agendas veras causas.

RAPTORE *relicto.*] Id est declamatione obmissa de raptore. i. stupratore. Nam in scholis talis proponebatur declamatio. Rapta raptoris, aut nuptias indotatas aut mortem optet. vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera n . p . as. Hanc tractat Seneca in primo Declamationum Item alia est declamatio: Rapta raptoris mortem aut in dotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est, illa mortem petijt: Raptor contradicit

FVSA *venena silent.*] Id est declamatio omittitur, vbi actio est ven . fic . qualis vij. est declamatio apud Sen. li. iij. De veneno dato filio furẽti, quę sic in . ipi . filio furẽti, & sua mẽbra laniãti pater venenũ dedit. Accusatur ab vxore malæ tractationis

vnde sequitur ——*malus ingratꜱ ſique maritus*. poteſt etiam Ingratus maritus ita exponi vt intell[illegible]anus aliam declamationem, quæ eſt huiuſmodi. Torta à tyranno vxor numquid de viri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare, poſtea maritus tyrannum occi[illegible]t. Intra quinquennium non parientem nomine ſterilitatis dimiſit, a[illegible] in[illegible]ratu.

Et *mortaria*.] Subaudi ſilent, id eſt declamatio omittitur filij cõterentis in mortario medicamenta ad ſanandos cæci patris oculos, quæ nouerca venena eſſe dixit. & pater credidit, teſtamentúmque mutauit. Ait ergo poeta tales declamationes à Sophiſtis relinqui, & veras cauſas agi.

Ergo ſibi dabit ipſe rudem, ſi noſtra mouebunt
Conſilia, et vitæ diuerſum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetorica deſcendit ab vmbra,
Summula ne pereat, qua vilis teſſera venit
Frumenti. quippe hæc merces lautiſſima. tenta
Chryſogonus quanti doceat, vel Pollio quanti
Lautorum pueros, artem ſcindens Theodori.
Balnea ſexcentis, & pluris porticus, in qua
Geſtetur dominus, quoties pluit, anne ſerenum
Exſpectet, ſpargátque luto iumenta recenti?
Heic potius: namque heic mundæ nitet vngula mulæ.
Parte alia longis Numidarum fulta columnis
Surgat, & algentem rapiat cenatio Solem.

VETVS SCHOL.

Diversum *iter*.] Alia qualibet.

Qvi *rhetorica d. a. v*.] Eſſe * nam Academiam ſectam, quæ rhetoricam in ſe continens militiam.

Svmmvla.] Ne annonam perdat. ſic mola medium ſignificat gradilis panis.

Chrysogonvs *quanti doceat*.] Per diuerſos vadunt magiſtros, vbi vilius poſſint ſtudere tentantes.

Artem *ſcindens*.] Diuidens.

Balnea *ſexcentis*.] Balneas & porticus ædificant, vbi geſtentur, ne eos pluuia contingat, & mercedem pro filiis ſuis dare non poſſunt.

Et *algentem rapiat cenatio*.] Solaria in ſuperioribus hiemalia, marmoribus & columnis ornata.

IOANNES BRITANNICVS.

Dabit *ſibi rudem*.] Imponet ſibi finem agendi cauſas in foro. eſt autem rudis, qua donabantur gladiatores, quum miſſionem impetrabant, Priſcianus. Horatius,

Spectatum ſatis & donatum iam rude quæris
Mecænas iterum antiquo me includere ludo. Et ſuprà.
Accepta rude cœpiſſet Veiento videri. Ouidius.

Et me donarii iam rude tempus erat.

Eiusdem fit mentio apud Ciceronem in ij. Antonianarum. Tam bonus gladiator rudem tam cito cepisti. Inde rudiarij, qui missionem artis gladiatoriæ impetratur, quo vocabulo vtitur Tranq. in Tyberio.

DIVINVM.] Contrarium à superiore.

AB *umbra rhetorica.*] A declamationibus, quæ in scholis aguntur.

AD *pugnam.*] Ad verum certamen.i.ad veras lites, & causas forenses.

SVMMVLA *ne pereat.*] Hæc videtur esse ratio, quare in forum descendat ad agẽdas veras causas, ne summa scilicet & census decrescat, propter quem tesseram habuit frumentariam. apparet tesseram dari consuesse pro qualitate census, dabatur autem populo per tesseram frumentum. Tranq. in Augusto. Ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negocijs auocaretur, ter in anno quaternorũ mensium tesseras destinauit. Dabantur & pecuniæ per tesseras. Tranquil. in eodem. Frumentúmque in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo precio viritim admissus est, tesserásque nummatis duplicauit. Tessera etiam erat præceptum ducis, quo vel ad aliquod opus, vel ad bellum mouebatur. Vegetius autor libro sexto capite septimo. Virgil. ——— *It bello tessera signum.* C. Tesseræ etiam sunt corpora quadrata, potissimum ossea punctis notata, quibus in alueolum iactis ludunt. Cic. de Diuinat. Quid enim est sors? Idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod tesseras. Dadi. Italica lingua vocantur. S.

QVIPPE *hæc merces lautissima*] Ironice, id est hæc est merces amplissima, quæ datur Romæ.

TENTA *Chrysogonus quanti doceat.*] Inquire inquit & vestiga quãti citharœdi filios nobilium doceant fidibus. vt ostendat longe vberius esse citharœdorum lucrũ, quàm sophistarum, & causidicorum. Sic igitur poeta sui temporis cæcitatem, & stultitiam notat quum studia literarum arti musicæ postponantur, paruóque in precio habeantur, quod & Mart. notat lib. v.

Artes discere vult pecuniosas?
Fac discat citharœdos, aut choraulas.

CHRYSOGONVS.] De hoc & Sat. vj. *Chrysogonus cantare vetent.* fuit enim citharœdus.

POLLIO.] De eo illic diximus, *An Capitolinam deberet* *Pollio quercum* est autem nomen citharœdi, ostendit igitur citharœdos maiorem ex laboribus suis mercedem consequi quàm rhetores. tenta igitur ait, id est si tentare volueris, inuenies eorum mercedem esse maiorem.

PVEROS *laut*] Filios diuitum, & primorum.

SCINDENS.] Lacerans, & deridens. nam Pollio inquit deridet artem rhetoricam, quum plus ipse lucretur in arte sua. Scindere enim est contumelia verborum lacerare. Tranquil. in Augusto. Antonio honorifice salutato, Augustum sæuissimo conuicio coram prosciderunt.

THEODORI.] Hic est de quo Quintil. sic libro tertio. Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose, quũ in eam insulam secessisset, dicitur Tyberius audiuisse, de hoc meminit & Tranq. in Tyberio. Docuit autem Rhodi præcepta rhetorices per id tempus, quo Tyberius Rhodum secessit, vbi circa scholas & auditoria professorum assiduus fuit, & imprimis Theodorum audiuit. Gadareus autem dictus est à Gadaris ciuitate Syriæ, quam Iudæi sibi vendicarunt. Vide & Strabo quum de Gadaris loqueretur ait: hinc fuit Theodorus orator, qui ætate nostra viguit. Strabo autem scribit eum temporibus Tyberij floruisse. Theodori etiam cuiusdam Gadarei meminit & Iosephus libro primo Belli Iudaici, incertum autem an hunc intelligat.

BALNEA *sexcentis.*] Sensus est, non cunctabuntur diuites Romani, & balnea, & alia ædificia summis impensis erigere, circa autem filiorum eruditionem erunt parcissimi.

BALNEA *sexcentis.*] Scilicet sestertiis extruuntur à diuitibus, nec eiusmodi par-

[illegible] V[illegible] quis est qui sic lauari sustinent? pau[illegible] videtur & [illegible] parietes magnis & preciosis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur, nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lapis quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit, in quas multa sudatione corpora examinata demittimus, nisi aquam argentea epistomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor. Quid quum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum? quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum frigore labentium? C. Epistomium autem, quo proximis verbis vsus est Seneca, æramentum est quo ora salientium, id est fistularum siue tuborum aquam emittentium, obturantur, & laxantur cum opus est. S.

IN *qua gestetur dom.*] Tanta erat Vrbis luxuria vt porticus haberent & loca, quas gestationes appellauere: in quibus æstiuo pluuioque tempore ad amœnitatem vel gestarentur a seruis, vel veherentur iumentis, de quibus sic Plinius Iunior ad Caninium Ruffum. Quid agit Euripus viridis & gemmeus? quid subiectus & seruiens lacus? Quid illa mollis & tam frigida gestatio? Idem ad Apollinarem. An bit hinc ambulatio pressis variéque tonsis viridibus, inclusa ab ipsa gestatio in modum circi, quæ buxum multi formem huiusmodi & recentes manu arbusculas circuit. Solonius de gestatione sic meminit. Prædiorum ijs iura contermina, domicilia vicina, quibus interiecta gestatio lassat peditem, nec sufficit equitaturo. Gestatio item alia significatione accipitur pro portatione. Sen. in ij. lib. Epistolarum. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit, possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire, quorum nihil nec ambulatio vetat fieri, &c.

AN *ne serenum exspectet.*] Luxuriæ Romanæ per ironiam insultat: debet ne inquit expectare donec serenat. quo minus gestetur.

HIC *p.*] s. gestetur in porticu.

PARTE *alia.*] Magnificentiam pariter, & luxuriam Vrbis ostendit: vbi porticus columnis marmoreis, & ijs Numidicis exædificabantur. M. Lepidus Catuli in consulatu collega primus omnium, vt scribit Plinius lib. xxxvj. limina ex Numidico marmore imposuit magna reprehensione, id autem erat variatum maculis purpureis. vnde Statius in Syluis.

Sola nitet flauis Nomadum decisa metallis *Purpura.*

SVRGAT.] Surgere videas.

COENATIO.] Locus vbi cœnabant, quod triclinium Græci appellant. Plin. Iunior. Iunctáque ei quotidiana amicorúmque cœnatio: hoc est locus vbi cœnabant. Idem etiam cœnaculum dicebatur, sed postquam (vt scribit Varro) in superiore parte domus cœnitare cœperunt, superioris domus vniuersa, cœnacula sunt appellata, vnde in sequentibus:

Rarus venit in cœnacula miles.

SOLEM *algentem.*] Hoc est: vt habeat lumen ab sole hiberno, ita vt possit eam hiberni solis totus propemodum cursus hilarare. Nam antiqui pro temporum & regionum qualitate, ædificia, vt docent & Victruuius, Palladius, & Colum. erigebant, vt fenestræ æstiuo tempore ad septentrionem vergerent, solémque auersarentur, hiberno vero solem reperent. vnde Plin. Iunior ita scribit de domo sua Nouocomensi. Incipit porticus ante medium diem hiberna, inclinato die æstiua. hac adeuntur, diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit sol, aut sole vtuntur, aut vmbra. De positione ædificij sic Colum. in primo. Vrbana rursus in hibernacula & æstiua sic digeratur, vt spectent hyemalis temporis cubicula brumalem Orientem, cœnationes æquinoctialem Occidentem. Rursus æstiua cubilia spectent meridiem æquinoctialem, sed cœnationes eiusdem temporis prospectent hibernum Orientem,

Quanticunque domus, veniet qui fercula docte
Componat, veniet qui pulmentaria condit.
Hos inter sumtus sestertia Quintiliano,
Vt multum, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quam filius. vnde igitur tot
Quintilianus habet saltus? exempla nouorum
Fatorum transi: felix, & pulcer, & acer:
Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus
Adpositam nigræ Lunam subtexit alutæ:
Felix, orator quoque maximus, & iaculator.

VETVS SCHOL.

QVI *fercula docte.*] Structura, vt cocus.

VNDE *igitur tot Quint.*] Authypophora. Vnde tantum possidet Quintilianus, si parum accepit?

EXEMPLA *nouorum Fatorum.*] Contingit vt vnus sit fato felix, Rhetor, vel orator.

ADPOSITAM *nigre Lunam subt. al.*] Patricius Senator est, lunula nam adsuta calceis discernuntur.

IOAN. BRITANNICVS.

QVANTICVNQVE *domus.*] Subaudi constabit. hoc est magno: quasi dicat in ædificiis extruendis parant'i que coquis, & epulis grandem pecuniæ summam non vere'untur impendere, sed magistris quali fuit Quinti'ianus exiguam sane mercedem dabunt. Nam (vt scribit Plinius libro nono, coqui triumphorum precijs parabantur. & coquorum pisces, nullú que prope iam mortalis æstimabatur pluris quàm qui peritissime cen'um domini me geret. coquos autem in seruitiis habebant quum antea eos ex macello, vt docet Plin. conducere consueuissent. Liu. De bello Maced. Tum coquus vilissimum antiquis mancipium & æstimatione, & in vsu precio esse cœpit. & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta.

PVLMENTARIA.] Græci vocant obsonia, quæ nos pulmentaria · à pulte (vt scribit Plinius) denominata, quibus vice panis multis annis vsi fuere Romani.

HOS *inter s.*] i. inter tales sumptus.

VT *multum*] Vt magnum precium.

VNDE *igitur tot.*] Verba poetam interrogantis. Si Romani, inquit, tam parci sunt erga præceptores, vnde igitur Quintil. est tam locupletatus? Nam Romæ xxiii. annis rhetoricen professus est, vt ipse tradidit primúsque mercedem publicam meruit. Ex Hispania à Galba, autore Euseb. ductus est, à Mart. laudatur vno epigrammate.

SALTVS.] Tantum soli vnde Saltuarij, quos nunc Camparios vocant.

EXEMPLA *transi.*] Verba sunt poetæ respondentis. Quintilianum esse præteriundum, tanquam vnicum felicitatis exemplum, ac si dicat nullum alium inueniri, qui ex liberalibus studiis sit locupletatus.

NOVORVM *felix.*] Nouæ felicitatis quam ipsa fata tribuere Quintiliano vt clduces.

FELIX.] Beneficio inquit fortunæ factum est, vt in Quint. omnia agnoscerentur, quæ in fortunato homine conueniunt esse.

FELIX.] Quasi cui fortuna aspirauerit, quod ter est repetitum, vt late ter innuat tantam felicitatem non tam doctrinæ quàm fortunæ beneficio esse assequutum. vnde sequitur. *Si fortuna volet.*

PVLCHER.] Iocundus aspectu.

ACER.] Ad dicendum.

SAPIENS.] Eruditione multa.

GENEROSVS.] Est qui magni & longi est generis.

SVBTEXIT *lunam.*] Nobiles Romani lunatis calceis vtebantur. Martialis libro secundo.

Lunata nusquam pellis, & nusquam toga.

Statius in Sylu. ad Crispinum.

Primáque patricia clausit vestigia luna.

Cuius rationem Plut. in Problem. longa disputatione ostendit. Quid est quod qui nobilitate præstare videntur lunulas in calceis ferunt? an vt dicit Castor signum est eius quæ in luna esse dicitur habitationis, & quod post mortem animæ rursus lunam sub pedibus habeant? an quod Arcades qui cum Euandro in Italiam venerunt proselenes appellati, hoc est antelunares eo calcei genere vterentur? omitto reliqua quæ apud Plutarchum legi possunt, alij tradunt Romanos calceis lunatis esse vsos, instituente in Numa Pompilio, qui calceis senatorum. c. literam quæ centum significat inscribi iussit, vt per eam sese è numero centum patrum esse admonerentur hanc postea à figuræ similitudine, lunæ effigiem esse dixere, & ob id lunatos calceos appellatos.

NIGRAE *adultæ.*] Nigros fuisse calceos ex eo carmine Horatij datur intelligi in Satyr. Nam vt quisque insanus nigris medium impedit crus pellibus.

ALVTAE.] Calceo. appellatione alutæ intelligimus omnem pellem tenuem & mollem.

ORATOT.] Dicendi peritus.

IACVLATOR.] Qui argumentis suis tanquam telis aduersarium vrgeat.

Et si perfrixit, cantat bene. distat enim, quæ
Sidera te expiant modo primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Si Fortuna volet, fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor,
Ventidius quid enim? quid Tullius? anne aliud quam
Sidus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphum.
Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ, sterilisque cathedræ,
Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi

Carrinatis, & hunc inopem vidistis Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

VETVS SCHOL.

ET *si perfrixit.*] Infrigidatus fuit.

A *matre rubentem.*] Mox vt natus fuerit.

VENTIDIVS *quid enim?*] Ventidius ex * munitione Cæsaris Dictatoris, fuit, vt Tullius in Epistolis, & in Philippicis loquitur, opitulante Antonio Augusto vsq; eo provectus est, vt ei crederetur Parthicum bellum.

QVID *Tullius.*] Is captiuus in vrbem perductus postea triumphauit.

SERVIS *regna dabunt, captiuis fata triumphum.*] Seruum Tullium, & Ventidium significat.

FELIX *ille tamen.*] Quintilianus.

SICVT *Thrasim.*] Rhetoris apud Athenas, qui suspendio perijt.

NIL *præter gelidas*] Socrates veneno perijt, cum fugeret paupertatem.

GELIDAS.] Mortiferas. Mors enim frigida est.

IOAN. BRITANNICVS.

ET *si perfrixit cantat bene.*] Adeo inquit fortuna Quintiliano aspirauit, vt etsi raucus esset nimio frigore, tamen bene canere diceretur.

PERFRIXIT.] Præteritum à perfrigeo: illum ante dicimus perfrixisse, qui nimio frigore sit factus raucus. Mart. lib. iij.

Perfrixisse tuas questa est præfatio fauces.

DISTAT.] Differt, refert.

QVAE *syd. te excipiant.*] Qui syderum aspectus in ortu tibi affulserit. Credimus enim ex astrorum motu futura cognosci, & nascentibus hominibus maliciam, vel bonitatem, felicitatem, vel infelicitatem portendi: vnde Mathematici horam partus, id est horoscopum maxime obseruant. Sueton. in August. Vulgata res est. P. Nigidium comperta moræ causa, vt horam quoque partus acceperit affirmasse dominum terrarum orbi natum. Iouis autem & Veneris sydera benigna sunt nascentibus & salutaria. Ouidius.

Natus infelix (ita dij voluere) nec vlla
Commoda nascenti stella leuisve fuit.
Non Venus affulsit, non vlla Iuppiter hora.

Contra stella Saturni malefica est, quibus in ortu irradiauerit: alibi Iuuen.

Hæc tamen ignorat quid sydus triste minetur Saturni. Prop.
Et graue Saturni sydus in omne caput.

PRIMOS v.] Primos ploratus, est enim vagitus proprie puerorum infantium. Ouidius in Epist. Canaces ad Macareum.

Vagitus dedit ille miser, sensisse putares.

RVBENTEM.] Ob partum recentem.

SI *fortuna volet*] Quintilianum (vt diximus) latenter innuit non tam doctrinæ, quàm fortunæ beneficio cõ diuitiarum peruenisse. Est [illegible] pro sensus [illegible] ne fieri posse, vt ex infima conditione aliqui ad supremos honores [illegible] de est illud Tranquilli De rhetoribus. Magna inquit [illegible] [illegible] fluxit [illegible], aliquique floruit vt non [illegible] ex infima [illegible] [illegible] rum, atque ad summos honores processerint: [illegible] hoc [illegible] Quintil. quem Ausonius ad consulatum prouectum [illegible] [illegible] Quint[illegible] consularia per Clementem [illegible].

DE *consule rhetor.*] Id accidit Valerio Liciniano, de quo Plinius in Epistola ad

Cornelium Minutianum ita scribit. Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? nondum me puto audiuisse. Est enim recens. Prætorius hic modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur, nunc eo decidit, vt exul de senatore, Rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter & grauiter. Quos tibi fortuna ludos facis. Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores.

VENTIDIVS.] Probat exemplo Ventidij Bassi, & Seruij Tullij fortunam magnam habere potestatem in homines. Est autem ordo & sensus. Ventidius quid fuit aliud quàm sydus? sed est qua alia re prouectus est ad consulatum quàm sydeium beneficio? Nam Ventidius Picens, fuit genere & loco humili, quem puerum cum matre captum Pompeius Strabo Magni Pompeij pater Asculo subacto inter cæteros ante currum suum triumphans sinu matris iacentem vexit. postea quum adoleuisset, victum sibi quæsiuit cõparandis mulis & vehiculis, quæ magistratibus præberet, qui sortiti prouincias forent: vnde in amicitiam Cæsaris peruenit, mox tribunus plebis, ac deinde prætor creatus: atque in eo tempore iudicatus est à senatu hostis cum M. Antonio. post vero coniunctis partibus, non pristinam tantum dignitatem recuperauit, sed pontificatum, ac deinde consulatum quoque adeptus est. Quã rem adeo intoleranter tulit populus Rom. vt vulgo per vias Vrbis versiculi perscriberentur. Concurrite omnes augures, aruspices, portentum inusitatum conflatum est recens. Nam mulos qui fricabat, consul factus est. Idem autore Plutarcho in vita Marci Antonij Orientalibus prouinciis præpositus à M. Antonio Parthos in Syriam erumpentes tribus prœliis fudit, primúsque de Parthis triumphauit, & morte obita publico funere sepultus est.

TVLLIVS.] Non de Cicerone, sed de Seruio Tullio intelligit, qui ex serua natus in domo Tarquinij Prisci, Tanaquilis astutia, regnum, post interfectum Tarquinium obtinuit.

SERVIS.] Vt Seruio Tullio.

CAPTIVIS] Vt ventidio.

FATI *occulti*] Non intellecti à nobis.

FELIX *ille tamen.*] Cui hoc acciderit, vt ex seruo fiat rex, & ex captiuo consul, & triumphator.

POENITVIT.] Exemplo Thrasimachi, & Secundi Carinatis rhetorum ostendit infelicia esse literarorum studia, quando eorum laboribus iusta præmia non reddatur. vterque enim coactus est, quum fructum ex studiis non caperent, relinquere artem docendi. Thrasymachus autem fuit Carthaginensis inter sophistas numeratus a Philostrato, qui quum rhetoricen cœpisset profiteri, destitit ob exiguam mercedem. Conqueritur & Martial. studia liberalia penitus negligi.

——— Ac circum pulpita nostra.
Et steriles cathedras, basia sola crepant.

ET *hunc.*] Scilicet Secundum. sicuti vilis fuit & Thrasymachus Carthaginensis inops. De Secundo Carinate Tacitus libro decimoquinto scribit sic. Secundum Carinatem Græca doctrina oretenus exercitum, animum bonis artibus non imbuerat. Dion vero scribit. Caligulam adeo inuidum, & suspitiosum ad omnia, vt Secundum Carinatem rhetora in exilium egerit, quod aliquando orationem quandam per exercitationem in tyrannos dixisset.

NIL *præter cicutas gelidas.*] Damnat Athenienses auaritiæ & insipientiæ, qui debitis non afficerent præmijs & honoribus viros bonos & literatos, innuens ab eis Socratem etiam tantum philosophum, qui omni honore honestandus erat, sublatum veneno cicutæ. Est autem cicuta, vt docet Plinius publica Atheniensium pœna inuisa: Semini & foliis refrigeratoria vis, vt epota statim perimat hominem.

Dii maiorum umbris tenuem, & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui praeceptorem sancti voluere parentis
Esse loco. metuens virgae iam grandis Achilles,
Cantabat patrijs in montibus: & cui non tunc
Eliceret risum citharoedi cauda magistri?
Sed Rufum, atque alios caedit sua quaeque iuuentus:
Rufum, quem toties Ciceronem Allobroga dixit.
Quis gremio Celadi, doctique Palaemonis adfert
Quantum grammaticus meruit labor? & tamen ex hoc,
Quodcunque est (minus est autem, quam rhetoris aera)
Discipuli custos praemordet Acoenonoetus,
Et, qui dispensat, frangat sibi. cede Palaemon,
Et patere inde aliquid decrescere: non aliter, quam
Institor hibernae. tegetis niueique cadurci:

VETVS SCHOL.

SPIRANTESQVE *crocos.*] Notandum quia masculino genere dicit Crocum, vt Virgilius, ——— *crocúmque rubentem.* Sallustius dicit neutro, In qua crocum gignitur.

CITHAROEDI *cauda magistri.*] Chironis.

SED *Rufum.*] Qui Gallus fuit, & valde disertus.

ALLOBROGA *dixit.*] Allobroga, Gallia.

DISCIPVLI *custos praemordet acoenonoetus.*] Eunuchus paedagogus, aut communi carens sensu. proprium papatis.

ET *qui dispensat.*] Et qui erogat, de eadem sorte tollit sibi.

INSTITOR *hibernae tegetis.*] Negotiator, qui pro qualitate temporis mercem suam distrahit. Sic Terentius. *Scisti uti foro.*

NIVEIQVE *cadurci.*] Cadurcum quidam cucullum dicunt candidum, propter hiemes & niues comparatum; alij tabernaculum, aut tentorium * di...sse * quibus merces suas protegere consueuerunt. Hibernae autem tegetis, est aedificij frigidi. Virgil. *Qualis ob hibernam Lyciam.*

IOANN. BRITANNICVS.

DII *maiorum umbris.*] Optat manibus maiorum perpetuam tranquillitatem, qui praeceptores non minus quam parentes coluerint.

DII.] f date. Tenuem terram. Sic Martial.

Sit tibi terra leuis, mollique tegaris arena. Tibullus contrà.

O tu qui venerem docuisti vendere primus,
Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.

Et *in vrna perpetuum ver.*] Perpetuos flores: nam intra herbas odoratas condebantur.

Loco *parentis.*] Qui summa pietate præceptores venerati sunt. Seneca ad Lucil. Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem præceptoribus humani generis, à quibus tanti boni initia fluxerunt.

Metuens *virgæ.*] Exemplo Achillis ostendit præceptores esse miro honore colendos, qui quum in Pelio monte Thessaliæ educaretur sub disciplina Chironis Centauri, summo in honore eum semper habuit & timuit. Vnde Ouid. in Arte Amandi:

Creditur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro
Verberibus iussas præbuit ille manus.

à quo & medendi, & canendi artem didicit. De hoc plura ante.

Recubans sub eodem marmore Chiron.

Cantabat.] f. Achilles laudes magistri.

Montibvs *patrys.*] i. Thessaliæ, vnde fuit Peleus Achillis pater. Et cui non tunc erat inquit Chiron eiusmodi, vt facile de se risum spectantibus posset mouere, tanquam caudatus magister.

Citharoedi.] Chironis, qui vt diximus, docuit Achillem & musicen, & medicinam, de eo nonnulla Higinus. Hic herbam inuenit, quæ Chironeum appellatur, sed & aliam, quæ Centaurion omnium morborum remedium promittentem, de hoc plura in Commentariis Achilleidos.

Sed *Ruffum.*] Nunc autem inquit tam longe abest, vt præceptores colantur, vt multi etiam à discipulis verberentur.

Rvffvm, *qui totiens.*] Habet emphasim hæc repetitio, quasi diceret qui contemnendus non erat, vt pote rhetor optimus, qui etiam Ciceronem eloquentiæ cuiusdam gallicæ diceret. Nam & alij extitere, qui Ciceronem vt redundantem notauerint. Brutus (vt autor est Tacitus in libro De claris oratoribus) eum elumbem & fractum nominauit. Rursus idem autor est Ciceronem à Caluo male audiuisse, tanquam solutum & eneruem, vnde sic scribit Seneca in Declamationibus. Caluus qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit.

Allobroga.] Gallum & barbarum, nam Allobroges populi sunt Galliæ, quorum Vienna ciuitas est metropolis, autor est Strab. lib. iiij.

Enceladi.] Nomen Grammatici vt fuit etiam Enceladus Gigantum vnus, vt poetæ fabulantur.

Doctiqve *Palæmonis.*] hic est ille Rhemnius Palæmon Vincentinus grammaticus, qui vt scribit Tranq. De claris grammaticis, tanta fuit superbia, vt diceret literas secum natas, & secum morituras. Marcum Varronem literarum porcum appellabat, iactabátque nomen suum in Bucolicis non temere positum præsagiente Virgilio, fore quandoque omnium poetarum ac poëmatum iudicem: qui quandoque interrogatus, quid inter stillam & guttam interesset, gutta inquit stat & stillam cadit, autor est Eusebius. Eius meminit & Plinius libro vigesimotertio capite quarto.

Et *tamen ex hoc.*] licet inquit id modicum sit, quod datur Grammatico, tamen ex eo ipse pædagogus aliquid sibi intercipit, & est ordo, & tamen Acœnitus ipse custos discipuli præmordet ex hoc quodcunque est, reliqua per parenthesim leguntur.

Acoenitvs.] Nomen videtur esse fictum, quod propriam nimium spectet vtilitatem, ab ἀ quod est sine & κοινὸν, communitas.

Cvstos.] Discipuli pædagogus.

Franget *sibi.*] Ex solita mercede magistri aliquid sibi præcidet.

Cede *Palæmon.*] Verba sunt Iuuenal. quadam miseratione subsannantis defraudantium auaritiam, vt sit cede Palæmon de iure tuo, & patere æquo animo si quid tibi intercipitur, non aliter quàm patitur sibi detrahi institor vilis supellecti-

lis, vt accipias tegetis pro tegumento lecti ad arcendum frigus hibernum. nam institor, autore Vlpiano, appellatur ex eo quod negocio gerendo instat nec multum facit taberne sit præpositus, an cuilibet alij negociationi. nam quicumque ad emendum vendendumve præponitur, institor appellatur. eos etiam dicendos placuit institores quibus vestiarij, vel lintearij dant vestem circumferendam, & distrahendam, quos vulgo circitores appellamus. stabularij quoque institorum loco habendi sunt, sed & si tabernarius seruum suum peregre mitteret ad merces comparandas sibi & mittendas loco institoris habendum scribit Labeo. hinc institoriæ operæ dicuntur. Tranquil. in Nerone: parabantur insignes ganeæ, & matronarum institorias operas imitantium. Ouid.

Institor ad dominam veniat discinctus amatem.

CADVRCI.] Vtrum straguli, an tegumenti lecti. Solent enim lecti superne veluti tentoriis cooperiri velis eiusmodi candidis. supra: *Violato pæna cadurco*, id est lecto, qui aut stragulo niueo sternitur, aut superne, vt dixi, velis candidis integitur.

Dum modo non pereat, mediæ quod noctis ab hora
Sedisti, qua nemo faber, qua nemo sederet
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dum modo non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.

VETVS SCHOL.

NEMO *faber.*] Ferrarius.

QVI *docet obliquo.*] Aut lanarius.

OLFECISSE *lucernas.*] Cum quibus nocte veniunt ad Grammaticos, vt lectiones accipiant.

FLACCVS *et H.*] Codex Horatij & Virgilij, in quibus legebant. quia & Horatius & Virgilius nigri coloris dicuntur fuisse. Ideo diasyrtice dixit detrahendo.

IOANN. BRITANNICVS.

DVMMODO *ne p.*] Verba Iuue. deridentis tam extremam hominum auaritiam. i. dummodo non pereat labor tuus docendi post mediam noctem, quo tempore multæ tibi olfaciendæ sunt lucernæ, quod pro maximo fastidio intelligit.

AB *hora.*] Post horam. Plin. in vij. A conceptu decimo die dolores capitis. id est post conceptum: de qua particula plura disseruimus in prima Sat. illic. *Exul ab octaua Marius bibit*

MEDIAE *noctis.*] Eo enim tempore pueri ludum literarium petebant. Mart. libro nono.

Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister
Infelix pueris virginibusque caput.
Nondum cristati rupere silentia galli,
Murmure iam sæuo verberibusque tonas.

FLACCVS.] Horat. bene autem Horat. & Virg. nominauit, nam grammaticorum proprium est poetas interpretari.

DECOLOR.] Qui nimia attrectatione & fumo lucernarum colorem amittit.

FVLIGO.] Nigricies ea dicitur quæ prouenit ex fumo, dicta fuligo quasi fumigo. lucernarum fuligo à Plin. dicitur.

Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. sed vos sæuas imponite leges,
Vt præceptori verborum regula constet.
Vt legat historias, auctores nouerit omneis
Tanquam vngueis, digitosque suos, vt forte rogatus
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen, patriamque nouercæ
Archemori: dicat quod Acestes vixerit annis,
Quot Siculis Phrygibus vini donauerit vrnas.

IOANNES BRITANNICVS.

SED vos.] Raræ sine lite magistris redduntur merces. sed enim vos, ô Tribuni, duras conditiones magistris imponite, vt & sine vitio loquantur, & omnes historias & poetas teneant, & vt quacumque sint hora etiam de rebus exiguis & impossibilibus statim respondeant.

AVT *Phœbi ad balnea*] Priuatæ balneæ, quæ Dafnes appellantur.

NVTRICEM *Anchisæ*. Tisiphone.

VETVS SCHOL.

RARA t.m.] Licet inquit aliqua tibi merces detur, eam tamen non habebis, nisi per litem & strepitum forensem.

SED *vos sæuas*.] Cum indignatione & quadam miseratione hæc dicit in magistros qui multis in laboribus & incommodis onerantur. ex quo inquit ipsi non possunt his tot incommodis deterreri, quominus vestros filios doceant, vos eis asperas leges imponite.

REGVLA v.] Vt intelligat regulam omnium verborum, quem casum vnumquodque verbum regat quod inter rudimenta grammatices minimum est. Grammatico officium breuiter d[illegible] scribit, & verborum nomine, non syntaxin modo intelligit qu[illegible] maxima est & Grammatici finis (est enim Grammatico propositus finis emendatus purus, & dilucidus sermo) verumetiam reliqua quæ antecedunt verborum præcepta id est omnium orationis partium cognitionem, & verborum interpretationem Cicero quidem à Grammaticis exigit poetarum pertractationem, historiarum cognitionem, verborum interpretationem, & pronunciandi quendam sonum. idem facit Quintil. & alij. S.

DVM p.t.] Loca calida ad hoc parata vt sudor è toto corpore eijceretur, thermæ enim significat calidum.

NVTRICEM *Anc*.] Sæpe enim einsmodi quæstiones obscuræ exigebantur à grammaticis, vnde & Tyberius (autore Tranquillo) solitus est fatigare Gramma-

ticos quærendo quæ fuerit mater Hecubæ, quod Achilli nomen, quum inter filias Lycomedis latuit habitu muliebri.

NOVERCAE.] De Nouerca Anchemoli Virg. hæc cecinit.

Hinc Stelenum petit, & Rheti de gente vetusta
Anchemolum thalamos ausum incestare nouercæ.

scri. Seru. Rhetum Marubiorum regem fuisse in Italia, qui Anchemolo filio Casperiam superduxit nouercam, quam priuignus stuprauit. quo cognito quum pater eum persequeretur, & ad pœnam vocaret, fugiens ille ad Turnum se contulit. Anchemoli, siue Anthemori cuiusdam ab Hypsipyle educati, mox serpentis morsu necati, meminit Sta. in Thebaide.

ACESPES.] Crimisij Siculi fluuij filius fuit ex Segesta Troiana. Virg.

Troia Crimiso conceptum flumine mater Quem genuit.

hic in Sicilia imperium tenens Æneæ multos cados vini dono dedit. Virg.

Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.

Exigite, vt mores teneros ceu pollice ducat,
Vt si quis cera vultum facit: exigite, vt sit
Et pater ipsius cœtus, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. non est leue tot puerorum
Obseruare manus, oculosque in fine trementeis.
Hæc, inquit, curas, & cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

VETVS SCHOL.

NE *faciant vicibus.*] Ne se corrumpant.

OBSERVARE *manus.*] Ne præputia ducant.

ET *cum se verterit annus.*] Hæc exposcunt à magistris, & post omnia in annum annum solidum accipient.

VICTORI *populus.*] Vt in theatro solent petere quinque aureos. Nam non licebat amplius dare.

IOANNES BRITANNICVS.

POLLICE.] Tanquam digito. sumptum est autem de Persio.

Et premitur ratione animus vincique laborat,
Artificémque tuo ducit sub pollice vultum.

NE *faciant vicibus.*] Rem pudendam verbis honestis expressit.

IN *fine.*] Perpetratæ veneris, in qua oculi ad angulos torqueri solent. Virg.

Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircis,

HAEC *inquit curas.*] Hæc sunt inquit pater, quæ tibi curanda sunt ô magister.

ET *quum se verterit annus.*] Ego hunc locum simpliciter accipiendum arbitror, id est, cum annus cursum suum perfecerit. nam proprium anni est in seipsum reuerti. Papinius in Syluis.

Versumque domus sibi temperat annum.

Tranquillus in Caligula. Vicies ac septies milies sestertium non toto vertente anno absumpsit. Virgil.

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Horat. Inuersum annum appellauit perpetuo, vt est autor Porph. epitheto, quia in se semper vertitur. Vt sit sensus. Difficilia quidem sunt, quæ tibi ô magister imponuntur à parentibus discentium, sed finito anno præmium tuum promeritum nō accipies nisi per litem, & quod populus, id est, ipse tribunus magistratus populi iusserit tibi victori dari vt sic referas ad illud, *Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni Non egeat.* Legendum hoc est risu Satyrico in contemptum auaritiæ sui temporis. verba enim sunt Iune. dicentis, post labores tuos finito anno accipe mercedem, quam tibi daturus non est nisi per litem. Non tamen ignoro tradi à Macrob. lib. 2. in somnium Scipionis, Vertentem annum appellari posse, quum astra cuncta ad eandem metam redierint, vnde primū profecta sunt. & paulo post inquit: Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens est, quia conuersione plenæ vniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Et in primo Satur. annum solis vertentem nominat. C. & de vulgari anno vertentem, accipiendum hoc loco est, qui annus trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante constat. Hoc autem fit, cum Sol à primo Arietis minuto profectus duodecim lustratis zodiaci signis, in idē signum reuertitur, vt Astronomi tradunt.

Licet totus hic Britannici locus de mercede & vertente anno videretur expungendus tanquam non intellectus, suam tamen illi interpretationem reliquimus, & nostram in fine scholij vice subiunximus hoc modo.

Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni Non egeat] In hanc sententiam exponit Britannicus, vt dicat, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores erudiendis pueris ludi magistrum in iudicio experiri oportere, vt mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Iuuenalem in fine Satyræ apertius sentire, dum inquit:

—— & cum se verterit annus,

Accipe victori populus quod postulat aurum:

Tanquam post lites iudicio à tribuno pleb. definitas, tandem populus aurum, quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postularet. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quàm absonus sit, nemo mediocris solertiæ vir ignorarit. Vbi enim, quæso apud autores compertum fuit, tribunum plebis iuris, cognitionem aut in ius vocationem apud suum tribunal Romæ habuisse, ita vt an stipēdium magistro debeatur, suæ cognitionis & arbitrij fuerit. Non enim vt de controuerso iure cognosceret, aut super eo diiudicaret, sed vt à maiorum magistratuū iniuria tenuem plebem defenderet in re præsenti, tribunitiam potestatem inuentā veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, non autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales, & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, quam vt in exactione vilis stipendij populus, tanquam si plebs, aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat: ita vt rogatione promulgata, an stipendium magistro debeatur, decernat? Sed quod est vero propius, quódque ab autoris sensu non absonum putamus. profecto sic est, vt poeta non de tribuno plebis qui iuris non habet cognitionem, sed de tribuno ærario, apud quem leuiores expenduntur causæ, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuisse ærarios, causarúmque cognitionem habuisse in minimis, quippe ab Aurelio tribuno plebis rogatione prorogata, iudicia in tres ordines diuisa fuere, senatores, equestrem ordinem & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis. ideo in subselliis, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem quæ cognitione non egeat tribuni, non plebs. apud quem nulla erat iuris cognitio, sed ærarij, qui de minoribus causis ius reddebat, intellexisse probabile est. Rursus quod dicitur in fine Satyræ.

Accipe victori populus quid postulat aurum.

Neque de rogatione populi aut ſcito plebis, quod ille aſſeuerat, intelligi arbitramur, ſed vetuſtum potius morem præſignari, quod apud Romanos in ſacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præſtabant munera, multitudini effuſæ ad ſpectaculum ſtipem ſpargerent, victoréſque certaminum & multarum palmarum gladiatores ære collato & ſtipe donarent. Anno igitur vertente, quod poeta dicit, & cum ſe verterit annus, & poſt erudiendis pueris labores impenſos, Accipe, inquit, mercedem, qualem populus victori in ludis poſtulare ſolet, ac ſi dicat, vilem aſſem & nimis tenuem mercedem qualis eſt ſtips exigua, quæ à populo in ludis poſtulatur cum ære collato victor à plebe donatur, conſequeris. S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA OCTAVA.

DE CLARITATE NATALIVM.

Nobilitas propria est virtus non acta parentum.

S*TEMMATA quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo*
Sanguine censeri, pictos ostendere vultus
Maiorum, & stanteis in curribus Æmilianos,
Et Curios iam dimidios, humerósque minorem
Coruinum, & Galbam auriculis, nasóque carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Coruinum, posthac multa contingere virga
Fumosos Equitum cum Dictatore magistros,
Si coram Lepidis male viuitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces, & castra mouebant?

VETVS SCHOL.

IN eos qui maiorum suorum nobilitate confisi, nimis se iactitant, cum ipsi nihil suæ virtutis ostendant.

Stemmata.] Stemma est generis ordo, vt gradus.

Nasoque carentem.] Vetustate picturæ ita effectum: aut quia breuiorem nasum habuit.

Tabula. i capaci.] Imagine perpetua.

Multa contingere virga.] Multis fascibus, dignitate.

Si coram Lepidu.] Ante imagines Lepidorum.

Alea pernox.] Per totam noctem si luditur. Virgilius.

Dura iacet pernox instrato.

IOANNES BRITANNICVS.

STEMMATA *quid.*] Hac Saty. eos insectatur, qui aut maiorum gloria, aut falsis fortunæ bonis efferuntur, existimantes veram inde hominis nobilitatem pendere, docens eam hæreditariam non esse, nec à parentibus testamento relinqui, sed vnumquemque virtutum meritis fieri nobilem, vnde illud est Senecæ ad Luci. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit Hicque nactus occasionem monet Ponticum ad quem scribit Satyram, multos extitisse qui humili loco nati ad summam dignitatem consurrexerunt, seque virtutis splendore claros nobiléisque fecerunt: contra nonnullos qui ex claris parentibus orti in aliquod dedecus teuoluti sunt, lucem quam à maioribus suis acceperant, in tenebras conuertisse: vt sic demum ostendat, veram nobilitatem ex propria virtute pendere.

Stemmata.] In atriis Romani imagines maiorum cæreas habebant singulis armariis dispositas, vt essent imagines quæ comitarentur gentilicia funera, sempérque defuncto aliquo totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Stemmata igitur (vt scrib. Plin) lineis discurrebant ad imagines pictas. talem igitur imaginum ordinem antiqui Stemma nominauerunt. Tranq. in Nerone, obiectum est Cassio Longino, quod in vetere gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imagines retinuisset. Idem in Galba. Imperator vero etiam Stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Iouem, maternam ad Pasiphaen Minois vxorem referret. Mart.

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto,
Et docti Senecæ ter veneranda domus.

Seneca in tertio De beneficiis. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis illigata flexuris in parte prima ædium collocant, non noti magis quàm nobiles sunt. Stemmata vero pro statuis accipi non probo. Nam quum Tranquil scribat in veteri stemmate imagines retinuisse, idem est ac si diceret, statuam in statua retinuisse. Sed vt dixi, ordo ille nobilitatis designabatur per eas statuas in atriis dispositas in armariis, & illigatas multis lineis. De quibus & Paulus Iurisconsultus de gradibus sic scribit. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separantur, quarum altera superior, altera inferior. Et superiore autem primo & secundo gradu transuersæ lineæ pendent. Stemmata item à scriptoribus frequentissime pro generositate vsurpatur. Mart.

Argenti furiosa sui quum stemmata narrat. Papin. in Syluis,
Expectatur equus, cuius de stemmate longo,
Felix emeritos habet admissura parentes. Persius,
Stemmate quòd Tusco ramum millesime ducis.

Ait ergo poeta, stemmata non esse ea, quæ nobilitatem homini parent.

Longo sang] Longo maiorum genere, vt ostendat ex genere maiorum veram nobilitatem non pendere. Ouid.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto.

Pictos vultus. Nam imagines pictæ erant, vt dictum est.

Æmilianos stantes in curribus.] Id est, statuas triumphales Æmilianorum. Nam Paulus Æmilius filius eius qui apud Cannas trucidatus est, de Liguribus & Persa rege Macedonum triumphauit, ex quo natus est filius, quem Scipionem filio Aphricani superioris tradidit in adoptionem, qui Æmilianus est cognominatus. is fuit qui Carthaginem deleuit, Numantiam in Hispania vicit, vnde & Aphricani inferioris, & Numantini cognomen reportauit.

Et Curios.] M. Curium abstinentissimum fuisse illud declarat, quòd quum Samnitum legati, vt scribunt Valer. Plut. & Liuius, ad eum in scamno sedentem magnum auri pondus attulissent publice missum, inuitarentque, vt id acciperet, respondit, se malle locupleribus imperare quàm locupletem fieri, & qui acie vinci non potuit, eum pecunia corrumpi non posse.

Dimidios.] Vetustate exesos, & mutilatos.

Coruini.] Coruinorum familia fuit antiquissima, quæ à Coruo propugnatore Valerij aduersus ferocem Gallum accepit cognomen. ex ea familia fuit Messala Coruinus orator, qui primus præfectus vrbis sexto die magistratu se abdicauit, non ciuilem potestatem esse contestās. Eum inter oratores laudat sic Quintilianus in 10. At Messala nitidus, & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam, viribus minor.

Galbam.] Sulpitiorum familiam antiquissimam docet Tranquillus in Galba. Qui autem primus cognomen Galbæ tulerit, cur, aut vnde traxerit, ambigitur. Familiā illustrauit Sergius Galba consularis, & eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam ex prætura obtinentem, triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.

Quis fructus generis.] Subaudi est, id est, quid prodest ad nobilitatem, quæ hoc modo non paratur?

Iactare.] Ostentare.

Tabula capaci.] Amplo armario, erant enim, vt diximus, imagines ceræ in armariis.

Magistros fumosos.] Id est, imagines fumosas, & veteres suorum maiorum, qui fuerint magistri equitum, quæ dignitas in populo Romano fuit amplissima Nam dictatoribus semper iungebantur eo modo, quo regibus Tribuni celerum i. equitū, nec vnquam dictatores creabantur, nisi ingruente maxima necessitate. Tunc cæteri magistratus in vrbe cessabant, ab iis ius prouocandi non erat, quibus & capitis animaduersio data est. Et quia hic magistratus maximæ esset potestatis, non erat fas vltra sex menses retineri. Quum ergo dictator sine magistro equitum non crearetur, bene dixit cum dictatore magistros. dictus est a dicendo dictator, quòd à consule diceretur. Tranquillus in Tyberio. Quum dictatorem dicere à senatu iuberetur. Fumosos autem legendum esse, non famosos, illud me monet Cic. in Pisonem Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem Seneca ad Lucilium, non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Boec. in principio operis loquens de quibusdam vestibus ait. Quarum speciem sicut fumosas solet imagines, caligo quædam obduxerat Nam in atriis ignis fiebat, vt & Lucas in diuinis scripturis ait. Nō ignoro tamen famosum capi etiam in laudem, de quo illic. *Famosaq; mœnia Lagi.*

Coram Lepidis.] i. clarissimis imaginibus maiorum tuorum, qualis fuit Æmilius Lepidus, qui bis consul fuit, pontifex maximus, & censor, de quo plura in 6. Sat.

Effigies quo tot bellatorum.] Quid necesse est inquit iactare & ostentare effigies tot bellatorum, si tota nocte in alea versaris ante Numantinos. i. ante imagines tuorum maiorum, qualis fuit Scipio Numantinus. Nam Scipio Æmilianus Macedonici filius, vt à deleta Carthagine cognominatus est Aphricanus, sic & à Numantia deuicta Numantinus: quæ ciuitas in Hispania olim memoratissima, quamuis sine muris, & turribus populi Romani per multos annos bella sustinuit, de-

múmque longa obsidione & fame victa, seipsam ferro, veneno, & igne subiecto absumpsit. Deletæ Numantiæ solum titulum in triumphum tulit Scipio, nullo Numantino inuento, qui cathenatus in triumphum duceretur. Cuius cognominis meminit & Propertius.

Vera Numantinos regna loquuntur auos.

Et Apul in primo limine secundæ Apologiæ, At hoc ego Æmiliano, non huic Aphro, sed illi Aphricano, & Numantino, & præterea censorio vix credidissem. Et ita dictum ante Numantinos, id est, ante statuas Numantinorum, sicut & infra.

——statuámque parentis Ante triumphalem.

Effigies quo.] Id est cur, ad quid. Virgil.

Quo molem hanc immanis equi statuere.

Pernox alea.] Ita dictum, vt illud vigiles fenestræ: nam quòd hominis est, rei applicuit Pernox enim appellatur, quod per noctem vigilat.

Luciferi ortu] Id est ipso ortu, id est si tota nocte in alea versatus, quieti tandem te ad auroram tradis, quo tempore maiores illi tui clarissimi imperatores in expeditionem exercitum ducebant. Nam & C. Sul. dictator, vt docet Liuius lib. 7. 1. Decadis, vbi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit aduersus Gallos.

Ortu luciferi.] Lucifer stella est, quæ quum ante solem currit,& oritur ante lucẽ, lucifer appellatur, eadem quum solem sequitur post occasum eius apparens in cælo, clarissiméque lucens, Vesperugo, siue Vesper vocitatur, lege Victruu. lib. 9. & Plin. lib. 2. cap. 7.

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat ara
Natus in Herculeo Fabius Lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum atritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit auos, emptórque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica, virtus.
Paullus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies maiorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te Consule virgas:
Prima mihi debes animi bona. sanctus haberi,
Iustitiæque tenax factis, dictísque mereris:
Agnosco procerem: salue Getulici, seu tu
Silanus, quocunque alio de sanguine rarus
Ciuis, & egregius patriæ contingis ouanti.

VET. SCHOL.

Cur Allobrogicis.] Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum, aut ædibus.

Natus in Hercul. Fab. lare.] Magna ara ad Herculem dicitur Romæ, iuxta Circum Flaminium. Fabius ex genere Herculis.

Et Euganea] Tarentina, Calabra, aut Veneta.

Catinensi pumice.] Catina oppidum Siciliæ, vsque ad probra dissolutum notatur, vt & Bibaculus,

*Ostle senex, Catineq; puer, * Cuna meretrix.*

Traducit auos. Dedecorat parentes suos.

Emptórque veneni.] ἀπὸ κοινοῦ.

Hos ante effigies.] Mores tuos antepone virtuti eorum, & præcedant mores boni, fasces.

Prima mihi debes.] Κατὰ κοινοῦ. debes animo bonus, & iustus esse.

IOANNES BRITANNICVS.

Cur Allobrogicis.] Sensus est, cur inquit, Fabius maiorum gloria efferatur eorúmq. titulos sibi asciscat, si auaritia & libidine flagrat, vt ostendat nobilitatem non pendere ex genere, neque ex gloria maiorum, hoc dicit propter Q. Fabium Maximum filium Q. Fabij Maximi Allobrogici ciuis & imperatoris clarissimi, qui vitam luxu perditam egit, & maioribus indignam, adeo vt Pompeius prætor vrbanus paternis bonis interdixerit. lege Valerium lib. 3. cap. 5. Per hunc autem intelligit omnes, qui moribus nequaquam maioribus suis similes, eorum tantum gloria efferuntur.

Allobrogicis.] Cognomine maiorum, quod familiæ pepererunt. Is Fabius, qui apud flumen Isaram aduersus Allobroges & Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Nam ex Bituiti exercitu, cæsa millia hominum centum viginti, Bituitus Albæ custodiendus datus est, quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Allobroges in deditionem accepti. Lege Liuium, Allobroges autem populi sunt Galliæ Narbonensis quorum metropolis est Vienna. Strab. lib. 4.

Fabius na. in lare Herculeo.] Hoc dicit quia gens Fabia originem duxit ab Hercule, Ouid. in Fast. lib. 2.

Vt tamen Herculeæ superessent nomina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse deos.

Idem in lib. de Pon. scribens ad Fabium Maximum sic ait,

Conueniens animo genus est tibi, nobile namque
Pectus & Herculeæ simplicitatis habes.

Ferunt enim autore Plutarch. ex vna nympharum Fabium Maximum genitum esse. Quidam vero Herculem apud fluuium Tyberim cum muliere indigena congressum habuisse asserunt, & Fabium virum optimum, à quo Fabiorum familia Romæ initiũ habuit, genuisse. vnde etiam tanquam deum sibi propinquum, & familiarem inuocabant Fabij. Plut. in eadem vita Fabij sic scrib. Vt animaduertit dissipatas Rom. copias, & vndique ab hoste circumuentas, clamórque fugientium ad aures eius peruasit, percusso fœmore, suspiriisque ac gemitu omnibus præsentibus, Hercules, inquit, Citius quidem quàm spetabam, tardius vero quam ipse maturabat Minutius, seipsum perdidit. Fabius item, vt scribit Plin. recepto Tarento ab hostibus signum Herculis inde translatum in capitolio dedicauit.

Et magna gaudeat ara.] Cur inquit sibi placeat Fabius, quod sacra Herculis ministret. Nam familia Fabiorum sacra Herculis hæreditaria habebat, quæ peculiari colebant veneratione. originem enim, vt diximus, ducebat ab Hercule. Eam aram magnam dixit pro maxima, idque ratione carminis. Eam aram Euander Herculi dedicauit in foro boario, vnde Ouidius in Fastis.

Instituitque tibi quæ maxima dicitur aram.

De hac lege Liuium in primo limine primi libri ab vrbe condita. Et Ouid. in primo Fast. Dionysius de ea ita scribit. Est enim foro boario proxima, veneratione apud incolas inter cæteras præcipua. Solinus. Hercules instituit aram, quæ maxima apud pontifices habetur, quum se ex Nicostrata Euandri matre, quæ à vaticinio Carmētis dicta est, immortalem comperisset.

Si cupidus.] Si auatus sit, quod turpissimum homini est. Tale est illud Persij.

——egregium quum me vicina dicat,
Non credam? viso si palles improbe nummo,
Si facis, in penem quicquid tibi venit amarum,
Si puteal multa cautus vibice flagellas:
Ne quicquam populo bibulas donaueris aures.

Vanus.] Stultus imprudens vt illud:

Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

Aut vanum mendacem intelligit, & nequam. Terentius.

Nonne pudet vanitatis. Hoc est mendacij. Vergil.

——— nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacémque improba finget.

Euganea] Patauina ad oues autem Altinates respexit, quæ lanarum mollicie, autore Columella, commendebantur. Martial.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis

Sunt autem Euganei Venetiæ populi. Sidonius Apollinaris mentionem faciens de Tito Liuio sic. *— vel quicquid in euum.*

Mittunt Euganeis Patauina volumina chartis.

Mart. laudans Altini littora lib. 4. Epigrammatum sic inquit:

Quæque Antenoreo Dryadum pulcherrima Fauno
Nupsit ad Euganeos sola puella lacus.

Cæterum de Euganeis leges Plin. lib. 3 cap. 20. & 21.

Mollior.] Delicatior & minime aptus laboribus, vt ostendat corporis mollitiem haudquaquam viris conuenire.

Attritus lumbum.] Synecdoche attrito lumbo, vel habens lumbum attritum. mollitiem sui temporis notat, quo multi sibi draucos appetebant cutem sibi pollientes. Lumbum autem posuit pro podice, quem vt teneri & veluti mulieres viderentur, depilem, glabrúmque sibi reddebant.

Pumice Catinensi.] Id est, Siculo. Nam Catana ciuitas est Siciliæ non longe à monte Ætna, qui perpetuo flagrans incendio, lapides pumices eructat in littus Catinense. Est autem pumex lapis leuis, spongiosus atque aridus, incendio excoctus. De quo sic Virgilius in Ætna:

Congeries saxi angusto de vertice surgunt,
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altius humor
Amissu opibus, leuis, sine pondere pumex, *Excoquitur.*

De pumice sic Plinius lib. 37. Sed & hi pumices, qui sunt in vsu corporum leuigandorum fœminis iam quidem & viris.

Traducit auos squallentes.] Id est dedecorat, & ridendos præbet, quum eis similis non sit. Traducere enim est dedecorare, & veluti infamia afficere, vt est illud Martialis.

Rideris multóque magis traduceris Aphor.

Id est, infamia afficeris & dedecore aspergeris, & rideris. & in sequentibus.

In qua se traducebat Vlysses.

Id est dedecorabat, séque ridendum præbebat. Sic & illud in sacra scriptura. Ioseph autem quum esset vir bonus, & nollet eum traducere, hoc est nota & infamia afficere, & ridendam præbere. De hoc etiam 1. satyra diximus.

EMPTORQVE *veneni*.] Et si veneficus est.

IMAGINE *frangenda*.] Si in stemmate suorum maiorum habet statuam, quæ cæteris est dedecori, & ideo frangenda.

FVNESTAT.] Commaculat, à funere sumpta translatio.

MISERAM.] Dictum per commiserationem, quæ talem produxerit.

VETERES *cera*.] Imagines cereæ collocatæ in armariis & in atriis vt dictum est Seneca de Beneficiis, Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atriis exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, non noti magis, quàm nobiles sunt.

ATRIA.] Atrium prima erat pars ædium. Horatius.

——— *Et rebus omissis Atria seruantem postico falle clientem.*

Seneca De breuitate vitæ, Quàm multi, per refertum clientibus atrium prodire vitabant. illic ignis, vt paulo ante diximus, fiebat: ideo Iuuenalis superius, imagines fumosas appellat. Dictáque sunt atria, vel ab Atriatibus Thuscis, quod illinc exemplum sumptum sit, autore Varro. vel quòd à terra oriantur, quasi aterraria, vel quòd atra essent ex fumo. De iis sic meminit Vitruuius in sexto. Earum autem rerum non solum erunt in vrbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, præterquam quod in vrbe atria proxima ianuis solent esse.

NOBILITAS *sola virtus*.] Concludit nobilitatem non in gloria maiorum, neque in falsis fortunæ bonis, sed in propria veráque animi virtute consistere. vnde Marius apud Sal. ait, fortissimum quemque generosum esse. Ostendit autem poë. nobilitatem hæreditariam non esse, quandoquidem virtus in qua ipsa consistit nobilitas, neque dono detur, neque accipiatur: quum diuitiæ, & imagines, alia fortunæ bona à maioribus relinqui possint, Virtus autore Cicer. in Rhetor. animi habitus est naturæ modo rationi consentaneus, habitus vero, est animi, corporísque constans & absoluta aliqua in re perfectio.

PAVLVS *moribus esto*.] Facito sis similis moribus Paulo & Cosso, & Druso, qui multis officiis de republica bene meriti sunt per Paulum intelligere possumus Paulum Æmilium, qui Persen Macedoniæ regem cum liberis eius in triumphum duxit, quique frugalitatis & modestiæ amator, filiarum maiorem. M. Catonis filio, vxorem dedit, minorem Helio Tuberoni pauperi sed optimo. virtutem enim est admiratus, per quam erat pauper.

VEL *Cossus*.] De Cosso intelligendum est, qui vt scribit Florus, Mussulanos & Getulos, iubente Augusto Cæsare domuit. vnde cognomentum Getulici assecutus est, vnde sequitur, *Syluæ Getulicæ*. meminit & Tranquillus in Augusto. fuit & ante, vt scribit Liuius libro quarto, Cornelius Cossus tribunus militum, qui occiso Volumnio rege Veientium, opima spolia secunda retulit.

DRVSVS.] De Claudio Druso potest intelligi (qui autore Tranquillo in Tyberio) hostium duce Druso, comminus trucidato, sibi posterísque suis cognomen inuenit. Traditur etiam proprætor ex prouincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione capitolij datum, nec (vt fama est) extortum à Camillo. posses etiam intelligere de Druso Nerone, qui Asdrubalem iuxta Metaurum cecidit, aut Druso fratre Tyberij Neronis, qui ab Augusto in Germaniam missus parta illic victoria Germanici cognomen est assecutus. hos ergo tres commemorat, vt de rep. optime meritos.

HOS.] s. mores Vt sit sensus: Fac vt imagines tuorum maiorum videant vitam bene compositam in te esse.

ILLI.] Scilicet mores.

PRAECEDANT.] Si vis inquit vera nobilitate censeri, fac dignitates, & honores, quos in rep. adeptus es, virtutibus & moribus ornes, & eos semper tecum præferas.

IPSAS *virgas*.] Ipsas dignitates: nam consulibus duodecim lictores dabantur cum duodecim fascibus virgarum, totidémque securibus colligatis, qui consules

præcedebant, prætoribus vero sex tantum fasces cum reliquis insignibus.

Animi *bona.*] Bonorum tria sunt genera alia sunt corporis, vt valetudo, velocitas, vires, dignitas. Alia fortunæ, quæ externa dicuntur, quòd penitus sint extra omnem hominis potestatem, & fortunæ imperio subiecta, vt genus, educatio, opes, clientelæ, amicitiæ, affinitates, gloria maiorum, quæ incerta infirmáque sunt, quæque homines ignauos plerúmque reddunt, & ab omni virtute alienos: hinc ergo vera nobilitas non pendet: Alia sunt animi bona, quæ consilio & cognatione nostra constant, iustitia videlicet, fortitudo, prudentia, & modestia, quæ virtutes sunt immortales, & quibus dijs similes efficimur: hinc ergo vera habetur nobilitas. inqui: igitur poëta, prima mihi debes animi bona, vt sit prima pro primum, nomen pro aduerbio, vt sit sensus: Si vis nobilis haberi ex bonis externis & corporis, fac primum bona animi, id est, virtutem amplexus sis, quæ maxime æternitati hominis memoriam consecrat, & sine qua vera nobilitas non habetur, vt ostendat & illis bonis hominem etiam posse clarescere. sed bona animi ea esse, quæ veram homini nobilitatem tribuant.

Sanctus *haberi.*] Ordo hic est & sensus. Ego te inquit agnosco procerem, id est nobilem, si mereris haberi & dictis & factis sanctus, & iustitiæ tenax. Bene autem Iuuenal. virum bonum definiuit, qui & opere, & verbo vnicuique, si possit, prodest, & nemini iniuriam facit. Sanctum (autore Macrob.) dicimus sacrum quod religiosum, & omni obseruatione inuiolatum, verum etiam apud autores, vt hoc loco accipitur sanctus pro eo qui se ab omni labe purum custodit.

Agnosco *procerem.*] Te habeo, & admitto nobilem, & generosum.

Mereris.] Subaudi si, id est, si tu mereris haberi sanctus, id est, bonis factis, & dictis.

Salve *Getulice.*] Te enim salutabo quocunque vis cognomine, vt nobilissimum, qualis fuit Cossus Getulicus, tanquam & tu Getulos deuiceris. Nam à victoriis cognomenta duces reportabant, vt Numidicus, Macedonicus, Creticus, Isauricus, Dacicus, Britannicus. Martialis.

Creta dedit magnum, magnum dedit Aphrica nomen
Scipio quod victor, quótque Metellus habet.
Nobilius domito tribuit Germania Rheno:
Et puer hoc dignus nomine Cæsar eras.

Seu *tu Syllanus.*] Ordo est & sensus. Et libet mihi exclamare præ lætitia, quod populus Ægyptius clamat inuento Osiri, si tu cõtingis patriæ ouanti Sillanus rarus & egregius ciuis de quocunque alio sanguine. id est, præ lætitia clamabo, si tu de quocunque alio sanguine, ac si dicat, etiam vilissimo natus similis fueris Syllano raro & egregio ciui, vt præclara pro republica facias, sicut Syllanus. Is enim autore Liuio libro octauo secundi belli Punici, Scipionis legatus Magonem ducem Carthaginensium in Hispania superauit, Hannonem alterum imperatorem viuum cepit, Sicque poëta semper docet, illos nobiles esse, vndecunque nati fuerint, qui præclaris facinoribus vitam suam illustrauerint.

Patriae *ouanti.*] Nam patria læta est, quum de republ. benemerentes habet ciues.

Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Inuento. quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantum
Insignis? nanum cuiusdam, Atlanta vocamus.
Æthiopem, cycnum: prauam extortámque puellam,

Europen. canibus pigris scabiéque vetusta
Læuibus, & siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo, siquid adhuc est,
Quod fremat in terris violentius. ergo cauebis,
Et metues, ne tu sis Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui, tecum est mihi sermo Rubelli
Blande. tumes alto Drusorum stemmate, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses,
Vt te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.

VETVS SCHOL.

POPVLVS *quod cl. Osiri inuento.*] Tribullus de Osiri dixit,.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et cinerem ferro sollicitauit humum.
Primus inexperta commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.

Populus Ægypti inuento Osiri dixit, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.

NANVM *cuiusdam Athlanta Vo.*] Vt cum indignus sit, maioris alicuius eum nomine nuncupemus: vt si nanum, gigantem vocemus κατ' ἀντίφρασιν.

ÆTHIPEM *cygnum.*] Id est nigrum hominem, Ægyptium, cycnum voces vt candidum.

EVROPEN.] Vt formosam.

NE *tu sis Creticus aut Camerinus.*] Hoc est, ne sis tantum nominis nobilis, ac turpiter viuas.

BLANDE.] Nam Blandus Rubellius dicebatur.

QVAE *sanguine fulget Iuli.*] Nobilis de genere Troiano.

CONDVCTA *sub aggere.*] Plebeia mulier. pauper, in castris natus.

IOANNES BRITANNICVS.

OSIRI *inuento.*] Inuento Api boue, quem Ægypti colunt veluti Osiridem. Nam tradiderunt animam Osiridis in bouem transmigrasse. non est fas eum certos (vt scribit Plin, vitæ annos excedere. Mersum igitur in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituant. donec inueniant mœrent derasis etiam capitibus. quo inuento popùlus luctum finit. De Api boue ita scribit Strabo lib. xvij. Memphis Ægyptiorum est regia, ea Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris. Hic autem est ille Osiris, quem alij Saturni ex Rhea filium fuisse tradunt, Alij Iouis ex Niobe, virum magni ingenij, gloriæ cupidum, qui relictis Argis patria sua, ad Ægyptios transfretauit, quos ditioni suæ subegit. Isidem Inachi filiam, quæ Io ante vocabatur, duxit vxorem, quorũ vterque ob varias virtutes diuinos honores meruit. Isis enim leges statuisse fertur, vnde Thesmophora à Græcis, hoc est legifera dicta est. Eam etiam frugum inuentricem dicunt. Osirim vero varias artes Ægyptios docuisse. de quibus sic cecinit Tibullus.

lis, vt accipias tegetis pro tegumento lecti ad arcendum frigus hibernum. nam institor, autore Vlpiano, appellatur ex eo quod negocio gerendo instat nec multum facit tabernæ sit præpositus, an cuilibet alij negociationi. nam quicumque ad emendum vendendumve præponitur, institor appellatur. eos etiam dicendos placuit institores quibus vestiarij, vel lintearij dant vestem circumferendam, & distrahendam, quos vulgo circitores appellamus. stabularij quoque institorum loco habendi sunt, sed & si tabernarius seruum suum peregre mitteret ad merces comparandas sibi & mittendas loco institoris habendum scribit Labeo. hinc institoriæ operæ dicuntur. Tranquil. in Nerone: parabantur insignes ganeæ, & matronatum institorias operas imitantium. Ouid.

Institor ad dominam veniat discinctus amatem.

Cadvrci.] Vtrum straguli, an tegumenti lecti. Solent enim lecti superne veluti tentoriis cooperiri velis eiusmodi candidis. supra: *Violato pœna cadurco*, id est lecto, qui aut stragulo niueo sternitur, aut superne, vt dixi, velis candidis integitur.

Dum modo non pereat, mediæ quod noctis ab hora
Sedisti, qua nemo faber, qua nemo sederet
Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dum modo non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.

VETVS SCHOL.

Nemo *faber.*] Ferrarius.
Qvi *docet obliquo.*] Aut lanarius.
Olfecisse *lucernas.*] Cum quibus nocte veniunt ad Grammaticos, vt lectiones accipiant.
Flaccvs *& H.*] Codex Horatij & Virgilij, in quibus legebant. quia & Horatius & Virgilius nigri coloris dicuntur fuisse. Ideo diasyrtice dixit detrahendo.

IOANN. BRITANNICVS.

Dvmmodo *ne p.*] Verba Iuue. deridentis tam extremam hominum auaritiam. i. dummodo non pereat labor tuus docendi post mediam noctem, quo tempore multæ tib. olfaciendæ sunt lucernæ, quod pro maximo fastidio intelligit.
Ab *hora.*] Post horam. Plin in vij. A conceptu decimo die dolores capitis. id est post conceptum de qua particula plura disseruimus in prima Sat. illic. *Exul, ab octaua Marius bibit*
Mediae *noctis.*] Eo enim tempore pueri ludum literarium petebant. Mart. libro nono.

Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister
Infelix pueris virginibusque caput.
Nondum cristati rupere silentia galli,
Murmure iam sæuo verberibusque tonas.

FLACCVS.] Horat. bene autem Horat. & Virg. nominauit, nam grammaticorum proprium est poetas interpretari.

DECOLOR.] Qui nimia attrectatione & fumo lucernarum colorem amittit.

FVLIGO.] Nigricies ea dicitur quæ prouenit ex fumo, dicta fuligo quasi fumigo. lucernarum fuligo à Plin. dicitur.

Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni
Non egeat. sed vos sæuas imponite leges,
Vt præceptori verborum regula constet.
Vt legat historias, auctores nouerit omneis
Tanquam vngueis, digitosque suos, vt forte rogatus
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen, patriamque nouercæ
Archemori: dicat quod Acestes vixerit annis,
Quot Siculis Phrygibus vini donauerit vrnas.

IOANNES BRITANNICVS.

SED vos.] Raræ sine lite magistris redduntur merces. sed enim vos, ô Tribuni, duras conditiones magistris imponite, vt & sine vitio loquantur, & omneis historias & poetas teneant, & vt quacumque sint hora etiam de rebus exiguis & impossibilibus statim respondeant.

AVT *Phœbi ad balnea*] Priuatæ balneæ, quæ Dafnes appellantur.

NVTRICEM *Anchisæ*. Tisiphone.

VETVS SCHOL.

RARA t. m.] Licet inquit aliqua tibi merces detur, eam tamen non habebis, nisi per litem & strepitum forensem.

SED *vos sæuas.*] Cum indignatione & quadam miseratione hæc dicit in magistros qui multis in laboribus & incommodis onerantur. ex quo inquit ipsi non possunt his tot incommodis deterreri, quominus vestros filios doceant, vos eis asperas leges imponite.

REGVLA v.] Vt intelligat regulam omnium verborum, quem casum vnumquodque verbum regat quod inter rudimenta grammatices minimum est. Grammatici officia [illegible] breuiter d[illegible] scribit, & verborum nomine, non syntaxin modo intelligit qu[illegible] maxima est & Grammatici finis (est enim Grammatico propositus finis emendatus purus, & dilucidus sermo) verumetiam reliqua quæ antecedunt verborum præcepta, id est omnium orationis partium cognitionem, & verborum interpretationem. Cicero quidem à Grammaticis exigit poetarum pertractationem, historiarum cognitionem, verborum interpretationem, & pronunciandi quendam sonum. idem facit Quintil. & alij. S.

DVM p. t.] Loca calida ad hoc parata vt sudor è toto corpore ejceretur, [illegible] enim si[illegible] nisi [illegible] cal[illegible]dum.

NVTRICEM *Anc.*] Sæpe enim eiusmodi quæstiones obscuræ exigebantur à grammaticis, vnde & Tyberius (autore Tranquillo) solitus est fatigare Gramma-

ticos quærendo quæ fuerit mater Hecubæ, quod Achilli nomen, quum inter filias Lycomedis latuit habitu muliebri.

NOVERCAE.] De Nouerca Anchemoli Virg. hæc cecinit.

Hinc Stelenum petit, & Rheti de gente vetusta
Anchemolum thalamos ausum incestare nouercæ.

Scti. Seru. Rhetum Marubiorum regem fuisse in Italia, qui Anchemolo filio Casperiam superduxit nouercam, quam priuignus stuprauit, quo cognito quum pater eum persequeretur, & ad pœnam vocaret, fugiens ille ad Turnum se contulit. Anchemoli, siue Anthemoti cuiusdam ab Hypsipyle educati, mox serpentis morsu necati, meminit Sta. in Thebaide.

ACESTES.] Crimnisij Siculi fluuij filius fuit ex Segesta Troiana. Virg.

Troia Crimnisio conceptum flumine mater Quem genuit.

hic in Sicilia imperium tenens Æneæ multos cados vini dono dedit. Virg.

Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.

Exigite, ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cera vultum facit: exigite, ut sit
Et pater ipsius cœtus, ne turpia ludant,
Ne faciant vicibus. non est leue tot puerorum
Obseruare manus, oculosque in fine trementeis.
Hæc, inquit, curas, & cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

VETVS SCHOL.

NE *faciant vicibus.*] Ne se corrumpant.

OBSERVARE *manus.*] Ne præputia ducant.

ET *cum se verterit annus.*] Hæc exposcunt à magistris, & post omnia in annum annum solidum accipient.

VICTORI *populus.*] Vt in theatro solent petere quinque aureos. Nam non licebat amplius date.

IOANNES BRITANNICVS.

POLLICE.] Tanquam digito. sumptum est autem de Persio.

Et premitur ratione animus vincique laborat,
Artificémque tuo ducit sub pollice vultum.

NE *faciant vicibus.*] Rem pudendam verbis honestis expressit.

IN *fine.*] Perpetratæ veneris, in qua oculi ad angulos torqueri solent. Virg.

Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircis,

HAEC *inquit curas*] Hæc sunt inquit pater, quæ tibi curanda sunt ô magister.

ET *quum se verterit annus*] Ego hunc locum simpliciter accipiendum arbitror, id est, cum annus cursum suum perfecerit. nam proprium anni est in seipsum reuerti. Papinius in Syluis.

Versumque domus sibi temperat annum.

Tranquillus

Tranquillus in Caligula. Vicies ac septies milies sestertium non toto vertente anno absumpsit. Virgil.

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Horat. Inuersum annum appellauit perpetuo, vt est autor Porph. epitheto, quia in se semper vertitur. Vt sit sensus. Difficilia quidem sunt, quæ tibi ô magister imponuntur à parentibus discentium, sed finito anno præmium tuum promeritum nõ accipies nisi per litem, & quod populus, id est, ipse tribunus magistratus populi iusserit tibi victori dari vt sic referas ad illud, *Rara tamen merces, quæ cognitione Tribuni Non egeat.* Legendum hoc est risu Satyrico in contemptum auaritiæ sui temporis. verba enim sunt Iuue. dicentis, post labores tuos finito anno accipe mercedem, quam tibi daturus non est nisi per litem. Non tamen ignoro tradi à Macrob. lib. 2. in somnium Scipionis, Vertentem annum appellari posse, quum astra cuncta ad eandem metam redierint, vnde primũ profecta sunt. & paulo post inquit: Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens est, quia conuersione plenæ vniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Et in primo Satur. annum solis vertentem nominat. C. & de vulgari anno vertentem, accipiendum hoc loco est, qui annus trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante constat. Hoc autem fit, cum Sol à primo Arietis minuto profectus duodecim lustratis zodiaci signis, in idẽ signum reuertitur, vt Astronomi tradunt.

Licet totus hic Britannici locus de mercede & vertente anno videretur expungendus tanquam non intellectus, suam tamen illi interpretationem reliquimus, & nostram in fine scholij vice subiunximus hoc modo.

Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni Non egeat] In hanc sententiam exponit Britannicus, vt dicat, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores erudiendis pueris ludi magistrum in iudicio experiri oportere, vt mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Iuuenalem in fine Satyræ apertius sentire, dum inquit:

—— & cum se verterit annus,

Accipe victori populus quod postulat aurum:

Tanquam post lites iudicio à tribuno pleb. definitas, tandem populus aurum, quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postularet. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quàm absonus sit, nemo mediocris solertiæ vir ignorarit. Vbi enim, quæso apud autores compertum fuit, tribunum plebis iuris, cognitionem aut in ius vocationem apud suum tribunal Romæ habuisse, ita vt an stipẽdium magistro debeatur, suæ cognitionis & arbitrij fuerit. Non enim vt de controuerso iure cognosceret, aut super eo diiudicaret, sed vt à maiorum magistratuũ iniuria tenuem plebem defenderet in re præsenti, tribunitiam potestatem inuentã veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, non autem super controuerso iure diiudicare, quod omnes annales, & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit, quam vt in exactione vilis stipendij populus, tanquam si plebs, aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat: ita vt rogatione promulgata, an stipendium magistro debeatur, decernat? Sed quod est vero propius, quodque ab autoris sensu non absonum putamus. profecto sic est, vt poeta non de tribuno plebis qui iuris non habet cognitionem, sed de tribuno ærario, apud quem leuiores expenduntur causæ, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leues & nummarios iudices, tribunos fuisse ærarios, causarũmque cognitionem habuisse in minimis, quippe ab Aurelio tribuno plebis rogatione prorogata, iudicia in tres ordines diuisa fuere, senatores, equestrem ordinem & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis. ideo in subsellijs, non pro tribunali ius dicebant. Raram dicit ergo mercedem quæ cognitione non egeat tribuni, non plebs. apud quem nulla erat iuris cognitio, sed ærarij, qui de minoribus causis ius reddebat, intellexisse probabile est. Rursus quod dicitur in fine Satyræ.

Accipe victori populus quid postulat aurum.

Neque de rogatione populi aut scito plebis, quod ille asseuerat, intelligi arbitramur, sed vetustum potius morem præsignari, quod apud Romanos in sacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præstabant munera, multitudini effusæ ad spectaculum stipem spargerent, victorésque certaminum & multarum palmarum gladiatores ære collato & stipe donarent. Anno igitur vertente, quod poeta dicit, & cum se verterit annus, & post erudiendis pueris labores impensos, Accipe, inquit, mercedem, qualem populus victori in ludis postulare solet, ac si dicat, vilem assem & nimis tenuem mercedem qualis est stips exigua, quæ à populo in ludis postulatur cum ære collato victor à plebe donatur, consequeris. S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA OCTAVA.

DE CLARITATE NATALIVM.

Nobilitas propria est virtus non acta parentum.

STEMMATA quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictos ostendere vultus
Maiorum, & stanteis in curribus Æmilianos,
Et Curios iam dimidios, humerósque minorem
Coruinum, & Galbam auriculis, nasóque carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Coruinum, posthac multa contingere virga
Fumosos Equitum cum Dictatore magistros,
Si coram Lepidis male viuitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces, & castra mouebant?

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto.

Pictos vultus. Nam imagines pictæ erant, vt dictum est.

Æmilianos stantes in curribus.] Id est, statuas triumphales Æmilianorum. Nam Paulus Æmilius filius eius qui apud Cannas trucidatus est, de Liguribus & Persa rege Macedonum triumphauit, ex quo natus est filius, quem Scipionem filio Aphricani superioris tradidit in adoptionem, qui Æmilianus est cognominatus. is fuit qui Carthaginem deleuit, Numantiam in Hispania vicit, vnde & Aphricani inferioris, & Numantini cognomen reportauit.

Et Curios.] M. Curium abstinentissimum fuisse illud declarat, quòd quum Samnitum legati, vt scribunt Valer. Plut. & Liuius, ad eum in scamno sedentem magnum auri pondus attulissent publice missum, inuitaréntque, vt id acciperet, respondit, se malle locupletibus imperare quàm locupletem fieri, & qui acie vinci non potuit, eum pecunia corrumpi non posse.

Dimidios.] Vetustate exesos, & mutilatos.

Coruini.] Coruinorum familia fuit antiquissima, quæ à Coruo propugnatore Valerij aduersus ferocem Gallum accepit cognomen. ex ea familia fuit Messala Coruinus orator, qui primus præfectus vrbis sexto die magistratu se abdicauit, non ciuilem potestatem esse contestãs. Eum inter oratores laudat sic Quintilianus in 10. At Messala nitidus, & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam, viribus minor.

Galbam.] Sulpitiorum familiam antiquissimam docet Tranquillus in Galba. Qui autem primus cognomen Galbæ tulerit, cur, aut vnde traxerit, ambigitur. Familiã illustrauit Sergius Galba consularis, & eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam ex prætura obtinentem, triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.

Quis fructus generis.] Subaudi est, id est, quid prodest ad nobilitatem, quæ hoc modo non paratur?

Iactare.] Ostentare.

Tabula capaci.] Amplo armario, erant enim, vt diximus, imagines ceræ in armariis.

Magistros fumosos.] Id est, imagines fumosas, & veteres suorum maiorum, qui fuerint magistri equitum, quæ dignitas in populo Romano fuit amplissima Nam dictatoribus semper iungebantur eo modo, quo regibus Tribuni celerum i. equitũ, nec vnquam dictatores creabantur, nisi ingruente maxima necessitate. Tunc cæteri magistratus in vrbe cessabant, ab iis ius prouocandi non erat, quibus & capitis animaduersio data est. Et quia hic magistratus maximæ esset potestatis, non erat fas vltra sex menses retineri. Quum ergo dictator sine magistro equitum non crearetur, bene dixit cum dictatore magistros. dictus est a dicendo dictator, quòd à consule diceretur. Tranquillus in Tyberio. Quum dictatorem dicere à senatu iuberetur. Fumosos autem legendum esse, non famosos, illud me monet Cic. in Pisonem Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem Seneca ad Lucilium, non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Boet. in principio operis loquens de quibusdam vestibus ait. Quarum speciem sicut fumosas solet imagines, caligo quædam obduxerat Nam in atriis ignis fiebat, vt & Lucas in diuinis scripturis ait. Nõ ignoro tamen famosum capi etiam in laudem, de quo illic. *Famosaq; mœnia Lagi.*

Coram Lepidis.] i. clarissimis imaginibus maiorum tuorum, qualis fuit Æmilius Lepidus, qui bis consul fuit, pontifex maximus, & censor, de quo plura in 6. Sat.

Effigies quo tot bellatorum.] Quid necesse est inquit iactare & ostentare effigies tot bellatorum, si tota nocte in alea versatis ante Numantinos. i. ante imagines tuorum maiorum, qualis fuit Scipio Numantinus. Nam Scipio Æmilianus Macedonici filius, vt à deleta Carthagine cognominatus est Aphricanus, sic & à Numantia deuicta Numantinus: quæ ciuitas in Hispania olim memoratissima, quamuis sine muris, & turribus populi Romani per multos annos bella sustinuit, de-

múmque longa obsidione & fame victa, seipsam ferro, veneno, & igne subiecto absumpsit. Deletæ Numantiæ solum titulum in triumphum tulit Scipio, nullo Numantino inuento, qui cathenatus in triumphum duceretur. Cuius cognominis meminit & Propertius.

Vera Numantinos regna loquuntur auos.

Et Apul in primo limine secundæ Apologiæ, At hoc ego Æmiliano, non huic Aphro, sed illi Aphricano, & Numantino, & præterea censorio vix credidissem. Et ita dictum ante Numantinos, id est, ante statuas Numantinorum, sicut & infra.

——— statuámque parentis Ante triumphalem.

Effigies quo.] Id est cur, ad quid. Virgil.

Quo molem hanc immanis equi statuere.

Pernox alea.] Ita dictum, vt illud vigiles fenestræ: nam quòd hominis est, rei applicuit Pernox enim appellatur, quod per noctem vigilat.

Luciferi ortu] Id est ipso ortu, id est si tota nocte in alea versatus, quieti tandem te ad aurotam tradis, quo tempore maiores illi tui clarissimi imperatores in expeditionem exercitum ducebant. Nam & C. Sul. dictator, vt docet Liuius lib. 7. 1. Decadis, vbi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit aduersus Gallos.

Ortu luciferi.] Lucifer stella est, quæ quum ante solem currit, & oritur ante lucē, lucifer appellatur, eadem quum solem sequitur post occasum eius apparens in cælo, clarissiméque lucens, Vesperugo, siue Vesper vocitatur, lege Victruu. lib. 9. & Plin. lib. 2. cap. 7.

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat ara
Natus in Herculeo Fabius Lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum atritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit auos, emptórque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica, virtus.
Paullus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies maiorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te Consule virgas:
Prima mihi debes animi bona. sanctus haberi,
Iustitiæque tenax factis, dictisque mereris:
Agnosco procerem: salue Getulici, seu tu
Silanus, quocunque alio de sanguine rarus
Ciuis, & egregius patriæ contingis ouanti.

VET. SCHOL.

Cur Allobrogicis.] Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum, aut ædibus.

Natus in Hercul. Fab. lare.] Magna ara ad Herculem dicitur Romæ, iuxta Circum Flaminium. Fabius ex genere Herculis.

Et Euganea] Tarentina, Calabra, aut Veneta.

Catinensi pumice.] Catina oppidum Siciliæ, vsque ad probra dissolutum notatur, vt & Bibaculus,

*Oste senex, Catinaq; puer, * Cuna meretrix.*

Traducit auos. Dedecorat parentes suos.

Emptórque veneni.] κατὰ κοινοῦ.

Hos ante effigies.] Mores tuos antepone virtuti eorum, & præcedant mores boni, fasces.

Prima mihi debes.] Κατὰ κοινοῦ. debes animo bonus, & iustus esse.

IOANNES BRITANNICVS.

Cur Allobrogicis.] Sensus est, cur inquit, Fabius maiorum gloria efferatur eorúmq. titulos sibi asciscat, si auaritia & libidine flagrat, vt ostendat nobilitatem non pendere ex genere, neque ex gloria maiorum, hoc dicit propter Q. Fabium Maximum filium Q. Fabij Maximi Allobrogici ciuis & imperatoris clarissimi, qui vitam luxu perditam egit, & maioribus indignam, adeo vt Pompeius prætor vrbanus paternis bonis interdixerit. lege Valerium lib. 3. cap. 5. Per hunc autem intelligit omnes, qui moribus nequaquam maioribus suis similes, eorum tantum gloria efferuntur.

Allobrogicis.] Cognomine maiorum, quod familiæ pepererunt. Is Fabius, qui apud flumen Isaram aduersus Allobroges & Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Nam ex Bituiti exercitu, cæsa millia hominum centum viginti, Bituitus Albæ custodiendus datus est, quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Allobroges in deditionem accepti. Lege Liuium, Allobroges autem populi sunt Galliæ Narbonensis quorum metropolis est Vienna. Strab. lib. 4.

Fabius na. in lare Herculeo.] Hoc dicit quia gens Fabia originem duxit ab Hercule, Ouid. in Fast. lib. 2.

Vt tamen Herculeæ superessent nomina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse deos.

Idem in lib. de Pon. scribens ad Fabium Maximum sic ait,

Conueniens animo genus est tibi, nobile namque
Pectus & Herculeæ simplicitatis habes.

Ferunt enim autore Plutarch. ex vna nympharum Fabium Maximum genitum esse. Quidam vero Herculem apud fluuium Tyberim cum muliere indigena congressum habuisse asserunt, & Fabium virum optimum, à quo Fabiorum familia Romæ initiũ habuit, genuisse. vnde etiam tanquam deum sibi propinquum, & familiarem inuocabant Fabij. Plut. in eadem vita Fabij sic scrib. Vt animaduertit dissipatas Rom. copias, & vndique ab hoste circumuentas, clamórque fugientium ad aures eius peruasit, percusso fœmore, suspiriisque ac gemitu omnibus præsentibus, Hercules, inquit, Citius quidem quàm sperabam, tardius vero quam ipse maturabat Minutius, seipsum perdidit. Fabius item, vt scribit Plin. recepto Tarento ab hostibus signum Herculis inde translatum in capitolio dedicauit.

Et magna gaudeat ara.] Cur inquit sibi placeat Fabius, quod sacra Herculis ministret. Nam familia Fabiorum sacra Herculis hæreditaria habebat, quæ peculiari colebant veneratione. originem enim, vt diximus, ducebat ab Hercule. Eam aram magnam dixit pro maxima, idque ratione carminis. Eam aram Euander Herculi dedicauit in foro boario, vnde Ouidius in Fastis.

Instituitque tibi quæ maxima dicitur aram.

De hac lege Liuium in primo limine primi libri ab vrbe condita. Et Ouid. in primo Fast. Dionysius de ea ita scribit. Est enim foro boario proxima, veneratione apud incolas inter cæteras præcipua. Solinus. Hercules instituit aram, quæ maxima apud pontifices habetur, quum se ex Nicostrata Euandri matre, quæ à vaticinio Carmētis dicta est, immortalem comperisset.

Si cupidus.] Si auarus sit, quod turpissimum homini est. Tale est illud Persij.

——egregium quum me vicina dicat,
Non credam? viso si palles improbe nummo,
Si facis, in penem quicquid tibi venit amarum,
Si puteal multa cautus vibice flagellas:
Ne quicquam populo bibulas donaueris aures.

Vanus.] Stultus imprudens vt illud:

Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

Aut vanum mendacem intelligit, & nequam. Terentius.

Nonne pudet vanitatis. Hoc est mendacij. Vergil.

—— nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacémque improba finget.

Euganea] Patauina ad oues autem Altinates respexit, quæ lanarum mollicie, autore Columella, commendebantur. Martial.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Sunt autem Euganei Venetiæ populi. Sidonius Apollinaris mentionem faciens de Tito Liuio sic. *—— vel quicquid in auum.*

Mittunt Euganeis Patauina volumina chartis.

Mart. laudans Altini littora lib. 4. Epigrammatum sic inquit:

Quæque Antenoreo Dryadum pulcherrima Fauno
Nupsit ad Euganeos sola puella lacus.

Cæterum de Euganeis leges Plin. lib. 3 cap. 20. & 21.

Mollior.] Delicatior & minime aptus laboribus, vt ostendat corporis mollitiem haudquaquam viris conuenire.

Attritus lumbum.] Synecdoche attrito lumbo, vel habens lumbum attritum. mollitiem sui temporis notat, quo multi sibi draucos appetebant cutem sibi pollientes. Lumbum autem posuit pro podice, quem vt teneri & veluti mulieres viderentur, depilem, glabrúmque sibi reddebant.

Pumice Catinensi.] Id est, Siculo. Nam Catana ciuitas est Siciliæ non longe à monte Ætna, qui perpetuo flagrans incendio, lapides pumices eructat in littus Catinense. Est autem pumex lapis leuis, spongiosus atque aridus, incendio excoctus. De quo sic Virgilius in Ætna:

Congeries saxi angusto de vertice surgunt,
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altius humor
Amissis opibus, leuis, sine pondere pumex, *Excoquitur.*

De pumice sic Plinius lib. 37. Sed & hi pumices, qui sunt in vsu corporum leuigandorum fœminis iam quidem & viris.

Traducit auos squallentes.] Id est dedecorat, & ridendos præbet, quum eis similis non sit. Traducere enim est dedecorare, & veluti infamia afficere, vt est illud Martialis.

Rideris multóque magis traduceris Aphor.

Id est, infamia afficeris & dedecore aspergeris, & rideris. & in sequentibus.

In qua se traducebat Vlysses.

Id est dedecorabat, séque ridendum præbebat. Sic & illud in sacra scriptura. Ioseph autem quum esset vir bonus, & nollet etiam traducere, hoc est nota & infamia afficere, & ridendam præbere. De hoc etiam 1. satyra diximus.

Emptor-

EMPTORQVE *venens.*] Et si veneficus est.

IMAGINE *frangenda.*] Si in stemmate suorum maiorum habet statuam, quæ cæteris est dedecori, & ideo frangenda.

FVNESTAT.] Commaculat, à funere sumpta translatio.

MISERAM.] Dictum per commiserationem, quæ talem produxerit.

VETERES *cera.*] Imagines cereæ collocatæ in armatiis & in atriis vt dictum est Seneca de Beneficiis, Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atriis exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, non noti magis, quàm nobiles sunt.

ATRIA.] Atrium prima erat pars ædium. Horatius.

——— *& rebus omisiis Atria seruantem postico falle clientem.*

Seneca De breuitate vitæ, Quàm multi, per refertum clientibus atrium prodire vitabant. illic ignis, vt paulo ante diximus, fiebat: ideo Iuuenalis superius, imagines fumosas appellat. Dictáque sunt atria, vel ab Atriatibus Thuscis, quod illinc exemplum sumptum sit, autore Varro. vel quòd à terra oriantur, quasi aterraria, vel quòd atra essent ex fumo. De iis sic meminit Vitruuius in sexto. Earum autem rerum non solum erunt in vrbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, præterquam quod in vrbe atria proxima ianuis solent esse.

NOBILITAS *sola virtus.*] Concludit nobilitatem non in gloria maiorum, neque in falsis fortunæ bonis, sed in propria veráque animi virtute consistere. vnde Marius apud Sal. ait, fortissimum quemque generosum esse. Ostendit autem poë-ta nobilitatem hæreditariam non esse, quandoquidem virtus in qua ipsa consistit nobilitas, neque dono detur, neque accipiatur: quum diuitiæ, & imagines, alia fortunæ bona à maioribus relinqui possint, Virtus autore Cicer. in Rhetor. animi habitus est naturæ modo rationi consentaneus, habitus vero, est animi, corporísque constans & absoluta aliqua in re perfectio.

PAVLVS *moribus esto.*] Facito sis similis moribus Paulo & Cosso, & Druso, qui multis officiis de republica bene meriti sunt per Paulum intelligere possumus Paulum Æmilium, qui Persen Macedoniæ regem cum liberis eius in triumphum duxit, quique frugalitatis & modestiæ amator, filiarum maiorem. M. Catonis filio, vxorem dedit, minorem Helio Tuberoni pauperi sed optimo. virtutem enim est admiratus, per quam erat pauper.

VEL *Cossus.*] De Cosso intelligendum est, qui vt scribit Florus, Mussulanos & Getulos, iubente Augusto Cæsare domuit. vnde cognomentum Getulici assecutus est, vnde sequitur, *Siluæ Getulicæ.* meminit & Tranquillus in Augusto. fuit & ante, vt scribit Liuius libro quarto, Cornelius Cossus tribunus militum, qui occiso Volumnio rege Veientium, opima spolia secunda retulit.

DRVSVS.] De Claudio Druso potest intelligi (qui autore Tranquillo in Tyberio) hostium duce Druso, cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen inuenit. Traditur etiam proprætor ex prouincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione capitolij datum, nec (vt fama est) extortum à Camillo. posses etiam intelligere de Druso Nerone, qui Asdrubalem iuxta Metaurum cecidit, aut Druso fratre Tyberij Neronis, qui ab Augusto in Germaniam missus parta illic victoria Germanici cognomen est assecutus. hos ergo tres commemorat, vt de rep. optime meritos.

HOS.] s. mores Vt sit sensus: Fac vt imagines tuorum maiorum videant vitam bene compositam in te esse.

ILLI.] Scilicet mores.

PRAECEDANT.] Si vis inquit vera nobilitate censeri, fac dignitates, & honores, quos in rep. adeptus es, virtutibus & moribus ornes, & eos semper tecum præferas.

IPSAS *virgas.*] Ipsas dignitates: nam consulibus duodecim lictores dabantur cum duodecim fascibus virgarum, totidémque securibus colligatis, qui consules

AA a

præcedebant, prætoribus vero ſex tantum faſces cum reliquis inſignibus.

ANIMI *bona.*] Bonorum tria ſunt genera alia ſunt corporis, vt valetudo, velocitas, vires, dignitas. Alia fortunæ, quæ externa dicuntur, quod penitus ſint extra omnem hominis poteſtatem, & fortunæ imperio ſubiecta, vt genus, educatio, opes, clientelæ, amicitiæ, affinitates, gloria maiorum, quæ incerta infirmáque ſunt, quæque homines ignauos plerúmque reddunt, & ab omni virtute alienos: hinc ergo vera nobilitas non pendet: Alia ſunt animi bona, quæ conſilio & cognatione noſtra conſtant, iuſtitia videlicet, fortitudo, prudentia, & modeſtia, quæ virtutes ſunt immortales, & quibus dijs ſimiles efficimur: hinc ergo vera habetur nobilitas. inqui: igitur poëta, prima mihi debes animi bona, vt ſit prima pro primum, nomen pro aduerbio, vt ſit ſenſus: Si vis nobilis haberi ex honis externis & corporis, fac primum bona animi, id eſt, virtutem amplexus ſis, quæ maxime æternitati hominis memoriam conſecrat, & ſine qua vera nobilitas non habetur, vt oſtendat & illis bonis hominem etiam poſſe clareſcere. ſed bona animi ea eſſe, quæ veram homini nobilitatem tribuant.

SANCTVS *haberi.*] Ordo hic eſt & ſenſus. Ego te inquit agnoſco procerem, id eſt nobilem, ſi mereris haberi & dictis & factis ſanctus, & iuſtitiæ tenax. Bene autem Iuuenal. virum bonum definiuit, qui & opere, & verbo vnicuique, ſi poſſit, prodeſt, & nemini iniuriam facit. Sanctum (autore Macrob.) dicimus ſacrum quod religioſum, & omni obſeruatione inuiolatum, verum etiam apud autores, vt hoc loco accipitur ſanctus pro eo qui ſe ab omni labe purum cuſtodit.

AGNOSCO *procerem.*] Te habeo, & admitto nobilem, & generoſum.

MERERIS.] Sabaudi ſi, id eſt, ſi tu mereris haberi ſanctus, id eſt, bonis factis, & dictis.

SALVE *Getulice.*] Te enim ſalutabo quocunque vis cognomine, vt nobiliſſimum, qualis fuit Coſſus Getulicus, tanquam & tu Getulos deuiceris. Nam à victoriis cognomenta duces reportabant, vt Numidicus, Macedonicus, Creticus, Iſauricus, Dacicus, Britannicus. Martialis.

Creta dedit magnum, magnum dedit Aphrica nomen
Scipio quod victor, quótque Metellus habet.
Nobilius domito tribuit Germania Rheno:
Et puer hoc dignus nomine Cæſar eras.

SEV *tu Syllanus.*] Ordo eſt & ſenſus. Et libet mihi exclamare præ lætitia, quod populus Ægyptius clamat inuento Oſiri, ſi tu cõtingis patriæ ouanti Sillanus rarus & egregius ciuis de quocunque alio ſanguine. id eſt, præ lætitia clamabo, ſi tu de quocunque alio ſanguine, ac ſi dicat, etiam viliſſimo natus ſimilis fueris Syllano raro & egregio ciui, vt præclara pro republica facias, ſicut Syllanus. Is enim autore Liuio libro octauo ſecundi belli Punici, Scipionis legatus Magonem ducem Carthaginenſium in Hiſpania ſuperauit, Hannonem alterum imperatorem viuum cepit, Sicque poëta ſemper docet, illos nobiles eſſe, vndecunque nati fuerint, qui præclaris facinoribus vitam ſuam illuſtrauerint.

PATRIAE *ouanti.*] Nam patria læta eſt, quum de republ. benemerentes habet ciues.

Exclamare libet populus quod clamat Oſiri
Inuento. quis enim generoſum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantum
Inſignis? nanum cuiuſdam, Atlanta vocamus.
Æthiopem, cycnum: prauam extortámque puellam,

Europen. canibus pigris scabiéque vetusta
Læuibus, & siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo, siquid adhuc est,
Quod fremat in terris violentius. ergo cauebis,
Et metues, ne tu sis Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui, tecum est mihi sermo Rubelli
Blande. tumes alto Drusorum stemmate, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses,
Vt te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.

VETVS SCHOL.

POPVLVS *quod cl. Osiri inuento.*] Tribullus de Osiri dixit,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et cinerem ferro sollicitauit humum.
Primus inexperta commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.

Populus Ægypti iquento Osiri dixit, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.

NANVM *cuiusdam Athlanta Vo.*] Vt cum indignus sit, maioris alicuius eum nomine nuncupemus: vt si nauum, gigantem vocemus κατ' ἀντίφρασιν.

ÆTHIPEM *cygnum.*] Id est nigrum hominem, Ægyptium, cycnum voces vt candidum.

EVROPEN.] Vt formosam.

NE *tu sis Creticus aut Camerinus.*] Hoc est, ne sis tantum nominis nobilis, ac turpiter viuas.

BLANDE.] Nam Blandus Rubellius dicebatur.

QVAE *sanguine fulget Iuli.*] Nobilis de genere Troiano.

CONDVCTA *sub aggere.*] Plebeia mulier. pauper, in castris natus.

IOANNES BRITANNICVS.

OSIRI *inuento.*] Inuento Api boue, quem Ægypti colunt veluti Osiridem. Nam tradiderunt animam Osiridis in bouem transmigrasse. non est fas eum certos (vt scribit Plin, vitæ annos excedere. Mersum igitur in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituant. donec inueniant mœrent detasis etiam capitibus, quo inuento populus luctum finit. De Api boue ita scribit Strabo lib. xvij. Memphis Ægyptiorum est regia, ea Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris. Hic autem est ille Osiris, quem alij Saturni ex Rhea filium fuisse tradunt, Alij Iouis ex Niobe, virum magni ingenij, gloriæ cupidum, qui relictis Argis patria sua, ad Ægyptios transfretauit, quos ditioni suæ subegit. Isidem Inachi filiam, quæ Io ante vocabatur, duxit vxorem, quorũ vterque ob varias virtutes diuinos honores meruit. Isis enim leges statuisse fertur, vnde Thesmophora à Græcis, hoc est legifera dicta est. Eam etiam frugum inuentricem dicunt. Osirim vero varias artes Ægyptios docuisse. de quibus sic cecinit Tibullus.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum:
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cedere falce comam.

Osirim ferunt à Typhone fratre per fraudem occisum fuisse, ac dilaniatũ, eiusque membra ab vxore diu quæsita, quæ quum non inueniret in maximos fletus perrũpere solitam, qua re commotos Ægyptios, tamdiu ea quæsiuisse, quoad iuxta Syenem inuenerunt, quæ illic Isis sepulturæ mandauit.

INSIGNIS.] Subaudi est.

QVIS *enim.*] Rationem affert: illum nobilem nequaquam censendum, in quo solum præclarum genus, & non virtus spectatur, vt ostendat solam virtutem dare homini nobilitatem. Sene. Quis est generosus? ad virtutem bene à natura compositus. Quintil. Qui generosissimus? nonne qui optimus, non qui celebritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit.

NANVM *cuiusdam.*] Ostendit illum sæpe derisui haberi, qui nobilis & generosus appellatur. Nam quemadmodum per risum & iocum appellamus nanũ Atlanta, & Æthiopem album & cygnum, ita etiam ironicos appellamus aliquos Creticos, & Camerinos, quum tamen non sint veri Cretici nec Camerini. Hoc est, quũ in iis nulla maiorum virtutis ornamenta spectentur. Vt sit sensus, non si te Creticum, aut Cametinum aliquis appellat, propterea es Creticus aut Camerinus: Nã id cognomen posset tibi esse impositum in diuersum, sicuti etiam per iocum Atlanta nanum appellamus.

EVROPEN.] Quam ob pulchritudinem Iupiter in taurum conuersus ex Phœnicia in Cretam aduexit. fuit autem filia Agenoris Phœniciæ regis.

LEVIBVS.] Sine pilis, qui propter ætatem longam & scabiem decidunt.

VIOLENTIVS.] Quàm perdus, tigris, & leo.

ERGO *canibus &/ metues.*] Ne te ita per derisum vocent Creticum & Camerinum, quemadmodum nanum appellant Atlanta, & Æthiopem cygnum. Ab eo Metello, qui deuicta Creta Creticus est cognominatus, & ab eo, P. Sulpitio Camerino vetustissimi generis, qui vna cum Sp. Posthumio Albo, Aulo Manlio missi fuerunt Athenas, iussi inclytas leges Solonis describere, & aliarum ciuitatum instituta, iura, morésque nocere.

TECVM *est mihi sermo Rubelli Plance.*] A Pontico ad quem scrib. Satyram discedit, & Rubellium Plancum alloquitur: mox ad Ponticum redibit, quum dicet paulo post. *Hæc satis ad iuuenem.* De Rubellio Planco ita scrib. Tacitus in Nerone. Igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur perquirebant, & omnium ore Rubellius Plancus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat habitu seuero, casta & secreta domo, quantóque metu occultior, tanto plus famæ adeptus.

TVMES.] In superbiam eueheris. C.

ALTO *Drusorum sanguine.*] Supra, dixit longo sanguine, id est illustri & antiquo genere gloriaris. S. tanquam aliquid egregium feceris, vnde nobilis sis censendus. sicque ostendit ad veram nobilitatem non sufficere genus maiorum.

VT *te conciperet.*] Subaudi &. vt sit, Et vt te conciperet mater ex familia Iulia, non autem ignobilis mulier, quæ vrgente paupertate texit telam conducta mercede.

SVB *aere.*] Sub dio, sicque pauperum mansiones designauit Horat.

Diues ne priscone natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, an infima
De gente, sub dio moreris,

Vos humiles, inquis, vulgi pars vltima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis:
Ast ego Cecropides. viuas, & originis huius
Gaudia longa feras: tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies. solet hic defendere caussas
Nobilis indocti. veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat.
Hic petit Euphraten iuuenis, domitique Bataui
Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.

VETVS SCOL.

QVORVM *nemo.*] Plebeij aut peregrini.
CECROPIDES.] Nobilis. Cecrops rex fuit Atheniensium.
DE *plebe togata.*] Id est senatoria.
LEGVM *ænigmata.*] Quæstiones obscuras.
EVPRATEM.] Fluuius est in Oriente. id est nomen militiæ dat, & curam cohortis sumit. Bataui, gens Galliarum. Lucanus, *Batauique truces.*
NIL *nisi Cecrop.*] Quasi Alcibiades, imfamis & nobilis.
TRVNCOQVE *simillimus Hermæ.*] Hermæ, effigies æneæ, aut marmoreæ, sine manibus. quales videmus in Circo, Hermas Athenienses ante ianuas pro religione positos habuere. In hoc igitur tantum distas ab Hermulis.

IOANNES BRITANNICVS.

VOS *humiles inquit.*] Subaudi estis. cum contemptu proferendum hoc est.
PATRIAM *parentis.*] Vnde descenderit parens vester.
AST *ego Cecropides.*] Subaudi sum. i. nobilis.
VIVAS.] Non sine indignatione dictum à poëta, & irrisione vanæ nobilitatis. imitatio est Persij. *Dinomaches ego sum suffla. sum candidus. esto.*
TAMEN *ima.*] vt ostendat nobilitatem pendere ex virtute & bonis animi, non autem ex bonis externis, quibus insulsi homines inflantur.
NOBILIS.] Ironicos, qui se nobilem putat.
DE *plebe togata.*] .i. vili. Toga enim vt diximus ex Asconij testimonio, erat viliorum.
NODOS.] Difficultates. C. implicatos, & difficiles locos. S.
SOLVAT.] Explicet & enodet.
ÆNIGMATA.] Ænigma sermo est obscurus interpretamento indigens, ab αἰνίττω, quod est innuo. innuit enim quiddam. quod postea est pluribus explicandum. vel ab αἰνίττομαι, quod est obscure loquor, vt illud. Vidi mare concretum in Creta, ligneo in campo, vbi caro humana ossibus ludebat. signat enim saluũ cum sale in mensa, vbi manus humana talos iactabat. Ergo ænigmata dubios & ob-

ſcuros legum ſenſus appellat. hoc genus quidam è noſtris veteribus ſcirpos appellant. Gellius.

H i c *alius*] Vt ſit ſenſus. Alius inquit iuuenis, quem vos ignobilem appellatis, nulli prorſus pro repub. parcens labori, longinquas regiones petit. mille pericula adit. At tu nihil horum facis: Cecropidem te tantum vocas, hoc eſt nobilem, quūque deſidiæ conſulas, vna hac te glorıar.s, quod nobilis ſis? eum autem non appellat Cecropidem, quod ſit Athenienſis, ſed quia Athenis, quum familiæ de nobilitate contenderent, aliæ dicebant ſe à Cecrope oriundas, vnde Cecropidæ dicebantur, aliæ ab Alcmæone, vnde Alcmæonij, aliæ ab Erictheo, vnde Ericthidæ. ſed Cecropidæ nobiliores habebantur à Cecrope, qui etiam ante Deucalionis tempora regnauit Athenis, quem omnis antiquitas fabulata eſt fuiſſe biformem, quia primus marem fœminæ matrimonio iunxit.

E v p h r a t e m.] Partes orientales: nam Euphrates fluuius eſt quem fundit maior Armenia, Babylonem interfluens. autores Strabo libro ſecundo & libro vndecimo, item Solinus & Mela hunc Aſſirij Regium flumen appellant.

B a t a v i *domiti*.] De batauis meminit Tacitus in eo opuſculo, quem de Germanis compoſuit. Sunt enim germaniæ populi rhenum incolentes. hoc Domitianus adhuc puer domuit, vt ſcribit Tacitus & Sylius.

At puera uricomo iam formidate Batauo.

C v s t o d e s *aquilas*.) Vexilla: nam aquila Romanorum erat inſigne. Iuuen. in ſequentibus.

Da nunc & volucrem ſceptro quæ ſurgit eburno,

eo loco de aquila pluſcula. Vegetius. Primum ſignum totius legionis eſt aquila, quam aquilifer portat.

A q v i l a s *cuſtodes domini Batavi*.] i. Præſidia poſita ad tenēdos Batauos nuper domitos à Domitiano.

T r v n c ó q v e *ſimillimus Hermæ*.] i. ſtatuæ Mercurij. Hermes enim appellatus eſt Mercurius, vt autor eſt Fulgentius, ab eo quod ἑρμηνεύω, idem eſt quod interpretor, & diſſero, illa videlicet cauſa, aut quod negociatori linguarum ſit cognitio neceſſaria (vtraque enim regna permeare dicitur ſuperna atque inferna) quod modo ventis in altum nauigans currat, modo demerſus inferna tempeſtatibus appetat: vel, vt autor eſt Diodo. libro. i. quòd ſermonis inuentor fuerit, Horat.

Mercuri, facunde nepos Athlantis.
Qui feros cultus hominum recentum.
Voce formaſti catus: ———.

vel quia verborum interpretationem inuenerit, vnde & ipſum Hermē, hoc eſt interpretem appellarunt: Latini vero Mercurium dici voluere, quaſi mercium curā. negociis enim vt ſcrib. Fulgentius, præfuiſſe dicitur. eumque deum lucri putauerunt. Perſius.

Mercuriumque Accerſis fibra, da fortunare penates. Hora.
——— *Mercarier vnus Cum lucro noram: vnde frequentia Mercuriali,*
Impoſuere mihi cognomen compita. ———

Hermæ lapidei Athenis ex domeſtica conſuetudine opus quadratū plurimi erant, tam in priuatarum ædium veſtibulis, quàm in ſacrarum, qui vt ſcrib. Thucydides libro vj. Hiſtoriarum vna nocte, cum Athenienſes expeditionem aduerſus Syracuſanos pararent, ex maxima parte circa ora circuncīſi fuerunt incerto autore. quæ res infelicitatem portendit Syracuſanis: nam Syracuſani ſuperati, cæſique pene fuerunt omnes. De mercurio etiam ſic loquitur Macrob. primo Satur. Plæraque etiam ſimulacra Mercurij quadrato ſtatu figurantur ſolo capite inſignita. Hoc idem teſtatur Plutarchus in Nicia & Alcibiade ſic. Adijciebant præterea Mercurij ſtatuas, quarum Athenis magna copia erat ex omnibus locis ciuitatis vna nocte fuiſſe deiectas, capitibuſque perfractis ad terram proſtratas iacere. meminit & Æmilius Probus in Alcibiade. bene igitur comparat poëta illum qui ſe Cecropi-

dem dixit, quum patriæ inutilis sit, statuæ truncæ Mercurij.
NVLLO *discrimine.*] Nulla differentia.

Dic mihi, Teutrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Feruet, & exsultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocunque venit de gramine,
Clara fuga ante alios, & primus in æquore puluis:
Sed venale pecus Corythæ, posteritas &
Hirpini, si rara iugo victoria sedit.
Nil ibi maiorum respectus, gratia nulla
Vmbrarum, dominos pretijs mutare iubentur
Exiguis, trito ducunt ephiredia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.

VETVS SCHOL.

ANIMALIA *muta.*] Etiam in animalibus virtus quæritur, non genus.
IN *æquore.*] Aut in Circo, aut in Campo, quando bellum est, de quocumque venerit armento.
CORYTÆ *posteritas.*] Corysceorum, id est equorum in Achaia prima nobilitas fuit.
HIRPINI.] In initio † Sabinis. Hirpinus mons est, vbi optimi equi nascuntur.
GRATIA *nulla vmbrarum.*] Non attendit de quo armento venit. nihil præstant parentes, qui quasi vmbram quandam videntur præbere.
DOMINOS *p.m.iub.*] Distrahuntur.
EPHIRIDIA.] Ornamenta rhedarum, aut plaustra.
MOLAM *versare.*] Molere in pristino.

IOAN. BRITANNICVS.

DIC *mihi Teucrorum proles.*] id esto tu Rubelli. qui te iactas oriundum ex sanguine Iuli, & Troianorum. nam ex familia Iulia, vt dixit, ducebat originem.
NISI *fortia.*] Id est, alicuius virtutis.
SIC *laudamus equum.*] Quia sæpe sit velox in certamine & victor.
FERVET.] Celebratur.
EXVLTAT.] Applaudit, & fauet.
RAVCO.] Sonoro propter clamorem fauentium & excitantium currentes illic aurigas. Nam Raucus vocabulum est medium: nam modo sonorum, modo obtusæ vocis, raucum appellamus.
NOBILIS *hic.*] scilicet est. Nobilis ille inquit habetur equus, vbicunque nutritus sit, qui in certamine cæteros cursu superat. vt innuat ita & illos nobiles vo-

candos, qui egregio aliquo facto cæteris præstant: non qui opibus, aut maiorum gloria nituntur, quum nobilitas tota ab animi probitatibus pendeat.

HIRPINI.] Nomen equi optimi. Martialis.

Hirpini veteres, qui bene nouit auos.

ET *Coritha.*] Ait poëta eorum sobolem à dominis quibus chari esse deberent respectu parentum, venditioni exponi, quia parum cursu valeant.

SI *rara.*] Ratio quare vendatur.

IVGO.] id est, si raram consecutus fuerit victoriam, dum currum in circo tragit.

NIL *ibi maiorum.*] Nullo enim maiorum respectu mouentur, quin illos vt inutiles vendant. Sicque poëta docet illos contemni, qui à maioribus suis degenerauere.

NIL *ibi.*] Ordo est, nil respectus est.

IBI.] id est, in equo optimis parentibus progenito.

VMBRARVM.] Maiorum mortuorum.

EPIRHEDIA.] Epirhedium currum significat, quod vocabulum Romani, autore Fabio, ex duobus peregrinis suum fecerunt, ἐπὶ & rheda dictione gallica, quod vehiculum significat. Gellius autor est, quosdam sensisse vocabulum totum esse barbarum.

MOLAM *Nepotis.*] Nepos nomen est proprium viri, qui Romæ habebat pistrinum, de quo Martialis. *Bis vicine Nepos.*

SEGNIPEDES.] Pigri. facta est compositio ex segnis & pes. contra sonipedes acres appellamus.

Ergo, vt miremur te, non tua, primum aliquid da
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad iuuenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna sed te censeri laude tuorum.
Pontice, noluerim sic vt nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat vlmos.

VET. SCHOL.

NERONE *propinquo.*] De quo magis debuit erubescere.

IOAN. BRITANNICVS.

ERGO *vt miremur.*] Sensus hic est, Quandoquidem is nobilis duntaxat est cuius vita pendet ex virtute, & non ex maiorum gloria, aliquid primum effice, vnde te, & non

te,& non tua,id eſt,maiorum tuorum genus & facta miremur. quia vt dignum eſt, ex Ouidij ſententia:

Et genus, & proauos, & quæ non fecimus ipſi, Vix ea noſtra puto:

ſed quod per virtutem fecimus,id totum noſtrum eſt, & facit nobiles.

NON *tua.*] Genus,& gloriam maiorum tuorum.

ALIQVID *de*] Aliquid præclarum ede.

QVOD *poſſim incidere titulo.*] Inſcriptionibus.

PRAETER *honores.*) Præter famam & gloriam tuorum maiorum, quos tanquam viros probos laudauimus.

QVIBVS *omnia debes.*]Ex quibus totus pendes. omnia enim quæ habes videlicet gloriam & famam illis debes,id eſt, eorũ beneficio omnia habes. ita dictum, vt illud, criminibus debent hortos, id eſt, obligati ſunt criminibus, quòd hortos habeant, quia eorum beneficio ſunt aſſequuti.

HAEC *ſatis.*) Abſoluta quam fecit digreſſione ad Rubellium, redit ad Ponticum.

HAEC *ſatis.*] ſcilicet ſunt.

FAMA.] Aut quam gloria maiorum tradit, & reddit ſuperbum: aut quem fama, id eſt, rumor tradit eſſe ſuperbum, id eſt dicit.

NERONE *propinquo.*] Hic enim inflatur, quod ex familia Iulia oriundum (vt diximus) ſe prædicabat, ex qua & Nero Cæſarum vltimus originem ducebat.

RARVS *enim*) Non eſt inquit mirum, Rubellium ita inflari gloria, quia raro fit vt ſenſus communis in magnis opibus inueniatur,ſicque taxat Rubellium meræ inſcitiæ, vt qui inde veram nobilitatem pendere exiſtimet.

SENSVS *communis.*]Intelligentia quædam omnium communis. Dicimus enim hominem à communi ſenſu remotum, qui aliquid turpiter,& citra rationem facit, quaſi qui minime quod ab omnibus. communiter fieri ſolet faciat. Imitatio eſt Horatij *Communi ſenſu plane caret*, inquimus. Quintilianus lib. i. improbans vitam ſolitariam in futuro oratore ſic ſcribit. Senſum ipſum, qui communis dicitur, vbi diſcet? quum ſe à congreſſu,qui non hominibus ſolum,ſed mutis quoque animalibus naturalis eſt, ſegregarit? C. Senſus communis,eſt interior animi facultas, & vis qua exteriores ſenſus omnes ſuis funguntur officiis, & in qua vis eſt, de iis quæ ſenſibus exterioribus obijciuntur, cognoſcendi & iudicandi. S.

LAVDE *tuorum.*] Nolem te totum ex rebus geſtis maiorum pendere, ſic vt nihil ipſe facias, vnde laudem merearis.

NE *tecta collapſa*]Metaphoricos columnas vocat laudes maiorum. i. ne ſi laudes maiorum ſubtrahãtur,quibus ſuſtentaris, & tu corruas,quum te propria virtute non fulcias. ergo ne tecta,id eſt ne tu ipſe pereas,amotis laudibus maiorum.

STRATVS *h. p.*] Alia tranſlatione oſtendit oportere hominem propria virtute niti, vt ſtet, ſic vt palmes vlmis ſuſtentandus eſt, ſi humi iaceat, ſic & homo eſt propria virtute fulciendus: exponitque quibus virtutibus ſit innitendum ad veram nobilitatem conſequendam.

Eſt bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer. ambiguæ ſi quando citabere teſtis
Incertæque rei, Phalaris licet imperet, vt ſis
Falſus, & admoto dictet periuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,

Accipe victori populus quid postulat aurum.

Neque de rogatione populi aut ſcito plebis, quod ille aſſeuerat, intelligi arbitramur, ſed vetuſtum potius morem præſignari, quod apud Romanos in ſacris certaminibus inoleuit frequens. Fuit enim antiqui moris, vt qui in theatro præſtabant munera, multitudini effuſæ ad ſpectaculum ſtipem ſpargerent, victoréſque certaminum & multarum palmarum gladiatores ære collato & ſtipe donarent. Anno igitur vertente, quod poeta dicit, & cum ſe verterit annus, & poſt erudiendis pueris labores impenſos, Accipe, inquit, mercedem, qualem populus victori in ludis poſtulare ſolet, ac ſi dicat, vilem aſſem & nimis tenuem mercedem qualis eſt ſtips exigua, quæ à populo in ludis poſtulatur cum ære collato victor à plebe donatur, conſequeris. S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA OCTAVA.

DE CLARITATE NATALIVM.

Nobilitas propria est virtus non acta parentum.

S*TEMMATA quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo*
Sanguine censeri, pictos ostendere vultus
Maiorum, & stanteis in curribus Æmilianos,
Et Curios iam dimidios, humerósque minorem
Coruinum, & Galbam auriculis, nasóque carentem?
Quis fructus generis tabula iactare capaci
Coruinum, posthac multa contingere virga
Fumosos Equitum cum Dictatore magistros,
Si coram Lepidis male viuitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces, & castra mouebant?

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto.

Pictos vultus. Nam imagines pictæ erant, vt dictum est.

Æmilianos stantes in curribus.] Id est, statuas triumphales Æmilianorum. Nam Paulus Æmilius filius eius qui apud Cannas trucidatus est, de Liguribus & Persa rege Macedonum triumphauit, ex quo natus est filius, quem Scipionem filio Aphricani superioris tradidit in adoptionem, qui Æmilianus est cognominatus. is fuit qui Carthaginem deleuit, Numantiam in Hispania vicit, vnde & Aphricani inferioris, & Numantini cognomen reportauit.

Et Curios.] M. Curium abstinentissimum fuisse illud declarat, quòd quum Samnitum legati, vt scribunt Valer. Plut. & Liuius, ad eum in scamno sedentem magnum auri pondus attulissent publice missum, inuitarént que, vt id acciperet, respondit, se malle locupletibus imperare quàm locupletem fieri, & qui acie vinci non potuit, cum pecunia corrumpi non posse.

Dimidios.] Vetustate exesos, & mutilatos.

Coruini.] Coruinorum familia fuit antiquissima, quæ à Coruo propugnatore Valerij aduersus ferocem Gallum accepit cognomen. ex ea familia fuit Messala Coruinus orator, qui primus præfectus vrbis sexto die magistratu se abdicauit, non ciuilem potestatem esse contestãs. Eum inter oratores laudat sic Quintilianus in 10. At Messala nitidus, & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam, viribus minor.

Galbam.] Sulpitiorum familiam antiquissimam docet Tranquillus in Galba. Qui autem primus cognomen Galbæ tuleri, cur, aut vnde traxerit, ambigitur. Familiã illustrauit Sergius Galba consularis, & eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam ex prætura obtinentem, triginta Lusitanorum milibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.

Quis fructus generis.] Subaudi est, id est, quid prodest ad nobilitatem, quæ hoc modo non paratur?

Iactare.] Ostentare.

Tabula capaci.] Amplo armario, erant enim, vt diximus, imagines cereæ in armariis.

Magistros fumosos] Id est, imagines fumosas, & veteres suorum maiorum, qui fuerint magistri equitum, quæ dignitas in populo Romano fuit amplissima. Nam dictatoribus semper iungebantur eo modo, quo regibus Tribuni celerum i. equitũ, nec vnquam dictatores creabantur, nisi ingruente maxima necessitate. Tunc cæteri magistratus in vrbe cessabant, ab iis ius prouocandi non erat, quibus & capitis animaduersio data est. Et quia hic magistratus maximæ esset potestatis, non erat fas vltra sex menses retineri. Quum ergo dictator sine magistro equitum non crearetur, bene dixit cum dictatore magistros. dictus est a dicendo dictator, quòd à consule diceretur. Tranquillus in Tyberio. Quum dictatorem dicere à senatu iuberetur. Fumosos autem legendum esse, non famosos, illud me monet Cic. in Pisonem Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem. Seneca ad Lucilium, non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Boec. in principio operis loquens de quibusdam vestibus ait. Quarum speciem sicut fumosas solet imagines, caligo quædam obduxerat. Nam in atriis ignis fiebat, vt & Lucas in diuinis scripturis ait. Nõ ignoto tamen famosum capi etiam in laudem, de quo illic. *Famosaq; mœnia Lagi.*

Coram Lepidis.] i. clarissimis imaginibus maiorum tuorum, qualis fuit Æmilius Lepidus, qui bis consul fuit, pontifex maximus, & censor, de quo plura in 6. Sat.

Effigies quo tot bellatorum.] Quid necesse est inquit iactare & ostentare effigies tot bellatorum, si tota nocte in alea versaris ante Numantinos. i. ante imagines tuorum maiorum, qualis fuit Scipio Numantinus. Nam Scipio Æmilianus Macedonici filius, vt à deleta Carthagine cognominatus est Aphricanus, sic & à Numantia deuicta Numantinus: quæ ciuitas in Hispania olim memoratissima, quamuis sine muris, & turribus populi Romani per multos annos bella sustinuit, de-

múmque longa obsidione & fame victa, seipsam ferro, veneno, & igne subiecto absumpsit. Deletæ Numantiæ solum titulum in triumphum tulit Scipio, nullo Numantino inuento, qui cathenatus in triumphum duceretur. Cuius cognominis meminit & Propertius.

Vera Numantinos regna loquuntur auos.

Et Apul in primo limine secundæ Apologiæ, At hoc ego Æmiliano, non huic Aphro, sed illi Aphricano, & Numantino, & præterea censorio vix credidissem. Et ita dictum ante Numantinos, id est, ante statuas Numantinorum, sicut & infra.

——— statuámque parentis Ante triumphalem.

Effigies quo.] Id est cur, ad quid. Virgil.

Quo molem hanc immanis equi statuere.

Pernox alea.] Ita dictum, vt illud vigiles fenestræ: nam quòd hominis est, rei applicuit Pernox enim appellatur, quod per noctem vigilat.

Luciferi ortu] Id est ipso ortu, id est si tota nocte in alea versatus, quieti tandem te ad auroram tradis, quo tempore maiores illi tui clarissimi imperatores in expeditionem exercitum ducebant. Nam & C. Sul. dictator, vt docet Liuius lib. 7. 1. Decadis, vbi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit aduersus Gallos.

Ortu luciferi.] Lucifer stella est, quæ quum ante solem currit, & oritur ante lucē, lucifer appellatur, eadem quum solem sequitur post occasum eius apparens in cælo, clarissiméque lucens, Vesperugo, siue Vesper vocitatur, lege Victruu. lib. 9. & Plin. lib. 2. cap. 7.

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat ara
Natus in Herculeo Fabius Lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit auos, emptórque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica, virtus.
Paullus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos ante effigies maiorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te Consule virgas:
Prima mihi debes animi bona. sanctus haberi,
Iustitiæque tenax factis, dictísque mereris:
Agnosco procerem: salue Getulici, seu tu
Silanus, quocunque alio de sanguine rarus
Ciuis, & egregius patriæ contingis ouanti.

VET. SCHOL.

Cur Allobrogicis.] Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum, aut ædibus.

Natus in Hercul. Fab. lare.] Magna ara ad Herculem dicitur Romæ, iuxta Circum Flaminium. Fabius ex genere Herculis.

Et Euganea] Tarentina, Calabra, aut Veneta.

Catinensi pumice.) Catina oppidum Siciliæ, vsque ad probra dissolutum notatur, vt & Bibaculus,

*Oste senex, Catinaq; puer, * Cuna meretrix.*

Traducit auos Dedecorat parentes suos.

Emptórque veneni.] ἀπὸ κοινοῦ.

Hos ante effigies.] Mores tuos antepone virtuti eorum, & præcedant mores boni, fasces.

Prima mihi debes.] Κατὰ κοινοῦ. debes animo bonus, & iustus esse.

IOANNES BRITANNICVS.

Cur Allobrogicis.] Sensus est, cur inquit, Fabius maiorum gloria efferatur eorúmq. titulos sibi asciscat, si auaritia & libidine flagrat, vt ostendat nobilitatem non pendere ex genere, neque ex gloria maiorum, hoc dicit propter Q. Fabium Maximum filium Q. Fabij Maximi Allobrogici ciuis & imperatoris clarissimi, qui vitam luxu perditam egit, & maioribus indignam, adeo vt Pompeius prætor vrbanus paternis bonis interdixerit. lege Valerium lib. 3. cap. 5. Per hunc autem intelligit omnes, qui moribus nequaquam maioribus suis similes, eorum tantum gloria efferuntur.

Allobrogicis.] Cognomine maiorum, quod familiæ pepererunt. Is Fabius, qui apud flumen Isaram aduersus Allobroges & Bituitum Atuernorum regem feliciter pugnauit. Nam ex Bituiti exercitu, cæsa millia hominum centum viginti, Bituitus Albæ custodiendus datus est, quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Allobroges in deditionem accepti. Lege Liuium, Allobroges autem populi sunt Galliæ Narbonensis quorum metropolis est Vienna. Strab. lib. 4.

Fabius na. in lare Herculeo.] Hoc dicit quia gens Fabia originem duxit ab Hercule, Ouid. in Fast. lib. 2.

Vt tamen Herculea superessent nomina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse deos.

Idem in lib. de Pon. scribens ad Fabium Maximum sic ait,

Conueniens animo genus est tibi, nobile namque
Pectus & Herculea simplicitatis habes.

Ferunt enim autore Plutarch. ex vna nympharum Fabium Maximum genitum esse. Quidam vero Herculem apud fluuium Tyberim cum muliere indigena congressum habuisse asserunt, & Fabium virum optimum, à quo Fabiorum familia Romæ initiũ habuit, genuisse. vnde etiam tanquam deum sibi propinquum, & familiarem inuocabant Fabij. Plut. in eadem vita Fabij sic scrib. Vt animaduertit dissipatas Rom. copias, & vndique ab hoste circumuentas, clamórque fugientium ad aures eius peruasit, percusso fœmore, suspiriisque ac gemitu omnibus præsentibus, Hercules, inquit, Citius quidem quàm sperabam, tardius vero quam ipse maturabat Minutius, seipsum perdidit. Fabius item, vt scribit Plin. recepto Tarento ab hostibus signum Herculis inde translatum in capitolio dedicauit.

Et magna gaudeat ara.] Cur inquit sibi placeat Fabius, quod sacra Herculis ministret. Nam familia Fabiorum sacra Herculis hæreditaria habebat, quæ peculiari colebant veneratione. originem enim, vt diximus, ducebat ab Hercule. Eam aram magnam dixit pro maxima, idque ratione carminis. Eam aram Euander Herculi dedicauit in foro boario, vnde Ouidius in Fastis.

Instituitque tibi quæ maxima dicitur aram.

De hac lege Liuium in primo limine primi libri ab vrbe condita. Et Ouid. in primo Fast. Dionysius de ea ita scribit. Est enim foro boario proxima, veneratione apud incolas inter cæteras præcipua. Solinus. Hercules instituit aram, quæ maxima apud pontifices habetur, quum se ex Nicostrata Euandri matre, quæ à vaticinio Carmētis dicta est, immortalem comperisset.

Si cupidus.] Si auarus sit, quod turpissimum homini est. Tale est illud Persij.

——egregium quum me vicina dicat,
Non credam? viso si palles improbe nummo,
Si facis, in penem quicquid tibi venit amarum,
Si puteal multa cautus vibice flagellas:
Ne quicquam populo bibulas donaueris aures.

Vanus.] Stultus imprudens vt illud:

Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.

Aut vanum mendacem intelligit, & nequam. Terentius.

Nonne pudet vanitatis. Hoc est mendacij. Vergil.

——— nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacémque improba finget.

Euganea] Patauina ad oues autem Altinates respexit, quæ lanarum mollicie, autore Columella, commendebantur. Martial.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Sunt autem Euganei Venetiæ populi. Sidonius Apollinaris mentionem faciens de Tito Liuio sic. *— vel quicquid in æuum.*

Mittunt Euganeis Patauina volumina chartis.

Mart. laudans Altini littora lib. 4. Epigrammatum sic inquit:

Quæque Antenoreo Dryadum pulcherrima Fauno
Nupsit ad Euganeos sola puella lacus.

Cæterum de Euganeis leges Plin. lib. 3. cap. 20. & 21.

Mollior.] Delicatior & minime aptus laboribus, vt ostendat corporis mollitiem haudquaquam viris conuenire.

Attritus lumbum.] Synecdoche attrito lumbo, vel habens lumbum attritum. mollitiem sui temporis notat, quo multi sibi draucos appetebant cutem sibi polientes. Lumbum autem posuit pro podice, quem vt teneri & veluti mulieres viderentur, depilem, glabrúmque sibi reddebant.

Pumice Catinensi.] Id est, Siculo. Nam Catana ciuitas est Siciliæ non longe à monte Ætna, qui perpetuo flagrans incendio, lapides pumices eructat in littus Catinense. Est autem pumex lapis leuis, spongiosus atque aridus, incendio excoctus. De quo sic Vitgilius in Ætna:

Congeries saxi angusto de vertice surgunt,
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altius humor
Amissis opibus, leuis, sine pondere pumex, *Excoquitur.*

De pumice sic Plinius lib. 37. Sed & hi pumices, qui sunt in vsu corporum leuigandorum fœminis iam quidem & viris.

Traducit auos squallentes.] Id est dedecorat, & ridendos præbet, quum eis similis non sit. Traducere enim est dedecorare, & veluti infamia afficere, vt est illud Martialis.

Rideris multóque magis traduceris Aphor.

Id est, infamia afficeris & dedecore aspergeris, & rideris. & in sequentibus.

In qua se traducebat Vlysses.

Id est dedecorabat, séque ridendum præbebat. Sic & illud in sacra scriptura. Ioseph autem quum esset vir bonus, & nollet etiam traducere, hoc est nota & infamia afficere, & ridendam præbere. De hoc etiam 1. satyra diximus.

Emptor-

EMPTORQVE *venens.*] Et si veneficus est.

IMAGINE *frangenda.*] Si in stemmate suorum maiorum habet statuam, quæ cæteris est dedecori, & ideo frangenda.

FVNESTAT.] Commaculat,à funere sumpta translatio.

MISERAM.] Dictum per commiserationem, quæ talem produxerit.

VETERES *cera.*] Imagines cereæ collocatæ in armariis & in atriis vt dictum est Senecа de Beneficiis, Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atriis exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima ædium collocant, non noti magis, quàm nobiles sunt.

ATRIA.] Atrium prima erat pars ædium. Horatius.

——— *Et rebus omissis Atria seruantem postico falle clientem.*

Seneca De breuitate vitæ, Quàm multi, per refertum clientibus atrium prodire vitabant. illic ignis, vt paulo ante diximus, fiebat: ideo Iuuenalis superius, imagines fumosas appellat. Dictáque sunt atria, vel ab Atriatibus Thuscis, quod illinc exemplum sumptum sit, autore Varro. vel quòd à terra oriantur, quasi aterraria, vel quòd atra essent ex fumo. De iis sic meminit Vitruuius in sexto. Earum autem rerum non solum erunt in vrbe ædificiorum rationes, sed etiam ruri, præterquam quod in vrbe atria proxima ianuis solent esse.

NOBILITAS *sola virtus.*] Concludit nobilitatem non in gloria maiorum, neque in falsis fortunæ bonis, sed in propriæ veráque animi virtute consistere. vnde Marius apud Sal.ait, fortissimum quemque generosum esse. Ostendit autem poëta nobilitatem hæreditariam non esse, quandoquidem virtus in qua ipsa consistit nobilitas, neque dono detur, neque accipiatur: quum diuitiæ, & imagines, alia fortunæ bona à maioribus relinqui possint, Virtus autore Cicer. in Rhetor. animi habitus est naturæ modo rationi consentaneus, habitus vero, est animi, corporísque constans & absoluta aliqua in re perfectio.

PAVLVS *moribus esto.*] Facito sis similis moribus Paulo & Cosso, & Druso, qui multis officiis de republica bene meriti sunt, per Paulum intelligere possumus Paulum Æmilium, qui Persen Macedoniæ regem cum liberis eius in triumphum duxit, quíque frugalitatis & modestiæ amator, filiarum maiorem M. Catonis filio, vxorem dedit, minorem Helio Tuberoni pauperi sed optimo. virtutem enim est admiratus, per quam erat pauper.

VEL *Cossus.*] De Cosso intelligendum est, qui vt scribit Florus, Mussulanos & Getulos, iubente Augusto Cæsare domuit. vnde cognomentum Getulici assecutus est, vnde sequitur, *Siluæ Getulicæ.* meminit & Tranquillus in Augusto. fuit & ante, vt scribit Liuius libro quarto, Cornelius Cossus tribunus militum, qui occiso Volumnio rege Veientium, opima spolia secunda retulit.

DRVSVS.] De Claudio Druso potest intelligi (qui autore Tranquillo in Tyberio) hostium duce Druso, cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen inuenit. Traditur etiam proprætor ex prouincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione capitolij datum, nec (vt fama est) extortum à Camillo. posses etiam intelligere de Druso Nerone, qui Asdrubalem iuxta Metaurum cecidit, aut Druso fratre Tyberij Neronis, qui ab Augusto in Germaniam missus parta illic victoria Germanici cognomen est assecutus. hos ergo tres commemorat, vt de rep. optime meritos.

HOS.] s. mores Vt sit sensus: Fac vt imagines tuorum maiorum videant vitam bene compositam in te esse.

ILLI.] Scilicet mores.

PRAECEDANT.] Si vis inquit vera nobilitate censeri, fac dignitates, & honores, quos in rep. adeptus es, virtutibus & moribus ornes, & eos semper tecum præferas.

IPSAS *virgas.*] Ipsas dignitates: nam consulibus duodecim lictores dabantur cum duodecim fascibus virgarum, totidémque securibus colligatis, qui consules

Europen. canibus pigris scabiéque vetusta
Læuibus, & siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo, siquid adhuc est,
Quod fremat in terris violentius. ergo cauebis,
Et metues, ne tu sis Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui, tecum est mihi sermo Rubelli
Blande. tumes alto Drusorum stemmate, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses,
Vt te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli,
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.

VETVS SCHOL.

POPVLVS *quod cl. Osiri inuento.*] Tribullus de Osiri dixit,

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et cinerem ferro sollicitauit humum.
Primus inexperta commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.

Populus Ægypti inuento Osiri dixit, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.

NANVM *cuiusdam Athlanta Vo.*] Vt cum indignus sit, maioris alicuius eum nomine nuncupemus: vt si nanum, gigantem vocemus κατ' ἀντίφρασιν.

ÆTHIPEM *cygnum.*] Id est nigrum hominem, Ægyptium, cycnum voces vt candidum.

EVROPEN.] Vt formosam.

NE *tu sis Creticus aut Camerinus.*] Hoc est, ne sis tantum nominis nobilis, ac turpiter viuas.

BLANDE.] Nam Blandus Rubellius dicebatur.

QVAE *sanguine fulget Iuli.*] Nobilis de genere Troiano.

CONDVCTA *sub aggere.*] Plebeia mulier: pauper, in castris natus.

IOANNES BRITANNICVS.

OSIRI *inuento.*] Inuento Api boue, quem Ægypti colunt veluti Osiridem. Nam tradiderunt animam Osiridis in bouem transmigrasse. non est fas eum certos (vt scribit Plin, vitæ annos excedere. Mersum igitur in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituant. donec inueniant mœrent derasis etiam capitibus. quo inuento populus luctum finit. De Api boue ita scribit Strabo lib. xvij. Memphis Ægyptiorum est regia, ea Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris. Hic autem est ille Osiris, quem alij Saturni ex Rhea filium fuisse tradunt, Alij Iouis ex Niobe, virum magni ingenij, gloriæ cupidum, qui relictis Argis patria sua, ad Ægyptios transfretauit, quos ditioni suæ subegit. Isidem Inachi filiam, quæ Io ante vocabatur, duxit vxorem, quorũ vterque ob varias virtutes diuinos honores meruit. Isis enim leges statuisse fertur, vnde Thesmophora à Græcis, hoc est legifera dicta est. Eam etiam frugum inuentricem dicunt. Osirim vero varias artes Ægyptios docuisse. de quibus sic cecinit Tibullus.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum:
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomáque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cedere falce comam.

Osirim ferunt à Typhone fratre per fraudem occisum fuisse, ac dilaniatũ, eiusque membra ab vxore diu quæsita, quæ quum non inueniret in maximos fletus perrũpere solitam, quare commotos Ægyptios, tamdiu ea quęsiuisse, quoad iuxta Syenem inuenerunt, quæ illic Isis sepulturæ mandauit.

INSIGNIS.] Subaudi est.

QVIS *enim.*] Rationem affert: illum nobilem nequaquam censendum, in quo solum præclarum genus, & non virtus spectatur, vt ostendat solam virtutem dare homini nobilitatem. Sene. Quis est generosus? ad virtutem bene à natura compositus. Quintil. Qui generosissimus? nonne qui optimus, non qui celebritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit.

NANVM *cuiusdam.*] Ostendit illum sæpe derisui haberi, qui nobilis & generosus appellatur. Nam quemadmodum per risum & iocum appellamus nanũ Atlanta, & Æthiopem album & cygnum, ita etiam ironicos appellamus aliquos Creticos, & Camerinos, quum tamen non sint veri Cretici nec Camerini. Hoc est, quũ in iis nulla maiorum virtutis ornamenta spectentur. Vt sit sensus, non si te Creticum, aut Camerinum aliquis appellat, propterea es Creticus aut Camerinus: Nã id cognomen posset tibi esse impositum in diuersum, sicuti etiam per iocum Atlanta nanum appellamus.

EVROPEN.] Quam ob pulchritudinem Iupiter in taurum conuersus ex Phœnicia in Cretam aduexit. fuit autem filia Agenoris Phœniciæ regis.

LEVIBVS.] Sine pilis, qui propter ætatem longam & scabiem decidunt.

VIOLENTIVS.] Quàm perdus, tigris, & leo.

ERGO *canebis & metues.*] Ne te ita per derisum vocent Creticum & Camerinum, quemadmodum nanum appellant Atlanta, & Æthiopem cygnum. Ab eo Metello, qui deuicta Creta Creticus est cognominatus, & ab eo, P. Sulpitio Camerino vetustissimi generis, qui vna cum Sp. Posthumio Albo, Aulo Manlio missi fuerunt Athenas, iussi inclytas leges Solonis describere, & aliarum ciuitatum instituta, iura, moresque noscere.

TECVM *est mihi sermo Rubelli Plance.*] A Pontico ad quem scrib. Satyram discedit, & Rubellium Plancum alloquitur: mox ad Ponticum redibit, quum dicet paulo post, *Hæc satis ad iuuenem.* De Rubellio Planco ita scrib. Tacitus in Nerone. Igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur perquirebant, & omnium ore Rubellius Plancus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat habitu seuero, casta & secreta domo, quantóque metu occultior, tanto plus famæ adeptus.

TVMES.] In superbiam eueheris. C.

ALTO *Drusorum sanguine.*] Supra, dixit longo sanguine, id est illustri & antiquo genere gloriaris. S. tanquam aliquid egregium feceris, vnde nobilis sis censendus. sicque ostendit ad veram nobilitatem non sufficere genus maiorum.

VT *te conciperet.*] Subaudi &. vt sit, Et vt te conciperet mater ex familia Iulia, non autem ignobilis mulier, quæ vrgente paupertate texit telam conducta mercede.

SVB *aere.*] Sub dio, sicque pauperum mansiones designauit Horat.

Diues ne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, an infima
De gente, sub dio moreris,

Vos humiles, inquis, vulgi pars vltima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis:
Ast ego Cecropides. viuas, & originis huius
Gaudia longa feras: tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies. solet hic defendere caussas
Nobilis indocti. veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat.
Hic petit Euphraten iuuenis, domitique Bataui
Custodes aquilas, armis industrius: at tu
Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.

VETVS SCOL.

QVORVM *nemo.*] Plebeij aut peregrini.
CECROPIDES.] Nobilis. Cecrops rex fuit Atheniensium.
DE *plebe togata.*] Id est senatoria.
LEGVM *ænigmata.*] Quæstiones obscuras.
EVFRATEM.] Fluuius est in Oriente. id est nomen militiæ dat, & curam cohortis sumit. Bataui, gens Galliarum. Lucanus, *Batauique truces.*
NIL *nisi Cecrop.*] Quasi Alcibiades, imfamis & nobilis.
TRVNCOQVE *simillimus Hermæ.*] Hermæ, effigies æneæ, aut marmoreæ, sine manibus. quales videmus in Circo, Hermas Athenienses ante ianuas pro religione positos habuere. In hoc igitur tantum distas ab Hermulis.

IOANNES BRITANNICVS.

VOS *humiles inquit.*] Subaudi estis. cum contemptu proferendum hoc est.
PATRIAM *parentis.*] Vnde descenderit parens vester.
AST *ego Cecropides.*] Subaudi sum. i. nobilis.
VIVAS.] Non sine indignatione dictum à poëta, & irrisione vanæ nobilitatis. imitatio est Persij. *Dinomaches ego sum suffla. sum candidus. esto.*
TAMEN *ima.*] vt ostendat nobilitatem pendere ex virtute & bonis animi, non autem ex bonis externis, quibus insulsi homines inflantur.
NOBILIS.] Ironicos, qui se nobilem putat.
DE *plebe togata.*] .i. vili. Toga enim vt diximus ex Asconij testimonio, erat viliorum.
NODOS.] Difficultates. C. implicatos, & difficiles locos. S.
SOLVAT.] Explicet & enodet.
ÆNIGMATA.] Ænigma sermo est obscurus interpretamento indigens, ab αἰνίττω, quod est innuo. innuit enim quiddam. quod postea est pluribus explicandum. vel ab αἰνίττομαι, quod est obscure loquor, vt illud. Vidi mare concretum in Creta, ligneo in campo, vbi caro humana ossibus ludebat. signat enim saluũ cum sale in mensa, vbi manus humana talos iactabat. Ergo ænigmata dubios & ob-

scutos legum sensus appellat. hoc genus quidam è nostris veteribus scirpos appellant. Gellius.

Hic alius] Vt sit sensus. Alius inquit iuuenis, quem vos ignobilem appellatis, nulli prorsus pro repub. parcens labori, longinquas regiones petit. mille pericula adit. At tu nihil horum facis: Cecropidem te tantum vocas, hoc est nobilem, quumque desidiæ consulas, vna hac re gloriaris, quod nobilis sis: eum autem non appellat Cecropidem, quod sit Atheniensis, sed quia Athenis, quum familiæ de nobilitate contenderent, aliæ dicebant se à Cecrope oriundas, vnde Cecropidæ dicebantur, aliæ ab Alcmæone, vnde Alcmæonij, aliæ ab Erictheo, vnde Ericthidæ. sed Cecropidæ nobiliores habebantur à Cecrope, qui etiam ante Deucalionis tempora regnauit Athenis, quem omnis antiquitas fabulata est fuisse biformem, quia primus marem fœminæ matrimonio iunxit.

Evphratem.] Partes orientales: nam Euphrates fluuius est quem fundit maior Armenia, Babylonem interluens. autores Strabo libro secundo & libro vndecimo, item Solinus & Mela hunc Assirij Regium flumen appellant.

Batavi domiti.] De batauis meminit Tacitus in eo opusculo, quem de Germanis composuit. Sunt enim germaniæ populi rhenum incolentes. hoc Domitianus adhuc puer domuit, vt scribit Tacitus & Sylius.

At puer a uricomo iam formidate Batauo.

Cvstodes aquilas.) Vexilla: nam aquila Romanorum erat insigne. Iuue. in sequentibus.

Da nunc & volucrem sceptro quæ surgit eburno,

eo loco de aquila pluscula. Vegetius. Primum signum totius legionis est aquila, quam aquilifer portat.

Aqvilas custodes domini Batavi.] i. Præsidia posita ad tenendos Batauos nuper domitos à Domitiano.

Trvncóqve simillimus Hermæ.] i. statuæ Mercurij. Hermes enim appellatus est Mercurius, vt autor est Fulgentius, ab eo quod ἑρμηνεύω, idem est quod interpretor, & dissero, illa videlicet causa, aut quod negociatori linguarum sit cognitio necessaria (vtraque enim regna permeare dicitur superna atque inferna) quod modo ventis in altum nauigans currat, modo demersus inferna tempestatibus appetat: vel, vt autor est Diodo. libro. i. quòd sermonis inuentor fuerit. Horat.

Mercuri, facunde nepos Athlantis.
Qui feros cultus hominum recentum.
Voce formasti catus:

vel quia verborum interpretationem inuenerit, vnde & ipsum Hermē, hoc est interpretem appellarunt: Latini vero Mercurium dici voluere, quasi mercium curā. negociis enim vt scrib. Fulgentius, præfuisse dicitur, eumque deum lucri putauerunt. Persius.

Mercuriumque Accersis fibra, da fortunare penates. Hora.
——— *Mercarier vnus Cum lucro noram: vnde frequentes Mercuriali,*
Imposuere mihi cognomen compita. ———

Hermæ lapidei Athenis ex domestica consuetudine opus quadratū plurimi erant, tam in priuatarum ædium vestibulis, quàm in sacrarum, qui vt scrib. Thucydides libro vj. Historiarum vna nocte, cum Athenienses expeditionem aduersus Syracusanos pararent, ex maxima parte circa ora circuncisi fuerunt incerto autore, quæ res infelicitatem portendit Syracusanis: nam Syracusani superati, cæsique pene fuerunt omnes. De mercurio etiam sic loquitur Macrob. primo Satur. Plæraque etiam simulacra Mercurij quadrato statu figurantur solo capite insignita. Hoc idem testatur Plutarchus in Nicia & Alcibiade sic. Adijciebant præterea Mercurij statuas, quarum Athenis magna copia erat ex omnibus locis ciuitatis vna nocte fuisse deiectas, capitibusque perfractis ad terram prostratas iacere. meminit & Æmilius Probus in Alcibiade. bene igitur comparat poëta illum, qui se Cecropi-

dem dixit, quum patriæ inutilis sit, statuæ truncæ Mercurij.

NVLLO *discrimine.*] Nulla differentia.

Dic mihi, Teutrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Feruet, & exsultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocunque venit de gramine,
Clara fuga ante alios, & primus in æquore puluis:
Sed venale pecus Corythæ, posteritas &
Hirpini, si rara iugo victoria sedit.
Nil ibi maiorum respectus, gratia nulla
Vmbrarum, dominos pretijs mutare iubentur
Exiguis, trito ducunt ephiredia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.

VETVS SCHOL.

ANIMALIA *muta.*] Etiam in animalibus virtus quæritur, non genus.

IN *æquore.*] Aut in Circo, aut in Campo, quando bellum est, de quocumque venerit armento.

CORYTÆ *posteritas.*] Coryseorum, id est equorum in Achaia prima nobilitas fuit.

HIRPINI.] In initio † Sabinis. Hirpinus mons est, vbi optimi equi nascuntur.

GRATIA *nulla vmbrarum.*] Non attendit de quo armento venit. nihil præstant parentes, qui quasi vmbram quandam videntur præbere.

DOMINOS *p. m. iub.*] Distrahuntur.

EPHIRIDIA.] Ornamenta rhedarum, aut plaustra.

MOLAM *versare.*] Molere in pristino.

IOAN. BRITANNICVS.

DIC *mihi Teutrorum proles.*] id esto tu Rubelli. qui te iactas oriundum ex sanguine Iuli, & Troianorum. nam ex familia Iulia, vt dixit, ducebat originem.

NISI *fortia.*] Id est, alicuius virtutis.

SIC *laudamus equum.*] Quia sæpe sit velox in certamine & victor.

FERVET.] Celebratur.

EXVLTAT.] Applaudit, & fauet.

RAVCO.] Sonoro propter clamorem fauentium & excitantium currentes illic aurigas. Nam Raucus vocabulum est medium nam modo sonorum, modo obtusæ vocis, raucum appellamus.

NOBILIS *hic.*] scilicet est. Nobilis ille inquit habetur equus, vbicunque nutritus sit, qui in certamine cæteros cursu superat. vt innuat ita & illos nobiles vo-

candos, qui egregio aliquo facto cæteris præstant: non qui opibus, aut maiorum gloria nitantur, quum nobilitas tota ab animi probitatibus pendeat.

HIRPINI.] Nomen equi optimi. Martialis.

Hirpini veteres, qui bene nouit auos.

ET *Corythe.*] Ait poëta eorum sobolem à dominis quibus chari esse deberent respectu parentum, venditioni exponi, quia parum cursu valeant.

SI *rara.*] Ratio quare vendatur.

IVGO.] id est, si raram consecutus fuerit victoriam, dum currum in circo tragit.

NIL *ibi maiorum.*] Nullo enim maiorum respectu mouentur, quin illos vt inutiles vendant. Sicque poëta docet illos contemni, qui à maioribus suis degenerauere.

NIL *ibi.*] Ordo est, nil respectus est.

IBI.] id est, in equo optimis parentibus progenito.

VMBRARVM.] Maiorum mortuorum.

EPIRHEDIA.] Epirhedium currum significat, quod vocabulum Romani, autore Fabio, ex duobus peregrinis suum fecerunt, ἐπὶ & theda dictione gallica, quod vehiculum significat. Gellius autor est, quosdam sensisse vocabulum totum esse barbarum.

MOLAM *Nepotis.*] Nepos nomen est proprium viri, qui Romæ habebat pistrinum, de quo Martialis. *Bis vicine Nepos.*

SEGNIPEDES.] Pigri. facta est compositio ex segnis & pes. contra sonipedes acres appellamus.

Ergo, vt miremur te, non tua, primum aliquid da
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad iuuenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna sed te censeri laude tuorum.
Pontice, noluerim sic vt nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat vlmos.

VET. SCHOL.

NERONE *propinquo.*] De quo magis debuit erubescere.

IOAN. BRITANNICVS.

ERGO *vt miremur.*] Sensus hic est, Quandoquidem is nobilis duntaxat est cuius vita pendet ex virtute, & non ex maiorum gloria, aliquid primum effice, vnde te, & non

te, & non tua, id est, maiorum tuorum genus & facta miremur. quia vt dignum est, ex Ouidij sententia:

Et genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto:

sed quod per virtutem fecimus, id totum nostrum est, & facit nobiles.

NON *tua.*] Genus, & gloriam maiorum tuorum.

ALIQVID *de*] Aliquid præclarum ede.

QVOD *possim incidere titulis.*] Inscriptionibus.

PRAETER *honores.*) Præter famam & gloriam tuorum maiorum, quos tanquam viros probos laudauimus.

QVIBVS *omnia debes.*] Ex quibus totus pendes. omnia enim quæ habes videlicet gloriam & famam illis debes, id est, eorũ beneficio omnia habes. ita dictum, vt illud, criminibus debent hortos, id est, obligati sunt criminibus, quòd hortos habeant, quia eorum beneficio sunt assequuti.

HAEC *satis.*) Absoluta quam fecit digressione ad Rubellium, redit ad Ponticum.

HAEC *satis.*] scilicet sunt.

FAMA.] Aut quam gloria maiorum tradit, & reddit superbum: aut quem fama, id est, rumor tradit esse superbum, id est dicit.

NERONE *propinquo.*] Hinc enim inflatur, quod ex familia Iulia oriundum (vt diximus) se prædicabat, ex qua & Nero Cæsarum vltimus originem ducebat.

RARVS *enim*) Non est inquit mirum, Rubellium ita inflari gloria, quia raro fit vt sensus communis in magnis opibus inueniatur, sicque taxat Rubellium meræ inscitiæ, vt qui inde veram nobilitatem pendere existimet.

SENSVS *communis.*] Intelligentia quædam omnium communis. Dicimus enim hominem à communi sensu remotum, qui aliquid turpiter, & citra rationem facit, quasi qui minime quod ab omnibus communiter fieri solet faciat. Imitatio est Horatij *Communi sensu plane caret*, inquimus. Quintilianus lib. I. improbans vitam solitariam in futuro oratore sic scribit. Sensum ipsum, qui communis dicitur, vbi discet? quum se à congressu, qui non hominibus solum, sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit? C. Sensus communis, est interior animi facultas, & vis qua exteriores sensus omnes suis funguntur officiis, & in qua vis est, de iis quæ sensibus exterioribus obijciuntur, cognoscendi & iudicandi. S.

LAVDE *tuorum.*] Nolem te totum ex rebus gestis maiorum pendere, sic vt nihil ipse facias, vnde laudem merearis.

NE *tecta collapsa*] Metaphoricos volumnas vocat laudes maiorum. i. ne si laudes maiorum subtrahãtur, quibus sustentaris, & tu corruas, quum te propria virtute non fulcias. ergo ne tecta, id est ne tu ipse pereas, amotis laudibus maiorum.

STRATVS *h. p.*] Alia translatione ostendit oportere hominem propria virtute niti, vt stet, sic vt palmes vlmis sustentandus est, si humi iaceat, sic & homo est propria virtute fulciendus: exponitque quibus virtutibus sit innitendum ad veram nobilitatem consequendam.

Est bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer. ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei, Phalaris licet imperet, vt sis
Falsus, & admoto dictet periuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,

Et propter vitam viuendi perdere caussas.
Dignus morte perit, cenet licet ostrea centum
Gaurana, & Cosmi toto mergatur aeno
Exspectata diu tandem prouincia cum te
Rectorem accipiat, pone iræ frena, modumque,
Pone & auaritiæ: miserere inopum sociorum.
Ossa vides rerum vacuus exucta medullis.

VETVS SCOL.

E T *propter vitam.*) Dum vis viuere ita agas, vt vita indignus videaris.

D I G N V S *morte.*) Sic habendus qui morte dignus est, quasi iam perierit, licet quotidie copiose viuat

C E N E T *licet ostrea centum.*) Habeas licet tripodas æneos, vbi Heroes lauabantur, & ostrea à lacu Lucrino. Cosmus luxuriosus fuit, qui solium in quo, descendebat, multis diuersorumque vnguentorum odoribus miscebat.

M I S E R. *inopum sociorum*] Prouinc alium.

E X V C T A *medullis.*] Exhausta à rectoribus.

IOANNES BRITANNICVS.

E S T O *bonus.*) Ostendit quemadmodum vera nobilitas comparetur.

T V T O R.] Is est, qui vim & potestatem habet in capite libero ad tuendũ eum, qui propter ætatem suam sponte se nequit defendere. itaque tutor appellatur, quasi tuitor, atque defensor. vnde tutela ipsa vis & potestas. Vlpianus.

A R B I T E R *idem*] Is proprie arbiter dicitur, qui voluntarie assumitur causæ cognitor ab vtroque litigante, finemque sententia sua controuersiis imponit. Cicero in oratione pro Roscio. Quum ad iudicem causam labe factari animaduertũt, ad arbitrum confugiunt. Tranquillus in Othone. Cuidam etiam de parte finium litiganti cum vicino, adhibitus arbiter totum agrum redemit. vnde Arbitrarium dicitur, quum adhuc res apud arbitrum geritur, & adhuc est incerta.

I N T E G E R.] Qui minime corrumpatur.

A M B I G V AE.) Ordo est. & sensus, crede esse summum nefas preferre animam pudori, id est, pluris facere vitam quàm pudorem & honestatem. hoc dico si quãdo citabere testis rei ambiguæ, vt sit sensus, laudabilius esse mori quàm aliquid flagitiosum propter vitam committere.

P H A L A R I S *licet*]Phalaris crudelissimus fuit tyrannus, qui primus Agrigenti in Sicilia tyrannidem exercuit ad omnem sæuitiam natus. quam matri inauspicatus somnus portendit (visa enim est facem parere) nouorum tormentorum repertoribus præmia proponebat. Ob quam rem Perillus ei taurum æneum fabricauit, quo homines subiecto igne inclusi torquerentur, & mugitum bouis, vox hominis imitaretur. Cæterum Phalaris ipsum opificem eo inclusum supplicio mortis affecit. Ouid. in Ibin. *Paphio clausus in ære gemas.*

D I C T E T.] Ostendat quomodo sibi iurandum sit. Nam dictare est aliquid docere in omni genere doctrinæ, quod alius excipiat, & Dictata quæ tradũtur in omni genere disciplinæ. Persius. *Centum dictata fuisse Pro nihilo pendas.*

P E R D E R E *caussas viuendi.*] Dupliciter dicimus hominẽ viuere, videlicet quum anima est coniuncta corporis, & quum post hanc, quam mortem dicimus, hominis

memoria bonorum operum meriti ad posteros extenditur. Qui igitur pro conseruatione huius vitæ turpia & nefanda committit amittit causas viuendi. i. bonos mores, bonum nomen, honestatem, quæ omnia sunt causa vt hominis fama immortalitatem sortiatur. bene enim agendo fit quod scribit Salu. vt memoriam nostri quàm maximè longam efficiamur. Ergo bona opera sunt causa æternæ memoriæ, & vt hominis nomen semper viuat. Vnde illud Martialis.

Post te victura, per te quoque viuere charta
Incipient, cineri gloria sera venit.

DIGNVS *morte perit.*] Sensus: est ille omnino perit, id est, nomen & fama eius omnino extinguitur & in obscuro est, dignus morte, id est, de quo nulla vnquam fiat mentio, tanquam de scelerato, qui relicta honestate voluptatibus se immergit. Plin. Iunior Nam quicunque voluptatibus dediti quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt. qui vero posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt his nulla mors non repentina est. Merito Igitur illos periisse iudicamus, qui vitam voluptatibus alienam duxere, vnde & Plin. Exprobans nimium vnguentorum luxum Romanis sic inquit. Quis non merito iudicet periisse tales?

LICET *cenet.*] Lautitiæ inquit istæ diuitiarum & luxus, non ea sunt quæ hominis memoriam ad posteros propagent.

GAVRANA *ostrea.*] Id est, quæ in lacu Lucrino saginabantur. Est enim Gaurus mons in Campania non longe à Baiis, proximus Lucrino lacui, de quo Lucanus.

——— Vel si conuulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Auerni.

Strabo libro quinto.

MERGATVR.] Perfundatur, vngatur, hinc illud est Plinianum. Linique iam non solum, sed & perfundi vnguentis gaudent.

AHENO *Cosmi.*] Vnguento Cosmiano. Martialis.

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Nam vnguentis cognomina dedere, aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ, aliis confectores.

AHENO.] Vas est coquinarium ex ære. Paulus Iurisconsultus scribit inter cacabos & ahenenm quod supra focum pendet, omnino multum interesse, vt in hoc aqua ad potandum calefiat, in illis pulmentaria coquantur:

EXSPECTATA *diu.*] Docet Ponticum in prouinciæ administratione quid sit agendum, notans auaritiam præfectorum, qui ad omnes rapinas conuersi, socios, & prouinciales spoliabant

EXPECTATA *diu.*] Quam diu, & summo desiderio expectasti.

PONE *frenaira*] Ne quid per iram violentum cuiquam facias.

PONE & *auaritiæ.*] Sis ab rebus alienis abstinens.

OSSA *vides regum.*] Id est vides reges ipsos exhaustos, & exinanitos vsque ad sanguinem & medulas. vnde Plutarchus in Antonio. Multi & reges ab eodem spoliati sunt, & fortunis omnibus exuti.

Respice quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine iusto
Et Capito, & Numitor ruerint damnante Senatu
Piratæ Cilicum. sed quid damnatio confert,
Cum Pansa eripiat, quidquid tibi Natta reliquit?
Præconem Chærippe tuis circumspice pannis,

Iamque tace. Furor est post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, neque vulnus erat par
Damnorum, socijs florentibus, & modo victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens stabat aceruus
Numerorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasij tabulis, signisque Myronis
Pheidiacum viuebat ebur, necnon Polycleti
Multus vbique labor: raræ sine Mentore mensæ,

VETVS SCHOL.

ET *Capito & Numitor.*] Spoliatores sociorum. Cilices nam piratæ sunt. Ergo principes piratarum, aut spoliatores latronum. Bene igitur Capitonem & Numitorem nescio quem, poeta repetundarum damnatos à Senatu, dixit piratas Cilicum: siue propter deprædationem iniustam, siue vt eos facinorosiores ostenderet, qui piratas olim Cilicas exspoliauerunt.

PRAECONEM *Chær. tuu.*] Sensus hic est, Quid tibi prodest Chærippæ, si damnatur iudex, quem tu damnandum accusasti, cum illius successor plura ablaturus sit tibi? Magis prouide tibi præconem, & anctionem fac rerum tuarum, quæ superauerunt: vt in pecuniam totum conferas, ne & ipsos pannos tuos perdas, qui remanserunt. Nam ne accusatio tibi proderit, & insuper naulum perdis.

NON *idem gemitus.*] Olim non sic gemuerunt prouinciæ à Romanis afflictæ spoliatæque iure bellorum, quando sunt deuictæ, quomodo nunc cum sunt à iudicibus deprædatæ.

CONCHYLIA *Coa.*] Metaphora. purpura Græca, Coa.

PHIDIACVM.] Pictorum, fictorum & sculptorum sunt nomina, qui olim magni artifices fuerunt. Phidias statuarius fuit.

VIVEBAT *ebur.*] Cum ἐκ ζωτικοῦ pronunciandum.

RARAE *sine Mentore.*] Sine toreumate.

INDE *Dolabella atque hinc Anton.*] Antonius * trium Antoniorum corruptor ille Salustrius, qui oræ maritimæ qua Romanum esset imperium, contrarius piratis. Hi omnes socios, & maximæ Græcos, Asiaticos, ac Siculos, fortunis omnibus spoliauerunt. C. Antonius à Cæsare accusatus.

IOAN. BRITANNICVS.

RESPICE.] Legibus inquit fac parcas, quæ monent nihil esse faciendum quod ab honestate sit solutum.

QVID *curia mandet.*] Hoc est Senatus qui Magistratibus in prouincias euntibus mandat vt iuste rectéque omnia administrent.

CVRIA.] Duorum autem generum curiæ in Vrbe fuerunt, & vbi curarent res diuinas sacerdotes, vt curiæ veteres, & vbi senatus humanas, vt curia Hostilia, quã primus ædificauit Hostilius rex. autor Varro. De qua sic & Titus Liuius lib. primo ab vrbe condita: Tullus Hostilius principes Albanorum in patres, vt ea quoque pars reipublicæ cresceret, legit: templúmque ordini ab se aucto fecit curam, quæ Hostilia vsque ad patrum nostrorum ætatem appellato est.

MANEANT. Expectent.

FVLMINE *iusto.*] Seuera, & graui senatus condemnatione,

RVERINT.] Ceciderint condemnati.

ET *Capito.*] Hic est ille Cossucianus Capito, qui, vt scribit Tacitus in Nerone, fuit Tigillini gener, cuius precibus ascitus in ordinem senatorum, repetundarum damnatus fuit, quod Ciliciam cui præfuerat, spoliasset.

NVMITOR.] Placet vt legatur Numitor: Nam & ante Numitorem posuit pro nobili, & diuite.

> *Non habet infelix Numitor quod mittat amico,*
> *Quintillæ quod donet habet, nec defuit illi,*
> *Vnde emeret multa pascendum carne leonem.*

Sunt etiam codices qui legunt & Tutor. Nam fuit temporibus Vitellij Iulius Tutor, quem ripæ Rheni præfecit Vitellius. lege Corn. Tacitum.

PIRATAE *Cilicum.*) Ac si dicat spoliatores spoliatorum. Nam & Cilices piraticam exercuerunt Tryphonis & regum qui successerunt (vt autor est Strabo) ignauia, eos Pompeius Magnus intra quadraginta dies captis octingentis quadraginta sex nauibus ademit. autor Plutarchus.

SED *quid damnatio confert.*] Sed quid inquit prodest tibi illos esse damnatos, quando ærarium id capiat, quod ipsi præfecti tibi relinquerunt, id est quod tu extorsisti ex ipsis damnatis. Nam per iudicium coacti erant bona illa rapta relinquere socijs & prouincialibus: verum auaricia principum ea in ærarium deferebantur, quod & prima Satyra poëta est conquestus illic.

> ———— *At tu victrix prouincia ploras.*

QVVM *Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit.*] Id est quum publicum ærariũ tibi eripiat quicquid tibi reliquit præfectus spoliator, vt per Pansam intelligas publicum ærarium, per Nattam omnem præfectum spoliatorem sociorum. legendúmque est coniunctim cum superiore, vt sic se habeant versus:

> ———— *sed quid damnatio confert,*
> *Quum Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?*

PRAECONEM *Chærippe.*) Hoc legendum quadam cum miseratione, vt sit sensus: O Chærippe ô Cilix circumspice præconem vendentem pannos tuos, hoc est pannos præfecti damnati, qui tui esse deberent, sed in ærarium deferentur. Et iam tace, nolli vllo modo conqueri, nequid tibi ab imperatore grauius contingat. vt sit aspice vt iniuste omnia Romæ agantur. & tace. supprimenda inquit tibi est iniuria, quum iam mortis etiam immineat periculum, si loqui & conqueri volueris.

FVROR *est perdere naulum.*] Summa inquit insania est, velle perdere vitam post omnia fortunæ bona. Metaphora autem est à domino nauis sumpta, qui post iacturam factam in mari, naulum tamen ab his qui in naui secum mansere studet exigere ne perdat. Naulum autem proprie dicitur ipsum precium, quod gubernatori nauis persoluitur. ναῦλον Græci vocant. Ergo perdere naulum. i. vitam.

NON *idem gemitus.*] Non erat inquit tantus dolor olim spoliatis, quantus nunc erant enim tunc locupletes.

VVLNVS *d.*] Dolor qui ex damnis proueniebat.

NON *erat par.*] Id est similis, quia tanto dolore non afficiebantur, quum omnino pluribus ablatis multa etiam superessent.

SOCIIS *florent.*] Id est, omni rerum copia & bonorum affluentibus.

MODO *victis.*] Recenter superatis: nam tunc quum primo victi fuerant, erant diuites.

PLENA *domus tunc omnis.*] Ita vt quamuis spoliarentur, multa tamen eis relinquerentur.

SPARTANA *chlamys.*] Hoc est vestis purpura Laconica infecta Nam succus ille purpuræ non modo apud Tyrios inuenitur, sed & in Menynge Aphricæ, & Getulo littore oceani, & in Laconica Europæ, lege Plinium libro nono cap. xxxvj. Chlamis autem vestis est militaris.

CONCHYLIA.] Vestes conchyliatæ, hoc est purpura infectæ. Nam conchylia sunt ex genere purpurarũ, autore Plin. lib. ix. ex cuius faucibus habetur ros, &

ue liquor aptus ad tingendas vestes.

C o a.] Absolute dictum. i. vestis Coa tenuissima, quam bombycinam appellamus tanta tenuitate, vt corpus pelluceret. Plin. lib. [illegible] mollium repre[illegible]ensionem sic exclamat. Nec puduit has vestes etiam viro [illegible] usu. pare, propter onera æstiua. in tantum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. & Solinus. Hoc est illud sericum in vsum publicum damno seueritatis admissum, & quo ostentare potius corpora quàm vestire primo fœminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido. Horatius.

Altera nil obstat, Cois tibi pene videre est, *Vt nudam.*

hæ fiebant in Co insula, quas prima texisse fertur Pamphyla Platis filia (vt scribit Plin.) & tradit Aristot. in v. Propertius.

Quid iuuat ornato procedere vitra capillo?
Aut tenues Coa veste mouere sinus?

P a r r h a s i i.] Hic est ille nobilissimus pictor, qui olim cum Zeude cõtendit, eúmque lintei pictura elusit. natus est Ephesi. De eo multa memorabilia tradit Plinius libro tricesimoquinto capite quinto. de eo & Tranquillus in Tyberio, & Quintilianus lib. xij. scribunt.

S i g n i s.] Statuis.

M y r o n i s.] Egregius hic statuarius, quod indicat Plin. libro xxxiij. & Propertius sic.

Atque aram circum steterant armenta Myronis,
Quatuor artifices viuida signa boues.

P h i d i a c v m ebur.) Id est statuæ eburneæ sculptæ à Phidia tanto successu, vt viuere viderentur. Virgilius.

Credo etiam viuos ducent de marmore vultus.

In ebore effigiendo vt (scribit Quintil.) longe circa æmulum viguit. de hoc scribit Strabo libro octauo. & Plin. lib. vij. & xxxiiij. huius etiam Seneca, & Plutarchus meminerunt. Propertius.

Phidiacus signo se Iuppiter ornat eburno.

N e c non Polycleti. Sicionius statuarius fuit, de quo Plin. qui diligens supra cæteros fuit, formamque humanam supra verum expressit, sed deorum autoritatem nõ expleuit. ergo inquit poëta vbique extabant opera Polycleti statuarij egregia, quæ multo cum labore ab eo fuerant peracta.

M e n t o n e.] Hic celeberrimus fuit poculorum cælator vt scribit Plinius libro trigesimotertio. & Martialis

Accipe Mentorea pocula facta manu. Idem alibi.
Solus Mentoreos habes labores. Propertius.
Lesbia Mentoreo vina bibes opere.

Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, indè
Sacrilegus Verres. referebant nauibus altis
Occulta spolia, & plureis de pace triumphos.
Nunc socijs iuga pauca boum, grex paruus equarum,
Et pater armenti capto eripiatur agello:
Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum,
Si quis in ædicula Deus vnicus. hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. despicias tu

Forsitan imbelles Rhodios, vnctamque Corinthum:
Despicias merito. quid resinata iuuentus,
Cruráque totius facient tibi leuia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricúmque latus. parce & messoribus illis,
Qui saturant vrbem, Circo, scenæque vacantem.

VETVS SCHOL.

EX *prima mente.*] Tantus arte admissarius.

FORSITAN *imbelles Rhodios.*] Vt ostenderet has ciuitates gymnasiis, hoc est exercitationi palæstræ deditas, putes, inquit, has ciuitates furtus * non esse accusaturas, quod deresina pilos sibi tollant, vt cinædi

HORRIDA *vitanda.*] His parce gentibus, ne pro iniuria rebellent, aut accusent repetundarum.

MESSORIBVS *illis.*] Afros significat, Et tenues, quos nuper eos Marius spoliauerat, de quo superius: *Exul ab octaua Marius bibit.*

IOAN. BRITANNICVS.

INDE *Dolabella est.*] Ob eas inquit diuitias multi ad latrocinia conuertebantur, Quales fuerunt Dolabella, Antonius, & Verres, qui prouinciarum præfecti eas spoliauerunt. Duos Dolabellas fuisse eodem nomine, & tempore scribit Pedianus, quorum alterum Cæsar accusauit ex Sicilia reum, nec damnauit, quin absolutus Rhodum (vt scribit Tranquillus) secessit. Alterum Dolabellam, qui Asiæ præfuerat proconsul accusauit Scaurus repetundarum, damnauitque.

ATQVE *hinc Antonius.*] Hic est ille C. Antonius, de quo Pedianus. Hūc Anton. Censores sexennio quàm hæc dicerentur senatu mouerunt, causásque subscri- ferunt, quod socios diripuerat, multos enim in Achaia spoliauerat.

SACRILEGVS.] Verres vt in ij. Sat. diximus, per triennium Siciliā tenuit: atque in ea libidinose, auare, crudeliterque versatus est: succedente tandē Metello, repetundarum reus à Siculis postulatus est. Sacrilegum autem ob id appellat, quòd non solū deos Siculis sustulit, sed & Athenis Mineruā, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Dianam Pergami. Deósque tota Asia Græciáque violauit. Vnde illud est Cicer. in ipsum Oximoron: Siculos iam ne deos quidem in suis vrbibus ad quos confugerent habere, quòd eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris sanctissimis sustulisset.

OCCVLTA *spolia.*] In Vrbem inquit referebant plura spolia prouincialium, veluti de rebus bellicis parta, quum omnino essent de pace sublata.

OCCVLTA.] Id est furtiua, nam ea palam non referebant vt conspicerentur, quo more solent imperatores in triumphis spolia hostium referre. Sunt qui illud, a, producunt contra legem sic legendo, occulta spolia, quia duæ subsint consonantes in dictione sequenti; quod tamen raro accidit, sed magis placet vt legatur.

Occulta & spolia, & plures de pace triumphos.

sicque & sententia & versus optime stabit.

ET *plures triumphos de pace.*] Ex prouinciis inquit finitis magistratibus domum cum multis triumphis redibant, hoc est cum multis spoliis sumptis de pace, vt faciunt triumphantes ex hostibus: vnde est etiam illa Salustij conquestio in Iugurtha, Pars ex pacatis prædas agebant. Et alibi in eodem. Non peculatus ærarij factus

est, neque per vim sociis erepta pecuniæ quæ quanquã grauia sint, tamen pro consuetudine iam pro nihilo habentur.

IVGA *pauca boum.*] Subaudi eripientur. indomitam enim sui temporis auaritiam notat, quum etiam res viles raperent.

CAPTO *eripietur agello.*] Ex quo inquit prouincialibus agelli erepti sunt, nunc rapiunt pauca iuga boum, id est omnem reliquam vilem supellectilem. vnde Salustius in Catilina sic conqueritur, At hi contra ignauissimi homines per summum scelus omnia ea sociis adimere, quæ fortissimi viri victores hostibus reliquerant.

IPSI *deinde Lares.*] Ipsi dij domestici, quos colunt. bene autem ipsi, quasi qui minime sint violandi.

SI *quod.*] Scilicet est.

SPECTABILE.] Pulchrum, & spectatu dignum.

SIGNVM.] Statua.

VNICVS.] Etiam vnicus.

NAM *sunt hæc maxima.*) Id est hæc quæ eis sunt relicta, quamuis minima pro summis sunt.

DESPICIAS *tu forsitan.*) Possis forsitan secure Rhodios imbelles, & Corinthios spoliare, à quibus tibi nihil sit metuendum, quando effœminati mollésque sint. sed caue inquit Hispaniæ iniuriam facias, quæ scelus inultum non sinet.

IMBELLES *Rhodios.*) Luxuria, & delitijs affluentes. Nam ex Asia, vt docet Valerius, lautitia & immodici sumptus. & omnia non necessaria voluptatis genera fluxerunt. Sic & Liuius libro nonô De bello Macedonico: luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico in Vrbem inuecta est. Rhodos autem insula est maris Lycij cognominata, vt diximus in sexta Satyra, à Rhodo Neptuni filia ex sorore. Lycia autem pars est Asiæ.

VNCTAMQVE *Corinthum.*) Pinguem & locuplerissimam, ac proinde voluptatibus, & luxuriæ obsequentem. Nam pecunia, vt docet Thucydides libro primo, præpotens fuit, vt etiam ab antiquis poëtis demonstratur locuples oppidum cognominantibus. Eam etiam scribit Strabo libro octauo, locupletissimam fuisse, ibique emporium fuisse mercatoribus illuc vndique mercimonia conuehentibus, vnde vectigalia pendi ingentia contingebat: Veneris etiam templum adeo locupletatum extitit, vt supra millæ deæ prostitutas puellas caperet, quas Veneri viri mulierésque addixerunt. propter has igitur frequens in Vrbem multitudo, turbáque conueniebat, vnde ciuitas mirum in modum ditabatur. Nautæ etiam leuiter sumptus factitantes absumebantur. Hinc vulgatum est veteri sermone prouerbium, Non omnium est virorum Corinthum nauigatio. sita autem est in medio Isthmi.

RESINATA.) Expilata, Arborum, vt scribit Plinius libro decimoquarto, ex quibus manat succus, aliæ picem, aliæ resinam mittunt. Resina autem pilos è corpore hominum euellebant. Quod vt turpissimum notat Plinius eodem libro his verbis: pudétque confiteri maximum iam honorem eius esse in euellendis è virorum corporibus pilis. Ergo resinata glabrata, cuius crura sunt depilia, & mollia.

LEVIA.) Expilata: nam leue appellamus priore producta sine pilis. Macrobius. Lene autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Iuuenalis.

Et iam leue caput.

HORRIDA *vitanda est Hispania*) Nulla, inquit, iniuria lacessenda est Hispania. Nam Romanos impetus sæpe sustinuit. Numantini enim multos imperatores cum exercitibus profligarunt, primo Quintum Pompeium, deinde Marcum Pompilium, postea Hostilium Mancinum, quod bellum vicesimum perdurauit annum. Et postremo quum ipsi à Scipione obsessi ad extremam necessitatem essent redacti, ne in Romanorum potestatem peruenirent, res omnes in forum collatas cum vxoribus & liberis incendio absumpserunt, seque omnes igni superiecerunt.

HORRIDA.) Inculta, & delitiarum asperuatrix.

VITANDA.

VITANDA *est.*] Quia se vlciscetur.

GALLICVS *axis*] Id est Gallia, quæ in continuo armorum tumultu versatur & in qua subiuganda Cæsar decem consumpsit annos, & nunc imperij Romani frena recusat: nam temporibus Vitellij & vespasiani tumultum excitauit armorum.

ILLYRICVMQVE *latus.*] Illyrij autore L. Floro sub extremis Alpium radicibus agunt inter Arsiam gentem Liburnorum, Titiúmque flumen longissime per totum Adriatici maris littus effusi Plin. libro tertio, ostendit Illyricum Macedonia, Pannonia, & Noricis terminari.

PARCE *& messoribus illis.*] Aphros intelligit vnde Romam frumenta multa mittebantur. Plinius libro quinto scribit in Aphrica regionem esse CCLM. passuum fertilitatis eximiæ cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra.

CIRCO.] Satyrice dictum. i. ludis Circensibus, vt alibi.

Atque duas tantum res anxius orat, Panuum, & Circenses.

Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cum tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris, tollas licet omne quod vnquã est
Auri, atque argenti: scutum, gladiúmque relinquens,
Et iaculum, & galeam, spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui non est sententia: verum est.
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes, si nullum in coniuge crimen,
Nec per conuentus, & cuncta per oppido curuis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celeno:
Tunc licet à Pico numeres genus, altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter maiores, ipsúmque Promethea ponas.

VETVS SCHOL.

NON *est sententia.*] Non sunt nuda verba. In sententia nam solet interdum aliquid esse falsi, sed est oraculum verum.

SI *tibi sancta cohors.*] Si nemo seruorum tuorum actus tuos vendit. Si * è rebus intosu non est puer, pro sententiam distrahatur, si vxor tua te administrante nihil rapit denique si vir es bonus patiar vt falso licet, tamen ex quouis genere nobili, tibi fingas originem, vel à Pico, qui Fauno pater fuit.

CCc

IOANNES BRITANNICVS.

QVANTA *autem inde feres.*] Quasi dicat parua, cum interrogatione legendū. i. minima erunt Aphris, quæ abstuleris, quum iam à Mario Prisco sint spoliati.

INDE.] Ab Aphris, nam præcessit mellonibus illis, sequitur deinde, quum Marius discinxerit.

MARIVS.] Priscus, de quo Satyra prima. *Exul ab octaua Marius bibit.*

DISCINXERIT.] Spoliauerit, tractum ab his qui vestimenta alicui ablaturi zonam dissoluunt.

CVRANDVM *in p.*] Curandum inquit est, ne cuiquam magna fiat iniuria, sed præcipue fortibus, & pauperibus, quia tales facile ad vindictam accenduntur.

FORTIBVS *& miseris.*] Vtrique enim ad vindictam validi sunt. nam vbi fortes se ab alio sentiunt iniuste opprimi, iniuriam æquo animo ferre nequeunt.

TOLLAS *licet omne.*] i. facere non poteris quin arma relinquantur, quibus se vindicent, licet reliquis bonis fuerint spoliati.

QVOD *modo proposui.*] Quod ego dixi de prouincialium vindicta.

NON *est sententia,*] Non est, quod tantummodo ego ita sentiam, sed est Sibyllæ vaticiniū, vt ab autoritate sit suasio. vt dicat credendum esse ex illatis iniuriis prouincialibus & sociis eos ab Romanorum imperio defecturos. Sententiam inquit Quint. vocauerunt quod animo sensissent. Sententiam etiam dicimus orationem generalem pronuntiationem continentem, quæ vel hortatur vel demonstrat, vt, Inscitia est contra stimulum calces.

FOLIVM *Sybillæ.*] Sibylla in foliis responsa dabat scripta. Vergilius:

——— *Folus tantumve carmina manda* ,   Hoc etiam apud priscos vt scribit Plin. seruatum est ante vsum chartarum, vt in folijs palmarum scriberent.

SIBYLLAE. Nomen est non proprium mulieris, sed officij. σιοὺς enim deos Æoles appellant, & βουλὴ consilium, quasi dei consilium, hoc est quæ mētem & cōsilium dei scire viderentur. futura enim prædicebant. fuere autem, autore Varrone, vt scribit Lactantius, decem. C. De Sibylla si præclara & scitu digna cupis nosse, lege quæ Lud. Viues in Augustinum de Ciuitate dei scripsit, Item Sibyllina oracula, è Græco in Latinum conuersa à Sebastiano Castalione. S.

SI *tibi sancta cohors.*] Ordo est. Tunc licet à Pico numeros genus tuum, si tibi est sancta cohors, vt sit sensus, patiare ostentes generosum origine deducta, vel à Picco Martio, si nemo Accersecomes. i. nullus libertus tuus vendit tribunal. i. iudicia & sententias.

ACERSECOMES.] Capillatum significat ab ἀ quod est sine, & κείρω tondeo, cuius futurum secundum apud Æoles est κείσω & κόμη coma. inde. acersecomes intonsus comam, quales pueros Romani, vt scribit Seneca, in delitiis habuere, Appellatus est etiam Apollo acersecomes quod intosus semper esset, éstque peculiare Apollonis epithetum, quod nunquam radij possunt à fronte lucis auelli.

CRIMEN *inconiuge.*] Subaudi est nam sæpe præfecti vxoribus obsequentes iniquas sententias ferunt.

CAELANO.] Id est si auaritia tua tanquam altera Celæno Harpya non parat ire per conuentus. Nam Harpyæ finguntur à poëtis rapaces & sordidæ fuisse & tres sorores. κελαινὸς autem apud nos significatur obscurum, & nigrum.

CONVENTVS.] Quatuor modis intelligitur, vno modo quū quēlibet hominē ab aliquo cōuentum dicimus. alio quum significatur multitudo ex cōpluribus hominum generibus in vnum contracta locum: tertio quum aliquem in locum frequentia hominum supplicationis aut gratulationis causa cōgregatur: quarto quū à magistratibus iudicij causa populus colligitur. Hoc igitur loco Iuuenalis de locis vbi à magistratibus iudicij causa populi prouinciæ congregabantur. In Hispania autem erant conuentus quatuor, statuti per rectores prouinciæ ad iudicia facienda. Gaditanus, Cordubēsis, Actysitanus, & Hispalēsis. vnde Suet. in Cæsare. Questori

vlterior Hispania obuenit, vbi cũ mandato reip. iure dicendo cõuentus circumiret.

A *Pico.*] Qui primus rex Aboriginũ fuit, & Fauni pater Saturni vero filius. Verg.

Isque pa entum — Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus autor

Ergo à Pico tanquam ab antiqua & nobili progenie. De Pico Ouidius libro decimoquarto Metamorph. & in Fastis. Item Dionysius libro primo Antiquitatum Italiæ meminerunt.

ALTA *nomina.*] Sublimia, & fortium virorum. Sic Statius in Thebaide nomina ingentia dicit, id est nomina virorum magnorum & fortium.

——— quorúmque ingentia tellus
Aonis & Tyriæ suspirant nomina matres.

OMNEM *pugnam Titanida*] Id est ipsos Titanas, qui aduersus deos pugnauerunt. lege Ouidium, & Higinium

IPSVMQVE *Promethea.*] Quasi qui antiquissimus fuerit. Deucalionis enim Thessaliæ regis fuit pater, quo regnante fuit diluuium illud cantatissimum. Hunc Prometheum antiquitas commenta est primum fuisse, qui ex limo hominem finxerit, quem infuso igne cælesti ex solis rota subrepto animauerit. vnde Fulgentius Prometheum dicit esse appellatum προμήθειαν quasi prouidentem virum. Huius meminit & Higinius.

De quocunque voles proauum tibi sumito libro.
Quod si præcipitem rapit ambitio, atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, clarámque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit auus, statuámque parentis
Ante triumphalem? quo, si nocturnus adulter
Tempora Sanaonico velas adoperta cucullo?

VETVS SCOL.

HEBETES *lasso lictore secures.*] Retunsæ, feriendo capita damnatorum, id est, si crudelis nimium sis.

NOBILITAS, *clarámque facem.*] Hoc quod & Sallustius dixit, Maiorum gloria posteris quasi lumen est. Neque bona, neque mala in occulto patitur.

OMNE *animi vitium*] Pro persona crimen admissum culpatur. Sallustius, Qui magno imperio præditi.

QVO *mihi te solidum falsas signare tabellas.*] κατὰ κοινοῦ.

TEMPORA *Santonico.*] Id est birro Gallico. Nam apud Santonas oppidum Galliæ conficiuntur.

CVCVLLO.] Galero fusco & horrido ardeliunculo, quales sunt latrunculatorum: aut ex lucerna turpi intincto.

IOANN. BRITANNICVS.

PROAVVM.] Maiores tuos. Ouidius,

Et genus, & proauos, & regia nomina iactas.

DE *quocunque libro.*] Id est de omnibus iis, de quibus scriptores tradiderunt, neque enim nobis scire liceret, qui egregij, fortésque fuissent, nisi scriptorum monumenta extarent, ergo bene ait de quocunque libro.

QVOD *si præcipitem.*] Ordo est. Nobilitas ipsorum parentum incipit stare contra te, si ambitus rapit te præcipitem. Sensus est. Si male inquit vixeris, nobilitas tuorum maiorum tibi obest, quia efficitur vt eorum splendore ab omnibus cognoscaris. quòd si humili loco natus esses, non ita omnibus esses notus.

AMBITVS.] Ambitum pro ambitione posuit. Est enim ambitio honoris cupiditas. Salustius. Sed à quo incepto studio me ambitio mala detinuerat.

ATQVE *libido.*] Vsus Veneris, quo nihil turpius est homini. quo enim id vi penetrauit, iniuria ibi dominatur, infamia flagrat.

FRANGIS. *virgas.*] Si crudelis es in socios quibus praees. Nam sex lictores præcedentes prætorem, sex virgarum fasces cum securibus colligatos gestabant Duodecim autem consules. Ex autem erant ex Betulla, vnde inquit Plinius, Betulla terribilis magistratum virgis.

INCIPIT *ipsorum contra te stare.*] Nobilitas inquit tua tibi nocet. facit enim vt scelera tua omnibus nota sint. videtur autem hoc sumptum ex Salustio in Iugurthino, qui scribit: Maiorum gloria posteris lumen est, neque mala eorum in occulto patitur.

PRAEFERRE *claram facem pudendis.*] Et scelera tua omnibus nota facere. nā eorū fama, & splendore tanquam face præcedente facta tua illustrantur, & nota fiunt.

OMNE *animi vitium.*] Omne inquit hominis vitium tanto omnibus notius est, quanto ipse qui committit est illustrior, vt sit præcedentis sententiæ confirmatio.

TANTO *conspectius.*] Tanto euidentius, & quod conspici possit.

QVO *mihi te solitum.*] Sensus est. quid opus es te iactes, & nobilem te prædices, si falsa testamēta solitus es signare, quod hominis est sceleratissimi: vt doceat nobilitatem ex bonis moribus censeri. Subaudiendum igitur est iactare, vt sit: Quo, ad quid te iactas? Ita dictum, vt illud Horat.

————— Quo tibi Tulli
Sumere depositum clauum, fierique tribuno? & alibi,
Quo fortuna mihi, si non conceditur vti?

bis autem repetit, ad maiorem indignationem exprimendum.

SIGNARE.] Obsignare annulo, vnde alibi,

Signator falso qui se lautum atque beatum.
Exiguis tabulis, & gemmea fecerat vnda.

Tranq. in Cæs. Quum quid per iocum testandi gratia signarent.

FALSAS *tabellas.*] Falsa testamenta. Vlpianus De testamentis, signatas tabulas accipi oportet, & si tabulæ linteo quo inuolutæ sunt, signa impressa fuerint. Tranquillus in Nerone. Tunc primum repertum, ne tabulæ nisi pertusæ ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.

IN *templo quæ fecit auus.*] Ibi enim sæpe signabant, vt ostenderent fidem, religione maxime constringi.

AVVS.] Maiores tui. quasi dicat, quæ illi per virtutem, nec sine ingenti gloria fecerunt, tu tuis flagitiis dedecoras.

STATVAMQVE *parentis ante triumph.*] Ita dictum sicut & ante.

Ante Numantinos si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces & castra mouebant.

SI *nocturnus adulter.*] Si tempore nocturno scortaris coniecto capite cucullo Santonico. Est autem cucullus genus vestimenti Gallici, quod etiam à Bardis gente

Gallica dicitur bardocucullus, & bardiacus cucullus, de quo plura dicemus in vltima Satyra illic: *Bardiacus iudex datur.* De quo alibi poeta.

Illa iubet sumpto iuuenem properare cucullo.

SANTONICO.] Gallico. Martialis.

Gallia Santonico vestit te bardo cucullo.

Santones enim populi sunt Aquitaniæ ad Oceanum versi, quæ est tertia pars Galliæ. Strabo libro quarto. Tibullus. *Et Oceani littora Santonici.*

Præter maiorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus, & ipse,
Ipse rotam adstringit multo sufflamine Consul:
Nocte quidem: sed Luna videt, sed sidera testeis
Intendunt oculos. finitum tempus honoris
Cum fuerit, clara Lateranus luce flagellum
Sumet, & occursum nunquam trepidabit amici
Iam senis, ac virga prior annuet, atque maniplos
Soluet, et infundet iumentis hordea lassis.
Interea, dum lanatas, toruumque iuuencum
More Numæ cædit Iouis ante altaria, iurat
Solam Eponam, & facies olida ad præsepia pictas.

VETVS SCHOL.

IPSE *rotam aStringit.*] Sufflamen, vinculum ferreum, quod inter radios mittitur, dum cliuum descendere cœperit rheda, ne celeres rotæ sequantur, & animalia vexent.

ET *occursum.*] Non grauioris amici occursum timebit.

ATQVE *maniplos soluet.*] Mannas fœni. vino nam solet fessis animalibus infundi hordeum.

SOLAM *Eponam.*] Quia mulio est, qui consulitur. Epona dea mulionum est.

IOANNES BRITANNICVS.

PRAETER.] Iuxta.

DAMASIPPVS.] Equorum domitor interpretatur, δαμάζω enim domite, ἵππος equus: per Damasippum autem quemcunque nobilem taxat. Nam temporibus Neronis multi à claris maioribus oriundi aurigare in gratiam principis didicerunt, qui vt est apud Tranquillũ, eodem studio tenebatur. Hos igitur vt turpi studio fœdatos sugillat, ostendens tales haudquaquam esse nobiles: nam poëta non modo sui, sed & superiorum temporum vitia insectatur, latenter Neronem tangere videtur.

IPSE.] Habet emphasim. C. quæ quo sit insignior, idem pronomen repetit alterius versus initio, quæ figura ἀναδίπλωσις Græce reduplicatio Latine nominatur. S.

STRINGIT.] Cohibet ne recurrat.

SVBLAMINE.] Sufflamen, id est quod rotæ in descensu, vel nimio procursu opponitur, ne aut recurrat aut nimium procurrat. pro mora posuit in vltima Satyra. *Nec res atteritur longo sufflamine litis.* à quo videtur & verbum sufflaminare formari. Nam Augustus Cæsar sufflaminandus participio vsus est vt docet Seneca sic. Acherius noster sufflaminandus vsus est, adeo non currere, sed decurrere videtur. voluit enim ostendere moram illi fuisse eloquentiæ velocitatem.

NOCTE *quidem.*] Verba Damasippum excusantis, cui respondet poeta, sed luna videt, & sydera testes oculos intendunt.

FINITVM *tempus honoris quum fuerit.*] Eò inquit Damasippus impudentiæ deuenit, vt non dubitauerit finito consulatus sui tempore, palam & media luce aurigare.

TEMPVS *honoris.*] Consulatus.

FLAGELLVM.] Ad agitandos equos.

AC *virga prior annuet.*] Prior amicum salutabit citra omnem pudorem, vel quod melius est, annuet prior virga ipsis iumentis, vt cum sequentibus coniungantur.

MANIPLOS *soluet.*] Syncope pro manipulos, id est fasciculos fœni. sic & Ouidius lib. tertio Fast.

Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Inde maniplaris nomina miles habet.

INTEREA *dum lanatas.*] Dum sacrificia inquit peraguntur, in quibus oues & iuuenci mactantur ante aras Iouis more Numæ qui plurima (vt scribunt Liuius, Plutarchus, Dionysius, & Plinius De viris illustribus) sacra instituit, iurat interea solam Hippo, tanquam stabulariorum deam, quæ equis præsit. & agasonibus.

LANATAS.] Lanigeras oues scilicet.

IVRAT *solam Hippo.*] Tanto inquit studio tenetur aurigandi, agendíque iumenta, vt etiam per Hippo, quasi per numen peculiare agasonum, sibíque maxime colendum iuret. erit igitur accusatiuus Græcus. Hippo. triplicem enim habet inflexionem in accusatiuo, vt Hipponem, Hipponum, & Hippo dicamus, vt dicimus Didonem & Dido, Manthonem & Mantho, Saphonem & Sapho: Ouid. *Miserámque relinquere Dido*, nam versus aliter non staret, aut reuera Hipponam tantum dicemus, nam sic in multis legitur codicibus. *Hipponam, & facies olido ad præsepia pictas*, tolli itúrque illud solam.

HIPPO.] Deam quam Stabularij colebant, vt ostendit Apul. libro tertio Metamorphos. his verbis, Respicio pilæ medio, quæ stabuli trabes sustinebat, in ipso meditullio Hipponæ deæ simulachrum residens ædiculæ quod accurrate corollis roseis recentibus fuerat ornatum. Quin & florentissimus Tertullianus in Apologetico de eadem sic. Vos tamen non negabitis, & iumenta omnia, & cunctos canterios cum sua Hippona coli à vobis.

ET *facies pictas.*] Scilicet ipsius deæ Hipponæ, vt intelligas plures imagines deæ, quæ in stabulis pingebantur, tanquam deæ iumentorum agasonúmque præsidis.

Sed cum peruigileis placet instaurare popinas:
Obuius assiduo Syrophœnix vdus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu dominum, Regémque salutat,
Et cum venali Cyane succincta lagena.
Defensor culpæ dicet mihi, fecimus & nos.

Hæc iuuenes. esto. desisti nempe, nec vltra
Fouisti errorem. breue sit, quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba,
Indulge veniam pueris. Lateranus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis
Amnibus, & Rheno, atque Istro. præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. mitte ostia Cæsar,
Mitte? sed in magna legatum quære popina,

VETVS SCHOL.

CVRRIT *Idumææ.*] Idume ciuitas Orientis, ideo currit Damasippo tabernarius, qui prope portam manet, tabernam volenti intrare.

ET *Cum venali Cyane.*] Nomen tabernariæ, pro qualibet. Scortum.

DEFENSOR *culpæ.*] Qui contra hæc defendere voluerit.

LATERANVS *ad illos.*) Siue Damasippus.

INSCRIPTAQVE *lintea.*] Hoc est pictis velis popinæ succedit, aut linteis * cabsariciis tergit. vel vbi esculenta publice venduntur.

AMNIBVS. *&/ Rheno.*] Armeniam Tigris proluit, Euphrates Parthos, Hister Sarmatas, & Ponto influit. Rhenus inter Allamanniam & Gallos Oceano influit.

LEGATVM *quære popina.*] παρὰ προσδοχίαν, pro castris

IOANNES BRITANNICVS.

SED *quam peruigiles.*] Aliud in nobilitate insectatus flagitium, quod scilicet absque vllo pudore intermissa aurigatione, popinas frequentent. Est ergo sensus, Quum nobilis Damasippus in popinas descendit, statim adsunt vnguentarij qui eum venientem blande excipiant atque salutent.

PLACET.] Ipsi nobili.

INSTAVRARE.] Repetere rae per hoc ostendit frequenter ab eo fieri.

PERVIGILLES.] Id est noctu diéque patentes propter multitudinem confluentem.

POPINAS.] Loca sunt desidiæ luxuriæque apparata, ibi enim commessabantur, cæteráque faciebant, quæ intemperantiæ sunt: qui in eis versabantur popinones sunt appellati.

SYROPHOENIX.] Vnguentarius. fictum est nomen ex Syria & Phœnicia, nam illinc vnguenta preciosa mittebantur, optimique vnguentorum compositores.

VDVS.] Id est profluens vndique ex nimia vnguentorum attrectatione.

AMOMO.] Id est vnguento ex amomo. Est enim amomum genus fruticis proueniens in parte Armeniæ quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto, ex quo vnguentum optimum, fit, vnde Plinius de vnguentis scribens sic tradit. Omnia autem acutiora fiunt costo, quæ maxime nares feriunt.

INCOLA *portæ Idumeæ.*] Hoc est, qui domi suæ incolit portas Syrias, Nã Idumæa pars est Syriæ, vt scribit Iosephus primo libro, & Strabo libro xvj. Plin. lib. x.

qui tradit. Qui subtilius Syriam diuidunt circum Euphtatem Syriam Phœnicem volunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa. poeta igitur portam Idumæam intelligit portam Syriam. Bene ergo ait incola, portæ Idumeæ quum Idumea (vt dixit) pars Phœnices, vnguentariusque sit ex Syria Phœnice.

HOSPITIS *affectu.*] Id est salutat & appellat dominum, & regem blandiendo ex affectu ipsius hospitis, qui ita gaudet salutari. hoc autem est ex vetere consuetudine, vt docet Sen. qui scribit Priscos solitos fuisse, quotiens homini ignoto occurrerent, eum dominum & regem appellare, idque genus blandimenti quoddam erat, & honorifica appellatio, Mart. lib. I.

Quum te non nossem dominum, regémque vocabam:
Quum bene te noui iam mihi Priscus eris. Idem. lib. ij.
Quod te nomine iam tuo saluto,
Quum regem & dominum prius vocabam,
Ne me dixeris esse contumacem.

Augustus, vt scribit Tranq. & Tertul. meminit, se nec à liberis, nec à seruis, serio vel ioco dominum passus est appellari, atque eiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.

ET *cum venali.*] Adest inquit non solum vnguentarius, sed & mulier, quæ vinũ vendit, quæ iisdem venientem blanditiis nobilem excipit. Cyane autem est nomen mulieris versantis in popinis. eiusdem nominis est mulier in nympham conuersa in Sicilia. & item alia Meandri fluuij filia, mater Gauni & Biblidos, autor Ouid. in Met.

SVCCINCTA.] Administrandum.

VENALI *lagena.*) Viuo venali, nam lagena; vt diximus supra, est vas tam vinarium quàm aquarium. ostendit igitur poëta homines illic & vngi, & potare.

DEFENSOR *culpæ.*) Occurrit his quæ possent obiici à criminis defensore, & ipsos aliquando in iisdem erroribus versatos, vt dicat verum quidem esse, quod ipsi in adolescentia sua peccauerint, sed erroribus suis non nimium immoratos, vt moneat, si plerumque per ætatis imbecillitatem, aut fragilitatem humanam in aliquod quis vicium prolapsus fuerit, ab eo celeriter recedendum.

FOVISTI *errorem.*) i. tenuisti.

BREVE *sit.*) Attende sententiam. innuit poëta cuiusuis hominis esse vt erret sed nullius nisi insipientis in errore perseuerare.

INDVLGE *veniam.*) Debes inquit pueris, & adolescentibus talia propter ætatem perpetrantibus ignoscere. Sed Damasippo ignoscendum nequaquam est, qui iam est ætate prouectior, & iam grauioribus negociis aptus.

DAMASIPPVS *ad illos Thermarum c.*) Damasippus inquit, per quem intelligit, vt diximus. vnumquenque nobilem, non erubescit se in popinas & thermas ad potandum demittere, vbi homines tantum flagitiosi, vilissimique versabantur. vnde cum emphasi est pronunciandum, ad illos callices thermarum, quasi ad illas potationes, quibus fœdissimi homines inebriantur.

INSCRIPTA *lintea.*) Sudatia thermarum, quibus detergebantur quum sudassent. ita enim à varietate texturæ appellabantur, qua videbantur inscripta, & picta.

MATVRVS *bella Armeniæ.*) Ea ætate, vt aptus sit ad tractanda bella.

ARMENIAE.) Bene autem Armeniam nominat. Nam imperante Nerone Armenia nouos excitauit tumultus. Illuc missus Corbulo Megistanas, qui primi defecerant, pepulit sedibus. Castella eorũ excidit, plana, edita, validos inualidósque pari metu compleuit. Tacitus. Armenia finitima est Capadociæ, dicta est ab Armeno Iasonis comite. C. Iosephus Antiq. libro primo scribit, ab Aramo Semi filio, Noe nepote Atameos, qui postea Armenii dicti sunt, fuisse nominatos. S.

SYRIAEQVE *tuendis omnibus.*) Quales sunt Euphrates, Tigris & Orontes.

sunt:

ſunt enim amnes Syriæ.

Et *Rheno.*] Scilicet tuendo fluuius eſt Rheticarum Alpium, qui inacceſſo & præcipiti vertice ortus, modico flexu occidentem verſus, Germaniam à Gallia ſeparat, Septentrionalique Oceano miſcetur.

Istro.] Is eſt qui & Danubius nominatur, quem idcirco Ouid. & Papin. vocant binominem. ex vertice montis Arbonæ, C. Plin. vt alij legunt. Abnobæ, S. effuſus plures adit populos, donec in Ponticum mare ſex erumpit meatibus. vide Plin. libro iiij. cap. xij.

Mitte *oſtia Cæſar.*] Locus hic duobus modis poteſt explicari, vt ſit ſenſus. O Cæſar, ſi Damaſippum ad bella gerenda es miſſurus, mitte oſtia eius. i. noli quærere Damaſippum in ſua domo, quia illic non inuenies, ſed quære illum in popinis vbi quotidie verſatur. item ſic. O Cæſar. Damaſippum potes mittere ad oſtia Iſtri, & Rheni, quia iam ætate eſt graui, ſed ſi vis eum inuenire, accede ad popinas, nam ibi eſt frequens, vt ſit manifeſta irriſio nobilitatis.

Legatvm.] Legatus pro oratore ponitur. Legatus item dicitur, quia in exercitu ſecundam poſt imperatorem obtinet dignitatem, vt hoc loco.

Inuenies aliquo cum percuſſore iacentem,
Permiſtum nautis, & furibus, ac fugitiuis,
Inter carnifices, & fabros ſandapilarum,
Et reſupinati ceſſantia tympana Galli:
Aequa ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec menſa remotior vlli.
Quid facias talem ſortitus, Pontice, ſeruum?
Nempe in Lucanos, aut Tuſca ergaſtula mittas.
At vos Troiugenæ vobis ignoſcitis, & quæ
Turpia cerdoni, Volſos, Brutumque decebunt
Quid, ſi nunquam adeo fœdis, adeoque pudendis
Vtimur exemplis, vt non peiora ſuperſint?
Conſumtis opibus vocem Damaſippe locaſti
Sipario, clamoſum ageres vt phaſma Catulli.

VETVS SCOL.

Cvm *percuſſore*] Sicario, aut gladiatore.

Et *fabros Sandapilarum.*] Si ſandaliorum ſutores ac per hoc abiectæ ſortis homines. S *Sar ara ſallo, infamis hominis nomen eſt. ſi ſandapilarum, eorum in quibus gladiatores mortui de amphitheatro eiiciuntur.

Et *reſupinati.*] Ebrij, aut turpia patientis.

Aeqva *ibi libert.*] Popinæ, ac per hoc communis eſt.

Tvrpia *cerdoni*] Græce dixit turpem, vulgo rem lucri cupidum. Si pauper & popularis adulterium committat, crimen admiſiſſe dicitur ſi diues, iocoſus appellatur

Vocem *Dam, Locaſti.*] Id eſt præco fuiſti in mimo. Siparium velum eſt, ſub

quo latent para doxi cum in scenam prodeunt: aut hostium mimi, aut quod appellatur comicum.

Agertes *vt Phasma Cat.*] Nomen est mimographi: & Fasma, nomen fabulæ.

Catvlli.] Q. Lutatium Catullum dicit, qui V ranum seruum furacissimum habuisse fertur, de quo hic posterius. *scura Catulli.* De quo etiam illud traditur, cũ deprehensus à nummulario esset, cuius de mensa nummos subtractos in calceos sibi inferciuerat, quidam iocans in eum, Bene inquit, si te nummularius in ius vocet, tu ei æs ablatum ex calceo abijceres.

IOAN. BRITANNICVS.

Sandapilarvm.] Feretrum est sandapila ad mortuos efferendos, in qua non nobilium, sed plebeiorum tantum, atque damnatorum cadauera portabantur, autor Fulgentius. vnde Tranquillus sic de Domitiano interfecto, Cadauer eius populari san apila per vespilliones exportatum.

Tympana *cessantia.*] Id est inter gallos sacerdotes Cybeles, quia à suis per Vrbem bacchationibus, & discursibus cessant, & in popinis secedunt.

Galli.] Sacerdotes Cybelei. De Gallis illic diximus apud Persium. *Tunc grandes galli.* Dicti sunt, auct. Plinio, Festo, & Ouid. à Gallo Phrygiæ fluuio cuius aqua potatores redduntur insani. Martianus etiam tradit ab hoc fluuio, ministros matris deum Gallos dictos. Tradunt scriptores hos spiritibus afflatos, & in armorum agitatione tumultuosa, & cum strepitu, & fragore, cymbalisque ac tympanis, & armis, item etiam ribus vociferationibus inter sacrificandum stupefacientes, inque ministrorum habitu publica modo quodam sacra factitantes.

Resvpinati] Vt ociosi, & ebrij.

Æqva *ibi libertas.*] Indifferenter omnia illic aguntur, vt alicuius nullus sit respectus, sed omnes pari modo habeantur.

Lectvs.] Discubitorius.

Remotior. Separatior in loco abstruso.

Qvid *f.*] si talem inquit nactus sis seruum, hoc est tam flagitiosum quàm est nobilis ille vitiosus, quid facias de illo. vt sit sensus, illum statim à te reijcias, mittasque vt nequam hominem in ergastulum. Sed vos inquit nobiles vobis ignoscitis, neque quicquam vobis turpe putatis quod non recte facitis. quasi dicat deberetis in vitia animaduertere, taliaque delicta non pati.

In *Lucanos.*] Nam frequentia erant ergastula in Luxania, & Hetruria. Martial. lib. viij. *Et sonet innumera compede Thuscus ager.*

Lvcanos.] Lucani populi sunt Italiæ, qui littus Thuscum attingunt, mediterraneamque plagam tenentes supra Tarentinum sinum incolunt. Brutiis conterimini sunt. Lege Strabonem in sexto.

Ergastvla.] De ergastulis abunde diximus in sexta Satyra.

At *vos Troiugenæ.*] Satyrica irrisio, id est nobiles, qui ex sanguine Troiano iactatis originem vestram ducit.

Vobis *ignoscitis.*] Siquid inquit turpiter facitis, vobis ignoscitis, putatisque vobis id licere, quod in cerdone & paupere damnaretis, si admitterent.

Cerdoni.] Ignobili, & infimæ conditionis. Nam cerdones dicuntur qui artificio, & lucro victum quærunt. Nam κέρδος significat lucrum.

Volesos, *Brutósque.*] Per hos omnes nobiles intelligit. fuerunt enim Romani ciues antiquissimi. Volesij, originem ex Sabinis duxerunt, temporibus Romuli in Vrbem recepti. Nam Tatius rex Sabinorum post pactiones factas cum Romulo, vt æqua potestate, paribusque honoribus in vrbe Roma maneret, ipse & cũ eo tres viri ex illustribus familijs Romæ permanserunt Valerius Volesus, & Tallus cognomine Tyrannus, & vltimus Metius Curtius, is qui armatus lacum nando transmisit, & cognati & clientes haud pauciores indigenis. Dionysius Halicarn. li. ij.

QVID *si nusquam adeo,*] Sensus est, Nobilitas Romana adeo est flagitiis contaminata nostris temporibus, vt etiam si fœda sunt quæ commemoraui, spurciora tamen etiam supersint: sicque probat per exemplum eiusdem Damasippi, per quē vnum quenque nobilem intelligit, etiam turpiora fieri quam quæ supra etiam sint commemorata.

QVID.] Scilicet dicas.

CONSVMPTIS *opibus.*] In eos enim inuehitur nobiles, qui opibus per luxum consumptis, ad artem scenicam descendetunt, vt pro histrionibus in scena fabulas agerent, quod erat hominum vilissimorum, & infamium, multi etiam ad gladiaturā, quod extremæ erat infamiæ, se conferebant, quod notat poëta in Sat. xi. illic:

——— *Nam dum valida & iuuenilia membra Sufficiunt galeæ.*

SVPPARIO] Arti scenicæ. Nam supparum siue siparium, vt scribit Festus, mimici genus fuit veli. De quo & Donatus in Terent. pro aulæis suppara posterior ætas accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutatur. De eo sic meminit Apul. i. Met. Oro te inquam aulæum tragicum dimoueto, & supparium scenicum complicato. & item, auleo subducto & complicato, & complicitis suppariis scena disponitur. Sen. ad Serenum de Tranquillitate vitæ. Publius Tragicis comicisque vehementior ingenius, quotiens mimicas ineptias, & verba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum sippario fortiora. Cic. de Prouinciis consularibus. Itaque ille alter, vt ipse est homo doctus, & à suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in orchestro helluatur, ante post supparium solebat. ergo locasti vocem Damasippe suppario. id est ludis scenicis vocem tuam mercæde locauisti.

PHASMA.] Græce. visio Latine: nomen fuit fabulæ Catulli poetæ forto temporibus Iuu. quemadmodum & Menandri, vnde Terent. *Idem Menandri phasma nunc nuper dedit* Illic namque adolescens vt scribit Donatus, est introductus, qui aspectu pulchræ virginis, veluti numinis visu perculsus exhorruit. nomen igitur fabula sortita est ab euentu rei, quod visa fuerit puella veluti dea φαίνεω enim idē est quod appareo. Phasma item ponitur pro portento, vt sæpe apud Herodotum. Tale inquit, phasma apparuit in Græcia. in ea igitur fabula, aut visio alicuius rei, aut monstra repræsentabantur, in quibus magno esset opus clamore, vnde clamosum dixit poeta.

Laureolum velox iam bene Lentulus egit,
Iudice me, dignus vera cruce, nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior huius,
Qui sedet, & spectat triscurria patriciorum:
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. quanti sua funera vendant,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid satius? mortem sic quisquam exhorruit, vt sit
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corinthi?

ue liquor aptus ad tingenda vestes.

COA.] Absolute dictum. i. vestis Coa tenuissima, quam bombicinam appellamus tanta tenuitate, vt corpus pelluceret. Plin. lib. [illegible] in mollium repre[illegible] ensionem sic exclamat, Nec puduit has vestes etiam viros [illegible] tate vsurpare, propter onera æstiua. in tantum à lorica gerenda discessere mores [illegible] onera sint etiam vestes. & Solinus. Hoc est illud sericum in vsum publicum damno seueritatis admissum, & quo ostentare potius corpora quàm vestire primo fœminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido. Horatius.

Altera nil obstat, Cois tibi pene videre est, Vt nudam.

hæ fiebant in Co insula, quas prima texisse fertur Pamphyla Platis filia (vt scribit Plin.) & tradit Aristot. in v. Propertius.

Quid iuuat ornato procedere vitra capillo?
Aut tenues Coa veste mouere sinus?

PARRHASII.] Hic est ille nobilissimus pictor, qui olim cum Zeude cõtendit, cúmque lintei pictura elusit. natus est Ephesi. De eo multa memorabilia tradit Plinius libro [illegible]esimoquinto capite quinto. de eo & Tranquillus in Tyberio, & Quintilianus lib. xij. scribunt.

SIGNIS.] Statuis.

MYRONIS.] Egregius hic statuarius, quod indicat Plin. libro xxxiij. & Propertius sic.

Atque aram [illegible] steterant armenta Myronis,
Quatuor artifices viuida signa boues.

PHIDIACVM ebur.) Id est statuæ eburnæ sculptæ à Phidia tanto successu, vt viuere viderentur. Virgilius.

Credo etiam viuos ducent de marmore vultus.

In ebore effigiendo vt (scribit Quintil.) longe circa æmulum viguit. de hoc scribit Strabo libro octauo. & Plin. lib. vij. & xxxiiij. huius etiam Seneca, & Plutarchus meminerunt. Propertius.

Phidiacus signo se Iuppiter ornat eburno.

NEC non Polycleti. Sicionius statuarius fuit, de quo Plin. qui diligens supra cæteros fuit, formamque humanam supra verum expressit, sed deorum autoritatem nõ expleuit. ergo inquit poëta vbique extabant opera Polycleti statuarij egregia, quæ multo cum labore ab eo fuerant peracta.

MENTONE.] Hic celeberrimus fuit poculorum cælator vt scribit Plinius libro trigesimotertio. & Martialis

Accipe Mentorea pocula facta manu. Idem alibi.
Solus Mentoreos habes labores. Propertius.
Lesbia Mentoreo vina bibes opere.

105 *Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, indè*
Sacrilegus Verres. referebant nauibus altis
Occulta spolia, & plureis de pace triumphos.
Nunc socijs iuga pauca boum, grex paruus equarum,
Et pater armenti capto eripiatur agello:
110 *Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum,*
Si quis in ædicula Deus vnicus. hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. despicias tu

Forsitan imbelles Rhodios, vnctáque Corinthum:
Despicias merito. quid resinata iuuentus,
Cruráque totius facient tibi leuia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricúmque latus. parce & messoribus illis,
Qui saturant vrbem, Circo, scenæque vacantem.

VETVS SCHOL.

Et spumanti.] Tanquam ad admissarius.

Forsitan *imbelles Rhodios.*] Vt ostenderet has ciuitates gymnasiis, hoc est exercitationi & palæstræ deditas, putes, inquit, has ciuitates furtus * non esse accusaturas, quod de resina pilos sibi tollant, vt cinædi.

Horrida *vitanda.*] His parce gentibus, ne pro iniuria rebellent, aut accusent repetundarum.

Messoribus *illis.*] Afros significat. Et tenues, quos nuper eos Marius spoliauerat, de quo superius: *Exul ab octaua Marius bibit.*

IOAN. BRITANNICVS.

Inde *Dolabella est.*] Ob eas inquit diuitias multi ad latrocinia conuertebantur, Quales fuerunt Dolabella, Antonius, & Verres, qui prouinciarum præfecti eas spoliauerunt. Duos Dolabellas fuisse eodem nomine, & tempore scribit Pedianus, quorum alterum Cæsar accusauit ex Sicilia reum, nec damnauit, quin absolutus Rhodum (vt scribit Tranquillus) secessit. Alterum Dolabellam, qui Asiæ præfuerat procon ul accusauit Scaurus repetundarum, damnauitque.

Atque *hinc Antonius.*] Hic est ille C. Antonius, de quo Pedianus. Hūc Anton. Censores sexennio quàm hæc decernentur senatu mouerunt, causásque subscripserunt, quod socios diripuerat, multos enim in Achaia spoliauerat.

Sacrilegus.] Verres vt in ij. Sat. diximus, per triennium Siciliā tenuit: atque in ea libidinose, auare, crudeliterque versatus est: succedente tandē Metello, repetundarum reus à Siculis postulatus est. Sacrilegum autem ob id appellat, quòd non solū deos Siculis sustulit, sed & Athenis Mineruā, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Dianam Pergami. Deósque tota Asia Græciáque violauit. Vnde illud est Cicer. in ipsum Oximoron: Siculos iam ne deos quidem in suis vrbibus ad quos confugerent habere, quòd eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris sanctissimis sustulisset.

Occulta *spolia.*] In Vrbem inquit referebant plura spolia prouincialium, veluti de rebus bellicis parta, quum omnino essent de pace sublata.

Occulta.] Id est furtiua, nam ea palam non referebant vt conspicerentur, quo more solent imperatores in triumphis spolia hostium referre. Sunt qui illud, a, producunt contra legem sic legendo, occulta spolia, quia duæ subsint consonantes in dictione sequenti, quod tamen raro accidit, sed magis placet vt legatur.

Occulta & spolia, & plures de pace triumphos.

sicque & sententia & versus optime stabit.

Et *plures triumphos de pace.*] Ex prouinciis inquit finitis magistratibus domum cum multis triumphis redibant, hoc est cum multis spoliis sumptis de pace, vt faciunt triumphantes ex hostibus: vnde est etiam illa Salustij conquestio in Iugurtha, Pars ex pacatis prædas agebant. Et alibi in eodém. Non peculatus ærarij factus

candos, qui egregio aliquo facto cæteris præstant: non qui opibus, aut maiorum gloria nitantur, quum nobilitas tota ab animi probitatibus pendeat.

HIRPINI.] Nomen equi optimi. Martialis.

Hirpini veteres, qui bene nomit auos.

ET *Corithe.*] Ait poëta eorum sobolem à dominis quibus chari esse deberent respectu parentum, venditioni exponi, quia parum cursu valeant.

SI *rara.*] Ratio quare vendatur.

IVGO.] id est, si raram consecutus fuerit victoriam, dum currum in circo tragit.

NIL *ibi maiorum.*] Nullo enim maiorum respectu mouentur, quin illos vt inutiles vendant. Sicque poëta docet illos contemni, qui à maioribus suis degenerauere.

NIL *ibi.*] Ordo est, nil respectus est.

IBI.] id est, in equo optimis parentibus progenito.

VMBRARVM.] Maiorum mortuorum.

EPIRHEDIA.] Epirhedium currum significat, quod vocabulum Romani, autore Fabio, ex duobus peregrinis suum fecerunt, ἐπὶ & theda dictione gallica, quod vehiculum significat. Gellius autor est, quosdam sensisse vocabulum totum esse barbarum.

MOLAM *Nepotis.*] Nepos nomen est proprium viri, qui Romæ habebat pistrinum, de quo Martialis. *Bis vicine Nepos.*

SEGNIPEDES.] Pigri. facta est compositio ex segnis & pes. contra sonipedes acres appellamus.

Ergo, vt miremur te, non tua, primum aliquid da
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad iuuenem, quem nobis fama superbum
Tradit, & inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna sed te censeri laude tuorum.
Pontice, noluerim sic vt nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat vlmos.

VET. SCHOL.

NERONE *propinquo.*] De quo magis debuit erubescere.

IOAN. BRITANNICVS.

ERGO *vt miremur.*] Sensus hic est, Quandoquidem is nobilis duntaxat est cuius vita pendet ex virtute, & non ex maiorum gloria, aliquid primum effice, vnde te, & non

te,& non tua,id est,maiorum tuorum genus & facta miremur. quia vt dignum est, ex Ouidij sententia:

Et genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto:

sed quod per virtutem fecimus,id totum nostrum est, & facit nobiles.

NON *tua.*] Genus,& gloriam maiorum tuorum.

ALIQVID *de.*] Aliquid præclarum ede.

QVOD *possim incidere titulo.*] Inscriptionibus.

PRAETER *honores.*) Præter famam & gloriam tuorum maiorum, quos tanquam viros probos laudauimus.

QVIBVS *omnia debes.*] Ex quibus totus pendes. omnia enim quæ habes videlicet gloriam & famam illis debes,id est, eorū beneficio omnia habes. ita dictum, vt illud, criminibus debent hortos, id est, obligati sunt criminibus, quòd hortos habeant, quia eorum beneficio sunt assequuti.

HAEC *satis.*) Absoluta quam fecit digressione ad Rubellium, redit ad Ponticum.

HAEC *satis.*] scilicet sunt.

FAMA.] Aut quam gloria maiorum tradit, & reddit superbum: aut quem fama, id est, rumor tradit esse superbum, id est dicit.

NERONE *propinquo.*] Hin enim inflatur, quod ex familia Iulia oriundum (vt diximus) se prædicabat, ex qua & Nero Cæsarum vltimus originem ducebat.

RARVS *enim*) Non est inquit mirum, Rubellium ita inflari gloria, quia raro fit vt sensus communis in magnis opibus inueniatur, sicque taxat Rubellium meræ inscitiæ, vt qui inde veram nobilitatem pendere existimet.

SENSVS *communis.*] Intelligentia quædam omnium communis. Dicimus enim hominem à communi sensu remotum, qui aliquid turpiter, & citra rationem facit, quasi qui minime quod ab omnibus communiter fieri solet faciat. Imitatio est Horatij *Communi sensu plane caret*, inquimus. Quintilianus lib. i. improbans vitam solitariam in futuro oratore sic scribit. Sensum ipsum, qui communis dicitur, vbi discet?quum se à congressu, qui non hominibus solum, sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit? C. Sensus communis, est interior animi facultas, & vis qua exteriores sensus omnes suis funguntur officiis, & in qua vis est, de iis quæ sensibus exterioribus obijciuntur, cognoscendi & iudicandi. S.

LAVDE *tuorum.*] Nolem te totum ex rebus gestis maiorum pendere, sic vt nihil ipse facias, vnde laudem merearis.

NE *tecta collapsa.*] Metaphoricos volumnas vocat laudes maiorum. i. ne si laudes maiorum subtrahātur, quibus sustentaris, & tu corruas, quum te propria virtute non fulcias. ergo ne tecta, id est ne tu ipse pereas. amoris laudibus maiorum.

STRATVS *h. p.*] Alia translatione ostendit oportere hominem propria virtute niti, vt stet, sic vt palmes vlmis sustentandus est, si humi iaceat, sic & homo est propria virtute fulciendus: exponitque quibus virtutibus firmuiten lum ad veram nobilitatem consequendam.

Est bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer. ambiguæ si quando citabere testis
Incertaque rei, Phalaris licet imperet, vt sis
Falsus, & admoto dictet periuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,

Et propter vitam viuendi perdere caussas.
Dignus morte perit, cenet licet ostrea centum
Gaurana, & Cosmi toto mergatur æno
Exspectata diu tandem prouincia cum te
Rectorem accipiat, pone iræ frena, modumque,
Pone & auaritiæ: miserere inopum sociorum.
Ossa vides rerum vacuis exucta medullis.

VETVS SCOL.

E T *propter vitam.*) Dum vis viuere ita agas, vt vita indignus videaris.

D I G N V S *morte.*) Sic habendus qui morte dignus est, quasi iam perierit, licet quotidie copiose viuat

C E N E T *licet ostrea centum.*) Habeas licet tripodas æneos, vbi Heroes lauabantur, & ostrea a lacu Lucrino. Cosmus luxuriosus fuit, qui solium in quo descendebat, multis diuersorumque vnguentorum odoribus miscebat.

M I S E R. *inopum sociorum*] Prouinc alium.

E X V C T A *medullis.*] Exhausta à rectoribus.

IOANNES BRITANNICVS.

E S T O *b. m.*) Ostendit quemadmodum vera nobilitas comparetur.

T V T O R.] Is est, qui vim & potestatem habet in capite libero ad tuendũ eum, qui propter ætatem suam sponte se nequit defendere. itaque tutor appellatur, quasi tuitor, atque defensor. vnde tutela ipsa vis & potestas. Vlpianus.

A R B I T E R *idem*] Is proprie arbiter dicitur, qui voluntarie assumitur causæ cognitor ab vtroque litigante, finemque sententia sua controuersiis imponit. Cicero in oratione pro Roscio. Quum ad iudicem causam labefactari animaduertũt, ad arbitrum confugiunt. Tranquillus in Othone. Cuidam etiam de parte finium litiganti cum vicino, adhibitus arbiter totum agrum redemit. vnde Arbitrarium dicitur, quum adhuc res apud arbitrium geritur, & adhuc est incerta.

I N T E G E R.] Qui minime corrumpatur.

A M B I G V A E.) Ordo est. & sensus, crede esse summum nefas proferre animam pudori, id est, pluri facere vitam quàm pudorem & honestatem. hoc dico si quãdo citabere testis rei ambiguæ, vt sit sensus, laudabilius esse mori quàm aliquid flagitiosum propter vitam committere.

P H A L A R I S *licet*] Phalaris crudelissimus fuit tyrannus, qui primus Agrigenti in Sicilia tyrannidem exercuit ad omnem sæuitiam natus. quam matri inauspicatus somnus portendit (visa enim est facem parere) nouorum tormentorum repertoribus præmia proponebat. Ob quam rem Perillus ei taurum æneum fabricauit, quo homines subiecto igne inclusi torquerentur, & mugitum bouis, vox hominis imitaretur. Cæterum Phalaris ipsum opificem eo inclusum supplicio mortis affecit. Ouid. in Ibin. *Paphio clausus in ære gemas.*

D I C T E T.] Ostendat quomodo tibi iurandum sit. Nam dictare est aliquid docere in omni genere doctrinæ, quod alius excipiat, & Dictata quæ tradũtur in omni genere disciplinæ. Persius. *Centum dictata fuisse Pro nihilo pendas.*

P E R D E R E *caussas viuendi.*] Dupliciter dicimus hominẽ viuere, videlicet quum anima est coniuncta corporis, & quum post hanc, quam mortem dicimus, hominis

memoria bonorum operum meriti ad posteros extenditur. Qui igitur pro conseruatione huius vitæ turpia & nefanda committit amittit causas viuendi. i. bonos mores, bonum nomen, honestatem, quæ omnia sunt causa vt hominis fama immortalitatem sortiatur. bene enim agendo fit quod scribit Salu. vt memoriam nostri quàm maximè longam efficiamur. Ergo bona opera sunt causa æternæ memoriæ, & vt hominis nomen semper viuat. Vnde illud Martialis.

Post te victura, per te quoque viuere charta
Incipient, cineri gloria sera venit.

DIGNVS *morte perit.*] Sensus: est ille omnino perit, id est, nomen & fama eius omnino extinguitur & in obscuro est, dignus morte, id est, de quo nulla vnquam fiat mentio, tanquam de scelerato, qui relicta honestate voluptatibus se immergit. Plin. Iunior. Nam quicunque voluptatibus dediti, quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt. qui vero posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt his nulla mors non repentina est. Merito Igitur illos periisse iudicamus, qui vitam à virtutibus alienam duxere, vnde & Plin. Exprobans nimium vnguentorum luxum Romanis sic inquit. Quis non merito iudicet periisse tales?

LICET *canet.*] Lauticiæ inquit istæ diuitiarum & luxus, non ea sunt quæ hominis memoriam ad posteros propagent.

GAVRANA *ostrea.*] Id est, quæ in lacu Lucrino saginabantur. Est enim Gaurus mons in Campania non longe a Baiis, proximus Lucrino lacui, de quo Lucanus.

——— *Vel si conuulso vertice Gaurus*
Decidat in fundum penitus stagnantis Auerni.

Strabo libro quinto.

MERGATVR.] Perfundatur, vngatur, hinc illud est Plinianum. Linique iam non solum, sed & perfundi vnguentis gaudent.

AHENO *Cosmi.*] Vnguento Cosmiano. Martialis.

Pastillos Cosmi luxuriosa voras.

Nam vnguentis cognomina dedere, aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ, aliis confectores.

AHENO.] Vas est coquinarium ex ære. Paulus Iurisconsultus scribit inter cacabos & ahenum quod supra focum pendet, omnino multum interesse, vt in hoc aqua ad potandum calefiat, in illis pulmentaria coquantur:

EXSPECTATA *diu.*] Docet Ponticum in prouinciæ administratione quid sit agendum, notans auaritiam præfectorum, qui ad omnes rapinas conuersi, socios, & prouinciales spoliabant

EXPECTATA *diu.*] Quam diu, & summo desiderio expectasti.

PONE *frena iræ*] Ne quid per iram violentum cuiquam facias.

PONE *& auaritiæ.*] Sis ab rebus alienis abstinens.

OSSA *vides regum.*] Id est vides reges ipsos exhaustos, & exinanitos vsque ad sanguinem & medulas. vnde Plutarchus in Antonio. Multi & reges ab eodem spoliati sunt, & fortunis omnibus exuti.

Respice quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine iusto
Et Capito, & Numitor ruerint damnante Senatu
Piratæ Cilicum. sed quid damnatio confert,
Cum Pansa eripiat, quidquid tibi Natta reliquit?
Præconem Chærippe tuis circumspice pannis,

Iamque tace. Furor est post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, neque vulnus erat par
Damnorum, socijs florentibus, & modo victis.
Plena domus tunc omnis, & ingens stabat aceruus
Numerorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasij tabulis, signisque Myronis
Pheidiacum viuebat ebur, necnon Polycleti
Multus vbique labor: raræ sine Mentore mensæ;

VETVS SCHOL.

E T *Capito & Numitor.*] Spoliatores sociorum. Cilices nam piratæ sunt. Ergo principes piratarum. aut spoliatores latronum. Bene igitur Capitonem & Numitorem nescio quem, poeta repetundarum damnatos à Senatu, dixit piratas Cilicum: siue propter deprædationem iniustam, siue vt eos facinorosiores ostenderet, qui piratas olim Cilicas exspoliauerunt.

P R A E C O N E M *Chær. tuu.*] Sensus hic est, Quid tibi prodest Chærippæ, si damnatur iudex, quem tu damnandum accusasti, cum illius successor plura ablaturus sit tibi? Magis prouide tibi præconem, & auctionem fac rerum tuarum, quæ superauerunt: vt in pecuniam totum conferas, ne & ipsos pannos tuos perdas, qui remanserunt. Nam nec accusatio tibi proderit, & insuper naulum perdis.

N O N *idem gemitus.*] Olim non sic gemuerunt prouinciæ à Romanis afflictæ spoliatæque iure bellorum, quando sunt deuictæ, quomodo nunc cum sunt à iudicibus deprædatæ.

C O N C H Y L I A *Coa.*] Metaphora. purpura Græca, Coa.

P H I D I A C V M.] Pictorum, fictorum & sculptorum sunt nomina, qui olim magni artifices fuerunt. Phidias statuarius fuit.

V I V E B A T *ebur.*] Cum ἐκ ζωτικοῦ pronunciandum.

R A R A E *sine Mentore.*] Sine toreumate.

I N D E *Dolabella atque hinc Anton.*] Antonius * trium Antoniorum corruptor ille Salustrius, qui oræ maritimæ qua Romanum esset imperium, contrarius piratis. Hi omnes socios, & maximæ Græcos, Asiaticos, ac Siculos, fortunis omnibus spoliauerunt. C. Antonius à Cæsaræ accusatus.

IOAN. BRITANNICVS.

R E S P I C E.] Legibus inquit fac pareas, quæ monent nihil esse faciendum quod ab honestate sit solutum.

Q V I D *curia mandet.*] Hoc est Senatus qui Magistratibus in prouincias euntibus mandat vt iuste rectéque omnia administrent.

C V R I A.] Duorum autem generum curiæ in Vrbe fuerunt, & vbi curarent res diuinas sacerdotes, vt curiæ veteres, & vbi senatus humanas, vt curia Hostilia, quã primus ædificauit Hostilius rex. autor Varro. De qua sic & Titus Liuius lib. primo ab vrbe condita: Tullus Hostilius principes Albanorum in patres, vt ea quoque pars reipublicæ cresceret, legit: templúmque ordini ab se aucto fecit curam, quæ Hostilia vsque ad patrum nostrorum ætatem appellato est.

M A N E A N T. Expectent.

F V L M I N E *iusto.*] Seuera, & graui senatus condemnatione.

RVERINT.] Ceciderint condemnati.

ET *Capito.*] Hic est ille Cossucianus Capito, qui, vt scribit Tacitus in Nerone, fuit Tigillini gener, cuius precibus ascitus in ordinem senatorum, repetundarum damnatus fuit, quod Ciliciam cui præfuerat, spoliasset.

NVMITOR.] Placet vt legatur Numitor: Nam & ante Numitorem posuit pro nobili, & diuite.

Non habet infelix Numitor quod mittat amico,
Quintillæ quod donet habet, nec defuit illi,
Vnde emeret multa pascendum carne leonem.

Sunt etiam codices qui legunt & Tutor. Nam fuit temporibus Vitellij Iulius Tutor, quem ripæ Rheni præfecit Vitellius. lege Corn. Tacitum.

PIRATAE *Cilicum.*) Ac si dicat spoliatores spoliatorum. Nam & Cilices piraticam exercuerunt Tryphonis & regum qui successerunt (vt autor est Strabo) ignauia, eos Pompeiųs Magnus intra quadraginta dies captis octingentis quadraginta sex nauibus ademit. autor Plutarchus.

SED *quid damnatio confert.*] Sed quid inquit prodest tibi illos esse damnatos, quando ærarium id capiat, quod ipsi præfecti tibi relinquerunt, id est quod tu extorsisti ex ipsis damnatis. Nam per iudicium coacti erant bona illa rapta relinquere socijs & prouincialibus: verum auaritia principum ea in ærarium deferebantur, quod & prima Satyra poëta est conquestus illic.

———— *At tu victrix prouincia ploras.*

QVVM *Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit.*] Id est quum publicum ærariũ tibi eripiat quicquid tibi reliquit præfectus spoliator, vt per Pansam intelligas publicum ærarium, per Nattam omnem præfectum spoliatorem sociorum. legendúmque est coniunctim cum superiore, vt sic se habeant versus:

———— *sed quid damnatio confert,*
Quum Pansa eripiat quicquid tibi Natta reliquit?

PRAECONEM *Chærippe.*) Hoc legendum quadam cum miseratione, vt sit sensus: O Chærippe ô Cilix circumspice præconem vendentem pannos tuos, hoc est pannos præfecti damnati, qui tui esse deberent, sed in ærarium deferentur. Et iam tace, nolli vllo modo conqueri, nequid tibi ab imperatore grauius contingat. vt sit aspice vt iniuste omnia Romæ agantur. & tace. supprimenda inquit tibi est iniuria, quum iam mortis etiam immineat periculum, si loqui & conqueri volueris.

FVROR *est perdere naulum.*] Summa inquit insania est, velle perdere vitam post omnia fortunæ bona. Metaphora autem est à domino nauis sumpta, qui post iacturam factam in mari, naulum tamen ab his qui in naui secum mansere studet exigere ne perdat. Naulum autem proprie dicitur ipsum precium, quod gubernatori nauis persoluitur. ναῦλον Græci vocant. Ergo perdere naulum. i. vitam.

NON *idem gemitus.*] Non erat inquit tantus dolor olim spoliatis, quantus nunc erant enim tunc locupletes.

VVLNVS *d.*] Dolor qui ex damnis proueniebat.

NON *erat par.*] Id est similis, quia tanto dolore non afficiebantur, quum omnino pluribus ablatis multa etiam superessent.

SOCIIS *florent.*] Id est, omni rerum copia & bonorum affluentibus.

MODO *victu.*] Recenter superatis: nam tunc quum primo victi fuerant, erant diuites.

PLENA *domus tunc omnis.*] Ita vt quamuis spoliarentur, multa tamen eis relinquerentur.

SPARTANA *chlamys.*] Hoc est vestis purpura Laconica infecta Nam succus ille purpuræ non modo apud Tyrios inuenitur, sed & in Menynge Aphricæ, & Getulo littore oceani, & in Laconica Europæ, lege Plinium libro nono cap. xxxvj. Chlamis autem vestis est militaris.

CONCHYLIA.] Vestes conchyliatæ, hoc est purpura infectæ. Nam conchylia sunt ex genere purpurarũ, autore Plin. lib. ix. ex cuius faucibus habetur ros, &

Forsitan imbelles Rhodios, unctáque Corinthum:
Despicias merito. quid resinata iuuentus,
Cruráque totius facient tibi leuia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricúmque latus. parce & messoribus illis,
Qui saturant vrbem, Circo, scenæque vacantem.

VETVS SCHOL.

EX *sp... æramenti.*] Tanaus erat admissarius.

FORSITAN *imbelles Rhodios.*] Vt ostenderet has ciuitates gymnasiis, hoc est exercitationi palæstræ deditas, putes, inquit, has ciuitates furtus * non esse accusaturas, quod derasina pilos sibi tollant, vt cinædi

HORRIDA *vitanda.*] His parce gentibus, ne pro iniuria rebellent, aut accusent repetundarum.

MESSORIBVS *illis.*] Afros significat. Et tenues, quos nuper eos Marius spoliauerat, de quo superius: *Exul ab octaua Marius bibit.*

IOAN. BRITANNICVS.

INDE *Dolabella est.*] Ob eas inquit diuitias multi ad latrocinia conuertebantur, Quales fuerunt Dolabella, Antonius, & Verres, qui prouinciarum præfecti eas spoliauerunt. Duos Dolabellas fuisse eodem nomine, & tempore scribit Pedianus, quorum alterum Cæsar accusauit ex Sicilia reum, nec damnauit, quin absolutus Rhodum (vt scribit Tranquillus) secessit. Alterum Dolabellam, qui Asiæ præfuerat procon ul accusauit Scaurus repetundarum, damnauitque.

ATQVE *hinc Antonius.*] Hic est ille C. Antonius, de quo Pedianus. Hũc Anton. Censores sexennio quàm hæc dicerentur senatu mouerunt, causásque subscri. serunt, quod socios diripuerat, multos enim in Achaia spoliauerat.

SACRILEGVS.] Verres vt in ij. Sat. diximus, per triennium Siciliã tenuit: atque in ea libidinose, auare, crudelitérque versatus est: succedente tandẽ Metello, repetundarum reus à Siculis postulatus est. Sacrilegum autem ob id appellat, quòd non solũ deos Siculis sustulit, sed & Athenis Mineruã, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Dianam Pergami. Deósque tota Asia Græciáque violauit. Vnde illud est Cicer. in ipsum Oximoron: Siculos iam ne deos quidem in suis vrbibus ad quos confugerent habere, quòd eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris sanctissimis sustulisset.

OCCVLTA *spolia.*] In Vrbem inquit referebant plura spolia prouincialium, veluti de rebus bellicis parta, quum omnino essent de pace sublata.

OCCVLTA.] Id est furtiua, nam ea palam non referebant vt conspicerentur, quo more solent imperatores in triumphis spolia hostium referre. Sunt qui illud, a, producunt contra legem sic legendo, occulta spolia, quia duæ subsint consonantes in dictione sequenti, quòd tamen raro accidit, sed magis placet vt legatur.

Occulta & spolia, & plures de pace triumphos,

sicque & sententia & versus optime stabit.

ET *plures triumphos de pace.*] Ex prouinciis inquit finitis magistratibus domum cum multis triumphis redibant, hoc est cum multis spoliis sumptis de pace, vt faciunt triumphantes ex hostibus: vnde est etiam illa Salustij conquestio in Iugurtha, Pars ex pacatis prædas agebant. Et alibi in eodẽ. Non peculatus ærarij factus

est, neque per vim sociis ereptæ pecuniæ quæ quanquã grauia sint, tamen pro consuetudine iam pro nihilo habentur.

IVGA *pauca boum.*] Subaudi eripientur. indomitam enim sui temporis auaritiam notat, quum etiam res viles raperent.

CAPTO *eripietur agello.*] Ex quo inquit prouincialibus agelli erepti sunt, nunc rapiunt pauca iuga boum, id est omnem reliquam vilem supellectilem. vnde Salustius in Catilina sic conqueritur, At hi contra ignauissimi homines per summum scelus omnia ea sociis adimere, quæ fortissimi viri victores hostibus reliquerant.

IPSI *deinde Lares.*] Ipsi dij domestici, quos colunt. hoc autem ipsi, quasi qui minime sint violandi.

SI *quod.*] Scilicet est.

SPECTABILE.] Pulchrum, & spectatu dignum.

SIGNVM.] Statua.

VNICVS.] Etiam vnicus.

NAM *sunt hæc maxima.*) Id est hæc quæ eis sunt relicta, quamuis minima pro summis sunt.

DESPICIAS *tu forsitan.*) Possis forsitan secure Rhodios imbelles, & Corinthios spoliare, à quibus tibi nihil sit metuendum, quando effœminati mollésque sint. sed caue inquit Hispaniæ iniuriam facias, quæ scelus inultum non sinet.

IMBELLES *Rhodios.*) Luxuria, & delitijs affluentes. Nam ex Asia, vt docet Valerius, lautitia & immodici sumptus. & omnia non necessaria voluptatis genera fluxerunt. Sic & Liuius libro nonô De bello Macedonico: luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico in Vrbem inuecta est. Rhodos autem insula est maris Lycij cognominata, vt diximus in sexta Satyra, à Rhodo Neptuni filia ex sorore. Lycia autem pars est Asiæ.

VNCTAMQVE *Corinthum.*) Pinguem & locupletissimam, ac proinde voluptatibus, & luxuriæ obsequentem. Nam pecunia, vt docet Thucydides libro primo, præpotens fuit, vt etiam ab antiquis poëtis demonstratur locuples oppidum cognominantibus. Eam etiam scribit Strabo libro octauo, locupletissimam fuisse, ibique emporium fuisse mercatoribus illuc vndique mercimonia conuehentibus, vnde vectigalia pendi ingentia contingebat: Veneris etiam templum adeo locupletatum extitit, vt supra millæ dec prostitutas puellas caperet, quas Veneri viri mulieré sque addixerunt. propter has igitur frequens in Vrbem multitudo, turbáque conueniebat, vnde ciuitas mirum in modum ditabatur. Nautæ etiam leuiter sumptus factitantes absumebantur. Hinc vulgatum est veteri sermone prouerbium, Non omnium est virorum Corinthum nauigatio. sita autem est in medio Isthmi.

RESINATA.) Expilata, Arborum, vt scribit Plinius libro decimoquarto, ex quibus manat succus, aliæ picem, aliæ resinam mittunt. Resina autem pilos è corpore hominum euellebant. Quod vt turpissimum notat Plinius eodem libro his verbis: pudétque confiteri maximum iam honorem eius esse in euellendis è virorum corporibus pilis. Ergo resinata glabrata, cuius crura sunt depilia, & mollia.

LEVIA.) Expilata: nam leue appellamus priore producta sine pilis. Macrobius. Leue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Iuuenalis.

Et iam leue caput.

HORRIDA *vitanda est Hispania*) Nulla, inquit, iniuria lacessenda est Hispania. Nam Romanos impetus sæpe sustinuit. Numantini enim multos imperatores cum exercitibus profligarunt, primo Quintum Pompeium, deinde Marcum Pompilium, postea Hostilium Mancinum, quod bellum vicesimum perdurauit annum. Et postremo quum ipsi à Scipione obsessi ad extremam necessitatem essent redacti, ne in Romanorum potestatem peruenirent, res omnes in forum collatas cum vxoribus & liberis incendio absumpserunt, seque omnes igni superiecerunt.

HORRIDA.) Inculta, & delitiarum asperuatrix.

VITANDA

VITANDA *est.*] Quia se vlciscetur.

GALLICVS *axis*] Id est Gallia, quæ in continuo armorum tumultu versatur & in qua subiuganda Cæsar decem consumpsit annos, & nunc imperij Romani frena recusat: nam temporibus Vitellij & vespasiani tumultum excitauit armorum.

ILLYRICVM QVE *latus.*] Illyrij autore L. Floro sub extremis Alpium radicibus agunt inter Arsiam gentem Liburnorum, Titiúmque flumen longissime per totum Adriatici maris littus effusi. Plin. libro tertio, ostendit Illyricum Macedonia, Pannonia, & Noricis terminari.

PARCE *&* *messoribus illis.*] Aphros intelligit vnde Romam frumenta multa mittebantur. Plinius libro quinto scribit in Aphrica regionem esse CCL M. passuum fertilitatis eximiæ cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra.

CIRCO.] Satyrice dictum. i. ludis Circensibus, vt alibi.

Atque duas tantum res anxius orat, Panem, & Circenses.

Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cum tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris, tollas licet omne quod vnquã est
Auri, atque argenti: scutum, gladiúmque relinquens,
Et iaculum, & galeam, spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui non est sententia: verum est.
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes, si nullum in coniuge crimen,
Nec per conuentus, & cuncta per oppida curuis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celeno:
Tunc licet à Pico numeres genus, altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter maiores, ipsúmque Promethea ponas.

VETVS SCHOL.

NON *est sententia.*] Non sunt nuda verba. In sententia nam solet interdum aliquid esse falsi, sed est oraculum verum.

SI *tibi sancta cohors.*] Si nemo seruorum tuorum actus tuos vendit. Si * è rebus introsus non est puer, pro sententiam distrahatur, si vxor tua te administrante nihil rapit denique si vir es bonus patiar vt falso licet, tamen ex quouis genere nobili, tibi fingas originem, vel à Pico, qui Fauno pater fuit.

IOANNES BRITANNICVS.

QVANTA *autem inde feres.*] Quasi dicat parua, cum interrogatione legendũ. i. minima erunt Aphris, quæ abstuleris, quum iam à Mario Prisco sint spoliati.

INDE.] Ab Aphris, nam præcessit melloribus illis, sequitur deinde, quum Marius discinxerit.

MARIVS.] Priscus, de quo Satyra prima. *Exul ab octaua Marius bibit.*

DISCINXERIT.] Spoliauerit, tractum ab his qui vestimenta alicui ablaturi zonam dissoluunt.

CVRANDVM *inp.*] Curandum inquit est, ne cuiquam magna fiat iniuria, sed præcipue fortibus, & pauperibus, quia tales facile ad vindictam accenduntur.

FORTIBVS *& miseris.*] Vtrique enim ad vindictam validi sunt. nam vbi fortes se ab alio sentiunt iniuste opprimi, iniuriam æquo animo ferre nequeunt.

TOLLAS *licet omne.*] i. facere non poteris quin arma relinquantur, quibus se vindicent, licet reliquis bonis fuerint spoliati.

QVOD *modo proposui.*] Quod ego dixi de prouincialium vindicta.

NON *est sententia,*] Non est, quod tantummodo ego ita sentiam, sed est Sibyllæ vaticiniũ, vt ab autoritate sit suasio. vt dicat credendum esse ex illatis iniuriis prouincialibus & sociis eos ab Romanorum imperio defecturos. Sentẽtiam inquit Quint. vocauerunt quod animo sensissent. Sententiam etiam dicimus orationem generalem pronuntiationem continentem, quæ vel hortatur vel demonstrat, vt, Inscitia est contra stimulum calces.

FOLIVM *Sybillæ.*] Sibylla in foliis responsa dabat scripta. Vergilius:

——— *Foliis tantum ne carmina manda* , Hoc etiam apud priscos vt scribit Plin. seruatum est ante vsum chartarum, vt in folijs palmarum scriberent.

SIBYLLAE. Nomen est non proprium mulieris, sed officij. σιοὺς enim deos Æole appellant, & βουλὴ consilium, quasi dei consilium, hoc est quæ mẽtem & cõsilium dei scire viderentur. futura enim prædicebant. fuere autem, autore Varrone, vt scribit Lactantius, decem. C. De Sibylla si præclara & scitu digna cupis nosse, lege quæ Lud. Viues in Augustinum de Ciuitate dei scripsit, Item Sibyllina oracula, è Græco in Latinum conuersa à Sebastiano Castalione. S.

SI *tibi sancta cohors.*] Ordo est. Tunc licet à Pico numeres genus tuum, si tibi est sancta cohors. vt sit sensus, patiar te ostentes generosum origine deducta, vel à Picco Martio, si nemo Accersecomes. i. nullus libertus tuus vendit tribunal. i. iudicia & sententias.

ACERSECOMES.] Capillatum significat ab ἀ quod est fine, & κείρω tondeo, cuius futurum secundum apud Æoles est κέρσω & κόμη coma. inde. acersecomes intonsus comam, quales pueros Romani, vt scribit Seneca, in delitiis habuere, Appellatus est etiam Apollo acersecomes quod intosus semper esset, éstque peculiare Apollonis epithetum, quod nunquam radij possunt à fronte lucis auelli.

CRIMEN *inconiuge.*] Subaudi est nam sæpe præfecti vxoribus obsequentes iniquas sententias ferunt.

CAELANO.] Id est si auaritia tua tanquam altera Celæno Harpya non parat ire per conuentus. Nam Harpyæ finguntur à poëtis rapaces & sordidæ fuisse & tres sorores. κελαινὸς autem apud nos significatur obscurum, & nigrum.

CONVENTVS.] Quatuor modis intelligitur, vno modo quũ quẽlibet hominẽ ab aliquo cõuentum dicimus. alio quum significatur multitudo ex cõpluribus hominum generibus in vnum contracta locum: tertio quum aliquem in locum frequentia hominum supplicationis aut gratulationis causa cõgregatur: quarto quũ à magistratibus iudicij causa populus colligitur. Hoc igitur loco Iuuenalis de locis vbi à magistratibus iudicij causa populi prouinciæ congregabantur. In Hispania autem erant conuentus quatuor, statuti per rectores prouinciæ ad iudicia facienda, Gaditanus, Cordubẽsis, Actysitanus, & Hispalẽsis. vnde Suet. in Cæsare. Questori

vlterior Hispania obuenit, vbi cũ mandato reip. iure dicendo cõuentus circumiret.

A *Pico.*] Qui primus rex Aboriginũ fuit, & Fauni pater Saturni vero filius. Verg.

Isque parentum *Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus autor*

Ergo à Pico tanquam ab antiqua & nobili progenie. De Pico Ouidius libro decimoquarto Metamorph. & in Fastis. Item Dionysius libro primo Antiquitatum Italiæ meminerunt.

ALTA *nomina.*] Sublimia, & fortium virorum. Sic Statius in Thebaide nomina ingentia dicit, id est nomina virorum magnorum & fortium.

——quorúmque ingentia tellus
Aonia & Tyria suspirant nomina matres.

OMNEM *pugnam Titanida.*] Id est ipsos Titanas, qui aduersus deos pugnauerunt. lege Ouidium, & Higinium.

IPSVMQVE *Prometheus.*] Quasi qui antiquissimus fuerit. Deucalionis enim Thessaliæ regis fuit pater, quo regnante fuit diluuium illud cantatissimum. Hunc Prometheum antiquitas commenta est primum fuisse, qui ex limo hominem finxerit, quem infuso igne cælesti ex solis rota subrepto animauerit. vnde Fulgentius Prometheum dicit esse appellatum προμήθειαν quasi prouidentem virum. Huius meminit & Higinius.

De quocunque voles proauum tibi sumito libro.
Quod si præcipitem rapit ambitio, atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, clarámque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit auus, statuámque parentis
Ante triumphalem? quo, si nocturnus adulter
Tempora Sanaonico velas adoperta cucullo?

VETVS SCOL.

HEBETES *lasso lictore secures.*] Retunsæ, feriendo capita damnatorum, id est, si crudelis nimium sis.

NOBILITAS, *clarámque facem.*] Hoc quod & Sallustius dixit, Maiorum gloria posteris quasi lumen est. Neque bona, neque mala in occulto patitur.

OMNE *animi vitium*] Pro persona crimen admissum culpatur. Sallustius, Qui magno imperio præditi.

QVO *mihi te solidum falsas signare tabellas.*] χτ] κοινόν.

TEMPORA *Santonico.*] Id est birro Gallico. Nam apud Santonas oppidum Galliæ conficiuntur.

CVCVLLO.] Galero fusco & horrido ardeliunculo, quales sunt latrunculatorum: aut ex lucerna turpi intincto.

IOANN. BRITANNICVS.

PROAVVM.] Maiores tuos. Ouidius,

Et genus, & proauos, & regia nomina iactas.

DE *quocunque libro.*] Id est de omnibus ijs, de quibus scriptores tradiderunt, neque enim nobis scire liceret, qui egregij, fortésque fuissent, nisi scriptorum monumenta extarent, ergo bene ait de quocunque libro.

QVOD *si præcipitem.*] Ordo est. Nobilitas ipsorum parentum incipit stare contra te, si ambitus rapit te præcipitem. Sensus est. Si male inquit vixeris, nobilitas tuorum maiorum tibi obest, quia efficitur vt eorum splendore ab omnibus cognoscaris. quòd si humili loco natus esses, non ita omnibus esses notus.

AMBITVS.] Ambitum pro ambitione posuit. Est enim ambitio honoris cupiditas. Salustius. Sed à quo incepto studio me ambitio mala detinuerat.

ATQVE *libido.*] Vsus Veneris, quo nihil turpius est homini. quo enim id vi penetrauit, iniuria ibi dominatur, infamia flagrat.

FRANGIS. *virgas.*] Si crudelis es in socios quibus præes. Nam sex lictores præcedentes prætorem, sex virgarum fasces cum securibus colligatos gestabant Duodecim autem consules. Ex autem erant ex Betulla, vnde inquit Plinius, Betulla terribilis magistratum virgis.

INCIPIT *ipsorum contra te stare.*] Nobilitas inquit tua tibi nocet. facit enim vt scelera tua omnibus nota sint. videtur autem hoc sumptum ex Salustio in Iugurthino, qui scribit: Maiorum gloria posteris lumen est, ueque mala eorum in occulto patitur.

PRAEFERRE *claram facem pudendis.*] Et scelera tua omnibus nota facere. nã eorũ fama, & splendore tanquam face præcedente facta tua illustrantur, & nota fiunt.

OMNE *animi vitium.*] Omne inquit hominis vitium tanto omnibus notius est, quanto ipse qui committit est illustrior, vt sit præcedentis sententiæ confirmatio.

TANTO *conspectius.*] Tanto euidentius, & quod conspici possit.

QVO *mihi te solitum.*] Sensus est. quid opus es te iactes, & nobilem te prædices, si falsa testamẽta solitus es signare, quod hominis est sceleratissimi: vt doceat nobilitatem ex bonis moribus censeri. Subaudiendum igitur est iactare, vt sit: Quo, ad quid te iactas? Ita dictum, vt illud Horat.

————————Quo tibi Tulli

Sumere depositum clauum, fieríque tribuno? & alibi,

Quo fortuna mihi, si non conceditur vti?

bis autem repetit, ad maiorem indignationem exprimendum.

SIGNARE.] Obsignare annulo, vnde alibi,

Signator falso qui se lautum atque beatum.

Exiguis tabulis, & gemmea fecerat vnda.

Tranq. in Cæs. Quum quid per iocum testandi gratia signarent.

FALSAS *tabellas.*] Falsa testamenta. Vlpianus De testamentis, signatas tabulas accipi oportet, & si tabulæ linteo quo inuolutæ sunt, signa impressa fuerint. Tranquillus in Nerone. Tunc primum repertum, ne tabulæ nisi pertusæ ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.

IN *templis quæ fecit auus.*] Ibi enim sæpe signabant, vt ostenderent fidem, religione maxime constringi.

AVVS.] Maiores tui. quasi dicat, quæ illi per virtutem, nec sine ingenti gloria fecerunt, tu tuis flagitiis dedecoras.

STATVAMQVE *parentis ante triumph.*] Ita dictum sicut & ante.

Ante Numantinos si dormire incipis ortu

Luciferi, quo signa duces & castra mouebant.

SI *nocturnus adulter.*] Si tempore nocturno scortaris coniecto capite cucullo Santonico. Est autem cucullus genus vestimenti Gallici, quod etiam à Bardis gente

Gallica dicitur bardocucullus, & bardiacus cucullus, de quo plura dicemus in vltima Satyra illic: *Bardiacus iudex datur.* De quo alibi poeta.

Illa iubet sumpto iuuenem properare cucullo.

SANTONICO.] Gallico. Martialis.

Gallia Santonico vestit te bardo cucullo.

Santones enim populi sunt Aquitaniæ ad Oceanum versi, quæ est tertia pars Galliæ. Strabo libro quarto. Tibullus. *Et Oceani littora Santonici.*

Præter maiorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Lateranus, & ipse,
Ipse rotam adstringit multo sufflamine Consul:
Nocte quidem: sed Luna videt, sed sidera testeis
Intendunt oculos. finitum tempus honoris
Cum fuerit, clara Lateranus luce flagellum
Sumet, & occursum nunquam trepidabit amici
Iam senis, ac virga prior annuet, atque maniplos
Soluet, et infundet iumentis hordea lassis.
Interea, dum lanatas, toruumque iuuencum
More Numæ cædit Iouis ante altaria, iurat
Solam Eponam, & facies olida ad præsepia pictas.

VETVS SCHOL.

IPSE *rotam astringit.*] Sufflamen, vinculum ferreum, quod inter radios mittitur, dum cliuum descendere cœperit rheda, ne celeres rotæ sequantur, & animalia vexent.

ET *occursum.*] Non grauioris amici occursum timebit.

ATQVE *maniplos soluet.*] Mannas fœni. vino nam solet fessis animalibus infundi hordeum.

SOLAM *Eponam.*] Quia mulio est, qui consulitur. Epona dea mulionum est.

IOANNES BRITANNICVS.

PRAETER.] Iuxta.

DAMASIPPVS.] Equorum domitor interpretatur, δαμάζω enim domite, ἵππος equus: per Damasippum autem quemcunque nobilem taxat. Nam temporibus Neronis multi à claris maioribus oriundi aurigare in gratiam principis didicerunt, qui vt est apud Tranquillũ, eodem studio tenebatur. Hos igitur vt turpi studio fœdatos sugillat, ostendens tales haudquaquam esse nobiles: nam poëta non modo sui, sed & superiorum temporum vicia insectatur, latenter Neronem tangere videtur.

IPSE.] Habet emphasim. C. quæ quo sit insignior, idem pronomen repetit alterius versus initio, quæ figura ἀναδίπλωσις Græce reduplicatio Latine nominatur. S.

STRINGIT.] Cohibet ne recurrat.

SVBLAMINE.] Sufflamen, id est quod rotæ in descensu, vel nimio procursu opponitur, ne aut recurrat aut nimium procurrat. pro mora posuit in vltima Satyra. *Nec res atteritur longo sufflamine litis.* à quo videtur & verbum sufflaminare formari. Nam Augustus Cæsar sufflaminandus particip o vsus est vt docet Seneca sic. Acherius noster sufflaminandus vsus est, adeo non currere, sed decurrere videtur. voluit enim ostendere m ram illi fuisse eloquentiæ velocitatem.

NOCTE *quidem.*] Verba Damasippum excusantis, cui respondet poeta, sed luna videt, & sydera testes oculos intendunt.

FINITVM *tempus honoris quum fuerit.*] Eò inquit Damasippus impudentiæ deuenit, vt non dubitauerit finito consulatus sui tempore, palam & media luce aurigare.

TEMPVS *honoris.*] Consulatus.

FLAGELLVM.] Ad agitandos equos.

AC *virga prior annuet.*] Prior amicum salutabit citra omnem pudorem, vel quod melius est, annuet prior virga ipsis iumentis, vt cum sequentibus coniungantur.

MANIPLOS *soluet.*] Syncope pro manipulos, id est fasciculos fœni. sic & Ouidius lib. tertio Fast.

Pertica suspensos portabat longa m niplos,
Inde maniplaris nomina miles ha et.

INTEREA *dum lanatas.*] Dum sacrifi ia inquit peraguntur, in quibus oues & iuuenci mactantur ante aras Iouis more Numæ qui plurima (vt scribunt Liuius, Plutarchus, Dionysius, & Pl nius De vi is illustr bus) sacra nstituit, iurat interea solam Hippo, tanquam stabulariorum deam, quæ equis præsit. & agasonibus.

LANATAS.] Lanigeras oues scilicet.

IVRAT *solam Hippo.*] Tantò inquit studio tenetur aurigandi, agendíque iumenta, vt etiam per Hippo, quasi per numen peculiare agasonum, sibíque maxime colendum iuret. erit igitur accusatiuus Græcus. Hippo. triplicem enim habet inflexionem in accusatiuo, vt Hipponem, Hipponum, & Hippo dicamus, vt dicimus Didonem & Dido, Manthon m & Mantho, Saphonem & Sapho : Ouid. *Miserámque relinquere Dido*, nam versus aliter non staret, aut reuera Hipponam tantum dicemus, nam sic in multis legitur co licibus. *Hipponam, & facies olido ad præsepia pictas*, tollirúrque illud solam.

HIPPO.] Deam quam Stabularij colebant, vt ostendit Apul. libro tertio Metamorphos. his verbis, Respicio pilæ medio, quæ stabuli trabes sustinebat, in ipso meditullio Hipponæ deæ simulachrum residens ædiculæ quod accurrate corollis roseis recentibus fuerat ornatum. Quin & florentissimus Tertullianus in Apologetico de eadem sic. Vos tamen non negabitis, & iumenta omnia, & cunctos canterios cum sua Hippona coli à vobis.

ET *facies pictas.*] Scilicet ipsius deæ Hipponæ, vt intelligas plures imagines deę, quæ in stabulis pingebantur, tanquam deæ iumentorum agasonúmque præsidis.

Sed cum peruigileis placet instaurare popinas:
Obuius assiduo Syrophœnix vdus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu dominum, Regémque salutat,
Et cum venali Cyane succinctâ lagena.
Defensor culpæ dicet mihi, fecimus & nos.

Hæc iuuenes. esto. desisti nempe, nec vltra
Fouisti errorem. breue sit, quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba,
Indulge veniam pueris. Lateranus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit
Maturus bello Armeniæ, Syriæque tuendis
Amnibus, & Rheno, atque Istro. præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. mitte ostia Cæsar,
Mitte? sed in magna legatum quære popina,

VETVS SCHOL.

CVRRIT *Idumæa.*] Idume ciuitas Orientis, ideo currit Damasippo tabernarius, qui prope portam manet, tabernam volenti intrare.

ET *Cum venali Cyane.*] Nomen tabernariæ, pro qualibet. Scottum.

DEFENSOR *culpæ.*] Qui contra hæc defendere voluerit.

LATERANVS *ad illos.*) Siue Damasippus.

INSCRIPTAQVE *lintea.*] Hoc est pictis velis popinæ succedit, aut linteis * cabsariciis tergit. vel vbi esculenta publice venduntur.

AMNIBVS. *& Rheno.*] Armeniam Tigris proluit, Euphrates Parthos, Hister Sarmatas, & Ponto influit. Rhenus inter Allamanniam & Gallos Oceano influit.

LEGATVM *quære popina.*] παρὰ προσδοκίαν, pro castris

IOANNES BRITANNICVS.

SED *quam peruigiles.*] Aliud in nobilitate insectatus flagitium, quod scilicet absque vllo pudore intermissa aurigatione, popinas frequentent. Est ergo sensus, Quum nobilis Damasippus in popinas descendit, statim adsunt vnguentarij qui eum venientem blande excipiant atque salutent.

PLACET.] Ipsi nobili.

INSTAVRARE.] Repeteret ac per hoc ostendit frequentet ab eo fieri.

PERVIGILES.] Id est noctu diéque patentes propter multitudinem confluentem.

POPINAS.] Loca sunt desidiæ luxuriæque apparata, ibi enim commessabantur, cæteráque faciebant, quæ intemperantiæ sunt: qui in eis versabantur popinones sunt appellati.

SYROPHOENIX.] Vnguentarius. fictum est nomen ex Syria & Phœnicia, nam illinc vnguenta preciosa mittebantur, optimique vnguentorum compositores.

VDVS.] Id est profluens vndique ex nimia vnguentorum attrectatione.

AMOMO.] Id est vnguento ex amomo. Est enim amomum genus fruticis proueniens in parte Armeniæ quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto, ex quo vnguentum optimum, fit, vnde Plinius de vnguentis scribens sic tradit. Omnia autem acutiora fiunt costo, quæ maxime nates feriunt.

INCOLA *portæ Idumeæ.*] Hoc est, qui domi suæ incolit portas Syrias, Nã Idumæa pars est Syriæ, vt scribit Iosephus primo libro, & Strabo libro xvj. Plin. lib. 2.

qui tradit. Qui subtilius Syriam diuidunt circum Euphratem Syriam Phœnicem volunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa. poeta igitur portam Idumæam intelligit portam Syriam. Bene ergo ait incola, portæ Idumeæ quum Idumea (vt dixit) pars Phœnices, vnguentariusque sit ex Syria Phœnice.

Hospitis *affectu.*] Id est salutat & appellat dominum, & regem blandiendo ex affectu ipsius hospitis, qui ita gaudet salutari. hoc autem est ex vetere consuetudine, vt docet Sen. qui scribit Priscos solitos fuisse, quotiens homini ignoto occurrerent, eum dominum & regem appellare, idque genus blandimenti quoddam erat, & honorifica appellatio, Matt. lib. 1.

Quum te non nossem dominum, regémque vocabam:
Quum bene te noui iam mihi Priscus eris. Idem. lib. ij.
Quod te nomine iam tuo saluto,
Quum regem & dominum prius vocabam,
Ne me dixeris esse contumacem.

Augustus, vt scribit Tranq. & Tertul. meminit, se nec à liberis, nec à seruis, serio vel ioco dominum passus est appellari, atque eiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.

Et *cum venali.*] Adest inquit non solum vnguentarius, sed & mulier, quæ vinũ vendit, quæ iisdem venientem blanditiis nobilem excipit. Cyane autem est nomen mulieris versantis in popinis. eiusdem nominis est mulier in nympham conuersa in Sicilia. & item alia Meandri fluuij filia, mater Gauni & Biblidos, autor Ouid. in Met.

Svccincta.] Ad ministrandum.

Venali *lagena.*) Viuo venali, nam lagena; vt diximus supra, est vas tam vinarium quàm aquarium. ostendit igitur poëta homines illic & vngi, & potare.

Defensor *culpæ.*) Occurrit his quæ possent obiici à criminis defensore, & ipsos aliquando in iisdem erroribus versatos. vt dicat verum quidem esse, quod ipsi in adolescentia sua peccauerint, sed erroribus suis non nimium immoratos, vt moneat, si plerumque per ætatis imbecillitatem, aut fragilitatem humanam in aliquod quis vicium prolapsus fuerit, ab eo celeriter recedendum.

Fovisti *errorem.*) i. tenuisti.

Breve *sit.*) Attende sententiam. innuit poëta cuiusuis hominis esse vt erret sed nullius nisi insipientis in errore perseuerare.

Indvlge *veniam.*) Debes inquit pueris, & adolescentibus talia propter ætatem perpetrantibus ignoscere. Sed Damasippo ignoscendum nequaquam est, qui iam est ætate prouectior. & iam grauioribus negociis aptus.

Damasippvs *ad illos Thermarum c.*) Damasippus inquit, per quem intelligit, vt diximus. vnumquenque nobilem, non erubescit se in popinas & thermas ad potandum demittere, vbi homines tantum flagitiosi, vilissimique versabantur. vnde cum emphasi est pronunciandum, ad illos callices thermarum, quasi ad illas potationes, quibus fœdissimi homines inebriantur.

Inscripta *lintea.*) Sudaria thermarum, quibus detergebantur quum sudassent. ita enim à varietate texturæ appellabantur, qua videbantur inscripta, & picta.

Matvrvs *bella Armeniæ.*) Ea ætate, vt aptus sit ad tractanda bella.

Armeniae.) Bene autem Armeniam nominat. Nam imperante Nerone Armenia nouos excitauit tumultus. Illuc missus Corbulo Megistanas, qui primi defecerant. pepulit sedibus. Castella eorũ excidit, plana, edida, validos inualidósque pari metu compleuit. Tacitus, Armenia finitima est Capadociæ, dicta est ab Armeno Iasonis comite. C. Iosephus Antiq. libro primo scribit, ab Aramo Semæ filio, Noe nepote Arameos, qui postea Armeni dicti sunt, fuisse nominatos. S.

Syriaeqve *tuendis omnibus.*) Quales sunt Euphrates, Tigris & Orontes. sunt:

ſunt enim amnes Syriæ.

ET *Rheno.*] Scilicet tuendo fluuius eſt Rheticarum Alpium, qui inacceſſo & præcipiti vertice ortus, modico flexu occidentem verſus, Germaniam à Gallia ſeparat, Septentrionalique Oceano miſcetur.

ISTRO.] Is eſt qui & Danubius nominatur, quem iccirco Ouid. & Papin. vocant binominem. ex vertice montis Arbonæ, C. liue, vt alij legunt. Abnobæ, S. effuſus plures adit populos, donec in Ponticum mare ſex erumpit meatubus. vide Plin. libro iiij. cap. xij.

MITTE *oſtia Cæſar.*] Locus hic duobus modis poteſt explicari, vt ſit ſenſus. O Cæſar, ſi Damaſippum ad bella gerenda es miſſurus, mitte oſtia eius. i. noli quærere Damaſippum in ſua domo, quia illic non inuenies, ſed quære illum in popinis vbi quotidie verſatur. item ſic. O Cæſar. Damaſippum potes mittere ad oſtia Iſtri, & Rheni, quia iam ætate eſt graui, ſed ſi vis eum inuenire, accede ad popinas, nam ibi eſt frequens, vt ſit manifeſta irriſio nobilitatis.

LEGATVM.] Legatus pro oratore ponitur. Legatus item dicitur, quia in exercitu ſecundam poſt imperatorem obtinet dignitatem, vt hoc loco.

Inuenies aliquo cum percuſſore iacentem,
Permiſtum nautis, & furibus, ac fugitiuis,
Inter carnifices, & fabros ſandapilarum,
Et reſupinati ceſſantia tympana Galli:
Aequa ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec menſa remotior vlli.
Quid facias talem ſortitus, Pontice, ſeruum?
Nempe in Lucanos, aut Tuſca ergaſtula mittas.
At vos Troiugenæ vobis ignoſcitis, & quæ
Turpia cerdoni, Volſos, Brutumque decebunt
Quid, ſi nunquam adeo fœdis, adeoque pudendis
Vtimur exemplis, vt non peiora ſuperſint?
Conſumtis opibus vocem Damaſippe locaſti
Sipario, clamoſum ageres vt phaſma Catulli.

VETVS SCOL.

CVM *percuſſore*] Sicario, aut gladiatore.

ET *fabros Sandapilarum.*] Si ſandaliorum ſutores ac per hoc abiectæ ſortis homines. S * Sar ara ſallo, infamis hominis nomen eſt. ſi ſandapilarum, eorum in quibus gladiatores mortui de amphitheatro eijciuntur.

ET *reſupinati.*] Ebrij, aut turpia patientis.

AEQVA *ibi libert.*] Popinæ, ac per hoc communis eſt.

TVRPIA *cerdoni*] Græce dixit turpem, vulgarem lucri cupidum. Si pauper & popularis adulterium committat, crimen admiſiſſe dicitur ſi diues, iocoſus appellatur

VOCEM *Dam. Locaſti.*] Id eſt præco fuiſti in mimo. Siparium velum eſt, ſub-

quo latent paradoxi cum in scenam prodeunt: aut hostium mimi, aut quod appellatur comicum.

AGERES *vt Phasma Cat.*]. Nomen est mimographi: & Fasma, nomen fabulæ.

CATVLLI.] Q. Lutatium Catullum dicit, qui V ranum seruum furacissimum habuisse fertur, de quo hic posterius. *scurra Catulli.* De quo etiam illud traditur, cũ deprehensus à nummulario esset, cuius de mensa nummos subtractos in calceos sibi intercipere, quidam iocans in eum, Belle inquit, si te nummularius in ius vocet, tu ei æs ablatum ex calceo abijceres.

IOAN. BRITANNICVS.

SANDAPILARVM.] Ferettrum est sandapila ad mortuos efferendos, in qua non nobilium, sed plebeiorum tantum, atque damnatorum cadauera portabantur, autor Fulgentius. vnde Tranquillus sic de Domitiano interfecto, Cadauer eius populari sandapila per vespilliones exportatum.

TYMPANA *cessantia.*] Id est inter gallos sacerdotes Cybeles, quia à suis per Vrbem bacchationibus, & discursibus cessant, & in popinis secedunt.

GALLI.] Sacerdotis Cybelei. De Gallis illic diximus apud Persium. *Tunc grandes galli.* Dicti sunt, auct. Plinio, Festo, & Ouid. à Gallo Phrygiæ fluuio cuius aquã potantes redduntur insani. Martianus etiam tradit ab hoc fluuio, ministros matris deum Gallos dictos. Tradunt scriptores hos spiritibus afflatos, & in armorum agitatione tumultuosa, & cum strepitu, & fragore, cymbalisque ac tympanis, & armis, item etiam tibijs vociferationibus inter sacrificandum stupefacientes, inque ministrorum habitu publica modo quodam sacra factitantes.

RESVPINATI] Vt ociosi, & ebrij.

ÆQVA *ibi libertas.*] Indifferenter omnia illic aguntur, vt alicuius nullus sit respectus, sed omnes pari modo habeantur.

LECTVS.] Discubitorius.

REMOTIOR. Separatior in loco abstruso.

QVID *f.*] si talem inquit nactus sis seruum, hoc est tam flagitiosum quàm est nobis ille vitiosus, quid facias de illo. vt sit sensus, illum statim à te reijcias, mittasque vt nequam hominem in ergastulũ. Sed vos inquit nobiles vobis ignoscitis, neque quicquam vobis turpe putatis quod non recte facitis. quasi dicat deberetis in vitia animaduertere, taliaque delicta non pati.

IN *Lucanos.*] Nam frequentia erant ergastula in Luxania, & Hetruria. Martial. lib. viij. *Et sonet innumera compede Thuscus ager.*

LVCANOS.] Lucani populi sunt Italiæ, qui littus Thuscum attingunt, mediterraneamque plagam tenentes supra Tarentinum sinum incolunt. Brutiis conterminj sunt. Lege Strabonem in sexto.

ERGASTVLA.] De ergastulis abunde diximus in sexta Satyra.

AT *vos Troiugenæ.*] Satyrica irrisio, id est nobiles, qui ex sanguine Troiano iactatis originem vestram ducit.

VOBIS *ignoscitis.*] Siquid inquit turpiter facitis, vobis ignoscitis, putatisque vobis id licere, quod in cerdone & paupere damnaretis, si admitterent.

CERDONI.] Ignobili, & infimæ conditionis. Nam cerdones dicuntur qui artificio, & lucro victum quærunt. Nam κέρδος significat lucrum.

VOLESOS, *Brutósque.*] Per hos omnes nobiles intelligit. fuerunt enim Romani ciues antiquissimi. Volesij, originem ex Sabinis duxerunt, temporibus Romuli in Vrbem recepti. Nam Tatius rex Sabinorum post pactiones factas cum Romulo, vt æqua potestate, paribusque honoribus in vrbe Roma maneret. ipse & cũ eo tres viri ex illustribus familijs Romæ permanserunt Valerius Volesus, & Tallus cognomine Tyrannus, & vltimus Metius Curtius, is qui armatus lacum nando transiluit, & cognati & cliẽtes haud pauciores indigenis. Dionysius Halicarn. li. ij.

QVID *si nusquam adeo,*] Sensus est, Nobilitas Romana adeo est flagitiis contaminata nostris temporibus, vt etiam si fœda sunt quæ commemoraui, spurciora tamen etiam supersint: sicque probat per exemplum eiusdem Damasippi, per quē vnumquenque nobilem intelligit, etiam turpiora fieri quam quæ supra etiam sint commemorata.

QVID.] Scilicet dicas.

CONSVMPTIS *opibus.*] In eos enim inuehitur nobiles, qui opibus per luxum consumptis, ad artem scenicam descenderunt, vt pro histrionibus in scena fabulas agerent, quod erat hominum vilissimorum, & infamium, multi etiam ad gladiaturā, quod extremæ erat infamiæ, se conferebant, quod notat poëta in Sat. xi. illic:

——— *Nam dum valida & iuuenilia membra Sufficiunt galeæ.*

SVPPARIO] Arti scenicæ. Nam supparum siue siparium, vt scribit Festus, mimici genus fuit veli. De quo, & Donatus in Terent. pro aulæis suppara posterior ætas accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. De eo sic meminit Apul. i. Met. Oro te inquam aulæum tragicum dimoueto, & supparium scenicum complicato. & item, auleo subducto & complicato, & complicitis suppariis scena disponitur. Sen. ad Serenum de Tranquillitate vitæ. Publius Tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum sippario fortiora. Cic. de Prouinciis consulatibus. Itaque ille alter, vt ipse est homo doctus, & à suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in orchestro helluatur, ante post supparium solebat. ergo locasti vocem Damasippe sippario. id est ludis scenicis vocem tuam mercede locauisti.

PHASMA.] Græce. visio Latine: nomen fuit fabulæ Catulli poetæ forte temporibus Iuu. quemadmodum & Menandri, vnde Terent. *Idem Menandri phasma nunc nuper dedit* Illic namque adolescens vt scribit Donatus, est introductus, qui aspectu pulchræ virginis, veluti numinis visu perculsus exhorruit. nomen igitur fabula sortita est ab euentu rei, quod visa fuerit puella veluti dea φαίνω enim idē est quod appareo. Phasma item ponitur pro portento, vt sæpe apud Herodotum. Tale inquit, phasma apparuit in Græcia. in ea igitur fabula, aut visio alicuius rei, aut monstra repræsentabantur, in quibus magno esset opus clamore, vnde clamosum dixit poeta.

Laureolum velox iam bene Lentulus egit,
Iudice me, dignus vera cruce, nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior huius,
Qui sedet, & spectat triscurria patriciorum:
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. quanti sua funera vendant,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid satius? mortem sic quisquam exhorruit, vt sit
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corinthi?

VETVS SCHOL.

LAVREOLVM.] Hoc ideo, quia in prosimimo, Laureolo figitur crux. Vnde vera cruce dignus Lentulus, qui tanto detestabilior est quantum ille gestum imitatus est scenicum. Hic Lentulus nobilis fuit, & suscepit serui personam in agendo mimo, & deprehensus in falso crucifixus est.

IGNOSCAS *populo.*] Qui patitur nobiles agentes mimos spectare.

TRISCVRIA *Patriciorum.*] Locos tres currus nobilium fabulas agentes: dictum, quia tres simul * exeant, quamuis aliquid quærentes.

PLANIPEDES *audit Fabios.*] Nobiles neaniscologos.

MAMERCORVM *alapas.*] Turpidinis crimina.

NVLLO *cogente Nerone.*] Tyranno scilicet.

CELSI *prætoris vendere ludu.*] Ignobilioris, quàm ipsi sint.

QVID *satius.*] Vtique mori, quam mimum agere. nec debet quis mortem sic horrere, vt in arena se locet, sed vt mimum agat.

IOAN. BRITANNICVS.

LAVREOLVM *vt*] Etiam inquit Lentulus velox. bene egit Laureolum, estque risu satyrico adiuuandum, vt ostendat non modo vnum nobilem, sed multos ludis scenicis contaminari, optiméque fabulas tanquam peritos mimos agere, vnde mira vrbanitate ait: etiam Lentulus bene egit. i, repræsentauit fabulam.

LENTVLVS.] Nomen proprium nobilis, qui & ipse fabulam Laureolum egit in scena. Nam Laureolus tragœdia fuit, quam Neuius scripsit autore Gellio in carcere: dicta à Laureolo, qui in ea introducebatur, sublatus ob scelus in crucem. hãc fabulam, vt alias multas Domitianus repræsentauit, ita vt qui ageret, vera nõ falsa cruce penderet. Mart. libro.1.

Nuda Caledonio sic pectora præbuit vrso.
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

Lentulus igitur nobilis Romanus eam egit pro histrione, ita vt non vera tamen cruce pependerit, quemadmodum debuit, vt ait Iuu. quando non erubuit pro histrione in scenam descendere.

VELOX.] Mira strenuitate.

DIGNVS *v. c.*] Ex stomacho dixit poeta. dignus erat, inquit, qui vera cruce & non ficta penderet, quandoquidem histrionem faceret.

NEC *te ipsi p.* Non solum inquit hæc in nobilibus nõ sunt ferenda, quæ faciunt: sed ne populo quidem ignoscendum, qui hæc sine pudore spectat.

DVRIOR *frons.*] Quia nullo afficitur pudore, in fronte enim est sedes pudoris, vnde extat prouerbium, vt quum quis pudorem amiserit, dicatur frontem perfricuisse. Quintilian. perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres quàm Catonem.

HVIVS *pop.*] Quasi qui altiora curare deberet.

QVI *sedet & spectat.*] Qui sustinet sedere & spectare.

TRISCVRIA.] Noua vocabuli compositio, per quam signat nimium patriciorũ scurrilitatem, à tris & scurra. Nam tris & ter pro superlatiuo Græci & Latini vsi sunt. Plautus in Rudente. *Tum trifurcifer mihi audes inclementer dicere?* Idem in Bacchidibus. *Vt pergræcetur tecum triuenefice.* id est maxime venefice, & maxime furcifer, vnde dicimus & Trismegistum Mercurium, quasi ter maximum. Mart. lib. vj.

Hermes omnia solus & ter vnus, id est trismegistus.

PATRICIORVM.] Nobilium. de vocabuli significatu diximus prima Satyra illic, *Patricios omnes opibus, quum prouocet vnus.*

FABIOS *pladides.*] Id est nobiles quales fuerunt Fabij recitantes comœdias Planipedias, de comœdiis diximus Satyra prima illic, *recitauerit ille togatas.*

MAMERCORVM *alapas.*] Id est qui potest ridere & spectare Mamercos nobiles, qui in scena alapas, & alia flagra patiebantur in agendis fabulis, sicuti & Latinus Mimus, qui vt risum spectatoribus moueret, Panniculum alium mimum percutiebat. Martial.

Hesterna factum narratur Posthume cœna:
Os tibi præcisum quanto non ipse Latinus
Vilia Panniculi percutit ora sono. Idem lib. v.
O quam dignus eras alapis Mariane Latini,
Te successurum credo ego Panniculo.

Mamercorum autẽ alapas possumus intelligere, aut quas ipsi alijs incuterent, aut quas ipsi paterentur. Mamercorum familia antiquissima fuit, quæ nobilitatis principium accepit ab eo Mamerco Æmylio, qui dictator Fidenas, quum defecissent, debellauit.

QVANTI *sua funera.*] Nobilium impudentiam insectatur, quo non modo artibus scenicis operam suam præstent, sed & in gladiatoriam sponte sua descendant. Nam antea Nero quadringentos senatores, sexcentósque equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ, vt Tranquillus & Tacitus scribũt ad ferum exhibuit. Ait igitur Iuuenal. nobiles cogente Nerone ad ferrum se tunc exibuisse, nunc autẽ nullo iubente ad id muneris descẽdere. Ordo est, Quid refert quanti vendant sua funera? est autem tacita responsio ad defensores. Non sunt inquit excusandi, quia digladiando magna prœmia consequantur. Turpissimum enim est eis, quia sponte tali se offerunt muneri, quod si coacti essent, inquit poeta, excusandi essent.

VENDVNT *nullo cogente Nerone.*] Hinc tota indignatio poetæ est, quod non coacti id faciant.

VENDERE.] Id est sua funera.

LVDIS *celsi prætoris.*] Nam prætores ludis præerant, vnde alibi,

Quid si vidisset prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere circi?

CELSI] Celsus non est proprium hoc loco, vt quidam putauerunt, sed celsum expone sublimem, & sedentem in curru, quum ludis habitu triumphali præsit.

FINGE *tamen gladios.*] Duplici modo exponi posse videtur, vt sit sensus: Esto, inquit, mortis supplicium tibi paratum sit, nisi in theatrum descendas ad artes scenicas: nonne satius est mori, quam ludis scenicis fœdari? Hincque maxime ostendit artem illam scenicam vilissimorum tantum hominum fuisse & infamiũ, vnde & apud iurisconsultos lib. tertio Digestorum legimus eos qui in scena ob præmiũ versarentur, omnes qui operas suas locarent arti ludicræ, infames esse. Quod & in secunda Sat. docet illic:

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi.

nam profligatissimus quisque ex iuuentute vtriúsque ordinis tenebatur senatuscõsulto in opera scenæ arenæque edenda, multique & sponte sua famosam illam iudicij notã subibant, autor Tranquillus in Tyberio. Alius sensus est. Finge gladios inde atque hinc pone pulpita, id est ponamus tibi ludos gladiatorios & scenicos proponi quibus exercearis, vtrum horum potius eligas quasi dicat munus gladiatorium magis eligendum, vt minus turpe. sicque ostendit quum vtérque ludus sit inhonestus, turpiorem tamen esse scenicum. vnde bene ait. an quisquam sic mortẽ exhorruit vt sit zelotypus Thymeles? id est an quisquam ita expauit ludos gladiatorios, vbi homines cæduntur, vt malit artibus scenicis contaminari? hocque magis placet. Nam histrioniam & gladiatoriam comparat, de vtraque etiam fecit mentionem, vt ostendat jam nobilitatem Romanam sine aliquo pudore in vtroque munere versari graui cum ignominia.

FINGE *gladios.*] Puta gladios esse, qui te confodiant, aut gladiatoriam tibi proponi.

HINC *pulpita.*] Id est scenam ipsam multis pulpitis extructam, in qua tibi vt

histrioni sint agendæ fabulæ. Ac per hoc ostendit mortem esse potius oppetendam quam pudorem amittendum, aut gladiatoriã potius quam histrioniam eligẽdam.

MORTEM *sic quisquam.*] Itane mortem quisquam timuit, vt omni prorsus pudore calcato malit in scena versari pro histrione? ac sic dicat, repetát que quod dictum est potius mortem eligendam, quam honestatem deferendam.

VT *sit zelotypus Thymeles.*] Vt velit in scena versari, vbi repræsentet pro histrione Latinum Mimum zelotypum Thymeles vxoris suæ. Nam Latinus Mimus, de quo Satyra prima, temporibus Domitiani tanquam Thymeles vxoris zelotypus Panniculum alterum Mimum alapis cædebat, vt risum spectatoribus moueret.

COLLEGA *stupidi Corinthi.*] Id est socius Corinthi alterius Mimi.

STVPIDI.] Hebetis, & ignaui.

Res haud mira tamen, citharœdo Principe mimus
Nobilis, hæc vltra, quid erit nisi ludus? & illic
Dedecus vrbis habes. nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Graccum pugnantem, aut falce supina,
(Damnat enim taleis habitus, sed damnat, & odit)
Nec galea faciem abscondit; mouet ecce tridentem,
Post quam librata pendentia retia dextra
Nequidquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, & tota fugit agnoscendus arena.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo iactetur spira galero.
Ergo ignominiam grauiorem pertulit omni
Vulnere, cum Gracco iussus pugnare secutor.

VETVS SCHOL.

RES *haud mira.*] Non est turpe, nobilem, mimum agere, cum ipse imperator citharœdus sit, & in scena cantauerit. Non est mirum, si hæc mauult sequendo ludium principem quam mori, quando ipsum imitatur Neronem.

NEC *mirmillonis in armis.*] Mirmillo armaturæ Gallicæ nomen, ex pisce inditum, cuius imago in galea fingitur.

AVT *falce supina.*] Thracum armatura intelligenda est, quibus proprium telum, sica est.

MOVET *ecce tridentem.*] Infamis est sicut gladiator, aut indicatur, aut verba sunt Gracchi spernentis ac naturam secutoris.

CREDAMVS *tunicæ.*] Tunicam se faucibus quidam vestem gladiatoriam dicũt, quam fibulam * pugnaturis mordet a faucibus. Alij, qua Galli vtuntur in sacris, in modum organi vtrimque decrescentibus virgulis purpureis. * nam fortniti sũt veluti indicantibus partem corporis esse amputandam. hi dubij habebant qui munera edebant, vt extremas partes tunicæ ad guttur ornarent, quo famam haberent.

ET *longo iactetur spira galero.*] * Pilo, quem habent retiarij. Galerus est hu-

mero impro?itus gladiatoris huiusmodi aliquid, quo citius sparsum funem, vel iactam retiam colligat.

IOANNES BRITANNICVS.

RES *haud mira tamen.*] Scilicet est. Et est sensus, non est tamen mirum nobilem Romanũ hoc facere, quia sub Nerone principe natus est, qui artibus scenicis multum delectatus est: nam vt scribunt Tacitus, Tranquillus, & Eusebius, adeo cytharœdicæ arti deditus fuit, vt in Achaia instituerit ciuitates, apud quas musici agones edi solent, citharœdorum coronas ad ipsum mitti. Eas adeo grate accipiebat, vt legatos qui pertulissent non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. Cantante eo ne necessaria quidem causa excedere theatro licitũ fuit, itaque enixe quædam in spectaculis feruntur. Nunc poëta demonstrat philosophice, quantam perniciem moribus hominum & ciuitatibus afferant corrupti mores principum, eorumque quorum vita omnibus tanquam speculum esse debet, vnde illud etiam exit: *Sed quis non faciet, quod principis vxor?*

NATVS *nobilis,*] Scilicet est. alij legunt, *minus.*

HAEC *vltra.*] Post hac quid videbimus in Vrbe; nisi omnes nobiles scenicis artibus vacare.

VLTRA *hæc.*] f. tempora.

ET *illud dedecus.*] C. Alia exemplaria habent illic, id est in arena vbi pugnatur. S. Sensus est, habes hoc etiam, quod in dedecus Vrbis maxime redundat. Gracchum pugnantem non armis mirmillonis, non clypeo, non galea tectum, sed habitu retiarij tunicati, eritque appositio Gracum pugnantem. dedecus autem appellat, tum quòd artem gladiatoriã exerceat, quæ infamis habetur, tum quòd mirmillo esse non vult, qui tecta facie pugnat, sed retiarius qui galerum tantum sumit vultu aperto, vt cognoscatur. Tota est hinc poetæ indignatio, quod gaudeat operam suam sponte arenæ præstare, & cognosci, quasi qui omnem pudoris rationem amiserit, per Graccum nobilissimum quemque intelligit. Nam Gracchorum familia nobilissima fuit, & potens.

MIRMILLONIS.] Gladiatorum alter sequutor & mirmillo, alter retiarius dicebatur. Mirmillo scutum & falcem sumebat & galeam, in cuius vertice erat effigies piscis: aduersus quẽ retiarius pugnans, quum eum insequeretur, hæc cantabat. Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle? retiarius autem fuscinam, & rete gestabat tunicatus. ait igitur poeta nobiles eo insolentiæ & impudentiæ deuenisse: vt non modo non erubescant tecti armis in arena decertare more mirmillonis, qui tectus galea & scuto pugnat, sed vltro omnia facie aperta peragant habitu retiarij tunicati, qui tunica tectus dimicabat fuscinam & rete gestans. nam gaudent cognosci.

AVT *falce supina.*] Id est erecta, quæ à mirmillone sumebatur.

DAMNAT.] Quia non pudet, immo gaudet cognosci.

TRIDENTEM.] Id est fuscinam, quam habet vt retiarius.

ERIGIT *vultum.*] Vt cognoscatur.

AD *spectacula.*] Ad ipsos spectatores theatri.

NE *quicquam.*] Frustra, quum mirmillonem capere non potuerit.

EFFVNDIT.] Emisit.

DEXTRA *vibrata.*] Dextra commota, & concussa, eijciendo rete.

C. CEDAMVS] Alij legunt, credamus, sed parum refert, vtrum legas. S.

CEDAMVS *tunicæ.*] Cedamus inquit tunicæ, id est retiario homini tunicato, quum præsertim sit ciuis, & nobilis Romanus, quod facile agnoscas ex habitu diuite & magnifico. Nam funiculus ipse, quo sibi galerum capiti alligauit, aureus est, qui ornatus non est pauperum gladiatorum. hócque totum ironicos pronunciandum, vt sit sensus. Debemus inquit sedere, & locum dare nobili Romano fugienti tota arena, vt euadat, ne scilicet à mirmillone insequente feriatur: hócque

quaſi quadam cum miſeratione nobilitatis. Sic etiam conſtat, vt tradit Herodianus, Commodo imperatori, qui in amphitheatro cum gladiatoribus dimicauit, habitum fuiſſe reſpectum cæteribus gladiatoribus. Sic enim ſcribit, Facile autem dimicans ſuos compares ſuperabat, neque tum vltra vulnera procedebat, dante vnoquoque manus, atque imperatorem potius quàm gladiatorem agnoſcente. Sicque legendum eſt, cedamus & non credamus, aliter ſenſus non procedit, vnde bene ſequitur, Ergo ignominiam, quaſi dicat ipſum mirmillonem ex victoria aduerſum nobilem potius ignominiam reportaſſe, quàm laudem, aut gloriam, vt ſit ſenſus, Ergo mirmillo quum non paſſus ſit retiarum virum nobilem fugere, quaſi cuius miſereri deberet, grauiorem adeptus eſt ignominiam, quàm ſi graue vulnus accepiſſet. nam à ſpectatoribus deriſus eſt, quaſi qui peritus imperitum ſuperauerit. hócque totum ironicos in contemptum ipſius nobilis, qui fœdam in arena operam nauauerit.

TVNICAE.] Tunicato retiario per hypalagen. Nam retiarij tunicati erant. vnde in ſecunda Satyra, ———*tunicati fuſcina Gracchi.* Tranq. in Caligula Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes ſine certamine vllo, totidem ſecutoribus ſuccubuerant.

AVREA *ſpira*] Funiculus ipſe aureus qui circa galerum diſcurrens ad ornatum porrigebatur ad fauces, vt galerus ſub mento vinciretur. Spira autem proprie appellatur inuolucrum funis in orbem collecti. Et ſerpentem dicimus collectam in ſpiram, hoc eſt in gyrum & reuolutionem Spiram item dicimus circulum eminentem, qui baſi apponitur. Victruuius. Sin autem Ionicæ columnæ fient ſcapus præter ſpiram, & capitellum in octo partes & dimidiam diuidatur. Plinius libro xxxvj. cap. xxiij. in Epheſinæ Dianæ primum columnis, ſpiræ, ſubditæ, & capitella addita. Victruuius loquens de æde Dianæ ſic ſcribit. Et fecerunt primo columnæ craſſitudinem octaua parte, vt haberent ſpeciem excelſiorem, baſi ſpiram appoſuerunt pro calceo. Spiras etiam dicimus in ligno, quum venæ & nodi ſe conuoluerunt. Plinius libro decimoſexto. publicum omnium vicium vocatur ſpira, vbi ſeſe conuoluere venæ, atque nodi.

LONGO *gal*] Id eſt procero, & éminenti.

SECVTOR.] Hoc eſt mirmillo, qui retiarum poſtquam ab eo captus non eſt, inſequitur.

IVSSVS.] A prætore qui præeſt ludis, & cui operam ſuam vendidit.

GRACCHO.] Nobili viro retiario, de quo ſæpe & paulo ante dictum.

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni,
Cuius ſupplicio non debuit vna parari
Simia, nec ſerpens vnus, nec culeus vnus?
Par Agamemnonidæ crimen: ſed cauſſa facit rem
Diſſimilem. quippe ille Deis auctoribus vltor
Patris erat cæſi media inter pocula: ſed nec
Electræ iugulo ſe polluit, aut Spartani
Sanguine coniugij, nullis aconita propinquis
Miſcuit, in ſcena nunquam cantauit Oreſtes,

Troica

Troica non scripsit. quid enim Virginius armis
Debuit vlcisci magis, aut cum Vindice Galba:
Quid Nero tam sæua, crudáque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi Principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita cantu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.

VETVS SCHOL.

SENECAM *præferre Neroni.*] Ignobilem, sed virum bonum.

CVIVS *supplicio.*] Hoc ideo, quia parricidis in culleo clausis, ad pœnam simia & serpentes iungi solebant. A Nerone autem mater occisa est, & amita, & vxor, & Antoni Claudi illa quæ illi pro harum morte nubere noluit. Sed apertius dixit, quia & matrem occiderit & vxorem Octauiam, eandémque sororem adoptiuam, & Britannicum fratrem adoptiuum filium Claudij peremit.

QVIPPE *ille Diis auctoribus.*] Orestes, qui & matrem occidit, sed vt patrem vlcisceretur & defenderet.

AVT *Spartani sanguine con.*] Helene, vel Hermione.

TROICA *non scripsit.*] Hoc ideo, quia Nero Troados Libros scripsit. Vnde & maxime insaniuit, quia poëta fuit. Virginius autem vnus de coniuratis, qui Neronem occiderunt.

GRAIAEQVE *apium.*] Quia apud isthmios Agones, victores apio coronantur. Nero autem Isthmiaco certamine inter citharœdos certans, apio, vti mos erat, coronatus est.

IOANNES BRITANNICVS.

LIBERA *si dentur.*] Si posset inquit quod sentit populus libere dicere, indubitanter Senecam quamuis humili loco natum propter eius virtutes Neroni præferret, qui nobilitatis suæ splendorem vitijs obscurauit, vt ostendat in virtute, non in maiorum gloria veram nobilitatem consistere. Fuit autem Seneca præceptor Neronis, Lucani poëtæ patruus, qui incisione venarum, & veneni haustu perijt. Tranquillus, Tacitus & Eusebius autores. Sed quum dicit libera si dentur populo suffragia, temporum suorum conditionem suspirat, quibus ab imperatoribus occupata libertate omnia eorum nutu administrabantur, quum antea magistratus suffragijs populi crearentur, vt latius dicemus in Satyra decima.

QVIS *tam perditus.*] Quis adeo rationis egens scilicet est.

VT *dubitet.*] Vt non dicat Senecam Neroni præferendum?

NON *vna simia.*] Qui parricidium commisissent, virgis cæsi, & culeo insuti cum simia, gallinaceo, serpente, & cane, in mare vel in propinquum flumen proijciebantur, autor est Modestinus Iurisconsultus libro quadragesimo quarto Digestorum. Plautus, *iube hunc insui culeo, atque in altum deportari, si vis bonam annonam.*

NON *vna.*] Sed multæ, vt qui multa commiserit parricidia, ac per hoc multæ mortes. Parricidium enim proprie dicitur committere quicunque manus cognatorum sanguine commaculat. Nero enim vt Tacitus & Tranquillus scribunt, conscius fuit necis Claudij matrem Agrippinam & sororem patris interfecit, autor Eusebius. Octauiam vxorem prius relegatam sub crimine adulterij occidit, Poppeam duodecimo die post diuortium Octauiæ in matrimonium acceptam, ictu calcis grauidam interemit, Antoniam quoque filiam Claudij recusantem post mortem

Poppeæ nuptias suas, quasi nouarum rerum molitricem interfecit: Aulum Plancium iuuenem sibi propinquitate coniunctum. iactans eum à matre dilectum, & ad spem imperij impulsum, Item priuignum Ruffinum Crispinum Poppea natum impuberem adhuc quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari dum piscaretur seruis ipsius demandauit, Britannicum fratrem suum per adoptionem, veneno sustulit.

C V L E V S.] Saccus est ex corio, quo ut diximus, insuebantur parricidæ. Item nomen est mensuræ continentis amphoras viginti. Rhemnius Fannius.

Est & bis decies quem conficit amphora nostra:

Culeus; hac nulla est maior mensura liquoris.

Cato. Vbi delegeris in eius multi culeum aquæ marinæ veteris quartas binas, vel salis puri modium, & eum in fiscelam suspendito.

P A R *Agamemnonide.*] Crimen inquit quod commisit Orestes, quum matrem interemit, par fuit crimini Neronis, qui eodem modo Agrippinam matrem suam occidit: est autem Agamemnonidæ genitiuus casus, id est Orestis filij Agamemnonis.

S E D *causa facit rem dissimilem.*] Sed cædes inquit Orestis, multum à cæde quam fecit Nero, differt. Orestes enim causam videtur habuisse honestam necis matrenæ, quia ea Agamemnonem maritum suum & patrem ipsius Orestis occidisset adiuta ab Ægysto adultero, nam eum, vt alij tradiderunt, in conuiuio securi percussit vnde ait *cæsi media inter pocula*, vt alij vero quum vestem indueret sine capitio. Neroni vero nulla fuit honesta causa cur matrem suam interficeret.

N V N Q V A M *cantauit Orestes.*] Quod fecit Nero, qui nō modo Romæ in agone citharistarum contendens omnes superauit, sed & Olympia, Isthmia, Pithia, & Actia celebrans inter Cerycas tragœdos, & citharistas coronatus est autor Euseb. Tranquil. scribit coronam etiam citharæ à iudicibus sibi allatam adorauisse, ferrique ad Augusti statuam iussisse.

T R O I C A *non scripsit.*] Non damnat Neronem quod Troica sua scripserit, quibus excidium Troianorum continebatur, sed quod Vrbem incenderit, cuius conflagrationem è turri Mecœnatica prospectans lætúsque flammæ (vt aiebat) pulchritudine ἅλωσιν illi cantauit in habitu scenico, id est captiuitatem Troiæ, quam suis Troicis complexus fuerat, quasi dicat non incendit Vrbem Orestes vt Nero quem constat ipso tempore Vrbis flagrantis inisse domesticum scenam, & Troianum incendium cecinisse, præsentia mala casibus vetustis assimilantem. Vrbem autem incenderat, quasi offensus veterum ædificiorum deformitate, & angustiis flexurisque vicorum, Tranquil. Tacitus, & Eusebius autores. Eutropius tradit Neronem Vrbem incendisse, vt spectaculi eius imaginem cerneret, qualis olim Troia capta arserat. Troica scripta à Nerone fuisse Seruius docet, illud exponens. *Et tibi a Cynthi ... autor,* Cynthium esse regem Troiæ, quem in Troicis suis Nero cōmemorauit: idem illud enarrans in quinto Æneidos *Solus qui Paridem.* Paris inquit secundum Troica Neronis fortissimus fuit. Troica autem appellauit Nero, quam Homerus Iliada. Troica etiam scripsit Macer quidam affinis Ouidij, de quo ipse in Ponto sic meminit.

Tu canis æterno quicquid restabat Homero?

Ne careant summa Troica bella manu.

Q V I D *enim Verginius armis*] Nero quem iam xiiij. annos tanquam immanem beluam, & terrificum monstrum terrarum orbis perpessus fuerat, destitutus fuit initium facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam prouinciam proprætor obtinebat. Desciuit & Galba in Hispania cum exercitu. Item Verginius Ruffus Germanici exercitus ductor, qui cū Galbæ assensurus non foret, nec alij, nisi quem senatus delegisset ad imperium, Iulius Vindex indignatus, quum Galbæ faueret, congressus est cum Verginio, à quo superatus est & ad mortem compulsus cæsis in eo conflictu viginti millibus Gallorum. Recusauit tamen Verginius imperium oblatum à militibus, conscius se ex equestri familia ortum, ignoto patre, impa-

rémque si recepisset, tuum si recusasset. vnde extat apud Plinium Iuniorem tale distichon.

Hic situs est Ruffus pulso qui Vindice, quondam,
Imperium asseruit non sibi sed patriæ,

Demum enim secutus est partes Galbæ, qui Neroni imperium ademit. Ait ergo poëta, recte factum à Verginio Vindice & Galba, qui à Nerone desciuerit, eius scelera vlciscentes.

QVID *Nero tam sæua.*] Nero inquit in tyrannide sua tam crudeli quid fecit? ac si dicat præter tam crudelia facta hoc est cædes suorum, & Vrbis incendium, quid aliud fecit? sicque interrogationi respondendo, ostendit illum etiam contra omnem imperatoris maiestatem versatum esse in certaminibus citharœdorum.

HAEC *opera.*] Verba respondentis. Hæc inquit quando me interrogas sunt opera & artes Neronis.

GENEROSI.] Ironice.

PROSTITVI.] Id est gaudentis statui & poni.

AD *pulpita peregrina.*] Id est in scena vbi multa pulpita sunt extructa, vt docet Victruuius, hoc damnat, quòd non solum Romæ, sed Neapoli in theatro cōplures cātauerit dies, idémque etiam in Achaia pro citharœdo versatus sit in certaminibus. Olympiæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit, ibique etiam plurifariam aurigauit; sed excussus curru, ac rursus repositus quum perdurare non posset, destitit ante decursum; nec eo secius coronatus est. Denique certamina obijt omnia. Quatuor autem certamina erant celebratissima in Græcia, Olympica in honorem Iouis, donabanturque victores corona ex oleastro. Pythia in honorem Apollinis, victoribus corona dabatur ex lauro. Isthmia in honorem Palæmonis, victores coronam accipiebant pineam. Nemea Archemoro dicata, victorum corona erat ex apio, vnde sequitur.

GRAIAEQVE *apium meruisse corona.*] Ex Græcia reuersus Romam tanquam ingentem reportans victoriam, eo curru redijt quo Augustus olim triumphauerat, & in veste purpurea, distinctáque stellis aureis clamyde, coronámque capite gerens Olympicam, dextra manu pythiam, sequentibus curtum ouantium ritu plausoribus Augustanos militésque se triumphi eius clamantibus. insectatur ergo ipsum poeta, quem non puduerit, non modo Romæ & in Italia, sed etiam in Græcia locis peregrinis artibus scenicis se fœdare.

FOEDO *saltu.*] Scenica saltatione, ac per hoc fœda, miniméque homine libero digna.

MERVISSE *apium.*] Coronam ex apio, quæ vt diximus, dabatur victoribus in ludis Nemeis, sicut docet Plin. lib. xix. his verbis Honos apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ. vnde innuit poeta ipsum in ludis Nemeis concertasse.

Maiorum effigies habeant insignia vocis,
Ante pedes Domiti longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigonæ, seu personam Menallipes,
Et de marmoreo citharam suspende Colosso.
Quid Catilina tuis natalibus, atque Cethegi
Inueniet quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, templisque parastis,
Vt Braccatorum pueri, Senonúmque minores,

Ausi quod liceat tunica punire molesta.
Sed vigilat Consul, vexilláque vestra coërcet.
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit vbique
Præsidium attonitis, & in omni monte laborat.

VETVS SCOL.

HABEANT *insignia vocis.*] Voci missaria. *

ANTE *pe es Domiti.*] Alij Domitium Senatorem volunt, qui à Nerone coactus est mimum agere.

SYRMA.] Vestis tragica est. Has autem personas Nero saltauit. Menalippus est, qui Tydeum occidit.

ET *de marmoreo c. s. colosso.*] Colossum, statuam vltra mensuram. suspende statuæ citharam, non trophæum: vt Nero scilicet.

VT *braccatorum pueri.*] Gallos significat, & deest, teneant. Allobrogæ Galli sunt, Ideo autem dicti Allobrogæ, quoniam brogæ Galli agrum dicunt, Alla autem, aliud. Dicti igitur, quia ex alio loco fuerant translati.

TVNICA *punire molesta.*] Vestis ex charta facta, pice inlita, in qua ignibus pœnæ addicti ardere solent. Aut, si estis id conati, quod hoc pacto debent puniri.

ET *in omni monte.*] Quia in montibus condita est Roma. Legitur & pontibus, propter Moluium, vbi Catilinæ coniurati, & Allobroges deprehensi sunt.

IOANNES BRITANNICVS.

MAIORVM *effigies.*] In irrisionem Neronis hæc dicit. Quum alij inquit, hostium spolia, aliáque victoriarum præmia soleant ante statuas maiorum collocare cum ipsis rerum titulis: tu potes inquit ô Nero ante effigies maiorum tuorum collocare ornamenta scenica, quæ in recitatione tragœdiarum sumpsisti, & insignia vocis tuæ, id est ornamenta & præmia, quæ ex cantu tuo scenico consequutus es. vt per insignia vocis, intelligat præmia quæ accepit ex cantu suo, hoc est coronas & citharam, quam ab iudicibus ad se allatam adorauit, sieque aperte eius impudentiam sugillat. Nam insignia dicuntur omnia, quæ sunt homini ornamento. vnde dicimus insignia consulis virgarum fasces cum lictoribus, Annulum insigne ordinis equestris, eo quòd homines insignia, ornet, & decoret. Horat.

Tu quum proiectis insignibus annulo equestri
Romanoque habitu prodis.

EFFIGIES *maiorum.*] Statuæ, quæ in atrijs cereæ in armarijs ordine, vt diximus, collocatæ ponebantur.

ANTE *pedes Domiti.*] Pro Domitij, aut patris tui, aut atavi. Nam vterque, vt docet Tranquil. Domitius est appellatus.

THYESTAE.] De Thyeste & Atreo tragœdiam scripserunt Valerius & Seneca.

SYRMA.] Tragœdorum fuit vestis, quam pallam Latini dixere: de qua Horat. in Poëtica. *Post hunc personæ pallæq; repertor honestæ Aeschylus.*
Martial. *Transtulit ad Satyros nostra Thalia cothurnos,*
Aptasti longum tu quoque syrma tibi.

LONGVM *Syrma.*] Pone inquit ornamenta habitúsque scenicos, quibus vsus es in agendis fabulis ante pedes patris tui. dictum autem est Syrma à σύρειν quod est traho, trahebatur enim per pulpita. Horat.

——*Traxitque vagus per pulpita vestem,*

Nero autem recitauit tragœdias Canacem parturientem, Oreſ e n ma...ci am, Oedipodem excæcatum, Herculem inſanum. Tranq. autor.

ANTIGONES.] Huius nominis fuit filia Laomedontis regis Troianorum, quæ quum auſa eſſet Iunoni ſe pulchritudine præferre, ab ea in ciconiam eſt conuerſa. Fuit etiam Antigone filia Oedipi, quæ patrem cæcum dictauit. de hac frequens ſcripta fuerat tragœdia. de ea & Statius in Thebaide.

MENALIPPES.] Dionyſius Halicarnaſſeus ſcribit Euripidem comœdiam feciſſe τῆς σοφῆς μελανίππης, id eſt de ſapiente Menalippe, in qua comœdia Menalippes filios in patris ſtabulis expoſuit, quam rem pater prodigium eſſe exiſtimans deliberauit adurere. Sed Menalippe dum vellet filios ſeruare philoſophorum rationibus non eſſe monſtrum oſtendit. De hac fortaſſe intellexit, & Varro in ij. De reruſt.

COLOSSO mar.] Reſpexit ad Coloſſum, quem vt ſcribit Tranq. centum & xx. pedũ æreũ erexit Nero in veſtibulo domus aureæ, quæ ſtatua eo mortuo, dicata fuit Soli mutato nomine: eam fabricauit Zenodotus accitus è Gallia. Plin. ſcribit libro xxxiiij. cap. vij. ſtatuarum moles turribus pares Coloſſos vocitatas, Feſtus ait vocitatum eſſe Coloſſum à Coloſſo primo inuentore. Coloſſum in portu ſuo Rhodij habuere tanta magnitudine, vt inter crura naues extenſis velis tranſirent, is dicatus fuit Soli. Septuaginta enim fuit cubitorum altitudinis, quem fecerat Chares Lyndius Lyſippi diſcipulus. Hoc ſimulachrum poſt quadrageſimum ſextum annum terræmotu proſtratũ: ſed iacens quoque miraculo fuit. pauci enim pollicem eius amplectebantur. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis. à Coloſſo Coloſſenſes appellauit diuus Paulus Rhodios, quod Coloſſum illum colerent. C. Coloſſæ, teſte Strabone & Plinio oppidum Phrygiæ prope Laudiceam fuit, à Coloſſis igitur oppido Coloſſenſes vocauit Paulus Apoſtolus, nõ Rhodios, à Coloſſo quem colebant. S. Hoc autem loco non de Neronis Coloſſo intelligit. qui non marmoreus, ſed æreus (vt diximus) fuit, ſed de ſtatua Auguſti. Tranquillus enim ait ſic de Nerone. Citharam autem in iudicibus ad ſe allatam adorauit, ferríque ad Auguſti ſtatuam iuſſit: hoc nunc poëta Neroni obijcit.

QVIS Catilina tu.] Exemplo Catilinæ & Cethegi oſtendit illos non appellandos eſſe nobiles, qui ex nobili orti genere, impiè atque turpiter viuunt. Nam Catilina cum C. Cethego viro ſenatorio, & aliis nobilibus opprimendæ Reip. conſilium inierunt. Eſt ergo ſenſus, Nihil genere tuo ô Catilina, & Cethegi fuit nobilius: tamen non dubitaſtis patriæ exitiũ machinari, quo more fecerunt Galli.

TVIS nata.] Tuo genere Seneca ad Lucil. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit.

VT Braccha.po.] Scilicet parauerunt, pueri Bracchatorum, id eſt poſteri Gallorum, qui duce Brenno relictis ob ſterilitatem agris ſuis, Cluſum Italiæ oppidũ obſederunt. Ad quos quum miſſi fuiſſent ab ſenatu tres legati, qui eos monerent, vt ab oppugnatione deſiſterent, ex iis vnus contra ius gentium proceſſit, & ducem Senonum interemit. Quo facto concitati Senones Vrbem infeſto exercitu petierunt, & fuſo exercitu Romano apud Haliam fluuium, victores Vrbem intrauerunt: vbi nobiliſſimos ſenum cum inſignibus honorum quos quis geſſerat in veſtibulis ædiũ ſedentes occiderunt. Reliqua iuuentus cum Manlio in Capitolium fugit, vbi obſeſſa Camilli virtute liberata eſt. ait ergo poëta, Catilinam cum coniuratoribus nõ aliter patriæ perniciem quæſiuiſſe, quàm Gallos. Gallia autem Bracchata appellata eſt Narbonenſis prouincia, quæ interno mari alluitur, Varo flumine ab Italia Alpiumque ſaluberrimus iugis diſcreta, à genere veſtium, quas ad terrorem intonſas, & varij coloris ferunt. Græci, autore Diod. anxiridas vocant, de quibus ita meminit Cornel. Tacitus, At Cecinna velut relicta poſt Alpes ſæuitia ac licentia, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius municipia, & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quod diuerſi coloris ſagulo bracchas barbarum tegmen indutus togatos alloqueretur. De iis etiam ſic Tranquil. in Cæſare, Gallos Cæſar in

triumphum ducit. Iidem in curia Galli braechas deposuerunt. Medos etiam, aliasque gentes barbaras tali genere vestium vsas docet & Pers.

Quoque docet sapiens bracchatis illita Medis, *Ponticus.*

Et Ouid. De tristibus.

Pellibus hirsutis arcent mala frigora bracchis.

Senones autem populi sunt Galliæ Lugdunensis.

AVSI.] Scilicet vos coniuratores id facinoris.

QVOD *liceat.*] Quod omnibus licitum sit id est id facinoris commisistis, quod incendio hoc est grauissimo supplicio meretur puniri.

TVNICA *molesta.*] Id est igne, & supplicio ignis. de tunica autem molesta sic Seneca libro ij. ad Lucil. Cogita illam tunicam alimentis ignium, & illitam & intextam, & quicquid aliud commenta est sæuitia. hoc enim genus supplicij excogitatum est, vt facinorosi homines igne, & tunica obuoluti cremarentur viui.

SED *vigilat consul.*] Vos inquit patriam quæritis perdere, qui nobiles vos esse dicitis, Consul vero, quem ignobilem putatis, ipsam tuetur, ac seruat, sicque poëta ostendit, non ex natalibus, sed ex recte factis virtuteque, nobilitatem pendere, censendamque esse.

VIGILAT.] Operam dat ne Catilina & reliqui coniurati rempublicam perdant.

VEXILLA *vestra.*] Conatus, & furores vestros. vexilla enim sunt signa militaria per diminutionem dicta à velis.

COERCET.] Reprimit.

HIC *nouus Arpinas.*] Ignobilis, id est Cicero quem vos nouum, & ignobilem per contemptum appellatis, quum tamen constet, vt Plutar. & Euseb. scribunt, eum ex regio Volscorum genere esse ortum, matre Heluia, & patre equestris ordinis. Nam Romani, eos qui nulla maiorum dignitate claruissent, nouos soliti sunt appellare: vnde Catilina inuectus in Ciceronem, eum nouum hominem nuncupat.

ARPINAS] Arpinum oppidum est Volscorum, patria Ciceronis. Volsci autem populi sunt iuncti Latinis, quorum oppida sunt, Aquinum, Fabrateria, Frusino, Cora, Pometia, Antium, Velitræ, & Suessa eorum metropolis.

EQVES *municip. Romæ.*] .i. natus in municipio Arpino, sed Romæ in ordine equestri.

MODO *Romæ.*] Quem modo & nuper in equestri ordine dicitis esse Romæ, non vetere & nobili genere, vnde Salu. ita ignobilitatem obiicit. Verũ vt opinor splendor domesticus tibi animos attolit. Et paulo post, verum vt opinor, homo nouus Arpinas ex M. Crassi familia, illius virtutem imitatur. Nam illos, vt diximus, Romani, qui sine maiorum splendore per seipsos claruissent, in contemptum nouos appellabant, & inquilinos, quasi qui alienas ædes incolerent.

Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis, & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit vdo
Cædibus assiduis gladio. sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.
Arpinas alius Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro,
Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,

Si lentus pigra muniret castra dolabra:
Hic tamen & Cimbros, & summa pericula rerum
Excipit, & solus trepidantem protegit vrbem.
Atque ideo, postquam ad Cimbros, strageque volabāt,
Qui nunquam attigerant maiora cadauera, corui,
Nobilis ornatur lauro collega secunda.

VETVS SCHOL.

IN *Leucade.*] Propter Antonium & Cleopatram, quia bello nauali sub Leucade promontorio Epiri, deuicti sunt ab Augusto.

THESSALIAE *campis*] Ibi nam ab Augusto victi sunt Brutus & Cassius, & Pompeius a Cæsare.

ROMA *p. p. C. libera dixit.*] Non per adulationem, vt Augustū. Hoc nam differt ab Augusto Cicero, quia alia armatus, alia pacatus defenderit libertatem & ciuitatem. vt Lucretius,

—— Romani maximus auctor.
Tullius eloquij, cuius sub iure togato. &c.

NODOS *p. h. frang. v. vitem.*] A Centurione vapulando suo vertice frangi potiebatur Marius vitam, cum militat.

ATQVE *ideo.*] Mario, inquit, debellante Cimbros, coruis auibus fuit miraculum ire ad maiorum cadauerum prædam, quia grandi statur sunt Galli. Virgilius,

—— Scutis protecti corpora longis.

LAVRO *collega secunda.*] Secundo, per Marium familia noua. Nam primo per Ciceronem nobilitati, hoc est vt triumpharet. Vel, secunda lauro dixit, quia secundo loco triumphauit post collegam suum.

IOAN. BRITANNICVS.

NOMINIS] Famæ & laudis.

TITVLI.] Honorum qui non sine titulo & in scriptione votantur in Fastis, statuisque subscribuntur.

NON *Leucade.*] Id est ex bello Actiaco, vbi M. Antonium cum Cleopatra bello nauali superauit Augustus, nam Leucas insula est ante sinum Ambracium iuxta Actium promontorium Epyri, vbi pugna commissa fuit. Eam insulam appellarunt Leucadem à petra albicante. quæ in pelagus illic protenditur. Alcmeonides vero scribit, Alixeum & Leucadium filios fuisse Icari, & à Leucadio dictam esse Leucadem.

CAMPIS *Thessaliæ.*] Id est ex victoria Pharsalica: superatis Cassio & Bruto.

ABSTVLIT.] Reportauit.

SED *Roma.*] Roma inquit non habuit vnde Augustum Cæsarem, licet diuersa bella tractasset, appellaret patrem patriæ, sed habuit vnde Ciceronem, appellaret: sic igitur commendat quem Romani, vt ignobilem vituperabant.

PATREM *patriæ.*] Primus fuit Cicero, qui tale cognomen meruit conseruata patria in cōiuratione Catilinaria, id postea cognominis ad imperatores adulatione magis quàm merito delatum.

ARPINAS *alius.*] i. Marius. Nam Arpinum patria fuit communis Marij &

Ciceronis. Monet exemplo item Marij nobilitatem ex virtute pendere.

L a s s v s *aratro alieno.*] Ostendit Iuuenalis non solum Marium aratorem fuisse, sed etiam agricolam mercenarium.

P o s t *hec.*] Post agricolationem rebus bellicis se accommodauit. Sequutus enim est Romanorum castra, vt miles gregarius, quod indicat, quum ait illum versatum inter fabros ad dolanda ligna. Milites enim operibus fabrilibus exercebantur. Vnde Martial. iurisconsultus titulo De re militari sic scribit. Et si scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienum. Fabri enim tignarij, carpentarij, ferrarij, idque genus artifices: vt docet Vegetius, castra sequebantur, nullius rei participes nisi operis castrorum muniendorum. Marius, vt scribit Plutar. obscuro genere ortus patrem Marium, matrem Fulcinam pauperes homines atque mechanicos habuit, vitam ab vrbanis, lautisque viuendi moribus alienam, sed modestam, & priscis viuendi institutis egit in villa Ciuernate, quæ erat in agro Arpinati. militauit primo sub Scipione Aphricano Numantiam obsidente, vbi quum aliquando post cœnam de imperatoribus sermo fieret, & quidam ex præsentibus siue serio, siue ioco Scipionem interrogaret, quem talem ducem post illum pop. Rom. habiturus esset, Scipio percusso leuiter Marij humero, hunc inquit, hic præstanti virtute erit.

F r a n g e b a t *v. vitem.*] .i. vite pulsabatur à centurione in castris. Nam centuriones vitem gestabant ad milites in officio continendos. Plin. libro xiiij. capite primo loquens de vite. Quid quod incertè castris summam rerum imperiumque continenti? Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas. Liuius libro septimo, ab Vrbe condita loquens de Scipione inferiore. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Roman. esset vitibus, si extraneus virgis cecidit.

P i o r a *d.*] Dolabra ferramentum est fabrorum ad dolanda ligna, vnde & nomen deductum. Castra enim sequebantur fabri, centonarij, & dendrophoni. i. arborum succisores.

H i c *tamen Cimbros.*] Hic tamen inquit Marius, quem vos ignobilem dicitis, vicit & Cimbros: Nam eos in Gallia apud aquas Sextias iunctis Catuli proconsulis cum exercitu suo copiis deleuit, in quo prælio traduntur cæsa fuisse hominum centum & xl. millia, capta. xl.

E t *solus.*] Non autem solus hostem superauit sed vna cum collega Catulo. Cæterum hoc ex historia. Nam vt scribit Plutarchus, famam & gloriam huius rei totam Mario propter primam victoriam aduersus Teutonas, & Ambrones, & nomen imperij tribuebant, vnde autore Liuio, primores ciuitatis qui aliquantulum vt nouo homini ad tantos honores euecto inuiderant, conseruatam ab eo rempublicam fatebantur, quasi ab eo solo, & non etiam à collega.

A t q v e *ideo.*] Ob talem inquit victoriam factum est, vt collega nobilis Catulus Luctatius habuerit vnde triumpharet, quasi dicat ex sudore hominis noui & ignobilis inuenit nobilis vnde triumpharet. sicque nobilitatem cauillando virtutem extollit Marij, nam quum duo ei triumphi, primus, scilicet ex Teutonis, secundus ex Cimbris offerrentur, ambos agere noluit. Nam, vt in huiusmodi secundis rebus mansuetum se præberet, cum Catulo triumphare omnino instituit. formidabat enim milites, qui in ea dimicatione conuenerant, vt si Catulus honore excluderetur, ipse quoque triumpho priuaretur. Ergo in causa fuit, vt Catulus secundum habuerit triumphum. s. Cimbricum, quum vterque ei esset ab vniuerso populo oblatus. Hic autem est ille Catulus Luctatius, de quo & in secunda Satyra nonnulla attigimus. qui capitolium igni absumptum non solum refecit, sed & magnificentius dedicauit.

M a i o r a *cad.*] Magno enim corpore, horrendisque oculis erant, & apud Germanos prædones appellabantur. autor Plut. Cadauer autem dictum est à cadendo, non autem vt quidam exposuerunt, quasi caro data vermibus, diciturque cadauer non solum hominum, sed omnium animalium atque etiam rerum inanimatarum.

matarum. Vnde Ser. Sulpicius sic scribit Cic. Hemnos homunculi indignamur, si quis nostrorum interijt aut occisus est, quorum vita breuior esse debet, quum vno loco tot oppidorum cadaucta proiecta iaceant? Locutus enim est ante de multis ciuitatib. prostratis, & dirutis.

POSTQVAM *corui volabant.*] id est, postquam parta fuit victoria.

STRAGEM.] Cladem dictam à sternendo.

Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina: pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni pube Latina
Sufficiunt Dijs infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decij, quam quæ seruantur ab illis.
Ancilla natus trabeam. & diadema Quirini,
Et fasceis meruit Regum vltimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exsulibus iuuenes ipsius Consulis, & quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mucius, & quæ
Imperij fineis Tiberrinum virgo natauit.

VETVS SCHOL.

PLEBETAE *Deciorum animæ.*] Decij pater & filius, somnio moniti pro incolumitate Populi Romani se deuouerunt, alter bello Latino, alter bello Gallico. Nam pater cum esset collega L. Menilij Torquati, essent somnio admoniti, eam partem victricem fore, cuius dux in prœlio ceciderit. Decius calcaribus equo incitato, in medios hostes intuit, ibique pugnans interfectus est. Cuius cum corpus milites liberare contenderent, cum plena sunt reuersi victoria. Hoc exemplo patris pro bello Samnitico & Tusco, bello Gallico ab hostibus est filius interemptus. de quibus & Virgilius, *Quos Decios Brutosque.*

ANCILLA *natus*] Ocriculana captiua. Seruius Tullius.

REGVM *vlt. ille bo.*] Nam fuerunt reges postea superbi. Sextus à Romulo: nam septimus Tarquin. fuit Superbus.

IVVENES *ipsius Consulis.*] Ipsius Bruti filij, qui à patre securi percussi sunt, portas aperiebant, vt Tarquinius Superbus intraret.

CVM *Coc.*] Horatius Cocles cum fessos milites suos ab Etruscis videret, pontem sublicium subduci iussit, ne protinus hostes ad vrbem irent, & ipse solus interim exercitum Porsennæ sustinuit, dehinc armatus Tiberim transnatauit ad suos.

VIRGO *nat.*] Clœlia virgo inter obsides data Porsennæ à Romanis, simulans ritu patrio velle se in ripa Tiberis cum cæteris virginibus sacra facere, ablegatis custodibus transnatauit. & per legatos à Porsenna recepta, in tanto honore habita est, vt cum cæteris obsidibus in patriam remitteretur. Huius rei caussa & statuam equestrem meruit inauratam.

IOANNES BRITANNICVS.

PLEBEIAE *Deciorum animæ.*] Licet inquit Decij ignobiles haberentur, quum in domum suam Decius pater primus consulatum detulerit tamen opem patriæ tulerunt. Nam vterque Decius pater & filius se deuouit: pater bello Latino, filius bello aduersus Ætruscos, Samnites, Vmbros, & Gallos. Deciu pater quum se deuouit, his verbis, vt scribit Liuius libro viij. est vsus, Sicuti verbis nuncupaui, ita pro repub. Quiritium, exercitu, legionibus, auxilijs populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliaque hostium mecum dijs Manibus deuoueo. Decius filius quum videret acies inclinari, exemplum patris imitatus aduocato M Liuio pontifice hastæ insistens, & solemnia verba respondens, se & hostes dijs manibus deuouit, impetúque in hostes facto victoriam suis reliquit legionibus. Nam ilico pugna instaurata fuit, cœpitque pontifex vociferari, vicisse Romanos, defunctos consulis fato Gallos, Samnitesque Telluris matris ac deorum manium esse.

PRO *t. l.*] Pro totius exercitu Romani salute.

SVFFICIVNT.] Sufficere dicimus ei, cui desiderium implemus.

TERRAE *p.*] In cuius visceribus dicuntur ipsi esse inferi.

PLVRIS *eD.*] Exemplo ergo Deciorum ostendit hominem sola animi virtute nobilem (vt diximus) fieri quod item exemplo Seruij Tullij probat, qui in domo Tarquinij vxoris industria & consilio, tanta gratia apud populum Rom. vixit, vt quum interdum iactari voces ab iuuene Tarquinio audiret, se iniussu populi regnare, ausus sit ferre ad populum, vellent iuberentve se regnare, vnde tanto consensu, quanto haud quisquam alius ante, rex est declaratus.

ANCILLA.] Corniculana, fuerat enim ex Corniculo oppido Larij. Est autem ordo, ille bonorum regum vltimus natus ancilla meruit trabeam. Ancilla proprie dicitur mulier, quæ in seruitute est.

TRABEAM.] Vestis fuit regum Liuius, Seruius cum trabea & lictorib. prodijt. Plin. Trabeis vsos inquit accipio reges. Eam scribit Dionysius Hali. lib ij. circumdistinctam suisse purpura, sub tegmine puniceo, vestemque fuisse gentilem Romanis honorificam.

DIADEMA.] à διαδέω quod est circumligo, erat autem pannus, quo veluti fascia reges caput sibi vinciebant. Seneca ad Lucilium. Vides illum Scythiæ Sarmatiæque regem insigni capitis decore: si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa latet. Valerius de Pompeio sic. Cui candida fascia habenti crus alligatum, Fauonius, non inquit refert, qua in parte corporis sit diadema, exigua panni cauillatione regias eius vires exprobrans. idem Valer alibi. Rex etiam ille subtilis iudicij, quem ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret retentum diu considerasse, ac dixisse. O nobilem, magis quàm fœlicem pannum. Hæc ideo copiosius dixi, vt eorum opinio explodatur, qui diadema coronam regiam interpretantur.

QVIRINI.] Hoc est insigne regum, quo Romulus, qui Quirinus dictus est. primus rex apud Romanos est vsus. de Quirino illic est dictum, *in valle Quirini.*

FASCES.] de fascibus abunde superius diximus: his & reges vtebantur. Liuius, Dionysius, Plutarchus, & Macrobius autores.

VLTIMVS *bonorum regum*] Nam fuit sextus rex Romanorum, post quem Tarquinius Superbus regnauit omnium vltimus, qui quanto cæteri meliores fuere, tanto ipse fuit nequior

IVVENES *ipsius consulis.*] Exemplo filiorum Bruti, & Aquilij, aliorumque coniuratorum, qui nobili genere fuerunt, ostendit, vt supra exemplo Catilinæ & Cethegi. eos appellandos non esse nobiles, qui citra virtutem viuunt: pulsis enim Tarquiniis regibus, patricij iuuenes, inter quos fuere filij duo Iunij Bruti consulis, Marcus & Manlius Gelij, vxoris Bruti fratres, Liuius & Marcus Aquilij memores

eius licentiæ, quam sub regibu. habuerant conspirarunt in domo Aquiliorum de reducendis regibus. Coniurationem d. texit Vindex Cecinensis Aquiliorum seruus: deprehensi iuuenes pœnas dederunt, Bruto filiis suis non parcente: nam supplicium eorum constantissime iussit, & spectauit, autores Liuius, Dionysius, Plutarchus, Plinius, & Florus.

IPSIVS *consulis.*] Bruti, qui primus eiecto Tarquinio Superbo consul est creatus.

DECERET.] Conueniret facere pro libertate, id est, pro libertatis conseruatione, quam patet eorum eiectis regibus patriæ tradiderat. multum autem interest quum dicimus pro imperio pugnat, & de imperio. propugnare est pro conseruatione imperij. vt. s. quod habeas conserues: de imperio autem pugnare, est de imperio habendo. s. vt quod non habeas aquiras: vt illud fit in conseruatione, hoc in auctione.

DVCIA*l.*] Hoc est, quum libertas in ambiguo est quum alij in oppugnanda, alij in tuenda laborent.

QVOD *m.* Quod posset mirari, & imitari.

MVTIVS.] s. Sceuolæ, qui adolescēs nobilis indigne ferens ciuitatem Romanam ab Hetruscis obsideri quorum sæpe exercitus fudisset, abdito intra vestem ferro in castra hostium venit, quorum dux erat Porsena, qui in integrum conabatur Tarquinio restituere: ibi forte quum stipendium militibus daretur, & scriba cum rege pari ornatu sederet, scribam pro rege obtruncat. captus & ante tribunal regis adductus, tum quoque inter tantas fortunæ minas metuendus magis quàm metuens, Romanus sum inquit ciuis: C. Mutium vocant, hostis hostem occidere volui, nec ad mortem minus animi est quàm ad cædem, statimque dextram incenso ad sacrificiū foculo iniecit: quam animi virtutem conspectans Porsena, eum inuitum, inuiolatúmque dimisit, vnde postea Sceuolæ cognomen accepit, à clade dextræ manus. nota est historia..

QVVM C.] Horatius Cocles eodem bello positus forte in statione pontis, quū Porsena irrueret, solus hostium impetum in primo pontis aditu sustinuit, donec à tergo pons interrumperetur. Tunc in Tyberim armatus desiliit, multísque superincidentibus telis incolumis ad suos tranauit. Statua ei erecta fuit in comitio, agrique quantum vno die arari posset datum trans Tyberim. Cocles autem ob id est cognominatus, quod in alio prælio oculum amiserat, scribit Plin. libro xi. eos Coclites appellari, qui altero lumine orbi nascerentur: vnde & Cyclopea accepimus appellatos in Sicilia quòd solum oculum in fronte haberent. C. quos Romani errore forsitān linguæ Græcæ, Coclites appellarunt. S.

VIRGO.] id est Cloelia, quæ eodem bello inter pacis conditiones data Porsenæ inter obsides dux agminis virginum, deceptis custodibus, noctu castris egressa, equum, quem sors dederat, arripuit & Tyberim traiecit, Rex ita incensus Cloeliā obsidem repetiit, accepitque. cuius virturem admiratus eam ad suos remisit, facta ei porestate eligendi quos vellet secum ducere ex obsidib. quæ pueros impuberes elegisse fertur, quorum ætatem iniuriæ non obnoxiam esse sciebat, statua ei equestris in foro posita.

VIRGO.] Ordo est, & quod miraretur virgo, quæ natauit.

IMPERII *fines Tiberinum.*] Hoc est quæ natauit Tyberim, qui tunc imperij Romani finis erat, non enim tunc temporis Romani vlterius imperabant.

Occulta ad patres produxit crimina seruus
Matronis lugendus: at illos verbera iustis
Afficiunt pœnis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis.

VETVS SCHOL.

LAVREOLVM.] Hoc ideo, quia in -pso mimo, Laureolo figitur crux. Vnde vera cruce dignus Lentulus, qui tanto detestabilior est quantum ille gestum imitatus est scenicum Hic Lentulus nobilis fuit, & suscepit serui personam in agendo mimo, & deprehensus in falso crucifixus est.

IGNOSCAS *populo.*] Qui patitur nobiles agentes mimos spectare.

TRISCVRIA *Patriciorum.*] Locos tres currus nobilium fabulas agentes: dictum, quia tres simul * exeant, quamuis aliquid quærentes.

PLANIPEDES *audit Fabios.*] Nobiles neaniscologos.

MAMERCORVM *alapas.*] Turpidinis crimina.

NVLLO *regnante Nerone.*] Tyranno scilicet.

CELSI *pretoris vendere ludis.*] Ignobilioris, quàm ipsi sint.

QVID *satius.*] Vtique mori, quam mimum agere. nec debet quis mortem sic horrere, vt in arena se locet, sed vt mimum agat.

IOAN. BRITANNICVS.

LAVREOLVM *vt*] Etiam inquit Lentulus velox. bene egit Laureolum, estque risu satyrico adiuuandum, vt ostendat non modo vnum nobilem, sed multos ludis scenicis contaminari, optiméque fabulas tanquam peritos mimos agere, vnde mira vrbanitate ait: etiam Lentulus bene egit. i, repræsentauit fabulam.

LENTVLVS.] Nomen proprium nobilis, qui & ipse fabulam Laureolum egit in scena. Nam Laureolus tragœdia fuit, quam Neuius scripsit autore Gellio in carcere: dicta à Laureolo, qui in ea introducebatur, sublatus ob scelus in crucem. hāc fabulam, vt alias multas Domitianus repræsentauit, ita vt qui ageret, vera nō falsa cruce penderet Mart. libro.1.

Nuda Caledonio si. pectora prabuit vrso.
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

Lentulus igitur nobilis Romanus eam egit pro histrione, ita vt non vera tamen cruce pependerit, quemadmodum debuit, vt ait Iuu. quando non erubuit pro histrione in scenam descendere.

VELOX.] Mira strenuitate.

DIGNVS *v.c.*] Ex stomacho dixit poeta. dignus erat, inquit, qui vera cruce & non ficta penderet, quandoquidem histrionem faceret.

NEC *te ipsi p.* Non solum inquit hæc in nobilibus nō sunt ferenda, quæ faciunt: sed ne populo quidem ignoscendum, qui hæc sine pudore spectat.

DVRIOR *frons.*] Quia nullo afficitur pudore, in fronte enim est sedes pudoris, vnde extat prouerbium, vt quum quis pudorem amiserit, dicatur frontem perfricuisse. Quintilian. perfrica frontem, & dic te digniorem, qui prætor fieres quàm Catonem.

HVIVS *pop.*] Quasi qui altiora curare deberet.

QVI *sedet & spectat.*] Qui sustinet sedere & spectare.

TRISCVRIA.] Noua vocabuli compositio, per quam signat nimium patriciorū scurrilitatem, à tris & scurra. Nam tris & ter pro superlatiuo Græci & Latini vsi sunt. Plautus in Rudente. *Tum trifurcifer mihi audes inclementer dicere?* Idem in Bacchidibus. *Vt pergracetur tecum trivenefice*. id est maxime venefice, & maxim furcifer, vnde dicimus & Trimegistum Mercurium, quasi ter maximum. Mart. lib. vj.

Hermes omnia solus & ter vnus, id est trismegistus.

PATRICIORVM.] Nobilium. de vocabuli significatu diximus prima Satyra illic, *Patricios omnes opibus, quum prouocet vnus.*

FABIOS *pladides.*] Id est nobiles quales fuerunt Fabij recitantes comœdias Planipedias, de comœdiis diximus Satyra prima illic, *recitauerit ille togatas.*

MAMERCORVM *alapas*] Id est qui potest ridere & spectare Mamercos nobiles, qui in scena alapas, & alia flagra patiebantur in agendis fabulis, sicuti & Latinus Mimus, qui vt risum spectatoribus moueret, Panniculum alium mimum percutiebat. Martial.

Hesterna factum narratur Posthume cœna:
Os tibi præcisum quanto non ipse Latinus
Vilia Panniculi percutit ora sono. Idem lib. v.
O quam dignus eras alapis Mariane Latini,
Te successurum credo ego Panniculo.

Mamercorum autē alapas possumus intelligere, aut quas ipsi alijs incuterent, aut quas ipsi paterentur. Mamercorum familia antiquissima fuit, quæ nobilitatis principium accepit ab eo Mamerco Æmylio, qui dictator Fidenas, quum defecissent, debellauit.

QVANTI *sua funera.*] Nobilium impudentiam insectatur, quo non modo artibus scenicis operam suam præstent, sed & in gladiatoriam sponte sua descendant. Nam antea Nero quadringentos senatores, sexcentósque equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ, vt Tranquillus & Tacitus scribūt ad ferum exhibuit. Ait igitur Iuuenal. nobiles cogente Nerone ad ferrum se tuno exibuisse, nunc autē nullo iubente ad id muneris descēdere. Ordo est, Quid refert quanti vendant sua funera? est autem tacita responsio ad defensores. Non sunt inquit excusandi, quia digladiando magna præmia consequantur. Turpissimum enim est eis, quia sponte tali se offerunt muneri, quod si coacti essent, inquit poeta, excusandi essent.

VENDVNT *nullo cogente Nerone.*] Hinc tota indignatio poetæ est, quod non coacti id faciant.

VENDERE.] Id est sua funera.

LVDIS *celsi prætoris.*] Nam prætores ludis præerant, vnde alibi,

Quid? si vidisses prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere circi?

CELSI] Celsus non est proprium hoc loco, vt quidam putauerunt, sed celsum expone sublimen, & sedentem in curru, quum ludis habitu triumphali præsit.

FINGE *tamen gladios.*] Duplici modo exponi posse videtur, vt sit sensus: Esto, inquit, mortis supplicium tibi paratum sit, nisi in theatrum descendas ad artes scenicas: nonne sat ius est mori, quam ludis scenicis fœdari? Hincque maxime ostendit artem illam scenicam vilissimorum tantum hominum fuisse & infamium, vnde & apud iurisconsultos lib. tertio Digestorum legimus eos qui in scena ob præmiū versarentur, omnes qui operas suas locarent arti ludicræ, infames esse. Quod & in secunda Sat. docet illic:

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi.

nam profligatissimus quisque ex iuuentute vtriúsque ordinis tenebatur senatuscōsulto in opera scenæ arenæque edenda, multique & sponte sua famosam illam iudicij notā subibant. autor Tranquillus in Tyberio. Alius sensus est. Finge gladios inde atque hinc pone pulpita, id est ponamus tibi ludos gladiatorios & scenicos proponi quibus exercearis, vtrum horum potius eligas quasi dicat munus gladiatorium magis eligendum, vt minus turpe. sicque ostendit quum vtérque ludus sit inhonestus, turpiorem tamen esse scenicum. vnde bene ait. an quisquam sic mortē exhorruit vt sit zelotypus Thymeles? id est an quisquam ita expauit ludos gladiatorios, vbi homines cæduntur, vt malit artibus scenicis contaminari? hocque magis placet. Nam histrioniam & gladiatoriam comparat, de vtraque etiam fecit mentionem, vt ostendat iam nobilitatem Romanam sine aliquo pudore in vtroque munere versari graui cum ignominia.

FINGE *gladios.*] Puta gladios esse, qui te confodiant, aut gladiatoriam tibi proponi.

HINC *pulpita.*] Id est scenam ipsam multis pulpitis extructam, in qua tibi vt

histrioni sint agendæ fabulæ. Ac per hoc ostendit mortem esse potius oppetendam quam pudorem amittendum. aut gladiatoriã potius quam histrioniam eligẽdam.

MORTEM *sic quisquam.*] Itane mortem quisquam timuit, vt omni prorsus pudore calcato malit in scena versari pro histrione? ac sic dicat, repetát que quod dictum est potius mortem eligendam, quam honestatem deserendam.

VT *sit zelotypus Thymeles.*] Vt velit in scena versari, vbi repræsentet pro histrione Latinum Mimum zelotypum Thymeles vxoris suæ. Nam Latinus Mimus, de quo Satyra prima, temporibus Domitiani tanquam Thymeles vxoris zelotypus Panniculum alterum Mimum alapis cædebat, vt risum spectatoribus moueret.

COLLEGA *stupidi Corinthi.*] Id est socius Corinthi alterius Mimi.

STVPIDI.] Hebetis, & ignaui.

Res haud mira tamen, citharœdo Principe mimus
Nobilis, hæc vltra, quid erit nisi ludus? & illic
Dedecus vrbis habes. nec mirmillonis in armis,
Nec clypeo Graccum pugnantem, aut falce supina,
(Damnat enim taleis habitus, sed damnat, & odit)
Nec galea faciem abscondit; mouet ecce tridentem,
Post quam librata pendentia retia dextra
Nequidquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, & tota fugit agnoscendus arena.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo iactetur spira galero.
Ergo ignominiam grauiorem pertulit omni
Vulnere, cum Gracco iussus pugnare secutor.

VETVS SCHOL.

RES *haud mira.*] Non est turpe, nobilem, mimum agere, cum ipse imperator citharœdus sit, & in scena cantauerit. Non est mirum, si hæc mauult sequendo ludium principem quam mori, quando ipsum imitatur Neronem.

NEC *mirmillonis in armis*] Mirmillo armaturæ Gallicæ nomen. ex pisce inditum, cuius imago in galea fingitur.

AVT *falce supina.*] Thracum armatura intelligenda est, quibus proprium telum, sica est.

MOVET *ecce tridentem.*] Infamis est sicut gladiator, aut indicatur, aut verba sunt Gracchi spernentis armaturam secutoris.

CREDAMVS *tunicæ.*] Tunicam se faucibus quidam vestem gladiatoriam dicũt, quam fibulam * pugnaturis mordet a faucibus. Alij, qua Galli vtuntur in sacris, in modum organi vtrimque decrescentibus virgulis purpureis. * nam fortuiti sũt veluti indicantibus partem corporis esse amputandam. hi dubij habebant qui munera edebant, vt extremas partes tunicæ ad guttur ornarent, quo famam haberent.

ET *longo iactetur spira galero.*] * Pilo, quem habent retiarij. Galerus est hu-

mero impositus gladiator is huiusmodi aliquid, quo citius sparsum funem, vel iactam retiam colligat.

IOANNES BRITANNICVS.

Res *haud mira tamen.*] Scilicet est. Et est sensus, non est tamen mirum nobilem Romanũ hoc facere, quia sub Nerone principe natus est, qui artibus scenicis multum delectatus est: nam vt scribunt Tacitus, Tranquillus, & Eusebius, adeo cytharœdicæ arti deditus fuit, vt in Achaia instituerit ciuitates, apud quas musici agones edi solent. citharœdorum coronas ad ipsum mitti. Eas adeo grate accipiebat, vt legatos qui pertulissent non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. Cantante eo ne necessaria quidem causa excedere theatro licitũ fuit, itaque enixe quædam in spectaculis feruntur. Nunc poëta demonstrat philosophice, quantam perniciem moribus hominum & ciuitatibus afferant corrupti mores principum, eorúmque quorum vita omnibus tanquam speculum esse debet, vnde illud etiam exit: *Sed quis non faciet, quod princeps vxor?*

Natvs *nobilis,*] Scilicet est. alij legunt, *minus.*

Haec *vltra.*] Post hac quid videbimus in Vrbe; nisi omnes nobiles scenicis artibus vacare.

Vltra *hac.*] s. tempora.

Et *illud dedecus.*] C. Alia exemplaria habent illic, id est in arena vbi pugnatur. S. Sensus est, habes hoc etiam, quod in dedecus Vrbis maxime redundat. Gracchum pugnantem non armis mirmillonis, non clypeo, non galea tectum, sed habitu retiarij tunicati. eritque appositio Gracum pugnantem. dedecus autem appellat, tum quòd artem gladiatoriã exerceat, quæ infamis habetur, tum quòd mirmillo esse non vult, qui tecta facie pugnat, sed retiarius qui galerum tantum sumit vultu aperto, vt cognoscatur. Tota est hinc poetæ indignatio, quod gaudeat operam suam sponte arenæ præstare, & cognosci, quasi qui omnem pudoris rationem amiserit. per Graccum nobilissimum quemque intelligit. Nam Gracchorum familia nobilissima fuit, & potens.

Mirmillonis.] Gladiatorum alter sequutor & mirmillo, alter retiarius dicebatur. Mirmillo scutum & falcem sumebat & galeam, in cuius vertice erat effigies piscis: aduersus quẽ retiarius pugnans, quum eum insequeretur, hæc cantabat. Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle? retiarius autem fuscinam, & rete gestabat tunicatus. ait igitur poeta nobiles eo insolentiæ & impudentiæ deuenisse: vt non modo non erubescant tecti armis in arena decertare more mirmillonis, qui tectus galea & scuto pugnat, sed vltro omnia facie aperta peragant habitu retiarij tunicati, qui tunica tectus dimicabat fuscinam & rete gestans, nam gaudent cognosci.

Avt *falce supina.*] Id est erecta, quæ à mirmillone sumebatur.

Damnat.] Quia non pudet, immo gaudet cognosci.

Tridentem.] Id est fuscinam, quam habet vt retiarius.

Erigit *vultum.*] Vt cognoscatur.

Ad *spectacula.*] Ad ipsos spectatores theatri.

Ne *quicquam.*] Frustra, quum mirmillonem capere non potuerit.

Effvndit.] Emisit.

Dextra *vibrata.*] Dextra commota, & concussa, eijciendo rete.

C. Cedamvs] Alij legunt, credamus, sed parum refert, vtrum legas. S.

Cedamvs *tunicæ.*] Cedamus inquit tunicæ, id est retiario homini tunicato: quum præsertim sit ciuis, & nobilis Romanus, quod facile agnoscas ex habitu diuite & magnifico. Nam funiculus ipse, quo sibi galerum capiti alligauit, aureus est, qui ornatus non est pauperum gladiatorum. hócque totum ironicos pronunciandum, vt sit sensus. Debemus inquit sedere, & locum dare nobili Romano fugienti tota arena, vt euadat, ne scilicet à mirmillone insequente feriatur: hócque

quasi quadam cum miseratione nobilitatis. Sic etiam constat, vt tradit Herodianus, Commodo imperatori, qui in amphitheatro cum gladiatoribus dimicauit, habitum fuisse respectum cæteribus gladiatoribus. Sic enim scribit, Facile autem dimicans suos compares superabat, neque tum vltra vulnera procedebat, dante vnoquoque manus, atque imperatorem potius quàm gladiatorem agnoscente. Sicque legendum est, cedamus & non credamus, aliter sensus non procedit, vnde bene sequitur, Ergo ignominiam, quasi dicat ipsum mirmillonem ex victoria aduersum nobilem potius ignominiam reportasse, quàm laudem, aut gloriam, vt sit sensus, Ergo mirmillo quum non passus sit retiarum virum nobilem fugere, quasi cuius misereri deberet, grauiorem adeptus est ignominiam, quàm si graue vulnus accepisset. nam à spectatoribus derisus est, quasi qui peritus imperitum superauerit. hócque totum ironicos in contemptum ipsius nobilis, qui fœdam in arena operam nauauerit.

Tvnicae.] Tunicato retiario per hypalagen. Nam retiarij tunicati erant. vnde in secunda Satyra, ——— *tunicati fuscina Gracchi.* Tranq. in Caligula Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes sine certamine vllo, totidem secutoribus succubuerant.

Avrea *spira*.] Funiculus ipse aureus qui circa galerum discurrens ad ornatum porrigebatur ad fauces, vt galerus sub mento vinciretur. Spira autem proprie appellatur inuolucrum funis in orbem collecti. Et serpentem dicimus collectam in spiram, hoc est in gyrum & reuolutionem Spiram item dicimus circulum eminentem, qui basi apponitur. Victruuius. Sin autem Ionicæ columnæ fient scapus præter spiram, & capitellum in octo partes & dimidiam diuidatur. Plinius libro xxxvj. cap. xiiij. in Ephesinæ Dianæ primum columnis, spiræ, subditæ, & capitella addita. Victruuius loquens de æde Dianæ sic scribit. Et fecerunt primo columnæ crassitudinem octaua parte, vt haberent speciem excelsiorem, basi spiram apposuerunt pro calceo. Spiras etiam dicimus in ligno, quum venæ & nodi se conuoluerunt. Plinius libro decimosexto. publicum omnium vicium vocatur spira, vbi sese conuoluere venæ, atque nodi.

Longo *gal*.] Id est procero, & eminenti.

Secvtor.] Hoc est mirmillo, qui retiarum postquam ab eo captus non est, insequitur.

Ivssvs.] A prætore qui præest ludis, & cui operam suam vendidit.

Graccho.] Nobili viro retiario, de quo sæpe & paulo ante dictum.

Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni,
Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus?
Par Agamemnonidæ crimen: sed caussa facit rem
Dissimilem. quippe ille Deis auctoribus vltor
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ iugulo se polluit, aut Spartani
Sanguine coniugij, nullis aconita propinquis
Miscuit, in scena nunquam cantauit Orestes,

Troica

Troica non scripsit. quid enim Virginius armis
Debuit vlcisci magis, aut cum Vindice Galba:
Quid Nero tam sæua, crudáque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi Principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita cantu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.

VETVS SCHOL.

SENECAM *præferre Neroni.*] Ignobilem, sed virum bonum.

CVIVS *supplicio.*] Hoc ideo, quia parricidis in culleo clausis, ad pœnam simia & serpentes iungi solebant. A Nerone autem mater occisa est, & amita, & vxor, & Antoni Claudi illa quæ illi pro harum morte nubere noluit. Sed apertius dixit, quia & matrem occiderit & vxorem Octauiam, eandémque sororem adoptiuam, & Britannicum fratrem adoptiuum filium Claudij peremit.

QVIPPE *ille Diis auctoribus.*] Orestes, qui & matrem occidit, sed vt patrem vlcisceretur & defenderet.

AVT *Spartani sanguine con.*] Helene, vel Hermione.

TROICA *non scripsit.*] Hoc ideo, quia Nero Troados Libros scripsit. Vnde & maxime insaniuit, quia poëta fuit. Virginius autem vnus de coniuratis, qui Neronem occiderunt.

GRAIAEQVE *apium.*] Quia apud isthmios Agones, victores apio coronantur. Nero autem Isthmiaco certamine inter citharœdos certans, apio, vti mos erat, coronatus est.

IOANNES BRITANNICVS.

LIBERA *si dentur.*] Si posset inquit quod sentit populus libere dicere, indubitanter Senecam quamuis humili loco natum propter eius virtutes Neroni præferret, qui nobilitatis suæ splendorem vitijs obscurauit, vt ostendat in virtute, non in maiorum gloria veram nobilitatem consistere. Fuit autem Seneca præceptor Neronis, Lucani poëtæ patruus, qui incisione venarum, & veneni haustu perijt. Tranquillus, Tacitus & Eusebius autores. Sed quum dicit libera si dentur populo suffragia, temporum suorum conditionem suspirat, quibus ab imperatoribus occupata libertate omnia eorum nutu administrabantur, quum antea magistratus suffragijs populi crearentur, vt latius dicemus in Satyra decima.

QVIS *tam perditum.*] Quis adeo rationis egens scilicet est.

VT *dubitet.*] Vt non dicat Senecam Neroni præferendum?

NON *vna simia.*] Qui parricidium commisissent, virgis cæsi, & culeo insuti cum simia, gallinaceo, serpente, & cane, in mare vel in propinquum flumen proijciebantur, autor est Modestinus Iurisconsultus libro quadragesimo quarto Digestorum. Plautus, *iube hunc insui culeo, atque in altum deportari, si vis bonam annonam.*

NON *vna.*] Sed multæ, vt qui multa commiserit parricidia, ac per hoc multæ mortes. Parricidium enim proprie dicitur committere quicunque manus cognatorum sanguine commaculat. Nero enim vt Tacitus & Tranquillus scribunt, conscius fuit necis Claudij matrem Agrippinam & sororem patris interfecit, autor Eusebius. Octauiam vxorem prius relegatam sub crimine adulterij occidit, Poppeam duodecimo die post diuortium Octauiæ in matrimonium acceptam, ictu calcis grauidam interemit, Antoniam quoque filiam Claudij recusantem post mortem

rémque si recepisset, tuum si recusasset. vnde extat apud Plinium Iuniorem tale distichon.

Hic situs est Ruffus pulso qui Vindice, quondam,
Imperium asseruit non sibi sed patriæ.

Demum enim secutus est partes Galbæ, qui Neroni imperium ademit. Ait ergo poëta, recte factum à Verginio Vindice & Galba, qui à Nerone desciuerit, eius scelera vlciscentes.

QVID *Nero tam sæua.*] Nero inquit in tyrannide sua tam crudeli quid fecit? ac si dicat præter tam crudelia facta hoc est cædes suorum, & Vrbis incendium, quid aliud fecit? sicque interrogationi respondendo, ostendit illum etiam contra omnem imperatoris maiestatem versatum esse in certaminibus citharœdorum.

HAEC *opera.*] Verba respondentis. Hæc inquit quando me interrogas sunt opera & artes Neronis.

GENEROSI.] Ironice.

PROSTITVI.] Id est gaudentis statui & poni.

AD *pulpita peregrina.*] Id est in scena vbi multa pulpita sunt extructa, vt docet Vitruuius, hoc damnat, quòd non solum Romæ, sed Neapoli in theatro cóplurés cantauerit dies, idémque etiam in Achaia pro citharœdo versatus sit in certaminibus. Olympiæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit, ibíque etiam plurifariam aurigauit, sed excussus curru, ac rursus repositus quum perdurare non posset, destitit ante decursum; nec eo secius coronatus est. Denique certamina obijt omnia. Quatuor autem certamina erant celebratissima in Græcia, Olympica in honorem Iouis, donabantúrque victores corona ex oleastro. Pythia in honorem Apollinis, victoribus corona dabatur ex lauro. Isthmia in honorem Palæmonis, victores coronam accipiebant pineam. Nemea Archemoro dicata, victorum corona erat ex apio, vnde sequitur.

GRAIAEQVE *apium meruisse corona.*] Ex Græcia reuersus Romam tanquam ingentem reportans victoriam, eo curru rediit quo Augustus olim triumphauerat, & in veste purpurea, distinctáque stellis aureis clamyde, coronámque capite gerens Olympicam, dextra manu pythiam. sequentibus curtum ouantium ritu plausoribus Augustanos militésque se triumphi eius clamantibus. insectatur ergo ipsum poëta, quem non puduerit, non modo Romæ & in Italia, sed etiam in Græcia locis peregrinis artibus scenicis se fœdare.

FOEDO *saltu.*] Scenica saltatione, ac per hoc fœda, miniméque homine libero digna.

MERVISSE *apium.*] Coronam ex apio, quæ vt diximus, dabatur victoribus in ludis Nemeis, sicut docet Plin. lib. xix. his verbis Honos apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ. vnde innuit poeta ipsum in ludis Nemeis concertasse.

Maiorum effigies habeant insignia vocis,
Ante pedes Domiti longum tu pone Thyestæ
Syrma, vel Antigonæ, seu personam Menallipes,
Et de marmoreo citharam suspende Colosso.
Quid Catilina tuis natalibus, atque Cethegi
Inueniet quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, templisque parastis,
Vt Braccatorum pueri, Senonúmque minores,

Ausi quod liceat tunicâ punire molesta.
Sed vigilat Consul, vexilláque vestra coërcet.
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit vbique
Præsidium attonitis, & in omni monte laborat.

VETVS SCOL.

HABEANT *insignia vocis.*] Voci missaria. *

ANTE *pedes Domitij.*] Alij Domitium Senatorem volunt, qui à Nerone coactus est mimum agere.

SYRMA.] Vestis tragica est. Has autem personas Nero saltauit. Menalippus est, qui Tydeum occidit.

ET *de marmoreo c. s. colosso.*] Colossum, statuam vltra mensuram. suspende statuæ citharam, non trophæum: vt Nero scilicet.

VT *braccatorum pueri.*] Gallos significat, & deest, teneant. Allobrogæ Galli sunt, Ideo autem dicti Allobrogæ, quoniam brogæ Galli agrum dicunt, Alla autem, aliud. Dicti igitur, quia ex alio loco fuerant translati.

TVNICA *punire molesta.*] Vestis ex charta facta, pice inlita, in qua ignibus pœnæ addicti ardere solent. Aut, si estis id conati, quod hoc pacto debent puniri.

ET *in omni monte.*] Quia in montibus condita est Roma. Legitur & pontibus, propter Moluium, vbi Catilinæ coniurati, & Allobroges deprehensi sunt.

IOANNES BRITANNICVS.

MAIORVM *effigies.*] In irrisionem Neronis hæc dicit. Quum alij inquit, hostium spolia, aliáque victoriarum præmia soleant ante statuas maiorum collocare cum ipsis rerum titulis: tu potes inquit ô Nero ante effigies maiorum tuorum collocare ornamenta scenica, quæ in recitatione tragœdiarum sumpsisti, & insignia vocis tuæ, id est ornamenta & præmia, quæ ex cantu tuo scenico consequutus es. vt per insignia vocis, intelligat præmia quæ accepit ex cantu suo, hoc est coronas & citharam, quam ab iudicibus ad se allatam adorauit, sieque aperte eius impudentiam sugillat. Nam insignia dicuntur omnia, quæ sunt homini ornamento. vnde dicimus insignia consulis virgarum fasces cum lictoribus, Annulum insigne ordinis equestris, eo quòd homines insignia, ornet, & decoret. Horat.

Tu quum proiectis insignibus annulo equestri
Romanoque habitu prodis.

EFFIGIES *maiorum.*] Statuæ, quæ in atrijs cereæ in armarijs ordine, vt diximus, collocatæ ponebantur.

ANTE *pedes Domitij.*] Pro Domitij, aut patris tui, aut atauí. Nam vterque, vt docet Tranquil. Domitius est appellatus.

THYESTAE.] De Thyeste & Atreo tragœdiam scripserunt Valerius & Seneca.

SYRMA.] Tragœdorum fuit vestis, quam pallam Latini dixere: de qua Horat. in Poëtica. *Post hunc personæ pallæq; repertor honestæ Æschylus.*
Martial. *Transtulit ad Satyros nostra Thalia coturnos,*
Aptasti longum tu quoque syrma tibi.

LONGVM *Syrma.*] Pone inquit ornamenta habitúsque scenicos, quibus vsus es in agendis fabulis ante pedes patris tui. dictum autem est Syrma à σύρειν quod est traho. trahebatur enim per pulpita. Horat.

——*Traxitque vagus per pulpita vestem,*

Nero autem recitauit tragœdias Canacem parturientem, Oreſtem matrici am, Oedipodem excæcatum, Herculem inſanum. Tranq. autor.

ANTIGONES.] Huius nominis fuit filia Laomedontis regis Troianorum, quæ quum auſa eſſet Iunoni ſe pulchritudine præferre, ab ea in ciconiam eſt conuerſa. Fuit etiam Antigone filia Oedipi, quæ patrem cæcum dictauit. de hac frequens ſcripta fuerat tragœdia. de ea & Statius in Thebaide.

MENALIPPES.] Dionyſius Halicarnaſſeus ſcribit Euripidem comœdiam feciſſe τῆς σοφῆς μελανίππης, id eſt de ſapiente Menalippe, in qua comœdia Menalippes filios in patris ſtabulis expoſuit, quam rem pater prodigium eſſe exiſtimans deliberauit adurere. Sed Menalippe dum vellet filios ſeruare philoſophorum rationibus non eſſe monſtrum oſtendit. De hac fortaſſe intellexit, & Varro in ij. De re ruſt.

COLOSSO mar.] Reſpexit ad Coloſſum, quem vt ſcribit Tranq. centum & xx. pedũ ǽreũ erexit Nero in veſtibulo domus aureæ, quæ ſtatua eo mortuo, dicata fuit Soli mutato nomine: eam fabricauit Zenodotus accitus è Gallia. Plin. ſcribit libro xxxiiij. cap. vij. ſtatuarum moles turribus pares Coloſſos vocitatas, Feſtus ait vocitatum eſſe Coloſſum à Coloſſo primo inuentore. Coloſſum in portu ſuo Rhodij habuere tanta magnitudine, vt inter crura naues extenſis velis tranſirent, is dicatus fuit Soli. Septuaginta enim fuit cubitorum altitudinis, quem fecerat Chares Lyndius Lyſippi diſcipulus. Hoc ſimulachrum poſt quadrageſimum ſextum annum terræmotu proſtratũ: ſed iacens quoque miraculo fuit. pauci enim pollicem eius amplectebantur. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis. à Coloſſo Colloſſenſes appellauit diuus Paulus Rhodios, quod Coloſſum illum colerent. C. Coloſſæ, teſte Strabone & Plinio oppidum Phrygiæ prope Laudiceam fuit, à Coloſſis igitur oppido Coloſſenſes vocauit Paulus Apoſtolus, nõ Rhodios, à Coloſſo quem colebant. S. Hoc autem loco non de Neronis Coloſſo intelligit. qui non marmoreus, ſed æreus (vt diximus) fuit, ſed de ſtatua Auguſti. Tranquillus enim ait ſic de Nerone. Citharam autem in iudicibus ad ſe allatam adorauit, ferríque ad Auguſti ſtatuam iuſſit: hoc nunc poëta Neroni obijcit.

QVIS Catilina tu.] Exemplo Catilinæ & Cethegi oſtendit illos non appellandos eſſe nobiles, qui ex nobili orti genere, impiè atque turpiter viuunt. Nam Catilina cum C. Cethego viro ſenatorio, & aliis nobilibus opprimendæ Reip. conſilium inierunt. Eſt ergo ſenſus, Nihil genere tuo ô Catilina, & Cethegi fuit nobilius: tamen non dubitaſtis patriæ exitiũ machinari, quo more fecerunt Galli.

TVIS nata.] Tuo genere Seneca ad Lucil. Conditor ille iuris humani non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit.

VT Braccha.pu.] Scilicet parauerunt, pueri Bracchatorum, id eſt poſteri Gallorum, qui duce Brenno relictis ob ſterilitatem agris ſuis, Cluſum Italiæ oppidũ obſederunt. Ad quos quum miſſi fuiſſent ab ſenatu tres legati, qui eos monerent, vt ab oppugnatione deſiſterent, ex iis vnus contra ius gentium proceſſit, & ducem Senonum interemit. Quo facto concitati Senones Vrbem infeſto exercitu petierunt, & fuſo exercitu Romano apud Haliam fluuium, victores Vrbem intrauerunt: vbi nobiliſſimos ſenum cum inſignibus honorum quos quis geſſerat in veſtibulis ædiũ ſedentes occiderunt. Reliqua iuuentus cum Manlio in Capitolium fugit, vbi obſeſſa Camilli virtute liberata eſt. ait ergo poëta, Catilinam cum coniuratoribus nõ aliter patriæ perniciem quæſiuiſſe, quàm Gallos. Gallia autem Bracchata appellata eſt Narbonenſis prouincia, quæ interno mari alluitur, Varo flumine ab Italia Alpiumque ſalubertimus iugis diſcreta, à genere veſtium, quas ad terrorem intonſas, & varij coloris ferunt. Græci, autore Diod. anxiridas vocant, de quibus ita meminit Cornel. Tacitus, At Cecinna velut relicta poſt Alpes ſæuitia ac licentia, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius municipia, & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quod diuerſi coloris ſagulo bracchas barbarum tegmen indutus togatos alloqueretur. De iis etiam ſic Tranquil. in Cæſare, Gallos Cæſar in

Si lentus pigra muniret castra dolabra:
Hic tamen & Cimbros, & summa pericula rerum
Excipit, & solus trepidantem protegit vrbem.
Atque ideo, postquam ad Cimbros, stragẽque volabãt,
Qui nunquam attigerant maiora cadauera, corui,
Nobilis ornatur lauro collega secunda.

VETVS SCHOL.

IN *Leucade.*] Propter Antonium & Cleopatram, quia bello nauali sub Leucade promontorio Epiri, deuicti sunt ab Augusto.

THESSALIAE *campus.*] Ibi nam ab Augusto victi sunt Brutus & Cassius, & Pompeius a Cæsare.

ROMA *p. p. C. libera dixit.*] Non per adulationem, vt Augustũ. Hoc nam differt ab Augusto Cicero, quia alia armatus, alia pacatus defenderit libertatem & ciuitatem. vt Lucretius,

——— Romani maximus auctor.
Tullius eloquij, cuius sub iure togato. &c.

NODOS *p. h. frang. v. vitem.*] A Centurione vapulando suo vertice frangi patiebatur Marius vitam, cum militat.

ATQVE *ideo.*] Mario, inquit, debellante Cimbros, coruis auibus fuit miraculum ire ad maiorum cadauerum prædam, quia grandi statur sunt Galli. Virgilius,

——— Scutis protecti corpora longis.

LAVRO *collega secunda.*] Secundo, per Marium familia moua. Nam primo per Ciceronem nobilitati, hoc est vt triumpharet. Vel, secunda lauro dixit, quia secundo loco triumphauit post collegam suum.

IOAN. BRITANNICVS.

NOMINIS.] Famæ & laudis.

TITVLI.] Honorum qui non sine titulo & in scriptione votantur in Fastis, statuisque subscribuntur.

NON *Leucade.*] Id est ex bello Actiaco, vbi M. Antonium cum Cleopatra bello nauali superauit Augustus nam Leucas insula est ante sinum Ambracium iuxta Actium promontorium Epyri, vbi pugna commissa fuit. Eam insulam appellarunt Leucadem à petra albicante. quæ in pelagus illic protenditur. Alemeonides vero scribit, Alixeum & Leucadium filios fuisse Icari, & à Leucadio dictam esse Leucadem.

CAMPIS *Thessaliæ.*] Id est ex victoria Pharsalica: superatis Cassio & Bruto.

ABSTVLIT.] Reportauit.

SED *Roma.*] Roma inquit non habuit vnde Augustum Cæsarem, licet diuersa bella tractasset, appellaret patrem patriæ, sed habuit vnde Ciceronem, appellaret: sic igitur commendat quem Romani, vt ignobilem vituperabant.

PATREM *patriæ.*] Primus fuit Cicero, qui tale cognomen meruit conseruata patria in cõiuratione Catilinaria, id postea cognominis ad imperatores adulatione magis quàm merito delatum.

ARPINAS *alius.*] i. Marius. Nam Arpinum patria fuit communis Marij &

Ciceronis. Monet exemplo item Marij nobilitatem ex virtute pendere.

LASSVS *aratro alieno.*] Ostendit Iuuenalis non solum Marium aratorem fuisse, sed etiam agricolam mercenarium.

POST *hæc.*] Post agricolationem rebus bellicis se accommodauit. Sequutus enim est Romanorum castra, vt miles gregarius, quod indicat, quum ait illum versatum inter fabros ad dolanda ligna. Milites enim operibus fabrilibus exercebantur. Vnde Martial. iurisconsultus titulo De re militari sic scribit. Et si scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienum. Fabri enim tignarij, carpentarij, ferrarij, idque genus artifices: vt docet Vegetius, castra sequebantur, nullius rei participes nisi operis castrorum muniendorum. Marius, vt scribit Plutar. obscuro genere ortus partem Marium, matrem Fulcinam pauperes homines atque mechanicos habuit, vitam ab vrbanis, lautisque viuendi moribus alienam, sed modestam, & priscis viuendi institutis egit in villa Ciuernate, quæ erat in agro Arpinati. militauit primo sub Scipione Aphricano Numantiam obsidente, vbi quum aliquando post cœnam de imperatoribus sermo fieret, & quidam ex præsentibus sint serio, siue ioco Scipionem interrogaret, quem talem ducem post illum pop. Rom. habiturus esset, Scipio percusso leuiter Marij humero, hunc inquit, hic præstanti virtute erit.

FRANGEBAT *v. vitem.*] .i. vite pulsabatur à centurione in castris. Nam centuriones vitem gestabant ad milites in officio continendos. Plin. libro xiiij. capite primo loquens de vite. Quid quod incerte castris summam rerum imperiumque continent? Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas. Liuius libro septimo, ab Vrbe condita loquens de Scipione inferiore. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Roman. esset vitibus, si extraneus virgis cecidit.

PIGRA *d.*] Dolabra ferramentum est fabrorum ad dolanda ligna, vnde & nomen deductum. Castra enim sequebantur fabri, centonarij, & dendrophoni. i. arborum succisores.

HIC *tamen Cimbros.*] Hic tamen inquit Marius, quem vos ignobilem dicitis, vicit & Cimbros: Nam eos in Gallia apud aquas Sextias iunctis Catuli proconsulis cum exercitu suo copiis deleuit, in quo prælio traduntur cæsa fuisse hominum centum & xl. millia, capta. xl.

ET *solus.*] Non autem solus hostem superauit sed vna cum collega Catulo. Cæterum hoc ex historia. Nam vt scribit Plutarchus, famam & gloriam huius rei totam Mario propter primam victoriam aduersus Teutonas, & Ambrones, & nomen imperij tribuebant, vnde autore Liuio, primores ciuitatis qui aliquantulum vt nouo homini ad tantos honores euecto inuiderant, conseruatam ab eo rempublicam fatebantur, quasi ab eo solo, & non etiam à collega.

ATQVE *ideo.*] Ob talem inquit victoriam factum est, vt collega nobilis Catulus Luctatius habuerit vnde triumpharet, quasi dicat ex sudore hominis noui & ignobilis inuenit nobilis vnde triumpharet. sicque nobilitatem cauillando virtutem extollit Marij, nam quum duo ei triumphi, primus, scilicet ex Teutonis, secundus ex Cimbris. offerrentur, ambos agere noluit. Nam, vt in huiusmodi secundis rebus mansuetum se præberet, cum Catulo triumphare omnino instituit. formidabat enim milites, qui in ea dimicatione conuenerant, vt si Catulus honore excluderetur, ipse quoque triumpho priuaretur. Ergo in causa fuit, vt Catulus secundum habuerit triumphum. s. Cimbricum, quum vterque ei esset ab vniuerso populo oblatus. Hic autem est ille Catulus Luctatius, de quo & in secunda Satyra nonnulla attigimus. qui capitolium igni absumptum non solum refecit, sed & magnificentius dedicauit.

MAIOR *cad.*] Magno enim corpore, horrendisque oculis erant, & apud Germanos prædones appellabantur. autor Plut. Cadauer autem dictum est à cadendo, non autem vt quidam exposuerunt, quasi caro data vermibus, diciturque cadauer non solum hominum, sed omnium animalium atque etiam rerum inanimatarum.

matarum. Vnde Ser. Sulpicius sic scribit Cic. Hemnos homunculi indignamur, si quis nostrorum interijt aut occisus est. quorum vita breuior esse debet, quum vno loco tot oppidorum cadauera proiecta iaceant? Locutus enim est ante de multis ciuitatib. prostratis, & dirutis.

POSTQVAM *corui volabant.*] id est, postquam parta fuit victoria.

STRAGEM.] Cladem dictam à sternendo.

Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt
Nomina: pro totis legionibus hi tamen, & pro
Omnibus auxiliis, atque omni pube Latina
Sufficiunt Dijs infernis, Terræque parenti.
Pluris enim Decij, quam quæ seruantur ab illis.
Ancilla natus trabeam. & diadema Quirini,
Et fasceis meruit Regum vltimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exsulibus iuuenes ipsius Consulis, & quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mucius, & quæ
Imperij fineis Tiberrinum virgo natauit.

VETVS SCHOL.

PLEBETAE *Deciorum anima.*] Decij pater & filius, somnio moniti pro incolumitate Populi Romani se deuouerunt, alter bello Latino, alter bello Gallico. Nam pater cum esset collega L. Menilij Torquati, essent somnio admoniti, eam partem victricem fore, cuius dux in prœlio cecciderit. Decius calcaribus equo incitato, in medios hostes iruit, ibique pugnans interfectus est. Cuius cum corpus milites liberare contenderent, cum plena sunt reuersi victoria. Hoc exemplo patris pro bello Samnitico & Tusco, bello Gallico ab hostibus est filius interemptus. de quibus & Virgilius, *Quin Decios Brutosque.*

ANGILLA *natus*] Ocriculana captiua. Seruius Tullius.

REGVM *vlt. ille bo.*] Nam fuerunt reges postea superbi. Sextus à Romulo: nam septimus Tarquin. fuit Superbus.

IVVENES *ipsius Consulis.*] Ipsius Bruti filij, qui à patre securi percussi sunt, portas aperiebant, vt Tarquinius Superbus intraret.

CVM *Coc.*] Horatius Cocles cum fessos milites suos ab Etruscis videret, pontem sublicium subduci iussit, ne protinus hostes ad vrbem irent, & ipse solus interim exercitum Porsennæ sustinuit, dehinc armatus Tiberim transnatauit ad suos.

VIRGO *nat.*] Clœlia virgo inter obsides data Porsennæ à Romanis, simulans ritu patrio velle se in ripa Tiberis cum cæteris virginibus sacra facere, ablegatis custodibus transnatauit. & per legatos à Porsenna recepta, in tanto honore habita est, vt cum cæteris obsidibus in patriam remitteretur. Huius rei caussa & statuam equestrem meruit inauratam.

IOANNES BRITANNICVS.

PLEBEIAE *Deciorum anima.*] Licet inquit Decij ignobiles haberentur, quum in domum suam Decius pater primus consulatum detulerit tamen opem patriæ tulerunt. Nam vterque Decius pater & filius se deuouit: pater bello Latino, filius bello aduersus Æthruscos, Samnites, Vmbros, & Gallos. Decius pater quum se deuouit, his verbis, vt scribit Liuius libro viij. est vsus, Sicut verbis nuncupaui, ita pro rep. Quiritium, exercitu, legionibus, auxilijs populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliaque hostium mecum diis Manibus deuoueo. Decius filius quum videret acies inclinari, exemplum patris imitatus aduocato M. Liuio pontifice hastæ insistens, & solemnia verba respondens, se & hostes diis manibus deuouit, impetúque in hostes facto victoriam suis reliquit legionibus. Nam illico pugna instaurata fuit, cœpitque pontifex vociferari, vicisse Romanos, defunctos consulis fato Gallos, Samnitesque Telluris matris ac deorum manium esse.

PRO T. L.] Pro totius exercitu Romani salute.

SVFFICIVNT.] Sufficere dicimus ei, cui desiderium implemus.

TERRAE P.] In curus inferibus dicuntur ipsi esse inferi.

PLVRIS ED.] Exemplo ergo Deciorum ostendit hominem sola animi virtute nobilem (vt diximus) fieri quod item exemplo Seruij Tullij probat, qui in domo Tarquinij vxoris industria & consilio, tanta gratia apud populum Rom. vixit, vt quum interdum iactari voces ab iuuene Tarquinio audiret, se iniussu populi regnare, ausus sit ferre ad populum, vellent iuberentve se regnare, vnde tanto consensu, quanto haud quisquam alius ante, rex est declaratus.

ANCILLA.] Corniculana, fuerat enim ex Corniculo oppido Latij. Est autem ordo, ille bonorum regum vltimus natus ancilla meruit trabeam. Ancilla proprie dicitur mulier, quæ in seruitute est.

TRABEAM.] Vestis fuit regum Liuius, Seruius cum trabea & lictorib. prodijt. Plin. Trabeis vsos inquit accipio reges. Eam scribit Dionysius Hali. lib ij. circumdistinctam fuisse purpura, sub tegmine puniceo, vestemque fuisse gentilem Romanis honorificam.

DIADEMA.] à διαδέω quod est circumligo, erat autem pannus, quo veluti fascia reges caput sibi vinciebant. Seneca ad Lucilium. Vides illum Scythiæ Sarmatiæque regem insigni capitis decore: si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa latet. Valerius de Pompeio sic. Cui candida fascia habenti crus alligatum, Fauonius, non inquit refert, qua in parte corporis sit diadema, exigua panni cauillatione regias eius vires exprobrans. idem Valer alibi. Rex etiam ille subtilis iudicij, quem ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret retentum diu considerasse, ac dixisse. O nobilem, magis quàm fœlicem pannum. Hæc ideo copiosius dixi, vt eorum opinio explodatur, qui diadema coronam regiam interpretantur.

QVIRINI.] Hoc est insigne regum, quo Romulus, qui Quirinus dictus est. primus rex apud Romanos est vsus. de Quirino illic est dictum, *in valle Quirini.*

FASCES.] de fascibus abunde superius diximus: his & reges vtebantur. Liuius, Dionysius, Plutarchus, & Macrobius autores.

VLTIMVS *bonorum regum.*] Nam fuit sextus rex Romanorum, post quem Tarquinius Superbus regnauit omnium vltimus, qui quanto cæteri meliores fuere, tanto ipse fuit nequior.

IVVENES *ipsius consulis.*] Exemplo filiorum Bruti, & Aquilij, aliorumque coniuratorum, qui nobili genere fuerunt, ostendit, vt supra exemplo Catilinæ & Cethegi, eos appellandos non esse nobiles, qui citra virtutem viuunt: pulsis enim Tarquiniis regibus, patricij iuuenes, inter quos fuere filij duo Iunij Bruti consulis, Marcus & Manlius Gelij, vxoris Bruti fratres, Liuius & Marcus Aquilij nepotes

cius licentiæ, quam sub regibu. habuerant conspirarunt in domo Aquiliorum de reducendis regibus. Coniurationem detexit Vindex Cecnensis Aquiliorum seruus: deprehensi iuuenes pœnas dederunt, Bruto filiis suis non parcentem: supplicium eorum constantissime iussit, & spectauit, autores Liuius, Dionysius, Plutarchus, Plinius, & Florus.

IPSIVS *consulis.*] Bruti, qui primus eiecto Tarquinio Superbo consul est creatus.

DECERET.] Conueniret facere pro libertate, id est, pro libertatis conseruatione, quam pater eorum eiectis regibus patriæ tradiderat. multum autem interest quum dicimus pro imperio pugnat, & de imperio. propugnare est pro conseruatione imperij. vt. s. quod habeas conserues: de imperio autem pugnare, est de imperio habendo. s. vt quod non habeas aquitas: vt illud fit in conseruatione, hoc in auctione.

DVCIA *l.*] Hoc est, quum libertas in ambiguo est quum alij in oppugnanda, alij in tuenda laborent.

QVOD *m.* Quod posset mirari, & imitari.

MVTIVS.] s. Scæuolæ, qui adolescẽs nobilis indigne ferens ciuitatem Romanam ab Hetruscis obsideri quorum sæpe exercitus fudisset, abdito intra vestem ferro in castra hostium venit, quorum dux erat Porsena, qui in integrum conabatur Tarquinios restituere: ibi forte quum stipendium militibus daretur, & scriba cum rege pari ornatu sederet, scribam pro rege obtruncat. captus & ante tribunal regis adductus, tum quoque inter tantas fortunæ minas metuendus magis quàm metuens, Romanus sum inquit ciuis: C. Mutium vocant, hostis hostem occidere volui, nec ad mortem minus animi est quàm ad cædem, statimque dextram incenso ad sacrificiũ foculo iniecit: quam animi virtutem conspectans Porsena, eum intactum, inuiolatúmque dimisit, vnde postea Sceuolæ cognomen accepit, à clade dextræ manus. nota est historia..

QVVM C.] Horatius Cocles eodem bello positus forte in statione pontis, quũ Porsena irrueret, solus hostium impetum in primo pontis aditu sustinuit, donec à tergo pons interrumperetur. Tunc in Tyberim armatus desiliit, multisque super incidentibus telis incolumis ad suos tranauit. Statua ei erecta fuit in comitio, agrique quantum vno die arari posset datum trans Tyberim. Cocles autem ob id est cognominatus, quod in alio prælio oculum amiserat, scribit Plin. libro xi. eos Coclites appellari, qui altero lumine orbi nascerentur: vnde & Cyclopea accepimus appellatos in Sicilia quòd solum oculum in fronte haberent. C. quos Romani errore forsitan linguæ Græcæ, Coclites appellarunt. S.

VIRGO.] id est Coclia, quæ eodem bello inter pacis conditiones data Porsenæ inter obsides dux agminis virginum, deceptis custodibus, noctu castris egressa, equum, quem fors dederat, arripuit & Tyberim traiecit, Rex ita incensus Cloeliã obsidem repetiit, accepitque. cuius virtutem admiratus eam ad suos remisit, facta ei potestate eligendi quos vellet secum ducere ex obsidib. quæ pueros impuberes elegisse fertur, quorum ætatem iniuriæ non obnoxiam esse sciebat, statua ei equestris in foro posita.

VIRGO.] Ordo est, & quod miraretur virgo: quæ natauit.

IMPERII *fines Tiberinum.*] Hoc est quæ natauit Tyberim, qui tunc imperij Romani finis erat, non enim tunc temporis Romani vlterius imperabant.

Occulta ad patres produxit crimina seruus
Matronis lugendus: at illos verbera iustis
Afficiunt pœnis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis.

Aeacidæ similis, Vulcanique arma capessas
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
Et tamen vt longe repetas, longeque reuoluas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum.
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

VETVS SCHOL.

MATRONIS *lug.*] Propter Lucretiam scilicet vindicatam, vel quia Superbo sub tyranno vim patiebatur castitas matronarum. Vindicius, seruus qui indicauit filios Bruti. Tarquinio velle portas reserare, quos pater securi feriit: seruum autem vt conseruatorem patriæ manumisit, & vt delatorem dominorum, cruci adfixit, quod factum matronæ planxerunt.

PRIMA *securis.*] Quia primus Consul Brutus secures accepit.

NOM. *ab in.*] Romulus vt augeret populum Romanum, secutus Atheniensium morem, asylum in loco constituit.

AVT *pastor.*] Quos collegit Romulus.

QVOD *dicere nolo.*] Seruus aut infamis, vel latro. Nam latronum, aut perditorum collegit populum.

IOANNES BRITANNICVS.

SERVVS.] i. Vindex Cecinensis vnus ex seruis Aquiliorum: coniurationis consilium, vt diximus, detexit ad consules enim rem detulit, vnde ille primum dicitur vindicta liberatus, vindicta ab eo denominata. Post illum obseruatum est, vt qui ita liberati essent, in ciuitatem accepti viderentur.

MATRONIS *l.*] Aut quem matronæ lugerent, vt filiorum suorum accusatorem, aut, quod magis placet, cuius obitum matronæ merito lugere deberent, tanquam qui coniurationem prodēdo libertatem patriæ seruasset, quo more Brutum, annum vt scribit Liuius fleuerunt, vt acrem violatæ pudicitiæ vindicem.

VERBERA.] Nam nudatos nobilissimos iuuenes virgis ceciderunt. securique percusserunt.

ET *l. p. f.*] i. consulatus primus, qui fuit inter leges expulsis regibus. Nam antea reges sine legibus omnia arbitrio suo moderabantur. Ac per hoc Brutum intellige, qui primus regib. exactis creatus consul supplicium sumpsit de filiis, reliquisque coniuratis.

MALO *p. t. f.*] Sensus est. Malo ex humili genere ortum, modo virtutem amplexus sis, quæ veram homini nobilitatem largitur, quam ex claris maioribus & nihil facias dignum memoria & laude, vnde nobilitas comparatur.

THERSITES.] In castris Græcorum Thersites fuit, vt in Iliade scribit Homerus, vir loquacissimus, qui nihil curæ haberet quàm recte, aut quàm aperte, sed vt quã primum, & quàm maxime ridicule loqueretur. Idem fœdissimus omnium, qui ad Troiam nauigauerant, altero oculo strabone, altero pede claudo, angustissimis humeris & ad pectus vsque contractis, vertice acuminato, raro capillo, & eo impetigine astricto: idem cum regibus cōtentionem agere solitus est assidue, eosque obiurgare non honestatis vtilitatisue gratia, sed vt scurram ageret. hunc Vlysses grauiter sceptro eburneo percussum interemit.

AEACIDAE.] Achillis Nepotis Æaci. Nam Æacus genuit Peleum, Peleus Achillem.

VVLCANIA.] Vulcanus Thetidis precibus, vt scribit Homerus, arma Achilli filio fabricauit.

ET *tamen vt longe.*] Non sine summa indignatione hæc à poëta dicuntur, vt sit sensus. Licet inquit intumescas longo genere maiorum, illud tamen scies originem tuam duci ab ignobilibus, ostendens omnes pariter Romanos humili loco ortos esse, quum aut à pastoribus genus suum duxerint, aut ab hominibus sceleratissimis, qui ad asylum Romuli confugerant. Romanum autem populum à pastoribus duxisse originem, indicat & Varro in re Rustica his verbis. Romanorum vero populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium, qui Romulum & Remum educauit, non ipsos fuisse pastores obtinebit, quòd palilibus potissimum condiderunt vrbem?

REVOLVAS *nomen.*] Originem, & nomen familiæ tuæ.

GENTEM.] Genus tuum.

INFAMI *asylo.*] Hoc est infami genere hominum. Nam vt docet Liuius libro primo, Romulus, ne vana esset vrbis magnitudo adijciendæ multitudinis causa, locum qui tunc septus erat densis sentibus inter duos lucos asylum aperuit, in honorem dei referens: sacrum enim esse voluit & inuiolabilem, eo ex finitimis populis turba omnis sine discrimine liber an seruus esset auida nouarum rerum perfugit, idque primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Sicque per speciem religionis erga deos sponsor factus est eos, qui illuc confugissent, nihil detrimenti ab inimicis accepturos, & si apud se permanere vellent, ciuitatis etiam participes faciebat, tradebátque agri portionem, quem bello quæsierat. lege Dionysium. Asylum autem dixerunt ab à particula priuatiua & συλάω quod est diripio. nullus enim illinc vi aliqua diripi poterat. hoc autem non fuit in omnibus templis, nisi quibus consecrationis lege concessum fuit, primo autem, vt docet Seruius, apud Athenienses statutum fuit ab Herculis filiis, quos insequebantur hi qui erant à patre oppressi, sicut docet Statius in septimo Thebaidos.

Fama est defensos acie post busta paterni
Numinis Herculeos sedem fundasse nepotes.

Templum etiam Iunonis in Vrbe Troia appellatum fuisse Asylum ostendit Vergil. in ij.

Et iam porticibus vacuis Iunonis Asylo,
Custodes lecti Phœnix & dirus Vlysses,
Prædam asseruabant.

AVT *pastor fuit.*) Vt fuit Romulus & Remus eorumque altor Faustulus.

QVOD *dicere nolo.*] C. Reticentia est, tacet enim illum fuisse latronem, & latronum ducem, deinde etiam parricidam, Amulius auo & Remo fratre trucidatis. Liuius libro primo. Lucanus, *Fraterno primi maduerunt sanguine muri.* S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA IX.

QVERELA NAEVOLI DE RE INPVDICA.

Turpia qui tolerant, non a carpuntur iniqui.

S*CIRE velim quare toties mihi, Næuole, tristis*
Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus.
Quid tibi cum vultu, qualem deprensus habebat
Rauola, dum Rhodopes vda terit inguina barba?
Nos colaphum incutimus lambenti crustula seruo.
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem vsuram præstare paratus
Circuit, et fatuos non inuenit. vnde repente
Tot rugæ? certe modico contendus agebas
Vernam equitem, conuiua ioco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomeria natis.

IOANNES BRITANNICVS.

IN hac Satyra Nebulo Philopygista queritur, quod diuites cinædi auarissimi sunt, & nihil de obsequio libidinis possit adquirere.

MARSYA *victus.*] Aut proprie ab eo quem Apollo vicit, aut aduocatus temporis illius.

RAVOLA *dum R.*] Fecisti vultum tristem, qualem Rauola f. c't, cum deprehenderentur lamben.

RHODOPES.] Turpia. Rabula, à facto etymologiam nominis sumpsit pœna.

NO *colaphum*] Sensus talis est, Seruus colapho percutitur à nobis, si placentam lnguat: tabula autem cum lambat inguina feminarum, impunitus incedit. Crustula species operis pistorij.* Lucullu, *Crustram crustula solius, placenta.*

ET *fatuos.*] Qui ei scilicet pecunias cr. dant non soluturo.

ET *salibus.*] Id est facetiis vrbicis abundas, id est vrbanus: id est qui solebas in conuiuijs iocis omnes fatigare.

POMERIA.] Loca appellantur, quæ intra muros sunt hoc est pone muros.

IOAN. BRITANNICVS.

SCIRE *velim quare toties.*] Hac Satyra detestandum sui temporis flagitium insectatur. Multi enim abiecta omni ho estate quum iam barbari essent vxoremque haberent, draucorum commercio vtebantur pro se & vxore sua. Tale igitur genus hominum tota Satyra exagitat, pari modo notans & molles cinædos, & draucos ipsos. Sed quum poeta liberiore stilo talem turpitudinem flagellet, illud omnino hanc Satyram interpretanti obseruandum est, vt quum turpia ostenderit, summam adhibeat verborũ modestiam vt cium in contemptum trahat, doceat talia vt nefandissima esse fugienda, nihil esse omnipotenti deo nostro detestabilius. Sic enim legendo adolescentium mentes à vicijs resiliunt, virtutibus inhærent, & prauis declinantes recta sequuntur. Introductum igitur Neuolum qui in tali turpitudine cinædis operam præstabat, quasi per dialogum interrogat cur tristis sit, & is respondens auaritiam sui temporis accusat conqueriturque pro laboribus suis præmia non rependi à cinædis, nec ab iis quorum vxoribus operam præstitit. Sícque poeta Satyrico veluti dialogo nefanda sui temporis vitia insectatur.

FRONTE *o.*] Caperata, & in rugas contracta.

MARSIA *v.*] De Marsia Phrygio intelligit, qui vt Apuleius scrib. in primo limine primi libri Floridorum, filius fuit illius Hiagnis, qui rudibus adhuc musicæ secul solus ante alios cantus canere instituit. Nam ante Hiaguin nihil aliud plerique callebant quàm quod Virgilianus opil o seu subsequa,

Stridenti miserum stipula disperdere carmen

Primus Hiagnis in canendo manus discapedinauit, primus duas tibias vno spiritu animauit, primus leuis & dextris foraminibus, acuto tinnitu & graui bombo concentum musicum miscuit. A patre igitur Marsias eruditus cum Apolline certauit, à quo superatus velut vrsus bipes corio execto, nudis & laceris visceribus relictus est. Ita Marsias in pœnam cecinit & cecidit.

QVID *tibicem v.*] s. tali, id est, quid sibi vult talis vultus?

DEPREHENSVS.] In turpi opere.

RAVOLA.] Pro cunnilingo sui temporis accipitur.

RHODOPES.] Nomen mulieris infamis.

NOS *colaphum.*] Legendum est quasi per acclamationem poetæ, ex quo rei turpitudinem ostendit quasi diceret. Tam turpia fiunt per totam vrbem, & sine vlla peccantis castigatione: verum si seruus crustula comedit, statim eum verberamus, & acriter castigamus. Sicque poeta docet miram esse mortalium cæcitatem, qui leuiora crimina notent & puniant, grauiora vero impunita relinquant.

COLAPHVM.] Dictio est Græca Latine alapa dicitur. Terent.

Plus quingentos colaphos infregit mihi.

CRVSTVLA.] Seruius differentiam facit inter crustam & crustum, vt crusta sit eorum quæ non comeduntur, vt crusta marmoris. Vergilius.

——*Currentem in flumine crustæ.*

Crustum vero eorum quæ comeduntur. Vergil.

——*Patulis nec parcere quadris Fatalis crusti.*

Sed fruti e pilo neglecta, & squalida crura.
Quid ma s ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas & gaudia: sumit vtrúmque
Inde habitum facies. igitur flexisse videris
Propositum, & vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, vt repeto, fanum Isidis, & Ganymedem
Pacis, & aduectæ secreta palatia matris,
Et Cererem (nam quo non prostat femina templo?)
Notior Aufidio mœchus scelerare solebas,
Quodque taces, ipsos etiam inclinare maritos.

VETVS SCHOL.

FASCIA *visci.*] Psilotrum significat, dropacem quo solebat se accurare.

QVID *macies agri veteris.*] Ita macer & decolor, tanquam quattanatius.

DOMESTICA *febris.*] Consueta, familiaris.

DEPRENDAS.] Id est omne vitium corporis, siue ægritudo, ex faciei colore deprehenditur.

SVMIT *vtrunque Inde hab. facies.*] Id est, & lætitiæ & ærumnarum.

FANVM *Isidis & Ganymedem.*] Statuæ, ad quas conueniebant cinædi,

ET *aduecta sec. palatia matris.*] Matris deum mysteria, cuius templũ in palatio est.

QVOQVE *taces ipsos.*] Solebas scilicet, quod non confiteris. Hoc autem vult: ex persona poeta eorum refert qui diuites * se inclinant viros, & tam medica consequuntur.

IOANNES BRITANNICVS.

OMNIA *nunc contra.* Subaudi sunt tibi.

SYLVA *h.*] Cæsaries incom ta.

SICCAE.] Non vnguentatæ: nam & capilli, totúmque caput vnguento fouebantur. Martialis.

Si sapis Assyrio semper tibi crinis amomo
Splendeat, & cingant florea serta caput.

Plaut. in Casina. *Vnde hic amabo vnguenta olent, oh perij. Cesso caput pallio detegere.*

CALIDI *visci.* Hoc dicit quia vt scribit Plinius libro vigesimoquarto. Viscum cum resina, & cære, panos in cute mitigat omnis generis, tali igitur remedio facies reddebatur nitidior.

SED *fruticante*] Notat molliciem, turpitudinémque sui temporis. Nam cinædi, vt molliores viderentur, crura & brachia sibi depilabant. Est ergo sensus. Crura inquit nunc tibi sunt neglecta, & squalida pilo fruticante, id est, subnascente instar fruticis.

QVID *macies.*] Subaudi sibi vult.

ÆGRI *veteris.*] Valetudinarij hominis, qui morbo diutino laborauerit.

DEPREHENDAS *animi tormenta.*] Sensus est. Sentio profecto te graui cura vexari. Nam facile vnusquisque deprehendat animi perturbationes ex habitu corporis. i. & curas & gaudia.

DEPREHENDAS.] Secunda persona pro tertia. i. vnusquisque facile possit deprehendere.

VTRVMQVE *habitum.*] Et mœroris, & gaudij.

INDE.] Ex animo i. ex affectibu . latentibus in animo, gaudio. s. & mœrore.

FLEXISSE.] In aliam partem vertisse, & mutasse

VITAE *prori*] Quam a ebas multis iocis & salibus.

NVPER *enim.*] Dum ostendit Neuolum fuisse mœchum & pædiconem notissimum, notat adulteria, aliáque flagitia sui temporis, quæ in tantum adoleuerāt, vt tota fere ciuitas corrupta contaminataque foret. Est ergo ordo & sensus. O Neuole tu nuper mœchus notior Aufidio, solebas celebrare phanum Isidis, vt repeto, s. memoria, vt recordor.

PHANVM *Isidis.*] In templis & in primis Isidis frequentia committebant ur adulteria, de quibus pluscula diximus in septima Satyra illic.— *Isiacæ sacraria lenæ.* Erat autem templum Isidis vicinum campo Martio.

GANYMEDEM *pacis.*] Templum pacis Vespasianus extruxit iuxta forum, in quo aut pictam imaginem, aut statuam Ganym dis fuisse ostendit poeta. Ganymedes autem filius fuit Laomedontis regis Troianorum, quem dilectum Iupiter in Aquilam conuersus rapuit in cœlū, remotáque Hebe filia, pocillato em suū fecit.

PALATIA.] Id est templum extructum in palatio: de quo ita Liuius libro trigesimonono ab Vrbe condita. Et ædem magnæ matris in palatio faciendam locauerunt. Palatium autem collis fuit, vt alibi ostendimus.

SECRETA.] Quæ tantum à sacerdotibus curentur: sunt enim omnia deorum sacra mystica.

MATRIS *adu.*] Cybeles aduectæ ex Phrygia. de qua in tertia Sat. plura diximus illic. *Hospes numinis Idæi.* Lege Liuium.

CEREREM.] Templum Cereris, quod erat ad circum maximum, vt docet Plin. lib. xxxv. cap. xj.

NAM *quo non p.*] Hæc leguntur per parenthesim, & summam indignationem: ostendit autem pudicitiam non modo in locis prophanis, sed ne sacris quidem esse tutam, hócque maxime dicit, quia Cererem nominauit, in cuius templo solebant esse tantum castæ matronæ, in quo nunc adulteria committuntur. Ouidius libro quarto Fastor.

Sed si thura aberunt, vdas accendite tædas.
Parua bona Cereri, sint modo casta, placent.

PROSTAT.] Prostare est corpus, vt diximus in j. Saty, in vulgus dare, estque verbum neutrum.

AVFIDIO.] Aufidius taxatur vt nobilis adulteriis, & matronarum corruptor.

QVOD *taceo.*] Occupatio.

Vtile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. pingueis aliquando lacernas,
Munimenta togæ duri, crassíque coloris,
Et male percussas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum, venæque secundæ.
Fata regunt homines: fatum est & partibus illis,
Quas sinus abscondit. nam si tibi sidera cessant,

Nil faciet longi mensura incognita nerui.
Quamuis te nudum spumanti Virro labello
Viderit, & blandæ assiduæ, densæque tabellæ
Sollicitent. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα κίναιδος.
Quod tamen vlterius monstrum, quam mollis auarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.

VETVS SCHOL.

VTILE *& hoc.*] Næuolus hoc refert.

PINGVES *aliquando lacernas.*] alio pingues, vt ostendat grossas, ac per hoc pluuiales. quæ muniant à pluuia, non quæ ornent.

ET *male percussas*] Male textas.

TEXTORIS *pectine Galli*] Veneti, aut albedine cadureo cucullo. vt alibi,
Atque ibi contentus Veneto duróque cucullo.

TENVE *argentum venæque secunda*] Modicum, aut leue, ærosum.

QVAS *sinus abscondit.*] Penem dicit.

NAM *si tibi sidera cessant*] Si te non adiuuat fatum.

MENSVRA *incognita.*] Ante non visa, quæ excedat opinionem hominum.

SPVMANTI *Virro labello.*] Quia saliuosus fuit. Viiro nomen diuitis. Quamuis inquit, ille diues cinædus penem tuum conspexerit, & cupiditate blandis te epistolis & clypticis solliciter, nihil tamen accipies, nisi stellas bene positas in genesi habueris, quæ tibi hoc præstent.

Αὐτὸς γὰρ.] Ipse ad se trahit.

QVOD *tamen vlter m q molli is auarus.*] Id est diues auarus, infamis. Virgilius,
Tristius haud illo monstrum, nec senior vlla.

HAEC *tribui.*] In alio tulisti. verba diuitis.

IOANNES BRITANNICVS.

VTILE *& hoc multu*] Subaudi est. verba sunt Neuoli respondentis, sub cuius persona tota Satyra exurgit

INCLINARE.] Incuruare ad rem turpem, vt alibi, *quot discipulos incline Amillus.*

INDE.] Ex tali tur i opere.

OPERAEPRAECIVM.] Emolumentum, sermo sumptus à mercenariis, quibus iucundum est & vtile post operam precium accipere.

LACERNAS.] Ordo est. Accipimus aliquando lacernas pingues. De lacerna dictum est in j. Saty.

PINGVES. Crassoris lanæ, & fili.

MVNIMENTA]Appositio, hoc est, quæ superinduuntur togæ. Mart. in Distich.
Amphitheatrales nos commendamus ad vsus,
Quum tegit albentes nostra lacerna togas

Toga autem vt diximus ante, communis fuit vestis Romanorum, nulla inter eos diseretione. vnde Virgil. eos appellauit gentem togatum, sed postea remansit in pauperibus & clientibus.

MALE *per.*] Male calcatas, ac per hoc rariore textura, minoréque æstimatione.

PECTINE.] Pecten instrumentum est, quo stamen calcatur in texendis pannis, & linteis.

TEXTORIS *Galli.*] Nam Galli viliores crassioresque vestes conficiebant. Mart.
Me pi gun Gallia vestit.

TENVE *arg.*] Tenuem laminam, aut aliquid ex tenui, exiguóq; argẽto, vt ligula.

VENAEQVE *sec.* Ita dictũ, sicut dicimus panem secundarium, quem alio vocabulo cibarium appellamus, qui bonitate sit inferior quam qui fit ex prima farina.

FATA *regunt homines.*] Hoc dictum à Neuolo cum suspirio & querela, vt dicat deos qui rerum omnium moderatores sunt sibi aduersos existere: nec quenquam in opere suo optatum exitum sortitum, cui dij propicij non fuerint.

FATVM *est & partibus illis.*] Necesse est & illum fata sibi propitia habere, qui inhonestæ voluptati inseruit: nam & res illa ex fato, & syderibus pendet. De fato alibi ante diximus.

SINVS.] Vestis.

SI *tibi sydera cessant.*] i. Si in ortu tuo benignum tibi non affulserit sydus.

SPVMANTI *labello.*] Quum enim appetunt labra mouent, titillatu pruriginis.

VIRRO.] Nomen diuitis adamantis sibi draucos, alibi pro diuite tantum ponitur. *Virroni murena datur.*

TE *nudum.*] Ac per hoc etiam bene mentulatum. Nam in balneis dabatur occasio inspiciundi qualis quisque esset.

TABELLAE.] Quæ mittebantur à cinædis.

Αὐτὸς γάρ.] Id est moris enim dulcis virum esse cinædum, subaudi est.

VLTERIVS *m*] i. peius. Vnde dicimus vltima vicia. i. extrema & pessima quasi vltra, quæ non possis progredi. C. Et postremos homines appellauit Cicero. i. nequissimos. S. verba sunt adhuc Neuoli conquerentis de auaricia cinædi.

HAEC *tribus.*] Verba Virronis recitata à Neuolo ponentis calculum rationibus suis cum Neuolo.

Computat, ac ceuet. ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri. numera sestertia quinque
Omnibus in rebus: numerentur deinde labores.
An facile, & pronum est agere intra viscera penem
Legitimum, atque illic hesternæ occurrere cenæ?
Seruus erit minus ille miser, qui foderit agrum,
Quam dominum, sed tu sane tenerum & puerum te,
Et pulcrum, & dignum cyatho, cælóque putabas.
Vos humili adseculæ, vos indulgebitis vnquam
Cultori, iam nec morbo donare parati?
En, cui tu viridem vmbellam, cui succina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver
Incipit. et strata positus, longáque cathedra
Munera femineis tractas secreta Kalendis.

VETVS SCHOL.

COMPVTAT *ac ceuet.*] Fiat computatio. Ceuet, crisat.

AN *facile*] An putas quod & in corrumpendo labor non est.

ET *pulchrum.*] Hoc est Ganymedi te comparas.

CVLTORI.] Id est, tenui clienti, quemadmodum tu donabis, qui libidini tuæ conferre dubitas?

INCVLTV *v.v.fuccins mittas Grandia*] Gemmata dextrocheria.

AVT *madidum ver Incipit.*] Matronalibus scilicet, quæ sunt Kalendis Aprilibus quibus est natalis Veneris.

ET *strata.p longaque cathedra*] Ceruicalibus stratis. scamnum dicit.

MVNERA *femineis t. f Kalendis.*] Kalendis Martij, quibus Iunonis sacra celebrantur à Romanis: quia & tunc Ilia compressa est à Marte. Tunc nam Matronalia sunt.

IOANNES BRITANNICVS.

CAVET.] Aliqui legunt,& ceuet, vt sit, Cinædus in draucum auaricia vtitur, & tamen in re turpi perseuerat. Nam ceuere est in obscœnis, de quo ante.

Ego te ceuentem Sexte verebor.

quod si legas atque cauet, erit sensus computat, atque cauet, scilicet sibi ne in computatione decipiatur.

PONATVR *calculus.*] id est, subducatur ratio expensi & accepti. calculus autem breuis est lapillus, quo rationatores vtuntur in rationum computatione. possunt esse verba Neuoli indignantis, munera quæque sibi numerari & proinde prorumpentis, ponatur calculus. De calculo dicemus vberius in Satyra xj.

OMNIBVS *in rebus.*] Ex omnibus inquit, quæ mihi tribuisti non plusquam quinque sestertia fuerunt, sed numerentur labores mei, quos inuenies longe maiores, quàm munera tua.

LEGITIMVM.] Conuenienti magnitudine,

SED *tu sane.*] Ironicos hoc dicit, vt ostendat nullam sibi fuisse voluptatẽ, quum esset iam grandi ætate, & totus hirsutus.

DIGNVM *Cyatho.*] Alterum Ganymedem, qui Iouis fuit formosissimus pocillator.

VOS.] O diuites cinædi. Est enim interrogatio ad diuites cinædos, & argumentum à minori ad maius.i.si draucis nihil datis, qui voluptati vestræ cum maximo suo labore inseruiunt, nihil est quod pauperes clientes à vobis sperare possint.

ASSECLAE.] Datiuus est casus. à sequendo sunt dicti asseclæ, ij enim sunt, qui spe alicuius emolumenti diuites sequuntur.

CVLTORI.] Clienti. C. nam clientes, à colendo dicti sunt, quasi colentes. S.

MORBO.] Hoc est prurigini vestræ, id est, ipsis draucis, qui in morbo vestræ libidinis succurrunt. vtrum sit verba drauci, an poëtæ ignoro.

EN *cui tu viridem vmbellam*] Verba possunt esse tam drauci quàm poetæ subsannantis per irrisionem ipsum cinædum, cui tanquam muliereculæ mittebantur munera à draucis, quum contra ipse nimia ingratitudine nihil referret. Vt sit sensus, & dissuasio: nihil cinædo tam ingrato esse donandum.

VMBELLAM.] Velum erat, quo præsertim mulieres vtebantur ad arcendum solem. Martialis.

Accipe quæ nimios vincant vmbracula soles.
Sit licet & ventus te tua tela teget.

SVCCINA.] Electra dicuntur à succo arborum, vnde desudant. Nam vanitas prodidit Græcorum Phaetontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem quem Padum vocamus, Et electrum appellatum quoniam sol vocitatus sit electros quam opinionem, vt multi alij poetæ Martialis, sic cecinit.

Quum Phaetontea formica vagatur in vmbra,
Implicuit tenuem succina gutta feram.

Diodorus hoc vt falsum improbans tradit Basileam insulam esse Scythiæ oppos-

tam in oceano, in quam tempestas electrum plurimum eijcit, nulla alia in parte orbis repertum, illudque ab incolis ad loca vsque nostra transmitti. Succinis autem mulieres delectabantur, vnde Plin. libro xxxvij. sic scribit. Proximum locum in delitiis fœminarum tamen adhuc tantum succina obtinent, eandemque omnia hæc quam gemmæ auctoritatem.

NATALIS *quotiens.*] Nam ab amicis mittebantur munera celebranti diem suum natalem.

MADIDVM *ver incipit*] .i. quotiens venere Kalendæ Martiæ, quo tempore incipit ver & frequentes sunt pluuiæ. Kalendis igitur Martiis munera mulieribus mittebantur ab amicis, sicuti mense Decembri quinque diebus viris quo tempore Saturnalia celebrantur. Et quemadmodum mulieres Kal. Martiis seruos cœna excipiebant tanquam exhortantes eos insequentis anni operam, sic & viri in Saturnalibus seruos in cœnam admittebant tanquam eis gratias agentes operæ toto nauatæ. vnde Tibul. in primo limine tertij libri ad Neæram.

Martis Romani festæ venere Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et vaga nunc certo discurrunt vndique pompa,
Perque vias Vrbis munera perque domos.

Et Martial. libro quinto ad Gallam,

Scis certe puto vestra iam venire Saturnalia Martias Kalend.

Mulieres autem Kalend. Martias colebant in memoriam belli cum Sabinis compositi: nam tali die Sabinæ mulieres bellum sedarunt. Horat.

Martiis cælebs quid agam Kalendis?

ET *tractas.*] Legendum est tractat. & non tractas, vt sit ordo & sensus. En cui tu mittas vmbellam quoties natalis redit. Et ipse potius in cathedra strata tractat munera secreta fœmineis Kalendis. Tractat ergo .i. manibus pertractat tanquam fœmella.

SECRETA.] Quæ non vult ab aliis videri, vt pudenda muliebriáque. Nam & ipse cinædus tanquam fœmina sedet expectans dona ab amatoribus.

POSITVS.] Sedens.

CATHEDRA *strata.*] Id est, sella tapetibus ornata, quali sede mulieres sedentes munera expectabant ab amicis, & amatoribus.

FOEMINEIS *Kalendis.*] Martiis, quæ vt dictum est, à mulieribus tantum colebantur.

Dic passer, cui tot monteis, tot prædia seruas
Apula, tot miluos intra tua pascua lassos?
Te Tripholinus ager fecundis vitibus implet,
Suspectumque iugum Cumis, & Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Iugeribus paucis? meliusne hic rusticus infans
Cum matre, & caculis, & conclusore catello
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Improbus es, cum poscis, ait. sed pensio clamat,

Posce: sed appellat puer vnicus, vt Polyphemi
Cata acies, per quam sollers euasit Vlysses.

VETVS SCHOL.

TOT *miluos.*] Vult ostendere magnitudinem possessionem poëta, quam latæ sint agri, vt nec milui transuolare eas possint, lassos igitur, id est volantes in agris tuis.

SVSPECTVMQVE *iugum.*] Quod immineat Cumis, valde altum.

ET *Gaurus.* Gaurus mons Campaniæ. Inanis autem, superexhausto, aut transacto vindemiarum tempore: aut quia vaporiferos specus habet: aut melius est sic intelligere, quia omni arbore expoliatus est, & solis vinetis vacat.

VICT. *dol musto.*) Multum duraturo.

LVMBOS *don. cl.*] Magis debes illi donare possessionem pauperi clienti tuo, qui libidini tuæ satisfacit, quam puero, qui in agro tuo natus est.

CYMBALA *pulsantis legatus fra*] Archigalli cymbala percutientis: ac per hoc Gallo * inquit, dixit. legetur id est, legatario donabitur.

SED *pensio.*] Tributum, aut quod conductum maneat,

VT *Polyphemi Lata acies.*] Vnicus oculus Cyclopis, quem Vlysses excæcauit.

IOAN. BRITANNICVS.

DIC *pa.*] Insultat eius molliciei pariter & auaritiæ.

PASSER.] Tu mollis & salax vt passer, qui ob venerem putris & caducus

TOT *miluos.* Tot tua pascua, in quibus ambiendis milui volando defatigantur. Imitatio est Persij, *Diues arat Curibus quantum non miluus oberret.*

TE *Trifolinus.* In Campania est ager Trifolinus. Plinius libro quarto capite sexto vina trebellica appellarunt ad quartum à Neapoli lapidem, & iuxta Capuam Caulina, mox Trifolina.

SVSPECTVM.] Quod imminet Cumis, & quod à Cumis suspicitur. De Misseno videtur intelligere. nam vicinum est Cumis, Strabo proximum est Cumis Messenum promontorium.

GAVRVS.] Mons Campaniæ non longe à Baiis prope lacũ Auernum, de quo Luca. *Vel si conuulsa vertice Gaurus decidat in fundum.*
Plin. libro xiiij. capite sexto. Certant Massica æquæ ex monte Gaurano Puteolos Baiasque prospectantia.

INANIS.] Concauus, vt est natura montium.

PLVRA *linit.*] Plura recondit in cella vinaria. Linit autem. i. gypsat. Nam vasa vino repleta consueuere pice aut gypso obturari, ne vina exhalarent. Vnde est illud Persij. *Seriola veteris metuens deradere limum*, i. gypsum, aut p cem. Colum. libro xiij. Nam oportebit post hunc numerum dierum confestim vinum emundare, & si quid fecis, aut labris vasorum, aut lateribus hæsit, eradi, ac suffricari, & protinus operculis impositis oblini. Horati:

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græca quod ego ipse testa Conditum leui,

hoc est gypsaui. Huic contrarium est Terentianum illud. *Releui dolia omnia, atque omnes feras.* quod significat aperui, & quasi regypsaui. nam præteritum est à relino, non vt quidam falso putauerunt à releuo per syncopen.

NICTVRO.] Quod diu seruabitur.

QVANTVM *erat.*] Quam, magna res erat, ironicos, ac si dicat res minima erat.

MELIVS *ne hic rusticus infans.*] Sensus est. Maius profectò erit lucrum, quod faciet puerulus, qui defetat nūcios sacerdoti Cybeleio quàm ego facio, estque legendum cum interrogatione: Et erit ordo, infans rusticus cum matre, & casulis, & cum catello lusore, id est, qui pauperrimus est, & aliud nihil habet quàm matrē, & casulam, & catellum, ne fiet id est, nonne fiet: hic, id est Romæ, melius, id est, cū maiori emolumento: legatus, id est, internuncius, & veluti leno amici pulsantis cymbala, id est, sacerdotis Cybelei, qui sacerdotes rebus spurcis, & venereis dediti erant: nam patiebantur muliebria vt molles, & eunuchi. Ergo melius ne, id est nōne, vt alibi in sequentibus, iam ne igitur laudas, id est, nonne laudas. posset etiam pronunciatiue legi, Et næ pro certe, & valde, vt est sæpe apud Terentium. Persius.

Ne mihi Polydamas & Troiades Labeonem Prætulerint.

PVLSANTIS *cymbala.*] De Gallis gestantibus cymbala diximus proxima Satyra. *Et resupinati cessantia tympana Galli.*

IMPROBVS.] Verba cinædi, id est, insaciabilis ex. Verg. Improbum anserem appellat insaciabilem. Improbum item dicimus, sicuti manifestissimum est, minime probum. Vt illud apud Senec. Improbus homo est, qui beneficium scit sumere, reddere nescit. Improbum sæuum significat. Vergilius.

——— *Lauit improba teter Ora cruor.*

SED *pensio clamat.*] Verba sunt Neuoli. Pensio inquit, id est, æs alienum quod mihi pro domicilio meritorio pendendum est, clamat & vrget, vt poscam à te. pēsio à pendendo dicitur: nam apud antiquos omnis pecunia pendebatur. appellat autem pensionem, quæ pro locis conductis soluitur. Martialis libro iij. ad Gargilianum.

Vnde tibi toga est, & fusca pensio cellæ.

Capitur etiam pro ipsa in omni resolutione, vt illud apud Liui. libro xxxix. ab Vrbe condita. Decreuerunt consules vt tribus pensionibus ea pecunia solueretur, hoc est tribus enumerationibus. siue solutionibus.

SED *appellat puer vnicus.*] Puer inquit, ita vnicus est, vt fuit acies vnica Polyphemi. quasi diceret qui solus mihi satis non est, sicuti acies vnica non satis fuit Polyphemo. nam si duas habuisset. Vlyxes non euasisset. appellat me & vrget, vt alterum reperiam seruum. quia solus non possit mihi dare operam.

ACIES *lata.*] Latus oculus. acies autem proprie, vt docet Cic. in lib. De natura deorum, dicitur ipsa pupilla.

EVASIT *Vlysses.*] Nam Vlysses, vt scribit Home. libro Odyss. nono. tempestate per nouem dies iactatus, quum in patriam cum sociis esset rediturus ad Lotophagos prius in Aphricam delatus est, vnde socij loto gustata vix abstrahi poterāt: deinde illinc discedens in Siciliam venit ad Cyclopas, apud quos omnia sponte sine cultura proueniunt, opes pascunt: Vlysses acceptis duodecim sociis è nauibus in littus descendit indagaturus quæ loca, quis teneret, tulitque secum vtrum plenū vini suauissimi, quod dederat Maron Ismari accola sacerdos Apollinis, & Euāthis filius, vnde dictum est vinum Maroneum, cuius tanta erat vis, vt vni mensuræ vini, viginti aquarum adderentur. Hæc prodidit Home. & Virgilius quorum & Plinius meminit libro xiiij. cap. quarto. Speluncam Polyphemi intrauerunt, qui tūc per pascua agebat oues. Illic copia casei, agnorū, & hedorū, orauere socij Vlissē, vt his rebus onusti ad naues remearent, Vlysses renuit cupidus videndi, & experiendi an Polyphemus iure hospitij aliquid donaturus esset. Caseo igitur confidētes vesci cœperunt. Superuenit custos cū ouibus: ingens saxum ostio opponit, qui sint interrogat superbe, respondent se Achiuos esse ex Agamemnonis exercitu fluctibus illuc pulsos, supplices aliquid petere: hospites enim & supplices in tutela esse Iouis. Tum dij inquit non sunt curæ Cyclopibus, & cum dictos duos ex iis arreptos more montani leonis integros depastus est: multo hausto lacte obdormiuit. Sequenti die gregem in pascua eduxit, & fores eadem mole clausit, vespera rediit, duas in cœna capras deuorauit: Vlysses blandis verbis suauissimi vini, quod secum attulerant, poculum obtulit, quo gustato, ter iussit ad se deferri exhilaratus

vino

vino petit de nomine eius tanquam ei gratias acturus. Vtis, id est, nemo mihi nomen est inquit Vlysses. At ille, neminem vltimum comedam, & somno se dedit profundissimo, vino repletus: Vlisses cum sociis accepto ligno oblongo & acuto, igníque praeusto oculum, qui vnus illi erat in media fronte, eruerunt, palum in vulnere relinquentes. Cyclops dolore percitus, grauiter mugit. Ad tam horrendam vocem concurrere alij Cyclopes quaerentes, cur ipsos à somno excitaret. Tum ille. Nemo inquit dolo me, non viribus interficit. illi responderunt, si nemo vim infert, certe Iouis mala euitare nequis. Cyclops amoto saxo oues emisit. singulas manib. pertentatas. Vlysses mira astutia socios primum, mox se sub ventre alligauit & ita periculum euasit, ad sociosque rediit. Polyphemus autem, vt tradit Home. filius fuit Neptuni & Theossae, qui obcaecatus descendit ad littora, & patrem Neptunum contra Vlyssem imprecatus est, ex quo putat illum passum naufragium.

Alter emendus erit: namque hic non sufficit: ambo
Pascendi. quid agam bruma spirante? quid, oro,
Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri,
Et pedibus? durate, atque exspectate cicadas?
Verum vt dissimules. vt mittas cetera, quanto
Metiris pretio, quod ni tibi deditus essem,
Deuotúsque cliens, vxor tua virgo maneret?
Scis certe quibus ista modis, quam saepe rogaris,
Et quae pollicitus. fugientem saepe puellam
Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, & iam
Signabat. tota vix hoc ego nocte redemi
Te plorante foris testis mihi lectulus, & tu,
Ad quem peruenit lecti sonus, & dominae vox.

VETVS SCHOL.

AMBO *Pascendi.*] Id est, ideo peto, quia pueros pasco, & vestio.

BRVMA *spirante.*] Hiemis tempore, cum petunt calcearium, quid dicam?

EXP. *cicadas.*] Aestiuum tempus.

VERVM *vt diss. vt mitt.*] Negligas, dimittas

QVOD *ni tibi deditus essem.*] Id est, Nisi tibi omni animo deuotus fuissem, vxorem tuam non deuirginassem.

FVGIENTEM *s. p.*] Volentem recedere de domo tua.

TABVLAS *q. r. & i. Signabat.*] Dotales tabula frangentem, & repudium volentem tib. dare, & signantem tabulas, siue alij vt nubat, siue vt alium faceret heredem, saepius reuocaui, dormitus cum ea, satisfaciens.

AD *quem peruenit l. s. & dominae vox.*] In coitu non tacentis, quod virgo erat. vt sit mariti maior infamia. aut, cum virginem imitatur.

IOANNES BRITANNICVS.

SCAPVLIS.] Terenti. *Dum studeo esse fidelis, amisi scapulas.* sunt autem ossa humeris annexa, à quibus dependent brachia.

MENSE D.] Illud obseruandum est dici mense Decembri, & mense Ianuario & non mense Decembris, & Ianuarij, & sic de reliquis. Item vrbem Patauinm, & lacum Benacum, & fluuium Adduam, & montem Parnasum & arborem ficum, Licet plærumque contra per vulgatam & meram latinitatem in contrarium dici reperiatur.

DVRATE.] Verba sunt Neuoli, & non auari, vt qui dicat: Quid dicam scapulis & pedibus tempore hyemis, vt durent & æquo animo ferant frigoris iniuriam. C. sic, Verg. Æneid. l. 1. *Durate, & vosmet rebus seruate secundis.* nam quæ dura sunt, difficile frangun tur, idcirco durant, & vim melius ferunt. §.

VERVM *vt dissimules*] Esto inquit vt fingas te ignorare reliqua, quæ in te contuli beneficia, quanto precio metiris. i. quanti facis quòd ego feci tibi grauidam, vxorem.

VIRGO *ma.*] Sed eam tibi impleui vt mulier esset effeci.

TABVLAS.[quibus inter se conuenerant in matrimonium.

SIGNABAT.] .i. alias tabulas iam erat signatura, cum alio viro.

Instabile, ac dirimi cœptum, & iam pæne solutum
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.
Quo te circum agas? quæ prima, aut vltima ponas?
Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quod tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. foribus suspende coronas,
Iam pater es: dedimus quod famæ opponere possis.
Iura parentis habes, propter me scriberis heres.
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

VETVS SCHOL.

INSTABILE.] Exclamatio est.

QVO *te circumagas*.] Quo te vertas ad hæc quæ dicturus est.

TOLLIS *enim & libris actorum*] Nutris: & libris actorum, propter professionem scilicet, * quia apud ærarium patres natorum deferebantur filiorum. Vel nominum noticiem dedulgare ont statione publica.

QVOD *famæ opp possis*] Ne dicaris cinædus.

IVRA *parentis habes.*] Hæc omnia ad ius ciuile poëta retulit, id est, meo labore habes filios, & scriberis heres, & non pateris pœnas orbitatis.

IOANNES BRITANNICVS.

QVO *tec.*] Quo fugias? quid respondeas?

QVAE p.] i. Quæ præmia potens tu dicere esse, aut prima aut vltima, quasi diceret tam multa in re contuli beneficia, vt non possis dicere, ego volo hoc esse vltimum præmium laboribus. Nevoli quum nunquam possis satisfacere.

NVLLVM *ergo meritum*] Occurrit tacitæ obiectioni, posset enim dicere auarus, merita eius nulla esse. An non inquit hoc est meritum maximum, quòd quum ipse non posses ex vxore suscipere liberos, ego vicem tuam suppleuerim, & inde tibi nati sint liberi?

TOLLIS.] Educas tanquam tuos. Teren. *Quicquid peperisses decreuerunt tollere.*

ARGVMENTA. *viri.*] Argumentum autore Fabio plura significat. Nam & fabulæ ad actus scenarum compositæ argumenta dicuntur, & orationum Ciceronis velut thema argumentum appellamus. vnde Pedianus inquit, argumentum tale est. Ex quo apparet argumentum omnem esse materiam ad scribendum destinatam. Et pro materia accipit Cic. inquiens, quoniam nullum scribendi argumentum mihi relictum est. Argumentum etiam dicimus probabile inuentum ad faciendam fidem. Cic. Top. & Part. Orat. Ergo argumenta viri. i. filios, qui fidem faciunt & indicimus enim sic, silentium tuum mihi argumento, te virum bonum esse, id est indicio, Plin. loquens de Vrsis. Cibi nulla argumenta. i. nulla indicia: deductumque est vocabulum ab arguo, quod idem est fidem facis, & indico, vt verba tua arguunt te improbum esse. i. indicant, & fidem faciunt.

LIBRIS *actorum.*] Diximus in ij. Satyr. illic. *Cupient & in acta referri*, acta esse libros, in quibus tam publica quàm priuata negocia perscribuntur. Vnde Cicero in ij. Philipp. ic in publicis actis nihil est lege grauius, In priuatis firmissimũ est testamentum. Tranquillus in Tyberio. Interim quum in actis senatus legisset, dimissos, ac ne auditos quidem quosdam reos. Idem in Cæsare. Fuerat animus cõiuratis corpus occisi in Tyberim trahere, bona publicare, acta rescindere. i. libros quibus acta Cæsaris continerentur. Vnde & ætate nostra dicimus, in actis tabellionum hoc inuenitur. i. in libris quibus describuntur acta & gesta hominum. Ita demum, vt appellatione actorum intelligamus non solum libros ipsos, in quibus ipsa negocia perscribantur, sed etiam absolute facta & gesta, vt illud apud Tranquill. in Augusto. Nihil conuenientius ducens, quàm necem auunculi vindicare, tuerique acta, id est, quæ egisset. Ergo libris actorum. i. libris continentibus publica ciuitatis negocia: nam & nomina liberorum in publicis ciuitatis monumentis describebantur, Vnde Apul. in secunda Apologia ita scribit. Pater eius natam sibi filiam more cæterorum professus est. tabulæ eius partim tabulario publico, partim domo asseruabantur. quam consuetudinem seruant adhuc Veneti. possumus etiam intelligere priuatos libros, in quibus parentes acta sua describerent, inter quæ & nomina liberorum vnde Seruius in ij. Georg. exponens illud. *Populi tabularia vidit*, scribit in templo Saturni, vbi erat ærarium solita fuisse reponi acta, quæ susceptis liberis faciebant parentes. Plin. ostendit in x. acta esse libros, inquiens phœnicem autem in comitio propositum, quod actis testatum est, sed quæ falsa esse nemo dubitauerit. Idem etiam in iij. Sed super omnia in nostro æuo actis Populi Romani testatum. Tranquil. in Caligula. Quibusdam absentium maritorum nomine repudium ipse misit, iussitque in acta referri. Ab actis dicuntur actuarij. hoc est, qui scribendo negocia tam publica, quàm priuata, in acta referunt, quasi notarij. Vnde Tranquillus in Cæsare. Orationes aliquas reliquit inter quas temere quædam feruntur vt pro. Quint. Metello quam non immerito Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam male subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam.

SVSPENDE *coronas.*] In signum lætitiæ. ornabantur enim fores domus coronamentis frondibúsque. Alibi *Pone domi lauros.*

IAM *pater es.*] iam filios habes.

DEDIMVS *quod famæ.*] i. dedimus tibi filios, quibus potes ostendere te esse & virum, & maritum, ac per hoc detractorum famam extinguere, qui te mulie-

rem & cinædum dicebant.

PROPTER. *scriberis hæres.*] C. Nam lege Papia cauebatur, vt qui coniuges filios non haberent, quod alter alteri legasset, decima parte fisco applicaretur. Idcirco hic adulter debere sibi maritum ait filios suos beneficio illi de vxore gigni, quãobrem totum legatum assequitur, quod alioqui ex lege Papia non liceret. Hanc legem postea abrogarunt. Arcadius & Honorius Imperatores, tituto de infirmandis pœnis cœlibatus. S.

LEGATVM *omne capis.*] Beneficio inquit meo factum est, vt possis scribi hæres omnium legatorum, quum antea obstantibus legibus tibi non liceret. Legatũ appellatur, vt diffinit Modestus, quædam donatio testamento relicta, deducto vocabulo à lego legas, quod est idem quod mando, & decerno testamento. Inde est legator, qui testamento legat & relinquit bona sua alicui. Legatarius vero is appellatur, qui legatum capit. A lego compositum est allego, quod capitur pro mitto. Plautus. *Quin ea ipsa me allegauit qui istam accerserem.* Allego etiam pro adduco. Plin. Tum multa allegauit, quæ ad rem propositam pertinere non videbantur.

ET *dulce caducum.*] Testamentum caducum, vt legitur apud iurisconsultos codice De testamentis dicitur quod sub conditione fit à condendo, quod ea deficiẽte, vel viuo, vel mortuo testatore id cadat, perueniatque vel ad testatorem, vel ad substitutum eo mortuo, vel quòd ab vno cadit in alterum per hereditatem. C. Iustinianus Imper. postea & nomen & materiam caducorum sustulit Cod. libro vj. Titul. De caducis tollendis. S. Capis inquit, & caducum legatum id quod sine liberis capere non poteras, id enim in te cadet, quod non expectabas: nam à cadendo, vt diximus, deducitur vocabulum, quum ab vno in alterum per hæreditatem cadit. Dulce autem appellat quod ex insperato contingit.

Commoda præterea iungentur multa caducis,
Si numerum, si treis impleuero. iusta doloris
Næuole caussa tui. contra tamen ille quid adfert.
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc sali commissa tibi cælare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus punice læuis.
Qui modo secretum commiserat, ardet, & odit,
Tanquam prodiderim quidquid scio. sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valuis
Non dubitat. nec contemnas, aut despicias, quod
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergo occulta teges, vt curia Marthis Athenis.

VETVS SCHOL.

SI *numerum, si tres.*] Si tres filios fecero. Nam a tutela excusant liberi, & in fascibus sumendit prior est, qui præstat numero filiorum.

NEGLIGIT *atque alium.*] Non curat, sed alium quærit, qui eum corrumpat.

HAEC *soli.*) Naeuolus amico dicit, Tibi soli haec secreta credidi.
NAM *res mortif.*] Periculosus est cinaedus iratus aut offensus.
SVMERE *f.*] Occidere, aut incendere domum.
NEC *contemnas.*] Ne tibi despectae sint quas habet cinaedus iratus. venena dat quātic imque distrahantur.
VT *curia Martis Ath.*] Quia in Areopago primus accusatus est Mars à Neptuno, eo quod filium eius Palintothion peremisset. vel, in Areopago Athenis, vbi sententiae feruntur grauiores.

IOANNES BRITANNICVS.

SI *numerum, si tres impleuero*] Si tres ex vxore tua suscepero filios. Nam qui in vrbe tres filios, quinque in Italia, septem in prouinciis habuisset, immunitate donabatur, quam plerique etiam sine vxore & liberis ab imperatorib. impetrauerunt. Quod & Martialis, quum esset sine liberis petijt, impetrauitque à Domitiano, vt docet carmine suo.

Quod fortuna vetat fieri permitte videri:
Natorum genitor dicar vt esse trium. Et alibi ad vxorem.
Natorum mihi ius trium roganti,
Musarum precium dedit mearum
Solus qui poterat, valebis vxor:
Non debet domini perire munus. Idem alibi.
Praemia laudato tribuit mihi Caesar vterque,
Natorúmque dedit iura paterna trium.

Qui ergo ius trium liberorum habuissent, multa consequebantur praeter caeteros commoda. vnde Appianus & Tranquillus scribunt in diuisione agri Campani Iulium Caesarem iussisse agros qui circa Capuam caeteris fuissent cultiores, & feraciores, patribus diuidendos esse, quibus trium liberorum ius adesset: quo facto concuarisse ad xx. hominum millia, qui trium liberorum alimenta deposcerent. Idem tradit. tesseram frumenti triplicem solitos accipere. Et in petitione magistratuum non habentibus filios eo numero anteponebantur.
IVSTA *doloris causa tui.*] Possunt esse verba poëtae quasi dolentis casum Neuoli: possunt etiam referri ad ipsum Neuolum sui ipsius miserescentem. Dolor est motus asper in corpore à sensibus alienus. Cicer. in ij. Tusculan.
ILLE *quod affert.*] Diues auarus.
NEGLIGIT.] s. te Neuole, nihil tibi dat.
HAEC *soli* Verba Neuoli ad poetam, vt taceat.
LEVIS.] Mollis & effoeminatus, qui pumice cutem sibi polit.
QVI *modo secretum.*] Cinaedus inquit. qui secreto opera mea vsus est, timens ne publicetur, odio me prosequitur, & caedem mihi omnibus modis machinatur.
ARDET.] In ignatione, & ira accenditur.
CANDELAM *apponere valuis.*] Id est, domum accendere adhibita candela. hoc magis placet, quàm vt intelligas candelam pro inferiora immissam: illud enim minime laetale esset supplicium. Valuae autem dicuntur ipsae fores à voluendo. Plinius libro decimoquinto valuas ex cupresso etiam quadringentis prope annis durare.
SVMERE *ferrum.*] Ad occidendum.
APERIRE *caput.*] Scindere, frangere. comminuere. Petronius. Iam non potui supplicio caput aperire.
NEC *contemnas.*] Quod dico.
QVOD.] Quia.
ANNONA *veneni.*] Id est ipsa veneni merces & copia nunquam est cara huiusmodi diuitibus & cinaedis, quia impensae non parcunt. Appellatione autem annonę intelligimus non modo rem omnem frumentariam, sed alia quoque cibaria. vnde Cic. scribit in ij. De diuinatione: Annonam futuram cariorem in macello. Sic & Tranquillus in Tyberio. Annonam macelli senatus arbitratu quotannis temperan-

dam censuit, videturque vocabulum deductum ab anno tanquam sit anni alimonia. Et quum Romæ sæpe famæ laboraretur, magistratus constituti sunt, qui annonæ præessent, qui præfecti annonæ dicebantur. Vsurpatur etiam in aliis quàm in eduliis. Horatius in epistolis.

Vilis amicorum est annona bonis, vbi quid deest.

& locum sic intelligas, amici viri boni & sapienti nihil desiderant, neque petunt quod magni sit precij, vbi aliquid eis deest, quasi diceret, vili re contenti sunt, & modica, quia boni sunt, & sapientes.

Vt *curia Martis Athenis.*] s. tegit. fac inquit, non minore silẽtio hæc tegas quam consilia sua tegit senatus Atticus.

Curia *Martis.*] Id est Areopagus, vbi teste Polluce, iudicia cædis, vulnerum & veneficiorum per populum exerceri solita sunt. Plinius libro septimo iudicium capitis inquit, in Areopago primum actum est. Ibi enim Mars, vt docet Diuus Augustinus libro decimooctauo, capite decimo, quum homicidij crimine reus fieret iudicantibus duodecim diis in eo pago sex sententiis absolutus est. iudicabant autem noctu, & in tenebris, ne ad dicentes, sed ad ea quæ dicerentur respicerent. quod Lucianus aperte scribit in dialogo qui inscribitur Hermotimus. hortans ipsum Hermotimũ philosophũ. vt in iudicijs, & rerũ examinatione imitetur Areopagitas οἱ ἐν νυκτὶ ϗ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέποιεν, hoc est in nocte & tenebris iudicant, vt non ad dicentes respicerent. Cuius consuetudinis meminit & Macrobius libro vltimo Saturnalium his verbis. Quæramus silentium ne conuiuiis, an & opportunus sermo conueniat. Nam sicut apud Athenas Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri, Areopagus autem interpretatur cliuus Martis, ἄρη enim ἄρηος vel ἄρειος Martem significat, πάγος locum eminentem. De Areopago ita Valerius libro secundo. Eiusdem vrbis & sanctissimum cõsilium Areopagus quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebat.

O Corydon, Corydon, secretum diuitis vllum
Esse putas? serui vt taceant: iumenta loquentur,
Et canis, et postes, & marmora. claude fenestras,
Vela tegant rimas, iunge ostia, tollite lumen
E medio, taceant omnes, prope nemo recumbat:
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi
Proximus ante diem caupo sciet, audiet & quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus vlciscuntur
Baltea? nec deerit qui te per compita quærat
Nolentem, & miseram vinosus inebriet aurem.

VETVS SCHOL.

O Coridon.] O stulte.

ARCHIMAGIRI, *Carptores.*] Infertores, qui inlato carpunt.
BALTEA.] Lora, quibus cæsi sunt.
PER *compita.*] Quadruuia.
VINOSVS *inebr.*] Impleat te ebrius secretis dominorum.

IOAN. BRITANNICVS.

O CORYDON.] Verba poetæ respondentis Neuolo qui petierat vt taceret, Hemestichion est Virgilij,

Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cœpit.

quasi diceret ô stulte, credisne quicquam esse turpe quod possit latere?

SERVI *vt taceant*] Id est, quamuis taceant serui.

AD *cantum secunde galli.*] Id est, ad secundum cantum galli.

IVNGE *ostia.*] Claude.

CAVPO.] Qui cauponam exercet, quem stabularium etiam nominamus à stabulo, quod pro caupona & taberna meritoria accipitur de quo ante dictum est. per cauponem autem intelligit vnumquemque vulgarem hominem.

LIBRARIVS.] Qui libros exscribit. Trãquillus in Domitiano: librarijs etiam qui eam descripserant crucifixis.

ARCHIMAGIRI.] Archimagirus magister & princeps coquorum, & coquus inter seruos erat. ἀρχὸς enim principem, & μάγειρος coquum significat.

CARPTORES.] Carpere multa significat vt mordere & reprehendere, vt poeta carpit auaritiam. Carpere frui. Persius *Carpamus dulcia*, Carpere eligere. Terent.

Vnumquodque, quod erit bellissimum carpam.

Carpere lædere. Virgilius.

Carpit enim vires paulatim, vritque videndo.

Capere rapere. Tibullus.

Carpite nunc tauri de septem montibus herbas.

id est, rapite ad comedendum. In qua significatione possit videri dictum hoc loco Archimagiri carptores, id est, carptores, qui semper aliquid ad comedendũ rapiunt, & auferunt ex epulis domini

QVID *enim dubitant.*] Non est inquit mirum, si dominos suos accusant quum velint vlcisci verbera, quæ acceperunt ab eis falsis criminationibus, & rumoribus, quos vbique differunt.

BALTHEA.] Verbera baltheorum, quibus sæpe cæsi fuerunt. sunt autem cingula militaria bullata ex corio, à quibus gladij dependebant, pro cingulo tamen muliebri accipitur ab Apul.

INEBRIET.] Repleat.

Illos ergo roges quid paullo ante petebas
A nobis. taceant illi: sed prodere malunt
Arcanum, quam subrepti potare Falerni:
Pro populo faciens quantum Saufeia bibebat.
Viuendum recte est cum propter plurima, tunc his
Præcipue caussis, vt linguas mancipiorum
Contemnas. nam lingua mali pars pessima serui.
Deterior tamen hic, qui liber non erit illis
Quorum animas & farre suo custodit, & ære.

Idcirco vt possim linguam contemnere serui,
Vtile consilium modo, sed commune, dedisti.

VETVS SCHOL.

PRO *populo faciens qu Saufeia.*] Sacrificans virgo Vestæ. Virgilius,
Cum faciam vitulum pro frugibus ipse venito.

IOANNES BRITANNICVS.

ILLOS.] Seruos, librarium, & archimagiros.
PETEBAS *à nobis.*] Propter illud.
Hæc soli commissa tibi celare memento.
QVAM *potare.*] Subaudi tantum.
LAVFELLA *bibebat.*] Laufellam sui temporis mulierem vinolentam notat.
FACIENS.] Sacrificans, & rem diuinam peragens. Virgil.
Quum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
PRO *populo.*] Pro salute populi Romani. Sacra autem intelligit Bonæ deæ, quæ pro salute pop. Rom. celebrabantur à mulieribus quotannis in domo summi pontificis, de quibus Plutarch. multa in vita Cicer. Senec. ad Lucilium. Credat aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius ob id adulterium quod cum Cæsaris vxore in aperto cōmiserat violatis religionibus eius sacrificijs, quod pro populo fieri dicitur, sic summotis extrà conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur: vnde est illud ante,
——— iubetur picta velari. De hoc etiam ante illic:
Atque Bonam tenere placant abdomine porca.
VIVENDVM *recte.*] Salubre consilium.
CONTEMNAS.] Contemnere quæras.
TVM *his.*] C. Vide qua recte, & eleganter vtatur illis particulis cum & tum. S.
NAM *lingua.*] Sensus est: In seruo improbo, lingua est pars maxima totius corporis, quasi diceret lingua inter cætera membra multū valet in seruo. quasi diceret promptus est ad loquendum. vnde seruus ille corrigitur apud Plaut. in Milite sic.
Plus oportere scire seruum quam loqui C. Te. in And. in seruo requirit fidem & taciturnitatem. S. nisi potius legatur pars pessima, vt sit sensus, linguam in seruo vitioso esse pessimam totius corporis partem.
DETERIOR *tamen hic.*] Sensus est. Deterior autem erit conditio domini, qui aliquid fecerit, vnde fit seruus, id est, subiectus seruo suo, & non liber. Nam dominus qui aliquod scelus commiserit, semper timet seruum suum ne ab eo accusetur, & ita semper est seruus seruo, & nunquam liber.
ILLIS.] Scilicet seruis.
QVORVM *animas.*] i. quos alit.
SVO *farre.*] Id est pane: farre autem ait quia Romani trecentis annis vixerunt farre, vt Plin. tradit ex sententia Verrij.
IDCIRCO.] Verba Neuoli.
COMMVNE.] Quod ad omnes æque pertinet.

125 *Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes*
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque breuissima vitæ
Portio:

Portio: dum bibimus, dum ſerta, vnguenta, puellas
Poſcimus, obrepit non intellecta ſenectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus
Stantibus, & ſaluis his collibus: vndique ad illos
Conuenient et carpentis, et nauibus omnes,
Qui digito ſcalpunt vno caput. altera maior
Spes ſupereſt: tu tantum erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus: at mea Clotho
Et Lacheſis gaudent, ſi paſcitur inguine venter.

VETVS SCHOL.

FESTINAT *enim decurrere.*] Id eſt, iuuentus decurrere, & ſenectus properare. Virgilius.

——— *breue & irreparabile tempus* *Omnibus eſt vitæ.*

DVM *ſerta. vnguenta.*] Coronas & aromata.

PATHICVS *tibi d. amicus.*] Corrumpi volens, aut corruptus.

HIS *collibus.* Id eſt, ſeptem montibus, ſupra quos poſita Roma eſt, Palatino, Tarpeio, Viminali, Auentino, Cælio, Vaticano.

CARPENTIS *& nauibus.*] Ad corruptores & itinere venient, & mari.

ALTERA *maior ſpes ſupereſt.*] Multos imberbes habet tibi creſcentes.

QVI *digito ſcalpunt vno caput.*] Cinædi, cum muliebri more componunt caput.

TV *tantum erucis.*] Dicitur hæc herba ad coitum inflammare, & vires dare.

HAEC *exempla.*] Reſpondet Næuolus.

SI *paſcitur inguine venter.*] Vſque adeo infelix ſum, vt vix induſtria inguinis ad victum ſufficiat.

IOANNES BRITANNICVS.

NE *trepida.*] Verba Iuuenalis.

PATHICVS.] Cinædus à patiendo muliebria, quod ſi à Latino deducis, cum t, exili ſcribetur, ſi vero à Græco πάθος, aſpirationem addes.

HIS *collibus.*] Id eſt durante hac vrbe vbi ſeptem ſunt colles. C. Propert.

Septem vrbs alta iugis, toto quæ præſidet orbi. S.

CARPENTEIS. *& nauibus.*] Terra & mari, eſt enim carpentum vehiculi genus.

QVI *digito.*] Hoc eſt molles, quod in Cæſare notitum eſt, qui caput ſibi vno digito ſcalperet, vnde Cic. inijciebat nihil ſuſpicandum eſſe de eo tanquam molli. Sen. ad Lucil. impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & vnum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Nam & Pompeius ſic à Clodio eſt notatus, vt ſcribit Plutarch. in vita Pompeij. Et Ammianus Marcellinus Hiſtoriæ libro decimoſeptimo Pompeij obtrectatores ait hoc etiam in eo ludibrioſum & irritum obſeruaſſe, quod genuino quodam more caput digito vno ſcalpebat. C. Videtur Iuuenalis particulam verſus cuiuſdam Calui ſumpſiſſe, qui de Pombeio dixit: Qui digito ſcalpit vno caput. De Caluo poëta & hoc verſilo, Seneca in libris oratorum & Rhetorum. Itaque poëta oſtendit Romam confluere omnes molles, pathicos, & drauco s, hoc eſt qui & patiantur, & faciant turpia & obſcœna. S.

ALTERA *spes.*]Non est inquit tibi dehinc desperandum. Immo altera tibi maior spes sup erest, scilicet cinædos tibi non defuturos.

TV *tantum erucis.*] Per erucem omne Veneris excitamentum intelligit: Eruca autem est herba, quæ maximas vires in Venerem præstat. Virgil. in Moreto.

Intybáque, venerem reuocans eruca morantem.

Plinius in decimo capite quadragesimotertio. Auiditas coitus putatur ex cibis fieri sicut viro eruca, pecori cæpe. Ouid. In secundo de Re.

Nec minus erucas aptum est vitare salaces,

Colum. *Et quæ frugifero seritur vicina priapo.*

Excitet vt veneri tardos eruca maritos.

HAEC *exempla.*] Verba Neuoli, Fer inquit, hæc exempla, & documenta excitandæ libidinis felicibus, quasi diceret se in tali re minime esse fortunatum.

AT *mea Clotho.*] Sed licet inquit in tali vitæ instituto infelix sim. Clotho tamen mea, & Lachesis, id est, tota vita mea semper tali vitæ genere delectata est, maximéque delectatur, per Clothon autem & Lachesin, quæ duæ sunt ex Parcis, quæque vitam hominum disponere dicuntur, vitam intelligit.

O parui, nostríque Lares, quos thure minuto,
Aut farre, et tenui soleo exorare corona,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus:
A tegete & baculo? viginti millia fœnus
Pigneribus positis, argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoso insistere Circo.
Sit mihi præterea curuus cælator, & alter,
Qui multa facies pingit cito sufficiunt hæc.
Quando ego pauper ero? votum miserabile, nec spes
His saltem. nam cum pro me Fortuna rogatur
Adfixit ceras illa de naue petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

VETVS SCHOL.

THVRE *minuto.*] Thus minutum manna vocant. & in inuidiam Deorum penatium, minuto dicit.

EXORARE *corona.*] Id est coronatus floribus precari.

QVANDO *ego figam aliquid*] Constituã, componam, habeam. aut certe quia in ceris vota figuntur apud templa: aut habeam vbi maneam, aut supra quod incumbam senex.

A TEGETE] Gasa mendici. à mendicitate.

VIGINTI *millia.*] Deest, vt sint.

SED *quæ fabricius.*] Plus sibi decem libris argenti petit. Fabricius Censor col-

legam suum notauit in Senatu, quia supra decem libras argenti, vnam fialam inuenit. Antea enim non licebat Senatorem plus habere.

ET *duo fortes.*] Lecticarios ait, quorum * laturus locem & securus Circenses, expectem.

CVRVVS *celator & alter Qui.*] Id est opifices, serui argentarij, laboriosi, anaglypharij.

SVFFICIVNT *hac.*] Plastæ, archetypus.

QVANDO *ego pauper ero.*] Non dico diues, at pauper, inquit, quando ero? Nam modo nec pauper sum, vt Terentius.

Nam mihi nihil esse religio est dicere

ADFIXIT *ceras.*] Ad auriculas, id est surda est.

ILLA *de naue.*] Vlyxis, vt Sirenarum periculum posset euadere.

IOANN. BRITANNICVS.

O PARVI.] Votum est Neuoli cum suspirio, quo diuitias more insipientis sibi optat, sicque poeta per irrisionem ostendit eum nescire viuere, contentum (quod facit sapiens) paruo, atque ideo turpes exercere artes, quasi innuat vitiosum hominem à sapiente in hoc differre, quod hic multa concupiscat, ille paucis contentus sit.

O PARVI.] Ex affectu dictum: nam parui ei videbantur.

LARES.] Dij familiares, de quibus pluscula diximus illic apud Persi.

Bulláque succinctis laribus donata pependit.

Nam eos vt domus præsides colebant, quibus canis assistebat, & ipsi caninis pellibus vestiebantur. De his multa Plutarchus in Problematis & Festus post Apuleiũ qui putat exile murib⁹ eum qui posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, larem dici. Eum vero qui propter aduersa vitæ merita nullis bonis sedibus in terra, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, laruam dici. lemurem autem volebant esse animum quum ex corpore nostro migrasset. Hinc autem ortam esse originem colendi lares in domo ostendit Seruius, quia homines apud maiores in suis domibus sepeliebantur, quos pro diis colere, & venerari cœperunt.

AVT *farre.*] Mola, quæ ex sale & farre cocto constabat.

FIGAM *aliquid*] Reponam.

A TEGETE *& baculo*] A mendicatione.

VIGINTI *milia*] Subaudi sint mihi. Optat enim habere hæc.

FOENVS.] Appositio est.

SED *qua Fabricius.*] Hoc est quæ inuidiosa etiam sint, vt mereantur etiam à Fabricio notari. Hócque dicit, quia Fabricius Lucinius censor Cornelium Ruffinum duobus consulatibus & dictatura speciosissime functum, quòd decem pondo vasa argentea comparasset, perindè ac malo exemplo luxuriosum in ordine senatorio retinendum non censuit. lege Valerium in ij. De censoria nota, & Gellium libro quarto.

ET *duo fortes*] Subaudi sint serui.

DE *grege Mœsorum.*] Id est, de grege seruorum, quales habebantur ex Mœsia. Est autem Mœsia, vt Plinius docet libro tertio prouincia Pannoniæ finitima, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens. Ex qua venerunt qui in Asia, vt tradit Artemidorus, habitant iuxta Bithyniam superáque fontes Caici. De quibus Strabo libro duodecimo.

LOCATA.] Supposita ad ferendam lecticam, aut reuera qui eum in circo succollantes ferrent. neque enim lectica à duobus tantum seruis gestari potuisset, sed à sex vel octo, vnde hexaphorum, & octophorum appellata est lectica.

CIRCO *clamoso*] Propter populi clamorem, & plausum fauentis aurigis, vnde alibi.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis, quo colligo panni.

CAELATOR.] Qui mihi vasa preciosa cælet. Cælare enim insculpere est, vnde & cælum ferrum, quo vasa cælantur, quæ veteres ancæsa vocabant, quod circumcedendo fiant.

SVFFICIENT.] Id est satis erunt hæc mihi si habeam.

QVANDO *ergo pauper ero.*] Si hæc habuero.

VOTVM *miserabile.*] Verba Neuoli votum suum damnantis, éstque veluti acclamatio, quasi qui errorem suum iam cognoscat.

AFFIGIT *carus.*] Syrenæ tres filiæ Acheloi ex Calliope musa finguntur à poetis, quæ in littore Campano habitantes, nautas propter ea loca nauigantes, suauitate cantus in somnum & scopulos inducebant, cogebántque facere naufragium. vnde Vlysses vt scribit Homerus libro xij. Odysseæ, quum iuxtá ea littora esset nauigaturus, à Circe admonitus, aures sociis suis cæra obturauit, se autem malo manibus & pedibus alligari iussit apertis auribus, impetrans etiam si innueret, ne solueretur. Nauigantibus igitur Syrenes statim cantare suauissime cœperunt. Huc ades inclyte Vlysse magna Achiuorum gloria, hac nauem siste, vt nostram vocem audias. Nemo enim vnquam hac iter fecit, quin nostri cantus suauitate demulceretur. Neque enim nos fugit, quid apud magnam Troiam Græci simul & Troiani deorum voluntate gesserunt. ijs ergo cantus illecebris captus Vlysses, quum sociis annuens supeciliis iuberet se solui, non id prius impetrauit, quàm periculum euaserit. Ferunt tunc illas dolore percitas in mare se præcipitasse, & à nomine vnius Parthenopes, quæ Neapoli sepulta fuit appellatam vrbem Parthenopem. Vnde Silius Italicus.

Syren dedit vna suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias, æquore cuius
Regnauere diu cantus, quum dulce per vndas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.

Earum nomina fuere Parthenope, Leucosia, Ligia.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA X.

DE VOTIS CONTRARIIS.

Arguit hæc Satyra & curas & inania vota.

OMNIBVS *in terris, quæ sunt à Gadibus vsque*
Auroram, & Gangem, pauci dinoscere possunt
Vera bona, atque illis multum diuersa, remota
Erroris nebula, quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, vt te
Conatus non pœniteat, votique peracti?
Euertere domos totas optantibus ipsis
Dij faciles. nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia viribus ille
Confisus perijt, admirandisque lacertis.

VETVS SCHOL.

OMNIBVS *in terris quæ sunt à Gad. vsque.*] Τρόπος συνεκδοχὴ, à parte totum. Nam cum Occidentem & Orientem significare vellet, locum posuit, Gades

MELIVS *ne hic rusticus infans.*] Sensus est. Maius profectò erit lucrum, quod faciet puerulus, qui deferat nūcios sacerdoti Cybeleio quàm ego facio, estque legendum cum interrogatione: Et erit ordo, infans rusticus cum matre, & casulis, & cum catello lusore, id est, qui pauperrimus est, & aliud nihil habet quàm matrē, & casulam, & catellum. ne fiet, id est, nonne fiet: hic, id est Romæ, melius, id est, cū maiori emolumento: legatus, id est, internuncius, & veluti leno amici pulsantis cymbala, id est, sacerdotis Cybelei, qui sacerdotes rebus spurcis, & venereis dediti erant: nam patiebantur muliebria vt molles, & eunuchi. Ergo melius ne, id est nōne, vt alibi in sequentibus, iam ne igitur laudas, id est, nonne laudas. posset etiam pronunciatiue legi, Et næ pro certe, & valde, vt est sæpe apud Terentium. Persius.

Næ mihi Polydamas & Troiades Labeonem Prætulerint.

PVLSANTIS *cymbala.*] De Gallis gestantibus cymbala diximus proxima Satyra. *Et resupinati cessantia tympana Galli.*

IMPROBVS.] Verba cinædi, id est, insaciabilis es. Verg. Improbum anserem appellat insaciabilem. Improbum item dicimus, sicuti manifestissimum est, minime probum. Vt illud apud Senec. Improbus homo est, qui beneficium scit sumere, reddere nescit. Improbum sæuum significat. Vergilius.

——— *Lauit improba teter Ora cruor.*

SED *pensio clamat.*] Verba sunt Neuoli. Pensio inquit, id est, æs alienum quod mihi pro domicilio meritorio pendendum est, clamat & vrget, vt poscam à te. pēsio à pendendo dicitur: nam apud antiquos omnis pecunia pendebatur. appellat autem pensionem, quæ pro locis conductis soluitur. Martialis libro iij. ad Gargilianum.

Vnde tibi toga est, & fusca pensio cellæ.

Capitur etiam pro ipsa in omni resolutione, vt illud apud Liui. libro xxxix. ab Vrbe condita. Decreuerunt consules vt tribus pensionibus ea pecunia solueretur, hoc est tribus enumerationibus, siue solutionibus.

SED *appellat puer vnicus.*] Puer inquit, ita vnicus est, vt fuit acies vnica Polyphemi. quasi diceret qui solus mihi satis non est, sicuti acies vnica non satis fuit Polyphemo. nam si duas habuisset. Vlyxes non euasisset. appellat me & vrget, vt alterum reperiam seruum. quia solus non possit mihi dare operam.

ACIES *lata.*] Latus oculus. acies autem proprie, vt docet Cic. in lib. De natura deorum, dicitur ipsa pupilla.

EVASIT *Vlysses.*] Nam Vlysses, vt scribit Home. libro Odyss. nono. tempestate per nouem dies iactatus, quum in patriam cum sociis esset rediturus ad Lotophagos prius in Aphricam delatus est, vnde socij loto gustata vix abstrahi poterāt: deinde illinc discedens in Siciliam venit ad Cyclopas, apud quos omnia sponte sine cultura prouenniunt, opes pascunt: Vlysses acceptis duodecim sociis è nauibus in littus descendit indagaturus quæ loca, quis teneret, tulitque secum vtrum plenū vini suauissimi, quod dederat Maron Ismari accola sacerdos Apollinis, & Euāthis filius, vnde dictum est vinum Maroneum, cuius tanta erat vis, vt vni mensuræ vini, viginti aquarum adderentur. Hæc prodidit Home. & Virgilius quorum & Plinius meminit libro xiiij. cap. quarto. Speluncam Polyphemi intrauerunt, qui tūc per pascua agebat oues. Illic copia casei, agnorū, & hedorū, orauere socij Vlissē, vt his rebus onusti ad naues remearent, Vlysses renuit cupidus videndi, & experiendi an Polyphemus iure hospitij aliquid donaturus esset. Caseo igitur considētes vesci cœperunt. Superuenit custos cū ouibus: ingens saxum ostio opponit, qui sint interrogat superbe, respondent se Achiuos esse ex Agamemnonis exercitu fluctibus illuc pulsos, supplices aliquid petere: hospites enim & supplices in tutela esse Iouis. Tum dij inquit non sunt curæ Cyclopibus, & cum dictos duos ex iis arreptos more montani leonis integros depastus est: multo hausto lacte obdormiuit. Sequenti die gregem in pascua eduxit, & fores eadem mole clausit, vespera rediit, duas in cœna capras deuorauit: Vlysses blandis verbis suauissimi vini, quod secum attulerant, poculum obtulit, quo gustato, ter iussit ad se deferri exhilaratus

vino

vino petit de nomine eius tanquam ei gratias acturus. Vtis, id est, nemo mihi nomen est inquit Vlysses. At ille, neminem vltimum comedam, & somno se dedit profundissimo, vino repletus: Vlisses cum sociis accepto ligno oblongo & acuto, igníque praeusto oculum, qui vnus illi erat in media fronte, eruerunt, palum in vulnere relinquentes. Cyclops dolore percitus, grauiter mugit. Ad tam horrendam vocem concurrere alij Cyclopes quaerentes, cur ipsos à somno excitaret. Tum ille. Nemo inquit dolo me, non viribus interficit. illi responderunt, si nemo vim infert, certe Iouis mala euitare nequis. Cyclops amoto saxo oues emisit. singulas manib. pertentatas. Vlysses mira astutia socios primum, mox se sub ventre alligauit & ita periculum euasit, ad sociosque rediit. Polyphemus autem, vt tradit Home. filius fuit Neptuni & Theossæ, qui obcæcatus descendit ad littora, & patrem Neptunum contra Vlyssem imprecatus est, ex quo putat illum passum naufragium.

Alter emendus erit: namque hic non sufficit: ambo
Pascendi. quid agam bruma spirante? quid, oro,
Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri,
Et pedibus? durate, atque exspectate cicadas?
Verum vt dissimules. vt mittas cetera, quanto
Metiris pretio, quod ni tibi deditus essem,
Deuotúsque cliens, vxor tua virgo maneret?
Scis certe quibus ista modis, quam saepe rogaris,
Et quae pollicitus. fugientem saepe puellam
Amplexu rapui: tabulas quoque ruperat, & iam
Signabat. tota vix hoc ego nocte redemi
Te plorante foris testis mihi lectulus, & tu,
Ad quem peruenit lecti sonus, & dominae vox.

VETVS SCHOL.

AMBO *Pascendi.*] Id est, ideo peto, quia pueros pasco, & vestio.

BRVMA *spirante.*] Hiemis tempore, cum perunt calcearium, quid dicam?

EXP. *cicadas.*] Æstiuum tempus.

VERVM *vt diss. vt mitt.*] Negligas, dimittas

QVOD *ni ti deditus essem.*] Id est, Nisi tibi omni animo deuotus fuissem, vxorem tuam non deuirginassem.

FVGIENTEM *s. p.*] Volentem recedere de domo tua.

TABVLAS *q. r. & i. Signabat.*] Dotales tabula frangentem, & repudium volentem tib. dare, & signantem tabulas, siue alij, vt nubat, siue vt alium faceret heredem, saepius reuocaui, dormitus cum ea, satisfaciens.

AD *quem peruenit l. s. & dominae vox.*] In coitu non tacentis, quod virgo erat. vt sit mariti maior infamia. aut, cum virginem imitatur.

IOANNES BRITANNICVS.

Scapvlis.] Terenti. *Dum studeo esse fidelis, amisi scapulas.* sunt autem ossa humeris annexa, à quibus dependent brachia.

Mense D.] Illud obseruandum est dici mense Decembri, & mense Ianuario & non mense Decembris, & Ianuarij, & sic de reliquis. Item vrbem Patauium, & lacum Benacum, & fluuium Adduam, & montem Parnasum & arborem ficum, Licet plærumque contra per vulgatam & meram latinitatem in contrarium dici reperiatur.

Dvrate.] Verba sunt Neuoli, & non auari, vt qui dicat: Quid dicam scapulis & pedibus tempore hyemis, vt ducent & æquo animo ferant frigoris iniuriam. C. sic, Verg. Æneid. l. 1. *Durate, & vosmet rebus seruate secundis.* nam quæ dura sunt, difficile franguntur, idcirco durant, & vim melius ferunt. S.

Vervm vt dissimules.] Esto inquit vt fingas te ignorare reliqua, quæ in te contuli beneficia, quanto precio metiris. i. quanti facis quòd ego feci tibi gtauidam, vxorem.

Virgo ma.] Sed eam tibi impleui vt mulier esset effeci.

Tabvlas.] quibus inter se conuenerant in matrimonium.

Signabat.] .i. alias tabulas iam erat signatura, cum alio viro.

Instabile, ac dirimi cœptum, & iam pæne solutum
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.
Quo te circum agas? quæ prima, aut vltima ponas?
Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quod tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. foribus suspende coronas,
Iam pater es: dedimus quod famæ opponere possis.
Iura parentis habes, propter me scriberis heres.
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

VETVS SCHOL.

Instabile.] Exclamatio est.

Qvo te circumagas.] Quo te vertas ad hæc quæ dicturus est.

Tollis enim & libris actorum] Nutris: & libris actorum, propter professionem scilicet, * quia apud ærarium patres natorum deferebantur filiorum. Vel nominum noticiem dedulgare contestatione publica.

Qvod famæ opp. possis] Ne dicaris cinædus.

Ivra parentis habes.] Hæc omnia ad ius ciuile poëta retulit. id est, meo labore habes filios, & scriberis heres, & non pateris pœnas orbitatis.

IOANNES BRITANNICVS.

Qvo te.] Quo fugias? quid respondeas?

QVAE p.] i. Quæ præmia poteris tu dicere esse. aut prima aut vltima, quasi diceret tam multa in te contuli beneficia, vt non possis dicere, ego volo hoc esse vltimum præmium laboribus Neuoli, quum nunquam possis satisfacere.

NVLLVM *ergo meritum*] Occurrit tacitæ obiectioni. posset enim dicere auarus, merita eius nulla esse. An non inquit hoc est meritum maximum, quòd quum ipse non posses ex vxore suscipere liberos, ego vicem tuam suppleuerim, & inde tibi nati sint liberi?

TOLLIS.] Educas tanquam tuos. Teren. *Quicquid peperisses decreuerunt tollere.*

ARGVMENTA *viri.*] Argumentum autore Fabio plura significat. Nam & fabulæ ad actus scenarum compositæ argumenta dicuntur, & orationum Ciceronis velut thema argumentum appellamus. vnde Pedianus inquit, argumentum tale est. Ex quo apparet argumentum omnem esse materiam ad scribendum destinatam. Et pro materia accipit Cic. inquiens, quoniam nullum scribendi argumentum mihi relictum est. Argumentum etiam dicimus probabile inuentum ad faciendam fidem. Cic. Top. & Part. Orat. Ergo argumenta viri. i. filios, qui fidem faciunt & indicimus enim sic, silentium tuum mihi argumento, te virum bonum esse, id est indicio, Plin. loquens de Vrsis. Cibi nulla argumenta. i. nulla indicia: deductumque est vocabulum ab arguo, quod idem est fidem facis, & indico, vt verba tua arguunt te improbum esse. i. indicant, & fidem faciunt.

LIBRIS *actorum.*] Diximus in ij. Satyr. illic. *Cupient & in acta referri*, acta esse libros, in quibus tam publica quàm priuata negocia perscribuntur. Vnde Cicer. in ij. Philipp. ic : in publicis actis nihil est lege grauius, In priuatis firmissimū est testamentum. Tranquillus in Tyberio. Interim quum in actis senatus legisset, dimissos, ac ne auditos quidem quosdam reos. Idem in Cæsare. Fuerat animus cōiuratis corpus occisi in Tyberim trahere. bona publicare, acta rescindere. i. libros quibus acta Cæsaris continerentur. Vnde & ætate nostra dicimus, in actis tabellionum hoc inuenitur. i. in libris quibus describuntur acta & gesta hominum. Ita demum, vt appellatione actorum intelligamus non solum libros ipsos, in quibus ipsa negocia perscribantur, sed etiam absolute facta & gesta, vt illud apud Tranquill. in Augusto. Nihil conuenientius ducens, quàm necem auunculi vindicare, tuerique acta, id est, quæ egisset. Ergo libris actorum. i. libris continentibus publica ciuitatis negocia: nam & nomina liberorum in publicis ciuitatis monumentis describebantur, Vnde Apul. in secunda Apologia ita scribit. Pater eius natam sibi filiam more cæterorum professus est. tabulæ eius partim tabulario publico, partim domo asseruabantur, quam consuetudinem seruant adhuc Veneti. possumus etiam intelligere priuatos libros, in quibus parentes acta sua describerent, inter quæ & nomina liberorum. vnde Seruius in ij. Georg. exponens illud. *Populi tabularia vidit*, scribit in templo Saturni, vbi erat ærarium solita fuisse reponi acta, quæ susceptis liberis faciebant parentes. Plin. ostendit in x. acta esse libros, inquiens phœnicem autem in comitio propositum, quod actis testatum est, sed quæ falsa esse nemo dubitauerit. Idem etiam in viij. Sed super omnia in nostro æuo actis Populi Romani testatum. Tranquil. in Caligula. Quibusdam absentium maritorum nomine repudium ipse misit, iussitque in acta referri. Ab actis dicuntur actuarij. hoc est, qui scribendo negocia tam publica, quàm priuata, in acta referunt, quasi notarij. Vnde Tranquillus in Cæsare. Orationes aliquas reliquit inter quas temere quædam feruntur vt pro. Quinto. Metello quam non immerito Augustus existimabat magis ab actuarijs exceptam male subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam.

SVSPENDE *coronas.*] In signum lætitiæ. ornabantur enim fores domus coronamentis frondibúsque. Alibi *Pone domi lauros.*

IAM *pater es.*] iam filios habes.

DEDIMVS *quod famæ.*] i. dedimus tibi filios, quibus potes ostendere te esse & virum, & maritum, ac per hoc detractorum famam extinguere, qui te mulie-

rem & cinædum dicebant.

PROPTER. *scriberis hæres.*] C. Nam lege Papia cauebatur, vt qui coniuges filios non haberent, quod alter alteri legasset, decima parte fisco applicaretur. Idcirco hic adulter debere sibi maritum ait filios suos beneficio illi de vxore gigni, quãobrem totum legatum assequitur, quod alioqui ex lege Papia non liceret. Hanc legem postea abrogarunt. Arcadius & Honorius Imperatores, tituto de infirmandis pœnis cœlibatus. S.

LEGATVM *omne capis.*] Beneficio inquit meo factum est, vt possis scribi hæres omnium legatorum, quum antea obstantibus legibus tibi non liceret. Legatũ appellatur, vt diffinit Modestus, quædam donatio testamento relicta, deducto vocabulo à lego legas, quod est idem quod mando, & decerno testamento. Inde est legator, qui testamenro legat & relinquit bona sua alicui. Legatarius vero is appellatur, qui legatum capit. A lego compositum est allego, quod capitur pro mitto. Plautus. *Quin ea ipsa me allegauit qui istam accerserem.* Allego etiam pro adduco. Plin. Tum multa allegauit, quæ ad rem propositam pertinere non videbantur.

ET *dulce caducum.*] Testamentum caducum, vt legitur apud iurisconsultos codice De testamentis dicitur quod sub conditione fit à condendo, quod ea deficiẽte, vel viuo, vel mortuo testatore id cadat, perueniatque vel ad testatorem, vel ad substitutum eo mortuo, vel quòd ab vno cadit in alterum per hereditatem. C. Iustianianus Imper. postea & nomen & materiam caducorum sustulit Cod. libro vj. Titul. De caducis tollendis. S. Capis inquit, & caducum legatum id quod sine liberis capere non poteras, id enim in te cadet, quod non expectabas: nam à cadendo, vt diximus, deducitur vocabulum, quum ab vno in alterum per hæreditatem cadit. Dulce autem appellat quod ex insperato contingit.

Commoda præterea iungentur multa caducis,
Si numerum, si treis impleuero. iusta doloris
Næuole caussa tui. contra tamen ille quid adfert.
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
Hæc sali commissa tibi cælare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus punice læuis.
Qui modo secretum commiserat, ardet, & odit,
Tanquam prodiderim quidquid scio. sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valuis
Non dubitat. nec contemnas, aut despicias, quod
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergo occulta teges, vt curia Marthis Athenis.

VETVS SCHOL.

SI *numerum, si tres.*] Si tres filios fecero. Nam a tutela excusant liberi, & in fascibus sumendit prior est, qui præstat numero filiorum.

NEGLIGIT *atque alium.*] Non curat, sed alium quærit, qui eum corrumpat.

HAEC *soli.*) Naeuolus amico dicit, Tibi soli haec secreta credidi.
NAM *res mortif.*] Periculosus est cinaedus iratus aut offensus.
SVMERE *f.*] Occidere, aut incendere domum.
NEC *contemnas.*]Ne tibi despectae sint quas habet cinaedus iras. venena dat quãtie imque distrahantur.
VT *curia Martis Ath.*]Quia in Areopago primus accusatus est Mars à Neptuno, eo quod filium eius Palintothion peremisset. vel, in Areopago Athenis, vbi sententiae feruntur grauiores.

IOANNES BRITANNICVS.

SI *numerum, si tres impleuero*] Si tres ex vxore tua suscepero filios. Nam qui in vrbe tres filios, quinque in Italia, septem in prouinciis habuisset, immunitate donabatur, quam plerique etiam sine vxore & liberis ab imperatorib. impetrauerunt. Quod & Martialis, quum esset sine liberis petijt, impetrauitque à Domitiano, vt docet carmine suo.

Quod fortuna vetat fieri permitte videri:
Natorum genitor dicar vt esse trium. Et alibi ad vxorem.
Natorum mihi ius trium roganti,
Musarum precium dedit mearum
Solus qui poterat, valebis vxor:
Non debet domini perire munus. Idem alibi.
Praemia laudato tribuit mihi Caesar vterque,
Natorúmque dedit iura paterna trium.

Qui ergo ius trium liberorum habuissent, multa consequebantur praeter caeteros commoda. vnde Appianus & Tranquillus scribunt in diuisione agri Campani Iulium Caesarem iussisse agros qui circa Capuam caeteris fuissent cultiores, & feraciores, patribus diuidendos esse, quibus trium liberorum ius adesset: quo facto concurrisse ad xx. hominum millia, qui trium liberorum alimenta deposcerent. Idem tradit. tesseram frumenti triplicem solitos accipere. Et in petitione magistratuum non habentibus filios eo numero anteponebantur.

IVSTA *doloris causa tui.*] Possunt esse verba poëtae quasi dolentis casum Neuoli: possunt etiam referri ad ipsum Neuolum sui ipsius miserescentem. Dolor est motus asper in corpore à sensibus alienus. Cicer. in ij. Tusculan.

ILLE *quid affert.*] Diues auarus.

NEGLIGIT.] i. te Neuole, nihil tibi dat.

HAEC *soli* Verba Neuoli ad poetam, vt taceat.

LEVIS.] Mollis & effoeminatus, qui pumice cutem sibi polit.

QVI *modo secretum.*] Cinaedus inquit. qui secreto opera mea vsus est, timens ne publicetur, odio me prosequitur, & caedem mihi omnibus modis machinatur.

ARDET.] In ignatione, & ira accenditur.

CANDELAM *apponere valuis.*] Id est, domum accendere adhibita candela. hoc magis placet, quàm vt intelligas candelam pro inferiora immissam: illud enim minime laetale esset supplicium. Valuae autem dicuntur ipsae fores à voluendo. Plinius libro decimoquinto valuas ex cupresso etiam quadringentis prope annis durare.

SVMERE *ferrum.*] Ad occidendum.

APERIRE *caput.*] Scindere, frangere. comminuere. Petronius. Iam non potui supplicio caput aperire.

NEC *contemnas.*] Quod dico.

QVOD.] Quia.

ANNONA *veneni.*] Id est ipsa veneni merces & copia nunquam est cara huiusmodi diuitibus & cinaedis, quia impensae non parcunt. Appellatione autem annonę intelligimus non modo rem omnem frumentariam, sed alia quoque cibaria. vnde Cic. scribit in ij. De diuinatione: Annonam futuram cariorem in macello. Sic & Tranquillus in Tyberio. Annonam macelli senatus arbitratu quotannis temperan-

ARCHIMAGIRI, *Carptores.*] Infertores, qui inlato carpunt.
BALTEA.] Lora, quibus cæſi ſunt.
PER *compita.*] Quadruuia.
VINOSVS *inebr.*] Impleat te ebrius ſecretis dominorum.

IOAN. BRITANNICVS.

O CORYDON.] Verba poetæ reſpondentis Neuolo qui petierat vt taceret, Hemeſtichion eſt Virgilij,

Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cæpit.

quaſi diceret ô ſtulte, credi'ne quicquam eſſe turpe quod poſſit latere?

SERVI *vt taceant*] Id eſt, quamuis taceant ſerui.

AD *cantum ſecundi galli.*] Id eſt, ad ſecundum cantum galli.

IVNGE *oſtia.*] Claude.

CAVPO.] Qui cauponam exercet, quem ſtabularium etiam nominamus à ſtabulo, quod pro caupona & taberna meritoria accipitur de quo ante dictum eſt. per cauponem autem intelligit vnumquemque vulgarem hominem.

LIBRARIVS.] Qui libros exſcribit. Trãquillus in Domitiano: librarijs etiam qui eam deſcripſerant crucifixis.

ARCHIMAGIRI.] Archimagirus magiſter & princeps coquorum, & coquus inter ſeruos erat, ἀρχὸς enim principem, & μάγειρος coquum ſignificat.

CARPTORES.] Carpere multa ſignificat vt mordere & reprehendere, vt poeta carpit auaritiam. Carpere frui. Perſius *Carpamus dulcia,* Carpere eligere. Terent.

Vnumquodque, quod erit belliſſimum carpam.

Carpere lædere. Virgilius.

Carpit enim vires paulatim, vritque videndo.

Capere rapere. Tibullus.

Carpite nunc tauri de ſeptem montibus herbas.

id eſt, rapite ad comedendum. In qua ſignificatione poſſit videri dictum hoc loco Archimagiri carptores, id eſt, carptores, qui ſemper aliquid ad comedendũ rapiunt, & auferunt ex epulis domini

QVID *enim dubitant.*] Non eſt inquit mirum, ſi dominos ſuos accuſant quum, velint vlſciſci verbera, quæ acceperunt ab eis falſis criminationibus, & rumoribus, quos vbique diſſerunt.

BALTHEA.] Verbera baltheorum, quibus ſæpe cæſi fuerunt. ſunt autem cingula militaria bullata ex corio, à quibus gladij dependebant, pro cingulo tamen muliebri accipitur ab Apul.

INEBRIET.] Repleat.

Illos ergo roges quid paullo ante petebas
A nobis. taceant illi: ſed prodere malunt
Arcanum, quam ſubrepti potare Falerni:
Pro populo faciens quantum Saufeia bibebat.
Viuendum recte eſt cum propter plurima, tunc his
Præcipue cauſſis, vt linguas mancipiorum
Contemnas. nam lingua mali pars peſſima ſerui.
Deterior tamen hic, qui liber non erit illis
Quorum animas & farre ſuo cuſtodit, & ære.

Idcirco vt possim linguam contemnere serui,
Vtile consilium modo, sed commune, dedisti.

VETVS SCHOL.

PRO *populo faciens qu Saufeia.*] Sacrificans virgo Vestæ. Virgilius,
Cum faciam vitulum pro frugibus ipse venito.

IOANNES BRITANNICVS.

ILLOS.] Seruos, librarium, & archimagiros.
PETEBAS *à nobis.*] Propter illud.
Hæc soli commissa tibi celare memento.
QVAM *potare.*] Subaudi tantum.
LAVFELLA *bibebat.*] Laufellam sui temporis mulierem vinolentam notat.
FACIENS.] Sacrificans, & rem diuinam peragens. Virgil.
Quum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

PRO *populo.*] Pro salute populi Romani. Sacra autem intelligit Bonæ deæ, quæ pro salute pop. Rom. celebrabantur à mulieribus quotannis in domo summi pontificis, de quibus Plutarch. multa in vita Cicer. Senec. ad Lucilium. Credat aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius ob id adulterium quod cum Cæsaris vxore in aperto cōmiserat violatis religionibus eius sacrificijs, quod pro populo fieri dicitur, sic sur. motis extrà conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur: vnde est illud ante,
——*iubetur picta velari.* De hoc etiam ante illic:
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ.
VIVENDVM *recte.*] Salubre consilium.
CONTEMNAS.] Contemnere quæras.
TVM *hu.*] C. Vide qua recte, & eleganter vtatur illis particulis cum & tum. S.
NAM *lingua.*] Sensus est: In seruo improbo, lingua est pars maxima totius corporis, quasi diceret lingua inter cætera membra multū valet in seruo. quasi diceret promptus est ad loquendum. vnde seruus ille corrigitur apud Plaut. in Milite sic. *Plus oportere scire seruum quam loqui* C. Te. in And. in seruo requirit fidem & taciturnitatem. S. nisi potius legatur pars pessima, vt sit sensus, linguam in seruo vitioso esse pessimam totius corporis partem.
DETERIOR *tamen hic.*] Sensus est. Deterior autem erit conditio domini, qui aliquid fecerit, vnde sit seruus, id est, subiectus seruo suo, & non liber. Nam dominus qui aliquod scelus commiserit, semper timet seruum suum ne ab eo accusetur, & ita semper est seruus seruo, & nunquam liber.
ILLIS.] Scilicet seruis.
QVORVM *animas.*] i. quos alit.
SVO *farre.*] Id est pane: farre autem ait quia Romani trecentis annis vixerunt farre, vt Plin. tradit ex sententia Verrij.
IDCIRCO.] Verba Neuoli.
COMMVNE.] Quod ad omnes æque pertinet.

Nunc mihi quid suades post damnum temporis, & spes
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque breuissima vitæ
Portio:

Portio: dum bibimus, dum serta, vnguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus
Stantibus, & saluis his collibus: vndique ad illos
Conuenient et carpentis, et nauibus omnes,
Qui digito scalpunt vno caput. altera maior
Spes superest: tu tantum erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus: at mea Clotho.
Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.

VETVS SCHOL.

FESTINAT *enim decurrere.*] Id est, iuuentus decurrere, & senectus properare. Virgilius.

——— *breue & irreparabile tempus* *Omnibus est vitæ.*

DVM *serta. vnguenta.*] Coronas & aromata.

PATHICVS *tibi d. amicus.*] Corrumpi volens, aut corruptus.

HIS *collibus*. Id est, septem montibus, supra quos posita Roma est, Palatino, Tarpeio, Viminali, Auentino, Cælio, Vaticano.

CARPENTIS *& nauibus.*] Ad corruptores & itinere venient, & mari.

ALTERA *maior spes superest.*] Multos imberbes habet tibi crescentes.

QVI *digito scalpunt vno caput.*] Cinædi, cum muliebri more componunt caput.

TV *tantum erucis.*] Dicitur hæc herba ad coitum inflammare, & vires dare.

HAEC *exempla.*] Respondet Næuolus.

SI *pascitur inguine venter.*] Vsque adeo infelix sum, vt vix industria inguinis ad victum sufficiat.

IOANNES BRITANNICVS.

NE *trepida.*] Verba Iuuenalis.

PATHICVS.] Cinædus à patiendo muliebria, quod si à Latino deducis, cum t, exili scribetur, si vero à Græco πάθος, aspirationem addes.

HIS *collibus.*] Id est durante hac vrbe vbi septem sunt colles. C. Propert.

Septem vrbs alta iugis, toto quæ præsidet orbi. S.

CARPENTEIS. *& nauibus.*] Terra & mari, est enim carpentū vehiculi genus.

QVI *digito.*] Hoc est molles, quod in Cæsare notatum est, qui caput sibi vno digito scalperet, vnde Cic. inijciebat nihil suspicandum esse de eo tanquam molli. Sen. ad Lucil. impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Nam & Pompeius sic à Clodio est notatus, vt scribit Plutarch. in vita Pompeij. Et Ammianus Marcellinus Historiæ libro decimoseptimo Pompeij obtrectatores ait hoc etiam in eo ludibriosum & tritum obseruasse, quod genuino quodam more caput digito vno scalpebat. C. Videtur Iuuenalis particulam versus cuiusdam Calui sumpsisse, qui de Pompeio dixit: Qui digito scalpit vno caput. De Caluo poeta & hoc versiculo, Seneca in libris oratorum & Rhetorum. Itaque poëta ostendit Romam confluere omnes molles, pathicos, & draucos, hoc est qui & patiantur, & faciant turpia & obscœna. S.

ALTERA *spes.*]Non est inquit tibi dehinc desperandum. Immo altera tibi maior spes sui erest, scilicet cinædos tibi non defuturos.

TV *tantum crucis.*] Per crucem omne Veneris excitamentum intelligit: Eruca autem est herba, quæ maximas vires in Venerem præstat. Virgil. in Moreto.

Intybáque, venerem reuocans eruca morantem.

Plinius in decimo capite quadragesimotertio. Auiditas coitus putatur ex cibis fieri sicut viro eruca, pecori cæpe. Ouid. In secundo de Re.

Nec minus erucas aptum est vitare salaces,

Colum. *Et quæ frugifero seritur vicina priapo.*

Excitet vt veneri tardos eruca maritos.

HAEC *exempla.*] Verba Neuoli, Fer inquit, hæc exempla, & documenta excitandæ libidinis felicibus, quasi diceret se in tali re minime esse fortunatum.

AT *mea Clotho.*] Sed licet inquit in tali vitæ instituto infelix sim. Clotho tamen mea, & Lachesis, id est, tota vita mea semper tali vitæ genere delectata est, maximéque delectatur, per Clothon autem & Lachesin, quæ duæ sunt ex Parcis, quæque vitam hominum disponere dicuntur, vitam intelligit.

O parui, nostríque Lares, quos thure minuto,
Aut farre, et tenui soleo exorare corona,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus:
A tegete & baculo? viginti millia fœnus
Pigneribus positis, argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius censor notet, & duo fortes
De grege Mœsorum, qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoso insistere Circo.
Sit mihi præterea curuus cælator, & alter,
Qui multa facies pingit cito sufficiunt hæc.
Quando ego pauper ero? votum miserabile, nec spes
His saltem. nam cum pro me Fortuna rogatur
Adfixit ceras illa de naue petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

VETVS SCHOL.

THVRE *minuto.*] Thus minutum manna vocant. & in inuidiam Deorum penatium minuto dicit.

EXORARE *corona.*]. Id est coronatus floribus precari.

QVANDO *ego figam aliquid*] Constituã, componam, habeam. aut certe quia in ceris vota figuntur apud templa: aut habeam vbi maneam, aut supra quod incumbam senex.

A TEGETE.] Gasa mendici. à mendicitate.

VIGINTI *millia.*] Deest, vt sint.

SED *quæ fabricius.*] Plus sibi decem libris argenti petit. Fabricius Censor col-

legam suum notauit in Senatu, quia supra decem libras argenti, vnam fialam inuenit. Antea enim non licebat Senatorem plus habere.

Et *duo fortes.*] Lecticarios ait, quorum * laturus locem & securus Circenses, expectem.

Curvus *celator & alter Qui.*] Id est opifices, serui argentarij, laboriosi, anaglypharij.

Sufficiunt *hæc.*] Plastæ, archetypus.

Quando *ego pauper ero.*] Non dico diues, at pauper, inquit, quando ero? Nam modo nec pauper sum, vt Terentius.

Nam mihi nihil esse, religio est dicere

Adfixit *ceras.*] Ad auriculas, id est surda est.

Illa *de naue.*] Vlyxis, vt Sirenarum periculum posset euadere.

IOANN. BRITANNICVS.

O parvi.] Votum est Neuoli cum suspirio, quo diuitias more insipientis sibi optat, sicque poeta per irrisionem ostendit eum nescire viuere, contentum (quod facit sapiens) paruo, atque ideo turpes exercere artes, quasi innuat vitiosum hominem à sapiente in hoc differre, quod hic multa concupiscat, ille paucis contentus sit.

O parvi.] Ex affectu dictum: nam parui ei videbantur.

Lares.] Dij familiares, de quibus pluscula diximus illic apud Persi.

Bullaque succinctis laribus donata pependit.

Nam eos vt domus præsides colebant, quibus canis assistebat, & ipsi caninis pellibus vestiebantur. De his multa Plutarchus in Problematis & Festus post Apuleiũ qui putat exile muribus eum qui posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, larem dici. Eum vero qui propter aduersa vitæ merita nullis bonis sedibus in terra, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, laruam dici. lemurem autem volebant esse animum quum ex corpore nostro migrasset. Hinc autem ortam esse originem colendi lares in domo ostendit Seruius, quia homines apud maiores in suis domibus sepeliebantur, quos pro diis colere, & venerari cœperunt.

Avt *farre.*] Mola, quæ ex sale & farre cocto constabat.

Figam *aliquid*] Reponam.

A tegete *& baculo*] A mendicatione.

Viginti *milia*] Subaudi sint mihi. Optat enim habere hæc.

Foenvs.] Appositio est.

Sed *qua Fabricius.*] Hoc est quæ inuidiosa etiam sint, vt mereantur etiam à Fabricio notari. Hócque dicit, quia Fabricius Lucinius censor Cornelium Ruffinum duobus consulatibus & dictatura speciosissime functum, quòd decem pondo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum in ordine senatorio retinendum non censuit. lege Valerium in ij. De censoria nota, & Gellium libro quarto.

Et *duo fortes*] Subaudi sint serui.

De *grege Mæsorum.*] Id est, de grege seruorum, quales habebantur ex Mœsia. Est autem Mœsia, vt Plinius docet libro tertio prouincia Pannoniæ finitima, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens. Ex qua venerunt qui in Asia, vt tradit Artemidorus, habitant iuxta Bithyniam superáque fontes Caici. De quibus Strabo libro duodecimo.

Locata.] Supposita ad ferendam lecticam, aut reuera qui eum in circo succollantes ferrent. neque enim lectica à duobus tantum seruis gestari potuisset, sed à sex vel octo, vnde hexaphorum, & octophorum appellata est lectica.

Circo *clamoso*] Propter populi clamorem, & plausum fauentis aurigis, vnde alibi.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.

CAELATOR.] Qui mihi vasa preciosa cælet. Cælare enim insculpere est, vnde & cælum ferrum, quo vasa cælantur, quæ veteres ancæsa vocabant, quod circumcedendo fiant.

SVFFICIENT.] Id est satis erunt hæc mihi si habeam.

QVANDO *ergo pauper ero.*] Si hæc habuero.

VOTVM *miserabile.*] Verba Neuoli votum suum damnantis, éstque veluti acclamatio, quasi qui errorem suum iam cognoscat.

AFFIGIT *ceras.*] Syrenæ tres filiæ Acheloi ex Calliope musa finguntur à poetis, quæ in littore Campano habitantes, nautas propter ea loca nauigantes, suauitate cantus in somnum & scopulos inducebant, cogebántque facere naufragium. vnde Vlysses vt scribit Homerus libro xij. Odysseæ, quum iuxta ea littora esset nauigaturus, à Circe admonitus, aures sociis suis cæra obturauit, se autem malo manibus & pedibus alligari iussit apertis auribus, impetrans etiam si innueret, ne solueretur. Nauigantibus igitur Syrenes statim cantare suauissime cœperunt. Huc ades inclyte Vlysse magna Achiuorum gloria, hac nauem siste, vt nostram vocem audias. Nemo enim vnquam hac iter fecit, quin nostri cantus suauitate demulceretur. Neque enim nos fugit, quid apud magnam Troiam Græci simul & Troiani deorum voluntate gesserunt. ijs ergo cantus illecebris captus Vlysses, quum sociis annuens superciliis iuberet se solui; non id prius impetrauit, quàm periculum euaserit. Ferunt tunc illas dolore percitas in mare se præcipitasse, & à nomine vnius Parthenopes, quæ Neapoli sepulta fuit appellatam vrbem Parthenopem. Vnde Silius Italicus.

Syren dedit vna suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias, æquore cuius
Regnauere diu cantus, quum dulce per vndas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.

Earum nomina fuere Parthenope, Leucosia, Ligia.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS
SATYRA X.

DE VOTIS CONTRARIIS.

Arguit hæc Satyra & curas & inania vota.

OMNIBVS *in terris, quæ sunt à Gadibus vsque*
Auroram, & Gangem, pauci dinoscere possunt
Vera bona, atque illis multum diuersa, remota
Erroris nebula, quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, vt te
Conatus non pæniteat, votique peracti?
Euertere domos totas optantibus ipsis
Dij faciles. nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia viribus ille
Confisus perijt, admirandisque lacertis.

VETVS SCHOL.

OMNIBVS *in terris quæ sunt à Gad. vsque.*] Τρόπος συνεκδοχὴ. à parte totum. Nam cum Occidentem & Orientem significare vellet, locum posuit, Gades

scilicet & Gangem breuiter complexus orbem. Nam Gades sunt in Atlantico mari, Hispaniæ proximæ, vbi se angustissimo diuortio inter columnas Herculis in Mediterraneos sinus Oceanus infundit.

Dis faciles.] Satyrice, ad mala peragenda faciles, vel ideo faciles, quia preces stulta audiunt.

Nocitura toga.] Optantibus dignitates, nocitura in pace, & in bello.

Torrens dicendi copia.] Abundens eloquentia, aut fluens.

Viribus ille Confisus.] Vt Milo Crotoniates, qui cum arbores manibus scinderet, brachia eius occupata sunt, & à lupis consumptus est.

IOANNES BRITANNICVS.

Omnibus in terris.] Hac Satyra Iuuenalis insectatur stulta hominum vota, qui mentis affectibus inseruientes à diis multa petunt tanquam bona quæ eis maxime sunt perniciosa. Ait ergo poeta, homines adeo ignorantiæ profundo immersos, vt pauci existant qui vera bona, malaque cognoscant, & proinde fieri, vt pro bonis mala sibi optent. colligítque à diis aut nihil omnino petendum, quum ipsi multo melius quàm nos sciant quid nobis expediat: aut id tantum petendum, vt mens sana sit in corpore sano.

A Gadibus.] Ab Occidente. Nam Gades insula est extra Columnas Herculis ad hostium Betis irrumpentis in oceanum Britannicum.

Gangem.] id est Orientem: Ganges Indiæ fluuius est, quem alij incertis fontibus, vt Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt, in eum decem & nouem amnes influunt. Plin. lib. vij.

Pauci dignoscere possunt.] Pauci inquit sunt mortalium ab Occidente vsque in Orientem, qui vere sciant dignoscere verum bonum, à malo.

Vera bona.] Quia multa sunt quæ bona videntur, quum tamen non sunt.

Diversa.] Contraria, id est mala.

Illis.] S. bonis.

Remota nebula erroris.] i. remota animi nostri cæcitate, qui mala deuictus cupiditate transuersus fertur. Vnde Valerius. Etenim densissimis innoluta tenebris mortalium mens, inquam late patentem errorem cæca precationes tuas spargis?

Timemus.] Vt malum.

Cvpimus.] Vt bonum.

Dextro pede.] Secundo & prospero conatu. Nam pede dextro id dicimus facere, quod nobis prospere cedit, contrà sinistro. vnde Apuleius in Asino aureo: sinistro pede profectum, me spes compendij frustrata est.

Concipis.] Verbum est votis conueniens, dicimus enim vota concepta, quę mente concipimus & agitamus, quod concipis, id est animo tuo optas.

Evertere domos.] Ordo est, dij faciles ipsis optantibus euertere domos.

Nocitura toga.] Toga & militia ablatiui sunt casus. adeo inquit homines longe sunt à cognitione veri boni, vt plerunque petant quæ omnino eis sunt nocitura. & domi, & militiæ. alij enim reipub. administrationem, alij rei militaris imperia expetunt, & multa id genus, quæ ipsis exitium afferunt.

Toga.] Nam per togam, quæ (vt scribit Pedianus & iam sæpe diximus) communis fuit habitus marium & fœminarum, intelligimus res vrbanas, vnde Cic. *Cedant arma togæ.* & Iuuenalis, *Tantum igitur muros intra toga contulit illi, Nominis & tituli.* C. Est enim Metonymia, vt Rhetores docent, Cicer. libro tertio de Orat. S.

Et torrens dicendi copia] Scilicet petitur, id est eloquentia, periphrasticos.

Mvltis.] Cum sequentibus connectitur, vt sit sensus. Multi eloquentiam

optant, ſed multis mortifera eſt, & pernicioſa, vt fuit Demoſtheni & Ciceroni, de quibus inferius.

TORRENS.] Ingens, & abundans: vnde inferius de Demoſthene,

Torrentem & pleni moderantem frena theatri,

& alibi. *Iſeo torrentior.* ſumpta tranſlatione à torrente, hoc eſt fluuio, qui magno rapitur impetu.

VIRIBVS *ille.*] Id eſt alius. Oſtendit enim & vires homini quandoque eſſe pernicioſas. Reſpexit autem ad Milonem Crotonienſem quem ferunt giſſe omnia ſupra quàm homo valet: de quo & hoc proditur, quòd ictu nudæ manus, taurũ fecit victimam: eum ſolidum, ea quæ mactauerat die humeris ſolus geſtauit, non grauatim. Exitum autem habuit vitæ miſerandum. quum enim iam natu grandis athleticam deſiſſet, iterque ſolus per loca faceret ſilueſtria, quercum vidit patulis ramis in media parte hiantem. tunc volens experiri an vires ſibi adhuc ſupereſſent, immiſſis in arboris ſciſſuram digitis, quercum deducere, ac reſcindere conatus, mediam diſcidit. moxque viribus, ceſſantibus, & in naturam ſuam arbore redeunte, retentus & captus, ſe feris præbuit lacerandum, de hoc Gellius, Valerius, Solinus, Plinius, & Strabo. Ouidius in Ibin ſic,

Vtque Milo robur deducere fiſſile tentes.
Nec poſsis captas inde referre manus.

Sed plureis nimia congeſta pecunia cura
Strangulat, & cuncta exſuperans patrimonia cénſus,
Quanto delphinis balæna Britannica maior.
Temporibus diris igitur, iuſſuque Neronis
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors: rarus venit in cenacula miles.
Pauca licet portes argenti vaſcula puri,
Nocte iter ingreſſus gladium, contumque timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis vmbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima fere vota, & cunctis notiſsima templis
Diuitiæ, creſcant vt opes, vt maxima toto
Noſtra ſit arca foro. ſed nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cum pocula ſumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

VETVS SCHOL.

STRANGVLAT.] Apoplexin paſſi moriuntur.
BALAENA *Britannica.*] Metaphora in Tiberium, & diuites.
TEMPORIBVS *diris.*] Tyrannicis ſcilicet cũ iuſſiſſet Nero omnes prædari

ad domos diuitum milites encurrerunt, pauci ad domos pauperum.

P A V C A *licet.*] Licet modica tibi sit res familiaris, metuis tamen impetum militi à Tiberio missi ad proscriptionem tuam.

E T *mota ad lunam.*] Vt Virgilius, ——— *Simul ipsa silentia terrent.*

V T *maxima toti Nostra sit arca foro*] Vsque ad Cerealem præfectum, in foro Traiani arcas habuerunt Senatores in quibus argentum, aut pecunias tutius deponebant. Propterea & locus ipse in quo erant arcæ positæ, Opes dictæ sunt.

A C O N I T A *bibuntur fictilibus.*] Id est, pauperes venena non timent. Et bene poeta, vt ostenderet paupertatem innocuam à crimine,& diuitias malis oppressas, vasa potoria ad demonstrandam diuersitatem posuit.

E T *lato Setinum.*] Vinum à Setio. In aurata, inquit, fiola cum vinum coloratum acceperis, time venena. Et Ardebit, quia vinum splendescit in auro.

IOAN. BRITANNICVS.

S E D *plures nimia.*] Multa inquit exitiosa petuntur, sed diuitiæ maxime, quæ inter alia petuntur, plures occidunt, & quanto quis plura possidet, tanto magis exitio est obnoxius.

C E N S V S.] Scilicet strangulat, tantum exuperans cuncta patrimonia, quanto maior est balena delphino, id est qui sit valde extra communem diuitiarum mensuram.

B A L E N A *Britannico.*] Bene autem Britannicam nominauit, quia in Oceano Britannico, vt in nono refertur Plinius tales beluæ maiores spectantur, Græci, phalenam appellant. Festus autem Pompeius eandem pistricem, & cetum putat.

T E M P O R I B V S *diris.*] Ostendit poëta exemplo Cassij Longini, & Senecæ, diuitias homini sæpe perniciosas esse, nam quo tempore Nero imperabat, Cassium Longinum iussit interfici, hac vna ex causa, quòd in vetere gentili stemmate, Cassij Cæsaris percussoris imaginem retinuisset. Sed Iuuenalis innuit, Longinum interfectum quòd eius opibus Nero inhiaret. eadem etiam causa Seneca coactus est mori.

S E N E C A E *prædiuitis.* Nam Seneca opes vel inuidiosas possedit, de quibus sic Corn. Tacitus, Festus Ruffus, & Tigillinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes,& vltra priuatum modum euectas opes adhuc augeret, quodque studia ciuium in se verteret, hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia, quasi principem supergrederetur. Seneca quoque apud eundẽ Tacitum, alloquens Neronem, se diuitem testatur his verbis. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeo vt plerunque intra me ipse voluam, egone equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Vbi est animus ille modicis contentus, tales hortos extruit? & per hæc suburbana incendit? & tantis agrorum spatiis tam laro fœnore exuberat? C. Vna defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Seneca quarto Imperij Neronis anno sestertium millies possedit, vt Tacitus refert libro decimotert.o, id est coronatorum siue scutorum aureorum septuagies quinquies centum millia. quid putamus quatuor reliquis annis accessisse? nam octauo Neronis anno periit vir sapiens, & moderatus. S. Demum finis vitæ eius fuit. quum enim ex Campania remeans in agro suburbano apud quartum lapidem substitisset, illò iussu Neronis propinqua vespera Syluanus tribunus prætoriæ cohortis venit,& villam globis militum sepsit, vespera Syluanus tribunus prætoriæ cohortis venit, & villam globis militum sepsit intromisitque vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltimam denunciaret: quo accepto brachia primum ferro percussit, mox crurum, & poplitum venas abrupit, illatúque balneo, & vapore eius exanimatus sine vllo funeris solemni crematur.

A E D E S *l.*] Nam & Plautium Lateranum consulem designatum Nero adeo propere interfici iussit, vt non complecti liberos, non illud breue mortis arbitrium permitteret. manu autem Turij tribuni trucidatus est.

INC.] Rato inquit fit, vt pauperibns & inquilinis, qui conductis cœnaculis habitare consueuerunt. cædes paretur. Cœnacula autem antiqui & cœnationes loca appelauerunt vbi cœnabant, sed postquam (vt scribit Varro in lingua Latiali) in superiori parte cœnitare cœperunt, superioris domus vniuersa ædificia cœnacula dicta sunt. Nec mirum. nam & pistrinum veteri vocabulo adhuc nominamus, in quo grana molis versatilibus teruntur, quum antea tantum ante vsum molarum in pilis pinserentur, vnde & nomen simili modo dicimus veteri nomine loricam, quæ ferro modo constat, quum antea loris conficeretur, à quibus & nomen. vnde Fest. scribit cœnacula dici ad quæ scalis ascenditur, cui astipulatur Apuleius in nono Metamorphos. Meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto. Plaut. in Amphytrione. In superiore qui habito cœnaculo. Tranquillus in Augusti. Ipse Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectabant. Liuius libro nono De bello Macedonico. Cœnaculum super ædes datum est scalis ferentibus in publicum obsecratis. Ea autem cœnacula vtpote diuitibus incommoda inquilinis locabantur, de quibus alibi ante sensit.

Vltimus ardebit quem tegula sola tuetur.
A pluma, molles vbi reddunt oua columbæ.

CONTVM.] Lignum cuspidatum, quo nautæ vtuntur ad explorandam fluminum altitudinem. Iuuenalis suprà. *Et contum. & stygio ranas in gurgite nigras.*

CANTABIT *vacuus*.] Seneca ad Lucilium, Nudum latro transmittit, etiam in obsessa via pauperi pax est.

LATRONE.] Latrones antiqui autore Festo, eos dicebant, qui conducti militabant, quasi λατρεύοντες, id est seruientes. nam λατρεία seruitus est. at nunc viarum obsessores dicuntur, quòd à latere adoriuntur, vel quòd insidiantur latenter.

PRIMA *fere vota*.] subaudi sunt.

SED *nulla aconita*.] Attende periculum quod diuitibus imminet, sæpe numero enim venenis tolluntur.

ACONITA.] Aconitum, vt scribit Plinius libro vigesimoseptimo in nudis nascitur cautibus, quas Græci aconas vocant, vnde nomen aconitum aliqui dixere. Alij quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

FICTILIBVS.] A pauperibns qui fictilibus vtuntur.

GEMMATA.] Quum in maximis eris diuitiis, ita vt poculis gemmatis vtaris: aureis enim calicibus gemmas, & præcipue smaragdos inserebant. Martial.

Gemmatum Scythicu vt luceat ignibus aurum,
Aspice quot digitos exuit iste calix.

& Iuuenalis ante.

Nam Virro vt multi gemmas ad pocula transfert, A digitis.

SETINVM.] Vinum est Campanum, à Setia denominatum. Martialis,

Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab Vrbe cados.

Iamne igitur laudas, quod de sapientibus alter
Ridebat, quoties de limine mouerat vnum,
Protuleratque pedem: flebat contrarius auctor?
Sed facilis cuiuis rigidi censura cachinni:
Mirandum est, vnde ille oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat

Democritus, quanquam non esset verbibus illis
Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal.

VETVS SCHOL.

PVLMONEM *agitare.*] Quia ex splene risum dicunt gigni.

PRAETEXTA.] Quarum Tarquinius Priscus vsum inuenit, & Romæ intulit, palmatam dicit.

IOANNES BRITANNICVS.

IAM *ne igitur laudas?*] Sensus est, quum homines feruntur tam præcipites, & tam multi agitentur incommodis, propter stulta vota & cupiditates, nonne igitur existimabis Heracliti & Democriti sanum fuisse iudicium, qui contrariis animi affectibus, eorum cæcitatem & vitia damnauere? de quibus sic Seneca De tranquilitate vitæ: & Democritũ potius imitemur, quàm Heraclitum. Hic enim quotiens in publicum processerat, flebat, at ille ridebat. Huic omnia quæ agimus, miseriæ: Illi ineptiæ videbantur. Horatius in Epistolis de Democrito. *Si foret in terris rideret Democritus.* hinc ei, vt tradit Suidas, inditum fuit nomen gelasini. Nam Gelasinus Græce, Latine ridiculus interpretatur. vnde & Plautus In Stycho. Gelasino mihi paruo nomen pater indidit propter paupertatem. hoc adeo nomen repperi; quia inde iam à pauxillo puero ridiculus fui, eo quia paupertas fecit ridiculus forem. Gelasini etiam anteriores dentes vocantur (vt docet Polydentes de rerum vocabulis) quos ridendo ostendimus. Gelasinus etiam autore Suida, ruga illa, siue linea dicitur, quæ dum ridemus in facie efficitur. Vnde in septimo Martialis,

Nec grata est facies, cui Gelasinus abest.

RIDEBAT.] Hominum negocia tanquam ineptias.

FLEBAT.] Scilicet Heraclitus tanquam miserias.

CENSVRA.] Taxatio, quia censores moribus vrbis præessent.

QVANQVAM *non esset.*] Ac si dicat, multo magis risisset, si tantæ tunc vanitates extitissent.

PRAETEXTA *& trabea.*] Id est talia magistratuum insignia, qualia habent Romani. prætextam enim & sellam curulem, lictoresque, & togam pictam, quæ insignia Hetruscorum magistratuum erant Tullus Hostilius Romanorum rex tertius, debellatis Hetruscis, primus vt Romæ haberentur instituit. sed postea Tarquinius Priscus, quum filius bello Sabino annos quatuordecim natus, hostem manu percussisset, eum & pro concione laudauit, & bulla aurea prætextáque donauit, insigniens puerum vltra annos fortem, præmiis virilitatis & honoris. autores sunt Macrobius, Liuius, Dionysius, & Plinius. Dicebatur autem prætexta, quod purpura prætexeretur.

TRABAE.] Trabeã gestamen fuisse consulũ, & ducũt. Dionys. scrib. in quinto loquens de triumphante sic. Nec ornatur trabea, qui peculiaris est consulum ducumque amictus. quod sensit etiam Pap. in Syluis in carmine Eucharistico.

Hic quum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar
Agmina mille simul iussit discumbere mensis.

sed & augurũ fuisse interprete Seruio docet Virg. *Ipse Quirinali lituo, paruaq; sedebat Succinctus trabea:* ea & reges vsi sunt autore Plin. in octauo.

FASCES.] Lictores præcedentes cum fascibus virgarum, in quibus secures erant alligatæ.

LECTICA.] Qua gestabantur à seruis.

TRIBVNAL.] In sellis currulibus & tribunalibus considebant, qui maiora iudicia exercebant: subsellia erant tribunorum, trium virorum, quæstorum, & hu-

iusmodi minora officia exercentium. Asconius autor est. Subsellium enim est sedile, vt scribit Varro, dictum quod non plane sit sella, sicut subsipere quòd non plane sapit.

Quid si vidisset Prætorem curribus altis
Exstantem, et medio sublimem in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vlla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niueos ad frena Quirites,
Defossa in loculis, quos sportula fecit amicos.

IOANNES BRITANNICVS.

IN *tunica Iouis*. [Mappam mittentem in Circo Consulem describit poëta. Nam tunicam Iouis, togam palmatam dixit, Tyria purpura confectam, hoc est Sarrana. vt Virgilius.

Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro

EX *humeris aulæa togæ*.] Eleganter aulæa quasi latis velis. Cicero, Velis amictos non togis.

TANTVM *orbem*.] Tantam multitudinem.

DA *nunc & volucrem sceptro*.] Virga, quam consules portant, quia supra aquilas faciunt.

ET *niueos ad frena Quirites*. In candidis togis officium facientes.

QVO *sportula f. a.*] Non amor verus, sed sportula.

IOANNES BRITANNICVS.

QVID *si vidisset*] Describit prætorem præsidentem ludis Circensibus habitu triumphali, deridétque, nam insignia triumphalia prætori in Circensibus ludis concedebant, & etiam aliquando priuatis. Vnde L. Aemylio, qui Persen regem Macedonum deuicit, concessum fuit à populo, & a senatu, vt ludis Circensibus triumphali veste vteretur. Plin. De viris illustr.

IN *curribus altis*.] In curru triumphali, qui auratus erat, & quatuor equis albis trahebatur.

IN *tunica Iouis*.] Habitu triumphali, de quo ita meminit Liu. libro x. ab Vrbe condita, qui Iouis optimi maximi ornatu decoratus curru aurato per Vrbem vectus in Capitolium ascenderit. Nam qui triumphabant tunicam sibi induebant sumptam ex templo Iouis: de qua sic meminit Lamprid. in Alexandro Seuero, Prætextam, & pictam togam, nunquam nisi consul accepit, & eam quidem quam de Iouis templo sumptam alij quoque accipiebant. aut prætores, aut cõsules, quod etiam videtur innuere Iulius Capitolinus in gestis Gordianorum his verbis. Pal-

matam tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus suam propriam habuit, quum ante Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de palatio, item Flauius Vopiscus in vita Probi imperatoris. Te manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata. Ea purpurea erat & auro intexta. vt scribit Plin. libro nono, & palmata, siue palmatis dicta, quòd ea, vt sensit Seruius, vtebantur. qui palmam meruissent. Martial.

Palmataque ducem te cito redde togæ.

Alij dicunt prætextam triumphantis appellatam esse tunicam Iouis, quod ad similitudinem tunicæ Iouis esset facta. Alij dicunt palmatam dictam esse, quòd in ea pars palmæ, hoc est victoriæ intexeretur, vt ab Helena pictis vestibus apud Homerum acu certamina inseruntur, quod & Plin. libro octauo, capite lvj. indicare videtur, quum ait, pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natæ.

A V L AE A *sarrana picta togæ.*] Id est togam pictam & purpura distinctam, vt sit periphrasis ipsius togæ triumphalis, quam vt diximus palmatam appellarunt, de qua sic Seruius. Palmatam togam merebantur qui de hostibus palmam reportassent. Martialis, *Palmataque ducem te cito redde togæ*, de qua & Apuleius in prima magiæ Apologia sic, denique triumphantibus quadrigas albas, & togam palmatã exprobrates. Palmatam autem togam purpuream fuisse indicat Sydonius his verbis. Et illam. Sarranis ebriam succis, inter crepitantia segmenta palmatam conuenustauit.

A V L AE A.] Latitudinem vestis expressit. nam Aulæa proprie dicuntur vela & ornamenta, quibus parietes & aulæ teguntur, quæ Græce peristromata: & peripetasmata appellantur. Inter quæ dicuntur & ipsa tapetia, de quibus sic Plautus in Pseudulo, vt ne peristromata quidem æque picta sint Campanica, neque Alexandrina beluata consueta tapetia. ad ornamentum etiam theatrorum adhibebantur, vt ante. *Ast alia quotiens aulæa recondita cessant.*

S E R R A N A.] Tyria, purpurea. nam vt scribit Gellius, Tyros ante dicta fuit Sarra, sicut & Thacia Sytho, & Corinthus Ephire. iuxta autem Tyrum purpura piscis capiebatur, ex cuius faucibus, vt alibi diximus, liquor eliciebatur aptus ad tingendas vestes, quæ modo purpureæ ab ipso pisce, modo Sydoniæ à Sydone ciuitate Tyri. modo Sarranæ ab insula dicebantur. Virg. *Sarrano dormiat ostro.*

E X *humeris.*]. s. dependentia.

T A N T V M *orbem c.*] .i. coronam auream tanti ponderis.

Q V I P P E *tenet sudans.*] Adiuuat eum ad coronam sustinendam. Nam à tergo triumphantis seruus erat, qui coronam sustentabat. Plin. libro xxxiij. capite. i. Et cum corona ex auro Hetrusco sustineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æqua fortuna triumphantis, & serui coronam sustinentis.

H A N C *publicus.*] Ordo est, seruus publicus sudans tenet hanc, nec mirum à poëta dictum seruum publicum. Nam non solum serui erant priuati, qui dominis propriis seruirent, sed & publici, qui ad publica ciuitatis ministeria adhibebantur. Vnde Valer. in ij. De maiestate loquens de Mario. Missus enim ad eum occidendum priuata domo Minturnis clausum seruus publicus natione Cimber. Idem in tertio capite De fortitudine loquens de Teramene Atheniensi. Ridensque seruo publico, qui potionem tradiderat, Critiæ, inquit, propino.

N E *sibi placeat.*) Ne nimis insolescat, nam placere sibi est se efferre. Martialis in quinto.

Quum voco te dominum, noli tibi Cinna placere

Maiores enim instituerunt, vt à tergo triumphantis adsisteret seruus, qui pari fortuna triumpharet. moneretque triumphantem, vt seipsum cognosceret: ne tanta gloria nimium superbiret, vnde Tertul. sic scribit, Hominem se esse etiam triumphãs in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim à tergo, Respice post te, hominem memento te etiam. vtique hoc magis gaudet tanta se gloria coruscare, vt illi admonitio conditionis suæ sit necessaria.

DA *nunc & volucrem.*] Adde etiam & aliud triumphantis insigne, id est aquilam. Nam aquila Romanorum insigne erat militare. Ea vt scribit Iosephus libro tertio De bello Iudaico, reliqua signa præcedebat, quod & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima: itaque illam & principatus insigne putat, oménque victoriæ quodcunque bello petierint. erat & antea prima cum quatuor alijs, lupis, minotauris, equis, apris, quæ singulos ordines anteibant. paucis ante annis sola in aciem portari cœperat, reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non fere apud legiones vnquam hibernarum esse in castris, vbi aquilarum non sit iugum. autor est Plinius libro octauo. Qui in acie aquillam ferebat, aquilifer appellabatur. vnde Tranquillus in Augusto. Constat aquilifero legionis suæ grauiter saucio, Aquilam humeris subijsse, diûque portasse.

SCEPTRO *quæ surgit eburno.*] Nam inter alia triumphantis insignia, erat & scipio eburneus habens aquilam in summitate, quem manibus triumphans gestabat. Dionys. libro tertio.

ILLINC *cornicines.*]Nam cornicines sequebantur castra, præcedebántque triũphantis currum canentes, ijque erant & buccinatores ornamẽtum totius legionis. in ingressu conflictus, & eius reditu quoties pugnabatur, cornicines & tubicines canebant. Vnde est illud in octauo Satyra.

——— Aut longos castrorum ferre labores

Si piget, & trepido soluunt tibi cornua ventrem Cum lituis audita.

De ijs lege Vegetium.

AGMINIS *officia.*] Hoc est clientes, & amicos triumphantem præcedentes, & ministrantes. nam clientes ex instituto Romuli, vt tradit Dionys. tenebantur patronis suis in magistratibus, & deductionibus, & alijs in reipub. sumptibus impendiorum participes tanquam genere proximi adesse. tanta erat inter eos beneuolentia, vt clientes dignum censerent omnia patronis pro viribus subministrare.

NIVEOS *Quirites.*] Nam ministri & clientes ad habenas triumphantis aderant vestibus induti candidis. scribit Plutarchus. Paulo Æmilio eunti cum prætura ad Hiberos, concessos lictores à senatu: & equo vectum albo, albáque indutum trabea, & ministros omnes albis vestibus fuisse indutos. Domitianus, autore Tranquillo generum fratris indigne ferens albatos & ipsum ministros habere proclamauit.

DEFOSSA.] Posita.

SPORTVLA.] Quæ dabatur vt diximus in prima Satyra clientibus.

IN *loculis.*] In prima Satyra diximus de loculis illic.

——— Loculis comitantibus itur Ad casum tabulæ.

Tum quoque materiam risus inuenit ad omneis
Occursus hominum, cuius prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos
Veruecum in patria, crassóque sub aëre nascis
Ridebat curas, necnon & gaudia vulgi,
Interdum & lachrymas, cum Fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediúmque ostenderet vnguem.
Ergo superuacua, aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genuo incerare Deorum.

Quosdam præcipitat subiecta potentia magnæ
Inuidiæ, mergit longa, atque insignis honorum
Pagina, descendunt statuæ restémque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

VETVS SCHOL.

TVNC *quoque materiam.*] Tunc quoque inuenit Democritus materiam risus, cum hæc quæ in vrbe fiunt, necdum essent reperta, id est maior seueritas, & minor vanitas esset.

VERVECVM *in patria.*] Apud Abderim, aut Megarim, quæ fuit patria Democriti? Nam ex cœli vitio regiones solent æstimari. nam fuit Democritus, vbi stulti solent nasci, id est Achiuus. Vult igitur Democritum inter stultos prudentissimum natum.

CVM *fortuna ipse minaci.*] Cum fortunam contemneret, nihil dicens se habere quod ab ea expectaret: quinimo infami digito ei turpiter insultaret.

GENVA *incerare.*] * In signis insignare, vota facere.

HONORVM *Pagina.*] Ænea pagina, quæ ante imaginem eorum stans, omnes eorum gradus honorum inscriptos continet: quam nunc dicunt, tabulam patronatus.

RESTEMQVE *sequuntur.* Trahuntur. ducuntur.

IMPACTA *securis.*] Si intacta, noua: si impacta, percussa, ab eo quod est impingo.

ET *immeritis franguntur crura caballis.*] Quibus vecti sunt honorati. Nam poeta equestres statuas & consulares dicit immerito pœnam sustinere, aut ad restem trahi. quod ait sequi, aut certe conflari * eum fuerunt, proprijs moribus dignam sustinuerant sententiam. ex quo ostendit per hoc vitam nobilium.

IOANN. BRITANNICVS.

TVNC C.] Suis temporibus incultis, & agrestibus.

CVIVS *prudentia.*) Democritus inquit, exemplo est viros prudentes vbique nasci posse, hósque dictum est ex stomacho in superbiam eorum, qui orti sanguine Romano cæteros contemnebant. sicque docet poeta iuxta illud Apulei in prima Apologia, non vt prognatus. sed vt mortuus quisque sit spectandum, nec qua regione, sed qua ratione vitam viuere inierit considerandum, quando in omnibus gentibus varia ingenia prouenjant. quanquam videantur quædam stultitia, vel solerti a insigniores apud sordidissimos inquit Scythas Anacharsis sapiens natus est, apud Athenięses catos, Meletides fatuus. non ergo inquit mirum est, si & in Thracia, vbi aër crassissimus est. Democritus tantæ vir prudentiæ natus est. Prudentia in bonorum & malorum delectu consistit.

IN *patria v.*] In Thracia, vbi patriam Abderam habuit, vt scribit Laert. Diog. quam condidit soror Dionysij & nomine suo sic vocauit.

CRASSOQVE *sub aere nasci.*] Hoc dictum esse videtur ex Heracliti sententia, qui affirmat animam ibi esse prudentiorem, vbi aer sit siccior. vnde Thebani pingues hebetésque sunt existimati quia Thebis aer sit crassissimus, cōtra Athenis sit siccus, & ideo Athenienses prudentiores habentur. traxit autem colorem Iuuenal. ab illo Horatij in Epist.

Bœotum in crasso iurares aere natum.

Illud non est omittendum quod scribit Probus Æmylius in Alcibiade, Bœotios magis corporis firmitati quam ingenij acumini inseruire.

RIDEBAT *curas*] Negocia hominum, vt diximus, & diuersos animi affectus.

QVVM *fortunæ ipse minaci*] Ostendebat Democritus has res humanas, pro quibus mortales tanto tempore anxij sunt, parui faciendas, quum illæ non sint quæ hominum mentibus tranquillitatem largiri queant: Fortunámque, quam cæteri mortales colunt tanquam deam cunctis in rebus dominantem, ita contemnebat, vt ei mandaret laqueum, à quo suspenderetur, intelligens eam homini virtutibus stipato nullo modo nocere posse.

MEDIVM *vnguem.*] Medium digitum, quem Persius, vt diximus in eius Commentarij, infamem appellat,

Infami digito & lustralibus ante saliuis *Expiat.*

nam eum digitum cæteris contractis in aliquem protendere contumeliosum est, est autem inter digitos tertius. vnde Martialis,

Rideto multum qui te Sextille cinædum,
Dixerit, & digitum porrigito medium.

ERGO.] Quum pauci cognoscant verum bonum, & verum malum.

FAS *est.*] Licet apud deos. nam ius dicitur, quod quum fit deus non irascitur. Ius autem ad homines pertinet vnde illud apud Vergil.

Sæpe etiam festis quædam exercere diebus *Fas & iura sinunt.*

hoc est & dij, & homines permittunt. ergo dij permittunt se rogari, & concedunt quæ nocitura sunt.

QVOSDAM *præcipitat*] Exemplo Seiani ostendit nimios honores, quos putamus verum bonum, quandoque perdere homines. Seianus enim regnante Tyberio, eo potentiæ & auctoritatis peruenerat, vt natalis eius publice celebraretur, imagines aureæ passim ponerentur. In quinto consulatu eum sumpserit collegam imperator. Verum, quum is postea in omne genus crudelitatis erupisset, Seianum tanquam furem aduersus Germanici liberos filij sui, quorum ipse alterum suspecto iam alterum oppresso demum Seiano interemit, datis ex Capreis literis ad senatú interfici iussit. vnde Seneca de Tranquillitate vitæ sic inquit. Quo die illum senatus deduxerat, populus in frusta diuisit, in quem quicquid congeri poterat, dij homines q. contulerant, & ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. nam in scalas gemonias vnco à carnifice. quicquid superfuit, tractum est.

LONGA *atque insignis honorum pagina*] Id est inuidia quam contraxerat ex summis honoribus, qui in libris & actis publicis describuntur.

DESCENDVNT *statuæ*] i. disijciuntur per totam Vrbem. Nam in gratiam Seiani statuæ passim per Vrbem positæ erant à multis, quæ nunc in eius contemptum, gratiámq; imperatoris deijciuntur, sic enim fieri cõsueuit ad odiũ damnati testandum. Quod & Cicero in C. Pisonem ostendit factum his verbis. Dyrrachini autem statuam illius persimilem, quam stare celeberrimo in loco voluerant, ne suauissima hominis memoria moreretur deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant.

RESTEMQVE *sequuntur.*] Virum dum ex sublimi auelluntur, an quum per Vrbem in eius dedecus raptantur humi.

ROTAS *bigarum*] Biga appellatur currus, quum à duobus equis iunctis trahitur. Sic quadriga & triga, quæ à quatuor, & tribus. Nec audiendi sunt, qui in plurali tantum numero inflecti contendunt, quorum falsam opinionem auctoritas optimorum autorum redarguit, & imprimis Plin. lib. vij. Myrmecides quidam in eodẽ genere inclaruit à quo quadriga ex eadem materia, quam musca alis integeret, fabricata est. Tranquil. in Tyberio. Natalem suum plebeis intercurrentem Circensibus vix vnius bigæ adiectione honorari passus est. Nam statuæ vt docet Plinius volumine xxxiij. non modo equestres ponebantur oreo sine dubio à Grecis exemplo. qui victores cælatas tantum dicabant in sacris, sed & in curribus ijs, qui triumphassent, sed serum hoc fuit, nec ante Diuum Augustum, nec vetus fuit bigarum celebratio in ijs qui prætura functi curru vecti essent per circum.

Iam ſtrident ignes, iam follibus, atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Seianus: deinde ex facie toto orbe ſecunda
Fiunt vrceoli, pelues, ſartago, patellæ,
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum,
Cretatúmque bouem: Seianus ducitur vnco
Spectandus: gaudent omnes. quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, ſi quid mihi credis, amaui
Hunc hominem. ſed quo cecidit ſub crimine? quiſnam
Delator? quibus indicibus? quo teſte probauit?
Nil horum: verboſa, et grandis epiſtola venit
A Capreis: bene habet, nil plus interrogo.

VETVS SCHOL.

IAM *ſtrident ignes.*] Conflatur ſtatua, vt pecunia inde fiat.

SEIANVS.] Seianus fuit Tiberio vſque adeo carus amicus, vt nihil eſſet quod ei à Tiberio petenti negaretur: vſque adeo etiam de eo cogitauerit necem, vt diſpoſitis coniurationis ſociis occiſo Tiberio ipſe regnaret. cum hoc cognouiſſet Tiberius, ſuper eius nomine Epiſtolam ad Senatum miſit, & ſic per Conſules damnatus eſt, cum omni progenie ſua: vſque adeo vt filiam eius virginem iuberet Senatus à carnifice ſtuprari, & ſic occidi, vt iure videretur fuiſſe occiſa.

ORBE *ſec.*] Quia præfectus vrbi fuit, venerabilis, ſecundus à Cæſare Tyberio.

PONE *domi laurus.*] Hoc quaſi populus loquitur.

CRETATVMQVE *bouem.*] Candidũ. Quid tibi, inquit, proſint Dij, cum Seiano nihil profuerint. vt Lucretius,

Cretatúmque bouem duci ad Capitolia magna.

VERBOSA *& grandis Epiſtola.*] Multa nam ſuperflua ad populum principes ſolent ſcribere.

A CAPREIS.] Inſula in Campania. Virgilius,

Teleboum Capreis cum regna teneret. ibi nam Nero habitabat.

IOANNES BRITANNICVS.

IAM *ſtrident ignes.*] Quibus ſtatuæ fundantur.

ATQVE *caminis.*] Id eſt fornacibus, κάμινος enim fornacem ſignificat, à quo etiam formamus caminatus. Plin. lib. xvj. caminata foſſura ore compreſſiore ſint. loquitur enim de ſcrobibus.

ARDET *adoratum populo caput.*] Seianus inquit, quem in tanto honore tota ciuitas habuit, vt pro deo etiam coleret, igni abſumitur.

CREPAT.] Subiecto igne.

FACIE *ſecundæ.*] Id eſt ex Seiani facie, quẽ totus orbis ſecundum poſt principem Tyberium agnoſcebat. Nam interdum per eius fortunam interdum per Tyberij ſimul, atque Seiani fortunam omnes iurabant, quippe ſignificantes ipſum ſimul cum Tyberio imperare. ita dixit ſecundam faciem, ſicut & Papin. Rutilium

Gallicum

Gallicum. appellauit proximam ceruicem Domitiano.

Stat proxima ceruix Ponderis immensi.

SARTAGO.] Vas est coquinariũ ad res frigendas comparatũ. Perſ. Metaph. ſic.

Vnde hæc ſartago loquendi Venerit in linguas.

PONE *domi lauros.*] Verba ſunt populi inſultantis Seiano in gratiam principis: lætitiam inquit, oſtende, captus eſt Seianus hoſtis imperatoris, & iam vnco ducitur in ſcalas gemonias. nam in ſignum lætitiæ frondibus, & ſertis fores ornabantur, vnde & ſuperius. *Per lumina tende corymbos.*

IN *capitolia.*] Vt Ioui Capitolino mactetur.

CRETATVM.] Candidum. Perſ. creata ambitio. i. candidati competitores magiſtratum. Martial. *Creatam prætor cum vellet mittere mappam.*

DVCITVR *vnco.*] Nam damnati vnco trahebantur in ſcalas gemonias, interdum & Tyberim, vnde Lamprid. in vita Commodi ſic ſcribit, Corpus eius vt vnco traheretur atque in Tiberim mitteretur; ſenatus & populus poſtulauit.

QVAE *labra.*] Verba populi Seianum mortuum inſectantis.

DELATOR.] Occultus, vt diximus, accuſator. Deferre enim eſt clandeſtino accuſare. Martial.

Ecce verum Carus te detulit, adſit agellus.

INDICIIS.] Et indicibus legitur. Nam index ſignificat eum qui coniurationem, crimen aut aliam rem ſecretam detegit. Vnde & indicium, id eſt ipſa detectio. Index etiam pro indicio, vt illud apud Valeriũ, Tam memorabilis operis index eſt in Capitolio ſtatua bullata. Index etiam capitur pro ſecundo digito manus per quẽ aliquid iddicamus. Celſus, per plagam digitus index erit dimmittendus. capitur & pro operis titulo. Plinius libro trigeſimo capite primo. Vicies centum milia verſuum à Zoroaſtre condita indicibus quoque voluminum eius poſitis explanauit. Index item pro eo lapide, quo auri & argenti tentatur bonitas.

NIL *horum.*] Reſpondentium verba.

A *Capreis.*] Inſula eſt Campaniæ, vbi frequens erat Tyberius ad vacationem vrbanarũ rerum. Olim à continenti auulſæ fuerunt. Strabo in vj. ſic ſcribit: Prochyta & Pithecuſæ auulſæ de terra partes ſunt, eodem modo & Capreæ, ergo à Capreis, à Tyberio.

EPISTOLA *venit.* Ad ſenatum enim ſcripſit per Neuium Sertorium Macronem, oportere Seianum in cuſtodia haberi, aperte autem interfici non imperabat, non quia id nollet, ſed quia timebat ne ex hoc tumultus oriretur.

BENE *habet.* Inualuit praua conſuetudo, vt dicatur bene ſe habet. Sed profecto ita dicendum eſt bene habet: quo genere locutionis veteres vſi ſunt. Terentius, *bene habet:* Propertius.

Et bene habet nunquam mater lugubria ſumpſit. Horatius.

———Magnum narras vix credibile. atqui *Sic habet.*

Sic & Græci locuti ſunt καλῶς ἔχω.

——— Sed quid
Turba Remi? ſequitur fortunam, vt ſemper, & odit
Damnatos. idem populus, ſi Nyrtia Tuſco
Fauiſſet, ſi oppreſſa foret ſecura ſenectus
Principis, hac ipſa Seianum diceret hora
Auguſtum. iam pridem, ex quo ſuffragia nulli
Vendimus, effudit curas. nam qui dabat olim
Imperium. faſceis, legiones, omnia, nunc ſe.

Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem, et Circenses. perituros audio multos.
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mi
Brutidius meus ad Martis fuit obuius aram.

VETVS SCHOL.

SI *Nyrtia Tusco.*] Fortunam vult intelligi poëta, quæ apud Nyrtiam colitur, vnde fuit Seianus.

HAC *ipsa.*] Qua illi detrahit potestatem imperij secuta.

EX *quo suffragia nulli.*] Id est, ex quo non est imperium populi, quod per suffragia diuersis vendat. Hoc post Augusti monarchiam, ex quo imperatores esse cœperunt.

PERITVROS *audio multos.*] Iterum sibi loquitur populus, pauens cum Seianus tractus est.

MAGNA *est fornacula.*] Multos habet fornax quos exurat.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *quid.*] Verba poëtæ, quid inquit turba facit?

SEQVITVR *fortunam.*] Nam vulgares homines in amicitijs colendis fortunam maxime sequuntur, vt quò se illa, eodem quoque se inclinent. Vnde est illud Horatij.

Diffugiunt cadis cum fece siccatis amici.

Sic etiam Ouid. scribens ex Ponto ad maximum.

Affuit ille mihi quum me pars magna reliquit,
Maxime, fortunæ nec fuit ille comes. Idem in eodem.
Et cum fortuna statque caditque fides. Idem,
Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est,
Quæ simul intonuit proxima quæque fugat.

Poeta ostendit turpe esse amicum in aduersis deserere. Vnde & Ouid. in Ponto.

Turpe sequi casum, & fortunæ cedere amicum:
Et nisi sit felix, esse negare suum.

VT *semper.*] Scilicet fecit in alijs. nam quo se fortuna, eodem & fauor hominũ inclinat, modo enim summo honore in senatum deduxerunt, modo lecta Tyberij epistola omnes vno ore conuiciati sunt ei, in carcerémque traxerunt.

IDEM *populus.*] Vulgi leuitatem ostendit, & taxat. Si enim inquit accidisset, vt ei Nortia propitia fuisset, & Tyberius naturæ per senectam concessisset, certe Seianus imperator creatus fuisset.

SI *Nortia.*] Hoc est dea Hetruscorum, Nam, vt ex Tertulliano didicimus, Volsinensium dea peculiaris fuit Nortia, & Sutrinorum. sic enim scribit, Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati suus deus est, & paulo infra, Crustuminensium Deluẽtinus, Narniensium Viridianus, Asculanorum Ancharia, Volsinensium Nortia, Oriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia &c, de Nortia itẽ Liuius libro septimo sic scribit, Volsinijs quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Æthruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorum autor Cinthius affirmat, sub eius nomine fortem fortunámque significari Martianus Capella in libro De nuptijs philologiæ scribit.

TVSCO,] Id est Seiano, qui ex Æthruria erat oriundus.

SI *senectus secura principis foret oppressa.*] Si Tyberius in senecta quieta morte assumptus esset, & non sollicita, ac si dicat, si in tranquillo reip. statu, & ciuitatis beni-

uolentia mortuus esset. hoc autem dicit, quia non sine magno animi cruciatu oppetijt. de eo enim sic Tranquillus recitans initium epistolæ eius, Quid scribam patres C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam, hoc tempore, dij me deæque perdant, quem quotidie perire sentio, si scio. Veneno (vt aliqui tradiderunt) lento, & tabifico sublatus fuit.

OPPRESSA.] A morte, non autem à Seiano, vt quidam ineptè scripserunt.

HAC *ipsa hora.*] Qua scilicet damnatus est, & ductus vnco.

AVGVSTVM.] Hoc est imperatorem. omnes enim imperatores Augusti nomen sibi vsurparunt.

IAMPRIDEM *ex quo.*] Hic sensus est: Non fuisset inquit mirum si forte populus Romanus mortuo Tyberio, imperatorem Seianum creasset, & non potius ipse sumeret curam reipub. administrandæ per libertatem. Is enim ex quo fuit sub iugo & imperio Cæsarum pristinæ libertatis iam oblitus, nec nunc aliud in precio habet quam ludos Circenses, erit autem ordo, populus iampridem effugit curas ex quo suffragia nulli vendimus.

SVFFRAGIA *nulli vendimus.*] Ostendit in creandis magistratibus quos ad arbitrium suum populus per suffragia creare solebat, nunc nullam ei esse creandorum potestatem, sed omnia taurum imperatoris nutu geri. Quod ab Sylla primum factum constat, quum se dictatorem dixisset. Nam ei senatusconsulto data fuit potestas necis, confiscationis, coloniarum, possessionis, populationis, auferendi regni, conferendi cui cuique collibuisset, publicatarum venditionis ædium. omnia enim arbitrio suo administrabat. Quod postea fecerunt imperatores, qui secuti sunt oppressa libertate Vnde Tranquillus in Caligula sic. Tentauit & comitiorum more reuocato, suffragia populo reddere.

VENDIMVS *suffragia.*] Consueuerant enim competitores magistratuum in comitiis tribuum suffragia sibi coëmere muneribus, & largitionibus. Quod & Plutarchus eleganter in vita Coriolani his verbis ostendit. Diu si quidem post emptio & venditio fera prorupit, & inter concionis suffragia sese argentum miscuit. Seneca ad Lucilium: quàm putas iucundum esse tribubus vocatis, quum candidati in templis suis pendeant, & alius nummos pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat? Petronius.

Nec minor in campo furor est, emptique Quirites
Ad prædam strepitúmque lucri suffragia vertunt,
Venalis populus, venalis curia patrum.

EFFVGIT *curas.*] Populus inquit iam omisit curas pristinas gubernandæ reip. & eas ipsis relinquit imperatoribus, qui omnium iam rerum habenas ad nutum moderantur.

IMPERIVM.] Aut merum est, aut mistum. Merum imperium habet gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas dicitur. Mistum imperium est, quum etiam iurisditio inest, quod in danda possessione consistit. Iurisditio est etiam iuris dandi licentia. hæc Vlpianus De iure omniũ iudicium. Imperium ergo possumus accipere, aut dictaturam, nam vt scribit Pomponius De iuris origine, proditi sunt dictatores à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduersio data est: aut simpliciter quancumq; dignitatem.

FASCES.] Consulatus, & præturas. Nam sex lictores cum totidem fascibus virgarum, & securibus colligatis prætorem, duodecim vero consulem præcedebant.

LEGIONES.] Exercitus, præfecturas stratioticas.

CONTINET *nunc se.*] Et hæc omnia permittit ab imperatoribus, qui populi libertatem oppressere, disponi.

PANNVM *& Circenses*] Videtur potius legendum esse, Pana quàm pannum duas enim res dicit populum curare, vt sit sensus. Lupercales ludos in honorem Panos & Circenses curat, si enim dicas pannum & Circenses, vna tantum res erit. de Lupercis supra diximus in secunda Satyra.

——*Palmas præbere Luperco.*

De Circensibus autem illic in tertia, *Si potes auelli Circensibus.*

PERITVROS.] Verba sunt populi.

MAGNA *est fornacula.*] Magnum est incendium, hoc est res maximi excidij, & furoris mouentur.

MI.] Pro mihi. Vergil. *& mi genus ab Ioue summo.*

BRVTIDIVS.] Nomen fictum.

Quam timeo, victus ne pœnas exigat Aiax,
Vt male defensus! curramus præcipites, &,
Dum iacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant serui, ne quis neget, & pauidum in ius
Ceruice obstricta dominum trahat. hi sermones
Tunc de Seiano, secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Seianus, habere
Tantundem, atque illi summas donare curuleis?
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis Augusta Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? vis certe pila, cohorteis.
Egregios equites, & castra domestica? quid ni
Hæc cupias? & qui nolunt occidere quenquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara, & prospera tanti,
Vt rebus lætis par sit mensura malorum?
Huius, qui trahitur, prætextam sumere mauis:
An Fidenarum, Gabiorúmque esse potestas,
Et de mensura ius dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Vlubris?

VETVS SCHOL.

EXIGAT *Aiax.*] Tiberius Nero quasi insanus, si inferior fuerit in bello, aut si scierit se à nobis fuisse contemptum.

VT *male defensus.*] Timeo ne eum Tiberius occidat, cum se dicat à Senatu male defensum, & parum aliquid in Seianum factum.

SED *videant serui.*] Proprie cuiusque serui ne dicant dominos suos ad trahendũ non conuenisse ne calumnientur. Quoniam dederat seruis potestatem, vt liceret dominos accusare quibuslibet criminibus. ne ergo iudicium de dominis facerent, si minus Cæsarem vindicarent in corpore Seiani.

VISNE *salutari.*] Hoc quasi ex persona poetæ inseritur.

SVMMAS *donare curules.*] Consules facere.

ILLVM *exercitibus.*] Magistrum militum facere.

TVTOR *haberi principis.*] Patricius fieri.

AVGVSTA *Caprearum in rupe s.*] Tiberius Nero secessum eum elegerat: de qua insula Augustus ἀπραγόπολιν dixit, quod ibi esset otij locus vt ait, Suetonius. Sedentis, significa: * & diuem turpiter vixisse capreis Tiberium, qui Seianum velut tutorem habuisset.

CVM *grege Chaldeo*] Cum magis, aut mathematicis.

ET *castra domestica*] Iuxta aggerem primus castra posuit Seianus, id est super Diocletianas: quæ dicta sunt castra Prætoria.

SED *quæ preclara*] Quid iuuat tanti æstimare bona, si cum his & mala perueniant?

PRAETEXTAM *sumere mauis.*] Id est Præfectus & Consul esse, cum periculo: an securus minorem dignitatem administrare, vt si ædilis, aut curator cuiuscumque paruæ ciuitatis, vt iuberes tabernariis.

VACVIS *Ædilis vlubris.*] Desertum Italiæ oppidum, aut iuxta Romam.

IOAN. BRITANNICVS.

QVAM *timeo.*] Quàm timeo ne multi imitati Aiacem manu sua sibi mortem consciscant, vt pote, qui male defensi fuerint, quod multi fecerunt Tyberij temporibus. vnde Tranquil. Citati ad causam dicendam partim se domi vulnerauerunt. certi damnationis, sed ad vexationem ignominiámque vitandam partim in media curia venenum hauserunt.

AIAX. Ciuis citatus. Nam Aiax quum in iudicio armorum Achillis ab Vlysse esset superatus, dolore in insaniam versus est, qui mortem Vlyssi minatus, quum ad eius pascua venisset, ratus eius commilitones interficere, oues & alia pecora trucidauit. In caprum quendam quem Vlyssem esse crediderat, crudeliter sæuiuit, qui simul ac cognouit, quæ per insaniam perpetrasset, gladio sibi pectus transuerberauit. Aiax Thelamonis fuit filius ex Hesione Laomedontis filia. fuit & alius Aiax Oilei filius in currendo pernicissimus, vt scribit Homerus in Iliade.

CALCEMVS *Cæsaris hostem*] Pedibus inquiunt Seianum hostem Cæsaris proteramus. Et videant nos serui, ne nos accusent, quòd eum, vt amici non calcauerimus. Illudque respexit poeta, quòd nulli delatorum, autore Tranq. fides est apud Tyberium abrogata.

CERVICE *adstricta.*] Obtorto collo. Qui enim vi in iudicium, aut ad aliquod supplicium ducebantur, aut obtorto collo, aut iniecto laqueo trahebantur. Plaut. in Penulo. *Sed quid ego dubito fugere hinc in malam crucem priusquam obtorto collo ad prætorem trahor?* Cic. in Oratione pro Aulo Cluentio. Nec quicquam propius est factum quàm vt illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceretur, vt reliqua posset perorare. Diuus Hieronymus in Epist. ad matrem & filiam, in Gallia commorantes sic scribit, Obtorto collo me in ius tralis vt dur probem quod nolo, aut multorum inuidiam subeam. Tranquill. in Vitellio, religatis post terga manibus iniecto ceruicibus laqueo, veste discissa, seminudus in forum tractus est. Apul. libro viij. Metam. Collo constrictum reducunt eum pastores molesti. Idem in nono, collóque coustricto, & sacrilegos impurosque compellantes interdum pugnis obuerberant.

HI *sermones.*] Subaudi erant qui sequuntur.

VIS *ne salutari.*] Vis ne esse ea potentia & autoritate, qua Seianus extitit apud principem?

HABERE *tantundem*] Scilicet diuitiarum possidere.

SELLAS *do. cur.*] Id est creare tuo arbitrio magistratus, nam sella curulis magistratuum erat, & triumphantium. Aliqui dictam putant quòd in curru ponebatur, quo in curiam soliti erant vehi honoris gratia qui magistratum gessisseut. autor Gellius libro iij. capite xviij. Liuius vero innuit dici curulem à Curibus ciuita-

te Sabinorum. verba Liuij hæc sunt. Haud pœnitet, inquit, eorum sententiæ esse. quibus & apparitores, & hoc genus ab Æ truscis finitimis: vnde sella curulis, vnde toga prætexta sumpta est Strabo libro iiij. Memoriæ proditum est, vt triumphalia ornamenta, insigniaque consularia, & simpliciter magistratuum decora, in Romanam vrbem, à Tarquiniis translata sunt.

TVTOR *prin.*] Tutor is dicitur, qui potestatem habet in capite libero ad eum tuendum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, quasi tuitor, & defensor, sicut æditimi qui ædes tuentur. Seianus autem, principe Capreis commorante, omnia gubernabat, tanquam tutor principis & defensor.

CHALDAEO.] Propter Thrasyllum mathematicum Chaldæum, quem de futuris maxime consulebat. Chaldæi autem Diodoro autore Babyloniorum antiquissimi fuerunt, qui eum locum in sua rep. quem Ægyptij sacerdotes obtinuere. Ad cultum enim deorum destinati, per omnem vitam philosophabantur. peritissimi astrologiæ habiti, multi diuinatione quadam futura prædicebant, ac tum auguriis, tum sacris, tum aliis quibusdam incantationibus, & mala auertere ab hominibus, & bona afferre, auguria insuper, somniáque, & prodigia interpretari consueuere. De his etiam ante diximus in vj. Sat. illic: *Chaldæis sed maior erit fiducia.*

VIS *certa pila*] Non interrogantis est sed affirmantis. Scio inquit te velle imperia militaria, & scilicet præsis cohortibus prætorianis, quibus Seianus præfuit.

PILA.] Tela sunt Romanorum. Lucan. *Et pila minantia pilis.* sicut sarissæ Macedonum, & gessa Gallorum.

EGREGIOS *equites*] Intelligit equites domesticos, quos Romani stratiotas appellarunt: & sic docet quæ sint castra domestica, vt stet & particula pro, id est. castra enim domestica erant ipsi equites, qui ad imperatoris custodiam excubabant, etiam prætoriani dicebantur. eques autem duplici modo accipitur, vt eques ille appelletur, qui mercede aliena conductus equo meret, & qui censu suo equestrem obtinet dignitatem, is à Matt. dicitur eques non alienus.

Quis largitur opes veteri fidóque sodali?
Aut quem prosequitur non alienus eques? Idem in Distichis.
Felix cui comes est non alienus eques,

hoc est qui aliena mercede non facit stipendium, sed diuitiis propriis est eques, Itē equitem pro equo posuit Enni. *Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti Proiiciunt sese*: quem locum secutus Verg. sic scripsit.

Frena pelethronij Lapythæ, gyrosque dedere,
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

COHORTIS.] Cohors pars decima est legionis. Nam in legione decem erant cohortes, constabántque peditibus, & equitibus, sed maiore semper peditum numero.

QVID *nihil cupias.*] Non est inquit mirum, si tales honores cupias, nam & qui nolunt occidere quenquam, velint tamen posse occidere, ac proinde esse potentes, & principes.

SED *quæ præclara.*] Sententia est catholica, quæ tamen Seiano accommodatur, quæ id continet, quod his verbis scribit Apul. Nihil quicquam homini tam prosperum diuinitus datum, quin & tamen admistum sit aliquid difficultatis, vt etiam in amplissima quaque lætitia subsit quæpiam vel parua querimonia, coniugatione quadam mellis & fellis. Sed & Plin. libro vij. sic. Quid quod bona malis paria non sunt etiam par. numero, nec lætitia vllo minimo dolore pensanda? Plaut. in Amphytrione. *Ita diis placitum voluptati vt mæror comes consequatur, quin incommodi plus malique illico adsit, boni si obtigit quid.*

PRAETEXTAM.] Prætexta triumphantium fuit, & magistratuum, vt ex Macrobij lectione superius docuimus. Prætextam etiam solitos gestare senatores constat, vnde Asconius ait, prætextam nobiliorum esse, togam vero viliorum di-

cta prætexta quòd purpura prætexeretur. vnde Plinius libro nono, de purpura loquens, sic inquit. Huic fasces securésque Romanæ viam faciunt, idemque pro maiestate in pueritia, distinguítque ab equite curiam. Prætextam ergo hoc loco accipere possumus vestem senatoriam, quam eo die induerat, quo venit in senatum, quum occisus fuit.

SVMERE *manis.*] Hæc interrogatio eo tendit, vt ostendat longe tutius esse, in mediocri humilique fortuna versari, quàm in summa opulentia.

AN *Fide Gab.*] Oppida (vt diximus ante] Latij deserta, de quibus Horat. sic *Gabiis desertior, atque Fidenis, vicus.*

POTESTAS.] Nomen est officij. nam vt paulo superius diximus ex Vlpiani testimonio, Potestas appellabatur merum imperium, quando potestatem gladij haberet ad animaduertendum in ciues delinquentes. Tranq. in Claudio. Atque etiam per prouincias potestatibus demandauit. Ergo potestas Gabiorum, id est esse magistratus, & habere imperium Gabiis ad animaduertendum in ciues facinorosos.

VASA *m. fr.* Id est esse ædilis qui ponderibus, & mensuris præerat. Pers.

Sese aliquid credens Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Erant autem ædiles minimi magistratus adolescentésque, prima commendatione creabantur Cic. legum ij. Suntoque ædiles curatores Vrbis, annonæ, ludorumque solennium, illisque ad honoris amplioris gradum primus accessus esto.

VLVBRIS.] Oppidum est Latij desertum, vnde ait vacuis, hoc est parum habitatis. Nam oppida etiam præter Vrbem ipsam vt ostẽdimus in quarta Sat. ædiles habebant.

PANNOSVS. Vestibus crassioribus, nam Pannosi & pannucij dicuntur, qui vestibus incedunt, crassioribus, hoc autem dicit contra prætextam, quæ purpurea erat, & preciosa.

Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Seianum. nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes: numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, & impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, quid Pompeios euertit, & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites.
Summus nempe locus nulla non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde, & vulnere pauci
Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.
Eloquium, aut famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Mineruam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

VETVS SCHOL.

E T *illum Ad ſua.*] Sullam, Cinnam, ſiue Cæſarem.

S V M V S *n. locus.*] Honorum culmen regnandi cupiditas.

M A G N A Q V E *numinibus v. e. m.*] Dij nam irati exaudiunt, & præſtant contraria futura petentibus.

E T *ſicca m.*] Incruenta, ac per hoc naturali morte ſua.

E T *totis quinquatribus.*] Diebus feſtis, quibus Minerua colitur, aut quod intra quinque atria ſit atria abundat. * nam dies quinque in vno feſti.

V N O *p. colitaſſe Mineruam.*] Vilioris pretij fictilis Mineruæ ſignum. aut certe eum nunc oſtendit puerum, qui adhuc diſcit, & arcula ſequitur eum: aut qui tenue adhuc eloquium habet.

C A P S A E.] In qua ſignum, aut codices reponit.

IOANNES BRITANNICVS.

E R G O *quid op*] Peroratio eſt qua oſtendit Seianum ignorauiſſe verum bonum quum illud in dignitatibus, & honoribus reponeret. quum Seianus inquit tanta mala propter nimios honores ſit paſſus, Ergo ignorauit quid verum bonum eſſet, & proinde optandum.

N V M E R O S A *p.*] Seianus inquit, qui ſummos ſibi honores quærebat, proceram turrem ſtruebat vnde caderet, Nam quanto quis altiore ex loco cadit, tanto grauiorem ruinam ſentit, hocque totum metaphoricos. Claudianus in Ruffinum,

Tolluntur in altum, Vt lapſu maiore ruant.

P R A E C E P S *im.*] Poſuit præceps, vt ſubſtantiuum, quaſi pro præcipitio, ſic & Pap. in Soterijs. Rutilij Gallici, *Et ſubitis præceps iuuenile pericli.*

Q V I D *Craſſos.*] Et patrem & filium quos à Parthis cæſos oſtendit Plutar. Nam quum Pop. Rom. à Parthis graue bellum motum ad Orientem accepiſſet, aduerſus eos miſit L. Craſſum cum infinitis regum auxiliis. nam Bithyniæ rex Nicomedes Romanos iuuit, & Mithridates Ponticus: cum quo bellum poſtea grauiſſimũ fuit, & Ariarates Cappadox, & Ptolemæus Paphlagon, victus tamen eſt Craſſus, & ab hoſtibus captus, caput ei reciſum cum manu dextera Ariſtonico regi oblatum ludibrio fuit, & quia Parthico auro inhians talem ſuſceperat expeditionem, aurum liquidum in os eius infuſum fuit, vt cuius animus arſerat auri cupiditate, eius etiã mortuum & exangue corpus vreretur. eius filius à Parthis cum eos inſequeretur, cum exercitus parte inſidiis interceptus obtruncatur. Eius caput abſciſſum, & lancea præfixum Parthi ante Craſſi caſtra oſtentabant.

Q V I D *Pomp.*] Magnum Pompeium cum duobus filijs. Nam Magnus dum primum ſibi in rep. locum quærit, à Cæſare in campis Philippicis profligatus, à Ptolemæo rege Ægypti interficitur. Filij vero, Cn. & Sextus, quum ingens bellum in Hiſpania pararent, demum apud Mundã ciuitatem à Cæſare ſunt ſuperati. Cneũ eo prælio profugum crure ſaucio deſerta & auia petentem Cenonius apud Lauroneum oppidum conſecutus pugnantem, necdum deſperantem interficit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abſcondit, aliiſque poſt Cæſarem bellis re eruauit. Is enim contractis infelicis belli reliquijs in Sicilia ingens commouit bellum confugientibus ad eum qui ſuperfuerant ex partibus Bruti & Caſſij. verum prælio nauali ab Agrippa & Aug. ſuperatus, amiſſa claſſe CCC. & quinquaginta nauium cum ſex nauibus in Aſiam profugit: vbi à Titio, quem olim captum ſeruauerat Mileti interficitur. lege Appianum.

E T *illum.*] Iulium Cæſ. qui poſtea in ſenatu tribus & viginti vulneribus confoſſus fuit, Bruto & Caſſio coniurationis principibus, primoque eius percuſſore Caſca, qui eum iuxta collum enſe percuſſit.

A D *ſua ſt.*] Ad ſuum imperium, vt ſibi parerent.

NVLLA *non arte pe.*] Id est omni arte quæsitus.

NVMINIBVS *ma.*] Non propiciis, non amicis.

AD *ge. Ce.*] Non est inquit mirum, hos omnes tam crudeliter cæsos, pauci enim sunt tyranni, qui ferro non pereant.

AD *ge Ce.*] Id est Plutonem, qui rapiendo Proserpinam factus est Cereris gener, nota est fabula.

ELOQVIVM.] Confutat & votum eorum, qui sibi optant eloquentiam, ostendens & illic vitæ periculum esse. Id autem exemplo Ciceronis & Demosthenis probat, quorum vterque periit ob eloquentiam.

DEMOSTHENIS *& Ciceronis*] Bene autem hos nominauit. alter enim apud Græcos, alter vero apud Latinos eloquentiæ principatum obtinuit. Ciceronem appellat Plin. lib. xvij. lucem doctrinarum alteram. Quintil. lib. x. vtrunque tanquam optimum oratorem miris laudibus celebrat.

ET *to. quin.*] Pueri inquit, qui adhuc primis insistunt rudimentis gloriæ cupidi, quum venere quinquatria multis optant sibi votis eloquentiam, idque maxime faciunt, quòd putant se ijs diebus magis exaudiri. Nam Minerua ingeniis puerorum, pariter & puellarum fauet. Ouid. in iij. Fast.

Pallada nunc pueri teneræque ornate puellæ,
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

Quinquatria dicta sunt à numero quinario, de quibus sic Ouidius eodem libro.

Vna dies media est, & fiunt sacra Mineruæ,
Nomina quæ iunctis quinque diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro,
Causa quòd est illa nata Minerua die.
Altera tresque super strata celebratur arena,
Ensibus exertis bellica læta dea est.

Ego hunc locum ita accipiendum esse censeo, aperto ita vt est, sensu, non vt alij alioquin literati, qui de Mineruali nescio quid intelligunt. est enim ordo. Quisquis colit Mineruam partam vno asse, incipit optare totis quinquatribus eloquentiam, id est quoties veniunt quinquatria, qui dies ad ferias Mineruæ pertinent, pueri ita gloria incenduntur, vt optent esse eloquentia & fama Demosthenis & Ciceronis pares.

COLIT *Mi.*] Qui in his studiis adhuc puer versatur: ita dictum quemadmodum, Ille colit musas, id est carmine se exercet.

ADHVC *co.*] Qui adhuc primis rudimentis inhæret.

PARTAM.] Id est quæ rudimenta sibi acquisiuit.

VNO *asse.*] Exigua mercede: hocque ex affectu poetæ subsannantis auaritiam suorum temporum, quibus exigua præceptoribus præmia exhibebantur, quemadmodum & temporibus nostris, re in deterius semper labente.

QVEM *se. cu. ca.*] Puerum ingenuum ad præceptorem euntem non solum prosequebatur pædagogus, sed & capsarius, quem Vlpianus titulo De manumissis vindicta scribit eum esse qui pueri portet libros. Sueton. tradit Neronem damnatorum liberos quosdam cum pædagogis & capsarijs vno prandio pariter iussisse necari. capsarium etiam appellat Paulus titulo De officiis præfecti vigilum, qui mercede seruanda in balneis vestimenta suscipit.

Eloquio sed vterque perit orator: vtrunque
Largus, et exundans letho dedit ingenij fons
Ingenio manus est, & ceruix cæsa, nec vnquam
Sanguine caussidici maduerunt rostra pusilli.

MMm

O fortunatam natam me Consule Romam.
Antonij gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. ridenda poëmata malo,
Quam te conspicuæ diuina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima. sæuus, & illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem frena theatri.
Diis ille aduersis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano ad rhethora misit.

VETVS SCHOL.

ELOQVIO *sed vterque.*] Demosthenes, & Cicero. Nullus enim tanti fuit ingenij. Ergo ambos affluens ingenium & eloquentia morti subiecit. Ille nam à Philippo, hic ab Antonio occisus est.

O FORTVNATAM.] Hic versus male compositus, est Ciceronis. Et est cacemphaton dicit ergo, si Cicero nihil peritius scripsisset, non interficeretur.

FRENA *theatri.*] Μεταφορικῶς, cohibentem vulgi tumultum.

DIS *ille aduersis.*] Philippus rex Macedonum cum vicisset Athenienses, & parceret ciuitati, Demosthenem sibi dari ad supplicium petiuit. Verum cum hoc ageretur, sumpto veneno se interemit. Filius autem fabri ferrarij fuit Demosthenes.

IOANNES BRITANNICVS.

ELOQVIO *sed vterque perit.*] Sed per eloquentiam suam vterque ad necem compulsus est. Cic. enim persequente eum M. Antonio, interfectus est à Pompilio Lenate, quem parricidij olim accusatum defenderat, caputque cum manu dextera relatum est Antonio, quæ quum diu summa aspexisset lætitia exultans, vbi oculi saciati sunt illo spectaculo, iussit in rostris per contumeliam deponi: quasi vero illum iam mortuum contumelia afficeret, ac non potius se ipsum ac fortunam suam indignam ostenderet, quæ ad tantam potentiam nefarium hominem prouexisset.

INGENIO.] Ipsi Cic. qui magni erat ingenij.

NEC *vnquam sanguine causidici.*] Ostendit poeta grauius magno quàm mediocri periculum imminere oratori. neque enim inquit rostra, in quibus concionantes confidunt, respersa sunt sanguine pusilli causidici.

ROSTRA *ma.*] Hoc autem dicit, & quia Cic. sæpe pro rostris concionatus est, & quia Antonius manum & caput Ciceronis iussit in rostris infigi. Rostra autem ædificium, siue templum erat ante curiam Hostiliam in foro, adornatum antea rostris nauium Antiatium, vnde & nomen sortitum, autor est Liu. libro viij. ab Vrbe condita. & Plin. libro xxxiij. capite v. Rostra qui erant concionaturi conscendebant. Cæsar quæstor Iuliam amitam vxorémque Corneliam defunctas oratione laudauit è more pro rostris, autor Plut.

O FORTVNATAM.] Cic. Catilinæ coniuratione oppressa, hoc carmen in suam laudem cecinit, quod carmen, derisum est.

RIDENDA *poemata*.] Hinc ostendit illud vehemens Antonij odium in Cic. emersisse, quod in eum Philippicas scripsisset, in quibus miris Antonium afficit cõtumeliis, Licet illinc odij initium traxisse videatur, quod quum post mortem patris, Iulia mater Antonij, nupta esset P. Lentulo, quem cum L. Catilina conspirãtem Cic. consul supplicio affecit, diceret corpus vitrici sui non prius ad sepulturã datum, quam id mater supplex impetrasset à Ciceronis vxore. In qua quidem re, vt scribit Plut. mentitur, quod nullus ex his, qui tunc supplicio fuerunt affecti, sepultura prohibitus est.

QVAM *te conspicua diuina Philippica fama, Volueris à prima quæ proxima.*] Mallem inquit Cicero talia carmina ridicula scripsisse, quàm secundam Philippicam, nam & si omnibus orationibus suis grauiter Antonium accusat, secunda, tamen illum acerrime insectatur. Philippicas autem orationes suas in Antonium appellauit, vt ipse ad Atticum scribit, quod libertate dicendi & eloquentia maxime imitatus sit Demosthenem, qui in Philippum multas scribens actiones eas Philippicas appellauit.

SAEVVS. *ex er. ill.*] s. Demosthenem, nam Demosthenes quũ nũciatum esset Antipatrum & Craterum Macedones aduentare, ex Vrbe profugit in Calabriã ad tẽplũ Neptuni. quo cognito Antipater Archiam Tyrium illuc cum satellitibus misit qui templum ingressus suadere cœpit Demostheni, vt vnà secum ad Antipatrũ pergeret, nihil omnino molestum ab illo perpessurus. Cui respondens dixit, patũ expecta dum nonnulla domesticis scribo. Hæc fatus in interiorem templi partem concessit, captóque libro, quasi scribere vellet, calamũ ori admouit, ex quo inclusum venenum sumpsit. Eratosthenes autem ait in circulo quodam concauo, quem circa brachium ferebat, venenum seruasse. Fuit item alius Demosthenes Atheniensis, missus cum Nicia aduersus Syracusanos: de quo meminerunt Plut. in Nicia Thucyd. libro vij. Historiarum, & Iust. libro iiij. quem tradunt alij gladio, & voluntaria morte se vindicasse, alij interfectum inuito Gylippo duce Lacedæmoniorum.

DIIS *aduersis g.*] Quia multis agitatus est aduersitatibus.

QVEM *pater ard. mas.*] Non iam ad rhetorã à patre est missus, nam annorum septem tantum fuit, quum patrem amisit. Sed ad Isæum se contulit, quanquam tũc temporis floreret Isocrates. pater autem Demosthenis fuit (vt Theopompus, & Plut. tradunt) in primis honestus ac probus vir, Macheropius ab officina gladiorum est cognominatus, quam Athenis egregiam, multisque artificibus seruis instructam habebat. Matre barbara muliere natum scribit Æschines. De eo sic Sydonius Apollininaris, *Fabro progenitus spreto cui patre polita.* Eloquijs plus lingua fuit. De eo sic & Valer. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo ignotum fuit. Alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium doctorum literæ loquuntur.

LIPPVS.] Is appellatur, cui oculi iugiter stillant. Vnde lippitudo morbus, quo oculi infestantur. Horat. *Oculis collyria lippus.*

ET *lu. Vulc.*] Luto Vulcano pro luteo legendum est, vt docuimus in vj. Sat. illic *Et terram luto ferit intestino*, nam prima longa est. Pers. *surgit tibi lutea pelis.* Ouid. *Lutea mane videt pulsis aurora tenebris.* Virg. *Mollia luteola pingit vac inia caltha*, & alibi. *Et croceo mutauit vellera luto*, pro luteo croco, vt sit hypallage. Nam dictio, quæ duas extremas habet longas, & mediam breuem stare non potest in versu haxametro. hac autem ratione dicimus induperator pro imperator, quia media sit breuis, & extremæ longæ. Quando autem est à Luto deriuatum primam haberet breuem: Horat. in Serm. *defingit Rheni luteum caput.*

Bellorum exuuiæ, truncis affixa tropæis
Lorica, & fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone iugum, victæque triremis
Aplustre, & summo tristis captiuus in arcu,
Humanis maiora bonis creduntur: ad hoc se
Romanus, Graiusque, ac Barbarus induperator
Erexit: caussas discriminis, atque laboris
Inde habuit: Tanto maior famæ sitis est: quam
Virtutis. quis enim virtutem amplectitur ipsam,
Præmia si tollas? patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, et laudis, titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus: ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus:
Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.

VETVS SCHOL.

LORICA *& f.*] Spolia quæ tropæis solent adfigi bello erepta.

APLVSTRE *& summo t. c. i. ar.*] Id est in arcu triumphali, quæ solent imponi. Aplustra, tabulatum ad decorandum superficiem nauis adpositum. alij dicunt rostra, nauis ornamentum puppis, ἄφλαςα.

AD *hoc se.*] Id est, non propter virtutem posse volunt, sed propter famam & gloriam: cuius caussa etiam imperium adsumptum est.

FAMAE *sitis.* [Corruptæ gloriæ cupiditas & desiderium.

GLORIA *paucorum.*] Id est, Cæsaris & Pompeij, & aliorum.

HAESVRI *saxis.*] Id est, inscribendi sepulchris.

DISCVTIENDA.] Dirumpenda. in quibus saxis caprificus nascitur.

IOAN. BRITANNICVS.

BELLORVM *exuuiæ.*] Ostendit & votum eorum damnandum esse, qui ad res bellicas optauerunt descendere, tanquam reportaturi (quod fere ab omnibus experi solet) famam & gloriam: docens & id multis pariter imperatoribus, & patriæ fuisse exitiosum, vt patebit Alexandri, & Hannibalis exemplo. Ordo autem hic est. Lorica affixa truncis trophæis. & buccula pendens de casside fracta & iugum curtum de temone, & reliqua appositiue exuuiæ bellorum, creduntur esse bona maiora bonis humanis.

TROPHAEIS.] Trophæum dictio est Greca. τροπὴ enim Græce, conuersationem Latine significat, erat autem monumentum hostium deuictorum, à Græcis consuetudo manauit, qui vbi hostes in fugam conuertissent, arborem truncatis ramis erigebant, quibus hostium suspendebant exuuias. Vnde Nonius. Spolia inquit hostium stipitibus affixa trophæa vocantur: Tranquillus in Caligula: truncatisque arboribus, & in modum trophæorũ adornatis, cum consuetudinem Romani vsurparunt, vnde Marij trophæa à Sylla disiecta sunt, quæ à Cæsare vt

Tranquil. & Plutarch. scribūt, fuerunt repositi, scribit Seru. trophæa in locis eminentioribus collocari solita, & ideo Romæ in arcubus incidebantur, ad id exædificatis. Sed ea postea non solum in marmore, sed & in ære incidi cœpere. Vnde Plutarch. conqueritur, imprudenter simul & aspere nimis egisse primos ex Græcis, qui trophæa, aut marmore incisa, aut ære sculpta facientes, odium simul & bellum à conseruata victi ignominia, perpetuum reddidissent. De trophæis mentionem sæpissime fieri apud Thucydidem inuenies. Illud denique tenebis trophæum fuisse, aut saxum, aut arborem decisis ramis, aut columnam erectam, aut arcus cum inscriptione huiusmodi. Athenienses hic vicerunt Lacedæmonios, vel simili.

TRVNCIS.] Quia vt diximus, ramis truncatis spolia arbori suspendebantur, vnde est illud Vergil.

Vota deûm primo victor soluebat Eoo.
Ingentem quercum decisis vndique ramis
Constituit tumulo, fulgentiáque induit arma,
Mezentij ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Teláque trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossúmque locis. ———

LORICA.] Ex corio fieri consueuit, quæ quamuis nunc ex ferro conficiatur nomen tamen obtinuit à loris.

BVCCVLA.] Ea est pars galeæ, quæ buccas tegit, cuius sic meminit Iulius Capitolinus in Maximinis. Fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas.

CVRTVM *iugum.*] Mutilatum vt Martial.

Et curtus Chiones Antyopésue calix. Et Propert. lib. iiij.
Læsit & obstrictum tegula curta caput.

aut curtum temone. i. curtatum, & auulsum.

TEMONE.] A tenendo est dictus, quod plaustrum teneat, & gubernet.

APLVSTRE.] Autor est Festus aplustria esse nauium ornamenta, quæ quia plus erant quam essent necessaria, etiam aplustria appellabantur. Cic. in Arato. Nauibus assumptus fluitantia quærere aplustria Silu. lib. x.

——— Sic iamque per vndas,
Et transtra & mali laceróque aplustria velo,
Ac miseri fluitant i euomentes æquora nautæ.

ET *captiuus triste in summo arcu.*] Nam in arcubus lapideis incidebatur totus ordo victoriæ. Domitianus per summam ambitionem, arcus cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones Vrbis tantos, aut tot extruxit, vt cuidam Græce inscriptum arcui sit, consulatus xvij. cœpit, autor Tranquillus.

MAIORA *bonis h.*] Hoc est nihil esse in bonis humanis excellentius hac gloria bellica.

AD *hæc s.*] Ad hanc gloriam & famam comparandam ex spolijs, & victorijs hostium.

INDVPERATOR.] Pro imperator propter rationem de luteo superius dictā. quia inter duas syllabas longas non potest media breuis stare in hexametro carmine, Sic & Macedas pro Macedonas dicunt poetæ. Vt illud apud Valer. Flaccum in primo. *At Iuno Argolicas pariter Macedumque per vrbes.*

ROMANVS.] Sensus est Romani imperatores Græci & Barbari erexerunt sese ad hæc, & animum suum intenderunt videlicet ad famam & gloriam, quam dum omni studio sequuntur, & sibi, & patriæ peperere exitium. Atque hoc modo dignitates petentium damnat, stultum votum: per Romanum autem possumus intelligere non modo Iulium Cæsarem, sed & M. Antonium multosque alios, qui dum gloriam bellicam sequuntur, & sibi exitium, & patriæ calamitates multas attulerunt.

GRAIVSQVE.] Vt Themistocles, & Miltiades duces Atheniensium, qui dū famam, & gloriam rebus bellicis aucupantur, miserabili exitu vitam finiuere. Nam

Milciades, qui Athenas, totamque Græciam liberauerat, superato Dario duce Persarum, ob eámque rem multis affectus publice honoribus: demum proditionis accusatus, causa cognita, capitis ab'olutus, pecunia mulctatus est, quam quia soluere non poterat in carcerem coniectus est, vbi diem obijt supremum. Themistocles vero rebus licet fœliciter aduersus Xerxem gestis, inuidia tamen ciuium, suspectus & ipse proditionis, ciuitate eiectus, Argos habitatum concessit, vbi quum tutum se non videret, Corcyram demigrauit, deinde ad Admetum Molossorum regem confugit. Demum quum à Lacedæmonijs & Athenensibus ad supplicium deposceretur, ad Artaxerxem cōfugit, à quo magnis muneribus donatus in Asiam redijt, domiciliúmque sibi Magnesiæ constituit vbi autore Thucydide, morbo assumptus est: Alij vero tradunt, cum epoto tauri sanguine, infuso veneno vitam finiuisse.

BARBARVS.] Vt Annibal, qui dum Romanos bellis assiduis vexat, in causa fuit, vt patria à Romanis sit euersa, ipse etiam ad venenum sit compulsus, de cuius nece mox dicemus.

EREXIT *se*.] Id est animum ad hæc intendit.

INDE.] Ex hac gloriæ cupiditate.

HABVIT *causas discriminis*.] Cupiditas inquit illa gloriæ fuit causa, vt adiuetint tot pericula, & tot labores.

TANTO *maior famæ sitis est*.] Non sunt inquit ad hæc pericula, & labores tam moti virtutis quam gloriæ cupiditate. Nec enim hæc, quia per se pulchra essent fecerunt, & quod sola contenti esse vellent rei bene actæ cōscientia, sed vt immortalem gloriam consequerentur, quod omnes fere mortales faciunt: quis enim aliquid cum virtute faciat, nisi sibi magnā prouenturam inde sciat gloriam, quæ boni operis est tanquam merces & præmium: vnde hoc loco poēta hominū imperatorum exemplo eos denotat, qui virtutem non amplectantur, nisi famam inde consequuturam arbitrentur, quod est contra Ciceronis philosophiam, qui ait, sufficere debere ad gloriam benefacti conscientiam. C. Idem tamen Cicero de Offic. libro primo, dicit: Vix inuenitur, qui laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. Idem scribit Arist. Eth. iiij. S.

PRAEMIA *si tollas*.] Ipsam gloriam, quam operis bene nauati habent pro præmio.

SI *tollas*.] si auferas, quasi dicat, isti imperatores hæc tam egregia non fecissent, nisi se æternam gloriam adepturos sperassent.

PATRIAM *tamen*.] Sensus est, dum nonnulli gloriæ & laudis cupidi bella gerunt, in causa fuere, vt patria subuerteretur, sicut Carthago euersa est, dum Annibal gloria incensus cum Romanis gerit bellum. Sensusque ita à superioribus pendebit, vt dicas, Summo quidem studio multi gloriam tanquam summum bonum appetiuerunt, sed tamen ipsa gloria obruit patriam eorum. Hoc autem videtur poēta sumpsisse ex tertio Tusc. Ciceronis ita scribentis de gloria. Qui cæcitate homines cum quædam præclara etiam cuperent, eáque nescirent, nec vbi, nec qualia essent, funditus alij euerterunt suas ciuitates, alij ipsi se occiderunt.

TITVLIQVE *cupido*.] Inscriptionis, qualis solet fieri in saxis tumulorum.

AD *quæ*.] Ad quam gloriam, & titulum.

DISCVTIENDA.] Delenda, monet poeta rebus humanis minime confidendum, quum omnia sint caduca & vana, iuxta illud Salomonis. Vanitas vanitatum & omnia vanitas.

ROBORA *fici*.] Caprifici, ea enim ex muris erūpit, scinditque sepulchra. Mart.

Marmora Messallæ findit caprificus.

C. Alij legunt ficus generandi casu per quartam. S.

QVANDOQVIDEM.] Stulti inquit sunt mortales qui sēpiternam se putant adepturos gloriam ex titulis sepulchrorum, ac per hoc variis se patriamque laboribus ac periculis obijciunt, vt in sepulchris rerum gestatū titulos relinquant, non intelligentes ipsos etiam titulos cum sepulchris erumpente caprifico, posse deleri quod & Plin. in Proœmio septimi complorat his verbis. Vni homini sepulturæ cu-

ra, atque etiam post sede futuræ, vbi locum emendauimus. Nam vbi scriptum erat mendose defutura, & Hermolaus Barbarus corrigeret defuturo, nos correximus defuturæ, vt sit sensus. Cura sepulturæ est homini, atque etiam defuturæ post se, id est homo curã habet sepulturæ & eius rei quæ etiã post se defutura est, hoc est quę cito delebitur, nec diu durabit, quandoquidem etiam fata data sunt ipsis sepulchris, vt aut vetustate, aut alia calamitate intercidant. Sicque vanam stultámque hominum ambitionem & gloriam sugillat. Sic & Mart.

Accipe non Phario nutantia pondera saxo,
Quæ cineri vanus dat ruitura labor. Ausonius.
Mors etiam saxis nominibúsque venit.

hæcque cum superioribus coniunctim legenda sunt.

Expende Hannibalem: quot libras in Duce summo
Inuenies? hic est, quem non capit Africa Mauro
Percussa Oceano: Nilóque admota tepenti.
Rursus ad Aethiopum populos, altósque elephantos
Additur imperijs Hispania: Pyrenæum
Transilit. opposuit natura Alpémque, niuémque:
Diducit scopulos, & montem rumpit aceto.
Iam tenet Italiam: tamen vltra pergere tendit.
Actum, inquit, nihil est, nisi Pœno milite portas
Frangimus, & media vexillum pono Subura.
O qualis facies, & quali digna tabella
Cum Gætula Ducem portaret bellua luscum.

VETVS SCHOL.

EXPENDE *Hannibalem*] Examina, pensa.

AFRICA *Mauro.*] Quantum ab Oriente distendit Oceanus.

RVRSVS *ad Æthiopum*] * Duæ sunt Orientes & Occidentes in occasum, Garamantici degeneres, in ortum Macrobiæ præstant eos qui iunguntur Mauritaniæ, æquitate, ætate, virtute.

ADDITVR *imperiis Hispania.*] Hannibalis, quia & eam obtinuit.

DIDVCIT *scopulos.*] Nam dicitur primus Hannibal per Alpem viam fecisse, dum saxa montium ingentia igni primum exureret, deinde acetum acrum supra fundebat. & sic cecidit, & viam fecit, qui & in Alpibus à frigore oculum perdidit.

CVM *getula ducem.*] Constat nam Hannibalem à fulmine ictum oculum perdidisse, Camelo solitum vehi vel Elephanto.

IOANN. BRITANNICVS.

EXPENDE *Annibalem.*] Exemplo Annibalis monet poeta opibus humanis neutiquam confidendum, cæcámque istam gloriæ cupiditatem omnino fugiendam, quandoquidem per mortem omnia prorsus destruuntur. nam si Annibalis inquit cineres volueris expendere, docebit te mors hominem, cuius animus immensus

erat, nihil omnino esse, proindéque tam multa non fuisse quærenda, quæ cito interuentu mortis essent perdenda.

QVOT *libras*] Quasi dicat minimi ponderis inuenies eum, cuius animus tantus erat, vt regnum Aphricæ ei satis non esset. Nam Aphrica non contentus, exercitum in Hispaniam, Italiámque traiecit: vbi Romanos per xvj. annos assiduis, crebrisque victorijs defatigauit.

QVEM *non capit.*] Quasi Aphrica eius capax non esset, quum esset tanta animi magnitudine, postéaque minimo sepulchro contentus fuerit.

APHRICA *perf. Mauro Oc*] Descriptio est situs Aphricæ, quæ cum sit tertia pars orbis, ab Asia separatur Nilo, ab Occidente alluitur Oceano Atlantico, vbi Æthiopes sunt in Libya, ab Europa nostro mari.

OCEANO M] Atlantico ad Occidentem, ibi enim sita est Mauritania.

NILO *tepenti*] Hoc dicit propter intemperiem æstus, ob quem ad eius fontes nullus vnquam fuit aditus, est enim zonæ torridæ subiectus, de cuius ortu varia referuntur ab autoribus. De quo sic Plin. Nilus incertis ortus fontibus, vt per deserta, & ardentia, & immenso longitudinis spacio ambulans, &c.

RVRSVS *ad Æthiopum populos.*] Aphrica inquit, item admota est ad alios Æthiopes, vt per hoc intelligas non solù Aphricam ad Æthiopes Atlanticos ad Occidentem, sed etiam Æthiopes Troglodytas ad Orientem in Arabia extendi, est enim duplex Æthiopia (vt diximus alibi) altera in Occidente ad Atlanticum Oceanum, altera vero in Arabia Orientem versus. Statius in x. Thebaïdos.

Æthiopésque alios, &c.

ADDITVR *imperijs Hispania.*] Nam in Hispaniam contra fœdus transiuit. Saguntum ciuitatem Romanorum octauo mense cepit & euertit. De quibus iniurijs missos à Romanis ad Annibalem legatos, qui quererentur, noluit audire, sed armorum strepitu & tubarum clangore, nauim ne ad littus appellerent prohibuit: qui vt mandatum erat, iter ad Carthaginem vertentes, bellum de more indixerunt. Annibal deinde superato Pyrenæo saltu per Gallias, fusis qui ei obsistere conati erant, ad Alpes venit, & laborioso per eas transitu, quum montanos quoque Gallos obuios aliquot prælijs repulisset, in Italiam descendit, & ad Ticinum amnem Romanos equestri prælio fudit, iterúmque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Apenninum per maximam militum vexationem propter vim tempestatum transijt: Campaniam vastauit: exercitū Romanum apud Cannas Apuliæ vicum superauit, quo prælio quadragintaquinque milia cæsa fuerunt cum Paulo consule, & senatoribus nonaginta, consularibus atque prætoriis, aut ædilitijs triginta. potitus Capua, quæ ad eum defecerat, ad tertium ab vrbe Roma lapidem super Anienem castra posuit, ipse vero cum duobus milibus equitum vsque ad portam Capenam, vt vrbis situm exploraret obequitauit, & quum per triduum vtrinque in arma exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit. Nam quum in castra redijssent statim serenitas erat. Hæc omnia poeta percurrit.

PYRENAEVM.] Scilicet montem, qui Galliam ab Hispania diuidit.

ET *montem rupit.*] Nam vt scribunt Liuius & Plutarchus montem facto incendio, infusóque insuper aceto dirupit.

OPPOSVIT *natura.*] Nam Alpes, vt scribit Plinius, Italiæ pro muris aduersus imperum barbarorum dedit, & vt idem scribit prodigij loco habitum est, quum Annibal eas superauit.

TAMEN *vltra pergere tendit.*] Non contentus in Italiam descendisse, quam per annos sexdecim, vt diximus vastauit, voluit & Romam ipsam capere.

ACTVM *inquit*] Id est, nihil adhuc fecimus, nisi Romam capiamus, & vexilla nostra in media Suburra figamus.

MEDIA *Suburra.*] Fuit enim vt ante diximus regio Romæ celebratissima.

O QVALIS *facies.*] Deformitatem Annibalis notat per acclamationem.

ET *qualis digna tabella.*] Nam deformes sæpe in derisum à pictoribus in tabellis pinguntur.

QVVM

QVVM *bellua Getula.*] Id est elephantus Maurus. Nam Getuli populi sunt Libyæ contermini Mauritaniæ, vbi elephantes inueniuntur, sed maiores in India, hoc autem dicit ex historia. Nam Annibale in Ethruriam descendente Arnus vehementer excreuerat. Quare tantum exercitum secum trahens vitare non potuit quin ingentem hominum ac iumentorum iacturam faciens ipse quoque, & si elephanto qui vnus ex multis superfuerat eminens veheretur, plurium dierum ac noctium intemperie vigiliis confectus alterum oculorum amitteret. autores Plutarchus & Liuius.

Exitus ergo quis est? ô gloria: vincitur idem
Nempe, & in exiliũ præceps fugit, atque ibi magnus,
Mirandúsque cliens sedet ad prætoria Regis,
Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.
Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladij, non saxa dabunt, nec tela, sed ille
Cannarum vindex, & tanti sanguinis vltor
Anulus. i demens, & sæuas curre per Alpeis,
Vt pueris placeas, & declamatio fias.
Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis:
Aestuat infelix angusto limite mundi,
Vt Gyaræ clausus scopulis, paruáque Seripho.

VETVS SCHOL.

DONEC *Bythino.*] Prusia in vecynia ciuitas. Per annos sedecim Hannibal Italia pulsus, & in Africa victus ab Scipione, & postea pulsus à ciuibus, fugit ad Anthiochum Syriæ regem: quem male impulsum ad bellum Romanis inferendum, victus cum regia classe deseruit. inde descendit ad Prusiam Bithyniæ regem. Quo cognito Romani legati mittunt ad Prusiam, Quintum Flaminium, vt sibi daretur perducendus ab vrbem Romam. Quod ne fieret, præuenit Hannibal hausto veneno, quod sub anuli gemma omni tempore habuerat.

CANNARVM *vindex.*] Quia populus apud Cannas vicum Apuliæ, ab Hannibale occisus est.

VT *pueris placeas.*] Vt de te pueri studentes dicant. In scolis deliberatiua, Hannibal vtrum de Alpibus recederet.

VNVS *Pelleo.*] Alexandro magno. Hic nam in Pella natus est Macedoniæ ciuitate.

VT *Gyaræ clausus scopulus, prauáque Serypho*) Insulæ angustæ, exulibus aptæ.

IOANNES BRITANNICVS.

EXITVS *ergo quis est?*] Hoc totum est in derisum Annibalis, qui dum inanem sequitur gloriam, superatus est à Romanis. Quis inquit fuit finis Annibalis? superatur inquit, & in exilium abiit. Nam ex Italia in Aphricam reuocatus, à Scip.

NN n

posteriore superatus est, qui fugiens ad Antiochum regem Syriæ, concessit, quem Romanis hostem fecit, quo victo ad Prusiam Bithyniæ regem transiuit. Vnde à Romanis per Flaminium legatum repetitus, hausto quod sub annuli gemma habebat veneno, absumptus est.

O GLORIA.] Exclamatio est in vanam gloriæ cupiditatem, ostendit enim Annibalem dum gloriam quærit, & superatum à Romanis, & ex patria fugatum, in exilio vitam finiuisse. Gloriam autem scimus esse duplicem, vt ait reta dicatur gloria adumbrata, quæ veram gloriam imitetur. multi enim famam popularem tanquam veram gloriam sequentes, séque & ciuitates suas perdidere. Altera vero quędam solida res sit, & expressa, non adumbrata. Ea est vt scrib. Cicer. in iij. Tuscul. consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute. Quint. l. laudem bonorum, gloriam appellat. Senec. ait, gloriam vanum & volatile quiddam esse, auráque mobilius.

VINCITVR.] Idem inquit, qui Roma. vires toties conquassauit, superatur tandem.

NEMPE *in e.*] Abijt. s. ad Anthiochum, mox ad Prusiam.

SEDIT *ad pr.*] Miseriam ostendit Annibalis, qui tanquam cliens prætorio assidens Prusiam regem expectaret.

PRAETORIA.] De prætorio diximus in prima Satyra illic.

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas.

LIBEAT *vigilare.* Melius est legere vigilare, quam iugulare. vt sit sensus, ad prætoria Prusiæ regis Bithyniæ assidebat tanquam cliens, donec rex è lecto mane surgeret, vt vel eum Romano ritu salutaret, aut vt præsto esset, si quid imperaret.

TYRANNO *Bith.*] i. Prusiæ regi Bithyniæ. Illud autem obseruandum est primam, & secundam syllabam Bithyni poni ad placitum, vnde alibi.

——— *Equitesque Bithyni.*

FINEM *animæ.*] Ordo est, & sensus. Non gladij, non saxa dabunt finem animæ, i. ipsi Annibali qui res humanas perturbauit, sed venenum, quod sumpsit ex annulo. Nam vbi sensit se per Flaminium reposci à Romanis, hausto vt diximus quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumptus est.

MISCVIT. Conturbauit, & tremefecit. Virg. ——— *& omnem*

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.

ANNVLVS *v. C.*] i. qui sumpsit vindictam de Romanis trucidatis apud Cannas vicum Apuliæ, de quibus paulo ante diximus.

VT *pueris p.*] Vt pueri habeant materiam ad declamandum, quæ sumebatur, vt diximus, ex historiis.

DECLAMATIO.] Est vt ante docuimus illic, Declamare doces, forensium actionum meditatio. Ita enim pueri exercebantur, vt ad veras causas agendas in foro essent instructi.

VNVS *orbis.*] Sensus est. Alexander Magnus, qui gloriæ studio animum adeo insatiabilé gessit, vt vno orbe contentus non esset, cognoscet in fine vitæ cupiditates suas inanes vanasque fuisse, contentusque erit solo tumulo, quum aliud secum ferre non licebit, per quod poëta docet homines per mortem moneri rebus humanis, & caducis minime inhiandum, inanémque gloriam omnino fugiendam. Quod autem poëta dicat, vnum orbem non sufficere Alexandro, hoc est ex historia. Nam vt scribunt Plutarchus & Curtius, quum ab Anaxarcho, ex persuasione audiuisset plures esse mundos fleuisse fertur, amicisque percunctantibus quidnam fleret repondisse, an non inquit dignum est flere, si quum infiniti sint mundi, domini vnius vix facti fuerimus.

PELLEO *iuueni*] Alexandro Macedoni. Nam Pella autore Plin. & Strabone, Colonia fuit in Macedonia vbi milites recensebantur, & alebantur equi, vnde & Philippum Pelleum adpellauit Lucan.

——— *Pellei proles vesana Philippi.*

ÆSTVAT.] Exudat, veluti æstuant qui loco angusto inclusi sunt, vnde nulla dentur spiracula.

ÆSTVAT *infelix.*] Infelicem eum appellat, qui in toto terrarum orbe non minus se arctum putat, quàm si clausus sit parua insula: vnde & Seneca ad Lucilium sic infelicem dicit. Alexander Macedonum rex discere geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat, ita infelix dico ob hoc, quòd intelligere debebat, falsum se cognomen gerere, Quis enim esse tam magnus in pusillo potest?

LIMITE.] Angusto spacio mundi: nam totum mundum putabat sibi modicum & pusillum, ac si modica clauderetur insula.

VT *Gyari*] Gyarus & Seriphus insulæ sunt exiguæ, in quas relegabantur sontes, quarum Seryphus vna est ex Cycladibus, Gyarus autem vna ex Sporadibus.

Cùm tamen à figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula. creditur olim
Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax
Audet in historia: constratum classibus ijsdem,
Suppositúmque rotis solidum mare. credimus altos
Defecisse amneis, epotáque flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen, qualis redijt Salamine relicta,
In Corum, atque Eurum solitus sæuire flagellis
Barbarus, Aeolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sane, quod non & stigmate dignum
Credidit. huic quisquam vellet seruire Deorum?
Sed qualis redijt? nempe vna naue cruentis
Fluctibus, ac tarda per densa cadauera prora.

VETVS SCHOL.

CVM *tamen à figulis munit.*] Babylonem significat Persarum ciuitatem: quam condidit vrbem Semiramis Nini vxor, & coctili latere muniuit, quem hodie dicimus ordinarium lapidem. In hac igitur vrbe Alexander deuictis Persis ingressus veneno petijt. Hæc vrbs sexaginta millium circuitu patet ex latere cocto circundata muris, quorum latitudo ducentos pedes detinet, altitudo quinquaginta.

SARCOPHAGO *contentus.*] Quem viuum mundus non cœperat, mortuus exiguo loco contentus est.

VELIFICATVS *Athos.*] Xerxem dicit Persarum regem, qui Athonem mon-

tem in Achaia dicitur perforasse, & immisisse terris nouum mare: Pontum contabulasse nauibus, atque ita exercitum in Achaiam transtulisse.

Et *madidis cantat quæ Sostratus alis.*] Sostratus poeta fuit. Hic Xerxis regis facta descripsit. Madidis autem ideo, quia omnes qui cum sollicitudine recitant, necesse est vt alæ eius sudent. Sic Horatius, ——— *sudor ad imos Manabat talos* ———

Salamine *relicta*] Cum victus à Græcis fugit.

In *Chorum atque Eurum solitus sæuire flagellis.* Solebat verberare flatus. Sic nam fingunt Græci poetæ.

Ipsum *compedibus*] Dicebat nam Xerxes vsque adeo vicisse se procellas Hellesponti, vt ventos flagris compesceret, & ipsum Neptunum compedibus vinciret.

Mitius *id sane.*] Ironia. quia non cecidit, ne maculam inferret notæ secundum ius.

Stigmate.] Quia non hoc inscribi iussit.

Huic *quisquam vellet seruire Deorum.*] Quia pontem mari superposuit, finxerunt illi seruisse Neptunum: quemadmodum Laomedonti regi Phrygiæ. Vel propter Apollinem, quia seruiuit Admeto.

Sed *qualis redut.*] Interrogatiue pronunciandum.

IOANNES BRITANNICVS.

Vrbem *munitam figulis*] Babylonem intelligit, quam Semiramis vxor Nini condidit in Assyria muris coctilibus tantæ latitudinis, vt duo currus contrarij exciperentur. De qua multa Diodorus, Trogus, Strabo, Plinius, Solinus, & alij. Illic Alexander sublatus fertur veneno, quod dedit Antipater per Iolam ministrum, conscio vt nonnulli tradiderunt Aristotele. Venenum fuit aqua frigidissima, quę manat ex Nonacrina rupe Arcadiæ, nec contineri potest alio vase, quàm muli vngula. autores Plutarchus & Vitruuius. C. Plin. libro trigesimo aquam Stygem vocat: Vngulas tantum mularum repertas, inquit, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum, S.

Sarcophago *contentus erit.*] Sarcophagum pro sepulchro posuit. Nam sarcophagus lapis est, vt scribit Plinius libro primo qui circa Asson Troadis nascitur, in quo mortuorum corpora recondita constat consumi præter dentes, omniáque quæ illata sunt vna cum cadauere fieri lapidea, ἀπὸ τῆς σάρκος quod significat carnem & φάγω, comedo. De eo lapide sic scribit Celsus. Lapis etiam qui carnem exedit, quem sarcophagon Græci vocant. scribit Strabo cadauer Alexandri ereptum fuisse Perdicæ à Ptolemæo, Alexandriamque delatum, atque conditorium illic extructum fuisse, quod (vt scribit Tranquillus) iussit aperiri Augustus quum Alexandriam venisset, superatis Antonio & Cleopatra. Sed quando de sarcophago facta est mentio, subijt mihi monere locum illum apud Plautum in Amphitrione esse corrigendum, vbi legitur. *Hæc sola sarcam gestat*, tu scribe sic, quod nos recte emendamus, *Hæc sola sana restat meorum familiarium.* sequitur, enim *immo omnes insani sunt profecto.* dicit enim Amphitryo omnes familiarium esse insanos, quum ab eis non cognoscatur præterquàm ab Bromia, quam solam dicit restare sanam, facile enim fuit sarcam pro sanam scribere. Sic etiam locus ille in Asinaria est castigandus, vbi scriptum est, *Vides meam ante mergere*, Nos sic correximus, *vides me amantem egere*, scilicet viginti minis, de quibus ante.

Mors *sola fatetur.*] Sola inquit mors docet hominẽ, qui tantopere intumescit, inanemque hanc mortalem gloriam quærit, esse quiddam minimum, quando mortuus vel paruula vrna reconditur: hocque maxime dictum est ob Alexandrũ,

cuius animus tantus erat, vt vix eum totus orbis caperet, qui mox exiguo captus est tumulo.

CREDITVS *olim*] Damnat & Xerxem stultitiæ, cui cupiditate gloriæ incensus inenarrabili belli apparatu Græciam aggressus est, vti tandem superatus, summo cum dedecore in Asiam refugit. Cuius rei historia, vt luculenter docent, Iustinus libro secundo, Herodotus libro septimo, Plutarchus in vita Themistoclis, & Probus Æmilius, ita se hab. t. Xerxes quum Græcis bellum illaturus, esset comparatis septingentis milibus hominum de regno, & trecentis de auxiliis, & decies centum milibus nauium numero, fabricato ponte super Hellespontum traiecit in Europam, vbi inito prælio quum Persæ à Græcis duce Themistocle bello nauali superati, in fugamque conuersi essent, ipse tali clade perculsus & dubius consilij, hortante Mardonio milites ducibus perducendos tradit, ipse cum paucis Abydon contendit vbi quum solutum pontem hybernis tempestatibus offendisset, piscatoria scapha traiecit in Asiam trepidus: quæ omnia hoc in loco poëta prosequitur. C.

VELIFICATVS.] Perfossus, & transnauigatus, vt Mela loquitur. S.

ATHOS.] Mons est altissimus Macedoniæ, qui ad mare Ægeum vsque porrigitur, & in æstate vmbram extendit ad Lemnon insulam maris Ægei, quem vt scribit Herod. libro vij. & Iustinus, Xerxes, quum in Græciam venisset, classemque haberet ad Eleuntem Cheronesi stationem, iussit abscindi à continenti: fossa autem facta est longitudine mille & quingentorum passuum: ea latitudine, vt duas naues contrarias exciperet, quod quidem factum est cum ad ostentandam potentiã, tum ad relinquendam memoriam magis quam ad vllam expeditionem necessariam: ergo velificatus, id est, per quem naues suis velis nauigauere. Catullus.

Per medium classis barbara venit Athon.

ATHOS.] In nominatiuo Athon inuenitur & Athos, cuius genitiuus & datiuus est Atho more Attico, Accusatiuus Athon nominatiuo Athos. Virgilius:

aut Athon, aut Rhodopen, aut alta ceraunia telo Deijcit ———

Athona autem à nominatiuo Athon, ablatiuus Atho. Guid. libro ij. De Arte amandi: *Quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla.*

ET *quicquid Græcia mendax.*] Innuit Iuuenalis ea quæ de Xerxe dicuntur, esse fabulosa. Nam Græci historici fabulas plerunque historiis infarciunt, mendaciisque gaudent. vnde Plin. libro v. capite j. loquens de nemore Hesperidum sic inquit. Nec præter oleastros aliud extat ex narrato illo aurifero nemore: Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia de iis prodita. Idem in octauo. Mirum est quàm procedat Græciæ credulitas. nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat. Sic etiam à Valerio in capite de amicitia taxantur vt mendaces. Illa gentis ad fingendum paratæ monstro similia mendacia.

CONSTRATVM *classibus.*] Nam naues decies centum millia habuisse dicitur.

SVPPOSITVMQVE *rotis.*] Nam vt ex Asia in Europam traijceret copias, pontem fecit quo Abydum Sesto coniunxit. Inter quas vrbes Hellespontus non maiore est spacio quàm septem stadiorum, sed quum pons tempestate & fluctibus esset quassatus, iussit trecenta verbera ponto infligi, & compedes iaci, & colaphos incuti. Herodotus autor est libro septimo, cum his quoque misisse qui stigmata ponto inurerent, hac barbara & vesana execratione, quasi disiecti pontis pœnas infligeret. ô amara, aqua, Rex compedes has inijcit, quòd illum iniuste læseris, abs quo nihil mali passum fuisti. Etenim rex Xerxes volueris noluerisue transmittet, meritóque tibi nemo amplius sacrificabit, vt amaro dolosóque fluuio. Sed pontem, occisis prioribus architectis refici iussit. Verg. in culice sic.

Non perfossus Athos, nec magno vincula ponto
Iacta, meo quærent iam sera volumine famam,
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum.

Græcia quum tonuit venientes vndique Persis.

ROTIS.] Hoc est curribus, qui per pontem fabricatum in Europam traducti sunt. Quod tamen minus admirabile facit, quòd Caligula, autore Tranquillo, contabulauit medium interuallum Baiarum vsque Puteolos trium milium & sexcentorum fere passuum.

CREDIMVS *alios defecisse amnes.*] Tanta enim fuit, vt diximus, hominum multitudo, vt non immerito proditum sit flumina ab exercitu fuisse siccata, Græciamque omnem vix capere exercitum eius potuisse.

MEDO.] Medi populi sunt orientales Asiæ maioris contermini Persis: quod Apuleius in prima Apologia ostendit, quum dicit Cyrum maiorem ob locorum vicinitatem fuisse Semimedum & Semipersam.

ET *madidis*] Credimus & ea quæ Sostratus madidis alis cantat. fuit Sostratus quidam Augusti temporibus homo, vt scribit Plutarchus in Marco Antonio, omnium ætatis suæ ad dicēdum ex tempore promptissimus, sed tamen Academiæ non decenter se inserens. de hoc poeta non intellexit, sed de alio, quem poeta innuit de expeditione Xerxis in Græciam multa conscripsisse. Verum quum de eo alibi nos legisse non meminerimus, rem vt adhuc indagandam relinquimus, eosque miramur, qui falso tradiderunt Sostratum ex testimonio Herodoti, vatem fuisse, qui de aduentu Xerxis prædixerit, quum ab Herodoto non Sostratus, sed Onomacritus quidam sortilegus nominetur in septimo, cuius suasu Xerxes ad inferendum Græciæ bellum est inductus. fuit & alius Sostratus Gnidius, qui ob nauigantinm salutem turrim Pharon fabricatus est, Ptolemæo permittente nomen eius in ea inscribi, autor Plinius lib. trigesimo vj.

ALIS *madidis.*] Hoc est furore poëtico plenis & ebriis. nam madidus ponitur pro ebrio. Plautus in Amphi. *Faciam vt sit madidus sobrius.*

ILLE *tamen qualis redit.*] Irridet poëta fatuum regem, cuius introitus in Græciā quàm terribilis, tam turpis ac fœdus discessus fuit. namque non solum terrestri prælio superatus est, sed demum & nauali apud Salamina profligatus à Themistocle, in Asiam fugere coactus est. Salamis autem, siue Salamin insula est ex aduerso Atticæ iuxta Æginam. Eiusdem nominis est etiam ciuitas in Cypro, quam Teucer, fugiens Telamonem patrem, condidit.

IN *Corum atque Eurum.*] Speciem pro genere posuit.

BARBARVS.] Ignominiose barbarum appellat, hocque ex historia: nam Græci volentes Xerxem significare, Barbarum dicunt, quasi vesanum hominem.

CARCERE *Aeolio.*] In antro Æoli, qui Iouis ex Acesta Hippotæ Troiani filius, temporibus Iliacis, Æoliis insulis imperauit, & quum incolis ventorum flatus prædiceret, existimatus est in potestate sua ventos habere, vnde Virgilius,

Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.

& Ouid. lib. xiij. Metamorph.

Hippotaden cohibentem carcere ventos.

ENNOSIGAEVM.] Neptunum, ab ἐνόω quod est concutio. C. siue ab ἔνοσις, id est concussio. S. & γαῖα terra, eo quòd mare fluctibus terram concutiat, vnde Gellius causas terræmotus sub dubio explicans inquit, ventorum ne vi accidat specus hiatusque terræ subeuntium? an aquarum subter in terrarum cauis vndantium fluctibus pulsibusue, ita vt videntur existimasse antiquissimi Græcorum, qui Neptunum Ennogisæum appellauerant? an cuius aliæ rei causa nondum etiam pro certo habitum. C. ἐνοσίγαιος vnico n in prima syllaba scribunt Græci, & ita scribendum esse verbum ex quo factum est, docet: nisi quis alterum n epenthesi poëtica accessisse velit. S.

MITIVS *id sane.*] Ironicos subaudi fuit, tantummodo iniecisse vincula & quod non credidit dignum stigmate, quasi diceret adeo fatuus & vesanus fuit, vt etiam

dignum ſtigmate exiſtimauerit: nam vt dix mus, Neptunum iuſſit notis inuri. Eſt enim ſtigma nota & punctum, quo quis ſignatur à C. στίζω vel στίζω, id eſt, ſigno, noto, pungo. S. per tranſlationem autem capitur pro ſuggillatione & nota infamiæ. Tranquillus in Cæſite. Perpetua ſtigmata impoſita non diſſimulauerat. Mart, libro xij. *Frons hæc ſtigmate non meo notanda eſt.*

HVIC.] Tam fatuo & veſano.

QVISQVAM *vellet deorum.*] Quaſi diceret ne dij quidem ab iniuriis eius tuti eſſent, ſi his contingeret ei miniſtrare. ſicque eius perſequitur fatuitatem.

SED *qualis redit.*] Hic qui tam terribili apparatu Græciam inuaſit. Eſtque facta reperitio in irriſionem tam fatui conatus.

NEMPE *vna naue.*] Nam vna, vt diximus, tantum ſcapha piſcatoria aufugit in Aſiam. Erat res ſpectaculo digna, & ad æſtimationem rerum humanæ ſortis varietate miranda, in exiguo latentem videre nauigo, quem paulo ante vix æquor omne capiebat, carentem etiam omni ſeruorum miniſterio.

Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da ſpatium vitæ, multos da Iuppiter annos:
Hoc recto vultu ſolum hoc & pallidus optas.
Sed quàm continuis, & quantis longa ſenectus
Plena malis· deformem, & tetrum ante omnia vultum,
Diſſimilemque ſui, deformem pro cute pellem,
Pendenteiſque genas, & taleis adſpice rugas,
Qualeis vmbriferos vbi pandit Tabraca ſaltus,
In vetula ſcalpit iam mater ſimia bucca.
Plurima ſunt iuuenum diſcrimina: pulchrior ille
Hoc, atque ille alio, multum hic robuſtior illo.

VETVS SCHOL.

DA *ſpatium vitæ.*] Prolixum tempus vitæ.

HOC *recto vultu.*] Lætus, & triſtis, vitam longam optas.

QVALES *vmbriferos.*] Opacas ſiluas eſſe in Africa poëta dicit, in regione Tabracena, in quibus ſimiæ naſcuntur.

PLVR. *ſunt.*] Qui diſcerni poſſint inter ſe.

IOANNES BRITANNICVS.

HAS.] Tales.

EXEGIT *gloria.*] Gloria, inquit, & honorum cupiditas cauſa fuit, vt multi in tales prolaberentur pœnas.

EXEGIT.] Sumpſit has pœnas & hæc ſupplicia. Exigere autem varijs ſignificationibus accip tur, ſed hoc loco pro ſumere, vt illud apud Valerium. Papirius in pœna exigenda perſeuerauit. Exigere inquirere. Virgil.

Quærere conſtituit, ſocuſque exacta referre.

Exigere eijcere, excludere, Terentius.

Spectanda, an exigenda ſint vobis prius.

Apul. in iiij. Floridorum. Eas omnes pestes montibus exegit. C. Item apud Cic. & Liuium, exacti reges, id est pulsi, & eiecti. S. Exigere, debitum repetere. Cic. in epistola ad Cassium, Sed non vrgeo, longiores enim expectabo, vel potius exigam. Exigere cogere. Virg.

Quos improba ventris Exegit cæcos rabies.

Exigere agere. Virgilius.

Omnes vt tecum meritis pro talibus annos Exigat.

Exigere definire, constituere. Virgil.

Decreuitque mori tempus secumipsa modumque Exigit.

Exigere finire. Ouidius. *Iamque opus exegi.*

D*A spacium vitæ.*] Confutat & vota illorum qui longam sibi exoptant vitam, ostendens multis argumentis nihil homini posse melius contingere, breuitate vitæ, iuxta illud Plin. Natura nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torquentur, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam acciborũ instrumenta, nulla demum genitis quies vnquam est: quæ omnia incommoda à poeta commemorantur.

DEFORMEM.] proponit incommoda longæ vitæ.

PRO *cute pellem.*] Distinguit poeta pellem à cute, vt pellis dicatur in sene, cutis in iuuene, licet apud autores hæc confundantur. Cutem & pellem dicimus indifferenter in brutis & hominibus: cutem etiam in arboribus & pomis, corticem ipsum.

PENDENTESQVE *genas.*] Genæ dicuntur proprie tegumenta superiora pariter & inferiora oculi. quæ etiam palpebræ appellantur. Plinius lib. xi. capite trigesimo septimo, quæ senescentibus solent flaccescere. prisci tamen genas, autore Plin. appellauere infra oculos malas, iuxta quòd possemus intelligere pelliculas pedentes ex malis.

QVALES*vm.*] Ordo est, quales rugas simia iam mater scalpit in vetula bucca, vbi Tabraca pandit saltus vmbriferos.

TABRACA.] Oppidum est Aphricæ, Mela & Ptolemæo autoribus. Ibi magna est copia simiarum, vnde Stra. lib. decimoseptimo sic tradit. Refert Posidonius se quum ex Gadibus in Italiam nauigaret in Lybiæ oram delatum esse, ac syluam quandam iuxta mare vidisse simiis plenam, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent, & vbera dependentia. risisse itaque, quum eas vberibus graues cerneret, nonnullas etiam caluas, nonnullas herniosas.

Vna senum facies, cum voce trementia membra,
Et iam læue caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingiua panis inermi.
Vsque adeo grauis vxori, gnatisque, sibique,
Vt captatori moueat fastidia Cosso.
Non eadem vini, atque cibi torpente palato
Gaudia: nam coitus iam longa obliuio: vel si
Coneris, iacet exiguus cum ramice neruus,
Et, quamuis tota palpetur nocte, iacebit.
Anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
Canities?

Canities? quid, quod merito suspecta libido est,
Quæ Venerem affectat sine viribus? adspice partis
Nunc damnum alterius, nam quæ cantante voluptas:
Sit licet eximius citharœdo, siue Seleuco,
Et quibus aurata mos est fulgere lacerna?

VETVS SCHOL.

VNA *senum facies.*] Id est, Dissimiles & multæ figuræ sunt iuuenum, & est vnicuique sua gratissima: quod quidam pulcher est, alter fortis, alter eloquens: senibus enim vna esse videtur forma.

MADIDIQVE *infantia nasi.*] Ita nam senibus humor de naso, vt infantibus pendet.

FRANGENDVS *misero g. p. i.*] Notandum masculino genere dixisse, vt hic gingiua quia dentes ruerunt, gingiua panis frangendus est.

FASTIDIA *Cosso.*] Heredipetæ.

NON *eadem vi.*] Nullus illi sapor est.

NAM *coitus i, l o.*] Vt Virgilius, *Frigidus in Venerem senior.*

IACET *exiguus cum ramice neruus.*] Penis. vt Virgilius,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis.
Ramicem, dicit intestinum.

ET *quamuis tota palpetur nocte.*] Fricetur, præpudietur.

SVSPECTA *libido est.*] Vt infames dicantur, qui sine vllo calore coitum desiderant.

IOANNES BRITANNICVS.

VNA *se. facies.*] C. Similitudo. id est, similes inter se senes omnes sunt. S.

INFANTIA.] More infantis semper senibus nares stillant.

GINGIVA.] A giguendis dentibus dicta.

GRAVIS.] Molestus.

COSSO *captatori.*] Cossi, vt scribit Festus, dicuntur natura rugosi à similitudine vermium ligno editorum. hic proprium est nomen captatoris auarissimi, de quo ante.

CVM *ra.*] Ramex morbus est, qui integris testiculorum tunicis innascitur, κιρσοκήλην Græci appellant, venæ intumescunt, hæ quoque intortæ glomerat æque ad superiorem partem, vel ipsum scrotum impletur, vel mediam tunicam, vel imam: interdum etiam sub ima tunica circa ipsum testiculum neruumque eius increscunt.

SVSPECTA *libido.*] Quid inquit dices, quod ij qui in coitu operam præstare non possunt, suspecti sunt, ne sint fellatores, ita enim facilius atrigunt. vnde Martialis. *Summa petas*, id est os, *illic mentula viuet anus.*

ASPICE *partis.*] Alio incommodo senex afficitur, quod auditu priuatur, nulla enim ei potest esse voluptas aliquo canente.

SITVE *Seleucus.*] id est primus citharœdus, qualis fuit Seleucus, vt sit sensus, nulla suauitate modulationis demulcetur, licet optimus citharœdus canat, & ipse Seleucus, quem pro optimo sui temporis citharœdo intelligit. & licet sint illi, quibus est mos decurrere palla aurata, hoc est tibicines, quorum cantus est multo clarior. Tibicines enim induti veste longa, vagabantur per theatrum canendo. Horatius in poëtica.

——*Sic priscæ motumque & luxuriam addidit arti*
Tibicen, Auratam traxitque vagus per pulpita vestem.

C. Alij legunt, *& quibus aurota mos est fulgere lacerna.* nam lacernis in theatro vtebantur. Auratam vocat, hoc est auro pictam & ornatam, siue auratam .i. pulchram: vt in illo Virgil Geor. i. *Candidus auratis aperit cum cornibus annum taurus.* S.

Quid refert, magni sedeat qua parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? clamore opus est, vt sentiat auris.
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Præterea minimus gelido iam in corpore sanguis
Febre calet sola: circumsilit agmine facto
Morborum omne genus: quorum si nomina quæras,
Promtius expediam. quot amauerit Oppia mœchos,
Quot Themison ægros autumno occiderit vno,
Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos: quot longa viros exsorbeat vno
Maura die, quot discipulos inclinet Hamillus,
Percurram citius, quot villas possideat nunc,
Quo tondente grauis iuueni mihi barba sonabat.

VETVS SCHOL.

QVEM *dicat venisse puer.*] Quia per ætatem nec videt, & nisi puer admoneat nihil sponte sentit.

PRAETEREA *minimis gelido.*] Vt Vergilius.

——*gelidus tardente senecta,* *Sanguis hebet.*

MORBORVM *omne genus.*] Id est, omne genus ægritudinis. vt Terentius, Rogas? Senectus ipsa morbus est.

QVOT *Themison ægros.*] Archiater illius temporis, cui detrahit.

QVOT *Basilus.*] Aduocatus illo tempore præuaricator.

QVOT *cir. Hirrus.*] Tutor.

QVOT *longa viros absorb.*] Hanc ostendit ore fuisse impuram.

QVOT *discipulos inclinet Hamillus.*] Magister, infantum corruptor.

QVO *tondente grauis.*] Licinus ex tonsore senator factus.

IOANNES BRITANNICVS.

QVID r.] Refellit eos qui possent dicere, senem non audire, quia à canentibus longe sedeat, vt sit sensus sedeat qua parte velit theatri, non tamen audiet citharœdos, qui vix exaudiat cornicines & tubicines, quorum sonitus sunt acerrimi.

QVOD n. h.] Nam pueri nunciabant horas dominis. Mart. lib. viij.

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu

Iam conuiua Ceciliane venit.

Plinius libro vij. Cn. Bebius Pamphilus præfectura & ipse functus obiit, quum à puero quæsisset horas.

PRAETEREA *m.*] aliud senectutis vitium ostendit, quòd scil. calore naturali destituantur.

HIPPIA.] Mulier adultera suis temporibus de qua supra · *Hippia quid vidit.*

THEMISON.] à Plin. & Cor. Celso commendatur vt optimus medicus, licet hoc loco à Iuuenale noteтur.

QVOT *B. s.*] Temporibus Cæsaris Basilus viguit, de quo Lucanus.

Vt primum aduersa socios in littore terra,
Et Basilum videre ducem noua furta per æquor, Exquisita fuga.

an de eo hic intelligat incertum.

CIRCVMSCRIPSERIT.] Circumuenerit, & fraudauerit: verbum autem formatū à longa scriptura, qua homines circumligantur, & illaqueantur, vnde circumscriptorem dicimus defraudatorum, & deceptorem. Iuuenalis. in Sary. xv. *Pupillum ad iura vocantem Circumscriptorem.*

HIRRVS.] Irus, vt est apud Hom. in xviij. Odysseæ, Ithacensis fuit mendicus stultus magno corpore, sed nullis viribus, quem Vlysses domum reuersus sub medici habitu pugnis occidit. De quo sic Mar.

Quum sis tam pauper quam nec miserabilis Irus. Ouid. *Irus egens.*

binomimem appellat Ouid. in Ibin: nam & Arneus dictus est: hic vero ficto nomine à Iuuenale ponitur pro paupere tutore. ἴρυς enim vt scrib. Gellius Attici aspirant, imterpretatúrque pauper, vocant enim Attici ἰχθὺν ἶρον, quop significat piscem pauperem..

INCLINET.] Ad obscœna.

AMILLVS.] hunc etiam Mart. notat, vt pediconem libro. vij.

Reclusus foribus grandes precidis Ahille,
Et te deprehendo, cum facis ista, cupis.

QVOT.] de Cinamo tonsore intelligit, de quo prima Saty.

Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
Perdidit ille oculos, et luscis inuidet: huius
Pallida labra cibum accipiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cenæ diducere rictum
Suetus, hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater ieiuna. sed omni
Membrorum damno maior dementia: quæ nec
Nomina seruorum, nec vultum agnoscit amici,
Cum quo præterita cenauit nocte, nec illos,
Quos genuit, quos eduxit nam codice sæuo
Heredes vetat esse suos, bona tota feruntur
Ad phialem: tantum artificis valet halitus oris,
Quod steterat multis in carcere fornicis annis.

Vt vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera gnatorum, rogus adspiciendus amatæ
Coniugis, & fratris, plenæque sororibus vrnæ.

VETVS SCHOL.

ILLE *humero.*] Redit ad senes.

DIGITIS *alienis.*] Chiragra debilis, qui ab alio cibatur.

DIDVCERE *rictum.*] Os applicare, vt pulli hirundinis, quæ pleno ore volat dum incibat filios suos.

MAIOR *dementia.*] Ad postremum quod desides efficiuntur.

AD *Phyalen.*] Impuram hanc fuisse demonstrat poeta, interea & artificem ad inquietandum senis inguinem.

QVOD *steterat.*] Ex eo quam diu prostiterit.

VT *vigeat sensus.*] Pone vt non sit demens, qui diu vexerit, tamen omnes effert ipse filios suos.

PLENAEQVE *sororibus vrnæ.*] Vrnæ, vasa in quibus mortuorum ossa componenebantur, postquam corpus arsisset.

IOAN. BRITANNICVS.

COXA *d.*] Debile appellamus, qui corpore non sit integro, sed aliqua parte manco. Sen. vt magis diligas integrum omnibus membris atque illæsum quàm debilem, aut luscum. idem in Controuersiis. Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Tranquillus in Augusto: in hoc ludicro. C. Noniũ Asprænatem lapsu debilitatum, aureo torque donauit.

LVSCIS.] Luscus appellatur, qui & hebeti est visu, & qui altero oculo caret. Mart. *Oculo Philenus semper altero plorat.*
Quo fiat istud modo queritis : lusca est.
& lusciosus dicitur interdiu parum cernens, quas Græci autore Fulgentio, myopes vocant. Plautus in Mercatore, *mirum lolio victitat tam vels tritico, quia lusciosus est.* dicunt enim comedentibus lolium, oculos obscurari.

RICTVM.] id est os, estque apud autores inueniri & in homine, animali bruto. Horatius in Satyris. *Ergo non satis est risu diducere rictum auditoris.* Plinius libro octauo loquens de tauris quibusdam syluestribus sic scribit. Oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, Martialis.
Rictibus his tauros non eripuere magistri.
Rictus etiam in auibus dicitur. Plin. libro x. capite nono loquens de cocyce aue, sic ait: Nec alio quam colore ac rictu, columbi potius.

SED *omni membrorum damno.*] Ostendit inter alia senectutis incommoda hominem etiam, quod omnium est grauissimum, desipere.

AD *Phialen.*] Mulierem fallatricem sui temporis notat, cui senex irrumator bona sua reliquit.

ORIS *artificis.*] Ad fallendum. f.

QVOD *steterat.*] Quod os pro ipsa steterat.

IN *carcere fornicis.*] In lupanari, in quo meretrices, non aliter quàm noxij in carcere, continentur.

VT *vigeant.*] Quanquam animi sensus vigeant, multa tamen incommoda patienda sunt.

Hæc data pœna diu viuentibus, vt renouata
Semper clade domus multis in luctibus, inque

Perpetuo mœrore, & nigra veste senescant:
Rex Pylius, magno si quidquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit à cornice secundæ.
Felix nimirum, qui tot per sæcula mortem
Distulit, atque suos iam dextra computat annos,
Quique nouum toties mustum bibit, oro. parumper
Attendas, quantum de legibus ipse queratur
Fatorum, et nimio de stamine, cum videt acris
Antilochi barbam ardentem: cum quærit ab omni,
Quisquis adest socius, cur hæc in tempora duret,
Quod facinus dignum tam longo admiserit æuo.
Hæc eadem Peleus, raptum cum luget Achillem,
Atque alius, cui fas Itachum lugere natantem.

VETVS SCHOL.

REX *Pylius.*] Nestorem dicit, qui dicitur tertiam vsque ætatem vixisse, id est ccc. annos, vt dicit Homerus.

QVINQVE *nouum toties.*] Qui multos autumnos vidit.

ANTILOCHI *barbam.*] Filium suum plorauit Antilochum, quem Memnon auxilium patri ferentem occidit in Troia.

ATQVE *alius.*] Laertes, propter Vlyxem naufragum.

IOANNES BRITANNICVS.

NIGRA *veste.*] Id est lugubri & pulla, qualis in funeribus solet sumi.

REX *Pylius.*] Nestor Nelei filius, Pilon Laconiæ vrbem imperio tenuit. Ouid.

Nos Pilon antiqui Nelei Nestoris arua,
Misimus, incerta est fama remissa Pilo.

Hic tertiam hominum ætatem vixisse dicitur. Ouid.

Vixi Annos bis centum, nunc tertia viuitur ætas.

Cicer. in Catone maiore. Videtis vt apud Homerum sæpissime Nestor de virtutibus prædicet. Tertiam enim iam ætatem hominum viuebat. Horat.

At non ter æuo functus amabilem
Plorauit omnes Antilochum senex Annos.

Antilochum in bello Troiano amisit, quem Memnon Auroræ filius, vt scribit Homerus, in iiij. Iliados, interemit.

SECVNDAE *vitæ à cornice.* Id est, post cornicem, quæ multis seculis fertur viuere: Hesiodus enim vt putat Plinius, fabulose multa de hominũ æuo referẽs, cornici nouẽ ætates nostras attribuit, vnde & Virg. in Epigram. sequutus Hesiodum sic scribit.

Hos nouies superat viuendo garrula cornix. Ouid. in Metamorph.
Capitque nouem cornicis secula passa.

FELIX *n.*] Ironia est, ac si dicat infelicissimus fuit.

DEXTRA *comp.*] Consuetudinem tangit veterum, qui annos digitorum gestu computabant, cuius rei meminit Apule. in ij. Apologia. Si xxx. annos pro decem dixisses, posses videri pro cōputationis gestu errasse, quos circulare debueris digitos aperuisse. Quum vero quadraginta, quæ facilius cæteris porrecta palma significantur, ea quadraginta tu dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse, nisi forte triginta annorum Prudentillam ratus, binos cuiusque anni consules numerasti. Eiusdem rei meminit & Plin, lib. xxxiiij. cap. vj Præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíque argumento colitur, digitis ita figuratur, vt trecentorum quinquaginta quinque dierum nota per significationem anni temporis, & æui se deum indicaret. Diuus Hieronymus in Iouinianum scribens in exponenda domini parabola, quæ est de fructu agri trigesimo, sexagesimo atque centesimo: xxx. tradit digitorum molli coniunctione, sexaginta vero superiore digito depresso signari, mox addit, porro centesimus numerus, diligenter quæso lector attende, de sinistra transfertur, ad dextram, & iisdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in læua nuptæ significantur & viduæ, circulum faciens exprimit virginitatis coronam. C. Ergo infra centum sinistra, supra centum, dextra numerabant. Quod si Nestor suos annos iam dextra numerabat, supra centum annos vixerat, quod Iuuenalis per dextram voluit innuere. Totam vero istam rationem computandi, tu lector, vel apud venerabilem Bedam, vel apud Cœlium Rhodig. lib. xxiij. cap. xii. disce. S.

TOTIENS *mustum bibit.*] Qui tot annos vixit.

C ORO *p. a.*] Postulat attentionem. nam mira exemplorum copia vult ostendere in longa vita non esse hominis felicitatem. S.

D E *leg. fat.*] i. parcarum quæ in tam longum tempus vitam suam produxerint.

NIMIO *stamine.*] Longa vita, quæ per filum ostenditur. Tres enim Parcæ esse dicuntur, Clotho, Lachesis, & Atropos, quæ summa concordia nendo vitam hominis disponere dicuntur, vnde à poetis dicuntur Parcæ concordes. C. Verg. in Buc. *Concordes stabili fatorum numine Parcæ.* S.

ANTILOCHI *barbam.*] Filium suum iam barbatum, & ætate iam adulta.

ACRIS.] Strenui & fortis in bello.

QVAERIT.] Scilicet cum multis querelis.

DIGNVM *tam longo æuo.*] Hoc loco eorum opinionem probat qui in longinquitate vitæ, infelicitatem esse putant, vnde Seneca in Prouerbiis. Heu quam pœnitenda incurrunt viuendo diu, in breuitate autem felicitatem: vnde illud est. Plin. lib. vij. Natura vero nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius.

T A M *longo æuo.*]. Quod tam diu esset viuendum, vt spectandum sibi foret funus filij cuius mortem indignanter tulisse docet & Propert.

Nam quo tam dubia seruetur spiritus ora,
Nestoris est visus post tria secla cinis.
Quis tam longæua minuisset facta senectæ
Gallicus Iliacis miles in aggeribus ?
Non ille Antilochi vidisset corpus humari:
Diceret autô mors cur mihi sera venis Horatius.
At non ter æuo functus amabilem,
Plorauit omnis Antilochum sex annos.

Et Nestor apud Homerum in xj. Odysseæ Illic iacet meus charus filius fortis & clarus Antilochus.

HAEC *eadem Peleus.*] Scilicet conqueritur. Achilles Thetidis & Pelei filius fuit, quem ad Troiam profectum in templo Apollinis Tymbræi occisum fuerunt insidijs Paridis post simulacrum latentis, quum illuc accessisset, vt armatam Polyxenam vxorem duceret, vnde fingitur tenēte Apolline arcum. Paridem tela in Achillem direxisse. Virgil.

Dardana qui Paridis direxit tela manúsque,
Corpus in Æacidæ. ——— Hunc ergo pater Peleus,

vt immatura morte præuentum, miserabiliter fleuit:

ATQVE *alius.*] Scilicet Laërtes Vlyssis pater, scilicet conqueritur: nam exulante Vlysse, & per tot maria errante Laërtes partes vt scribit Homerus in vltimo Odysseæ, in agro quotidie opere rustico se macerabat, ancilla vetula panem & vinum ei ministrante, rogabátque assidue Iouem, vt animam ex membris solueret.

CVI *fas.*] Cui par est, & decet.

ITHACVM.] Vlyssem pro Ithacensem ab Ithaca eius patria. Est autem Ithaca insula ante sinum Corinthiacum, non longe à Cephalena insula.

NATANTEM.] Per maria iam decem annos errantem.

Incolumi Troia Priamus venisset ad vmbras
Assaraci magnis sollennibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum ceruicibus, inter
Iliadum lacrymas, vt primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissáque Polyxena palla:
Si foret exstinctus diuerso tempore, quo non
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Euersa, & flammis Asiam, ferróque cadentem.
Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara,
Et ruit ante aram summi Iouis, vt vetulus bos,
Qui domini cultris tenue, & miserabile collum
Præbet, ab ingrato iam fastiditus aratro.
Exitus ille vtcunque hominis: sed torua canino
Latrauit rictu, quæ post hunc vixerat, vxor.

VETVS SCHOL.

ASSARACI *magnis soll.*] Id est, Felix etiam fuisset Priamus, si ante incendium Troiæ fuisset mortuus, cuius funus omnes filij sui deduxissent.

PORTANTE.] Quæ solent à filiis in funere patris fieri.

AVDACES *Paris*] Bene, audaces: quia Helenam alienã vxorem ablaturæ erant.

OMNIA *vidit Euersa.*] vt Virgilius,

Vrbis vti captæ casum, collapsáque vidit, &c.

Ergo hoc illi prolixa vita præstitit.

ET *ruit ante aram.*] Vt Virgilius,

Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

AB *ingrato iam fastiditus aratro.*] Contemptus ab aratro senex, qui non potest laborare, id est arare.

SED *torua canino*] Hecubam dicit, quæ excæcato Polymestore, cum saxis impelleretur à populo Thracum, versa in canem fertur. An quia Græcis conuitia congerebat, canem nominauerunt?

IOAN. BRITANNICVS.

INCOLVMI *Troia.*] Priamus, inquit, non vidisset obsidionem decennalem patriæ suæ, nec mortem tot liberorum, totque propinquorum, si ei prius contigisset obire mortem, quàm Paris rapuisset Helenam. Sicque ostendit in longitudine vitæ multas existere miserias. Ordo autem est. Priamus magnis solennibus venisset ad vmbras Assaraci incolumi Troia, Hectore portante funus, & reliquis fratrum ceruicibus, scilicet portantibus.

INTER *lachrymas Iliadum.*] Id est mulierum Troianarum.

ASSARACI.] Tros genuit Assaracum & Ilionem, Ilion Laomedontem Priami patrem.

HECTORE *funus portante.*] Apud antiquos à filijs funera patrum efferebantur. Nam, vt scribit Plinius libro septimo capite quadragesimoquarto, Quintus Metellus Macedonicus à quatuor filiis illatus est rogo.

RELIQVIS *fratrum.*] Subaudi à superiore portantibus. Quinquaginta enim autore Homero habuit filios, & filias duodecim.

VT *inciperet.*] Ita vt inciperet tanquam præfica. Nam in funeribus conducebantur mulieres, quæ ad lamentandum mortuum plangendi modum cæteris darent: eæ dictæ sunt præficæ, quasi quæ aliis ad id muneris præficerentur. Neuius. Hæc quidem me hercle opinor præfica est, quæ sic mortuum collaudat: autor est Festus.

POLYXENA.] Priami filia.

SCISSA *palla.*] Vestis est honestæ mulieris. Vergilius.

Pallam signis, auróque rigentem.

Plautus in Menechmis. *pallam ad Phrygionem fer confecto prandio.* in luctibus autem funerum præ dolore vestes scindebantur.

DIVERSO *tempore.*] Scilicet ab eo quo euersa fuit patria, & quo Paris parabat nauigare in Græciam, vt raperet Helenam.

CARINAS *audaces.*] Id est ipse audax, qui in Græciam cum Ænea, delectáque Troiana iuuentute nauigare non est veritus rapturus (quod fecit) Helenam marito. Nam cum Priamus ægre ferret Hesionem sororem suam ab Hercule iure belli sublatam & traditam Thelamoni, misit Paridem in Græciam edoctum vt Hesionem repeteret, quod si non impetraret, aliam raperet. Postulata Hesione, nec reddita, regionem vastauit, & Sparta vi expugnata, Helenam abduxit, ob quod à marito recipi meruit. Alij scribunt Paridem à Menelao hospitio honorifice susceptum, pulchritudine mulieris captum, hospitij iure calcato cum omni regia supellectile eam abduxisse volentem. Alij diuersa sentiunt. Diffusius hanc historiam in commentariis nostris in Achilleida recitauimus.

LONGA *dies igitur.*] Quum ergo inquit Priamus tam multa aduersa diu viuendo sit perpessus, quid ei profuit longa vita? ac si dicat, longe melius fuisset si in viridiore vita mortuus esse.

LONGA *dies.*] Longum tempus.

EVERSA.] Prostrata.

ASIAM.] Hyperbole, non enim tota Asia, sed multæ Asiæ ciuitates vna cum Troia euersæ sunt.

C. ASIAM.] Totum pro parte, ergo Synecdoche est. S.

MILES *tremulus.*] Priamus, qui ætate confectus capta iam Troia arma induit, vt patriæ opem ferret. Vergil.

Arma diu senior desueta trementibus æuo,
Circundat nequicquam humeris.

TIARA.] De Tiara satis superius diximus ex testimonio Herodoti & aliorum autorum eo loco. *Vestitur bucca Tiara.* Est enim genus pilei, quo reges Persarum vtebantur. Sed & tiaram Strabo lib. XV. ait esse calciamentum altum, ac duplum

ac duplum magorum insulis similem.

RVIT *ante aram*] Cicer. in primo Tuscul. sic scribit. Priamum tanta progenie orbatum, quum ad aram confugisset manus hostilis interemit, hic si viuis filijs incolumi regno occidisset, astante ope barbarica, tectis cælatis, laqueatis, vtrum tandem a bonis, an a malis discessisset?

SVMMI *Iouis.*] Scilicet Hercei, de quo Lucan.

Herceas monstrator ait, non respicit aras.

Ouidius in Ibin sic.

Cui nihil Hercei profuit ara Iouis.

Herceus autem Iupiter est dictus, quòd intra vallum coleretur? nam ἕρκος septum significat.

AB *ingrato aratro.*] Ab ipso agricola ingrato, id est, quem iam agricola ingratus fastidiuit.

EXITVS *ille hominis.*] Id est, finis vitæ Priami.

VTCVNQVE.] Subaudi quasi diceret satis miserabilis fuit.

SED *torua.*] Sed vxor Hecuba terribilis fuit omnibus suis latratibus: nam vt scribit Ouid. libro xiij. Metamorph. ea post cædem Priami, euersionémque patriæ, quum mortem Polydori filij vlcisceretur, excæcato Polymnestore, à quo Polydorus interemptus fuerat, furibunda abeuntes Græcos latratu est insectata, vnde in canem conuersam finxerunt. De qua sic Plaut. In Menæchmis. *Non tu scis mulier Hecubam quopropter canem Græci esse prædicabant? omnia mala ingerebat, quemquem aspexerat, itaque adeo iure cœpta appellari canis.* De ea item sic Cic. in tert. Tuscul. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam & rabiem, fingi in canem esse conuersam.

Festino ad nostros, & Regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox iusti facunda Solonis
Respicere ad longæ iussit spatia vltima vitæ.
Exsilium, & carcer Minturnarúmque paludes,
Et mendicatus victa Carthagine panis
Hinc caussas habuere. quid illo ciue tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius vnquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Cum de Teutonico vellet descendere curru?
Prouida Pompeio dederat Campania febreis
Optandas: sed multæ vrbes, & publica vota
Vicerunt. igitur fortuna ipsius, & vrbis
Seruatum victo caput abstulit. hoc cruciatu
Lentulus, hac pœna caruit, ceciditque Cethegus
Integer, & iacuit Catilina cadauere toto.

VETVS SCHOL.

Et *regem transeo Ponti.*] Mithridates cum per quadraginta annos aduersus Romanos dimicasset, cum Pharnacem filium suum apud cæteros eius fratres voluisset occidere, ab omni relictus exercitu est: & exhausto veneno perijt. Accepto frequenter antidoto, vt perire non posset, Postea vero Pharnaces successit eius imperio.

Et *Crœsum.*] Cum interrogatus fuisset Solon à Crœso, si aliquem vidisset tam gloriose regnantem, ille dixit, debere vitæ vltimæ euentum expectare, quem cum Cyrus captum victor viuum iussisset in rogo poni, clamare cœpit, Solonem non sibi esse mentitum: atque ita à Cyro est liberatus, timente ne aliquid sibi faceret in extremo vitæ spatio perdurante.

Exilium *& carcer Minturnarúmque.*] Cum Sylla cum Iugurtha in Africa pugnaret, Marius supra ipsum ambijt, & missus est. illo remoto, vicit. Posthæc cum denuo ad Mithridatem Sylla mitteretur, & profectus esset in Campania, iterum cœpit ambire supra eum, & inde discordia inter eos nata est. Verum cum Sylla reuerteretur ob hanc caussam, Marius fugit, & latuit in Gallijs in Minturnarum paludibus. Qui cum fuisset ibidem agnitus, in carcerem missus est: & cum carnifex ad occidendum eum missus esset, visa circa eum tanta maiestate, vel quid futurus esset, relicto gladio pauens fugit, ac retulit cognita his à quibus missus fuerat. illi enim dimitti iusserunt. Qui cum fuisset dimissus, in Africam abijt, id est Carthaginem: ibidem solutis ergastulis Romam venit, & omnes Syllanos occidit, & receptus à Cinna tunc Consule tenuit vrbem. Postea Consul vii. fuit. Sylla posito in bello qui ante aduentum * Syllæ fato suo mortuus est.

Provida *Pompeio.*] Nam dicitur Pompeius mox quam suscepit bellum ciuile contra Cæsarem, in Capua vehementer ægrotasse: & quia non potuit febre emori, seruatus est, vt à Cæsare occideretur.

Lentulus.] Qui proditor fuit. Et Cethegus coniuratus Catilinæ, laqueo quasi coniurati, non gladio perierunt.

IOAN. BRITANNICVS.

Transeo.] Occupatio est.

Regem *Ponti.*] Mithridatem, qui ad sexagesimum & octauum ætatis suæ annum per multas ærumnas & clades peruenit. Ter enim à Romanis ducibus superatus est, à Sylla, Lucullo, & Pompeio. Demum quum à Pharnace filio bello premeretur obsidereturque in regia, mortem per venenum tentauit, vxore prius, sororibus & pellicibus veneno necatis, sed quum id frustra hausisset, quòd à teneris annis remedia sibi aduersus venena comparasset, à milite Gallo nomine Bithoco in cædem suam exorato, interfectus est, autor est Plutarch.

Et *Crœsum.*] Hic est ille Crœsus rex, qui quum omnium hominum felissimum se arbitraretur. (thesauros enim maximos habebat) accedenti ad se Soloni philosopho quum ex Ægypto reuerteretur, diuitias suas ostendit, interrogauitque, an quisquam esset felicior: Tunc respondit Solon, neminem ex viuentibus appellandum esse felicem, ad quod respexit. Ouid. ——— *sed. s. vltima semper*

Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo, supremáque funera debet.

Itaque quum à Cyro rege Persarum bello captus rogo esset in compedibus positus cum quatuordecim Lydorum clarissimis filijs, recordatus est sententiæ Solonis, nominauitque ter Solonē. Quo audito Cyrus, quum aliquem deum inuocare crederet, grauiter indoluit memor humanæ conditionis, quæ incertis fortunæ flatibus iactatur, Ita Crœsum ex rogo iam ardenti, sed diuino quodam imbre cælitus demisso extincto, abstractum, ad se adduci iussit. de eo multa Herodotus, Iustinus,

& Plutarchus scribunt.

Solonis.] Solon, vt inquit Laërtius, Salaminius patria fuit, Athenis claruit Tarquinio Prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit tanto temperamento, vt parem gratiam à Senatu & plebe contraheret, quibus, si Athenienses, autore Valerio, vti voluissent, sempiternum habituri fuissent imperium, Is omnium hominum & oraculi iudicio sapientissimus est habitus.

Respicere *ad vltima spacia.*] Vt nemo. s. (vt memorauimus) circa mortem felix diceretur.

Exilium *& carcer.*] Incommoda inquit, quæ plurima perpessus est C. Marius, habuere causas ex longa vita. Nam Marius superatus à Sylla Minturnis latuit in palude, vbi comprehensus in carcerem est coniectus. Gallum missum qui eum interficeret, vultus maiestate perterruit. Solutis à Minturnensibus vinculis, in Aphricam nauicula traiecit. Sed cum Sextilius Aphricæ prætor moneret per lictorem, vt inde facesseret, respondit lictori, Vade & nuncia Sextilio te vidisse C. Marium in ruinis Carthaginis sedentem, exulémque, & panem mendicantem, & cum dicto discessit. hæc breuiter tangit poëta. De quibus diffusius Plutarch. & Plin. de viris illustribus.

Minturnarum *paludes.*] Inter Formias, & Sinuessam Minturnæ sunt, vt inquequè ad stad. lxxx. distantes, interfluit autem Liris amnis, quem olim clanin vocauere, qui ibi paludes efficit. De quibus Lucanus sic.

Quum post Theutonicos victor Libycósque triumphos,
Exul limosa Marius caput abdidit vlua.
Stagna auidi texere soli laxaeque paludes.

Hinc *causas habuere*] Ex longa vita.

Quid *illo ciue tulisset.*] Procreasset. Vergil,

Dardanidæ duri quæ vos à stirpe parentum — *Prima tulit.*

Id est procreauit, & in lucem produxit. Sensus est, quid enim inquit beatius in terra extitisset ipso Mario, si ei post triumphum Theutonicum cõtigisset mori. Nam secundo consulatu, qui vltro ei delatus fuit, Cymbros in Gallia apud aquas Sextias, Theutonas in Italia in campo Sauidio vicit, de quibus triumphauit.

Circumducto *captiuorum agmine.*] Nam captiui manibus reuincti post terga, vel cathenis collo iniectis, imperatorem triumphantem præcedebant, vsque in capitolium. Papinius in Syluis,

Actias Ausonias fugit Cleopatra cathenas. Propert.
Aut regum auratis circundata colla cathenis:

Pompa, à πέμπω quod est mitto, pompam ago, duco, est enim ordo rerum progredientium.

Animam *opimam.*] Allusio est ad spolia opima, quæ dux duci detraheret.

Curru *Theutonico.*] Quo in triumpho Theutonico est vectus: sicque colligit ex longa vita felicitatem minime censendam.

Prouida *Pompeio.*] Scribit Plutarchus ante ciuile bellum, quum Pompeius Neapoli ægrotaret, vota publice suscepta ob eius salutẽ, vnde ad multa mala futura est reseruatus. victus enim acie Pharsalica, in Ægyptum fugit, vbi iubente Ptole. annos lx. natus obtruncatus est ab Achilla & Phothino. caput Cæsari aduentanti velamine opertum cum annulo oblatum est. Truncus à Seruio Codro humatus est, inscribente in sepulchro. Hic situs est Pompeius Magnus. Strabo scribit in monte Casio fuisse sepultum vbi templum est & Ioui Casij. Ergo Pompeio, inquit, rectius cõsultum fuisset, si mortuus esset eo tempore, quo Neapoli ęgrotauit, multis enim miseriis caruisset. videtúrq; Iuuenalis sumpsisse hoc ex Cicerone in Tuscul. sic scribente. Pompeio nostro familiari, quum grauiter ægrotaret, Neapoli melius est factum: Coronati Neapolitani fuerunt, nimirum etiam Puteolani, vulgo ex oppidis publice gratulabantur. Ineptum sane negocium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certe à miseris. non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset,

non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. Quod si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ, quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates?

CAMPANIA.] Nam Neapolis ciuitas est Campaniæ.

OPTANDAS *febres*.] Quæ ei optandæ fuissent, ne in tanta mala recideret.

VICERVNT.] Impetrarunt salutem Pompeio.

FORTVNA *ipsius & vrbis*.] Id est, infelicitas ipsius, quia interfectus est.

VRBIS.] Quia bellum ciuile est gestum cum maxima totius vrbis calamitate.

IGITVR.] Quia diu vixit.

CAPVT *seruatum*.] Quod tam multis votis incolume Dij seruauerant.

VICTO.] Pompeio à Cæsare victo.

LENTVLVS.] P. Lentulus in coniuratione Catilinaria vna cum Cethego comprehensus à Cicerone Consule in carcere strangulatus fuit.

HOC *cruciatu*] Quod caput ei non est abscissum.

CECIDITQVE *Cethegus Integer*.] Sine aliqua membrorũ diminutione, quum vitam tantum laqueo amiserit, vt scribit Salu.

TOTO *cadauere*.] Toto cadauere integro. nam Catilina (vt idem autor est) acriter pugnans cum hostibus confossus est, longéque à suis inter hostium cadauera repertus. Iuuenal. ergo colligit nihil hominibus breuitate vitæ posse melius præstari.

Formam optat modico pueris, maiore puellis
Murmure, cum Veneris fanum videt anxia mater
Vsque ad delicias votorum. cur tamen, inquit,
Corripias? pulchra gaudet Latona Diana.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. cuperet Rutilæ Virginea gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. filius autem
Corporis egregij, miseros, trepidósque parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ,
Atque pudicitiæ. sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinos:
Præterea castum ingenium, vltúmque modesto
Sanguine feruentem tribuat natura benigna
Larga manu. (quid enim puero conferre potest plus
Custode, & cura natura potentior omni?)
Non licet esse viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipsos audet tentare parentes,

VET. SCHOL.

C v m *Veneris fanum videt.*] Id est, cum ad templum Veneris vadit.

V s q v e *ad delicias v.*] Id est vsque ad hoc deliciæ hominum veniunt, vt pulchritudinem optent filiis suis.

P v l c h r a *gaudet L. D.*] A maiore ad minus.

S e d *v. o f. Lucretia.*] Lucretia vxor Tarquinij Conlatini, quam Tarquinius amorem eius non sustinens, inuitam dicitur corrupisse. propter quod illa mortem sibi adsciuisse dicitur.

C v p e r e t *Rutila Virginia gibbum*] Virginiam Appius Decemuir adamatam, clienti quem ob hoc subornauerat, in seruitutem addixerat. Propter quod eam pater Virginius interemit; Decemuiris imperium abrogatum. Appius in carcerem necatus est.

S a n g v i n e *feruentem.*] Cito erubescentem.

N o n *licet esse viros.*] Vt omnia interim ad custodiendum fiant, inter viros permanere formosus non potest.

IOANNES BRITANNICVS.

F o r m a m *o.*] Confutat & eorum votum, qui liberis suis optant pulchritudinem, ostendens exemplis, quàm & forma sit res homini perniciosa. Ordo est, & sensus.

M a t e r *a.*] Sollicita. s. de natorum formositate vsque ad delicias votorũ optat formam pueris modico murmure, & puellis maiore, quum videt fanum Veneris, quasi quæ sit dea, per quam genus humanum crescat, & progignatur. vnde sic Venus apud Papinium loquitur.

Nil ego nil fateor toto tam dulce sub vrbe Aut vidi aut genui.

M a i o r e *pu. mu.*] Nemo enim est parentum, qui nolit filias pulchriores esse quàm filios, multisque id rationibus sed maxime vt facilius nubant.

V s q v e *ad de.*] Vsque ad delicata nimis vota, qualia expressit Persi.

Hunc optent generum rex & regina: puellæ
Hunc rapiant, quicquid calcauerit hic rosa fiat.

quasi diceret optat vt tam formosa sit, vt eam iuuenes in suos amplexus optent.

D e l i c i a s.] Appellatione deliciarum accipimus omnia quæ loco festiuitatis habentur, deducto nomine à delectando. Catulum enim passerem, columbã, Leonem reliquaque id genus & seruos, qui aliquo modo nos delectarent delicias appellamus, vnde Mar. *Stella delicium mei columba.* Cat. *Passer deliciæ meæ puellæ.* Plu. in vita. M. Antonij sic scribit. Erat autem Sarmentus Cæsaris seruulus ex iis, qui festiuitatis causa haberi solent, quos Romani delicias appellant, iuxta quod dicit Vir. *Alexin delicias domini.* Et Sene. ad Luci. Seruium Rusticolam delitiolum suum nominat. Delicias etiam alio modo nominamus, vt si dicamus puerum nutritum in summis deliciis, quasi in summis opibus & lauticiis, vnde Sen. De breuitate vitæ. Audio quendam ex delicatis (si modo deliciæ vocandæ sunt) vitam & consuetudinem humanam dediscere.

C v r *t c.*] Cur inquit ô poeta damnas hoc: verba sunt defensoris.

G a v d e t *Latona.*] Exemplo defendit votum esse honestum. allusio est ad illud Virg. *Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.*

V e t a t *Lucretia.*] Docet te, inquit, Lucretia vxor Tarquinij Collatini quæ fuit formosa, pulchritudinem non esse appetendam quum ipsa ob eam occiderit. quum enim à Tarquinij Superbi filio per vim fuisset stuprata gladio sibi pectus transuerberauit. notissima est historia ex Dionysio, Liuio, & Ouid. in Fastis.

V i r g i n i a.] L. Virginij centurionis filia fuit virgo plebeia cuius stuprandæ consilium, quum Appius decemuir cepisset, eamque corrumpere nequiret, clientẽ

subornauit, qui eam in seruitium deposceret, facile victurus, quum ipse esset accusator & iudex. Pater qui tunc in Algido militabat, re cognita, quum ipse iudicij die superuenisset, & filiam ante tribunal locatam, quum defendere aduersus iniquum iudicem nequiret, vltimo colloquio cum ea impetrato, in secretum adductam, cultro de taberna lanionis abrepto occidit, hoc tamen quum adhuc viueret dicto, liberam te & honestam filia ad manes progenitorum mitto. Nam viuenti neutro horum per tyrannum tibi potiundum erat. Corpus eius humero gerens ad exercitum profugit, & milites ad vindicandum facinus accendit, qui creatis decem tribunis, Auentinum occuparunt. Decemuiros abdicare se principatu coëgerunt, eosque omnes aut morte, aut exilio punierunt. Appius in carcere est necatus. Lege Dionysium libro nono, Liuium in tertio primæ Decadis, & Plinium de viris illust.

GIBBVM.] Tumorem appellamus, & eminentiam in quacunque parte corporis, vnde Tranquillus in Othone. Excreuerat etiam in dexteriore latere eius gibbus vel caro, propendebatque adeo, vt ægre fascia substringeretur. & Iuuenal.

Mediusque in naribus ingens Gibbus.

in genere autem fœminino idem Tranquill. in Domitiano. & prima declinatione protulit: ipsum enim Domitianum ferant somniasse gibbam sibi pone ceruicem auream enata n. dicitur & gibber. vnde gibberosi & gibbosi homines nominantur. Apuleius ij. lib. Floridorum. Quumque inter scapulum Crates retexisset, quod erat aucto gibbere.

RVTILAE.] Aut notat mulierem deformem temporibus suis, aut eam designat de qua Plin. in septimo, quæ vixit per nonaginta & septem annos.

SVAM.] .s. faciem.

MISEROS *parentes.*] Ne corrumpatur.

RARA *est concordia formæ.*] Raro reperies inquit inuenias, vt qui formosi sint in castitatis se terminis contineant. Ouidius.

Lis est cum forma magna pudicitiæ.

aut enim corrumpitur, aut mœchatur.

LICET *horrida.*] Ordo est, licet domus horrida & imitata veteres Sabinas tradiderit mores sanctos.

HORRIDA.] Inculta, & omnium deliciarum expers.

VETERES *Sabinas.*] Nam mulieres Sabinæ, pro exemplo pudicitiæ habentur. Horatius.

Quod si pudica mulier in partem iuuet
Domum, atque dulces liberos Sabina qualis. Mart. li. j.
Casta nec antiquis cedens Leuina Sabinis.

PRAETEREA *castum.*] Hic sensus est, licet benignitate naturæ fiat, vt aliquis sit castus, & verecūdus per se nullo custode adhibito, nec cura alicuius qui cogat esse pudicum, & bonum, quando ipsa natura sit optima custos: tamen non licet esse virum cum maxime velit. cogitur enim tanquam fœmina pari muliebria, & cinædus fieri. hoc autem cum eo conuenit *Rara est adeo concordia formæ.* Ordo autem est, natura larga præterea tribuat ingenium castum, & vultum modestum, feruentem sanguine, manu benigna. Nam reliqua sunt per parenthesim.

Natura larga.] Ad conferendum. melius est si sit hypallage, vt sit, natura benigna tribuat larga manu. Natura potentior omni custode & cura. Ostendit autem naturam diffi culter superari. qui enim mores nobis per consuetudinem insederunt, quæ altera habetur natura, vix queunt immutari.

NON *licet esse viros*] Quia, vt dixi, stuprantur.

PRODIGA.] Consumptrix. prodigere enim, vt inquit Festus, est consumere.

¶CORRVPTORIS.] Quia muneribus etiam ipsos parentes expugnat, vt vendant filios ad obscœna.

Tanta in mumeribus fiducia. nullus ephebum
Deformem sæua castrauit in arce tyrannus:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, nec
Strumosum, atque vtero pariter, gibboque tumentem.
I nunc, & inuenis specie lætare tui, quem
Maiora exspectant discrimina. fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet, quascunque mariti
Irati debent: nec erit felicior astro
Martis, vt in laqueos nunquam incidat. exigit autem
Interdum ille dolor plus, quam lex vlla dolori
Concessit. necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus, quosdam mœchos & mugilis intrat.

VETVS SCHOL.

E T *pœnas m. q. m Irati debent.*] Id est Tyrannus nullum ephœbum in arce sua tentum in adulterio fœdum castrauit, nisi formosum.

N E C *e. f. astro Martis.*] Qui cum Venere deprehensus est in adulterio.

E T *mugilis intrat.*] Piscis grandis capitis, postremis exilis, qui in podicem mœchorum deprehensorum solebat immitti.

IOANNES BRITANNICVS.

N V L L V S *ephebum.*] Aliud periculum indicat imminere formosis. Nam à potentioribus castrabantur, & principibus adhibebantur custodiendis lectis matronarum. vnde vocabulum est ductum ab εὐνὴ quod est cubile, & ἔχω quod est teneo & asseruo, habeo, quasi eunoechus, & per synæresim eunuchus. Domitianus tamen auto.ibus Tranquillo & Martiale, edicto inhibuit mares castrari.

E P H E B V M.] id est, puerum qui iam peruenit ad pubertatem. Nam ephebi dicuntur quia ad pubertatem peruenere. ea omnino ætas est ab anno decimoquarto ad decimum septimum. Ephebia est prima ætas adolescentiæ, autores Censorinus libro De die natali, & Donatus. Nomen enim est Græcum ἐπὶ in & ἥβη pubertatem significat. Ephebi ergo dicuntur existentes in pubertate.

A R C E.] Arx, vt diximus, autore Asconio, vel sedes tyranni dicitur, vel editus in ciuitate & munitior ad salutem ciuium locus. Vergilius.

Quo res summa loco, Panthu, quam prendimus arcem.

R A P V I T.] Stuprauit.

S T R V M O S V M.] Struma est tumor, vt scribit Celsus in quinto, in quo subter concreta quædam ex pure & sanguine, & quasi glandulæ oriuntur. nascuntur enim & in inguinibus & lateribus, sed maxime in ceruice.

T V M E N T E M *vtero.*] Qui sit vtero tumenti, & inflato.

N V N C *ergo lætare.*] Inhibitio per ironicam permissionem. est enim sensus Quũ filius inquit tuus formosus tam multis obnoxius sit periculis, debes sane pulchritudine eius delectari, quasi dicat nihil habes quod læteris.

M A I O R A *discrimina.*] Proponit aliud incommodum & periculum formoso-

rum, adulteri enim fiunt publici.

EXIGERE.] *Sustinere*, alibi. *Quàm timeo victus ne pœnas exigat Aiax.*

FELICIOR *astro Martis.*] id est ipso Marte, quem cum Venere concumbentem Vulcanus clam retibus adamantinis inuolutum omnibus diis videndum præbuit. Ouidius autor.

ISTE *dolor.*] Quem mariti ex muliere adulterata concipiunt.

EXIGIT.] Poscit, & tanquam debitum repetit, maritus inquit iratus dolore vxoris adulteratæ, grauiores sumit pœnas quàm leges tolerant.

NECAT *hic ferro.*] Æmulatio est Horatij in secundo Sermo.

Hic se præcipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem cæsus, fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam, dedit hic pro corpore nummos.

MVGILIS *intrat.*] Mugillis, vel mugil (vtroque enim modo dicitur) piscis est cuius natura, teste Plinio libro nono ridetur, in metu capite abscondito totum se occultari credentis, per inferiora mœchis immittebatur. Catullus.

Ah tum te miserum malique fati.
Quem attractis pedibus patente porta
Percurrent raphanique mugilesque.

Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ: mox cum dederit Seruilia nummos,
Fiet et illius, quam non amat: exuet omnem
Corporis ornatum. quid enim vlla negauerit vdis
Inguinibus, siue est hæc Oppia, siue Catulla?
Deterior totos habet illic femina mores.
Sed casto quid forma nocet? quid profuit immo
Hippolyto graue propositum? quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, ceu fastidita, repulso.

VETVS SCHOL.

SED *tuus Endymion.*] Pulcher tuus. Endymion, pastor, quem luna adamauit.

SERVILIA.] Nomen cuiusdam mulieris turpissimæ.

EXVET *omnem Corporis ornat.*] Pro libidine vsque & sua ornamenta, inquit, donat mulier, vt tantum ad libidinem suam possit inducere filium tuum.

SIVE *est hæc Oppia,*] Quælibet nobilis matrona nihil aliud propter libidinem spectat.

SED *casto.*] Quasi obiectio. Quid enim si castus fuerit, pulchritudo nocet?

NEMPE *hæc.*] Phædra Minois filia, vxor Thesei, nouerca Hyppolyti.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *tuus Endymion.*] id est, filius tuus formosus qualis fuit Endymion venator, quem luna ob speciem dilexit, dormientemque est osculata. Propertius.

Nudus & Edymion Phœbi cepisse sororem
Dicitur, & nudæ concubuisse deæ.

Papinius in Syluis. *Cedat tibi Latmius vltro*, id est Endymiõ, quem vt scribit Cicero

Tusculano

Tusculano primo Luna in Latmo monte Cariæ obdormientem osculabatur. Ouidius.

Fauens candida dixi, Et subeant animo Latmia saxa tuo.

Hoc autem est ex historia: nam vt scribit Plinius libro secundo, Endymion primus hominum lunæ cursum deprehendit, ob idque amore eius captus fama traditur. Endymion ergo pro specioso amatore ponitur. sic etiam apud Apule. in 1. vbi quum ipsum autorem tertio ab hinc anno interpretaremur, omnesque codices haberent, charus Endosmion, contexímus Endymion.

FIET *adulter.*] Sponte inquit formosas, turpes autem conductus precio amabit earúmque libidini inseruiet.

SERVILIA.] Hic ponitur pro vulgari muliere, & adultera, alludit autem ad Seruiliam Bruti matrem, Catonisque sororem, cum qua Cæsar libidinis commercium habuit. autor Plu.

FIET *& illius.*] scilicet Seruiliæ, quam non amat, accepto præmio.

EXVET *omnem.*] scilicet mulier, id est deponet. est autem ratio quare matronam quam non amat, ineat, quia illa suo ornatu se spoliat, & adulterum ditat. C. Nescio quomodo elegantius aliquanto legatur in altero codice, eruct, non exuet. S.

QVID *enim.*] Nihil inquit mulier habet, quod mœchis non donet.

INGVINIBVS.] Voluptatibus suis Venereis. de inguine diximus in i. Satyra illic. *Ad mensuram inguinis.*

SIVE *Hip.*] Siue inquit prodiga est, vt Hippia, siue auara, vt Catulla, omnino in adulterum est liberalis. potest etiam esse alius sensus, siue inquit nobilis est, vt Hippia, siue humili loco nata, vt Catulla, ac per hoc omnes pariter mulieres, quum impudicæ sunt, in amatores suos sunt liberales. Aliter etiam exponi potest. vt sic dicas, siue pauper est, siue diues, in amatores suos liberalis est, quum est impudica.

DETERIOR *fœmina.*] Mulier inquit impudica, quæ aliis in rebus honestatem calcat, in adulterum se benignam præbet & liberalem, ne sibi obiici possit quod sit rustica, & male morata, quum amatori defatigato nihil det. ergo in ea habet toros mores, id est nihil omittit, vt non possit dici bonis esse moribus, quum se benignã, facilem, liberalemque præbeat.

SED *casto quid forma nocet.*] Antipophora est, quasi Iuuenalis dixerit omnem formam esse noxiam. Aduersarius contra negat inquiens formam non nocere casto, id est, qui in castitate viuere proposuerit. Poëta ergo exemplũ subdit Hippolyti & Bellorophontis. probans formam eis nocuisse, quum maxime pudicitiam tueri constituissent. Hippolytum enim quum ob egregiam formam Phædra nouerca deperiret, isque eam auersaretur, dolore percita, Theseo patri eum adulterij falso accusauit, ob quam rem pater iratus à Neptuno petiit, vel si mauis Ægeo, vt Phocas immitteret, quum iuxta littus quadrigis veheretur, quo facto, equi consternati in fugam per syluas conuersi Hippolytum discerpserunt.

GRAVE *propositum.*] Conseruandæ castitatis.

QVID *Bellorophonti.*] Bellorophon filius Glauci regis Corinthiorum, quum ad Prœtum Abantis filium Argiuorum regem peruenisset, ab Sthenobœa, vel, vt scribit Homerus Antea vxore Prœti dilectus fuit impatienter, e ab eo petit, vti sui copiam faceret promittens ei coniugis regnum: quæ quum impetrare nequiret, verita ne se apud regem crim naretur, occupauit eum, asserens Bellorophontem sibi vim inferre voluisse. Prœtus quod eum dilexerat, noluit de eo supplicium sumere, sed eum ad Lebaten patrem StenobϾ misit. vt illum Chimeræ laceranduin obiiceret, quæ eo tempore Lyciorum agros vastabat vnde belua occisa victor pofugien quum ad cælum euolare contenderet, neque iam lõge abesset, territus aliquid ne decidit, perijtque. Ostendit igitur poeta, hæc mala ei ob nimiam pulchritudinem obtigisse. Nota est fabula apud Hyginum de Sideribus, & apud Homerum libro sexto Iliados,

ERVBVIT.] Hæc [Phædra,] quæ Hippolytum tentauerat. rubet enim qui in turpi facinore deprehenditur, vt illud, *Rubet auditor, cui frigida mens est.* & Teren. *erubuit. salua res est.*

Nec Sthenobœa minus, quam Cressa excanduit, & se
Concussere ambæ. Mulier sæuissima tunc est,
Cum stimulos odio pudor admouet. elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris vxor
Destinat. optimus hic, & formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
Messalinæ oculis: dudum sedet illa parato
Flameolo, Tyriúsque palam Genealis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas.
Non, nisi legitime, vult nubere: quid placeat, dic:
Ni parere velis, pereundum erit ante lucernas.

VETVS SCOL.

NEC *Sten.*] Prœti vxor, quæ amauit Bellerophontem.

CVM *stim. o. p. a.*] Dum læsa, aut contempta erubescit. dum læsus amor irascitur. vt Virgilius.

——duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque furens quid femina possit.

CVI *nubere Cæs. vxor.*] Vxor Claudij Messalina, quæ Gaio Silio palam nupsit, inducto etiam Claudio, vt tabulas dotales obsignaret: quod quasi de industria simularetur, ad auertendum periculum quod immineret ipsi, * per quem dum portenta ostenderentur Hostilium transeuntem per forum rapuit Claudius, & necauit.

MESSALINAE *oculis.*] Vidente ipso. id est, ante oculos amatus crucifigitur.

FLAMEOLO.] Quo noua nupta operitur.

GENIALIS.] Lectus vbi concumbunt.

CENTENA *dabuntur*] Dos scilicet secundum morem.

AVSPEX. Auspices vt solebant nuptiis interesse.

ET *paucis commissa.*] Clanculo celebrari.

NON *nisi l. vlt. nub.*] Adultera.

IOANNES BRITANNICVS.

NEC *Sthenobœa.*] Vxor Prœti regis Argiuorum.

QVAM *Cres.*] Phædra filia Minois regis Cretensium, quam Theseus interempto Minotauro, secum abduxit.

CRESSA. Cretensis. Ouidi. *Mittit Amazonio Cressa puella viro!*

Concvssere *ambæ.*] Commouere se, & erexere ad vindictam. s. tractumque est à luctatoribus qui certaturi manus concutiunt.

Pvdor.] Quo afficitur, quum ausa sit rem pudendam tentare. C. Est autem pudor, vt definit Ethic. iiij. Aristoteles, metus quidam dedecoris, & infamiæ. Pudore accenditur odium & crescit, vt iam nihil cupiat quàm calamitatem, & perniciem eius in quem fertur. Nam odium ira est inueterata. S.

Odio.] quo fertur in eum, à quo repudiata est.

Elige *quid nam.*] Ostensurus est poeta formam obesse ex histori̇a, quam à Tacito perscriptam breuiterque à Tranquillo tactam in exemplum affert: nam Messalina Claudij imperatoris vxor nouo furore, inusitatóque amore in C. Silium iuuentutis Romanæ formosissimum ita exarserat, vt Iuliam Syllanam nobilem matrimonio eius exturbaret. vacuoque adultero potiretur. neque Silius flagitij aut periculi nescius erat, sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis ope ri futura, & parentibus frui pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, & congressibus adhærescere, largiri opes, honores. Itaque profecto Claudio Hostiam, nuptiarum solennia celebrata sunt, adhibitus qui tabulas obsignaret, verba auspicum audita, sacrificatum apud deos, discubitum inter conuiuas, nox denique acta licentia coniugali. Cæsar recognita, in præteritum Silio veniam dari iubet, redderet vxorem, imperétque tabulas, quum interea Narcissus libertus à Claudio Hostiam accitus dixit, matrimonium Silij videt populus, & senatus, & miles, & ni propere agis, tenet vrbem maritus. Timens igitur Messalina in Lucullianos hortos digressa est tentauitque postea marito occurrere. vt veniam impetraret. Silius tribunali admotus non defensionem, non moras tentauit: precatus vt mors acceleraretur. Occiso igitur Silio Messalina in hortis Lucull anis Narcisso instante ictu tribuni transfixa est.

Elige *quid nam su.*] Hac interrogatione ostendit Silij vtramque conditionem fuisse difficilem: siue Valeriam Messalinam vxorem duceret, siue abnueret. ait ergo poeta, elige quid putes suadendum Silio, ducat ne vxorem, an abnuat. quasi diceret, vtrumque omnino durum est. nam si duxerit periculum necis imminere à marito, si abnuerit ab ea. verba autem sunt Iuuena. ad monitorem.

Rapitvr *miser*] Ad nuptias. s.

Extingvendvs.] Quia postea interfectus est imperante Cæsare.

Messalinae *oculis.*] id est, ante oculos Messalinæ adducitur Silius, & eam sibi matrimonio coniunxit.

Flammeolo.] Diminutiuum est à flammeo. est enim vt scribit Plinius velum coloris lutei, quo nouæ nuptæ caput obtegebant.

Genialis.] Lectus. Genialis proprie autore Festo dicitur, qui nuptiis sternitur in honorem genij, vnde & appellatur. de genio multa alibi, & præcipue apud Persium ex actoritate Censorini.

Tyrivs] Purpureus. Nam ex Tyro insula vt ante diximus. purpura piscis habetur. qui liquorem in faucibus habet, aptum ad tingendas vestes. autor Plinius ob hanc virtutem purpuræ Tyrij non solum ab regibus, sed & ab Romanis libertate sunt donati. autor est Strabo qui de hac re multa scribit libro sextodecimo.

C. Decies *centena.*] Id est, vt plenam locutionem faciam, Sestertium decies centena millia. hanc summam vulgus millionem vocat: ea continet scutatorum siue coronatorum vigintiquinque millia, qui aliquando fuit Senatorius census Romæ Poetæ interdum, solo vtuntur aduerbio, dicunt enim decies, pro decies centena millia sestertium, vt in illo Mart. ad Calenum, *Optarent tibi centies amici,* id est centies centena millia. S.

Ritv *antiquo.*] Id est, quantus ante Augustum census senatorius fuerat, varius enim fuit census senatorius Romæ aliquando minor, aliquando maior, verum nunquam maior quàm sub Augusto, fuit enim decies sestertium, hoc est adtriginta millia coronatorum.

CVM *signatoribus auspex.*] Nuptiis enim auspices interponebantur. Cuius consuetudinis ita meminit Valerius libro secundo. Apud antiquos non solum publicè, sed etiam priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto, quo ex more nuptiis etiam nunc auspices interponuntur.

HAEC *tu secreta.*] Forsan inquit tu existimabis o Sili has nuptias secreto celebratum iri.

NON *nisi legitime.*] Hinc furiosam Messalinæ libidinem ostendit, quæ omnia securè fecerit, & inter conuiuas in amplexibus Silij steterit.

NISI *legitime.*] Nisi secundum rationes coniugales, & leges.

QVID *placeat dic.*] O Sili.

PEREVNDVM *est ante lucernas.*] Id est in medio conuiuio nocturno, quo tempore cœnatur ad lucernas.

Si scelus admittas, dabitur mora paruula, dum res
Nota urbi et populo contingat Principis aureis.
Dedecus ille domus sciet ultimus: interea tu
Obsequere imperio, sit tanti vita dierum
Paucorum. quidquid melius, leuiusque putaris,
Præbenda est gladio pulchra hæc, & candida ceruix.
Nil ergo optabunt homines, Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere Numinibus, quid
Conueniat nobis, rebusque sit vtile nostris.
Nam pro iucundis aptissima quæque dabunt Dij.
Carior est illis homo, quam sibi, nos animorum
Impulsu, & cæca, magnaque cupidine ducti,
Coniugium petimus, partumque vxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit vxor.

VETVS SCHOL.

INTEREA *tu obsequere.*] Interea dum ad illum peruenit crimen admissum, tu ill. vel tibi fac satis. nam siue indulseris, siue negaueris, tantundem erit.

NIL *ergo optabunt h.*] Obiectio cum interrogatione.

PERMITTES.] Pones in voluntate Deorum.

CARIOR *est illis ho. q. sibi.*] Ipsi non petita bona præstabunt. Plus enim nos ipsis cariores sumus quam nobis.

CAECA *magn. cup.* Cæco, siue vano desiderio.

NOTAM *qui pueri,*] Sciunt futura.

IOANNES BRITANNICVS.

SI *scelus.*] Id est si Messalinæ coniungeris.

MORA *paruula.*] Breuissimum tempus.

IMPERIO.] Scilicet Messalinæ.

QVICQVID *leuius.*] Vtcunque feceris omnino tibi erit moriendum aut per Cæsarem, aut per Messalinam.

NIL *ergo optabunt homines.*) Verba monitoris ad Iuuenalem: ergo inquit, quum vndique vt declarasti, immineant pericula, homines nihil petere à diis debebunt,

SI *consilium vis.*] Verba Iuuenalis respondentis monitori.

EXPENDERE *quid conue.*] Sines inquit, vt ipsi dij expendant, & quasi rem pōderando id dent, quod nobis sit vtile & commodum. Iuxta dictum illud Socratis, qui aiebat, à dijs nihil vltra petendum esse, quàm vt tribuerent bona, quia ij demum scirent, quid vnicuique esset vtile, nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret.

ILLIS.] s. dijs.

NAM *pro iucundis.*] Loco eorum, quæ nos iocunda ducimus.

QVI *pueri.* Pro quales pueri.

Vt tamen & poscas aliquid, voueásque sacellis
Exta, & candiduli diuina tomacula porci:
Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, mortis terrore carentem:
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores
Herculis ærumnas credat, sæuósque labores,
Et venere, & cenis, & pluma Sardanapali.
Monstro, quod ipse tibi possis dare. Semita certe
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.
Nullum Numen habes, si sit prudentia nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam cæloque locamus.

VETVS SCHOL.

VOVEASQVE *sacellis.*] Votum facias in templis.

TOMACVLA *porci.*] Pinguia quædam viscera.

ET *mortis terrore.*] Qui mortem contemnat.

NATVRAE *qui ferre queat.*] Quicquid imperat natura.

HERCVLIS *ærumnas.*] id est laborum gloriam ferat, & præferat labores delicijs.

ET *pluma Sardan.*] Sardanapalus rex Assyriorum luxuriosus: de quo Tullius in tertio de Republica sic ait, Sardanapalus ille vitiis multo quam nomine ipso deformior.

NVLL. *n. b. si sit pr.*] Ne quid Deos qui sapiat, timebit.

NOS *te nos facimus F. Deam.*] Dum petimus, aut feramus aliquid.

IOANNES BRITANNICVS.

V T *tamen & poscas.*] Vt concedamus inquit ve ab ipsis dijs etiam aliquid poscas, id tantummodo petendum est, vt sit mens sana in corpore sano: hæc enim sunt quæ Cic. in lib. De finibus bonorum & malorum prima naturæ appellat, hoc est, quæ in homine sunt præstantissima: sensum videlicet, & membrorum integritas. Vnde est illud Apuleij in Dogmate Platonis, tunc hominem esse perfectum. quum anima & corpus æqualiter copulantur, & inter se conueniunt, sibique respondent, vt firmitas mentis præualentibus corporis viribus non sit inferior. Idem sentit Horat. in Odis.

Frui paratis, & valido mihi
Latoe dones, at præter integra
Cum mente, nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem

Seneca ad Lucil. Roga bonam mentem. bonam valetudinem animi, deinde tunc corporis. Nam hoc in homine est integræ felicitatis, quorum neutrum contigit Caligulæ, autore Tranquillo, dicente sic. Valetudo eius neque corporis neque animi constitit.

TOMAÇVLA.] Edulia sic dicta quod Græci τόμην sectionem dicunt, hoc esse puto, quod Macrob. appellat insitium, ab eo quod insecta caro reticulo circundatur. Tomacula dicuntur alio nomine, siue per syncopem Tomacla. Mart.

Quod fumantia qui tomacla raucus
Circumfert tepidis coquus popinis.

fiebant enim vt plurimum iecore, & pulmone porcino: etiamque genus cibi seruilis in luxu autem erant abdomina, testiculi, uuluæ, sincipitia, quæ censorij legibus quandoque fuerunt interdicta.

FORTEM *animum.*] Laudabile est votum. C. & ad animi tranquillitatem accommodatum, in qua tranquillitate beata vita consistit. Sic Vergil. Georg. ij. eum felicem appellat qui

———— *metus omneis & inexorabile fatum*
Subiecit pedibus, strepitúmque Acherontis auari.

ET *mortis terrore carentem.*] Subiicit fortitudinis effectus, de quibus sic Cic. De off. lib. j. Magnitudinis animi & fortitudinis proprium est, nihil extimescere, omnia humana despicere. nihil quod homini accidere possit intolerandum putare. S.

SPACIVM *vitæ.*] i. finem vitæ mortem ipsam. est enim sapientis id non timere, quod vitari non potest.

NESCIAT *irasci.*] Animi perturbatione non agatur. in sapientem enim ira non cadit mortem non timet, sed eam inter munera naturæ connumerat.

ET *potiores Herculis ærumnas.* Qui potius ad virtutes quam ad voluptates erigatur. Hercules enim varios sequutus labores, vt scribunt Ouidius & Diodorus, immortalem sibi gloriam & famam peperit.

ÆRVMNAS.] Ærumna est vt scribit Cicero ægritudo quædam animi laboriosa.

SAEVOSQVE *labores.*] Aut quos satis crudeliter imperauit Eurystheus, aut sæuos, magnos, & vix superabiles.

ET *Venere & pluma Sardanapali.*] Id est quam sint delitiæ & voluptates quales sequutus est Sardanapalus, qui vltimus Assyriorum rex, in omnem libidinem ita se demisit, vt nunc viti nunc mulieris vice abuteretur, omni prorsus calcata & sexus, & pudoris cura. Stola enim muliebri faciem, totúmque corpus in modum pellicis fuco componens, vltra luxum muliebrem lasciuiebat, vocem fœmineam imitatus, cibum potúmque, qui voluptatem præberent continuo appetebat. Adeo verò delitiæ, turpis voluptas, incontinentia in eo viguere, vt successoribus post obitum in sepulchro inscribi barbarica verba mandauerit. Hæc habeo quæ comedi, & quæ

cum amore & voluptate percepi. Arbactus eius præfectus, quum eum inter mulieres pensa partientem inuenisset indignatus, communicatis cum militibus quæ vidisset, vniuersum exercitum aduersus eum accendit. bello Sardanapalus superatus in regiam se recepit vbi extructa pyra se suásque diuitias preciosiores cremauit, hoc solo virum imitatus. De Sardanapalo multa Strabo libro quarto, Iustinus, Diodorus lib. tertio. Cic. lib. v. Tusc.

MONSTRO *quod ipse tibi.*] Docet poëta bene beatéque viuere volenti, omnes animi cupiditates esse superandas, virtutémque voluptatibus anteferendam, quod omnino est sapienti. vnica enim inquit via est. & licet virtutis quæ ad quietā tranquillámque vitam nos ducit, tutos vel ab omnibus fortunæ telis. neq; enim fortuna vllam habere potest potestatē in illum, qui se virtutis armatura induerit, nam fortunæ fortiter resistit, minas eius haud timet, omnes impetus facillime sustinet. Est igitur sensus. ego monstro. quod possis ipse tibi dare, id est ostendo tibi iter quo tibi sit gradiendum, id est iter virtutis, nam ea est, quæ vt diximus, ducit hominem, ad quietem, tranquillámque vitam.

IPSE *tibi possis dare.*] Id est quod tu per teipsum sine difficultate potes arripere. vnicuique enim licet rectum viuendi iter ingredi, vitámque beatam apprehēdere.

NVLLVM *numen habes.*] Est veluti contra fortunam responsio, tanquam insidias & incommoda minitantem, vt sit sensus. Non est ô fortuna quod homini quem in sinu virtutis residentem inuenis, miniteris. nullum enim habes numen, id est potestatem in nos, si sit prudentia, hoc est si cum virtute omnia agimus. Sed tamen nos veluti cæci, & parum perspicaces, te facimus deam, tanquam quæ res humanas ex libidine modereris, quod in homine sapiente facere non potes, quum ipse virtutis vmbone omnes tuos impetus facile sustineat & superet. prudentis enim est agere recta verā cum ratione. Nam prudentia stat in delectu bonorum & malorum, vt Cic. in multis locis ait. Qui ergo ea bona sequuntur quę dicuntur esse fortunæ subiecta & externa. vt sunt diuitiæ, honores, & dignitates, quæ homini auferri possunt, dicunt naturam humanam fortunæ esse subiectam. Sed si bona animi sequerentur, id est virtutes, quæ ab eis auferri nequeunt, tunc intelligerent id quod est verum, naturam humanam casibus non esse subiectam, quia ipsa sibi cunctis in rebus prospiceret. C. Sunt qui legant, nullum numen abest: vt sit sensus. Deos adesse iis qui prudenter rem gerunt: quod si sine consilio prudentiáque temere rem gesseris, nihil esse quod fortunam, vt vulgus facit, incuses, sed te ipsum, tuámque temeritatem, & socordiam.

S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA XI.

DE COMPARATIONE VICTVS.

Lauta reprobamus conuiuia, parca probamus.

ATTICVS *eximie si cenat, lautus habetur:*
Si Rutilus, demens. quid enim maiore cachinno
Excipitur vulgi, quam pauper Apicius? omnis
Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. nam dum valida, ac iuuenalia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardens sanguine fertur
Non cogente quidem, sed nec prohibente Tribuno.
Scripturus leges, et regia verba lanistæ.
Multos porro vides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet exspectare macelli,
Et quibus in solo viuendi caussa palato est.

VETVS SCHOL.

AD Persicum scribit in eos, qui vltra vires familiaris rei pretiosas epulas comparant ad extruenda conuiuia.

ATTICVS] Poeta nomina duo posuit, cũ de generalitate loquatur. Per Atticum vero, diuitem vult intelligi quemlibet: per Rutilium autem, pauperem: quem dementia habetur.

OMNIS *Conuictus, thermæ.*] Deest, loquuntur omnes.

SED

Sed *nec prohibente Trib.*] Qui custodes erant libertatis.

Et *regia verba.*] Superba & delicata.i.se,se auctoraturus: aut hęc scriptutus, quæ iuris & cõsuetudinis erant ab iisdẽ scribi, qui accepto pretio se in ludo distrahebant.

Mvltos *porro vides.*] Eos vult intelligi qui ex pecunia sibi credita luxuriantur.

Qvos *sæpe elusus.*] Id est, frequenter delusi ex pollicitatione redibitionis, ibi eos expectant, vbi res artæ luxuriæ distrahuntur.

Et *quibus in solo.*] Qui tantum propter gulam volunt viuere.

IOANNES BRITANNICVS.

Atticvs *eximie.*] Hac Satyra poeta alloquitur Persicũ amicum suum, quem inuitauerat in cœnam, pollicetúrque se ei frugalem cœnam daturum. Hincq; nactus occasionem eos insectatur, qui cœnas lautiores parant, quam modus facultatum ferat: ostendens omnibus in rebus luxum fugiendum esse, mediocritatémque colendam, & vnumquemque secũdum Chilonis sententiam seipsum noscere debere, nequid omnino supra vires suas efficiat.

Atticvs *eximie.*] Sensus est. Atticus quem pro nobili & potenti viro ponit. si laute & splendide parat cœnas, laudatur ab omnibus, & merito quia diues est: si vero Rutilus idem facit, omnibus est ludibrio, quia tenui est diuitiarũ censu: vt ostendat vnicuique pro qualitate diuitiarum colendam esse vitam. ad hunc Atticum scribit Martial. libro septimo. *Attice, qui renouas facunda nomina gentis.* nam nomen gentile ducit ab illo Attico Pomponio equite Rom. qui Ciceroni fuit familiarissimus, qui ab Athenis cognomen reportauit.

Eximie.] Excellenter, & egregie. ab eximo fit eximius, quasi qui ex hominum numero vt excellentior eximitur.

Lavtvs *hab.*] .i. magnificus & splendidus, ac per hoc laudatur. Nam lauticia est hominis splendidi & diuitis. Eos enim lautos dicimus, qui nitido, magnificóque epularum apparatu viuunt, quasi qui velint omnia delicata, & lauta, vt sit vocabulum à lauando.

Si *Rutilus d.*] Rutilum sui temporis hominem mediocrium opum notat, qui sumptuosas, opiparásque cœnas parabat, nulla habita facultatum suarum ratione, ita vt omnes sentirent & dicerent, eum ad summam miseriam peruenturum, & absumptis omnibus bonis ad armorum tractandorum meditationem descensurum, ex quo quæstu viueret.

Qvam *pauper Api.*] Quam pauper gulosus, per Apicium enim omnem gulosum intelligit, de quo multa diximus in iiij. Sat. illic.

Qua miser & frugi non fecit Apicius.

Convictvs.] Conniuium, ac per hoc omnes conuiuæ.

Thermae.] Loca calida, vbi desudabant, qui loturi erãt in balneis. qui enim in balneis lauabantur, loco prius calido, aut ad ignẽ aut solẽ desudabant, postea lauabantur, postremo perungebantur oleo. Apul. lib. iiij. de Asino aureo. Nudatique & flammæ largissimæ vapore recreati, aqua calidáque perfusi, & oleo perũcti ad mensas dapibus largiter instructas accumbunt. *θερμὸς* enim, calidum significat.

Stationes.] Vocabulum ductum est à stando, & multiplici capitur significatione Nam dicitur secundum Vlp. titulo De flumine, nequid fiat, is locus vbicumque naues tutæ stare possunt, vnde Ver. *Et statio tutissima nautis.* Statio item dicitur quicunque locus in Vrbe. vbi frequenter consistitur, veluti porticus publica, aut quadrinia, aut officina, quam & nostris temporibus stationem appellamus in qua considerent. Plin. in Ep. plerique in stationibus sedent, tempúsque audiendo fabulas conterunt. statio item locum significat destinatũ ad standum, vt illud apud Valerium. Collocatas à se in quadam statione quinque cohortes, atq; ex ea viribus hostium depulsas repetere eandem stationem ẽ vestigio iussit. In qua significatione est illud in sexta Satyra. *Lachrymisque paratis, in statione sua.* Liuius in septimo, primæ Decad. Nec Galli se statione tenuerunt. Statio item accipitur pro ipsis custo-

dibus. Tranq. in Tyberio. Dispositâ statione per ripas Tyberis, quæ obuiam prodeuntes summoueret. Statio item ponitur pro ipso officio standi, vt illud apud Valerium, Senatus assiduam stationem eo loci peragebat.

D E *Rutilo*.] Subaudi loquuntur quæ sequuntur.

N A M *dum valida*.] Verba sunt vulgi præuidentis miseriam Rutili gulosi. vt sit sensus. profecto inquit breui futurum est, vt ad summam inopiam redigatur, Et recta quidem ad eam festinat. Nam dum est iuuenis, facilius poterit arma tractare, sicque est ironice dictum. Ordo est. Nam scripturus est leges & regia verba lanistæ, id est ipse ad meditationem tractandorum armorum descendet, & ab lanista discet fiétque gladiator. Nam vt recitauimus in ij. Saty. illic,

Vicit & hoc monstri tunicati fuscina Gracci.

ex sententia Tranquil. in Tyberio, ex iuuentute vtriusque ordinis profligatissimus quisque in opera scenæ arenæque edendi senatusconsulto tenebatur, multi etiã famosam iudicij notam sponte subibant. Quod vt turpissimum hoc loco, sicut & in dicta Satyra insectatur poeta. Itaque non exponas ipsum futurum lanistam qui alios doceat, sed futurum gladiatorem, descensurúmq; in arenam ad digladiandum, quemadmodum multi nobiles sponte sua fecerunt temporibus Domitiani in quibus in Sat. viij. ——— *quanti sua funera vendant,*

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

vnde & Tranq. in Cæsare scribit munere gladiatorio Furium Leptinum stirpe prætoria, & A. Calpenum senatorem quondam actorémque causarum in foro depugnasse.

N O N *co. qui*. Faciet inquit hoc sponte, vt discat rationem tractandorum armorum non autem cogente tribuno. Nam tribuni plebis quum consules habebant delectum populi ad militiam, aut cogebant Quirites dare nomina, aut prohibebant ob seditionem, & odium in patres. Autor Liu. vnde dies L. Manlio dicta fuit a M. Pompeio tribuno pleb. propter delectum acerbe factum. lege Liu. in vij. lib. primæ Decad. Et in tertio, vbi sic scribit. At ex parte altera consules in conspectu eorum positis sellis delectum habebant, eo decurrunt tribuni concionémque secum trahunt. Et paulo post. Quemadmodum tribuni gessissent in prohibendo delectu, sic patres in lege impedienda gerebant. poeta ergo ostendere vult tale genus hominum quum à fortunis suis per luxum deciderint, quasi sibi præclusa omni honestatis semita ad armorum tractandorum meditationem descendere solere, vt ex eo, vt diximus, quæstu tanquam gladiatores viuant.

S C R I P T V R V S *leges*.] Tractandorum armorum. s. quas dabit ei lanista. rationes enim inferendi & vitandi ictus docebant lanistæ, non modo gladiatores, sed etiam tyrones ipsos, quod docet Tranq. in Cæs. his verbis. Tyrones neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per equites Romanos ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat. Videtur alludere ad illum P. Rutilum à quo vt scribit Valer. lib. ij. armorum tractandorum meditatio tradita est militibus. Is ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit.

V E R B A *regia lanistæ*.] Dictata ipsius lanistæ qui inter gladiatores est tanquam regulus & magister.

L A N I S T A E.] Ij erant qui familias habebant gladiatorias, quas mercede locabant edentibus munera, dicti à laniando, quòd præessent gladiatoribus qui inuicem dimicando se dilaniarent. vnde & lanij dicuntur qui laniant pecora & carnes venditant.

M V L T O S *porro vides*.] Multi inquit, insuper existunt ex gulosis qui pecuniam fœnore acceptam gulæ obsequentes atterunt, decipiúntque ipsos creditores quos sæpe eluserunt, qui quum promiserint se soluturos, tergiuersantur, & gulæ tantum memores, debiti obliuiscuntur.

E T *quibus*.] Et vides multos quibus causa viuendi est in solo palato, id est qui nullam aliam ob causam videntur viuere quàm vt comedant. Tale genus hominum

taxauit Socrates, vt recitat Macrobius libro secundo Satur. dicens. multos homines propterea velle viuere, vt essent & biberent, se bibere atque esse, vt viueret.

CREDITOR.] Creditor is dicitur qui aliquid alicui credit cum solutionis expectatione.

MACELLI.] Macellum locus fuit in Vrbe, vbi obsonia vendebantur, dictum. vt scribit Plut. in Probl. à quodam Macello, qui in Vrbe latrocinium exercebat, quo damnato, censores Æmylius & Fuluius statuerunt vt domus eius publicaretur, venderentúrque ibi obsonia.

SOLO *pal.*] Bene autem palato, nam intellectus saporum, quum cæteris fit in prima lingua, homini etiam in palato.

Egregius cenat, meliúsque miserrimus horum
Et cito casurus iam perlucente ruina.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretijs obstantibus: interius si
Attendas, magis illa iuuant, quæ pluris ementur.
Ergo haud difficile est, perituram arcessere summam
Lancibus oppositis, vel matris imagine fracta,
Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile, sic veniunt ad Miscellania ludi.

VETVS SCHOL.

INTEREA *gustus.*] Hos gustus, masculinum.

NVMQVAM *animo pretijs o.*] Intentiose emunt, quæ carius distrahuntur. Hæc enim eos plus delectant.

PERITVRAM *arcessere summam.*] Non dubitant mutuo accipere, quæ perdant magis, quam erogent.

LANCIBVS *opposit.*] Id est, argentum vendet. aut matris suæ imaginem, si in auro picta est, aut in argento.

CONDIRE *gulosum fictile.*] Hypallage: nam gulosum pro eo quod gulosis paratur. Fictile autem, patinam accipiens vt cacabum, gulosis cibis compositum.

SIC *veniunt ad miscellania ludi.*] Id est cum non habeant vnde manducent, distrahunt se ad ludum. genus miserabile ferculi. Miscellania, cibus gladiatorum, id est, vltima cena. Ideo miscellania, quia omnia quæ opponuntur eis miscent, & sic manducant.

IOANNES BRITANNICVS.

EGREGIVS.] Aduerbium comparatiuum est hoc loco. i. magis egregie, quod quidem ratum est.

ET *cito cas.*] In paupertatem lapsurus.

RVINA *perluc.*] Perstat in metaphora, quia præcessit casurus. i. egestate iam apparente.

INTEREA.] Dum adhuc sunt diuites.

OMNIA *ele.*] Aut ad illam consuetudinem respexit, quam Antonius Geta, vt scribit Spartianus. habebat, vt prandia per singulas literas iuberet scientibus seruis velut in quo erat anser, apruna, anas. Itē pullus, perdix, pauus, porcellus, piscis, per-

na, & quæ in eam literam genera eduliorum caderent. item fascianus, farta, ficus, & talia, vt sit sensus, quærunt gustus per singula elementa. i. per singulas literas. Nam literæ dicuntur elemēta, quod quemadmodum illa coeuntia omne corpus perficiunt, sic etiam literæ coniunctæ literalem vocem quasi corpus aliquod componūt aut (quod omnino placet) hyperbolicos dictum est. neque enim per omnia elemēta, quæ quatuor sunt, sed per tria duntaxat, aerem, aquam, & terram, vt dicat volatilia, aquatilia, & terrestria animantia quæri ad epulandum. Elementa autem dicta sunt, vt scribit Diuus Hieronymus in commentario Epistolæ, quæ Pauli ad Hebræos inscribitur, quasi eleuamenta, eo quòd ex ipsis cætera originem sumant, initia videlicet, & fundamenta creaturarum.

NVNQVAM *animo preciis obstantibus.*] Numquam inquit magnitudine precij terrentur, quominus lautas cœnas sibi parent.

INTERIVS *si attendas.*] Ratio quare sumptibus non parcant. illa enim inquit suauiora videntur, quæ maiore comparantur precio.

ATTENDAS *interius.*] Hoc est si rem diligentius consideres, & intrinsecus inspicias.

ERGO.] Quum preciosis epulis delectentur, vt suauioribus.

HAVD *difficile est.*] Facile est ijs gulosis.

ACCERSERE *summam.*] Id est euocare, & contrahere grandem æris alieni summā, datis pignoribus. Apul. lib. decimo: veste ipsa mea, quamuis paruula, distracta sufficientem corrasi summulam, id est contraxi.

PERITVRAM.] Quæ gulæ gratia intereat.

LANCIBVS *oppositis.*] Id est pignori, intellige aureis, vel argenteis.

VEL *matris imagine fracta.*] Tanta inquit gula est, vt non solum lances opponāt pignori, sed etiam mediam statuam matris, quod maxime ignominiosum erat.

ET *quadringentis.* Facile inquit existunt, qui condiant, & parent largas, & vberes cœnas, vel quadringentis nummis, id est integro censu equestri etiam in fictilibus, id est in mediocri etiam rerum facultate. C. Continet ea summa ad decem millia coronatorum & nummis plenum est. sestertijs nummis. S.

CONDIRE.] Proprium est ciborum, quos adhibito multo pingui dicimus bene conditos. inde & condimentum. ergo condire magno sumptu & delicato parare.

FICTILE *gulosum.*] Epulas lautas, & opiparas, etiam in paupertate, quæ fictilibus vtitur.

SIC *veniunt ad miscellanea ludi.*] Hoc modo inquit veniunt ludij ad miscellanea, hoc est ludij fiunt absumptis per gulam opibus. & sic ad miscellanea veniunt, hoc est ad ludos, & artes ludicras. Nam miscellanea, siue miscellos ludos appellauere, de quibus sic Suetonius in Caligula. Edidit & peregre spectacula in Sicilia Syracusis hasticos ludos, & in Gallis Lugduni miscellos. Videtur dici à miscēdo. quòd aut ibi varia hominum ludentium multitudo commisceretur, aut varia ludicra peragerentur. vnde & Apuleius libro tertio De asino aureo turbam miscellaneam appellanit, quæ confusanea est atque commixta ex variarum aggregatione gentium. Sic & Gellius in Noctibus Atticis in fine operis, miscellam doctrinam appellauit, quæ variam, multiplicémque rerum cognitionem contineat. verba sunt Gellij. quia variam, & miscellam, & quasi confusaneam doctrinam conquisiuerant.

LVDI.] Pro ludij, sicut peculi, pro peculij, palatij pro palatij. ludij autem & ludiones dicti sunt pari modo histriones. Liuius libro septimo ab Vrbe condita. Ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more Thusco dabant. Ouidius.

Ludius æquatam ter pede pulsat humum.

Vnde ludiæ etiam fœminæ sunt appellatæ, quæ artes ludicras exercerent. Martianus Capella. Ludiam quandam Gaditanam saltantem vidimus semicinctam. Iuuenal. appellat Satyra sexta Hippiam, ludiam. quæ relicto marito gladiatorem in Ægyptum secuta est.

Refert ergo, quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est, in Ventidio laudabile nomen
Sumit, et à censu famam trahit. illum ego iure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem
Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. è cælo descendit γνῶθι σεαυτόν.
Figendum, & memori tractandum pectore, siue
Coniugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Vlysses:
Ancipitem seu tu magno discrimine caussam
Protegere affectas, te consule, dic tibi quis sis,
Orator vehemens, an Curtius, & Matho buccæ.

VETVS SCHOL.

LAVDABILE *nomen.*] Bonum nomen, vel famam accipit.

QVI *scit quanto.*] Id est pauper, qui nouit quantum distat à diuite, & tamen non se agnoscit, & quasi diues luxuriatur.

ATHLAS.] Metaphora à montibus.

QVANTVM *ferrata d.*] Id est, à maiore patrimonio paupertas, aut mediocris res familiaris.

γνῶθι σεαυτόν.] Socratis philosophi dictum. id est, agnosce te qui sis, & secundum possibilitatem tuam age.

IN *qua se transducebat.*] Idoneum existimabat, transferebat.

AN *Curtius an Matho buccæ.*] Iactanculi, qui tantum buccas inflant & nihil dicunt.

IOANNES BRITANNICVS.

REFERT *ergo.*] Quum ergo inquit omnes pari luxu viuant, multum interest diues ne sit, an pauper qui ità viuat. Nam virtuti datur diuiti luxus, pauperi vero vitio.

IN *Rutilo.*] Nam luxuria est, id est, viuere splendide & magno apparatu, appellatur luxuria in Rutilo, id est in paupere.

IN *Ventidio autem.*] Id est diuite, & potenti viro non censetur luxuria sed honestius accipitur nomẽ, quasi qui nihil superfluum faciat, quum diues sit. Ventidium autem diuitem fuisse docet & Persius illic,

—— Nostin' Ventidi prædia? cuius
Diues arat Curibus quantum non miluus oberret.

Fuit autem temporibus Claudij Neronis, quem Corn. Tacitus in Claudio scribit, nationi Galilæorum, Felicem fratrem Pallantis Samaritis præfuisse.

TRAHIT *famam à censu.*] Vt dicatur quædam conueniens magnificentia.

ILLVM *ego iure.*] Sensus est. Ille omnino extremæ dementiæ est censendus, qui facile cognoscat, quanto Atlas sit sublimior aliis montibus, & non quantum exiguum patrimonium distet à magno, vt innuat vnicuique secundum modum diuitiarum esse viuendum.

ATLAS *in Libya*] Atlas mons est Mauritaniæ iuxto fines Oceani ad Occidentem, citro arbore nobilitatus, miræ altitudinis vt autore Herodoto eius cacumen nequeat cerni, quòd à nubibus nunquam relinquatur, neque hyeme neque æstate, Columnam cœli illum esse indigenæ aiunt.

SACCVLVS.] Parua crumena, ac per hoc modicæ opes.

DISTET.] differat ab arca ferrata, ab amplis diuitiis. solent enim arcæ potentiorum aduersus rapinas furum armari ferro.

E COELO *descendit* *γνῶθι σεαυτόν.*] id est cognosce te ipsum Hoc de cœlo non descendit, sed à Chilone Lacedæmonio inuentum ostendit Plinius libro septimo, cuius vt inquit responsa pro oraculis habebantur. ea fuere tria. Cognosce te ipsum. Nihil nimis, Comes æris alieni atque litis est miseria. Hæc quum in templo Delphici Apollinis essent consecrata, & literis aureis inscripta, è cœlo descendisse creditum est: per quod monet vnicuique non iam corporis sui membra, aut staturam, figuramue, vt scribit Cicero in primo Tuscul. Quæstionum, esse noscendam, sed quid cunctis in rebus valeamus considerandum. nequid in tota vita agamus quod supra nostri sit, aut ingenij, aut corporis, aut fortunæ vires, quod per sequentia docet. C. Alium quoque vsum huius dicti docet Cicero Epist. ad Q. Fr. libro tertio, Cessator inquit esse noli, & illud *γνῶθι σεαυτόν*, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verumetiam vt bona nostra norimus. S.

IN *parte sacri senatus.*] Siue studeas esse senator. debes enim te ipsum noscere, an tali muneri sis idoneus, quum nihil sit reip. perniciosius imperito moderatore.

NEC *enim loricam.*] Exemplo docet homini nihil esse quærendùm, quod viribus, aut ingenij, aut corporis sui sit maius. Est enim sensus. Thersites qui vilissimus fuit in castris Græcorum, quum seipsum nosceret, nunquam arma Achillis poposcit, quasi qui præclaris rebus minime esset idoneus, quum de iis in medium prolatis à Thetide post mortem filij certarent Vlysses & Aiax Telamonius. De Thersite multa diximus in fine Satyræ octauæ.

SE *traducebat.*] Præbebat se ridendum. Nam traducere, vt diximus illic: *Traducit Gallia talo*, est præbere se ridendum, & ignominia afficere. nam non minori erat dedecori Vlyssi gestare arma Achillis, quam coruo pennas pauonis. Aut reuera traducebat, id est ostendebat se armatum tanquam Achillem: quo significatu videtur & Martialis illic accepisse.

Vna est in nostris tua Fidentine libellis,
Pagina, sed certa domini signata figura,
Quæ tua traducit manifesto carmina furto.

ANCIPITEM.] Dubium intuentibus num Achilles esset, vt pote qui reuixisset, præberétque se videndum, vt facile posset hostes decipere, ne alter esset Achilles, quum arma eius conspicerent. Nam anceps dicitur quòd in ambas partes capi posse videtur. ac per hoc poëta notat ipsum Vlissem, qui viribus longe impar Achilli, eius tamen arma sibi indueret.

SEV *tu magno.*] Siue grauem inquit amici causam es defensurus, te ipsum debes metiri, & diligenter considerare, an rei tractandæ sis aptus. Vnde illud Martial. *Qui sua metitur pondera ferre potest.* C. Item Horat. in Poëtica, iubet

——— *versare diu quid ferre recusent,*
Quid valeant humeri. ——— S.

QVI *sis.*] Quid possis efficere,

ORATOR *vehemens.*] Id est consule, & teipsum interroga, an sis orator vehemens? an quales fuere Curtius Montanus & Matho viles causidici. De Curtio illic

pleraque diximus. *Montani quoque venter adest.* De Mathone in prima Satyra illic.

Causidici noua cum veniat lectica Mathonis.

Sicque vtrunque, vt vilem causidicum flagellat.

BVCCAE.] Melius si cum inferioribus coniungatur, vt sit sensus: Vnusquisque considerare debet eloquentiæ suæ vires tam in summis quàm in minimis rebus, si ei sit orandum, vt persterin actione causarum.

Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus
In summis, minimísque: etiam cum piscis emetur,
Ne mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum
In loculis. quis enim te deficiente crumena,
Et crescente gula, manet exitus, ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fenoris, atque
Argenti grauis, & pecorum, agrorumque capacem?
Talibus à dominis post cuncta nouissimus exit
Annulus, & digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus: conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur. inde vbi paullum
Nescio quid superest, & pallet fenoris auctor,
Qui vertere solum, Baias, *& ad ostrea currunt.*

VETVS SCHOL.

NOSCENDA *est mensura sui.*] Id est, consideranda in omnibus rebus est mensura vniuscuiusque rei: etsi ad hanc sufficit, sic eam debes adsumere.

ETIAM *cum piscis emetur.*] Etiam in rebus leuissimis.

NE *mullum.*] Pretiosum piscem non debes emere cum sis pauper.

AC *rebus mersis.*] Id est, patrimonio.

NON *præmaturi.*] Id est, non magis metuenda mors in iuuenta luxuriantibus, quam senectus.

HI *plerumque gradus.*] Frequenter his rebus ad summam egestatem peruenitur: & cum mutuo acceptam à creditoribus pecuniam deuorauerint, in exilium sponte eunt, id est, ad Baias, vbi maior est luxuria, vbi & reliquam, si est, pecuniam deuorent. tunc nam eum non superest aliquid, ne sit facultas reperundi pecuniam suam, exilium sibi indicunt * annum abesse patriæ suæ. Vertere solum est, exilium pati.

PALLET *fænoris auctor.*] Creditor consumpta pecunia.

IOAN. BRITANNICVS.

ETIAM *cum piscis emetur, Ne mullum.*] Quum pauper sis diuiti hominis noli

te æquiparate, sed ad diuitiarum tuarum modum fac te metiaris. de mullo pisce dictum est Satyra quarta.

Gobio.] Id est precium Gobionis piscis, qui exiguo paratur precio. de quo Plinius libro ix. & Martialis,

Is Venetis sint lauta licet conuiuia terris,
Principium cœnæ gobius esse solet.

Duplici autem inflexione dicimus, & gobionem & gobium.

Manet exitus.] Quasi dicat, magna te expectat miseria, quum per luxum epularum bona tua attriueris.

Talibus à dominis] Sensus est, Ex quo per ingluuiem bona sua absumpserunt, coguntur annulos deponere.i.insigne equestre, & plerunq; mendicare. Nam annulus aureus insigne erat equestris dignitatis, nec eum gestare poterant nisi cui erat quadringentorum sestertium summa, qua imminuta eum deponere cogebatur. Apuleius in secunda Apologia, Negat posse dissoluere annulos aureos, & omnia insignia dignitatis abijcit cum creditoribus depaciscitur. Martia.

Dum donas Macer annulos puellis,
Desisti, Macer annulos habere.

id est habere censum equestrem.

Talibus à dominis.] ironicos à luxuriosis.

Exit.] Deponitur, cum quia amplius gestari non licet, imminuto censu equestri. Plinius De annulis hæc lib. trigesimotertio. Annuli medium ordinem, tertiumque plebi & patribus inseruere.

Pollio.] Qui eques fuerat & diues: puto Iunenalem intellexisse de Caio Arulio Pollione, qui vt scribit Plinius, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij: primus tẽporibus Neronis docuit secare putamina testudinum in laminas, & lectos discubitorios operiri, qui forte per nimiam rerum luxuriam bona sua absumpsit.

Non præmaturi cineres.] Sensus est. non est homini luxurioso timendum, ne eum ante tempus occupet mors, sed ne diu viuat & in miseram senectutem perueniat.

Praematvri cineres.] Mors præmatura.

Lvxvriae.] Homini luxurioso, est enim datiuus casus.

Hi plerumque gradus.] Talem inquit viuendi ordinem Romæ videbis, vt multi pecuniam sibi creditam consumant, deinde sine aliquo pudore fugiant ex Vrbe.

Et coram dominis.] Emphasin habet hæc particula, & adiuuandum gestu.

Dominis.] Hoc est fœneratoribus ipsis videntibus.

Inde vbi paulum] sensus est. Vbi paulum sibi ex bonis suis superesse vident, & iam fœnerator maxime timet, ne perdat pecuniam creditam, patriam deserunt fugientes.

Qvi vertere solum.] Vertere solum dicitur, qui patriam suam deserit, & in aliena exulat. Liu. libro iij. ab Vrbe condita. Collegæ eorum exilij causa solum verterunt.

Baias & ad hostia currunt.] Baias diximus in iij. Sat. vrbem esse Campaniæ non longe à Neapoli.

Ad hostia] .s. Tyberina, vt inde nauigent. hostia enim dicuntur fluminum exitus, in mare vnde dicimus, Nili septem esse hostia.

Cedere namque foro iam non est deterius, quam
Esquilias à feruenti migrare Subura.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mæstitia est, caruisse anno Circensibus vno.

Sanguinis in facie non hæret gutta: morantur
Pauci ridiculum effugientem ex vrbe pudorem.
Experiere hodie, nunquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vita, vel moribus, & re.
Sed laudem siliquas occultus ganeo, pultes
Coram alijs dictem puero, sed in aure placentas.
Nam cum sis conuiua mihi promissus, habebis
Euandrum, venies Tirynthius, aut minor illo,
Hospes, et ipse tamen contingens sanguine cælum:
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.

VETVS SCHOL.

CEDERE *namque foro.*] Id est. tantum illis est deserere patriam suam, vel forũ quantum est a Subura frequentissima regione, ad Diocletianas migrate, vbi solitudo est.

ILLA *Mæstitia est.*] Hoc tantum dolent.

EXPERIERE *hodie.*] Intelligis, inquit, Persice, vtrum præceptis meis vita cõueniat,.* sed ne dum ego parsimoniam laudo. ideo siliquas posuit luxuriæ rictu.

CORAM *alijs.*] Id est, ante alios. vt frugi videaris, pultes aut legumina iubes parentur tibi, in aurem autem puero alia dicis tibi parari. Siliquas, id est parcitatẽ. Nam proprie siliqua est qua legumina continentur.

NAM *cum sis conuiua.*] Qui te mihi conuiuam futurum promisisti. Nunc poeta vult hoc intelligi, Cum inquit, sis vir magnus, exciperis tamen à me hospitio paupere, vt scilicet Hercules ab Euandro, aut Æneas: hæc, inquit, limina victor, Alcides.

ALTER *aquis.*] Æneas qui in Numicium fontem lapsus, creditur consecratus. ideo ait, aquis. flammis vero, Hercules: qui in Oeta monte se incendit, non tolerans ardorem vestis, quam in sanguine Nessi Centauri tinctam, vxor sua caussa pellicis Deianeira vestiendam porrexit.

IOANNES BRITANNICVS.

CEDERE *namque foro.*] Non pluris inquit faciunt deserere ciuitatem, quasi à celebri loco ad minus celebrem migrent: forum autem pro Vrbe sæpe ab autoribus ponitur, vt sit pars pro toto, & hoc quia locus est ciuitatis frequentior. Alibi ante. Et Valer. in secundo. iam hæc censura ex foro in castra transcendi, hoc est ex correctione morum Vrbis contulit se etiam ad notandos mores militantium.

AESQVILIAS.] Vnum ex septem collibus esse Vrbis ostendimus in tertia Satyra.

SVBVRRA *feruenti.*] Hoc est celebri. Nam Suburra vicus fuit celebratissimus in Vrbe. de quo in tertia Satyra.

ILLE *dolor.*] Hic notat populi Romani desidiam, cui nihil magis curæ esset quam spectare ludos Circensos, vnde & supra. *Si potes auelli Circensibus*, & alibi ante.

Atque duas tantum res anxius optat, Panem & Circenses.

De Circensibus satis dictum est in tertia Satyra.

SANGVINIS *in facie.*] .i. nullo prorsus afficiuntur pudore, quum fugiunt ex Vrbe.

GVTTA *sanguinis*] Id est ruboris. Nam perfundi rubore probitatis est indicium vnde illud Terentianum. *Erubuit salua res est.* Diogenes autore Laertio, quum videret adolescentulum erubuisse, confide ait fili, huiusmodi est virtutis color.

PAVCI *morantur.*] Pauci retinent pudorem fugientem ex Vrbe, id est qui propemodum nullus iam in Vrbe inuenitur, nec habitare potest, quum omnes eum abiiciant. vnde Apul. in secunda Apologia, Patet eius plurimis creditoribus defœneratus, maluit retinere pecuniam quàm pudorem.

EXPERIERE *ho.*] Hodie inquit Persice intelliges, num ego tantum verbis frugalitatem soleam extollere, & non te ipsa amplecti: quasi dicat inuenies me & vita, & moribus id etiam præstare, quod verbis profiteor.

NON *præstem.*] Non exhibeam.

PVLCHERRIMA *dictu.*] Id est frugalitatem & modestiam quæ inter alias virtutes sunt pulcherrimæ memoratu.

VITA *nec moribus & re.*] Potest enim aliquis frugalitatem verbis mirabiliter extollere, vita autem aut moribus nequaquam. multi enim virtutem laudant & tamen vitia sequuntur.

SED *laudem siliquas.*] Id est victum tenuem, Nam per siliquam legumen intelligit. capitur enim siliqua pro folliculo leguminis. Verg.

Siliqua quassante legumen. Pers.

Ingustat siliquis, & grandi pasta polenta.

Siliqua item est autore Plin. libro xiij. arbor quam Iones Ceratoniam vocant, trunco & ipsa fertilis, in Syria Ioniáque nascitur circa Gnidum, atque in Rhodo semper vernantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris.

OCCVLTVS.] Qui gulæ meæ luxum dissimulem.

GANEO.] Gulosus & ganearum sectator. Nam ganeæ loca erant potationibus, & libidinibus apta. Tranquil. in Tyberio. Popinas ganeasque vsque eo inhibuit, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sineret. Plinius libro viij. cap. xv. mentionem faciens de porco, Neque inquit ex alio animali numerosior materia ganeæ, quinquaginta prope sapores, quum cæteris singulis. in genere etiam neutro declinatur autore Festo qui scribit, Ganeum locum esse subterraneum & abditum vnde nominati ganeones, qui illic versarentur cum scortis. vnde illud apud Terent. in Adelphis. *Credo abductum in ganeum aliquo.* vbi Donatus ait veteres ganeum meretricum tabernam dixisse, quod ipsa sit in terra, non vt cœnaculum superius.

PVLTES.] Cibos viles & vulgares, nam ex farina in ollas coquinarias infusæ fiunt. Plin. libro viij. Milio Campania gaudet præcipue, pultemque candidam ex eo facit, fit & panis prædulcis. Mart.

Imbue plebeias clusinis pultibus ollas,
Vt satur in vacuis dulcia musta bibas.

Pulte Romani vice panis longo tempore, vt scribit Plin. vixere, antequam conficiendi panis rationem inuenissent: inde pulmentaria sunt appellata, & pulmenta.

DICTEM.] Mandem, præcipiam.

C. IN *aure.*] Sunt qui legant, ore, sed aure rectius, vt apponatur ei quod dixi coram, & in aure, id est clam. S.

PLACENTAS.] Lautæ enim gulæ sunt placentæ, quarum Cato in Re rustica confecturam docet. ex farina enim siliginea & alica conficiebantur, addito caseo ouilo. Cato enim sic inquit. Focum vbi coqua calefacito bene, & textum, inde facito solum tenue casei ouili, pondo. xiiij. ne acidum sed bene recens, in aquam ter indito, postea indito mellis boni, pondo quatuor. Id bene vna commisceto cũ caseo, tunc placentam foco imponito, texto calido operito, videto vt bene & otiose percoquas, aperito dum inspicias bis aut ter: vbi cocta erit eximito & melle vn-

g.to. liquidam fuisse,& dulcem ostendit Horat. in Epistolis.

Ridiculus totas simul absorbere placentas. Idem alibi.

Pane egeo iam mellitis potiore placentis.

Et Martialis in septimo,

Dulci placenta sordidam linit mappam.

Seneca ad Lucilium. Amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est, nomen formatum est ab accusatiuo Græco. placenta videtur esse ex genere earum, quas nos torras appellamus.

HABEBIS *Euandrum*] Deliciarum expertem cœnam pollicetur Persico, vt sit sensus. Ego te lauriore conuiuio non sum excepturus, quàm Euander excepit Herculem,& Æneam Troianum, quos frugalibus epulis constat exceptos. Vergilius de Ænea,

Viscera tosta ferunt taurorum, onerántque canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas simul, & Troiana iuuentus,
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.

EVANDRVM.] Euander filius fuit Carmentæ, qui profugus ex Peloponneso autoritate magis quàm imperio ea loca regebat, vbi nunc est Roma: is Herculem ex Hispania, interempto Gerione redeuntem cum bobus miræ speciei, vt filium Iouis humanissime excepit, dicata ei ara: quæ maxima est appellata. autores Liuius, Ouidius, Solinus, Dionysius, Iustinus.

TIRYNTHIVS.] Id est Hercules à Tirynthe oppido, quod in eo gesta eius maxime claruerunt. Tirins autem oppidum clarissimum fuit Græciæ. Homerus:

Qui tenuere Argos, Tirynthaque mœnibus altam.

Sensus est autem, Venies, inquit, Hercules, aut Æneas, id est tam frugali excipieris à me cœna quàm Hercules & Æneas excepti fuerunt ab Euandro.

HOSPES.] Æneas.

MINOR *ille.*] Scilicet Hercule, cui rerum gestarum magnitudine haud quaquam fuit par.

ET *ipse tamen.*] Scilicet Æneas.

SANGVINE.] Nam ex Venere natus est, vt Hercules ex Ioue.

ALTER *aquis.*] Æneas vt scribit Dionysius, quum regnasset tres annos post obitum Latini, quarto & ipse anno bello extinctus est, quum in eum Mezentius Ætruscorum rex cum Rutulis omnibus impetum fecisset. Initio igitur prælio non procul à Lauino, quum multi vtrinque forent cæsi, eius corpus nusquam apparuit, vnde nonnullorum fuit opinio eum statim relatum fuisse inter deos. Alij vero tradiderunt Numico submersum esse, quum aduersus Turnum pugnaret, Iouemque indigetem esse appellatum, vbi templum ei ædificatum est hac inscriptione, Patri indigeti, qui fluuij Numici vndas gubernat. vnde & Tibullus,

Illic sanctus eris, quum te veneranda Numici
Vnda deum cœlo miserit indigetem.

ALTER *flammis.*] Hercules, qui in monte Oëta post indutam tunicam ab Deianira sanguine Nessi infectam, igni absumptus est,& in cælum translatus.

Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hædulus, & toto grege mollior, inscius herbæ;
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti:
Qui plus lactis habet, quam sanguinis, & montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.

Grandia præterea, tortoque calentia fæno
Oua adsunt ipsis cum matribus, & seruatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus, vuæ:
Signinum, Syriumque pyrum, de corbibus iisdem
Æmula Picenis, & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

VETVS SCHOL.

INSCIVS *herbæ.*] Lactans, qui adhuc herbam non contigit. vt Virgil.
Bina die siccant ouis vbera.

ET *montani asparagi.*] Quia sunt & in hortis.

TORTOQVE *calentia fæno Oua.*] Recentia oua, cum ipsis gallinis.

QVALES *fuerant in vitibus vuæ.*] Vuæ, quas suspensas seruauimus.

ÆMVLA *Picenis.*] Tanquam Picena.

SICCATVM *frig.*] Hieme. nam sicca poma non incitant morbum, humore nociuo consumpto, siue digesto su-co malo.

IOANNES BRITANNICVS.

NVLLIS *ornata macellis*] Epulæ inquit meæ quas tibi sum appositurus, ex publico macello non sunt comparatæ, sed vernaculæ sunt.

TYBVRTINO.] Tybur non longe ab Vrbe situm in colle, vbi Hercules colebatur. Martialis.
Tybur in Herculeum migrauit nigra Lycoris.
Catillus Amphiarai filius post interitum patris, iussu Oiclei aui in Italiã venit cum tribus filiis Corace, vel vt alij scribunt Cora, Catillo, Tyburte, condiditque oppidum. Sylius. *Hinc Tybur Catille tuum.* Plinius. Tyburtem conditorem fuisse scribit, quem tradit cœpisse auguria iuxta tres salices, quæ sua ætate adhuc virebant.

MOLLIOR.] Tenerior.

SALICTI.] Salicta loca sunt multis salicibus consita, sicut ficeta multis ficis, querceta multis quercubus, spineta multis spinis.

ASPARAGI.] Su-audi venient. Asparagi à caulis asperitate sunt denominati, vt docet Varro. Alij vero dicunt dictionem esse Græcam ἀσπάραγος, alij vero à Chaldea voce deduci, quæ caulem significat, quia hæc herba semper crescit in caulem, & virgultum.

MONTANI.] Ad differentiam asparagorum altilium, qui sapidiores sunt, & ideo lautæ gulæ. Plinius. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternis libris rependit Martialis.
Mollis in æquorea quæ creuit spina Rauenna,
Non erit incultis gratior asparagis
Siluestrem igitur & montanum asparagum intelligit, quem aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant. Attici horminium. autor est Plinius libro vigesimo capite decimo.

VILLICA.] Villici vxor. Villicus autem inter mancipia is erat, qui totius illa-[?] cutam habebat.

Calentia.] Id est recentia.

Torto *saxo.*] In quo gestantur. Martialis.

Sed tuta saxo cursor oua portabat.

Servatae *vuae.*] Duplici modo veteres toto anno seruauere vuas, quas & ollare & pensiles nominauere. In ollis enim, autore Columella sine noxa seruabant, vnde Horatius. *Venucula conuenit ollis*; aut in sublimi suspendebantur. vnde Horat. *Quae pensilibus vua secundas Ornabat mensas.*

Signinum *pirum.*] Subaudi adest à Signia patria dictum, vt scribit Plin. lib. xv. cap. xv. Corn. Celsus lib. ij. cap. xxiiij. Inter pira quæ reponuntur in primis commendat Tarentina atque Signina.

Syriumque.] Colum. lib. v. cap. x. ostendit pirum Syrium id esse, quod Tarentinum: sic enim scribit. Curandum est autem vt quàm generosissimis piris pomaria conseramus. Ea sunt Crustumina, regia, Signina, Tarentina, quæ Syria dicuntur, purpurea, superba, hordeacea, anitiana, neuiana, fauoniana, lateriana, & alia multa, quorum enumeratio longa est. C. Plinius non eadem facit Syria pira, & Tarentina. Vide locum Plinij proxime citatum. S.

De *corbibus iisdem.*] Ordo est: Mala æmula Picenis pomis, & odoris recentis, adsunt de ijsdem corbibus, ex quibus & pira.

Æmula *Picenis.*] Videntur designari poma Tyburtia, de quibus sic Horat.

Picenis cedunt pomis Tyburtia succo, Nam facie præstant.

Nec *metuenda tibi.*] De musto suo tibi officiant. nam id quidem per frigus ventósque hyemales exhaustum est.

Autumnum.] Succum illum autumnalem quem per hyemem amittunt. Nec placet intelligas poma siccata, vt aliqui alioquin docti senserunt.

Hæc olim nostri iam luxuriosa Senatus
Cena fuit. Curius, paruo quæ legerat horto,
Ipse focis breuibus ponebat olúscula: quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit, calidæ sapiat quid vulua popinæ.
Sicci terga suis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam festis seruare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente noua, si quam dabat hostia, carne.

VET. SCHOL.

Haec *olim nostri.*] Veteres licet adhuc parce biberent, tamen iam egrediebantur antiquam parsimoniam.

Cvrivs.] De hoc Cicero in Catone maiore: Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum obtulissent, repudiati sunt. Non aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed qui haberent aurum, imperare.

Sicci *terga suis.*] In crate pendens laridum.

Accedente *noua.*] Id est recenti, vt, ——— *duo lacte nouo.*

IOANNES BRITANNICVS.

Hæc *olim*] Talis inquit cœna, qualem tibi appono apud apud nobiliores priscis temporibus luxuriosa fuisset.

CVRIVS.] Curius inquit Dentatus non dedignabatur vesci oleribus, ac per hoc vilibus dapibus: hócque est ex historia. Nam inuentus est à legatis Samnitum aurum ei afferentibus cum rapa in igne versaret. in fictilibúsq; vel vt alij tradunt catino ligneo comederet. Sicque ostendit tanta priscos frugalitate, & parsimonia vixisse, vt nobilissimi, vel oleribus contenti essent.

FOSSOR *squalidus in compede.*] Hoc est seruus in ergastulis, ac per hoc ostendit gulæ luxum tantum inualuisse suis temporibus, vt ne vilissimus quidem delitiis abstineret. Nam serui in compedibus tenebantur, vel ad metalla fodienda, vel agros colendos, vel excidendos lapides. vnde est illud Plin. lib. octauo loquentis de agricultura: At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. Ouid. in Ponto ad Græcinum loquens de spe sic inquit.

Hæc facit vt viuat fossor quoque compede vinctus:
Liberáque à ferro crura futura putet.

Plaut. in Captiuis. *Iubete hic crassas compedes impingier: inde extra portam ad meum libertum Cordalium in lapidicinas facite deductus fiet.*

De ergastulis in sexta Satyra diximus copiosius illic. *Ergastula tota.*

VVLVA.] De vulua Plin. vt diximus ante in secunda Satyra multa scribit sic in xviij. cap. xxx. Quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ & intra se parientibus duplex. Oua generantium annexa præcordiis: Et in muliere geminos sinus sub vtraque parte laterũ habet, funebris quotiens versa spiritum inclusit. Vulua eiecto partu melior quam edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria, primipatæ suis optima. Nec nouellarum suum prætetquam primiparatum probantur, potiúsque veterum, nec dum effœtarum, & biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Grata ergo erat vulua in cibis. Martialis in Distichis.

Te fortasse magis capiet de virgine porca;
Me materna magis de sue vulua capit.

POPINAE.] Diuersoria erant gulosorum, vbi obsonia cocta parabantur, & vendebantur. Neto, vt Tranquillus scribit, interdixit, neqnid in popinis cocti præter legumina, aut olera veniret, quum antea nullum non obsonij genus proponeretur. Horat. *Qui omnia malit*

Quæcunque immundæ feruent allata popinis.

à popina popinones sunt denominati, qui in iis versabantur.

QVID *sapiat.*] Quàm boni sit saporis.

RARA *crate.*] Ostendit priscos Romanos, nullo non modo cibi, sed ne ædificij quidem luxu vixisse, qui coquinas cratibus instructas habuerunt, vnde carnes salitæ penderent.

NATALICIVM.] Id est die natali, qui delicatiori apparatu celebrari solebat.

LARDVM.] Carnem suillam salitam, vnde Macrobius libro septimo Saturn. Sæpe apposita salita carne, quam laridum vocamus, vt opinor quasi large aridum. Eam appellat Cicero in libro De senectute succidiam his verbis. Iam hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellant. Sic etiam Varro in secundo Rerum rusticarum. Et qui non audierit patres nostros dicere ignauum & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit. Martialis in quinto ad Toranium.

Et pallens faba, cum rubente lardo.

quibus verbis plane ostendit appellatione lardi carnem suillam salitam intelligi. succidium item in genere neutro inuenitur.

ACCEDENTE *noua carne.*] Hoc cum superioribus coniungitur, vt sit sensus. Erat moris ponere lardum natalicium cognatis accedẽte noua carne, id est recenti.

S I *quam dabat hostia.*] Si forte acciderat, vt hostiam diis mactarent. nam carnes victimarum vendebantur. & plerunque duplo, sicut in ferijs Latinis. vnde Vale. in secundo de Institutis antiquis. Immolatarum à magistratibus hostiarum, exta ad quæstores ærarij delata venibant: sacrificijsque populi Romani tum deorum immortalium cultus, tum etiam hominum continentia inerat, imperatoribus nostris quam sacras manus habere deberent apud ista altaria discentibus.

Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
Castrorum imperijs, et Dictatoris honore
Functus, ad has epulas solito maturius ibat,
Erectum domito referens à monte ligonem.
Cum tremerent autem Fabios, durúmque Catonem,
Et Scauros, & Fabricios, postremo seueros
Censoris mores etiam collega timeret:
Nemo inter curas, & seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Troiugenis factura, ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, & paruis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lasciui ludebant ruris alumni.

VETVS SCHOL.

CASTRORVN *imperiis.*] Dux magister exercitus.
SOLITO *maturius.*] Citius solito ante horam nonam.
ERECTVM *domito*] Sola dignitate clari: nam nec superbi nec diuites. & domito, id fosso & subacto monte.
ET *Fabricios.*] Fabricium Censorem dicit, cui in Censura Maximi nomen obuenit, qui luxuriam Reipublicæ damnans, à collega Publio Decio postulauit, vt antipse quemadmodum ei videretur mores hominum emendaret, priorum Censorum negligentia perditos, aut pateretur se reuocare pristinum ciuitatis statum. quorum si neutrum faceret, minitatus abdicaturum se eum magistratu. Decius ergo exterritus, permisit vt quemadmodũ vellet, Remp. administraret se cõsentiente.
NEMO *inter curas & seria.*] Inter necessaria.
QVALIS *in Oceani fluctu testudo.*] Vt lectum testudineum haberet. Lectos nam antiqui testudine Oceani ornabant.
ET *nobile fulcrum.*] Nobilius dixit, quam lectum.
SED *nudo latere*] Non ornata sponda.
RVRIS *alumni.*] Rustici infantes.

IOAN. BRITANNICVS.

COGNATORVM *aliquis.*] Ordo est. Aliquis cognatorum functus ter titulo consulis, id est ter adeptus consulatum.
CASTRORVM *imperiis.*] Qui imperator fuisset, & dux exercitus.

SOLITO *maturius ibat.*] Tanquam ad lautius conuiuium.

LIGONEM.] C. Rusticũ ad fodiendũ, & herbas exstirpandas instrumentum. S.

A monte domito.] Per multum laborem culto. Gloriosum enim apud priscos Romanos fuit agricolationi vacare, vnde scribit Plin. multas familias a studio rerum rusticarum cognomina adinuenisse. Nam Cicerone sunt cognominati, quod bonum cicer sererent, Fabij quod bonam fabam, Lentuli quod bonam lentem. Seranus quod agrum sereret, quum creatus est dictator. Denique, vt scribit Cato in Re rustica, & Plin. meminit, quum bonum agricolam, bonúmque colonum dixissent se amplissime laudasse existimabant. Scribit præterea Plin. lib. xvj in Linterno agro durare suis temporibus oleas, Aphricani prioris manibus satas. Item myrtum eodem loco conspicuæ magnitudinis.

QVVM *tremerent Fabios.*] Hic sensus est. Prisci Romani tam longe abfuerunt ab omnibus delitijs, quum maxime seueram censorum disciplinam timerent, qui ciuitatis mores corrigebãt, vt lectos suos triclinares nulla testu line ornauerint: sicque notat luxum sui temporis in lectis discubitorijs. Caruilius enim Pollio prodigi & sagacis, vt scribit Plin. ad luxuriæ instrumenta ingenij, primis temporibus Neronis docuit secare putamina testudinum in laminas, & ita lectos triclinares operiri. Idem etiam autore eodem libro xxxij. cap. xj. operiri docuit argento, mox auro. Ordo autem est. Nemo dixit habendum inter curas & seria qualis testudo in mari nataret, quum tremerent Fabios, &c.

FABIOS, *Catonem, Scauros, & Fabr.*] Vbique à poëta hi omnes nominantur vt graues, & seueri ciues. sic & Apul. priscorum austeritatem commendat in prima Apologia, verum longe austerior, vt puto Seranis, & Curijs, & Fabricijs.

CENSORIS.] Censorem scribit Varro De lingua Latina denominatum à censendo, quod ad eius censionem. i. arbitrium censeretur populus. De censoribus plura alibi diximus.

ETIAM *collega ti.*] Allusit poeta ad censuram Claudij Neronis & Liuij Salinatoris, qui se inuicem seueriter notauerunt. Nam quum forte vterque equitum cẽturias regnoscerent, in quarum numero & ipsi essent propter robur ætatis, ventúmque esset ad tribum Salinatoris, precóque lecto nomine Salinatoris hæsitaret citandum nec ne sibi esset: Claudius collegam citari, & equum vendi iussit, quod populi iudicio damnatus fuisset. Salinatorque censorem eodem collega omnes tribus, excepta Metia, ærarias fecit, stipendio priuauit eo crimine quod aut prius se iniuste condemnassent (nam eum ex inuidia peculatus reum condemnauerant) aut postea tantos honores non recte tribuissent.

QVALIS *t.*] Id est quanta inueniretur. Nam testudines in mari Indico tantæ magnitudinis inueniuntur, vt singularum superficie habitabiles casæ integantur, atque inter insulas rubri præcipue maris, earum testis, velun cymbis nauigetur. autores Plin. & Diod.

FVLCRVM.] A fulciendo, id est sustinendo dictum. ligna enim ipsa quæ lectũ sustinent, fulcra dicuntur. Verg.

Lucent genialibus altis Aurea fulcra thoris.

CLARVM.] Conspicuum, nam vt diximus, lecti non modo discubitorij, sed & cubiculares testudinum putaminibus operiebantur. Apul. lib. x. Mei. Lectus Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidu, veste serica floridus. Martial. lib. xij. ad Amœnum: *Gemmantes prima fulgent testudine lecti*

magnis precijs comparabantur, vnde est illa Senecæ indignatio in lib. De beneficiis. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorúmque animalium testas ingentibus precijs emptas. Nam testudinum putamina secabantur in laminas, ijsque lectos, & repositoria vestiebant, atque etiam lacunaria. lege Plin. lib. ix. & xvj. cap lxiij.

TROIVGENIS.] Nobilibus Romanis. satyrice dictum, quasi dicat qui glorientur se originem ducere à Troianis.

SED *unde latere.*] Ostendit poeta in reprehensionem morum sui temporis, priscos

cos illos adeo ſeueros extitiſſe, vt contempto omni luxu ſæpe etiam in limitibus agrorum collocatis lectis diſcubitoriis cœnarent, vnde facile videri poterant.

CAPVT *aſelli.*] Nudatum cute, ſuſpenſum in agro, quod ideo fieri conſueuit, quia putabatur Hetruſca diſciplina incommoda agrorum arceri poſſe. vnde Col. de cultu hortorum.

Nunc caput Arcadici nudum cute fertur aſelli,
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.

NVDO.] Nuda ſponda, ſine vllo ornatu, aut teſtudinum, aut auri, aut argenti. Sic enim lecti ornabantur, ſumpto exemplo ab Aſia. vnde ſic Liu. lib. ix. De bello Maced. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta in Vrbem eſt. inde primum lectos æratos, veſtem ſtragulam precioſam, plagulas & alia textilia Romam adduxerunt.

FRONS *ærea.*] Id eſt pars anterior fulcri ære tantum ornata. Nam vt ſcribit Plin. li. xxxiiij. tricliniorum pedes, fulcra item, ære ornabant. frontē autem poni pro parte anteriore lecti ſic docet Val. loquens De maieſtate. Si quis cognoſcat lecti illius frontem Macedonicis triumphis fuiſſe ornatam.

OSTENDEBANT.] Hoc eſt qui in lecto diſcumbebant ſpectare, & ſibi inuicem oſtendere poterant caput aſelli.

CORONATI.] Ornati ſertis.

ALVMNI.] Dicuntur qui aluntur, & qui alūt, ſed illud frequens, hoc rariſſimum.

Tales ergo cibi, qualis domus, atque ſuppellex.
Tunc rudis, & Graias mirari neſcius arteis,
Vrbibus euerſis prædarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Vt phaleris gauderet equus, cælatáque caſſis
Romuleæ ſimulacra feræ manſueſcere iuſſæ
Imperij fato, geminos ſub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo venientis, & haſta,
Pendentiſque Dei perituro oſtenderet hoſti.
Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tuſco farrata catino
Omnia tunc: quibus inuideas, ſi liuidulus ſis.

VETVS SCHOL.

TALES *ergo ſibi.*] Talia conuiuia eorum, quales & res familiares.

ET *Graias m. n. artes*] Signa, ſiue alias ornaturas.

MAGNORVM *artif.*] Magno artificio confecta pocula.

VT *phaleris g. eques.*] Id eſt, vt de poculis fractis phaleras, & alia ornamenta militaria fabricaret.

FERAE *manſueſcere iuſſæ.*] A Dijs, vt pueros nutriret Remum & Romulum.

CLYPEO *venientis.*] Martis ad Iliam venientis, vt concumberet.

PENDENTIS.] De ære.

FARRATA *catino.*] Cibus ex farre, qui cibus primus antiquorum fuit.

OMNIA *tunc quibus*] Hoc est, omnia tunc præstantiora erant, & tanti pretij quibus si auarus sis, inuidere possis.

IOANN. BRITANNICVS.

TVNC *rudis.*], Ordo est. Miles tunc rudis, & nescius mirari Graias artes, frangebat pocula magnorum artificum reperta in parte præclarum euersis vrbibus, & est sensus. Milites illis temporibus contempto omni domus ornatu, id tantum quærebant: vt equi, & arma essent ornamentis insignia.

ARTES G.] In poculis, & statuis fabrerrime sculptis. mira enim Græcorum ad omnes artes ingenia.

PHALERIS.] Ornamenta enim equorum sunt phaleræ, de quibus sic Apul. in prima Apol. Peram & baculum tu philosophis exprobrares? igitur & equitibus phaleras, & peditibus clypeos, & signiferis vexilla. Valerius libro nono, cap. De ira & odio. Offensi annulos aureos sibimet ipsos, & phaleras equis suis detractas abiecerunt. Dictæ autem phaleræ à φανερῶ, quod est manifesto, & illustro, quòd equus ijs ornamentis illustretur. Græci φάλαρα dicunt, sicut τάλαντον quod nos talentum.

CAELATAQVE *cassis.*] Ordo est. Miles frangebat pocula, vt equus gauderet phaleris, & cassis cælata ostenderet hosti perituro simulacra feræ & Romuleæ iussæ mansuescere fato imperij, & geminos Quirinos sub rupe & nudam effigiem dei fulgentis clypeo & hasta, pendentis.

SIMVLACRA *feræ Romuleæ.*] Imaginem lupæ quæ Romulo & Remo mammas præbuit sub arbore fico, quæ postea ficus ruminalis est appellata. rumam enim veteres mammam nominauerunt.

IVSSAE *mansuescere.*] Quæ ira iubentibus diis mansuefacta est, vt non modo infantes non læserit, sed lacte suo vice nutricis etiam aluerit.

IMPERII *fato.*] Ad fatum, & fortunam imperij.

GEMINOS *Quirinos.*] Romulum & Remum, licet Romulus tantum Quirinus sit cognominatus: de quo pleraque diximus in ij. Satyra illic *In valle Quirini.*

NVDAM *effigiem dei fulgentis.*] Martis, qui pater & autor fuit nominis Romani. genuit enim Romulum & Remum ex Rhea Ilia, Vrbis Romæ conditores.

FVLGENTIS *c. & hasta.*] Id est resplendentis cælatura clypei & hastæ.

PENDENTIS.] Quum sit in vertice cassidis, vnde & pensilia appellamus ædificia in aëre extructa, vt hortos pensiles in aëre non in terra positos, vnde Papinius in Syluis de aqua ducta per ædificia sublimia sic ait:

Et innumero pendens transmittitur arcu.

FARRATA.] Cibaria ex farre.

CATINO.] A capiendo dicitur secundum Varronem.

THVSCO. Fictili, nam in Hetruria, Aretina vasa celebrata sunt, Martial.

Aretina nimis ne spernas vasa monemus,
Lautus erat Thuscis Porsena fictilibus.

Templorum quoque maiestas præsentior, & vox
Nocte fere media, mediámque audita per vrbem
Litore ab Oceani Gallis venientibus, & Diis
Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas

Tempora viderunt: hoc lignum stabat ad vsus,
Annosam si forte nucem deiecerat Eurus.

VETVS SCHOL.

E T *vox nocte fere media.* [Conturbantibus Gallis Senonibus, repente vox monentis aud.ta est. Hostem cauerent. Itaque hostibus pulsis, restituta vrbe, téplum constitutum est, & consecratum Deæ Monetæ. Dicit nam Iouem , aduentum Senonum prænuntiasse Galloruin. vnde Vnde Vergil:us,

Armorum sonitus toto Germania cælo Audijt.

OFFICIVM *vatu.*] Officium sacerdotis, & aruspicis dij fecerunt, * sacerdotum more fugientibus. Ipsorum enim fuerat imminentia Romanis pericula nunciare.

E T *nullo violatus Iuppiter auro.*] Id est, cum necdum auro textus esset, sed fictilis tota Iouis compago, magna pro nobis cura vigilabat.

NOSTRAQVE *ex arbore mensas.*] Vt mensas fierent * nucinas

IOANNES BRITANNICVS.

PRAESENTIOR.] Magis Propicius. Vergil.

Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.

Dum inquit quamuis fictiles colerentur, Romanis tamen erant magis propicij quàm nunc. vnde Sen. ad Lucil. Cogita deos, quum propicij essent, fictiles fuisse.

E T *vox.*] Probat per exempla benigniores fuisse deos priscis illis temporibus. Nam quum Galli in Italiam venturi essent, eodem anno, vt tradit Liu. in v. M. Ceditius de plebe nunciauit tribunis, se in noua via vbi nunc sacellum est , supra ædé Vestæ noctis silentio audiuisse vocem clariorem humana , quæ magistratibus dici iuberet Gallos aduentare Cicero in secundo De diuinatione appellat Aium deum loquentem, cui in noua via consecrata fuit ara, ex eo quod monuerat , vt prouiderent ne à Gallis Roma caperetur. De eo sic & Liuius in quinto. Iustúmque templum in noua via Aio Locutio fieri.

Vox *audita.*] Subaudi fuit.

GALLIS *venientibus.*] Quum Galli aduentarent. Nam Galli Senones duce Breno in Italiam venerunt, Clusiúmque obsederunt, ad quos quum tres legati à senatu missi fuissent, qui Gallos monerent, vt ab oppugnatione desisterent, ex ijs vnus cōtra ius gentium processit, & ducé Senonum interfecit, quo facto indignati Galli Vrbem petierunt, & fuso exercitu Romano apud Haliam fluuium Vrbem intrauerunt, vbi nobilissimos senum in vestibulis ædium cum insignibus honorum sedentes, primo vt deos venerati, deinde vt homines despicati interfecerunt, Capitoliūq; quo reliqua iuuētus cōfugerat, obsederūt, quod Camillus creatus dictator liberauit

E T *dijs peragentibus officium vatis.*] Id est omnia prædicentibus more vatum , qui mortalibus ventura prædicunt.

H I S *monuit nos.*] Ordo est, Iupiter fictilis monuit nos his, absolute dictum his, vt sit his rebus, & hoc modo monuit nos.

IVPPITER *violatus nullo auro.*] Nondum auro effigiatus. ea enim violari dicuntur, quibus aliquid contra voluntatem fit, quasi Iupiter auro illo non delectaretur. vnde in tertia Sat. *Nec ingenuum violarent marmora tophum.*

ILLA *tempora.* Scilicet prisca.

MENSAS *natas domi.*] Id est ex arboribus vernaculis, non autem ex longinquo petitas, quales erant mēsæ citreæ. Ex Mauritania enim citrus arbor vt diximus mittebatur ex Atlante monte, tanti precij, vt mensæ pari rependerētur auro, vnde Mart.

Accipe felices Atlantica munera syluas:
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

I N *hos vsus.*] Mensarum.

At nunc diuitibus cenandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil damna sapit: putere videntur
Vnguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbeis
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabathæo bellua saltu,
Iam nimios, capitique graueis. hinc surgit orexis,
Hinc stomacho vires: nam pes argenteus illis,
Anulus in digito quod ferreus. ergo superbum
Conuiuam caueo, qui me sibi comparat, & res
Despicit exiguas. adeo nulla vncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea: non tamen his vlla vnquam obsonia fiunt
Rancidula, aut ideo peior gallina secatur.

VETVS SCHOL.

GRANDE *ebur.*] Eburnea mensa ex ebore facta.

PARDVS *hiatu.*] Pardus, qui sustineat orbem.

PORTA *Syenes.*] Ciuitas Ægypti.

ET *Mauri celeres.*] Nam & apud Mauritaniam interiorem dicuntur nasci elephanti. vnde & Hannibal habuit. Præterea hoc nam addunt, quod cum senserit se grandes habere dentes, in terram eos figit, & inde abducto capite eos amittit.

NABATHAEO *bellua saltu.*] Locus in India. vbi nascuntur Elephanti.

HINC *surgit orexis.*] Libido vescendi hinc delectat cibum capere, si mensa est eburnea.

NAM *p. a. illis.*] Mensis scilicet. Vt est, inquit, nobis vilis anulus ferreus, ita illis mensis pes argenteus, nisi fuerint elephanti dente compositæ.

QVI *me sibi comparet.*] Id est, qui me ex comparatione contemnat, non eum inuito.

RANCIDVLA.] Quia ossea sunt manubria.

IOANNES BRITANNICVS.

AT *nunc diu.*] Sensus est: Nostris autem temporibus Romani eo delitiarum peruenerunt, vt nulla pulmentaria iucunda suauiaue esse putent, nisi adsint mensæ citreæ, quæ pede eburneo fulciãtur. ex ebore enim pedes mẽsis adhibebantur. Luca.

Dentibus hic niueis sectos Atlantide sylua,
Imposuere orbes, quales ad Cæsaris ora,
Non capto vertere Iuba. sicque notat luxum mensarum citrearum.

RHOMBVS.] Piscis ex genere planorum, de quo in quarta Satyra satis dictum.

VNGVENTA.] Quibus vngebantur, quum exibant è balneis.

ATQVE *rosa*] Coronæ ex rosis, quibus in solenni conuiuiorum celebratione vtebantur.

LATOS *orbes.*] Mensas citreas, de quibus plura in prima Sat. illic. *Pretoria mensas.* de quibus sæpe Mart.

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes. Et alibi.
Et Marusiacis sustentem dentibus orbes.

GRANDE *ebur.*] Pes eburneus.

PARDVS] Ex ebore effigiatus, est autem pardus parum differens à panthera. quidam eum solo candore ab ea discernunt. In Aphrica Syriaque nascitur. Solinus, & Plin. libro viij

EX *illis dentibus.*] Elephantorum.

PORTA *Syenes.*] Syene autore Strabone insula est in finibus Æthiopiæ centum millibus passuum, ambitu. Plin. Ditionis Ægypti esse incipit à fine Æthiopiæ Syene. ita vocatur insula supra Syenem. xv. millibus passuum, Elephantis insula habitatur nauigationis Ægyptiæ finis dicta ab elephantorum multitudine. Strabo & Herod. Elephantinam appellant. Plin. vero Elephantidem, hinc autem mittebantur Elephanti. portam autem appellauit Elephantidem insulam, quia ex ea per Syenem tanquam portam in Ægyptum sit transitus, ita dictum, vt illud in tertia Sat. *Ianua Baiarum est*, quia necesse sit euntibus Baias transire per Vrbem Cumas.

ET *Mauri celeres.*] Designat poeta, quibus in locis elephantes inueniantur. Nam eos fert Aphrica vltra Syrticas solitudines, & Mauritania. Ferunt Aethiopes Troglodytæ, sed maximos India. Hæc Plin. Per Mauros ergo celeres intelligit Æthiopes Troglodytas, qui mira pedum celeritate sunt. de quibus ita Herod. libro iiij. Troglodytæ Æthiopes, omnium quos fando cognouimus, pernicissimis pedibus sunt, serpentibus, lacertisque & aliis id genus reptilibus vescentes. Soli. Troglodytæ tanta pernicitate pollent, vt feras quas agitant, cursu pedum assequantur. Mauri autem pro Aethiopibus, & Aethiopes pro Mauris à poetis indifferenter nominantur, nec mirum, quum Aethiopes ad Occidentem versi Mauritaniam attingant. de Aethiopibus diximus etiam in secunda Satyra.

INDVS.] Indi populi sunt ad Orientem siti prope Oceani refluxus, & solis exortus. de iis lege & Apul. in primo Floridorum.

OBSCVRIOR.] Nigrior quàm Mauri sint. Apuleius in eodem. Indis ad nascentem diem sitis, tamen in corpore color noctis est.

DEPOSVIT.] Nam elephanti, aut casu, aut senecta deciduos dentes deponunt, qui prægrandes sunt: aut eos obsessi à venatoribus arbori illisos frangunt, hi autem sunt minores.

NABATHAEO.] Arabico, Nabathæi enim populi sunt Arabiæ, contermini Syriæ, quorum regio populosa, & fertilis habetur: Oppidum incolunt nomine Petram. Dicti, vt sacræ testantur literæ, à Nabath primogenito Hismaelis. In Arabia autem vt diximus, apud Troglodytas nascuntur elephantes.

HINC *surgit orexis.*] Hinc inquit maxime indignor, quod Romani iam tanti cœperunt facere ebur, vt iam pes argenteus in mensis sustinendis non pluris æstimetur quàm annulus ferreus in digito, vt ostendat vile censeri argentum præ ebore. Lectos autem mulierum totos operiri argento, & triclinia quædam, docet Plinius libro trigesimotertio, capite vndecimo, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus: idem aureos fecit.

HINC.] Ex tanto eboris studio & æstimatione, Orexis, nausea, & indignatio. Nam, vt diximus in Sat. *Credo pudicitiam*, illic: *Rabidam facturus orexim:* orexis appetitum proprie significat, ὀρέγομαι enim appeto significat, tamen est etiam inueniri pro vomitu, vt Plinius ad Priscum in Fannia ægrotante. Hoc discrimine im-

plicita est insidens febris, tussis, orexis, summa macies, summa defectio.

Bilis.] Latinum est, χολὴ Græcum.

Nam *pes argenteus.*] Ratio est indignationis. Ordo est. Nam pes argenteus est id illis scilicet mensis, quod est annulus ferreus in digito. id est, non pluris faciunt nunc pedes argenteos in mensis, quàm annulos ferreos in digitis, vt iam Romanis vilius sit argentum quàm ebur. illud autem sciendum pedem polysemum esse. nam & pedem nostrum dicimus. & lecti, & veli, & carminis, & mensæ.

Annvlvs *ferreus.*] Nam apud Romanos varius fuit annulorum vsus; triumphātibus enim annulus in digito ferreus erat, i. quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum vtebantur, intra domos vero ferreis, quo argumēto etiam temporibus Plinij, vt ipse est autor, sponsæ annulus ferreus mittebatur, isque sine gemma. promiscuus autem vsus cœpit secūdo bello Punico. neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo annulo fuit. lege Plin. libro xxxiij. cap. j.

Ergo.] Quum tanto luxu viuatur.

Qvi *me sibi com.*] Qui me putat non minorem cœnam paraturum quàm ipse solet.

Res *exiguas.*] Nudum apparatum.

Nvlla *vncia eboris.*] Quod tanti faciunt ipsi.

Nec *tessellæ.*] Tali & tesseræ erant eburneæ. à tessera fit per diminutionem tessella.

Ne *calculus.*] Calculum intelligit, quem nunc dicimus scachum, antiqui latronem, & per diminutionem latrunculum dixere. Mart. de tabula lusoria.

Hic mihi bisseno numeratur tessera puncto,
Calculus, hic gemino discolor hoste perit. Idem alibi.
Insidiosorum si ludis bella latronum,
Iste tibi geminus miles & hostis erit.

De quo etiam sic leges apud Gellium confutantem Chaldæos: Cur tandem non de alea quoque, ac de calculis, & alueolo audent dicere quisnam ibi ludentiū vincat? Plin. ad Geminium de calculo sic meminit. Audiui ipsam solere sæpe, vt fœminam, in illo ocio sexus, laxare animum lusu calculorum. Lusum autem calculorum inuenit Palamedes, vnde Sydonius:

Tanquam Naupliades repertor artis,
Gaudebas hilarem ciere rixam.

Calculus item paruum lapillum significat. Mart.
Calculus in nitida sic numeratur aqua.
eum etiam calculum appellamus, qui nascitur in vesica. Plin. in xi. Sunt iis etiam calculo humano remedia præcipua, vnde calculosi dicuntur, qui calculo laborant, quos Græci lithiacos appellant. à calculo fit calculator. Et quoniam in computatione calculi adhiberi solent, inde ortum est vt dicamus, tecum calculum volo ponere, id est rationem computare. Plin. in Paneg. Assuescat imperator cum imperio calculum ponere, sic exeat, redeat tanquam rationem redditurus.

Non *tamen.*] Licet inquit manubria cultellorum sint ossea, & non eburnea, non tamen ob id insipidiora sunt obsonia, quæ conciduntur per illos.

Sed nec structor erit, cui credere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & phœnicopterus ingens,

Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, & tota sonat vlmea cena Subura.
Nec frustrum capreæ subducere, nec latus Afræ
Nouit auis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore & exiguæ furtis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, & paucis assibus emtos
Porriget incultus puer, atque à frigore tutus,
Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus,
Quisquam erit in magno. cum posces, posce Latine.

VETVS SCHOL.

CVI *credere debeat.*] Cui quasi magistro subiaceant omnia,

PERGVLA.] Coquina, qua boletaria ponuntur.

ET *Pygargus.*] Pygargus fera est specie cerui, quæ retriores partes albas habet ideo & pygargus dictus est, quia Græce nates πυγαὶ dicuntur.

ET *Scythicæ volucres.*] Fasianus, ἀπὸ τοῦ Φάσιδος * tur & aluum Argo nauis. Pygargus. auis genus, clagalopes appellarur.

ET *phænicopterus ingens.*] Genus auis, quæ habet pinnas colore phœnicio. in aqua semper est, abundans in Africa. Huius rostrum tam prolixum est & curuum, vt, nisi merso capite, aqua in os ipsius non possit intrare.

ET *Gætulus Oryx.*] Oryx animal minus quam bubalus, quem Mauri Vncem vocant: cuius pellis ad cituras proficit, scuta Maurorum minora.

VLMEA *cena*] Quia lanionum codices maxime ex vlmis sunt omnes.

NEC *frustum*] Hoc est quod vult dicere, Infertor noster furtum facere ignorat, neque aut capreæ carnis particulam, aut alicuius auis subtrahens: nec aliud nouit rapere nisi ofellam, quod didicit.

PAVCIS *assibus.*] Vile emptos.

INCVLTVS *p. at. a.*] Bene poeta ostendit vestitum puerum, non tamen ornatum.

NON *a m petitus.*] Quales vendunt care manciparij.

POSCE *Latine.*] Non Græce, quia nescit.

IOANNES BRITANNICVS.

STRVCTOR.] Proprie is appellatur, qui perite obsonia incidit, ferculáq; componit. nam & id ad gulam pertinere ostendit Sen. De breuitate vitæ, Quum videam quàm suspensi sint, quomodo aper à coquo cæsus exeat, quanta celeritate signo dato gladij ad ministeria decurrant, quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. Plin. item libro x. Postea culinarum artes, vt clunes spectentur, vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent, adeo, vt doctores essent, qui ludum structorium aperirent vt Trypherus temporibus poëtæ, qui ludum iuxta Suburram habebat, vbi tradens discentibus præcepta scindendi obsonia, quæ ex ligno habebat formata, hebeti cultello docebat quo gestu hæc vel illa secarent: & inde cœnam vlmeam nominat, quoniam ex ligno obsonia essent formata. Ordo autem est. Sed nec erit nobis structor discipulus Trypheri, id est qui eruditus sit à Tryphero.

CVI *cedere debeat omnis pergula.*] .i. omnes qui in pergulis sunt instituti. Nam pergula non modo dicitur in vineis, vt docet Colu. In pergula autem inquit, singulæ denas amphoras peræquant. Plin. libro xiiij. In pergulis vero feruntur escariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ, nigræque, sed etiam cœpi videtur pro breui ambulacro & fornicato, quasi à pergendo, vbi doctores discipulos suos erudirent, & opifices opera sua quasi à transeuntibus conspicienda collocarent. Vopiscus in vita Saturnini. Nam in Aphrica rhetoricæ operam dederat. Romæ frequentauerat pergulas magistrales. Suetonius De claris grammaticis loquens de Crassitio Tarentino Grammatico sic scribit. Deinde in pergula docuit. Plin. de Apelle pictore. Idem perfecta opera proponebat in pergula. Plaut. in Pseudo. *Cras faciam deportare in pergulam.*

DISCIPVLVS I.] Emphasim habet quasi qui inter alios sit longe melius institutus.

SVMINE *cum magno.*] Sumen vt diximus apud Pers. in prima Sat. illic: *Calidum scis ponere sumen*: lautæ est gulæ, & ex papillis lactantis porcæ fit, ideóque optimum. vt scribit Plin. lib. xi. si modo lac non hauserit. Mart.

Esse putes nondum sumen, sic vbere largo,
Effluit, & viuo lacte papilla tumet.

PYGARGVS.] Ex genere est caprearum. Nam vt scribit Plin. lib. viij. Capreæ in plurimas figuras transfigurantur. Sunt enim capreæ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, sunt & oryges contrario pilo vestiti, & ad caput verso, sunt & damæ, & pygargi. pygargus item est ex genere aquilarum. Plin. lib. xi. Secundi generis pygargus in oppidis, & in campis, albicante cauda.

SCYTHICAE *volucres.*] Phasiani, à Phaside fluuio Colchorum denominatæ. Martialis.

Argoa primum sum transportata carina,.
Ante mihi notum nil nisi Phasis erat:

Inter delitias enim ganeæ, & luxuriosas dapes connumerantur. vnde Diuus Hyeronimus ad Saluinam sic scribit. Procul sint à conuiuiis tuis phasides aues, crassæ turtures, attagen Ionicus.

PHOENICOPTERVS.] Auis est, cuius linguam Apicius nepotum omnium altissimus gurges autore Plinio, præcipui saporis esse docuit. vnde Mart.

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis Nostra sapit. Auem esse palustrem docet Aristophanes in comœdia, quæ inscribitur ὄρνιθες, & rubentibus pennis, vnde facta est nominis compositio. φοῖνιξ enim ruber dicitur & πτερὸν penna.

ORYX.] Ex genere caprearum diximus esse orygem, qui contrario pilo vestiatur ad caput verso. Arist. vero in tertio libro De partibus animalium, orygem scribit esse vnicornem, & bifidæ vngulæ: Huic Plin. astipulans ait in xi. Vnicorne bisulcum oryx. Getulus, nam eum Aphrica (vt scribit Plin.) generat perpetuo sitientem.

LAVTISSIMA.] Ordo est Getulus oryx, appositiue cœna lautissima, & vlmea cæditur ferro hebeti, & sonat tota Suburra.

SVBVRRA.] Dictum est Suburram regionem fuisse Vrbis celebratissimam. Alibi.

Ego vel Prochytam prepono Suburræ.

CAPREAE. Siluestris capreæ, Mart.

Pendentem summa capream de rupe videbis,
Casuram speres, decipit illa canes.

AVIS *Aphra.*] Gallinæ Numidicæ. Horatius.

Non afra auis, non attagen ionicus.

Varro De re rustica libro iij. sic. Gallinæ Aphricanæ sunt grandes, variæ, gibberæ, quas Meleagrides appellant Græci.

TYRVNCVLVS.] Minister nouus. Nam tyrones proprie appellantur rudes & noui milites.

IMBVTVS *frustis ofellæ.*] Non assuetus delicatis cibis, sed pastus ofellis tantum,

tantum, quæ omnino vulgarium sunt.

OFELLAS.] Columella mentionem faciens de salsura carnis suillæ ait, dein ofullæ carnis spissæ componuntur, & alternis sal ingeritur.

PLEBEIOS *calices*.] Martialis hos appellat audaces, qui falsa specie imitabantur crystallina, quum essent vitrea.

Non sumus audaces plebeia toreumata vitri,
Nostra neque ardenti gemma feritur aqua.

PORRIGET] Ministrabit, & pocillator noster erit.

A FRIGORE *tutus*.] Vilibus inuolutus vestibus.

NON *Phryx aut Lycius*.] Non dabo tibi inquit structorem elegantem, quales, vendıtant mangones Phrygios, & Lycios: (ex oriente enim venusti habebantur serui:) sed dabo tibi rusticanum, incultum.

PHRYX.] id est Troianus, Nam Phrygia Asiæ minoris regio est à Phrygia Asopi & Europæ filia denominata.

LYCIVS.] Lycia regio item Asiæ minoris Phrygiæ contermina, à Lycaone Pandionis filio dicta.

MANGONE.] Mangones proprie venditores dicuntur hominum. Martialis.

Millia pro puero centum me mango poposcit.

Suetonius in Domitiano. Castrari inquit mares vetuit, spadonū qui residui apud mangones erant, precia moderatus est. Et quum mercis appellatione homines, vt sensit Mela iuriscōsultus, non contineantur, propterea mangones non mercatores sed venalitiarij appellandi sunt. Dicti autem sunt à manu & ago, quòd mancipia manibus agant, & poliant. inde verbum est mangonizare, id est, polire & ornare, vt emptores facilius alliciantur ad emendum. vnde Seneca ad Lucilium. Mangones quicquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt. Nā hi vt testatur Quintilianus in secundo libro, capite decimo sexto, in seruis venalicijs, colorem fuco & verum robur inani sagina mentiuntur: vt scilicet mancipia maiore precio vendant: præterea, vt pueri teneriore viderentur ætate, eorū pubertatē medicamentis coercebant. vnde Plinius libro xxvj. c. xxj. Radix hiacynthi bulbacea est, mangonicis venalicijs pulchre nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coercet & non patitur erumpere. Metaphoricos appellamus etiam mercatores aliarum rerum mangones. vnde Plinius in fine operis sui, mangones gemmarum appellat eos, qui gemmas expoliunt, & interpolant, vt carius vendant. agros etiam mangonizatos dicimus, qui diligentiore cultu poliuntur, vt sint vendibiliores. Plinius libro nono capite liiij. Sergius Orata primus pensiles inuenit balneas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. A mangone fit mangonium, quod accipitur pro artificio mangonis. quo etiam Plin. vtitur. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet. Et quoniam mentionem fecimus de venaliciis, illud sciendum est venalicium capi pro loco, vbi nouitij venderentur. vnde Apuleius in i. Apologia loquens de Gagate lapide sic scribit. Cuius odore etiam in venaliciis vulgo sanitatem, aut morbum venalium experiuntur. Pau. Iurisconsultus. Nam quicumque ex venalitio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit statim eum è numero veteratorum esse. Familias etiam venalicias dicimus seruorum, qui venales proponuntur. Venaliciarij vero dicuntur, vt diximus, qui venalicia habent mancipia, qui & mangones dicuntur.

PETITVS.] Emptus.

ET *m*. Subaudi non petitus erit. i. precio, ita dictum vt alibi. Magno hospitium miserabile, magno seruorum ventres. Aut recta ita legi potest: Non à mangone petitus Quisquis erit magno, vt sit sensus nōn petitus à magno mangone quisquis erit. quicunque puer erit, non erit petitus. i. acceptus & emptus à magno mangone. i. diuite & magnum numerum seruorum habente. Seruos autem venales habebant in catastis: erantque catastæ loca in quibus continebantur serui venalicij, à καθίστημι quòd est constituo, quod illic constituti tenerentur. Tib.

VVu

Barbara gypsatis ferre catasta pedes.

Illic autem magnus erat ex seruorum garritu strepitus. Mart.

Heu quæ lingua silet, non illam mille catastæ Vincebant.

QVVM p.] Latini inquit sunt serui mei non exotici, ita vt quum aliquid ab eis velis poscere, poscas Latine, non autem Græce, vt Barbare.

Idem habitus cunctis, tonsi, rectique capilli,
Atque hodie tantum propter conuiuia pexi.
Pastoris duri est hic filius: ille bubulci.
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam, & notos tristis desiderat hædos.
Ingenui vultus puer, ingenuique pudoris,
Qualeis esse decet, quos ardens purpura vestit,
Nec pupillareis defert in balnea raucus
Testiculos, nec vellendas iam præbuit alas,
Crassa nec opposito pauidus tegit inguina gutto.
Hic tibi vina dabit, diffusa in montibus illis,
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit;
Nanque vna, atque eadem est vini patria, atque ministri.

VETVS SCHOL.

IDEM *habitus cunctis.*] Id est, pueris similes vestes.

TONSI *rectique.*] Non comati.

PEXI.] Deducti pectine capilli.

PASTORIS *duri.*] Duobus his generibus poëta conuiuium deformat, quod rusticos dicit ministrare pueros.

SVSPIRAT.] Quia diu abest à parentibus, tristis est.

DESIDERAT *hædos.*] Vt pastoris filius.

INGENVI *vultus.* Modesti, bene nati.

QVOS *ardens purpura vestit.*] Qui prætextati sunt. Ardens purpura, pro fulgens: vt Virgil.

——— *Tyrioque ardebat murice lana.*

NE *pupillares.*] Id est, quales habent hi qui patres non habent, scilicet tumentes in licentia pueritiæ, sed castus est.

INGVINA *gutto.*] Maiorem penem.

HIC *tibi vina.*] Talis puer tibi erit pincerna.

A QVIBVS *ipse venit.*] De eadem villa vinum, vnde & minister est.

IOAN. BRITANNICVS.

IDEM *habitus cunctis.* [Pari sunt inquit corporis habitu & ornatu, non quales cæteri Romani habent vario corporum cultu. vnde illud est à Seneca dictum cum summa indignatione ad Lucilium. Transeo inquit agmina exoletorum per natio-

nes, coloresque descripta, vt eadem omnibus lenitas, sic eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, nequis cui rectior est coma crispulis misceatur. vnde pulchre sequitur, *tonsi rectique capilli*. sed ne contraria videantur, quòd ait tonsi rectique capilli, ita intelligimus, vt capilli illi tonsi sint sursum erecti, & non pectine complanati, quòd & hodie iuuenes nostri elegantiores, factitant.

PVRPVRA *vestit*.] id est prætexta, nam pueri vsque ad quartumdecimum annum ætatis suæ prætextam gestabant, inde egressi togam virilem sumebant, lege Macrobium.

ARDENS.] Quæ colore ardere videtur, ita dictum vt illud ante. *Setinum ardebat in auro*.

NEC *pugillares*.] Manifeste ostendit puerum esse simplicem, & purum. Nec habet inquit genitalia grandiora, quæ assiduo libidinis vsu exercuerint, testiculis in magnitudinem pugni prægrandibus.

PVGILLARES.] Crassitudine pugni.

IN *balnea*.] Nam illic potissimum à cinædis spectabantur. Martialis.

Oculis deuorantibus draucos.

RAVCVS.] Propter coitum, vox enim in adolescentibus post vsum veneris mutatur, fiuntque rauci. Aristoteles in libro Problematum. Homo quum incipit coire pubescit, ac in grauem vocem exilem permutat. Aliqui etiam legunt *Draucus*. i. bene mentulatus.

ALAS *vellendas*.] .s. pilosas. i. adhuc ea non est ætate, vt pili sub alis fruticent, qui sæpe in balneis à vulsoribus euellebantur.

GVTTO.] Vasculo oleario, quo vtebantur in balneis. Vbi post lauacrum oleo perungebantur, de quo dictum est in iij. Satyra. Apul. in primo limine secundi libri Floridorum, ampullam oleariam appellat.

HIC *tibi vina dabit*.] Talis inquit puer poculum tibi ministrabit.

DIFFVSA.] Expressa, & in serias suas recondita.

Forsitan expectes, vt Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Diuitis vrticæ: maior tamen ista voluptas
Alterius sexus magis ille extenditur, & mox
Auribus, atque oculis concepta vrina mouetur.
Non capit has nugas humilis domus: audeat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscenis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem:
Namque ibi fortunæ veniam damus. alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus: hæc eadem illi
Omnia cum faciant hilares, nitidique vocantur.

VET. SCHOL.

FORS. *vt Gaditana.*] Id eſt, ſpectas forſitan, quod incipiant ſaltare delicatæ ac pulchræ puellæ Syriæ. quoniam de Syris & Aſtis, Gadis condita eſt. Nunc, inquit, expectas apud me pantomimas aut lyriſtrias de Gadibus, quod laſciuiant. Martialis,

Nec de Gadibus improbis puellæ
Vibrabunt ſine fine prurientes
Laſciuos docili tremore lumbos.

INCIPIANT *prurire choro*] Quæ ſuo motu faciunt barbatos pati pruriginem.

MAGIS *ille extenditur.*] Ad Venerem illis ſaltantibus.

VRINA *mouetur.*[Irritæ ſcilicet clunibus ſaltantium puellarum.

TESTARVM *crepitus.*] Teſtis nam antea percutiebant ſaltantibus pantomimis quidam * huc non erat vt meſocori percuterent manibus.

VOCIBVS *obſcœnis.*] Diuites cantilenis turpibus ac tam obſcœnis, vt illis meretrices abſtineant.

QVI *Lacedæmonium pytiſmate lub orb.*] Qui expuit ſupra marmor Lacedæmonium, quo ſtratum eſt pauimentum, vt lene ſit, vt ſaltantibus puellis nihil impediat.

NAMQVE *ibi fortuna veniam damus.*] Diuitum, quaſi liceat illis peccare.

HAEC *eadem illi.*] Id eſt, ſi alea luſerit pauper, aut adulterium commiſerit, damnandus eſt: ſi diues horum aliquid fecerit, iocoſus appellatur.

IOANNES BRITANNICVS.

FORSITAN *expectes.*] Neque illud tibi eſt expectandum, vt exhibeam puellas Gaditanas, quæ te in cœna laſciua ſaltatione oblectent. Maiores enim domus, his nugis tantum delectantur: quæ omnia ſunt quædam veneris irritamenta. ſicque poeta laſciuos ſui temporis mores damnat, quibus tota tunc ciuitas corrupta erat. Vnde Quintilianus ſic. Omne conuiuium obſcœnis canticis ſtrepit: pudenda dictu ſpectantur. T. Liuius libro ix. De bello Macedonico loquens de luxuria Vrbis ab exercitu Aſiatico inuecta ſic ſcribit. Tunc pſaltriæ ſambuciſtriæque, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoque ipſæ, & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoque ipſæ; & cura, & ſumptu maiore apparari cœpere.

GADITANA.] Nam cantiones Gaditanæ, Ægyptiæque ex omnibus molliſſimæ habebantur ad ſaltationes, & motus impudicos puellarum. Martialis libro tertio.

Cantica qui Nili, qui Gaditana ſuſurrat. alibi.
Nec de Gadibus improbis puellæ,
Vibrabunt ſine fine prurientes.

Papinius in Syluis. *Illic Bymbala tinnulaque Gades*, id eſt, puellæ Gaditanæ peritæ ſaltationis ad tinnitum æris. Gades autem, vt diximus ante, inſula eſt Hiſpaniæ extra columnas Herculeas ad hoſtium Betis irrumpentis in Oceanum Britannicum. Martialis. *Edere laſciuos ad Betica cruſmata geſtus.*

PRVRIRE.] Laſciuo corporis geſtu moueri.

CHORO.] Cœtu.

PROBATAE *plauſu.*] Fauore diſcumbentium: nam ſuper cœnam hæc fiebant.

CLVNE *tremulo.*] Impudico corporis motu. Martialis de puella Gaditana.

Tam tremulum criſſat, tam blandum prurit, vt ipſum,
Maſturbatorem redderet Hippolytum.

Illud autem obſeruandum, vt docet Seruius: omnia nomina Latina inanima,

ſimplicia, à verbo non venientia in nis ſyllaba terminata eſſe maſculina, inanima propter canis, ſimplicia propter bipennis à verbo non venientia, propter finis, ergo poeta clunis bene dixit. Horatius tamen male, pulchræ clunes. C. Cur Iuuenalis bene, Horatius male, an quia Seruius Grammaticus dixit? at Horatius ante Seruium cum adhuc purè & Latine loquerentur fuit. Qui potuit igitur Seruius Grammaticus, Horatio poetæ elegantiſſimo præſcribere? Quod ſi alteruter reprehendendus eſſet, iuſtius reprehendi poſſet Iuuenalis, qui deteriore linguæ Latinæ ſeculo vixit, qui ſolus vt videtur, maſculinum genus ei voci coniunxit, Nam præter Horat. & Plaut. & Corn. Celſus, & Plin. cum fœminino coniunxerunt. Plautus enim dixit, intactas clunes: Celſus, clunes extremas, ſic etiã Plin. in Nat. hiſt. S.

IRRITAMENTVM.] Appoſitio eſt.

VRTICAE.] Stimuli, qui maxime pungant & irritent ad venerem.

MAIOR *tamen.*] Licet inquit viri hiſce laſciuis geſtibus maxime moueantur ad obſcœna, mulieres tamen eæ ſunt quæ maiorem ſentiant voluptatem. ac per hoc oſtendit libidine magis mulierem flagrare quam virum.

ALTERIVS *ſexus*.] Muliebris.

EXTENDITVR.] Erigitur, & mouetur ad turpitudinem.

VRINA *concepta*.] Semen genitale collectum.

AVRIBVS *atque oculis*.] Per auditum & aſpectum rerum turpium, vt alterum referatur ad cantica laſciua, alterum ad indecoros impudicóſque corporis motus.

MOVETVR.] Irritatur.

HAS *nugas*.] In contemptum diuitum dictum. i. tales voluptates, taléſque laſciuiam.

AVDIAT *ille*.] Cum indignatione in hominem diuitem. Ordo eſt, audiat ille crepitus teſtarum, cum verbis, quibus abſtinet mancipium nudum ſtans in olido fornice, ille inquam fruatur vocibus obſcœnis, qui lubricat orbem Lacedæmonium pedemate. hoc loco deſcribit ſaltationẽ illã, quã Lucianus cõmemorat in tractatu de ſaltatione, ait enim Laconicos in choreis & tripudiis præcipuos omniũ Græcorũ extitiſſe, vtpote qui à Caſtore & Polluce didiciſsẽt; eos autẽ in orbẽ ſaltaſſe, ita docet, καὶ αὐλητὴς μὲν ἐν τῷ μέσῳ κάθηται ἐπαυλῶν καὶ κτυπῶν τῷ ποδί. οἱ δὲ κατὰ στοῖχον ἀλλήλοις ἑπόμενοι, σχήματα παντοῖα ἐπιδείκνυνται, πρὸς ῥυθμὸν ἐμβαίνοντες, ἄρτι μὲν πολεμικά, καὶ μετ᾽ ὀλίγον δὲ χορευτικά, ἃ Διονύσῳ καὶ Ἀφροδίτῃ φίλα, quæ Latine ſic. Et tibicen quidem in medio ſedet tibia canens, & pede pulſans terram. Illi autem per ordinem ſe inuicem ſequentes figuras varias repræſentant, modo quidem bellicas, & paulopoſt ſaltatorias, quę Dionyſio & Veneri amica ſunt. Pollux quoque qui enumerat ſaltationum genera ſcribit πίθωνα Lacedæmonium, hoc eſt ſaltationem Laconicam: Nam Lacedæmon ciuitas eſt Laconiæ. Erit ergo ſenſus. Diuites & potentes, qui ſaltationem Laconicam exercent, & his nugis delectantur, fruantur vocibus obſcœnis, & omni arte libidinis. Laſciuis enim multis ſaltatio celebrabatur, & ideo vt dictum eſt, grata erat Dionyſio & Veneri.

TESTARVM *crepitus*.] Apparet apud antiquos inſtrumenta quædam fuiſſe, quæ teſtæ vocarentur, quæ pulſata amœnum redderent ſonum. Vnde eſt illud apud Tranquillũ in Nerone. qui diuiſi in factiones plauſuum genera condiſcerent, Bombos, & imbrices, & teſtas vocabant. niſi forte placeat intelligere crepitus teſtarum, hoc eſt tinnitus cymbalorum.

QVIBVS *abſtinet mancipium nudum*.] Id eſt, quibus vocibus obſcœnis ipſa meretrix non vtitur, quaſi maiore afficiatur verecundia.

NVDVM.] Vtrum per inopiam an per impudicitiam, & laſciuiam?

MANCIPIVM.] Meretrix, quæ lenoni ſeruit.

QVI *lubricat*.] Qui pedum celebri mobilitate exercet.

ORBEM *Lacedæmonium*.] Gyros, & ambages Lacedæmonias circum tibicinem in medio ſedentem & canentem. Nam circum Auletem ſaltantes agebantur.

PEDEMATE.] Saltu. Nam πῆδημα saltum significat. non ignoro ab commentatoribus hunc locum diuersis modis expositum, vt alij dixerint per orbem Lacedæmonium designari annulum, cuius vsus manauerit à Lacedæmoniis, ac per hoc annulatos senatores & equites Romanos intelligi, qui annulum pytismate, hoc est leui irroratione sputi lubricum faciant. Alij vero legendum contenderunt pytilismate non pytismate, idque esse genus exercitationis, cum quispiam summis pedibus ingrediens manus protendit, ocissiméque mouet, alteram retrorsum scilicet, alteram prorsum, &c. Alij item trochum intelligi de arbore pinu fabricatum, quod πύτις dicitur pinus, vnde fit pytisma. Ego autem ex sententia Luciani contendo intelligi vεd xi saltationem Lacedæmoniam: legendúmque esse pedemate, id est, saltu, & non pytismate, neque pytilismate. De omnibus tamen his opinetur vt cuique libitum erit.

NAMQVE *ubi fortunæ.*] Ostendit poeta non sine risu Satyrico inique pauperibus esse comparatum, vt multa non liceat ijs facere, quæ si faciant, videantur inhonesta, sin à diuite fiant laudabilia, iuxta illud,

Nam quod turpe bonis Titio Seióque, decebat Crispinum.

FORTVNAE.] Homini diuiti & fortunato.

VENIAM *d.*] Ignoscimus, & multa in diuite toleramus, quasi illi turpe non sit, quũ turpia facit. Sicq; poeta stultitiã hominum ridet, qui ex censu mores hominum ponderent, ostendens non leuiore censura taxanda esse diuitis vicia quàm pauperis.

ILLI.] Diuites.

Nostra dabunt alios hodie conuiuia ludos,
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.
Quid refert, taleis versus qua voce legantur?
Sed nunc dilatis auerte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non fœnoris vlla
Mentio, nec, prima si luce egressa, reuerti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat vxor,
Humida suspectis referens multicia rugis,
Vexatásque comas, & vultum, aurémque calentem.
Protinus ante meum, quidquid dolet, exue limen:
Pone domum, & seruos, & quidquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone sodaleis.

VETVS SCHOL.

QVA *voce.*] Bona, an mala.

NEC *prima si luce egressa.*] Mire nec ipsi rei pepercit poeta. Ne vxor tibi bilem contrahat si tarde regreditur, quæ à prima luce processerat, & ita regressa vt se prodat signis quibusdam concubuisse cum mœcho. solent enim aures & vultus sub ora ais rubere.

HVMIDA *suspectus r. m. r.*] Terent. *Postquam ludificatus est virginem, vestem scidit.* vexata igitur à mœcho, qui cum ea concubuit.

IOANNES BRITANNICVS.

ALIOS *ludos.*] Alias voluptates. Terent.

Nescis quos ludos hodie prebueris intus.

CONDITOR *Iliados.*] Homerus qui bellum Iliense carmine suo cecinit. C Est autem πρόσωπον. qua cum latissime pateat, indiuidua quæ vocant, & propria personarum rerúmque nomina notare consueuimus. S. sicque docet summam semper dicti & facti verecundiam super cœnam custodiendam, rérque serias ibi tractãdas: quod & Pers. sensit quum dixit. *Atque verecundam laxamus seria mensa.*

DVBIVM *lau.*] Hoc dicit, quia quæsitum est & sæpe dubitatum, vtrius carmen esset elegantius Vergil. an Homeri. Vnde Propertius,

Cedite Romani scriptores, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Iliade.

TALES *versus.*] Homeri & Vergilij.

QVA *voce.*] Quasi dicat quoquo modo legeris, grauia, & sonora videbuntur.

SED *nunc dilatis.*) Volo inquit nunc animos sis omnium curarum vacuo & tranquillo, dum cœnamus docens illam demum vitam esse iucundam, quæ animi tranquillitati seruit.

PRIMA *luce.*] Adulteria sui temporis notat. ordo autem est, vxor non contrahat tibi bilem, si egressa prima luce solet reuerti nocte.

CONTRA *bilem.*] Choleram moueat, & indignationem, quòd ad mœchos fuerit.

MVLTICIA,] Vestes de quibus in secunda Satyra.

HVMIDA.] Propter coitum, vnde sit suspicio adulterij.

AVREMQVE *calentem.*] Aures enim calentes indices sunt adulterij recenter admissi, quod Suetonius notauit in Octauio, fœminam consularem è triclinio viro coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam.

Interea Megalesiacæ spectacula mappæ,
Idæum solenne colunt, similisque triumpho
Præda caballiorum Prætor sedet, ac, mihi pace
Immensæ, nimiæque licet si dicere plebis,
Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.
Nam si deficeret; mæstam, attonitámque videres
Hanc vrbem, veluti Cannorum in puluere victis
Consulibus. ____ .

VETVS SCHOL.

INTEREA *Megalesiaca.*] Hoc ideo, quia Megalesia Circenses ante Solem prope edebantur.

IDAEVM *sollemne.*] De Ida matre Deum.

PRAEDA *caballorum.*] pompa. Quoniam Circensibus illis, quos prætores edunt, vnus est missus, qui ordinarius dicitur: ideo præda caballorum, quia hordeum pro illo die aurigæ tollunt equorum, aut ideo præda dixit, quoniam multi equi frangebantur iisdem Circensibus.

EVENTVM *viridis q.c. panni.*] Id est, prasini, ex clamore magno colligo victoriam.

NAM *si deficeret.*] Id est, si vinceretur prasinus: aut si hoc spectaculum deficeret, vt non essent Circenses, sic tristem vrbem videres, vt si esset bello victa.

VELVTI *Cannarum in puluere.*] Locus in Apulia, vbi Romani ab Hannibale sunt victi.

VICTIS *Consulibus.*] Varronem Terentium dicit, & Paulum, quorum Paulus semet occidit, Varro autem fugit: cui triumphus decretus est, quia non penitus desperauit.

IOANNES BRITANNICVS.

INTEREA.] Dum cœnamus.

MEGALESIACAE.] Iterum Pop. Romani desidiam notat, qui impenso studio ludos Circenses spectaret, vnde supra. *Si potes auelli Circensibus,* & alibi,

——— atque duas tantum res anxius optat Panem & Circenses

Nam in circo maximo ludi celebrabantur in honorem Cybeles magnæ deorum matris, qui Megalenses dicebantur ἀπὸ τῆς μεγάλης μήτρος, hoc est à magna matre.

MAPPAE.] Mappa erat signum quod à prætore, qui ludis præerat ostendi solebat non sine magno aurigarum gaudio ludorum celebrationem esse futuram: de quo sensisse videtur Varro De lingua Latina quum ait, in circo primo vnde mittũtur equi, nunc dicuntur carceres à coercendo ne inde exeant, antequam magistratus signum misit. Tranquillus in Nerone. Vniuersorum se oculis in circo maximo præbuit aliquo liberto mittente mappam. Martialis.

Cretatam prætor cum vellet mittere mappam,
Prætori mappam surripit Hermogenes.

C. Et si hæc quæ Britannicus dicit, sunt verisimilia, tamen quod emendata exempla habent, non mihi displicet, vt Palmæ legamus. S.

IDAEVM *s.*] Quod solemne celebrant in honorem Cybeles Ideæ, id est, Phrygiæ: nam Ida mons est Phrygiæ. eiusdem etiam nominis est in Creta. Ex Phrygia enim quo tempore Hannibal Italiam vastabat adducta est, libris Sibyllinis docentibus, hostem alienigenam, qui terræ Italiæ bellum intulisset, pelli Italia vincique posse, si matris Ideæ Pessinuntæ numen Romam aduectum foret. legati igitur Pergamum missi ad Attalum regem, lapidem, quem matrem deum incolæ esse dicebant, ab eo acceperunt, Romamque deportarunt. excepit eam P. Scipio Nasica. Cn. filius eius qui in Hispania perierat, vir optimus à senatu iudicatus adolescens nondum quæstorius: quoniam ita responsum habebatur vt numen id ab optimo viro reciperetur consecraretúrque. Vnde Ouid. in Fastis.

Mater abest, matrem iubeo Romane requiras.
Quum veniet, casta est accipienda manu,

COLVNT.] Celebrant.

PRAETOR *se.*] Prætores, vt ante diximus, omnibus ludis præerant. Alibi Iuu.

Quid si vidisset prætorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere circi?

In tunica Iouis. i. in habitu triumphantis. Vnde nunc ait, *similisque triumpho.* i. triumphanti. hæc pertinent ad sequentes versus.

PRAEDO c.] Vel iniustus, & iniquus occupator caballorum, id est, ornamentorum & insignium triumphalium. vel prædo caballorum, id est, fraudator, & spoliator ipsorum equorum merentium præmia: nam plerunque ludorum præfecti palma & præmio defraudãt equos victores, brauiũque aliis non recte iudicantes tradunt, quod & Plautus innuit in Amphrytrione his versibus. *Sine qui ambissent palmam histrionibus, siue adeo ædiles perfidiose cui ducunt,*

SEDET.] In curru. s. vt cum illo conueniat.

AC *mihi pace.*] Venuste plebem flagellat, ostendens totum eius studium esse in spectaculis, ludorúmque celebratione.

PACE.] Bona venia, vt non irascatur, quòd in eius contumeliã videat hęc dicere.

FRAGOR.] Strepitus & clamor fauentiũm in circo. fragor propriè est rerũ fractarũ.

PERCVTIT *aurem.*] Nam in theatris & circis magni tollebantur clamores ob studium diuerse fauentium. Horat. in Epistolis. ——— *nam quæ peruincere voces*

Eualuere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Tuscum,
Tanto cum strepitu ludi spectantur, & artes.

sic & Seneca in prima epistola vndecimi libri. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua & immensa voce feriuntur aures meæ.

COLLIGO.] Comprehendo, & coniicio.

EVENTVM.] Intelligo inquit futurum, vt auriga panni viridis, id est; qui indutus est panno viridi, & cui factio panni viridis, id est prasina fauet, fit victor. De quatuor autem factionibus ludorum Circensium diximus in tertia Satyra illic,

Si potes auelli Circensibus.

NAM *si deficeret*] Si is auriga vinceretur, cui factio prasina fauet, videret totam ciuitatem non minus attonitam quàm olim fuit accepta clade Canensi : hincque ostendit, quod diximus in præcedenti Satyra, magnum multorúmque extitisse fauorem panni viridis. Caligula enim & Nero ita prasinæ factioni addicti fuere, vt Caligula cœnaret in stabulo assidue & maneret, Agitatori cythico vicies sestertium contulerit. Neroni vero plurimus sermo quanquam vetaretur, de Circensibus esset: Et quondam tractum prasinum agitatorem inter condiscipulos querens obiurgante cum magistro, de Hectore tracto se loqui, ementitus sit.

MOESTAM.] Cassiodorus scribit vrbem non minus fuisse sollicitam de victoria agitantium equos, nec aliter inter se contendere consueuisse, quàm si reipublicæ discrimen adesset.

VICTIS *consulibus.*] Sicuti fuit, quum Paulus Æmilius, & Terentius Varro consules superati sunt apud Cannas, quorum Paulus Æmilius etiam occisus fuit. lege Liuium libro vigesimosecundo ab Vrbe condita.

----Spectent iuuenes, quos clamor, & audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ:
Spectent hoc nuptæ iuxta recubante marito,
Quod pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis:
Nostra bibat vernum contracta cuticula Solem,
Effugiátque togam. iam nunc in balnea, salua
Fronte licet, vadas, quanquam solida hora supersit
Ad sextam. facere hoc non possis quinque diebus
Continuis: quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior vsus.

VETVS SCHOL.

SPECTENT *Iuuenes.*] Iuuenibus spectacula concede, qui propter certamina, sponsiones ponunt, & delectat eos iuxta puellas spectare. Quia antiquitus solebant mulieres cum viris, omnibus interesse spectaculis indifferenter.

IAM *nunc in balnea.*] Bene hisdem poeta verbis verecundiam expressit.

SOLIDA *hora.*] Vna integra hora vsque ad sextam.

QVIA *sunt tasis quoque tadia vita.*] Vt sæpius idem facias. Quidquid fit rariter, magis delectat. IOANNES BRITANNICVS.

SPECTENT *iuuenes*] Iuuenes, inquit, quos decet sedere iuxta puellas, & certare sponsionibus, & spectent tales ludos.

QVOD *cl.d.*] Quibus in circo turpe non est clamare, quum applaudunt & fauet.

SPONSIO.] Dicitur contentio, & altercatio, quæ fit depositis pignoribus. Spectatores igitur inuicem contendentes sponsione, id est, deposito pignore alij alium fore victorem asseuerabant. Plin. libro xxxiij Ad sponsiones etiam num annulo exiliente, solent enim annuli in sponsionibus sæpe deponi. Idem in vij. loquens de Asclepiade, Sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si vnquam inualidus vllo modo fuisset. Idem in viij. loquens de cœna Cleopatræ. Ergo sponsionibus factis postero die magnificam cœnam apposuit Antonio. Idem in eodem: Ne triumpharu suo nimis superbiat Antonius pene histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc productus, singulos vniones conuiuis ad sorbendum dedit.

AVDAX.] Quia in discrimine res versatur quum rei euentus sit incertus.

ASSEDISSE.] Iuxta sedisse, sic enim viri & mulieres in theatris promiscue sedebant. Ouid. *Proximus ad dominam nullo prohibente sedeto.*

NOSTRA *bibat vernum.*] Consueuerunt antiqui, autore Celso, vt recitauimus apud Persi. illic, *Et assiduo curata cuticula sole.*
ante cibum exerceri: eam exercitationem sequebatur modo vnctio vel in sole, vel ad ignem, modo balneum. Descendebant enim in solium, vbi lauabantur, tum multo oleo vngebantur, leuitérque perfricabantur. Persius alibi.

At si vnctus cesses, & figas in cute solem

secundum ergo hanc consuetudinem ait, nostra cuticula bibat solem vernum.

CONTRACTA.] Per ætatem rugosa.

EFFVGIAT *togam*] Exuat & deponat togam mansura ad solem, hoc magis placet quàm vt intelligas per togam labores comitum togatorum: nam viliores togam sumebant quum diuites sequebantur, qui potentiores salutabant matutino. eorum ergo comites errabant per vrbem, dictique sunt togati, & anteambulones. Martial *Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,*

At trita veniet sportula sæpe toga.

Nisi forte velimus intelligere Iuuenalem interrogatos ambulasse sequentem diuites salutantes, in quo officio se ostendit Mart.

Cur absim quæres, breuiter tu multa fatere:

Non poterat vana tædia ferre togæ.

sed prior sensus magis placet. Nam quum toga antea communis omnium Romanorum habitus fuisset, iuxta quod Verg. appellauit Romanos Gentem togatam, ad viliores postea tantum transiuit.

SALVA *fronte.*] Sine aliquo pudore, hoc autem dicit, quia hora quinta negocijs maxime districti erant. Martialis.

In quintam varios extendit Roma labores:

Sexta quies lassis, septima finis erit,

Salua autem fronte dicit, quia ibi omnis posita est maiestas hominis, vnde dicimus iste frontem perfricuit, id est omnem pudorem deposuit. Quintilianus in nono perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres.

HOC.] Scilicet frequentare conuiuia, & ocio indulgere.

TALIS *vitæ.*] Ociosæ scilicet & voluptuariæ.

VOLVPTATES *commendat rarior vsus.*] Sententia est generalis per quam (licet poeta eam ad mediocrem vsum epularum tenendum accommodet) monet omne nimium ex sententia Chilonis cunctis in rebus esse fugiendum: nullámque voluptatem esse tantam, quæ non assiduitate sui fastidium pariat.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA XII.

DE REDITV CATVLLI.

Arguit hæc auidos nimium nimiúmque rapaces.

NATALI, Coruine, die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa Deis animalia cespes
Exspectat: niueam Reginæ cædimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,
Tarpeio seruata Ioui frontémque coruscat:
Quippe ferox vitulus, templis maturus, & aræ,
Spargendúsque mero, quem iam pudet vbera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.

VETVS SCHOL.

REGINAE *ducimus agnam.*] Iunoni, alij Fortunæ. & ducimus, ad sacrificium ducendam ad aram.

PVGNANTI *Gorgone Maura.*] Mineruæ similis agna. & Maura quoniam in Mauritania iuxta Atlantem à Perseo est occisa Gorgon Medusa.

PETVLANS *quatit hostia funem.*] Id est iuuencus, qui fi nem quo ligatus est, rumpit.

FRONTEMQVE *coruscat.*] Mouet sicut telum quod coruscat.

QVEM *iam pudet vbera matris.*] Lac sugere.

QVI *vexat.*] Ferus indomitus, maturus ad sacrificium, vt Virgil.

——— *atque irasci in cornua discit*

Arboris innixus trunco.

IOANNES BRITANNICVS.

NATALI *Cornine die.*] Ad Coruinum hanc Satyr. scribit, qua ostendit se pro salute amici sui Catulli, qui facto naufragio enatauerat, vota dijs esse persoluturum. Verum Satyræ non immemor eos flagellat, qui cupiditate adducti non pro amico qui habeat filios, vt Catullus habebat, sed pro orbis tantum quorum hæreditatem captent, vota suscipiunt. nominatim autem insectatur Nævium & Histrum Pacuuium, qui temporibus suis testamentorum captatione locupletati erant. Est autem ordo & sensus. O Coruine hæc lux qua cespes festus, id est, ara expectat animalia promissa dijs, est mihi dulcior natali die.

NATALI *die.*] Summa enim hilaritate antiqui diem quo nati erant quotannis celebrabant, gratias diis agentes pro hac luce, ad quam venerant. Amici vero & clientes natalem celebrantibus munera mittebant. vnde multi auaricia adducti non solum diem natalem semel, sed sæpius in anno, quo plura ab amicis munera acciperent celebrabant, quare à Mart. sic taxatur Clytus.

Vt poscas Clyte munus exigasque,

Vno nasceris octies in anno.

Natalis autem apud veteres per se plerumque fuit, vt illic apud Vergil.

Meus est natalis Iola. Et mox adiectionem recepit, vt hoc loco, natali die. Et apud Terent. *Porro autem alio munere ferietur, vbi erit puero natalis dies.*

CESPES *fe.*] Ara ex cespitibus extructa. est enim cespes herba cum terra simul euulsa.

REGINAE.] Iunoni, quæ ob excellentiam regina à poëtis appellatur. vnde Vergil.

Ast ego quæ diuum incedo regina. ———

PAR *vellus.*] Par agna. nam vellus sæpe pro oue ponitur à poetis. Ouidius libro septimo Metamorph.

Cultrósque in guttura velleris atri *Conijcit.*

PVGNANTI.] Periphrasis est Mineruæ, quam scimus eandem esse cum Pallade, quæ in scuto caput Medusæ dicitur habere collocatum: ergo pugnanti Gorgone, id est Mineruæ, quæ pugnat ægide, in qua est caput Medusæ collocatum. Vergilius:

Ægidáque horriferam turbatæ Palladis arma.

Higinius tamen tradit caput Medusæ fuisse collocatum in pectore eius. vnde & Claudianus in Gigantomachia.

——— *Tritonia virgo*

Prosilit ostendens rutila cum gorgone pectus.

GORGONE *Ma.*] Capite Meduseo in pectore, siue scuto collocato. Gorgogones tres fuisse tradunt fabulæ filias Phorci ex Cetho coniuge, quarum prima Stenno, secunda Euriale, tertia Medusa. eas scribit Mela habitasse insulas Gorgones in oceano Atlantico, vnde & Gorgones dictæ existimantur. fingunt poetæ vnum tantum oculum ijs fuisse, quem sibi inuicem commodarent. addunt Medusam per littora vagantem à Neptuno amatam, fugientémq. compressam fuisse in templo Palladis. Ob eamque rẽ deam indignatam, capillos eius per quos Neptuno

placuerat, in serpentes conuertisse, fecisséque vt qui eam aspicerent in lapides verterentur: hanc dormientem. Perseus Iouis & Danaes filius acceptis Mercurij talaribus, eiusque falcato ense, & scuto Palladis chrystallino, per quod illam impune aspicere posset, interemit, abstulítque eius caput. quod ipsi scuto apposuisse dicitur. ex ceruice igitur recisa equus pegasus alatus fertur esse procreatus, qui inde vsque ad Heliconem collem peruolans, & pede humum fodiens, fontem excitauit Hippocrenem musis consecratum. Higinius tradit non à perseo, sed à Minerua Medusam interemptam fuisse. Omitto autem ea quæ à Diodoro libro quarto referuntur de Gorgonibus mulieribus validis & pugnacibus, aduersus quas dicit perseum haud paruo certamine bellum gessisse.

MAVRA.] Nam vt diximus, in mari Athlantico habitauere. est autem Athlas mons Mauritaniæ.

SED *procul extensum.*] Sed Ioui inquit vitulum parauimus, quem mactemus.

FVNEM *extensum.*] Ferociam ostendit vituli, qui ducentes etiam anteiret. Nam vitulus funibus ducebatur, humeris autem hominis ad aras allatus non bene litabat, sicut nec claudicans, nec aliena hostia deos placat, nec fugiens ab aris.

HOSTIA.] Victima, nam hostia dicitur omnis bestia ad sacrificium tantum parata.

TARPEIO *Ioui.*] Capitolino, cuius templum erat in Capitolio: nam quum fundamenta ædis Iouis foderentur, caput humanum dicitur inuentum. Vnde mons Capitolinus dictus est qui antea Tarpeius à Tarpeia virgine vestali, quæ Sabinorum scutis esse obruta dicebatur. hunc prius Saturnium appellatum scribit Cato & Fabius Pictor de Originibus.

FRONTEMQVE *coruscat.*] Hoc loco coruscat posuit pro crispat, quod signum est ferocitatis.

TEMPLIS *maturus.*] Nam maturi tunc dicebantur ad sacrificium quum cauda articulum suffragis contingebat, breuiorem autem non litabant. autor Plin.

SPARGENDVSQVE *mero.*] Nam in sacrificiis inter cornua victimarum merum fundebatur. Virg. in quarto.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Si res ampla domi, similisque adfectibus esset ;
Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro,
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi
Nuper, & incolumem sese mirantis amici.

VETVS SCHOL.

SIMILISQVE *affectibus esset.*] Voto, voluntati æquales.
PINGVIOR *Hispulla.*] Matrona pinguis fuit.
NEC *finitima n. i. herba*. Non his partibus, sed de peregrinis.
OSTENDENS *Clitumni pas. s.*] Fluuius qui Treuis, ciuitatem Flaminiæ interluit.

ET A *grandi c. f. ministro.*] Sacerdoti, aut qui sacrificia occidunt ministri.
NVPER &c.] Catulli, qui prope naufragio perierat.

IOANNES BRITANNICVS.

SI *res ampla domi.*] Sensus est. si mihi diuitiæ essent quales opto, mactarem sane victimam pinguiorem Hispulla: sicque se amico commendat ab ingenua voluntate.

AFFECTIBVS. Desideriis meis.

HISPVLLA *taur.*] Mulierem sui temporis pinguem notat.

IPSA *mo.*] Ipsa crassitudine.

SANGVIS.] Taurus, sanguinis & succi plenus.

CLITVMNI.] in agro Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit. Plinius libro secundo capite septimo. C. Verg. in Georgicis.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima. S.

IRET.] Ad sacrificium. s.

GRANDI *ministro.*] .i. victimario, qui ante aras victimam cædebat.

MIRANTIS *se incolumem.*] Qui tantam tempestatem euadere potuisset.

Nam præter pelagi casus, et fulguris ictum
Euasi, densæ cælum abscondere tenebræ
Nube vna, subitusque antennas impulit ignis,
Cum se quisque illo percussum crederet, et mox
Attonitus nullum conferri posse putaret
Naufragium velis ardentibus..omnia fiunt
Talia, tam grauiter, si quando poetica surgit
Tempestas genus ecce aliud discriminis: audi,
Et miserere iterum, quanquam sint cetera sortis
Eiusdem: pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votiua testantur fana tabella
Plurima. pictores quis nescit ab Iside pasci?
Accidit & nostro similis fortuna Catullo.

VETVS SCHOL.

FVLMINIS *ictum.*] Tempestates.

SVBITVSQVE *antemnas i. ignis.*] Fulmen impulit antemnas cum velis.

SI *quando poetica surgit*] Id est tales tempestates contingunt nauigantibus, quæ es fingere solent poetæ, magnæ.

CAETERA *sortis Eiusdem.*] Id est naufragij.

ET *quam votiua.*] Quam naufragio liberati ponunt. Antiquitus enim solebant, qui naufragio liberati essent, pro voto pingere tabellas, & in templo Isidis ponere.

PICTORES *quis n. ab Iside p.*] Quod in templis figendas tabellas ponunt,

IOANNES BRITANNICVS.

NAM *preter pela.casus*] Præter,inquit, æstum maris, & ictum fulminis quasi tenebræ velut nocturnæ obortæ sunt: sicque atrocem tempestatem designat, qualis est illa Virgiliana.lib.j.Æneid.

Eripiunt subito nubes calumque, diemque,
Teucrorum ex oculis, Ponto nox incubat atra:
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præsentemque viris intentant omnia mortem. S.

FVLGVRIS *euasi.*] Quod forte euaserat: fulgur autem posuit pro fulmine. Est enim fulgur ignis late explicitus: fulgurato ostendit ignem, fulminato emittit.

SVBITVS *ignis.*] Periphrasis est fulminis, est enim ignis coactus ventorum impetu iactus: lege Sene.in Naturalibus.

IMPVLIT *antennas.*] .i. percussit.

CONFERRI.] Comparari suo naufragio.

VELIS *ardentibus.*] Fulminis incendio conflagrantibus.

OMNIA *fiunt talia*] Tales inquit solent esse tempestates, quæ à poetis describuntur, qualis fuit tempestas Catulli. Nam poetæ si quando describunt tempestatee, eas exaggerando fingunt grauissimas, & sic ostendit tempestatem Catulli non cedere periculi atrocitate poeticis tempestatibus, quantum grauissimis.

SI *quando poetica surgit.*] id est à poetis describitur: bene autem dixit surgit, nam proprie tempestas in mari surgere dicitur.

GENVS *ecce aliud.*] Attentum facit auditorem. est enim dicturus quomodo in mare omnia preciosa proiecerit Catullus, vrgente tempestate.

QVAMQVAM *cætera*] Subaudi, quæ dicturus sum,

MISERERE *iterum*] Quia iam misertus est propter tenebras, & fulminis ictum, quo vela sunt percussa.

EIVSDEM *sortis.*] Eiusdem tempestatis; nam potuisset aliud discrimen narrare extra tempestatem maris.

PICTORES *quis nescit ab Iside pasci.*] Tibullus loquens de Iside, scribit,

Picta docet templis multa tabella tuis.

TABELLA *votiua.*] Qui ex valetudine seruati fuissent, in templo Æsculapij in tabella genus morbi pictum suspendebant. Sicque qui naufragium euaserant, tabella casum pictum in templo Neptuni figebant: verum postea recepta & superstitione Ægyptia in templo quoque Isidis cuius sacra præcipua veneratione in Vrbe colebantur, tabellas ponebant, tanquam quæ mari periclitantibus opitularetur. quare non immerito Ægyptius nauigium Isidis colit, quia Europa in tauro rapta fertur, id est, in naui tauri picturam habente, autor Fulgentius.

PARS *dira quidem.*] Arduum enim est ex naui preciosam supellectilem abiicere in mare.

COGNITA *multis.*] Quia calamitatem multi nauigantium sunt experti.

ACCIDIT *fortuna.*] Ordo est. Accidit & Catullo nostro similis fortuna, id est vt in mare res preciosas abijceret, quod & multi alij fecere, vt templa docent deorum per tabellas votiuas.

VOTIVAS.] Votiuæ tabellæ dicuntur, quæ vota hominum depicta continent votiuas vero preces appellamus, quibus aliquid cum voto poscimus: votiuam item dicimus victimam, quæ per votum sacrificio est destinata. vnde Horatius.

Pascitur in vestrum reditum votiua iuuenca.

Et Victruuius libro octauo. Hiero, rebus bene gestis, quum auream coronam votiuam diis immortalibus quodam in fano constituisset. C. Item votiua dicuntur quæ ex voto suscipiuntur, & fiunt. vnde legatio votiua, & ludi votiui apud Ciceronem & alios. S.

Cum plenus fluctu medius foret alueus, & iam
Alternum puppis latus euertentibus vndis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani
Rectoris conferret opem: decidere iactu
Cœpit cum ventis, imitatus castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens euadere damno
Testiculorum: adeo medicatum intelligit inguen.
Fundite quæ mea sunt dicebat cuncta Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed & egregius fons
Viribus occultis, & Bæticus adiuuat aër.

VETVS SCHOL.

ALTERNVM *puppis.*] Latus dabat nauis & arbore coacta.
RECTORIS.] Gubernatoris.
DECIDERE *iactu.*] De periculo & de vita cæpit pacisci cum ventis, & iacturam mercium facere.
IMITATVS *castora.*] Castorem, bebrum dicit, qui cum viderit se obsideri, & non posse euadere testiculos suos morsu auuulsos proijcit. Intelligit enim ob hanc rem se capi: quia ad medicamina valde sunt necessarij.
FVNDITE *quæ mea sunt.*] Proijcite in mare res meas.
ET *Bæticus adiuuat aër.*] Id est, *Spanas Veticas.

IOAN. BRITANNICVS.

QVVM *plenus fluctu.*] Sensus est, quum forte nauis esset semiplena fluctu, vndisque incertis agitaretur motibus, neque gubernator sua posset arte subuenire, Catullus partem rerum suarum, quibus nauis onerabatur in pelagus proiecit, quo nauis facta lenior tempestatem superaret.
DECIDERE *iactu cœpit.*] Id est Catullus cœpit decidere, & pacisci cum ventis. iactu, id est rerum suarum eiectione, quasi ita eiectis rebus suis, ventis satisfaceret. nam sequitur *imitatus Castora, & fundite quæ mea sunt.* illud enim absurdum est exponere decidere pro concidere nauim. Decidere enim dicuntur debitores quum aliquibus rebus datis, cum creditore paciscuntur.
ARBORIS *incertæ.*] Ordo est. Quum iam prudentia cani rectoris nullam ferre posset opem, ventis nimium concutientibus latus arboris incertæ, id est nauis.
ARBORIS *incertæ.*] Id est nauis. Nam poetæ nauem plerunque & arborem, & trabem & orbem appellant. Pers.

——Transrupta, Bruttia saxa *prendit amicus inops.* Ouid.
Nondum cæsa suis peregrinum vt viseret orbem,

Montibus

Montibus in liquidas pinus descenderat vndas,

C. Est autem hæc synedoche figura, cum pars pro toto vsurpatur: vt puppis pro naui, tectum pro domo. S,

IMITATVS *castora.*] Castor animal est Ponticum terrestre, & aquaticum, cauda piscium, cætera specie lutræ, qui morsu testiculos sibi amputat periculo vrgente, ob hoc se peti gnarus. Castoreum id medici vocant Verg. *Virosaque Pontus Castorea,* de quo plura apud Persium illic.

Saperdas aduehe Ponto. Castoreum, stuppas

de eo multa Plinius & Solinus. poëta exemplo Catulli monet salutem omnibus rebus anteponendam.

MEDICATVM.] Ad multa medicamenta aptum.

TENERIS *Mecœnatibus.*] Id est mollibus & delicatis, qualis fuit Mecœnas. Nam eum constat (vt diximus in prima Satyra illic, *De Mecœnate supino*) delicatum fuisse.

ATQVE *alias.*] Subaudi vestes. Hoc loco poëta describit intelligitque vestes coloris natiui ex lana Bethica. nam in pecudibus Bethicis, hoc est Hispanis, vellera sunt rutila. ex quibus nullo alio adhibito colore vestes texebantur. eas ostendit poeta talem colorem habere ex pascuis potúque aquarum, & aeris temperie. Inde lacerna Bethica apud martialem sic loquitur,

Non est lana mihi mendax. nec mutor aheno:
Sic placeant Tyra: me mea tinxit ouis. Idem libro nono,
In Tartesiacis domus est notissima terris,
Qua diues placidum Corduba Bethin amat:
Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo:
Et linit Hesperium bractea viua pecus. idem in fine xij. libri.
Bethis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.

GENEROSI *graminis*] Ordo est, quarum vestium ipsum pecus natura generosi graminis infecit, id est tinxit. vnde infector tinctor appellatur. Cicero. Dibaphum cogitat, sed infector eum remoratur.

GENEROSI *graminis.*] Herbæ generosæ, & nobilis.

SED *&* *egregius fons.*] Non solũ inquit lanæ illæ in ouibus sunt rutilæ ex pascuis sed etiam ex potu Bethis amnis, & ex aeris tẽperie. neque enim ad illud est referendum, quod aliqui ex autoritate Plinij senserunt, qui sic libro secundo capite tertio scribit: in Bœotia amnis Melas nigras oues reddit. Cephisus ex eodem lacu profluens albus, rursus nigras Penius, ruffasque iuxta Ilium Xanthus, vnde & nomen illi: nam ξάνθος flauum significat: sed ad aquas tantum Bethicas, quũ sequatur, *& Bethicus adiuuat aer.*

VIRTBVS *occultis.*] id est, non intellectis.

AER *Bethicus.*] Bethis fluuius est Hispaniæ vlterioris, à quo & Hispania Bethica nominatur.

Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, vrnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel coniuge Fusci.
Adde & bascaudas, & mille escaria, multum
Cælati, biberat quo pallidus emtor Olynthi.
Sed quis nunc alius, qua mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
Sed vitio cæci propter patrimonia viuunt.
Iactatur rerum vtilium pars maxima: sed nec
Damna leuant. tunc, aduersis vrgentibus, illuc
Recedit, vt malum ferro summiteret, ac se
Explicat angustum, discriminis vltima quando
Præsidia afferimus, nauem factura minorem.

VETVS SCHOL.

PARTHENIO *factas.*] Celatoris nomen.

VRNAE *cratera capacem.*] Grandem scilicet, qui vrnam posset capere.

ET *dig. s. Pholo vel coniuge Fusci.*] Vno de Centauris: vel vxore Fusci, quæ ebriosa fuit.

ADDE *& bascaudas.*] Vasa vbi calices lauabantur, & Cacabus.

PALLIDVS *emptor Olynthi.*] Philippus pater Alexandri magni, cui Olynthũ Macedoniæ ciuitatem Lasthenes & Eutycrates prodiderunt: qui cum à Philippo proditores se nuncupari sæpe audissent, vitam laqueo finierunt.

SED *vitio cæci.*] Id est, Multi sunt, qui ob hanc caussam colligunt patrimonia, tantum vt habeant, non vt tamen vtantur, sed auaritiæ satisfaciant.

TVNC *aduersis.*] Absolute, quod aduersa sint naufragantium fata.

RECIDIT *vt m. f.*] Res peruenit ad hoc, vt arborem succideret, & per hoc breuiorem faceret.

AC *se explicat.*] Sensus hic est, vltima præsidia angustum discrimen habent, post eiectionem rerum omnium, vt facias nauem minorem. Fiat autem minor nauis sublata arbore, id est, leuis.

IOANNES BRITANNICVS.

PARTHENIO *factas.*] Commendatio est ab artifice. Sic Virgilius,
———— *diuini opus Alcimedontis.*

ET *dignum sitiente Pholo.* id est, qui optime posset Pholo satis facere sitienti, & sitim explere. Nam Pholus Centaurus fuit, à quo propinquus mons Pholus est appellatus, qui quum Herculem hospitio suscepisset, dolium vini antea defossum extulit. hoc tradunt cuidam Centauro olim à Dionysio datum, imperatumque, vt tunc vinum proferret quum adesset Hercules. eo igitur facto ferunt reliquos Centauros vini odore & virtute factos ebrios fuisse, quumque impetum vna omnes in Pholum facerent, ab Hercule partim cæsi sunt, partim in fugam conuersi. Lege Diodorum libro quinto.

VEL *coniuge Fusci*] Mulierem bibacem sui temporis flagellat.

BASCAVDAS.] Vasa erant Britannica Martialis.
Barbara depictis veni bascauda Britannis:
Sed me iam mauult dicere Roma suam.

ESCARIA.] scilicet vasa, ab esca denominata.

MVLTVM *celati* scilicet auri.

QVO *biberet.*] Designat poculum aureum, quod vt scribit Plinius libro trigesimotertio capite quarto puluino Philippus rex Macedonum subiiciebat, quum vellet dormire.

EMPTOR *Olinthi.*] Olinthus ciuitas est Thraciæ edito in loco sita (vt libro primo historiæ scribit Thucydides) quam, vt testatur Demosthenes contra Æschinem Philippus Amynthæ filius Alexandri pater emit ab Lathene amico suo, quem pecunia corruperat, de quo intellexisse Virgilium in sexto illic.

Vendidit hic auro patriam, ——— tradit Seruius.

CALLIDVS.] Nam vt scribit Iustinus, blandus pariter fuit, & insidiosus, vt qui plura promitteret quàm præstaret. Gallidos appellar Cicero in libro De natura deorum, quorum tanquam manus, sic animus vsu concalluit.

SED *quis nunc alius?*] Hæc ad laudem dicuntur Catulli qui (quod alij non facerent:) pluris fecit salutem quàm opes suas, sicque sui temporis auariciam notat.

NON *propter vitam.*] Docet poeta philosophice ita homini parandas esse opes, vt eas habeat tanquam ancillas non dominas.

SED *vitio caeci.*] Si licet aliquo modo coniecturam humanam sequi, videntur mihi hi duo versus omnino non esse Iuuenalis, quia poetæ grauitatem non redolent, neque Satyricam dignitatem.

CAECI *Vitio.*] id est, immensæ cupiditatis, & auaritiæ.

IACTATVR.] scilicet in mare aduersis ventis, & fluctibus.

ILLVC *decidit.*] Eo necessitatis deuenit, vt etiam arborem nauis succideret.

EXPLICAVIT *angustum.*] Succisa arbore & nauem reddidit spaciosam, quæ antea angusta erat, atque implicita.

QVANDO.] Quandoquidem solemus in periculis afferre vltima, & extrema præsidia, vt truncemus scilicet arborem, quo nauis fiat leuior, legendumque cum suspirio.

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, ac septem, si sit latissima teda.
Mox cum reticulis, & pane, & ventre lagenæ
Adspice sumendas in tempestate secureis.
Sed postquam iacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago, postquam Parcæ meliora benigna
Pensa manu ducunt hilares, & staminis albi
Lanificæ: modica nec multum fortior aura
Ventus adest: inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extentis, &, quod superauerat, vnum,
Velo prora suo: iam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum Sole redit: tum gratus Iulo,
Atque nouercali sedes prælata Lauino,
Conspicitur sublimis apex: cui candida nomen.

Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.

VETVS SCHOL.

INVNC.] Castigatio ab exemplorum euentu.

DIGITIS *a morte.*] Cum inter te & mortem quatuor sit digitorum distantia.

SI *sit latissima tæda.*] Id est nauis de pinu, pro qualibet posuit materia, vt, *Pinea silua mihi.*

MOX *cum reticul. & pane.*] Quod nautæ sibi scilicet adsumptum viaticum ponunt.

ASPICE *sumendas.*] Inter sitarchiam, † & securem necessariam putato ad nauem vehendam.

SED *postquam iacuit pl. mare.*] Tranquillum factum est, & fatum vectoris superauit ventum & mare.

PARCAE *m. benigna.*] Fata mitiora.

ET *staminis albi Lanifica.*] Non mortem minitantia.

VENTVS *adest.*] Ventus prosperus.

VESTIBVS *extensis.*] Funibus: aut, vestibus, velis accipe, aut quod dicunt artemonem.

VELO *prora suo.*] Id est, artemone solo velificauerunt.

ATQVE *nouercali sedes.*] Albam longam significat, quam condidit Iulus Ascanius: concessa nouercæ sui nominis ciuitate, id est Lauinio.

CVI *candida nomen Scrofa.*] Montes Albanenses.

MISERABILE *sumen.*] Aut, mirabile, quia triginta fetus habuit. aut, miserabile, quod miseratum sit Phrygibus.

ET *nunquam visis.*] Numquam inuenta cum triginta mamillis.

IOANNES BRITANNICVS.

INVNC.] Honesta inhibitio est per permissionem. Sic Ouidius.
I nunc, & cupidi nomen amantis habe.
monet enim quantum nauigantibus immineat periculum.

TAEDA.] Tabula nauis. Tædam autem posuit pro omni arbore ex qua naues fieri solent. de Tæda diximus in prima Satyra illic. *Tæda lucebis in illa.*

MOX *cum reticulis*] Qui nauigant, panem & alia ad victum necessaria secum ferunt. Persius. *Iam pueris pellem succinctus & Oenophorum aptas.* ait ergo poëta, Tu qui nauigaturus es, memento vna cum pane & vino sumendas esse tecum secures ad nauis arborem incidendam, si tempestas vrgeat. quasi diceret scito mortis periculum semper nauiganti imminere. legendumque est accipe non aspice. reticulum enim est genus sacci aptum ad panem ferendum, à rete denominatum. Horatius.

——— *Vtsi Reticulum panis venales inter onusto, Forte vehas humero.*

Reticulum item vt diximus in secunda Satyra illic:
Reticulúmque comis auratum ingentibus implet.
tegmen est capitis muliebris.

VENTRE *lagenæ.*] Hoc est capaci & ampla lagena: de qua sæpius iam in superioribus Satyris diximus, vt non sit opus amplius repetere.

SED *postquam iacuit.*] Sensus est & ordo, postquam mare factum est tranquillũ, & omnis tempestas sedata est.

PRORA *miserabilis cucurrit inopi arte.*] Hoc est vestibus extensis, & velo suo

quod vnum superer at:nam vela quæ maiora erant, in medio maris fulmine fuerant absumpta.

TEMPORA *vectoris.*] Scilicet fuerunt.

FAVTVM.] Ipsa deorum benignitas.

VALENTIVS.] Potentius.

EVRO *& pelago.*] Ipsa tempestate.

PARCAE *hilares.*] Id est ipsa fata.

MELIORA *pensa.*] Feliciorem fortunam. Pensa numero tantum plurali, dicuntur quæcunque in filum duci possunt. Ouidius.

Nos humiles famulǽque tua data pensa trahemus.

LANIFICAE.] Hoc est lanam lucubrantes.

ALBI *staminis.*] Id est felicitatem portendentis: nam Parcæ dicuntur fila nigra ducere, quum mortem, infelicitatémque minantur, contra vero fila alba, quum felicitatem portendunt. Martialis.

Si mihi lanifica ducunt non pulla sorores.

Stamina, nec surdos vox habet ista deos.

VENTVS *abest.*] Subaudi & fortior: nam ventus est qui vehementiori venit impetu, vnde nomen, aura vero leuior est.

VESTIBVS *extensis.*] Appositiue, inopi arte inopi præsidio.

SVPERAVERAT.] Superfuerat, Virgilius.

Amissa solus palma superabat Acestes.

Id est, supererat. Plinius de Elephantis. Námque vnum qui superauerat.

SVBLIMIS *apex*] Mons Albanus, vbi Ascanius condidit Albam: nam post trigesimum annum ex quo Æneas Lauinium tenuerat, Ascanius amisso patre, abundante Lauinij multitudine, florentem iam vt tum res erant, vrbem Lauiniæ matri siue nouercæ (nam id quoque ambigit Liuius) reliquit: nouam ipse aliam sub Albano monte condidit, quæ à situ porrecto, longa Alba appellata est. de hoc plura diximus in quarta Satyra.

CANDIDA *scrofa.*] Nam à nomine porcæ albæ, quæ triginta (vt scribit Varro libro ij. De re rustica) porcellos peperit in portentum albos, denominata est Alba. Scropha autem appellatur suis non castrata, sed quæ ad fœturam habetur.

MIRABILE *sumen.*] Appositio est, id est, ex qua optimum haberi potuisse sumen. De sumine diximus in ii. Sat. & apud Persium illic. *Calidum scis ponere sumen.*

LAETIS *Phrygibus.*] Quòd sedem inuenissent, vbi vrbem conderent à scrofa illa nominandum.

ET *clara.*] Ordo est, Scrofa clara triginta mamillis.

NVNQVAM *visis.*] In alia scilicet porca.

Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,
Tyrrenámque Pharon, porrectáque brachia rursum,
Quæ Pelago currunt medio, longéque relinquunt
Italiam non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed trunca puppe magister
Interiora petit Baianæ peruia cymbæ
Tuti stagna sinus. gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur pueri, linguis, animísque fauentes,

Sertáque delubris, & farra imponite cultris,
Ac molleis ornate focos, glebámque virentem:
Iam sequar, & sacro, quod præstat, rite peracto
Inde domum repetam, gracileis vbi parua coronas
Accipiunt fragili simulachra nitentia cera.

VETVS SCOL.

INCLVSA *per æquora moles.*] Portum Augusti dicit, siue Traiani.

PORRECTAQVE *brachia rursum.*] Quia Traianus portum Augusti restaurauit in melius, & interius tutiorem, sui nominis fecit.

QVAE *pelago currunt.*] Intr nt mare, & admirtunt terram solidam.

NON *sic igitur mirabere.*] Id est, non sunt ita mirandi portus naturales, quam qui manu fiunt.

TRVNCA *puppe magister.*] Truncata naue.

GARRVLA *securi.*] Quia libenter frequentius narrant tempestatem perpessi, postquam deuenerunt in portus securi.

SERTAQVE *delubris.*] Coronas immolaris hostiis.

AC *molles ornate focos*] Molles focos deorum dicit, qui de ture facti sunt.

ET *sacro q. r. rite peracto.*] Sacrificio completo.

ACCIPIVNT *fr. s. n. cera.*] Incerato signa deorum.

IOANNES BRITANNICVS.

INTRA *moles positas.*] Id est, portum Hostiensem magnis molibus à Claudio extructum. De quo ita Tranquillus meminit. Item perfecit emissarium Fucini lacus, portúmque Hostiensem, à Diuo Iulio sæpius destinatũ, ac propter difficultatum: omissum & paulo infra, continuis xxx. hominum millibus sine intermissione operantibus portum Hostiæ extruxit. de eo meminit & Eusebius Cronographus.

TYRRHENAMQVE *Pharon.*] Id est turrim, quæ in portu Hostiensi erecta erat à Claudio, in æmulationem Phari Alexandrinæ, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent. Nam id sciendum Pharum insulam esse, quæ obiecta Alexandriæ portum efficit, vbi turris est eiusdem nominis, quam Ptolemæus erexit: cuius vsus erat nocturno nautarum cursui ignes ostendere ad prænuncianda vada, portúsque introitum: à cuius nomine omnes reliquæ turres, quæ compluribus locis flagrant noctu, phari sunt appellatæ.

TYRRHENAM.] Tuscam: mare enim id Tyrrhenum dicitur, hoc est Ethruscum, in cuius littore sita est Hostia.

NON *sic mirabere.*] Quum videas portus structiles ea esse operis magnitudine.

BRACHIA *porrecta.*] Moles protentas in mare.

RELINQVVNT *Italiam.*] Magnitudinem portus ostendit, qui ita in mare extendebatur, vt videretur longe ab Italia recedere, & longe eam relinquere.

INTERIORA.] Partem interiorem ipsius portus.

PERVIA.] Nauigabilia etiam paruæ cymbæ, qualibus in lacu Lucrino vtuntur, qui in Campania est iuxta Baias: sicque ostendit nauem Catulli ita mutilatam, & tempestate confractam, vt per breuia etiam ferretur.

TVNC *stagnante sinu.*] Portu tranquillos habente fluctus, tẽpestate iam sedata.

TVNC.] Scilicet vbi in portum venere.

VERTICE *raso.*] Serui qui manumittebantur, in templo, vt diximus, diffusus in commentariis Persij ex sententia Plutarchi in Problematis, Feroniæ, quæ libertorum dea dicebatur, raso capite pileum accipiebant, cuius & Plautus in Amphy-

tione meminit. *Quod utinam ille faxit Iuppiter. vt ego hodie raso capite caluus capiā pileum.* Nautæ igitur quasi in libertatem vendicati, quam per tempestatem amiserant, ad eius rei imitationem caput sibi raserant.

GARRVLA *pericula.*] Id est, quæ non sine magna garrulitate referebantur, & nautas garrulos reddebant.

ITE *igitur pueri.*] Verba sunt Iuuenalis imperantis seruis, vt parent quæ ad sacrificia & vota exoluenda pro Catullo pertineant. Nam Romani instituto rebus diuinis operam dabant, quum aliquid commendandum esset, precatione, cum soluendum, gratulatione: cum ex poscendum, voto. Valerius autor in primo limine.

LINGVIS *animisque fauentes.*] Nam in rebus diuinis, vt scribit Cicero De diuinatione, quæ publice fierent, vt fauerent linguis imperabatur, quod significabat vt taciturnitatem præstarent. Nam in ludis fauor, in sacris taciturnitas est necessaria, vt sancta rite peragi possint, nulla mala voce obstrepante. Tibellus.

Quisquis ades lingua vir mulierque faue, & alibi. *Ore fauete omnes.*

SERTAQVE *delubris*] Templa enim deorum frondibus,& fertis ornabantur. Vergilius. *Et festa velamus fronde per vrbem.*

FARRA *imponite cultris.*] Id est, cultros mola,quæ ex tosto farre & sale constabat, inspergite: nam mola tria inspargebantur, culter, ignis, & caput victimæ.

MOLLES *focos.*] Molles appellauit, aut quod ijs odores, & tura cremabantur quæ Arabes molles mittunt. Tibullus.

Vrantur pia tura focis vrantur odores,
Quos tener, è terra diuite mittit Arabs. Vergilius.
Molles sua tura Sabæi. aut quod magis placet, molles focos, recentes & nouos, & illud apud Statium in Syluis.
Sertis mollibus expleatur vmbra,

id est nouis, recentibus. vnde Plinius ad Apollinarem. Prata florida & gemmea, trifolium, aliásque herbas teneras sempérque molles, & quasi nouas alunt. Sic & Verg. *Castaneæ molles,* id est nouæ & recentes: nam nuperrime parati erant foci, sequitur enim, *glebámque virentem.*

GLEBAMQVE *virentem.*] id est, aram ex glebis erectam, super quam foci parabantur.

QVOD *præstat.*] Quod melius est, & excellentius tanquam publice factum.

INDE,] Id est, ex publico sacrificio iam peracto. Est autem ordo, inde domum repetam, peracto rite sacro, quod præstat.

DOMVM *repetam.*] Vt priuatim scilicet sacrificet laribus, qui & priuatim in domibus, & publice in compitis colebantur. nam lares, vt recitauimus apud Persium, antiquitas præsides vocauit, quibus canis assistit, & ipsi pellibus caninis vestiuntur, vt inquit Macrobius cuius rei duplicē Plutarchus causam affert in Problematibus. Nam quum præsides inquit sint, qui præsunt, hos domus custodes esse oportet, & alienis formidolosos, vt canes videmus, mites vero, ac lenes mansuetósque domesticis, vel quod dæmonia quædam mala circumerrant, quibus dij quasi carnificibus, & scelerum vltoribus aduersus iniustos & impios vtantur. Sic lares furiales existimati sunt, & pœnarum, & vitæ exactores, & operationum speculatores. Quare fit, vt caninis pellibus induantur, quibus & canes ideo assistunt, quod ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. De laribus itē meminit Apuleius in libro De deo Socratis. A laribus fit lararium, quod capitur pro loco vbi lares colebant, quod capellam vulgus appellat. De quo sic Lampridius in Alexandro Seuero. Virgilij imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, vbi & Achillis, & magnorum virorum : Alexandrum vero magnum inter optimos, & diuos in lalario maiore consecrauit.

GRACILES *coronas.*] Hoc dicit, qui Romani vt scribit Plinius libro vigesimo primo, cū terra flores negaret, coronas ex tramento è cornibus tincto sibi conciebant, quas hibernas appellabant, paulatimque subrepsit appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nominatis. hinc ergo poeta graciles coronas appel-

lauit. Lares autem coronari solitos docet Plinius sic. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & latium publicorum priuatorúmque, & sepulchrorum, & manium vnde Plautus in Aulularia introducit larem dicentem, thure, vino, coronis, sibi quotidie sacrificatum fuisse.

Hic nostrum placabo Iouem, Laribúsque paternis
Tura dabo, atque omneis violæ iactabo colores,
Cuncta nitent, longos erexit ianua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.
Nec suspecta tibi sint hæc, Coruine: Catullus,
Pro cuius reditu tot pono altaria paruos
Tres habet hæredes. libet exspectare, quis ægram,
Et claudentem oculos gallinam impendat amico
Tam sterili. verum hæc nimia est impensa: coturnix
Nulla vnquam pro patre cadet. sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita, & Paccius, orbis
Legitime fixis vestitur tota tabellis
Porticus. existunt qui promittant hecatomben.

VETVS SCHOL.

ATQVE *omnes violæ iact. colores.*] Violæ nam multorum sunt colorum, purpureæ, albæ, aureæ.

LONGOS *erexit ianua ramos.*] Coronatæ ianuæ lauro.

OPERANTVR *f. l,*] Sacrificant. vt Virgilius,

——— *lætis operatus in herbis.*

TOT *pono altaria.*] Sacrificia. id est, Ne me putes hac humanitate hereditatem adpetere. Tres habet filios.

LIBET *expectare.*] Mirum est nam vt amico filios habenti, aliquis amicorum tam impensius obsequatur, cum hæc pro hæreditate captanda fieri soleant.

COTVRNIX *Nulla.*] Ironiam ad sterilitatem retulit, occiditur pro patre febricitãte, non, vt dicam, pro amico paupere.

SENTIRE *calorem.*] Ægrotare.

LEGITIME *fixit.*] Id est deuotis precibus impletur.

EXISTVNT *qui promittant Hecatombem.*] Hecatombem promittunt, vt moriantur illi à quibus se heredes scribi poscunt, alij vero comperto hoc quod pro ipsis vota faciunt, heredes eos scribunt.

IOANNES BRITANNICVS.

HIC.] Hoc est domi.

LARIBVS *paternis*] Hoc est domesticis, & maiorum nostrorum.

NOSTRVM *Iouem.*] Aut quem peculiari cultu domi veneramur, aut nostrum, id est Romanum.

IACTABO.] Spargam.

OMNES *colores viola.*] Id est violas omnis generis: nam tria sunt, vt diximus apud Persium illic, & *Ianthina lena*, genera violarum, purpureæ, luteæ, albæ.

CVNCTA *nitent.*] Ita à poëta inferuntur, quasi ilico omnia à seruis & ministris essent parata ad sacrificium.

LONGOS *erexit ianua ramos.*] Id est ornata est ramis lauri: namin Festorum solennitate domus lauro coronabantur. Alibi.

Ornentur postes, & grandi ianua lauro.

FESTA.] Coniuge cum ianua: vt sit ianua festa, & domus festa.

OPERATVR.] Rem sacram facit. Vergilius: ——— *latus operatus in herbis.* Propertius. *Cynthia iam noctes est operata decem.*

NEC *suspecta tibi.*] Noli inquit suspicari Coruine me ideò hæc vota tam solenniter exsoluere, quia velim captare Catullum. non enim est orbus, sed tres habet liberos, quibus bona sua relinquat.

LIBET *expectare.*] Voluptarium est inquit expectare, an aliquis appareat, qui pro amico Catullo tam sterili vel gallinam moribundam mactet, quasi dicat nemo erit qui sacrificet, Nam gallinæ (vt scribit Plinius libro decimo) ad rem diuinam luteo rostro pedibúsque, puræ non videbantur: ad opertanea sacra, nigræ.

TAM *sterili.*] Quàm est Catullus, qui quum filios habeat, nihil daturus est captatori, sed omnia filijs relicturus: nam sterilis amicus captatori dicitur, vnde nullus exit fructus, quum omnia liberis relinquat: sic & agrum sterilem dicimus, qui fructum non facit, & mulierem sterilem, quæ fœtus non parit.

VERVM *hæc nimia est impensa.*] Ironicos quasi diceret non esse mirandũ, si quis non inueniatur qui pro amico gallinam sacrificet, quia nimia sit impensa.

COTVRNIX,] Auis quam vulgus vocat qualeam, Græce ortyx dicitur, vnde Ortygometram ipsarum coturnicum regem vocamus. Coturnicem autem posuit pro vilissima aue: nam apud mensas Romanorum damnabatur, quòd morbo comitiali laborare dicitur. Plinius autor.

PRO *patre.*] Pro eo qui pater sit, id est, qui filios habeat, quia inde nihil sit capturus.

SENTIRE *calorem si cœpit.*] Auaritiam sui temporis notat. mouentur inquit, spe consequendæ hæreditatis ad facienda vota & sacrificia pro orbo, si forte vel minima valetudine corripiatur. hinc exit illa Plinij libro decimoquarto cõquestio. Postquam cœpere orbitas in autoritate summa, & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendó, pessum iere vitæ precia.

GALLITA & *Pactius.*] Nomina sunt diuitum orborum, quos pro omnibus diuitibus orbis ponit. De Pactio meminit Martialis sic.

Munera quæ cuperet Pactius esse sua.

LEGITIME.] Ironicos, quasi iure quodam, & lege.

TOTA *porticus.*] Nam in porticibus templorum suspendebantur tabellæ suscipientium vota.

CALOREM.] Æstum febris.

HECATOMBEM.] Sacrificium centum boum, à numero victimarũ: ἑκατὸν enim centum, βοῦς bouem significat, ad quod sacrificij genus respexit Persi. illic, ——— *centum pariaob res Egregie gestas induco*, id est, duplicem hecatombem. Quod genus sacrificij primum institutum fuisse à Laconibus videtur ostendere Strabo in viij. Laconiam inquit quum priscis annis centenis præesset vrbibus, Hecatompolim vocitatam memoriæ proditum est. inde quotannis per eos boues centenos immolari consuetum fuerat, quod sacrum hecatombas appellabant, vt totidem numero mactarentur boues, quot essent ciuitates. Quum ergo tale sacrificium perageretur, centum aræ extruebantur vt totidem essent, quot & victimæ. vnde illud dictum est à Statio in Genethliaco Lucani.

Centum Thespiacis odora lucis.
Stent altaria, victimáque centum.

Et licet aliæ etiam victimæ quam boues immolarentur, sacrificium tamen veteri vocabulo appellatum est hecatombe, vnde ita scrib. Iulius Capitolinus. Hecatombe autem tale sacrificium est. centum aræ vno in loco cespiticiæ extruntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur. Nam si imperatorium sacrificium sit centum Leones, centum aquilæ, aut huiusmodi animal a centena feriunt, quod quondam Græci fecisse dicuntur, quum pestilentia laborarent.

Quatinus hic non sunt nec venales elephanti,
Nec Latio, aut vsquam sub nostro sidere talis
Bellua concipitur: sed furua gente petita
Arboribus Rutulis, & Turni pascitur agro
Cæsaris armentum, nulli seruire paratum
Priuato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, & nostris Ducibus, Regique Molosso.
Horum maiores, ac dorso ferre cohorteis,
Partem aliquam belli & euntem in prælia turrem.
Nulla igitur mora per Nouium, mora nulla per Istram
Pacuuium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante Lareis Gallitæ victima sola,
Tantis digna Deis, & captatoribus horum.

VETVS SCHOL.

NEC *venales elephanti.*] Quos immolet.

SED *furua gente.*] Nigra, de India.

ARBORIBVS *Rut.*] Apud Lauinium, id est, in Hetruria.

NVLLI *seruire p.*] Nisi regi.

SI *quidem Tyrio.*] Et ipse dicit, Cum Gætula ducem portaret bellua luscum.

REGIQVE *Molosso.*] Pyrrho Epirotarum regi, qui pro Tarentinis aduersum Romanos bis pugnauit, & victus bis exutus est castris. ex cuius nomine est Pyrrhica. Et ipse Elephantis vectu est per triumphum.

AC *dorso ferre cohortes.*] Elephantis nam pugnabant.

NVLLA *igitur mora per Nouium.*] Id est, nulla mora erit heredipetis, si etiam hoc genus emere liceat & immolare, quin & ipsum faciant.

IOANNES BRITANNICVS.

QVATINVS *hic non sunt.*] Sensus est, quandoquidem hic non sunt venales elephantes, nec talis in Latio belua progeneratur, sed tantummodo ex locis longinquis petitur, vt imperatoribus seruiat, qui eam tantum in voluptatem alunt. nulla igitur mora erit, quin per Pacuuium & Nouium captatores. elephanti inueniantur, quos pro orborum salute sacrificent. Sicque notat attentam captatorum diligentiam, qui nulli parcentes nec impensæ, nec labori, elephantes peregrinam etiam beluam inueniunt. Differunt autem inter se, quatinus & quatenus, vt quatinus

pro quandoquidem & quoniam ponatur, Tranquillus in Claudio. Confirmauitque pro concione apud prætorianos, quatinus sibi matrimonia male cederent se mansurum in cœlibatu. Quatenus vero pro quosque, vt sit compositum à qua & tenus, vt Horat.

Iubeas miserum esse libenter, Quatenus id faciat.

Cic. in Lælio. videamus quatenus amor in amicitia progredi debeat.

HIC.] i. Romæ.

BELVA *concipitur.*] Scribit tamen Columel. in Vrbe Roma elephantes progeneratos fuisse.

FVRVA *gente.*] Aut ab Indis, quorum in corpore (vt scribit Apul. in Floridis) color noctis est, aut ab Æthiopibus, qui sunt in extrema parte Aphricæ ad montẽ Atlantem nam vtrinque elephanti mittuntur, aut ab Troglodytis Æthiopibus, qui Arabiæ sunt contermini, omnésque colore fusco, apud quos etiam elephantes progenerantur.

FVRVA.] Nigra, vnde illud Martial.

Nigro belua nil negat magistro. C. Item Horat.

Quid tibi vis mulier nigris dignissima Barris?

nam Barri etiam elephantes appellantur. hinc Barrire, quod proprie faciunt elephantes cum clamant. S.

CAESARIS.] Domitiani.

ARMENTVM.] Appositio est, vt sit belua armentum Cæsaris, videtúrq; hoc dici à poëta in segnitiem suorum temporum, vt sit sensus, elephanti. quorum vsus erat in bellis olim, nunc ab imperatoribus seculi nostri ad voluptatem & spectacula exhibentur. pugnauere Romæ in circo, Claudij pulchri ædilitate, & Cæsari dictatori tertio eius consulatu xx. contra pedites quingẽtos, itidémque totidem turriti, cum sexagenis propugnatoribus. Germanici Cæsaris munere gladiatorio quosdam inconditos motus edidere saltantium modo.

RVTVLIS.] Populi sunt Latij quibus imperauit Turnus.

HANNIBALI *Tyrio.*] Afro, & Carthaginensi. Tyrium autem appellat, quòd ex Tyro venerit Dido, quæ Carthaginem condidit in Africa. Nam Hannibal secundo bello Punico, cum in Italiam per Alpes descendisset, elephantes secum duxit, vt Liuius, Plutarch. & Sylius scribunt.

REGIQVE *Molosso.*] Pyrrho Epirotarum regi. Molossi enim genus Epirotarum ub Pyrrho Neoptolemo fuere, quem Achilles procreauit, & sub eius successoribus Thessalici sanguinis. dicti autem Molossi à Molosso rege: nam Pyrrhus eo bello quo Tarentinos iuuit aduersus Romanos, primus in Italia vsus est elephantis, quos boues lucas appellatas constat, quòd in Lucanis primum visi sint. vnde Ausonius.

Vt lucas boues olim resumpto,
Præ feroces iuuit iuuentus Romulea.

HORVM *maiores.*] Ordo est. Siquidem maiores horum elephantorum solebant parere Hannibali Tyrio & nostris ducibus, & ferre cohortes dorso. appositiue partem aliquam belli, quasi dicat in reprehensionem segniciæ suorum temporum eos nunc tantum ali ad spectacula, qui antea ad bella duntaxat parabantur.

EVNTEM *in prælia.*] Inuidiose dixit in prælia, quasi dicat non progredientem (vt nunc fit) in theatra.

NOSTRIS *ducibus.*] Id est Romanis. Nam & Scipio socer Pompeij in exercitu suo aduersus Cęsarem habuit elephantes in Aphrica, de quo Apianus libro secũdo De bello ciuili sic scribit. Quum Scipio octo peditum legionibus instructus, equitum viginti milibus, quorum maior pars Lybycorũ fuit, ad hæc securatis plurimis, & elephantis circa triginta aduentare diceretur.

NVLLA *igitur mora est.*] Quum igitur inquit Gallita & pactius orbi v exentur vel minima valitudine, nulla mora est per Nouium aut Histrum captatores, quin elephas, qui in Italia non progeneratur, & si quis est, deferu r imperatoribus quo-

IVGVLATA *Mycenis.*] Filia Agamemnonis, veluti filia † prætoris. Ifigenia Ironia.

VEL *Nestora totam.*] Tribus seculis.

QVANTVM *rapuit Nero.*] Proscribendo.

MONTIBVS *aurum Exæquet,*] Id est, in patrimonio habendo.

IOAN. BRITANNICVS.

ALTER.) scilicet Pacuuius non deerit, qui & seruos, & filiam nubilem, si habuerit, non dubitabit mactare, vt solus hæreditatem omnem consequatur, vt sequentia docent.

SI *concedas.*] Si ei per leges concedatur vt mactet seruum, vel si tu concedas, id est, si toleres.

IMPONET *vittas.*] Nam victimæ caput vitta vinciebatur. Valerius Flaccus libro primo sic.

——Multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui cerulea per cornua vitta. Idem alibi:
——tibi ceruleis in littore vittis,
Et zephyris Glauco qua bouem Thetidique iuuencum
Deijcit Ancæus.——

ET *si qua est Iphigenia domi.*] Et si quam filiam nubilem habebit, eam exemplo Agamemnonis mactabit pro salute amici orbi, quamuis ei nulla sit spes filiæ conseruandæ, quomodo Agamemnoni seruata est filia per Dianam, quæ ei paranti puellam immolare, ceruam ablata puella, supposuit.

FVRTIVA *piacula.*] Furtiuas expiationes, quales subiectæ sunt Agamemnoni ab ipsa Diana, quæ omnem exercitum Græcorum pestilentia vexabat ob ceruā ibi consecratam in venatione ab Agamemnone occisam. cerua enim quæ fuit piaculum & expiatio, supposita fuit.

CERVAE *tragicæ.*] De qua tragici scripserunt, vt Sophocles & Euripides.

LAVDO *meum ciuem.*] Ironicos, quasi diceret sapiens nimirum est ciuis meus Pacuuius, qui filiam pro salute amici mactare est paratus: nam pluris facit testamentum quod captat, quàm salutem mille nauium, pro qua Agamemnon Iphigeniam filiam suam immolauit: nam si diues conualuerit, testamentum mutabit, & omnia quæ vtique relinquebat, soli relinquet Pacuuio: ergo laudandum est eius consilium: ac per hoc ostendit ipsum improbius facere quàm fecit Agamemnon Is enim immolatione Iphigeniæ mille naues seruauit. Pacuuius vero cæde filiæ vnum tantum hominem. sed testamentum inquit ironice pluris faciendū est, quàm mille naues: sicque improbam & cæcam hominis cupiditatem damnat, qui etiam spe incerta testamenti paratus sit filiam mactare: nam si tunc moreretur orbus, hæreditas pari modo ad vtrunque captatorem rediret.

TESTAMENTO.] ad quod inhiat.

LIBITINAM *euaserit.*] Id est mortem & funestam valetudinem. nam Libitina dea fuit, in cuius æde, quæ ad sepulturam pertinebant, vendere consueuerant, qui libitinarij sunt appellati. autor Plut. in Problematis.

TABVLAS.] Testamentum.

INCLVSVS *carcere nassæ.*] .i. munere captatoris ligatus, & captus. sumpta est ad capiendos pisces, quo quum ingressi fuerint, exire nequeunt. Sylius.

Haud secus & vitreas solers piscator ad vndas,
Ore leuem patulo texens de vimine nassam.

POST *meritum mirandum.*] Ironicos, quasi dicat mirum non esse, si omnia bona relinquat Pacuuio, quando ipse pro salute eius filiam etiam suam, sacrificare paratus fuerit.

FORSAN.] Hinc est maxima pars indignationis.

BREVITER *dabit.*].i. illum hæredem relinquet ex asse, id est ex toto: nam qui omnia vni relinquit, breuibus, & paucis verbis condit testamentum, dicit enim, Pacuuium relinquo hæredem ex asse, id ex toto patrimonio: sicque breuiter testamentum condit. Mart. in vij.

Hæredem Fabius Labienum ex asse reliquit.

VICTIS *riua.*] Aliis captatoribus. Riuales proprie, autore Vlpiano dicuntur ij qui per eundem riuum aquam ducunt. per translationem autem appellantur qui eadem cupiditate laborant, & ad eandem rem habendam intentum habent animũ, quasi eodem affectus riuo concurrentes, vnde riuales qui eandem etiam mulierem amant, appellantur.

ERGO *vides.*] Insultatio est poëtæ per risum in captatores.

QVAM *grande operæprecium.*] Quàm grandem & magnam vtilitatem afferat immolatio filiæ. est autem translatio sumpta à mercenariis, quibus suaue est post laborem mercedem accipere.

MYCAENIS *iugulata.*]. Id est filia, qualis fuit Iphigenia Mycænea Agamẽnonis filia. nam Mycænis est forma patronymica. Mycænæ enim fuit Agamemnonis patria.

VIVAT *Pacuuius.*] Hæc omnia cum summa indignatione dicuntur à poëta in reprehensionem auaritiæ sui temporis.

NESTORA *totum.*] Qui trecentos annos vixisse fertur, de Nestore diximus in Satyra, *Omnibus in terris.*

QVANTVM *rapuit Nero.*] Nam ad omnes rapinas conuersus fuit, vt templis etiam pluribus dona detraxerit, nullique delegauerit officium cui nõ adiiceret, scis quid mihi opus sit, & hoc agamus, ne quis quicquam habeat.

NEC *amet quenquam, nec ametur ab vllo.*] Dira sine imprecatio est. nihil enim potest homini infelicius accidere, quàm vt neminem habeat amicum. C. nisi forte existat aliquis Timon, qui ob id quod omnium mortalium amicitiam contemneret, & odisset μισάνθρωπος dictus est. S.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS

SATYRA XIII.

Mors cruciat prauos: sapiens fert damna modeste.

EXEMPLO *quodcunque malo committitur, ipse*
Displicet auctori, prima est hæc vltio, quod se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallaci Prætoris vicerit vrna.
Quid sentire putas omneis, Caluine, recenti
De scelere, & fidei violatæ crimine? sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, vt mediocris
Iacturæ te mergat onus: nec rara videmus,
Quæ pateris, casus multis hic cognitus, ac iam
Tritus, & e medio fortunæ ductus aceruo.

VETVS SCHOL.

EXEMPLO.] Ita male virtutem esse ait, vt displiceat crimen ipsi, qui male commisit.

VICERIT *vrna.*] Nihil prodest corrupisse iudicem, vel subposuisse pro sorte.

SED *nec Tam tenuis.*] Id est Æquo animo hoc ferre debes, quia nec tan um pauper es vt te damni quod contigit, adfligat pondus, nec tibi soli hoc contigit, sed iam apud homines vetus est hæc caussa.

IOANNES BRITANNICVS.

EXEMPLO *quodcunque malo.*] Hac Satyra Caluinum consolatur, qui ob negatam sibi pecuniam vehementer cruciabatur. Sed satyrae non oblitus, notat tempora sua, quibus nimio auaritiae studio id frequenter accidebat, prima inter alias consolatio est, eum qui abnegauerit, nunquam cruciatu carere, licet iudicia euaserit, quum eum semper conscientia exagitet.

MALO *ex.*] Quodcunque inquit turpe facinus committitur, statim ipsi autori displicet, ac per hoc stimulis conscientiae flagellatur.

EXEMPLO.] exemplum est alicuius facti aut dicti praeteriti, cum certi autoris nomine propositio, quod nos monet quid faciendum fugiendumue sit. vnde inquit Festus Pomp. Exemplum est quod sequamur, aut vitemus. est enim ipsa res, quam imitamur, aut si sors ita tulerit euitamus in aliquo. Id autem malo exemplo dicitur committi, quod male docet, quodque omnino fugiendum est, quodque si quis sequatur, malum exemplum sequutus esse dicatur.

PRIMA *est h. v.*] Inter alia inquit anima tormenta, haec prima est poena. nam vltio, & vindicta poenam siue supplicium significant. Val. lib. i. Pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est.

QVOD *nemo nocens abs.*] Conscientiae enim flagello semper punitur qui deliquit. vnde & Verg. Aen. vj. appellauit curas vltrices. i. conscientias ipsas, quae puniunt semper nocentes. Plau. in Must. *Nihil est miserius quàm animus hominis conscius.* nam vt scribit Apul. & si à caeteris silentium est, tamen ipse sibimet conscius est posse se merito increpari. C. Huc facit quod scribit Paulus ad Rom. capite ij. De lege naturae siue conscientia, accusante vnumquemque, & excusante, cuius nemo possit iudicium effugere, etiam si scriptae leges omnes, foráque sileant. S.

IMPROBA *quamuis.*] Licet inquit per gratiam euaserit. vrnam praetoris. i. iudicium & damnationem praetoris, hocque dicit ex consuetudine Romana. Nam vt scribit Setu. exponens illud Vergilij: *Quaesitor Minos vrnam mouet*, non audiebantur causae, nisi per sortem ordinatae. nam tempore quo causae agebantur, conueniebant omnes, vnde & concilium inquit vocatur, & ex sorte dictum ordinem accipiebant, quo post diem trigesimam suas causas exequerentur. vnde ait vrnam mouet. vrnam ergo praetoris, id est iudicium praetoris, qui per fraudem, & non recte duxit sortem ex vrna, vnde improbam gratiam appellat, quae apud improbum iudicem valuit.

QVID *sentire put.*] Haec omnia ad consolationem dicuntur Caluini. Est enim sensus. Omnes quidem hoc scelus damnant, & ingens flagitium esse praedicant. Sed tu non es tam tenui censu, vt omnino hac iactura obruaris, & in despertionem venias.

SCELERE *rev.*] Perfidia.

FIDEI *viol.*] Solutae, non seruatae, non praestitae.

MEDIOCRIS *fort.*] Consolatio à qualitate incommodi.

NEC *rara.*] Consolatio à communi incommodo.

TE *mer.*] in conclamantam te immergas miseriam.

NEC *rara videmus.*] Consolatio à communi miseria.

CASVS *hic cognitus.*] Vt depositum denegetur.

TRITVS.] Frequentatus.

E MEDIO *aceruo f.*] E medio aceruo incommodorum, quibus fortuna homines vexare solet.

Ponamus nimios gemitus: flagratior aequo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere maior.

In quamuis

Tu quamuis leuium minimam, exiguamque malorum
Particulam vix ferre potes, ſpumantibus ardens
Viſceribus, ſacrum tibi quod non reddat amicus
Depoſitum. ſtupet hæc, qui iam poſt terga reliquit
Sexaginta annos Fonteio Conſule natus?
An nihil in melius tot rerum proficit vſu?
Magna quidem, ſacris quæ dat præcepta libellis,
Victrix fortunæ ſapientia. Ducimus autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec iactare iugum vita didicere magiſtra.

VETVS SCHOL.

PONAMVS *nimios g.*] Pone quod debeas triſtari, ſed ita vt oportet ſecundum damnum.

SPVMANTIBVS *ardens.*] Flagrantibus iratis.

STVPET *hæc qui iam.*] Interrogatiue ipſe increpat. hæc ſeni noua videri non debent.

AN *nihil in mel.*] Tanti temporis vſus non tibi proficit.

HOS *quoque felices.*] Pro ſapientes, poſuit.

NEC *iactare iugum.*] Tranſlatiue. qui non reluctantur contra neceſſitatem.

IOAN. BRITANNICVS.

PONAMVS.] Pro deponamus aphereſis eſt.

FLAGRANTIOR *æquo.*] Vehementior quàm res poſcat. Seneca De tranquillitate vitæ. In tuis quoque malis id agere te oportet vt dolori tantum des, quantum poſcitur.

SPVMANTIBVS *viſceribus.*] Feruentibus ira.

DEPOSITVM.] Autore Vlpiano de ſignificatione verborum, eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt, ex eo quod ponitur. nã, de, præpoſitio auget poſitum, vt oſtendat totum fidei eius commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet.

SACRVM.] Quod debet eſſe tanquam res ſacra, ac per hoc minime violandum.

STVPET *hæc.*] Familiaris reprehenſio in Caluinum, quaſi non conueniat eum, qui iam grandi ſit ætate, & qui ſæpe id multis accidere cognouerit admirari. nam vt ait Cic. Tuſc. quinto, ſapientis eſt nihil cum acciderit admirari, vt inopinatum, ac nouum, accidiſſe videatur.

STVPET *hæc*] admiratur, eaque interrogatione legendum qua ſolemus rem aliquam improbare. ſtupet autem is in quo ſenſus animi non vigent, quod aut metu, aut fulmine putauit accidere Cornel. Celſ. Vnde Perſ. *Sed ſtupet hic vitio.* Ter. *Animus laſſus, cura confectus ſtupet.* Dicimus etiam membra nimio oppreſſa frigore ſtupere.

FONTEIO *conſ. n.*] Fontei meminit ſit Plin. libro vij. capite xxi. nuperque Fõteio, & Vipſano conſulibus annos nouem genitum puerum à meridie ad veſperum lxxv. milia paſſ. cucurriſſe. de hoc meminit & Soli. cap. iij Cæterum Caligula natus eſt patre ſuo, & Fonteio conſulibus. autor Tranq.

NIL *proficis.*] Non discis longo rerum vsu hæc multis accidere.

MAGNA *quidem sacris.*] Sapiens inquit vir omnibus fortunæ telis, & casibus resistit, inuictumque se præbet, animi magnitudine omnia vitæ incommoda superat, omnia se inferiora putat. sic idem Caluino faciendum latenter ostendit.

SAPIENTIA.] Ita philosophia moralis, quæ quum antea sapientia nominaretur, à Pythagora primum philosophia est appellata, cum se apud Leontem Phliasiorum principem non sapientem sed philosophum nominasset. i. sapientiæ studiosum.

SAPIENTIA.] subaudi est, vt sit, sapientia est victrix fortunæ. i. qui ex sapientiæ præceptis, & philosophiæ viuunt, casibus fortunæ aduersis non franguntur, sed fortunæ ludibria contemnunt.

MAGNA *precepta.*] Salubria, & ad bene beatéque viuendum pertinentia.

SACRIS *lib.*] Quasi qui rem sacram contineant: est enim philosophia, vt ait Cic. Tuscul. v. vitæ dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum. C. Sacros sapientiæ libros appellat, quòd philosophia sit donum atque inuentum deorum, quodque sit rerum diuinarum & humanarum scientia. Cic. Tusc. i. S.

INCOMMODA *vitæ.*] Res aduersas.

NEC *iactare iugum.*] Non infringi, non abiici vrgente fortuna, sumpta translatione à bobus, qui vrgente labore iugum renuũt & excutiunt, quasi succumbentes. vt ostendat hominem in aduersis animo debere esse forti & erecto, talémque virum fortem appellamus, cuius proprium est dolorem mortémque contemnere.

VITA *magistra.*] Longa enim vita est nobis magistra, monétque multa homini incommoda.

Quæ tam festa dies, vt cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, & partos gladio, vel pyxide nummos?
Rari quippe boni: numerus vix est totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.
Nunc ætas agitur, peioraque sæcula ferri
Temporibus: quorum sceleri non inuenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo.

VETVS SCHOL.

QVAE *tam festa dies.*] Quid tam sacrum celebratur, vt non quotidie delinquant inficientes homines.

GLADIO *vel pyxide.*] Veneno, vel gladio.

NVMERVS *vix est tot quot Thebar. portæ.*] Septem portas habent Thebæ; & septem ostia Nilus, & septem sunt sapientes.

ET *à nullo p. n. metallo.*] Quemadmodum peiora tempora habuerunt nomina id est aurea, argentea, & cætera.

IOANNES BRITANNICVS.

QVAE *tam festa dies.*] Hoc dicit quia in die festo non licebat de scelere agi, hoc

que totum est ad consolationem Caluini ex frequentioribus sceleribus.

PRODERE.] Accusare, & manifestare.

GLADIO.] Cæde hominis.

PYXIDE.] Venenis, quæ pyxide seruantur.

RARI *quippe boni*] Adeo inquit pauci boni existunt, vt vix septem reperias, sicque alludit ad septem illos Græciæ sapientes qui vere videntur dici potuisse boni. fuerunt autem hi: Thales, Solon, Periander, Cleobolus, Chilon, Bias, & Pittacus.

THEBARVM *portæ.*] Thebæ Boetiæ septem habent portas. Ouidius secunda Tristium.

Cui tacui Thebas, & mutua vulnera fratrum,
Et septem portas cum duce quamque suo.

HOSTIA *Nili.*] Septem Nilus hostiis in mare funditur, de quibus Diodorus, Strabo, Plinius, & Mela. Verg. in Georgic.

Et diuersa ruens septem discurrit in ora.

Ouid. Nilum ab septem hostiis, Septemfluum appellat li. j. Metamorph.

DIVITIS.] totam Ægyptum diuitem reddentis. inundatione enim Nili tota Ægyptus (vt autor est Diodorus) fit fertilis.

NONA *ætas agitur.*] Ostendit tam multiplicata esse humani generis scelera, vt iam tempora duplo peiora sint, quàm fuerint ferrea: & ita peiora: vt eorum sceleribus nomen non inueniatur à metallis, & sic est rei exaggeratio. hoc magis placet quàm vt numeres ætates octo à metallis. non enim nominatur ætas electri, aut stãni, aut plumbi, sicut ætas auri, argenti, æris, & ferri.

QVORVM.] Scilicet seculorum.

METALLVM.] dicitur vena auri argenti, ferri, æris, plumbi, marmoris. μεταλλᾶν enim idem est quod scrutor, inquiro. Talia enim per venas terræ quæruntur.

NON *inuenit.*] Ordo est ipsa natura non inuenit.

Nos hominum, Diuumque fidem clamore ciemus,
Quanto Fæsidium laudat vocalis agentem
Sportula. dic senior bulla dignissime, nescis,
Quas habeat Veneres aliena pecunia? nescis,
Quem tua simplicitas risum vulgo moueat, cum
Exigis à quoquam ne peieret, & putet vllis.
Esse aliquod numen templis, araeque rubenti?
Quondam hoc indigenæ viuebant more prius quam
Sumeret agrestem posito diademate falcem.
Saturnus fugiens tunc, cum virguncula Iuno,
Et priuatus adhuc Idæis Iuppiter antris.

VETVS SCHOL.

NOS *hominum Diuumque fidem.*] Cum scelerata sæcula nos hunc errorem patimur, vt hominum ac Deorum fidem imploremus.

QVANTO *Fæsidium.*] Vt ostendat Fæsidium conductos tunc habuisse, qui cum

agentem caussis magna voce laudarent.

DIC *senior bulla dignissime.*] Irrisiue, quasi iterum puer. hoc ex prouerbio Græco, δὶς παῖδες οἱ γέροντες. Cæterum bullæ qui vsus, aut à quo inuentus fuerit, supra dictum est.

NESCIS *Quum tua.*] Id est, ignoras quas voluptates populo præstas, cum perfidiam minaris.

ARAEQVE *rubentis*] Sanguinolentæ, vel ex igni.

PRIVSQVAM *Sumeret agrestem*] Id est, temporibus, quibus Saturnus regnum tenuit, fidem homines exhibebant.

IOANN. BRITANNICVS.

NOS *hominum*] Scimus inquit humani heneris scelera esse, & maxima, & infinita, tamen deorum, & hominum fidem imploramus, quasi in rem nouam, & atrocem.

CLAMORE.] Subaudi tanto.

SPORTVLA.] .i. clientes, qui sportulam accipientes à Fessidio causidico, eum adulando laudant.

LAVDAT.] Notat morem sui temporis. Nam ambitiosi, & poetæ, & causidici cœnis & muneribus laudatores sibi parabant. Persius,

——— Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum trita donare lacerna.
Et verum, inquis, amo. verum mihi discite de me. Horat.
Non ego ventosæ plebis suffragia venor,
Impensis cœnarum, & tritæ munere vestis. Mart.
Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata,
Non tu Pomponi, cœna diserta tua est.

VOCALIS.] Clamosa, à voce. nam is dicitur vocalis, qui magnam habet vocem. vnde Stentora fuisse vocalissimum dicimus, qui quinquaginta homines clamantes voce sua superaret. Vocalis etiam opponitur muto. Plin. in x. Attagen maxime Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus vero obmutescens.

DIGNISSIME *bulla.*] Id est quamuis ætate sis senex, dignus tamen videris bulla, quum sis sensu puerili. ac si dicat, nimium simplex es, & parum peritus, qui exigas vt inter mortales sit quædam vitæ sinceritas, nulli inter eos sint doli. Nam bulla, vt in Persium diximus, aurea, erat insigne puerorum prætextatorum, quæ à pectore dependebat, vt significaretur eam ætatem alterius consilio regendam. dicta à βουλὴ quod est consilium, aut quòd eam partem corporis bulla contingat. i. pectus: in quo naturale manet consilium. aut autore Asconio, quasi bullientis aquæ sinus comminuens. ea etiam vtebantur triumphantes in speciem cordis, quibusdam (vt scribit Macr.) remediis inclusis aduersus inuidiam de hac etiam non pauca Plutarchus in Problematis. Bullam etiam appellamus illud quod in aquis intumescit instar pilæ, & cito rumpitur. Ouidius.

Intumuit, sicut fuluo perlucida cælo *Surgere bulla solet.*

Eo vocabulo vsus est Varro in Re rustica ostendens vitam hominis fragilem esse, quum dixit. Homo bulla est. Inde etiam est verbum bullare, quod significat bullas, & tumores facere. Corn. Celsus loquens de vrina. Si bullat & male olet. vnde Persius *O si Ebullet patrui præclarum funus*, hoc est exeat, & rumpatur more bullæ in aquis.

QVAS *habet Veneris.*] Quàm grata sit & iucunda pecunia aliena. Nam hominibus quos indomitus auaritiæ furor agit, nihil est suauius rebus alienis: ac per hoc docet, non esse mirandum, si depositum sit ei denegatum.

QVEM *risum moueat.*] Quantopere omnes rideant simplicitatem tuam quum poscis, vt nemo deos periurio offendat, quasi nemo iam fere existere qui fallax & periurus non sit, quum iam etiam credant deos non esse.

ARAEQVE *rubenti.*] Aut propter ignem ibi ad sacrificia accensum : aut, quod magis placet, propter sanguinem victimarum.

HOC *more.*] Hac vitæ sanctitate, vt non peierarent.

INDIGENAE.] Id est inde geniti, nec aliunde venientes. hos Græci αὐτόχθονας appellant.

PRIVSQVAM *Saturnus fug.*] .i. ætate aurea, qua Saturnus regnauit, qui à Ioue filio eiectus regno Cretæ in Latium venit. à Iano in regnum benigne exceptus fuit, quod eum ruris cultum docuisset. Saturniam Italiam Ianus appellauit, aramque cum sacris condidit, quæ Saturnalia dixit: eo quod Saturnus apparere desisset. dicitur autem ab Ioue filio pulsus quia scimus tempora senescentia ab his quę sunt nata depelli. Macrob. Plin. & Lactant. Falcifer etiam est appellatus, aut quia surculorum insitiones, pomorúmque eductiones, & omnes huiusmodi fertilium Saturno tribuant disciplinas, quæ omnia sine vsu falcis fieri non posse videtur. aut quia tempus omnia metat, exceet, & incidat. Saturnus enim tempus interpretatur. Ouid.

Te fera nec quicquam placidum spondentia Martis
Sydera presserunt, falciferique senis.

Regnante igitur Ioue, ætas appellata est argentea, quæ ætate aurea fuit deterior.

DIADEMATE.] Insigni regio. erat enim pannus quo caput regis vinciebatur, de quo abunde superius diximus.

TVNC *quum virguncula Iuno.*] Subaudi erat.

ADHVC *priuatus*] Quum nondum regnum patri rapuisset, sed in antris Idæis adhuc à nymphis aleretur, capra Amalthea lac præbente, Nam Rhæa vxor Saturni verita ne pater Iouē infantem deuoraret, quum reliquos alios absumpsisset, nymphis sub Ida furtim alendum misit. Hoc autem fictum est, quia reuera Saturnus quem Græci χρόνον vocant tempus significat, à quo vicibus cuncta gignuntur & absumuntur, & eo denuo renascuntur. aut reuera legendum est primæuus Iuppiter, vt conueniat cum eo, tunc quum virguncula Iuno, vt ostendat mirum fuisse simplicitatem cum Iuno adhuc esset virguncula, & Iuppiter primæuus, iuxta illud Claudiani,

Talis ab Idæis primæuus Iuppiter antris,
Possessis stetit arce poli.

Ida autem duplex est, alter mons in Phrygia, & alter in Creta. de Cretensi nunc intelligit.

Nulla super nubes conuiuia Cælicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis vxor
Ad cyathos, & iam siccato nectare tergens
Brachia Volcanus Liparæa nigra taberna.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
Talis, vt est hodie, contentáque sidera paucis
Numinibus miserum vrgebant Atlanta minori
Pondere. nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Sicula toruus cum coniuge Pluton.
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri
Pœna: sed infernis hilares sine Regibus Vmbræ.

VET. SCHOL.

NVLLA *super nubes*] Irrisiones per immutationes formarum.

HERCVLIS *vxor.*] Hebem dicit.

NEC *puer Iliacus*] Ganymedes.

ETIAM *siccato nectare tergens*] Vt bene placeat etiam exsiccato, feculento, aut liquefacto.

PRANDEBAT *sibi quisque Deus.*] Non in conuiuio communi, sed priuatim.

MISERVM *vrguebant Atlant.*] Quia dicunt eum cælum sustinere: vt Virgilius,

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

NONDVM *sortitus.s.p.*] Id est, cum adhuc nec Iuppiter regnum celeste teneret, nec Neptunus mar, nec Pluton inferna cum Proserpina.

NEC *rota*] Rota, in qua Ixion dicitur volui. Saxum, quod Sisyphus voluit. vultur qui iecur Tityi comedit.

HILARES *sine regibus vmbræ.*] Nam non erat opus iudicibus, dum scelera nulla procederent.

IOANNES BRITANNICVS.

NVLLA *super nubes.*] Sensus est, tunc inquit homines sine aliquo flagitio viuebant, quum dij nulla adhuc celebrarent conuiuia in cælo, ac per hoc pauci in cælo morarentur, nullúsque adhuc deus esset qui maria, aut inferna diuiso imperio teneret. Super nubes, id est in cælo, vt ostendat miram in cælo fuisse deorum paucitatem.

PVER *Iliacus.*] Ganymedes, quem in aquilam transfiguratus Iupiter in cælum tulit, suorúmque poculorum ministratorem fecit, remota Hebe communi ipsius Iouis & Iunonis filia, quam sibi Hercules in cælum translatus matrimonio copulauit. ergo vxor Herculis, id est Hebe. ἥβη Græce, pubertas Latine interpretatur.

AD *cyathos.*] Ad ministerium poculorum, subaudi erat.

SICCATO *nectare.*] Epoto vino. Nam nectar proprie deorum est potio.

BRACHIA *nigra.*] Fuligine, & carbone.

TABERNA *Liparæa*] Id est officina quam in Lipara habuisse fertur. est enim insula vna ex septem Æoliis ei consecrata. vnde Valerius Flaccus loquens de Vulcano sic.

Lemnos cara deo, nec fama notior Ætna,
Aut Liparea domus. ——

de ea etiam diximus in prima Satyra.

PRANDEBAT *sibi*] Hoc est quisque deus sibi ministrabat, & seruiebat, aut quod non minus placet, hoc dicit quia qui ad alienum accedit conuiuium, videtur prandere in gratiam alterius. Quisque ergo deus prandebat sibi, id est domi suæ, & in gratiam suam, & non alterius: videtúrque respicere ad id quod antiqui in gratiam amicorum bibebant, & propinabant, vnde est illud ante,

—— —— *quando propinat*
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula: ——

& ita dictum prandebat sibi, sicut illud bibit sibi. apud Homerum in ix. Quibus locis iuniores coronata gradatim pocula propinarunt: atque vbi legati primum dijs libarunt, deinde sibi: quoad voluntas tulit, biberunt. Nec turba deorum talis, subaudi erat, quæ sibi posceret tantam lautitiam, quum vnusquisque sibi ministraret: aut re uera posuit talis pro tanta, nam sequitur, —— *contentáque sydera paucis Numinibus.*

nam D odorus ostendit libro primo pa cos suisse deos.

ATLANTA.] Atlas, vt dicimus in Sa y a *Atticus eximie*, mons est Mauritaniæ mitæ altitudinis, vt eius cacumen nequeat c rni, quòd nubibus nunquam rel n- ou ur. Columnam cœli illum indigenæ aiunt. Sed hoc ad fabulam respexit. Nam ferunt Atlantem Libyæ filium fratrem Hesperi tanta magnitu ine fuisse vt humeris suis cœlum sustineret, sed eum à Perseo quum ad eum occisa Medusa diuertisset conuersum fuisse in montem sui nomin s, quum ipse à se Perseum repelleret. Sed quòd cœlũ humeris sustinuisse dicitur, est ex historia: nam is, vt scribit Plinius libro septimo Astrologiam inuenit. Vnde Ouidius in Epistola Deianiræ.

Hercule supposito, sydera fulsit Atlas.

SORTITVS.] Subaudi erat, id est nondum Neptuno imperium maris contigerat, quod postea ei sorte euenit, quum Ioui cœlum & nubes, Plutoni vero inferna contigissent. nam profundum absolute pro mari ponitur. Seneca, non necesse est omne perscrutari profundum. Statius in Syluis.

Inque omni felix tua cymba profundo.

Valerius Flaccus libro ij. *Si sedet Ægæi scopulos h bitare profundi.* De diuisione autem rerum inter deos, ita fit mentio apud Homerum in xv. Iliados, vbi sic loquitur Neptunus. Etenim tres liberi sumus ex Saturno & Rhæa nati: Iupiter, ego, & Pluton, suam quisque dignitatem sortiti. nam quum trifariam vniuersa diuisissemus, sortem commisimus, mihique cessit mare, Plutoni infernæ tenebræ, Ioui cœlum cum laxo æthere, & nubibus. Terra autem, & Olympus non certi dei, sed communes omnium sunt.

SICVLA *cum coniuge Pluton.*] Id est nondum erat Pluto dominus inferorum constitutus, cum Proserpina Cereris filia, quam postea in Sicilia flores colligentem rapuit secum ad inferos. De cuius raptu eleganter cum Claudianus, tum Ouidius quinto Fastorum.

NEC *rota.*] Nondum erant apud inferos statuta supplicia. per rotam autem intelligit cruciatum Ixionis, qui intextus rotæ torquetur, id enim supplicij pati dicitur, quòd quum Iouis, & Iunonis esset secretarius, ausus est Iunonem de strupto interpellare, quæ ei, suadente Ioue, nubem in sui formam obiecit: cum qua concubuit, grauidámque fecit, ex qua Centauri nati sunt, qui à poëtis nubigenæ vocantur. Quum postea gloriaretur, se rem cum Iunone habuisse, eum Iupiter rota serpentibus circumfusa intexuit. Tibullus:

Illic Iunonem tentare Ixionis ausi,
Versantur celeri noxia membra rota.

NEC *Furiæ.*] s. Alecto, Tisiphone, & Megera, quæ filiæ dicuntur fuisse Noctis & Achetontis. De quibus sic Vergil.

Dicuntur geminæ pestes cognomine diræ,
Quas & tartaream nox intempesta Megeram,
Vno eademque tulit partu.

NEC *saxum.*] Quo Sisyphus punitur. is enim quum Isthmum latrocinijs infestaret, cogebat transeuntes pedes sibi lauare, quos officio occupatos, calcibus in mare proijciebat. à Theseo interemptus est, & hac apud inferos iugi afficitur pœna vt grande saxum aduersum montem ferat, quod quum ad montis verticem trusérit, lapsum ad ima redit. Ouid.

Aut petis, aut vrges, rediturum Sisyphe saxum.

AVT *vulturis atrij*] Pœna qua Tityus afficitur, Qui cum Latonæ vim inferre vellet, ab Apolline sagittis confossus, fuit ad inferos trusus, vultur eius cor renascens assidue depascitur vnde Tibullus,

Porrectusque nouem Titius per iugera terræ,
Assiduas atro viscere pascit aues.

Is enim filius fuit Iouis ex Thiara filia Orchomeni, quam quum Iupiter grauidam fecisset Iunonisq; irã timeret, in spelunca sub terra abdidit, vnde natus Tytius filius terræ est existimatus, ea corporis magnitudine fuit, vt nouẽ terræ iugera occuparet

Improbitas illo fuit admirabilis æuo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, &, si
Barbato cuicunque puer, licet ipse videret
Plura domi fraga, & maiores glandis aceruos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primáque per adeo sacræ lanugo senectæ.
Nunc, si depositum non infitietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Tuscis digna libellis,
Quæque coronata lustrari debeat agna.

VETVS SCHOL.

IMPROBITAS *illo.*] Mirabile fuit si quis illo tempore improbus inueniretur.

PLVRA *domi fraga.*] Quamuis ditior esset. Virg. —— *& humi nascentia fraga.* Diuitiæ autem in fragis & in glande taxabantur.

TAM *venerabile erat.*] Ita inquit, videbatur venerabilis ætas, vt pueris maioribus se annis quatuor deferri *· vt esset prima lanugo, id est, iuuenes deferens senibus adsectarent.

CVM *tota ærugina follem.*] Æris vitium, ærugo dicitur ferri rubigo.

PRODIGIOSA *fides.*] Quasi monstro similis.

QVAEQVE *coronata.*] Quæ residem * fœdes sacrificijs lustrari debet.

IOAN. BRITANNICVS.

C. IMPROBITAS *illo æuo fuit admirabilis.*] Id est rara, noua, & insitata. Nam quæ huiusmodi sunt, excitant admirationem. id declaratur sequenti versu: credebant hoc grande nefas. Mirabantur omnes, si vel minima improbitas in aliquo existeret. At nunc contra in tanta ingentium vitiorum & corruptelarum multitudine admiramur, si quis paulo modestior sit aut iustior. Nam vt aquila muscas non cernit, verueces, & vitulos cernit: sic nos, vix maxima scelera miramur.

SI *iuuenis vetulo non assurrexerat.*] At hodie tantum abest vt assurgant iuniores senioribus, vt ne cedere quidem ei de via velint, tanta est iuuentutis improbitas. Communi tamen omnium gentium more comprobatum est, (vt Cicero de Inuent. lib. primo testatur) vt maioribus natu à natu minoribus assurgatur. Id quod idem cum alibi, tum De offic. libro primo confirmat. Est igitur, inquit, adolescentis maioris natu vereri (id est, venerari, & reuereri) ex hisque diligere optimos & probatissimos, quorum consilio, atque autoritate nitatur. vide item quæ Valer. Max. scribit libro secundo, cap. de Institutis antiquis, titulo De honore impenso senibus à iuuenibus. S.

GLANDIS *aceruos.*] Homines enim ætate aurea arborum fœtibus vescebantur. Tibullus.

Rura cano, rurisque deos, his vita magistris,
Desueuit querna pellere glande famem.

Claudianus

Claudianus primo De raptu Proserpinæ sic,

Vnde datæ fruges populis, & glande relicta,
Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis.

PLVRA *farra*] Licet esset ditior. Farra autem nominauit, quia antiqui, vt Verrius tradidit, trecentis annis farre vixerunt.

PRIMAQVE *par adeo.*] Legendum est par, non autem pars, vt sit sensus prima lanugo, & primum barbitium erat par sacræ senectæ, id est pueri barbatum iuuenem, qui ætate fuisset maior, venerabantur vt senem.

NON *inficietur*] Non deneget.

VETEREM *follem.*] Quasi rem vilissimam, id est marsupium ipsum vetus. Nam follis pro repositorio nummorũ ponitur. vnde Apuleius libro quarto Metamorph. Nummularius pannosus alioquin & sordidus aureos folles incubabat. follem item accipimus pro instrumento quo ventus attrahitur, & emittitur. vnde & follem appellamus genus pilæ, quod vento inflatur, de quo ita meminit Plautus. *Ego te follem pugillatorium faciam, & pendentem cursabo pugnis* Martialis,

Folle decet pueros ludere, folle senes.

Tranquillus in Augusto. post bella ciuilia ad pilam primo folliculúmque transit. folliculum item accipimus pro tegumento leguminum, & id genus rerum.

CVM *tota ærugine.*] Cum tota moneta rubiginosa, quæ ex longo in arca situ rubiginem contraxerit, ærugo enim idem est quod rubigo. Plinius in libro decimoquinto loquens de amurca. Arcas decocta vngi atque æramenta contra æruginem. Æruginem etiam docet Vitruuius libro septimo genus esse coloris, quam vocant erucam, eámque dicit effici, quum dolijs sarmenta collocantes aceto suffuso supra sarmenta collocant lamellas æreas, deinde ea operculis obturant, ne spiramentum obturata emittant. post certum tempus aperientes, inueniunt ex lamellis æreis æruginem, quam vt dixi appellant erucam.

PRODIGIOSA *fides.*) Loco prodigij habetur, si tantam fidem inuenias, vt depositum non negetur. Prodigium est enim dictum, autore Cicerone De diuinatione, quod prædicat, ostentum ab ostendendo, portentum à portendendo, id est significando, monstrum à monstrando.

TVSCIS *digna tabellis.*] Id est quæ ex instituto Hetruscæ disciplinæ procuretur. nam haruspicina inuenta fuit ab Hetruscis. In agro enim Tarquiniensi puer dicitur diuinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicij, quam Lucumones Hetruriæ potentes exscripserunt. autor Censorinus. de quo sic & Ouid. in lib. xv. Metamorph.

Haud aliter stupuit, quam quum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mot is aspexit in aruis,
Sponte sua primum nul óque agitante moueri:
Sumere mox hominis, terræque amittere formam,
Oráque venturis aperire recentia fatis,
Indigenæ dixere Tagem, qui primus Hetruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.

Nam quum araretur impressio altiore sulco, puer repente natus est senili prudentia, qui dictus est Tages, quo viso bubsequa obstupefactus, clamorem maximum extulit, ad quem tota Hetruria concurrit. Tum puer plura omnibus audientibus locutus est, quæ ad disciplinam pertinerent Aruspicinæ, quæ excepta literis mandata fuerunt. Myrsilus quoque Lesbius scribit Hetruscos diuinationes reperisse.

LVSTRARI.] Expiari.

AGNA *coronata.*] Aut vittis, aut corona ornata, nam ita ad sacrificium ducebatur victima.

Egregium, ſanctúmque virum ſi cerno, bimembri
Hoc monſtrum puero, vel mirandis ſub aratro
Piſcibus inuentis, & fœtæ comparò mulæ
Sollicitus, tanquam lapides effuderit imber,
Examénque apium longa conſederit vua
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris ſeſtertia fraude
Sacrilega. quid ſi bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? maiorem tertius illa
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile, & pronum eſt ſuperos contemnere teſteis,
Si mortalis idem nemo ſciat. adſpice, quanta
Voce neget, quæ ſit ficti conſtantia vultus.

VETVS SCHOL.

HOC *monſtrum puero.*] Id eſt, hoc tempore vir bonus monſtris conferendus eſt.

ET *fœtæ comparo mulæ.*] Monſtris. Prodigia quæ bellum ciuile Cæſaris & Pompeij præceſſerunt.

GVRGITIBVS *miris.*] Aut lacteis, aut ſanguineis.

INTERCEPTA *decem.*] Apoſtrophã facit ad illum, cuius ob reditum ſacrificauit.

HOC *arcana modo.*] Perdidit commendatam.

TAM *facile & primum eſt.*] Id eſt, Facilius contemnuntur Dij, ſi hominis teſtimonium interſit, qui in iudicio dicat, vidi.

QVAE *ſit ficti c. v.*] Pro, quanta ſit: vt Terentius,

Num eius vultus pudoris ſignum vſque indicat. Vultus, negantis vultus.

IOANNES BRITANNICVS.

EGREGIVM, *ſanctúmque virum.*] Iniquitatẽ temporum ſuorum notat, quibus mira bonorũ virorum paucitas erat. Eſt enim ſenſus: Si virũ bonũ conſpexero, illum cõparauero puero bimẽbri, vt innuat prodigioſam rem eſſe, ſi vir bonus inueniatur.

ET *miranti ſub aratro.*] Ordo eſt, & ſenſus, & cõparo piſcibus inuentis ſub aratro miranti, vt rei inanimatæ dederit ſenſum quaſi aratrũ miretur nouitatem monſtri.

ET *fœta mula.*] Quæ peperit. nam mulæ non pariunt, licet Plin. teſtetur annales tradidiſſe mulam peperiſſe, ſed in portentum. ſcribit Appianus libro primo, mulam ante Syllæ aduentum in Vrbem peperiſſe.

IMBER *effuderit lapides.*] Portentoſum enim eſt lapidibus pluiſſe, quod tamen accidiſſe ſcribit Liuius, & Val. Max. lib. j. In Piceno lapides pluiſſe. Tibullus:

Multus vt in terras depluerítque lapis.

Cæterum Apianus libro tertio Bellorum ciuilium ſic ſcribit, Circa ſolem porro inſolita apparuere ſigna, & imbres lapidei è cælo miſſi, continuáque fulmina in templis, ſtatuíſque deorum deciderunt, &c.

ATQVE *tamen apum.*] Prodigium, vt scribit Plinius faciunt apes, si aut domibus, aut templis considerint, in speciémque vuæ dependerint. Colu. Deinde quũ examen glomeratum in proximo frondentis arbusculæ ramo consedit, animaduertito an totum examen in speciem vnius vuæ dependeat.

MIRIS *gurgitibus.*] Insuetatis vadis.

VORTICE.] Liquore. C. seu potius vnda & fluctu copioso, & contorta. S. nam vortex proprie appellatur aqua in gyrum se agens à vertendo. vnde Vergil.

Et rapidus vorat æquore vortex.

QVID *si his centum.*] Consolatio ab aliena calamitate & grauiore, quasi dicat, æquo animo tibi ferenda est fortuna tua, quando alijs longe grauiora acciderunt, tamen omnia patienter tulere.

QVID] Subaudi dicas, quàm miserabile censeas?

ARCANA.] Deposita sine vllis testibus.

HOC *modo*] Quo tu perdidisti per fraudem.

TAM *facile.*] Tam impij sunt homines, vt deos ipsos, qui omnium humanarũ operationum sunt cognitores, facile contemnant, nec metuant ne puniantur.

FICTI *Vultus.*] Hominis est scelerati vultum fingere, vnde Terent.

Vultus quoque hominum fingit scelus.

nam differentiam faciunt inter vultum & faciem, vt facies sit ipsa oris species, licet etiam capiatur pro tota forma & habitu totius corporis, vt est illud apud Plautum. *Sed earum nutrix, quæ sit facie mihi expedit dicere. statura non magna, corpore aquilino, ipsa est specie venustiore, atque oculis pernigris.* referturque non solum ad corpus hominis, sed etiam ad alia multa, vt si dicamus, faciem loci, & faciem vrbis, hoc est speciem & formam loci, & vrbis: vultus vero à volo dictus, voluntatem ipsam significat hominis: quæ pro motu animi in facie ostenditur. Et licet vultus proprie ad animum, facies vero ad corpus referatur, vt mœsto vultu, irato vultu, longa facie, breui facie, licet tamen aliquando vno pro alio vtũ, vt facies ad animam, vultus ad corpus, & contra referantur.

Per Solis radios, Tarpeiáque fulmina iurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi spicula vatis:
Per calamos venatricis pharetrámque puellæ,
Pérque tuum pater Ægei Neptune tridentem:
Addit et Herculeos arcus, hastámque Mineruæ,
Quidquid habent telorum armamentaria cæli.
Si vero et pater est, comedam, inquit, flebile gnati
Sinciput elixi, Pharióque madentis aceto.
Sunt in Fortunæ qui casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moueri
Natura voluente vices & lucis, et anni,
Atque ideo intrepidi quæcúmque altaria tangunt.

VETVS SCHOL.

TARPEIAQVE. *fulmina.*] Capitolini Iouis.

PER *cal. venatr.*] Κατὰ πάντων, per omnes Deos iurat.

ARMAMENTARIA *cæli.*] In quibus arma posita sunt.

COMEDAT, *inquit. f. n.*] Id est, per filios tuos iurat, Sic non eos comedat.

PHARIOQVE *m. aceto.*] Ægyptio, forti.

SVNT *in fort.*] Dicit quam ob caussam homines periurent, cum dicant quod non Dijs agimur, sed fortunæ casibus. Quid ergo Dij nocebunt læsi, si fortuna disponente, vita hominum regitur?

NATVRA *volente.*] Vt natura disposuit.

ATQVE *ideo intrepidi.*] Sine vllo timore peierant.

IOANNES BRITANNICVS.

PER *radios solis.*] Persæ, vt scribit Iustinus libro primo solem, equósque eidem sacratos colebant. Herodotus autem scribit libro primo, Persas soli, lunæque sacrificare & Telluri, & igni & aquæ, & ventis, quibus solis gubernantur, &c.

TARPEIA.] Id est, quæ Ioui assignantur, cuius templum in colle Tarpeio situ erat, quod postea (vt diximus superiore Satyra) Capitolinum fuit appellatum à capite hominis ibi inuento, quum fundamenta iacerentur.

FRAMEAM *Martis.*] Gladium Martis, licet framea etiam pro hasta accipiatur. Tacit. lib. de Germaniæ situ sic inquit, Rari gladijs aut maioribus lanceis vtuntur, hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt angusto & breui ferro. Idem paulo inferius, scutum cum framea gladioque. De framea etiam meminit Gellius lib. x. Hic autem à Iuuenale pro gladio poni videtur: nam Martis est insigne. vnde poeta in Carmine obscœno sic ait.

Nec Mauors illum, per quem valet occulit ensem,
Nec latet in tepido Palladis hasta sinu,

hasta enim est insigne Palladis. Ergo sicut pila sunt tela peculiaria Romanorum, gessa Gallorum, latissæ Macedonum, ita frameæ sunt Germanorum.

SPICVLA.] Sagittas. Vergil. *Non pudet auratas Phœbum portare sagittas.* Spiculum proprie appellatur cuspis illa, quæ sagittis præfigitur.

VATIS *Cyrr.*] Apollinis qui, Delphis oracula dabat ex spelunca: apud quos vicina est Cyrrha, nam ab ea ad Delphos incipit ascensio stadiorum fere lxxx. hinc ergo dicebatur Apollo Cyrrhæus. Delphi autem & Cyrrha oppida sunt Phocidis regionis.

PER *calamos.*] Sagittas, quæ ex calamis fiebant. Virgil. *Quum Daphnidis arcum Fregisti & calamos.* calamis Orientis populi bella conficiunt, calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Plin.

PVELLAE *venatricis.*] Dianæ.

NEPTVNE *pater Æges.*] Ferunt enim fabulæ Ægeum regem Athenarum filium fuisse Neptuni, patrem Thesei.

TVVM *tridentem.*] Fuscinam tuam. Poëta in carmine obscœno.

Fulmen habet mundi dominus, tenet illud aperte,
Nec datur æquoreo fuscina tecta deo.

HERCVLEOS *arcus.*] Legendum est arcus, non artus. de telis enim intelligit, sequitur namque: *Quicquid habent telorum armamentaria cæli.*

ARMAMENTARIA.] Loca vbi reponuntur arma.

SI *vero pater est.*] Si filios habet.

COMEDAM.] Obtestatur, vt sibi habeatur fides.

SINCIPVT.] Aliqui dicunt appellatum esse, quasi semicaput, prioremque capitis partem esse, cui opinioni haud quaquã astipulor. nam occipitio opponitur frõs, non sinciput. Apuleius in prima Apologia loquens de quodam Thallo morbo comitiali laborante sic ait, Facie vlcerosus, fronte & occipitio conquassatus. aliud igitur significat sinciput, quod forte adhuc pauci intellexere. Pers.

——*Fumosum sinciput aure.* Plin. Sinciput verrinum, Macrob. Sinciput aprugnum. pro toto capite poni videtur apud Plautum in Mænechmis. *Non est tibi sanum sinciput adolescens.* Sic etiam apud Persium.

——— *Mihi festinus coquatur*
Vrtica. & fissa fumosum sinciput aure.

Licet illic dixerimus partem esse caput. Flauius Vopiscus in Tacito sic inquit. Cõnuiuium vero vnius gallinacei, ita vt sinciput adderet, & oua pro omnibus olelibus affatim ministrantibus lactucis impatienter illusit.

Flebile.] Deflendum mihi.

Elixi.] Aqua cocti, à liquore secundum Varronem.

Phario.] Ægyptiaco. Pharus enim est insula cum turri eiusdem nominis, Alexandriæ opposita. De qua non pauca Cæsar in Commentariis, Plinius, Strabo, Solinus, & Lucanus. Propertius.

——— *& Ptolomeæ littora capta Phari.*

Acetum autem Ægyptiacum optimum fuisse ostendit Martialis,

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti:
——— *Esset, si vini vilior illa foret.*

Svnt *qui in fortunæ.*] Inter philosophos triplex fuit de diis opinio. Alij enim inter quos fuit Diagoras, negauerunt deos esse: alij deos esse censuerunt, sed res humanas non curare, iisque fuere Epicurei: alij esse & curare, vt Stoici. Ait igitur Iuuenalis, multos existere qui Diagoræ opinionem secuti, existiment deum non esse qui res humanas curet: sed tantummodo omnia nutu naturæ, fortunæue agi, atque ideo sine aliquo metu scelera perpetrent. Alios vero esse qui deos esse putent timeantque eos, & tamen peierent pluris pecuniam facientes, quàm iram deorum.

Natvra *voluente vices.*] Opinionem eorum sequitur qui naturam falsò à deo separantes quæsiuere, quid prius fuit, natura, an deus. Si natura prior est, ergo Deus natus est. Atqui Deus nasci non potuit. Rursus si Deus prior est, nata est natura quod si nasci potuit natura, incipit non esse natura. Hinc illud pendet Ouidij in primo Metamor. *Hanc deus & melior litem natura diremit,*
vbi ostendit naturam esse deo potentiorem, quasi quæ ante deum fuerit, & à qua omnia sint orta, quam sententiam tetigit & Claudianus in laude quarti consulatus Honorij.

Talis ab Idæis primæuus Iuppiter antris
Possessis stetit arce poli, famulosque recepit
Natura tradente deos. Et idem alibi.
Iuppiter, vt perhibent, spacium quum discere vellet
Naturæ, regni nescius ipse sui,
Armigeros vtrinque deos æqualibus alis
Misit ab Eoo, occiduisque plagis.

vnde falluntur illi, qui apud Ouidium exponunt, &, pro id est vt stet expositiue quum secutus sic poeta eos philosophos qui naturam separarunt, vt diximus, à deo volueruntque eam esse potentiorem deo, quod & Cicero secutus est in Paradoxis his verbis. Tu quum tibi siue deus, siue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura dederit animum &c. vbi aperte docet deum, & naturam non esse idem. Rerum autem naturæ patronos fuisse docet Apuleius in prima Apologia Anaxagoram, Leucippum, Democritum, & Epicurum. nam deos abnuere existimabantur, solam autem naturam dicebant esse à qua vt diximus omnia nascerentur, Sed vt tradit Lactantius Firmianus, melius Seneca omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nil aliud esse naturam, quàm deum. Ergo inquit deum non laudabimus? cui naturalis est virtus, nec illam didicit ex vllo, immo laudabimus. quamuis naturalis illa ei sit, sibi illam dedit, quoniam deus ipsa natura est, Cur igitur inquit ortum rerum tribuis naturæ ac detrahis deo.

Volvente *vices.*] Id est cursus, & vertigines diei & anni, ac per hoc omne temporum curriculum. Claudianus. *annique meatus, Et lucis, noctisque vices.*

Atqve *ideo.*] Ob eam rem intrepidi iurant, quia non putent esse deos quos offendant.

Altaria *tangunt.*] Aras omnium deorum tangendo iurant.

Est alius metuens, ne crimen pœna ſequatur:
Hic putat eſſe Deos, & peierat, atque ita ſecum.
Decernat quodcumque volet de corpore noſtro
Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro,
Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, nummos.
Et phthiſis, & vomicæ putres, & dimidium crus
Sunt tanti? pauper locupletem optare podagram
Nec dubitet Ladas, ſi non eget Anticyra, nec
Archigene. quid enim velocis gloria plantæ
Præſtat, & eſuriens Piſææ ramus oliuæ?
Vt ſit magna, tamen certe lenta ira Deorum eſt.

VETVS SCHOL.

EST *alius metuens.*] Qui credit, delictum poſſe puniri voluntate Deorum, ſed veniam ſperat.

FERIAT *mea lumina.*] Id eſt, cæcum etiam faciat.

DVMMODO *vel cæcus.*] Id eſt, ſi pro ingenti pretio ferenda eſt cæcitas, dummodo magnum ſit quod negetur.

SVNT *tanti.*] Melius eſt ægrotare cum diuitiis, quam eſſe ſanum pauperem.

NEC *dubitet ladas.*] Ladas fuit inter nobiliſſimos curſores olympico certamine, cui * æmulus Talaris eandem gloriæ palmam tulit, ſed apud Elidem coronatus eſt. Senſus autem ex perſona periuri eſt, Melius eſt cum vno pede currere, quam pauperem viuere, & ſi hoc ſis in curſu quod Ladas.

QVID *enim vel. g. p.*] Quid preſtat coronari in Elida, vbi athletæ habent Olympiacum certameu.

VT *ſit magna tamen.*] Concedo, inquit, vt delictum puniant Dij, tarde tamen.

IOANNES BRITANNICVS.

EST *alius metuens.*] Alij inquit ſunt, qui omnino deos eſſe credunt & deorum iram metuunt, ne puniantur quum malefecerint, tamen peierant auiditate pecuniæ obcæcati.

PEIERAT.] Is peierare dicitur, qui datam fidem non præſtat.

SECVM] Tacitus in animo ſuo.

DECERNAT.] Statuat. & quodcunque volet ſupplicium ſumat.

SISTRO.] Hypallage eſt pro ipſi irata. Iſis Ægypriorum dea cuius ſacrificia Romam tranſlata præcipua veneratione colebantur, putabaturque dea ferire periuros, quotiens per eam iurantes fidem non ſeruaſſent, vnde Ouid. in Ponto.

Vidi ego linigeræ numen violaſſe fatentem
Iſidis, Iſiacos ante ſedere focos:
Alter ob huic ſimilem priuatus lumine culpam,
Clamabat media ſe meruiſſe via.

Vbi locus corrigendus eſt, nam pro linigeræ ſcriptum eſt linigenæ, de qua plura alibi.

SISTRO.] Inſtrumentum erat tinnulum, quo Iſidis ſacerdotes in ſacris vte-

bantur. Apul. libro xi. Metam. æreis & argenteis, immo vero & aureis sistris argutum tinnitum constrepentes. & paulopost, sacerdos appropinquat dextera proferens sistrum. Ouid. in Ponto.

Et quis ita est audax, vt limine cogat abire,
Lactantem Pharia tinnula sistra manu?

VEL *cæcus*] Id est etiam cæcus.

PHTHISIS.] Dictio est Græca, quæ corruptionem, tabem, maciem significat. est enim morbus, qui hominem paulatim consumit. à φθίνω, quod est corrumpo.

VOMICAE *p.*] Vomica vlcus est malignum latens, & tumens cum sanie. à vomenda sanie dicta. vnamquanque partem corporis infestat. Plinius libro ij. capite xiij. docet ocimum syluestre vomicis vuluæ mederi. Celsus ait in tertio vomicæ finem esse, vt: uimpatu.

SVNT *tanti.*] Ordo est, Et phthisis & vomicæ puttes sunt tanti? Sensus est, sunt ne adeo mihi timenda & æstimanda hæc mala, vt negem nummos? quasi dicat, minimi mihi sunt facienda præ pecunia. dicimus enim, tantine facis periculum, id est timeas ne tantopere periculum, vt tantam lucri ansam amittas? legendumque est cum interrogatione.

PAVPER *locupletem optare podagram ne dubitet Ladas.*] Superiorem sensum declarat per hæc sequentia, sunt autem verba periuri. Estque sensus & ordo, Ladas, qui miræ fuit pernicitatis pauper, non dubitet optare sibi podagram diuitem, id est non dubitet illam velocitatis gloriam cõtemnere, & optare sibi podagram qua vna maxime velocitas impeditur, modo ad diuitias transeat. Itaque locus est corrigendus vt non landas, sed Ladas legatur. is enim vt scribit Solinus, primam palmam pernicitatis est adeptus, qui ita sub canum puluerem cursitauit, vt in harenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum. eius meminit & Martialis in secundo.

Quod si per graciles vias petauri,
Inuitum iubeas subire Ladam.

per Ladam autem omnem intelligit pauperem expediti corporis. De Lada meminit & Catullus.

Non Ladas ego pinnipesue Perseus.

Eiusdem meminit & Cicero sic in Rheto. ad Herennium libro quarto. Quasi si quis ad Olympiacum venerit cursum & steterit vt mittatur, impudentésque illos dicat esse qui currere cœperunt, ipse intra carceres stet, & narret aliis quomodo Ladas, aut Boius cum Sicyoniis cursitarit.

LOCVPLETEM.] Non exponas. qualem patiuntur maxime locupletes, sed locupletem podagram, id est morbum ipsum in summa opulentia. quid enim prosit Ladæ pauperi, si in paupertate manendum sit, optare sibi podagram, qua vexantur locupletes. sic ergo exponendum est: Ladas pauper modo diuitiis cumuletur non dubitet optare vel podagram velocitati suæ aduersatricem, modo habeat vnde largiter & delicate viuat. sicque cum superioribus optime coniungitur.

SI *non eget Ant.*] Verba periuri. Ladas inquit cursor, non dubitet, si non eget Anticyra. i. si insanus non est. nam Anticyra insula est, quæ olim Cyparissus nominata est, vt scribit Pausanias, sed mutato nomine Anticyra est appellata, ab Anticyro Herculis socio. vt vero scribit Strabo ciuitas est ad sinum iacens Maliacũ, & Oetam montem Ibi helleborus, siue veratrum nascebatur, quo vt scribit Plinius hominis insania & mali humores emendantur. & ad ingenium acuendum plurimum valet. vnde Carneades responsurus libris Zenonis Stoici, helleborũ cãdidum sumpsit, de quo multa diximus apud Pers. illic: *Ebria veratro.* ergo si nõ eget Anticyra, id est, si non eget helleboro, quo hominis insania emendatur, ac per hoc si insanus non est.

ARCHIGENE.] Medico, qui veluti in delirio feriat venam in media fronte, sicuti ante dictum est.

O medici mediam pertundite venam.

de Archigene facta est mentio in sexta Satyra illic, *aduocat Archigenem.*

QVID *enim veloci.*] Quid inquit prodest Ladæ pauperi firma corporis valetudo, & quòd pedum sit summa pernicitate, ita etiam vt Olympicis ludis sæpe palmam reportet, si in paupertate sit viuendum? quasi dicat, longe vtilius est homini morbis vel grauissimis vexari, dummodo sit in summa rerum opulentia, quàm sanitatem corporis habere, & in paupertate viuere.

PRAESTAT.] Quid præbet vtilitatis.

PLANTAE *veloci.*] Quod sit mira pedum pernicitate.

RAMVS *oliuæ.*] Vt sit victor in ludis Olympicis, vbi victores oleastro coronabantur, autor Plinius lib. decimoquinto. Interque alia certamina cursu potissimum contenditur, vnde, *veloci gloria plantæ.*

PISAEAE.] Pisa, & Elis ciuitates sunt Peloponnesi, inter quas iacet campus vastissimus, qui Olympia nominatur, vbi ludi celebrabantur, qui à locorum propinquitate dicuntur, & Pisæi, & Elæi, & Olympici, siue Olympij, non autem, vt falso quidam putauerunt, ab Olympo monte.

ESVRIENS.] Quòd sit victor, & esuriat, id est vt sit pauper.

VT *sit magna*] Sensus est. Concedo inquit deos esse, & grauiter delinquentibus irasci, tamen ad puniendum lenti sunt. præterea si omnes puniendi sunt, longum erit vt me puniant. Ordo est. Ira deorum certe lenta est, vt sit magna, id est quamuis sit magna. vt sit concessio esse deos, sed lentos ad vindictam.

LENTA.] Non festinata, tarda: Valer. Lento enim gradu ad vindictam sui procedit ira, tarditatémque supplicij grauitate compensat.

Si curant igitur cunctos punire nocenteis,
Quando ad me venient? sed & exorabile Numen
Fortasse experiar: solet his ignoscere. multi
Committunt eadem diuerso crimina fato:
Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. tunc te sacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere immo vltro, ac vexare paratus.
Nam cum magna malæ superest audacia caussæ,
Creditur à multis fiducia. mimum agit ille,
Vrbani qualem fugitiuus scurra Catulli:
Tu miser exclamas, vt Stentora vincere possis,
Vel potius, quantum Gradiuus Homericus.

IOANNES BRITANNICVS.

FORTASSE *experiar.*] Fortasse, inquit, placabile numen, quod omnia diuersa sunt facta: vsque adeo vt in eodem crimine deprehensi, alter crucem mereatur, alter imperium.

HIC *diadema.*] vt Romulus pro commisso scelere non dedit pœnas, & imperium adeptus est.

SACRA *ad delubra vocante*.] Vocantem ad templum, vt iuret.

NAM *cum m gna malæ*.] Nam cum, inquit, homines, qui malam caussam habent, * id est, qui denegant alienum vita fuerit improba contentio, audacia creditur innocens, vt mimum vrbani scurræ agere ac intisione audaciæ videatur. Talis est enim mimus, vbi seruus fugitiuu: dominum suum trahit. Catullus, mimographus fuit.

TVM *miser exclamas*.] Præcones Græcorum: quia antiqui tubas non habebant.

QVAN. *Gra. Hom.*] Mars cum plagatus est à Diomede.

IOAN. BRITANNICVS.

SED *& exorabile numen*.] Talia solent tibi comminisci, qui turpiter volunt viuere.

AD *me*] Puniendum.

HIS.] talibus delictis.

MVLTI.] Verba sunt peccantis, quibus occurrit his qui possent dicere sibi cauendum esse a supplicijs legum humanarum, ait ergo: non ignoro hoc quidem, sed tamen multos constat eadem committere crimina, sed diuerso fato: alij puniuntur, alij non modo non puniũtur, sed honoribus etiam decorantur. quasi colligat sibi etiam accidere posse, vt pro malefactis beneficia accipiat.

DIVERSO *fato*.] Diuerso euentu.

DIADEMA.] Euectus est ad regiam dignitatem: nam diadema fascia erat (vt supra diximus) qua caput regis vinciebatur; à διαδῶ quod est circumligo.

CONFIRMAT *animum*.] Animum commasculat & corroborat.

TREPIDVM *formidine diræ culpæ*. Qui formidat, & tremit conscientia diri sceleris.

PRAECEDIT.] Scilicet ipse periurus, tanquam innocentiæ suæ confidat.

TE *vocantem*.] Hoc est te qui petis depositum.

NAM *creditur fiducia*.] Confirmatio rationis, quare tantæ audaciæ sit. quia multi inquit malicia hominum decepti, putant eum esse innocentem, qui magna cum audacia causam suam tuetur, idcirco audax est. putant enim ex recta conscientia, & fiducia tantam audaciam proficisci:

MALAE *causæ*.] Hoc est homini tuenti causam iniquam.

SVPEREST.] Abundat.

MIMVM *agit ille*.] Non minore inquit strepitu mouetur, & clamore, quàm si mimum agat, id est fabulam nam mimus (vt diximus alibi) præter hominem scenicum, genus est fabulæ, vnde poetæ mimographi, qualem egit scurra fugitiuus Catulli Vrbani, nam in fabula Catulli introductus est seruus, qui mirum in modum clamaret.

EXCLAMAS.] Ingenti voce clamas. C. Tali querela vsus est Iarbas apud Vergilium. Æneid. iiij.

Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurisia pictis,
Gens epulata thoris lenæum libat honorem, Aspicis hæc? &c, S.

TV.] Scilicet ex altera parte.

STENTORA.] Stentor in exercitu fuit Græcorum vir magnanimus, cuius tantus (vt scribit Homerus in quinto Iliados) erat vocis sonus, quantus aliorum quinquaginta.

GRADIVVS *Homericus*.] Id est Mars, quem Homerus libro quinto Iliados ait vulneratum à Diomede tam ingenti vociferatione præ dolore exclamasse, quãta nouem decemue milia virorum solent, quum pugnam ineunt, ita vt Græci simul ac Troiani territi contremiscerent.

——— audis
Jupiter hæc, nec labra moues, cum mittere vocem
Debueras vel marmoreus, vel aëneus? aut cur
In carbone tuo carta pia tura soluta
Ponimus, & sectum vituli iecur, albaque porci
Omenta? vt video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Vagelli.
Accipe quæ contra valeat solatia ferre,
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit
A Cynicis tunica distantia, non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubij medicis maioribus ægri:
Tu venam vel discipulo committe Philippi.

VETVS SCHOL.

VEL *marmoreus vel æneus*. Cuius statúa vel marmorea, vel ænea fit.

ALBAQ. *porci Omenta.*] Vt quid sacrificamus, si vicem non redditis?

STATVAMQVE *Vagelli.*] Vt video, inquit, inter vos & Vagellium, qui vt vos stultissimus accepit statuam.

ACCIPE *quæ contra.*] Quæ valeat adferre solatia Iuuenalis tibi.

ET *qui nec Cynicos.*] Dicit Cynicorum & Stoicorum dogma conuenire, tantum veste distare. Nam Cynica mater heresis stoicæ. Cynici absque pallio, exerto brachio.

EXIGVI *lætum plantarib. horti.*] Qui in hortis de otio & voluptate disputat.

CVRENTVR *dubij.*] Per allegoriam sufficere se dicis in solatium amico damnum merenti.

IOANNES BRITANNICVS.

AVDIS *hæc.*] Quæ fiunt à periuris & sceleratis.

NEC *labra moues.*] Nec irasceris. nam ferunt Iouem, quum hominibus irascitur prorumpere in maximos clamores, & buccas inflando mittere fulmina. Horat.

Quin Iuppiter ambas Iratus buccas inflet. Persius.
——— ad sese non clamet Iuppiter ipse.

VEL *marmoreus.*] Etiam ex marmore.

THVRA *ponimus.*] Cur te vt deum, & omnium scelerum vindicem colimus, quasi dicat ob eam rem te colimus, vt humana negocia seuere modereris, scelera vlciscaris.

IECVR *vituli.*] Nam iecur in extis principatum obtinet.

OMENTA.] apud Pers. quum exposuimus.

Tot tibi quam in flammis tunicum omenta liquescant:

diximus autore Celso, Omentum esse intestinum, exteriore parte lene, & strictum, ex superiore mollius, cui adeps quoque innascitur, quæ sensu, sicut cerebrũ quo-

que,& medulla caret: Plin. omentum membranam potius esse docet, quum ait, ventriculi atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam oua gignentibus.

VT *video*.] Sensus est, tam negligenter inquit dij res humanas curatis, vt nullum putem esse habendum discrimen inter statuas vestras & Batylli.

BATYLLI.] Intelligit de statua Batylli Samij, de quo Apul. in secundo Floridorum multa commemorat. ait enim in Samo, quae modica est insula in mari Icario templum Iunonis antiquitus famigeratum conspici, cuius ante aram statua erat Batylli à Polycrate tyranno dicata, qua nihil vnquam affectius fuit. hic non modo dilectus fuit à Polycrate, sed etiam ab Anacreonte Teio, vnde Apule. sic ait, qui Polycrati tyranno dilectus Anacreonta Teium amicitiae gratia cantillat. Horat.

Non aliter Samio dicunt arsisse Batyllo

Anacreonta Teium.

Batyllus item fuit, vt dix mus apud Pers. pantominus.

Tris tamen ad numeros Satyri moueare Batylli.

Iuue alibi. *Molli saltante Batyllo.* Batylli item populi sunt Septentrionales, Ptolomaeo auct. Batyllus item instrumentum est ferreum ad vsum ignis. Horat.

Pretexta & latum clauum, pruneque batyllum.

de hac igitur Batylli statua est intelligendum, quam erexit Polycrates citharoedico statu in memoriam eius. Sunt qui Pythagorae eam falso existiment, sed philosophus nequaquam à Tyranno dilectus est, quippe eo iam dominari orso, profugit ex insula clanculum.

ACCIPE *quae contra.*] Audi etiam, quae solatia tibi afferre possint, qui nullis sunt instructi philosophiae praeceptis, nec Stoicorum, nec Cynicorum, nec Epicureorum, qui omnes. s. opes contempserunt: quasi dicat, vnusquisque vel rudis potest te in ista pecuniae amissione optime consolari. per quod docet aequo animo omnia esse ferenda, quae amiserit, & bona fortunae contemnenda.

CYNICOS.] Cynicorum sectae, vt diximus in commentariis Persij illic,

Si cynico barbam petulans nonaria vellat,

princeps fuit (autore Laërtio) Antisthenes Atheniensis, qui cum dissereret in gymnasio, quod cynosargin appellabant, non longe à ianuis, cynicum cognomen sectae suae dedit. Lactant. vero à canibus cognomen accepisse scribit his verbis. Quid loquar de cynicis, quibus in propatulo coire cum cōiugibus mos fuit? quid mirum si à canibus, quorum vitam imitantur, etiam vocabulum & nomen traxerunt? cyon enim Graece canis dicitur, & cynicos caninus. Quod sane ita fuisse Apuleius in secundo Floridorum ostendit, vbi sic loquitur de Crate cynico. Duxit cynicus puellā in porticum, ibidem loco celebri, coram luce clarissima accubuit, coramque virginem imminuisset paratam pari constantia, ni Zeno procinctu palliastri circumstantis coronae obtutu magistrum in secreto defendisset, vbi mendum correximus nam vbi legimus duxit cynicus, scriptum erat dux cynicus. Aliqui vero cynicos dictos esse putant quòd essent mordaces vt canes. nam Diogenes (vt scribit Laërtius) interrogatus quare canis diceretur, respondit, quia eis, qui dant, blandior, iis qui non dant oblatro, malos autem mordeo. Ij autem, vt dixi, nobilitatem, & diuitias abijciebant, dicentes solam virtutem sufficere ad beatam vitam, vnde Crates cynicus, omnem rem familiarem abiecit; existimans tunc demum se manumissum. sola pera & baculo contenti cibos mendicabant, de quibus ita Apul. in prima Apol. Non sunt quidem ista Platonicae sectae gestamina, sed cynicae insignia familiae, veruntamen haec Diogeni & Antistheni pera & baculus, quod regibus diadema. Diogenes quidem cum Alexandro magno de veritate regni certabundus, baculo vice sceptri gloriabatur. Plautus in Persa

Cynicum esse egentem oportet, parasitum probe.

Martialis libro quarto.

Cerea quem nudi tegit vxor abolla grabati:

Cui dat latratos obuia turba cibos.

VET. SCHOL.

NVLLA *super nubes*] Irrisiones per immutationes formarum.
HERCVLIS *uxor.*] Hebem dicit.
NEC *puer Iliacus*] Ganymedes.
ETIAM *siccato nectare tergens*] Vt bene placeat etiam exsiccato, feculento, aut liquefacto.
PRANDEBAT *sibi quisque Deus.*] Non in conuiuio communi, sed priuatim.
MISERVM *urguebant Atlant.*] Quia dicunt eum cælum sustinere: vt Virgilius,

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

NONDVM *sortitus.t.p.*] Id est, cum adhuc nec Iuppiter regnum celeste teneret, nec Neptunus mar , nec Pluton inferna cum Proserpina.
NEC *rota*] Rota, In qua Ixion dicitur volui. Saxum, quod Sisyphus voluit. vultur qui iecur Tityi comedit.
HILARES *sine regibus vmbræ.*] Nam non erat opus iudicibus, dum scelera nulla procederent.

IOANNES BRITANNICVS.

NVLLA *super nubes.*] Sensus est, tunc inquit homines sine aliquo flagitio viuebant, quum dij nulla adhuc celebrarent conuiuia in cælo, ac per hoc pauci in cælo morarentur, nullúsque adhuc deus esset qui maria, aut inferna diuiso imperio teneret. Super nubes, id est in cælo, vt ostendat miram in cælo fuisse deorum paucitatem.
PVER *Iliacus.*] Ganymedes, quem in aquilam transfiguratus Iupiter in cælum tulit, suorúmque poculorum ministratorem fecit, remota Hebe communi ipsius Iouis & Iunonis filia, quam sibi Hercules in cælum translatus matrimonio copulauit. ergo vxor Herculis, id est Hebe. ἥβη Græce, pubertas Latine interpretatur.
AD *cyathos.*] Ad ministerium poculorum, subaudi erat.
SICCATO *nectare.*] Epoto vino. Nam nectar proprie deorum est potio.
BRACHIA *nigra.*] Fuligine, & carbone.
TABERNA *Liparæa*] Id est officina quam in Lipara habuisse fertur. est enim insula vna ex septem Æolus ei consecrata. vnde Valerius Flaccus loquens de Vulcano sic.

Lemnos cara deo, nec fama notior Ætna,
Aut Liparæa domus. ———

de ea etiam dixunus in prima Satyra.
PRANDEBAT *sibi*] Hoc est quisque deus sibi ministrabat, & seruiebat, aut quod non minus placet, hoc dicit quia qui ad alienum accedit conuiuium, videtur prandere in gratiam alterius. Quisque ergo deus prandebat sibi, id est domi suæ, & in gratiam suam, & non alterius: videtúrque respicere ad id quod antiqui in gratiam amicorum bibebant, & propinabant, vnde est illud aute,

——————*quando propinat*
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula: ——— & ita dictum prandebat sibi, sicut illud bibit sibi. apud Homerum in ix. Quibus locis iuniores coronata gradatim pocula propinarunt: atque vbi legati primum dijs libarunt, deinde sibi: quoad voluntas tulit, biberunt. Nec turba deorum talis, subaudi erat, quæ sibi posceret tantam lautitiam, quum vnusquisque sibi ministraret. aut re uera posuit talis pro tanta, nam sequitur, ———*contentáque sydera paucis* *Numinibus.*

nam Diodorus ostendit libro primo pa[illegible] cos fuisse deos.

ATLANTA.] Atlas, vt dicimus in Saty[illegible] *Atticus eximie*, mons est Mauritaniæ miræ altitudinis, vt eius cacumen nequeat c[illegible]rni, quòd nubibus nunqu[illegible]m tel n[illegible]ou[illegible]ur. Columnam cœli illum indigenæ aiunt. Sed hoc ad fabulam re[illegible]pexit. Nam ferunt Atlantem Libyæ filium fratrem Hesperi tanta magnitu[illegible]ne fuisse vt humeris [illegible]us cœlum sustineret, sed eum à Perseo quum ad eum occisa Medusa diuertisset, conuersum fuisse in montem sui nominis, quum ipse à se Perseum repelleret. Sed quòd cœlũ humeris sustinuisse dicitur, est ex historia: nam is, vt scribit Plinius libro septimo Astrologiam inuenit. Vnde Ouidius in Epistola Deianiræ.

Hercule supposito, sydera fulsit Atlas.

SORTITVS.] Subaudi erat, id est nondum Neptuno imperium maris contigerat, quod postea e[illegible] sorte euenit, quum Ioui cœlum & nubes, Plutoni vero inferna contig[illegible]ssent. nam profundum absolute pro mari ponitur. Seneca, non necesse est omne perscrutari profundum. Statius in Syluis.

Inque omni felix tua cymba profundo.

Valerius Flaccus libro ij. *Si sedet Ægei scopulos h[illegible]bitare profundi.* De diuisione autem [illegible]erum inter deos, ita fit mentio apud Homerum in xv. Iliados, vbi sic loquitur Neptunus. Etenim tres liberi sumus ex Saturno & Rhæa nati: Iupiter, ego, & Pluton, suam quisque dignitatem sortiti. nam quum trifariam vniuersa diuisissemus, sortem commisimus, mihique cessit mare, Plutoni infernæ tenebræ, Ioui cœlum cum laxo æthere, & nubibus. Terra autem, & Olympus non certi dei, sed communes omnium sunt.

SICVLA *cum coniuge Pluton.*] Id est nondum erat Pluto dominus inferorum constitutus, cum Proserpina Cereris filia, quam postea in Sicilia flores colligentem rapuit secum ad inferos. De cuius raptu eleganter cum Claudianus, tum Ouidius quinto Fastorum.

NEC *rota.*] Nondum erant apud inferos statuta supplicia. per rotam autem intelligit cruciatum Ixionis, qui intextus rotæ torquetur, id enim supplicij pati dicitur, quòd quum Iouis, & Iunonis esset secretarius, ausus est Iunonem de stupro interpellare, quæ ei, suadente Ioue, nubem in sui formam obiecit: cum qua concubuit, grauidámque fecit, ex qua Centauri nati sunt, qui à poëtis nubigenæ vocantur. Quum postea gloriaretur, se rem cum Iunone habuisse, eum Iupiter rota serpentibus circumfusa intexuit. Tibullus:

Illic Iunonem tentare Ixionis ausi,
Versantur celeri noxia membra rota.

NEC *Furiæ.*] s. Alecto, Tisiphone, & Megera, quæ filiæ dicuntur fuisse Noctis & Acherontis. De quibus sic Vergil.

Dicuntur geminæ pestes cognomine diræ,
Quas & tartaream nox intempesta Megeram,
Vno eadémque tulit partu.

NEC *saxum.*] Quo Sisyphus punitur. is enim quum Isthmum latrocinijs infestaret, cogebat transeuntes pedes sibi lauare, quos officio occupatos, calcibus in mare proijciebat. à Theseo interemptus est, & hac apud inferos iugi afficitur pœna vt grande saxum aduersum montem ferat, quod quum ad montis verticem truserit, lapsum ad ima redit. Ouid.

Aut petis, aut vrges, rediturum Sisyphe saxum.

AVT *vulturis atrij*] Pœna qua Tityus afficitur, Qui cum Latonæ vim inferre vellet, ab Apolline sagittis confossus, fuit ad inferos trusus, vultur eius cor renascens assidue depascitur vnde Tibullus,

Porrectúsque nouem Titius per iugera terræ,
Assiduas atro viscere pascit aues.

Is enim filius fuit Iouis ex Thiara filia Orchomeni, quam quum Iupiter grauidam fecisset Iunonisq; irã timeret, in spelunca sub terra abdidit, vnde natus Tytius filius terræ est existimatus, ea corporis magnitudine fuit, vt nouẽ terræ iugera occuparet

Improbitas illo fuit admirabilis æuo.
Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licet ipse videret
Plura domi fraga, & maiores glandis aceruos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primáque per adeo sacræ lanugo senectæ.
Nunc, si depositum non infitietur amicus,
Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, & Tuscis digna libellis,
Quæque coronata lustrari debeat agna.

VETVS SCHOL.

IMPROBITAS *illo.*] Mirabile fuit si quis illo tempore improbus inueniretur.
PLVRA *domi fraga.*] Quamuis ditior esset. Virg. —— *& humi nascentia fraga.* Diuitiæ autem in fragis & in glande taxabantur.
TAM *venerabile erat.*] Ita inquit, videbatur venerabilis ætas, vt pueris maioribus se annis quatuor deferri * vt esset prima lanugo, id est, iuuenes defetens senibus adfectarent.
CVM *tota æruginæ follem.*] Æris vitium, ærugo dicitur ferri rubigo.
PRODIGIOSA *fides.*] Quasi monstro similis.
QVAEQVE *coronata.*] Quæ residem * fœdes sacrificijs lustrari debet.

IOAN. BRITANNICVS.

C. IMPROBITAS *illo æuo fuit admirabilis.*] Id est rara, noua, & inusitata. Nam quæ huiusmodi sunt, excitant admirationem. id declaratur sequenti versu: credebant hoc grande nefas. Mirabantur omnes, si vel minima improbitas in aliquo existeret. At nunc contra in tanta ingentium vitiorum & corruptelarum multitudine admiramur, si quis paulo modestior sit aut iustior. Nam vt aquila muscas non cernit, verueces, & vitulos cernit: sic nos, vix maxima scelera miramur.

SI *iuuenis vetulo non assurrexerat.*] At hodie tantum abest vt assurgant iuniores senioribus, vt ne cedere quidem ei de via velint, tanta est iuuentutis improbitas. Communi tamen omnium gentium more comprobatum est, (vt Cicero de Inuent. lib. primo testatur) vt maioribus natu à natu minoribus assurgatur. Id quod idem cum alibi, tum De offic. libro primo confirmat. Est igitur, inquit, adolescentis maioris natu vereri (id est, venerari, & reuereri) ex hisque diligere optimos & probatissimos, quorum consilio, atque autoritate nitatur. vide item quæ Valer. Max. scribit libro secundo, cap. de Institutis antiquis, titulo De honore impenso senibus à iuuenibus. S.

GLANDIS *aceruos.*] Homines enim ætate aurea arborum fœtibus vescebantur. Tibullus.

Rura cano, rurisque deos, his vita magistris,
Desueuit querna pellere glande famem.

Claudianus

Claudianus primo De raptu Proserpinæ sic,

Vnde datæ fruges populis, & glande relicta,
Cesserit inuentis Dodonia quercus aristis.

PLVRA *farra*] Licet esset ditior. Farra autem nominauit, quia antiqui, vt Verrius tradidit, trecentis annis farre vixerunt.

PRIMAQVE *par adeo.*] Legendum est par, non autem pars, vt sit sensus prima lanugo, & primum barbitium erat par fac æ senectæ, id est pueri barbatum iuuenem, qui ætate fuisset maior, venerabantur vt senem.

NON *inficietur*] Non deneget.

VETEREM *follem.*] Quasi rem vilissimam, id est marsupium ipsum vetus. Nam follis pro repositorio nummorū ponitur. vnde Apuleius libro quarto Metamorph. Nummularius pannosus alioquin & sordidus aureos folles incubabat. follem item accipimus pro instrumento quo ventus attrahitur, & emittitur. vnde & follem appellamus genus pilæ, quod vento inflatur, de quo ita meminit Plautus. *Ego te follem pugillatorium faciam, & pendentem cursabo pugnis* Martialis,

Folle decet pueros ludere, folle senes.

Tranquillus in Augusto. post bella ciuilia ad pilam primo folliculúmque transit. folliculum item accipimus pro tegumento leguminum, & id genus rerum.

CVM *tota ærugine.*] Cum tota moneta rubiginosa, quæ ex longo in arca situ rubiginem contraxerit, ærugo enim idem est quod rubigo. Plinius in libro decimoquinto loquens de amurca. Arcas decocta vngi atque æramenta contra æruginem. Æruginem etiam docet Vitruuius libro septimo genus esse coloris, quam vocant erucam, eámque dicit effici, quum dolijs sarmenta collocantes aceto suffuso supra sarmenta collocant lamellas æreas, deinde ea operculis obturant, ne spiramentum obturata emittant. post certum tempus aperientes, inueniunt ex lamellis æreis æruginem, quam vt dixi appellant erucam.

PRODIGIOSA *fides.*) Loco prodigij habetur, si tantam fidem inuenias, vt depositum non negetur. Prodigium est enim dictum, autore Cicerone De diuinatione, quod prædicat, ostentum abostendendo, portentum à portendendo, id est significando, monstrum à monstrando.

TVSCIS *digna tabellis.*] Id est quæ ex instituto Hetruscæ disciplinæ procuretur, nam haruspicina inuenta fuit ab Hetruscis. In agro enim Tarquiniensi puer dicitur diuinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicij, quam Lucumones Hetruriæ potentes exscripserunt. autor Censorinus. de quo sic & Ouid. in lib. vlt. Metamorph.

Haud aliter stupuit, quam quum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mediis aspexit in aruis,
Sponte sua primum nulloque agitante moueri:
Sumere mox hominis, terraeque amittere formam,
Oráque venturis aperire recentia fatis,
Indigenæ dixere Tagem, qui primus Hetruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.

Nam quum araretur impresso altiore sulco, puer repente natus est senili prudentia, qui dictus est Tages, quo viso bubsequa obstupefactus, clamorem maximum extulit, ad quem tota Hetruria concurrit. Tum puer plura omnibus audientibus locutus est, quæ ad disciplinam pertinerent Aruspicinæ, quæ excepta literis mandata fuerunt. Myrsilus quoque Lesbius scribit Hetruscos diuinationes reperisse.

LVSTRARI.] Expiari.

AGNA *coronata.*] Aut vittis, aut corona ornata, nam ita ad sacrificium ducebatur victima.

Egregium, sanctúmque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel mirandis sub aratro
Piscibus inuentis, & fœtæ comparò mulæ
Sollicitus, tanquam lapides effuderit imber,
Examénque apium longa consederit vua
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.
Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilega. quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? maiorem tertius illa
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile, & pronum est superos contemnere testeis,
Si mortalis idem nemo sciat. adspice, quanta
Voce neget, quæ sit ficti constantia vultus.

VETVS SCHOL.

HOC *monstrum puero.*] Id est, hoc tempore vir bonus monstris conferendus est.

ET *fœtæ comparo mulæ.*] Monstris. Prodigia quæ bellum ciuile Cæsaris & Pompeij præcesserunt.

GVRGITIBVS *miris.*] Aut lacteis, aut sanguineis.

INTERCEPTA *decem.*] Apostrophã facit ad illum, cuius ob reditum sacrificauit.

HOC *arcana modo.*] Perdidit commendatam.

TAM *facile & primum est.*] Id est, Facilius contemnuntur Dij, si hominis testimonium intersit, qui in iudicio dicat, vidi.

QVAE *sit ficti.c.v.*] Pro, quanta sit: vt Terentius,

Num eius vultus pudoris signum vsque indicat. Vultus, negantis vultus.

IOANNES BRITANNICVS.

EGREGIVM, *sanctúmque virum.*] Iniquitatẽ temporum suorum notat, quibus mira bonorũ virorum paucitas erat. Est enim sensus: Si virũ bonũ conspexero, illum cõparauero puero bimẽbri, vt innuat prodigiosam rem esse, si vir bonus inueniatur.

ET *miranti sub aratro.*] Ordo est, & sensus, & cõparo piscibus inuentis sub aratro miranti, vt rei inanimatæ dederit sensum quasi aratrũ miretur nouitatem monstri.

ET *fœtæ mulæ.*] Quæ peperit. nam mulæ non pariunt, licet Plin. testetur annales tradidisse mulam peperisse, sed in portentum. scribit Appianus libro primo, mulam ante Syllæ aduentum in Vrbem peperisse.

IMBER *effuderit lapides.*] Portentosum enim est lapidibus pluisse, quod tamen accidisse scribit Liuius, & Val. Max. lib. j. In Piceno lapides pluisse. Tibullus:

Mitius vt in terras deplueritque lapis.

Cæterum Apianus libro tertio Bellorum ciuilium sic scribit, Circa solem porro insolita apparuere signa, & imbres lapidei è cælo missi, continuáque fulmina in templis, statuísque deorum deciderunt, &c.

ATQVE etiam apum.] Prodigium, vt scribit Plinius faciunt apes, si aut domibus, aut templis consederint, in speciémque vuæ dependerint. Colu. Deinde quũ examen glomeratum in proximo frondentis arbusculæ ramo consedit, animaduertito an totum examen in speciem vnius vuæ dependeat.

MIRIS gurgitibus.] Inusitatis vadis.

VORTICE.] Liquore. C. seu potius vnda & fluctu copioso, & contorta. S. nam vortex proprie appellatur aqua in gyrum se agens à vertendo. vnde Vergil.

Et rapidus vorat æquore vortex.

QVID si bis centum.] Consolatio ab aliena calamitate & grauiore, quasi dicat, æquo animo tibi ferenda est fortuna tua, quando alijs longe grauiora acciderunt, tamen omnia patienter tulere.

QVID] Subaudi dicas, quàm miserabile censeas?

ARCANA.] Deposita sine vllis testibus.

HOC modo] Quo tu perdidisti per fraudem.

TAM facile.] Tam impij sunt homines, vt deos ipsos, qui omnium humanarũ operationum sunt cognitores, facile contemnant, nec metuant ne puniantur.

FICTI Vultus.] Hominis est scelerati vultum fingere, vnde Terent.

Vultus quoque hominum fingit scelus.

nam differentiam faciunt inter vultum & faciem, vt facies sit ipsa oris species, licet etiam capiatur pro tota forma & habitu totius corporis, vt est illud apud Plautum. *Sed earum nutrix, qua sit facie mihi expedit dicere. statura non magna, corpore aquilino, ipsa est specie venustiore, atque oculis pernigris.* refertúrque non solum ad corpus hominis, sed etiam ad alia multa, vt si dicamus, faciem loci, & faciem vrbis, hoc est speciem & formam loci, & vrbis: vultus vero a volo dictus, voluntatem ipsam significat hominis: quæ pro motu animi in facie ostenditur. Et licet vultus proprie ad animum, facies vero ad corpus referatur, vt mœsto vultu, irato vultu, longa facie, breui facie, licet tamen aliquando vno pro alio vti, vt facies ad animam, vultus ad corpus, & contra referantur.

Per Solis radios, Tarpeiáque fulmina iurat,
Et Martis frameam, & Cirrhæi spicula vatis:
Per calamos venatricis pharetrámque puellæ,
Pérque tuum pater Ægei Neptune tridentem:
Addit et Herculeos arcus, hastámque Mineruæ,
Quidquid habent telorum armamentaria cæli.
Si vero et pater est, comedam, inquit, flebile gnati
Sinciput elixi, Pharióque madentis aceto.
Sunt in Fortunæ qui casibus omnia ponant,
Et nullo credant mundum rectore moueri
Natura voluente vices & lucis, et anni,
Atque ideo intrepidi quæcúmque altaria tangunt.

VETVS SCHOL.

TARPEIAQVE. fulmina.] Capitolini Iouis.

PER cal. venatr.] Κατὰ πάντων. per omnes Deos iurat.

ARMAMENTARIA cæli.] In quibus arma posita sunt.

——— *Mihi fest i luce coquatur*
Vrtica. & fissa fumosum sinciput aure.

Licet illic diximus partem esse caput. Flauius Vospicus in Tacito sic inquit. Cõniuium vero vnius gallinacei, ita vt sinciput adderet, & oua pro omnibus oleribus affatim ministrantibus lactucis impatienter illusit.

FLEBILE.] Deflendum mihi.

ELIXI.] Aqua cocti, a liquore secundum Varronem.

PHARIO.] Ægyptiaco. Pharus enim est insula cum turri eiusdem nominis, Alexandriæ opposita. De qua non pauca Cæsar in Commentariis, Plinius, Strabo, Solinus, & Lucanus. Propertius.

——— *& Ptolomeæ littora capta Phari.*

Acetum autem Ægyptiacum optimum fuisse ostendit Martialis,

Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti:
——— *Esset, si vini vilior illa foret.*

SVNT *qui in fortunæ.*] Inter philosophos triplex fuit de diis opinio. Alij enim inter quos fuit Diagoras, negauerunt deos esse: alij deos esse censuerunt, sed res humanas non curare, iisque fuere Epicurei: alij esse & curare, vt Stoici. Ait igitur Iuuenalis, multos existere qui Diagoræ opinionem secuti, existiment deum non esse qui res humanas curet: sed tantummodo omnia nutu naturæ, fortunæue agi, atque ideo sine aliquo metu scelera perpetrent. Alios vero esse qui deos esse putent timeantque eos, & tamen peierent pluris pecuniam facientes, quàm iram deorum.

NATVRA *voluente vices.*] Opinionem eorum sequitur qui naturam falso à deo separant res quæsiuere, quid prius fuit, natura, an deus. Si natura prior est, ergo Deus natus est. Atqui Deus nasci non potuit. Rursus si Deus prior est, nata est natura quod si nasci potuit natura, incipit non esse natura. Hinc illud pendet Ouidij in primo Metamor. *Hanc deus & melior litem natura diremit,* vbi ostendit naturam esse deo potentiorem, quasi quæ ante deum fuerit, & à qua omnia sint orta, quam sententiam tetigit & Claudianus in laude quarti consulatus Honorij.

Talis ab Idæis primæuus Iuppiter antris
Possessi stetit arce poli, famulosque recepit
Natura tradente deos. Et idem alibi.
Iuppiter, vt perhibent, spatium quum discere vellet
Naturæ, regni nescius ipse sui,
Armigeros vtrinque deos æqualibus alis
Misit ab Eois, occiduisque plagis.

vnde falluntur illi, qui apud Ouidium exponunt, &, pro id est vt stet expositiue quum secutus sic poeta eos philosophos qui naturam separarunt, vt diximus, à deo volueruntque eam esse potentiorem deo, quod & Cicero secutus est in Paradoxis his verbis. Tu quum tibi siue deus, siue mater (vt ita dicam) rerum omnium natura dederit animum &c. vbi aperte docet deum, & naturam non esse idem. Rerum autem naturæ patronos fuisse docet Apuleius in prima Apologia Anaxagoram, Leucippum, Democritum, & Epicurum. nam deos abnuere existimabantur, solam autem naturam dicebant esse à qua vt diximus omnia nascerentur, Sed vt tradit Lactantius Firmianus, melius Seneca omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nil aliud esse naturam, quàm deum. Ergo inquit deum non laudabimus? cui naturalis est virtus, nec illam didicit ex vllo, immo laudabimus, quamuis naturalis illa ci sit, sibi illam dedit, quoniam deus ipsa natura est, Cur igitur inquit ortum rerum tribuis naturæ ac detrahis deo.

VOLVENTE *vices.*] Id est cursus, & vertigines diei & anni, ac per hoc omne temporum curriculum. Claudianus. *annique meatus, Et lucis, noctisque vices.*

ATQVE *ideo.*] Ob eam rem intrepidi iurant, quia non putent esse deos quos offendant.

ALTARIA *tangunt.*] Aras omnium deorum tangendo iurant.

Est alius metuens, ne crimen pœna ſequatur:
Hic putat eſſe Deos, & peierat, atque ita ſecum.
Decernat quodcumque volet de corpore noſtro
Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro,
Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, nummos.
Et phthiſis, & vomicæ putres, & dimidium crus
Sunt tanti? pauper locupletem optare podagram
Nec dubitet Ladas, ſi non eget Anticyra, nec
Archigene. quid enim velocis gloria plantæ
Præſtat, & eſuriens Piſææ ramus oliuæ?
Vt ſit magna, tamen certe lenta ira Deorum eſt.

VETVS SCHOL.

EST *alius metuens.*] Qui credit, delictum poſſe puniri voluntate Deorum, ſed veniam ſperar.

FERIAT *mea lumina.*] Id eſt, cæcum etiam faciat.

DVMMODO *vel cæcus.*] Id eſt, ſi pro ingenti prerio ferenda eſt cæcitas, dummodo magnum ſit quod negetur.

SVNT *tanti.*] Melius eſt ægrotare cum diuitiis, quam eſſe ſanum pauperem.

NEC *dubitet Ladas.*] Ladas fuit inter nobiliſſimos curſores olympico certamine, cui * æmulus Talaris eandem gloriæ palmam tulit, ſed apud Elidem coronatus eſt. Senſus autem ex perſona periuri eſt, Melius eſt cum vno pede currere, quam pauperem viuere, & ſi hoc ſis in curſu quod Ladas.

QVID *enim vel. g. p.*] Quid preſtat coronari in Elida, vbi athletæ habent Olympiacum certamen.

VT *ſit magna tamen.*] Concedo, inquir, vt delictum puniant Dij, tarde tamen.

IOANNES BRITANNICVS.

EST *alius metuens.*] Alij inquit ſunt, qui omnino deos eſſe credunt & deorum iram metuunt, ne puniantur quum maleſecerint, tamen peierant auiditate pecuniæ obcæcati.

PEIERAT.] Is peierare dicitur, qui datam fidem non præſtat.

SECVM] Tacitus in animo ſuo.

DECERNAT.] Statuat. & quodcunque volet ſupplicium ſumat.

SISTRO.] Hypallage eſt pro ipſa irata. Iſis Ægyptiorum dea cuius ſacrificia Romam tranſlata præcipua veneratione colebantur, putabaturque dea ferire periuros, quotiens per eam iurantes fidem non ſeruaſſent, vnde Ouid. in Ponto.

Vidi ego linigeræ numen violaſſe fatentem
Iſidis, Iſiacos ante ſedere focos:
Alter ob huic ſimilem priuatus lumine culpam,
Clamabat media ſe meruiſſe via.

Vbi locus corrigendus eſt, nam pro linigeræ ſcriptum eſt linigenæ, de qua plura alibi.

SISTRO.] Inſtrumentum erat tinnulum, quo Iſidis ſacerdotes in ſacris vte-

bantur. Apul. libro xi. Metam. æreis & argenteis, immo vero & aureis sistris argutum tinnitum constrepentes. & paulopost, sacerdos appropinquat dextera proferens sistrum. Ouid. in Ponto.

Et quis ita est audax, vt limine cogat abire,
Lactantem Pharia tinnula sistra manu?

Vel *cæcus*] Id est etiam cæcus.

Phthisis.] Dictio est Græca, quæ corruptionem, tabem, maciem significat. est enim morbus, qui hominem paulatim consumit. à φθίνω, quod est corrumpo.

Vomicae *p*.] Vomica vlcus est malignum latens, & tumens cum sanie. à vomenda sanie dicta. vnamquamque partem corporis infestat. Plinius libro ij. capite xiij. docet ocimum syluestre vomicis vuluæ mederi. Celsus ait in tertio vomicæ finem esse, vt rumpatur.

Svnt *tanti*.] Ordo est, Et phthisis & vomicæ putres sunt tanti? Sensus est, sunt ne adeo mihi timenda & æstimanda hæc mala, vt negem nummos? quasi dicat, minimi mihi sunt facienda præ pecunia. dicimus enim, tantine facis periculum, id est timeas ne tantopere periculum, vt tantam lucri ansam amittas? legendumque est cum interrogatione.

Pavper *locupletem optare podagram ne dubitet Ladas.*] Superiorem sensum declarat per hæc sequentia, sunt autem verba periuri. Estque sensus & ordo, Ladas, qui miræ fuit pernicitatis pauper, non dubitet optare sibi podagram diuitem, id est non dubitet illam velocitatis gloriam cõtemnere, & optare sibi podagram qua vna maxime velocitas impeditur, modo ad diuitias transeat. Itaque locus est corrigendus vt non landas, sed Ladas legatur. is enim vt scribit Solinus, primam palmam pernicitatis est adeptus, qui ita sub canum puluerem cursitauit, vt in harenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum. eius meminit & Martialis in secundo.

Quod si per graciles vias petauri,
Inuitum iubeas subire Ladam.

per Ladam autem omnem intelligit pauperem expediti corporis. De Lada meminit & Catullus.

Non Ladas ego pennisferue Perseus.

Eiusdem meminit & Cicero sic in Rheto. ad Herennium libro quarto. Quasi si quis ad Olympiacum venerit cursum & steterit vt mittatur, impudentésque illos dicat esse qui currere cœperunt, ipse intra carceres stet, & narret aliis quomodo Ladas, aut Boius cum Sicyoniis cursitarit.

Locvpletem.] Non exponas, qualem patiuntur maxime locupletes, sed locupletem podagram, id est morbum ipsum in summa opulentia. quid enim prosit Ladæ pauperi, si in paupertate manendum sit, optare sibi podagram, qua vexantur locupletes. sic ergo exponendum est: Ladas pauper modo diuitiis cumuletur non dubitet optare vel podagram velocitati suæ aduersatricem, modo habeat vnde largiter & delicate viuat. sicque cum superioribus optime coniungitur.

Si *non eget Ant.*] Verba periuri. Ladas inquit cursor, non dubitet, si non eget Anticyra. i. si insanus non est. nam Anticyra insula est, quæ olim Cyparissus nominata est, vt scribit Pausanias, sed mutato nomine Anticyra est appellata, ab Anticyro Herculis socio. vt vero scribit Strabo ciuitas est ad sinum iacens Maliacũ, & Oetam montem Ibi helleborus, siue veratrum nascebatur, quo vt scribit Plinius hominis insania & mali humores emendantur. & ad ingenium acuendum plurimum valet. vnde Carneades responsurus libris Zenonis Stoici, helleborũ cãdidum sumpsit, de quo multa diximus apud Pers. illic: *Ebria veratro*. ergo si nõ eget Anticyra, id est, si non eget helleboro, quo hominis insania emendatur, ac per hoc si insanus non est.

Archigene.] Medico, qui veluti in delirio feriat venam in media fronte, sicuti ante dictum est.

O medici mediam pertundite venam.

de Archigene facta est mentio in sexta Satyra illic, *aduocat Archigenem.*

QVID *enim velocis.*] Quid inquit prodest Lælæ pauperi firma corporis valetudo, & quòd pedum sit summa pernicitate, ita etiam vt Olympicis ludis sæpe palmam reportet, si in paupertate sit viuendum? quasi dicat, longe vtilius est homini morbis vel grauissimis vexari, dummodo sit in summa rerum opulentia, quàm sanitatem corporis habere. & in paupertate viuere.

PRAESTAT.] Quid præbet vtilitatis.

PLANTAE *velocis.*] Quod sit mira pedum pernicitate.

RAMVS *oliuæ.*] Vt sit victor in ludis Olympicis, vbi victores oleastro coronabantur, autor Plinius lib decimoquinto. Interque alia certamina cursu potissimum contenditur, vnde, *velocis gloria plantæ.*

PISAEAE.] Pisa, & Elis ciuitates sunt Peloponnesi, inter quas iacet campus vastissimus, qui Olympia nominatur, vbi ludi celebrabantur, qui à locorum propinquitate dicuntur, & Pisæi, & Elæi, & Olympici, siue Olympij, non autem, vt falso quidam putauerunt, ab Olympo monte.

ESVRIENS.] Quòd sit victor, & esuriat, id est vt sit pauper.

VT *sit magna.*] Sensus est. Concedo inquit deos esse, & grauiter delinquentibus irasci, tamen ad puniendum lenti sunt. præterea si omnes puniendi sunt, longum erit vt me puniant. Ordo est. Ira deorum certe lenta est, vt sit magna, id est quamuis sit magna. vt sit concessio esse deos, sed lentos ad vindictam.

LENTA.] Non festinata, tarda: Valer. Lento enim gradu ad vindictam sui procedit ira, tarditatémque supplicij grauitate compensat.

Si curant igitur cunctos punire nocenteis,
Quando ad me venient? sed & exorabile Numen
Fortasse experiar: solet his ignoscere. multi
Committunt eadem diuerso crimina fato:
Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. tunc te sacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere immo vltro, ac vexare paratus.
Nam cum magna malæ superest audacia caussæ,
Creditur à multis fiducia. mimum agit ille,
Vrbani qualem fugitiuus scurra Catulli:
Tu miser exclamas, vt Stentora vincere possis,
Vel potius, quantum Gradiuus Homericus.

IOANNES BRITANNICVS.

FORTASSE *experiar.*] Fortasse, inquit, placabile numen, quod omnia diuersa sunt facta: vsque adeo vt in eodem crimine deprehensi, alter crucem mereatur, alter imperium.

HIC *diadema.*] vt Romulus pro commisso scelere non dedit pœnas, & imperium adeptus est.

SACRA

SACRA *ad delubra vocante*.] Vocantem ad templum, vt iuret.

NAM *cum magna malæ*.] Nam cum, inquit, homines, qui malam caussam habent, * id est, qui denegant alienum visa fuerit improba contentio, audacia creditur innocens, vt mimum vrbani scurræ agere ac missione audaciæ videatur. Talis est enim mimus, vbi seruus fugitiuu dominum suum trahit. Catullus, mimographus fuit.

TVM *miser exclamas*.] Præcones Græcorum: quia antiqui tubas non habebant.

QVAN. *Gra. Hom.*] Mars cum plagatus est à Diomede.

IOAN. BRITANNICVS.

SED *& exorabile numen*.] Talia solent tibi comminisci, qui turpiter volunt viuere.

AD *me*] Puniendum.

HIS.] talibus delictis.

MVLTI.] Verba sunt peccantis, quibus occurrit his qui possent dicere sibi cauendum esse a supplicijs legum humanarum, ait ergo: non ignoro hoc quidem, sed tamen multos constat eadem committere crimina, sed diuerso fato: alij puniuntur, alij non modo non puniũtur, sed honoribus etiam decorantur. quasi colligat sibi etiam accidere posse, vt pro malefactis beneficia accipiat.

DIVERSO *fato*.] Diuerso euentu.

DIADEMA.] Euectus est ad regiam dignitatem: nam diadema fascia erat (vt supra diximus) qua caput regis vinciebatur; à δεῶ quod est circumligo.

CONFIRMAT *animum*.] Animum commasculat & corroborat.

TREPIDVM *formidine diræ culpa*. Qui formidat, & tremit conscientia diri sceleris.

PRAECEDIT.] Scilicet ipse periurus, tanquam innocentiæ suæ confidat.

TE *vocantem*.] Hoc est te qui petis depositum.

NAM *creditur fiducia*.] Confirmatio rationis, quare tantæ audaciæ sit. quia multi inquit malicia hominum decepti, putant eum esse innocentem, qui magna cum audacia causam suam tuetur, idcirco audax est. putant enim ex recta conscientia, & fiducia tantam audaciam proficisci:

MALAE *causæ*.] Hoc est homini tuenti causam iniquam.

SVPEREST.] Abundat.

MIMVM *agit ille*.] Non minore inquit strepitu mouetur, & clamore, quàm si mimum agat, id est fabulam. nam mimus (vt diximus alibi) præter hominem scenicum, genus est fabulæ, vnde poetæ mimographi, qualem egit scurra fugitiuus Catulli Vrbani, nam in fabula Catulli introductus est seruus, qui mirum in modum clamaret.

EXCLAMAS.] Ingenti voce clamas. C. Tali querela vsus est Iarbas apud Vergilium. Æneid. iiij.

Iuppiter omnipotens cui nunc Maurusia pictis,
Gens epulata thoris lenæum libat honorem, Aspicis hæc? &c, S.

TV] Scilicet ex altera parte.

STENTORA.] Stentor in exercitu fuit Græcorum vir magnanimus, cuius tãtus (vt scribit Homerus in quinto Iliados) erat vocis sonus, quantus aliorum quinquaginta.

GRADIVVS *Homericus*.] Id est Mars, quem Homerus libro quinto Iliados sit vulneratum à Diomede tam ingenti vociferatione præ dolore exclamasse, quãta nouem decemue milia virorum solent, quum pugnam ineunt, ita vt Græci simul ac Troiani territi contremiscerent.

——— *audis*
Juppiter hæc, nec labra moues, cum mittere vocem
Debueras vel marmoreus, vel aëneus? aut cur
In carbone tuo carta pia tura soluta
Ponimus, & sectum vituli iecur, albaque porci
Omenta? vt video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Vagelli.
Accipe quæ contra valeat solatia ferre,
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit
A Cynicis tunica distantia, non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubij medicis maioribus ægri:
Tu venam vel discipulo committe Philippi.

VETVS SCHOL.

VEL *marmoreus vel aneus.* Cuius statũa vel marmorea, vel ænea fit.

ALBAQ. *porci Omenta.*] Vt quid sacrificamus, si vicem non redditis?

STATVAMQVE *Vagelli.*] Vt video, inquit, inter vos & Vagellium, qui vt vos stultissimus accepit statuam.

ACCIPE *quæ contra.*] Quæ valeat adferre solatia Iuuenalis tibi.

ET *qui nec Cynicos.*] Dicit Cynicorum & Stoicorum dogma conuenire, tantum veste distare. Nam Cynica mater heresis stoicæ. Cynici absque pallio, exerto brachio.

EXIGVI *lætum plantarib. horti.*] Qui in hortis de otio & voluptate disputat.

CVRENTVR *dubij.*] Per allegoriam sufficere se dicit in solatium amico damnum merenti.

IOANNES BRITANNICVS.

AVDIS *hæc.*] Quæ fiunt à periuris & sceleratis.

NEC *labra moues.*] Nec irasceris. nam ferunt Iouem, quum hominibus irascitur prorumpere in maximos clamores, & buccas inflando mittere fulmina. Horat.

Quin Iuppiter ambas Iratus buccas inflet. Persius.

——— *ad sese non clamet Iuppiter ipse.*

VEL *marmoreus.*] Etiam ex marmore.

THVRA *ponimus.*] Cur te vt deum, & omnium scelerum vindicem colimus, quasi dicat ob eam rem te colimus, vt humana negocia seuere modereris, scelerã vlciscaris.

IECVR *vituli.*] Nam iecur in extis principatum obtinet.

OMENTA.] apud Pers. quum exposuimus.

Tot tibi quam in flammis tunicum omenta liquescant:

diximus autore Celso, Omentum esse intestinum, exteriore parte lene, & strictum, ex superiore mollius, cui adeps quoque innascitur, quæ sensu, sicut cerebrũ quo-

que,& medulla caret: Plin. omentum membranam potius esse docet, quum air, ventriculi atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, præterquam oua gignentibus.

V T *video.*] Sensus est, tam negligenter inquit dij res humanas curatis, vt nullum putem esse habendum discrimen inter statuas vestras & Batylli.

B A T Y L L I.] Intelligit de statua Batylli Samij, de quo Apul. in secundo Floridorum multa commemorat. ait enim in Samo, quæ modica est insula in mari Icario templum Iunonis antiquitus famigeratum conspici, cuius ante aram statua erat Batylli à Polycrate tyranno dicata, qua nihil vnquam affectius fuit. hic non modo dilectus fuit à Polycrate, sed etiam ab Anacreonte Teio, vnde Apule. sic ait, qui Polycrati tyranno dilectus Anacreonta Teium amicitiæ gratia cantillat. Horat.

Non aliter Samio dicunt arsisse Batyllo
Anacreonta Teium.

Batyllus item fuit, vt diximus apud Pers. pantominus.

Tu tamen ad numeros Satyri moueare Batylli.

Iuue alibi. *Molli saltante Batyllo.* Batylli item populi sunt Septentrionales, Ptolomæo auct. Batyllus item instrumentum est ferreum ad vsum ignis. Horat.

Pretexta & latum clauum, pruneque batyllum.

de hac igitur Batylli statua est intelligendum, quam erexit Polycrates citharœdico statu in memoriam eius. Sunt qui Pythagoræ eam falso existiment, sed philosophus nequaquam à Tyranno dilectus est, quippe eo iam dominari orso, profugit ex insula clanculum.

A C C I P E *quæ contra.*] Audi etiam, quæ solatia tibi afferre possint, qui nullis sunt instructi philosophiæ præceptis, nec Stoicorum, nec Cynicorum, nec Epicureorum, qui omnes. s. opes contempserunt: quasi dicat, vnusquisque vel rudis potest te in ista pecuniæ amissione optime consolari. per quod docet æquo animo omnia esse ferenda, quæ amiserit, & bona fortunæ contemnenda.

C Y N I C O S.] Cynicorum sectæ, vt diximus in commentariis Persij illic,

Si cynico barbam petulans nonaria vellat,

princeps fuit (autore Laërtio) Antisthenes Atheniensis, qui cum dissereret in gymnasio, quod cynosargin appellabant, non longe à ianuis, cynicum cognomen sectæ suæ dedit. Lactant. vero à canibus cognomen accepisse scribit his verbis. Quid loquar de cynicis, quibus in propatulo coire cum cōiugibus mos fuit? quid mirum si à canibus, quorum vitam imitantur, etiam vocabulum & nomen traxerunt? cyon enim Græce canis dicitur, & cynicos caninus. Quod sane ita fuisse Apuleius in secundo Floridorum ostendit, vbi sic loquitur de Crate cynico. Duxit cynicus puellā in porticum, ibidem loco celebri, coram luce clarissima accubuit, coramque virginem imminuisset paratam pari constantia, ni Zeno procinctu palliastri circumstantis coronæ obtutu magistrum in secreto defendisset, vbi mendum correximus nam vbi legimus duxit cynicus, scriptum erat dux cynicus. Aliqui vero cynicos dictos esse putant quòd essent mordaces vt canes. nam Diogenes (vt scribit Laërtius) interrogatus quare canis diceretur, respondit, quia eis, qui dant, blandior, iis qui non dant oblatro, malos autem mordeo. Ij autem, vt dixi, nobilitatem, & diuitias abijciebant, dicentes solam virtutem sufficere ad beatam vitam, vnde Crates cynicus, omnem rem familiarem abiecit; existimans tunc demum se manumissum. sola pera & baculo contenti cibos mendicabant, de quibus ita Apul. in prima Apol. Non sunt quidem ista Platonicæ sectæ gestamina, sed cynicæ insignia familiæ, veruntamen hæc Diogeni & Antistheni pera & baculus, quod regibus diadema. Diogenes quidem cum Alexandro magno de veritate regni certabundus, baculo vice sceptri gloriabatur. Plautus in Persa

Cynicum esse egentem oportet, parasitum probe.

Martialis libro quarto.

Cerea quem nuda tegit vxor abolla grabati:
Cui dat latratos obuia turba cibos.

Esse putas cynicum deceptus i-ra-, inefa sa,
Non est hic cynicus Cosme. quid ergo? canis.

Dogmata.] Sententias, & opiniones Stoicorum. fit autem dogma à δοκῶ quod est sentio.nam quæ Græci dogmata dicunt, Latini decreta appellant, vnde Sen. libro xv. epistolarum ad Lucil. Nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci vocant dogmata, nobis vel decreta licet appellare, vel scita, vel placita. Hoc autem interest inter decreta Philosophiæ, & præcepta, quod inter elementa & membra, hæc ex illis dependent, illa horum causæ sunt omnium, præcepta enim pendent ex decretis. Sunt igitur dogmata sectæ vniuscuiusque decreta, quæ vt Ciceronis est sententia, prodere scelus est non minus quàm patriã. vnde scribit Laertius, eam minime sectam appellari, quæ dogma non habet.

Stoica.] Sectæ Stoicæ princeps fuit Zeno, à quo primo Zenonij sunt appellati, mox vero Stoici à stoa, id est porticu. nam Athenis Porticus erat, quæ Pysianactia vocabatur, referta varia & multæ scientiæ pictura Polygnoti Thasij, in qua quum diuersis temporibus iam mille quadringẽti triginta ciues interfecti fuissent, voluit Zeno locum illum stabilem atque inuiolabilem reddere, quare cœpit in illa docere. ad quem eo audiendum discipuli confluentes, qui antea, vt dixi, Zenonij dicebantur, postea ab ipsa porticu Stoici sunt vocati, autor Laërtius. hi autem ita diuitias, & reliqua fortunæ bona abnuebant, vt nihil præter virtutem bonum appellarent, dicentes diuitem, quicumque cælo tegeretur.

Tunica dist.] Nam (vt scribit Augustinus De ciuitate Dei) dogmata philosophorum solo habitu fuerunt diuersa: nam quum omnes virtutem, siue summum, siue solum bonum dicerent, diuitias vniuersi contemnebant. tunica igitur tantum distabant Stoici à Cynicis; quòd cynici duplici pallio vtebantur. vnde illud Horatij in Epistola ad Sæuam de Cynico.

Contrà, quem duplici panno patientia velat Mirabor.

eam vestem duplicem, vt scribit Porphyrius, diploidem appellauere, eandem & abollam. Mart. vt modo recitauimus lib. quarto.

Cerea quem nuda tegit vxor Abolla grabati,
Cui dat latratos obuia turba cibos, *Esse putas Cynicum*, &c.

de eo sic & Laërtius. Primus Antisthenes pallium duplicauit, ipsóque solo vtebatur, baculumque sumpsit, & peram. Zeno vero Stoicorum (vt dixi) princeps patientissimus fuit, & victus simplicissimi, crudísque tantum cibis vtebatur, & tenui pallio, ita vt de illo diceretur, quòd eum neque sæua hyems, nec gelidus imber, non dura vis morbi domuerit, neque torridus sol.

Epicvrvm.] Epicurus contentus fuit exiguo horto, primusque (vt scribit Plinius libro decimo nono) instituit Athenis habere hortos in Vrbe, vnde hortorum magister est appellatus, ad quod allusit Papinius lib. j. Syluarum,

Delitiæ, quas ipse sui digressus Athenis
Mallet deserto senior Gargettius horto.

autor est Laërtius summum bonum Epicurum ad Herodotum scripsisse esse in voluptate, scilicet nõn dolere corpore, animoque tranquillum esse & perturbatione vacare. aqua & cibario pane se contentum fuisse testatus est.

Non *suspicit.*] Non veneratur, ac per hoc non legit.

Laetvm.] Contentum.

Plantaribvs.] Oleribus.

Cvrentvr *dubij ægri.*] Calamitas inquit tua minima est. & quæ non indiget graui consolatore, sed vnusquisque est aptus ad te consolandum & dolorem tuum leniendum. metaphora sumpta est ab ægrotantibus, quibus pro morbi qualitate adhibentur medici.

Vel *discipulo Philippi.*] qui impetitus erat: sicque ostendit, & Philippum, & discipulum fuisse parum petitos.

Venam *feriendam.*] Hoc est te ipsum trade consolandum, etiam homini mediocris eruditionis, quum iactura tua sit talis, vt vnusquisque facile possit te consolari.

Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo, nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec plana faciem contundere palma:
Quandoquidem accepto claudenda est ianua damno,
Et maiore domus gemitu, maiore tumultu
Planguntur nummi, quam funera. nemo dolorem
Fingit in hoc casu, vestem diducere summam
Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.

VETVS SCHOL.

CLAVDENDA *est ianua.*] Quasi lugentes ianuas claudunt, cum damnum pertulerunt.
NEMO *dolorem Fingit*] Sed vere plangunt damna.
HVMORE *coacto.*] Lacrymis extortis. Terentius,
Vna hercle falsa lacrymula. Virgilius,
Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

IOAN. BRITANNICVS.

S*i nu. in t.*] Sensus est ego non prohibeo quin doleas, si potes mihi ostendere nullum tale facinus perpetrari inter mortales. quasi dicat, talia & grauiora solent mortalibus accidere, vt sit consolatio à communi miseria.

QVANDOQVIDEM *accepto.*] Non vero inquam te dolere, quandoquidem ianua est claudenda, id est quandoquidem nulla tibi amplius est habenda spes illud domum rediturũ, quod amisisti videtúrque sumptum ex vulgàto prouerbio, quod solet dici in eos, qui pecoris sui diligentes non fuere custodes, quibus per derisum imperatur, vt accepto damno, stabulum claudant, ac per hoc sciant sibi ereptam esse spem recuperandi quod amiserunt.

E T *maiore domus.*] C. Non vero inquam quin doleas, quandoquidem nummi planguntur maiore gemitu, & lamentatione, quàm domestici alicuius interitus.

NEMO *dol. fin in hoc casu.*] Amissa pecunia nemo dolorem fingit, nemo contentus est lachrymas simulare: verum omnes habenas laxant mœrori, totámque discindunt vestem, non contenti diducere & aperire. S.

HVMORE *coacto.*] Non enim lachrymis fictis plorat, vnde bene sequitur, ploratur lachrymis veris.

Sed si cuncta vides simili fora plena querella:
Si decies lectis diuersa parte tabellis
Vana superuacui dicunt cheirographa ligni,
Arguit ipsorum quos littera, gemmáque princeps
Sardonychum, loculis quæ custoditur eburnis:

Te nunc delicias extra communia censes
Ponendum: quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ouis.
Rem pateris modicam, & mediocri bile ferendam;
Si flectas oculos maiora ad crimina. confer
Conductum latronem, incendia sulfure cœpta,
Atque dolo, primos cum ianua colligit igneis:
Confer & hos veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ robiginis, & populorum,
Dona, vel antiquo positas à Rege coronas.

VET. SCHOL.

SI *decies lectis.*] Si sæpius lectis cautionibus, negant suas esse manus.
GEMMAQVE *princeps.*] Pretiosa, signum suum.
LOC. *quæ cust. eburnea.*] Quia in locellis eburneis gemmas solent reponere.
GALLINAE *fil. albæ.*] Prouerbium vulgare. id est, nobilis.
NOS *viles pulli.*] Virgilius, ——— *Nos animæ viles.*
ET *med. bile fer.*] Damnum, quod debeas contemnere.
MAIORA *ad crimina confer.*] Hunc qui depositum tibi negauit, compara.
PRIMOS *c. ianua.*] Sulphuratas esse ianuas ab incendio.
QVI *tollunt grandia templi.*] Qui templum spoliant.
POCVLA *ador. rob.*] Antiquitatis merito adorandæ.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *si cuncta vi.*] Ordo est. Sed censes te nunc quasi delitias ponendum extra communia, si vides cuncta fora plena simili querela, &c. vt sit sensus. Quum videas in iudiciis quotidie talia scelera deferri cum acerbis deceptorum querelis: non debes putare te, vt delicatum telis fortunæ non esse subiectum.

CVNCTA *fora.*] Tria erant Romæ: vt diximus in ij. Sat. illic,

fora vestra mouemus.

DICVNT.] Debitores & periuri.

CHIROGRAPHA.] Chirographum dictum est ἀπὸ τῆς χειρὸς, id est à manu & γράφω scribo. est enim scedula siue tabella manu propria scripta. ergo vana chirographa, id est varios, adulterinos, & mendaces pugillares ligneos, in quibus propria manu scripsit. Alibi Iuuenal.

Debitor aut sumptos pergit non reddere nummos
Vana superuacui dicens chirographa ligni.

LECTIS *ia.*] Lectis ipsis pugillaribus.

DIVERSA *in par.*] In parte contraria, id est, aduersus ipsum debitorem.

SVPERVACVI.] Nihil proficientis, superuacuum enim est in iudicium proferre tabellas, debitore omnia negante.

ARGVIT *ip.*] Ordo est. Illi dicunt chirographa esse vana, quos litera ipsorum arguit, id est, quos sua ipsorum scriptura & signum reuincit & ostendit esse veros debitores.

SARDONICVS.] Signum cælatum in Sardonice, quæ est in annulo signatorio

Metonymia est. Sardonicus autem nominatiuus est Latinus, formatus à genitiuo Sardonycos. Onyx gemma est, cui nomen est coniunctum cum Sarda alio lapide: nam Onyci candor est, autore Plinio, vnguis humani similitudine, item Chrysoliti ex Iaspidis & Sardæ, vnde nominis societas oritur. De hoc plura superius, & illic apud Persium. *Cum sardonyce albus*. C. Sarda est, quam Corniolam vulgo vocãt, & onix, quam Calcedoniam dicunt, & Chrysolithus quam Iacintum. S.

GEMMA *p.*] Appositio est, vt sit Sardonycus qui est gemma princeps inter alios preciosos lapillos.

LOCVLIS *n.*] Nam loculi eburnei repositoria erant, & monetæ aureæ, & annulorum. Martial.

Hos nisi de flaua loculos implere moneta

Non decet, argentum vilia ligna ferant.

De ijs plura in prima Sat. illic,

——— *neque enim loculis comitantibus itur* *Ad casum tabulæ.*

TE *n. d.*] Ironicos, & appositio est.

EXTRA *c.*] Extra communem sortem, quasi qui communibus omnium malis non sis obnoxius.

C. QVIA *tu gallinæ filius albæ.*] Apparet hoc fuisse Romanis prouerbium Iuuenalis ætate, quod etiam apud nostrates vsurpatur, sed ferè per ironiam, cum volunt significare aliquem ab aliquo malo, aut onere, aut munere laborioso, immunem non esse, quod forte ipse putabat. Significat adagium hoc hominem feliciter natum, & fortunatum. Quæ autem fuerit adagij origo, difficile inuentu est. Erasmus duplicem rationem refert: siue quòd læta atque auspicata Latini alba & candida vocauere, hinc albi dies, & albo lapillo notati, pro felicibus: hinc candidi Deorum filij appellati, vt Plato scripsit, & retulit Plutarchus. Vnde Virgilius in Daphnide Cæsarem candidum, quasi Deorum filium, iam inter cœlites relatum, & felicem, vocat.

Candidus insuetum miratur lumen Olympi:

quod an viderint prolixi Vergilij interpretes, perspicuum est. Alteram rationem affert Erasmus, ex historia Galbæ imperatoris, de alba gallina illa fatali, quam aquila in Liuiæ gremium demisit, quam mirandæ fœcunditatis fuisse, Suetonius scribit. Columella tamen albas gallinas minime fœcundas esse docet: idcirco, fœcunditatis causa non emendas. Sic enim libro octauo De re rustica cap. secundo præcipit. Mercari porro nisi fœcundissimas non expedit, eæ sint rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pennis, ac si fieri poterit omnes huius, & ab hoc proximi coloris eligantur. Sin aliter, euitentur albæ, quæ ferè cum sint molles ac minus viuaces, tum ne fœcundæ quidem facile reperiuntur, atque etiam conspicuæ sunt, propter quod insigne candoris, ab accipitribus, & aquilis sæpius abripiuntur. hæc ille. ex quo permirum est, cur prouerbium de alba, auspicatum & felix esse putetur.

NOS *viles pulli, nati inf. ouis.*] Hoc prouerbium contrarium est ei quod dixit gallinæ filius albæ. Quæ vero infelicia dicantur oua, coniecturam meam afferam, quam hic interpres silet. Plin. Natur. histor. lib. x. cap. xij. inter inauspicatas aues, coruos recenset: cuius item ouum si grauida ederit, per os partum reddere, existimatum sit. Itaque infelicia oua, aut cornicis, aut corui, aut bubonis appellari censeo. sed corui maxime. Alludit enim ad alterum adagium illud: Mali corui, malum ouum. Item,

Dat veniam coruis, vexat censura columbas.

corui enim pro malis hominibus vsurpantur, idque καθ' ἀλληγορίαν. S.

REM *p. m.* Consolatio à minimo detrimento.

CONFER. Compara tuo damno.

CONDVCTVM. *l.*] Sicarium mercede conductum ad cædem alicuius.

QVVM *in. p.*] Incendij grauitatem ostendit, quo primæ partes sunt occupatæ, vt non facile sit subuenire flagrantibus inferioribus;

POCVLA *templi.*] Qui sacrilegia committunt.

ADORANDAE *ru.*] Quæ habenda ſunt in maxima veneratione propter religioſam vetuſtatem.

ET *po. do.*] Nam in templis dona miſſa vel à regibus, vel à populis, pie & religioſe ſeruabantur. Et vbi dona reponebantur, donaria ſunt appellata.

CORONAS *po. an. re.*] Vt pote à Romulo cæteriſque regibus quorum coronæ in eorum memoriam templis deorum affigebantur.

Hæc ibi ſi non ſunt, minor exſtat ſacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ipſam
Neptuni; qui brateolam de Caſtore ducat.
An dubitet ſolitus totum conflare Tonantem?
Confer & artifices, mercatorémque veneni,
Et deducendum corio bouis in mare, cum quo
Clauditur aduerſis innoxia ſimia fatis.
Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus vrbis
Vſque à Lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi noſſe volenti
Sufficit vna domus. paucos conſume dies, &
Dicere te miſerum, poſtquam illinc veneris, aude.

VETVS SCHOL.

RADAT *inaurati femur.*] * Dropaciſte dicit, qui certam de inauratis ſtatuis aurum tollunt.

AN *dubitet ſolitus.*] Id eſt: qui non dubitet etiam ipſius Iouis ſtatuam conflare.

MERC. *ven.*] Dubium, venditorem an emptorem dicit.

ET *deducentem corio bouis in mare.*] Culleo nam inſui conſueuerant, qui hæc ſcelera tentarent; id eſt, parricidæ cum ſimia & ſerpente, & in mare mitti. Innoxia, pro, innocens.

QVAE *cuſtos Gallicus.*] Nomen Præfecti vigilum, qui inſtitutus eſt poſtquam Galli Capitolium cœperunt.

SVFFICIT *vna domus.*] Gallici ſcilicet domus, vbi hæc omnia audiuntur cottidie.

IOAN. BRITANNICVS.

HAEC *ibi.*] Si in templis inquit non ſunt dona, & pocula, quæ ſurripiantur, non deſunt qui minutiora ſequantur furta, vt qui breues, & leues auri bracteolas ex ſtatuis deorum eradant.

FEMVR.] Proprie coram, licet hic poëta videatur poſuiſſe pro pectine. De femore & femininibus dictum eſt alibi ante.

AN *dubitet.*] Tam tenues bracteas deradere. quum auſus ſit totum ipſum Iouem fundere, quaſi dicat verebitur tam friuola furta ſectari, & ſacrilegia, qui aſſueuerit grandiora committere.

ARTIFICES *veneni.*] Compara tuis incommodis & eos qui veneficia exercent.

ET *deducendum.*] Id est parricidam, quem per supplicij genus describit. C. est circuitio, quam περίφρασιν nominant Græci. S. Qui enim parentibus manum intulisset, is viuus culeo insutus vnà cum gallo gallinaceo, simia, cane & vipera in mare, aut vicinum aliquem amnem, vt ante diximus, proijciebatur. quo genere supplicij primus damnatus fuit M. Tul. duumuir, quòd librum secreta ciuilium sacrorum continentem custodiæ suæ commissum, corruptus, Petronio Sabino scribendum dedisset. Nam culeo insutus in mare proiectus est. inde genus supplicij multo post parricidis lege irrogatum est, vt pari vindicta parentum ac deorum violatio expiaretur. Nam Publius Maleolus matre interempta primus omnium insutus culeo in mare præcipitatus est. autor Liuius libro sexagesimo octauo ab Vrbe con. ita. De eodem supplicio ita meminit & Cicero ad Herennium. Lex est qui parentem necasse iudicatus erit, vtis obuolutus, & obligatus corio deuehatur in fluentem. Eiusdem supplicij meminit & in oratione pro Roscio Amer.

COR IO *bouis.*] Id est culeo. nam culeus saccus erat ex corio bubulo.

ADVERSIS *fatis.*] Infestis numinibus, quia ipsa id supplicij innoxia patitur.

HAEC *quota pars scel.*] Id est hæc est minima pars scelerum eorum, quæ quotidie audit Gallicus præfectus Vrbis. quasi dicat multo plura committuntur scelera, quæ audit quotidie Gallicus quam quæ tibi narraui. Fuit enim Rutilius Gallicus Vrbis præfectus temporibus Domitiani: apud quem secundas dignitatis partes obtinuit, ad eúmque omnia Vrbis iura ab alijs magistratibus deferebantur, vnde custos vrbis est appellatus. Pap. in Sylu.

——dubitatáque sydera cernit
Gallicus, es cælo, dijs es Germanice cordi
Quis neget? erubuit tanto spoliare ministro
Imperium fortuna tuum,—— paulopost.
Quippe manet longúmque æuo remanente manebit,
Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.

Custodem igitur intellige ipsum Gallicum, non anserem. Quare enim anserem magis nominasset quàm Gallum, aut aliam auem, quæ audiat illa scelera? & postea quando audiat, quum scelera fiunt, an quum accusantur? si quando fiunt, possunt & nocturno fieri tempore, immo & frequentius. si quando accusantur, nunquid adest anser in iudicio? ita vt omnino absurdum sit de ansere intelligi.

CVSTOS.] Quem præfectum Vrbis. Tranq. in Tyberio appellat, Iosephus custodem nominat.

QVOTA] Minima, alibi, *quota portio fecis Achææ.* Sene. ad Lucil. Et nos inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus, id est, minima. Martial.

Summa tuæ Meleagre fuit quæ gloria famæ,
Est quota Carpophori portio fusus aper.

HVMANI *ge.*] Longa inquit tibi non erit opus indagatione, si voles hominum mores noscere, vna enim domus tibi satis erit id cognoscendum. Nam plerunque vna domus tot malis agitatur, vt facile possis cognoscere malum tuum præ illis minimum esse.

MORES.] Vocabulum medium, vt & bonos & malos mores dicamus.

AVDE *dicere te miserum*] Quasi diceret non audebis te miserum dicere, quum longe alij sint te calamitosiores.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroe crasso maiorem infante mamillam?
Cærula quis stupuit Germani lumina, flauam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?

Nempe quod hæc illis natura est omnibus vna
Ad subitas Thracum volucres, nubémque sonoram
Pygmæus paruis currit bellator in armis:
Mox impar hosti, raptúsque per aëra curuis
Vnguibus à sæua fertur grue. si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiare: sed illic,
Quanquam eadem assidue spectentur prælia, ridet
Nemo, vbi tota cohors pede non est altior vno.

VETVS SCHOL.

QVIS *tumidum guttur.*] Quis potest, inquit, facta scelera suis in locis, vbi omnes tales sunt, mirari tanquam si in Alpibus gutturosos homines admireris, vbi tales sunt plurimi scilicet: nam lata & inflata colla habent.

CAERVLA *quis stupuit G. l fl. Cæs.*] Glaucos oculos, & capillos rubeos.

NEMPE *quod*] Ideo non est mirum.

AD *subitas Thracum volucres.*] Ad fluuium Strymonem.

PYGMAEVS *paruus*] Aut quis debet mirari pygmæos cum gruibus pugnantes, quorum hoc est studium semper?

MOX *impar hosti.*] Quia parui sunt corpore.

RISV *q.*] Id est rideres, si hoc apud nos possis videre. At quia omnia tales sunt, nemo ibi de alio ridere potest.

IOANNES BRITANNICVS.

QVIS *tumidum.*] Hac interrogatione, & variarum rerum similitudinem ostendit, minime ei esse mirandum, si si id passus sit quod & alij patiuntur. in alpibus inquit nemo miratur guttur tumidum, quia scit id vitium esse propemodum omnibus Alpium incolis. quasi diceret & tu debes non ignorare vbique locorum talia scelera committi, ac per hoc minime mirandum, si & tu deceptus es. Guttur autem inflari docet Plin. libro xj. vitio aquarum, quæ potantur. De qua re ita scribit Victruu. Æquicolis autem in Italia, & alpibus in natione Medullorum est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis gutturibus.

IN *Meroe.*] Insula est Ægypti distans à Syene quinque milibus stadiorum: illic fœminæ mamillas habent infantibus pates, autor Pomponius Mela.

LVMINA *Cærula.*) Cornelius Tacitus in lib. De situ Germaniæ, scrib. Germanis oculos esse truces & cæruleos, & comas rutilas quod etiam quotidie videmus. Horatius.

Nec fera cærulea domuit Germania pube.

TORQVENTEM.] Scilicet Germanum qui calamistro sibi capillos concinatos reddit, & annulatos. Martial.

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

CIRRO.] Capillo. Persius.

Teis' cirratorum centum dictata fuisse.

NEMPE *quòd hæc illis.*] Nemo inquit Germanorum stupuit, quia à natura omnes idem habent. per quod colligit non esse miandum Caluino, si id sibi acciderit semel, quod quotidie accidit aliis.

PYGMAEVS.] Pygmæi autore Plinio libro septimo in extrema partem montium

Indiæ sunt, longitudine ternas spithamas non excedunt, à gruibus infestantur, aduersus quas expeditionem sumentes capratum arietumque dorsis insident armati sagittis, tempore veris cum agmine ad mare descendunt, oua, pullosque earum consumunt, ternis mensibus eam conficiunt expeditionem, aliter gregibus futuris resistere non possent. De his non pauca item Gellius & Solinus scripserunt.

Nullane periuri capitis, fraudísque nefandæ
Pœna erit? abreptum crede hunc grauiore catena
Protinus, & nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. manet illa tamen iactura, nec vnquam
Depositum tibi sospes erit: sed corpore trunco
Inuidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta, bonum vita iucundius ipsa.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum, aut leuibus videas flagrantia caussis
Quantulancunque adeo est occasio, sufficit iræ.

VETVS SCHOL.

NVLLA *ne periuri capitis.* Antypophora, quasi obiectio. Ergo nulla pœna manet eos, qui peierant?

ABREPTVM *crede hunc gr. c.*] Id est, puta quam maioribus pœnis afficitur. quamquam an mus tuus exposcit quid tibi prodest, nec damnum ex hac re resarciri potest. puta igitur hunc continuo vinclis ligare.

SED *corpore trunco.*] Id est, etiam si decolletur, nihil inde lucri habebis, nisi inuidiosam defensionem. Sed dicis, Bona res est vindicari.

NEMPE *hoc indocti.*] Imperiti, qui nullis caussis pœnas exposcunt. Sapientis est damnum qualecumque vsque ad iracundiam vt procedat, non etiam ad vindictam debere reddi pœnam.

IOANNES BRITANNICVS.

NVLLA *ne periuri.*] Verba sunt Caluini, nonne inquit, aliquando periuri puniuntur.

ABREPTVM.] Verba Iuuenalis. subaudi iri. vt sit abreptum iri.

GRAVIORE *cathena.*] Grauioribus vinculis.

NOSTRO *ar strio.*] Vt nos ipsi volumus.

QVID *plus velit ira.*] Scilicet nostra, quàm vt puniatur ita vt volumus? estque hoc legendum per parenthesim.

MANET *illa tamen.*] Verba omnino sunt Iuuenalis quasi respondentis Caluino querìbundo, iacturam suam tamen manere nec alterius damno sarciri.

SED *dabit solatia minimus sanguis.*] Sed hoc magno tibi erit solatia, quod necabitur.

INVIDIOSA.] Quæ tibi inuidiam, & odium contrahent.

AT *vindicta.*] Verba Caluini querentis.

NEMPE *hoc indocti.*] Verba Iuuenalis reprehendentis stultum affectum Cal-

uini, id est, vulgus imperitum dicit vindictã esse bonam, & ea gaudet plurimum, qui nulla ratione mouetur, sed solo, vt reliquæ bestiæ appetitu. At vir sapiens, & magnanimus, quum inimicum suum in potestate sua, vt docet Seneca, viderit, vindictam putabit vindicare potuisse.

FLAGRANTIA.] Æstuantia.

ADEO.] C. Tãdem, vel tamẽ non in tantum, vt quidam putarunt hoc loco. S.

QVANTVLACVNQVE. Id est vel minima.

OCCASIO. Oportunitatis temporis dicitur, casu proueniens.

Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæua inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. plurima felix
Paulatim vitia, atquæ errores exuit omneis,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas
Vltio. continuo sic collige, Quod vindicta
Nemo magis gaudet, quam femina. cur tamen hos tu
Euasisse putes: quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?

VETVS SCHOL.

CHRYSIPPVS *non dicet idem.*] Non hoc præcipit philosophia, vt rependantur malis vices.

QVI *p. ac.*] Socrates philosophus Atheniensis cum argueretur proditionis, receptus est in carcere cum accusatore, qui cum sibi daret venenum, accusatori petenti noluit dare.

PLVRIMA *felix.*] Generaliter, * Quicunque felix, id est, doctus & sapiens. Potior ergo est sapientia, quam felicitas. Siquidem illa paulatim amittit, hæc statim purgat.

ATQVAE *e. exuit omnes.*] Sapientia.

QVIPPE *minuti.*] Feminei dicit.

NEMO *mag. g.*] Quia vincitur animus sexus iracundia.

MENS *habet attonitos. &c.*] Id est, coscientia sua pœnis & verberibus adficit.

IOANNES BRITANNICVS.

CHRYSIPPVS *non docet idem.*] Hoc est vir sapiens non dicet vindictam bonam esse, nec vllo modo laudabit. Chrysippus stoicæ disciplinæ fuit philosophus, de quo supra & apud Persium illic, *Inuentor Chrysippe tui finitor acerui.* Solensis fuit, vel vt alij dicunt Tarsensis Apollonij filius, subtilitate disputandi adeo acer, vt illud iactatum sit, deos, si dialectica vti vellent, non alia vsuros quam Chrysippea.

MITE *in. T.*] Circuitio. i. ipse Thales mitis ingenij & naturæ. Hic Milesius fuit vnus ex septem sapientibus qui vt scri. Laertius, gratias triplici causa fortunæ se agere dicebat, primo quod homo non belua, deinde quòd vir non mulier, tertio quòd Græcus natus esset, non barbarus.

SENEX.] Socrates Atheniensis philosophus clarissimus filius Sophronisci marmorarij, & Phanaretæ obstetricis, primus fuit qui vt est autor Cic. in Tusculanis, philosophiam è cœlo deuocauit, cœpitque de vita, & morib. rebusque bonis, & malis quærere, quum ante illum philosophi omnes rebus physicis perscrutandis operam tantummodo impenderent. Sed hic cum aliquando Anytum Atheniensem virum locupletem & factiosum rideret ob eius ineptias, Aristophanes comicus doctus quidem, sed homo parum probatus, accepta grandi pecunia ab Anyto, contra Socratem comœdiam scripsit, cuius inscriptio est Nephele, id est, nebulæ, quaquidem inter cæteras criminationes illud cõfinxit, ab eo nebulas coli, & Atheniẽsium religiones obtrectari, & præter hæc iuuenum mentes sic imbuere, vt parentibus manus inferri pie & officiose posse crederent. quæ res accusantib. Anyto, Lycone, Melito (vt Plato in Apol. pro Socr. scri.) cum vniuersum populum in Socratem concitasset, furore quodam & ira, morte damnatus est, qui pateram cicutæ publicitus datam intrepide hausit, tantúmque absuit vt vltionem quæreret, vt contenderet semper miseriorem esse, qui faciat, quàm qui afficiatur iniuria. Laertius autor.

HYMETTO. *d.*] Patriam designat, mons est terræ Atticæ, vbi optimum prouenit mel, vnde dulcem appellauit. sic & Vale. Flac. lib. I.

Et in dulcem reges dimittit Hymetum.

CICVTAE.] Ait Plin. cicutam venenum publicam esse Atheniensium pœna inuisam. est enim herba semen habens noxium, ei & folijs refrigeratoria vis est. vino epota hominem perimit sine vllo remedio.

INTER *v.*] In carcere: nam illic (vt diximus) data est ei cicuta.

ACCVSATORI.] Pro accusatoribus suis: nam tres, vt diximus, fuerunt, Anytus, Lycon, & Melitus.

PLVRIMA *f.*] Sensus est. non est inquit mirũ, si tales philosophi consentiunt vindictam non esse quærendam, quia philosophia ea est, quæ rectam viuendi viam docet; nam vt scri. Cic. in Tusculanis: vitiorum omnium est expultrix, virtutum indagatrix.

SAPIENTIA.] Philosophia moralis, quæ cum antea (vt diximus superius) sapientia nominaretur, à Pythagora, vt scri. Cic. in Tusculanis, philosophia est appellata: nam docet vitia esse exterminanda, rectum autem, hoc est virtutem sequẽdam: nam rectum dicitur, autore, Cic. quod cum virtute fit. Sen. libro XV. Epist. ad Lucil. sic scri. Antiqua inquit sapientia nihil aliud quàm facienda & vitanda præcepit.

ANIMI *mi.*] Animi pusilli. C. Abusio est, quam κατάχρησιν Græci dicunt. Cic. De Or. iij. S. Magni enim est animi iniurias obliuisci. ordo autem est. Vltio est voluptas animi minuti.

C. CONTINNO.] breuiter, summa, statim ergo. S.

SIC *c.* Sic conclude. Persi. *Mendose colligis.* i. concludis.

MAGIS *q. f.*] Nam sexus fœmineus quanto minus habet roboris & firmitatis, tanto facilius ab affectibus superatur.

HOS.] Periuros.

EVASISSE.] .s. culpæ supplicium. non est inquit quod putes eos non torqueri: nam semper autor sceleris flagello conscientiæ castigatur. vnde supra, prima est hæc vltio, quod se iudice nemo nocens absoluitur. Sene. ad Luci. Tuta scelera esse non possunt, quia prima illa maxima peccantium est pœna peccasse.

SVRDO *v.*] Occulto nec ab aliis intellecto, cum interius à conscientia flagellatur.

ANIMO *tor.*] Id est animo præstante officium tortoris: nam eum punit conscientia.

Pœna autem vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas et Cæditius grauis inuenit, & Rhadamantus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia vates.
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, & fraudem iure tueri
Iurando: quærebat enim quæ Numinis esset
Mens, & an hoc illi facinus suaderet Apollo.
Reddidit ergo metu, non moribus, et tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probauit:
Exstinctus tota pariter cum prole, domoque,
Et quamuis longa deductis gente propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

VETVS SCHOL.

QVAS & *Cædicius.*] Cædicium aulicum Neronis crudelissimum fuisse vult intelligi satellitem.

SPARTANO.] Glaucum dicit genere Spartanum, qui creditum fidei suæ thesaurum à Milesio quodam, & repetentibus hanc pecuniam heredibus filijs eiusdē Milesij, reddere dubitauit. cum Apollinem consuluisset quid sibi suaderet, fraudaret ne periurio quod ad sacramentum vocaretur, an sine sacramento fidei commissum redderet: cui Deus respondit, pœnas soluturum hoc ipso quod dubitauit creditum retinere. Quo responso Glaucus territus parauit se citra sacramentum reddere. Hæc narratio in vij. historia Herodoti est. Reddidit ergo Glaucus, quia timuit, non quia voluit: vnde pœnas dignas sceleris non effugit. Hoc est apud Herodotum, ὄμνυ ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὔορκον μένει ἄνδρα.

DEPOSITVM *retinere.*] Non reddere fidei commissum, sed peierare.

REDD. *er. me. n. mor.*] Timens pœnam, nō pro voluntate.

VOCEM *adyti.*] Quæ illi Apollo fuerat minitatus.

CVM *prole domoque.*] Cum omnibus suis vel propinquis eradicatus est.

HAS *patitur pœnas.* Qui, inquit, animo scelus cogitat, tanquam commiserit, sic eum conscientia sua torquet.

IOAN. BRITANNICVS.

PŒNA *a. v.*] Grauis ostendit poeta longe grauiores esse animi quàm corporis cruciatus, iuxta illud Ouid. *Mens est quæ sentiat ictus.* Ordo est autem & sensus gestare suum testem die & nocte in pectore. i. conscientiam, quo testis est sceleris perpetrati, est pœna vehemens.

ET *multo sæuior. i. s.*] pœnis quas Cæditius grauis inuenit. Cæditius enim ne-

men eſt iudicis temporibus poëtæ, de quo ſcribit etiam Saty. vlti. *Caditio & Fufio*, Cæditij meminit & Tacitus. Dum Vitellius inquit reſignare imperium voluiſſet, poſtremo inquit fletu præpediente, aſſiſtenti conſuli (Cæditius Simplex erat exolutum à latere pugionem, velut ius necis, vitæque ciuium reddebat. C. In Corn. Tacito, non Cæditius, ſed Cæcilius Simplex, legitur: Nec ibidem Iudex vocatur, ſed Conſul. lib. xix. S.

RHADAMANTHVS.] Filius fuit Iouis ex Aſia, conſtitutus iudex à parte apud inferos, de quo plura diximus in 1. Saty. illic. *Quas torqueat vmbras Æacus.*

SPATANO *cuidam.*] Oſtendit poeta fieri non poſſe, vt is qui pecuniam abnegauerit, careat ſupplicio, quum Glaucus Lacedæmonius tota cum prole interierit, non ſolum quia depoſitum non reddiderit, ſed quod cogitauerit aliquando de eo non reddendo. hanc hiſtoriam luculentiſſime ſcripſit Herod. in vj. Fuit enim Glaucus vir Lacedæmonius vitæ ſanctitate ſatis celebratus, ad quem vir quidam Mileſius fluctuente Ionia aſſiduis bellis diuidendita dimidia parte bonorum venit, apud eum pecuniam depoſuit, exiſtimans fore, vt ſalua eſſet, & ſibi redderetur, cum allatis ſymbolis repoſceret. Glaucus accepta pecunia cõſuluit oraculum Apollinis an orco. i. iureiurando pecuniam prædaretur quam apud ſe depoſitam à quodam Mileſio filij eius repoſcebant. Reſpondit Pythia his verſibus. Glauce expedit ad breue tempus orco. i. iureiurando viciſſe, interuertiſſéque nummos. at orci natus qui caret nomine, qui manibus, qui nullis eſt pedibus, rapide aduenit, rapide vt perdat omnem prolem, & domum. His auditis Glaucus veniam ſibi eorum, quæ dixiſſet deum obſecrabat. Cui Pythia inquit, idem pollere tentare deum, & facere. tunc Glaucus accitis Mileſiis pecuniam reddidit. Cui nulla ſoboles, nec domus ſuperfuit, quæ illius cenſeretur, ſed & Sparta radicitus extincta eſt. Ita bonum eſt nihil aliud de depoſito cogitare, quàm vt repetentibus reddatur.

PYTHIA *v.*] Apollinis vates: nam per puellam inſtinctu numinis furioſam Apollo daba reſponſa, vnde Diuus Hierony. contra Iouinianum, Furioſas Apollinis vates legimus. Sta. libro iij. Thebai.

Dum pallida virgo tremendas Nunciet ambages.——

Nam conſtat, vt docet Stra. diuinum illud domicilium vnde oracula dabantur, profundam & curuam fuiſſe ſpeluncam, non admodum lato ore patentem, vnde ſpiritus ſacro efflante numine referretur. Excelſum autem oſtio imminere tripodem, quem cum Pythia vates inſcenderit hauſto diuinationis ſpiritu, dei reſponſa referre & metro & ſoluta oratione. Phemonoem Apollinis filiam primam diuinantem Pythiam fuerunt. Pythia dicta eſt. quia vt Græci fabulantur, Apollo Pythius eſt nominatus à ſerpente pythone quem ipſe in prima infantia ſagittis confecit. ipſe autem python dictus eſt ἀπὸ τοῦ πύθειν .i. à putrefactione terræ: nam natus eſt poſt Deucalionis diluuium, vt ſcribit Ouid. De hoc etiam Macro.

NON *m.*] Non bonitate naturæ & voluntate.

ADYTI.] Adytum Græci locum templi ſecretiorem, & penitiorem appellarunt, quaſi inacceſſibile, ab α particula priuatiua & δύω quod eſt ingredior.

ET *quamuis.*] Ordo eſt, extinctus eſt cum propinquis deductis ex gente quamuis longa.

SOLA *v p.*] Vt oſtendat non modo deo diſplicere nefaria hominum opera ſed etiam turpes cogitatus.

Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat vllum,
Facti crimen habet. cedo, ſi conata peregit?
Perpetua anxietas, nec menſæ tempore ceſſat,
Faucibus vt morbo ſiccis, interque molareis,

Difficili crescente cibo. sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata toro iam membra quiescunt:
Continuo templum, & violati Numinis aras,
Et quod præcipuis mentem sudoribus vrget,
Te videt in somnis. tua sacra, & maior imago
Humana turbat pauidum, cogitque fateri.

VETVS SCHOL.

NAM *scelus.*] Id est, Qui cogitauerit scelus admittere, reus est tanquam si cogitata perpetrauerit.
NEC *men. temp. cess.*] Nec edendi tempora concedit.
SED *v. misellus.*] Cum apud conscientiam suam cogitat de admisso scelere.
VELVT *acri d. Falerno*] Aceto Falerno.
ET *violati numinis aras.*] Vbi peierauit.
SVDORIBVS *vrget.*] Ex perturbatione somnij.
TVA *s. & m. im.*] Tu illi es pro sacris, cui fraudem fecit.
COGITQVE *fateri.*] Quod debetur reddat.

IOANN. BRITANNICVS.

FACTI *crimen h.*] Qui aliquid inquit turpe meditatur nihilo secius peccat quàm qui turpiter aliquid perpetrat. C. Certum est leges tam diuinas quàm humanas, non facta modo, sed etiam voluntates cohibere. Et qui scelus patrare voluit, si nihil defuit quàm facultas, tam in vitio est, quam si scelus perfecisset. hinc illud est Mosæ & Christi. Ne concupiscito. Vide Iurisconsultos ad L. Cornel. de Sic. S.

CEDO *si c. p.*] Quantũ supplicij credis esse delinquenti quũ turpi opere se commaculauit, quasi diceret illum esse in assiduo animi cruciatu, vnde sequitur, *perpetua anxietas.*

MOLARES.] Sunt appellati dentes, quòd cibos molant & conficiant: sunt autem à caninis introrsum recedentes.

ALBANI *v.*] Albanum vinum inter optima vina est celebratum.

OSTENDAS *m.*] Si etiam melius Albano ostendere volueris.

COGITVR *inf. v.*] Frons crispatur, ac si biberit falernum austerum.

NOCTEM *b.*] Sensus est, si forte inquit, quieti nocturnæ se tradidit, continuo per somnium se videre existimat, & templum vbi peierauit, & te ipsum quem decepit.

ET *q. p.*] Ordo est & sensus, & videt te in somnis, quod .i. quæ res vrget mentem .i. cruciat præcipuis sudoribus prouenientibus ex conscientia sceleris.

TVA *s.*] Ordo est, tua imago sacra, & maior humana turbat pauidum. nam existimat se videre imaginem amici circumuenti sacra quadam & venerabili specie, &

maiore

maiore humana effigie, qualia sæpe solent videri. vnde Tranquil. in Claudio sic scri. de Druso eius patre. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere vltra sermone Latino prohibuisset.

FATERI.] Se peccasse.

Hi sunt, qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent
Cum tonat: exanimes primo quoque murmure cæli.
Non quasi fortuitus, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, et iudicet ignis.
Illa nihil nocuit, cura grauiore timetur
Proxima tempestas: velut hoc dilata sereno.
Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt à Numine: saxa Deorum
Hæc, & tela putant. pecudem spondere sacello
Balantem, & Laribus cristam promittere galli
Non audent. Quid enim sperare nocentibus ægris
Concessum? vel quæ non dignior hostia vita?
Mobilis, & varia est ferme natura malorum.

VETVS SCHOL.

HI *sunt qui trepid.*] Physici nam adserunt ex conflictu ventorum vel nubium, tonitrua vel fulgura fieri. nam ex nimio flatu vel certamine ventorum nubes inter se conlisæ tonitrua & coruscus faciunt, ac veluti saxa inter se conlisa ignem excutiunt.

IRATVS *cadat.*] Propter sua commissa.

SI *cœperi pati.*] Si cœperit ægrotare.

INFESTO *c. a. numine.*] Irato, sæuo numine.

PECVDEM *spondere sacello.*] Sacrificia promittere pro sanitate recuperanda, non audet tanquam reus.

VEL *quæ non dignior hostia vita.*] Magis hostia, quam ipse viuere meruit.

IOAN. BRITANNICVS.

EXAMINES.] Ordo est & sensus. Exanimes sunt, quasi ignis cadat non fortuitu, nec rabie ventorum, sed cadat iratus vt vindicet. Dicendo autem fortuitu, sequitur Epicureos, qui diuinam prouidentiam tollentes, omnia casu moueri putabant.

RABIE *ventorum.*] Rem physicam persequitur: nam fulmen vt autores sunt Plin. & Senec. ignis est coactus, impulsu ventorum iactus.

IGNIS.] Fulmen, quod vt dixi, vis quædam est ignea.

ILLA *nihil nocuit.*] Si prima inquit illa tempestas nihil nocuit, proxima maiore angore timetur, velut à diis dilata in eius grauius exitium.

DOLOREM *lateris.*] Morbum videtur intelligere quem Græci pleuritida vocant, id est, dolorem laterum, à quo pleuriticus. πλευρὰ enim latus significat.

NON *audent p.*] Quasi qui sciant deos sibi iratos ob scelera sua, qui non facile placentur impiorum sacrificiis.

CRISTAM *galli.*] Plinius libro x. de gallis sic, ex iis etiam fibræ sunt, quæ non aliter quam opimæ victimæ diis sunt gratæ.

LARIBVS] Lares dij erant, quos vnusquisque priuatim domi suæ colebat. de iis multa in superiore Satyra, & illic apud Persi. *larib. donata pependit.*

NON *est d. v.*] s. quàm ipsi nocentes.

MOBILIS *& v. est.*] Hoc est potissimum est ad consolationem Caluini. Ait enim malorum variam & mobilem esse naturam, vt ad peccandum constantes sint, moxque pacto scelere sua cognoscant malefacta. sed tamen natura impellente ad pristina vitia se redire, vt per hoc colligat, improbum hominem totiens peccaturum, vt aliquando deprehendatur soluatque pœnas.

MALORVM.] Nocentium, & sceleratorum.

Cum scelus admittunt, superest constantia: quod fas,
Atque nefas, tandem incipiunt sentire peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa, & mutari nescia. nam quis
Peccandi finem posuit sibi? quando recepit.
Eiectum semel attrita de fronte ruborem?
Quisnam hominum est, quem tu contemtũ videris vno
Flagitio? dabit in laqueum vestigia noster
Perfidus, et nigri patietur carceris vncum
Aut maris Aegæi rupem, scopulosque frequenteis
Exsulibus magnis. pœna gaudebis amara
Nominis inuisi, tandemque fatebere lætus
Nec surdum, nec Teiresiam quenquam esse Deorum.

VETVS SCHOL.

CVM *scelus admittunt.*] Cum ad perpetrandum scelus venerint, in eadem constantia perstant, vt sperent etiam illicita debere omni modo fieri. peracto facinore, ex ipsa conscientia animi eorum ab illa deiciuntur constantia.

TAMEN *ad mores natura recurrit.*] Sentiunt se malefacere, & tamen faciunt. Nam ipsam consuetudinem verterunt in naturam.

QVISNAM *hominum est.*] Quis est hominum, qui cum semel peccauerit, non hoc frequenter desideret?

DABIT *in laqueum.*] Ligabitur in carcerem.

CARCERIS *vncum.*] Vnco nam ferreo trahebantur à populo, qui merebantur sic puniri.

EXVLIBVS *magnis.*] κατὰ κοινοῦ, id est, patietur exilium: in insulam exilio deputabitur.

NEC *surdum nec Tiresiam.*] Dicturus es & potentes & exaudibiles esse Deos.

IOANNES BRITANNICVS.

SVPERES *con.*] Magna adest constantia in scelere committendo.

PERACTIS *c*] Commisso scelere incipiunt cognoscere errorem suum.

NATVRA *re.*] Ipsi scelerati, quasi naturæ imper o redeunt ad mores damnatos i. ad vitia, & scelera. C. Horat. lib j. Epist. ad Fuscum:

Naturam e. pellas furca, tamen vsque recurrit. S.

FIXA.] Natura.

NESCIA *m.*] Te. Vbi animus mala se cupiditate semel deuinxit, necesse est eadem consilia consequi consimilia.

NAM *q. p*] Quis vnquam cœpit peccare vt postea sua sponte desisteret.

ATTRITA *f.*] Perfricata. nam perfricare frontem est pudorē deponere. Quin. perfrica frontem, & dic te erubescere non posse: Mart.

Et si perfricuit frontem posuitque pudorem.

hoc autem dicit poeta, vt spem iniiciat Caluino, periurum illum daturum pœnas, quia committet alia scelera, in quibus deprehendetur.

DABIT *in l.*] Scelera committet, & sic capietùr laqueo sumpta est metaphora à feris, quæ cassib. capiuntur aut ab auibus.

VNCVM.] trahetur enim vnco in scalas gemonias, vnde alibi.

Seianus ducitur vnco.

AVT *r. m.*] Aut in insulas relegabitùr, vnde supra,

Aude aliquid breuibus Gyaris, & carcere dignum,

AEGEI.] Ægeum mare dictum est, vt quidam volunt, ab Ægeo Neptuni filio, qui se in mare præcipitauit, vt scri. Ouid. Pli. vero tradit à scopulo præ se ferente speciem capræ, quæ ita Græcis appellatur αἶγα enim capram nominant.

MAGNIS *c.*] Magnis ciuibus exulantibus. notat tempora sua, quib. multi ob sua scelera relegabantur.

NOMINIS *i.*] amici tui periuri.

SVRDVM.] vt non audiat periuria.

TYRESIAM] cæcum qualis fuit Tyresias Thebanus, cui oculos eruisse Iunonem tradunt fabulæ, quia orta contentione inter Iouem & Iunonem, quæ nam esset maior voluptas, viri an mulieris in coitu, electus index affirmauerit, mulieris esse maiorem, ob quam calamitatem Iupiter ei concessit, vt futura vaticinaretur. Ouid. lib. iij. Metam.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA XIIII.

DE INSTITVTIONIBVS.

His docet exemplis natos mala vita parentum.

PLVRIMA *sunt, Fuscine, & fama digna sinistra,*
Et nitidis maculā hæsurā figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.
Si dānosa senē iuuat alea: ludit & heres
Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.
Nec melius de se cuiquam sperare propinquo
Concedet iuuenis: qui radere tubera terræ,
Boletum condire, & eodem iure natanteis
Mergere ficedulas didicit nebulone parente,
Et cana monstrante gula. cum septimus annus
Transierit puerum, nondum omni dente renato,
Barbatos licet admoueas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cenare paratu
Semper, & à magna non degenerare culina.

VETVS SCHOL.

PLVRIMA *sunt.*] Contraria mala institutio in naturam vertit. Horatius,
——— recum ue de fe. ere mores.
Dedecorant bene nata culpæ.

PVERIS *traduntque*] Ita .vt Virgilius, *——— Túque puerque tuus.*

BVLLATVS.] Adhuc paruulus.

PARVOQVE *eadem mouet arma fritillo.*] Fritillus pyxis cornea, qui fimus dicitur Græcæ. Fritinnire aues dicunt stre pere, aut sonare. Apud antiquos in cornu mittebant tesseras, mouentésque fundebant, aut fritillum, pyrgum dixit.

MERGERE *f.d.n parente.*] Id est, à patre didicit luxuriosus & gulosus.

ET *cana.*] Patris, id est veruli.

BARBATOS *licet*] Philosophum licet ad erudiendum adhibeas, semel imbutum luxuria patris, non posse reuocari.

IOAN. BRITANNICVS.

PLVRIMA *sunt Fuscine.*] Ostendit hac Saty. nec sine summa indignatione, parentes esse in causa, vt filij existant scelerati, & ad plurima vitia proni, quià eorum exemplis & præceptis eneræ mentes ad vitia facile formentur. Sed auarum maxime insectatur, qui ad auariciam exercendam, & præceptis, & exemplis filium instituit. Itaque monet poeta oportere parentes esse optimis moribus & summa cum synceritate vitæ alendos filios, vt boni habeantur. vnde Plut. recte scripsit illud De liberis educandis. ante omnia opus est vt patres non solum nihil peccando, verumetiam honeste singula peragendo manifestum sese filiis exemplar exhibeant, vt eorum vitam quasi quoddam speculum intuentes, ab operum similiter & sermonum turpitudine se penitus auertant.

DIGNA *fa. fi.*] Turpi infamia. i. digna, quæ conuiciis reprehendantur.

MACVLAM *&/ r.*] Quæ afferant turpitudinem vitæ nitidæ, translatio à vestibus quæ sordidantur.

QVAE *m. t. p.*] Hinc est illa Quintiliani indignatio in j. lib. Vtinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. infantiam statim deliciis soluimus. mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnis mentis & corporis frangit. quid non adultus cõcupisceret, qui in purpuris repserit? Iam coccum intelligit, iam conchilium poscit, gaudemus si quid licentius dixerit, verba nec Alexandrinis quidem permittenda deliciis, risu & osculo excipimus nec mirum. nos docuimus, ex nobis audierunt: nostras amicas, nostros concubinos vident: omne conuiuium obscœnis canticis strepit, pudenda dictu spectantur, fit ex ijs consuetudo, deinde natura. discunt hæc miseri antequam sciant vitia esse, inde soluti ac fluentes, non accipiunt ex scholis mala ista, sed in scholas afferunt.

MONSTRANT.] Flagitiose vitam agendo.

TRADVNT.] Docent peruerse instituendo.

SI *d. f.*] Ostendit poeta exemplo paterno facile venerum filium ad omnia excitari: nam si pater inquit alea delectatur, eodem statim filius capitur studio.

ALEA *d.*] Bene autem damnosa: nam grandi cum aceruo pecuniæ ad ludum descendebatur. vnde in j. Sat.

——— neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

De alea diximus in j. Sat. illic, *alea quando Hos animos.*

BVLLATVS.] Adhuc in prætexta: nam pueri vsque ad quartumdecimum ætatis suæ annum prætextam & bullam gestabant, vt alibi dictum est, de qua multa Macr. lib. j. Sarum. Titus Liu. in j. Deca. & nos apud Persium illic:
Bullâque succinctis laribus donata pependit.

Eadem *ar.*] Eadem ludi instrumenta.

Fritillo.] Exponunt nonnulli fritillum esse alueolum, hoc est tabulam lusoriam in qua discurrunt tesseræ. Porphyr. vero enarrans illud apud Horat. in ij. Sermonum. *Mitteret in pyrgum talos*, non alueolum interpretatur, sed pyrgum. i. vasculum quo coniecti tali agitatique mittuntur in alueolum. cuius effigies instar turriculæ est. vnde & nomen accipit, pyrgos enim turrim significat De quo sic etiã Sidonius Apollinaris. Altera ex parte frater meus Domitius homo gratiæ summæ, summi leporis tesseras ceperat, quatiebátque: quo velut classico ad pyrgum vocabat alcatores. Idem alibi. *Hic promens teretes pilas trochósque*,

Hic talos crepitantibus fritillis.

Est igitur fritillus idem quod pyrgus. De quo aliqui falso putant Persi. intellexisse illic, *Angustæ collo non fallier orcæ.*

Nam vt in commentatiis nostris exposuimus, ludum intellexit nucum, quo maxime pueri delectantur. Nam in terram vasculum defigiebant. in quod mediocri distantes interuallo nuces iacebant, vnde Ouidius in Carmine de nuce.

Vas quoque sæpe cauum spacio distante locatur,

In quo missa leuis nux cadit vna manu.

Sicque poeta docet Persius, pueros non solum talis, sed & nucibus delectatos. id etiam Mart. videtur sentire lib. xiiij.

Nec timet ædilem moto spectare fritillo.

Parvo.] Ætati congruo. Nullam inquit de se spem relinquit propinquis.

Nec de se.] Quod sit futurus melioribus moribus quam fuit pater.

Mellvs de s.] .s. quam de patre suo.

Radere.] Detrahere corticem ex tuberibus, cultello enim raduntur, cum in cœna apponuntur.

Tvbera te.] Tubera in genere fungorum numerantur. De quibus diximus in v. Sat. illic, *post hunc raduntur tubera terræ.*

Boletvm.] Lautæ gulæ fuisse ostendit alibi Iuuen.

Boletus domino, sed qualem Claudius edit,

in genere fungorum est Eius cibi auidissimum fuisse Claudium docet Tranquillus. Alij tradunt domestico conuiuio per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum auidissimo ciborum talium obtulerat.

Ficedvlas.] Auis est, quæ nomen accepit à fico. Mart.

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus vuis,

Cur potius nomen non dedit vua mihi.

Optimi est saporis. Martial. ———— *Paulo ficedula lumbo*

Cum tibi forte datur, si sapis adde piper.

Hæc autem per autumnum autore Plin. mutat colorem & formam, vocatúrque Melaneoriphus. Lautæ gulæ inter alias aues esse ostendit Gelius lib. xiiij. scribit enim fuisse qui negarent vllam auem præter ficedulam totam comesse oportere, superiorem partem auium atque altilium qui edant eos palatum non habere. dicitur etiam Sycalis.

Eodem i.] Eodem genere condimenti quo pater mergebat.

Natantes.] Iure conditas. Nam obsonia triplici apud veteres modò condiebantur, vt essent aussa, aut frixa, aut elixa. i. iurulenta. vnde & Celsus ait lib ij. cap. xix. Tum res eadem magis alit iurulenta quam assa: magis assa quàm frixa. Ergo iure natantes non assis non frixas sed iurulentas. i. iure conditas, vt in patina cũ iure apponerentur. Apuleius iussulentum appellat quod dicimus iurulentum.

Nebvlone.] Nullius præcij. Nam nebulones & tenebriones dicti sunt qui mendacijs & astutijs suis nebulam quandam & tenebras obijciunt. aut nebulones qui non pluris sunt quàm nebula.

Parente.] Subaudi monstrante.

Cana gula.] Id est parte cano guloso.

Monstrante.] .s. quum de se malum præbeat exemplum.

QVVM *sep. an.*] Sensus est vbi puer septimum ætatis annum transierit, à consuetudine paterna bene cœnandi non discedet quum fuerit iam ea ætate instructus, licet adsint mille magistri qui studeant salutaribus præceptis ad modestiam & frugalitatem reuocare.

NONDVM *renato dente.*] Nam vt scribit Macrob. lib. i. de somnio Scipionis, post septem menses dentes incipiunt mandibulis emergere, & post annos septem dentes qui primi emerserant, alijs aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt: eodémque anno, id est, septimo plene absoluitur integritas loquendi. Plinius idem fere dicit libro septimo, eodem decidere anno, alióbsque suffici.

MAGISTRATVS *barbatos.*] Philosophos, qui barbati incedebant. Persius,

Si cynico barbam petulans Nonaria vellat. & alibi.

Barbatum hoc crede magistrum Dicere,

NON *degenerare*] Non esse absimilis à moribus paternis, vt habeat culinam multijugis preciosisque obsoniis instructam.

Mitem animum, et mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animas seruorum, & corpora, nostra
Materia constare putat, paribúsque elementis:
An sæuire docet Rutilus? gaudet acerbo
Plagarum strepitu, et nullam Seirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi Laris, ac Polyphemus?
Tum felix, quoties aliquis tortore vocato
Vritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet iuueni lætus stridore catenæ,
Quem mire afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? exspectas, vt non sit adultera Largæ
Filia: quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam cito, nec tanto poterit contexere cursu,
Vt non ter decies respiret? conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.

VETVS SCHOL.

MITEM *animum.*] Interrogatiue pronunciari potest, sed melius, ironicos. Pro Ironia dictus est sensus. Mitem animum præcepit Rutilius. An putas eum sæuire, qui gaudet plagarum strepitu, Ironicos, & mores modicis erroribus æquos, quia nemo sine vitio est, * id est tolerabilius indulgentem.

ET *nullam Sirena flagellis.*] Dulciorem esse flagellorum strepitum, quam cantum Sirenarum.

ANTIPHATES *tr. la. ac. Pol.*] Carnifex potius, & latro domus suæ, quam dominus. Lestrygonũ rex Antiphates; & Polyphemus Cyclops, qui homines comedebãt

Dvo *propter lintea.*] Id est. sic seruus cruciatur propter duo sabana.
Qvid *suadet iuuenis.*] Paterna crudelitate.
Inscripta *ergastula.*] Quamquam ibi includuntur, inscripti sunt.
Adficivnt.] Lætum faciunt, delectant.
Exspectas *vt non sit ad L. Filia.* Speras quod filia meretricis, casta possit esse. quæ non potest nomina mœchorum matris suæ continuo ac vno spiritu dicere.
Ceras *nunc hæc dictante.*] Dictante vt hæc disceret, iocunde, pro ætate.
Ferre *cinædo*] Internunciis ministris, qui matris suæ fuerunt.

IOANNES BRITANNICVS.

Mitem *animum.*] Cum interrogatione & indignatione hæc legenda sunt vt sit sensus, Docet ne pater filium suum, vt animo sit miti, & benigno, & moribus æquis, modicis erroribus, id est, vt sit æquus, & clemens modicis seruorum erroribus, & seruos constare eadem materia qua nos? an potius docet vti crudelitate? Sicque parentum barbaram & truculentam disciplinam in liberos suos insectatur qui eos potius seuitiam docent, quam clementiam.

Praecipit *mitem animum.*] Id est, vt sit semper animo miti? quasi dicat non præcipit: nam præcipere animum mitem, est præcipiendo docere, vt habeat animum mitem.

Mores *æquos erro. modicis.*] Ne grauius puniat seruos quàm eorum exigant errata: ergo mores æquos, id est æquales delictis, vt sit, tales mores habeat ad puniendos seruos, vt pro criminis qualitate adhibeatur castigatio, ne maior sit pœna quam culpa, vt si errata modica sunt, modica etiam sit castigatio, vt magis ad clementiam quàm ad sæuitiam inclinetur.

Eadem *m.*] Plerique enim adeo inhumani sunt, vt putent seruos à bestijs non distare, & proinde in eos sunt crudeles, vnde alibi Iuuen. *Ita seruus.*

Nostra *m.*] Carne, & ossibus, quibus & nos constamus.

Constare.] Composita esse. Lucilius, principio physici omnes homines, ex anima & corpore constare dicunt.

Paribvsqve *e.*] Paribus principijs, quæ principia sunt ab elementis. C. Imo paribus elementis, id est, notis illis quatuor naturis, terra, aqua, aere, & igni, sed mixtis, concretis, & temperatis, vt Hippocrates, & Galenus senserunt. S.

An *sæuire d. R.*] Ponit Rutilum pro quocunque parente crudeli. Nam quidam Rutilus fuit, vt diximus in Satyra xj. temporibus poetæ, qui absumptis per luxum diuitijs ad gladiaturam se contulit.

Plagarvm.] Verberum: nam plagas pro verberibus dicimus. vnde apud Plautum frequens est, vbi sunt plagipati. i. plagas & verbera patientes.

Antipates.] Ipse pater sæuus, vt Antiphates fuit. Nam Antiphates Lestrigonum fuit rex, qui in Campania Formijs, vt scribit Plin. iuxta Caietam sedem suam habuere. Syl us.

Et regnata Lamo Caieta, domúsque Antiphatæ compressa freto.

carnibus vescebantur humanis, vnde Pap. primo Sylu. *Littúsque cruenti Antiphatæ* Thucydides tamen lib. vj. Hist. vbi de Sicilia loquitur, Lestrigones fabulosos esse arbitratur scribit. Hom. in Odissea Vlyssem peruenisse domum Antiphatæ Regis Lestrigonum, quem vxor è foco accersiuit, & vnum ex socijs missis ab Vlysse ab ea fuisse absumptum, reliquis terrore diffugientibus.

Comparat *n. S.*] i. ita crudelitate gaudet, vt aurib. suis, nec cantus quidē Sirenum sit iucundior, quā flagellorū strepitus, & sonora mancipiorū verbera. Sirenes enim fingunt poetæ tres fuisse sorores, de quibus superius diximus abunde.

Trepidi *laris.*] Trepidæ domus, quæ omnibus esset formidabilis.

Ac *Poly*] Pater sæuus qualis Polyphemus Cyclops fuit, qui itidem duos ex socijs Vlyssis dentibu absumpsit, vt diximus superius. Cyclopes autem scribit Thucydides lib. vij. primos Siciliæ cultores fuisse, vnde fratres Ætnei à poetis sunt appellati

pellati. Vergilius. *Cernimus astantes ne quunquam lumine torui*
Æthneos fratres, cælo capita alta ferentes.

TVM *felix*] Ita immanitate gaudet, vt tum sibi felix videatur, quum contigerit aliquem ex seruis candenti ferro aduri. Nam serui commisso furto candenti ferro notabantur in fronte, vnde Apuleius in nono De asino aureo. Frontes literati, & capillum semirasi, & pedes annulati.

TORTORE *vocato.*] Seruo lorario, qui alios iussu domini cædebat.

PROPTER *lintea.*] Subaudi surrepta.

QVID *suadet iuueni.*] Sensus est, pater qui lætus est tormentis alienis, quid suadet iuueni, id est, quam viam viuendi ostendit tenendam, nisi quam ipse tenet?

LAETVS.] Pater lætus.

STRIDORE *cathenæ*] Id est compedum, quibus seruus continetur in ergastulis.

AFFICIVNT.] Delectant Est enim afficere verbum medium, vt ad bonam malámque partem trahatur, vt ego afficior summa lætitiæ, & summo dolore.

ERGASTVLA.] Hoc loco mancipia. De ergastulis in Saty. vj. diximus illic,
——— *ergastula tota.*

INSCRIPTA] Signata, vt diximus, in fronte cauterio.

CARCER *rusticus.*] Appositio est, vt sit diffinitio ergastuli. id est, ipsi serui, qui in cõpedibus habētur ad opus rusticũ faciendum vnde carcerem rusticum appellar.

EXPECTES, *vt non sit ad. Largæ filia*] Hæc interrogatio ostendit liberos fere ex necessario mores parentum sequi, vt filia sit adultera, si mater eiusdem fuit studij.

LARGAE.] Nomen est mulieris notæ temporibus Iuuenalis infamia adulteriorum. more Satyrico per transitum eum flagellat, vt alibi poeta.
Quales ego, vel Cluuienus sic etiam Largus nomen proprium est viri Cicero in sexto Epistola. Quum esset mecum Largus homo studiosissimus. C. Item Scribonius Largus scripsit De ponderibus medicorum. S.

CONTEXERE.] Connectere.

TANTO *cursu*] Tanta verborum celeritate.

VT *non terde.*] Tam multos quidem habuit adulteros mater, vt filiæ tricies spiritus sit ante reciprocandus, quàm possit eos commemorare.

CAERAS *pu.*] Id est pugillares ceratos.

HAC *di.*] .i. matre, quæ literas dictat filiæ mittendas amatoribus.

FERRE.] Infinitum pro participio .i. ferendas. Verg. *Magnum dat ferre talentum.*

EISDEM *cinædis*] Quibus ipsa mater literas suas tradidit ferendas.

CINAEDIS.] Spadonibus mollibus. Nam serui eunuchi, vt alibi diximus, matronis seruiebant.

Sic natura iubet: velocius, & citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeunt animos auctoribus. vnus, & alter
Forsitan hæc spernant iuuenes, quibus arte benigna,
Et meliore luto finxit præcordia Titan:
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.
Abstineas igitur damnandis. huius enim vel
Vna potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis

Turpibus, ac prauis omnes sumus, & Catilinam
Quocunque in populo videas, quocunque sub axe:
Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vsquam.

VETVS SCHOL.

VNVS *& alter.*] Pater & auus.

FORSITAN *hæc sperant.*] Id est, turpia.

PRAECORD. *Titan*] Prometheus filius Iapeti, qui fuit vnus è Titanibus.

FVGIENDA *patrum vestigia.*] Iuuenibus scilicet. id est, multi filij inuiti facta parentum sequuntur.

QVONIAM *dociles imitandis.*] Id est, ad mala imitanda faciles sumus. vt Terent. Namque vt est hominũ ingenium procliue ad libidinem, de hinc quæstum accepit.

ET *Catilinam Quocunque in p.*] Malum hominem vbique inuenias.

BRVTI *nec auunculus vsquam.*] Bonus, vt Cato Vticensis philosophus.

IOANN. BRITANNICVS.

SIC *natura iubet.*] Sic inquit à natura comparatum est, vt facilius ad vicia quàm ad virtutem formemur, quum exempla magnorum auctorum nobis proposita sunt, sicque coniunctim legendum est cum inferioribus.

EXEMPLA.] C. i. ipsa vitia quibus parentes studere videmus. S.

QVVM *subeunt animos.*] s. ipsa exempla vitiorum.

MAGNIS *autoribus.*] s. magnis viris autoribus vitiorum. Nam quæ exemplo magni alicuius autoris fiunt, ea iure quodammodo fieri putantur. Inde Che ea ille Terentianus, quum Iouem in imbrem aureum versum in sinum Danaes decidisse animaduerteret per impluuium, tali confirmatus exemplo ait. Hæc ego non facerem, quæ Iupiter fecerit? sicque puellæ vicium intulit, ductus exemplo magni autoris.

VNVS *& alter.*] Sensus est. Inuenies forte vnum aut duos ea naturæ bonitate instructos, vt vitia parentum non sequuntur. per quod ostendit paucos inueniri degenerantes à vestigiis paternis.

C. ET *meliore luto.*] Cum ex hoc loco, & eo carmine Horatij,

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus,

aliorúmque poetarum autoritate satis appareat hanc dictionem lutum habere primam æque breuem ac longam, ac proinde esse ancipitem: notandum hoc loco videtur esse, bis superius, commode legi posse Vulcano luteo, neque assentiendum Britannico, qui figuratam nescio quam phrasim adducens, contendit luto Vulcano legendum esse non luteo. quia vt dicit, dictio habens inter duas longas mediam breuem, non ingreditur carmen Heroicum: quod quidem verum est, sed quia lutum primam habet communem, ideo & deriuatum ab eo luteus. S.

FINXIT.] Formauit.

TITAN.] Id est, Prometheus nepos Titanis. Nam ex Asia & Iapeto filio Titanis & terræ natus est.

SED *reliquos*] Scilicet filios. Sensus est. Fieri inquit potest benignitate naturæ, vt vnum aut alterum inuenias, qui à vestigiis paternis declinantes recte viuant, sed reliqui per omnia mores sequuntur paternos.

DVCVNT.] Trahunt.

ORBITA *monstrata.*] Id est, iter monstratum, metaphora sumpta à rota, cuius signum orbita dicitur ab orbe ipsius rotæ, vnde eleganter formatum vocabulum est à Tertulliano exorbitare, quod signat extra orbitam ire, & quasi à recto tramite discedere.

VETERIS *culpæ*. Veterum vitiorum.

ABSTINEAS *igitur damnis huiusce*.] Quum videas inquit fieri, vt filij exemplo tuo corrumpantur, debes abstinere vitijs & damnis huiusce culpæ, per quam tot damna eueniunt. damnum enim est maximum filios malo parentum exemplo corrumpi.

ET *enim vel*.] Sensus est, hac vna etiam ratione debemus à vitijs abstinere, ne filij nostro exemplo fiant deteriores.

POTENS *est*.] Efficax est, & nos mouere potest.

VEL.] Etiam.

QVONIAM.] Ratio est quare honeste viuendum sit, quia inquit omnes ad discenda turpia sumus valde dociles: vnde est illud Senecæ ad Lucilium. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest, nec comes deesse.

ET *Cat*.] Probat per exempla homines magis ad vicia quàm ad virtutem esse pronos. nam vbique gentium pessimos homines, qualis fuit Catilina, facile est inuenire, bonos autem quales fuerunt Brutus & Cato, nusquam. sicque ostendit malos viros vbique quasi sponte sua nasci, & fieri, bonos autem non facile reperiri. vnde est illud Senecæ ad Lucilium. Omne tempus Clodios, non omne Catones fert. Ergo per Catilinam quemcunque ciuem malum intelligit.

SVB A.] Sub quacũque cœli parte. Nã duo sunt axes, septentrionalis, & australis.

BRVTVS.] Hoc loco de Bruto intelligit, qui in senatu Iulium Cæsarem interemit, vt patriam in libertatem assereret. hic & Seruilia. Catonis Vticensis sorore genitus fuit. In Pharsalia. Augusto, & Antonio vrgentibus occubuit.

AVVNCVLVS B.] Cato Vticensis. frater Seruiliæ matris Buti.

Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat,
Intra quæ pater est. procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, & cantus per noctantis parasiti.
Maxima debetur puero reuerentia. si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempseris annos:
Sed peccaturo obstet tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit ira,
Quandoque, et similem tibi se non corpore tantum,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, & qui
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Corripies nimirum, et castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.

VETVS SCHOL.

INTRA *quæ pater est*.] Vbi filios habes.

PVELLAE *lenonum*.] Meretrices.

SED *peccaturo obstet tibi*.] Impediat te, ne cum viderit hæc, imitetur.

CENSORIS *f. ira*.] Vt a Censore corrigi mereatur aut damnari, tamen filius patri non solum corpore, sed & moribus similiauit.

OMNIA *deterius*.] Deterius quam te, aut eo deterius quam te magistro.

CORRIPIES.] Filium turpiter agentem.

IOANNES BRITANNICVS.

NIL *dictu f.*] Attende saluberrimum consilium, per quod monet liberos vsque ab infantia sanctissimis esse moribus instituendos.

PVELLAE *le*] Hoc est scorta & infames mulieres, quæ sæpe in conuiuia admittebantur, vt gestibus & saltationibus indecoris delectarent. Alibi:

Vt Gaditana canoro, Incipiat prurire choro.

PROCVL *h.*] Subaudi sint, facessant.

PARASITI.] Nam parasiti qui causa gulæ mensas potentiorum sequebantur, canticis obscœnis, & ludibrijs quibus ipsi afficiebantur, delectabant conuiuas. vnde conqueritur sic Quint. in j. Omne conuiuium obscœnis canticis strepit, pudenda dictu spectantur. De parasito plura diximus in j. Sat.

PERNOCTANTIS.] Pernoctare est noctem extra domum suam agere.

MAXIMA *re.*] Maximus respectus. Tranquil. in Caligula. Nihilominus reuerentior in senatum. i. magnum habebat respectum aduersus senatum.

CONTEMPSERIS *an. pu.*] Refellit eos qui possent dicere, pueros per ætatem non posse obscœna cognoscere.

INFANS *fi.*] Etiam vitijs abstinendum est vbi sit filius infans.

OBSISTAT.] Sit tibi impedimento, ne pecces, ne ei sis malo exemplo. vnde legitur apud Plutarchum, Catonem seniorem verborum turpitudine præsente puero filio sic temperasse, quasi vestalibus virginibus arbitris locuturus esset, nec cum eo vnquam lauit.

NAM *s. quid dignum.*] Sensus est. Quomodo filium tuum audeas corripere & castigare si quid fecerit quod dignum sit pœna, quandoquidem is non modo corpore, & vultu, sed & moribus sit tibi similis, & iam peccet exemplo tuo, longe etiam deterius te. Ordo est. Corripies nimirum. s. filium tuum, si quid fecerit dignum ira censoris, quandoquidem filius dederit se tibi similem, non tantum corpore, nec tantum vultu, sed etiam moribus.

CORRIPIES *ni.*] Cum ironia legendum, quasi diceret, non corripies, nec castigabis, quia non audebis conscius vitiorum tuorum.

IRA *cen.*] Nam censores, vt dictum est sæpius in superioribus Satyris, præerant moribus ciuitatis.

MORVM.] Pro moribus. C. Verum quidem est, quoniam præcessere ablatiui, vt par sit locutio, sed tamen & similis moribus, & similis morum recte dicitur. Et hic intelligitur, filius esse morum paternorum similis, vel, non tantum corporis paterni filius est. sed etiam animi, & morum. Eo modo quo Quintil. dixit, præceptores esse parentes, non corporum sed animorum. S.

PER *tua ve.*] Imitando tanquam vestigia, mores tuos.

DETERIVS.] s. te.

MVTARE *ta.*] Testamentum: solent enim patres irati minitari filijs, se mutaturos testamenta, & scripturos alios hæredes.

Vnde tibi frontem, libertatèmque parentis,
Cum facias peiora senex, vacuúmque cerebro
Iampridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
Hospite venturo, cessabit nemo tuorum:
Verre pauimentum: nitidas ostende columnas:
Arida cum tota descendat aranea tela:

Hic læue argentum, vasa aspera tergeat alter :
Vox domini furit instantis, virgamque tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus, & tamen vno
Semodio scobis hæc emendat seruulus vnus:
Illud non agitas, vt sanctam filius homini
Adspiciat sine labe domum, vitioque carentem?

VETVS SCHOL.

VNDE *tibi frontem.*] Terent. *Quo ore illum obiurgabis, dic mihi.*

IAMPRIDEM *cap. h. v. cucurbita.*] A medicis qui sanus non est. cucurbita, σικύα.

VERRE *pauimentum.* Hoc dicis tuis.

ARIDA *cum tota.* Mundentur parietes, vel camaræ.

HIC *læue argentum*] Anaglyfa sigillis. Virgilius,
——— *Et aspera signis.*

VOX *domini furit.*] Virgil. ——— *Vrguet præsentia Turni.*

SEMODIO *schobis.*] Non πρίσματος.

ILLVD *non agitas.*] Illud non respicis, quemadmodum filio castam domum exhibeas.

IOANNES BRITANNICVS.

VNDE *ti. fr.*] Vnde tibi sumes audaciam castigandi, cuius sedes est in supercilio & fronte.

LIBERTATEMQVE *pa.*] i. qua libere parentes solent filios corripere: quasi diceret non audebis libertate paterna filium castigare, quum tu longe deteriora facias iam senex.

CVCVRBITA *ven.*] Et cum ea obscœna facias, quæ te omnis rationis expertem esse doceant. vt merito tibi è capite sanguis sit educendus, vt fieri solet in delirio licet id etiam fiat ex brachiis, vt diximus illic. *O medici mediam pertundite venam.*

CVCVRBITA *ven.*] Vasculum est vitreum : apud veteres vero vt ostendit Cor. Celsus. æreum fuit, & corneum, quo sanguis educitur, facta prius leni scarificatione à medico. per diminutionem etiam dicimus cucurbitulam. ventosam dixit, quoniam concepto vento ex flamma stupæ intus accensæ, cuti adherescat, vnde Corn. Cel. libro xviij. scri. phreneticis neque alienum esse, si neque sanguis ante missus est neque mens constat, neque somnus accedit, occipitio inciso cucurbitulam admouere, quæ quia leuat morbum, potest etiam somnum facere.

VACVVM *ce.*] Viduum ea re quæ mentis humanæ est gubernaculum, vnde illud est Plin. libro xj. capite xxxvij. Cerebrum vni hominis in infanti palpitare, nec roborari ante primum sermonis exordium, hoc esse viscerum excelsissimum proximumque cœlo capitis. hanc habere sensus arcem, huc venarum omnem à corde vim tendere, hic culmen altissimum, hic mentis esse regimen.

HOSPITE *v.*] Tam inquit à recta viuendi via aberras, vt venturo hospite scrupulosa diligentia instes, vt tota domus sit speciosa, illud autem non curas vt filius

illam auſpiciat carentem omnibus (quod primum eſſe debet) viciis. Illud enim eſt bonis patris curare vt filius non pulchram ſuppellectilem, non ornatam domum, ſed vt ſanctos mores tanquam ſpeculum intueatur. vnde etiam illud Senecæ ad Lucil. Qui domum intrauerit, nos potius miretur quàm ſuppellectilem noſtram.

VERRE.] Munda, ab hoc verticulum & pro genere retis piſcatorij, & inſtrumento, quo domus vertuntur. Eſt ordo. Vox domini inſtantis & tenentis virgam fremit verte pauimentum. i. magno fremitu inclamat, verre pauimentum. ſic illud apud Plautum in Aſinaria. *Iuſſin ſceleſte hac ianua hac ſtercus hinc auferri? Iuſſin columnis deiici operas aranearum?*

PAVIMENTVM.] Solum ipſius domus ſtratum, quod alio vocabulo appellamus Oſtracum. Græci enim oſtracon teſtam appellant, vnde pauimentũ teſtaceũ, oſtraceum nuncupamus, fit enim ex teſtis contritis. dictum autem pauimentum, quod pauiatur, id eſt, crebriter feriatur pauiculis. De pauimẽtis autem multa Plin. Victruuius, & Palladius.

VASA.] Quæ Græci anaglypta, vel anaglypha vocant. i. ſuperſculta. Aſpera ergo propter cælaturam, vnde Perſius.

Quid fas optare quid aſper Vtile nummus habet

i. cælatus. Plinius loquens de poculis. Ea inquit, exciſa erant in aſperitate. Virg.

Cymbiáque argento perfecta, atque aſpera ſignis.

TERGEAT.] A tergeo es ſecundæ coniurationis. vtrumque enim dicimus, & tergo is tertiæ, & terges in eadem ſignificatione. Virgil.

Pars leuis clypeos, & ſpicula lucidá tergent.

VIRGAMQVE *tenentis.*] Qua & minetur, & verberet.

ERGO.] Hinc tota eſt indignatio poetæ.

PERFVSA.] Perlita, & polluta.

EMENDAT *hac.*] Nitida hæc facit.

SEMODIO.] Eſt enim ſemodius, quaſi ſemis modius. Mar.

Hos faſtus animoſque dat Sabello,
Farris ſemodius, fabaque freſſa:
Et thuris piperiſque tres ſelibræ.

SCOBIS.] Scobs eſt id quod ab aliqua materia minutiſſimum decidit, dum aut per ſerram ſecatur, aut per terebram perforatur, nec non ex attritione laterum ſcobs habetur. Plinius libro decimoſexto capite lxiij. Arida enim latius quàm viridia ſerris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius reſiſtunt, ſerratumque dentes replent æqualitate inerti, qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobẽ. Heliogabalus ſcobe auri atque argenti porticum ſtrauit, vt autor eſt Lampridius. Inuenitur etiam ſcobina, ſed pro genere limæ. vnde Victruuius libro quarto. Ad ipſumque coronæ menſum incidatur lima, quæ ſcobina dicitur. vnde eleganter Tertullianus in Apologetico ſic ſcribit. At in deos veſtros per omnia membra validus incumbunt aſciæ, & runcinæ, & ſcobinæ.

ACCIPIAT *domum ſine labe.*] Quod ante omnia maxime eſt quærendum.

Gratum eſt, quod patriæ ciuem, populoque dediſti;
Si facis, vt patriæ ſit idoneus, vtilis agris,
Vtilis & bellorum, & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus
Moribus inſtituas, ſerpente ciconia pullos (hunc ta
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta:

Jlli eadem ſumtis quærunt animali a pinnis.
Vultur iumento, & canibus, crucibuſque relictis,
Ad fetus properat, partemque cadaueris affert.
Hic eſt ergo cibus magni quoque vulturis, & ſe
Paſcentis, propria cum iam facit arbore nidos.
Sed leporem, aut capream famulæ Iouis, & generoſæ
Jn ſaltu venantur aues: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, cum ſe matura leuaret
Progenies ſtimulante fame, feſtinat ad illam,
Quam primum prædam rupto guſtauerat ouo.

VETVS SCHOL.

SI *facis vt pat. ſ. vtl.*] Ciuem bonum ſi eum ita inſtitueris, vt ſit vtilis patriæ.

ILLI *e. ſ. q. animalia p.*] Quæ à parentibus didicerunt.

VVLTVR *iumento.*] Exemplis docet hoc ſeruare filios, quod à parentibus acceperunt.

PARTEMQVE *cadaueris.*] Hominum. Nam antiqui crucibus figebant.

HIC *eſt ergo cibus.*] Quem parentes tradiderunt.

CVM *iam facit. arb. n.*] Cum cœperit volare.

FESTINAT *ad ill.*] Id eſt, ad venationem vnde nutrita eſt.

IOANNES BRITANNICVS.

GRATVM *eſt.*] Placet inquit gignas liberos patriæ, modo cures vt bonis inſtituantur artibus.

SERPENTE *ciconia.*] Exemplis oſtendit, quæ à teneris annis diſcuntur firmiter mentibus inhærere, nec inde facile auelli, vnde illud eſt Horatij.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu.

Pulli enim ciconiæ, quia à matre educati ſunt, & aſſuefacti ſerpentibus, eundem viuendi morem per totum vitæ ſuæ curſum tenent. C. ex qua re, quantam valeat educatio, perſpicuum eſt. vnde Vergilius Georg. ij. *Adeo à teneris conſueſcere, multum eſt.* S.

CICONIA.] Auis eſt ſerpentibus inimica, cui ob exitium ſerpentium tantum honoris apud veteres tribuebatur, vt in Theſſalia capitale fuerit, autore Plinio, occidiſſe ciconiam, eadem pœna, quæ in homicidam.

DEVIA.] Longè à via. Ouidius. *Et cecinit mæſtum deuia carmen auis.*

VVLTVR.] Vulturem triduo ante aut biduo volare vbi cadauera futura ſunt, autor eſt Plinius libro x. Ex cadaueribus ſibi eſcam quærit, interficit autem nihil, nec deſtruit animal vllum, volucribus ob affinitatem etiam mortuis abſtinet. lege Plutarchum in vita Romuli.

INDE *autem quum ſe matura leuabit*] Ordo eſt, progenies feſtinat ad illam prædam, quam primum guſtauerit rupto ouo, quum leuabit ſe matura inde, id eſt, ex cubili, ex nido.

AD *fœtus.*] Ad pullos ſuos.

IVMENTO.] Subaudi relicto. Nam iumentum, & canes relinquit, & cruces, ex quibus aliquid tantum aufert non totum. Appellatione iumenti ea communiter in-

telligimus animalia, quæ hominem iuuant dorso, vt equum, asinum, mulum. Lactantius tamen Firmianus ait, iumenta dicta esse magnarum virium animalia, à iuuando, quod in excolenda terra iuuent. de iumentis superius dictum est abunde.

MAGNI *q vul.*] .i. Cum factus est magnus, eodem se nutrit cibo, quo à parentibus est educatus pullus.

PROPRIA *a.*] Atqui in arboribus non nidificant vultures, sed in altissimis rupibus, vt scribit Plin. C. Quid si in illis rupibus sit arbor, vbi nidum ponant: nam Plinius significat tantum eos in loco accessu difficili nidificare, quales sunt rupes in quibus etiam dēsas arbores esse vidimus. Nam & aquilas idem Plinius nidificare in petris & arboribus scribit. Aut poeta nihil sollicitus vbi nidificent, arborem posuit, pro quouis loco vbi nidos faciant. S.

FAMILIAE I.] Aquilæ, quæ Iouis armigeræ dicuntur secundum fabulas, quòd in bello Giganteo Ioui aduersus Gigantes fulmina ministrasse feruntur. Plin. vero ait, ideo Iouis appellari famulas, quia fulmine non tanguntur.

PONITVR *c.*] .i. pullis existentibus in cubili .i. nido. vt sit datiuus vt illud Mart. *Tota mihi ponatur anas.*

MATVRA.] adulta.

GVSTAVERIT *o rupto.*] Quum nata est rupto putamine oui, quod rostello à pullo perforatur, quum excluditur.

Ædificator erat Cetronius & , modo curuo
Littore Caietæ, summa nunc Tiburis arce,
Nunc Prænestinis in montibus, alta parabat
Culmina villarum, Græcis, longéque petitis
Marmoribus, vincens Fortunæ, atque Herculis ædem:
Vt spado vincebat Capitolia nostra Posides.
Dum sic ergo habitat Cetronius, imminuit rem.
Fregit opes, nec parua tamen mensura relictæ
Partis erat: totam hanc turbauit filius amens,
Dum meliore nouas attollit marmore villas.
Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant.

VET. SCHOL.

ÆDIFICATOR *erat Cretonius*] Cupidus fabricæ.

LITORE *Caietæ*] In Campania Caieta.

VINCENS *For atque Her. ædem.*] Apud Præneste & Fortunæ, & Herculis habent ædes. aut certe quod in Capitolio, post ædem Dianæ & Iouis, secundam de miraculo operis habent gloriā, Fortunæ atque Herculis ædes. Fortunæ apud Præneste ædem pulcherrimam ferunt fuisse: Herculis enim ædem Tiburis dicit.

VT *Spado. v c. n. Posides.*] Hic Posides spado, libertus Claudij Imperatoris, tantæ gratiæ & potentiæ fuit, vt cum Claudius in Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauerit: cohortibus quoque & alijs prouinciis Iudææ præposuerit, & lecticæ per vrbem vectandi, spectacula quoque publice edendi ius tribuit.

tribuit. Legitur in Suetonio.

IMMINVIT *rem.*] Minuit patrimonium fabricando. Secutus patrem scilicet: & quod remanserat de patrimonio, filius omne inedificiis impendit.

CAELI *numen ad.*] Nulla contemplatione colentes.

IOAN. BRITANNICVS.

ÆDIFICATOR.] Variis exemplis ostendit liberos vestigia paterna sequi solere.

CENTRONIVS.] Hic erigendo ædificia ingens patrimonium absumpsit, filius secutus vestigia patris, quodcunque ab eo relictum fuerat ædificando totum attriuit.

CAIETAE.] Oppidum litiorale Campaniæ.

CVRVO *littore.*] Verbi etimologiam epitheto expressit. Nam vt Strabo inquit, Caietam nominauerunt veteres, quoniam curua omnia Caietas Lacones appellauere. Virgilius tamen à nutrice Æneæ Caietam nominatam esse cecinit,

Tu quoque littoribus nostris Aeneia nutrix
Æternam moriens famam Caieta dedisti.

Diod, vero ait ab Argonautis ædificatam fuisse.

TYBVRIS *arce.*] In montibus enim situm est Tybur, non longe ab vrbe Roma.

PRAENESTINIS.] Præneste enim ciuitas est non longe ab vrbe Roma, quondam Stephane & Polystephanos à copia coronarum appellata. Strabo. in Romæ vero conspectu sunt Tybur, Preneste, Thusculum.

GRAECIS *marmoribus.*] Ex Laconia petebatur marmor viride & preciosum cunctisque hilarius. autor Plin. Papinius in Syluis de balneo Herrusci sic: *vix locus Eurotæ viridi.* intelligit enim marmor Laconum.

LONGEQVE.] Nam & ex Ægypto, Armenia, & Numidia marmora petebantur.

ÆDEM *Fortunæ.*] Docet Plin. libro xxxvj. ædem Fortunæ Romæ preciosissimo marmore extructam fuisse, sed hoc loco poeta intelligit de templo Fortunæ Prenestinæ, vt ædificia quæ in agra Prenestino, Tyburtinoque erigebantur à Centronio. recte compararentur templo Fortunæ Prænestinæ,& templo Herculis Tyburtini. Templum illic fuisse Fortunæ docet Sylius.

Sacrisque dicatam Fortunæ Prenesteiugis.

inde etiam dari certa responsa ostendit Papinius in Sylius.

Et Prenestinæ poterant migrare sorores,

De quibus & Propertius libro ij.

Nam quid Prenestu dubias ô Cynthia sortes,
Quid petis Æaci mœnia Telegoni?

Strabo in v. Habet Preneste Fortunæ templum illustre, vnde certa eduntur oracula: de quibus ita scribit Tranquillus in Tyberio. Vicina vero oracula desiicere conatus est: sed maiestate Prenestinarum sortium territus, destitit.

HERCVLIS.] Ædem Herculis & musarum extruxit Martius Philip. Augusti victricus, auctor est Tranquillus in Augusto. Romæ Herculi etiam Domitianus templum erexit magno impendio, vbi se coli voluit. vnde Martialis.

Herculis in magni vultus descendere Cæsar.

verum hoc loco, vt diximus, poeta intelligit de templo Herculis, quod Tyburi fuit cum bibliotheca varia librorum supellectile referta, de qua Gel. libro xviij. capite v. vnde & Tybur Herculeum appellatum est, quod Herculi dicatum fuit. Martialis.

Tybur in Herculeum migrauit nigra Lycoris.

Strabo in v. Tibur inquit Herculeum est.

POSIDES.] Hic Claudij Cæsaris libertus fuit, de quo Tranquillus sic in Clau-

dio. Libertorũ præcipue suspexit Posidem spadonem, quem & Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit. Hic in tantas euectus est opes, vt luxu insanas ædificiorum extructiones superaret. in littore Baiano, vt tradit Plin. balneas extruxit, quæ Posidianæ vocatæ fuerunt accepto nomine ab eodem Claudij Cæsaris liberto.

CAPITOLIA *nostra.*] Aut Romana, aut nostri temporis, quæ antea incensa quum fuissent, magnificentius fuerunt restituta à Domitiano. aut re uera nostra dixit, hoc est Romana, quia & Capuæ alia fuere capitolia, de quibus Sylius in xj.

Monstrant capitolia celsa, Stellantesque docent campos.

Tranquillus in Caligula. Capitolium Capuæ idibus Martiis de cœlo factum est. fuit & capitolium Beneuenti, de quo ita Sueto. De claris Grammaticis & Rhetoribus. Statua Orbilij Beneuenti ostenditur in capitolio ad sinistrum latus marmorea, habitu sedentis ac palliati, appositis duobus scriniis.

DVM *sic habitat.*] Dum ædificia tam luxuriosa sibi ædificat habitanda.

REM.] Patrimonium.

PARTIS *rebellæ.* scilicet opum.

TVRBAVIT.] Dissipauit.

VILLAS.] Domicilia in agris, de quibus in prima Satyra.

QVIDAM *sortiti.*] Alio exemplo ostendit, quod dictum est, tales esse filios, quales à parentibus instruuntur. Nonnulli inquit sunt qui Romæ sacra Iudæorum colunt, & illorum seruant ritus exemplo parentum qui idem ante fecerunt. Sicque poeta per transitum, religionem Iudæorum, & eius cultores irridet, atque sublannat. Tria autem percurrit, in quibus Iudaicæ religionis sacramenta consistunt, quæ omnia à Mose tradita sunt Iudæis, sed alio sensu quàm ipsi acceperee. hæc autem fuere, vt. s. Sabbatis quiescerent vacui ab omni opere, circuncideréntur, & carne suilla abstinerent.

SABBATA.] .i. Iudæorum festa. Nam sabbatum lingua Iudæorum quies dicitur. Moses enim Damascena patria antiqua repetita, montem Sinai occupauit, quo septem dierum ieiunio per deserta Arabiæ cum populo suo fatigatus, cum venisset, septimum diem more gentis sabbatum. i. diem quietis appellatum in omne æuum ieiunio seruauit & quiete, quoniam illa dies famem eis errorémque finiebat. C. Sic Iustinus siue potius Trogus & Tacitus homines impij, & veræ antiquitatis ignari putauerunt. verum de hac re, non illi, sed Moses ipse, in originibus & lege, itemque Flau. Iosephus erant consulendi, qui de origine Iudæorum, déque eorum mysterijs, atque decretis, certius scribere potuerunt. S. Lactan. Firmianus libro iiij. capite xvij. scribit à Iudæis iræ, atque inuidiæ plenis Christum accusari, quòd legem dei per Mosem datam solueret. i. quod sabbatis non vacaret operans salutem hominum, quod circumcisionem vacue faceret, quod abstinentiam suillæ carnis auferret. à sabbato igitur sabbatarij sunt appellati, vnde Mart. Ieiunia sabbatariorum.

NIL *p n.*] Videtur hoc dictum in æmulationem Aristophanis; qui in comœdia quam Nepheles. i. Nebulas appellauit, inducit Socratem colere nubes, vt sit manifesta irrisio Iudæorum. Non quod omnino nubes colant, sed vt ostendat eos lõge errare à cæterorũ cultu diuino, quasi diceret: adorant deos, quos non vident. aut re uera, quod maxime placet, ad id respexit, quod deus apparuit Mosi in nebula totum montem Sinai tegente per sex dies, qui septimo die vocauit Mosen ex medio caliginis: ingressusque Moses medium nebulæ, ascendit in montem, fuitque ibi quadraginta diebus & xl. noctibus. vbi à deo accepit tabulas lapideas, legem, & mandata quæ scripsit deus, vt doceret filios Israel. vnde & Dauid in Psalterio, Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos & in columna nubis loquebatur ad eos. Et idem alibi. Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius, & posuit tenebras latibulum suum in circuitu eius, tenebrosa æqua in nubibus aeris. Iudæi ergo nubes adorare dicuntur, quia deus in nubibus semper eis apparebat, vnde illud Mosis in numeris Nubes tua proteget illos, & in columna nubis præcedes

eos per diem, & in columna ignis per noctem.

NVMEN *celi*.] Hoc dicit, quia mente sola vnum duntaxat numen (vt scribit Tacitus vltimo libro) intelligunt: & ideo nulla simulachra in vrbibus suis, nedum templis sunt. non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Poëta igitur eos irridet, quasi non recte sentientes, qui vnum tantum deum agnoscant, quum Romani cæteræque nationes plurimos, quasi altiore consilio colant deos. vnde est illud Plin. in xij capite iiij. Iudæa gens contumelia numinum insignis, Nam Iudæi vnum tantum deum colunt, vnde est illud in diuinis scripturis. Vnus deus Hebræorum, qui creauit omnia, atque terram stabiliuit, & fundauit maria.

Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit, mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, ac metuunt ius
Tradidit arcano quodcunque volumine Moyses.
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti:
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in caussa, cui septima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit vllam.
Sponte tamen iuuenes imitantur cetera: solam
Inuiti quoque auaritiam exercere iubentur.

VETVS SCHOL.

NEC *distare putant*] Tanquam humanam, porcinam putant.
PRÆPVTIA *ponunt*] Id est, περιτομή.
TRADIDIT *a q. v. Moyses.*] Sacerdos, vel Rex eius gentis, aut ipsius quidem religionis inuentor: cuius Cornelius etiam Tacitus meminit.
NON *monstrare vias.*] Id est, non confiteri religionis secreta.
QVAESITVM *ad fontem*] Vbi baptisantur.
DEDVCERE *verbos*] Iudæos, qui sine pellicula sunt.
SED *pater in caussa.*] Caussa huius metus, pater est.
CVI *septima quæque fuit lux.*] Quia semper sabbatis nihil faciunt.

IOAN. BRITANNICVS.

NEC *distare putant h. c.*] Carne enim suilla abstinent Iudæi. de cuius rei instituto sic scri. Tacitus libro xxi. Sue abstinent Iudæi memoria cladis, qua ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. verum vt tradit Lactantius, quum deus Iudæos carne suilla abstinere iussit, id potissimum voluit intelligi, vt a peccatis, atque immundiciis abstinerent. Est enim lutulentum hoc animal, & immundum, nec vnquam cælum aspicit, sed in terra toto corpore proiectum, & ore, ventri semper & pabulo seruit, nec vllum alium dum viuit, præstare vsum potest, sicut cæteræ fere animantes. Interdixit ergo ne porcina carne vterentur. i. ne vitam porcorum imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur, ne ventri ac voluptatibus seruientes

ad faciendam iustitiam inutiles essent, ac morte afficerentur, item ne fœdis libidinibus immergerentur, sicut sus, quæ se cœno sordidat: vel ne terrenis seruiant simulachris, ac se luto inquinent.

PATER *abstinuit.*] Cuius vestigia per omnia sequitur.

PRAEPVTIA *ponunt.*] Circumciduntur more Iudæorum ex Mosis sacerdotis instituto, de quo sic Stra A successoribus Mosis ex superstitione institutam carnium abstinentiam, à quibus abstinent, & circumcisiones, & excisiones, & si qua sunt huiusmodi alia. De quo sic etiam Tacitus. Circumcidere genitalia instituere, vt diuersitate noscantur Cæterum (vt autor est Lactantius figura circuncisionis erat, vt significaretur, nudādum esse pectus .i. aperto, & simplici corde oportere nos viuere: quoniam pars illa corporis, quæ circunciditur, habet quandam similitudinem cordis, & est pudenda. Et ob hanc causam deus nudari eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne inuolutum pectus haberemus .i. ne quod pudendum facinus intra conscientiæ secreta velaremus. Deus ergo circumcisionem à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola mansura est. præputium, vt diximus illic, *mox & præputia ducit*, ea pellicula appellatur, quæ glandem in colle tegit, & reduci potest.

ARCANO *v.*] Pentateuchum intelligit .i. quinque volumina veteris fœderis à Mose conscripta, videlicet, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuter. Dictum autem pentateuchum à πέντε quinque & τεῦχος volumen, in quo Deus leges dedit Mosi, quæ seruabantur in arcanis, eas Moses tradidit Iudæis.

NON *m. v.*] Voluit inquit Moses Iudæos adeo ab omni alia religione esse auersos, vt ne commercium quidem vllum haberent, nisi cum eo qui eadem sacra coleret, nec viam erranti, nec aquam quærenti monstraret, quod contra omnem est humanitatem. putauit tamen Moses non indignum videri aduersus eos, qui sacra sua non colerent Quod quidem apud omnes vel ethnicos inhumanumque & barbarum habitum semper fuit. Nam apud Athenienses piaculum erat non monstrare viam erranti. cæterum erat apud ipsos, quod in publicis cantabatur sacris pronunciabaturque, eos esse impios, & execrabiles qui viam non monstrarent. Vnde Cic. in iij. Officiorum. Quid enim est aliud erranti viam non monstrare, quod Athenis execrationibus publicis sancitum est?

VERPOS.] hoc est Iudæos, qui à versa pellicula, quæ in circuncisione mutilatur. sunt denominati, vnde etiam verba capitur pro membro virili. Poëta in Priapea.
Tot verpas tibi dedicat salignas. Mart.
Incipit in medios meiere verpa pedes.
vnde etiam appellæ nominatur, quasi sine pelle. Horat. *Credat Iudæus apella.*
Idem etiam dicuntur recutiti à restituta cute post circuncisionem. inde illud Persij. *Recutitáque sabbata palles.* i. sabbata Iudæorum recutitorum. Mart.
Nec recutitorum fugis inguina Iudæorum,
à restitutione igitur nouæ cutis Mart. item dixit, *Nec ruptæ recutita colla mulæ.*

SED *pater in c. est.*] vt filius hæc Iudæorum instituta seruet.

SEPTIMA *lux.*] Sabbatum ipsum, quod adeo superstitiose Iudæi seruabant, vt irruente Tito per sabbatum arma noluerint attingere: cum diem Latini Saturni diem nominant. vnde Frontinus in Stratagematis. Diuus Augustus Vespasianus Iudæos Saturni die, quo nefas eis est quicquam seriæ rei agere, adortus superauit.

IGNAVA.] Feriata, & ociosa sine aliquo opere.

VLLAM *partem vitæ.*] Id est nihil fecit, quo vita humana indigeat. Iudæi Christum dominum nostrum accusabant, quòd in die festo cæcum sanasset.

SPONTE *tamen iuuenes.*] Per reliqua omnia inquit parentes sponte sua imitantur. auaritiam autem, quum per ætatem oderint, coguntur etiam inuiti exercere. sicque immensam patrum cupiditatem, & perniciosam humano generi disciplinam notat.

CAETERA.] scilicet viuendi vestigia, & instituta & cæteros mores.

Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra,
Cùm sit triste habitu, vultúque, & veste seuerum,
Nec dubie tanquam frugi laudetur auarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum
Certa magis, quam si fortuna seruet easdem
Hesperidum serpens, aut Ponticus. adde quod hunc, de
Quo loquor, egregium populus putat adquirendi
Artificem: quippe his crescunt patrimonia fabris.
Sed crescunt quocunque modo, maioráque fiunt
Incude assidua, sempérque ardente camino.
Et pater ergo animi felices credit auaros,
Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis esse putat: iuuenes hortatur, vt illam
Ire viam pergant, & eidem incumbere sectæ.

VETVS SCHOL.

FALLIT *enim vitium.*] Sæpius sub specie virtutis, auaritia tegitur. Multi enim auaros tam quam frugi laudant, sperantes quod frugalitate faciente, patrimonia sua custodiunt: & non sentiunt eos caussa auaritiæ facere. Frugalitas quippe auaritiam contemnit, & mediocritatem amat.

CERTA *magis quam sit.*] Tamquã ille qui aut mala, aut pellem auream seruabat.

QVIPPE *h.c patrimonia Fabris.*] Fabris patrimoniorum, dum autam popularem cantant, & patrimonij opinione delectantur.

INCVDE *assidua.*] Metaphora à Fabris ferrarijs. quocumque casu.

ARDENTE *camino.*] Auaritia operante.

QVI *mir. opes.*] Qui patrimonio & diuitiis gaudet.

SIBI *nulla exempla beati.*] Qualis Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglas Arcas, qui numquam patrium agellum excesserat, cum à Deo quæreretur quis fidem veræ felicitatis impleſſet.

IRE *viam pergant.*] Perseuerent in auaritia.

IOANNES BRITANNICVS.

FALLIT *enim vitium specie virtutis.*] Filius inquit & auaritiam inscius exercet, quia pater, quæ auaritia est, parsimoniam appellat, sicque filius fallitur: quia vitium non cognoscit, vt vitium, sed auaritiam exercet, putans non esse auaritiam, sed diligentiam quandam, & virtutem acquirendi. Nam vitia cum virtutibus sunt adeo finitima, vt ipsa propinquitate plerunque fallant, & pro virtutibus habeantur: nam auarum pro parco, prodigum pro liberali vocamus. Erramus inquit, & dum conamur veram virtutem sequi, in vitia virtuti vicina incurrimus. nam auaritiam amplectimur, putantes eam esse parsimoniam. Imitatio est Horat.

Decipimur specie recti. Seneca in Prouerbijs. Timidus cautum se vocat, sordidus parcum.

SPECIE.] C. Colore & imagine quadam, quæ rem ipsam ementitur. Translatio sumpta à corporibus quæ vmbra sequitur, res inanis, quæ corpori opponitur. Vel à picturis in quibus vmbræ faciunt vt pictæ species quæ non extant, neque eminent, eminere videantur. S.

QVVM *sit triste habitu.*] .i. ipsum vicium auaritiæ. Metaphora sumpta ab habitu exteriore. Nam habitus, & vultus hominis seuerus decipit plerunque te, quia putas eum talem esse intrinsecus, qualis apparet extrinsecus. Nam & diligentia illa acquirendi extrinsecus videtur laudabilis, sed si attendas interaneam cupiditatem inuenies nihil detestabilius.

AVARVS.] Licet auarus nefanda sit cupiditate, tamen quia ad acquirendum videtur esse vigilantis & solertissimæ industriæ, laudatur vt homo vtilis, quia per summam virtutem & industriam videtur acquirere: nam acquirere iuxta mortalium concupiscentiam magnæ est virtutis. vnde illud est Ouidij.

Non minor est virtus quàm quærere parta tueri

TANQVAM *p.*] Nam parsimonia nomen habet virtutis. Vergil.

Atque apibus quanta experientia parcis.

Etenim parsimonia scientia vitandi sumptus superuacuos, vel ars re familiari moderate vtendi. Sen.

CERTA *m.*] Hoc à poëta dictum cum gestu ridentis tam sordidam diligẽtiam.

SERPEN *Hespe.*] Nam Hesperides quæ tres fuere. s. Ægle, Hererusa, & Hesperusa filiæ Hesperi fratris Atlantis hortos habuere in Oceano Atlantico ferentes mala aurea, quæ à serpente peruigili custodiebantur: illuc Hercules, cum imperio Euristei peruenisset, occiso serpente, poma abstulit.

AVT *Pont.*] Nam apud Colchos in Ponto vbi Æta rex pater Medeæ regnauit, in templo Martis pellis velleris aurei suspensa olim fuit à Phrixo, quam tauri ignem spirantes, vna cum dracone dicuntur custodisse. Eam Iason occiso opera Medeæ dracone, sustulit.

ADDE *quod h.*] Hoc etiam summa cum indignatione infertur, quod malus vt bonus laudetur.

VERENDVM.] In honore habendum, vt hominem solertissimum.

QVIPPE *his.*] Nec mirum inquit est si in precio sunt tales, & laudantur vt optimi artifices, nam hi quidem sunt, qui patrimonia norunt ampliare, & proinde in precio sunt iuxta illud Ouid.

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbique iacet.

QVOCVNQVE.] .i. per fas & nefas.

INCVDE *ass.*] Metaphora sumpta à fabris ferrariis, qui assidue cudendo ferrum extendunt. ergo incude, labore & solertia.

ARDENTE *camino.*] Animi cupidine flagranre.

ET *pater ergo.*] Sensus est. Quum ergo patrimonia solertia & diligentia amplientur, pater appellat creditque auaros felices, vtpote diuites, & qui amplectantur opes, & qui nullum pauperem inter felices numerent: & proinde hortatur filios, vt eandem vitæ sequantur viam. legendum enim est hortatur numero singulari, vt sic exponas. pater hortatur iuuenes vt imitentur vestigia auari.

MIRANTVR.] suspiciunt.

IVVENES.] Filios adolescentes.

SECTAE.] Quam tenent auari. à sequendo dicta est secta: ea proprie est philosophorum. qui enim Platonis dogma tenebant, Platonicam sectam tenere dicebantur, qui Socratis, Socraticam. Seneca ad Lucilium.

Sunt quædam vitiorum elementa: his protinus illos
Imbuit, et cogit minimas ediscere sordes:

Mox adquirendi docet insatiabile votum.
Seruorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriẽs: neque enim omnia sustinet vnquam
Mucida cærulei panis consumere frustra,
Hesternum solitus medio seruare minutal
Septembri necnon differre in tempora cenæ
Alterius, conchem æstiuam cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio, putrique siluro,
Filáque sectiui numerata includere porri.
Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negauit.

VETVS SCHOL.

ET *cogit minimas edisc. sordes.* Eum sequi in auaritia, quæ nullis satiatur diuitijs.

MODIO *castigat iniquo.*] Praua mensura.

NEQVE *enim omnia sustinet vnquam.*] Id est omnia sustinet. Duo negatiua confirmatiuum faciunt.

ALTERIVS *conchem æstiuam.*] Id est, fabam coctam, quæ illi remansit, in alium diem cum sardina seruat.

CVM *parte lacerti.*] Genus piscis salsi.

FILIAQVE *sectiui.*] Bene, sectiui: quia quando ponitur cultoribus hortorum, tunc secatur.

ALIQVIS *de ponte.* Quia mendici in pontis itinere sedent.

SED *quo diuitias.*] Id est, vbi sunt diuitiæ, si non ipsis vteris?

IOANNES BRITANNICVS.

SVNT *quædam vitiorum elementa.*] Auari inquit non statim filios ad extremas sordes producunt, sed quædam habent principia auaritiæ, quæ paulatim tenens puerorum mentibus insinuant.

ELEMENTA.] Principia. bene autem elementa principia appellamus, ex quatuor enim elementis omnia principium suum habere certum est.

SORDES.] Proprie dicuntur maculæ in vestibus, sed metaphoricos ad animũ transfertur vocabulum, vt pro auaritia ponatur, quæ non minus hominis animum polluit, quàm sordes vestimenta. Horatius: *Sordidus à tenui multum distabit.* ——

SERVORVM *ventres modio castigat iniquo.*] Defraudat seruos cibarijs sui. Nam seruis quaterni modij dabantur frumenti in mensem, & id dimensum dicebatur. vnde Terentius, *De dimenso suo suum defraudans Genium, comparsit miser.* Hæc Donatus.

IPSE *quoque.*] Qui dominus est.

NEQVE *enim sustinet.*] Tanta inquit auaritia premitur, vt ne frustra quidem mucida panis sustineat comesse. ac si dicat non magis ijs abstinet, quàm rebus delicatis.

MINVTAL.] Genus condimenti est, quod ex rebus minutim concisis fiebat: vt docet Apicius varijs generibus, & nominibus. inter cætera fiebat vnum minutal ex marino pisce, liquamine, oleo, vino, porris capitalis, coriandro. Dicebatur Tarẽtinum, Marianum, dulce ex citreis: minutal item ex iecinoribus, & pulmonibus le-

poris à varietate rerum varium dicitur à Martiale.

SEPTEMBRI.] Tempore autumnali, quo obsonia maxime corrumpuntur, & hominum corpora morbis sunt obnoxia.

CONCHEM.] Id est fabam viridem, vt diximus in tertia Satyra.

Cuius conche tumes. De qua Martialis,

Si spumet rubra conchis tibi pallida testa,
Lautorum cœnis sæpe negare potes.

Alij sentiunt genus esse leguminis non absimile lenti. C. Alij legunt concham, vt sit piscis de genere testaceorum, cuiusmodi sunt multæ & variæ species, quarum aliæ lautarum sunt mensarum, aliæ tenuium. vnde etiam lacertum piscem coniungit poeta. S.

SIGNATVM.] Custoditam impresso signo aduersus fraudes seruorum. Cuius consuetudinis sic meminit Cicero in Epistolis. Sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ. Sic & Plautus in Persa. *Nam id demum lepidum est, triparcos homines vetulos, auidos, aridos, bene admordere, qui allium seruo obsignant cũ sale.*

LACERTI.] Piscis est ex Bethica, Saxetanus dicitur à patria vbi capitur, pauperibus cum conche, vt vilissimus cibus apponebatur. Martialis,

Quum Saxetani ponatur cauda lacerti,
Et bene si cœnas conchis inuncta tibi est.

ÆSTIVI.] Quo tempore obsonia putrescunt.

SILVRO.] C. Syluarum eum fuisse piscem vocatum, quem hodie Sturionem appellamus, multis argummentis in libro De piscibus Romanis, contendit Paulus Iouius Nouocomensis, vir & doctus imprimis & disertus. à quo si dissensero, nihil fecero à scriptorum libertate alienum. nam & ipse à multis dissentit. Mihi enim probabilior eorum sententia videtur, qui, quem Sturionem vocamus, eum esse aiunt qui Attilius à Plinio vocatur. is enim libro nono, cap. xv. sunt inquit, & in quibusdam amnibus thynnis haud minores, Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus. Hæc Plinius, ex cuius verbis nemo est quin videat eum de Sturione Padi incola loqui. Nã quod ipse de Attilo scribit, ego de Sturione fieri, magno cum piscatorum plausu spectaui. Est piscis sapore laudatissimus. S.

INCLVDERE.] Custodire inclusa.

FILAQVE *numer.*] Ipsum porrum numeratum, ne furtim imminuatur. Filum autem appellat, quod porrum sectiuum tenuę sit, & exile, ad differentiam capitati, quod crassius est. De quibus multa Colum lib. xij. Plin. lib. xix.

INVITATVS *ad hæc.*] Adeo inquit sordide viuit, vt huiusmodi epulis mendicus abstineret, si inuitaretur. Sicque hominis auaritiam exaggerando detestatur.

DE *ponte.*] Aliquis mendicus. Nam in pontibus pauperes solent mendicare, vt diximus illic: *Dirúsque à ponte satelles.* Ordo autem est. Aliquis de ponte inuitatus ad hæc negabit. i. venite.

Sed quo diuitias hæc per tormenta coactas,
Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis,
Vt locuples moriaris, egentis viuere fato?
Interea pleno cum turget sacculus ore,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia creuit,
Et minus hanc optat, qui non habet. ergo paratur

Altera

Altera villa tibi, cum rus non sufficit vnum,
Et proferre libet fineis, maiórque videtur,
Et melior vicina seges. mercaris & hanc, et
Arbusta, & densa montem qui canet oliua,
Quorum si pretio dominus non vincitur vllo,
Nocte boues macri, lassóque famelica collo
Iumenta ad virideis huius mittentur aristas,
Nec prius inde domum, quam tota noualia sæuos
In ventres abeant, vt credas falcibus actum.

VETVS SCHOL.

VT *locuples moriaris.*] Id est, cum egestate vitam tolerant, vt diuites moriantur.

CRESCIT *amor nummi.*] Id est, Quanto plus adduntur diuitiæ, tanto plus crescit auaritia.

ERGO *paratur Altera villa.*] Cœmuntur plures possessiones, quia vna non sufficit.

ET *proferre libet fines.*] Producere, protendere.

ET *melior vicina seges.*] Semper auaris res alienæ meliores & ampliores videntur.

ET *densa montem qui canet oliua.*] Hyperbole. id est, integrum montem Oliueti comparas.

SI *pretio dominus.*] Non consentit ad distrahendum. id est, cum vicinum agrum non poterit pretio elicere, ita agit, vt cogatur vicinus vendere, non patiens importunitatem animalium, quæ ille dimittit vt segetes ipsius depascantur.

QVAM *tota noualia.*] Agros seminatos.

FALCIBVS *actum.*] Messum.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *quo diuitias.*] Ad quid diuitias coactas per tot labores vis habere, si ijs vti non vis. C. sic Horatius:

Quo mihi diuitias, si non conceditur vti? S.

sicque hominis, stultitiam insectatur, qui duriter, ac parce viuit, vt hæredibus relinquat diuitias. C. De quibus sic Horat. *Absumet hæres Cæcuba, dignior, Seruata centum clauibus* S.

PER *hæc tormenta.*] Per tot sudores, & labores congestas.

PHRENESIS.] Morbus est, quum continua dementia esse incipit, aut quum æger, quamuis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines concipit, vnde phreneticus.

VIVERE *eg. fa.*] Egenti sorte, & paupere statu. nihil profecto est absurdius diuite auaro, qui vult in paupertate viuere, vt moriatur diues. vnde est illud Cicer. in Catone Maiore. Auaritia vero senilis quid sibi velit non intelligo. potest enim esse quicquam absurdius, quàm quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?

CRESCIT *a.*] Imitatio est Horatiana. *Crescentem sequitur cura pecuniam.*

ET *m. h. op.*] Ostendit moraliter poeta pauperem ad opes parandas minus anxium esse quàm diuitem, nec sine ratione. Nam qui in opibus nutritus est semper veretur ne ab ijs decidat, proindéque semper cogitat, non solum quæ parta sunt conseruare, sed augere, pauperi vero qui delitias non cognouit, desiderio ha-

bendi minus excitatur.

E x *melior*] Sic Horat. De auaro.

> *Quódque aliena capella gerat distentius vber,* Tabescat. Ouid.
> *Vicinúmque pecus grandius vber habet.*

S e g e s.] Seges proprie dicitur eorum seminum ex quibus conficitur panis, accipitúrque pro ipsis frugibus dum adhuc in agris stant. Liuius ab Vrbe condita libro secundo. Forte ibi tum seges farris dicitur fuisse matura messi. Ouid.

> *Iam seges est vbi Troia fuit.* Verg.
> *Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ.*

A r b v s t a.] Arbustum non solum apud autores plerumque capitur pro loco arboribus consito, sed maxime pro loco consito vitibus, vnde Columella. Arbustum inter quadragenos pedes dispositum esse conuenit. Sic enim & ipsæ arbores, & appositæ vites melius coalescent, fructúmque meliorem dabunt. Ab eo elegãter etiã deducitur arbustare verbum, quod est agrum arboribus conserere. Plin. Transpadana Italia populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros.

C a n e t.] Albicat.

Q v o r v m *si precio.*] Ostendit poeta periculosum esse habentibus prædia iuxta potentem virum, quod importunitate & subdolis artibus coguntur ea vendere,

S i *non vincitur.*] Si non potest induci vllo precio, vt vendat ea.

A r i s t a s *huius.*] .s. domini vicini.

L a s s o *collo.*] Ratio est quare famelica sint. Iugo enim colla subiecta diu habuerunt., vt inde per laborem contracta sit fames.

D o m v m.] Subaudi abeunt. nam abeant legendum est sine aspiratione, vt noualia nominatiui sit casus.

N o v a l i a.] Totæ ipsæ segetes, hyperbole est. Noualia autem sunt agri, qui vt docet Plin. lib. xviij. alternis annis seruntur.

S a e v o s.] Fame exasperatos.

Dicere vix possis, quam multi talia plorent,
Et quot venales iniuria fecerit agros.
Sed qui sermones? quam fœde buccina famæ?
Quid nocet hæc, inquit. tunicam mihi malo lupini,
Quam si me toto laudet vicinia pago:
Exigui ruris paucissima farra secantem.
Scilicet et morbis, & debilitate carebis,
Et luctum, & curam effugies, & tempora vitæ
Longa tibi post hæc fato meliore dabuntur:
Si tantum culti solus possederis agri,
Quantum sub Tatio populus Romanus arabat.

VETVS SCHOL.

E t *quot venales iniuria.*] Molestia confinij potentis.
Q v a m *fœde buccina famæ.*] Quam mala fama est auaris potentibus.
Q v i d *nocet hæc.*] Mala fama, quæ de me loquitur, auaritiam dicit.
Q v a m *si me t.*] Sine quæstu aliquo vilis est conlaudatio.

SCILICET *& morbo.*] Id est, si mediocriter possideas quod tibi ad vitam sufficiat, omnibus rebus malis carebis & quietus eris.

DEBILITATE *carebis.*] Σκῶμα ὑπόνοια.

ET *luctum & curam.*] Mala vitiosa.

QVANTVM *sub Tatio.*] Si tantum possides solus, quantum populus Rom. possedit, Campum Martium.

IOAN. BRITANNICVS.

SED *quis sermones.*] Insultatio est poetæ in auarum. Sed quum inquit tot diuitias per multas iniurias parraueris, qui sermones sunt de te? ac si dicat, vbique male audis, vbique vt improbissimus laceraris.

QVID *nocet hoc inquit.*] Verba auari respondentis. Nam infamiam auarus contemnit. vnde de auaro ita Horatius.

> *Sordidus, ac diues populi contemnere voces*
> *Sic solitus: populus me sibilat, at mihi plaudo*
> *Ipse domi simul ac nummos contemplor in arca.* Et alibi Iuuenalis,
> *Quid enim salutis infamia nummus?*

TVNICAM *mihi malo lupini.*] Auarus tanti facit diuitias, vt pluris æstimet rem vilissimam, quàm laudem & bonum nomen. contra autem vir bonus pluris facit bonum nomen quàm diuitias multas. C. Vt à Solomone in Prouerbijs dicitur. S. Est ergo sensus, Ego magis mihi volo siliquam lupini, ac si dicat, rem nullius momenti pluris facio, quam laudari vt vir bonus, in paupertate.

TVNICAM.] Folliculum.

LAVDET *me.*] Vt virum bonum ordo est, laudet me secantem.

PAVCISSIMA *farra exigui ruris.*] Paupertatem summam his verbis expressit.

SCILICET *& morbis.*] Ironicôs auaro respondet poeta. Est autem sensus: Licet diuitias tibi multas parauer is, ita vt solus tantum possideas, quantum vniuersus populus Rom. sub Tatio possidebat, non tamen poteris carere alijs incommodis, & calamitatibus. sicque philosophice ostendit diuitias non esse eas, quæ hominem à corporis & mentis ægritudine queant vendicare, neque longiora, felicioráque tempora vitæ largiri, quum diuitem maiores etiam curæ comitentur.

DEBILITATE.] Debiles apellamus, quibus aliqua membra sint vel diminuta, vel obtrita, vt alibi,

> *Hic coxa debilis, ambos Perdidit ille oculos.*

QVANTVM *sub Tatio.*] Ex modestia antiquorum ostendit mores & auaritiam sui temporis acriter damnando. nam sub Romulo & Tito Tatio duce Sabinorum, qui fœdere percusso in Vrbem cum Sabinis receptus fuit à Romulo, tanta rerum modestia & parsimonia viuebant, vt autore Plinio libro octauo, cap. ij. bina tunc iugera pop. Romano satis essent, nullique maiorem modum attribuit. Dona etiã putauit amplissima imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Colum. tamen scribit in primo limine operis sui De agricolatione. C. Fabritium, & Curium Dentatum, alterum Pyrrho finibus Italiæ pulso, domitis alterum Sabinis, accepta, quæ tunc diuidebantur captiui agri septem iugera, non minus industrie coluisse, quam fortiter armis quæsierãt. Plin. vero tradit Curium Dentatum quaterna agri iugera viritim populo diuisisse, sibi deinde totidem constituisse, dicentem neminem esse debere, cui non tantum sufficeret.

Mox etiam fractis ætate: ac Punica passis
Prælia, vel Pyrrhum immanem, gladiósque Molossos,
Tandem pro multis vix iugera bina dabantur

Vulneribus. merces hæc sanguinis, atque laboris.
Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbámque casæ: qua feta iacebat
Vxor, & infantes ludebant quatuor, vnus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe, vel sulco redeuntibus, altera cena
Amplior, & grandes fumabant pultibus olæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.

VETVS SCHOL.

PROELIA *vel Pyrrhum.*] Epirotarum regem Pyrrum dicit. Gladios Molossos Epiroticos.

MERCES *hæc sang.*] Deductis in colonia viris.

NVLLIS *visa. v. m. m.*] Id est, Numquam visa sunt dona minora meritis, in duobus iugeribus, id est. par merces laboribus visa est illis quibus dabatur.

VNVS *Vernula tres domini.*] Ante nam vnum seruum plures domini habebant, qui erant paruuli.

A SCROBE *vel sulco.*] Qui colebant terram. Hoc nam dicit alios in bello * alios terram colere.

AMPLIOR] Parabatur scilicet.

NVNC *modus hic agri.*] Bene dixit plus nunc possidere in horto, quam tunc in agro.

IOANNES BRITANNICVS.

MOX *etiam fractis ætatis.*] Ostēdit quanta fuerint frugalitate veteres, qui etiam, ætate & bello confecti, acceptis binis iugerib. in præmium contenti erant tanquam maximis donati diuitijs. Ordo est. Mox vix tandem bina iugera dabātur pro multis vulneribus, etiam fracti ætate, & passis prælia Punica, vel Pyrrhum immanem.

MOX.] Deinde.

PASSIS *prælia Punica.*] Qui arma aduersus pœnos gessissent.

PYRRHVM.] Epirotarū regem, qui quum in auxilio Tarentinorū aduersus Romanos arma sumpsisset, demum post varia prælia à Curio & Fabricio superatus in Græciam reuersus est: vbi dum Argos oppugnaret, ictu tegulæ interemptus est.

MOLOSSOS.] Epiroticos, nam Molossia pars est Epiri vt diximus superius.

TANDEM.] Hæc particula desiderij significationem habet: vt sit, post longum tempus, & diutinos labores, refertúrque ad effectum expectantis, Cic. Vix tandem legi literas dignas Appio Clodio.

BINA *iugera.*] Nam, vt dictum est ex sententia Plinij, bina tunc iugera singulis Rom. satis erant.

MERCES *sanguinis*] s. præliis effusi.

NVLLIS *visa minor*] Tanta erant inquit moderatione, vt paucis contentis, ea merces licet exigua nunquam visa sit inferior meritis. quæ in remp. contulissent.

AVT *ingrata curta fides patriæ.*] Id est sicut mihi videtur, Ea fuerunt veteres illi Romanæ vrbis administratores, exercitúmque ductores, animi modestia, vt post

tam egregie nauatam Reipub. operam ausosque fortiter hostes, æqui bonique cõsulerent, quicquid sibi pro tot rebus bene gestis decerneret patria: licet, aut admodum parce, aut nullo prorsus modo gratiam referret, ingratæ ergo, id est quæ pro meritis & laboribus nulla, aut non satis magna rependeret præmia. Vel ingratæ, quæ multos, qui tam pij erga Rempub. fuerant, tamque strenue pro salute patriæ se gesserant, postea præmij loco, per summam inuidiam aut exilio, aut morte, aut grauibus pœnis affecerit vt Satyrico more laudans antiquorum modestiam, tacite, mores sui notet temporis. Ingratum vero eum dicimus, qui acceptorum beneficiorum immemor, non recognoscit beneficium, immo quod omnino est à ratione alienum, non raro pro bono accepto malum reddit.

CVRTA *fides.*] Id est quæ tamdiu durauit, quamdiu eorum opera, industria prudentia & vigilantia opus fuit, vel ad Rempub. domi bene, sapientérque administrandam, vel militiæ ad hostium impetus sustinendos, & à patria procul repellendos.

SATVRABAT.] Hoc dicit in detestationem delitiarum sui temporis.

TALIS *glebula.*] Tam exiguum solum.

VNVS *vernula.*] Subaudi erat. i. seruulus duntaxat vnus, qui omnibus ministraret. Nam vernæ dicuntur serui nati domi ex ancillis.

HORVM.] s. trium dominorum.

MAGNIS.] Pro maximis.

AMPLIOR.] Propter exantlatum laborem.

ET.] Pro, id est. nam expositio est amplioris cœnæ.

OLLAE *grandes.*] Cacabi grandiores.

PVLTIBVS.] Bene inquit pultibus, vt ostendat lauta obsonia non solita parari. Nam pulte trecentis annis ante vsum panis vixerunt Romani, vt scribunt Verius, & Plinius.

NOSTRO *non sufficit horto.*] Ampliores nunc habemus hortos, quàm antiqui habuerunt agros, vnde est conquestio illa Plinij, quum bina tunc iugera pop. Rom satis essent, neç vlli maior modus attribueretur eo seruos pauloante principis Neronis, contemptis huius spacij viridarijs, & piscinas habuisse maiores. gratúmque esse, si non aliquis & culinas.

Inde fere scelerum caussæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius vllum,
Humanæ mentis vitium, quam sæua cupido
Immodici census. nam diues qui fieri vult,
Et cito vult fieri. Sed quæ reuerentia legum,
Quis metus, aut pudor est vnquam properantis auari?
Viuite contenti casulis, & collibus istis
O pueri, Marsus dicebat et Hernicus olim
Vestinusque senex; panem quæramus aratro
Quis satis est mensis: laudant hoc numina ruris,
Quorum ope, & auxilio, gratæ, post munus aristæ,
Contingunt homini veteris fastidia quercus.

VETVS SCHOL.

INDE *fere scelerum caussa.*] Ex institutione auaritiæ, quæ interficit veneno, aut ferro.

SAEVA *cupido.*] Auaritia.

ET *cito vult fieri.*] Per scelera scilicet.

SED *quæ reuer. legum.*] Exclamatio.

ET *Hernicus vlim.*] Virgilius, *Hernica saxa colunt.*

VESTINVSQVE.] Oppidum est Italiæ.

PANEM *quæramus aratro.*] Id est hoc persuadebant: Hoc tantum ex labore quæramus, quod nobis ad victum sufficiat. hoc enim & Diis placet.

CONTINGVNT *homini v. f. q.*] Quia ante, fraga & glandem homines comedebant.

IOANNES BRITANNICVS.

INDE.] Ex tanta rerum cupiditate.

CAVSAE *scelerum.*] Subaudi sunt. Nam homines ad omnia scelera cupiditate habendi facile impelluntur, vnde Virgilianum illud.

Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?

NEC *plura v.*] Ordo est & sensus. Nec vllum vitium humanæ mentis miscuit plura venena quàm ipsa auaritia, & immoderata habendi cupiditas.

GRASSATVR.] Sæuit. Est enim grassari supra modũ sæuire, vnde Tranquillus in Caligula. His diuerso vitiorum genere grassantibus, id est valde sæuientibus. Grassari etiam dicimus incedere. Salust. in Iugurthino Grassatur via virtutis.

ET *cito fieri vult.*] Ostendit multa scelera illi perpetranda esse, qui modico temporis spacio magnas aggregat diuitias.

VIVITE *contenti casulis.*] Introducit verba Marsi senis, & Hernici Vestinique ad filios, vt contenti sint modicis rebus. Sicque ex frugalitate antiquorum vituperat sui temporis luxum, & cupiditatem.

O PVERI.] O filij. pueros enim Græca consuetudine pro filijs posuit. Sic Horat. *Dicam & Alcidem puerósque Ledæ.*

MARSVS.] Marsi populi sunt Sabinis contermini, de quibus abunde diximus in tertia Satyra illic, *Translatus subito ad Marsos.*

HERNICVS.] Hernici Lauinio & Albæ vicini erant. dicti autore Macrobio ab Hernico duce.

VESTINVS.] Vestini Sabinis & Marsis vicini sunt.

LAVDANT *hæc numina rur.*] Agricolæ duodecim habebant deos, quos præcipue colebant, Iouem & Tellurem, Solem & Lunam, Cererem & Liberũ, Robigum & Floram, Mineruam & Venerem, Lympham & bonum Euentum. De his Varro. Sed nunc Liberum & Cererem intelligit, quorum beneficio mortalibus vsus panis & vini datus est quum ante glandibus vescerentur, vnde est illud Virgilij.

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus,
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculáque inuentis Acheloia miscuit vuis.

Bacchus enim vini vsum primus docuit, Ceres vero frumenta inuenit, eadem molere, & conficere in Attica, Italia, & Sicilia, & ob id dea iudicata. hæc Plinius & Diod.

185 *Nil vetitum fecisse volet, quem non pudet alto*
Per glaciem perone tegi, qui summouet Euros

Pellibus inuersis.peregrina,ignotaque nobis
Ad scelus,adque nefas, quæcunque est, purpu a lucit.
Hæc illi veteres præcepta minoribus: at nunc
Post finem autumni media de nocte supinum
Clamosus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe puer, vigila, caussas age,perlege rubras
Maiorum leges,aut vitem posce libello.
Sed caput intactum buxo,naresque pilosas
Adnotet,& grandes miretur Lælius alas.

VETVS SCHOL.

NIL *vetitum fe.sse.*] Is nam non vult ea quæ inlicita sunt admittere,sed sua paupertate contentus esse.

PERGL *perone tegs*] Vir.——— *Crurum tegit altera pero,*

IGNOTAQVE *nobn.*] Quæ à nobis ignota,alios inducit ad scelus.

HAEC *illi veteres*] Posteris suis dabant.

SVPINVM.] Dormientem.

PERLEGE *rubras.*] Rubricas iuris.

AVT *vite.n posce libello.*] Vt Centurio fias,da libellos: id est milita.vitis nam insigne Centurionum est, à Libero patre inuentum, qui primus triumphauit, & inuentor vitis est.

SED *caput intactum buxo.*] Sensus hic est, Sic age vt te sordidum pueri mirentur, & virtutem tuam imitentur, si vis Centurio militare.

MIRETVR *Lælius alas.*] Comes Lælius Centurio, sub quo militabis, vt euertas casas & catheias Maurorum.

IOANN. BRITANNICVS.

NIL *vetitum fecisse volet*] Ostendit poeta hominem, qui mediocritatem sequatur,nulla turpi cupiditate deuinciri.

PERONE *tegi.*] Ac si dicat, qui in vili habitu ambulet.Est enim pero genus calciamenti ex crudo corio, quo & in bellis vtebantur. Virg.

Crudus tegit altera pero. Persius, *Naum si poscat sibi peronatus arator.*

SVMMOVET *Euros.*] Arcet frigus.

PELLIBVS *inuersis*] Pellibus habentibus pilum in parte exteriore.Ouidius in iij.De tristibus.

Pellibus hirsutis arcet mala frigora bracchis.

PEREGRINA *purp.*] Sapienter poeta ostendit iis, qui ambitione viuant, sumptus magnos esse faciendos, & proinde animum ad varias rapinas conuertendum.

PVRPVRA.] Vestis purpurea,quæ ex longinquo venit.Est ergo sensus.Homo delectatur luxu vestium, vt magnificus videri possit, non dubitat vt egregias vestes habeat, omnia miscere scelera,& bonis alienis manum inijcere, omnésque rapinas exercere.

HAEC *præcepta.*] Subaudi dabant.

MINORIBVS] Filiis, & nepotibus.

POST *finem autumni*] Iam incipiente hyeme, quo tempore homines incipiunt lucubrare, & vacare ſtudiis.

CAERAS.] Tabellas cæratas, in quibus antiqui ſtilo ſcribebant.

CAVSAS *age.*] Suſcipe cauſas defendendas in foro vt lucrum facias, nam vt ait Mart. *illic æra ſonant.*

RVBRAS *leges.*] Miniatas: nam capita legum minio ſolent notari. Perſ.

Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetauit.

VITEM.] Centurionarum. Nam vitis centurionum erat geſtamen. qua percutiebantur milites: de hac plura diximus in Satyra, quæ incipit. *Stemmata quid faciunt,* illic, *Frangebat vertice vitem.*

POSCE.] Scilicet ab imperatore.

LIBELLO.] Supplici, quem porrigas imperatori.

SED *caput intactum buxo*] Fac inquit, vt Lælius, à quo ſcibendus es in militiam, videat te negligentem circa cultum corporis. nam ita te idoneum putabit militem.

INTACTVM *buxo.*] Id eſt pectine, qui ex buxo fieri ſolet. Martialis.

Multifido buxus qua tibi dente datur.

ALAS *grandes*] Id eſt grandibus pilis hirſutas. Id enim indicium eſt virilitatis, quibus autem hirſutæ ſunt alæ hircoſi dicuntur ob fœtorem hircinum. Perſius.

Hic aliquis de gente hircoſa centurionum.

Dirue Maurorum attegias, caſtella Brigantum,
Vt locupletem aquilam tibi ſexageſſimus annus
Afferat. aut, longos caſtrorum ferre labores
Si piget, & trepidum ſoluunt tibi cornua ventrem
Cum lituis audita, pares, quod vendere poſſis
Pluris dimidio, nec te faſtidia mercis
Vllius ſubeant ablegandæ Tiberim vltra,
Neu credas ponendum aliquid diſcriminis inter
Vnguenta, & corium. Lucri bonus eſt odor ex re
Qualibet. illa tuo ſententia ſemper in ore
Verſetur, Dijs, atque ipſo Ioue digna, poetæ.
Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere.
Hoc monſtrant vetulæ pueris reppentibus aſſæ:
Hoc diſcunt omnes ante alpha. & beta puellæ.

VET. SCHOL.

BRIGANTVM.] Gallorum.

VT *locupletem aquilam*] Vt ſignifer ſis ſtipendiis emeritus anno ſexageſimo, quo ſtipendia deponebant ua.

CORNVA *ventrem.*] Si pauore cornuum, aut lituorum, venter tibi ſoluitur.

VENDERE *poſſis.*] Eſto negotiator.

PLVRIS *dimidio.*] Plus media parte.

ABL. *Tiberim vltra.*] Transportandæ vltra Tiberim.

NE V. *credas p.*] Ne contemnas viliorem mercem, aut quæ putat, id est * caria

ATQVE *ipso Ioue digna.*] Id est, Iouis dictum est.

VETVLAE *p. r. assa* Assa nutrix dicitur, quæ lac non præstat infantibus, sed solum diligentiam & munditiam adhibet. nutricula sicca, vetusta infantibus monstrat.

ANTE *alfa & beta.*] Ante ætatem discendi.

IOANNES BRITANNICVS.

DIRVE *Maurorum attegias.*] Id est mappalia, & casas, quas Mauri, qui Numidæ à Romanis appellantur, sibi extruunt. De his Iosephus lib. vij. De bello Iudairo sic scribit, Quum ad festum inquit dië venisset quo attegias in honorem dei componi ab hominibus mos est.

CASTELLA.] Differt castellum ab oppido. Est enim oppidum idem, quod vrbs. Castellum vero inferius, vt neque vrbs sit, neque pagus, sed medium inter vtrumque, vnde Pomponius Mela sic scribit lib primo. Carenna & Arsennaria sūt oppida, & Ampla castellum. C. Castellum vicus est siue rusticanæ domus clausæ mœnibus. S.

BRIGANTVM.] Brigantes populi sunt in Britannia vt scribit Strabo. Corn. Tacitus. iam ventum haud procul mari ad Hiberniam insulam, quum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem.

SEXAGESIMVS *annus.*] Nam tunc missio dabatur militi, quæ honesta dicebatur. Nam tres generales (vt tradit Marcellus De re militari) fuerunt missionum causæ honestæ, causaria, & ignominiosa. Honesta est, quæ tempore militiæ impleto & emeritis stipendiis datur, causaria est, quum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur, ignominiosa causa est, quum quis propter delictum sacramento soluitur.

AQVILAM *locupletem.*] Id est militiam ipsam opulentam. Aquila enim insigne fuit Romanorum. vnde Valerius Flaccus libro sexto.

> *Romanas veluti saeuissima, quum legiones*
> *Tesiphone regesque mouet, quorum agmina pilis,*
> *Atque aquilis vtrinque micant.*

De hoc multa superius illic, *Da nunc & volucrem sceptro, quæ surgit eburno.*

AVT *longos.*] Sensus est, aut si forte labor militaris est tibi molestus, nec potes ferre strepitum tubarum, potes negociationem exercere, vnde lucrum tibi emergat: sicque filium instrui: ad rem quanuis vilissimam, vt lucrum faciat. Ordo autem est. Aut pares quod possis vendere pluris dimidio si te piget ferre labores castrorum.

SOLVVNT *ventrem.*] Naturale enim est. vt ex timore soluatur venter. Cuius rei rationem ita adfert Aristot. in Problematis. Calor inquit insitus nobis, quasi animans est. hic ergo rem quanrunque timuerit. diffugit, sic vt quum extrinsecus ratio conturbandi, atque metuendi inuehatur atque in ima de sup ris defluat, & è summis ad ntima penetret, efficitur vt alui & vesicæ fundantur, faciles que reddantur. vnde Macrob. libro vij. Saturn. hinc & laxamentum ventri comitatur timorem. quia musculi quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsum animæ virtute deserti, laxant vincula, quibus tetrimenta vsque ad digestionis opportunitatem continebantur.

CORNVA *audita c. l*] Hoc autem dixit ex vetere consuetudine militiæ, nam in castris legio habebat tubicines, cornicines, & buccinatores. tubicines ad bellum vocabant milites, & rursum receptui canentes reuocabant. Cornicines & buccinatores erant ornamentum totius legionis in ingressu conflictus, & eius reditu quoties pugnabatur. Cornicines & tubicines canebant: hinc ergo poeta ait, Cornua

cum lituis. i. cornicines cum tubicinibus. nam lituus genus erat tubæ ad sim'litudinem litui virgæ auguralis. Est enim virga breuis, in parte quæ robustior est incurua, qua augures vtuntur, cuius meminit Virgil.

Ipse Quirinali lituo, paruáque sedebat Succinctus trabea.

Lituo pro tuba vsus est Virgilius.

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

NEC *te fastidia.*] Nec te pudeat contrectare merces etiam dedecorosas, & quæ mitti solent trans Tyberim: intelligit autem negociationem coriorum. Nam animalia excoriabantur trans Tyberim. Mart.

Et detracta cani trans Tyberina cutis.

CORIVM.] Appellamus omnem pellem non modo perfectam, sed etiam recens detractam animali.

BONVS *est od.*] Hoc potest videri dictum in auaritiam Vespasiani, qui vt scribit Tranquill. reprehendenti Tito filio, quod vectigal etiam vrinæ commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, interrogans, an odore offenderetur: illo negante, atqui inquit e lotio est.

ILLA *sententia poetæ.*] Scilicet Ennij. nam versus qui sequitur Ennianus est.

HOC *monstrat vetulæ*] Tanta inquit est mortalium cupiditas, vt non solum patres, sed etiam vetulæ doceant puerulos has sordes, tunc præcipue quum stipem aliquam poscunt ad emenda poma. tunc enim monent versus Enniani, vt sint parci. Solent enim pueri assem à parentibus & familiaribus poscere.

ANTE *alpha & vita.*] Antequam attingant prima litterarum rudimenta: legendumque est vita, & non Beta quum nomina sint literarum Græcarum.

Talibus instantem monitis, quemcunque parentem
Sic possem adfari. dic o vanissime, quis te
Festinare iubet? meliorem præsto magistro
Discipulum. securus abi: vinceris, vt Aiax
Præterijt Telamonem, vt Pelea vicit Achilles.
Parcendum est teneris. nondum impleuere medullas
Naturæ mala. nequitia est cum pectere barbam
Cœperit, & longe mucronem admittere cultri,
Falsus erit testis, vendet periuria summa
Exigua, & Cereris tangens aramque, pedemque.
Elatam iam crede nurum, si limina vestra
Mortifera cum dote subit quibus illa premetur
Per somnum digitis! nam quæ terraque marique
Acquirenda putas, breuior via conferet illi.

VETVS SCHOL.

VINCERIS *vt Aiax.*] Id est, vt illi in virtute parentes suos superauerunt, sic iste te in auaritia.

ADMITTERE *cultri.*] Id est, tondere barbam,

SVMMA *Exigua*] Vt in minima mercede auaritia exprimatur.
CER. *tanq. aramque.*] Vt periurus erit.
ELATAM *iam c. nurum.*] Mortuam, quæ cum dote sibi adferat mortem.
PER *somn dig.*] Id est, quæ per somnum effocabitur propter dotem.
BREVIOR *via conferet illi.*] Id est homicidium.

IOANNES BRITANNICVS.

QVIS *qui te s. st. iubet.*] Quis cogit te tam cito vrgere filium ad auaritiam, quum ad id vitium sponte sua sit procliuis? Vnde sequitur, *meliorem præsta magistro Discipulum.*

SECVRVS *abi.*] Non est quòd dubites, quin auaritiæ studium facile sequatur.

VINCERIS *vt Aiax præteriit Telamonem.*] Ironia est. Ita quidem vinceris virtute à filio tuo, vt Aiax & Achilles parentes suos vicerunt, vt sit sensus. vt illi virtute, & præclaris operibus parentes suos vicere, ita vitio auaritiæ filius tuus te superabit.

PARCENDVM *est teneris.*] Est veluti responsio parentibus conquerentibus puerulos non statim esse auaros. Ignoscendum inquit est, ô pater puerulis, si forte ea ætate auaritia te non vincunt, quia mala inquit huiusce cupiditatis nondum impleuere medullas, nondum penitus infusa est extrema cupiditas. Sed quum facti erunt grandiores, tunc te auaritia superabunt, tunc extrema laborabunt cupiditate. falsi enim erunt testes, & cætera.

C. PARCENDVM *est teneris.*] Imitatio est Virgiliana, qua ille monet agricolam, teneras vites, acie falcis non esse stringendas. S.

NONDVM *impleuere medullas.*] Rationem affert, non esse mirandum si statim in pueritia auaritiam non exerceant, nondum enim sunt maturi, vt perfecte auaritiam possint exercere: nam mala natiuæ nequitiæ, id est naturalis auaritiæ, quæ à natura homini insita esse videtur, nondum impleuerunt medullas: nondum perfecte puerum inuaserunt: quasi dicat, sata quidem sunt à natura auaritiæ semina in puero, sed nondum ad maturitatem peruenerunt.

QVVM *pectere.*] Tunc inquit quum barbitium produxerit, extremæ dabit signa auaritiæ.

LONGI *cultri.*] Periphrasis est nouaculæ, id est quum cœperit radere barbam.
VENDET *periuria.*] Mercede peierabit.
SVMMA *exigua.*] Parua mercede & lucro.
ARAM *Cereris.*] Illic enim sanctissimum habebatur iusiurandum.

ELATAM *iam crede nurum.*] Ita iam vnusquisque auaritia flagrat, vt in periculo nouæ nuptæ sint, ne à sponsis tollantur, si dotem grandem tulerint.

ELATAM.] Extinctam.
DOTE *mortifera*] Dote grandi, ex qua ei mors acceleretur.

QVIBVS *illa premetur.*] Cum quadam miseratione pronuncianda sunt, quasi dicat, aconito infectis. Veneficium enim intelligit, quo per aconitum paratur. de quo Plin. sic. Constat omnium venenorum ocyssimum esse aconitum, & tactis quoque genitalibus fœminæi sexus animalium, eodem die inferre mortem. hoc fuit venenum quo interemptas dormientes à Calphurnio Bestia vxores M. Cæcilius accusator obiecit.

NAM *quæ terráque maríque.*] Irrisio est poetæ, non mirum est si adolescens sponsam aconito necat dormientem nam sic facilius & breuiore itinere sibi comparabit diuitias, quæ terra, & mari, & longinquis locis acquirendæ forent: sicque mores sui temporis poeta subsannat.

Nullus enim magni sceleris labor: hæc ego nunquam
225 *Mandaui, dices olim, nec talia suasi:*

Mentis caussa malæ tamen est, & origo penes te.
Nam quisquis magni census præcepit amorem,
Et læuo monitu pueros producit auaros,
Et qui per fraudes patrimonia conduplicare
Dat libertatem, & totas effundit habenas
Curriculo: quem si reuoces, subsistere nescit,
Et te contemto rapitur, metisque relictis.

VETVS SCHOL.

NVLLVS *enim magni scel. lab.*] Id est, in perpetrando scelere nunquam difficultas est.

MENTIS *caussa malæ.*] Exordium sceleratæ mentis tuæ, qua iubes ei auaritiam sequi.

ET *læuo monitu.*] Subtili monitu.

PROD. *auaros.*] Sceleratos.

DAT *l. & t. eff. Ra.*] Auctoritatem & nequitiam permittit.

QVEM *si reu. sub. nescit.*] Virgil. *Fertur equis auriga*

ET *te contempto.*] Patre vel rectore. Qui iam fuerit deditus auaritiæ, reuocari non potest.

IOANN. BRITANNICVS.

NVLLVS *labor.*] Sententia est catholica, quam præsenti negocio apte poeta accommodat, vt sit sensus. Ingens scelus sine vllo labore perfici solet, vt puta, hominem veneno aut ferro tollere, aut domum incendere.

NAM *quisquis.*] Rationem affert, quare filius per auaritiam tot scelera exerceat: vt sit sensus, & ordo. Quicunque inquit præcepit, & imperauit cupiditatem magni census filiis, & producit pueros auaros .i. erudit & docet læuo monitu .i. sinistra & praua doctrina, & qui monet patrimonia conduplicare per fraudes, dat libertatem, & totas habenas effundit curriculo, id est dat potestatem adolescenti vt rapiat .i. in causa est vt (sic instruendo) adolescens animum suum per summam libertatem ad auaritiam applicet.

PRAECEPIT *a.*] Id est præcipiendo infundit cupiditatem habendi census, sic alibi. *Mitem animam & mores modicis erroribus æquos Præcepit.* C Mihi vero præcipere significare hoc loco videtur ante capere, vt in illo Virg. *Si lac præceperit æstus,* Item illud Æn. xj. *Et spe iam præcipit hostem.* potest etiam exponi hoc loco, præcepit, concepit amorem, &c. vt sit huius loci sententia. Nam quisquis cupiditate magni census tenetur, quique animo magnos opes ante cepit, & proposuit. Et qui pueros efficit auaros sinistro & præpostero monitu, is & si verbo non mandat filiis vt malis artibus magnos census faciant, re tamen & facto exemplo malo, peruersaque disciplina, dat licentiam peccandi, & ad malas assuefacit artes: ita vt si velit eum reuocare, demum non possit: Postquam enim multa scelera enumerasset, quæ filij malo patrum exemplo & disciplina designant, inducit poeta malum patrem ita excusantem. Hæc ergo nunquam mandaui, dices, olim: nec talia suasi. cui poeta respondet, nihil referre, cum ipse sit auarus, & quoque iure, quaque iniuria censum augere satagat. ea re illum esse causam mentis prauæ & cupiditatis filiorum, qui in eiusmodi exemplis educati, patris mores imitantur, vt supra.

Quid suadet iuueni laetus stridore catenae?
quasi diceret, crudelitatem si minus verbo, at facto tamen & exemplo. Duo igitur requirit à parentibus, rectámque disciplinam. S.

ET *quæ per fr.*] Aliqui putant hoc carmen non esse Iuuen. nónque omnino inserendum, quibus ego facile subscripserim.

TOTAS *eff. ha. curr*] Metaphora sumpta ab auriga, qui currentibus equis in circo, habenas relaxat. i. pater remittit habenas filio, id est omnem potestatem facit, vt per omnes auaritiæ campos currat, & vagetur.

CVRRICVLO.] Adolescenti per extremas sordes currenti. sic Virgil. Currum pro equo posuit. *Infrenant alii currus.* i. equos. Et alibi, *Nec audit currus habenas.* i. ipsi equi non audiunt habenas & alibi. *Domitant in puluere currus.* i. equos sub curribus.

QVEM.] Adolescentem filium tuum.

SI *reuoces.*] Si velis reuocare à cursu acquirendi. i. ne tanta auaritia laboret.

SVBSISTERE *nescit.*] Nescit finem facere.

RAPITVR.] Fertur præceps in profundam auaritiam: perstat autem in translatione aurigæ currentis in circo.

TE *contempto, & metis relictis.*] Te contempto, qui reuoces, nam te contemnit, si eum dimoueas à cursu suo.

METIS *rel.* [Tanto inquit auaritiæ impetu fertur, vt nullum sibi terminum aut finem faciat; sed omnes prætereat more aurigæ, qui in circo metas (vt debet) non lustrat, sed cursu præterit. nam in circo duæ erant metæ, de quibus diximus illic.

Spacium lustrabit vtrumque *Metarum:*
circum quas ferebantur aurigæ. qui eas septies celerius circuisset, victor designabatur. Propert.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triuerit arte rota.

Nemo satis credit tantum delinquere, quantum
Permittas: adeo indulgent sibi latius ipsi,
Cùm dicis iuueni, stultum, qui donet amico,
Qui paupertatem leuet, attollátque propinqui:
Et spoliare doces, & circumscribere, & omni
Crimine diuitias acquirere, quarum amor in te,
Quantus erat patriæ Deciorum in pectore, quantum
Dilexit Thebas, si Græcia vera, Menœceus:
In quorum sulcis legiones dentibus anguis
Cum clypeis nascuntur, & horrida bella capessunt
Continuo, tanquam & tubicem surrexerit vna.
Ergo ignem, cuius scintillas ipse dedisti,
Flagrantem late, & rapientem cuncta videbis.

VETVS SCHOL.

NEMO *satis credit.*] Nemo se putat satisfecisse, nisi amplius delinquant, quam non permittas, adeo plus peccare cupiunt.

CVM *dicis iuueni.*] Si reprehendas eum benefacientem, quid illi suadeas nisi vt criminosus sit.

QVARVM *amor in te.*] Diuitiarum & auaritiæ tantum amoris habes, quam Decij habuerunt ciuitatis suæ.

MENECOEVS.] Qui pro ciuibus suis mortem elegerunt.

LEGIONES *d. an.*] Virg. ——— *satu immanu dentibus hydri.*

Nec galeis, densisque. ———

TAMQVAM *& tubicem surrex. vna.*] Qui eos excitet ad prælium. Inridet Græcorum audaciam paratam in omni mendacio.

IOANNES BRITANNICVS.

QVVM *dicis iuuenis stultum.*] Sensus est, pater causa est, vt filius nullum opus liberalitatis exerceat, sed potius vt spoliet, & decipiat, quum dicit illum stultum esse, qui donet amico suo, & propinquo pauperi subueniat.

CIRCVMSCRIBERE.] Decipere. tractum est vocabulum ab iis qui longo scripturæ anfractu hominem circumligant.

QVARVM *amor.*] Id est quarum diuitiarum studium est in te patre tãtum, quantum fuit Deciorum in patriam.

DECIORVM.] Hoc est patris & filij, quorum vterque pro patria se deuouit, vt superius à nobis copiose dictum fuit.

MENOECAEVS.] Thebanus fuit Creontis filius, qui cum cognouisset per Tyresiam vatem Thebas semper liberas fore, & nunquam capi posse, si se voluntariæ morti exponeret, libens è mœnibus transfixo pectore super hostes sese iecit inscio patre. Hæc ex Papinij lib. x. Thebaidos. De cuius nece sic tradit.

Sanguine nunc spargit turres, & mœnia lustrat,
Séque super medias acies nondum ense remisso,
Iecit, & in sæuos cadere est conatus Achiuos.

Cicero etiam in primo Tuscul. sic scribit, Menœceus vero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem.

SI *Græcia est vera.*] Hoc tanquam fabulosum commemorat. Nam Græci innumerabiles habent fabulas. Vnde illud est.

Et quicquid Græcia mendax, Audet in historia.

Plin. lib. viij. cap. xxij. Mirum est quo procedat Græca credulitas: nullum tam impudens mendacium est, vt teste careat.

IN *quorum sulcos.*] Fabulosam illam Cadmi historiam tangit, vt Thebas patriam Menœcei designet. Cadmus enim Agenoris filius quum post raptum Europæ sororis in Bœotica desedisset, ædificarisque Thebis, quosdam ex sociis misisset, qui ad rem diuinam aquam afferrent, nec ij redirent, ipse profectus comperit eos à serpente iuxta fontem stabulante deuoratos, quem quum mirabundus spectaret, audiuit vocem, fore vt ipse quoque serpens spectaretur, quod postea accidit in extrema senectute: nam ipse vna cum vxore in serpentem conuersus est. occiso igitur eo serpente eius dentes accepto oraculo seuit, ex quibus homines armati orti sunt: qui omnes statim se mutuis vulneribus confoderunt, præter eos qui Cadmo se iunxerunt. C. De hac fabula, Vide Ouid. Metamorph. libro tertio, & Fulgentium qui ad literarum inuentionem fabulam refert. nam Cadmus literas ex Phœnice intulit in Græciam, vt quidam autumant. S.

TANQVAM *& tubicen surrexerit vnà.*] Tanto quidem impetu arma inter se distrinxerunt, vt putes ad id certamen tubicine excitatos fuisse.

ERGO *ignem.*] Sensus est, filius tuus, cui principia, & semina auaritiæ ostēdisti in tantam cupiditatis rabiem missus est, vt omnes quoscunque possit spoliaturus sit, sed nec tu ipse tutus eris, te enim interficiet, quasi qui cupiditati suæ obstes.

IGNEM] Rabiem illam, & ardorem acquirendi, id est ipsum filium tuum feruenti cupiditate accensum.

CVIVS *sem.*] Cuius tu semina & principia dedisti.

Nec tibi parcetur misero, trepidúmque magistrum
In cauea magno fremitu leo tollet alumnus.
Nota mathematicis genesis tua: sed graue tardas
Expectare colus. morieris stamine nondum
Abrupto. iam nunc obstas, & vota moraris:
Iam torquet iuuenem longa, & ceruina senectus.
Ocyus Archigenē quære, atque eme, quod Mitridates
Composuit, si vis aliam decerpere ficum,
Atque alias tractare rosas. medicamen habendum est,
Sorbere ante cibum quod debeát et pater, & Rex.

VETVS SCHOL.

TOLLET *alumnus.*] Filius, allegoricôs. hoc est, & in te malitiam cum scelere exercebit.

EXPECTARE *colus.*] Calatos.

IAM *torques iuuenem.*] Odiosus est filio.

CERVINA *Senectus.*] Quos vsque ad nongentos annos viuere dicunt. Longiuinax.

OCYVS *Archigenem.*] Medicum. Nam pater qui perniciosum filium habet æque debet timere saluti suæ. sicut Rex.

SI *vis al. d. fic.*] Id est. antidotum, quod veneno obstet.

IOAN. BRITANNICVS.

LEO *alum.*] Id est filius tuus, quem hoc modo aluisti, te magno fremitu occidet.

TREPIDVMQVE *magistrum.*] Alludit ad historiam sui temporis. nam leo mansuetus temporibus Domitiani, in theatro magistrum à quo fuerat educatus, lacerauit. Martialis.

Læserat ingrato leo perfidus ore magistrum.

IN *caueam.*] Septa, quibus feræ coërcentur. Horat.

——— *Ac velut vrsus* *Obiectos caueæ valuit si frangere clathros.*

Cicero ad Herennium. Statim sicut è cauea leo missus, aut aliqua teterrima belua soluta ex cathenis volitabit, & vagabitur. Qua similitudine cauea itē appellatur ipsum theatrum. Apuleius in Asino Aureo. Venus ecce cum magno auro caueæ in ipso meditullio scenæ circumfuso populo constitit. Valer. Flaccus in iiij. Argonauticôn de Polluce loquens sic inquit.

Nam nec ad Ægei pugnam videt ora parentis,
Nec sonat Oebalius caueæ fauor.

NOTA *Mathematicis.*] Est veluti responsio poëtæ ad patrem dicentem, nondum mortis suæ tempus aduenisse, vt mathematici affirmauerunt vt dicat. Scio genesim tuam notam esse mathematicis, ac si dicat, scio longam tibi à mathematicis vitam promitti, sed molestum est filio expectare tantam mortis tuæ dilationem, te enim interficiet ante tempus tibi à fatis statutum.

MATHEMATICIS.] Mathematici non solum astrorum periti dicuntur, sed & qui arithmeticæ, musicæ, & geometriæ rationem callent. Nam syderali scientia freti multis futura prædicebant. μαθήματα enim Græce, disciplinæ dicuntur Latine.

GENESIS *tua.*] Id est genitura tua, & quid proinde de te futurum sit. nam hi hominum natiuitates, & horoscopum contemplantes, multa, vt diximus, futura prædicebant. vnde Tranquillus in Tito, dicitur etiam cognita vtriusque genitura imminere ambobus periculũ affirmasse. Idem in Caligula. Consulenti quoque de genitura sua. Sulla mathematicus certissimam necem appropinquare affirmauit.

TARDAS *co.*] Tardam mortem. nam nimis diu viuere ei videris, & cupit te ante tempus mori. vnde & Ouidius,

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

COLOS.] Stamina Parcarum, quibus vita hominis disponitur.

IAM *nunc obstat.*] Impedimento es filio tuo, quippe qui videaris diu viuendo bona domestica atterere: & sic ostendit adolescentem instructum auaritia in omne scelus ruere.

SENECTUS *cer.* Longa. quanta ceruis attribuitur. Plin. Vita ceruis in confesso longa post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat adopertis iam cute in magna obesitate.

ARCHIGENEM.] Hoc est medicum. nam Archigenes nomen est medici, de quo supra, *Aduocat Archigenem*, pro quo omnem medicum intelligit.

OCYUS *quære.*] Id est medicum cito fac conuenias, vt tibi aduersus filij venena tradat aliquod antidotum.

MITHRIDATES *compo.*] Antidotum, quale sibi Mithridates rex Ponti cõficiebat aduersus venena efficacissimum. eius compositionẽ in commentario ipsius manu scripto, inuenit Pompeius in eius arcanis, vt docet Plin. lib. xxiij. cap. nono, ex duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs xx. simul tritis, addito salis grano. & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Sed de hoc plura in fine sextæ Satyræ.

SI *vis a. d fi.*] Ordo est. Medicamen est tibi habendum, quod aut pater, aut rex debeat sorbere ante cibum, si vis decerpere, &c.

AUT *p. aut rex.*] Nam eadem ferme ratio est, patris familias in gubernatione domus suæ, quæ regis in regni administratione, nisi quòd hic plures, ille regit pauciores: ideoque vtrumque posuit, ac si diceret, non esse patri minus metuendum à liberis male institutis aut seruis, quàm regi à ciuibus, aut domesticis, alijsque qui eius inuident potentiæ.

ANTE *ci.*] Vt remedium aduersus venenum.

ALIAM *ficum.*] Alium autumnum. ac per hoc alium annum viuere.

Monstro voluptatem egregiam, cui nulla theatra,
Nulla æquare queas Prætoris pulpita lauti,
Si spectes quanto capitis discrimine constent
Incrementa domus, ærata multus in arca
Fiscus, & ad vigilem ponendi Castora nummi,
Ex quo Mars vltor galeam quoque perdidit, & res

Non

Non potuit seruare suas. ergo omnia Floræ,
Et Cereris licet, et Cybeles aulæa relinquas:
Tanto maiores humana negotia ludi.

VETUS SCHOL.

MONSTRO *voluptatem.*] Nulla theatra tibi talem voluptatem dabunt, nullam promotionem dabit cuiquam, quod accipiet hic de tua pecunia.

DISCRIMINE.] Periculo.

FISCVS.] Pecunia sacculi.

ET *ad v.p Castora n.*] Ad templum Castoris.

ET *quo Mars vltor.*] Ex illo pecuniam amat, ex quo Mars à furibus spoliatus est. Antea solebant arcas æratas facere, & ibi mittere pecuniam suam Senatores, & sic in foro Martis ponere. Verum per noctem à furibus expoliatæ sunt arcæ, & cœperunt ex eo ad templum Castoris ponere. Ideo dicit, Mars vltor galeam perdidit.

OMNIA *Fl. Et Cer.*] Ludos Theatrales, qui in honorem Dearum exhibentur.

TANTO *maiores.*] Negotia hominum maiores ludos habent, quam votiua solemnitas.

IOAN. BRITANNICVS.

MONSTRO *vo. rg-e.*] Ait poeta in contemptum auari, maiorem voluptatem capi ex laborib. & anxietate eius, dum se multis periculis exponit causa lucri, quàm ex ludis theatralibus, & scenicis.

NVLLA *theatra.*] Nullos ludos theatrales, qui ad hominum voluptatem parantur.

NVLLA *pulpita.*] Nullos ludos scenicos. Nam in scena pulpita extruebantur vnde alibi

Haud tamen inuideas vati quem pulpita pascunt. lege Victruuium.

LAVTI *pretoris.*] Ad ornatum triumphalē respicit. Nam prætor ludis theatralibus habitu triumphantis præerat, vnde superius:

Qui prævidisset pretorem in curribus altis, In tunica Iouis?

QVANTO *discr.*] Si consideras pericula, quibus se obijcit, dum studet rem domesticam augere.

MVLTVS *f.*] Appositio est, id est multus sacculus. Nam, vt alibi diximus, auctore Pediano, sportæ, sportulæ, sportellæ, nummorum sunt receptacula, & sacci, sacculi, facelli, & crumenæ, & vellereæ & scorteæ, & manticæ. & marsupia, ita fisci, fiscinæ, fiscellæ. C. Spartea sunt vtensilia ad maioris summæ pecunias capiendas. S. Fiscum autem pecuniæ priuatæ esse ostendit Plin. in Panegyricis his verbis, At fortasse non eadem seueritate fiscum, qua ærarium cohibes, Immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Fiscum tamen etiam capimus pro receptaculo pecuniæ publicæ & ærario ipso, vnde cōfiscare verbum, quod est in ærarium referre.

NVMMI *ponendi ad Castora vigilem.*] Cæcitatem auari ostendit, qui multis sudoribus periculis & vitę, pecunias acquirat, quas sępe solet amittere depositas apud trapezitas irruentibus furibus.

VIGILEM] Propter custodes, qui tempore noctis excubatent metu furum.

AD CA.] Ad mensarios, qui erant in foro vbi erat ædes Castoris. ibi enim apud nummularios deponebant pecunias suas, quo tutiores essent, quod nostris etiam temporibus fieri videmus Venetijs. hócque etiam apud priscos factitarum docet multis in locis Plautus, tum illic in Captiuis *Iho intro, atque intus subducam ratiunculam quantillum argenti mihi apud trapezitam siet.* Ædem autem Castoris &

Hic tamen ancipiti figens vestigia planta
Victum illa mercede parat, brumámque, famémque
Illa recte cauet: tu propter mille talenta,
Et centum villas temerarius aspice portus,
Et plenum magnis trabibus mare: plus hominum est iam
In pelago. veniet classis quocunque vocarit
Spes lucri, nec Carpathium, Getuláque tantum
Æquora transiliet: sed longe Calpe relicta,
Audiet Herculeo stridentem gurgite Solem.

VETVS SCHOL.

QVIQVE *solet rectum d. f.*] Funambulum.

QVAM *tu Corycia.*] Corycus ciuitas Isauriæ. id est, negotiator qui omni tempore nauigas.

AC *vilis s. merc. ol.*] Opobalsamum, aut malabatrum fœtidæ alicuius mercis. vt ex sententia tali, tu fœtide.

ET *mun. Iouis a. lagenas.*] Geticas, quia Iuppiter ibi nutritus est.

HIC *tamen ancipiti.*] Funambulus ex hac arte victum sibi comparat.

BRVMAMQVE *fam.*] Horatius.

Frigus, quo durámque famem depellere possit.

ILLA *recte canet.*] Supra quam ambulat scilicet.

PLVS *hom. est iam In p.*] Id est, qui naufragium pertulerunt.

SED *longe Cal. rel.*] Vmæ similis mons, inde Calpe in extrema Spania.

AVDIET *Herc. strid. gurg. Solem.*] Gaditano Oceano Sol mergens stridet, vt si ferrum candens in aqua tingnas. vltra Herculis columnas dicit ad mare mortuum, vltra quod nauigare non conceditur. Nam sic subiungit,

Oceani monstra, & iuuenes vidisse marinos.

IOANNES BRITANNICVS.

AN *magis oblectant.*] Comparatione ostendit minorem capi delectationem ex artibus ludicris, quàm ex vita auari. nam quum eius negocia contemplaris habes quod multum rideas, quódque te plurimum delectet. hęc autem interrogatio, quę affirmatiue fit, vim habet negandi, vt An interemi hominem, id est, non interemi: contra quæ negatiue profertur, affirmat: vt, non cœpi hostem? id est cœpi, est autē sensus. An maiorem affert voluptatem petaurus in theatro, quū corpus suum iacit per circulos, vel funambulus qui graditur per funem. quàm tu ô auare qui nauigas propter ope maiore periculo vitæ quàm petaurus, & funābulus ludant in theatris.

IACTATA] Immissa per circulos, quod videtur significare Martial.

Quid si per graciles vias petauri
Inuitum iubeas subire Ladam? Et alibi.
Quam rota transmisso totiens impacta petauro.

nam petaurum ludum esse volunt, quum aliquis per circulum admodum angustum agiliter transuolat. præcedentibus manibus cum reliqua corporis parte, ita vt circulum non tangat. & in pedes prosiliat, tanta est corporis agilitas, quod aliquando me vidisse memini, vnde petauristæ sunt denominati, qui ludum talem exer-

ce[…]ent. Nonius ait veteribus appellatos petauristas, qui saltibus vel scenis leuioribus m[…] [te]renitur. Va[r]r. [d]e vita patrum libro secundo. Galli & Germani petauristæ. à [illegible] quo[d] est extendo & pando, vel à [illegible] quod est volo, & [illegible], aura. videntur enim per [a]erem volare.

Descendere *fune*. Periphrasis est funambuli, qui per per funes ambulat, idẽ funerepus nominatur ab A[p]uleio, à fune & repo: Græce schœnobates dicitur.

Pvppe *Cor*.] In naue errabunda, & propemodum prædatoria, quum omni contempto periculo lucra hu[c] & illuc nauigando sectaris, quo more errant piratæ Cilice[s], sicque auarum lucri studio tanquam piratam vult intelligi. Cilices enim piratæ fuerunt sæuissimi, quos Pompeius intra quadragesimum diem penitus sustulit. Corycios autem appellauit à Coryco oppido Ciliciæ. eiusdem nominis est promontorium, & portus, & antrum. illinc optimum crocum habetur, vt docet Plinius. Corycum etiam antrum nymphatum fuit celeberrimum & formosissimum, autore Strab. in monte Parnasso.

Coro.] Ventus est, qui vt docet Plin. lib. ij. cap. xlix. Flat ab occasu solstitiali, quem Græci Argestem vocant.

Perditvs.] Omni ratione destitutus.

Mercator *Sic*.] Hoc est qui à Siculis mercaris.

Olentis *sacci*.] Mercium olentium quæ saccis inferciuntur, crocum autem intelligit, nam Sicilia, vt autor est Strabo, frumentum, crocum, mel, pecora, pelles, lanas, in Vrbem mittebat. Et Sicanium crocum appellat Papinius in Syluis,

Et tenues Arabum respirant gramine plumæ, Sicaniusque crocis.

Passvm *pingue*.] Proprium est epitheton passi. Est enim genus vini, quod olim ex Creta mittebatur, ex vua, quam sticá Græci, nos apiam & sirpulam appellamus. fit pluribus modis, sed diligentiores vuas siccant sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit: sicque à patiendo sole passum denominatur. lege Plin. & Colum. Varronem, & Palladium.

Cretae *antiquæ*.] Aut nobilis, aut longi temporis, quum ibi natus sit ipse Iupiter, qui totius mundi moderator habebatur. Insula est in mari Ægæo centum Vrbium, vt tradit Plin. clarissima fama. vnde Virgil.

Creta Iouis magni, centum digesta per vrbes.

nam illic in Ida Iuppiter natus est, & nutritus à nymphis, & capra Amalthea, adhibitis Curetibus.

Mvniceps *Io*.] Ex ea patria, ex qua fuit & Iupiter: nam municipes appellant tam poetæ quàm oratores eiusdem loci cultores, quasi qui idem munus capiant Vnde Vlpian. lib. j. Digestorum scribit municipes dici suos cuiusque ciuitatis ciues, vt puta Campanos Puteolanos.

Hic *tamen*.] Ostendit auarum infeliciorem esse quam funambulum. hic enim solo labore ambulandi per funem parat sib[i] victum & vestitum, nec aliud amplius quærit: ille vero insatiabilis per omnia maria discurrit inhonesto diuitiarum studio.

Hic.] s. funambulus.

Illa *mercede*.] Quam persequitur à spectatoribus.

Cavet.] Vitat.

Talenta.] Quod nos talentum, Græci, τάλαντον vocant à pondere & trutina: pondus vero varium fuit: nam talentum magnum Atticum octoginta tres habebat libras, paruum vero sexaginta. autor Prisc. Apud Romanos vero, talentum autore Seruio, septuaginta fuit librarum. Plinius ex auctoritate Varr. scribit libro xxxiij. capite tertio. talentum Ægyptium pondo octoginta pendere. Erat præterea talentum Rhodium quingentorum denarium. erat talentum Euboicum quatuor millium denariorum Romanorum, Neapolitanum sex denarium, Syracusanum trium denarium. C. Loquitur de Attico talento eoque minore poeta hoc loco, quod ad nostri temporis rationem expensum, D C. coronatis æstimatur. mille igitur talenta D C. millia coronatorum efficiunt. i. sexcenta millia. Sed de talentorum diuersitate, & precijs vt rem certe teneas tibi Budæus & Georgius Agricola imprimis legendus est.

ASPICE. *p.*] Cum indignatione dictum satyrica.

MAGNIS *tr.*] Magnis nauibus compactis ex trabibus. Persius, *Quin trabe fracta.* Item Horat. *Et trabe Cypria.*

PLVS *hominum in pelago.*] Subaudi est, quàm in terris. Dictum est in detestationem auaritiæ, cuius impulsu homines in pericula se demittunt manifestissima.

VENIET *classis.*] Nemo timet eo nauigare, vnde aliqua sit sibi spes lucri.

CARPATHIVM *mare*] Quod est inter Rhodum, & Ægyptum, à Carpatho insula denominatum, quæ vna est ex Sporadibus.

GETVLA.] Lybica, nam Getulia pars est Aphricæ, Mauritaniæ contermina, dicta à Getulia Vulcani filia.

SED *longe Calpe relicta.*] Sensus est. Etiam in Oceanum exibit ex Gaditano freto. Nam Calpe mons est Hispaniæ, qui occurrit nauigantibus in Oceanum alto cacumine, ad radices habet oppidum Calpem, quod Thimosthenes scribit conditum fuisse ab Hercule, & olim appellatum Heracleam. illud autem obseruandũ, quod & Priscianus miratus est libro sexto, Iuuenalem, Calpe ablatiuum corripuisse, quũ sit simile hoc nomen Penelope, Arachne, Calliope, quæ nomina nunquam corripiuntur, quum litera Græca, semper in e longam vertatur. C. Non solus Iuuenalis corripuit: nam Ruffus Festus Arati interpres, corripuit illo versu.

Lucus ab exortu procul in vada Calpe Titana.

Id autem idcirco fieri putant docti, quòd Calpe hic sit tertiæ declinationis, vt dicamus non solum Calpe Calpes, sed etiam Calpes Calpis. S.

SOLEM *stridentem.*] Hoc est ex sententia Possidonij, qui autore Strabone ait solem in finitimis Oceani littoribus, maiorem occidere, ingenti strepitu, ac si in illo restringendo pelagus efferuescat. vnde Statius in Genethliaco Lucani.

Summis Oceani vides in vndis, stridoremque rotæ cadentis audis.

C. Hæc esse ex Epicuri deliramentis scribit Cæl. Rhodiginus libro xxiiij. capite ciij. S.

GVRGITE *Herculeo.*] Oceano Atlantico quod est extra columnas Herculis. columnas autem appellant Abilam & Calpem montes, quibus scissis Oceanus ab occasu solis irrumpens læuo latere Europam radit, Aphricam dextro, atque inter Mauros funditur, & Hispaniam.

Grande operæ pretium est, vt tenso folle reuerti
Inde domum possis, tumidaque superbus aluta
Oceani monstra, & iuuenes vidisse marinos.
Non vnus menteis agitat furor: ille sororis
In manibus vultu Eumenidum terretur, & igni:
Hic boue percusso mugire Agamemnona credit,
Aut Ithacum. parcat tunicis licet, atque lacernis,
Curatoris eget, qui nauem mercibus implet
Ad summum latus, & tabula distinguitur vnda:
Cum sit caussa mali tanti, & discriminis huius,
Concisum argentum in titulos, faciesque minutas.
Occurrunt nubes, & fulgura: soluite funem
Frumenti dominus clamat, piperisque coemti.

VETVS SCHOL.

VT *tenso. f. reuerti.*] Vt pleno facculo reuertaris.
TVMIDA Q. *f. al.*] Manucula, id est, mercibus.
OCEANI *m. & iuu.*] Tritones & Nereides.
ILLE *sororis.*] Furens Orestes. Iphigenia soror Orestis.
HIC *bone percusso.*] Aiax, quia & ipse insanit.
AVT *Ithacum.*] Vlissem.
PARCAT *tun. licet.*] Quamuis se non * conscendit, tamen insanit.
CONCIS. *arg.*] In argenteolos siue nummos.
OCCVRRVNT *nubes.*] Ergo hoc dicit. non insanit.

IOAN. BRITANNICVS.

GRANDE *opera precium est.*] Insultat auaro per ironiam.

OPERAEPRECIVM.] Id est voluptarium & vtile, sumptum ab operariis quibus post opus suaue est præmium laboris sui accipere.

TENSO *folle.*] Pleno marsupio.

TVMIDA *aluta.*] Id est plena crumena ex aluta facta. Aluta enim pro omni pelle molli accipitur. Alibi superius posuit pro genere calceamenti.

OCEANI *mõstra & iuuenes vidisse marinos.*] Scribit Plinius libro nono, in Oceano Gaditano marinum hominem toto corpore, absoluta similitudine ascendere nauigia nocturnis temporibus, statimque degrauari, quas insederit partes. Item circa littus Lugdunẽsis prouinciæ trecentas amplius beluas miræ varietatis, & magnitudinis à reciprocante destitutas Oceano. præterea legatos Vlisiponentium nũtiasse Tyberio Cæsari visum auditumque quodam in specu concha canentem Tritonem, & in littore Santonum elephantes & arietes candore tantum cornibus assimilatis, ac Nereidas multas visas fuisse, item multa alia monstruosa.

NON *vnus mentes agitat.*] Plurima sunt stultorum genera. alij enim aliis modis insaniunt, sed auarus quoque insania vexatur, quum studio acquirendi tot se exponat periculis. C. Tria sunt insaniæ genera prima, de quibus vide Celsum libro iij. capite decimo octauo, S.

ILLE *sororis.*] Orestem intelligit, qui post necem maternam tanto furore correptus est, vt Eumenides expauesceret. Nam sibi videbatur videre furias armatas serpentibus, faces intentare ardentes, mox à Pylade in Tauricam regionem perductus ab Iphigenia sorore, sacerdote Dianæ purificatus est.

EVMENIDVM.] Furiarum. quæ per antiphrasin hoc est contrariam locutionem Eumenides dicuntur, cum ipsis sit nihil minus mite, beneuolumque: *εὐμενὴς* enim Græce, Latine mitem significat.

ET *igni.*] Id est facibus ardentibus.

HIC *bone.*] Aiax Telamonius, qui superatus, in armorum iudicio ab Vlysse in furorem est conuersus, ita vt sumpto flagro in boues sæuiret, quos per insaniam putabat esse modo Agamemnonem, cuius iudicio offensus erat.

ITHACVM.] Vlyssem ab Ithaca patria dictum.

PARCAT. Sensus est. Qui mare nauigat, demens omnino est, licet vestimenta sibi non scindat more furiosi.

CVRATORIS *eget.*] Ac si dicat, & ille quidem furiosus est, qui nauigat. & proinde curatoris eget. Nam curatores dantur non solum pupillis, sed & furiosis & prodigis sed differentia magna. Nam pupilli curatori rerum administratio, duobus reliquis sola custodia. & rerum quæ deteriores futuræ sunt venditio committitur: hæc Vlpianus. vnde est illud Horatianum De insano.

——— Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad sanos redeat tutela propinquos.

ET *tabula distinguitur vna.*] Quamuis quidam hoc loco legant *tabula distinguitur vnda:* vt sit sensus, Vnda subaudi maris, distinguitur tabula: longe tamen melius legi videtur vda vel vna vt subaudiatur à mari, & sic sensus, Distinguitur tabula vna vel vda tabula, id est madida ab ipso mari. id est adeo est stultus, vt vni tabulæ, id est naui vdæ & se & sua committat.

CAVSA *tanti mali.*] Nam à nummo prima (vt docet Plinius] est origo auaritiæ ex fœnerata fenore, quæstuosaque seguitia.

CONCISVM *argentum in titulos*] Periphrasis est pecuniæ, quæ tota variis est signata imaginibus & titulis, vt pecude, vnde pecunia nominata, Iano, naui, victoria, bigis, quadrigis, & inde bigati, quadrigati, & victoriati nummi dicti: hi autem erant ex argento. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis. Lege Plinium lib. trigesimo tertio cap. tertio.

OCCVRRVNT *nubes.*] Tanta est auari cupiditas, vt licet cuncta tempestatem minentur, tamen imperet vt nauigetur. posset inquit absterreri occurrentibus nubibus, & fulguribus, sed ille inquit nautis, soluite funem.

SOLVITE *funem.*] Id est portu exite soluta naui.

Nil color hic cæli, nil fascia nigra minatur:
Aestiuum tonat. infelix, ac forsitan ipsa
Nocte cadit fractis trabibus, fluctuque premetur
Obrutus, & Zonam læua, morsuque tenebit.
Sed, cuius votis modo non suffecerat aurum,
Quod Tagus, & rutila voluit Pactolus arena,
Frigida sufficient velantes inguina panni,
Exiguusque cibus, mersa rate naufragus assem
Dum rogat, & picta se tempestate tuetur.
Tantis parta malis, cura maiore, metuque
Seruantur. Misera est magni custodia census.

VETVS SCHOL.

NIL *fascia nigra.*] Nubes ducta per cælum.

ÆSTIVVM *tonat.*] Naturaliter hæc dicit negotiator.

ET *Zonam læua.*] In qua fert solidos.

QVOD *Tagus & r. v. Pactolus.*] Fluuij, vnus Spaniæ, alter Asiæ.

FRIGIDA *sufficient.*] Vda: aut nuda.

ET *p. se temp. t.*] Dum picturam naufragij sui portat in tabula, ferens casus sui historiam.

MISERA *est magni cust. c.*] Misera est custodia magni patrimonij.

IOANNES BRITANNICVS.

FASCIA *nigra.*] Id est quæ instar fasciæ cælum obnubilat.

ÆSTIVVM *tonat.*] Non minantur inquit hæc tempestatem, sed tonitrua sunt, qualia æstate fieri solent: & nominatiuus est casus absolute positus, vt sit, æstiuum tonat, id est æs æstiua, & qualis solet fieri æstate. sic etiam dicimus cælum tonat;

Virgilius. *Cœlum tonat omne fragore.*

INFELIX.] Cum miseratione dictum.

ZONAMQVE *teneb it.*] Id est cingulum. Græca est dictio ζώνη. Nec sine ratione ait zonam teneri, nam priscis temporibus auro monetali zonæ ornabantur, ita vt magni essent pretij. vnde est illud apud Matthæum in Euangelio capite decimo, Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Gracchus in Oratione quam habuit de parsimonia & pudicitia sua reuersus ex Sardinia. Itaque inquit, Quirites quum Roma profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. Tranquillus in Vitellio, zona se aureorum plena circumdedit. Apuleius in septimo Metam. loquens de quadam Plotina sic scribit: Et auro monetalia zonis refertis incincta. Ælius Lampridius in vita Alexandri. Miles non timet, nisi vestitus, armatus, calciatus, & habens aliquid in zonula. C. Zona quidem cingulum est, sed tamen, siue quòd ad zonam crumenam adligabant, siue quòd latiore in latere dextro zona vterentur, cui assuta & clauiculis affixa erat scortea crumena (cuiusmodi me puero adhuc ferri consueuerant) factum est, vt zona pro crumena fuerit vsurpatum. Hinc Plautus in Trinummo zonarios sectores appellauit, quos Aristophanes comicus βαλαντιοτόμους, id est crumenisecas, vocat. Sic enim crumeniseca Latine dici potest, & crumenisex, vt fœniseca & fœnisex, ab antiquis falcarius operarius dictus est. & crimen ipsum, crumenisecium, vel crumenisicium potius, vt fœnisecium vel fœnisicium: quibus verbis Varro & Columella vtuntur. Item pro eo qui venam secat, & pro ipsius venæ sectione non omnino male fortassis veniseca, & venisecium diceretur, Græci φλεβοτομίαν dicunt. S.

LAEVA] Zonam enim tenebit sinistra, dextra vero natabit.

SED *cuius votis*] Sensus est. Auarum cui omne aurum quod vsquam est, non sufficit, oportebit facto naufragio contentum esse exiguis pannis velantibus inguina.

TAGVS.] Amnis Hispaniæ qui vt tradit Solinus ob arenas auriferas cæteris amnibus præfertur.

PACTOLVS.] Lydiæ fluuius est, & ipse arenas ferens aureas.

PICTA *tempestate.*] Nam moris erat, vt naufragi in tabella ab humeris dependente ferrent pictum naufragium suum mendicantes. vnde Persius:

Cantas quum te fracta in trabe pictum Ex humero portes.

TANTIS *parta malis.* Id est res partæ tantis incommodis. miseram ostendit auari sollicitudinem circa res partas, dum timet ne sibi surripiantur.

MISERA *est.*] Miseriarum plena est, & sollicitudinum.

Dispositis praediues hamis vigilare cohortem
Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro
Electro, signisque suis, Phrygiaque columna,
Atque ebore, & lata testudine. dolia nudi
Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet
Cras domus, atque eadem plumbo commissa manebit.
Sensit Alexander, testa cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui
Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem,
Passurus gestis æquanda pericula rebus.

Nullum

Nullum numen abest, si sit prudentia: nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam. mensura tamen quæ
Sufficiat census, si quis me consulat, edam
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt,
Quantum, Epicure, tibi paruis suffecit in hortis,
Quantum Socratici ceperunt ante penates.

VETVS SCHOL.

DISPOSITIS *prod. hamis.*] Per translationem disciplinæ militaris Spatteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam vrbis cum hamis & cum aqua vigilias curare consueuerunt vicinis.

SERVORVM *noctu Licinus iubet.*] Licinus ille ex liberto Claudij, de quo superius dixit: *Ego possideo plus Pallante & Licinis.*

PHRIG. *columna.*] Marmorea.

NON *ardent Cynici.*] Id est, Diogenis, qui in dolio dormiebat.

SENSIT *Alexander.*] Macedo.

QVAM *qui t. s. p. o.*] Id est, Alexander.

GENTIS *æquanda p. r.*] Cum magnis periculis magnates efficitur.

MENSVRA *t. quæ.*] Si vis nosse, patrimonij modus quantus debet esse.

IOAN. BRITANNICVS.

DISPOSITIS *prædiues armis.*] Mendosi codices habent hamis, nos vero correximus armis. auarus enim dispositis annis res suas custodit, non hamis quod alij inepte exponunt, quibus fures caperentur, & per Synalœphem excluditur is sicut apud Lucretium, vbi de odore disserit. *Verum aliis alius & magis est animantibus aptus.* Virgilius in Bucolicis.

Ille latus niueum molli fultus hiacyntho. Martialis,
Sardonicas, smaragdos, adamantas, iaspidas vno — Virg. in Georgic.
Aut ouium fœtus, aut vrentes culta capellas.

C. Si simpliciter legatur diues, nulla neque poetæ neque carmini fiet iniuria, & sine vllo scrupulo constabit versus. S.

COHORTEM *seruorum.*] Luxuriam Romanorum ostendit, qui vt scribit Plinius, tantum seruorum numerum alebãt, vt iustum exercitum diceres. Præterea docet non alibi grauiores esse curas, quàm vbi maiores opes sunt.

LICINVS.] Pro quocunque diuite ponitur. Nam Licinum diuitem fuisse diximus illic. *Ego possideo plus Pallante, & Licinis.* De Lycino, item Persius.
Nunc Licinis in campos, nunc Crassis mittit in ædes,
vbi de eo multa recitauimus. Martialis,
Altaque cum Licini marmora puluis erunt.
Eiusdem meminit Seneca in Epist. Lycinum diuitiis, Apicium cœnis, Mecœnatem delitiis prouocat.

ELECTRO.] Id est vasis suis ex electro. Est autem electrum aurum habens quintam portionem argenti. Electrum etiam, id est quod alio nomine succinum vocamus, quod ex arboribus manat. hæc Plinius, ex cuius autoritate nos multa ante.

PHRYGIAQVE *columna.* Id est ex marmore Synadico, quod Phrygium est, vt scribit Strabo & preciosum. De quo Tibullus.

Quid te domus prodest Phrygiis innixa columnis?

ATQVE *ebore.*] Pro suppellectile ebore ornata. Vsurpabatur enim ebur, cum ad lacunaria ornanda, tum valuas, & ad domus ornamenta. Propertius.

Et valuæ Lybici nobile dentis opus.

LATA *testudine.*] Hoc est lectis discubitoriis, qui putaminibus testudinum integebantur, vt alibi ostendimus.

DOLIA *nudi.*] Ostendit poeta exemplo Diogenis Cynici paupertatem, hoc est eum qui pauca possideat, & qui nihil cupiat, feliciorem esse diuite auaro.

DOLIA.] Vasa sunt argillacea non tam vinaria, & aquaria, quam olearia. Plin. libro decimoquinto. Dolia olearia, cadosque imbui amurca, ne bibant oleum. *Ter. Dolia omnia relaui.*

NVDI *Cynici.*] Id est Diogenis, qui ita diuitias contempsit, nullam in his prorsus felicitatem reponens, vt ne ad bibendum quidem poculum voluerit, quum natura id ei præstitisset manibus concauis aquam suggerentibus. & quum datis literis ad artificem (vt scribit Laërtius) posceret sibi cellulam, isque serius id efficeret, dolium pro domo habuerit. vnde illud est in laudem Diogenis apud Senecam, Quomodo oro te conuenit vt & Diogenem mireris, & Dædalum vter ex his sapiens tibi videtur, qui serram commentus est, an ille qui quum vidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è petula calicem? hac obiurgatione subiecta, quandiu homo stultus superuacuas sarcinulas habui? Qui se complicuit in dolio & in eo cubitauit. vnde & illud Ausonij.

Diogenes cui parua penus, cui dolia sedes,
Ad manes abijt, Cerberus inde vetat ,

De Cynicis item superiore Satyra abunde dictum est illic,

Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit.

NON *vi ardent.*] Erant enim tertea, unde sequitur, *in illa testa.*

COMMISSA.] Coniuncta, vnde commissuras appellamus iuncturas lapidum.

SENSIT *Alexander.*] Sensus est Alexander facile animaduertit quanto felicior esset Diogenes in illa paupertate, qui nihil cuperet, quàm ipse esset, qui multa appeteret, vnius mundi non contentus imperio, innumeros alios à philosophis excogitatos affectabat. Ferunt enim eum, quum Corinthum venisset, illicque offendisset Diogenem, & ab eo non salutaretur, ad ipsum accessisse. rogantique, vt si qua sibi præstari vellet, indicaret, nunc quidem paululum inquit, velim à sole absis: offecerat videlicet aprieanti. quibus verbis docuit continentiam suam nullis diuitiis superari posse.

IN *illa testa.*] In illo dolio, quod, vt diximus, argillaceum erat.

MAGNVM *habitatorem.*] Ipsum Diogenem tam excellentis animi, vt pote qui omnes diuitias prorsus contemneret.

POSCERET *sibi totum orbem.*] Nam Alexander tanta gloriæ cupidine flagrauit vt Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos referenti, Heu me miserum, dixerit, quod nec dum vno sum potitus vnde superius, *Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.*

PASSVRVS.] Cui adhuc non minora præteritis subeunda essent pericula.

NVLLVM *numen habes?*] Hoc superioribus coniungitur. Diogenes quum in tanta versabatur inopia, poterat videri sæuissimis fortunæ fluctibus agitari, sed re vera inquit, Diogenes tanta fuit animi prudentia, vt Fortuna, quam nos parũ prudentes deam facimus, vires suas in eum nunquam exercere potuerit, quominus esset & felix, & fortunatissimus. Nam prudentia sua fortunam superauit. Is enim fortunam superare dicitur, cuius vita rationis ductu gubernatur. vnde ostendit Iuuenalis, fortunam nullam habere potestatem in hominem, si ratione vt Diogenes regatur. Idem superius iisdem omnino verbis dixit, nisi quod vltimus versus sic habuit *Nos facimus fortuna deam, cæloque locamus.* quæ quidem omnia eo tendunt, vt ostendat magnum esse mortalium errorem qui quicquid siue bene, siue male con-

tingit, Fortunæ tanquam deo cuidam omnium autori tribuunt. hinc apud veteres & bonæ Fortunæ & malæ templa dicata fuerunt.

NVLLVM *numen habes.*] Id est nullam potentiam. Nam numen dicitur proprie dei potentia, vt legendum sit habes, & non abest, Nam sermo est ad Fortunam.

SI *sit pruden*] Si homo vsu rationis gubernetur. Nam prudentia virtus est quæ in delectu consistit bonorum & malorum: vt ostendat felicioris vitæ viam inuenisse Diogenem per prudentiam.

C. FORTVNA.] Recte fortunam opponit prudentiæ, quòd quæ casu, & fortuito eueniunt, consilio dici facta non possunt, & contrà. Nam fortuna ab Aristotele dicitur, cum quid nullo nostro consilio, accidit: cuius quòd ignoratur causa (cum tamen nihil fiat sine causa) fortunam tum causam appellamus. Fortuna, inquit Cicero in Academicis, efficit multa improuisa in nobis, propter obscuritatem, ignorationémque causarum. Sed de hoc errore mortalium in Fortuna colenda, operæprecium est Plinij verba subijcere. Toto quippe mundo, inquit, & locis omnibus, omnibúsque horis omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur: volubilis, à plerisque vero & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & tota ratione mortalium, sola vtranque paginam facit: Adeóque obnoxiæ sumus sortis, vt sors ipsa pro deo sit, qua deus probetur incertus. Hæc ille lib. Natu histo. ij. capite. vij. S. Magnæ vero temeritatis & insipientiæ est, ea quæ nobis nostra culpa contingunt, fortunæ, quæ apud cordatos nihil est, tanquam autori sine qua nihil fiat tribuere Quod aperte nobis demonstrarunt multi apud veteres ethnicos & quotidie qui vere sunt Christiani.

NOS *facimus te deam.*] Adeo inquit nos cæci sumus, vt si quid nobis vel bene, vel secus cesserit, fortunæ numini assignemus, nec id putemus accidisse, aut imprudentia, aut ignorantia nostra.

MENSVRA *tamen.*] verba sunt ad auarum. Si tamen, inquit vult scire auarus quantum sibi sit appetendum, id appetat quòd necessarium tantum sit. vt ostendat illum qui rebus necessariis contentus non sit, nullo modo beatum esse posse, quum assiduo cupiditatis fluctu agitetur

EDAM.] Dicam.

INQVANTVM.] Tantum sufficit quantum sitis, & fames, & frigora poscunt, id est victus, & vestitus. C. Sic etiam Diuus Paulus 1. Tim. 6. Victu & vestitu contenti simus. S.

EPICVRE *tibi.*] Epicurus licet summum bonum poneret in voluptate, tamen tenui victu contentus fuit. Nam, vt scribit Laërtius, aqua tantum & cibario pane contentum se esse testatur.

PARVIS *hortis.*] Nam Athenis, vt docet Plinius libro decimonono, hortos habuit quos primus instituit. vnde & hortorum magister est appellatus. Nam vsque ad eum moris non fuerat in oppidis haberi rura.

PENATES *Socratici*] Id est ipse Socrates, deinceps secta Socratica, qui rebus naturæ necessariis vixerunt contenti.

COEPERVNT.] Apprehenderunt.

ANTE.] Nam Socrates ante Epicurum.

Nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit.
Acribus exemplis videor te cludere. misce
Ergo aliquid nostris de moribus: effice summam
Bis septem ordinibus, quam lex dignatur Othonis.

Hæc quoque si rugam trahit, extenditque labellum:
Sume duos equites, fac tertia quadringenta.
Si nondum impleui gremium, si panditur vltra:
Nec Crœsi fortuna vnquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narcissi.
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cuius
Paruit imperiis vxorem occidere iussus.

VETVS SCHOL.

ALIVD *sapientia dicit.*] Poscit philosophia.

ACRIBVS *exemplis.*] Id est video te nolle consentire ad philosophorum patrimonia.

BIS *septem ordinibus.*] Id est, gradibus equitum Romanorum.

SI *rugam trahit.*] Si displicet, & tristem facit, duorum equitum patrimonium fac.

NEC *Crœsi.*] Crœsus ille est cui Solon dixit, ὅρα τέλος μακροῦ βίου: cuius filius, cum ipse Trallibus victus esset à Cyro rege Persarum, adulescens vsque id mutus, intentum iugulo patris gladium cum vidisset, subito exclamauit, Homo Cyre parce homini.

NEC *diuitia Narcissi.*] Narcissus libertus Claudij potentissimus, idemque ditissimus Eunuchus.

VET. SCHOL.

NVMQVAM *aliud natura.*] Diluit ea quæ sibi obijci poterant ab auaro: ea scilicet quæ proposuerit ad suadendam frugalitatem esse ex præceptis philosophicis, quæ doceant mediocritatem omnibus in rebus esse tenendam. Ait ergo poeta, id etiam naturam dicere quòd & philosophia dicit, nec vnquam naturam à philosophia discrepare: quæ enim philosophi dicunt à natura omnia deprompta sunt. ea enim nobis omnium virtutum veluti agniculos & semina dedit, vt qui naturam, hoc est prima illa naturæ semina secutus fuerit, nunquam aberrauerit. Est enim natura vt docet Cicero in libro De natura deorum, vis quædam, siue ratio ciens motus in corporibus necessarios. huic aliqui tantum tribuerunt, vt supra deum esse dicerent: alij deo æqualem, alij inferiorem, alij solam sine deo esse affirmarunt, sicut superius ample & aperte exposuimus.

VIDEOR *te cland.*] Fortasse inquit, videor efficacibus exemplis ad nimiam te cogere frugalitatem, idque tibi minime esse gratum.

ACRIBVS *exemplis.*] Efficacibus, quæ tibi protuli, & Epicuri, & Socratis, ad bene honesteque viuendum, homines enim melius instituuntur.

CLAVDERE.] Cogere.

MISCE *ergo.*] Cum indignatione dicuntur hæc à poeta. si præcepta inquit, mea & exempla tibi grata non sunt. sequere ergo affectus & mores humanos, qui in eo sunt, vt hæc bona temporalia omni studio sequamur, & diuitias comparemus. Sic & Persius indignatus in auarum, quem insatiabilem videt, exclamat:

Vnde animam lucro, mercare, atque excute solers
Omne latus mundi, ne sit te ditior alter

MISCE.] Tracta, agita.

DE *moribus nostris*] Secundum mores nostros, & affectus humanos qui illuc omnino tendere videntur, vt opes comparentur.

EFFICE *summam*] Compara tibi quadringenta sestertia, quam summam qui habebat, eques erat Romanus, & in quatuordecimo gradu theatri poterat sedere, de qua re pluribus in diuersis locis, sed maxime diximus illic,

Si libitum vano qui nos distinxit, Othoni.

BIS *septem ordinibus.*] Id est quatuordecim gradibus theatri.

LEX *Othonis*] Legem enim tulerat Roscius Otho, vt diximus superius, ne quis in quatuordecim gradibus sederet, nisi qui summam quadringentorum sestertium haberet.

HAEC *quoque.*] Id est si hæc summa adhuc tibi satis non est, sume tibi summam duorum equitum, & id si parum tibi videtur, sume trium. Sed hoc te volo scire. illum nulla diuitiarum magnitudine expleri posse, qui rebus necessariis non sit contentus, iuxta illud Claudiani libro primo in Ruffinum, *Semper inops qui usque cupit.*

ET *rugam trahit.*] Metaphora sumpta à sacco, qui quum plenus non sit, rugam trahit. Imitatio est Persij.

Iam deciens & iam mihi quarto, Iam reditum rugam.

EXTENDITQVE *labellum.*] Sumptum ab ijs, qui tanquam famelici labra oris extendunt ad cibum capiendum.

DVOS *equites.*] Censum duorum equitum, id est octingenta sestertia.

FAC *tertia.*] Si adhuc octingentis sestertiis non es contentus, sume mille & ducenta, vt sit summa trium equitum. Sed (vt dixi) hæc cum stomacho sunt legenda.

SI *non impleui gremium.*] Hæc cum inferioribus coniunguntur, vt sit sensus: Si adhuc non potui te his diuitiis satiare, vt adhuc alias velis, nec fortuna vnquam Crœsi, nec regna Persica, nec diuitiæ Narcissi sufficient animo tuo .i. nulla opum magnitudo poterit animum tuum explere. bene autem animum dixit, animus enim homines diuites, non arca facit, & ita ostendit auarum insatiabilem penitus esse.

GREMIVM.] Perstat in metaphora vestis.

SI *panditur.*] s. gremium.

VLTRA.] i. si adhuc plura quæris.

FORTVNA *Crœsi.*] Hic est ille Crœsus Lydorum rex, de quo plura diximus in x. Satyra illic.

Regem transeo Ponti, & Crœsum.

REGNA *Persica.*] Diuitiæ Persicæ: reges enim Persarum, quales fuere Xerxes & Cyrus mira extitere potentia, opibúsque amplissimis.

DIVITIAE *Narcissi.*] Libertorū duos præcipue suspexit Claudius Cæsar, Narcissum, & Pallantem: decreto quoque senatus non præmijs modo ingentibus, sed & quæstoriis, prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est, tantum præterea acquirere, & rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur. De ijs Tranquil. & Tacitus meminerunt.

INDVLSIT *omnia.*] Concessit, & permisit omnia. Nam, vt dixi, multis rapinis locupletati sunt.

CVIVS *imperijs.*] s. Narcissi, vt sit ordo. Cuius imperiis Claudius paruit iussus occidere Messalinam vxorem, vt ostendat tanta autoritate Narcissum fuisse apud imperatorem, vt quodammodo videretur ipsi principi imperare. Nam ei autor fuit vt vxorem interficeret deprehensam in adulterio cum Silio, cui daturus erat veniam, nisi Narcissus cædem ei maturauisset, immissis centurionibus, & tribuno, cuius ictu transfixa est in hortis Lucullianis.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA XV.

DE RELIGIONIBVS AEGYPTI.

Obtinet Ægyptus peruersos impia ritus.

Q*VIS nescit, Volusi Bithynice, qualia demēs*
Aegyptus portēta colat? crocodilon adorat
Pars hæc: illa pauet saturam serpentibus Ibin.
Effigies sacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ resonant vbi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum, & cepe nefas violare, & frangere morsu.

VETVS SCHOL.

AD Volusium scribit de Ægyptiorum sacris; odio Crispini qui Ægyptius erat egens & modo magister peditum atque equitum factus est.

CROCODILON *adorat.*] Qui ab ichneumone perit dormiens.

ILLA *pauet saturam serpentibus Ibin*] Ibin propterea Aegyptij colunt, quod illi naturale cum serpentibus bellum est. Nam cum Aegyptum Nilus etiam serpentibus inundauerit, illa eos omnes deuorat simul & aspides. De huiusmodi animalium genere Cicero in libro de natura Deorum primo, sic ait: Ipsi qui irridentur

Ægyptij nullam beluam, nisi ob aliquam vtilitatem, quam ex ea caperent, consecrauerunt: veluti Ibin. Ibes maximam vim serpentum conficiunt, quasi aues excelsæ, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro: auertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex Libyæ vastitate vento Africano inuectas interficiunt, atque consumunt: atque fit, vt illæ nec morsu viuæ noceant, nec odore.

Dimidio *magicæ. v. M C.*] Memnonis ex ære statua, citharam tenens, certis horis canebat. Hanc Canbis rex iussit aperiri, existimans mechanicum aliquod esse quod intra statuam lateret: nihil minus tamen aperta statua quæ erat magice consecrata, horis statutis sonũ reddidit. Ideo dimidio dixit id est aperto & diuiso.

Atque *vetus Thebe.*] Thebas dicitur trans Aegyptum Liber condidisse.

IOANNES BRITANNICVS.

QVIS *nescit Volusi.*] Hac Satyra Volusium Bithynicum amicum suum alloquitur, detestans non sine quadam miseratione odium mutuum & feritatem Aegyptiorum, quos ait tanta animorum dissensione inter se se sæuire, vt calcata omni humanitate in mutuam perniciem ruant, vnguibúsque & dentibus se lacerent & absumant, causámque tanti odij ostendit esse ex diuersa superstitione, & multiplici deorum cultu, simúlque ridet eorum superstitionem, qui animalia bruta colant, & homines necent, & comedant. Satyra inscribitur de feritate Aegyptiorum.

Qualia *portenta.*] Nam Aegyptij vniuersi colunt quædam animalia, quemadmodum ex terrestribus tria, bouem, canem, felem: Ex volatilibus accipitrem atque Ibin. Ex aquatilibus duo, lepidotum piscem, & oxyrynchum. Sunt alia quæ quisque seorsum colit, vt Saitæ & Thebani ouem, Latum vero, qui piscis quidam est in Nilo Latopolitani, Cepum Babylonij qui sunt iuxta Memphim, Capram & Hircum Mendesij, Murem araneum Athribitæ, Aquilam Thebani. Item alij aliud. Itaque Aegyptiorum mentibus adeo superstitio hæc inhæsit. vt premẽte aliquando Aegyptios fame, plures ab humana carne ob inopiam cibi non abstinerent, animalia sacra intacta relinquerent. De quo cultu sic meminit & Cic. in v. Tusc. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius subierint quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent. Quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent: vnde quum quidam etiam Romanus felem per imprudentiam occidisset, ad domum eius à plebe concursum est, neque ab regiis ad id missis principibus, neque Romanorum timore à pœna homines absterreri potuerunt.

Demens.] Bene demens, vt quæ bruta tanquam deos adoret, in homines impie sæuiat: & ita auget inuidiam feritatis eorum, quod vilissimis animalibus summam religionem & cultum diuinum exhibeant, homines vero crudelissime necent.

Aegyptvs.] Prima pars Asiæ Aegyptus est inter Catabathmon & Arabas, Aethiopiam contingit ad meridiem, terra expers imbrium, mire tamen fertilis.

Crocodilon.] Animal est quadrupes specie lacertæ, & in terra & in flumine pariter valet, linguam non habet, maxillam mouet superiorem, oua similia anserinis edit, ad sexdecim cubitorum longitudinem crescit, vt alij tradunt quandiu viuit. Crocodilos primus Romã M. Scaurus inuexit. De his multa scribunt Plin. Strab. Diod. Soli. Herod. & Apul.

Pars *hæc.*] i. illi qui apud Meridiẽ lacum habitabant. Nam ab ijs, autore Diodoro, Crocodilus. colitur etiam à Combitis, vt paulopost dicemus. Sed quum Crocodilus hominem interimat edatque, mirantur multi quare colatur. Sed hæc videtur ratio quia toti patriæ securitatem non solum Nilus afferre videtur, sed & qui eo sunt Crocodili. quos Arabiæ, Libyæque latrones veriti, non audent flumen transire populatum.

Ibim *saturam serpentibus.*] Ibis auis est peculiaris Aegypti circa ripas Nili: ea serpentium populatur oua, grauissimãque ex his escam nidis suis defert. Sicque prouentus fœtuum noxiorum rarescunt. Serpentes deuorant, quo merito sacræ sunt, & illæsæ.

CERCOPITHECI.] Cercopithecus simia caudata est. κέρκος enim caudam significat & πίθηκος, simiam. Nam vt scribit Plinius simiæ inter se caudis distinguuntur. Cercopithecos ait esse nigris capitibus, piloque asini. iuxta Nilum scribit Soli. multos simios nasci, & Cercopithecos adorari in Arabia ad Memnonium.

NITET.] Splendet. s. illic.

VBI resonant dimidio Memnone.] Thebas intelligit vrbem Aegypti, quæ postea Diospolis appellata est: centum portarum fuit. Ad quam commercia Arabes vndique gentium subuehunt. hinc regio Thebaica dicta Strabonis tempore vicatim habitabatur, ita vt pars altera in Arabia esset, altera pars in vlteriore ripa, vbi Memnonium erat. i. sepultura Memnonis. illic duo erant colossi ex integris lapidibus inter se propinqui. quorum alter mutilatus erat, & dimidiatus ruina superioris partis: in cuius basi exaudiebatur quotidie sonitus quidam ignota causa. Strabo ait libro septimo se illic affuisse cum Aelio Gallo, & sonitum esse factum, sed se ignorare causam, & autorem, nec posse credere id ex compositione lapidum nullo impulsore fieri. de hoc etiam Plin. sic meminit lib. xxxvj. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt puto Memnonis statua dicatus, quem quotidiano Solis ortu contractum radiis, crepare dicunt. i. crepitum facere. C. Sed de Memnone, eiusque sepulchro, & statua, & aliis scitu dignis, vide Cæl. Rhod. lib. xxij. cap. v. S.

DIMIDIO *Memnone.*] Dimidiata & mutilata statua Memnonis.

RESONANT.] Crepant.

CHORDAE *magicæ.*] Sonitus qui putatur fieri arte magica, nulla alia extante causa.

VETVS *Thebe.*] Contra vsum more poetico numero singulari declinauit. Thebas in Aegypto condidit Busiris, quarum mœnia cōplexa erant centum quadraginta stadia. centum portas, siue, vt alij aiunt, centū aulas habent, totidem olim principum domos, solitásque singulas, vbi negocium exegerat, dena armatorum milia effundere. De quibus Plinius. Strabo, Diodorus, Solinus, Homerus, & Mela.

CENTVM *obruta portis.*] Nam euersa erat vt scribit Strabo. Centum portis, pro centum portarum, quas, vt diximus, habuit, quæ in Boëtia fuerunt, septem tantū habuerunt, vnde Homerus. *Quis centum portæ portarum quamque ducenti Sublimes in equis homines, & curribus errant.*

ILLIC *cæruleos.*] In alia inquit parte Aegypti tota oppida venerantur pisces marinos, vt lepidotum, & oxyrynchum.

HIC *piscem fluminis.*] i. apud Latopolitanos, qui vt diximus, Latum piscem Nili colunt, aut Babylonios, qui cepum piscem adorant.

OPPIDA *tota.*] Vniuersa, vt diximus. Aegyptus canem, bouem, & felem colit, sed tanto cultu canem, vt autore Herodoto, tota domus in qua canis extinguatur acta lamentatione, toto corpore radatur: quod indicium est maximi apud illos luctus. Hocque ideo facere videntur, quod canis cū venatibus, tum custodiæ domesticæ aptus est: propterea deum, qui apud eos Anubis vocatur, capite fingunt canino significantes custodem corporis Osiridis atque Isidis fuisse. vnde Ouid. lib. ix. Metam. loquens de comitibus Isidis sic inquit: *Cum quo latrator Anubis.* De eo multa Diodor. & Herod.

NEMO *Dia.*] Hoc dictum est stomacho, colunt inquit canem, quo vtitur Diana in venationibus, ipsam vero deam negligunt. Scrib. tamen Herod. lib. ij Bubasti coli ab Aegyptiis quæ apud Græcos Diana appellatur, in vrbe Bubasti tēplo omniū maxime memorabili & aspectu iucundissimo: vnde Ouid. lib. ix. Metamorph.

Sanctáque Bubastis, variisque coloribus Apis.

dicta autem Diana. autore Cic. in lib. De nat. deor. quod noctu quasi diē efficeret.

PORRVM *& cepe.*] Tradit Diod. Aegyptios vtilitatis causa abstinere alios fabis, lente alios, nonnullos caseo, alios cepis & porris. Gellius autem ait eam causā ab sacerdotibus Aegyptiis affirmari, cur Pelusiotæ cepe non edant, quia solum olerum omnium

rum omnium contra lunæ auctus atque damna vices minuendi & augendi habeat contrarias. Plinius libro xix. cap. vj. Allium Cepásque inter deos in iureiurando habet Ægyptus.

O sanctas genteis, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina. lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa. nefas illic fœtum iugulare capellæ:
Carnibus humanis vesci licet. attonito cum
Tale super cenam facinus narraret Vlysses
Alcinoo, bilem, aut risum fortasse quibusdam
Mouerat, vt mendax aretalogus. in mare nemo
Hunc abicit, sæua dignum, veráque Charybdi
Fingentem immaneis Læstrigonas, atque Cyclopas?
Nam citius Scyllam, vel concurrentia saxa
Cyaneis, plenos & tempestatibus vtreis
Crediderim, aut tenui percussum verbere Circes,
Et cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.

VETVS SCHOL.

CARNIBVS *humanis.*] Vsqueadeo de Ægyptiis vanum aut incredibile est * vt Vlissi similia de Læstrygonibus referenti credi iam fuit in mensa Alcinoi. hæc cum exclamatione legenda sunt.

FORTASSE *quibusdam.*] Simul discumbentibus.

VT *mendax aretalogus.*] Virg. *Artificis scelus.*

IN *mare nemo.*] Dicebant Phæaces.

LAESTRYGONAS *atque Cyclopas.*] Quos perhibent hominib. pastis extinctos.

EL *concurrentia saxa.*] Symplegadas, inter quas Argo euasit; quæ in Ponto cucurrisse dicuntur. numquid & ad hæc Vlisses accessit.

ET *c. r. g. Elpenora porcis*] Vnum de sociis Vlissis porcis à Circe factis.

IOANN. BRITANNICVS.

O *sanctas g.*] Acclamatio per derisum in stultam superstitionem Ægyptiorũ, quĩ olera, & bruta, vt numina colant, & non edant, carnibus vero humanis vescantur.

ANIMALIBVS *la.*] Ouem enim, vt diximus, Saitæ & Thebani colunt, hac ratione, quòd bis pariat, & lanicio velamenta corpori, lacte vero & caseo alimenta præstet.

FOETVM *ca*] Capra & hircus apud Mendesios coluntur.

CARNIBVS *humanis.*] Hinc exit omnis poëtæ indignatio. comedunt inquit carnes humanas, tanquam fas sit.

ATTONITO.] Quum Vlysses post euersum Ilion, in patriam rediret, septem annis per mare agitatus, naufragium fecit in littore Corcitæo, nudum inuenit frondibus opertum Nausicaa filia Alcinoi regis, quem veste donatũ ad pat. & produ-

xit.is super cœnam Alcinoo,&, & cæteris conuiuis narrabat cursum & errores suos, & vt primum peruenisset ad Ciconas populos Thraciæ, deinde ad Lotophagos in Aphricam, ad Læstrigonas, vbi socium absumpsit Antiphates, ad Cyclopas in Siciliam, è quibus vnus fuisset Polyphemus Neptuni filius, cuius fabulã superius enarrauimus. Sensus ergo est. Vlysses quum Alcinoo regi super cœnam narraret tale scelus. i. homines fuisse absumptos ab Antiphate & Polyphemo, qui aderant partim vt rem fabulosam ridebant, quasi qui ridiculam censerent, partim indignabantur: nam Vlyssem, vt mendacem aretalogum habebant.

ATTONITO.] Mirabundo nouitate rei.

BILEM m.] i. Choleram, & indignationem. Bilis enim Latinum est, cholera vero Græcum.

ARETALOGVS.] Is dicitur, qui fingendis mendaciis auditores mouet ab arte verborum. Nam ἀρετὴ significat virtutem, & λόγοι verba. Et Tranquil. scrib. Augustum post cœnam aretalogis delectatum: & Porphyrio ait in 1. Sermonum, Crispinum philosophum quẽdam loquacissimum, aretalogum appellatum fuisse, quoniam carmina garrula scripserit.

IN *mare nemo.*] Sensus est, & ordo. Si aliquis nondum ebrius, & qui minimum temetum duxerat ex vrna Corcyræa, subaudi dixit. Nemo abijcit hũc in mare, quasi diceret eum dignum esse, qui abijciatur vt mendacissimus, legendúmque est cum indignatione.

DIGNVM *sæua Charybdi*] Ac si dicat dignum, qui immergatur atrocissimo pelago, quale est inter Scyllam, & Charybdim.

VERAQVE.] Hoc est non fabulosa, à qua omnino deuoraretur. Nam fabulæ tradunt Charybdim mulierem fuisse voracissimam, quæ quum boues Herculi furata fuisset, ab eo in mare fuerit proiecta, vbi nunc etiam veteres exercet rapinas, vnde nomen mari datum est. poëta ergo quũ sciat illud fabulosum esse, quod de Charybdi narratur, ait Vlyssem dignum esse vera non ficta Charybdi à qua absumatur, & deuoretur, quando tam mendax sit. Constat autem Charybdim & Scyllam scopulos esse inter Siciliam & Italiam, vbi mare periculosum est nautis, quod contrarius fluctuum cursus collisionem facit, & rapta quæque absorbet, & reijcit. Virgil.

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis Obsidet.

Scopulos & saxa fuisse docet idem in tertio:

Et pater Anchises nimirum hæc illa Charybdis.
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda Canebat:

Mela vero sic scribit. Scylla saxũ est, Charybdis mare, vtrumque noxium appulsis.

FINGENTEM] Hinc ostendit mendacem esse Vlyssem, & quæ de Læstrigonibus narrant, & Cyclopibus esse ficta, quod homines scilicet comederent.

LAESTRIGONAS] Formiæ in agro Campano iuxta Caietam sedes fuit Læstrigonum author est Plinius.

CYCLOPES.] Cyclopes sedes suas habuere in Sicilia vt diximus in superioribus.

NAM *citius Scyllam.*] Tam inquit illud à veritate resilit, quod Læstrigones, & Cyclopes comedant homines, vt citius credam illud esse verum quod de Scylla nobis narrat, & de Symplegadibus, & ventis vtre inclusis. Sicque ostendit, tam hæc quàm illa fabulosa esse, atque hæc omnia præstat vt fabulosa, vt ostendat quæ ipse dicturus est, esse verissima.

SCYLLAM.] Fingunt Scyllam nympham filiam Phorci & Chretheidos dilectam fuisse à Glauco, quem Circe deperibat, & quum is in Scyllam pronior esset, irata Circe fontem, in quo nympha lauari solebat, venenis infecit, in quem quum illa descendisset pubetenus in varias mutata est formas, quæ horrens deformitatem suam, in mare se præcipitauit: Canes vero & lupi ob hoc ex ea nati finguntur, quia ipsa loca plena sunt monstris marinis, & saxorum asperitas illic imitatur latratus canum Virgilius. *Et cæruleis canibus resonantia saxa.*

CONCVRRENTIA *saxa:*] Id est quòd Symplegades inter se concurrant, &

collidantur. Finxerunt enim insulas duas esse in Bosphoro Thracico instabiles, quæ nõ sine periculo transeuntium concurrerent. Cuius rei hæc est ratio, quod hæ paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrantibus geminæ cernebantur, paulúmque deflexa acie coeuntium speciem præbebant. Dictæ autem Græce Symplegades, quod Latine concurrentes signat. dictæ etiam Cyanæ, id est nigræ, [illegible] enim nigrum significat. Cyane etiam nomen est fontis in Sicilia apud Syracusas, iuxta quem Pluto rapuit Proserpinam, cui nomen à Cyane Proserpinæ comite inditum scribit Claudianus. C. [illegible] certe, siue Cyaneos, Cæruleum colorem omnes significare tradunt. vnde etiam Cyanos lapis, & flos cui cœli sereni color est. Est tamen Cæruleus color, & Cyaneus, subniger cum splendore quodam albicante, sed niger tamen dici omnino nequit. S.

VTRES.] Scribit Homerus Æolum regem ventorum Vlyssi tradidisse vtrem, in quo inclusi erant omnes venti aduersi, liberum autem reliquisse Zephyrum, qui nauiganti secundus erat, sociosque suos ratos inesse thesaurum, dormiente Vlysse soluisse vtrem, & orta tempestate relatum ad Aeolum, quo tempore, vt narrat Alcinoo, apud Homerum, cogitauit de nece sibi consciscenda.

Tam vacui capitis populum Phæaca putauit?
Sic aliquis merito nondum ebrius, & minimum qui
De Corcyræa temetum duxerat vrna:
Solus enim hoc Ithacus nullo sub teste canebat.
Nos miranda quidem, sed nuper consule Iunio
Gesta super calidæ referemus mœnia Copti,
Nos vulgi scelus, & cunctis grauiora cothurnis.
Nã scelus à Pyrrha, quanquã omnia syrmata voluas,
Nullus apud tragicos populus facit. accipe nostro
Dira quod exemplum feritas produxerit æuo.

VETVS SCHOL.

TAM *vacui capitis*.] Inani capitis, [illegible].
DE *Corcyrea temetum*.] Vinum de insula Phæacum.
NVLLO *sub teste con*.] Qui eum redargueret mendacio. Merito ergo non credebatur illi qui ea sine teste narrabat.
NOS *miranda quidem*.] De se dicit Iuuenalis, quia in Aegypto * militem tenuit, & ea promittit se relaturum quæ ipse vidit.
NOS *vulgi scelus*.] Referimus.
ET *cunctis grau*.] Non cyclopis, sed Tragœdiæ narrationis.
QVAMQVAM *omnia syrmata*.] Vestes tragicas. Tragœdias.
DIRA *quod ex*.] Quod apud Aegyptum factum est à populo.

IOANNES BRITANNICVS.

HELPENORA.] Narrat Vlysses apud Homerum, Helpenora vnà & quosdam alios socios à Circe conuersos fuisse in sues sumptis quibusdam poculis, ita tamen vt mentem retinuerint humanam, & humi comedentes casus suos deflentes iacue-

rint. Sed omnes tamen restituti fuerunt in pristinam formam à Circe percussu tenuis virgæ, impetrante Vlysse. Cæterum Elpenor, postquam impetratus fuit, dum properanter sequitur Vlyssem, è scalis longis decidens, collum sibi fregit. quod ipse apud inferos percunctanti Vlyssi refert, rogátque, ne se insepultum relinquat, vnde Martial. ad casum eius allusit, quum diceret de Philostrato,

Pene imitatus obit sæuu Elpenora fatu,

Praceps per longos dum ruit vsque gradus.

Et licet Homerus tradat socios Vlyssis mutatos in sues, Papinius tamen in Syluis dissentiens ait in lupos conuersos fuisse, *cedant vitreæ iuga perfida Circes, Dulichiis vlulata lupis.* ———

TAM *vacuis capitis.*] Existimauit inquit, Phæacas esse tam modici cerebri, quibus facile omnia persuaderet. Estque dictum cum summa indignatione, vt sint verba ipsius Corcyrei indignantis se tam apertis figmentis deludi. potest hoc etiam tribui poetæ damnanti tam aperta mendacia.

PHAEACA.] Hoc est Corcyrensem. Nam insula appellata est Corcyra à virgine Corcyra rapta a Neptuno: ex ijs natus est Phæax, à quo Phæaces sunt denominati: ex Phæaco Alcinonus, qui Vlyssem in Ithacá duxit. de hoc etiá ante in v. Sat.

TEMETVM *duxerat.*] Parum biberat. emendandus est versus, vt legas Temetum duxerat, non autem deduxerat, quum prima & secunda syllaba producatur in temeto, quod docet & Donatus in Andria Terentij illic,

Sane pol temulenta est mulier. Et Plaut. in Aulularia. *Qui quia Temeti nihil allatum intelligo.* versus est enim senarius. Et Horat. in epistolis

Pullos, oua, cadum temeti, nempe modo isto.

vbi Porphyrio docet, primam syllabam longam esse. Temetum veteres, autore Plinio appellauere vinum, ideo, quia tentat mentem, vnde & temulentia nominata. Non. Marcellus.

SVB *nullo teste.*] Verba sunt poëtæ. Poterat inquit narrare Vlysses quæ vellet, quia nullum adhibebat testé qui diceret se mõstrum vidisse, vt pote qui solus amissis socijs naufragium euaserat, sicque eum sequentibus coniungit, vt sit sensus, Quæ ab Vlysse dicta fuerunt, testibus carent, sed quæ nos narraturi sumus vera sũt & gesta consule Vinco, vt quæ sciri possint falsa ne sint an vera.

CONSVLE *Vinco.*] Vt vera videretur historia, posuit nomen cõsulis Vinci. Ruffini equitis Romani mentionem facit Cornel. Tacit. qui lege Cornelia De falsis damnatus est à Nerone. De Vinco item Tranquillus in Nerone sic meminit. Duabus coniurationibus promulgatis, quarum prior maiorque Pisoniana Romæ, posterior Vineiana Beneuenti conflata, atque detecta est. Et ita dicimus Vinciana à Vinco, quemadmodum Brutiana à Bruto, & Luciliana à Lucullo. de hocque absurdum non est intelligi, ait enim Nuper gesta. nam nuper de longo tempore, vt diffetuimus in prima Satyra dicitur, vt id etiam temporibus Neronis accidere potuerit, quod modo narrat factum in Ægypto. legendum igitur est Vinco, non iunco, quod in alijs codicibus legitur.

SVPER *m.*] Vltra vrbem Copton: nam erant in extrema parte Ægypti.

COPTI.] Coptus communis est ciuitas Arabum & Ægyptiorum, quo omne tributum Indicum, Arabicum, & Æthiopicum, quod Arabico sinu aduehebatur, deferebant, velut in commune emporium. autor est Strabo.

CALIDAE.] Propter situm regionis calidum.

SCELVS *vulgi.*] Quod à vulgo & plebe Ægyptia commissum est.

ET *grauiora.*] Subaudi referemus.

CVNCTIS *cothurnis.*] Quàm sint ea quæ in tragœdijs tractantur, in quibus non constat ab vllo populo hominem fuisse comesum, quemadmodum factum est ab hoc de quo narraturus sum.

COTHVRNIS.] Calciamenta sunt tragœdorum, his etiam vtebantur mulieres, vnde illud ante, *Nullis adiuta cothurnis.*

NAM *scelus à Pyrrha.*] Sensus est, post humanum genus reparatũ à Deucalione

& Pyrrha, nullum apud tragicos inuenies populum, qui scelus hoc commiserit, vt hominem scilicet comederit, quemadmodum fecit populus Ægyptius: Nam in tragœdiis vnum tantum leges aut paucos hoc scelus commisisse, vt scilicet hominem occiderint, apposuerintque in cœnis. ordo autem est. Nullus populus apud tragicos facit scelus, id est committit hoc scelus, vt comedant hominem.

A PYRRHA.] Id est, post Pyrrham, hoc est post reparationem humani generis, quod à Pyrrha, & eius marito Deucalione est restauratum.

OMNIA sy.] Omnes tragœdias legas & percurras. sic enim codices volui dicuntur, quum assidua lectione pertractantur. Syrma genus vestis est tragicæ, de qua alibi ante.

PRODVXERIT.] Protulerit, quasi limitandum, vt sit aperta sceleris vituperatio.

Inter finitimos vetus, atque antiqua simultas:
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus:
Ardet adhuc Ombos, & Tentyra. summus vtrinque
Inde furor vulgo, quod Numina vicinorum
Odit vterque locus, cum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit. sed tempore festo
Alterius populi rapienda occasio cunctis
Visa inimicorum primoribus, ac ducibus: ne
Lætum, hilaremque diem, ne magnæ gaudia cenæ
Sentirent positis ad templa, et compositæ mensis,
Peruigilique toro, quem nocte, ac luce iacentem
Septimus interdum Sol inuenit. horrida sane
Aegyptus: sed luxuria. quantum ipse notaui,
Barbara famoso non cedit turba Canopo.

VETVS SCHOL.

OMBOS & Tentyra.] Inter hos Ombos, & Tentyra. accusatiuus pluralis vt Mænala, ciuitas Ægypti.

QVOD numina vicinorum.] Quod illi alios deos colunt vicini.

SED tempore festo.] Cum diem festum habeant.

SEPTIMVS interdum.] Festiuitas sacrorum per septem dies solet celebrari.

BARBARA f. n. c. turba.] Alexandria.

CANOPO. Latina ripa.

IOANNES BRITANNICVS.

INTER finitimos.] Hic incipit narratio facinoris.

SIMVL.] Odium occultum, subaudi est.

VVLNVS.] Metaphoricôs & quod corporis est ad animum transfert, id est, in-

dignatio & ira, quæ nullo remedio poteſt extingui.

ARDET *adhuc*.] Etiam tempore noſtro odio flagrat, adhuc inquit antiqua illa animorum diſſenſio remanſit, nec adhuc extincta eſt. Combos ciuitas Aegypti, in qua Crocodilus colitur, vt tradit Aelianus. timent enim mirum in modum Combitæ hanc feram, quam Tentiritæ maxime perueſtigant & occidunt colentes ipſi accipitrem, vnde in eorum odium Combitæ accipitrem crucifigunt. Hinc ait poeta vtrique vulgo tanti furoris & odij cauſam exiſtere cultum diuerſorum numinum.

TENTYRA.] Ciuitas inferioris Aegypti vt ſcri. Stra. Plin. vero ait inſulam eſſe Nilo circundatam, ex qua homines ſint, qui Crocodilos non timeant, immo ſoli aduerſum ire audeant, & inſcendentes equitum modo, in terram agant captiuos. in Aphrica eandem vim aduerſus ſerpentes habet Pſylli. lege & Strab. libro xvij. A Tentyra fit Tentyrita. Ouid. ſecundam ſyllabam produxit.

Saltus Tentyra petenti.

SVMMVS *f.*] .ſ. eſt.

OCCASIO.] Opportunitas. eſt enim occaſio, autore Cicerone in primo Rhetoricæ veteris, pars temporis habens in ſe alicuius rei idoneam faciendæ, aut non faciendæ oportunitatem.

VISA.] Subaudi eſt. ordo autem eſt. Occaſio viſa eſt rapienda primoribus, ac ducibus inimicorum tempore feſto alterius populi. vt ſit ſenſus. Primores & Duces inimicorum putauerunt occaſionem dimicandi rapiendam tempore feſto alterius populi, quum ad templa pararis epulis conuiuantur.

PERVIGILIQVE *thoro*.] Subaudi à ſuperiore poſito. Nam antiqui in lectis epulabantur. Virg.

Inde thoro pater Æneas ſic orſus ab alto. Horat.

Sæpe tribus videas lectis cænare quaternos.

PERVIGILI.] Hoc eſt, in quo peruigilant.

SEPTIMVS *ſol.*] Septimus dies. Nam hilaritatem illam conuiuij ſeptem diebus perpetuis celebrant.

HORRIDA *ſane Ægyptus*.] Hæc inquit pars Aegypti, in qua Combos eſt & Tentyra, nimirum eſt incultis moribus, & incompta, ſed tamen non minus in laſciuiam profuſa, quàm quæ eſt ad Canopum, nam Canopi Serapidis eſt templum, quo nauigatur per foſſam quæ die ac nocte plena eſt nauiculis mulierum & virorum impudenter canentium ac ſaltantium cum omni diſſolutione. Cuius rei meminit & Ouid. in primo Triſtium ſic.

Non vt Alexandri claram delatus in vrbem
Delicias videam Nile iocoſe tuas. Statius item in ſyluis.
Curue terapnæi laſciuiat ora Canopi.

Canopus autem ciuitas eſt Aegypti centum ac viginti ſtadiis diſtans ab Alexandria pedeſtri itinere vadentibus, dicta de nomine, vt diximus in prima Satyra, Canopi qui Menelai claſſem gubernabat, & ibi mortuus eſt.

BARBARA *turba*.] Alij codices habent Barbara ripa, id eſt, immitis & aſpera.

FAMOSO.] Infami, propter impudicas, vt diximus, virorum & mulierum ſaltationes & cantus.

Adde quod & facilis victoria de madidis, &
Blæſis, atque mero titubantibus. inde virorum
Saltatus nigro tibicine, qualiacunque
Vnguenta, et flores, multæque in fronte coronæ:

Hinc ieiunum odium. ſed iurgia prima ſonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dein clamore pari concurritur, et vice teli
Sæuit nuda manus: paucæ ſine vulnere malæ
Vix cuiquam, aut nulli toto certamine naſus
Integer. aſpiceres iam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, et hiantia ruptis
Oſſa genis, plenos oculorum ſanguine pugnos.

VETVS SCHOL.

BLAESIS *atque m t.*] Ex parte ebrioſum. Terentius.
Nam neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit.
NIGRO *tibicine*] Æthiope neque delectarent.
HINC *ieiunum odium.*] Ab inimicis infeſta ſobrietas.
HAEC *tuba rixæ.*] Tuba rixæ, inquit, conuitia, fiunt.
SINE *vulnere malæ*] Sine pugnis genæ.
AC *nulli toto c naſus.*] Subauditur, eſt.
ALIAS *facies.*] Mutatas ex cruore.

IOANN. BRITANNICVS.

FACILIS *victoria.*] Subaudi eſt.

MADIDIS.] Ebriis, vnde ſuperius, *madidus cantat quæ Soſtratus alis.*

BLAESIS.] Balbutientibus, & in ſermone titubantibus. Hoc enim efficit temulentia, vt lingua oberret, & vacillet. quod multis de cauſis accidere docet Ariſtoteles in Problematis.

INDE.] Ab altera parte diſſidentium, ſequitur enim, Hinc ieiunum odium, id eſt, ex altera parte. Aut quod magis placet, Inde, hoc eſt ex ebrietate eſt ſaltatus, vt ſit ſenſus. Saltant quia ebrij ſunt. vnde eſt illud Ciceronis. Nemo ſaltat ſobrius, niſi idem inſanus.

SALTATVS *virorum.*] Subaudi eſt.

NIGRO *tibicine.*] Æthiope. ſ.

VNGVENTA.] Subaudi ſunt.

QVALIACVMQVE.] Innuit vnguenta Ægyptiorum non eſſe ea bonitate, qua eſſe debent, quia rudes & agreſtes ſint Aegytij.

HINC.] Ex iſta lætitia & ſaltatione, aut ex altera parte.

IEIVNVM *odium.*] Rabidum, atrox, & inſatiabile, quaſi quod nullo modo poſſit expleri. ſumptum à ieiunantibus qui quodammodo ſunt inſatiabiles contracta nimia fame.

IVRGIA *prima.*] .i. verborum contentiones. Senſus eſt, antequam mutuo ſe adoriantur, vt ſit nomen poſitum pro aduerbio.

ANIMIS *ardentibus.*] Animis ita æſtuantibus.

HAEC *tuba*] Subaudi ſunt, id eſt, hæc iurgia ſunt tuba & tanquam excitamentum.

RIXAE.] Rixa, vt diximus ſuperius illic, *Si rixa eſt, vbi tu pulſas, ego vapulo,* tantum eſt in factis, altercatio in verbis.

VICE.] Loco.
PAVCAE.] Subaudi sunt.
ALIAS *facies*] A pristinis.
HIANTIA.] Detecta, aperta.

Ludere se credunt ipsi tamen, et puerileis
Exercere acies, quod nulla cadauera calcent,
Et sane quæ tot rixantis millia turbæ,
Si viuunt omnes? ergo acrior impetus, & iam
Saxa inclinatis per humum quæsita lacertis
Incipiunt torquere, domestica seditione
Tela. nec hunc lapidem, qualeis & Turnus, & Aiax,
Vel quo Tydides percussit pondere coxam
Aeneæ: sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc viuo iam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque pusillos.
Ergo Deus quicunque aspexit, ridet, & odit.

VETVS SCHOL.

LVDERE *se credunt.*] Cum adhuc manibus res agitur, lusum putant.

QVOD *nulla cadauera.*] Mortuorum.

RIXANTIS *millia turbæ.*] Bene scilicet credunt se ludere, vbi tot rixantibus nullus moritur.

DOMESTICA *seditione Tela.*] Competentia vicini furori. nulla nam sic sunt domestica rixantibus tela, vt saxa.

NEC *hunc lapidem.*] Id est, non tam magna saxa iactant, qualia antiqui.

IOAN. BRITANNICVS.

LVDERE *se credunt ipsi.*] Licet inquit acerrime inter se sæuiant, nisi tamen aliquem interimunt, putant rem iocularem agi.

ET *sanæ*] Ordo est. Et quod omnes sic viuant, appositiue tot millia turbæ sanæ rixantis, id est quòd nullus rixantium interficiatur, sed omnes sint sani.

ERGO *acrior impetus.*] Subaudi est aut fit.

TELA *domestica.*] Contorquet inquit saxa, quæ domi solent esse in promptu agentibus seditionem. est autem appositio.

NEC *hunc lapidem.*] Id est, nec talem lapidem torquent.

QVALEIS.] Accusatiuus est pluralis.

TVRNVS.] Scilicet torsit: nam Turnus, vt scribit Virgilius in duodecimo, in Aeneam singulari certamine secum pugnantem, ingens saxum fecit. Tale est carmen.

Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus,

ET *Aiax.*] Nam & Aiax autore Homero in septimo Iliados, ingens saxum contorsit in Hectorem.

QVO.] Id est quali.

TYDIDES.] .i. Diomedes filius Tydei & Argiæ Adrasti, qui vt autor est idem in quinto Iliados, in Æneam misit saxum quantum septem homines tollerent. co nisi Venus mater affuisset, interemptus fuisset.

SED *quem.*] Pro qualem.

DISSIMILES *illis.*] .s. dextris Turni, Aiacis, & Diomedis.

NOSTRO *tempore.*] Quasi quo iam sunt omnia deteriora & imbecilliora.

NAMQ.] Non est inquit mirum homines in dies fieri imbecilliores, Nam vsque ab ætate Homeri genus humanum decrescebat. Hoc autem ait, quia Homerus sæpe in Iliade conqueritur, corpora mortalium fieri minora. Cuius auctoritatem secutus Plin. in vij· ait. Cuncto mortalium generi minorem staturam in dies fieri, rarosque esse parentibus proceriores.

ASPEXIT.] Tam malos, & pusillos.

RIDET.] quod pusilli sint.

ODIT.] quod mali.

A deuerticulo repetatur fabula. postquam
Subsidijs aucti pars altera promere ferrum
Audet, & infestis pugnam instaurare sagittis:
Terga fugæ celeri præstantibus omnibus instant
Qui vicina colunt vmbrosæ Tentyra palmæ.
Labitur hinc quidam, nimia formidine cursum
Præcipitans, capiturque: ast illum in plurima sectum
Frustra, & particulas, vt multis mortuus vnus
Sufficeret, totum corrosis ossibus edit
Victrix turba, nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus: longum vsque adeo, tardumque putauit
Expectare focos, contenta cadauera crudo.

VETVS SCHOL.

ADVERTICVLO *rep.*] Propter excessum.

PVGNAM *instaurare sagittis*] Commoueri & à sagittis.

LABITVR *hinc q.*] Cadit fugiens.

FRVSTA *&/ particulas.*] Cruda membra hominis capti.

NEC *ardenti decoxit aheno-*] Id est, Tanta insania est illorum, vt nec in cacabis cocta, nec in verubus fixa coquant: sed cruda consumant.

IOANNES BRITANNICVS.

A DIVERTICVLO.] A digressione, quam feci commemorando hæc de Turno, Aiace, & Diomede. vt sit sēsus, à disgressione discedamus .i. disgressioné omittamus, & fabulam ceptam repetamus, vt s. mutuum inter Ægyptios odium narro-

mus. C. Formula est redeundi ad propositum, quàm Cic. reditum ad rem vocat libro iij. de Or. S. Est autem diuerticulum, vbi iter de via flectitur. Terentius in Eunucho. *Vbi ad ipsum veni diuerticulum.* Est enim vocabulum deductum à diuerto, quòd à via diuertamus. Diuertere etiam capitur pro hospitium capere: vnde & diuersorium pro quolibet hospitio, quo significatu accipitur etiam diuerticulum. Valerius libro tertio capite. De abstinentia. Fertilissimæ deliciarum totius Græciæ vrbes, necessaria totius nauigationis diuerticula erant.

ALTERA *pars.*] Combiræ. sensus est, vbi à Combitis prælium instauratum est, Tentyritæ insequuntur omnes conuersos in fugam, in qua trepidatione quidã lapsus interficitur.

QVI *vicina.*] Ordo est, illi qui colunt Tentyra vicina vmbrosæ palmæ, instant i. vrgent & premunt.

PALMAE.] Nam illic plurima palma prouenit, vnde Plin. loquens de palma ita scribit, Quædam in Syria, & Ægypto in binos diuidunt se truncos.

AST *illum in plurima sectum frusta.*] Ordo est. Ast victrix turba edit illum sectum in plurima frusta & particulas ita sectum, vt vnus mortuus sufficeret multis.

Hic gaudere libet, quod non violauerit ignem,
Quem summa cæli raptum de parte Prometheus
Donauit terris. elemento gratulor, & te
Exultare reor. sed qui mordere cadauer
Sustinuit, nil vnquam hac carne libentius edit.
Nam scelere in tanto ne quæras, & dubites, an
Prima voluptatem gula senserit. vltimus autem
Qui stetit absumto iam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de sanguine gustat.

VETVS SCHOL.

HIC *gaudere libet quod.*] Id est, præstitit, inquit, nobis, quod extra hominis focum communem * immolarunt.

ELEMENTO *gratulor.*] Gratulari te ipsum elemento, igni scilicet.

VLTIMVS *autem.*] Qui venit iam nouissimus.

QVI *stetit absumpto.*] Si Vlterius senserit voluptatem.

IOANNES BRITANNICVS.

HIC *gaudere libet.* Scelus poeta his verbis aggrauat. est enim sensus: tam crudele, inquit, fuit hominem crudum comedere, vt mihi etiam lætari libeat, quod sceleri scelus non addiderunt, id est, quod ignem rem tam sacram coquendo mortuum non polluerunt.

PROMETHEVS.] Filius fuit Iaperi ex Asia nympha, quem miræ prudentiæ fuisse constat, vnde & Prometheus dictus est ἀπὸ τῆς προμηθείας id est à prouidentia. eum antiquitas finxit quum Iupiter mortalibus ignem eripuisset, indigne ferens se deceptũ à Prometheo in portione carnis immolatæ, consuetum insidiari, sua causa ereptum mortalibus ignem restituere cogitasse. Itaque cæteris remotis deuenisse ad Iouis ignem, eoque subrepto, & in ferulam coniecto, currentẽ iacti-

temque ferulam, ne spiritus interclusus vaporis extingueretur, ad homines detulisse. Quare deorum indignatione Pandoram immissam terris pœnæ causa. Nam per eam mulierem patefacto dolio erupisse omnium pestium genera, quibus homines laborarent.

ELEMENTO.] Id est igni, quem elementum appellat, quod ex cœlesti elemento raptus fuerit. i. igne illo cœlesti.

ET te.] .s. ô Volusi.

QVI su.] Qui tolerauit. Nam rationem reddit quare tam libenter comederit. Est autem ordo & sensus: Nam ille qui steterit vltimus, absumpto iam toto corpore, gustat aliquid de sanguine ductis digitis per terram. hoc dico, ne quæras, & ne dubites in tanto scelere, an prima gula senserit voluptatem. sicque ostendit talem cibum suauem omnibus illi fuisse.

Vascones, hæc fama est, alimentis talibus olim
Produxere animas: sed res diuersa, sed illic
Fortunæ inuidiæ est, bellorumque vltima, casus
Extremi, longæ dira obsidionis egestas.
Huius enim, quod nunc agitur, miserabile debet
Exemplum esse cibi. sicut modo dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia, quidquid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsis
Pallorem, ac maciem, & tenueis miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, esse parati
Et sua. quisnam hominũ veniam dare, quisue Deorum
Viribus abnuerit dira, atque immania passis,
Et quibus illorum poterant ignoscere Manes,
Quorum corporibus vescebantur? melius nos
Zenonis præcepta monent.

VETVS SCHOL.

VASCONES *vt fama est.*] Obsessi Saguntini ab Hannibale, coacti sunt cadaueribus suorum pasci. Lucanus.

Obsessum Pœno gessit quæ Marte Saguntum.

cæsis scilicet imbellibus. Alij nam non ab Hannibale, sed à Metello obsessos dicunt.

FORTVNAE *inuidia est*] Quæ ad hoc eos deduxit.

BELLORVMQ *vltima.*] Cum obsiderentur à Metello.

HVIVS *enim quod nunc ag*] De quo loquebar modo.

SICVT *modo dicta mihi gens.*] Vascones Saguntini * quorum dictum sit vt si * maior inuidia facti exemplum, quod soleas non quod horreas.

VENTRIS *furor.*] Famis inopia.

DIRA *at. i. passis.*] Saguntinis.

ZENONIS *præcepta.*] Zeno stoicæ sectæ * ab eorum quique homines tum esse id summum vt solum bonum esse dicebat.

IOANNES BRITANNICVS.

VASCONES.] Vascones populi sunt vlterioris Hispaniæ, quæ in Gallicum & Britannicum vergit oceanum, qui olim à Sertorio ob sessi, cæteris deficientibus alimentis, morsus in cadauera suorum iniecerunt, ne scilicet fidem suam in Populum Romanum violarent, quo tempore Pompeius & Qu. Metellus aduersus Sertoriū bella gerebant. De his Apianus, Lucius Florus & Plutarchus.

FAMA *est.*] Omnes codices quos videtim habent, vt fama est, sed vt tollendum est, ver us cuim a! ter non staret.

SED *res diuersa.*] id est dissimilis est. Nam Vascones id vrgente necessitate fecerunt, quod omnino veniam meretur: at Ægyptij solo quodam inexstabili odio, & feritate.

SED *illic fortunæ inuidia est.*] Sensus est, id totum quod Vascones crudele fecerunt, fortunæ omnino est imputandum, quæ piis inuidere consueuit, vnde Statius: *Inuida fata pijs, & fors ingentibus ausis.*

BELLORVMQVE *vltima.*] id est extrema necessitas, qualis sæpe est in rebus bellicis, vt vltima accipias numero plurali, & subaudias sunt.

DIRA.] Magna. Virg. *An sua cuique deus fit dira cupido?*

CASVS *extremi.*] .s. sunt, id est extrema & insuperabilis calamitas. quæ omnia, factum excusant.

LONGAE *obsidionis.*] Qua oppressi sunt à Sertorio.

HVIVS *enim*] Rationem affert Vascones omnino excusandos esse. exemplum inquit huius cibi quod nunc agitur.i. de quo loquimur, dignum est miseratione, quando impellente necessitate aliter non potuit fieri.i.si acciderit vt aliqui vrgente necessitate comedant carnes humanas, vt fecerunt Vascones, digni omnino sunt venia, & miseratione.

HVIVS *cibi.*] Talis cibi.

QVOD.] Pro quale.

MISERABILE.] Dignum, cuius misereamur.

SICVT *modo.*] Sensus est & ordo, quemadmodum gens dicta mihi modo.i. Vascones lacerabant quicquid cogebat furor vacui ventris post omnes herbas, & post cuncta animalia.i. carnes humanas fame.i. impulsu famis, hostibus ipsis miserantibus pallorem.

ESSE *parati & sua.*] Parati etiam in carnes suas morsus inijcere. Esse enim est ab edo non à sum.

QVIS *nam hominum*] Nemo inquit est nec hominum, nec deorum qui in huiusmodi delicto Vasconibus non ignoscat, quibus etiam manes cadauerum assumptorum possent ignoscere.

IMMANIA *passis.*] Prudenter excusat tale factum, quando omnia extrema passi sunt.

VIRIBVS.] .i. viris tam fortibus.

MANES.] Antiqui animas quæ è corporibus discessissent, manes vocauere, de quibus ex sententia Apulei plura diximus alibi. Sed melius nos Zenonis præcepta Philosophi Stoici docent pro tuenda vita non omnia esse agenda, sed ea duntaxat quæ ab honesto non resiliant, vt ostendat id à Vasconibus non fuisse faciendum vel in extrema fortuna. Ait ergo poeta præcepta Zenonis Stoici (nam Stoicæ sectæ fuit princeps) monere, humano generi non id faciendum pro conseruatione vitæ, quod fecerunt Vascones, quum omnino pugnet cum honesto.

——nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putant. sed Cantaber vnde
Stoicus, antiqui præsertim ætate Metelli?
Nunc totus Graias, nostrásque habet orbis Athenas.
Gallia caussidicos docuit fecunda Britannos,
De conducendo loquitur iam rhetore Thyle.
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, & par
Virtute, atque fide: sed maior clade Saguntus,
Tale quid excusat: Mæotide sæuior ara
Aegyptus. quippe illa nefandi Taurica sacri
Inuentrix, homines, vt iam quæ carmina tradunt
Digna fide credas, tantum immolat, vlterius nil,
Aut grauius cultro timet hostia. ——

VETVS SCHOL.

PRO *vita facienda putant.*] Sed per honestatem, sicut Stoici dicunt, melius erat mori, quam cadaueribus pasci.

STOICVS *antiqui præ. Metelli.*] Vnde poterat tantum sapere quantum Zeno, vt cadaueribus abstineret, scelus putando committere pro vitæ cupiditate?

GRAIAS *nostrásque h. o. A.*] Romanas literas, & Græcas.

DE *conducendo.*] De adhibendo negotiis suis oratore.

THVLE.] Ciuitas in Oceano, insula in qua brumæ tempore dies nulli: perinde solstitiali æstiuo nox nulla.

TALE *quid excusat Mæotide sæuior ara.*] Iuxta Mæotim paludem Taurici sunt, quorum rex Thoas aduenas immolare consuerat vsque in aduentum Orestis & Pyladis: quibus agnitis Iphigenia, quæ erat tẽpli sacerdos, ablato inde Dianæ signo, aufugit, idque Ariciæ consecrauit. Et Salustius, Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achæi atque Tauri sunt, quod, quantum coniicio, locorum egestate, rapto viuere coacti.

IOAN. BRITANNICVS.

OMNIA.] Cum distinctione legendum, vt sit non putat omnia facienda pro vita, sed quædam tantum, hoc est quæ inhonesti nihil habeant.

PRO *vita.*] Pro conseruatione vitæ.

SED *Cantaber Stoicus.*] Cantabri, populi sunt Hispaniæ, in quorum regionibus sunt Vascones. est ergo sensus. Præcepta Stoica optima sunt, sed vnde Stoicus Vasco fuit, id est, vnde Vascones habuerunt præcepta philosophiæ? quasi diceret talia præcepta, vt barbari ignorauerunt, & propterea comederunt carnes humanas.

ANTIQVI *Metelli.*] Nam quo tempore Vascones, vt diximus, à Sertorio obsidebantur, Quint. Metellus autore Appiano, bella aduersus Sertorium gerebat. Antiqui ergo ad differentiam recentiorum. multi enim ab eo fuere Metelli. est enim hic ille Q. Metellus, qui aduersus Iugurtham bellum gessit, de quo multa Salustius.

NVNC *totus Graius.*] Nostra inquit ætate omnes scimus disciplinas philosophicas & Græcas, & Latinas, ita vt nulla extet excusatio, si hominem comedamus.

ATHENAS.] Disciplinas Philosophicas Atticas, & nostras, id est, Latinas & Romanis Athenis autem omnium disciplinarum floruere studia, vnde Cicero pro Lucio Flacco. Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur.

GALLIA *causidicos.*] In Gallia præclari fuere rhetores, Statius Tolosanus de quo Euseb us De temporibus, Varienus præterea Lugduni, vt diximus illic,

———*aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.*

exercebatur ars oratoria, edito certamine à Caligula Græcæ Latinæque facundiæ non sine magno amittentium dedecore. Est ergo sensus. studia inquit, liberaliũ artium ad gentes Barbaras & remotissimas peruenere: nam filij Britannorum sub Gallica disciplina rhetoricen discunt. Nam & supra in septima Satyra docuit in Gallia peritos existere causidicos, & magnis affici præmiis illic,

nutricula causidicorum Gallia Britannia autem insula est Gallici oceani.

THVLE.] Hæc est insula de qua Virgilius.

———*Tibi seruiat vltima Thule.*

est enim insula in vltima parte septentrionis, de qua sic Strabo libro tertio. De Thule item obscura est historia propter eius in vltima loca remotionem. hanc siquidem ad septentrionem expositam locant. Plinius ex aduerso Hiberniæ & Britanniæ in mari Germanico locat vltimam omnium, quæ memorantur. In qua solstitio nullas esse noctes indicat, cancri signum sole transeunte, nullósque contrà per brumam dies. C. Thyle siue Thule insula supra Scotiam, supráque Orcadas ad Septentrionem est, ea nunc Islandia dicitur, perunétque ad Daniæ regnum. S.

NOBILIS *ille populus.*] Sensus est, populus iste nobilis Vasconum, & vrbs Saguntus licet impij videri possint, alter quòd comederit carnes humanas, altera quòd se suáque omnia igni & ferro absumere quam hosti tradere maluerit, habent tamen vnde illud excusent, scilicet extremam necessitatem: sed Ægyptij nullam honestam habent excusationem, quum per summam crudelitatem vltro id faciant. Saguntus autem ciuitas est Hispaniæ, quæ quasi media inter Romanorum & Carthaginensium fines iure fœderis in libertate relicta, postea Romanis addicta, initáque societate, Romanum imperium aduersus Annibalem concitauit, à quo obsessa octauo demum mense capta est. Est autem ordo. ille nobilis populus quem diximus, & Saguntus par virtute, atque fide, sed clade maior, excusat quid tale.

MAIOR *clade.*] Æquiparat Saguntinos Vasconibus fide & virtute, sed ait clade maiores fuisse Saguntinos, quippe qui & se, & omnia sua penitus igni absumpserint, quod non fecerunt Vascones. maior ergo clades fuit Saguntinorum.

ÆGYPTVS *sæuior.*] Subaudi est.

ARA *Mæotide.*] Mæotis palus est Scythiæ quam efficit Tanais amnis, qui Europam ab Asia distermmat. Illic in Cheronesso Taurica, quæ ostio Mæotidis adhæret, templum fuit Dianæ, ad cuius aram viui homines immolabantur, de quo intellexit Valerius Flaccus libro secundo loquens de Thoante sic,

Taurorúmque locos delubráque sæua Dianæ,
Aduenit, hic illum tristi dea præficit aræ,
Ense dato. ——— de hac multa etiam Ouidius in Ponto commemorat. Qui Cheronessum ipsam incolunt, Tauroscythæ sunt appellati à monte Tauro, qui illic est, licet & in Cilicia alius sit eiusdem nominis. Ara autem Mæotide dixit pro Mæotica, sicut & paulo infra, Memphitica, hócque necessitate metri, non recipientis ablatiuum memphitica.

QVIPPE *illa Taurica.*] Ordo est. Illa Taurica inuentrix nefandi sacri, immolat tantum homines, vt credas iam digna esse fide quæ carmina tradunt, id est poetæ retulerunt, quasi diceret, potes iam credere & ea quæ à poetis referuntur huiusmo-

di vera esse, quando apud Aegyptios tam saeua agantur.

VLTERIVS *nil timet.*] Ac si dicat non timet vt comedatur.

——quis modo casus
Impulit hos? quæ tanta fames, infestáque vallo
Arma coegerunt, tam detestabile monstrum
Audere? anne aliam terra Memphitide sicca
Inuidiam facerent nolenti surgere Nilo?
Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones *vnquam,*
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrsi,
Hac sæuit rabie imbelle & inutile vulgus,
Paruula fictilibus solitum dare vela phaselis,
Et breuibus pictæ remis iucumbere testæ.
Nec pœnam sceleri inuenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares sunt
Et similes, ira, atque fames, mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lachrymas dedit, hæc nostri pars optima sensus.

VETVS SCHOL.

QVAE *tanta fames.*] Id est, quomodo Saguntinos coegit obsessio.

ANNE *aliam terra Memph. sicca.*] Quam, inquit, inuidiam facerent Nilo cessanti defluere aliam, quam hanc, quam fecerunt, cadauera deuorarent tanquam fame coacti?

SVRGERE *Nilo.*] Inrigare Aegyptum.

CIMBRI *nec Britones.*] Gentes diuersæ barbarorum.

SAVROMATAE] Sarmatæ.

IMBELLE *& inutile vulgus.*] Aegyptiorum.

DARE *vela phaselu.*] Testeis nauigiis, talibus enim nauigiis in Nilo vtuntur.

IRA *atque fames.*] Eorum scilicet qui hoc compulsi fecerunt, id est, Vascones & Saguntini.

MOLLISSSIMA *corda.*] Humanitatem & misericordiam natura hominibus non negauit.

HAEC *nostri pars optima sensus.*] Pars optima est naturæ vel mentis nostræ, miserum flere.

IOAN. BRITANNICVS.

QVIS *modo casus.*] Acclamatio in detestationem tantæ crudelitatis, quum nulla impellente causa tantum scelus perpetrent.

MONSTRVM.] Facinus tam crudele, atque immane, vt homines comedant,

AN *ne inuidiam facerent.*] Si Nilus inquit vt iratus Ægyptum inundare nollet, nunquid Ægyptij ad eius indignationem possent aliquid crudelius facere? ac si dicat possent ne eum grauiore contumelia irritare? hoc autem iccirco dicit, quod solebant accolæ fluminis aliqua immani crudelitate incrementa, & inundationem irritare, sumpto exemplo à Busiride, qui primus immolato homine id instituit à Thrasilo edoctus, quem primum suo inuento immolauit, Huius rei meminit Ouidius in Arte amandi.

Dicitur Ægyptus caruisse iuuantibus arua
Imbribus, atque annos sicca fuisse nouem.
Quum Thrasilus Busirin adit, monstrátque piari
Hospitis effuso sanguine posse Iouem.
Illi Busiris, fies Iouis hostia primus,
Inquit, & Ægypto tu dabis hospes aquam:

nam eum, vt diximus, primum immolauit. Ouidius in Ibin.

Vt qui post annos fuerit monstrator iniqui,
Elicuit pluuias victima caesus aquas.

MEMPHITIDE *terra.* Ægypto. nam Memphis ciuitas est Ægypti, quam sæpe poetæ pro Aegypto ponunt. eam condidit Ogdous, qui Vchoreus cognominatus, est, ambitus stadiorum centum & quinquaginta, vrbem omnium Aegypti præclarissimam opportuniore totius eius oræ loco, vbi Nilus in plures scissus partes efficit formam Deltæ. Aegyptiorum autem regia est, vbi templum est Apidis, qui apud eos pro deo habetur.

NOLENTI *surgere Nilo.*] Id est, nolenti crescere & inundare Aegyptum, quæ quotannis crescente fluuio solet inundari. Nam Nilus solus inter reliqua flumina adeo, vt scribit Diodorus, æstate crescit, quum decrescant cætera, vt totam inundet Aegyptum: hyeme minuitur, quum reliqua augeantur.

QVA *nec terribiles*] Per comparationem Aegyptios crudelitate omnibus præfert barbaris & immanibus, vt sit ordo & sensus, vulgus imbelle & inutile Aegyptiorum sæuit hac, id est tali rabie, qua pro quali terribiles Cymbri non sæuierunt, ij. enim sunt Germaniæ populi proximi Oceano, qui animo & audacia præstantissimi, & manuum virtute ac celeritate & impetu egregij in bello fulguri similes videbantur. itaque ipsorum impetum nemo sustinere poterat. Nam multos magnosque exercitus Romanos penitus deleuerunt. Vnde nunc à poeta terribiles nominantur. Eos demum quum Italiam tenuissent, Marius profligauit.

BRITONES.] Populi sunt Germaniæ denominati à Britone filio terræ, cuius fuit filius Mannius, de quo diximus apud Persium:

—— præsto est mihi Mannius hæres, Progenies terræ.

SAVROMATAE.] Populi sunt Scythiæ circa Mæotim paludem, de quibus plusculà diximus in secunda Satyra, *Vltra Sauromatas.*

AGATHYRSI.] Populi sunt Scythiæ Gelonis contermini, dicti ab Agathyrso filio Herculis. ora artúsque pingunt, vt quinque maioribus præstant, ita magis vel minus, vt Mela scribit. vnde poeta appellauit, pictos Agathyrsos.

AC *rabie.*] Id est, tali qualem ostendimus supra.

VVLGVS.] Aegyptiorum.

SOLITVM *dare vela.*] Hinc maxime emergit indignatio, quòd quum in reliquo vitæ genere sint mollissimi & effœminati carnibus humanis vescantur, quod populi barbati & feri non faciunt. Tradit enim Strabo vt pauloante retulimus, ad Canopica quædam solennia ingentem turbam per fossam ex Alexandria descēdere, quæ die ac nocte nauiculis plena est virorum ac mulierum impudenter canentium ac saltantium cum omni dissolutione. vbi ait tanta facilitate nauigari, vt scaphis etiam testaceis vtantur, id est, fictilibus.

PHASELLIS.] Pictis nauiculis. Vergilius.

Et circum pictis vehitur sua rura phasellis.

TESTAE.] Nauiculæ testaceæ.

NEC *pænam.*] Licet hoc ad Ægyptios pertinent, potest tamen & generaliter in omnes dictum videri: vt sit sensus, illis populis quorum mens ita pariter, atque praua voluntate ad scelus mouetur, paria supplicia & digna non inueniuntur, vt ostendat eos omnino dignissimos esse omni cruciatu. Ille enim qui impulsu iræ aliquid crudele facit, læuius peccasse videtur, quàm qui & impulsu iræ & consensu animi accedente turpitudinem committit. primi enim illi mentis impetus in potestate nostra non sunt, ex quo digni videmur venia. Sed quum iram sequitur & deliberata voluntas, tunc demum scelerati censemur, & omni supplicio dignissimi.

POENAM *sceleri inuenies*] Subaudi dignam & conuenientem.

IRA *atque fames.*] Pares & similes, hoc est, qui per iram, & animi consensum, id est, famem quandam, & sæuam cupiditatem animum suum ad perficiendum scelus applicant, vt per famem rabidam quandam sæuiendi cupiditatem intelligas, simúlque respicit ad id quod quidam per famem comederunt carnes humanas.

MOLLISSIMA *corda.*] Hypophora est, quasi aliquis dixerit, non esse mirum si tam crudelia committantur, quando ita natura hominem ad crudelitatem formauerit. Et ipse respondeat, naturam fateri non crudelitatem, sed pietatem homini ingenerasse, quando lachrymas dedit, quibus indicat incommodis se dolere alienis.

HAEC *nostri pars optima sensus.*] Alij sunt qui pars optima legunt, alij pars vltima. Ego autem legendum esse puto, *Hæc nostri est pars intima sensus*, id est, ipsæ lachrymæ sunt quæ interiorem partem nostri sensus patefaciunt. nam per lachrymas interiorem pietatem ostendimus. ergo inquit natura nobis dedit pietatem quæ per lachrymas cognoscitur, iubet enim nos aliena incommoda plorare.

Plorare ergo iubet caussam dicentis amici,
SqualoréMque rei, pupillum ad iura vocantem
Circumscriptorem, cuius manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi. quis enim bonus, et face dignus
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Vlla aliena sibi credat mala? separat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sortiti ingenium, diuinorúmque capaces,
Atque exercendis, capiendísque artibus apti
Sensum à cælesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona, et terram spectantia---

VET. SCHOL.

CIRCVMSCRIPTOREM.] Curatorem suum.

ORA *puellares.*] Puellares capilli, tristitia & squallore longiores. Cum enim rei tenemur, & capillos demittimus; qui faciunt nos interdum vultum habere tanquam puellæ.

CVM *funus adultæ.*] Ora maturæ.

VEL *terra clauditur.*] Sepelitur.

ET *face dignus.*] * Infas mortis.

ARCANA *qualem.*] Face arcana dignus sacerdotij, ac per hoc iustus. Arcana, imbutum sacris dicit Pontificem: aut arcana, dicit mystica, cum in templo Cereris sibi inuicem facem cursores tradunt.

A GREGE *mutorum.*] Animalium pecorum.

ATQVE *exercendis.*] Discendi artificij faciles.

SENSVM *à cælesti.*] Quem animum esse dicunt partem cælicæ diuinitatis.

PRONA, *& terram spect.*] Animalia.

IOANN. BRITANNICVS.

C. CAVSAM *lugentis.*] At lego casum. Vt illud Virgilij,

Et casum insontis mecum indignabar amici. S.

SQVALLOREM *rei.*] Id est, incommoda & aduersa rei squallentis & mœsti. Est enim squallor alta illa congeries sordium, quæ in corporibus humanis, incultis squamosisque apparet, deductúmque videtur vocabulum à squamis, quas situs ille inquinamentorum in corpore imitatur. lege Macrobium & Gellium.

PVPILLVM] Ploramus etiam inquit pupillum, qui in ius deceptorem, & bonorum suorum raptorem vocat.

CIRCVMSCRIPTOREM] Deceptorem à circumscribo, de quo dictum est abunde illic.

Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus.

CVIVS.] Scilicet capilli. est autem ordo: Cuius capilli puellares faciunt ora manantia fletu, incerta.

C. alij legunt fletu. S.

CAPILLI *puellares.*] Id est, crines longi, quales sunt puelli.

ORA *incerta.*] Vt non facile discernas, mas an fœmina sit.

NATVRAE *imperio.*] Quæ nobis pietatem indidit.

VIRGINIS *adultæ.*] Tunc enim maxime miseratione mouemur, quum iam adulta ætate virgo moritur.

ET *minor igne rogi.*] Hoc autem dicit ex more veterum, qui (vt autor est Plinius libro septimo) infantem, nisi prius genito dente, non cremabant. Infantem autem dentire tradit Plinius septimo mense, postquàm natus est. Minor ergo igne, id est, quàm vt conueniat cremari. terra enim infantes condebantur, quod poëta his verbis innuit, *vel terra clauditur infans.*

QVIS *enim bonus.*] Hic sensus est, quis est inquit bonus & à natura bene informatus, qui aliena mala communia esse non putet? Iuxta illud Terentianum:

Homo sum, nihil humani à me alienum puto est enim hominis bene instituti, vt docet Cic. in Catone maiore & lætari bonis rebus, & dolere contrariis.

ET *face dignus arcana.*] Periphrasis est hominis pij, qualem oportebat sacris Cereris interesse & ministrare, à quibus sacris impij etiam voce præconis submouebantur. vnde Suetonius in Nerone. Peregrinatione quidem Græciæ Eleusinis sacris, quorum initiatione impij & sceler ti voce præconis submouentur, interesse non ausus est. Marcus Antoninus, vt refert Iulius Capitolinus, vt se innocentem probaret, Cereris templum adijt, sacrariúmque solus ingressus est.

FACR. *arcana.*] Hoc est mystica & secreta. nam prisci appellauere sacra ea arcana, quæ mystica Græci, hoc est secreta, quasi quæ ob sanctitatem aliquam debeant esse separata à nobis: qualia fuere sacra Cereris, quæ accensis facibus nocte celebrabantur à matronis in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam ardentibus faculis quæsiuit. Claudianus: *Templúmque remugit.*

Cecropidum, sanctásque faces extollit Eleusis. Ouid. in Fastis.

Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

quod autem nocte celebrarentur docet Iustinus libro secundo his verbis. Megarenses Matronas Atheniensium in Eleusinis sacris nocte oppressuri naues conscendunt. Ea summo tegebantur silentio, vnde Apuleius in sexto Metamorph. Et cætera quæ silentio tegit Eleusis Atticæ sacrarium.

SEPARAT *hæc nos.*] Natura inquit, quæ nobis tantam humanitatem dedit, vt alienis incommodis doleamus, separat nos à brutis. id est, ea est quæ nos dissimiles esse facit à brutis, quum nobis rationem & intelligentiam tradidit, quibus malum & bonum cognoscimus. Bruti autem nullam habentia nec rerum, nec temporum discretionem, sensu tantum mouentur, & ad id solum quod adest, quodque præsens est accommodantur, paulum admodum sentientes præteritum, aut futurum. quæ omnia illuc tendunt, Aegyptios à brutis non differre, qui rationis terminos obliti in tantam rabiem feruntur, vt ea faciant, quæ ab omni humanitate sint penitus auersa.

ATQVE *ideo.*] Id est ob eam rem scilicet vt à bestiis differremus. ordo autem est, atque ideo nos soli sortiti ingenium venerabile, traximus sensum à cœlesti arce.

SORTITI *ingenium*] Quo scilicet omnino bruta carent. est enim ingenium vis quædam animæ qua se anima explicat atque ex[illegible]et ad omnium rerum intelligentiam, vt per ingenium intelligas ipsum intellectum & rationem, quæ principales sunt animi partes.

CAPACES *diuinorum.*] Hoc vult significare intellectum & rationem, quæ principales, vt diximus, sunt partes animi, quasi communes cum ipsis diis nos habere, ac per hoc dixit, nos esse capaces diuinorum. Nam recte intelligentia est ipsorum deorum, quibus nos pares esse vult communiones rationis & intellectus, quo sensu animalia bruta carent, vnde est illud Ciceronis in Catone maiore. Est enim animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ æternitatique contrarium. Pythagoras etiam affirmauit nos ex vniuersa mente diuina delibatos habere animos, eosque immortales credidit Cicero hoc argumento, quum tanta sit celeritas eorum, tanta memoria præteritorum, futurorúmque prouidentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta, vnde ait poeta,

Atque exercendis, capiendísque artibus apti.

quod homini non accidit, nisi beneficio animi, qui vt diuinus & cœlestis, nos ad omnes artes facit aptos.

C. CVIVS *ego pro.*] Imitatio est Ouidiana ex primo Metamorphoseôs.

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

——— *mundi*
Principio communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque; mutuus vt nos
Adfectus petere auxilium, & præstare iuberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto

Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis.
Ast homini ferrum lethale incude nefanda
Produxisse parum est, cum rastra, & sarcula tantum
Adsueti coquere, et marris, ac vomere lassi
Nescierint primi gladios extendere fabri.
Aspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem: sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras: cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquã homine, & ventri indulsit non omne legumen?

VETVS SCHOL.

SED *iam serpentum.*] Id est, Nec serpentem comedit, nec fera sui generis feram. Varro Canis caninam non est.

MAIORIS *dentibus apri.*] A sua gente.

INDICA *tigris agit.*] De India. vt Terentius, *Elephantis quem Indicis præfeceras.*

PRODVXISSE *parum est.*] Nam & inuicem se absumunt dentibus, non tantum ferro.

NESCIERINT *primi gladios.*] Primo tempore, qui fuerunt regnante Saturno.

ASPICIMVS *populos.*] Ægyptios.

PYTHAGORAS *cunctis a.*] * Samius philosophus propter cognitionem inter se mundi, omnibus abstinuit animalibus, aduersatus & fama quæ ex sanguine humano orta esset. * Nam flores eius in sanguinem vertuntur si sic ponatur.

ET *ventri indulsit non omne legumen.*] Qui & legumina timeret edere. Antistrophe, qui abstinuit.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *iam serpentum.*] Sensus est. Maiore inquit concordia omnia in suo genere animalia fere viuunt quàm homines, quod quidem Plin. lib. vij. tradit in hunc sensum, vt alter ab altero mutuatus esse videatur: ait enim. Denique cætera animantia in suo genere probe degunt, congregari videmus & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes, nec maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt. At hercule homini plura ex homine sunt mala.

SAEVIS *vrsis inter se conuenit.* [Id est inter vrsos concordia est, Dicimus enim sic: mulieribus inter se conuenit, & inter mulieres conuenit. Terentius in Hecyra.

Neque conuenturum inter nos posthac esse arbitror. Et, *mihi tecum hoc conuenit.* Cicero: interfectam esse matrem ab Oreste conuenit mihi cum aduersariis, id est nulla mihi de cæde matris est controuersia cum aduersariis. Et conuenit cum mercenariis de precio. Fabius, quanti veheret interrogaui, de precio conueni.

INDICA *tygris.*] Tygrin non solum Indi, sed & Hyrcani ferunt, animal velocitatis tremendæ. Martialis. *Tygris ab Hyrcano gloria rara iugo.*

AST *homini.*] Per comparationem priscæ ætatis, scelera sui temporis amplificat. Est enim sensus. Tanta inter se, inquit homines hoc tempore impietate ruunt ad crudelitatem exercendam, vt parum habeant gladios sibi fabricasse, quos antea fabri assueti tantum instrumentis rusticis excudere nesciuerunt, vt aspiciamus etiam populos, qui non contenti hominum cæde, in eorum etiam corpora morsus iniiciant. ac si diceret, satis impium videri poterat, gladius tem agi, nisi etiam homines cæsi comederentur.

PRODVXISSE.] Cudendo extendisse.

RASTRA.] A radenda terra sunt dicta.

SARCVLA & *marræ.*] Instrumenta sunt rustica ad effodiendam terram, & purgandas fruges.

LASSI *marris ac vomere,*] id est, lassi cudendo marras, & vomeres.

POPVLOS.] scilicet Ægyptios.

GENVS *esse cibi.*] Tanta est impietas, & rabies.

QVID *diceret.*] Per amplificationem detestatur rem tam nefandam. Est enim sensus. Si Pythagoras inquit talia fieri videret, quid non diceret? aut quò sibi fugiendum non putaret in tanta rei atrocitate? Pythagoram autem nominat, quod is quum sentiret animas hominum post mortem in brutorum vel hominum corpora transire carnibus abstinuit, ne scilicet edendo in animas humanas sæuiret. fabis etiam abstinuit, vnde sequitur. *Et ventri indulsit non omne legumen.* Tradit Gellius ex auctoritate Ciceronis libro primo De diuinatione, Pythagoræis fabam interdictam, quod inflationem afferat magnam, eumque cibum tranquillitatem mentis quærentibus, esse contrarium quare Pythagoras spiritualem esse asseuerans, velut à cognata abstinuit, vnde est illud apud Horatium in Satyris.

O quando faba Pythagoræ cognata, simulque
Vncta satis pingui ponentur olusculа lardo.

Sed Aristoxenus autore Gellio, scribit nullo Pythagoram legumine sæpius esse vsum quàm faba, quod sensim aluum subduceret, porculis quoque minusculis & hœdis tenerioribus solitum vesci scribit. Cicero tamen & Laertius testantur iis eũ abstinuisse. Tradit Plinius fabam existimatam esse hebetare sensus, insomnia quoque facere, ob hoc Pythagorica sententia damnatam.

HAEC *monstra.*] Rem tam nefandam, vt carnibus humanis vescantur.

CVNCTIS *animalibus.*] Nam eorum poeta sequitur opinionem, qui dixerunt Pythagoram cunctis animalibus abstinuisse.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA XVI.

DE FELICITATE MILITVM.

Militiæ mores & commoda magna videte.

QVIs numerare queat felicis præmia, Galle,
Militiæ? nam si subeũtur prospera castra,
Me pauidum excipiat tironem porta secundo
Sidere: plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samia genitrix, quæ delectatur arena.
Commoda tractemus primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat: immo & si pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere denteis,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam,
Atque oculum medico nil promittente relictum.

VETVS SCHOL.

ISTA à plerisque exploditur, & dicitur non esse Iuuenalis.

FELICIS *præmia Galle Militiæ*] Quanta in se habeat bona militia.

NAM *si subeantur prosp. cast.*] Vt nihil periculi patiatur in bello, vel non intersit prœliis: vel si sint pericula, quamuis timidus sim, tamen eo ad militandum.

ET *Samia genitrix q.d h.*] Id est, Iuno.

ET *nigram i f t.l. eff.im.*] Panis.

MEDICO *nil promittenti.*] Desperante.

IOAN. BRITANNICVS.

QVIs *numerare queat.*] Hac Satyra quam nonnulli suspicantur non esse Iuuenalis referuntur commoda, quæ multa honorificaque, cum leges, tum imperatores, vt legitur apud Iurisconsultos, militantibus amplirer indulserunt. illud autem non placet, quod aliqui tradiderunt, eum scripsisse hanc Saty. in Ægypro, cum à Paride pantomimo illuc fuisset missus in exilium, quum constet Paridem gratia & autoritate duntaxat valuisse apud Domitianum. Et Iuuenalem opus suum sub Traiano, vt commemorauimus in vita eius, scripsisse. Est ergo sensus. Tanta esse militiæ præmia & commoda, quanta numerari non facile queant. C. Mihi vero in hac Satyra Iuuenalis totus iron esse videtur, totaque Satyra ipsa perpetua ironia constare, id quod Satyrographis valde proprium est, & familiare. Non quod militiam prorsus vituperet, si patriæ propugnationem æquitatisque suscipiat, sed quod nimiam militum licentiam, & insolentiam, quam videntur priuilegiis militantibus nimis multis sibi sumpsisse, reprehendendam existimet. Quod cum aperte facere non auderet, ne in calceos & clauos militares incurreret, per speciem laudationis taxauit, id quod cum alia multa, tum primum illud commodum declarat, cum ait,

——— Ne te pulsare togatus
Audeat, imo etsi pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos prætori ostendere dentes.

hoc enim quis laudandum esse dixerit. S.

FOELICIS] aut quæ a bellis ciuilibus longe absit: nam militia illa nullo modo potest esse felix, quæ belli ciuilis sanguine respersa fuerit.

NAM *& si sub*] Sensus est, si inquit detur vt eamus in castra prospera .i. quæ à sanguine ciuili sint penitus remota, illud optauerim, vt mihi prima militiæ stipendia auspicanti benignitas syderum affulgeat. hoc autem dicit ex disciplina Ægyptia, in qua plurimum Petosiris, & Necepsos laborauere. Nam persuasum est ex astrorum motu non modo futura cognosci, sed felicitatem infelicitatemque portendi, vnde est illud Iuue. *Distat enim quæ sydera te excipiant modo primos Incipientem edere vagitus.* sicque docet poeta omnem in rebus humanis felicitatem ab astris ipsis & fatis pendere, nec iis aduersantibus quicquā prosperum esse posse, vnde sequitur, *Plus etenim fati valet hora benigni.*

EXCIPIAT.] Optantis est.

PAVIDVM.] Epitheton tyronis.

TYRONEM] Tyro dicitur nouus miles.

PORTA.] Nam in castris duæ erant portæ, quarum altera prætoria dicitur, quæ ad orientem spectare debet, aut illum locum qui ad hostes respiciet. Altera vero Decumana appellatur, quæ post prætorium est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam. autor Vegetius de re militari.

SECVNDO *sy.*] Benigno deorum nutu.

PLVS e.] Reddit rationem quare syderum benignitas sit optanda ingredienti militiam: quia momentum ipsum syderis benigni plus valet ad felicitatem præstandam, quam si Venus per epistolam commendet nos ipsi Marti, qui deus est ipsius militiæ, & qui in gratiam Veneris multa faceret. Nam ei cum Venere consuetudo stupri fuit.

GENITRIX *quæ delect.*] Periphrasis est Iunonis quæ colitur in Samo. mater enim fuit Martis, quem vt scrib. Ouidius in quinto Fast. concepit contactis genitalibus Floræ, quem Zephyrus ostenderat Chloridi vxori, quam Latini Floram vocant, v.m

eant, vim generandi habere.

SAMIA b.] .i. Samo ipsa harenosa, & parum fœcunda. De qua sic Apu. Rutatio omnis est in sarculo & surculo, quorum prouentu magis fructuosa est insula quàm frugifera. insula enim est Icarij maris antea Parthenia nominata, quòd ibi Iuno adolеuerit, ibique etiam Ioui nupserit, illic enim est templum nobilissimum, atque vetustissimum, & simulachrum habitu nubentis figuratum, & sacra eius anniuersaria nuptiarum ritu celebrantur. Eandem dea valde dilexit, vnde est illud Vergil. *Posthabita coluisse Samo.* est etiam alia Samos insula maris Ionij inter Dulychium & Cephaleniam, de qua intellexit Ouid. illic :

Dulychij Samusque, & quos tulit alta Zacinthos.

TACEMVS.] Ostendamus.

COMMODATE.].i. quæ omnibus sunt communiter militibus.

TOGATVS.] Militiæ non ascriptus : nam toga semper armis opponitur. vnde Cic. *Cedant arma togæ.* fuit enim toga Romanorum, qua omnis sexus & conditio vtebatur, vnde Virgilius appellauit Romanos rerum dominos gentemque togatam.

OFFAM n.] Tumorem nigrum ex percussione. Nam (vt diximus ante, & apud Persium illic, *Aut quantas robusti carminis offas Ingeris* :] offa appellatur omnis res in tumorem crescens, vnde frustra carnis dicimus offas. Varro in Re rustica dicebat. L. Volumnio senatori missam esse offulam cum duabus costis. Plin. item res contusas, & in vnum conuolutas appellat offas vt est illud lib. xiij. pomum purgatum tundunt, seruantque eius offas. Et alibi. Amygdalinum oleum quod aliquid vocant neapum, arefactis, & in offam contusis, exprimitur.

LIVORIBVS.] Liuor proprie appellatur nigrum illud quod apparet in corpore flagellato: metaphoricos autem pro inuidia sumitur.

Bardaicus iudex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. iustissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite, nec mihi deerit
Vltio, si iustæ defertur caussa querellæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno efficiunt curabilis vt sit
Vindicta, & grauior quam iniuria : dignum erit ergo
Declamatoris mulino corde Vagelli.
Cum duo crura habeas, offendere tot caligatos,
Millia clauorum quis tam procul absit ab vrbe?

VETVS SCHOL.

BARDAICVS iudex.] Centurio. Qui quasi inter illos milites militauit habentibus stationem apud Bardos. Est autem gens Galliæ, vel qualis fuit Bardas.

CALCEVS *&| grandes m.a s.fore.*] * Darupsis mili milicibus calciamenta dixit.

LEGIBVS *an.iq. castrorum.*] Castra intra vrbem erant militum, quæ Tiberius fecit.

SI *iusta refertur caussa. qu.*]Si iustam caussam habueris.

CVRABILIS *vt sit vindicta.*] Vt satis cures quemadmodum effugias illos.

MVLINO *cor. de Vagelli.*] In alio, Murinensis. Rhetor aliquis de Murina. ignauus de * mulino.

IOANNES BRITANNICVS.

BARDIACVS *datur.*] Vt attendas inquit militantium commoda, si volueris accusare militem, à quo sueris verberatus, miles de milite erit iudex: quasi dicat, militi fauebit, & tibi aduersabitur. vt sit ordo Bardiacus & calceus. & grande suræ datur vbi iudex volenti punire hæc: vt per tria hæc describat ipsum cẽturionem, qui gestare solet in castris cucullum bardiacum, & calceum clauatum, & qui magnus procerusque est. Na ex Gallia mittebatur vestis quæ Bardocucullus siue cucullus Bardiacus appellatur. Eratque vestis vilis, & apta militibus: in qua etiam cubarent in castris, quasi quæ & simiis ob breuitatem & crassitudinem conueniret. vnde Martialis in Distichis.

Gallia Santonico vestit te Bardocucullo,
Cercopithecorum penula nuper erat, Et in prima,
Vrbica Lyngonicus tyrianthina bardocucullus Alibi poeta.
Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

de ea sic & Iulius Capitolinus in P. Heluio Pertinace. Auctio sane rerum Commodi, in his insignior fuit vestis sub tegmine serico aureis filiis insignior per tunicas, penulasque lacernas, & chiroditas Dalmatarum, & cuculli Bardiaci. Ergo per Bardiacum intelliges cucullum crassioris lanæ, quo maxime Galli vtuntur. Nam Bardi natio est Gallorum, quæ maxime, vt docet Strabo libro tertio, laudationibus, rebusque poeticis studet. De quibus Luc. *Plurima securi fudistis carmina Bardi.* Ex Bardo igitur & cucullo fit Bardocucullus siue Bardiacus cucullus. Absolute quandoque ponitur bardiacus, vt hoc loco. sicut etiam apud Mart. in iiij. *Lassi Bardiacos quod euocari*, sic etiam absolute laureã enunciamus, quum etiam dicamus coronam lauream, sic & multa alia. Bardi etiam dicuntur ingenio tardi. Nam apud Græcos βραδὺς tardum significat. Plaut. in Persa. *Nimis tandem equidem pro barda & pro rustica reor habitam esse abs te.* Idem in Epidico *Me autem sic assimulabam quasi stolidum quum bardum ne faciebam.* Cice. in libro de Fato. Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturamque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, stupidum esse Socratem dixit & bardum, quòd iugula concaua non haberet.

CALCEVS.] Calceam militarem intelligit, quem alio nomine caligam dixere. hic multis clauis suffigebatur vt diximus in tertia Sat. de quo sic Iosephus in bello Iudaico libro septimo scribens de cæde Iuliani Hecatontarchi: calceos namque habens creberrimis atque acutis (vt cæteri solent milites) clauis fixos, dum strato saxeis crustis solo occurreret, labitur.

GRANDES *su.*] Id est magnæ staturæ centurio. nam centuriones eligebantur, qui & proceri, & magnis viribus essent, vnde & in iij. Sat. *Magna mox vndique planta Calcor*, hoc est plantis magnorum militum.

AD *m. f.*] Bene autem dixit subsellia, nam tribunalia maiorum sunt magistratuum, vt consulis & oratoris, subsellia vero minorum vt ædilium, quæstorum iudicum.

VOLENTI *pu.*] Id est togato volenti & cupienti militem castigari per iudicem.

LEGIBVS *an.*]Subaudi seruatis, vt sit sensus, non est mirum si miles militi datur iudex, quia volunt leges castrorum antiquas seruari, quæ non permittebant

militem vocari ad iudicia extra vallum, nequaquam alium iudicem, quàm ad centurionem.

MORE *Ca.*] Nam Camillus instituit, ne miles extra castra in ius vocaretur, vt mandatis imperatoris contra hostes dimicaturi præsto esset. hocque inter alia militantium erat commoda, de quibus multa apud iurisconsultos commemorantur in Digestis libro xlix. titulo De re militari, & sequentibus.

PROCVL *à si.*] Id est à vexillis & castris imperatoris.

IVSTISSIMA *centur.*] Ergo inquit iuste & merito datur iudex centurio, quandoquidem ita & legibus, & prudentia Camilli cautum est ad commodum reip. ne miles aliqua iudicij necessitate euocetur ex castris. vt sit veluti responsio iniquum non esse, si miles de milite iudicet.

NEC *mi. de. vl.*] Sensus est, licet inquit miles iudex nobis detur, tamen & ego puniar si peccauero. sed tamen hoc vnum erit ilico accusatori incommodi, quòd tota cohors ei aduersabitur, & strepitu terrebit, ne grauius in militem quærat quàm fuit iniuria ipsius accusatoris percussi.

COHORS.] Decem cohortes erant in vnaquaque legione, vt diximus in prima Sat. illic, *Curam sperare cohortis.*

MANIPVLI.] Manipulum Varro exercitus minimam manum esse tradit, quæ vnum sequitur signum de quo ita Ouid. in Fast.

Illa quid in fæno (sed erat reuerentia fæno:)
Quantum tunc aquilas cernis habere tuas,
Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Inde manipularis nomina miles habet.

OFFICIVNT.] Conquerenti.

CVRABITIS.] Vt sint verba cohortis, & cæterorũ militum cum reprehensione, volentis ne grauius de milite sumatur supplicium, quam sit eius delictum. Poeta Philosophice ostendit iuxta mensuram delicti, modum etiam adhibendum plagarum. Vnde Cic. in Officiis. Cauendum est etiam ne maior pœna quæ culpa sit.

VINDICTA.] Illud obseruandum, vindicta esse nominatiuum, & vltimam produci positione sequentis dictionis.

DIGNVM *erit er*] Vagellus Mutinensis fuit temporibus poetæ causidicus audacissimus, qui causas vel periculosas suscipiebat defendas. Ait ergo poeta, Poteris profecto dijudicari non minus temerarius quam Vagellus, si ausus fueris tu togatus offendere accusando tot milites, vnde tantum tibi immineat periculum.

QVVM *duo ha. cr*] Id est quum possit aliqua corporis tui pars violari, solent enim multi vlciscendo, crura succidere aduersariis suis. C. Vnde Cicero pro Roscio Amer. de Erucio calumniatore, & similibus, sub canum allegoria inquit. Quod si hi quoque canes latrent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor his crura suffringantur. S.

DECLAMATORIS.] Causidici. Declamare autem est forenses actiones meditari.

TOT *cal.*] Tot milites. Nam à caliga calciamento militari caligati milites dicuntur. Tranq. in Augusto. Coronas vallares ac murales, quæ honore præcellerent, sæpe etiam caligatis tribuit. vnde Caligula autore Tranquillo, cognomen à castrensi ioco traxit, quia manipulatio habitu inter milites educabatur. Ausonius.

Caius cognomen Caligæ cui castra dederunt.

MILLIA *clauorum,*] Appositio est. Nam caligæ clauis (vt modo diximus) suffigebantur. qui ob hoc caligares nuncupantur, vnde alibi poeta.

Clauus mihi militis hæret in digito.

QVIS *tam procul absit ab vrbe ?* ...] Sensus est, quis est ille tam rudis tamque rusticus, aut tam amicus, qui velit causam agere aduersus militem? vt sit sensus, ille vere imprudens & parum peritus dici potest, qui imminente sibi tanto periculo audet hoc agere.

Praeterea quis tam Pylades, molem aggeris vltra
Vt veniat? lacrymæ ſiccentur protinus, & ſe
Excuſaturos non ſollicitemus amicos.
Da teſtem, iudex cum dixerit: audeat ille
Neſcio quis, pugnos qui vidit, dicere, vidi,
Et credam dignum barba, dignumque capillis
Maiorum. citius falſum producere teſtem
Contra paganum poſſis, quam vera loquentem,
Contra fortunam armati, contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum.

VETVS SCHOL.

DA *teſtem.*] Fortaſſe dicis, Habeo teſtes.

ET *credam dignum barba.*] Si audebit dicere: Dico illum ex illis eſſe * antiquis † ſi teſtimonium tibi præbeat.

SACRAMENTORVM.] Id eſt, militiæ: quia iurabant.

IOANNES BRITANNICVS.

TAM *Pylades.*] Tam amicus, vt velit ſubire periculum pro amico, vt Pylades fecit pro Oreſte, qui eum inſanientem in Tauricam vſque regionem comitatus eſt, multa adiens pericula, vt amicus furore liberaretur. nota eſt fabula.

VT *veniat molem agg. vl.*] .i. intra caſtra ad centurionem.

LACHRYMAE *ſiccentur.*] Iudices ſolẽt aut lachrymis, aut amicorum potiſſimũ interceſſionibus placari. Ait ergo poëta hæc non eſſe paranda, quando nec amici queant inueniri. Eſt ergo ſenſus, lacrymæ ſiccentur protinus. i. amoue ſtatim lachrymas, quia tibi non proderunt. eſt autem imperatiuus modus.

NEC *ſollicitemus amicos.*] Qui ne veniant ſe excuſabant: Sicque poeta oſtendit, paganum & togatum omni genere fauoris eſſe deſtitutum, qui aduerſus militem agat.

DA *te.*] Eſto inquit, ſit tibi dandus teſtis tuorum verberum, quem iudex dixerit ſe accepturum, neminem inuenias qui audeat teſtificari, & aperte dicere ſe vidiſſe quod vidit.

AVDEAT *ille*] Non cũ interrogatione, ſed per permiſſionem eſt legendum: quaſi dicat, ſi audeat teſtificari, credam illum dignum qui inter auos & maiores noſtros numeretur, qui ſumma fuere ſeueritate & animi conſtantia. Ordo autem eſt, ille neſcio quis, qui vidit pugnos militis. ſ. percutientis, audeat dicere vidi, & credam dignum, &c. i. ſi audeat dicere, credam illum eſſe dignum antiqua illa ſeueritate.

BARBA & *capillis.*] Priſcis enim temporibus intonſi & demiſſa barba incedebant.

CITIVS.] Senſus eſt, Facilius inquit inuenias, qui falſum dicat teſtimonium aduerſus hominem non adſcriptum militiæ. i. non militantem, quàm qui verum dicat aduerſus militem, ita & dignitatem & potentiam ſuſpiciunt militis. Paganum autem oppoſuit homini militanti, vt ſint vocabula contraria, quod colligas ex iuriſconſultis. Iuſtinianus in Inſtitutionibus lib. ij. De militari teſtamento. ſed teſtari quidem & ſi filij familiæ ſint propter militiam conceditur, iure tamen communi eadem obſeruatione, & in eorum teſtamentis adhibenda, quæ in teſtamentis paga-

nirum proxime exposuimus. Vlpian. titulo De militari testamento, est rescriptum à Diuo Pio in eo, qui quū esset paganus, fecit testamentū mox militare cœpit. Tertullus omni modo posthumus rumpet testamentū illius, sed si quidem pagano iam illo facto natus sit. Quinetiam Paulus sic scribit. Fiat testamentū exemplo eius qui paganus fuit, deinde militare cœpit. Corn. Tac. vnde & seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles. Quibus exemplis liquido apparet paganum militi opponi videturque inde origo vocabuli orta, quod Roma, vt scribit Dionys. Halicarn. lib. iiij. diuisa erat in tribus quatuor quas pagos vocitabant, in quibus habitantes pagani dicebantur, qui in nullam aliam habitationem transferri poterant. paganos item appellamus rusticanos. Nam pagi dicuntur vici siue villæ πηγὴ enim fontem significat, eo quod iuxta fontes pagi constitui soliti sint.

FORTVNAM.] Potentiam.

PVDOREM.] Dignitatem, & contrà, id quod possit esse pudori & dedecori ipsi militi.

SACRAMENTORVM.] Id est militū qui iureiurando in militiam sunt ascripti. hi autem erant iusti milites, qui singuli iurabant pro rep. se esse facturos, nec à militia recedebant, nisi completis stipendiis. Tale genus militię sacramentum appellabant. lege Vegetium. de Sacramento ita meminit Valer. in ij. pop. Rom. operam dabat ne imperatoribus capite censos saciamento rogare esset necesse. multi autem ne sacramento militari astringerentur, fugiebant ex Vrbe, & tanquam serui in ergastulis delitescebāt. vnde Tranq. in Tyberio. Supprimebant non solum viatores, sed & quos sacramēti metus ad huiusmodi latebras compulisset. Sacramentum item longe alia significatione accipitur. Nam vt docet Varro, qui in iudicio petebat, & qui inficiabatur de aliis rebus, vterique quingentos æris apud sacrum pontificem deponebant. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat. victi ad ærarium redibat. Ea igitur pecunia quæ apud sacrum pontificem deponebatur ab vtroque litigatore, sacramentum dicebatur. vnde locus ille apud Valer. in vij. De testamentis rescissis à commentatoribus male est enarratus, vbi sic scriptum est. Sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. Nam sacramentum pro iureiurando acceperunt Tu vero ita expone vt nos monuimus. sacramento, id est sponsione & pecunia deposita apud sacrum Pontificem.

__________ conuallem ruris auiti
Improbus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Et sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum patulo coluit puls annua libo,
Debitor aut sumtos pergit non reddere nummos,
Vana superuacui dicens chirographa ligni:
Expectandus erit, qui lites inchoat, annus
Totius populi: sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ, totius subsellia tantum
Steruntur, iam facundo ponente lacernas
Cædicio, & Fusco iam micturiente, parati
Digredimur, lentáque fori pugnamus arena.

VETVS SCHOL.

IMPROBVS.] Militatis.

CAMPVM] Terminum. id est, si egeris contra aliquem quod terminos effoderit, & transtulerit.

MILLE *ferenda Tadia.*] Odia.

SVBSELLIA *tantum Sternuntur.*] Substernuntur, ponuntur aut parantur.

IOANNES BRITANNICVS.

CONVALLEM *ruris auiti.*] Si forte inquit acciderit, vt mihi togato, & non scripto in militiam litigandum sit de fundo siue finibus perturbatis, aut aliqua alia re, annus mihi expectandus erit, qui inchoët lites totius populi, si vicinus improbus ademit mihi conuallem ruris auiti, &c.

CONVALLEM.] Conuallem appellamus planiciem quaqua versum montibus circumseptam, vallem vero, quæ à duobus lateribus sit montibus præcincta.

AVT *saxum effodit.*] Id est si terminum è confinio euulsit. Nam lapis, aut stipes ad finium discretionem defodiebatur, ita vt supra terram extaret, quem terminum, vt deum & coronis, & victimis venerabantur. vnde Tibullus.

Nam veneror seu stipes habet desertus in agro. Seu vetus in triuiis florida serta lapis.

Agnus huic immolabatur. Ouid. in Fast. *Spargitur & caeso communis terminus agno.* Dionys. tamē scribit lib. ii. ex instituto Pōpilij termino quotānis pulrib. & libris, atq; quibusdā fructuū primitiis sacrificari, ex qua cōsuetudine ait poeta, *Mea puls annua.*

LIMITE.] Semita, quæ est in confinio agri.

QVOD.] Scilicet saxum.

PVLS.] Pulte longo tempore Romani vsi sunt vice panis vt Plin. lib. viij. cap. viij. testatur. ea conficiebatur ex farina cocta cum aqua.

DEBITOR *aut sumptos.*] Aut fœnore, aut mutuo.

DICENS] Contendens.

VANA *esse*] Id est mendacia. Virg. *Ni frustra augurium vani docuere parentes.* Sallustius in Iugurthino. Mauri genus vanum.

CHIROGRAPHA] Quæ dicantur, alibi docuimus supra.

LIGNI] Nam in tabellis ligneis antiqui scribebant.

SVPERVACVI] Superuacanei, & nihil proficientis, quum scripta denegentur & debita, hocque ex persona poetæ ridentis mores sui temporis. superuacuū enim est tabellas in iudicium producere debitore scripta inficiante.

LITES *totius populi.*] Hoc videtur dicere ex consuetudine antiquorū apud quos in ordinem, vt docet Seruius exponens illud, si vno ordine habetis Achiuos dicebātur causæ propter multitudinē, vel tumultum festinantium, cum erat annus litium. causæ enim audiebantur per sortem ordinatæ. conueniebant enim omnes, & ex sorte, dierum ordinem accipiebant. Alij vero sententiam Seruij vt falsam improbantes talem afferunt sensum: longum tempus erit tibi expectandum, quod inchoet lites totius populi, hoc est diutissime tibi expectandum erit antequam conueniant ad iudicandum centum viri. Nam centū viri ex triginta quinque tribubus, in quas totus pop. Rom. erat diuisus eligebantur terni ex singulis tribubus, centum dicti, vt scribit Pompeius quamuis essent centum & quinque. Hi iudicabāt de tutelis, agnationibus, deposito, finibus, aliisque ciuilibus causis, qualis hic commemorantur a Iuu. sed longis interuallis ad iudicandum conueniebant. nec enim facile centum iudices cogebantur omnes, nec perpetuo ius dicebant. Idcirco lites, quæ apud eos agebantur, in multam differebantur diem.

SED *tunc quoque mille f.*] Quum tempus etiam agendæ venerit causæ.

MILLE *m.* Mille cunctationes quum difficile sit tot iudices congregari.

SVBSELLIA.] Vt diximus minorum sunt magistratuum, autore Pediano.

TOTIES *tunt st r.*] Sternuntur inquit sæpe subsellia tantummodo, nam iudices non sedent, quod maior pars absit.

IAM *ficum lo ponente lacernas, Caditio*] Sensus est. Rari veniunt iudices, & qui veniunt sedent ocio si, nec nos audiunt, ita vt iam nos parati ad dicendum discedamus non audita causa.

CALDITIO.] Nomen est iudicis.

PONENTE *lacernas*] Deponente lacernas, dum alios expectat iudices veluti vestium onere grauatus.

FVS CO *micturiente.*] Quasi longa sedendi, & expectandi mora vrinam contractam emittente. Id tum fieri solitum docet C. Titius in oratione qua legem Faniam suasit, notans mores sui temporis, vt tradit Macrob. lib. tertio his verbis. Iudex testes poscit, postea it mictum, vbi redit, ait se omnia audiuisse, tabulas poscit, literas inspicit, vix præ vino sustinet palpebras.

PVGNAMVS.] Sumptum ab gladiatoribus, qui in harena dimicant, vt sit sensus De cendimus inquit, ad certamen & causam agendam, sed res in longum producitur potest etiam ad illud referri, quod qui litigant mutuis, mutis multiplicibusque contumeliis se verberant, sed prior sensus magis placet.

HARENA.] Theatrum appellatur harena, quia harena spargeretur, quo facilius ludi celebrarentur.

LENTA.] Quia lento iudicio causæ peraguntur.

Ast illis, quos arma tegunt, & balteus ambit,
Quod placitum est, ipsis præstatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo sufflamine litis.
Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorúmque æra merentem,
Quamui iam tremulus, captat pater: hunc labor æquus
Prouehit, & pulchro reddit sua dona labori.
Ipsius certe ducis hoc referre videtur,
Vt qui fortis erit, sit felicissimus idem,
Vt læti phaleris omnes, et torquibus omnes.

VETVS SCHOL.

NAM] *quæ sunt parta labore Militiæ.*] Castrense pecunium liberum habent.

IOANNES BRITANNICVS.

AST *illis.* Sed milites inquit ilico vbi volunt, audiuntur à iudicibus.

QVOS *arma tegunt.*] Periphasis militum.

BALTEVS.] Cingulum proprie est militare ex corio, licet ab Apuleio capiatur pro quocunque cingulo etiam mulieri. inde militis dependebant arma, bullis aureis plerunque ornabatur, vnde est illud Persij. *Sed lato balteus auro Protegit.*

NEC *res atteritur.*] Id est nec causa prorogatur, nec id longum ducitur, sed statim expeditur. aut res, id est patrimonium non absumitur longa litis mora.

LONGO *sufflamine.*] Longa mora. nam Sufflamen appellatur quod rotæ obijcitur, ne currus retro currat, sed sistat. de quo diximus plura in octaua Sat. illic.

Ipse rotam strinxit multo sufflamine consul..

SOLIS *præterea.*] Aliud militis affert commodum. Licet inquit militi viuo patre testari, quum cæteris filiis familiæ hoc non liceat. Nam lege prouisum est, vt quæ in militia essent per filium acquisita, in arbitrio essent, & potestate filij idque peculiũ castrẽse dicebatur. vnde ita legitur apud Iustinianũ. De militari testamẽto. Sed

testari quidem & si filij familiæ sint, propter militiam conceditur. Et paulo infra, Et præcipue militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo quod in castris acquisiuerunt, permissum est ex constitutionibus principum testamentum facere quod quidem ius ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate Augusti quam Neruæ, nec non optimi imperatoris Traiani.

NON *esse in corpore census.*] Non connumerari inter bona patris.

ERGO.] Quum inquit pater cognoscat in arbitrio filij sui Corani esse, quod per labores militares acquisiuit, blanditiis tentat eum captare, vt ab eo scribatur hæres, alluditque ad illum Coranum de quo Horat, in Serm.

Captaturque dabit risus Nasica Corano.

SIGNORVM. Vexillorum

MERENTEM *æra.*] Id est stipendia facientem. C. dicitur etiam merere ære. Lucan. *Ære merent paruo.* S.

QVALIS *iam tremulus.*] Auaritiam sui temporis notat. licet inquit etiam in extrema sit senectute, tamen captat filium.

HVNC *labor æquus prouehit.*] Non est inquit mirum, tanto honore militem decorari: æquum enim est paria labori præmia reddi. ergo labor æquus, id est iustus prouehit hunc scilicet militem, id est extollit, & decorat. iustum autem appellat laborem. quia iustum est vnicuique pro patria laborare.

ET *pulc. reddit sua dona labori.*] Hunc ego locum emendandum sic puto, vt dicatur reddi, & non reddit, vt sit ordo & sensus, & hoc videtur referre ipsius ducis sua dona reddi pulchro labori, id est vt præmia sua habeat pulcher ipse militiæ labor, ea ratione. s. vt idem sit felicissimus, qui erit fortis. i. qui fortiter fecerit, vt omnes læti sint phaleris & torquibus. nisi velimus ita dicere, labor reddit sua præmia labori, quod mihi satis inscitum videtur, vt dicas labor labori reddit præmia. sensus prior magis placet.

SVA *dona.*] Propria præmia.

IPSIV *certe ducis hoc ref. videtur.*] Dux inquit in rem suam putat esse, vt sui milites, qui fortes sint, ijsdem sint & felicissimi, & ornatissimi. quasi dicat & imperator ipse gaudet commodis militum, quos & phaleris, & torquibus studet, vultque ornari.

QVI *fortis erit.*] s. miles validus & strenuus.

IDEM *sit fel.*] Patibus remuneretur præmijs, quod iustitiæ munus est proprium.

VT *omnes.*] s. milites.

LAETI. Subaudi sint.

PHALERIS.] Phaleræ ornamenta sunt equorum, declinanturque numero tantum plurali. Græce τὰ φάλαρα dicuntur genere neutro Latinis mutatur a in e, sicut τάλαντον, Latine talentum dicitur. de phaleris Vergil.

Primus equum phaleris insignem victor habeto. Et Iuuen. *Vt phaleris gauderet equus.* Ea etiam fuisse ornamenta militum docet Gellius lib. ij. cap. ij. quum ait. Sicinniú Dentatum donatum fuisse quadraginta hastis, duodeuiginti phaleris. Plinius lib. xxxiij. cap. primo scribit ab ordine equestri phaleras positas fuisse ex indignatione quum Cn. Flauius creatus esset ædilis curulis. inde dicitur phaleratus. Terent.

Dictis phaleratis seducis me.

TORQVIBVS] Torques ornamenta erant militum aurea, quæ circa collum gestabant, sumpto more à Gallis, vnde Manil. Torquatus cognominatus est. Ouid. de Ponto. *Nec torquem collo, nec habens crinale capillis.* genere autem masculino, & fœminino inuenitur. C. Et de his hactenus, quæ in bonam partem accipiant iuuenes Satyrarum studiosi, & si minus satisfactum, saltem voluntatem & studium nostrum habeant gratum. S.

Sexdecim Satyrarum Iuuenalis cum notis & Commentarijs finis.

SVLPICIÆ

SVLPICIAE SATYRA,

De statu Reip. temporibus Domitiani, cum edicto Philosophos vrbe exegisset.

MVSA, quibus numeris heroas & arma frequentas,
Fabellam permitte mihi dexteræ paucis.
Nam tibi secessi, tecum penetrale retractans
Consilium. quare nec carmine curro phaleuco,
Nec trimetro iambo, nec qui pede fractus eodem
Fortiter irasci didicit duce Clazomenio.
Cetera quin etiam, quot denique millia lusi,
Primaque Romanas docui contendere Graijs,
Et salibus variare nouis, constanter omitto:
Teque, quibus princeps & facundissima calles,
Aggredior. precibus descende clientis, & audi.
Dic mihi Calliope, quidnam pater ille deorum
Cogitat? an terras, & patria sæcula mutat?
Quasque dedit quondam, morientibus eripit artes?
Nosque iubet tacitos, & iam rationis egenos,
Non aliter, primo quam quum surreximus æuo,

VET. SCHOL.

CIRCVMSCRIPTOREM.] Curatorem suum.

ORA *puellares.*] Puellares capilli, tristitia & squallore longiores. Cum enim rei tenemur, & capillos demittimus, qui faciunt nos interdum vultum habere tanquam puellæ.

CVM *funus adultæ.*] Ora maturæ.

VEL *terra clauditur.*] Sepelitur.

ET *face dignus.*] * Infas mortis.

ARCANA *qualem.*] Face arcana dignus sacerdotij, ac per hoc iustus. Arcana, imbutum sacris dicit Pontificem: aut arcana, dicit mystica, cum in templo Cereris sibi inuicem facem cursores tradunt.

A GREGE *mutorum.*] Animalium pecorum.

ATQVE *exercendis.*] Discendi artificij faciles.

SENSVM *à cælesti*] Quem animum esse dicunt partem cælicæ diuinitatis.

PRONA, *& terram spect.*] Animalia.

IOANN. BRITANNICVS.

C. CAVSAM *lugentis.*] Atlego casum. Vt illud Virgilij,

Et casu insontis mecum indignabar amici. S.

SQVALLOREM *rei.*] Id est, incommoda & aduersa rei squallentis & mœsti. Est enim squallor alta illa congeries sordium, quæ in corporibus humanis, incultis squamosisque apparet, deductúmque videtur vocabulum à squamis, quas situs ille inquinamentorum in corpore imitatur. lege Macrobium & Gellium.

PVPILLVM] Ploramus etiam inquit pupillum, qui in ius deceptorem, & bonorum suorum raptorem vocat.

CIRCVMSCRIPTOREM] Deceptorem à circumscribo, de quo dictum est abunde illic.

Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirus.

CVIVS.] Scilicet capilli. est autem ordo: Cuius capilli puellares faciunt ora manantia fletu, incerta.

C. alij legunt fletu. S.

CAPILLI *puellares.*] Id est, crines longi, quales sunt puelli.

ORA *incerta.*] Vt non facile discernas, mas an fœmina sit.

NATVRAE *imperio.*] Quæ nobis pietatem indidit.

VIRGINIS *adultæ.*] Tunc enim maxime miseratione mouemur, quum iam adulta ætate virgo moritur.

ET *minor igne rogi.*] Hoc autem dicit ex more veterum, qui (vt autor est Plinius libro septimo) infantem, nisi prius genito dente, non cremabant. Infantem autem dentire tradit Plinius septimo mense, postquàm natus est. Minor ergo igne, id est, quàm vt conueniat cremari. terra enim infantes condebantur, quod poëta his verbis innuit, *vel terra clauditur infans.*

QVIS *enim bonus.*] Hic sensus est, quis est inquit bonus & à natura bene informatus, qui aliena mala communia esse non putet? Iuxta illud Terentianum:

Homo sum, nihil humani à me alienum puto est enim hominis bene instituti, vt docet Cic. in Catone maiore & lætari bonis rebus, & dolere contrariis.

ET *face dignus arcana.*] Periphrasis est hominis pij, qualem oportebat sacris Cereris interesse & ministrare, à quibus sacris impij etiam voce præconis submouebantur. vnde Suetonius in Nerone. Peregrinatione quidem Græciæ Eleusinis sacris, quorum initiatione impij & sceleri ti voce præconis submouentur, interesse non ausus est. Marcus Antoninus, vt refert Iulius Capitolinus, vt se innocentem probaret, Cereris templum adijt, sacrariúmque solus ingressus est.

FACE *arcanæ*.] Hoc est mystica & secreta. nam prisci appellauere sacra ea arcana, quæ mystica Græci, hoc est secreta, quasi quæ ob sanctitatem aliquam debeant esse separata à nobis: qualia fuere sacra Cereris, quæ accensis facibus nocte celebrabantur à matronis in memoriam Cereris, quæ Proserpinam filiam ardentibus faculis quæsiuit. Claudianus: *Templúmque remugit.*

Cecropidum, sanctásque faces extollit Eleusis. Ouid. in Fastis.

Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

quod autem nocte celebrarentur docet Iustinus libro secundo his verbis. Megarenses Matronas Atheniensium in Eleusinis sacris nocte oppressuri naues conscendunt. Ea summo tegebantur silentio, vnde Apuleius in sexto Metamorph. Et cætera quæ silentio tegit Eleusis Atticæ sacrarium.

SEPARAT *hæc nos*.] Natura inquit, quæ nobis tantam humanitatem dedit, vt alienis incommodis doleamus, separat nos à brutis. id est, ea est quæ nos dissimiles esse facit à brutis, quum nobis rationem & intelligentiam tradidit, quibus malum & bonum cognoscimus. Bruta autem nullam habentia nec rerum, nec temporum discretionem, sensu tantum mouentur, & ad id solum quod adest, quodque præsens est accommodantur paulum admodum sentientes præteritum, aut futurum. quæ omnia illuc tendunt, Aegyptios à brutis non differre, qui rationis terminos obliti in tantam rabiem feruntur, vt ea faciant, quæ ab omni humanitate sint penitus auersa.

ATQVE *ideo*.] Id est, ob eam rem scilicet vt à bestiis differremus. ordo autem est, atque ideo nos soli sortiti ingenium venerabile, traximus sensum à cœlesti arce.

SORTITI *ingenium*] Quo scilicet omnino bruta carent. est enim ingenium vis quædam animæ, qua se anima explicat atque expediet ad omnium rerum intelligentiam, vt per ingenium intelligas ipsum intellectum & rationem, quæ principales sunt animi partes.

CAPACES *diuinorum*.] Hoc vult significare intellectum & rationem, quæ principales, vt diximus, sunt partes animi, quasi communes cum ipsis diis nos habere, ac per hoc dixit, nos esse capaces diuinorum. Nam recte intelligentia est ipsorum deorum, quibus nos pares esse vult communiones rationis & intellectus, quo sensu animalia bruta carent, vnde est illud Ciceronis in Catone maiore. Est enim animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ æternitatique contrarium. Pythagoras etiam affirmauit nos ex vniuersa mente diuina delibatos habere animos, eosque immortales credidit Cicero hoc argumento, quum tanta sit celeritas eorum, tanta memoria præteritorum, futurorúmque prouidentia, tot artes, tot scientiæ, tot inuenta, vnde ait poeta,

Atque exercendis, capiendísque artibus apti.

quod homini non accidit, nisi beneficio animi, qui vt diuinus & cœlestis, nos ad omnes artes facit aptos.

C. CVIVS *ego pro*.] Imitatio est Ouidiana ex primo Metamorphoseôs.

Pronáque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

——— mundi
Principio communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque; mutuus vt nos
Adfectus petere auxilium, & præstare iuberet,
Dispersos trahere in populum, migrare vetusto

Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis.
Ast homini ferrum lethale incude nefanda
Produxisse parum est, cum rastra, & sarcula tantum
Adsueti coquere, et marris, ac vomere lassi
Nescierint primi gladios extendere fabri.
Aspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem: sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi. quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras: cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquã homine, & ventri indulsit non omne legumen?

VETVS SCHOL.

SED *iam serpentum.*] Id est, Nec serpentem comedit, nec fera sui generis feram. Varro Canis caninam non est.

MAIORIS *dentibus apri.*] A sua gente.

INDICA *tigris agit.*] De India. vt Terentius, *Elephantis quem Indicis præfeceras.*

PRODVXISSE *parum est.*] Nam & inuicem se absumunt dentibus, non tantum ferro.

NESCIERINT *primi gladios.*] Primo tempore, qui fuerunt regnante Saturno.

ASPICIMVS *populos.*] Ægyptios.

PYTHAGORAS *cunctis a.*] * Samius philosophus propter cognitionem inter se mundi, omnibus abstinuit animalibus, aduersatus & fama quæ ex sanguine humano orta esset. * Nam flores eius in sanguinem vertuntur si sic ponatur.

ET *ventri indulsis non omne legumen.*] Qui & legumina timeret edere. Antistrophe, qui abstinuit.

IOANNES BRITANNICVS.

SED *iam serpentum.*] Sensus est. Maiore inquit concordia omnia in suo genere animalia ferme viuunt quàm homines, quod quidem Plin. lib. vij. tradit in hunc sensum, vt alter ab altero mutuatus esse videatur: ait enim. Denique cætera animantia in suo genere probe degunt, congregari videmus & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes, nec maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt. At hercule homini plura ex homine sunt mala.

SAEVIS *vrsis inter se conuenit.* [Id est inter vrsos concordia est. Dicimus enim sic: mulieribus inter se conuenit, & inter mulieres conuenit. Terentius in Hecyra.

Neque conuenturum inter nos posthac esse arbitror. Et, *mihi tecum hoc conuenit.* Cicero: interfectam esse matrem ab Oreste conuenit mihi cum aduersariis, id est nulla mihi de cæde matris est controuersia cum aduersariis. Et conuenit cum mercenariis de precio. Fabius, quanti veheret interrogaui, de precio conueni.

INDICA *tygris.*] Tygrin non solum Indi, sed & Hyrcani ferunt, animal velocitatis tremendæ. Martialis. *Tygris ab Hyrcano gloria rara iugo.*

AST *homini.*] Per comparationem priscæ ætatis, scelera sui temporis amplificat. Est enim sensus. Tanta inter se, inquit homines hoc tempore impietate ruunt ad crudelitatem exercendam, vt parum habeant gladios sibi fabricasse, quos antea fabri assueti tantum instrumentis rusticis excudere nesciuerunt, vt aspiciamus etiam populos, qui non contenti hominum cæde, in eorum etiam corpora morsus iniiciant. ac si diceret, satis impium videri poterat, gladius rem agi, nisi etiam homines cæsi comederentur.

PRODVXISSE.] Cudendo extendisse.

RASTRA.] A radenda terra sunt dicta.

SARCVLA *& marræ.*] Instrumenta sunt rustica ad effodiendam terram, & purgandas fruges.

LASSI *marris ac vomere,*] id est, lassi cudendo marras, & vomeres.

POPVLOS.] scilicet Ægyptios.

GENVS *esse cibi.*] Tanta est impietas, & rabies.

QVID *diceret.*] Per amplificationem detestatur rem tam nefandam. Est enim sensus. Si Pythagoras inquit talia fieri videret, quid non diceret? aut quò sibi fugiendum non putaret in tanta rei atrocitate? Pythagoram autem nominat, quod is quum sentiret animas hominum post mortem in brutorum vel hominum corpora transire, carnibus abstinuit, ne scilicet edendo in animas humanas sæuiret, fabis etiam abstinuit, vnde sequitur. *Et ventri indulsit non omne legumen.* Tradit Gellius ex auctoritate Ciceronis libro primo De diuinatione, Pythagoræis fabam interdictam, quod inflationem afferat magnam, eumque cibum tranquillitatem mentis quærentibus, esse contrarium quare Pythagoras spiritualem esse asseuerans, velut à cognata abstinuit, vnde est illud apud Horatium in Satyris.

O quando faba Pythagora cognata, simulque
Vncta satis pingui ponentur oluscula lardo.

Sed Aristoxenus autore Gellio, scribit nullo Pythagoram legumine sæpius esse vsum quam in faba, quod sensim aluum subduceret, porculis quoque minusculis & hœdis tenerioribus solitum vesci scribit. Cicero tamen & Laertius testantur iis eũ abstinuisse. Tradit Plinius fabam existimatam esse hebetare sensus, insomnia quoque facere, ob hoc Pythagorica sententia damnatam.

HAEC *monstra.*] Rem tam nefandam, vt carnibus humanis vescantur.

CVNCTIS *animalibus.*] Nam eorum poeta sequitur opinionem, qui dixerunt Pythagoram cunctis animalibus abstinuisse.

IVNII IVVENALIS AQVINATIS SATYRA XVI.

DE FELICITATE MILITVM.

Militiæ mores & commoda magna videte.

QVIS *numerare queat felicis præmia, Galle,*
Militiæ? nam si subeüntur prospera castra,
Me pauidum excipiat tironem porta secundo
Sidere: plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos Veneris commendet epistola Marti,
Et Samia genitrix, quæ delectatur arena.
Commoda tractemus primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat: immo & si pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos Prætori ostendere denteis,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam,
Atque oculum medico nil promittente relictum.

VETVS SCHOL.

ISTA à plerisque exploditur, & dicitur non esse Iuuenalis.
FELICIS *præmia Galle Militiæ*] Quanta in se habeat bona militia.

NAM *si subeantur prosp. cast.*] Vt nihil periculi patiatur in bello, vel non intersit prœliis: vel si sint pericula, quamuis timidus sim, tamen eo ad militandum.

ET *Samia genitrix q.d. h*] Id est, Iuno.

ET *nigram i f t.l. effigiem.*] Panis.

MEDICO *nil promittente.*] Desperante.

IOAN. BRITANNICVS.

QVIs *numerare queat.*] Hac Satyra quam nonnulli suspicantur non esse Iuuenalis referuntur commoda, quæ multa honorificaque, cum leges, tum imperatores, vt legitur apud Iurisconsultos, militantibus ampliter indulserunt. illud autem non placet, quod aliqui tradiderunt, eum scripsisse hanc Saty. in Ægypto, cum à Paride pantomimo illuc fuisset missus in exilium, quum constet Paridem gratia & autoritate duntaxat valuisse apud Domitianum. Et Iuuenalem opus suum sub Traiano, vt commemorauimus in vita eius, scripsisse. Est ergo sensus. Tanta esse militiæ præmia & commoda, quanta numerari non facile queant. C. Mihi vero in hac Satyra Iuuenalis totus iron esse videtur, totaque Satyra ipsa perpetua ironia constare, id quod Satyrographis valde proprium est, & familiare. Non quod militiam prorsus vituperet, si patriæ propugnationem æquitatisque suscipiat, sed quod nimiam militum licentiam, & insolentiam, quam videntur priuilegiis militantibus nimis multis sibi sumpsisse, reprehendendam existimet. Quod cum aperte facere non auderet, ne in calceos & clauos militares incurreret, per speciem laudationis taxauit, id quod cum alia multa, tum primum illud commodum declarat, cum ait,

——— *Ne te pulsare togatus*
Audeat, imo etsi pulsetur, dissimulet, nec
Audeat excussos prætori ostendere dentes.

hoc enim quis laudandum esse dixerit. S.

FOELICIS] aut quæ a bellis ciuilibus longe absit: nam militia illa nullo modo potest esse felix, quæ belli ciuilis sanguine respersa fuerit.

NAM *&/ si sub*] Sensus est, si inquit detur vt eamus in castra prospera .i. quæ à sanguine ciuili sint penitus remota, illud optauerim, vt mihi prima militiæ stipendia auspicanti benignitas syderum affulgeat. hoc autem dicit ex disciplina Ægyptia, in qua plurimum Petosiris & Necepsos laborauere. Nam persuasum est ex astrorum motu non modo futura cognosci, sed felicitatem infelicitatemque portendi, vnde est illud Iuuc. *Distat enim quæ sydera te excipiant modo primos Incipientem edere vagitus.* sicque docet poeta omnem in rebus humanis felicitatem ab astris ipsis & fatis pendere, neciis aduersantibus quicquã prosperum esse posse, vnde sequitur, *Plus etenim fati valet hora benigni.*

EXCIPIAT.] Optantis est.

PAVIDVM.] Epitheton tyronis.

TYRONEM] Tyro dicitur nouus miles.

PORTA.] Nam in castris duæ erant portæ, quarum altera prætoria dicitur, quæ ad orientem spectare debet, aut illum locum qui ad hostes respiciet. Altera vero Decumana appellatur, quæ post prætorium est, per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam, autor Vegetius de re militari.

SECVNDO *sy.*] Benigno deorum nutu.

PLVS E.] Reddit rationem quare syderum benignitas sit optanda ingredienti militiam: quia momentum ipsum sydeus benigni plus valet ad felicitatem præstandam, quàm si Venus per epistolam commendet nos ipsi Marti, qui deus est ipsius militiæ, & qui in gratiam Veneris multa faceret. Nam ei cum Venere consuetudo stupri fuit.

GENITRIX, *quæ delect.*] Periphrasis est Iunonis quæ colitur in Samo. mater enim fuit Martis, quem vt scrib. Ouidius in quinto F. st. concepit contactis genitalibus Floræ, quem Zephyrus ostenderat Chloridi vxori, quam Latini Floram vocant, v.m

cant, vim generandi habere.

SAMIA *h.*].i. Samo ipsa harenosa, & parum fœcunda. De qua sic Apu. Rutatio omn[illegible] est in sarculo & surculo, quorum prouentu magis fructuosa est insula quam frugifera. insula enim est Icarij maris antea Parthenia nominata, quòd ibi Iuno adoleuerit, ibique etiam Ioui nupserit, illic enim est templum nobilissimum, atque vetustissimum, & simulachrum habitu nubentis figuratum, & sacra eius anniuersaria nuptiarum titu celebrantur. Eandem dea valde dilexit, vnde est illud Virgil. *Posthabita coluisse Samo.* est etiam alia Samos insula maris Ionij inter Dulychium & Cephaleniam, de qua intellexit Ouid. illic:

Dulychij Samique, & quos tulit alta Zacinthos.

TACEMVS.] Ostendamus.

COMMODA T*c.*].i. quæ omnibus sunt communiter militibus.

TOGATVS.] Militiæ non ascriptus: nam toga semper armis opponitur. vnde Cic. *Cedant arma togæ.* fuit enim toga Romanorum, qua omnis sexus & conditio vtebatur, vnde Virgilius appellauit Romanos rerum dominos gentemque togatam.

OFFAM *n.*] Tumorem nigrum ex percussione. Nam (vt diximus ante, & apud Persium illic, *Aut quantas robusti carminis offas Ingeris*:] offa appellatur omnis res in tumorem crescens, vnde frusta carnis dicimus offas. Varro in Re rustica dicebat. L. Volumnio senatori missam esse offulam cum duabus costis. Plin. item res contusas, & in vnum conuolutas appellat offas vt est illud lib. xiij. pomum purgatum tundunt, seruantque eius offas. Et alibi. Amygdalinum oleum quod aliquid vocant neapum, arefactis, & in offam contusis, exprimitur.

LIVORIBVS.] Liuor proprie appellatur nigrum illud quod apparet in corpore flagellato: metaphoricos autem pro inuidia sumitur.

Bardaicus iudex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. iustissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite, nec mihi deerit
Vltio, si iustæ defertur caussa querellæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno efficiunt curabilis vt sit
Vindicta, & grauior quam iniuria: dignum erit ergo
Declamatoris mulino corde Vagelli.
Cum duo crura habeas, offendere tot caligatos,
Millia clauorum quis tam procul absit ab vrbe?

VETVS SCHOL.

BARDAICVS *iudex.*] Centurio. Qui quasi inter illos milites militauit habentibus stationem apud Bardos. Est autem gens Galliæ, vel qualis fuit Bardas.

CALCEVS *& grandes m. a s. fora.*] * Darupsis mili milmibus calciamenta dicit.

LEGIBVS *an. tq. castrorum.*] Castra intra vrbem erant militum, quæ Tiberius fecit.

SI iustæ refertur caussa. *qu.*] Si iustam caussam habueris.

CVRABILIS *vt sit vindicta.*] Vt satis cures quemadmodum effugias illos.

MVLINO *cor de Vagelli.*] In alio, Murinensis. Rhetor aliquis de Mutina. ignauus de * mulino.

IOANNES BRITANNICVS.

BARDIACVS *datur.*] Vt attendas inquit militantium commoda, si volueris accusare militem, à quo fueris verberatus, miles de milite erit iudex: quasi dicat, militi fauebit, & tibi aduersabitur. vt sit ordo Bardiacus & calceus. & grandes suræ datur vbi iudex volenti punire hæc: vt per tria hæc describat ipsum centurionem, qui gestare solet in castris cucullum bardiacum, & calceum clauatum, & qui magnus procerusque est. Na ex Gallia mittebatur vestis quæ Bardocucullus siue cucullus Bardiacus appellatur. Eratque vestis vilis, & apta militibus: in qua etiam lubarent in castris, quasi quæ & simus ob breuitatem & crassitudinem conueniret. vnde Martialis in Distichis.

Gallia Santonico vestit te Bardocucullo,
Cercopithecorum penula nuper erat, Et in prima,
Vrbica Lyngonicus tyrianthina bardocucullus Alibi poeta.
Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

de ea sic & Iulius Capitolinus in P. Heluio Pertinace. Auctio sane rerum Commodi, in his insignior fuit vestis sub tegmine serico aureis filiis insignior per tunicas, penulasque lacernas, & chiroditas Dalmatarum, & cuculli Bardiaci. Ergo per Bardiacum intelliges cucullum crassioris lanæ, quo maxime Galli vtuntur. Nam Bardi natio est Gallorum, quæ maxime, vt docet Strabo libro tertio, laudationibus, rebusque poeticis studet. De quibus Luc. *Plurima securi fudistis carmina Bardi.* Ex Bardo igitur & cucullo fit Bardocucullus siue Bardiacus cucullus. Absolute quandoque ponitur bardiacus, vt hoc loco. sicut etiam apud Mart. in iiij. *Lasti Bardiacos quod euecati*, sic etiam absolute laureã enunciamus, quum etiam dicamus coronam lauream, sic & multa alia. Bardi etiam dicuntur ingenio tardi. Nam apud Græcos βραδὺς tardum significat. Plaut, in Persa. *Nimis tandem equidem pro barda & pro rustica reor habitam esse abs te.* Idem in Epidico *Me autem sic assimulabam quasi stolidum quum bardum me faciebam.* Cice. in libro de Fato. Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturamque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, stupidum esse Socratem dixit & bardum, quòd iugula concaua non haberet.

CALCEVS.] Calceam militarem intelligit, quem alio nomine caligam dixere. hic multis clauis suffigebatur vt diximus in tertia Sat. de quo sic Iosephus in bello Iudaico libro septimo scribens de cæde Iuliani Hecatontarchi: calceos namque habens creberrimis atque acutis (vt cæteri solent milites) clauis fixos, dum strato saxeis crustis solo occurreret, labitur.

GRANDES *su.*] Id est magnæ staturæ centurio. nam centuriones eligebantur, qui & proceri, & magnis viribus essent, vnde & in iij. Sat. *Magna mox vndique planta Calcor*, hoc est plantis magnorum militum.

AD *m. f.*] Bene autem dixit subsellia, nam tribunalia maiorum sunt magistratuum, vt consulis & oratoris, subsellia vero minorum vt ædilium, quæstorum iudicum.

VOLENTI *pu.*] Id est togato volenti & cupienti militem castigari per iudicem.

LEGIBVS *an.*] Subaudi seruatis, vt sit sensus, non est mirum si miles militi datur iudex, quia volunt leges castrorum antiquas seruari, quæ non permittebant

militem vocari ad iudicia extra vallum, neque ad alium iudicem, quàm ad centurionem.

More Ca.] Nam Camillus instituit, ne miles extra castra in ius vocaretur vt mandatis imperatoris contra hostes dimicaturi præsto esset. hocque inter alia militantium erat commoda, de quibus multa apud iurisconsultos commemorantur in Digestis libro xlix. titulo De re militari, & sequentibus.

Procul à si.] Id est à vexillis & castris imperatoris.

Iustissima centur.] Ergo inquit iuste & merito datur iudex centurio, quandoquidem ita & legibus, & prudentia Camilli cautum est ad commodum reip. ne miles aliqua iudicij necessitate euocetur ex castris. vt sit veluti responsio iniquum non esse, si miles de milite iudicet.

Nec mi. de. vl.] Sensus est, licet inquit miles iudex nobis detur, tamen & ego puniar si peccauero. sed tamen hoc vnum erit ilico accusatori incommodi, quòd tota cohors ei aduersabitur, & strepitu terrebit, ne grauius in militem quærat quàm fuit iniuria ipsius accusatoris percussi.

Cohors.] Decem cohortes erant in vnaquaque legione, vt diximus in prima Sat. illic, *curam sperare cohortis.*

Manipuli.] Manipulum Varro exercitus minimam manum esse tradit, quæ vnum sequitur signum de quo ita Ouid. in Fast.

Illa quidem fœno (sed erat reuerentia fœno:)
Quantum tunc aquilas cernis habere tuas,
Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Inde maniplaris nomina miles habet.

Officiunt.] Conquerenti.

Curabitis.] Vt sint verba cohortis, & cæterorū militum cum reprehensione, volentis ne grauius de milite sumatur supplicium, quam sit eius delictum. Poeta Philosophice ostendit iuxta mensuram delicti, modum etiam adhibendum plagarum. Vnde Cic. in Officiis. Cauendum est etiam ne maior pœna quæ culpa sit.

Vindicta.] Illud obseruandum, vindicta esse nominatiuum, & vltimam produci positione sequentis dictionis.

Dignum erit er.] Vagellus Mutinensis fuit temporibus poetæ causidicus audacissimus, qui causas vel periculosas suscipiebat defendas. Ait ergo poeta. Poteris profecto diiudicari non minus temerarius quam Vagellus, si ausus fueris tu togatus offendere accusando tot milites, vnde tantum tibi immineat periculum.

Quum duo ha. cr.] Id est quum possit aliqua corporis tui pars violari, solent enim multi vlciscendo, crura succidere aduersariis suis. C. Vnde Cicero pro Roscio Amer. de Erucio calumniatore, & similibus, sub canum allegoria inquit. Quod si hi ce quoque canes latrent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor his crura suffringantur. S.

Declamatoris.] Causidici. Declamare autem est forenses actiones meditari.

Tot cal.] Tot milites. Nam à caliga calciamento militari caligati milites dicuntur. Tranq. in Augusto. Coronas vallares ac murales, quæ honore præcellerent, sæpe etiam caligatis tribuit. vnde Caligula autore Tranquillo, cognomen à castrensi ioco traxit, quia manipulatio habitu inter milites educabatur. Ausonius.

Cuius cognomen Caligæ cui castra dederunt.

Millia clauorum,] Appositio est. Nam caligæ clauis (vt modo diximus) suffigebantur. qui ob hoc caligatæ nuncupantur, vnde alibi poeta.

Clauus mihi militis hæret in digito.

Quis tam procul absit ab vrbe ?.q t. P.] Sensus est, quis est ille tam rudis tamque rusticus, aut tam amicus, qui velit causam agere aduersus militem? vt sit sensus, ille vere imprudens & parum peritus dici potest, qui imminente sibi tanto periculo audet hoc agere.

Præterea quis tam Pylades, molem aggeris vltra
Vt veniat? lacrymæ ſiccentur protinus, & ſe
Excuſaturos non ſollicitemus amicos.
Da teſtem, iudex cum dixerit: audeat ille
Neſcio quis, pugnos qui vidit, dicere, vidi,
Et credam dignum barba, dignumque capillis
Maiorum. citius falſum producere teſtem
Contra paganum poſſis, quam vera loquentem,
Contra fortunam armati, contraque pudorem.
Præmia nunc alia, atque alia emolumenta notemus
Sacramentorum.

VETVS SCHOL.

Da *teſtem.*] Fortaſſe dicis, Habeo teſtes.

Et *credam dignum barba.*] Si audebit dicere: Dico illum ex illis eſſe * antiquis † ſi teſtimonium tibi præbeat.

Sacramentorvm.] Id eſt, militiæ: quia iurabant.

IOANNES BRITANNICVS.

Tam *Pylades.*] Tam amicus, vt velit ſubire periculum pro amico, vt Pylades fecit pro Oreſte, qui eum inſanientem in Tauricam vſque regionem comitatus eſt, multa adiens pericula, vt amicus furore liberaretur. nota eſt fabula.

Vt *venias molem agg. vl.*] .i. intra caſtra ad centurionem.

Lachrymae *ſiccentur.*] Iudices ſolēt aut lachrymis, aut amicorum potiſſimū interceſſionibus placari. Ait ergo poëta hæc non eſſe paranda, quando nec amici queant inueniri. Eſt ergo ſenſus, lacrymæ ſiccentur protinus. i. amoue ſtatim lachrymas, quia tibi non proderunt. eſt autem imperatiuus modus.

Nec *ſollicitemus amicos.*] Qui ne veniant ſe excuſabant: Sicque poeta oſtendit, paganum & togatum omni genere fauoris eſſe deſtitutum, qui aduerſus militem agat.

Da *te.*] Eſto inquit, ſit tibi dandus teſtis tuorum verberum, quem iudex dixerit ſe accepturum, neminem inuenias qui audeat teſtificari, & aperte dicere ſe vidiſſe quod vidit.

Avdeat *ille*] Non cū interrogatione, ſed per permiſſionem eſt legendum: quaſi dicat, ſi audeat teſtificari, credam illum dignum qui inter auos & maiores noſtros numeretur, qui ſumma fuere ſeueritate & animi conſtantia. Ordo autem eſt, ille neſcio quis, qui vidit pugnos militis. ſ. percutientis, audeat dicere vidi, & credam dignum, &c. i. ſi audeat dicere, credam illum eſſe dignum antiqua illa ſeueritate.

Barba *& capillis.*] Priſcis enim temporibus intonſi & demiſſa barba incedebant.

Citivs.] Senſus eſt, Facilius inquit inuenias, qui falſum dicat teſtimonium aduerſus hominem non adſcriptum militiæ. i. non militantem, quàm qui verum dicat aduerſus militem, ita & dignitatem & potentiam ſuſpiciunt militis. Paganum autem oppoſuit homini militanti, vt ſint vocabula contraria, quod colligas ex iuriſconſultis. Iuſtinianus in Inſtitutionibus lib. ij. De militari teſtamento. ſed teſtari quidem & ſi filij familiæ ſint propter militiam conceditur, iure tamen communi eadem obſeruatione, & in eorum teſtamentis adhibenda, quæ in teſtamentis paga-

n[illegible]rum proxime e[illegible] po[illegible]. Vlpian titulo De mi[illegible]tari testamento, est rescriptum à Diuo Pio in eo, qui quũ esset paganus, fecit testamentũ, mox mi[illegible]tare cœpit. Tertullus omnimodo posthumus rumpere testamentũ illius, sed si quidem pagano iam illo facto natu[illegible] sit. Quinetiam Paulus sic scribit. Fiat testamentũ exemplo eius qui paganus fuit, deinde militare cœpit. Corn. Tac. vnde & seditiosa colloquia, & inter paganos corruptior miles. Quibus exemplis liquido apparet paganum militi opponi videturque inde origo vocabuli orta, quod Roma, vt scribit Dionys. Halicarn. lib. iiij. diuisa erat in tribus quatuor quas pagos vocitabant, in quibus habitantes pagani dicebantur, qui in nullam aliam habitationem transferri poterant. paganos item appellamus rusticanos. Nam pagi dicuntur vici siue villæ [illegible] enim fontem significat, eo quod iuxta fontes pagi constitui soliti sint.

FORTVNAM.] Potentiam.

PVDOREM.] Dignitatem, & contrà, id quod possit esse pudori & dedecori ipsi militi.

SACRAMENTORVM.] Id est militũ qui iureiurando in militiam sunt ascripti. hi autem erant iusti milites, qui singuli iurabant pro rep. se esse facturos, nec à militia recedebant, nisi completis stipendiis. Tale genus militiæ sacramentum appellabant. lege Vegetium. de Sacramento ita meminit Valer. in ij. pop. Rom. operam dabat ut imperatoribus capite censos sacramento rogare esset necesse. multi autem ne sacramento militari astringerentur, fugiebant ex Vrbe, & tanquam serui in ergastulis delitescebãt. vnde Tranq. in Tyberio. Supprimebant non solum viatores, sed & quos sacramẽti metus ad huiusmodi latebras compulisset. Sacramentum item longe alia significatione accipitur. Nam vt docet Varro, qui in iudicio petebat, & qui inficiabatur de aliis rebus, vterique quingentos æris apud sacrum pontificem deponebant. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat. victi ad ærarium redibat. Ea igitur pecunia quæ apud sacrum pontificem deponebatur ab vtroque litigatore, sacramentum dicebatur. vnde locus ille apud Valer. in vij. De testamentis rescissis à commentatoribus male est enarratus, vbi sic scriptum est. Sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. Nam sacramentum pro iureiurando acceperunt. Tu vero ita expone vt nos monuimus. sacramento, id est sponsione & pecunia deposita apud sacrum Pontificem.

———— conuallem ruris auiti
Improbus, aut campum mihi si vicinus ademit,
Et sacrum effodit medio de limite saxum,
Quod mea cum patulo coluit puls annua libo,
Debitor aut sumtos pergit non reddere nummos,
Vana superuacui dicens chirographa ligni:
Expectandus erit, qui lites inchoat, annus
Totius populi: sed tunc quoque mille ferenda
Tædia, mille moræ, totius subsellia tantum
Steruntur, iam facundo ponente lacernas
Cædicio, & Fusco iam micturiente, parati
Digredimur, lentáque fori pugnamus arena.

VETVS SCHOL.

IMPROBVS.] Militaris.

Campvm.] Terminum. id est, si egeris contra aliquem quod terminos effoderit, & transtulerit.

Mille *ferenda Taelia.*] Odia.

Svbsellia *tantum Sternuntur.*] Substernuntur, ponuntur aut parantur.

IOANNES BRITANNICVS.

Convallem *ruris auiti.*] Si forte inquit acciderit, vt mihi togato, & non scripto in militiam litigandum sit de fundo siue finibus perturbatis, aut alia qua alia re, annus mihi expectandus erit, qui inchoët lites totius populi, si vicinus improbus ademit mihi conuallem ruris auiti, &c.

Convallem.] Conuallem appellamus planiciem quaqua versum montibus circumseptam, vallem vero, quæ à duobus lateribus sit montibus præcincta.

Avt *saxum effodit.*] Id est si terminum è confinio euulsit. Nam lapis, aut stipes ad finium discretionem defodiebatur, ita vt supra terram extaret, quem terminum, vt deum & coronis, & victimis venerabantur. vnde Tibullus.

Nam veneror seu stipes habet desertus in agro. Seu vetus in triuiis florida serta lapis.

Agnus huic immolabatur. Ouid. in Fast. *Spargitur & caeso communis terminus agno.* Dionys. tamé scribit lib. ij. ex instituto Pompilij termino quotãnis pultib. & libis, atq; quibusdã fructuũ primitiis sacrificari, ex qua cõsuetudine ait poeta, *Mea puls annua.*

Limite.] Semita, quæ est in confinio agri.

Qvod.] Scilicet saxum.

Pvls.] Pulte longo tempore Romani vsi sunt vice panis vt Plin. lib. viij. cap. viij. testatur. ea conficiebatur ex farina cocta cum aqua.

Debitor *aut sumptos.*] Aut fœnore, aut mutuo.

Dicens.] Contendens.

Vana *esse*] Id est mendacia. Virg. *Ni frustra augurium vani docuere parentes.* Sallustius in Iugurthino. Mauri genus vanum.

Chirographa] Quæ dicantur, alibi docuimus supra.

Ligni] Nam in tabellis ligneis antiqui scribebant.

Svpervacvi] Superuacanei, & nihil proficientis, quum scripta denegentur & debita, hocque ex persona poetæ ridentis mores sui temporis. superuacuũ enim est tabellas in iudicium producere debitore scripta inficiante.

Lites *totius populi.*] Hoc videtur dicere ex consuetudine antiquorũ apud quos in ordinem, vt docet Seruius exponens illud, si vno ordine habetis Achiuos dicebãtur causæ propter multitudiné, vel tumultum festinantium, cum erat annus litium. causæ enim audiebantur per sortem ordinatæ. conueniebant enim omnes, & ex sorte, dierum ordinem accipiebant. Alij vero sententiam Seruij vt falsam improbantes talem afferunt sensum: longum tempus erit tibi expectandum, quod inchoet lites totius populi, hoc est diutissime tibi expectandum erit antequam conueniant ad iudicandum centum viri. Nam centũ viri ex triginta quinque tribubus, in quas totus pop. Rom. erat diuisus eligebantur terni ex singulis tribubus, centum dicti, vt scribit Pompeius quamuis essent centum & quinque. Hi iudicabãt de tutelis, agnationibus, deposito, finibus, aliisque ciuilibus causis, quales hic commemorantur a Iuu. sed longis interuallis ad iudicandum conueniebant. nec enim facile centum iudices cogebantur omnes, nec perpetuo ius dicebant. Iccirco lites, quæ apud eos agebantur, in multam differebantur diem.

Sed *tunc quoque mille f.*] Quum tempus etiam agendæ venerit causæ.

Mille *m.*] Mille cunctationes quum difficile sit tot iudices congregari.

Svbsellia.] Vt diximus minorum sunt magistratuum, autore Pediano.

Toties *tunt ster.*] Sternuntur inquit sæpe subsellia tantummodo, nam iudices non sedent, quod maior pars absit.

Iam *facundo ponente lacernas, Caeditio*] Sensus est. Rari veniunt iudices, & qui veniunt sedent ociosi, nec nos audiunt, ita vt iam nos parati ad dicendum discedamus non audita causa.

Caeditio.] Nomen est iudicis

PONENTE *lacernas*] Deponente lacernas, dum alios expectat iudices veluti vestium onere grauatus.

FVSCO *micturiente.*] Quasi longa sedendi, & expectandi mora vrinam contractam emittente. Id enim fieri solitum docet C. Titius in oratione qua legem Fanniam suasit, notans mores sui temporis, vt tradit Macrob. lib. tertio his verbis. Iudex teste poscit, postea it minctum, vbi redit ait se omnia audiuisse, tabulas poscit, literas inspicit, vix præ vino sustinet palpebras.

PVGNAMVS.] Sumptum ab gladiatoribus, qui in harena dimicant, vt sit sensus. Decendimus in quit, ad certamen & causam agendam, sed res in longum producitur potest etiam ad illud referri, quod qui litigant mutuis, mutis multiplicibusque contumeliis se verberant, sed prior sensus magis placet.

HARENA.] Theatrum appellatur harena, quia harena spargeretur, quo facilius ludi celebrarentur.

LENTA.] Quia lento iudicio causæ peraguntur.

Ast illis, quos arma tegunt, & balteus ambit,
Quod placitum est, ipsis præstatur tempus agendi,
Nec res atteritur longo sufflamine litis.
Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorúmque æra merentem,
Quamui iam tremulus, captat pater: hunc labor æquus
Prouehit, & pulchro reddit sua dona labori.
Ipsius certe ducis hoc referre videtur,
Vt qui fortis erit, sit felicissimus idem,
Vt læti phaleris omnes, et torquibus omnes.

VETVS SCHOL.

NAM] *quæ sunt parta labore Militiæ.*] Castrense pecunium liberum habent.

IOANNES BRITANNICVS.

AST *illis.* Sed milites inquit ilico vbi volunt, audiuntur à iudicibus.

QVOS *arma tegunt.*] Periphasis militum.

BALTEVS.] Cingulum proprie est militare ex corio, licet ab Apuleio capiatur pro quocunque cingulo etiam mulieri. inde militis dependebant arma, bullis aureis plerunque ornabatur, vnde est illud Persij. *Sollato balteus auro Protegit.*

NEC *res atteritur.*] Id est nec causa prorogatur, nec id longum ducitur, sed statim expeditur. aut res, id est patrimonium non absumitur longa litis mora.

LONGO *sufflamine.*] Longa mora. nam Sufflamen appellatur quod rotæ obijcitur, ne currus retro currat, sed sistat. de quo diximus plura in octaua Sat. illic.

[1] *Ipse rotam strinxit multo sufflamine consul.*

SOLIS *præterea.*] Aliud militis affert commodum. Licet inquit militi viuo patre testari, quum cæteris filiis familiæ hoc non liceat. Nam lege prouisum est, vt quæ in militiã essent per filium acquisita, in arbitrio essent, & potestate filij, idque peculiũ castrẽse dicebatur. vnde ita legitur apud Iustinianũ. De militari testamẽto. Sed

SVLPICIAE SATYRA,

De ſtatu Reip. temporibus Domitiani, cum edicto Philoſophos vrbe exegiſſet.

MVSA, quibus numeris heroas & arma frequentas,
Fabellam permitte mihi dexteræ paucis.
Nam tibi ſeceſſi, tecum penetrale retractans
Conſilium. quare nec carmine curro phaleuco,
Nec trimetro iambo, nec qui pede fractus eodem
Fortiter iraſci didicit duce Clazomenio.
Cetera quin etiam, quot denique millia luſi,
Primaque Romanas docui contendere Graijs,
Et ſalibus variare nouis, conſtanter omitto:
Teque, quibus princeps & facundiſſima calles,
Aggredior. precibus deſcende clientis, & audi.
Dic mihi Calliope, quidnam pater ille deorum
Cogitat? an terras, & patria ſæcula mutat?
Quaſque dedit quondam, morientibus eripit artes?
Noſque iubet tacitos, & iam rationis egenos,
Non aliter, primo quam quum ſurreximus æuo,

Glandibus & puræ rursus procumbere lymphæ?
An reliquas terras conseruat amicus, et urbes,
Sed genus Ausonium, Romulique exturbat alumnos?
Quid reputemus enim? Duo sunt quibus extulit ingens
Roma caput, virtus belli, & sapientia pacis.
Sed virtus agitata domi, & socialibus armis,
In freta Sicaniæ, & Carthaginis exijt arces,
Ceteraque imperia, & totum simul abstulit orbem.
Deinde, velut stadio victor qui solus Achæo
Languet, & immota secum virtute fatiscit:
Sic itidem Romana manus, contendere postquam
Destitit, & pacem longis frenauit habenis,
Ipsa domi leges & Graia inuenta retractans,
Omnia bellorum terra quæsita, marique
Præmia consilio, & molli ratione regebat.
Stabat in his, neque enim poterat constare sine ipsis:
Aut frustra vxori, mendaxque Diespiter olim,
Imperium sine fine dedi, dixisse probatur.
Nunc igitur qui res Romanas imperat inter,
Non trabe, sed tergo prolapsus, & ingluuie albus,
Et studia, & sapiens hominum nomenque genusque
Omnia abire foras, atque Vrbe excedere iussit.
Quid facimus? Graios, hominumque reliquimus vrbes,
Vt Romana foret magis his instructa magistris:
Nunc Capitolino veluti turbante Camillo
Ensibus & trutina Galli fugere relicta,
Sic nostri palare senes dicuntur, & ipsi
Vt ferale suos onus exstirpare libellos.
Ergo Numantibus, Libycusque errauit in isto
Scipio qui Rudio creuit formante magistro,
Cetera & illa manus bello fecunda secundo,

Quos inter prisci sententia dia Catonis
Scire adeo magni fecisse vtrumne secundis,
An magis aduersis staret Romana propago.
Scilicet aduersis. nam quum defendier armis
Suadet amor patriæ, & captiua penatibus uxor,
Conuenit vt vespis, quarum domus arce Monetæ,
Turba rigens strictis per lutea corpora telis.
Ast vbi apes secura redit, oblita fauorum
Plebs, materque vna somno moriuntur obeso.
Romulidarum igitur longa & grauis exitium pax.
Hoc fabella modo pausam facit. optima posthac
Musa, velim moneas, sine qua mihi nulla voluptas
Viuere, vti quondam Lydus dum Smyrna perribat,
Nunc itidem migrare velint. vel denique quiduis,
Vt dea, quære aliud. tantum Romana Caleno
Mœnia, iucundos pariterque auerte Sabinos.
Hæc ego. tum paucis Dea me dignatur, & infit.
Pone metus æquos, cultrix mea. summa tyranno.
Hæc instant odia, & nostro periturus honore est.
Nam laureta Numæ, fontesque habitamus eosdem
Et comite Egeria ridemus inania cæpta.
Viue, vale, manet hunc pulchrum sua fama dolorem.
Musarum spondet chorus, et Romanus Apollo.

P. PITHOEVS IC.

LECTORI.

IN hac editione, Lector, illud potissimum nobis propositum fuit, vt inter plura variaque, nec contemnendæ vetustatis exemplaria, vnius omnium sane optimi atque antiquissimi scripturam curaremus exprimi, quod de Budensis cladis reliquis in Thuillonis quondam Ducis cœnobium relatum fuisse ex Matthiæ adscripto nomine facile adductus sum vt crederem. Id ad nos tandem peruenit Francisci fratris cariss. dono, cui plura longe ac meliora, vt spero, posteritas debitura est. Atque vtinam veteris librarij manum omnibus omnino locis adsequi licuisset. verum nescio quo malo genio factum est, vt exemplar illud nulla parte melius esset, quam qua imperiti lectoris impio & infelici stilo erasum infeliciori etiam calamo emendatum, aut mendatum potius & contaminatum fuit: adeo vt mihi recentioris scripturæ vestigia quasi notæ Indicesque fuerint ad veterem indagandam atque eruendam, quam adiectæ passim ad vtrumque marginem interpretationes interdum suppeditarunt, sæpe nos & ipsæ deseruerunt. Earum porro quem auctorem nominatim laudem, non habeo, cum nullum præferat codex ille, quod hac parte vsi sumus vnico; quanquam non ignoro à plerisque non postremæ notæ scriptoribus Probo tribui commentaria non in Iuuenalem modo, sed & in A. Persij Satyras illa quorum hic quoque bonam partem emendatiorem damus, vsi etiam hac in re consilio iudicioque amicorum, atque in primis Ios. Scaligeri viri incomparabilis, de quo quidquid præterea dixero, minus erit. Id vero illi an ex veterum librorum fide, an ex coniectura potius faciant, non satis scio. Illud dissimulare non possum, quod Berytiũ nonnulli vocant, frustra eos, & parum critice facere, si ad Valerium Probum referre velint, cuius hæc ætatem ferre nullo priuilegio possunt. Sed nec Probo quidẽ illi tribuam,

quem Lupus noster sub Karolo Caluo Imp. in Germaniæ saltu liberales disciplinas tractasse, Satyram etiam tentasse ait. Nam & ista literatiores sunt sæculi, & quod ex Taciti historia Moysen repetunt, vereor ne sit hominis Christiana religione nondum imbuti. Atilla sane de crucis supplicio, & Alamanniæ nomen, aliáque eius generis nonnulla, post Constantinum Magnum scripta nemo nisi historiæ ignarus negauerit. Ego vero quod cæteris fere veterum Grammaticorum glossis & commentarijs, idem & huic nostro accidisse video, vt ex variorum diuersæ, & ætatis, sic eruditionis interpretum notis conflatũ, instar & ipsum Satyræ esset. quin & in antiquo exemplari sæpe me ab initio ex marginum diuersitate, interpretationum etiam diuersitatem notasse memini: quam tamen in hac editione representare neque potui, neque, opinor, debui. Valla & ipse vir diligentissimus sui nobis Probi fragmenta ad Satyras tantum aliquo pro captu atque arbitratu suo exhibuit, quæ tamen adiumento non leui plerisque locis fuerunt, quos ex illis vel emendauimus, vel suppleuimus, adiecta etiam sua cuique nota, quod hic ab operis prætermissum video. Cætera omnia ex nostro illo vnico exemplari nõ sine magno labore ac tædio expressa sunt, ea plane fide & religione, vt quodammodo verendum nobis videam ne superstitioni plerique aut negligentiæ, nonnulli etiam imperitiæ adscribant, quod veteris scripturæ vitia interdum retinere maluimus, quam coniecturis ex ingenio emendare. quod nobis quidem non difficile fuisse locis saltem aliquot haud negauerim: at erit illis fortassis per facile omnibus, quibus ad spicilegium plura superesse reliquæ messis interesse putaui. Ne tamen omnes omnia sibi quoque in hac temere licere arbitrarentur, passi sumus quædam ex illis adijci quæ inter legendum ad oras libri adnotaueramus memoriæ magis caussa, quam vt in publicum exirent: verum ea lege, vt cui vsui non forent, possent illa sine fraude sua, pace etiam nostra à corpore reliquo disiungere, & si videretur, abijcere. Vale.

VARIAE LECTIONES QVÆDAM IN IVVENALEM

IN SATYR. I.

v. 2. RAVCI *Thesei Cor'i.*] Apud Seruium in 1. Æneid. Codri.

155 *Teda lucebis in illa.*] Scriptum fuit in opt. ex. *luceis* & 2. ab hoc versu *fulcum deducit arena.* Sed emendatum *lucebis, & deducis*, nec vllus est in his Satyris locus, quem ego ex Grammaticorum glossis minus grammatice intelligam.

II.

120 CENA *sedet.*] An potius sic distinguendum fuit, —— *ingens.*

Cena sedet: gremio iacuit noua nupta mariti.

Apul. Accumbit ad summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.

III.

67 SVMIT *trechedipna.*] Sic olim L. sed repositum træbædipna. vet. gloss. Cupedicinus τρεχέδειπνοι. Et apud Plutarc. viij. Symp.

80 QVIS *pennas.*] Pinnas, me hiis sed natus Athenis. sic videtur fuisse scriptum in opt. ex. nunc Achiuis. Sane Dædalum Atheniensem fuisse constat.

187 *Plena domus libris venalibus.*] Sic L. additumque osse loco, id est panibus.

208 *Nil habuit Cordus.*] Opt. liber hoc loco aperte habuit Codrus. nam prior quidem huius nominis scriptura recentioris est manus, vt iam dubitem an non & Sat. 1 Codri potius quam Cordi. quando & vetus interpres de eodem poeta vtrumque dictum adnotat.

218 HAEC *Asianorum.*] Hæc fuit vetustiss. ex. scriptura, quam interpretationes huc vsque retinuerunt. Hodie in textu emendatum legas, Fecasianorum.

255 SERRACO *veniente.*] Apud Ser. in 1. Aen. Sarraco.

IV.

3 AVITIIS *ager.*] In optimo exemplari scriptum fuit,

A vitiis ægra soláque libidine fortes
Deli ia, viduas tantum spernatur adulter,
Del tiæ, viduas tantum spernatur adulter
Qui refert igitur

13 TITIO *Seioque.*] L. & alij veteres libri, Serioque: quod temere reiiciendum non est.

33 FACTA *demerce.*] Sic L. Interpretes tamen legit, fracta, quod etiam plerique codices habes: at nullus quidem videi m, faria, quod tamen ingeniosum esse diffiteri nolim.

68 STOMACHVM *laxare saginis.*] L. habui aliquando, saginam. sed emendatum, saginis.

V.

4. VILIS *Gabba.*] Sic L. emendatum, Galba, vt & apud Valer. Martialem scriptum est libris 1. & x. Epigr.

PROPTER *quod*] Versus ille qui in editionibus quibusdam sequitur.

Quod tutos etiam facit a serpentibus atris,

etsi Satyrico tale non caret, non fuit tamen in vetustiss. ex. nec adiectus quidem, obidque in hac editione, quam eius exemplaris loco esse cupimus. non inseri facile passi sumus.

VI.

IN vno vet. cod. Cadurc. hæc Satyra inscripta est L. FVRSEDIO POSTVMO.

19 ASTRAEA *recessit*] Vet. gloss. Latino græc. Astræa [illegible], quod ad hunc locum referendum est,

129 NE... *...* ... Cod. sed ro...

271 AVT *... pellice*] L. ... eexemplari scriptum fui. Satvr. ii. paelex.

294. HINC *fluxit ad indos.*] Sic L. alij codices, ad Istro ... quidam etiam, Isthmos quæ diuersitas facit vt ... non displiceat illa ex coniectura lectio,

——— *Hinc fluxit ad istos*

Et Sybaris colles, hinc & Rhodos & Miletos.

Qua significatur, ex quo paupertas Romana desiit, ab eo tempore Romam confluxisse Sybariticas Rhodias Tarentinasque delicias. Nisi cui potius placet Iac. Aug. Thuani v. c. summaque vir dignitate. sic eruditione acrique iudicio præditi sententia, qui *Rhodon & Mileton* aliquando legendum sibi videri admonuit, hoc sensu, Paupertatem Roma excedentem fluxisse ad illas ciuitates, quæ ante delicijs & voluptatibus insignes erant.

303 I *nunc.*] In opt. ex. versus inter hunc & sequentem recentiori manu adscriptus fuit.

Tullia quid dicat notæ collactea Mauræ.

Quem tamen lubenter in hac etiam editione retinuerim.

324 NESTORIS *hirnea.*] Sic L. vt in carmine Virgilij in Nocturnum.

327 IAM *dorm*] L. Si iam dormit. & illud, iam, deletum stilo.

408 CVNCTA *arua teneri.*] L. arma.

4?7 ET *loto terram ferit.*] Sic L. al terrámque luto. Salu. iiij. ad Eccl. Cath. Natant triclimiorum redundantium pauimenta vino Falerno nobili lutum faciunt mensæ eorum ac toreumata mero iugiter madent.

495 ADMOTAQVE *lanis*] Sch. Cadurc, amotaque.

502 CREDAS *aliam, cedo.*] L. credo.

531 QVI *grege lanigero*] L. & alij duo cod. lanigero. quod hic reponi velim.

556 & 557 CVIVS *amicitia*] Hic versus cum sequenti additus est in opt. ex. alia quam veteri librarij manu.

559 LAEVAQVE *si longo.*] L. longa.

577 COLLYRIA *poscit*] L. poscunt.

628 MORDEAT *ante aliquis*] Et hi duo versus additij sunt in vetustiss. ex. Et vero deesse in quibusdam vetus interpres notauit.

645 RABIE *iecur incendente*] L. rabiem iecur inpendere.

VII.

v. 62 EVHOE] Sic L. sic & apud Sidon. lib. viij. Epist. vet. lib.

165 QVID *do*] Apud Prisc. viij quod do.

204 SICVT *Trasymachi*] Sic habuit opt. ex. sed repositum, Lysimachi.

240 NE *faciant vicibus.*] Sunt qui putent non esse hos versus Iuuenalis, Extant tamen in opt. ex. & referuntur à Seruio in illud Eclog. iij.

——— *transuersa tuentibus hircis.*

VIII.

7 CORVINVM *post hac*] Et hunc versum habuit opt. ex. habuerunt & alia duo

60 IN *æquore puluis*] L. cuius.

104 INDE *Dolabella est*] L. Inde Dolabella, atque hinc. Doctiss. tamen Scaliger legendum censet, Dolabellas

132 IPSVMQVE *Promethea ponas*] Al. pingas.

154 TORVVMQVE *iuuencum*] Quidam codices, probumque, alij rursúmque. Et hic quoque optimus codicis stilum passus est, vt dubitare quis non abs re de vera lectione possit, tum vero propter illud More Numæ, quod ego ad legem de opimis spolijs referendum putarem, nisi prohiberet Seruij auctoritas in lib. iij. Æneid. & ad illos versus ix.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum

Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

Quos & hoc loco Iuuenalis imitatus videtur & illo Sat. xij. *Sed procul extentum*, &c. Furuam hostiam Ioui cædi non memini, nisi stygio aut infero.

IX.

v. 14 BRVSCIA *præstabat*] Opt. ex. sic habet.

Brustia præstabat calidi circum fascia visci.

Aliud secundæ notæ Lanniac

Bruccida præstabat calidi tibi fascia visci

Frutilisque nec pilo ——— subdita mendi nota d. literæ, quasi Bruccia scribi debuerit. An bruscia siue fascia siue ascia ex brusco, de quo Plin. lib xvj. cap. xvj. ego nihildum pro comperto affirmare ausim. locum vt est in illis exemplaribus deposuisse, satis pro tempore fuerit.

61 CVM *matre & casulis*] Sic quoque scriptum fuit in vtroque exemplari: sed in opt. postea emendatum, casulis, credo ex Satyræ xj. vers. 154. & xiiij. 179. Sed & Tibul. lib. ij. Eleg.

Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni

Ludit, & ex virgis extruit arte casas.

Nos veterem scripturam integram conseruare maluimus.

84 ET *libris actorum spargere*] Apud Ser. ij. Georg. *et titulis actorum aspergere.*

118 TVMQVE *his*] Opt. ex. scriptura hæc est, ———*tunc est*

Idcirco vt possis linguam contemnere serui.

Præcipue causis vt linguas mancipiorum

Contemnas. nec lingua mali pars pessima serui

Deterior tamen hic qui liber nouerit illos

Quorum animas et farre suo custodit, & ære.

Vide consilium modo, sed commune dedisti.

Nunc mihi quid suades?

Quam si quis attentius expendat, aut ego valde fallor, aut is mihi tandem assensurus est existimanti versum illum,

Idcirco vt possis linguam contemnere serui,

qui in omnibus aliis exemplaribus alio translatus est, plane tollendum de medio, vt suppositititum, aut potius vt ita dixerim, duplicem: quales & alios plerosque in veteribus Iuuenalis exemplaribus video, vt hac ipsa pagina in opt. cod.

Spes superest. tu tantum crucis imprime dentem

Gratus eris. tu tantum fucis imprime dentem.

139 QVANDO *ego figam aliq.*] L. fiam aliquid quod sit m. t. s.

146 QVI *multa facies pingit cito*] Opt. ex habuit. *Qui multa facies*, vt non sine ratione quibus putet scriptum fuisse prius, Qui maltha facies pingit cito: quod & Scaligero nostro visum est.

X.

v. 64 SI *Nyrtia*] Lat. ex. *Nursia*, vt & apud Liuium & Tertul.

81 PANEM *& circenses*] Sic olim habuit opt. ex. hodie Panin.

211 CITHAROEDO *siue Seleuco*] Al. citharœdus siue choraules.

274 VOX *iusti facunda Solonis*] In vetustiss. ex. primum scriptum fuit iustificanda, vt facile, cui vox illa modo non displicuerit ferat reponentem,

Vox mox iustificanda Solonis. Quod ego temere nolim, licet analogia defendi posse non negem.

365 NOS *te Nos facimus*] Sic L. Apud Lactant. lib. iij Inst. ex vulgatis libris, *sed te* legitur.

· XI.

v. 57 NON *præstem vita*] L. vitæ.

65 DVXIT *habendum*] L. habendum. Qualis in Oceano fluctu

132 NEC *calculus*] L. cauculus.

164 AD *terram tremul*] Post hunc versum in opt. ex. sequebantur hi

Spectant hoc nuptæ iuxta recubante marito.

Quod

Quod pateat numerari aliquem præsentibus ipsis.

Qui in aliis quibusdam positi sunt post illum superiorem, *Hic tibi vina dabit*

Atticus videntur collocati suo infra loco, vt in vulgatis codicibus.

XII.

3 CÆDIMVS *agnam*. Repone ex L. ducimus.

14 ET *à grandi*.] Apud Ser. Æn. viii. & à magno, vitio scripturæ, aut potius memoriæ.

17 ET *fulguris ictum*.] Scribe ex L. & fulminis ictu, Euasit.

36 TESTICVLORVM.] L. Testiculi, vt & apud Ser. 1. Georg.

59 QVATVOR *ac septem*.] L. Quatuor aut septem si sit lautissimo.

73 MIRABILE *somen*.] L. mirabile.

85 QVOD *præstat*.] Sic L. deleta postea p. litera.

92 ET *mat. operatur*.] Repone ex opt. ex. operantur.

110 PARTEM *aliquam belli*.] Ad itum postea in L. *que*:

XIII.

HAEC Satyra in vet. cod. Latin. hunc titulum habet, DE FRAVDIBVS AD CABINIVM CVIVS AMICVS ABNEGAVERAT DEPOSITVM.

65 HOC *monstrum puero*.] Sic L. sed quod sequitur ita stilo corruptum est, vt satis assequi non potuerimus quomodo primum scriptum fuerit. In duobus aliis codicibus est, vt monstrum puero admiranti, &. vel miranti s. a.

240. TE *nunc delicias*.] *L. Teno*, corrupte, Sed & hic versus in cod. ex. perturbatus est.

XIV.

IN Lat. ex. huic Satyræ titulus Græcis literis inscriptus est ΠΕΡΙ ΑΝΑΙΩΓΩΝ ΠΡΟΣ ΦΟΙΣΚΙΝΟΝ. Cæterum qui sequitur primum versum in vtrisque exemplaribus, in illo opt. & vetustiss. recentiori manu adiectus est loco eodem, sane non suo. Si cui retinere placet. per me quidem licet, dum reponat post tertium versum, non adeo inepta sede.

13 CVPIET] L. cupient.

30 IMPLET *& ad mœchum*.] Prisc. vii. & xiii. *ad mœchos*.

78 AD *setus*.] L. habuit, Adiectus.

84 CETR.] Opt. ex. vno loco habuit Cretonius, alio Cetonius, & vtroque emendatum recentiore manu, Cetronius.

100 ROMANAS *autem*.] Hic est horum versuum ordo in opt. ex. idemque in aliis omnibus quæ quidem mihi videre contigit. Contigit autem numero plura; Scaliger tamen nostro visum aliquando scio sic potius collocandos,

Romanas autem soliti contemnere leges,
Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos,
Iudaicum ediscunt, &c.

quod etsi nondum mihi ipse persuadere potui, aliis tamen hic adnotare ingenui animi esse duxi.

IRE *viam pergant*.] L. peragant.

206. IPSO *Ioue digna poeta*] Scribe, vt est in opt. ex. *poeta*

232. METISQVE *relictis*.] L. meritis, sed emendatum recte.

XV.

EST & hic titulus in quibusdam exemplaribus DE SVPERSTITIONIBVS AEGYPTIORVM.

7. ILLIC *cærul*. L. illi cæruleos, hic piscem fluminis, illi, &c. & in veteribus glossis. Cærul. us bestia marina Iuuenali. Nec tamen doctissimi hominis coniectura temere reiicienda, & manibus summis honos suus habendus est.

55 NVLLI *toto certamine*.] Al. cæ o.

75 TERGA *fuga*.] Sic L. cætera quæ fuerant veteris scripturæ, stilo expuncta, & repositum, Sceleri præstantibus omnibus instans: vt verear ne hic populi quoque nomen corruptum sit.

85. RAPTVM *de parte Prometheus.*] L. Promethea.

93 VASCONES *vt fama eſt alimentis talibus vſi.*] Repone auctoritate vetuſtiſſ. ex elementis.

101 PALLOREM *ac maciem & tenues.*] Quidam codex, Pallore ac macie extenues.

104 VIRIBVS *abn.*] Et hic etiam opt. ex, ſtilo corruptum fuit.

168 NESCIERENT *primi gladios extendere fabri.*] Apud Ser. aliter ij Georg.

XVI.

IN quibuſdam codicibus hæc Satyra titulum habet DE CASTRENSIBVS.

2 NAM *ſi ſubeuntur.*] Apud Priſc. lib. viij. *quod ſi ſubeantur.*

IN SVLPICIÆ SATYRARVM.

4 PHALEVCO.] Scribe Phalæco. quanquam in huius nominis ſcriptura apud Athenæum, Hephæſtionem, Victorinum, Diomedem, Terentianum, Auſonium magna eſt varietas.

10 TEQVE *quibus pr.*] Sic diſtinguendum.

Carmina Calliope libris heroica mandat.

Cæterum & ante Sulpiciam, ſub auguſto Cornificia verſus ſcripſerat, ſed non phalæcos, iambos, ſcazontas Hipponactios, & alios lyricos. quibus prima Sulpitia poëtriæ nomen inter Latinos meruit.

19. REMVLIQVE. Vul. Remique. vnde malim, Romique. quod & Vineto noſtro placuit.

33 AVT *fruſtra vxori.*] Eſt hoc vitium memoriæ. maiorum etiam gentium ſcriptoribus eo vſque frequens, vt nonnumquam affectaſſe videri poſſint.

47 QVI *Rudio.* Scribe Rhodio, vt de Panætio potius minore, quam de Ennio intelligatur.

48 BELLO *fecunda ſecundo.*] Sic malo quam, facunda. Vide A Gell. lib. xix. c. xxj.

56 PLEBS *matreſque vna.*] Vulg. fraterque. Plinius crabronum duo genera facit, plebem ſiue opifices, & matres: quod an veſpis quoque cõueniat, videndũ eſt.

HAEC nos pauca e multis raptim excerpſimus. Plura qui volet ex aliorum editionibus ac notis repetat, quas hic colligere & cõpilare neque animi & moris, neque otij noſtri fuit. ac ne eorum quidem omnium quæ hac editione præſtita ſunt: rationem reddere. Ea enim maluimus ex diligenti lectione à ſtudioſis cognoſci & expendi, quam noſtro indicio oſcitantibus, obijci atque obtrudi.

NOTAE QVAEDAM
IN VET. SCHOL. IVVENAL.
IN SAT. I.

Pag. 13. linea 8. vet. Schol.

DEMETRIVM *causidicum.*] Cynicum. Tacit. Ann. xvj. Histor. iiii.

pag. 17. lin. 1. DECIVS *dicitur, fine litis aestimatione*] fort. melius dicitur. Liti- aestimat o in criminibus repetundarum & de si legitima fuit, vt ex quadam Ciceronis ad Att. Epistola coll gitur. Sunt & de hac litis aestimatione apud Plin. lib. ij. iiij. & vj. Epist. loci plures, qui ad hunc quoque pertinent.

p. 19. l. 3. SIVE *à Venusio*] Est hoc ex Probo G. Vallae.

p. 22. l. 22. EX *qua Caes.*] Apud Vallam sic hi versus referuntur.

Ex quo Caesareas soboles Locusta cecidit
Horrendum curas dum liberat atra Neronis.

vtroque loco corruptissime.

p. 24. l. 7. LATICLAVIVM] In vno vet. cod. additur, Maior, id est scutulata. Et infr. maior abolla. Est & angusticlauium.

p. 35. l. 14. CASSII *opes*] Crassi & paulo post. fundos, pro, nummos. haec vero annotatio ex Vallae exemplari, vereor ne non sit veteris interpretis.

ib. l. 19. PEDORNIS] An, pedurnos, vel vdones.

pa. 39. l. 3. CICERO *nam vna*] Ciceronis locus ex Act. ij. in Verr. libro j. siue de suppliciis, sic habet: Nam vt mos fuit Bithyniae regibus, lectica octaphoro ferebatur.

p. 41. l. 6. DEVIA] An dubia ~~ Est & haec postrema interpretatio ex Vallae Probo.

p. 46. l. 2. C. FVLCINIVS] Dio, & Tacit. Sofonius, apud Vall. Offonius & paulo post, piscatoriam in Acaia exercuit. &, vt conspectu Claudij abstineret.

ib. l. 19. STIPITES *fiebant*] Figebant.

p. 49. l. 1 LECTICA *plumis strata*] Plinius lib. xxvj. cap. iii.

ib. l. 4. VITIA *carpit.*] An potius, vitia carpi vetat.

II.

pag. 53. l. 2 SACRA *Bacchan. ex ijs cond.*] Lego, ex S C. Liuius lib. xxxix. vel etiam, ex xii. quod idem mendum fuit apud Cicer. ii. De legibus. Nam & in eas tabulas translata videtur lex Numae de nocturnis externisque sacris.

pa. 55. l. 2 PVBLICE *perpessus*] Vall. professus.

pa. 65. l. 3. QVAE *nouerat eum corrumpi*] Vall. Quae dominum suum nouit. praecidi.

ib. l. 10. SVBSTAMINE] Subtemine.

p. 69. l. 2 SALTANTES] Vall. calcantes.

p. 72. l. 5 GESTAMEN] Vet. gloss. Gestamen, σχῆπτρον, ὡς Ιβετάλιος Ser-

uius tamen in illud viii. Æneid. *hoc priami gestamen erat*, Diadema, inquit, dicit. nam sceptrum dictum est.

p. 82 l. 3 CATOMVS] An Catomis? & infr. currentes per t. c. quod Francisco fratri visum est: cuius ingenio iudicióque multum tribuo. Victor Vticensis 1. Hist. Afr. Venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt. Illud vero caterogate, quod hic etiam in mentem venit, mihi quidem apud vnum Arbitrum lectum est.

III.

pag. 91. l. 2. CVMENAS] Camœnas.

p. 94. l. 2 ARICINO *lacu*] Luco.

p. 96. l. 10 POPVL. *ambi*.] Fort. autem id est, fauente populo.

ib. l. 12 NON *fo is*] leg. onus foras. Non. in Foriolus.

p. 103. l. 5 PEREGRINAS *victu*.] An victoribus. & infr. philacteriis, & philacteria.

p. 121. l. 1. NVNC *doti*.] Malim, non doti.

p. 128. l. 1 QVOD *nos Delphicam*]. Vet. gloss. Abaci delphicæ, μηνισκεῖον ὡς Ἰουβενάλιος.

ib. l. 8 ὀπίζειν] Eædē glossæ, Apicus, ὀππικιστής, ὡς Ἰουβενάλιος. &, Opicus ἀῤῥητοποιός.

ib. l. 10 AVT *panem*] Lego, aut frustra, id est panem.

pa. 135. li. 7. QVI *mercedes*] Vallæ quia.

p. 136. l. 7 AMITE *lecti*] Vet. gloss. Asseres δοκίδες, ὡς Ἰουβενάλιος.

p. 139. l. 1 FVMO *Apparatione*] Senec. Epist. lxxix.

ib. l. 10 GVTTO *autem*] Eædem illæ glossæ, Guttum λεκύθιον Ἰουβεναλίῳ.

p. 141 l. 1 PORTHMEA *carinam*] Lego Charontem. & quod addit, non angustum traiectum, id est, non πορθμόν.

p. 148 l. 3 NAMQVE *apud Aquinum*] Videtur interpres legisse, vestrámque. Et Vmbricius igitur Gallus.

IIII.

pag. 155. l. 7 APVLIA *curios*] Lego, carius. huc pertinet illud Senecæ Epist. lxxxvii. c c t. Suburbaui agri tantum possidet, quantum inuidiose in desertis Apuliæ possideret.

p. 157. l. 1 HOC *conuitium*] Auson. de eodem Domitiano,

Quem caluum dixit sua Roma Neronem. Ser. iii. Æn.

ib. l. 6 HIS * *vere sibi*] An, his versibus.

ib. l. 10 RHOMBI] Imitatus videtur Nasonis illud ex halieutico,

Et Adriaco mirandus littere rhombus.

p. 158. l. 2 PONTO *erupit*] Refertur & hoc Salustij fragmentum à Seruio in iiii. Æneid. Expressit, vt & alia plura eius scriptoris, Tacitus lib. xii. Annal. cui ex hoc loco remedium petendum est.

pa. 159. li. 3. PALEVRIVS] Repone ex vet. Palfurius Sura Consularis viri filius.

p. 163. l. 7 EX *quibus Liburnæ parasia*] Lego. Ex cuius liburnæ parasia. Et parasiam intelligo quod παράσημον B. Lucas appellat Act. vlt. & à tutelæ naui paternæ signo Pegasum dictum. Quod sequitur (scilicet ius) non abs te quis putauerit scriptum pro, S C. quanquam & ius Pegasianum ferri potest, vt Papytianum: & de Orphitiano S C. Symmachus,

Quique dedit leges Orphitus Æneadis.

Cæterum post hanc adnotationem omissa est nescio quomodo illa veteris ex. quæ mihi vsque adeo placet, vt eam hic inseri velim.

POSITVS *modo villicus vrbis*] Eleganter sub Nerone vrbis præfecturam iacuisse dicit. quasi scilicet vrbs ipsa iam tum esset villa principis, & de villico vrbano Satyra iii.

pa. 64. li. 3. VISELLIENSIS] V... Tacit, Dialog. de Orat. M. Fabius Quintil Crispi iucunditatem commendat libro xij. & huius illud in Tyrannum Ne musca quidem.

ib. li. 4. SIMVL *oratione*] Fort. Simulatione. & paulo post. bis millies sestertium.

pa. 65 li. 1. SED *precipue Caesaris*] Valla addit, Tiberij nomen, nescio quam bene.

ib. li. 4 AVT *negantem*] An, ue aut negans eum argueret, aut adsentiens semet mend. de hon.

ib. li. PERIIT *per fraudem Agrippinae*] Ergo sub Nerone. Et extat de Crispi morte carmen, quod Anneo Senecae tribuitur. Non idem igitur sub Domitiano.

pa. 166 li. 11 SERVILIVS] Seruius, vt & Satyr. vj.

pa. 169 li. 1 TIBIAM] F. Liuiam.

ib. li. 9 MATVTINO] Ser. in xj. Aen.

ib. li. 12 SAPIENTIAE *ri.. iorem*] Malim, rigorem.

ib. li. 16 QVI *ad portam Aric.*] Senec. de vita beat.

pa. 176 li. 3 FIEBATVR] An, Ferebatur.

V.

pa. 179 li. 3 VT *per equitem*] F. pro equite Ro. & paulo post, quibus primis.

ib. li. 8 NE *nihil agitis*] Aut interrogationis nota addenda aut potius legendum, agatis. Quod sequitur valde corruptum est. hæc tamen remedia pro tempore occurrunt. Dum autem caussam v. c. dig. agit, precibus & g. f. a. d. c. a. i. n. a. d. r. quam concessam sibi libertatem à M. ad quem lectio bonorum Fauonij pertinuerat. Iam autem senex, &c. cur scriptum quoque Censorium venderet.]

ib. li. 15 GABBA] Puto rectius, Galba, si modo idem ille est, quem Martialis ob sales & iocos laudat.

pa. 183 li. 7 ELVIDIVS] Hæc ex Probo Vallæ. ac dubito ne ipsius potius sint, quam Probi.

pag. 190 li. 5 MANICASTI] Delenda mendi nota. Est enim hoc posterioris sæculi verbum. Manicare est ὀρθρίζειν. Luc. xxj. quod memini notasse me apud Augustinum in libro Iudicum, & epistola quadam, quæ nunc properanti non succurrit.

pa. 196 li. 1. HIC. *sub Claud.*] Et hæc à Valla, vt Probi, relata: & sunt fortassis ipsius Vallæ.

pa. 197 li. 10 IN *latrunculatorum iussu*] lego, latrunculorum Iusu. & paulo post, repente etiam.

pa. 204 li. 3 CAPILLA *campi doctore*] Hæc fuit interlinearis glossa. quæ coniecturam eorum non nihil adiuuat, qui, hirsuto, malunt. quanquam & illud ferri posse videatur & quod ex Homero & Eustathio aliqui tradunt, longius petitum videri potest.

ib. li. 4 ANTIQVITVS *nobilium*] πορφύραν χρυσῆν 1. Machab. xj.

VI.

pa. 22 li. 3 NANCTVM] An, nectum: vt apud Hieronymum ad Demetriadem. an, nexum. Conopæi etiam mentio est in libro Iudith. c. x.

ib. li. 6 POST *magni Alex.*] An, post mortem magni Alex. occupauit Pt. Lagus, à quo deinceps.

pa. 225 li. 13 IN *quo vtebantur*] Distingue, quo vtebantur meretrices flauo. Nigro nam crine matronæ vtebantur.

pa.231.li.6. PICTVRAM *obstant*] Vel leg.picturæ, vel, abdant.

ib.lib.14. A BARBARO] Forte, ab auo.Et illud,supplicio, supereſſe videtur. *Commiſturum*, leg.committunt.

pa.282.li.4. CVM *magis &*] Fort.cum agit.

pa.258.li. IACTATIONIBVS *luten*] Sequitur, luteum calcas. vnde & quidam verſu 427.huius Satyræ,luteo, legendum putarunt.

ib.li.15 FLVCTVM] Sic in obſcœno carmine.Fluctuante lumbo.

pa.262 li.15 AD *quas non Clodius arsit*] Vall. ex ſuo Probo, Lodius pro Ludius.

pa.270 li.1 SALLVSTIVS] vet.ex.Sallos eius.

pa.271 li.1 QVID *Seres*] Martial IX.de eadem re,

Scit quid in Arſacia Pacorus deliberet aula.

pa.272 li.6 ALTERAS] Mendi nota tollenda & ſcribendum, Halteras.

ib.li.8 NON *cogit exclamare*] Senec. Epiſt. LVII.

pa.272 li.5 NAM *duo negatiui*] Donatus in illud Andriæ, Neque tu aut dicas tibi non prædictum,Duæ,inquit, negatiuæ faciunt vnam confeſſiuam. Sic habet vet ex.

pa.279 li.2 POPPAEA *uxor*] Plin.libro XI.& XXVIIJ.

pa.281 li.4 LANIPENDIA] Paul.in L.XXXJ. D. de donat. inter vir. & vx. vet. gloſſ.Lanipendius ταλασιουργός. Ornatrix, κομμώτρια

ib.li.12 AVRO *clauas*] Malim, clauatas.

pa.290 li.1 TARQVINII *Superbi*] Vet. ex. additum habuit, coci. quo quid ſignificetur, neſcio.annotatum tamen hic volui.paulo poſt dele ad illud, minaret, mendi notam.

pa.293.li.11 LEGEM *Moyſi*] Vet. ex. Moyſei.

pa.300 li.10 PRAEMISSAE *do.*] Malim, promiſſæ.

pa.301 li.11 IN *vnum red.*] Apud Vallam eſt, redigit, & ignorata quadam tacita prece locum aggeſtione conſecrat. Cic. II. de legibus.

pa.306 li.10 CALIGVLAM *ſignificat*] Hæc potius pertinent ad illa, vt auunculus ille Neronis.

ib. li.19 VIRGILIVS] IIII. Æn. vbi & hunc locum Seruius citat, Quod præcedit de Probo, eſt ex Vallæ exemplari, & infra ad illud Iouis, delenda, mendi nota.

pa.311 li.7 DEFVNCTO *marito*] Addit, Vall. Drymione. & paulo poſt, vino melius quam, veneno. Pertinet vero ad hunc locum Romanus lapis.

PONTIA TITI PONTII FILIA HIC SITA SVM QVÆ DVOBVS NATIS A ME VENENO COVSVMPTIS, AVARITIÆ OPVS MISERE MIHI MORTEM CONSCIVI. TV QISQVIS, ES, QVI HAC TRANSIS, SI PIVS ES, QVÆSO A ME OCVLOS AVERTE.

Sunt tamen qui de Vettij Bolani vxore interpretentur ex Statio v.Syl.

VII.

pa.331 li.1 CONTENTVS *fama*] Huc pertinet illa vetus inſcriptio.

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

ib. li. 4 AVT *Serrana vas fictile in quo at Serr.*] An potius, aut Serranum vas fictile, in quo Attilius Serranus ſolebat manducare. Attilium Serranum agri paterni iugera quatuor ſedulo coluiſſe legimus; mendicaſſe non legimus.

pa.336 li. 8 PROPTER *faſcinum*] Addit Valla, Quia homines ſibi non promittunt proſpera propter faſcinum: nos potius vetuſtiſſ. exemplaris noſtri auctoritatem ſequimur.

pa. 3 8 li. 8 EPIMENIA.] Hoc etiam verbi extare in Eclogis Polybij de legationibus. Scal. er noster admoruit Illud miror non animaduersum apud Io. Cassianum libro IIII. Instit. capite 22. Eadem forma Menemenia siue Menomenia dicta, quæ in singulos menses, aut potius, de mense in mensem, vt ita dixerim, parantur. Epimenia, quæ ad mensem vnum. Quod sequitur de solido & quintis valde notandum, meliore otio eset.

pa. 346. li. 1. PROVERBIVM *de Cambr.*] Scio hæc à Politiano derisa quondam, nec tamen contemnenda putaui.

pa. 347. li. 10 MARITVS *recip.*] An potius, marito vt recipiat oculos.

pa. 354. li. 3. VENTIDIVS *ex munitione.*] An ex mulione? & paulo post, Antonio & Augusto. Ventidij huius mentionem reperio in Epistola quadam Bruti apud Ciceronem.

VIII.

pa. 367. li. 7 OSTE *senex.*] An potius,
Oscesenex, Catinaque puer, Cumana meretrix,
quem versum aut ego fallor aut memini legisse me inter meliores Seruij reliquias, quas P. Daniel am. eius noster vir opt. & erud. ex suis nostrisque exemplaribus pridem collegit & publico debet.

pa. 371. li. 6. POPVLVS *Aegypti.*] Iul. Firmicus in libello errore de prophan. relig. & alij.

pa. 375. li. 11. ORNAMENTA *rhedarum.*] Vet. habuit, redarion.

pa. 383. li. 3. FVRTVS.] Furta.

pa. 385. li. 1 NON *sunt nuda verba.*] Petron. Sententiarum vanissimus strepitus. &, Audirem sententias, id est vitream fractam, & somniorum interpretamenta. item, fabulosum sententiarum commentum.

ib. li. 3. SI *e rebus.*] An, Ephœbus.

pa. 389. li. 1. QVOD *inter rad. mitt.*] Adde ex vet. ex in catabathmo.

ib. li. 7. EPONA *dea mulionum.*] Huc referenda est antiqui lapidis inscriptio ad Heluetica balnea, quæ nunc quidem ad manum non est.

pa. 391. li. 9. INTER *Alamanniam.*] Spartian. sub Proculo, Alemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur.

pa. 393. li. 10. SIPARIVM.] Conferam Donati verba, sed emendatiora ex vet. ex. Aulæa quoque in scena intexta sternuntur, pro quibus siparia ætas posterior accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistat, dum fabularum actus commutantur.

pa. 396 lib. 3. HIC *Lentulus.*] Meminerunt Tertull. in Apologetico, & in libro de pallio. Hieronymus ad Sabinianum, alij. Lauteoli etiam Ioseph. xix. Antiq.

pa. 398. li. 12. DECRESCENTIBVS.] Vet. descrentibus.

p. 401. li. 4. PRO *harum morte.*] Post h. mortem.

pa. 412. li. 8. ASYLVM *in loco.*] An, in luco.

IX.

pa. 414. li. 1. NEBVLO.] Nævolus φιλόσοφος.

pa. 415. li. 3. SVMPSIT *pœna.*] melius, poeta.

ib. li. 6. LVCVLLVS.] Lege, Lucilius, —— *gustaui crustula solus*: id est, placentam. Refertur & a vet. interprete Horat. ad lib. 1. Satyr. 1.

pa. 417. li. 1. ACCVRARE.] Vet. ex. habuit, accusare.

ib. li. 10. QVI *diuites.*] Melius, qui diuitibus se incl. viris. & paulo post, pro clipticis lege dypticis.

pa. 421. li. 4. INCVLTV.] Scribe, En cui tu.

p. 429. l. 7. PALINROTION.] Apud Apollodorum III. Biblioth. Alirrhothium

pa. 431. li. 1. QVI *inlata carp.*] Hinc ille apud Petronium Carpus.

pa. 432. li. 1. VIRGO *Vesta.*] An quæ Damiatrix Festo.

pa. 435. li. 3. LATVRVS.] Puto mendi notam delen am. & leg. spectem. Fuerunt suo cuique sæculo vt vitia, sic verba sua. huius generis sunt illa in his glossis, Maltare, manicare, minare, plagare, lenare, similare, decolare, acium, coruscu, sabana, anni laulia, catomum, delipes, luteum, consiliator, glutto, matra. armaria concubium, calcearium, retrior, manc parius gutturosus & illu l. nam, secũdo tertioque loco positum: sed & scribendi forma, Thensauru, formon us, Spania, aliaque, quorum nonnulla & apud antiqu ores scriptores notari possunt.

pa. 440. li. 5. VSQVE *ad Cereslem.*] De arca Senatus locus est in Aureliani ad eum epist. apud Fl. Vopiscum. Est præterea (inquit) vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio, quam cupio.

ib. li. 11. VINVM *coloratum.*] Vet. ex. habuit, coleratum.

pa. 496. li. 12. TABVLAM *patronatus.*] Huiusmodi plures exhibent hodieque veteres lapides, quorum aliquos retulit Onufr. in Comment. Fastor.

ib. li. 9. CONIRARE *cum fuerunt.*] Vet. ex. eum inimicorum, vt fortasse legendum sit, Conflari, cum ij quorum fuerunt.

pa. 448. li. 8. PRAEFECTVS *vrbi.*] Immo potius PP. Et quod mox de eodem Seiano tutorem haberi pr ncipis ad patric atus dignitatem refert, Constantini magis seculo congruit, quo primum cœpere patrit j dici patres Imperator .m, nouo honoris, titulo vt Zosimus auctor est.

pag. 453. li. 5. SEDENTIS.] leg. *Sedentu*) Significat diu rur; iter vixisse Capr i.

pa. 458. li. 4. HIC *versu.*] In vet. ex. hæc sunt posterioris manus.

pa. 460. li. 1. LOR CA *&' fr.*] Ser. tu xi. Aen.

pa. 463. li 3. D AE *sunt.*] Lego, Duo sunt, Aethiopes scilicet, Orientes & Occidentes. In occasum. & Stat. 2. Thebaid. Æthiopesque alios. In vetustis. tame i ex. hoc loco sc ii tum uit, alto que Elephantos non lios.

ib. li. 10. AFVLMINE *ictum.*] Aut hæc alterius sunt interpretis, aut legendum, frigore.

pa. 465. li. 14. Insulæ *angu te.*] Indo & Satyr. 1. breues Gyaræ, quod quid emẽdare conati sunt, saltem Senecam legant in con olatione ad Marciam.

pa. 468 li. 12. NE *maculam inferret secundum ius.*] Pertinent hæc ad legem Æliam, de qua & nos ante viginti annos plura.

pa. 476. li. 5. QVOD *desides.*] Vet. ex. habuit, desipes, quod retinendum censeo, seo, vt sint desipes, infurniti.

pa. 482. li. 2. APVD *cæteros.*] Fort. sicut.

ib. li. 11. CVM *Sylla.*] Hæc ego aliquando sumpta putaui ex opusculo Iulij cuiusdam Exuperantij de Mario, cuius exempla habeo, sane non tanti vt à nostris maiore desiderio expeti debeat, quam ant Eugrafij integer in Terentium cõmentarius, aut alterius, & forte an Probi nostri, saec non Vulcatii, in orationes aliquot Ciceronis fragmenta, quorum tamen bonam copiam bonis viris, si cui vsui esse possint, vltro offero, sed postea comperi esse alterius æque tenuis ac ieiuni scriptoris. vt illa de Euryphyle & Telepho.

XI.

pa. 501. li. 7. E CAELO *descendit.*] Citatur hic locus à Macrobio commentar. 1. in Somnium Scip.

pa. 505 li. 6. & 9. PATRIMONIVM.] Leg. parsimoniam. vtroque loco.

pa. 5 3. li. 9. QVI *cibus primus antiquorum fuit.*] Latinorum scilicet & Romanorum, vt & Plinius scripsit libro XVIII. cap. 7. & 8. Primus hominum fraga & glandes: quod cum vel Grammaticorum pueris notum sit, mirari satis non possum cur in illa Saturniæ ætatis descriptione, Satyr. xiij. etiam critici tam diu, farra, ruserint.

pa. 519. li. 11 AD *citras profecit.*] Emendo, cætras: scutum loreum, quo vtuntur Afri, inquit Seruius.

pa. 528 li. 2. VNVS *est missus qui ordinarius*] An non potius ordearius quod ex sequentibus videtur. & Satyr. viij. —— *effundit iumentis hordea lassis.* In veteribus etiam glossis hordearias quadrigas legimus dictas, quia victori agitatori hordeum præmium dabatur. Hordearios gladiatores à cibo vocatos Plinius scribit libro xviij. capite 7. & Festo hordearium æs. quod pro hordeo equiti Ro. dabatur.

ib. li. 4. QVONIAM *multi equi frangebantur*] Hinc illa Boëtij querela III. de consolat. Prætura, magna olim potestas, nunc inane nomen & Senatorij census grauis sarcina. Est & de hac re Zosimi locus II. Nouæ hist.

XII.

pa. 536. li. 9. SPANAS *Veticas*] Scribe ex vsu sæculi, Spaniæ Bæticæ.

p. 538. l. 5. ADDE *& bascaudas*] Vet. ex habuit, malcaudas.

pa. 540 li. 8. INTER *sitarchiam & securem*] Deleatur mendi nota.

ib. li. 16. QVOD *dicunt artemonem*] Act. xxvij. 40.

pa. 542. li. 11. MOLLES *focos*] In vet. cod. sunt hæc recentioris scripturæ. & paulo post, scribe Mirum est nam vt amico f. habenti aliquis a. iam impensius.

pa. 549 li. 1. VELVTI *filia ptatoru*] Repone, captatoris.

XIII.

pa. 556 li. 3. Παῖδες δὶς γέροντες] In vet. ex. παῖδες οἱ γέροντες.

pa. 560 li. 9. QVAE *resi em fœdes sacrificiis lustrari debet*] An potius, quæ rei ideo fordis sacrificiis lustrari debet. Sed de agna loquitur Satyricus. De boue Festus, Naso. Vet. glossæ. Forda (sic enim lego) θυσία ἐγκύμονος βοός.

pa. 562 li. 2. MONSTRIS] Videtur respexisse ad illud Cic. II. de diuinat. Si quod raro fit, id portentum putandum est, sapientem esse portentum est. Sæpius enim mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse.

pa. 556 li. 6. MELIVS *est ægrotare*] Eadem fere sententia apud Syracidem Ecclesiastic. xxx. 14. vtraque sensus communis, vt & illa in Satyr. vi. Homo sum nata vt peccem.

XIIII.

pa. 592 li. 1. DVO *sabana*] Recte. Male quidam sabaria inter instrumenta Ecclesiastica retulerunt pro sabanis, quorum vsum in baptismo Victoris Vticensis historia indicat lib. III.

pa. 597 li. 6. ANAGLYPA *sigilla*] Explicat illud, vasa aspera. non, læue argentum, quod celato & anaglypho opponitur. vnde & læues lances Scæuolæ nostro in L. pen. §. pater. D. de legat. libro III. & idem purum Saty. x. nisi quis ex Sex. Pompeio interpretari malit, quod in vsu spurco non fuerit.

ib. li. 9. NON πρίσματος] vet. ex. ῥίσματος. meminit Eutychius grãmaticus, siue is Siccensis Proculus fuit, siue Eutyches alius, in Arte.

pa. 599 li. 5. NAM *antiquus crucibus figebant*] S. Augustin. Quæst. in vet. testam. Antea homines cruci figebantur, quod postea edicto prohibitum manet. hoc vero edictum Constantino tribuunt Ecclesiasticæ historiæ scriptores.

pa. 600 li. 5. FORTVNAE *apud*] Et hæc manifesto sunt diuersorum interpretum.

pa. 601 li. 1. LEGITVR *in Suetonio*] Vet. ex. habuit Stonio, quod nos audacius emendauimus, Sueton ipsius auctoritate in Claudio.

pa. 605 li. 13. QVIS *fidem veræ sel.*] Malim, finem. quanquam & illud ferri posse non negem.

pa. 611 li. 3. Σχῆμα ὑπονοίας] Videtur potius ex Alexandro Rhetore σχῆμα ἐπιμονῆς.

pa. 617 li. 3. ID *est, cana*] An coria.

pa. 618. li. 3. TONDERE *barbam*] Vet. ex. habuit, condere.

pa. 627 li. 6. GETICAS] An potius, Creticas.

pa. 630 li. 7. QVAMVIS *se non consciendis*] Malim, conscie.

pa. 633 li. 3. VICINIS] An potius, causa ignis. Pertinet vero hic locus maxime ad ea quæ in libris nostris de officio Præfecti vigilum tradiuntur. & Sparteoli fortasse sunt, quos Dion & Xiphilin. in Aug. Græcis ... vocatos scribunt. nisi quis Viocuros interpretari malit, aut potius quos Paulus Tribunos, Sparteolorum scilicet, qui iam nomen suum huic nostro debitum sunt.

XV.

pa. 639 li. 7. HANC *Canbis rex iussit*] Lege, Cambyses. Plin. lib. xxxvj.
ib. li. 8. MAGICE *consecrata*] In vet. ex. maicae.

pa. 643 li 5. QVIA *in Ægypto militem tenuit*] An potius vitem? insigne centurionis. Nam ad præfecturam cohortis in Oasa missus traditur. Hæc porro si ad Consulatum Appij Iunij Sabini referamus (nam Iunij nomen habuit opt. & vetustiss exemplar, habuit & aliud secundæ notæ, nec temere mutandum censeo) pertinebunt ad annum V.C. DCCCXXXVII. quo is collega fuit Domitiani; cuius hic etiã satyricè perpetuum Consulatum silentio notari non abs re quis putauerit.

ib. lib. 8. NON *Cyclops sed tragœdiæ*] Lego, seu trag.

pa. 648 li. 7. NEC *hunc lapidem*] Ser. in iiij. Æn.

pa. 650 li. 2. FOCVM *communem immolarunt*] Lego, non violarunt, Et Volusium Pythagoræum fuisse innuit.

pa. 652 li. 1. Zeno *stoicæ sectæ ab eor.*] Hoc videtur voluisse, Zeno stoicæ sectæ auctor, qui quod honestum esset, id summum & solum bonum esse dicebat.

pa. 653 li. 10. REX *Thaus*] Lege Thoas. Supra etiam dele illud, ciuitas

pa. 655 li. 3. CADAVERA *deuorarent*] Lege cadauera deuorantes.

pa. 658 li. 5. ORA *maturæ*] Malim, ὡραίας, maturæ. quod N. Fabro nostro visum est: Fabro, cuius amor merito mihi erescit in horas.

ib. li. 6. VEL *terra clauditur*] Repone.

VEL *terra clauditur*] Sepelitur infans mortuus.

ib. li. 7. & 8. ET *face dignus Arcana*, &c.] Dignus sacerdotio.

p. 661 li. 10. SAMIVS *philosophus*] Puto leg. Pythagoras Samius philosophus propter cognationem inter se, &c. auersatus & fabam. quod sequitur de flore fabæ, alibi me legisse non memini: ne apud Porphyrium quidem, qui hanc hæresim doctissimis & elegantissimis libris defendere conatus est.

ib. li. 13. QVEM *animum esse dicunt*] Ciceronis est ex libro de consolatione, cuius est illud: Ex diuinitate omnes animos haustos, aut libatos Deorum cognatione teneri.

XVI.

pa. 663 li. 3. ISTA *a pler.*] Referuntur tamen ex ea quædam vt Iuuen. non à Prisciano modo, sed & à Ser. in i. & ij. Æn.

pa. 664 li. 2. VEL *si sint pericula*] Fortassis, vel si absint.

pa. 666 li. 1. DARVPSIS *militibus*] Fort. Pro ipsis.

ib. li. 7. IGNAVVS *de mulino*] Malim, in alio Mutinensis, rhetor aliquis de Mutina: vel mulino, id est, ignauus.

pa. 668 li. 3. ANTIQVIS *si testimonium*] Dematur asteriscus. Sed ne hæc quidem notare institueram, & iumenta vocant, & Sol inclinat, vt Satyrici tandem nostri & verbis & consilio viar. Itaque finem facio: tantum illud addam, quod sequitur de castrensi peculio esse ex interlineari glossa. quæ & signorum comitem, vexillarium interpretatur. Verum hæc, quod initio admonui, non vnius ingenij, vt scripturæ, sic vitiorum & errorum mixturam passa sunt, quæ dignoscere ac recensere, Criticæ opus est.

THEOD. PVLMANNI IN D. IVNII IVVENALIS SATYRAS,

ANNOTATIONES, QVIBVS ET CASTIGATIONVM suarum rationem reddit, & loca difficiliora è scriptis doctissimorum hominum explicat.

IN SATYRA PRIMA.

versu primo. NVNQVAMNE *reponam?*] L. Ioannes Scoppa Collectaneorum, capite 27. Ego Iuuenalis ero semper auditor aliorum carminum, & nunquam consuetudinem audiendi aliena reiiciam, vt scribam? Turneb. aduersariorum libro 20. capite 8. Significat, inquit, se vicem illis poetis referre velle quorum recitationibus crebris toties vexatus sit, ne eis sit impune Reponam igitur valet, vlciscar eos, vicissimque eis gratiam referam recitando poëma meum quorum toties auditor fui. Theseidem autem Codri, longum poëma de Theseo interpretatur multis diebus recitatum cum instar esset Æneidis Virgilianæ.

v. 7. NOTA *magis nulli domus est sua, quàm mihi lucus Martis.*] Ita libri antiqui. Lucum Martis qui & in Ponto erat & Albæ, pro quocunque luco dixit ad ambitiosas poetarum descriptiones alludens. Vide Turneb. libro 20. capite 8. Ptol. Flauius Coniectaneorum centuria 1. *luctus*, legit, vt per id intelligatur bellũ Troianum, quod scripsit Nero, & obiter lacinat sæuissimum Imperatorem, qui non dubitauit vrbem incendere, vt scriberet Troica.

Ventilet æstiuum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat maioris pondera gemmæ.

Veterum quibusdam, qui lautiores & elegantiores erant (tantus eorum luxus fuit) anuli duorum generum fuere, æstiui & hiberni: hiberni fuerunt maioris ponderis, æstiui autem leuioris. Vide Turneb. libro 20. cap. 11.

v. 36. THYMELE *summissa Latino.*] Latinus mimus erat. & Thymele mima, quæ cum Latino sæpe gestum agebat. Mimi igitur argumentum egit cum ea Latinus, in quo cum ea vt aliena vxore mœchus pæne deprehendebatur, vel marito de adulterio aliquorum delatione suspectus erat: sed dolosam & astutam mœcham ad maritum allegauit. quæ ei os sublimeret, & periculo Latinum & crimine eximeret. Id igitur facere Iuuenalis ad extremum iacit ex argumento notissimi illa tempestate mimi: quemadmodum Latinus deprecatrice mœcha vsus est, sic pro se quosdam ad delatorem placandum deprecatores mittere. Turneb. libro vigesimo capite 8.

v. 73. AVDE *aliquid breuibus Gyaris.*] Ita libri antiqui. Iunius, *Breuibus Gyaris*: quem vide in Adag. cent. 5.

v. 94. QVIS *fercula septem Secreto cœnauit auus?* Conqueritur de superbia & luxu Romanorum, qui clientes [illegible] non adhibebant, nec iam rectam cœnam dabant, sed sportulam, quæ ex eo nomẽ habuisse videtur, quod pecunia in sportula

d uideretur in atrio domus diuitum. scribit n... *nunc sportula primo Limine parua sedet*, vel quòd dari aliquando esset solita cœna in sportula, quod δεῖπνον ἀπὸ σπυρίδος dicebatur: cœnæ autem vice dabatur pecuniaria sportula. Turn. lib. libro vigesimo capite 8.

v. 105. *Sed quinque tabernæ Quadringenta parant.* quinque, quas habeo in foro, tabernæ parant mihi censum equestrem. Turn. lib. 20. cap. 8.

v. 11 PEDIBVS *qui venerat albis.*] id est, cretatis. cretaceis namque ... calceis venales ... erant inducti prostituebantur. Plin. lib. 35. cap. vlt. vbi de hoc ipso Claud... libertto fit mentio, vt & apud Plin. Iuniorem lib. 7. & 8. epist. Hæc Iunius. Vide Brodæi Miscel. lib. 1. cap. 17.

v. 11 ——— ET *si funesta pecunia templo*
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Constat tamen Pecuniam in Deorum numero repositam fuisse vel Arnobio auctore. Vide Turneb. lib. 11. cap. 2...

v. 116. QVAEQVI *salutato crepitat Concordia nido.*] Vide Polit. Miscell. cap. 67. Gyraldi Syntagma 1. De Deis ex humanis actionibus, & Adriani Turn. lib. 8. c. 18. In lib. collegij Catharinæ Nouiomag. emendatissimo *ciconia* scriptum fuit, eandemque lectionem Iacobus Susius vir clarissimus in tribus vetustissimis exemplaribus se reperisse Hadr. Iunio testatus est.

v. 130. ATQVE. *Alabarches.*] Hanc veram esse lectionem Iacob. Cuiacius Iurisconsultorum nostri temporis facile princeps in publicis lectionibus primus ... admonuit, quod mihi amice nuper suis litteris indicauit Gerardus Falkeburgius, homo summa eruditione & fide, est enim, ἄλαβα, teste Helychio, μέλαν ᾧ γράφομεν, id est, atramentum, quo scribimus, Alabarches scripturæ magister. Cic. ad Atticum lib. 2. Epist. 17. Velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches. Vide Brod. Miscell. lib. 4. cap. 2.

v. 153. NON *audeo dicere nomen*] Ptol. Flauius Côiectaneorũ cẽturia 1. *nunc.* leg.

v. 154. IGNOSCAT *Mucius.* Mucius fortissimus, & patientissimus, fuit qui patienter ferebat quidquid de se dicebatur.

v. 155. PONE *Tigillinum.* De Ophonio Tigillino Tacit. lib. 14. & 18.

v. 157. ET *latum media sulcum deducit arena.*] Ita libri antiqui. Britannicus nonnullos legere scribit, *deducis:* alios, *qui ducit.* Flauius Coniect. cent. 1. legit hoc modo

——— ——— *fumant.*
Qui dedit ergo tribus patuos aconita vehatur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciat nos,
Et latum media sulcum deducat arena.

v. 169 HAEC, *anime, ante tubas.* Ita Cælius Secundus, vt poëta seipse adhortetur ad cogitandum periculum antequam pugnam ineat. id est, antequam stylum in Romanos principes stringat. Liber collegij. Cathar. *Hæc animante tuba*, & interstitio, *animo ante tubas*: quod & Iunius in vet. lib. suo reperit. P. M. & Susij liber etiam teste Iunio, *Hæc animante tuba.*

II.

v. 7. CLEANTHAS] Accusatiuus pluralis primæ declinationis est, Attico more: vt Socratas, Diogenas: Vide Turneb. lib. 15. cap. 17.

v. 8. FRONTIS.] Ita N. P. M. vulgati aliquot. *Fronto.* Vide. Turneb. libro 15. cap. 17.

v. 15. ATQVE *supercilio breuior coma.*] In Stoicos dicit, qui præ se ferebant magnam in vultu seueritatem, cùm tamen interea clam fœdis libidinibus dediti essent. hi alere comam delicatum putarent & parum virile capillum rasitant, & ἀκρῳμίας erant. Vide Tur. lib. 15. cap. 17.

v. 29. & 30. PERIBOMIVS.] Sic N. P. & Tur. li. 15. ca. 17. non *Peribonius*

v. 34. QVALIS *erat tragico nuper pollutus adulter Concubitu.*) De Caligula

ſentit opinor, de cuius inceſtu vide Suidam in γαΐω : niſi de Auguſto dicamus, de quo ita in Calig. Suetonius. Prædicabat matrem ſuam ex inceſto, quod Auguſtus cum Iulia filia admiſiſſet, procreatam. Hæc Iunius.

v. 36. LARONIA.] N. P. M. *Lauronia*, Turneb. lib. 15. cap. 17. ex priſcis codicibus etiam *Laironia* legit.

v. 43. QVOD *ſi vexantur leges*] Valet, ſi negotium eſt legibus exhibendum, & ſi aduerſantiæ ſunt, ſunt contra vitia qui enim vocantur vt veniant, eis labor iniungitur & vexari videntur. Turneb. lib. 15. cap. 17.

v. 53. COMEDVNT *coliphia pauca.*] Coliphia, panes in ſimilitudinem virilis membri. Annot. Iunij ex manuſcript.

v. 81. VVAQVE *conſpecta liuorem ducit ab vua.*] Hoc ego deliueſcentibus ſub vindemiam acinis vuarum accipio ex populi opinione dictum, cenſentis vbi liuere & nigreſcere cœperit vnus vuæ acinus, protinus propinquum eo conſpecto velut inuidia quadam ſimilem colorem ducere ſolitum eſſe: dum denique tota vua mature celer & nigra eſſet. quod autem in acino dixi, idem in vuis fieri cenſebant. vbi enim vuam videtur vua matureſcentem & liuidam, eundem colorem ab ea trahi. Turneb. lib. 15. cap. 17.

v. 92. CECROPIAM *ſoliti Baptæ laſſare Cotytto.*] Polit. Miſcell. c. 10. & Hadr. Iunij. Adag. cent. j.

v. 93. TACTVM.] Sic N. P. M. & Turneb. lib. 15. cap. 17. non *tinctum*. Tangere autem veteres pro tingere, imbuere, linere, aſpergere etiam dixerunt.

v. 98. ET *per Iunonem, domini iurante miniſtro.*] De viro molli quique pro muliere poſſit haberi. Sed & mulieres iurabant, vt ait Petronius, Iunonem ſuam. Vide Turneb. lib. 3. cap. 20. Polit. Miſcell. cap. 89. & Ioannis Baptiſtæ Pij Comment. in Ciſtelli Plauti.

v. NIMIRVM *ſummi Ducis, &c.*] Senſus eſt parum conſentaneum eſſe Galbam interficere & cutem curare. alterum enim viri fortis eſt, alterum mollis & fracti: nec conſtantet facit qui in acie palatium & imperium affectat, & tueri atque retinere conatur & de ſtatione ſua dimicat & capite: & qui faciem mangonio & lenocinio fucat & expolit. Turneb. lib. 15 cap. 17.

v. 118 CANTAVERAT *ære.*] Ita N. P. M. & Turneb. lib. 15. cap. 17. non *cantauerit*: quod eſt, ſiue eſſet tibicen.

v. 119. DICTVM *feliciter.* Id ex eo ſcriptum eſt, quod omina in nuptiis fauſtæque acclamationes adhibebantur. Vide Turneb. lib. 15. cap. 17.

v. 139. IN *corpora*] Sic Iunij liber, & melius, vt inquit Turneb. lib. 15. cap. 17. N. P. M. *corpore.*

v. 141. TVRGIDA *non prodeſt condita pyxide Lyde.*] Ita liber collegij Catharinæ, & Iunij vet. non *in pyxide*. Turneb. lib. 15. cap. 17. quidquid, inquit, digladientur grammatici, legendum *condita pyxide* è iuratis libris exiſtimo: ac de vaguentaria intelligo, cuius medicamenta promittebat ſterilitatem curantia, qualia à medicis referuntur. Lydiæ autem mulieres turgidæ erant. Vide Polit. Miſcell. c. 46. Iunius ex manuſc. Ferunt Phyſici quòd mulier ſterilis poſſit concipere ſi pyxide incluſam araneam geſtet in ſinu. Lyda autem fuit Arachne.

v. 155. TOT *bellorum animæ, quoties hinc talis ad illos Vmbra venit?*] Non putant, inquit Iuuenalis, eſſe vllos inferos hodie, niſi qui perpuſilli pueri ſunt, tu tamen inferos eſſe putato, & illic manes eſſe Curij & Fabricij iuuentutiſque Cannenſis. Cum igitur ad eos tales deſcendunt, nonne cupiunt ſe luſtrari & expiari, vt contaminatos impudiciſſimorum adſpectu? legendum igitur hac interpunctione. Turneb. lib. 15. cap. 17.

v. 160. ARMA *quid vltra Litora Iuuernæ, &c.*] Sic N. P. M. Iunius & Turneb. lib. 15. cap. 17. *arma quidem vltra Litora promouimus*, è ſcriptis libris ſine interrogatione legunt.

III.

v. 11. SVBSTITIT *ad veteres arcus.*] De arcubus aquæductuum qui illic erant interpretandum putamus. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 12. *Hic, vbi nocturna Numa constituebat amicæ.*] Valet, vbi ad constitutum illi denuntiabat: vnde & venire ad constitutum dicimus. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 33. ET *præbere caput domina venale sub hasta.*] Valet, qui se etiam vendi sub hasta in auctione pati possunt. Municipalem autem arenam dixit ad cótemptum, quòd in muneribus gladiatoriis municipiorum, non vrbis operam locarint, Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 35. NOTAEQVE *per oppida bucca.*] id est, hominis sæpius per vulgi ora traducti Iunius.

v. 36. ET *verso pollice vulgi.* Ita libri antiqui P. N. M. & Polit. miscell. cap. 42. Iunij liber, *vulgus*, quod & N. in interstitio habebat. Erasmus Adag. 46. Chil. 1. cent. 8. *conuerso pollice vulgi* legit.

Rusticus ille tuus sumit trechedipna Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.

Interpretes vesteis parasiticas accipiũt: quæ notio non conuenit vel niceteriis, vel ceromatico collo. Ego gymnasticas intelligo vesteis, quæ à cursu nomen habent, & cena, vt perstringat rusticos Romanos acriter, qui tam dediti fuerint gymnasticis & Græcanicis exercitationibus, vtijs prope vitam, & spiritum ducere viderentur, ad eáque tanquam ad cenam currerent: qua veste etiam esuritores fortasse Græculi ad cenam cursitantes vti solebant. quare trechedipna heic iocoso vocabulo endromidem appellari reor. Turneb lib. 3. cap. 17

v. 81. HORVM *ego non fugiam conchylia?*] Id est, non profugiam Roma, cum videam in ea Græculos tam locupletes & diuites esse, vt conchyliata veste abundent? Vide Turneb. lib. 9. cap. 5. In Iunij lib. *Horum non.*

v. 83. ADVECTVS *Romam quo pruna & coctona vento?*] Iunius Prouerbium probrosum in aduenas. Coctona, ficus paruæ genus, & variè apud auctores scribitur. alij *cottona* & *Cotona*, à Cotone vrbe. N. & M. *coctana*: P. *cottana*: alij cotana.

v. 108 SI *trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.*] Id est, si trullam vini ebibit ita vt & fundum inuerterit, & epoto toto vino labris sugens crepuerit, & strepitum dederit, Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 116. STOICVS *occidit Boream delator amicum.*] Iunius ex manusc. Heliodorũ notat Stoicum, alij de Egnatio exponunt, qui tamen an Græcus fuerit, ignoro.

v. 142. MAGNAQVE *parapside cenat.*] Ita & libri antiqui. N. P. M. & Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 158. *Pinnirapi cultos iuuenes.*] Retiarios intelligit.

v. 162. *Quando in consilio est Ædilibus?*] Magistratus de re aliqua cogituri, aut consultaturi sibi aduocabant, quos in consilio haberent. Cic. de amicitia: Cum ad me, qui aderam Lenati & Rutilio Coss. in consilio deprecatum venisset. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 174. TANDEMQVE *redit ad pulpita notum Exodium.*] Exodia in Atellanis fabulis diuerbia vocabantur, quod tragœdiis scena egressis, ad recreandum spectatorem, è pristina mæstitia subiiciebantur. Vide Turn. lib. 10. cap. 27.

v. 188. PRAESTARE *tributa clientes Cogimur.*] Ita liber Collegij Catharinæ, non, *præstant.*

v. 212. SI *magna Asturi.*] Sic lib. coll. Cath. & Iun. P. *Arturi*: M. *Arcturi*: fortè *Ostori* P. Ostorij Scapulæ Consulis sub Claudio meminit lib. digest. 39. cap. 4. & Tacit. lib. 12.

v. 218. PHECASIANORVM *vetera ornamenta Deorum.*] Vt minianus Iupiter, pro miniato à M. Tull. dicitur in epistolis: item heic phecasianus, pro phecasiato, id est, phecasijs calciato, Phecasium interpretatur calciamentum rusticum Hesychius: apud Plutarch. calceus est Græcanicus. Deorum igitur Græciæ: & templorum ornamenta Iuuenalis significat. nam in templis erant tabulæ pictæ, atque

signa. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 239. Si *vocat officium*] Significat; si ad officium nuptiarum dines vocatus est, aut ad aliam celebritatem, pompam, deductionem: in his enim persæpe nomen officij poni solet. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 249. Nonne *vides quanto celebretur sportula fumo?* Heic sportulam non intelligo, centum quadrantes: sed cenam, quæ, quòd initio in sportula dabatur, inde nomen meruit: vnde & à Græcis δεῖπνον ἐκ σπυρίδος vocatur, id est, cena in calatho. Turneb. lib. 10. cap. 27.

v. 255. Sarraco,] lib. collegij Cathar. Serracum vehiculi genus. infra. *serraca Bootæ.*

v. 263. Strigilibvs, *& pleno*] Sic libri antiqui, N. P. M. Turneb. lib. 10. cap. 27. in archetypis libris & *Strigilibus* & *Striglibus* se reperisse testatur.

v. 277. Patvlas *defendere pelues*,] Quod est deorsum fundere: in excusis *effundere* est, sed illud exemplarium est antiquorum. Turneb. lib. 10. cap. 27. Miggrodij liber etiam *effundere.* N. & P. *diffundere.* male.

v. 285. Aenea *lampas*] Sic vet. lib. P. Turneb. lib. 10. cap. 27. *ahenea* N. & M. *enea*, perperam.

v. 296. In *qua te quero proseucha*] Vide Polit. Miscell. cap. 30. Proseucho, pro templo, & synagoga Iudæorum, vt Philon Iudæus accipit in legatione ad Caium. Iunius. Vide Turneb. lib. 1. cap. 23.

v. 320. Helvinam *Cererem*] Id est, flauam. Scoppa Collectaneorum appendice, cap. 1. Brodæus Miscell. lib. 4. cap. 25.

v. 322. Adivtor *gelidos veniam caligatus in agros*] id est, velut audax miles adiutor satyrarum veniam, nisi illas mei pudet auxilij. Turneb. lib. 10. cap. 27. Lib. colleg. Cath. *Auditor.*

IIII.

v. 15. Mvllvm *sex millibus emit*] Budæus de Asse lib. 1. *sex millibus.* s. nummum. Cæl. Secundus, *sex millibus*, s. nummûm, siue sestertius sex, hoc est, vt hodie loquimur. C L. aureis scutatis, siue coronatis.

v. 29. Endoperatorem,] Ita scripsi ex recta, & vetere consuetudine, quam mediæ ætatis librarij ignorarunt, item lib. 4. ac *Barbarus Endoperator.* Vide Festum.

v. 60 Vtqve *lacus suberant*] Sic libri veteres, N. P. M. Hypallage, id est postquam piscator lacubus suberat, qui Albani vocantur. Britannicus.

v. 98. Fratercvlvs *esse Gigantum*] Lege Polit. Miscell. cap. 18. P. M. I. Gigantis.

V.

v. 17. Cvlcita *lecto*] Vide Festum.

v. 30. Ipse *capillato diffusum Consule potat*, Id est, antiquo Consule. Veteres enim intonsi erant, & promissos crines & comam prolixiorem nutriebant. Vide Turneb. lib. 1. cap. 21.

——— *cuius patriam, titulúmque senectus.*

v. 35. Delevit *multa veteris fuligine testa*] Pendebat à vasis vinariis tabella, in qua, Galeno teste, vini ætas scripta erat. id est, quo tempore, quibusve Consulibus conditum esset. Brodæus Miscell. lib. 1. cap. 3.

v. 88. Alveoli] Alueoli dicuntur lances, paropsides: vt lib. 3. *Cuius & alueolos.* Vide Turneb. lib. 24. cap. 4.

v. 115. Post *hunc raduntur tubera*] N. P. traduntur. Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc tubera nascuntur & maximè è tonitribus. Vide Brodæi Miscell. lib. 4. cap. 2.

v. 127. Tanqvam *habeas tria nomina*] Lege Polit. Miscell. cap. 31. & Gyraldum Annotationum Dialegism. 4. Ptol. Flauius Coniectaneorum cent. 1. inquit. Ad tria Corneliorum nomina refertur, scilicet, Sulla, Cinna, Lentulus: qui pessimi, perniciosissimique fuerunt.

v. 364. ET q[illegible]] [illegible]

v. 42[illegible] LVT[illegible] 4 In[illegible]

v. 44[illegible] T[illegible] ex[illegible] collegij Catu[illegible] M. & v[illegible], & *[illegible]*

v. 446 *N[illegible] habeat matr[illegible] sibi quae [illegible] umbit,*

Di[illegible] curtu[illegible] to.

Torqu[illegible] omn[illegible]] Hinc [illegible] esse arbi[illegible], [illegible] atq[illegible] tu. quod genus [illegible] A[illegible] genere loqu[illegible] est [illegible] Turneb. [illegible] 3. cap. 17. M[illegible] Variar. [illegible] 2 [illegible], N. P. *curnum.*

v. 45[illegible]. MAGNOS *commisit elenchos.*] Vide Massat[illegible]um in 9. Pli[illegible].

v. 50[illegible]. TOT *premit [illegible] tot adhuc compagibus [illegible] Ædificat caput*] Vide Iun[illegible] Comment. [illegible] coma. cap. 7.

v. 516. NISI *[illegible] auerit oui[illegible]*] Oui expiationibus, lustrationibusque adhibebantur, ac praecipue in sacris Isidis. Vide Brodaei Miscell. lib. 1. cap. 25. & Cael. Rhodigini lib. 27. cap. 17.

v. 517. DONAVERIT *ipsi.*] Gul. Canterus Nouarum lect. lib. [illegible] cap. 6. *igni*, legit.

v. 526 *A Meroe portabit aquas, vt spargat in aede Isidis.*] Vide Brodaei Miscell. lib. 4. cap. 2

v. 535. MAGNAQVE *debetur violato poena caducro.*] & lib. 3.

Institor hibernae tegetis, niuesque caduci,

Libri antiqui, *caduceo*, male

v. 557. FORMIDATVS *Othoni.*] Iunius. Seleucus astrologus, cuius consilio Galba Imperator ab Othone iugulatus est. Iunius ex libro Suflj. *formidandus.*

v. 576. — FRICTVS *ocelli.*] Iunius. Huc spectat M[illegible] lampodi libe[illegible] & illud Oculus mihi dex[illegible]

v. 582 PRAEBEBIT *vatis crebrum poppysma roganti.*] Id est, m[illegible] posc[illegible] po & chiromanti roganti sibi manum ostendi & frontem, vt facere solent, [illegible] ebit crebrum poppysma, quod est, adulabitur & adulentabitur, captans eius [illegible] euolentiã, vt sibi fata sua canat, & eum prope adorabit. Vide Turneb. lib. 4. cap. 15. & lib. 5 cap. 23.

v. 588. CONSVLIT *ante falas, delphinorumque columnas.*] Id est, consil[illegible] capit à diuinatoribus & astrologis, qui in Circo ante falas & delphin[illegible] columnas versabantur. Falae turres sunt ligneae. Vide Nonium, & Festum [illegible] Turneb. lib 5. cap. 23. [illegible] lib. 18. cap. 33.

v. vltimo. MEDICAMINA *Regis.*] Mithridatis antidotus.

VII.

v. 12. HALCYONEM *Bacchi.*] Liber Iunij *Alcinoum Bacchi.*

[illegible] 52. SCRIBENDI *cacoethes*] Polit Miscel. cap. 46.

v. 62. CVM *dicit Horatius ohe*] Iunij liber [illegible]. Horat. ij. Carm. 19.

Euoe recenti mens trepidat metu,

Plenoque Bacchi pectore turbidum

Laetatur. euoe parce liber,

Parce grauis metuende thyrso.

v. 74. C[illegible] *lucolos [illegible] laenam pignerat Atreus.*] De poeta intelligitur qui dum At[illegible] paupertate cogitur [illegible] & laenam pignerate, id est pignori opponere & [illegible] pigneratic Vide T[illegible] 34. [illegible] 4. N[illegible] lbcolos. P. M. albcolos, male [illegible] vit[illegible] u b. ptou, familiari quadam cõmutatione scribebant quod si anima[illegible] Georg

Merula, non fuisse [illegible] decoptu

v. 80. AT *Sarrano, tenuique Saleio*] ita Britannicus, Domitius, Calderinus, in duobus codicibus [illegible] fecit, & [illegible] vetustati legit,

——— *Et Sarrano, tenuique Saleio:*

pro quo alij habent *filino*, inepte.

v. 89. SEMESTRI. *vatum digitos circumligat auro.*] Anuli enim æstiui & [illegible] semestres sunt. Paris, inquit, histrio, qui multis militiæ honorem largitur, vatibus dat anulos aureos, eosque locupletat. Turneb. lib. 2[illegible]. cap. 2.

v. 120. PELAMYDVM: *aut veteres, Afrorum epimenia bulbi.*] Ita libri antiqui, sed in Miggrodij libro, *aut*, in N. P. *Et* scriptum erat. Georg. Merula, *epimenides*: al. *epimenidia*, vt sit proc[illegible] [illegible]matic[illegible]. Had. Iunius ex manuscript.

Pelamydum Afrorum, Et veteres epimenia bulbi.

Nescio, inquit, quid de epimenidio tertio scillæ genere, ad Epimenidem nomen suum referente, in hunc locū nugentur commentatores: ego ma[illegible] pr[illegible] fidē secutus, & Grammatici peruetusti, non o[illegible] mali, annotationem [illegible] intelligo exilia munuscula, ac veluti xenia [illegible], quæ in singulos m[illegible] p[illegible] uata opera conferebant, cuiusmodi nominat rancidos illos, & v[illegible]

v. 129. SIC *Pedo conturbat.*] Conturbo, verbum [illegible] antiquum est, & [illegible] decoquo, dilapido, fortunas consumo. Vide Budæi annot. [illegible] Sic l.b. 5. ——— *totam hanc turb[illegible] filius amens*

v. 142. ——— POST *transit sella, togati* *Ante pedes.* —] Sic Miggrod[illegible] N. P. I. *an post te sella.* Circum pedes, sunt obsequio seruorum: ante pe[illegible] corum, Ace[illegible]. Vide Turneb. lib. 3. cap. 23.

v. 154. [illegible] *ccidit miseros crambe repetita magistros.*] Ita Polit. Miscell. [illegible] Lib. antiqui, N. P. M. *Cambre.* Fuit autem Cambre vicus ad radicem Ga[illegible], in quo Capuani à Cumanis dicuntur esse conflictu superati: ob cuius [illegible] mortuum est historia composita Cambre dicta, quæ a magistris in [illegible] frequentissime repetebatur. Vide Scoppæ Collect. appendice cap. 2.

v. 160. ARCA[illegible] *iuuenem.*] Id est, ignauo, pingui, tardo, hebeti.

v. 191. APPOSITAM *nigræ Lunam subduxit alutæ.*] Vide Had. Iunij Adag. cent. 3. In astraga[illegible] nobilitas.

v. 204. S[illegible] *Tra[illegible]machi probat exitus, atque Secundi.*] Trasymachi, & Secundi Atheniensium meminit Philostratus [illegible] 1. & Suidas.

VIII.

v. 8. FVMOSOS *Equitum cum Dictatore magistros.*] Id est, fumo, situque obs[illegible] [illegible] cuiusmodi esse solent veteres imagines. Cic. in Pisonem. [illegible] a [illegible] honoris commendatione fumosarum imaginum. Brodæus Miscell. [illegible] 13. Sigonius de antiquo iure ciuium Romanorum lib. 2. cap. 2[illegible]. Lib. antiqui, N. P. M. I. *F[illegible]sos*

v. 16 ——— ATTRI[illegible]VS *Catinensi pumice lumbum.*] Catinenses a Catina [illegible] Siciliæ appellantur homines molles, quod se pumice leues & glabros reddebant. Vide Turneb. lib. [illegible] cap. 2[illegible].

v. [illegible]. QVI *iuris nodos, et legum ænigmata soluunt.*] [illegible] q[illegible] ta[illegible] pro[illegible] habe[illegible]re, vt de eo [illegible] prope[illegible] & [illegible] [illegible] po[illegible] prudentum, & quæstiones [illegible] c[illegible] Vide Turneb. [illegible]

v. 114. ——— Q[illegible] *iuuentus.*] Ita liber colleg[illegible] Catharinæ [illegible] *quid enim re[illegible]*

Quid [illegible] nam certe non potes illos
Resi[illegible] [illegible] lato.

Vide Turneb. lib. [illegible] cap. 19.

v. 157. S[illegible]AM *F[illegible]*] Sic liber colleg. Catharinæ, non, non vt alij *H[illegible]*

Turnel. lib.24. cap. 4. ... Ep. nam ... porter confirmat.

v. 2... CVM Grac...] I... retiarius.

v. 2... AVSI quod ...] Poenas tum iam alimentis ignium & ... & ... molestam appellabat Brodæus Miscell. lib.2.cap.9. & ... Iunius in Nomenclatore.

IX.

v. 40 ET ...] Georg. Vallex vetustissimo codice legit *& ceuet*. vt sit sensus, computat quæ de ... ac iterum ad libidinis ... intemperantiam.

v. 141. PI... RIDVS ...] ita Priscianus lib.6.

X.

v. 55. PROPTER *quæ fas est genua incerare Deorum.*] Incerabit Deorum genua, ... voti reum constituebat. Vide Turneb. lib. ... t.

v. ...] ... Syntagmate 16. de Dijs Gentium, de Fortuna. liber N. I. ... P. ... M. *Mursa*.

v. 81 ...] ... Susij lib. legit *Panem*, vt intell... frumentarij ... plebis. Vide Alciat. parergon iuris lib 8. cap. 5.

v. 116. QVOD ... *adhuc ... portam colit ... Minerua*] Polit. Miscell. cap. 21.

... *atque suos iam dextera computat annos.*

Gyrald. Ant... g. 2. ... ex Susi ... lib. *in dextram*.

v. 313 ...] ... Ita liber M. S. ... Liber collegij Catharin... nem Gul. Canter... lib.3. cap. 6. in manuscriptis ... in altero verò, *Irata ...* in meo, *Irati debent*. in Iunij ... est enim ... versus.

v. 335. R... *na debuntur Antiquo*] pro immensa dote dixit Iuuenalis. Certè postea quam ... & abundauit Romæ, ... antiqua loquendi ratio, vt decies centena infinitam significarent. Turn. lib. 18. c 3...

XI.

v. 4. STATIONES, *omne theatrum De Rutilo.*] In foro Romano fuere municipiorum stationes qu... significari suspicor a poeta satyri... huius rei auctor est Victor in descr. ... fori Romani regione. Sed & Plinius lib. 16. Radices ... eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorū penetrāt. Turneb lib.1. cap. 21.

v. 59. SED *in ore placentas*] Ita scripsi ex N. P. M. I. id est, clam. non, *ore*.

v. 97. VILE *coronati caput ostende ... asellis.*] Scioppa Collect. cap. 27. coronatæ aselli hoc legendum esse contendit. & apud Columellam

Nunc caput Arcadici nudum cute ... asellæ.

Nam ... in veteri superstitione huius animalis caluaria ex agris incommoda arceri posse putarentur, vti ex Etrusca constabat disciplina, ... non maris caluaria fieri censebant; quod apertè Palladius lib.1. sic indicat. Omnia femina horti vel agri ... tur, ab omnibus malis, ac monstris tuta ... cucumeris ... radices ... ante macerentur item equæ caluaria sed non virginis in ... horti m ponenda est, ... reducitur enim sua præsentia ... quæ ... Ex quibus Palladij verbis colligitur, id secundum ... gratia fieri consueuisse, quæ femina maxime con...

v. 148. QVISQVIS *erit, magno.*] Ita lib. collegij Cathar. non, *Quisquam erit ... magno*.

v. 173. QVI *Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.*] Ita libri ... sic Tu-

neb. lib. 24. cap. 28. legit hoc carmen, qui spurcus & lubricus trochum, quem iactatum est, lubricum & volubilem magis reddit. Constat enim genus id ludi Græcanicum fuisse, vt & nomen trochi ostendit, & quòd apud auctores reperimus, Græco trocho lusitare. Lacedæmonij autem omnium Græcorum maximè exercitatione celebrabant & colebant. vnde & Lacedæmonium orbem vt mihi videtur, appellauit. Brodæus Miscell. lib. 5. cap. 26 *pedemate*: quod esse putat tripudij genus, in quo duæ in gyrum versantes, hodie quoque mihi subinde emicant, & subsiliunt. Polit. Miscel. l. cap. 38. *pygisinate*, id est, exercitationis genere, quod fit micatione, & gesticulatione manuum, vel pedum. Sic & Iul. Scaliger poetices lib. 1. cap. 22. Flaccus Coniect. cent. 1. *popysmate*, id est, sibilo, qui in re obscœna fieri consueuit. Mart. lib. 7. epigr. 17. in Gallam:

Quis ridere potest fatui popysmate cunni.

Lacedæmonium orbem, id est, præposteram Venerem. *orbem* metaphoricè pro podice, accipit. *lubricat* rem certè obscœnam ostendit Alciatus Parergon iuris lib. 6. cap. 3. Alia quoque, inquit, Laconum exercitatio, cum nudi, oleoque vncti in suo atrio exercebantur, quod Laconicum [illegible], seu quod idem est [illegible] dicitur, ab Agrippa fabricatum, vt Dion lib. 52. auctor est, vnde & ego arbitror scripsisse Iuuenalem, *Qui Lacedæmonium pyrrhisinate lubricat orbem.* Licet alij *pygisinate*, alij *pedemate* legant: quæ in re sua cuique stet sententia.

v. 201. *Spectant hoc nuptæ iuxta recubante marito,*

Quod pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis.] Hos duos versus in libro collegij Catharinæ heic scriptos reperi: qui in manuscript. libris, quos Gul. Canterus habuit, post hunc versum,

Ad terram tremulo descendant clune puellæ.

legebantur, vt ipse Nouarum lect. lib. 3. cap. 6. testatur Hadr. Iunius ex codice Hæmuntano, in quo additi erant, legit hoc modo.

Namque vna, atque eadem vini patera, atque ministro,
Quod pudeat, narras aliquis præsentibus ipsis,
Spectant hoc nuptæ iuxta recubante marito.

XII.

v. 13. SED *læta ostendens Clitumni pascua sanguis*
Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro.] Hostias ante solitas feriri claua aut securibus a ministris, indicat Iuuenalis. Turneb. lib. 15. cap. 12.

v. 44. VRNAE *crateta capacem.*] Vide Iunij Animaduers. lib. 4. cap. 5.

v. 123.—— INCLVSVS *carcere Nassa.*] id est physici, qui infirmos in suis domicilijs curabat, libe collegij B. Catharinæ. Iunij manuscr. *Natta* habet, in quo & annotatum erat, Nattam fuisse medicum, qui domunculis suis inclusos ægrotos curabat. rectène illi commentatores diuinarint, iudica.

XIII.

v. 92 NE *dubitet Ladas.*] De Lada Pausanias in Corinth. & Lacon. Solinus cap. 3. Lib. collegij Catharinæ, *Ne dubitet laudas*: & P. M. *nec dubitas laudas* [illegible] rectè.

v. 199. *Spartano cuidam.*] Glaucus, de quo vide Herodotum in 6.

XIIII.

ET *quod maiorum, vitio, sequiturque minores.*] Ex libro collegij Catharinæ [illegible] adscripsi: quem & Iunij manu [illegible] habeba[illegible] [illegible] libro Gul. Canteri subnectebatur, vt ipsemet Nouarum lect. lib. 3. cap. 6. fatetur

v. 97. ET *celi numen adorant.*] Gul. Canterus Nouarum [illegible], lib. 5. cap. [illegible], ex Aurariole [illegible] esse dicit.

v. 115. ACQVIRENDI.] al. *verendi*, id est, verecundæ actionis.

v. 131. CONCHAM *æquo cum parte lacerti signatam*] Ita libri antiqui, N. P. M. I. Hieron. Magius Miscell. lib. 2. cap. 10. legit *Alterius concham æquo cum parte lacerti* & partem [illegible], pro cauda accipe. Solis enim in pretio cauda [illegible] videtur. Martial. *Cum Sexitanis ferimur tibi cauda lacertis.*

v. 192. PERLEGE *rubras.*] Hinc Cicero: Ad rubricas se transfert. Iunius.

v. 229. ET *qui per fraude patrimonia conduplicare.*] Hunc versum, quem quidam nothum putant, liber collegij Catharinæ non habebat.

v. 260. ET *ad vigilem ponendi Castora nummi.*] Diuites olim in templo pecunias suas deponere soliti erant, eas quasi Dijs committere & credere se existimantes. Brodæus Miscell. lib. 4. cap. 17.

v. 263. ET *Cetera licet.*] Polit. Miscell. cap. 85.

v. 269. PERDITVS, *ac vilis,*] Ita liber collegij Catharinæ, non vt P. M. & vulgati *Perditus à Siculis.*

v. 287. LACERNIS.] Ita lego ex antiquis libris, non *lacertis.*

v. 305. DISPOSITIS *prædiues hamis*] Sic libri veteres N. P. M. non, *armis*, vti correxit Britannicus, qui per synalœphen ei excludit: non, vt quidam, *amis armis*. Sunt enim hamæ, vasa aquaria rotundioris formæ & ventris globosioris: quibus ad extinguenda incendia solebant vti. Vide Turneb. libro. 19. cap. 19. cap. 23.

XV.

v. 7. ILLIC *ceruleos, heic piscem fluminis, illic,*] Iunij liber *Illi ceruleos, hi piscem flumine, illi.* Cæruleos vermes memorat Solinus cap. 65. Brodæus *aluros* legendum censebat, non *ceruleos*. Ælurum autem Ægyptiis Deum fuisse ex Herodoto licet cognoscere. Vide Turneb. lib. 7. cap. 8.

v. 16. MENDAX *aretalogus*] Aretalogus, non iam videtur à virtute dici quæ ἀρετὴ vocatur, quam ab ἀρεστὸς, id est, gratus & placens, qui narrationes & fabellas, acroamatáque auribus auditorum grata loquitur. proinde & nu[illegible]o etiam nomine & garruli censentur cum vsu veniat persæpe vt scurræ illi [illegible] & garriant. Vide Turneb. lib. 10. cap. 12.

v. 25. DE *Corcyræa temetum duxerat vrna*] Horat. Epistolarum lib. 1. ad Florum. Pullos, aua, cadum temeti, nempe modo isto. In vet. lib. N. P. M. I. de luxerat malè.

v. 93. VASCONES, *vt fama est,*] Ita scripsi ex antiquis libris, N. P. M. I. non vt Britannicus, *Vascones fama.* Paulinus, *Vasconia saltus.* Item eadem epist. *sic Vasconesaltus.*

v. 160. PARCIT *Cognatis maculis fera.*] Brodæus Miscell. lib. 3. cap. 28.

XVI.

v. 13. BARDAICVS.] Sic lib. collegij Cathar. & Iunij, id est, Gallicus & militaris Barbatúsque P. M. & vulgati *Bardiacus* malè. Vide Turneb. lib. 23. cap. 24.

v. 24. OFFENDERE *tot caligatos, Milia clauorum.*] non militum caligæ clauis suffixæ erant. Turneb. lib. 4. cap. 7.

FINIS.

INDEX NOTABILIVM QVAE IN HIS COMMENTARIIS reperiuntur.

B.

C

D

G.

N.

O.

P.

T.

Trophæum

V.

G.

Matrimonij

N.

T

Trophæum

FINIS.

INDEX

OMNIVM VOCA-
LORVM QVAE IN
OMNIBVS D. IVNII
IVVENALIS SATYRIS
reperiuntur, vnâ

CVM

RERVM, EPITHETORVM AC Phrasium Singularium Annotatione: tam ad linguæ Latinæ, quàm ad poëseos rectum vsum concinnatus ac editus.

M. D. C. XIII.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

CVM principes poëtas Indicum luculentium corollarijs ornatos iam fuisse, Philomusis gratularer mihique gauderem, Benigne Lector, vnum Aquinatem Aquilámque Satyrographorum hoc ornatu adhuc caruisse grauiter ferebam. Noua igitur Iuuenalis cum Scholiastis & interpretibus suis editione, parata, suscepta, absoluta, nondum confectum esse negotium credidi, nec volumen ad vmbilicum ducendum, nec plane mihi conquiescendum, donec id quod deerat supplerē, & absolutissimum atque εὐμηχανώτατον Indicem τοῦ πάνυ τῶν λέξεων adiungerem. Hoc plerisque pergratum, nemini quantumuis δυσκόλῳ & δυσαρέστῳ ingratum fore existimo. Ceterùm si quædam etiam hic σφάλματα exciderint, lubens his te ignouisse velimus, & humanitate aliquid condonare, bonis vti frui, praua dirigere, & erranti via comiter monstrare. Bene vale.

INDEX

ABSOLVTISSIMVS
OMNIVM VOCABVLORVM QVÆ IN D. IVNII IVVENALIS Satyris, reperiuntur.

Numerus in hoc Indice prior isto charactere i. ij. v. x. &c. Satyram, posterior vero arithmeticus 1. 2. 3. 4. 5. 6. &c. numerum versuum cuiusque Satyræ, designat.

C

D

diduci

E

flageli

I.

L

N

O

P

Q

quas

T.

tyara